XVIII Zjazd Socjologiczny

Społeczeństwo przyszłości. Rekompozycje.

14-17 WRZEŚNIA 2022 WARSZAWA

PROGRAM

www.zjazdpts.pl

redakcja:
Komitet Organizacyjny

projekt, skład:
Anna Zagrajek, Yulia Negrych - Układanka

zdjęcia:
Uniwersytet Warszawski,
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Warszawa, 2022

XVIII Zjazd Socjologiczny

Społeczeństwo przyszłości. Re-kompozycje.

14-17 WRZEŚNIA 2022, WARSZAWA

PROGRAM

Spis treści:

IDEA 4
ORGANIZATORZY 6
PATRON HONOROWY 10
PARTNERZY 10
SŁOWO OD ORGANIZATORÓW ZJAZDU 11
HARMONOGRAM ZJAZDU 12
MAPY 1-2 DZIEŃ – SGGW 16
MAPY 3-4 DZIEŃ – UW 17
WYKŁADY OTWIERAJĄCE 18
SPIS 20
SESJE SEMI-PLENARNE 24
GRUPY TEMATYCZNE (ALFABETYCZNIE) 58
WYDARZENIA SPECJALNE I GRUPY AD HOC 580

IDEA ZJAZDU

Klucz do programu Zjazdu

Rada Programowa na pierwszym spotkaniu wyłoniła wątki, zagadnienia i problemy, które – jak wspólnie uznano – są współcześnie szczególnie ważne, czy wręcz stanowią znamiona przełomowych zmian. Te wątki pozwoliły wyłonić cztery „filary tematyczne", wokół których postanowiono zorganizować dyskusje na Zjeździe. Każdy z filarów został objęty opieką kilku Sekcji PTS, które wspólnie przygotowały sesje i sympozja poświęcone tematyce filaru. Również grupy tematyczne zostały przyporządkowane do jednego z czterech filarów, oczywiście za akceptacją ich organizatorów. Filary mają swój znak graficzny i kolor, którym oznaczone są sesje, sympozja i grupy reprezentujące daną tematykę. To ułatwia poruszanie się po programie.

A oto filary tematyczne Zjazdu:

KRAJOBRAZY JUTRA (KOLOR ZIELONY) to namysł nad nowymi praktykami i sposobami życia: nad nowymi technologiami, wkraczającymi coraz intensywniej do naszego życia, nad przekraczaniem granic gatunkowych w relacjach społecznych, nad nie-ludzkimi aktorami i zmianą paradygmatu relacji człowiek-środowisko oraz nad nowymi formami organizacji fizycznej przestrzeni w miastach i na wsi. Wszystkie te zjawiska widać już dzisiaj – musimy jednak umieć sobie wyobrazić krajobrazy, w których zostaną one zwieńczone.

Temat **SPOŁECZEŃSTWO W CHOROBIE** (KOLOR NIEBIESKI) ogniskuje się wokół pandemii COVID-19, ale się do niej nie ogranicza. Analizie poddana zostanie zarówno specyfika funkcjonowania grup, instytucji i zbiorowości społecznych w czasach pandemii (choroby jako bytu obiektywnego), jak i problemy kulturowe, społeczne, ekonomiczne i polityczne, które uwidoczniła czy spotęgowała pandemia (w znaczeniu choroby jako metafory życia społecznego).

W ramach tematu **MOBILNOŚĆ–RÓŻNORODNOŚĆ–MNIEJSZOŚCI** (KOLOR ŻÓŁTY) podejmować będziemy tematykę intensyfikacji mobilności oraz procesów zróżnicowania społecznego. Nacisk chcemy położyć na uchwycenie dynamiki rekompozycji społecznych: nie tylko następują nowe procesy dywersyfikacji, ale też istniejące od dawna zróżnicowanie (m.in. etniczne, religijne, klasowe) jest na nowo odkrywane przez badaczy oraz zyskuje możliwości pełniejszego politycznego uznania.

SPOŁECZEŃSTWO NIEPEWNOŚCI (KOLOR CZERWONY) bierze na warsztat niepewność, która – wywołana wzrastającą dynamicznością i zmiennością świata społecznego – czyni go coraz bardziej nieprzewidywalnym i wymykającym się kontroli człowieka, prowokując równocześnie rozmaitych aktorów społecznych do podejmowania nowych działań, poszukiwania nieoczywistych form sprawczości i zaradności, budowania relacji i wspólnot na nowo. W tej sytuacji zmienia się społeczne funkcjonowanie nauki, a zwłaszcza rola socjologii wobec narastającej złożoności i nieprzewidywalności.

Szczegółowe informacje o tym, jakie sesje semi-plenarne, sympozja i grupy tematyczne odbywają się w ramach danego filaru są dostępne na stronie zjazdu.

1. krajobrazy jutra

2. społeczeństwo w chorobie

3. mobilność różnorodność mniejszości

4. społeczeństwo niepewności

ORGANIZATORZY

Polskie Towarzystwo Socjologiczne

Założone w 1957 r., zrzesza polskich socjologów pracujących w ośrodkach naukowych w całym kraju. Obecnie liczy około 1,3 tys. członków. PTS działa na rzecz rozwoju socjologii oraz upowszechniania wiedzy socjologicznej w społeczeństwie. Inicjuje i prowadzi badania naukowe, organizuje seminaria oraz spotkania, w tym coroczny Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny, promuje standardy etyczne zawodu socjologa. Towarzystwo wydaje kwartalnik „Polish Sociological Review". W celu popularyzacji studiów i badań z zakresu socjologii przyznaje: Nagrodę im. Floriana Znanieckiego za najlepsze race magisterskie, Nagrodę im. Stanisława Osowskiego za najlepsze prace z dziedziny socjologii lub z pogranicza socjologii i innych dyscyplin, Nagrodę im. Aleksandra Matejki za najlepszą rozprawę doktorską, a także Nagrodę za najlepsze tłumaczenie naukowych tekstów socjologicznych. PTS jest członkiem Międzynarodowego Stowarzyszenia Socjologicznego (ISA) oraz Europejskiego Stowarzyszenia Socjologicznego (ESA). W ramach PTS działają 33 sekcje specjalistyczne. Członkowie towarzystwa są zrzeszeni w 14 oddziałach regionalnych.

Uniwersytet Warszawski

powstał w 1816 r. W swojej dwustuletniej historii wykształcił wiele osób zasłużonych nie tylko dla nauki, lecz także kultury, sztuki i polityki. Uczelnię ukończyło m.in. 6 noblistów. Dziś UW to największa polska uczelnia, a jednocześnie najlepszy w kraju ośrodek naukowy. Jego społeczność tworzy 7,7 tys. pracowników, 2,4 tys. doktorantów oraz 40,2 tys. studentów. Uniwersytet oferuje studia z dziedziny nauk humanistycznych, społecznych, ścisłych i przyrodniczych, kierunki międzyobszarowe oraz anglojęzyczne. Kształcenie na UW jest docenianie w krajowych i międzynarodowych rankingach szkół wyższych. Uniwersytet posiada status „uczelni badawczej". Pracownicy UW realizują badania naukowe w 24 dyscyplinach, a dziewięć jednostek uniwersyteckich uzyskało najwyższą ocenę działalności badawczej – kategorię A+. Uniwersytet koncentruje się na rozwoju badań interdyscyplinarnych, dotyczących tematów ważnych społecznie, realizowanych we współpracy międzynarodowej. UW jest członkiem sojuszu sześciu europejskich uniwersytetów badawczych 4EU+ Alliance, nagrodzonego przez Komisję Europejską w konkursie „European Universities".

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

to najstarsza w kraju uczelnia rolnicza i przyrodnicza, której początki sięgają 1816 roku. Szkoła jest prężnym ośrodkiem akademickim, cieszącym się uznaniem i niesłabnącym zainteresowaniem młodzieży i kadry dydaktycznej w kraju i za granicą, cenionym za dbałość o jakość kształcenia, wierność najlepszym tradycjom uniwersyteckim, otwartość na zmiany oraz dynamiczny rozwój. Uczelnia oferuje 39 kierunków studiów (w tym 11 prowadzonych w języku angielskim): od przyrodniczych i technicznych, po weterynarię, kierunki społeczne oraz ekonomiczne. Kształci blisko 16 tys. studentów na studiach stacjonarnych, niestacjonarnych, doktoranckich i podyplomowych oraz w ramach międzynarodowej wymiany studentów. Nowoczesne centra badawcze SGGW oraz obecność wybitnych ekspertów pozwala na kształcenie i prowadzenie badań naukowych na światowym poziomie, a transfer wyników do gospodarki, wpływa na innowacyjność i postęp m.in. w rolnictwie, gospodarce żywnościowej czy medycynie.

Rada Programowa

Przewodnicząca: dr hab. Kaja Gadowska, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)

dr hab. Katarzyna Andrejuk, prof. IFiS PAN (Instytut Filozofii i Socjologii PAN)
dr Konrad Burdyka (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN)
dr Dominika Byczkowska-Owczarek (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Kamilla Dolińska (UWr)
prof. dr hab. Anna Giza-Poleszczuk (UW)
prof. dr hab. Izabela Grabowska (Akademia Leona Koźmińskiego)
prof. dr hab. Jolanta Grotowska-Leder (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr hab. Anna Horolets, prof. UW (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Anna Kacperczyk, prof. UŁ (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Michał Kaczmarczyk, prof. UG (Uniwersytet Gdański)
dr hab. Andrzej Kasperek (Uniwersytet Śląski)
prof. dr hab. Jarosław Kilias (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Przemysław Kisiel, prof. UEK (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)
dr hab. Agnieszka Kolasa-Nowak, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)
prof. dr hab. Krzysztof Konecki (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Maciej Kowalewski, prof. US (Uniwersytet Szczeciński)
dr hab. Julia Kubisa, prof. UW (Uniwersytet Warszawski)
mgr Łucja Lange (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Piotr Matczak, prof. (Uniwersytet Adama Mickiewicza)
dr hab. Wojciech Misztal (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Jakub Niedbalski, prof. UŁ (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Marta Olcoń-Kubicka, prof. IFiS PAN (Instytut Filozofii i Socjologii PAN)
dr hab. Mikołaj Pawlak, prof. UW (Uniwersytet Warszawski)
dr Piotr Pieńkowski (Uniwersytet Wrocławski)
dr Andrzej W. Rostocki (Uniwersytet Łódzki)
dr hab. Anna Sosnowska-Jordanovska (Uniwersytet Warszawski)
dr Justyna Struzik (Uniwersytet Jagielloński)
dr Małgorzata Synowiec-Piłat (Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu)
dr hab. Iwona Taranowicz, prof. UWr (Uniwersytet Wrocławski)
dr Katarzyna Waniek (Uniwersytet Łódzki)
dr Wojciech Woźniak (Uniwersytet Łódzki)
dr Joanna Zamecka (Uniwersytet Warszawski)

Komitet Organizacyjny

Przewodnicząca: prof. dr hab. Anna Giza-Poleszczuk (Uniwersytet Warszawski)
Wiceprzewodnicząca: dr hab. Ewa Banaszak, prof. UWr (Uniwersytet Wrocławski)

dr hab. Hanna Bojar, prof. IFiS PAN (Instytut Filozofii i Socjologii PAN)
mgr Katarzyna Bulkowska (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Włodzimierz Chojnacki, prof. SGGW (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr Marta Cobel-Tokarska (Akademia Pedagogiki Specjalnej)
dr hab. Mikołaj Cześnik, prof. SWPS (Uniwersytet SWPS)
dr hab. Kaja Gadowska, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński)
mgr Robert Grey (Uniwersytet Warszawski)
dr Małgorzata Herudzińska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr Katarzyna Iwińska (Collegium Civitas)
prof. dr hab. Jarosław Kilias (Uniwersytet Warszawski)
prof. dr hab. Krzysztof Konecki (Uniwersytat Łódzki)
mgr Aleksandra Kowalska (Uniwersytet Warszawski)
dr Anna Krajewska (Uniwersytet Warszawski)
dr Marta Makowska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr Daria Murawska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr Adam Ostolski (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Mikołaj Pawlak, prof. UW (Uniwersytet Warszawski)
dr Justyna Pokojska (Uniwersytet Warszawski)
mgr Aneta Polak (Uniwersytet Warszawski)
dr Renata Putkowska-Smoter (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)
dr hab. Marek Rymsza (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Rafał Wiśniewski, prof. UKSW (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)
dr hab. Joanna Wyleżałek, prof. SGGW (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego)

PATRONAT HONOROWY

PATRONAT HONOROWY PREZYDENTA
MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY

Partner główny

polpharma

Partnerzy

70 LAT IBE INSTYTUT BADAŃ EDUKACYJNYCH

frse Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

NARODOWE CENTRUM KULTURY

SŁOWO OD ORGANIZATORÓW ZJAZDU

Przystępując do prac nad XVIII Zjazdem Socjologicznym kierowaliśmy się zasadami otwartej komunikacji, partycypacji, otwartości i odpowiedzialności społecznej. Wydaliśmy 7 Biuletynów – w tym jeden w języku angielskim – skierowanych do społeczności socjologicznej w kraju i za granicą, a na stronie Zjazdu staraliśmy się informować na bieżąco o wszystkich ważnych decyzjach i wydarzeniach. Kolejne Biuletyny podsumowujące wszystko, co wydarzyło się na Zjeździe, zostaną opublikowane po jego zakończeniu. Tuż przed rozpoczęciem Zjazdu wszyscy uczestnicy otrzymają też krótką, praktyczną „instrukcję" zawierającą wytyczne poruszania się po kampusach SGGW oraz UW, a także po wydarzeniach.

Realizując postulat sformułowany na poprzednim Zjeździe, po raz pierwszy w historii Zjazdów oddaliśmy inicjatywę tworzenia programu Sekcjom PTS, a grupy tematyczne, jak zawsze, powstawały oddolnie. Chcemy wyrazić wdzięczność wszystkim Sekcjom, które zaangażowały się we współtworzenie Zjazdu: bogactwo i jakość powstałego programu ocenicie Państwo sami.

Pozyskaliśmy licznych, ważnych partnerów, którzy wsparli Zjazd merytorycznie i finansowo. Wieczór Społeczny, który na XVIII Zjeździe dedykowany jest Ukrainie, może się odbyć dzięki wsparciu firmy Polpharma, głównego partnera Zjazdu. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Fundacja Kronenberga, Instytut Badań Edukacyjnych oraz Narodowe Centrum Kultury nie tylko wsparły nas finansowo, ale wzbogaciły Zjazd wydarzeniami specjalnymi pod ich patronatem. Prezydent m.st. Warszawa objął Zjazd Honorowym Patronatem. Wszystkim partnerom serdecznie dziękujemy.

Zjazd spełni kryteria „zielonego wydarzenia", a wiele sesji oraz wydarzenia specjalne będą – jesteśmy o tym przekonani – przedmiotem szerokiego zainteresowania mediów i zainteresowanej sprawami społecznymi publiczności.

Chcemy podziękować wszystkim członkom Rady Programowej i Komitetu Organizacyjnego za ogromną pracę, którą – jak zawsze wolontaryjnie – wykonali na rzecz Zjazdu. Szczególne podziękowania kierujemy do studentów i doktorantów wspierających nas w roli wolontariuszy, a także władz i pracowników goszczących Zjazd uczelni oraz do naszych wspaniałych współpracowników, Ani Zagrajek (oprawa graficzna, media społecznościowe) i Pawła Witkowskiego (strona www, przystosowanie systemu rejestracyjnego).

Jesteśmy przekonani, że XVIII Zjazd Socjologiczny będzie ważnym i ciekawym wydarzeniem.

Przewodniczący PTS, Krzysztof Konecki

Przewodnicząca Rady Programowej, Kaja Gadowska

Przewodnicząca Komitetu Organizacyjnego, Anna Giza

XVIII Zjazd Socjologiczny

Społeczeństwo przyszłości. Rekompozycje.

14-17 WRZEŚNIA 2022 WARSZAWA

Dzień 1 Środa 14 września 2022, SGGW

8:00 – 9:00		REJESTRACJA	
9:00 – 9:30	BUD. 9, Aula Kryształowa	OTWARCIE ZJAZDU: PTS PROF. KRZYSZTOF KONECKI, PRZEWODNICZĄCA RADY PROGRAMOWEJ DR HAB. KAJA GADOWSKA PROF. UJ, PRZEWODNICZĄCA KOMITETU ORGANIZACYJNEGO PROF. DR HAB. ANNA GIZA REKTOR SGGW PROF. DR HAB. MICHAŁ JERZY ZASADA, REKTOR UW PROF. DR HAB. ALOJZY NOWAK	
9:30 – 11:00		SESJA PLENARNA [ENG]	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Unequal Citizenships: Between Solidarity Norms and the Regulation of Social Mobility [ENG] Manuela Boatcă	
		Between the Mode of Aggression and the Desire for Resonance: The Two Faces of Modern Society [ENG] Hartmut Rosa	
11:00 – 11:30	Hala namiotowa (za BUD. 4, teren za pasieką)	PRZERWA KAWOWA	
11:30 – 13:30		SYMPOZJA	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Sesja specjalna: „Wojna rosyjsko-ukraińska: czy socjologia zdolna jest do analizy jej przyczyn, przebiegu, możliwych konsekwencji I powojennej przyszłości kraju"	
	BUD. 6, sala D.22	Algorithms, artificial intelligence & beyond: theorising society and culture of the 21st century [ENG]	S09
	BUD. 48, Czytelnia Biblioteki Głównej im. Władysława Grabskiego	Choroba jako metafora życia społecznego	S04
13:30 – 14:30	Hala namiotowa (za BUD. 4, teren za pasieką)	PRZERWA OBIADOWA	
14:30 – 16:00		WYDARZENIA SPECJALNE I	
	BUD. 48, Czytelnia Biblioteki Głównej im. Władysława Grabskiego	Salon Socjologiczny z okazji 90 lat tradycji socjologii w SGGW w Warszawie	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Debata przewodniczących stowarzyszeń socjologicznych ESA, ISA I PTS [ENG] "Toward More Studious and Meaningful Approaches to Research Evaluation"	
	BUD. 6, sala D.22	Sesja pod patronatem IBE „Ciągłość i zmiana w edukacji. Rozwój kultury usprawnień w społeczeństwie cyfrowym"	
16:00 – 16:15		PRZERWA KAWOWA	
16:15 – 17:45		WYDARZENIA SPECJALNE II	
	BUD. 6, sala D.22	Sesja po patronatem FRSE „Projekty międzynarodowe w czasach pandemii„	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Sesja pod patronatem NCK „Ku lokalnym instytucjom kultury. Więzi – aktorzy – procesy "	
	BUD. 48, Czytelnia Biblioteki Głównej im. Władysława Grabskiego	Debata (org. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji UW) „Dialog w czasach polaryzacji"	
	BUD. 34, Aula I	Young Sociology Forum I	
20:00	PKiN	WIECZÓR SPOŁECZNY	

WĄTKI TEMATYCZNE ZJAZDU:

1. krajobrazy jutra
2. społeczeństwo w chorobie
3. mobilność różnorodność mniejszości
4. społeczeństwo niepewności

Organizatorzy

PTS POLSKIE TOWARZYSTWO SOCJOLOGICZNE

SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO

UNIWERSYTET WARSZAWSKI

Patronat honorowy

PATRONAT HONOROWY PREZYDENTA MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY

Partnerzy

polpharma

IBE

frse

NARODOWE CENTRUM KULTURY

Dzień 2 Czwartek 15 września 2022, SGGW

9:00 – 10:30		**SESJE PLENARNE**	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Democracy and Radical Politics in Central Eastern Europe [ENG]	P03
	BUD. 6, sala D.22	Sprawczość w społeczeństwie niepewności	P04
10:30 – 11:00	Hala namiotowa (**za BUD. 4**, teren za pasieką)	**PRZERWA KAWOWA**	
11:00 – 13:00		**SYMPOZJA**	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Społeczeństwo w czasach choroby	S03
	BUD. 34, Aula I	Przyszłe społeczeństwo w świecie natury	S01
	BUD. 34, Aula III	(Nie)widzialne granice	S07
	BUD. 6, sala D.22	Nauki społeczne wobec zmiany	S06
13:00 – 14:00		**PRZERWA OBIADOWA**	
14:00 – 15:30		**PANEL KOMITETU SOCJOLOGII PAN**	
	Biblioteka Główna im. Władysława Grabskiego, sala Konferencyjna	Czy pokolenia zmieniają polską socjologię?	
14:00 – 15:30		**GRUPY TEMATYCZNE I**	
	BUD. 7, sala 102	Cum civis de futuro: apologizacja czy instrumentalizacja społeczeństwa obywatelskiego?	G01 (cz.1)
	BUD. 7, sala 118	Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody i środowiska w obliczu kryzysu klimatycznego i epidemiologicznego	G06 (cz.1)
	BUD. 7, sala 19	Uczestnictwo w kulturze dla wszystkich czy tylko dla wybranych? Mechanizmy stratyfikacji kultury w polu sztuki i muzyki	G12 (cz.1)
	BUD. 7, sala 20	Metody ilościowe: nowe wyzwania i nowe techniki badań socjologicznych	G37 (cz.1)
	BUD. 7, sala 21	Kierunki rozwoju kultury prawnej społeczeństwa polskiego	G65 (cz.1)
	BUD. 7, sala 8	Zachowania wyborcze Polaków – wnioski z przeszłości, prognozy na przyszłość	G75
	BUD. 34, sala 0.41	Grupy dyspozycyjne w dobie pandemii Covid-19	G03 (cz.1)
	BUD. 34, sala 1.83	Konstrukcje przyszłości w doświadczeniu choroby i zarządzaniu zdrowiem	G53 (cz.1)
	BUD. 34, sala 2.18	Ageing in European 'risk societies' between Covid-19, digitization and climate change [ENG]	G62 (cz.1)
	BUD. 34, sala 2.20	Radykalizacja. W Polsce, czyli wszędzie	G80 (cz.1)
	BUD. 34, sala 3.82	Społeczne konteksty sportu amatorskiego i rekreacji fizycznej w dobie (po)pandemicznej – ciągłość czy zmiana?	G30
	BUD. 34, sala 3.83	Praca w pandemii w perspektywie biograficznej	G68
	BUD. 4, sala 1	Socjologia historyczna. Problemy i metody na start	G11 (cz.1)
	BUD. 4, sala 10	Migranci i migracje w kontekście kryzysów	G27 (cz.1)
	BUD. 6, sala A.17	Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interperatcje, działania	G58 (cz.1)
	BUD. 6, sala A.43	Tożsamość i adaptacja w zmieniającym się świecie	G82 (cz.1)
	BUD. 6, sala D.22	Wspólnotowość, trybalizm, uspołecznienie w socjologii klasycznej. Historia i współczesna recepcja	G32
	BUD. 34, sala 48	Kosmopolityzacja miejskości	G70
	BUD. 4, sala 4	Socjologia w sferze publicznej: wiedza naukowa i praktyka społeczna	G10 (cz.1)
	BUD. 4, sala 5	Bliskie związki w procesie zmian	G15 (cz.1)
	BUD. 34, Aula I	Technologie XXI wieku a zmiany w praktykach ekonomicznych	G22 (cz.1)
	BUD. 34, Aula II	Oblicza religijności i duchowości w społeczeństwie konsumpcyjnym	G40 (cz.1)
	BUD. 34, Aula III	Edukacja i społeczeństwo – rekompozycje. Przemiany, oczekiwania, wzajemne niepewności	G55 (cz.1)
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Opór i dominacja – rekompozycje	G84 (cz.1)
	BUD. 34, Aula IV	Zmiana religijności społeczeństwa polskiego: perspektywy teoretyczne i badawcze	G85 (cz.1)
15:30 – 16:00		**PRZERWA KAWOWA**	
16:00 – 17:30		**GRUPY TEMATYCZNE II**	
	BUD. 7, sala 102	Cum civis de futuro: apologizacja czy instrumentalizacja społeczeństwa obywatelskiego?,	G01 (cz.2)
	BUD. 7, sala 118	Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody i środowiska w obliczu kryzysu klimatycznego i epidemiologicznego	G06 (cz.2)
	BUD. 7, sala 19	Uczestnictwo w kulturze dla wszystkich czy tylko dla wybranych? Mechanizmy stratyfikacji kultury w polu sztuki i muzyki	G12 (cz.2)
	BUD. 7, sala 20	Metody ilościowe: nowe wyzwania i nowe techniki badań socjologicznych	G37 (cz.2)
	BUD. 7, sala 21	Kierunki rozwoju kultury prawnej społeczeństwa polskiego	G65 (cz.2)
	BUD. 7, sala 8	Wyzwania transformacji energetycznej i jej wpływ na ochronę środowiska	G07
	BUD. 34, sala 0.41	Grupy dyspozycyjne w dobie pandemii Covid-19	G03 (cz.2)
	BUD. 34, sala 1.83	Konstrukcje przyszłości w doświadczeniu choroby i zarządzaniu zdrowiem	G53 (cz.2)
	BUD. 34, sala 2.18	Ageing in European 'risk societies' between Covid-19, digitization and climate change [ENG]	G62 (cz.2)
	BUD. 34, sala 2.20	Radykalizacja. W Polsce, czyli wszędzie	G80 (cz.2)
	BUD. 34, sala 3.82	Metodyka, etyka i praktyka badawcza – badania społeczne w czasie kryzysu społecznego na przykładzie pandemii	G09
	BUD. 34, sala 3.83	Sport przyszłości. Przemiany i wyzwania instytucjonalne, technologiczne i tożsamościowe	G29
	BUD. 4, sala 1	Socjologia historyczna. Problemy i metody na start	G11 (cz.2)
	BUD. 4, sala 10	Migranci i migracje w kontekście kryzysów	G27 (cz.2)
	BUD. 6, sala A.17	Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interperatcje, działania	G58 (cz.2)
	BUD. 6, sala A.43	Tożsamość i adaptacja w zmieniającym się świecie	G82 (cz.2)
	BUD. 6, sala D.22	Relacje ludzi z roślinami w kontekście społeczno-kulturowym	G19
	BUD. 34, sala 48	Polskie nauki społeczne w kontekście relacji władzy i zależności międzynarodowych	G38
	BUD. 4, sala 4	Socjologia w sferze publicznej: wiedza naukowa i praktyka społeczna	G10 (cz.2)
	BUD. 4, sala 5	Bliskie związki w procesie zmian	G15 (cz.2)
	BUD. 34, Aula I	Technologie XXI wieku a zmiany w praktykach ekonomicznych	G22 (cz.2)
	BUD. 34, Aula II	Oblicza religijności i duchowości w społeczeństwie konsumpcyjnym	G40 (cz.2)
	BUD. 34, Aula III	Edukacja i społeczeństwo – rekompozycje. Przemiany, oczekiwania, wzajemne niepewności	G55 (cz.2)
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Opór i dominacja – rekompozycje	G84 (cz.2)
	BUD. 34, Aula IV	Zmiana religijności społeczeństwa polskiego: perspektywy teoretyczne i badawcze	G85 (cz.2)
18:00 – 19:30		**WYDARZENIA SPECJALNE III**	
	BUD. 9, Aula Kryształowa	Young Sociology Forum II	
	BUD. 6, sala D.22	Analiza tekstu w badaniach jakościowych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych (Marta Bucholc WS UW, Agnieszka Karlińska IBL PAN)	
	BUD. 6, sala A.43	Jak wprowadzać studentów w świat modelowania i symulacji w naukach społecznych (computational social science)? Warsztaty edukacyjne ACTISS (Katarzyna Abramczuk WS UW, Anna baczko-Dombi WS UW, Agata Komendant-Brodowska WS UW)	
	BUD. 4, sala 1	Superwizja i interwizja w badaniach społecznych – warsztat	
	BUD. 7, sala 102	Grupa tematyczna ad hoc poświęcona oddolnym inicjatywom przyjmowania Ukraińskich uchodźców	

Dzień 3 Piątek 16 września 2022, UW

Wydazenia odbywaja sie na Wydziale Neofilologii UW, ul. Dobra 55

9:00 – 10:30		**SESJE PLENARNE**	
	sala 3.014	Krajobrazy jutra	P01
! BUW, Dobra 56/66	sala 316	Migrations, diversity, multiculturalism: Poland i Europe [ENG]	P06
10:30 – 11:00		**PRZERWA KAWOWA**	
11:00 – 13:00		**SYMPOZJA**	
	sala 3.014	Gdzie będziemy mieszkać, pracować i odpoczywać?	S02
! BUW, Dobra 56/66	sala 316	Bycie-dzielone-z-innymi w niepewnej codzienności	S05
	sala 2.014	Alternatywne wizje dobrego życia	S08
13:00 – 14:00		**PRZERWA OBIADOWA**	
14:00 – 15:30		**GRUPY TEMATYCZNE III**	
	sala 01.081	Bunt w sztuce – sztuka w buncie	G13 (cz.1)
	sala 1.026	Wokół rzeczywistości zalgorytmizowanej – aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne	G45
	sala 1.025	Development as Movement: Towards a Sustainable Society?	G48
	sala 3.018	Kryzys klimatyczno-ekologiczny a nauki społeczne – edukacja dla zrównoważonego rozwoju i aktywizm klimatyczny w akademii	G56
	sala 3.019	Rekompozycje dzieciństwa, rekompozycje sprawczości – możliwe scenariusze socjologicznej refleksji nad niedorosłością	G69
	sala 3.024	Nowe przestrzenie pracy	G79
	sala 01.080	Społeczne uwarunkowania i konsekwencje nierównej dystrybucji zdrowia. Między dekompozycją a rekompozycją układów stosunków społecznych	G26 (cz.1)
	sala 3.023	Gloryfikacja czy deprecjacja roli eksperta w czasach pandemii? Przyszłość eksperckiego dyskursu w mediach w dobie ryzyka i niepewności	G41 (cz.1)
	sala 01.078	Edukacja i jej przeobrażenia w dobie pandemii COVID-19	G46 (cz.1)
	sala 01.077	Społeczeństwo jest niemiłe (i elity też) – krytyka społeczna w debacie publicznej w Polsce	G51 (cz.1)
	sala 01.075	Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielania	G23 (cz.1)
	sala 01.074	Socjologia historyczna. Problemy i metody na start	G11 (cz.3)
	sala 01.073	Tożsamość i adaptacja w zmieniającym się świecie	G82 (cz.3)
	sala 1.018	Maritime sociology – the new challenges [ENG]	G42
	sala 1.023	Storytelling. Opowieści o współczesnym świecie	G76 (cz.1)
	sala 1.022	Klasy społeczne mają znaczenie	G81 (cz.1)
	sala 3.020	Bordering – debordering – rebordering– niepewność i rekompozycje na pograniczach	G86
	sala 1.021	Systemy wsparcia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Diagności wobec wyzwań pandemii i czasu postpandemicznego	G14 (cz.1)
	sala 1.020	Współczesny polski protest	G20 (cz.1)
	sala 3.022	Wokół „Ja" badacza – perspektywa pierwszoosobowa w badaniach społecznych	G34 (cz.1)
	sala 1.019	Młode pokolenie w czasach pandemicznej niepewności	G60 (cz.1)
	sala 1.024	Edukacja i społeczeństwo – rekompozycje. Przemiany, oczekiwania, wzajemne niepewności	G55 (cz.3)
	sala 3.021	Tu zaszła zmiana: biograficzne doświadczenia osób urodzonych po 1980 roku	G57
15:30 – 16:00		**PRZERWA KAWOWA**	
16:00 – 17:30		**GRUPY TEMATYCZNE IV**	
	sala 01.081	Bunt w sztuce – sztuka w buncie	G13 (cz.2)
	sala 3.015	Wiejskie organizacje pozarządowe w dobie postpandemicznej – szanse i wyzwania	G31
	sala 3.018	Małe obok dużego – relacje miast i ich mieszkańców w obszarach metropolitalnych – trudne sąsiedztwa czy synergiczna współpraca	G33
	sala 01.074	Płeć społeczno-kulturowa, STEM i społeczny wymiar technologii	G52
	sala 1.018	XXX lat samorządu terytorialnego i co dalej? – Wyzwania rozwojowe zbiorowości lokalnych	G63
	sala 01.073	Adult children and their parents: couplehood and parenthood in times of change, international perspective & family recompositions [ENG]	G72
	sala 1.026	Współczesne trendy w badaniach jakościowych: metody, techniki, proces realizacji badań"	G83 (cz.1)
	sala 01. 080	Społeczne uwarunkowania i konsekwencje nierównej dystrybucji zdrowia. Między dekompozycją a rekompozycją układów stosunków społecznych	G26 (cz.2)
	sala 3.023	Gloryfikacja czy deprecjacja roli eksperta w czasach pandemii? Przyszłość eksperckiego dyskursu w mediach w dobie ryzyka i niepewności	G41 (cz.2)
	sala 01. 078	Edukacja i jej przeobrażenia w dobie pandemii COVID-19	G46 (cz.2)
	sala 01. 077	Społeczeństwo jest niemiłe (i elity też) – krytyka społeczna w debacie publicznej w Polsce	G51 (cz.2)
	sala 01. 075	Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielania	G23 (cz. 2)
	sala 3.019	Konflikt i przemoc w rodzinie i związkach intymnych. Ujęcie socjologiczne i interdyscyplinarne	G61
	sala 1.025	Etniczność jest kobietą	G17
	sala 3.020	Sociology of masculinities [ENG]	G47
	sala 3.025	Europa Środkowo-Wschodnia. Pamięć i wyzwania współczesności	G59
	sala 1.024	Miasto, przestrzeń publiczna, partycypacja	G74
	sala 1.023	Storytelling. Opowieści o współczesnym świecie	G76 (cz.2)
	sala 1.022	Klasy społeczne mają znaczenie	G81 (cz.2)
	sala 1.021	Systemy wsparcia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Diagności wobec wyzwań pandemii i czasu postpandemicznego	G14 (cz.2)
	sala 1.020	Współczesny polski protest	G20 (cz.2)
	sala 3.022	Wokół „Ja" badacza – perspektywa pierwszoosobowa w badaniach społecznych	G34 (cz.2)
	sala 1.019	Młode pokolenie w czasach pandemicznej niepewności	G60 (cz.2)
	sala 3.021	Niepełnosprawność i osoby z niepełnosprawnościami w zmieniającej się i niepewnej rzeczywistości	G05
	sala 3.024	The future of work in the (post-)pandemic reality [ENG]	G08
18:00 – 19:30		**WYDARZENIA SPECJALNE IV**	
	sala 01.081	Spotkania biznesowe sekcji	
	sala 01.080	50-lecie Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW „Socjologia w dialogu z praktyką i innymi dyscyplinami – wokół dziedzictwa Adama Podgóreckiego"	
	sala 2.014	Debata (org. Prof. P. Kwiatkowski) „Czy polskim socjologom potrzebne są polskie pisma socjologiczne"	

Dzień 4 Sobota 17 września 2022, UW

Wydazenia odbywaja sie na Wydziale Neofilologii UW, ul. Dobra 55

9:00 – 10:30		**SESJE PLENARNE**	
	sala 1.007/1.008	Socjologia wobec pandemii covid-19	P02
	sala 3.014	Praca, reprodukcja społeczna i mobilizacja w warunkach (post)pandemicznej rzeczywistości	P05
10:30 – 11:00		**PRZERWA KAWOWA**	
11:00 – 12:30		**GRUPY TEMATYCZNE V**	
	sala 01.075	Relacje z innym, nie-ludzkim bytem	G02
	sala 01.077	Design i starzenie się społeczeństwa: aktywizacja, koprodukcja i włączenie społeczne	G44
	sala 01.078	CAQDAS, DH, Big Data i nowe technologie cyfrowe w polu socjologii jakościowej	G73
	sala 01.080	Współczesne trendy w badaniach jakościowych: metody, techniki, proces realizacji badań	G83 (cz.2)
	sala 01.081	Media, technologia i religia w społeczeństwie przyszłości	G28
	sala 01.074	Teoria elit i badania elit w zmieniającym się otoczeniu	G49
	sala 1.026	Elites and anti-elitism in contemporary Europe. Struggles over power and voice in the populist moment [ENG]	G54
	sala 01.073	Popękane społeczeństwo: od odrębności do polaryzacji	G77
	sala 1.025	Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 roku	G18
	sala 1.024	Miasto a polityka migracyjna, między niezależnością a współdziałaniem	G36
	sala 1.023	Historia jednostek i społeczeństw: przeszłość vs. teraźniejszość w empirycznych badaniach migracyjnych	G39
	sala 1.022	Turystyka i czas wolny – wolność wyboru w postpandemicznym świecie	G50
	sala 1.021	Współczucie i odpowiedzialność jako kategorie socjologicznego opisu współczesności	G64
	sala 3.020	Mobilność w czasach zarazy i klim-A-TY-czne rozterki po drodze	G66
	sala 3.019	Praktyki troski w życiu codziennym rodzin i związków intymnych	G16
	sala 1.020	Nierówności płciowe w czasach (post)pandemicznych	G21
	sala 3.018	Praca socjalna w czasie pandemii COVID-19	G24
	sala 3.024	Perspektywa intersekcjonalna w badaniach pracy	G25
	sala 1.018	Prywatność i polityczność rodzicielstwa – między codziennymi praktykami a normami życia publicznego	G35
	sala 1.019	Failure: Limits to success and inequality of falling in contemporary society [ENG]	G67
12:30 – 13:00		**PRZERWA KAWOWA**	
13:00 – 13:30	sala 1.007/1.008	**ZAMKNIĘCIE ZJAZDU**	

Społeczeństwo przyszłości. Rekompozycje.

SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO

Szanowni Państwo,
na niniejszej mapie przedstawiamy kolorem czerwonym miejsca, w których odbędzie się XVIII Zjazd Socjologiczny.

Budynki:
4, 6, 7, 34 oraz
9 - Aula Kryształowa,
48 - Sala Konferencyjna oraz Czytelnia Biblioteki Głównej im. Władysława Grabskiego,
HN - Hala namiotowa,

38 - Punkt medyczny,

Parking podziemny (płatny)
- wjazd B od ulicy Nowoursynowskiej.

MAPA UW

ul. Dobra 55, 00-312 Warszawa

XVIII Zjazd Socjologiczny

Społeczeństwo przyszłości. Re-kompozycje.

14-17 WRZEŚNIA 2022, WARSZAWA

Legenda | Legend

1. Główne wejście do budynku UW
   Main entrance to the UW building
2. Główne wejście do BUW
   Main entrance to BUW
- Przystanek autobusowy
  Bus stop
- Parking płatny (opłata w automatach)
  Paid parking (payment in vending machines)
- Stacja wypożyczania rowerów
  Bicycle rental station
- Cafe/kawiarnia
  Cafe/café
- Restauracja
  Restaurant
- Park

WYKŁADY OTWIERAJĄCE

Środa, 14 września 2022, 9:30 – 11:00
SGGW, Aula Kryształowa/budynek 9

SESJA PLENARNA

Manuela Boatcă

Manuela Boatcă jest profesorką socjologii i dyrektorką Szkoły Studiów Globalnych na Universität Freiburg w Niemczech. Z wykształcenia jest anglistką, germanistką i doktorem socjologii. W 2007/08 była wizytującym profesorem w IUPERJ, Rio de Janeiro, a od 2012 do 2015 – profesorem socjologii w Instytucie Globalnych Nierówności w Universität Berlin. Jej publikacje obejmują prace z zakresu analizy systemów-światów, globalnych nierówności z perspektywy dekolonialnej, płci i obywatelstwa w epoce nowoczesnej/kolonialnej, a także geopolityki wiedzy o Europie Wschodniej, Ameryce Łacińskiej and Karaibach. W 2018 roku, wspólnie z literaturoznawczynią Anca Parvulescu (Washington University w St. Louis, USA) otrzymała grant badawczy, którego owocem będzie książka „Creolizing the Modern. Transylvania Across Empires". Ukaże się ona po angielsku, niemiecku i rumuńsku w 2022 roku.

Nierówni obywatele: między zasadą solidarności a ograniczeniami dla mobilności społecznej

Kryzysy społeczne działają jak szkła powiększające – pozwalają wyraźnie zobaczyć istniejące nierówności. Często też je wzmagają. Uruchamiają skłonności do społecznego odgradzania i ograniczenia wobec ustalonych już wcześniej praw. To z kolei, osłabia narracje wspólnotowe, solidarności i globalizacji obejmującej wszystkich ludzi. Na przykład, motto Unii Europejskiej ‚Jedność w wielości' stopniowo, choć w krótkim czasie, straciło pod wpływem kryzysów swoją wiarygodność – najpierw w czasie napływu uchodźców w 2015 roku, potem pandemii Covid 19, wreszcie wojny w Ukrainie. Mój wykład skupia się na roli nierówności w dostępie do praw obywatelskich i ograniczeń dla mobilności społecznej w czasie takich kryzysów. Moim celem jest pokazać, jak polityczna ekonomia różnic kulturowych – związana z narracją ‚europejskości' i ‚białości', która zdominowała dyskursy i polityki we wszystkich tych kryzysowych sytuacjach – sprzyja nacjonalizmowi i wzmacnia tendencje deglobalizacyjne i antyeuropejskie.

Hartmut Rosa

Hartmut Rosa urodził się w 1965 roku w południowo-zachodnich Niemczech. Tytuł doktora uzyskał na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie w 1997 roku. Obecnie jest Dyrektorem Centrum Zaawansowanych Studiów Kulturowych i Społecznych im. Maxa-Webera na Uniwersytecie w Erfurcie. W latach 2001-2006 był profesorem wizytującym w New School for Social Research w Nowym Jorku oraz w FMSH/EHESS w Paryżu. Ponadto posiada doktorat honoris causa Uniwersytetu Humanistycznego w Utrechcie. Jest współredaktorem corocznej międzynarodowej konferencji „Filozofia i Nauki Społeczne w Pradze i przez wiele lat pełnił funkcję wiceprzewodniczącego/sekretarza generalnego w Komitecie Badawczym 35 Międzynarodowego Stowarzyszenia Socjologicznego (ISA). W latach 2008-2018 współredagował międzynarodowe czasopismo Time&Society. Otrzymał wiele nagród, w tym Tractatus Award i Paul Watzlawick Ehrenring (Austria), Erich Fromm Preis (Niemcy) czy Annual Rob Rhoads Global Citizenship Education Award 2020 (UCLA). Jego artykuły i książki zostały przetłumaczone na ponad 20 języków. Do najważniejszych należą Alienation and Acceleration (2007), Acceleration. A New Theory of Modernity (2013), Resonance (2019). W 2013 roku Hartmut Rosa został wpisany przez “Nouvel Observateur” na listę 25 najważniejszych myślicieli świata. Na aktualnej liście (2019) 500 najważniejszych intelektualistów w Niemczech, opublikowanej przez Cicero Magazine, znajduje się w Top 50 i wśród trzech najważniejszych badaczy w naukach społecznych i humanistycznych.

Między agresją a pragnieniem rezonansu: dwa oblicza społeczeństwa nowoczesnego

Wykład będzie próbą analizy aktualnych napięć i kryzysów społeczeństwa nowoczesnego wynikających z wewnętrznej sprzeczności między jego tkanką strukturalną a tęsknotami kulturowymi.

W sensie strukturalnym społeczeństwo nowoczesne można zdefiniować poprzez sposób jego dynamicznej stabilizacji. Oznacza to, że systematycznie wymaga wzrostu gospodarczego, przyspieszenia technologicznego i innowacji kulturowej, dzięki czemu może reprodukować swą strukturę i utrzymać swe instytucjonalne status quo. Wynika z tego, że z roku na rok inwestować trzeba coraz więcej energii fizycznej, politycznej i psychicznej, by „machina działała”. W rezultacie, powstaje rodzaj stałej wewnętrznej i zewnętrznej agresji wobec przyrody, świata społecznego i ciała. Ten rodzaj agresji pozostaje wszakże w ostrej sprzeczności wobec dominującej aspiracji kulturowej do bardziej „rezonansowych” relacji między obywatelami (demokracja), społeczeństwem a przyrodą (zrównoważony rozwój) oraz jaźnią i ciałem (troska). Wykład kończyć się będzie zarysowaniem możliwości bardziej rezonansowej przyszłości.

SPIS SESJI, SYMPOZJÓW I GRUP TEMATYCZNYCH,

spis grup

Adult children and their parents: couplehood and parenthood in times of change, international perspective & family recompositions **58**

Ageing in European 'risk societies' between Covid-19, digitization and climate change **61**

Algorithms, artificial intelligence & beyond: theorising society and culture of the 21st century **56**

Alternatywne wizje dobrego życia **53**

Bliskie związki w procesie zmian **67**

Bordering – debordering – rebordering– niepewność i rekompozycje na pograniczach **76**

Bunt w sztuce – sztuka w buncie **81**

Bycie-dzielone-z-innymi w niepewnej codzienności **45**

CAQDAS, DH, Big Data i nowe technologie cyfrowe w polu socjologii jakościowej **87**

Choroba jako metafora życia społecznego **43**

Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielania **90**

Cum civis de futuro: apologizacja czy instrumentalizacja społeczeństwa obywatelskiego? **97**

Democracy and Radical Politics in Central Eastern Europe **27**

Design i starzenie się społeczeństwa: aktywizacja, koprodukcja i włączenie społeczne **105**

Development as Movement: Towards a Sustainable Society? **110**

Edukacja i jej przeobrażenia w dobie pandemii COVID-19 **113**

Edukacja i społeczeństwo – rekompozycje. Przemiany, oczekiwania, wzajemne niepewności **121**

Elites and anti-elitism in contemporary Europe. Struggles over power and voice in the populist moment **135**

Etniczność jest kobietą **140**

Europa Środkowo-Wschodnia. Pamięć i wyzwania współczesności **145**

Failure: Limits to success and inequality of falling in contemporary society **148**

Gdzie będziemy mieszkać, pracować i odpoczywać? **38**

Global labour in rural societies. The old, the new, and the unexpected – issues emerging from the field **151**

Gloryfikacja czy deprecjacja roli eksperta w czasach pandemii? Przyszłość eksperckiego dyskursu w mediach w dobie ryzyka i niepewności **153**

Grupy dyspozycyjne w dobie pandemii Covid-19 **161**

Historia jednostek i społeczeństw: przeszłość vs. teraźniejszość w empirycznych badaniach migracyjnych **169**

Kierunki rozwoju kultury prawnej społeczeństwa polskiego **172**

Klasy społeczne mają znaczenie **181**

Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interperatcje, działania **193**

Konflikt i przemoc w rodzinie i związkach intymnych. Ujęcie socjologiczne i interdyscyplinarne **200**

Konstrukcje przyszłości w doświadczeniu choroby i zarządzaniu zdrowiem **205**

Kosmopolityzacja miejskości **212**

Krajobrazy jutra **24**

Kryzys klimatyczno-ekologiczny a nauki społeczne – edukacja dla zrównoważonego rozwoju i aktywizm klimatyczny w akademii **215**

Maritime sociology – the new challenges **224**

Media, technologia i religia w społeczeństwie przyszłości **227**

Metody ilościowe: nowe wyzwania i nowe techniki badań socjologicznych **231**

Metodyka, etyka i praktyka badawcza – badania społeczne w czasie kryzysu społecznego na przykładzie pandemii **238**

Miasto a polityka migracyjna, między niezależnością a współdziałaniem **246**

Miasto, przestrzeń publiczna, partycypacja **249**

Migranci i migracje w kontekście kryzysów **254**

Migrations, diversity, multiculturalism: Poland and Europe **34**

Młode pokolenie w czasach pandemicznej niepewności **263**

Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 roku **272**

Mobilność w czasach zarazy i klim-A-TY-czne rozterki po drodze **276**

Nauki społeczne wobec zmiany **48**

Niepełnosprawność i osoby z niepełnosprawnościami w zmieniającej się i niepewnej rzeczywistości **280**

Nierówności płciowe w czasach (post)pandemicznych **285**

(Nie)widzialne granice **51**

Nowe przestrzenie pracy **291**

Oblicza religijności i duchowości w społeczeństwie konsumpcyjnym **297**

Opór i dominacja – rekompozycje **305**

Perspektywa intersekcjonalna w badaniach pracy **315**

Płeć społeczno-kulturowa, STEM i społeczny wymiar technologii **321**

Polskie nauki społeczne w kontekście relacji władzy i zależności międzynarodowych **327**

Popękane społeczeństwo: od odrębności do polaryzacji **331**

Praca, reprodukcja społeczna i mobilizacja w warunkach (post)pandemicznej rzeczywistości **31**

Praca socjalna w czasie pandemii COVID-19 **336**

Praca w pandemii w perspektywie biograficznej **339**

Praktyki troski w życiu codziennym rodzin i związków intymnych **343**

Prywatność i polityczność rodzicielstwa – między codziennymi praktykami a normami życia publicznego **349**

Przyszłe społeczeństwo w świecie natury **37**

Radykalizacja. W Polsce, czyli wszędzie **356**

Rekompozycje dzieciństwa, rekompozycje sprawczości możliwe scenariusze socjologicznej refleksji nad niedorosłością **362**

Relacje ludzi z roślinami w kontekście społeczno-kulturowym **369**

Relacje z innym, nie-ludzkim bytem **374**

Sociology of masculinities **376**

Socjologia historyczna. Problemy i metody na start **379**

Socjologia wobec pandemii covid-19 **26**

Socjologia w sferze publicznej: wiedza naukowa i praktyka społeczna **393**

Społeczeństwo jest niemiłe (i elity też) – krytyka społeczna w debacie publicznej w Polsce **404**

Społeczeństwo w czasach choroby **40**

Społeczne konteksty sportu amatorskiego i rekreacji fizycznej w dobie (po)pandemicznej – ciągłość czy zmiana? **413**

Społeczne uwarunkowania i konsekwencje nierównej dystrybucji zdrowia. Między dekompozycją a rekompozycją układów stosunków społecznych **417**

Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody i środowiska w obliczu kryzysu klimatycznego i epidemiologicznego **427**

Sport przyszłości. Przemiany i wyzwania instytucjonalne, technologiczne i tożsamościowe **439**

Sprawczość w społeczeństwie niepewności **29**

Storytelling. Opowieści o współczesnym świecie **442**

Systemy wsparcia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Diagności wobec wyzwań pandemii i czasu postpandemicznego **450**

Technologie XXI wieku a zmiany w praktykach ekonomicznych **456**

Teoria elit i badania elit w zmieniającym się otoczeniu **462**

The climate crisis and the social sciences – education for sustainable development and climate activism within the academy **467**

The future of work in the (post-)pandemic reality **473**

Tożsamość i adaptacja w zmieniającym się świecie **479**

Turystyka i czas wolny – wolność wyboru w postpandemicznym świecie **496**

Tu zaszła zmiana: biograficzne doświadczenia osób urodzonych po 1980 roku **492**

Uczestnictwo w kulturze dla wszystkich czy tylko dla wybranych? Mechanizmy stratyfikacji kultury w polu sztuki i muzyki **501**

Wiejskie organizacje pozarządowe w dobie postpandemicznej – szanse i wyzwania **509**

Wokół „Ja" badacza – perspektywa pierwszoosobowa w badaniach społecznych **513**

Wokół rzeczywistości zalgorytmizowanej – aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne **519**

Wspólnotowość, trybalizm, uspołecznienie w socjologii klasycznej. Historia i współczesna recepcja **523**

Współczesne trendy w badaniach jakościowych: metody, techniki, proces realizacji badań" **529**

Współczesny polski protest **539**

Współczucie i odpowiedzialność jako kategorie socjologicznego opisu współczesności **549**

Wyzwania transformacji energetycznej i jej wpływ na ochronę środowiska **553**

XXX lat samorządu terytorialnego i co dalej? – Wyzwania rozwojowe zbiorowości lokalnych **558**

Zmiana religijności społeczeństwa polskiego: perspektywy teoretyczne i badawcze **568**

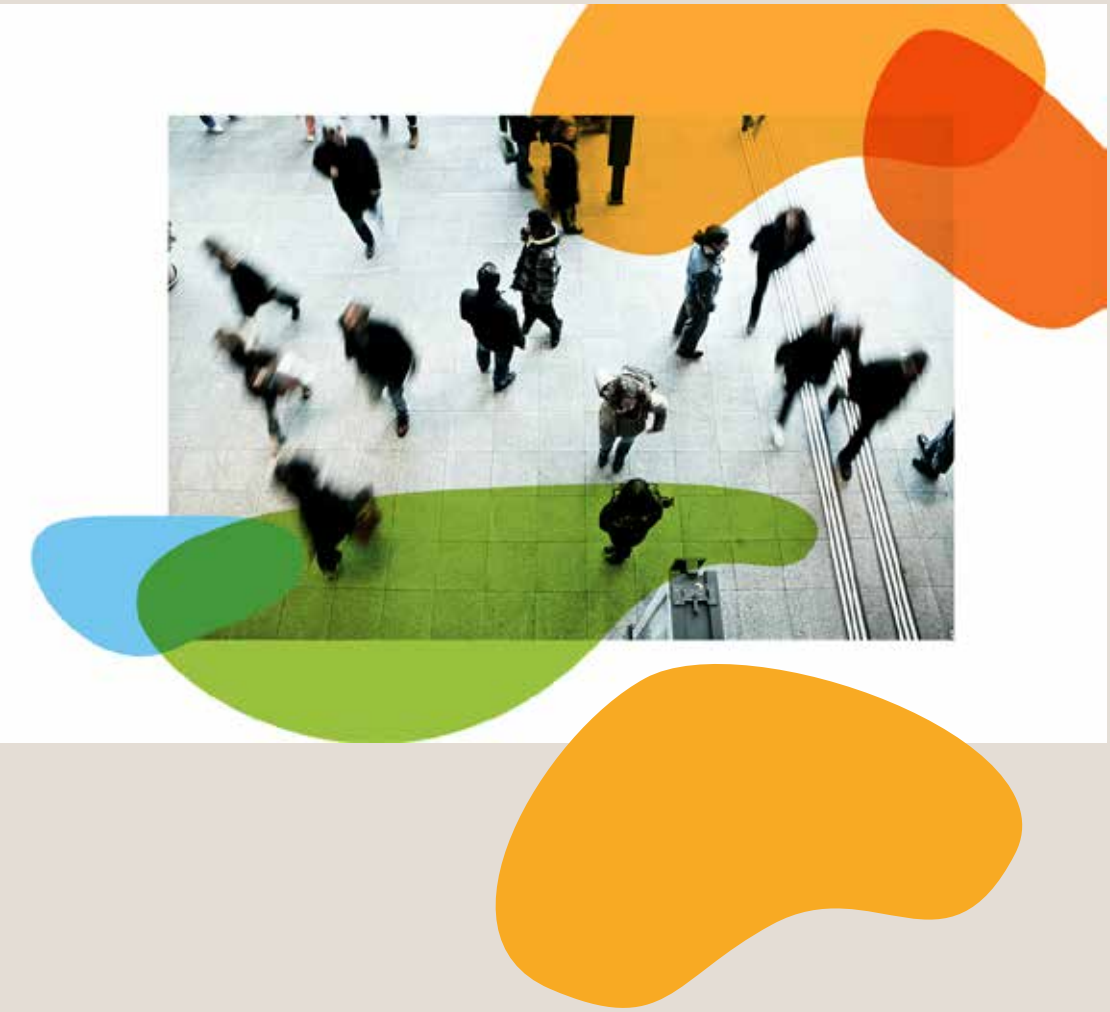

SESJE SEMI-PLENARNE

Krajobrazy jutra

Numer: P01
Prowadzenie: Piotr Matczak (UAM)
Data i godzina: 16.09, 09:00
Miejsce: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.014

Sesja plenarna poświęcona jest namysłowi nad krajobrazami przyszłości, przestrzeniami, w których manifestować będzie się społeczne „jutro". Wystąpienia prelegentów dotyczyć będą wyobrażeń i trendów zmian krajobrazu (a) w sensie dosłownym, związanych ze zmianami środowiska pod wpływem zmian społeczno-technologicznych oraz (b) w sensie pochodnym, w związku z wytwarzaniem nowych wizji przyszłości i nowych przestrzeni dystynkcji społecznych. Zaproszeni prelegenci szukać będą odpowiedzi na pytania: w jaki sposób krajobrazy jutra są antycypowane i jak kształtowane są wizje przyszłości? Czy rysujący się krajobraz uwzględnia zmieniające się potrzeby społeczeństw, procesy demograficzne, kwestie sprawiedliwości środowiskowej, nowe podejścia do relacji z innymi gatunkami?

W zarysowanym polu badań chcemy wskazać najbardziej prawdopodobne możliwości. Interesuje nas nie tylko rozumienie kierunku zmian, ale również – a może przede wszystkim – uchwycenie relacji społecznej świadomości, kształtującej i kształtowanej przez zjawiającą się przyszłość. To nasza próba "siły głosu" – pokazania, że nie zostaliśmy zepchnięci do reagowania na dysfunkcje społecznego świata, ale że wciąż – jako środowisko – zachowujemy zdolność do myślenia prospektywnego. Dalej chcemy toczyć "spory o przyszłość" (Hirszowicz 1988).

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Krajobrazy jutra synchronicznej urbanizacji

KATARZYNA KAJDANEK

Regiony miejskie przez długi czas były konceptualizowane jako składające się z miejskiego rdzenia otoczonego przez podmiejskie i wiejskie zaplecze, tworzące spójną całość dzięki (hierarchicznym) funkcjonalnym, kulturowym i instytucjonalnym współzależnościom. Jednak między podręcznikowymi modelami (van den Berga, Klaasena) odzwierciedlającymi takie relacje a formacjami miejsko-regionalnymi ponowoczesnej rzeczywistości ujawnia się luka. Zmiany wynikają z (przyspieszającego, jak przekonuje H. Rosa) postępu społecznego i globalizacji, charakteryzującej się m.in: przestrzenną redystrybucją działalności gospodarczej, wzrostem mobilności, pluralizacją stylów życia oraz powstawaniem policentrycznych systemów miejskich. Dzięki tym czynnikom obszary miejskie nie są już tylko lokalne, ale mają wymiar regionalny. W konsekwencji relacje miasto-przedmieście-wieś są uzupełniane o złożone relacje miasto-miasto (rdzeń-rdzeń), a nawet o relacje peryferie-peryferie, bo obszary o niskiej gęstości zaludnienia także wchodzą w interakcje. Synchurbanizacja to okres, w którym rdzeń i pierścień wykazują podobne tendencje demograficzne pod względem

kierunku, czasu i intensywności. Pozornie sprzeczne dynamiki, jak przyrost i ubytek ludności, koncentracja i dekoncentracja w różnych częściach zróżnicowanego systemu przestrzennego, jakim jest region miejski, wynikają z tych samych procesów zachodzących na rynku gruntów i mieszkań. Aglomeracyjne efekty zewnętrzne nie są już ograniczone do rdzeni miast, ale rozprzestrzeniają się na większe terytoria.

Po wprowadzeniu tych uwag, w mojej prezentacji przedstawię, w oparciu o wyniki badań empirycznych, rozważania dotyczące:

(1) przebiegu życia osób powracających z przedmieść do rdzeni miast. Na podstawie zebranych historii życia przedstawię kluczowe doświadczenia zapośredniczone przez przestrzeń-miejsce-ludzi, które doprowadziły do porzucenia podmiejskiego marzenia i podjęcia miejskiego życia. Powracający do rdzeni miejskich, jako pierwsi, którzy wykonali ruch przeciwny dominującym trendom, są papierkiem lakmusowym zmian wpływających na relacje pomiędzy suburbiami a miastami centralnymi jutra.

(2) fragmentarycznych architektur zarządzania miejską przestrzenią publiczną współtworzonych przez władze lokalne i deweloperów. Empiryczny wgląd w instytucjonalną (wyznaczaną przez reguły) i organizacyjną (rozgrywaną wedle reguł) logikę rozwoju miast posłuży do omówienia obecnych i przyszłych przestrzennych i społecznych konsekwencji słabych ram prawnych dla planowania, intensywnej penetracji kapitału dla warunków mieszkaniowych w miastach i ich otoczeniu regionalnym.

(3) społeczno-ekonomicznychi mechanizmów i wyzwań odrodzenia obszarów wiejskich w regionach peryferyjnych. Wieloaspektowy charakter przemian wiejskich regionów marginalnych (na przykładzie ziemi kłodzkiej) pomoże mi zilustrować konieczność uwzględniania zarówno lokalnych kontekstów społecznych (nowo przybyli ludzie, normy, wartości, kapitał społeczny), jak i mechanizmów w skali makro (programy unijne, rynki ziemi i nieruchomości, zmiany kulturowe) dla uchwycenia najważniejszych elementów wiejskich krajobrazów jutra.

Krajobrazy jutra – przestrzeń interakcji pomiędzy ludźmi a dziką przyrodą

KRZYSZTOF NIEDZIAŁKOWSKI

W ciągu ostatnich kilkunastu lat nasiliły się konflikty wokół zarządzania przyrodą. Wiąże się to z jednej strony z wciąż niedostatecznym zabezpieczeniem ostatnich skrawków dzikiej przyrody i rosnącą presją na nią ze strony człowieka. Z drugiej strony konflikty są związane z sukcesami działań na rzecz ochrony przyrody, np. skuteczna ochrona dzikich zwierząt spowodowała wzrost liczebności wielu gatunków i ich migracje. Jednocześnie pojawiają się nowe pomysły na ingerencje w obszary przyrodnicze, które to pomysły wywołują sprzeciw społeczny. Należy spodziewać się, że w związku ze zmianami klimatycznymi poziom konfliktów środowiskowych będzie narastał. W dyskusjach wokół metod łagodzenia napięć społecznych wokół ochrony przyrody wyodrębniają się dwie perspektywy: jedna podkreśla sprawczość człowieka i jego zdolność do zarządzania przyrodą zgodnie z zakładanymi celami, druga przestrzega przed nieprzewidywanymi konsekwencjami interwencji człowieka i postuluje pozostawienie miejsca dla naturalnych procesów, które zwiększą odporność ekosystemów na przyszłe zaburzenia.

W swoim wystąpieniu opiszę przykłady konfliktów, które pozwalają na zidentyfikowanie głównych osi dyskusji wokół interakcji człowiek- przyroda: konflikty wokół zarządzania dzikimi zwierzętami, ochrony cennych ekosystemów, zarządzania rzekami. Argumentuję, że kluczowe dla właściwego ustawienia relacji człowiek – przyroda są instytucje – formalne i nieformalne reguły kształtujące ludzie działania wobec środowiska. Wiele z analizowanych konfliktów wiąże się z instytucjami które nie działają właściwie – albo w związku z ich celową dezaktywacją (np. instytucje planowania

przestrzennego) lub w związku z brakiem ich dopasowania do rzeczywistości społecznej i przyrodniczej. Jednocześnie możliwe jest tworzenie instytucji, które łagodzą konflikty (np. korytarze ekologiczne).

W swoim wystąpieniu przedyskutuję jakie uwarunkowania polityczne i kulturowe wpływają i będą wpływać na kształt instytucji środowiskowych w kontekście coraz bardziej nieprzewidywalnych zjawisk przyrodniczych.

Socjologia wobec pandemii covid-19

Numer: P02
Prowadzenie: Beata Tobiasz-Adamczyk (CM UJ)
Data i godzina: 17.09, 09:00
Miejsce: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.007/1.008

Sesja ukazuje dwa spojrzenia na COVID-19: perspektywę życia codziennego zwykłych obywateli ujawnianą w dokumentach osobistych (pamiętnikach z czasu pandemii) oraz refleksję socjologa, pełniącego w tym czasie rolę eksperta w opiniotwórczym, interdyscyplinarnym zespole naukowym. Zestawienie tych dwóch narracji jest okazją do refleksji nad relacjami potocznych i eksperckich doświadczeń pandemii, obrazów pandemicznej rzeczywistości, przeżywanych emocji, uznawanychwartości, realizowanych strategii. Każda z tych narracji jest też autonomicznym obszarem socjologicznych poszukiwań, wykraczających poza kwestię choroby i COVID-19. Jeden grupuje zagadnienia dotyczące miejsca nauki (instytucji, wiedzy naukowej, naukowców) w społeczeństwie w sytuacji ryzyka/kryzysu, w tym socjologii na tle innych dyscyplin, inaczej usytuowanych w społeczeństwie (także w relacji do polityki). Drugi to socjologia codzienności – kwestie jakości i sensu życia, możliwości spełnienia aspiracji i planów, poczucia bezpieczeństwa w systemie społecznym, jakości więzi społecznych oraz nierówności w tych sferach. Pandemia nie tylko generuje, ale też pomaga wyraźniej dostrzec wiele problemów w tych sferach.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Socjologia wobec COVID-19. Między opiniami publicznymi, władzą a nauką. Refleksje z doświadczeń osobistych

ANDRZEJ RYCHARD

Socjologia sytuowana jest zawsze pomiędzy różnymi aktorami, a ich wielość często generuje różne napięcia. Tak też jest w przypadku pandemii COVID-19. W wyniku tych napięć nie ma jednej niepodzielnej opinii publicznej – czy też „wzoru zachowań publicznych". Zamiast tego jest ich wiele. Społeczeństwa są narażone na różne, często sprzeczne komunikaty: od władz, od silnych ruchów antyszczepionkowych i od ekspertów. Generuje to niepewność społeczną, która może być redukowana na różne sposoby, w tym mniej lub bardziej racjonalnie uzasadniona. Prezentacja zawiera wstępną analizę tych zjawisk. Refleksje te opierają się na uczestnictwie w „Interdyscyplinarnym Zespole ds. COVID-19" przy Polskiej Akademii Nauk.

Pragnąc powrotu na „cmentarzysko marzeń"? Codzienność Polaków w czasie pandemii w świetle pamiętników

ARKADIUSZ KARWACKI

W trakcie pandemii zespoły Instytutu Gospodarstwa Społecznego SGH w Warszawie i Katedry Badania Jakości Życia i Socjologii Stosowanej IS UMK w Toruniu zrealizowały dwie tury konkursu pamiętnikarskiego, które obejmowały trzy pierwsze fale zmagań

z wirusem. Zebrany materiał to obrazowy opis doświadczeń Polaków wpisanych w ponad 700 diariuszy. To refleksja o tym, co w tym czasie utraciliśmy, obraz codzienności i projekcje przyszłości. Jedna z autorek pamiętnika napisała, że jej praca jest „cmentarzyskiem marzeń", i że podobnie czują jej współpracownicy. Tkwią jednak w tej pracy z przyzwyczajenia i braku wyobrażenia, że w sumie może być lepiej. Polacy w pamiętnikach często wskazują pragnienie, aby wróciła normalność, aby wróciło to, co było, czyli aby wreszcie skończył się ten nadzwyczajny stan i nastało życie sprzed covid-19. Znajdujemy jednocześnie opis umęczenia codziennością przedstawicieli różnych generacji i kategorii strukturalnych. Pandemia to nowe warunki, które bardzo wyraziście ujawniły wiele okrzepłych problemów i charakterystyk tkanki społecznej. Z tych samych relacji pamiętnikarzy płynie bowiem przekaz, że życie przed pandemią to także zmaganie z trudną codziennością, ale z większymi możliwościami stosowania mikrorozwiązań (antystresorów) wobec doświadczanych makro problemów. Kluczowe charakterystyki naszej codzienności sprzed i w trakcie pandemii można sprowadzić do jakości więzi a jednocześnie doświadczanych nierówności, które warunkują relacje; poczucia bezalternatywności przy jednoczesnym niedostatku sensu; problemów w zakresie zdrowia psychicznego; niskiej jakości życia w pracy; niezrealizowanych roszczeń wobec państwa („obywatelstwo zwichniętych uprawnień", co jest powiązane z deficytem dostępu do wysokiej jakości usług publicznych); braku poczucia bezpieczeństwa wśród członków klasy średniej (jako niezrealizowana obietnica statusowa). Te problemy wpisują się w zindywidualizowane strategie przetrwania umęczonych Polaków, który mimo wszystko stale eksponują wolę powrotu do tego, co było…

Democracy and Radical Politics in Central Eastern Europe

Numer: P03
Prowadzenie: Michał Kaczmarczyk (UG), Kaja Gadowska (UJ)
Data i godzina: 15.09, 09:00
Miejsce: SGGW, BUD. 9, Aula Kryształowa
Sesja w języku angielskim

Contemporary democracies are having to contend with various forms of radical politics taking on the form of populist, far-right, nationalist and/or xenophobic movements. These extremist crusaders contest both the democratic rules of the political game and the classic visions of democracy understood as a system balancing interests or engaging with different concepts of the common good. Governments carried along by the wave of (so-called) "new authoritarianism" are undertaking a broad spectrum of dubious operations including, among others, restricting the rights of the parliamentary and extra-parliamentary opposition, expanding various forms of political clientelism, undermining the very principles of judicial independence as well as that independence itself, and monopolizing vital channels of information and communication. In commencing such a line of action, new authoritarianisms make reference to a unique type of legitimization, incompatible with the paradigm of "liberal democracy." They invoke a fictional "will of the people," infer a homogeneous "sovereign" public, allege their inclusion of social classes heretofore encumbered by capitalism and technocratism, declare a return to conservative values, and endorse group belongings that are often exclusive. The new authoritarianisms thus pose a dual challenge: they pose a systemic threat to democracy and call its very legitimacy into question.

The aim of this session is to address questions about the causes, nature, and consequences of this emergence of authoritarian tendencies. Discussed, too, will be the prospects for the future of democracy in the face of such

movements. More specifically, the speakers will delve more deeply into authoritarian tendencies in Central and Eastern Europe. Taken into consideration will be the context of global trends, social changes, as well as the political and socioeconomic transformations specific to this region over the past three decades. The panel participants will also consider whether the structural vicissitudes in modern societies, changes in the means of communication, and new cultural phenomena are connected with the undemocratic political trends. Special attention will be paid to ongoing transformations of knowledge and education in contemporary societies, and to their impact upon political behavior.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Democracy and Authoritarianism in the XXI century

GRZEGORZ EKIERT

Contemporary research on the state of democracy in the world shows steady erosion of the quality of democratic institutions and respect for civil rights. Public opinion polls register declining trust in governments, representative institutions, and political parties. Populist and extremist movements are on the rise across the globe. Since the early years of the XXI century, this growing "democratic deficit" has affected both old and new democracies. The erosion of democracy has been paralleled by another trend that is less noted but equally significant. It can be described as the "dictatorial drift," affecting both hybrid regimes and "soft" authoritarian systems. It is characterized by the concentration of executive power, rejection of the rule of law and destruction of trappings of democracy – fair elections, opposition parties, free media, independent civil society organizations. It also entails growing repressiveness and use of force both at home and abroad. I will illustrate these trends and discuss their causes and consequences focusing on formerly communist countries in Europe.

How to explain the rise of right-wing populism? Culture, economy, something else?

JAN KUBIK

Based on the results of the POPREBEL project I will argue that the most complete explanations of the rise of right-wing populism need to look for explanatory factors in economy, culture, politics, and social conditions, theorize the complex interactions of supply and demand, and reconstruct the iterative logic of their mutual influence. The most promising theoretical frame seems to be offered by a mix of the approach I once called contextual holism, historical institutionalism, and a supply-demand theory of cultural causation.

Nationalist Cleavages and Radical-Right Politics in Contemporary Democracies

BART BONIKOWSKI

What has prompted the right's swift radicalization across a wide range of contemporary democracies? I argue that a persuasive explanation requires attention to three levels of analysis: the supply side, that is, the political frames put on offer by insurgent political elites; the demand side, that is, the beliefs held by the public; and the structural context, that is, the economic, demographic, and cultural transformations, as well as exogenous shocks, that have provided fertile soil for radical-right claims-making. It is within the structural context of rapid change—itself subject to cultural interpretation and political manipulation—that preexisting political frames and preexisting beliefs have taken on a newfound resonance, propelling radical actors into the political mainstream, from which

they have increasingly threatened the stability of democratic institutions. At the core of this cultural nexus are deep nationalist cleavages in democratic polities—competing understandings of the nation's meaning, memorialized past, and desirable future—that have become increasingly salient as bases of political decision-making. Understanding their composition, their interplay with populist and authoritarian appeals, and the mechanisms of their mobilization is necessary for grasping the present historical moment and the future prospects for democratic politics in Europe, the United States, and beyond.

Sprawczość w społeczeństwie niepewności

Numer: P04
Prowadzenie: Izabela Grabowska (ALK)
Data i godzina: 15.09, 09:00
Miejsce: SGGW, BUD. 6, Sala D-22

Punktem wyjścia do dyskusji jest perspektywa jednostek i grup działających w warunkach ontologicznej niepewności. Tę ostatnią rozumiemy za M. Marody jako rozbicie ról społecznych w ich funkcji formowania jednostkowej tożsamości oraz narastającą świadomość umowności kulturowo konstruowanych światów, w ramach których poruszają się partnerzy interakcji. Niepewność, wzmocniona przez pandemię, staje się konstytutywną cechą ponowoczesnego życia społecznego. Jednocześnie zmienność i płynność struktur społecznych wyznaczają zupełnie nowe sposoby redukowania niepewności poprzez: refleksyjność aktorów społecznych, ich konkurowanie o pozycje i dobra, wymianę doświadczeń i kooperację dla osiągania sprawstwa w kreowaniu porządku społecznego na różnych poziomach. Sesja semi-plenarna będzie propozycją teoretycznego ujęcia tych procesów, a jej ramy wyznaczą kluczowe pytania: Jakim presjom poddawane są jednostki i grupy w codziennym życiu rodzinnym, życiu zawodowym i prawach reprodukcyjnych? Jakich odpowiedzi na te presje udzielają? Jakimi zasobami dysponują, jakie zasoby i w jaki sposób uruchamiają, jakie typy działań sprawczych podejmują i co je różni? W jaki sposób wytwarzana jest wspólnota, sieci społecznego kapitału i społecznego współdziałania? Jak doświadczenia niepewności i wydarzenia ostatnich lat – pandemia, nowe, częściowo związane z nią polityki publiczne, a także nowe restrykcje dotykające wielu obszarów życia: rodzinnego, zawodowego i zdrowia reprodukcyjnego – przyczyniają się do tworzenia porządku społecznego w warunkach niepewności. Interesować nas będzie również, jak systemy eksperckie, w tym ekspertyza nauk społecznych, wspierają rozumienie i rozpoznawanie sprawczości w społeczeństwie doświadczającym nowych rodzajów niepewności wywołanych pandemią. Czy ekspertyza naukowa jest nadal liczącą się kategorią w życiu społecznym i czy odgrywa rolę objaśniającą w dynamicznie i nieprzewidywalnie zmieniającej się rzeczywistości?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Niepokój Egzystencjalny a Problem Empatii w Świecie Życia i w Świecie Śmierci

KRZYSZTOF KONECKI

Terminy wymienione w tytule odnoszą się do tematów, które będą stanowić podstawę rozważań mojego wystąpienia. Postaram się zinterpretować te tematy w konwencji socjologii kontemplatywnej. Posłużę się także przykładami empirycznymi, które przeanalizuję. Niepokój ontologiczny pojawia się w momencie przedefiniowania podstawowych struktur ontologicznych świata życia (Lifeworld). Konsekwencją tego jest pojawienie się niepokoju epistemicznego, gdy nie wiemy, jak postrzegać i jak strukturyzować nasz świat

życia, szczególnie w sytuacji poszerzonych stref świata śmierci. Świat śmierci (Deathworld), gdy postrzegany jest jako odległy, nie dotykający mnie bezpośrednio, a struktury świata życia nadal są stabilne, jest możliwy do opanowania poznawczego i nasz ogląd rzeczywistości wydaje się niezagrożony.

Natomiast gdy pojawia się sytuacja bezpośredniego i aktualnego zagrożenia podstaw mego bytu i życia, gdy pojawia się fizyczne i psychiczne cierpienie a struktury świata życia ulegają rozbiciu ujawnia się lęk egzystencjalny. Wybory, których wówczas dokonujemy stanowią o naszych autodefinicjach w kategoriach przyjętych norm i wartości społecznych, które niekoniecznie są adekwatne w obliczu rozszerzającego się świata śmierci. Umieranie innych stanowi dla nas mocne ostrzeżenie, iż czas uporządkować struktury poznawcze świata życia.

Wybory, których dokonujemy mogą być wyborami podstawowymi. W swym lęku egzystencjalnym znajdujemy się zawsze wobec Innego. I tutaj możemy przekroczyć siebie poprzez empatię i współczucie. U podstaw wyborów może tkwić zatem empatia i współczucie, niekoniecznie sam lęk lub niepokój ontologiczny. Niepokój ontologiczny może być w tle sytuacji naszych podstawowych wyborów i empatyzowania z innymi. Można innym współczuć, pomagać, wspierać opierając się na wartościach autotelicznych, nieuwarunkowanych. Socjologia szuka zwykle uwarunkowań występowania zjawisk.

Z socjologicznego punktu widzenia istnieją w społeczeństwie „mury empatii", poznawcze i emocjonalne ograniczenia, uwarunkowane różnymi czynnikami strukturalnymi, historycznymi i kulturowymi. „Mury empatii" oparte są z kolei na „ramach empatii", których struktura, wg socjologów warunkuje stosunek osoby empatyzującej do odbiorcy empatii, i która opiera się na ogólnie akceptujących wartościach. W konsekwencji odczucia empatii mogą pojawić się różne typy współczucia, uwarunkowane społecznie i geograficznie. Współczucie może być powiązane z różnymi emocjami i odczuciami, np. wstydu lub bezsilności. Można także analizować empatię i współczucie w kontekście utowarowienia cierpienia (szczególnie ma to miejsce w wizualnych przekazach medialnych), które może ostatecznie prowadzić do wypalenia współczucia.

Występują także, wg socjologów, poznawcze „strefy nieempatyzowania", kształtowane często przez media, edukację lub propagandę. „Strefy nieempatyzowania" właściwie oparte są na wartościach powiązanych ze światem śmierci, które często są prezentowane jako wartości deklarowane a służą realizacji określonych interesów politycznych, ideologicznych, a często także materialnych. Występuje także zjawisko „przemilczania", niezauważania pewnych zjawisk, co dokonuje się przy pomocy przemilczeń spontanicznych, ale także kierowanych (zabrania się używania pewnych słów), lub języka zakłamującego rzeczywiste działania (używanie eufemizmów lub terminów przekierowujących uwagę odbiorcy).

Czy socjologia jest w stanie wyjaśnić w pełni zjawisko niepokoju epistemicznego, czy zjawiska empatyzowania, współczucia i pomagania innym oraz wzajemne relacje tych fenomenów? Jakich metod można użyć by zjawiska te opisać i objaśnić? Jak ma zachować się socjolog wchodzący zwykle w strefę komfortu epistemicznego, gdy rozpoczyna swe „quasi-przyczynowe" badania. Jest zapewne w pełni usatysfakcjonowany, zrobił to co do niego należy i to co potrafi. Bada i wyjaśnia zjawisko. Czy na pewno zrobił wszystko, co mógł w tej sytuacji zrobić? Jego opisy, diagnozy są wyrażone w pewnym języku, który nie jest językiem samej opisywanej sytuacji, szczególnie to widać w opisie i wyjaśnianiu zachowań w odniesieniu do doświadczeń, w których ciało jest podmiotem działania lub gdy silne emocje kierują działaniami jednostki. Wszystkie te cechy uwidaczniają się w sytuacjach granicznych.

—

Zastrzegam sobie możliwość częściowej zmiany tytułu i treści. Moja sytuacja egzystencjalna, i chyba nie tylko moja, jest tak dynamiczna, być może dokonam pewnych zmian, choć nie zmieni to mojego kierunku myślenia i sposobu analizy.

Życie społeczne w dobie narastającej niepewności

MIROSŁAWA MARODY

Niepewność jest immanentną cechą ludzkiego życia, dążenie zaś do jej redukowania – podstawowym bodźcem napędzającym procesy uspołeczniania ludzkich zachowań. Wytwarzany w trakcie tych procesów porządek społeczny stanowił naczelny przedmiot badań socjologii, konstytuując ją jako odrębną dyscyplinę.

Zapoczątkowany w połowie ubiegłego wieku proces przemian doprowadził do rozpadu owego porządku, nie tylko pozbawiając jednostki relatywnej pewności wynikającej z działania w ramach jasno określonych ról i norm społecznych, lecz stawiając również pod znakiem zapytania wypracowane przez socjologię sposoby badania społeczeństwa.

W swoim wystąpieniu chciałabym skupić się na tych dwu powiązanych z sobą wątkach. Z jednej strony, interesować mnie będzie to, w jaki sposób jednostki usiłują zachować swoje poczucie sprawczości w warunkach narastającej niepewności. Z drugiej strony, chciałabym wskazać na główne problemy, jakie dla naszej dyscypliny niesie za sobą konieczność przejścia od badania społeczeństwa jako bytu do badania procesów uspołecznienia.

Praca, reprodukcja społeczna i mobilizacja w warunkach (post)pandemicznej rzeczywistości

Numer: P05
Prowadzenie: Julia Kubisa (UW)
Data i godzina: 17.09, 09:00
Miejsce: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.014

Społeczno-ekonomiczny kryzys (post) pandemiczny uruchomił procesy rekonfiguracji zjawisk na styku pracy, płci, ekonomii i ruchów społecznych. Sesja semi-plenarna podejmuje trzy, krzyżujące się watki tematyczne związane z konsekwencjami pandemii dla świata pracy i gospodarki, relacjami pomiędzy produkcją i reprodukcją społeczną oraz dynamiką mobilizacji społecznej z walką o prawa reprodukcyjne i prawa pracownicze. Wspólną perspektywą jest tutaj sprawczość jednostek i grup w obliczu konsekwencji przemian strukturalnych w kontekście pandemii.

Pierwszy obszar stanowią zmiana i ciągłość w sferze pracy i gospodarki, w szczególności zmiany znaczenia pracy w pandemii (w tym odniesienia do pracy "niezbędnej", często związanej z usługami publicznymi), znaczenie instytucji państwowych i zasobów indywidualnych i zbiorowych w „immunizacji" wobec nowej prekarnej sytuacji, rola pracy zdalnej jako nowego przywileju i nowego obciążenia, także w kontekście przemian kontraktu płci, postępująca digitalizacja i algorytmizacja pracy. Jak w warunkach (post) pandemicznej gospodarki kształtują się nowe relacje władzy w świecie pracy, jak jednostki i grupy podejmują strategie oporu, solidarności i walki o pracę, zarówno jako strona pracownicza, jak i strona przedsiębiorców?

Drugi obszar dociekań to nowe i stare społeczne granice, przenikanie się pracy produkcyjnej i reprodukcyjnej w obliczu kryzysu wywołanego pandemią: przerzucanie kosztów pracy reprodukcyjnej na rodziny, nowe wymiary domowych kontraktów płci i negocjowania odpowiedzialności za opiekę. Czy opieka zyskała na widoczności w czasie okołopandemicznym i jeśli tak, to czy przełożyło się to na rozpoznanie jej znaczenia i wartości? Jak jednostki i grupy odbierają i kształtują nowe konfiguracje

opieki, czy i jak negocjują relacje płci, zarówno w aspekcie emancypacji jak i retradycjonalizacji oraz czy podejmują nowe działania w relacjach władzy w łańcuchach opieki?

Trzeci obszar stanowi intensyfikacja walki o prawa reprodukcyjne w Polsce, drastycznie ograniczonych w trakcie trwania pandemii. . Jakie jest społeczne i polityczne znaczenie strajku w obronie praw reprodukcyjnych? W jaki sposób narzędzia ruchów pracowniczych używane są do obrony i walki o prawa reprodukcyjne, na przykład poprzez strategiczne użycie kategorii strajku i rozpoznania aktywizmu jako nieodpłatnej pracy wykonywanej na rzecz społeczności?

Zwracamy uwagę na powiązanie aborcji z nierównościami społecznymi, pracą opiekuńczą i doniosłością reprodukcji społecznej oraz nowymi formami solidarności społecznej. Postulaty zgłaszane podczas strajku kobiet wykraczały poza cofnięcie wyroku Trybunału Konstytucyjnego, wskazując na niepewność rynku pracy i nierówności społeczne.. Wskazywano na głęboki rozdźwięk między opresyjną władzą, kryzysem zaufania do państwa a potrzebą wzajemnej opieki i bezwarunkowej solidarności. Czy (post) pandemiczna rzeczywistość stanie się zatem przestrzenią dalszego krzyżowania się, nakładania i intensyfikacji konfliktów społecznych w sferach pracy i reprodukcji?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

W stronę nowej podmiotowości politycznej. Współczesne mobilizacje na rzecz sprawiedliwości reprodukcyjnej a procesy re-demokratyzacji

MAGDALENA GRABOWSKA

Na przełomie 2020-2021 roku przez Polskę przeszła fala społecznego i politycznego wzmożenia. Uliczne demonstracje spowodowane bezpośrednio przez znaczące ograniczenie prawa do aborcji wyróżniał masowy charakter, intersekcjonalne podejście do kwestii praw reprodukcyjnych oraz fakt, że zbudowane były na silnej, łączącej emocji społecznej. Co ważne protestom udało się w krótkim czasie wygenerować znaczącą zmianę w debacie publicznej- już w trakcie ich trwania argumenty na rzecz „kompromisu aborcyjnego" zastąpił przekaz, którego centrum jest podmiotowość kobiet i osób potrzebujących aborcji, pojawiły się także hasła dekryminalizacji, deregulacji i destygmatyzacji zabiegu.

W swoim wystąpieniu postawię tezę, że ograniczenie praw reprodukcyjnych nie było tylko zapalnikiem protestów, które opisać można jako bunt pokoleniowy czy antysystemowy, ale wyrazem nowej podmiotowości politycznej, która w centrum stawia kwestie związane z reprodukcją społeczną, równością i prawami mniejszości, formułując je jako fundamentalne, a nie marginalne z punktu widzenia procesów re-demokratyzacji. Intensyfikacja walki o prawa reprodukcyjne wiąże się na poziomie społecznym z pojawieniem się nowych strategii aktywistycznych (działania połączone) i wartości (opieka, radykalna empatia, bezwarunkowa solidarność), oraz mobilizacją grup spoza centrum (rozumianego fizycznie jako duże miasta, oraz główne debaty publiczne) zorientowaną na rozwiązywanie codziennych, praktycznych problemów danych społeczności w ramach „feminizmu dla 99%" (Arruzza, Bhattacharya, Fraser 2019, Rawłuszko i Grabowska 2021). Aby zrozumieć i krytycznie oszacować potencjał transformacyjny współczesnych mobilizacji na rzecz praw reprodukcyjnych w Polsce odniosę się do trzech obszarów badań i refleksji feministycznej:

koncepcji sprawczości reprodukcyjnej rozumianej jako „autonomia prokreacyjna"/ „wolność prokreacyjna" (procreative liberty) (Robertson, 2003) oraz, w kontekście rozróżnienia na „sprawczość zorientowaną na projekty" i „sprawczość zorientowaną na władzę/kontrolę" (Ortner 2006) i pojęcia mikro władzy (Foucault 1977), jako katalog dyspozycji, manewrów, technik, taktyk, pozycji strategicznych i technologii określający zdolność działania i możliwość wpływania na wydarzenia oraz utrzymanie kontroli nad własnym życiem,

teorii sprawiedliwości reprodukcyjnej analizującej sposoby kształtowania

i ograniczania podmiotowości i sprawczości reprodukcyjnej przez istniejące hierarchie społeczne i relacje mikro i makro władzy (Ross, Solinger 2017), poszerzającej debatę o reprodukcji o wątki dotyczące sprawiedliwości społecznej i przywileju, oraz wnoszącej do niej perspektywę intersekcjonalną (Dzwonkowska-Godula 2020) oraz, perspektywy reprodukcji społecznej, która biorąc pod uwagę spuściznę historyczną i szerszy kontekst społeczno-ekonomiczny pozwala umiejscowić współczesne strategie walki o prawa reprodukcyjne w ramach debat o „super eksploatacji kobiet" przez system kapitalistyczny, szczególnie w kontekście kryzysu społecznej reprodukcji pogłębionego przez pandemię (Federici 2020).

Innowacja, kontrola, opór: trzy reakcje na (post-)pandemiczne kryzysy w świecie pracy

ADAM MROZOWICKI

Współczesne społeczeństwo polskie opisywać można w kategoriach rozłożonego w czasie doświadczenia kryzysów społecznych i gospodarczych, zaś pandemię COVID-19 jako akcelerator zjawisk kryzysowych. Kryzysy rozumiemy jako sytuacje naruszenia ładu społecznego w wyniku splotu – zwykle trudno kontrolowalnych – procesów i wydarzeń wewnętrznych lub zewnętrznych wobec niego, które wymuszają indywidualne i/lub zbiorowe działania społeczne skutkujące reprodukcją lub transformacją przedkryzysowego stanu rzeczy. W przypadku Polski, podobnie zresztą jak w wielu innych społeczeństwach zachodnich i środkowoeuropejskich, napędzane kryzysami przemiany społeczno-gospodarcze mają miejsce przynajmniej od końca lat 70-tych. W ostatnich tylko latach można mówić o trwającym od 2020 roku kryzysie zdrowia publicznego, kryzysie uchodźczym oraz narastającym w związku z wojną w Ukrainie i odłożonymi w czasie efektami pandemii kryzysie gospodarczym. W swoim wystąpieniu skupię się na sposobach radzenia sobie z kryzysami przez pracowników, koncentrując się na przypadku pandemii. Proponuję, aby na kryzys pandemiczny spojrzeć za pomocą kategorii „innowacji", „kontroli" oraz „oporu" (model I-K-O), z wykorzystaniem ramy teoretycznej inspirowanej socjologią Josepha Schumpetera, Karola Marksa oraz Karla Polanyiego. Podstawą empiryczną wystąpienia będą wyniki analizy zebranych w ramach projektu NCN OPUS COV-WORK wywiadów eksperckich, biograficznych oraz zogniskowanych wywiadów grupowych z pracownikami edukacji, opieki zdrowotnej, pomocy społecznej oraz logistyki. Stawiam tezę, że wykorzystywanie nowych, „oddolnych" pomysłów na organizację pracy („innowacja") konflikty wokół kontroli nad procesem pracy („kontrola") oraz działania indywidualne i zbiorowe zorientowane na społeczne zakorzenienie pracy („opór") tworzą konfiguracje pracowniczych reakcji na pandemiczny kryzys. W trakcie wystąpienia strategie te poddane zostaną szczegółowej analizie zarówno w odniesieniu do kolejnych fal pandemii, jak i dynamiki zbiorowych stosunków pracy w badanych branżach, z uwzględnieniem perspektywy pracodawców i pracowników na strategie I-K-O. We wnioskach przedyskutowane zostaną implikacje zaproponowanej ramy analitycznej dla badań nad społecznymi reakcjami na inne typy kryzysów.

Oddolne mobilizacje, przemoc państwa i chroniczność kryzysów

JUSTYNA STRUZIK

Przyglądając się oddolnym mobilizacjom w sytuacji kryzysów klimatycznych, społecznych, ekonomicznych czy politycznych, jednym z nasuwających się pytań jest kwestia relacji pomiędzy strajkującymi, protestującymi i organizującymi się oddolnie obywatelami i obywatelkami a państwem i jego instytucjami. Eksplorując działania kolektywne w dobie pandemii SARS-CoV2 dostrzegamy masowe samoorganizowanie się poza państwem, na przykład w formie oddolnej samopomocy w trakcie pandemii,

w działaniach podejmowanych w związku z kryzysem humanitarnym na granicy z Białorusią, czy w aktach solidarności z uchodźcami wojennymi z Ukrainy. Z drugiej strony obserwujemy, że ruchy społeczne coraz częściej wprost domagają się uznania działań instytucji państwowych za formę przemocy – dzieje się tak na przykład w przypadku homofobii państwowej czy ograniczenia praw reprodukcyjnych osób mogących zachodzić w ciążę. Dodatkowo obraz ten komplikuje gęstość wspomnianych kryzysów, uznawana coraz częściej przez badaczy społecznych za chroniczną kondycję życia społecznego.

Biorąc te obserwacje za punkt wyjścia do pogłębionej refleksji nad złożonością relacji pomiędzy oddolnymi mobilizacjami a instytucjami państwa, w swoim wystąpieniu chcę zaproponować analizę przemian w polu pracy, reprodukcji i mobilizacji w dobie (post)pandemicznej rzeczywistości przez pryzmat dwóch kategorii analitycznych:

Nowych form mobilizacji, stanowiących bezpośrednią, często ad hoc odpowiedź na przemoc (symboliczną, fizyczną) instytucji państwowych, w których wysuwa się żądanie radykalnego uznania praw i sprawiedliwości społecznej,

Nowych form solidarności dziejących się na przecięciu różnych pól mobilizacji i wykraczających poza ramy zinstytucjonalizowanych ruchów społecznych, które są równocześnie odpowiedzią na gęstość kryzysów i proponują nowe rozumienie tożsamości w działaniu kolektywnym.

Wysuwając te dwie kategorie analityczne i zaznaczając ich nowość, równocześnie proponuję uwzględnienie ich genealogicznego wymiaru. Analizując „historię teraźniejszości" chcę pokazać, w jaki sposób omawiane zjawiska i procesy zakorzenione są w przeszłych pojęciach i doświadczeniach związanych z oddolną mobilizacją i samopomocą. Uczynię to m.in. poprzez odniesienie do pojęcia strajku, solidarności.

Migrations, diversity, multiculturalism: Poland and Europe

Numer: P06
Prowadzenie: Katarzyna Andrejuk (IFiS PAN)
Data i godzina: 16.09, 09:00
Miejsce: BUW, Sala 316
Sesja w języku angielskim

The semi-plenary session will be devoted to the new dimensions of ethno-cultural diversification in Europe and to the question how it is reflected in the unique context of Central-Eastern Europe. Poland is a particularly interesting case for such a study: the new migration processes – immigration, emigration – overlap with the already existing cultural differentiation of Poland (ethnic and national minorities, religious groups). The challenges of the recent months also have a tremendous influence on the social diversity: in 2022, Poland in a short time experienced huge refugee migration from Ukraine and became one of the main refugee-hosting countries in the world. The public discourses and the narratives of migrants may reveal the common, shared ways of experiencing the situation of diversity and cross-cultural contacts. However, they also demonstrate the significance of individual interpretations, where the migrant status may intersect with other social roles and categories (sometimes more important for an individual), such as gender, or religious belonging. Various dimensions of diversification require a complex attention in the analyses of contemporary social diversity. The changing socio-cultural and demographic situation in Europe (including Poland), and the transformations of the labour market, will be a starting point of an in-depth examination of the new understandings of locality and glocalization in transnational spaces, new forms of migrant entrepreneurship and self-organization, and new ways of

migrants' activization in response to the unique challenges and social problems.

Poland as a country of 'immigration' and 'emigration'

ANNE WHITE

Only very recently has Poland (apparently) undergone the 'migration transition', becoming a 'country of immigration'. The wave of labour migration from Ukraine since c. 2014, initially mostly short-term and circular, is increasingly turning into migration for settlement, and migrants of other nationalities are also becoming more numerous. Some of the Ukrainian refugees who arrived in Poland in March 2022 will also settle. As more non-Polish/half-Polish families settle and bring up their children in Poland, Polish society is becoming more diverse. In some respects this can be conceptualised as multiculturalism, in the sense of ethno-cultural diversity. Linguistic diversity is an objective reality and the language barriers experienced by migrants to Poland probably deserve more attention. Multiculturalism in the sense of a project or policy which is respectful of migrants – for example as enacted by city administrations in Gdańsk and Wrocław – also has a 'cultural' component in the sense that it is interwoven with a particular attitude towards Polish history, celebrating pre-World War II diversity.

Multiculturalism as a policy based on the premise that everyone's 'culture' possesses equal merit remains essential in a world where all too often migrants are assumed to 'live within certain cultures', 'bring cultures with them' or 'live in ethnic communities'. Migrants apparently cannot escape being ascribed certain identities linked to supposed ethnic or national traits. The concept of ethnic hierarchies is useful for scholars seeking to understand how receiving societies view and behave towards migrants – more helpful perhaps than 'multiculturalism', which is too 'flat' and implies nothing about power relationships. In other respects as well, 'multiculturalism' is not the most helpful lens for understanding Poland's and other countries' migration transitions. Empirically, a focus on ethno-cultural diversity can hide the fact that often other identities – such as migrant, local or worker identities – are often more salient than 'culture'. In the case of the 2022 Ukrainian refugee flow to Poland, the refugees' identities as mothers and children are arguably more important in the Polish public imagination than their identities as Ukrainians. These non-ethnic social identities are shared between migrants of various nationalities as well as with Poles. The paper will illustrate these points with interview material from my project 'Poland as a country of "immigration" and "emigration", which examines Poland's migration transition in three medium-sized cities – Kalisz, Piła and Płock. Medium-sized cities are interesting places to study the migration transition since they are favoured by many parents as good places to bring up children, and therefore migration for settlement is particularly likely to occur.

Migration and identity: between the nation, transnationalism and pluralism

MARTA BIVAND ERDAL

Who decides about the ways in which nations are – or are allowed to be – plural? And how does increasing migration-related diversity in European societies fit with such decision-making processes? In this presentation, I will draw on recent conceptual literature on everyday nationhood, foregrounding the roles of ordinary people, alongside nation-building institutions of the state, and engaging ideas of pluralism, including of the plural nation. I thus de-centre attention from the migrant in a discussion where, nevertheless, migration-related diversity is often at the core – not least as visible and audible difference from what is often assumed to be a (more or less) homogenous majority population. I will draw on empirical data from the context of Norway, specifically a study with 289 high-school pupils

in four locations, where young people were asked to reflect on national identity today, and to discuss the boundaries of inclusion within the nation in peer-groups. After presenting analysis from these data, contextualized within the Norwegian case, I will share some comparative reflections, mobilizing the case of Poland. I will do this in three parts, starting with engagement with questions of migration and identity based on research with Polish migrants living in Norway. Second, through engagement with narratives of Polishness as these are represented by the Polish state in documents targeting the diaspora. And third, by sketching some hypotheses about where similarities and differences between the case of Norway and Poland might be seen, based on demographic data centering on migration-related diversity. In conclusion, I will return to the question of decisions about the nature of the (plural) nation – and the inherently ambivalent position of migrant identity – both emigrant and immigrant, therein.

Multicultural landscape of entrepreneurhsip

BEATA GLINKA

New multiculturalism is visible in the context of entrepreneurship, and other forms of economic activity. In the case of Poland migration adds another layer to diversity within mature organizations (like corporations), as well as within the labour market. Those phenomena are not new, as expatriates has been present in companies in Poland for a long time. But the scale, directions, and changing form of migration influences the entrepreneurial and organizational landscape. Poland attracts both transit, and permanent migrants. They often engage in entrepreneurial activities – traditional, imitation based ones, as well as more diversified and innovative ones.

One of many potential questions is if the concept of superdiversity, quite fashionable in migrant entrepreneurship studies, can be useful in a Polish business context. Superdiversity, as a phenomenon, reshapes social and business landscape in many countries around the world. The term is quite new, was coined by sociologist Steven Vertovec in 2007, is most often used in a context of migrations and refers to some levels of population diversity that are significantly higher than before. Such 'diversification of diversity' offers new opportunities and challenges on a country, regional, metropolitan as well as organizational level. As Vertovec claims, people are creating and practicing new, crosscutting contacts and relationships in diversifying cities every day.

Another question is connected with ties migrants use and build in their economic activities. The importance of ethnic ties has been studied for a very long time. But how those ties are used to create intangible resources, or to gain access to material resources? How, and under what circumstances migrant entrepreneurs prefer to use local or transactional networks?

In the presentation I will refer to some of my studies that may shed light to the abovementioned questions.

SYMPOZJA

Przyszłe społeczeństwo w świecie natury

Numer: S01
Prowadzenie: Przemysław Kisiel (UE w Krakowie)
Data i godzina: 15.09, 11:00
Miejsce: SGGW, BUD. 34, Aula I

Sympozjum podejmuje temat relacji pomiędzy zbiorowościami, dyskursami a instytucjami wpływającymi na krajobrazy jutra. Interesuje nas zarówno oddolny, jak i instytucjonalny charakter kształtowania krajobrazu przyszłości. Przeobrażenia krajobrazu wymuszone zmianami klimatu zmieniają nasze rozumienie "naturalności". Czy oznacza to dalsze "odczarowanie świata" czy wręcz przeciwnie – traktowanie sił natury jako decydujących w niekontrolowany sposób o naszym losie? Prelegenci odniosą się do tematów związanych z: zagrożeniami klimatycznymi i ich konsekwencjami, relacjami międzygatunkowymi w krajobrazie przyszłości, w tym kwestii takich jak: współbytowanie różnych gatunków w przestrzeni miast i wsi, zmian w postrzeganiu innych gatunków i praktykami ich rehabilitacji.

W sympozjum skierujemy się także ku sztuce. Posługując się metaforycznie rozumianym pojęciem krajobrazu jutra chcemy badać relacje pomiędzy tym co zobrazowane a wyobrażone i percypowane, uwzględniając przede wszystkim nowy wymiar relacji społecznych. Kreślone w polu sztuki wizje przyszłości – szczęśliwej lub apokaliptycznej – są dla nas także źródłem informacji o dzisiejszym stanie społeczeństw.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Biotop Lechnica – post-dzikość i ekologia pokrewieństwa

ANNA NACHER , MAREK STYCZYŃSKI

Etnobotanik Rarámuri z Meksyku, Enrique Salmón, pisze o tym, że lud, z którego się wywodzi, nie zna słowa na określenie „dzikości" („wild" i „wildness') (Salmón, 2017). Samo przeciwstawienie nieskażonej natury kulturze i technice mającej moc przekształcania środowiska jest dzieckiem zachodniej przemysłowej nowoczesności – m.in. Latour i Haraway pokazali nam także, jakie są stawki utrzymywania tej matrycy podziałów i niechęć do bytów nie-niewinnych i hybrydowych. Współtworzony przez nas od ośmiu lat Biotop Lechnica, został oparty w głównej mierze na zasadach projektowania permakulturowego, zmodyfikowanych przez Marka Styczyńskiego na potrzeby warunków związanych z górskim położeniem (blisko 500 m n.p.m.) oraz warunkami kryzysu klimatycznego (zaznaczającego się przede wszystkim olbrzymią nierównowagą wodną) (Nacher, 2018). Chcemy pokazać Biotop Lechnica jako laboratorium ekologii pokrewieństwa (kincentric ecology) (Salmón, 2017; Hausdoerffer, 2021), w której centrum sytuuje się współbycie i współdziałanie z innymi istotami o zróżnicowanym statusie ontologicznym (roślinami, zwierzętami, glebą, krajobrazem, ale także mikrohistorią miejsca i lokalnymi opowieściami). Projektowanie permakulturowe i ekologia pokrewieństwa nie tylko pozwalają wyjść poza dychotomie natura/kultura, ale także wyraźniej zobaczyć ich usytuowany i skonstruowany charakter. Dzięki temu z kolei możliwe staje się nieortodoksyjne i skuteczne działanie na rzecz zmiany w warunkach katastrofy klimatycznej, w ramach swoistej „misji bez misji" (Nacher, 2019). Zmiana ta może być bardzo lokalna, ale jednocześnie staje się częścią zbioru scenariuszy przyszłości opartych na transdyscyplinarnym ruchu ponad

kategorialnymi podziałami – w tym tymi oddzielającymi academię od jej społecznego i środowiskowego (environmental) zewnętrza.

Dewzrost a przyroda w mieście

JAKUB KRONENBERG

Jedna z optymistycznych wizji przyszłości sugeruje, że ludzkości uda się wpisać w granice planetarne i uniknąć katastrofy środowiskowej. Drogą, która mogłaby umożliwić realizację takiej wizji jest dewzrost. Dewzrost ma prowadzić do zmniejszenia presji na środowisko, przede wszystkim poprzez ograniczenie produkcji i konsumpcji, czego wyrazem jest ograniczanie PKB. Oznacza to jednak daleko idące zmiany w strukturze naszych społeczeństw i gospodarek, w tym odwrót od dotychczas dominującego neoliberalizmu i nadziei na zbawienie dzięki technologii. Jednym z przykładów tych zależności może być nasze podejście do środowiska przyrodniczego w miastach, które obecnie w dużej mierze opiera się na neoliberalnym i technokratycznym zarządzaniu. Teoretycznie przeciwwagą dla takiego zarządzania mogłyby być koncepcje takie jak rozwiązania oparte na naturze, w praktyce jednak i w ich przypadku dominuje retoryka wpisywania ich w dyskurs neoliberalny (uzasadnianie ich stosowania „efektywnością kosztową"). W referacie odniosę się do tych zagadnień, z jednej strony krytykując aktualne trendy zarządzania środowiskiem przyrodniczym w miastach z perspektywy dewzrostu, a z drugiej strony proponując alternatywną wizję dewzrostowej transformacji w tym kontekście.

Gdzie będziemy mieszkać, pracować i odpoczywać?

Numer: S02
Prowadzenie: Maciej Kowalewski (US)
Data i godzina: 16.09, 11:00
Miejsce: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.014

Do wystąpienia podczas sympozjum chcemy zaprosić badaczki/badaczy zajmujących się przeobrażeniami przestrzeni zamieszkania, pracy i wypoczynku. Chcemy poddać dyskusji relację pomiędzy zmianami demograficznymi, sposobami organizacji pracy a praktykami projektowania i planowania przestrzeni. Szczególnie istotne – w odniesieniu do doświadczeń pandemii – są konteksty opisanych procesów: technologie przyszłości, zdynamizowanie przemieszczeń ludzi wyzwania urbanistyczne przestrzeni przyszłej pracy i zamieszkania, nowe wizje miejskości i wiejskości.

Podczas sympozjum podjęty zostanie również temat dyskursu dotyczącego zmiany organizacji życia społecznego i zasad funkcjonowania instytucji pod wpływem zmieniających się społecznych wyobrażeń i oczekiwań. W spektrum rozważań znajdzie się m. in. problematyka funkcjonowania w przyszłości instytucji na poziomie lokalnym oraz instytucji kulturalnych, ich zdolność do właściwego wypełniania przypisanych im funkcji a także sprawność zaspokajania potrzeb.

(R)ewolucja we wzorcach mobilności: Zamiana ról domów stałych i sezonowych pod wpływem pandemii COVID-19

ADAM CZARNECKI

Pandemia COVID-19 wywarła znaczący wpływ na ruch turystyczny na całym świecie. Obserwowane bezpośrednie i pośrednie jej skutki nie były jednak wyłącznie konsekwencjami ludzkich obaw o zdrowie i życie oraz wynikającymi z nich reakcjami obronnymi, takimi jak samoizolacja i zachowanie dystansu społecznego. W dużej mierze kryzys był spowodowany formalnymi restrykcjami nałożonymi przez rządy krajowe i odpowiednie służby, aby zapobiec rozprzestrzenianiu się koronawirusa. W rezultacie, od wybuchu pandemii w światowym ruchu turystycznym można było zaobserwować dwie główne zmieniające się tendencje: przesunięcie popytu z turystyki miejskiej na wiejską oraz przesunięcie z podróży zagranicznych na krajowe. Wymogi bezpiecznych modeli turystyki w dobie COVID-19, unikania zatłoczonych miejscowości i zapewniania indywidualnych typów zakwaterowania, spełniają w dużej mierze tzw. drugie domy (domy letniskowe, wakacyjne). Z tych powodów, ta szczególna forma mobilności i wypoczynku, przyciąga uwagę użytkowników i przyszłych właścicieli w czasie pandemii. Co istotne, jako że pandemia COVID-19 stała się nieodłączną częścią codziennego życia, nowa rzeczywistość wymusiła zmianę celu pobytu właścicieli drugich domów, tj. z rekreacyjnego na związany z wykonywaniem pracy lub z utrzymaniem/uzyskaniem poczucia bezpieczeństwa (poszukiwanie azylu). Zmiana wzorca mobilności i celu pobytu może w niektórych przypadkach doprowadzić do czasowej zamiany ról domów stałych i sezonowych.

Celem wystąpienia jest przedstawienie wyników badań empirycznych dotyczącychzmian wzorców mobilności w czasie pandemii COVID-19 przeprowadzonych wśród właścicieli drugich domów w Polsce, a także rozważania na temat potencjalnych zmian w użytkowaniu domów stałych w dłuższej perspektywie.

E-miejskość, czyli o wyzwaniach rozwoju technologii w kontekście polityki miejskiej i jakości życia

ANNA DOMARADZKA

Kontekst miejski sprzyja szybkiemu wdrażaniu i zagęszczeniu innowacji technologicznych, a tym samym zmienia środowisko życia mieszkańców miast. Warto więc uważnie przyglądać się istniejącym, jak i potencjalnym skutkom przenikania technologii do różnych dziedzin miejskiego życia. Przykładem mogą być polityki ucyfrowienia czy deinstytucjonalizacji usług dla mieszkańców w oparciu o nowoczesne technologie, a także wzrost znaczenia czujników dla wdrażania rozwiązań opartych na naturze. Prezentując wyniki badań prowadzonych w zespole Laboratorium Miasta Obywatelskiego / Civil City Lab ISS UW przyglądam się konsekwencjom rozwoju technologicznego dla procesu kształtowania polityki miejskiej oraz jakości życia mieszkańców miast. Punktem wyjścia do krytycznego przyjrzenia się temu, w jaki sposób cyfryzacja i nowe technologie mogą kształtować dobrostan i polityczną autonomię mieszkańców miast jest pojęcie „prawa do miasta", rozumiane współcześnie jako użytkowanie miasta w ramach zasad zrównoważonego rozwoju, demokracji, równości i sprawiedliwości społecznej. W oparciu o istniejące teorie socjologiczne i psychologiczne – w tym sformułowaną niedawno koncepcję „cyfrowego prawa do miasta" (Shaw & Graham 2017), krytycznie analizuję wpływ innowacji technologicznych na dobrostan mieszkańców, spójność społeczną i jakość demokracji lokalnej, rozumianej jako zdolność mieszkańców do artykulacji interesów i uczestnictwa w podejmowaniu decyzji o kierunku rozwoju miasta.

Miasta – strategiczne tereny rekonfiguracji (i badania) „normalności" życia codziennego

MARTA SMAGACZ-POZIEMSKA

Jeszcze kilka lat temu odpowiedź na tytułowe pytanie sympozjum wydawała się dość prosta: z prognoz demograficznych wynikało, że coraz większa część ludzi będzie mieszkać i pracować w miastach i ich najbliższym otoczeniu. Rozwój turystyki miejskiej i miejskich usług czasu wolnego wskazywał też na rosnące znaczenie miast jako miejsc wypoczynku i rekreacji. Pandemia Covid-19 i wprowadzane w związku z nią obostrzenia zakwestionowały oczywistość wyobrażeń o miejskiej przyszłości społeczeństw, a przynajmniej takich wyobrażeń, które wpisywały się w neoliberalną narrację o miejskim rozwoju. Pandemia w powiązaniu z kryzysem klimatycznym będzie skutkować nasilaniem się społecznych nierówności i niepewności – proces ten będzie dotkliwy zwłaszcza dla tych miast, które na kryzysy reagują taktyką przetrwania lub adaptacji, a nie transformacji. Czy jednak pandemiczny szok, przyspieszona cyfryzacja i degradacja środowiska prowadzą do rewolucyjnej zmiany wzorów życia w mieście? Jak pokazują sondaże (m.in. IPSOS 2020, BIOSTAT 2021), ponad 70% Polek i Polaków uważa, że w ciągu najpóźniej kilku lat nastąpi „powrót do normalności", a 10% badanych uważa, że „normalność już wróciła". Podczas sympozjum proponuję spojrzeć w przyszłość właśnie przez pryzmat owej „normalności" – za Trentmannem (2009: 69) rozumianej jako milcząco i powszechnie podzielane rozumienie tego „jak mogą i powinni żyć ludzie w społeczeństwie", zaś na miasto – jako strategiczny teren rekonfiguracji praktyk społecznych, splotów codziennych rutyn oraz ich kulturowych i politycznych ramowań.

Społeczeństwo w czasach choroby

Numer: S03
Prowadzenie: Agnieszka Golczyńska-Grondas (UŁ)
Data i godzina: 15.09, 11:00
Miejsce: SGGW, BUD. 9, Aula Kryształowa

Sympozjum poświęcone jest analizie funkcjonowania instytucji ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego (m.in. opieka medyczna i społeczna, inspekcja sanitarna, wojsko, policja) w czasach choroby COVID-19, jej wpływu na różne wymiary życia społecznego (m.in. gospodarkę, ochronę zdrowia, politykę, kulturę, religię, edukację, rodzinę, rozrywkę i sport), a także na przekonania, postawy i praktyki w sferze zdrowia i życia wspólnotowego (np. rozwój wolontariatu). Pandemia COVID-19, jak żadna z dotychczasowych epidemii od czasu grypy hiszpanki, nie miała tak dużego zasięgu. Tradycyjne problemy socjologii, w tym socjologii zdrowia i medycyny, wymagają w tym kontekście poszerzenia perspektywy badawczej o analizy funkcjonowania różnorodnych instytucji publicznych w czasach pandemii oraz po-pandemii. Kluczowe miejsce zajmują tu instytucje medyczne (weryfikacja modelu nastawionego na przeciwdziałanie i leczenie niezakaźnych chorób przewlekłych), relacje lekarz-pacjent (zaufanie do lekarzy, nauki i medycyny, porady telefoniczne), społeczne reprezentacje zdrowia i choroby (w tym lay epidemiology) oraz strategie ochrony przed zachorowaniem. Odrębnym zagadnieniem jest wpływ mediów (prasy, radia, telewizji, portale społecznościowych) na percepcję COVID-19 oraz innych zagrożeń zdrowia w przyszłości.

Pandemia Covid 19 – nowe wyzwania przed socjologią choroby

BEATA TOBIASZ-ADAMCZYK

Z pespektywy socjologii choroby – Pandemii Covid 19 przypisać można różne znaczenia i sensy, w ramach trzech utrwalonych koncepcji teoretycznych tj. – nierówności społecznych warunkujących zróżnicowane ryzyko zachorowania (M. Marmot, J. Siegrist); kapitału społecznego, (P. Bourdieu, R. Putnam) – pozwalającego na różnych poziomach życia społecznego – zmierzyć się z różnego typu zagrożeniami zdrowotnymi, oraz stresu społecznego (społeczeństwo ryzyka – U. Beck).

Pandemia Covid 19, zagrażająca nie tylko zdrowiu ale przede wszystkim życiu choroba zakaźna całkowicie „wywróciła" życie społeczne – doprowadzając do jego zaniku lub drastycznych ograniczeń w relacjach społecznych, wywołując stres, poczucie zagrożenia i niepewności przyszłości. Różne wymiary życia społecznego przeniosły się ze świata rzeczywistego do świata wirtualnego wykluczając i prowadząc do izolacji społecznej i poczucia samotności osoby starsze, o niskich kompetencjach i zasobach materialnych. Prześledzenie kolejnych fal Pandemii sprzyja wyjaśnieniu towarzyszącym im różnych mechanizmów społecznych (nierówności w zachorowaniach, funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej i zabezpieczeń społecznych). Zaufanie społeczne okazało się mieć podstawowe znaczenie – zaufanie do nauki (postawy wobec szczepień), zaufanie do instytucji publicznych i autorytetów medycznych. Miarą tego zaufania jest przestrzeganie zaleceń dotyczących samokontroli własnych zachowań, oraz wystrzeganie się zachowań antyspołecznych. Znaczenie sieci wynikało ze wspierania osób niesamodzielnych, starszych, odizolowanych od świata zewnętrznego. Wiele wymuszonych zmian nastąpiło w utrwalonych wzorach kulturowych – samotność egzystencja umierających osób, zmiany w ceremoniałach śmierci i pogrzebu. Pojawiło się ryzyko nowych nierówności społecznych (zaniedbania osób przewlekle chorych), o nieprzewidzianych w tym momencie konsekwencjach zdrowotnych i społecznych.

Zwalczanie epidemii COVID 19 jako nowa forma medykalizacji życia społecznego. Skutki społeczne i zdrowotne i ich uwarunkowania

ZOFIA A. SŁOŃSKA

Medykalizacja jest zwykle utożsamiana z procesem przejmowania przez medycynę kontroli nad różnymi obszarami życia społecznego. W praktyce oznacza to przekształcanie tradycyjnych norm społecznych regulujących ludzkie zachowania w sferze zdrowia i choroby poprzez wkraczanie medycyny w życie codzienne i upowszechnianie norm medycznych przedstawianych jako korzystne dla zdrowia, w pełni uzasadnione i godne akceptacji. Wkraczanie medycyny w życie społeczne było i jest możliwe m.in. ze względu na wysoki prestiż medycyny, powszechne oczekiwanie profesjonalnej pomocy w rozwiązywaniu codziennych problemów zdrowotnych, a także pojawianie się zagrożeń zdrowia i życia w skali makro np. epidemii chorób zakaźnych.

Podczas gdy w sytuacji niewymagającej gwałtownych reakcji instytucji medycznych, proces medykalizacji przebiega powoli a stosowane metody oddziaływania opierają przede wszystkim na edukacji, o tyle w sytuacji wystąpienia dynamicznie rozwijającego się zagrożenia zdrowia i życia całych populacji działania podejmowane przez instytucje medyczne mogą prowadzić, do prawnie usankcjonowanych ale często trudnych do akceptacji interwencji medycyny w życie społeczne. W takim przypadku istnieje potrzeba obserwacji życia społecznego w celu identyfikacji nowych zjawisk społecznych i ich konsekwencji dla funkcjonowania populacji i jej zdrowia.

Celem prezentacji jest identyfikacja a także analiza zjawisk społecznych i konsekwencji

zdrowotnych wywołanych pojawieniem się epidemii COVID 19 i metodami jej zwalczania.

Pandemiczne rekonfiguracje mechanizmów kontroli społecznej

PAWEŁ POŁAWSKI

Sformalizowane strategie reakcji na pandemię i próby minimalizacji COVID-owych ryzyk (nakaz utrzymania dystansu, przymusowa izolacja, ograniczenia w przemieszczaniu się, przymus zdalnej pracy i nauki itd.), wsparte mniej czy bardziej konsekwentnie stosowanymi sankcjami (choćby finansowymi) modyfikują strukturę naszej codzienności – w tym także strukturę pełnionych przez nas ról, związanych z nimi interakcji i przekonań normatywnych, na których ład interakcyjny się opiera. Siłą rzeczy, modyfikacje struktur życia codziennego generują rekonfigurację mechanizmów kontroli społecznej zorientowanej na podtrzymywanie „prawidłowego" funkcjonowania w rolach – zawodowych, rodzinnych czy publicznych. Kontrola zmedykalizowana odgrywa tu siłą rzeczy rolę zasadniczą; nie jest też wykluczone, że pandemia wzmocniła mechanizm, który Cohen (1985) określał jako jatrogenezę – angażowanie kolejnych, zwykle coraz bardziej punitywnych mechanizmów kontrolnych, służących nie tyle i nie tylko bieżącej reakcji na zachowania sprzeczne z normami, co raczej konstruowaniu i utrwalaniu określonych wizji normalności. Wystąpienie koncentruje się właśnie na tym, w jakim zakresie i w jakim stopniu „kryzysowe" strategie reakcji na pandemię generują zmiany w postrzeganiu tego co „normalne", w funkcjonowaniu mechanizmów konformizujących w kluczowych, zinstytucjonalizowanych obszarach życia zbiorowego. Nacisk zostanie położony na poziom „mikro" – przede wszystkim na oddziaływanie i zmiany mechanizmów kontroli społecznej w rodzinach i gospodarstwach domowych, oraz na potencjalną trwałość tych rekonfiguracji.

Pandemia jako zagrożenie i wyzwanie. Koncepcja podmiotu relacyjnego M. Archer w kontekście wyzwań edukacji na rzecz bezpieczeństwa w obliczu pandemii

BARBARA WIŚNIEWSKA-PAŹ

Celem mojego wystąpienia będzie zwrócenie uwagi na pandemię jako zjawisko społeczne generujące multiplikację dużej ilości zmian i związanych z nimi zarówno zagrożeń, jak i wyzwań. Kluczowa w analizie tego zjawiska wydaje się być przyjęta postawa czy perspektywa określonych jednostek i grup społecznych, która implikuje ich działania. Owa aktywność podmiotów może mieć (i ma) charakter proaktywny (rozwojowy) lub pasywny nastawiony np. na przeczekanie tego okresu z nadzieją powrotu do przeszłości lub przetrwanie, które prowadzi do różnych konsekwencji. Spektrum oraz analiza kolejnych etapów pandemii pozwala zaobserwować różne wymiary i fazy w kontekście tego zjawiska oraz skorelowanych z nimi zmian i postaw, zagrożeń i wyzwań. Punktem wyjścia do analizy będzie koncepcja podmiotu relacyjnego M. Archer w kontekście wyzwań edukacji na rzecz bezpieczeństwa w obliczu pandemii jako przykładu zjawiska generującego określone reakcje (pasywność/proaktywność).

Choroba jako metafora życia społecznego

Numer: S04
Prowadzenie: Zofia Słońska (ESHMS)
Data i godzina: 14.09, 11:30
Miejsce: SGGW, BUD. 48, Czytelnia Biblioteki Głównej im. Władysława Grabskiego

Sympozjum poświęcone będzie socjologicznej analizie choroby jako metafory, odwołującej się do problemów kulturowych, społecznych, ekonomicznych, politycznych i zdrowotnych, także tych, które obnażyła/spotęgowała pandemia. Owo metaforyczne ujęcie to również nawiązanie do choroby jako bytu społeczno-kulturowego, rozumianego jako zaburzenie obowiązującego ładu społecznego, dezorganizacja życia społecznego, które doprowadzić mogą do szeregu niekorzystnych zjawisk: chaosu, anomii, rozpadu więzi społecznych etc. Podjęta zostanie również próba odpowiedzi na pytanie, jakie działania należy podjąć, jakie strategie opracować, by społeczeństwo jak najszybciej „powróciło do zdrowia", równowagi ładu społecznego oraz znalazło sens w „turbulentnych czasach" pandemii i okresie po niej.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

COVID-19 jako źródło rozregulowania systemu społecznego

MAŁGORZATA OWCZAREK , IZABELA SAKSON-SZAFRAŃSKA , MAGDALENA SOSNOWSKA

COVID-19 okazał się chorobą nie tylko z medycznego punktu widzenia, ale również „zaburzeniem" dotykającym całe społeczeństwa. Zachodzące ciągle i niespodziewanie zmiany mogą stanowić źródło rozregulowania systemów społecznych, a w konsekwencji powodować poczucie chaosu wśród norm i wartości. Stan ten utożsamiany jest ze zjawiskiem anomii, wiąże się z pojawieniem odstępstw od wcześniej przyjętych wzorów zachowań, na skutek dezintegracji społecznej. Konsekwencją jest zaburzenie równowagi w społeczeństwie i spłaszczenie jego struktury, spowodowanych kwestionowaniem autorytetów i pogłębiającym się kryzysem instytucji państwowych.
W niniejszym referacie autorki, spojrzą na pandemię jako na „chorobę" społeczeństwa, która z jednej strony jest źródłem rozchwiania się obecnego ładu społecznego, a z drugiej impulsem do pojawienia się dewiacji społecznych innych typów, które są wyrazem próby przystosowania się do nowej rzeczywistości. Pandemia przyczynia się do rozpadu więzi społecznych, zwiększa poczucie zagrożenia i tymczasowości, uniemożliwiając zarazem realizację potrzeb życiowych, tworząc całkowicie nowe, często nieznane realia społeczne. Anomia jest przyczyną (kreatorem) dewiacji społecznej, ale też dewiacja społeczna zwiększa natężenie anomii i może w konsekwencji prowadzić do transformacji systemu społecznego. Wykorzystując typologię sposobów indywidualnego przystosowania stworzoną przez Roberta Mertona (a następnie rozwijaną i interpretowaną m.in. przez Stefana Nowaka) oraz pojęcia anomii i dewiacji społecznej autorki przedstawią, jak w odmienny sposób przedstawiciele różnych grup społecznych w czasie gwałtownych zmian, dogłębnie rewidujących dotychczasowy system społeczny w czasie absolutnej niepewności spowodowanej pandemią, przystosowują się do funkcjonowania w nowej rzeczywistości społecznej.

Przemiany religii i religijności w czasie pandemii

DOROTA HALL

Pandemia wraz z towarzyszącymi jej restrykcjami objęła wszelkie możliwe dziedziny życia społecznego, dotknęła więc także organizacje oraz praktyki religijne. Wymusiła

na wiernych nowy rodzaj uczestnictwa, w dużej mierze zapośredniczony przez media, przyśpieszając proces mediatyzacji religii i prowadząc do pewnych przesunięć relacji władzy w obrębie religijnych organizacji. Obnażyła ona także oraz wyostrzyła hierarchie, w których funkcjonują Kościoły, i jeszcze raz potwierdziła dominujący status Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Jednocześnie dyskusje publiczne związane z reakcją Kościoła rzymskokatolickiego na ograniczenia pandemiczne okazały się silnie umocowane we wcześniejszych podziałach i sporach dotyczących tak fundamentalnych zagadnień jak kształt demokracji i rozdział Kościoła od państwa. Te rozmaite kwestie związane z hierarchiami, relacjami władzy i walką polityczną angażującą problematykę religii w okresie pandemii stanowią główny przedmiot mojego wystąpienia. Dopełnię je refleksją na temat uwikłania religii, a zwłaszcza stosunku społecznego do Kościoła rzymskokatolickiego, w inne ważne wydarzenia, jakie miały miejsce właśnie w czasie pandemii i w oderwaniu od których trudno dyskutować o aktualnych przemianach religii i religijności w Polsce – chodzi tu o nagłośnienie skandali pedofilskich z udziałem kleru oraz reakcję społeczną na wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie aborcji. W związku z tym odniosę się do diagnoz na temat sekularyzacji polskiego społeczeństwa. Zwrócę uwagę na to, że trend sekularyzacyjny, niewątpliwie przyspieszony w okresie pandemii, ograniczany jest zarazem przez kształt walk politycznych w naszym kraju. Budują one na charakterystycznym dla polskiej wyobraźni społecznej podziale na „pana" i „chama", który definiuje wzory zaangażowania obywatelskiego i przenika m.in. Kościół rzymskokatolicki, przyczyniając się do ciągłej żywotności tej instytucji.

Społeczna kontrola nad ciałem

DOMINIKA BYCZKOWSKA-OWCZAREK , EWA BANASZAK

Intensywne zmiany społeczne sprzyjają debatom o kontroli społecznej. Wystąpienie nawiązuje do tego wątku historii socjologii, mimo klimatu niesprzyjającego takim rozważaniom. Ostatnio możemy obserwować wiele przejawów społecznie konstruowanej kontroli cielesności. Jedne z nich są wynikiem prawnych nakazów i akcji społecznych powstałych podczas pandemii – noszenie maseczek, szczepienia, przymus pozostawania w domu i rezygnowania z aktywności fizycznych, kulturalnych i towarzyskich, dystans zwany społecznym, jakby zauważono w ile jakości emocjonalno-społecznych komutuje bliskość fizyczna. Inne są wynikiem społecznych napięć wokół praw i pracy reprodukcyjnej, płci, tożsamości i seksualności. Angażują one zinstytucjonalizowanych aktorów, wytwarzają oddolne ruchy społeczne ścierające się podczas walk o kształt praktyk i renegocjowanie znaczeń – od symbolicznego zawłaszczania przestrzeni po legalność określonych toków postępowania. Jeszcze inne są związane z rosnącymi wymaganiami wobec wyglądu ciała, podsycanymi przez rynek i media, które sprawiają, że cielesność jest gorącym miejscem życia społecznego, areną konfliktów i represyjnej kontroli, ale też zmagań o osobistą wolność i emancypację, jak np. ruch body positive. Społeczeństwa zawsze były zainteresowane na wiele sposobów cielesnością swoich członków. Znaczną część tego zainteresowania i procedur, za pomocą których ono przejawiało się, da się określić jako zjawiska kontroli społecznej. Rzecz w tym, że we wcześniejszych okresach historii nie przekonywano, jak to dzieje się dziś, że jednostki są autonomicznymi dysponentami swojego ciała i mają wolność rozporządzania nim. Z drugiej strony refleksja teoretyczna na temat kontroli społecznej poświęca niewiele uwagi ciału. Punktem wyjścia dla rozważań prelegentek będzie więc próba konceptualizacji i kontekstualizacji pojęcia kontroli społecznej nad ciałem, tak by odegrało rolę narzędzia w badaniu wyżej wskazanych zjawisk.

Chroniczne choroby współczesnego społeczeństwa: ich etiologia, epidemiologia, obraz kliniczny i kazuistyka. Rzecz o trwałych dysfunkcjach społecznych

JAKUB RYSZARD STEMPIEŃ

Referat będzie poświęcony trwałym dysfunkcjom społecznym, które metaforycznie można nazywać chronicznymi chorobami społeczeństwa. Zarówno potoczne, jak i akademickie obserwacje dostarczają wielu przykładów takich „chorób", zajmujących różne podsystemy społeczne, jak choćby podsystem medyczny, podsystem kultury fizycznej (zwłaszcza sportu wyczynowego), podsystem edukacji lub podsystem pomocy społecznej. Katalog odnotowywanych niewydolności czy patologii będzie obejmować, zależnie od rozpatrywanego podsystemu, nepotyzm, korupcję, klientelizm, oszustwa, nadużywanie władzy lub systematyczne realizowanie działań pozornych (patrz: koncepcja Jana Lutyńskiego). Kwestie te są studiowane przez specjalistów zajmujących się poszczególnymi obszarami życia społecznego.

Przyjmuje się, że dysfunkcje to takie właściwości danego podsystemu społecznego, które utrudniają realizację jego funkcji lub niweczą już uzyskane rezultaty. Funkcjonaliści traktują na ogół dysfunkcje jako partykularne odstępstwo od reguły sprawności i zborności społeczeństwa jako całości. Dla tego odstępstwa podają stosowne wyjaśnienia i wskazują określony kontekst jego występowania. Identyfikowane są mechanizmy wypracowywania równowagi (vide: procesy integracyjne i kontrolne prowadzące do efektów kompensacyjnych w koncepcji Talcotta Parsonsa), których odpowiednikiem w ekonomii byłaby „niewidzialna ręka rynku". Można jednak zasadnie twierdzić, że dysfunkcje nie są czymś, co czasem się przydarza w szczególnych okolicznościach, lecz raczej czymś, co nieodmiennie towarzyszy życiu współczesnego społeczeństwa.

Referat – mający charakter teoretyczny – będzie poświęcony refleksji nad tym, co wywołuje dysfunkcje społeczne (etiologia), czy są one powszechnikami dziejowymi (epidemiologia) i co sprawia, że system nie niweluje dysfunkcji nawet w długim okresie czasu (patologia układu odpornościowego). Istotna wydaje się również kontrowersja, czy występowanie trwałych dysfunkcji społecznych powinno skłaniać nas do odrzucenia strukturalno-funkcjonalnej tezy.

Bycie-dzielone-z-innymi w niepewnej codzienności

Numer: S05
Prowadzenie: Jolanta Grotowska-Leder (SGGW), Iwona Taranowicz (UWr)
Data i godzina: 16.09, 11:00
Miejsce: BUW, Sala 316

W czasach niepewności, która stała się jedną z kluczowych charakterystyk i uwarunkowaniem życia ludzi w XXI wieku, jednostki starają się – z różnym powodzeniem – przezwyciężać codzienne trudności życiowe. W tym celu wykorzystują tradycyjne sposoby radzenia sobie oraz kreują nowe ich formy, nowe narzędzia rozwiązywania stojących przed nimi dylematów: Założyć własne gospodarstwo domowe i rodzinę czy też nie? Angażować się w związek czy wybrać życie singla? Kontynuować naukę i iść na studia, podjąć pracę, czy połączyć te aktywności? Zamieszkać z dorosłymi dziećmi czy żyć w oddzielnym gospodarstwie? Zostać w kraju czy emigrować za granicę? We współczesnych społeczeństwach kluczowe decyzje biograficzne, które wcześniej były naturalnie powiązane z określonym etapem życia, w świecie niepewności stały się wyborami ryzykownymi podejmowanymi ze świadomością nieprzewidywalności ich

konsekwencji. Rzeczywistość społeczna kształtuje się jako efekt negocjacji jednostek z innymi ludźmi oraz z różnymi instytucjami. Wypełniają ją napięcia i konflikty wymagające szukania kompromisów i zawierania sojuszy, nowych form współpracy i współdziałania oraz poszukiwania sposobów zarządzania i rozwiązywania codziennych jednostkowych i grupowych problemów. Formalne i nieformalne sieci wsparcia, jednostkowy i wspólnotowy kapitał społeczny, różny poziom motywacji do działania i sprawczości odgrywają istotną rolę w kreacji przegranych i beneficjentów zmiany społecznej. Powstają nowe obszary „prywatności publicznej", a przeniesiona do przestrzeni wirtualnej znacząca część ludzkiej aktywności, ujawnia nowe wymiary nierówności społecznych i obszary wykluczenia społecznego. Dynamika zmian o nieprzewidzianym charakterze generuje zarówno procesy oddolnej demokratyzacji, jak i ujawnia już istniejące i ukryte formy opresji. Celem tego sympozjum jest próba odpowiedzi na egzystencjalne pytania, przy użyciu instrumentarium socjologicznego: Czy i w jakim stopniu jesteśmy wszyscy odpowiedzialni nawzajem za siebie? Jak powinniśmy budować bycie-dzielone-z-innymi? Kto i w jakim zakresie zasługuje, a kto nie zasługuje na pomoc publiczną? Socjologowie badający dotychczasowe tradycyjne i nowe obszary życia społecznego, przebieg relacji społecznych, ich uwarunkowania oraz skutki, formułują wnioski i rekomendacje w odpowiedzi na te pytania, budując zasoby wiedzy o charakterze poznawczym i aplikacyjnym.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Wsparcie rodzinne. Między negocjacjami a instytucjonalną regulacją

ALDONA ŻUREK

Relacje międzypokoleniowe prezentowane są w dwóch perspektywach: makrospołecznej oraz mikrospołecznej. W tym drugim przypadku badania koncentrują się na relacjach rodzinnych, jakie występują między pokoleniem rodziców i pokoleniem dzieci, w drugiej kolejności dotyczą one również więzi łączących pokolenie seniorów oraz pokolenie wnuków. Wsparcie, jakiego udzielają sobie pokolenia przyjmuje zróżnicowaną postać. W szczególności dotyczy ono pomocy materialnej i finansowej, działań o charakterze usługowym i opiekuńczym, a także umacniania więzi o charakterze emocjonalnym.
Z przeprowadzonych do tej pory badań, wiemy kto (takiego wsparcia udziela), komu (jest ono udzielane), w jaki sposób (pokolenia pomagają sobie) a także kiedy taka pomoc jest uruchamiana. Znamy także listę czynników, mających społeczny, demograficzny, medyczny a nawet kulturowy charakter, które wpływają na intensywność i formę rodzinnego wsparcia. Brakuje jednak odpowiedzi na jedno zasadnicze pytanie: dlaczego krewni należący do różnych pokoleń czują się zobowiązani do udzielania pomocy innym członkom rodziny? Dlaczego pomoc udzielana jest bezwarunkowo, często bezterminowo, a także niezależnie od siły więzi emocjonalnych łączących krewnych? Idea solidarności rodzinnej jest ważnym składnikiem relacji rodzinnych. Jest zatem również włączona w kontekst oczekiwań, dotyczących wsparcia udzielanego sobie przez pokolenia. Oczekiwania te przyjmują postać norm, które zobowiązują krewnych do pomocy, nawet jeśli przynosi ona negatywne konsekwencje dla darczyńcy.

W swoim wystąpieniu podejmę próbę odpowiedzi na pytane o to, dlaczego tak się dzieje. Mimo tego, że działania o takim charakterze oferują również wyspecjalizowane instytucje społeczne, działające w ramach określonych polityk społecznych. Przede wszystkim zaś interesować mnie będzie to, w jaki sposób przemiany życia rodzinnego, obejmujące proces indywidualizacji, deinstytucjonalizacji oraz pluralizm modeli rodziny wpłynęły na nasze myślenie o tym, jakie obowiązki wynikają z członkostwa w systemie rodzinnym. Zwrócę też uwagę na to, że język opisu życia rodzinnego (np. kapitał rodzinny, zasoby rodziny, praktyki rodzinne, przymus strukturalny, oświeceni egoiści) wskazuje na postrzeganie rodziny jako czynnika, ograniczającego lub poszerzającego możliwości kształtowania ścieżek karier życiowych ludzi.

Zasoby i sieci wsparcia w społeczeństwie niepewności. Stare i nowe formy zaradności społecznej

KAZIMIERA WÓDZ , KRYSTYNA FALISZEK

Współczesne społeczeństwa poddawane są licznym napięciom związanym z globalnymi kryzysami (ekonomicznymi, klimatycznymi, migracyjnymi, zdrowotnymi), które rodzą problemy i zjawiska społeczne, wymagające nowego spojrzenia, a w ślad za tym – nowego języka opisu dokonujących się zmian w sferze relacji społecznych na różnych poziomach struktury społecznej. Przykładem tych zmian jest rosnące zainteresowanie przedstawicieli nauk społecznych koncepcją rezyliencji (resilience).

Pojęcie rezyliencji (ang. resilience) to termin techniczny, który do słownika nauk społecznych wszedł stosunkowo niedawno jako zapożyczony z innych dziedzin nauki, np. psychologii rozwojowej i klinicznej czy geografii humanistycznej i gospodarczej (Dagdeviren, Donogue, Promberger, 2015). Istnieje wiele innych terminów, które dotyczą podobnych koncepcji, w tym sił, zdolności adaptacyjnych i odporności. Elementem wspólnym jest zdolność osoby, systemu lub organizacji do sprostania wyzwaniom, zdolność przetrwania i poprawnego radzenia sobie pomimo przeciwności losu. W wystąpieniu zaprezentujemy wyniki badań zebrane w ramach międzynarodowego projektu pt: RESCuE – Patterns of Resilience during Socioeconomic Crises among Households in Europe (RESCuE/Ratunek – Wzory zaradności gospodarstw domowych w Europie czasu kryzysu), realizowanego w latach 2014 -2017 w ramach 7 Programu Ramowego UE w zakresie badań i rozwoju technologicznego. Koordynatorem projektu jest Institut für Arbeitsmarkt – und Berufsforschung (IAB) z Niemiec (Norymberga) – istniejący od 1967 roku wydział Federalnego Biura ds. Pracy (Bundesansalt fur Arbeit). Partnerami w projekcie były uczelnie akademickie: Uniwersytet Śląski w Katowicach (Polska), Universidad Complutense da Madrid (Hiszpania), University of Hertfordshire (Wielka Brytania), Panteion University of Social and Political Sciences (Grecja), University Institute of Lisbon (Portugalia), Middle East Technical University (Turcja), University of Lapland (Finlandia), National University of Ireland Maynooth (Irlandia). Założeniem wyjściowym tego projektu była teza, według której od 2008 roku Europa, podobnie jak wiele innych części świata, weszła w okres niestabilności i kryzysu. Celem projektu była między innymi analiza wpływu kryzysu na strategie zaradcze badanych gospodarstw domowych. Pojawianie się sytuacji kryzysowych w różnych etapach życia postrzegane jest niejednokrotnie jako wydarzenie na tyle traumatyczne i trudne, że przekracza możliwości samodzielnego poradzenia sobie jednostki. W takich sytuacjach naturalne jest sięganie do dostępnych zasobów, które mogą warunkować – chociażby doraźną – pomoc. Oczywiście najbardziej pożądane jest wykorzystywanie (jednoczesne) zasobów wewnętrznych („własnych"), jak i zewnętrznych („cudzych"). Jest to podział dość często wykorzystywany w praktyce i chociaż trudno odmówić logiki tak formułowanym podziałom, to jednak bardziej właściwe byłoby rozpatrywanie zasobów pod kątem ich dostępności. W wystąpieniu analizować będziemy sieci wsparcia społecznego, zarówno formalne jak i nieformalne, dzięki którym badani uzyskują dostęp do tych różnych zasobów, a także powiązane z tym różnorodne strategie zaradcze przyjmowane wobec trudnych sytuacji życiowych.

Wsparcie państwa opiekuńczego a indywidualne poczucie sprawczości politycznej. Perspektywa polityki społecznej

MARIA THEISS

Poczucie sprawczości politycznej rozumiane jest jako przekonanie osób, że ludzie tacy jak oni mają coś do powiedzenia w polityce oraz, że państwo stara się odpowiadać na ich potrzeby. Istniejące badania wskazują na związki tak pojętego poczucia sprawczości

politycznej z wiedzą polityczną i statusem społeczno-ekonomicznym osób. Nurt badań na ten temat jest jednak odseparowany od badań na temat efektów korzystania ze świadczeń i usług polityki społecznej. Wiemy z niego, że świadczenia i usługi przez tzw. efekt zasobów oraz tzw. efekt interpretatywny oddziałują na poczucie sprawczości politycznej osób. Kształtują one także rozumienie odbiorców polityki społecznej tego co znaczy być obywatelką lub obywatelem danego kraju, a w efekcie – oddziałują także na aktywność polityczną. Efekt interpretatywny jest przy tym silnie osadzony w dominujących dyskursach na temat kto na jakich zasadach „zasługuje" na pomoc państwa.

Prezentowany referat jest próbą połączenia obu wspomnianych nurtów badań i służyć ma dostarczeniu pogłębionej odpowiedzi na pytania o to jak współcześnie w Polsce korzystanie ze świadczeń i usług państwa opiekuńczego powiązane jest ze sprawczością polityczną osób. W szczególności, rozwijając hipotezę o życiu „w czasach niepewności", referat koncentruje się na zmianach w poziomie i charakterze poczucia sprawczości politycznej w ostatnich latach w Polsce oraz na próbie dokładniejszego zrozumienia czy i jak działają w Polsce wspominane efekty oparte na zasobach i przekazie symbolicznym świadczeń i usług państwa opiekuńczego. Dostarczeniu odpowiedzi na te pytania badawcze służyć będzie analiza danych sondażowych oraz indywidualnych pogłębionych wywiadów z osobami korzystającymi ze świadczeń i usług polityki społecznej w Polsce.

Wspomnienie Krystyny Szafraniec. Migracja w głąb siebie czy za granice. Młodzi i (nie)bycie dzielone z innymi

IZABELA GRABOWSKA

Nauki społeczne wobec zmiany

Numer: S06
Prowadzenie: Agnieszka Kolasa-Nowak (UMCS)
Data i godzina: 15.09, 11:00
Miejsce: SGGW, BUD. 6, Sala D-22

Sympozjum będzie dotyczyło sytuacji nauki, a w szczególności socjologii wobec współczesnych przemian technologicznych i społecznych.

Socjologia od początku swojego istnienia była zawsze uwikłana zarówno w badanie rzeczywistości społecznej i jej zmian, jak i w tych zmian współtworzenie, a co najmniej ich projektowanie, rysowanie alternatywnych scenariuszy ewolucji społeczeństw, zarówno w formie prognoz ostrzegawczych, jak i pożądanych wizji reform społecznych.

Chcemy zająć się zachodzącymi obecnie zmianami socjologii na tle przemian funkcji nauki jako takiej. W tych ramach ważną kwestią jest społeczny odbiór nauki, a zwłaszcza spadek zaufania zarówno do instytucji nauki, jak i do ekspertów. Naukowa wiedza społeczna powstaje dziś nie tylko na uniwersytetach, ale także w obrębie szeroko rozumianych środowisk eksperckich. Dlatego oprócz jej związków z otoczeniem istotna jest także kwestia relacji nauki instytucjonalnej z konkurencyjnymi ośrodkami tworzenia wiedzy naukowej. Chodzi także o odpowiedź na pytanie na ile obserwowane przez nas obecnie tendencje są bezprecedensowe, a na ile wpisują się we wcześniej znane cykle wzajemnych relacji między naukami społecznymi a światami polityki i gospodarki.

Konieczność zmierzenia się z postępującą złożonością współczesnego świata skutkuje w badaniach naukowych rozwojem podejścia interdyscyplinarnego i różnorodnością metodologiczną. Z drugiej strony obserwujemy zjawisko postępującej subdycyplinizacji socjologii, które jest inną odpowiedzią na

różnicującą się współczesność. Proces ten oznacza segmentację oraz rozmywanie granic dyscyplinarnych. Zarysowane tendencje zmian w socjologii mogą skutkować osłabieniem jej tożsamości, rozmyciem zakresu kompetencji i utratą prawomocności do wskazywania wyzwań przyszłości. Chcemy zapytać o ocenę stanu socjologii w Polsce i jej tożsamości oraz zastanowić się jakie jest dziś miejsce socjologii w przestrzeni publicznej w Polsce.

Ważny jest także problem integracji separujących się obszarów badań socjologicznych w budowaniu projektów społeczeństwa przyszłości. Jednym aspektów, które chcemy podjąć jest kwestia koegzystencji wiedzy socjologicznej i potrzeb praktyki w zarządzaniu problemami społecznymi. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na rolę ekspertów i użyteczność stosowanej wiedzy socjologicznej.

Proponujemy rozważenie tych problemów i próbę odpowiedzi na pytanie czy rozpoznajemy je w środowisku jako zagrożenia oraz jakie podejmujemy kroki, by im przeciwdziałać.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Schyłek dyscyplin: zmagania w polu czy o pole socjologii?

GRAŻYNA WORONIECKA

W referacie przedstawię próbę analizy aktualnej sytuacji socjologii w kontekście cech dystynktywnych dyscypliny, porównując cztery plany jej funkcjonowania: plan edukacyjny, plan badawczy, plan awansów zawodowych oraz plan administracyjno-prawny. W planie edukacyjnym zaprezentuję skutki procesu bolońskiego oraz rywalizacji o oferty edukacyjne między uniwersytetami i wydziałami (przywołam badania socjologów z UMK w Toruniu). W planie badawczym skupię się na koncepcji episteme klasycystycznej (Foucault), z której wyłoniły się dyscypliny (taxonomia) oraz późnomodernistycznym horyzoncie „wypływania" nauk z ram Akademii i dyscyplin. W planie awansów zawodowych zilustruję starania środowiska o uprawomocnienie prac inter- i transdyscyplinarnych wraz z towarzyszącymi temu ambiwalencjami. I na koniec, w planie administracyjno-prawnym, zaproponuję interpretację zapisu ustawowego mówiącego o możliwości uzyskania doktoratu z dziedziny nauki, a nie z dyscypliny naukowej. Materiał badawczy, na którym opieram przedstawiane wnioski, pochodzi z dwóch źródeł: z kilkunastoletnich studiów etnometodologiczno-hermeneutycznych nad recenzjami prac doktorskich i habilitacyjnych oraz z 22 lat doświadczeń jako członkini Rady Naukowej nadającej stopnie naukowe, komisji powoływanych w tym celu, a także (od grudnia 2021) z praktyki i dyskusji w Radzie Dziedzin UW. Ramą dla całej analizy jest koncepcja pola naukowego Pierre'a Bourdieu, w którym lokuję omawiane procesy.

Socjologia zorientowana na rozwiązania, czyli po co naukom społecznym kompetencje projektanckie

ŁUKASZ AFELTOWICZ

Zorientowanie na problemy i zorientowanie na rozwiązania to dwa różne tryby badawcze. Nauki społeczne w obecnej postaci są biegłe w definiowaniu problemów: diagnozujemy, krytykujemy, ewaluujemy, uświadamiamy, rekomendujemy. Jako badacze i badaczki społeczne nie umiemy projektować (zmian, instytucji, innowacji). Projektowanie obejmuje nie tylko wymyślenie rozwiązania, ale także stworzenie ich prototypów, przetestowanie ich, obmyślenie mechanizmów implementacji, zdefiniowanie interesariuszy i skomunikowanie się z nimi, implementację narzędzi badawczych dostarczających nam informacji zwrotnej. Sama metodyka projektowania często domaga się podejścia zwinnego, zakładającego zdobywanie wiedzy o problemie dopiero w toku zmiany, działania w oparciu o cząstkową wiedzę, częste iteracje, rewizje planów i uczenie się na błędach – własnych

i cudzych. To zupełnie inna logika pracy, niż standardowa metodologia badań społecznych.

Oczywiście możemy pozostać w niszy badawczej i nie aspirować do zmieniania czegokolwiek. Niemniej skoncentrowanie się na rozwiązywaniu problemów mogłoby przynieść nie tylko korzyści praktyczne dla rozmaitych interesariuszy, ale również korzyści w dziedzinie rozwoju teorii społecznych. Jak przekonuje D. J. Watts, wiele nauk zawdzięcza swój rozwój projektom technologicznym, które wymuszały rozwój metod, rewizję i selekcje teorii. Watts sugerując skupienie się na rozwiązaniach ma na myśli duże, ambitne projekty spod znaku big science. Ale dlaczego nie zacząć od czegoś mniejszego? Dlaczego nie zacząć od włączenia w instrumentarium nauk społecznych wybranych elementów podejścia projektanckiego? To zmienia priorytety, podsuwa inne metody i techniki, zmusza do innego formułowania problemów. Zmusza również do zadania sobie pytania o status produkowanej przez nas wiedzy. Celem wystąpienia jest naszkicowanie tej odmiennej perspektywy.

Od socjologii stosowanej do socjologii publicznej: wiedza socjologiczna a praktyka społeczna

JOLANTA GROTOWSKA-LEDER

Przedmiotem podjętych analiz jest relacja między socjologią czystą, teoretyczną a socjologią zorientowaną problemowo i praktycznie w zakresie formułowania obszarów badawczych, sposobów realizacji badań oraz potrzeb praktyki. Ramy analiz stanowią osiągnięcia, ale też ograniczenia trzech subdyscyplin socjologicznych: socjologii stosowanej, socjologii problemów społecznych i socjologii publicznej w zakresie problematyzowania obszarów życia społecznego wymagających zmiany. Socjologia stosowana ewoluowała od formułowania konkretnych rekomendacji praktycznych (podporządkowania wiedzy naukowej celom praktycznym) do tworzenia intelektualnych warunków rozwiazywania problemów praktycznych. Socjologia problemów społecznych wyrosła z potrzeby zwiększenia wrażliwości socjologii na zjawiska naruszające harmonię życia społecznego oraz rozpoznawania i tworzenia warunków dla zmiany niepokojącego stanu poprzez zbiorową reakcję podejmowaną na różnych poziomach organizacji życia społecznego. Wykorzystując wiedzę teoretyczną o procesach i mechanizmach życia społecznego, budowane są wielopłaszczyznowe opisy i analizy warunków życia różnych grup i zbiorowości społecznych, w tym barier ich rozwoju, oraz identyfikowane zjawiska i procesy zagrażające ich funkcjonowaniu i rozwojowi. Na tej podstawie opracowywane są całościowe diagnozy sytuacji dotyczące warunków przywracania stanu harmonii społecznej. Z kolei socjologia publiczna prowadzi socjologię do otwartego dialogu z publicznością spoza akademii, w którym obie strony pogłębiają swoje zrozumienie problemów publicznych poprzez ukazywania związku pomiędzy „prywatnymi troskami" pojedynczych osób i rodzin i „publicznymi problemami" tkwiącymi w strukturze społecznej. Jej przesłaniem nie jest gromadzenie abstrakcyjnej wiedzy, lecz zmiana społeczna, zaś od socjologów wymaga się innego zaangażowania w procesie badawczym, tzn. budowania skutecznej współpracy ze zwykłymi ludźmi poprzez ich uwrażliwianie na potrzebę dzielenia się swoim doświadczeniem i wspólnego działania na rzecz zmiany świata społecznego. Rozważania podjęte w prezentacji wpisują się w trwający od dawna dyskurs wokół hybrydalnej natury socjologii jako dyscypliny naukowej oraz znaczenia rozwoju wiedzy naukowej dla prowadzenia dobrej praktyki.

Ambiwalentna funkcja kwantyfikacji nauk społecznych

MAREK CZYŻEWSKI

Kwantyfikacja nauk społecznych stała się na tyle rutynowa, że traktowana jest często jako oczywistość. Wielość użytkowych korzyści płynących ze stosowania metod ilościowych

zwykle nie sprzyja spokojnemu i obiektywnemu namysłowi nad kwantyfikacją. W referacie zostaną przedstawione dwa główne warianty krytycznych analiz procesu kwantyfikacji nauk społecznych. Wpisują się one w formułę krytycyzmu poznawczego i krytycyzmu politycznego, na różne sposoby określając źródła i funkcje kwantyfikacji. Wydaje się, że obydwa krytyczne spojrzenie mogłyby przyczynić się do wzrostu metodologicznej samoświadomości nauk społecznych.

(Nie)widzialne granice

Numer: S07
Prowadzenie: Marcin Dębicki (UWr), Kamilla Dolińska (UWr)
Data i godzina: 15.09, 11:00
Miejsce: SGGW, BUD. 34, Aula III

W ramach sympozjum uwagę kierujemy, z jednej strony, w stronę granic państwowych, które w czasie pandemii zostały na nowo „zauważone" – wprowadzenie tymczasowego ograniczenia swobody w ich przekraczaniu w szczególny sposób wpłynęło na codzienność mieszkańców obszarów transgranicznych; ukazało jednocześnie niewspółmierność zaawansowania procesów zachodzących na pograniczach (kształtowanie się wspólnot transgranicznych) i refleksyjności, a w konsekwencji decyzyjności, władz centralnych i dostarczyło argumentów na rzecz siły państwa narodowego jako „pana przestrzeni" (Faist). Doświadczanie przywracania granic stało się również udziałem tych, których życie toczy się „z dala" od granicy państwowej, ale dla których swoboda przekraczania, w różnych sytuacjach i z różnych względów, była wartością (zarówno odczuwaną, jak i realizowaną). Jednocześnie należy mieć na uwadze, że choć dla obywatelek i obywateli Unii Europejskiej granice stały się „na powrót" mniej przepuszczalne, to ich nieprzepuszczalność nie jest niczym nowym dla osób spoza UE. W ramach sympozjum stawiamy więc również pytanie, dla kogo przekraczanie granicy jest codziennym, czasami niezauważalnym doświadczeniem, a dla kogo jest przeszkodą, czasami nie do pokonania. Z drugiej strony, w zróżnicowanym etnicznie społeczeństwie, również w obrębie jednego państwa, powstają granice symboliczne – narzędzia, za pomocą których jednostki oraz grupy ustalają definicję rzeczywistości, generują poczucie podobieństwa i grupowej przynależności ale zarazem społeczne podziały (z uwagi na cechy społecznie istotne), determinując ekskluzję społeczną. Ważnym miejscem, w którym toczy się dyskusja nad tym jakie granice są istotne, jest sfera publiczna a instytucjonalizacja różnicy etnicznej jest ważnym argumentem w tej dyskusji.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Miasto mówi – o granicach i ich (nie)przekraczaniu na podstawie analizy szaty informacyjnej miast podzielonych (Cieszyna i Czeskiego Cieszyna oraz Frankfurtu nad Odrą i Słubic)

NATALIA NIEDŹWIECKA-IWAŃCZAK , JULITA MAKARO

Miasta podzielone są fenomenem istniejącym na europejskich granicach od dekad, Cieszyn został podzielony granicą polsko-czechosłowacką w 1920 roku, zaś Frankfurt granicą polsko-niemiecką w 1945 roku. Powstałe w ten sposób pary miast długo były odwrócone do siebie plecami, dzieliła je nieprzekraczalna granica, co zmieniło się w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i skutkuje – najogólniej mówiąc – postępującą kooperacją między miastami i mieszkańcami. Proces ów zyskuje odzwierciedlenie również w przestrzeni miast. Dotychczasowe badania miast podzielonych zazwyczaj analizowały procesy w nich zachodzące, przy czym ze szczególną pasją śledzono te, które świadczyły o integracji (jej barierach, pozytywnych i negatywnych skutkach, etc.) organizmów

z dwóch stron rzeki. Jednakowoż poza ustaleniem co się faktycznie w tych ośrodkach dzieje, ważne wydało nam się zbadanie, jak się o tym opowiada – co skłoniło nas do zajęcia się narracjami o miastach podzielonych. Dlatego postaramy się odpowiedzieć, jak o sytuacji miast podzielonych opowiada ich szata miejska (którą tworzą wszelkie oznakowania niosące różne informacje powszechnie dostępne poruszającym się po ulicach – tak mieszkańcom, jak i turystom). Czy znajdziemy w niej komunikaty eksponujące transgraniczność tych układów osadniczych czy opowiadające o miastach w granicach państw? Przez kogo i w jaki sposób (trwały, okazjonalny) są wytwarzane, jakie funkcje w budowaniu narracji o mieście podwójnym pełnią? Aby odpowiedzieć na te pytania zgromadziłyśmy podczas licznych wyjazdów studyjnych do Cieszyna, Czeskiego Cieszyna, Frankfurtu nad Odrą i Słubic zbiór komunikatów (były one fotografowane) zidentyfikowanych w przestrzeniach miast, które poddamy analizie.

Doświadczenia inkluzji i ekskluzji społecznej wśród imigrantów w Krakowie

KONRAD PĘDZIWIATR

Polska w ostatnich dekadach zaczęła stawać się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem dla imigrantów z różnych części świata. Jednym z miejsc w kraju, do których przybywali oni najliczniej, i w którym decydowali się na tymczasowe lub długotrwałe zamieszkanie był Kraków. W celu systematycznego badania obecności imigrantów w przestrzeni miejskiej i procesów ich integracji w 2019 powstało Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji (OWiM). W oparciu o badania jakościowe i ilościowe prowadzone w ramach OWIM proponowany referat, naświetlając lokalny wymiar przejścia migracyjnego, skupi się na ukazaniu percepcji i doświadczeń inkluzji i ekskluzji społecznej wśród imigrantów w mieście. Najliczniejszą grupą cudzoziemców, która jeszcze przed kryzysem humanitarnym związanym z inwazją rosyjską na Ukrainę, zamieszkiwała w Krakowie byli obywatele Ukrainy i to w największym stopniu na ich percepcji bycia częścią społeczeństwa przyjmującego oraz bycia wykluczonym z niego będzie koncentrował się wypowiedź. Przeprowadzone z końcem 2021 badanie ankietowe na próbie wylosowanej z rejestru osób posiadających karty pobytu w Krakowie i okolicach (n=507) pokazało między innymi, że ponad trzy czwarte respondentów postrzegała Polskę jako swój dom i myślała o pozostaniu w Polsce na stałe. Co ciekawe wśród respondentów z Ukrainy, którzy stanowili ponad 60% próby prawie cztery piąte badanych chciało zostać w Polsce na stałe. Jednym z czynników, który odgrywał w tym względzie ważną rolę były stosunkowe niskie wskaźniki odczuwania dyskryminacji w szkole, pracy oraz podczas wynajmu mieszkania. Obraz jaki wyłania się z badań ilościowych będzie uzupełniony materiałem z wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w Krakowie podczas ostatnich lat.

Pogranicza/granice społeczne – synteza badań i próba rekonceptualizacji pojęcia

ANETA PIEKUT

“Pogranicze społeczne” (ang. social frontier) to specyficzna forma segregacji przestrzennej, która przejawia się jako nagła zmiana w przestrzennym rozkładzie ludności (Dean i in. 2019, Frontiers in residential segregation…, in Tijdschrift voor economische en sociale geografie). To zwykle niewidoczna linia podziału, po której obydwu stronach mieszkają przedstawiciele odmiennych grup społeczno-kulturowych. Takie pogranicza nie muszą być ulokowane wzdłuż granicy państwowej, ale również istnieją z daleka od nich, na przykład wewnątrz miast wielokulturowych. Do tej pory, większość badań pogranicz społecznych (np. te w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, czy krajach Skandynawskich), opierała się na analizach statystycznych mierzących ich zasięg, ‘wysokość’ i długość, czy wpływ na relacje pomiędzy wybranymi grupami, których odmienność tworzyła pogranicze

(np. pomiędzy migrantami i nie-migrantami). Czy, i w jaki sposób, pogranicza społeczne są postrzegane przez lokalnych mieszkańców, nie było dotąd szeroko badane. Co ważne, pogranicza społeczne nie są jedynie zjawiskiem geograficzno-demograficznym związanym z przestrzennym rozkładem ludności. W moim wystąpieniu omówię, jakie jest koncepcyjne powinowactwo tego terminu czerpiąc z literatury na temat pograniczy politycznych (tj. powstałych w pobliżu granic państwowych), granic symbolicznych, barier i przeszkód w przestrzeni miasta, i terytorialności. Nawiązywać będę do wyników badania jakościowego projektu "Life at the Frontier" (2021-2023; https://www.lifeatthefrontier.org/), które zostało przeprowadzone w Rotherham, mieście średniej wielkości, w Anglii. Badanie obrazuje, w jak zróżnicowany sposób mieszkańcy obszarów ulokowanych w pobliżu wybranego pogranicza społecznego je postrzegają: jak ich percepcje zależne są od strony, z której mieszkańcy "patrzą" na pogranicze, jak i od ich identyfikacji etnicznej.

Granice państwowe – o trwałości pewnego złudzenia

DARIUSZ WOJAKOWSKI

Granice państwowe stają się obecnie zjawiskiem tyleż nieoczywistym, co znaczącym. Natura granic państwowych jest źródłem budowania teorii socjologicznych (koncepcja borderscapes) i jednocześnie narzędziem działań politycznych (co uwidoczniło się w pandemii COVID-19). Granicę państwową można też rozpatrywać w kontekście wytwarzania społecznej koncepcji granicy jako takiej – pojawia się w tym procesie jako fenomen, który produkuje/podtrzymuje konceptualne wizje materialności granicy w ogóle. Wizje te opierają się na zdroworozsądkowych założeniach rzeczywistości fizycznej i kartezjańskiej koncepcji res extensa. Granica państwowa będąc pochodną wyobrażeń kartezjańskich staje się uzewnętrznionym wzorcem wprowadzonych filozoficznie uproszczeń: wzorcem dla myślenia o granicach społecznych i kategoriach poznawczych. Równocześnie na granicach państwowych dokonują się społeczne procesy wytwarzania tych właśnie granic i ich podtrzymywania. Są one źródłem różnicowania koncepcji granic i napięcia w społecznej instytucjonalizacji granic państwowych. Dyskurs naukowy rozpoznając różnorodność praktykowanych przez aktorów społecznych wizji granicy jest obszarem dekonstrukcji koncepcji granicy państwowej. Pojawia się pytanie, w jakim zakresie owa dekonstrukcja może być wykorzystana do przemiany idei granicy w ogóle? Granice przepuszczalne i porowate, obszary transgraniczne i przestrzenie transnarodowe, to kategorie wzmacniające koncepcje rzeczywistości składającej się z obiektów relacyjnych, zmiennych i przenikających się. Kategorie te mają charakter paradoksalny: stosowane w nich przymiotniki mają na celu zawieszenie/zanegowanie cech przypisywanych granicy jako takiej. Zatem idealna granica – absolutnie rozdzielająca rzeczy, czy terytoria – zastosowana do społecznego świata inaczej niż Weberowski typ idealny nie miałaby wartości analitycznej i poznawczej. Jej zaistnienie odcina rzeczywistości społeczne uniemożliwiając z założenia komunikację między nimi. Współczesność wskazuje jednak, że słabość poznawcza takiego rozumienia granicy nie umniejsza jego wartości jako narzędzia władzy.

Alternatywne wizje dobrego życia

Numer: S08
Prowadzenie: Anna Horolets, (Uniwersytet Warszawski)
Data i godzina: 16.09, 11:00
Miejsce: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 2.014

Zastanawiamy się nad tym, jak procesy różnicowania wpływają na wizje dobrego życia, będącego przedmiotem dążeń jednostek, grup i całego społeczeństwa, nad pluralizacją porządku godności w społeczeństwie. Stawiamy pytanie o „wolność do" i o pożądany kształt tożsamości i przyszłości rozmaitych „innych" (migrantów, mniejszości, osób

wykluczonych). W tym sympozjum interesuje nas, jak wytwarzane są przez jednostki i grupy określenia tego, co dobre, jakie widzą przeszkody dla swoich wizji dobrego życia, czy i jak je pokonują. Łącząc historię i biografię, pytamy o to, jakie mechanizmy strukturalne, instytucjonalne i kulturowe wpływają na powstawanie i próby urzeczywistnienia alternatywnych wizji dobrego życia. A jednocześnie interesujemy się oddolnym konstruowaniem etycznych projektów życia społecznego – z ich nieprzekładalnymi perspektywami. Stawiamy pytanie o to, jakie konsekwencje społeczne pociąga za sobą pluralizacja wizji dobrego życia. Interesują nas zarówno subiektywne jednostkowe percepcje, jak i zmieniające się społeczne wizje dotyczące tego, jak życie powinno być zorganizowane.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Między dyskursywnymi a własnymi wyobrażeniami dobrego życia

KATARZYNA WANIEK

We współczesnych złożonych społeczeństwach szczególnie młodzi ludzie uwikłani w wiele rywalizujących (a jednocześnie wymagających wyłącznej lojalności) światów społecznych gubią się w definicjach i wyobrażeniach „dobrego życia". Często dominującą (choć nie zawsze uświadamianą) cechą ich biograficznego doświadczenia jest ogromne napięcie między sferą własnych wewnętrznych (rzec by można autotelicznych) potrzeb a zewnętrznymi oczekiwaniami. Z jednej strony, płyną one z kojarzonych z nośnikami tradycji instytucji – przede wszystkim rodziny i szkoły, które często narzucają, albo moralnie zobowiązują młodych ludzi do realizacji określonych (niekoniecznie im samym odpowiadających) życiowych ścieżek. Z drugiej, z dyskursu publicznego, który (infekując także rodzinę i szkołę) oferuje określone wizje tego, kim należy być i jak do tego dojść; który nakłada „przymus" samospełnienia i odniesienia sukcesu powiązanego z „nakazem" troski o własne „ja" (w tym własne ciało), co nierzadko wiedzie do poczucia kruchości, lęku i zagubienia. To z kolei w nieunikniony sposób poddaje jednostkowe doświadczanie kontroli ze strony różnego typu ekspertów, terapeutów czy coachów. Wydaje się, że podstawową trudność współczesnego człowieka stanowi zatem niemożność rozróżnienia tego, co rzeczywiście jest „dobrym życiem" a co stanowi rzekome (promowane) symulakry „dobrego życia". Skutkiem tego bywa poczucie wyobcowania wobec siebie samego i utraty kontroli nad własnym życiem, co Fritz Schütze obejmuje kategorią „trajektorii cierpienia". Wiele młodych ludzi ratuje się „ucieczką do…" – byle dalej od rodziców, grup rówieśniczych, lokalnego milieu, aktualnego stylu życia – by odciąć się od narzuconej zewnętrznie organizacji codziennej rzeczywistości, realizacji „zadanego" scenariusza czy spełniania czyichś oczekiwań i spróbować na nowo podjąć próbę aktywnego i intencjonalnego planowania własnej biografii by wreszcie swobodnie realizować i wyrażać swoje „ja".

W tęsknocie za wyobrażoną przeszłością? Dobre życie w narracjach uczestników ruchu nacjonalistycznego

JUSTYNA KAJTA

Współcześnie obserwować można wielość wizji dobrego życia – niektóre z nich wzmacniają się wzajemnie, inne wykluczają. Wiąże się to m.in. z różnymi repertuarami wartości i praktyk, wokół jakich konstruowana jest proponowana wizja wspólnoty/społeczeństwa. Przyjmując, że ruchy społeczne stanowią jeden z głosów postulujących zmianę społeczną, w wystąpieniu koncentruję się na jednym z bardziej wyrazistych ruchów w Polsce w ostatnich latach – ruchu nacjonalistycznym. Poprzez analizę wywiadów biograficzno-narracyjnych (gromadzonych w latach 2011-2015 oraz 2019-2020) z uczestniczkami i uczestnikami ruchu, zrekonstruowana zostaje zarówno wizja dobrego życia na poziomie kolektywnym (jak powinno być urządzone społeczeństwo/naród), jak i indywidualnym (co to znaczy mieć dobre życie/jakie życie chciał(a)bym mieć).

Zgodnie z wizją prezentowaną przez ruch nacjonalistyczny, w centrum powinna znajdować się aktywna i suwerenna wspólnota narodowa, podzielająca określoną wersję moralności i związane z nią wartości (naród, religia, historia, tradycyjna rodzina), gdzie zaangażowanie społeczne i działalność nacjonalistyczna jest moralnym i obywatelskim obowiązkiem. Wizja ta może być postrzegana jako 'powrót do' opartego na jasnych zasadach wyobrażonego tradycyjnego świata, 'ucieczka od' zbyt skomplikowanej, pluralistycznej, niemoralnej teraźniejszości, i jednocześnie próba 'obrony' polskiej wspólnoty narodowej. W przeciwieństwie do niepewnej przyszłości i rozczarowującej teraźniejszości, wyobrażona przeszłość jawi się jako bezpieczna przestrzeń, źródło autorytetów i właściwych wzorców. Zauważając podzielane przez uczestniczki i uczestników ruchu rozczarowanie współczesnym (liberalnym) światem i sprzeciw wobec zachodzących w nim zmian i konstruowanych 'wrogów', w wystąpieniu przyglądam się również temu, na ile postulowana przez nich wizja dobrego społeczeństwa/życia znajduje odzwierciedlenie w ich własnych biografiach i życiowych planach.

„Po 18 latach rzuciła pracę w korpo i… zajęła się gotowaniem". Klasa średnia, praca w gastronomii i narracje nieoczywistej transformacji zawodowej

AGATA BACHÓRZ

W wystąpieniu przyjrzę się sposobom ramowania dobrego życia w pewnym niszowym modelu mobilności zawodowej, polegającym na rezygnacji z pracy w zawodach typowych dla (nowej) klasy średniej na rzecz pracy fizycznej lub manualnej w branży gastronomicznej i przy produkcji jedzenia. Traktuję to jako szczególny przypadek projektu samorealizacyjnego, opartego na idei przekształcenia „pasji" w pracę zarobkową. Wizja ta jest nie tylko reprodukowana przez, między innymi, przekazy medialne (jak wskazuje choćby cytat w nagłówku w tytule wystąpienia), ale też bywa realizowana jako ciąg decyzji odnoszących się do karier zawodowych konkretnych osób. Zadanie, które sobie stawiam w tym wystąpieniu, to analiza zgromadzonych w latach 2018-2020 relacji osób, które wcieliły, próbowały lub próbują wcielać w życie, podobny scenariusz. Pozytywnej waloryzacji samej „zmiany życiowej" jako takiej towarzyszy konieczność pogodzenia opowieści o wyborze nowej ścieżki zawodowej z faktem, że często łączy się ona z utratą standardowych wyznaczników statusu zawodowego czy wręcz z deklasacją. Interesować mnie będzie zatem w tych relacjach sposób reinterpretowania pracy fizycznej, która nie tyle staje się bardziej wartościowa niż praca umysłowa, ale opisywana jest jako hybryda, w której selektywnie mieszają się porządki materialny, emocjonalny i symboliczny. W wystąpieniu krytycznie przeanalizuję też warunkujące i uzasadniające zmianę zawodową odróżnicowanie porządków pracy i czasu wolnego, wskazując na artykułowany na różne sposoby ideał ich zbliżania i upodobniania („pasja jako praca" i „praca jako pasja").

Kto ma prawo do napisania nowej umowy społecznej?

MAŁGORZATA JACYNO

Trudność w rozważaniu alternatywnych wizji dobrego życia wydaje się wynikać przede wszystkim z rozmaitych obciążeń ostatnich dekad. Chodzi o obciążenia dwojakiego rodzaju. Z jednej strony są to kryzysy finansowe, wzrost nierówności, ubóstwo, zapaść w usługach publicznych, zanikanie klasy średniej, osłabienie demokracji i dominacja ekspertyzy. Z drugiej zaś rozczarowanie dotychczasowymi wizjami przyszłości – akceleracjonizmem, tranzycją ekologiczną czy transhumanizmem. Nieufność wobec rozwijanych na przełomie wieków projektów przyszłości bierze się zarówno z gwałtownego zderzenia się z aktualnymi kryzysami, w których pragnienie przetrwania unieważnia ideały mądrościowe i etyczne, jak i z niepewności, czym miałoby być wypełnione przyszłe dobre życie. Dyskutowany w ostatnich latach postulat dochodu podstawowego może być punktem wyjścia do rozważań dotyczących

tego, jakie warunki muszą być spełnione, by rozpocząć debatę o alternatywnych wizjach życia. Trzeba zatem najpierw odpowiedzieć sobie na kilka pytań: kto ma prawo inicjować i przewodzić takiej debacie? w czyim imieniu główni aktorzy przedstawiają alternatywne rozwiązania? jakie diagnozy przyjmują za punkt wyjścia i jakie problemy mają rozwiązać alternatywne projekty umowy społecznej? czy przełamują podział na elity i „resztę" społeczeństwa?

Algorithms, artificial intelligence & beyond: theorising society and culture of the 21st century

Numer: S09
Prowadzenie: Dariusz Brzeziński, Kamil Filipek
Data i godzina: 14.09, 11:30
Miejsce: SGGW, BUD. 6, Sala D-22
Sympozjum w języku angielskim

The massive deployment of algorithmic solutions, e.g. social media, autonomous cars, virtual assistants, disease diagnostic tools in the public and private space has encouraged social scientists to investigate this phenomenon in all its complexity. Scholars emphasise that social consequences of algorithms' deployment are yet to be known, although those already recognized are not only optimistic. The algorithms and artificial intelligence models built upon social data are often unknown ("black box"), biased, or decontextualized, which distorts the purpose and sense of their practical implementation. This implies that an interdisciplinary debate on the role of algorithms in contemporary society and culture is extremely necessary today.

On the one hand, the power of algorithms, big data processing technologies, new applications of artificial intelligences etc., are perceived as a challenge for contemporary culture, economy and politics. On the other hand, the new technologies are often seen as a great opportunity for humanity. Simultaneously, we are witnessing the emergence of "algorithmic culture" that shapes contemporary social practices in diverse fields. Are we therefore able to explain or understand the pros and cons of algorithms through the lens of contemporary social science, with particular emphasis on sociology?

The aim of the symposium is to discuss the consequences of algorithms, with the emphasis on the new ways of theorising society and culture. Guest speakers representing different countries and scientific disciplines will focus on a number of pressing issues related to artificial intelligence, algorithms and digitization.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

May AI be with you: Automation after Amazon

ANTHONY ELLIOTT

The technological power of predictive algorithms is widely presumed to herald a world in which the crippling burdens of anxiety will be left behind. In this new algorithmic phase, individuals, communities and organizations are said to at last take control of the future – anticipating, designing and commanding the future, possibly even with mathematical exactitude. Yet, paradoxically, today's informational societies have unleashed gripping fears and disabling forebodings on an unprecedented scale. Whether it's the panic over technological unemployment, the widespread distress concerning social media's harmful effects on teenagers and vulnerable children, or the terror of profoundly intrusive and often incapacitating digital surveillance of citizen's lives, we live in an age

of turbo-charged anxiety where the prophecies of algorithms are increasingly enmeshed with fundamental disruption and detachment. This paper examines the rise of Amazon as a key exemplar of "algocracy", where automated forms of technical rationality become deeply inscribed in labour activities, work processes and management. Amazon's distribution and logistical operations, built upon over 200 major warehouses globally, are reviewed with a view to grasping the intricate interconnections between machine learning algorithms on the one hand and stress, exhaustion, despair, depression and violence on the other.

Beyond controversy: why we need a Durkheium Test for artificial intelligence today

NOORTJE MARRES

Recent controversies about AI enable a diagnostics of the changing role of science in increasingly compute-intensive societies. On the one hand, in controversies such as those around Large Language Models (LLMs), it is clear that science has become subject to politicization. Here, key issues that have long been central to the sociology of knowledge are put at stake by societal actors (scientists, journalists, activists): the boundary between science and politics; relations between research and advocacy, and the societal consequences of techno-scientific advances (Roberge and Castelle, 2020). Classic questions of the sociology of knowledge can thus be seen to have gained renewed relevance. However, on the other hand, AI controversies suggest that sociology can no longer rely on controversies to render visible, and analysable, formative dynamics in science-intensive societies. The configuration of „spaces of problematization", which social studies of science and technology long assumed to emerge more or less spontaneously in society, can no longer be taken for granted. To find orientation in this situation, I will draw on Susan Leigh Star's (1989) proposal that we need to develop a Durkheim Test for AI, if we are to contribute towards ensuring that intelligent computational systems serve societal goals.

The new divide. How artificial intelligence algorithms help some people become superhumans while amplifying the weaknesses of others

DOMINIK BATORSKI

Algorithms and artificial intelligence applications are being used in a rapidly growing number of solutions. The impact of algorithms on social inequality is one of the most pressing issues to study in this regard. The majority of scholars are interested in issues of algorithm fairness and bias. Few researchers pay attention to the stratification resulting from different people using different algorithms. However, the differences between algorithms are vast, some working in the user's favor, others exploiting the user's weaknesses. In this talk, I will show the divide and inequality resulting from these differences. I will demonstrate how to study algorithms, avoid the risks associated with the development of artificial intelligence, and the consequences for what sort of algorithm control we need as a society.

GRUPY TEMATYCZNE

Adult children and their parents: couplehood and parenthood in times of change, international perspective & family recompositions

Numer: G72
Organizacja: Magdalena Żadkowska (UG), Marta Skowrońska (UAM), Christoph Giraud (Universite de Paris)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.073, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Compared to other stages of the family life cycle, the period of the "empty nest" has been less analysed by sociologists (DeVries 2004). However, it seems that the empty nest deserves comprehensive research. The departure of adult children is a process that mirrors the contemporary transformation in family structure and relations as well as broader social and economic changes (Settersten, Gannon, 2005; Arnett, 2000). The empty nest stage has significantly lengthened, so the time the couple spends without children has increased. The moment when young adults start their own family is prolonged (Benson, Furstenberg 2006; Van de Velde 2008, Settersten 2011; Bouchard 2013; Giraud 2020) . The reasons children leave are not necessarily related to their family prospects but rather their individual aims and needs. On the other hand, the difficult housing/financial situation forces many young people to stay with their parents longer than expected or to return to the family home (Du Bois-Reymond, López Blasco 2003; Heinz 2009; Hörschelmann 2011; Borlagdan 2015; Maunaye 2019; Abetz & Romo, 2021). The recent epidemic of COVID-19 has impacted the process of emptying the nest, as it intensified the boomeranging phenomenon.

The empty nest stage also demonstrates the change in the shape of intimate relations, the practices, norms and values that accompany them, and the increasing significance of the self. It is the biographical phase in which both the parents and the children need to reconfigure their relations (parent-parent, parent/s-children), which may sometimes lead to a severe crisis or, on the contrary, to a more satisfactory relationship (Winogrodzka, Sarnowska J., 2019; Gaviria 2020).

We particularly invite empirical papers on the subjects such as:

- Contemporary changes regarding the family life cycle
- New visions/practices of love and intimacy of couples in the postparental stage
- Existing and new models of parenting
- Life projects in the empty nest stage
- Social differences and inequalities reflected in different motivations, trajectories and outcomes of the transition to empty nest
- Factors that impact the pace and outcomes of children departure
- Financial arrangements and obligations in intergenerational relation
- Reconfiguration strategies in new family arrangements
- The influence of COVID 19 on parents – young adults relations, intimacy and proximity.

Referaty, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

From concentrated to diffused family practices? Family relations of adult children and their parents during the COVID-19 pandemic in Poland

JOWITA RADZIŃSKA, WSPÓŁAUTORKA: PAULA PUSTUŁKA

Although researchers were quick to point out the changing face of family relationships during the COVID-19 crisis (e.g. Settersen et al. 2020; Stokes & Patterson 2020), little is known about specific evolution of family practices in the intergenerational relationships of adult children and their parents in Poland.

The paper relies on the cumulative dataset combining interviews conducted during the coronavirus crisis across three Qualitative Longitudinal Studies, namely the ULTRAGEN project on transitions to adulthood (n=70, young adults and their parents), the GEMTRA project on intergenerational relationships in transitions to motherhood (n=42, new mothers and their mothers/mothers-in-law), and the CORONA-SOLIDARITY project on perceptions and experiences of solidarity (n=25; inhabitants of big cities). Thematic analysis was performed for interview transcripts concerning 137 participants, with an explicit focus on family practices and how they were understood in the context of bonds between adult children and their parents.

We use Morgan's (2011: 84) distinction of concentrated (strongly bounded) and diffused (weakly bounded) family practices to illustrate temporal and spatial changes in how adult children and their parents tackle the pandemic in their family relationships. In essence, we investigate the evolving need to, on the one hand, tightly coordinate family togetherness, and, on the other hand, the diffusion of practices under the circumstances marked by the crisis. Focusing on the modes of spending time together (leisure family practices) and family practices during special events like holidays, we discern the main changes that family members had to introduce to their intergenerational bonds as a result of the COVID-19 crisis. The article contributes new knowledge on family practices and quality of family relationships of adult children and their parents.

Intergenerational transfers: giving and receiving money in families

MARTA OLCOŃ-KUBICKA

How does wealth flow from parents to their adult children? Why do parents give – and their adult children accept – apartments, cars, or cash? What moral intentions and norms activate this flow, justify it, and give it direction? What life situations mobilize transfers, and which cases do not deserve financial support from parents? What does it mean today to provide adult children with a proper 'start' in life? In this presentation, I analyze social practices and cultural discourses around transfers of wealth transfers from living parents to their adult children. Based on family interviews conducted in 24 households of parents and their adult children (25-38 years old), the presentation explores various forms and dynamics of transfers of wealth received by early adults from their parents and shows the importance of cultural and moral frames in shaping economic actions in an intergenerational, familial context. Intergenerational financial transfers reflect the mutual entanglement of the wealth and family relationships and mobilize taking into consideration parents' obligations to their children, the principles of justice, transfer conditions, and the right to control. At the same time, financial flows allow families to make attempts of achieving social mobility in a multi-generational plan, by using funds to situate next generations higher in social stratification. While both parents and their adult children express

a strong acceptance for downward transfers and take them for granted, receiving a transfer creates an obligation to reciprocate not upward to the donors but down to the next generation of recipients. The key value that guides these transfers is the pursuit of improving living conditions for future generations.

The come-back to "full nest" in times of pandemic in France and Poland

SANDRA GAVIRIA, WSPÓŁAUTORKI: MAGDALENA HERZBERG-KURASZ, MAGDALENA ŻADKOWSKA

The phenomenon of adult children returning to their family homes, known as boomeranging, is increasing (Bouchard, 2013; Cherlin et al. 1997; White 1994; Clemens and Axelson 1985). Oftentimes, modern parents seem to be sympathetic to the return of their independent adult children. In other cases, the return of adult children reflects the condition of the labor market and the availability and prices of housing.

It is not common in the French model to go back to the parents. The economic and health crisis of the last few years and the increase of the phenomenon in France have as a consequence that parents accept the return even if it means new changes for them. At the time of departure, new habits are established and parents develop their personal identity more and with the return of their child they have to take up old roles again (Gaviria, 2020). In Poland the "boomeranging" phenomena is not well described yet. As Pustulka et al. stress, parents nowadays are offering their households as 'feathered nests' during extended transitions to adulthood.

The COVID-19 pandemic has affected many families. The restrictions which were introduced on movement along with the subsequent closing of borders stopped traffic throughout existing communication routes -young adults who had (recently) been living on their own – working, studying, creating intimate relationships returned and started living at family home again. The returns, and the motivations behind those caused by the COVID-19 pandemic, are of a different nature than those described so far

The purpose of this chapter is to analyze the return of young people to their parents in Poland and France during the pandemic. This phenomenon has the particularity of having taken place at the same time in different countries and being motivated by simmilar factors: economic, health, safety and relational. The aim is to examine the convergences of the return phenomenon in the two countries and describe relations in the time of sudden recohabitation and the narratives about different strategies to survive in the reconstructed « full nest ».

Empty nest and (un)changing role of mother. Women's strategies for experiencing the role of mother of adult children.

(WYŁOŻONY)

MAGDALENA HERZBERG-KURASZ

It is often assumed that women find it more difficult to process the moment when their adult children leave family home. It is mainly due to the social role of women, in which they are seen as full-time parents and caregivers. Women are credited with constructing their identity based on their role as a mother. In the traditional discourse a woman moves smoothly from the role of a Polish mother to the role of a „Polish grandmother" (Badinter 1998; Budrowska 2000; Titkow 1995, 2007, 2012; Titkow et al., 2004; O'Reilly 2010; Imbierowicz 2012; Kaźmierczak-Kałużna 2016; Packalén Parkman 2017; Włodarczyk 2017). We have, on the one hand, a scenario of caring roles (together with the image of the „Polish mother") and, on the other hand, a cultural disenchantment of these roles by revealing the extent to which they pressure and affect women's biographies. This translates both into the experience of women's entry to motherhood and maternal roles, but also, into the intensification of identity ambivalence accompanying ‚leaving' the role of mother behind (Gajewska et al. 2022)

In the presentation Authors will focus on what happens in the lives of women whose role as mothers is transformed. I will look at the identification experiences (how they define themselves, how they perceive themselves, how they talk about themselves, how they experience themselves) of mothers faced with the change brought about by an external factor, which is the departure of an adult child/children from home.

Emergence from the role of mother appears as a process reversed to the point at which a woman becomes a mother. In my presentation I approach both stages equally as ones that bring about a huge change in every woman's life. However, what is essential, in contrast to existing rituals connected with motherhood and passing through its consecutive stages, the stage of emptying the nest is not connected with any culturally recognized rituals (Spence, Lonner 1971; Cassidy 1985; Gullette 1995, 2002; Russo & Green 2002; LaCoste Nelson, 2006; Rubenstein 2007; Sheriff; Wojciechowska 2008; Weatherall 2009; De Singly 2011, Thorn 2012).The leaving of children from home in Poland is not accompanied by any special ceremonies or customs.

Ageing in European 'risk societies' between Covid-19, digitization and climate change

Numer: G62
Organizacja: Jolanta Perek-Białas (UJ / SGH), Andreas Hoff (Zittau/Görlitz University of Applied Sciences)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 2/18, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Societal realities of the early 21st century call for the re-application and re-examination of Ulrich Beck's concept of "Risk Society" to sociological analysis. The book "Risk Society" was first published in 1986 coinciding with the 'maximum conceivable accident' in the nuclear power plant of Chernobyl to explain the future of an individualistic society associated with a number of new risks. Today, we are some 35 years down the road living in individualistic societies all across Europe. Europe is facing various 'mega-trends' at the same time putting past achievements at risk. Collective precautions, such as retirement pension, health care or long-term care systems are increasingly failing – people have to face contemporary risks individually. Older people have been worst affected and are least able to cope with new risks like the global pandemic Covid-19, widespread poverty and social exclusion, discrimination and the depopulation of rural areas and are likely to be severely affected by the new mega trends of digitization and climate change.

Rigorous empirical analysis requires solid theoretical background study, which is urgently needed in the sociology of ageing. There is still an open question how sociological theories could be better used and developed in the analysis of social change due to ageing. This session will explore the potential of Ulrich Beck's "Risk Society" for analyzing, explaining and understanding ('Verstehen' in the sense of Max Weber) contemporary ageing societies in Europe and the risks they pose to older people.

With the proposed session we would continue a series of 'sociology of ageing' sessions at Polish Sociology Congresses started in Zielona Góra 2007 and organized in Cracow 2010, Szczecin 2013, and Gdańsk 2016. We would like to submit a session in English, which previously attracted sociologists from all across Central and Eastern Europe i.e. from countries sharing the reality of particularly rapid societal ageing. The session is assumed to be in English, however presentations in Polish would be also possible and equally welcome.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Unhealthy living conditions in relation to neglect and self-neglect among older people, and all-cause mortality during the Covid-19 pandemic

KATARZYNA ZAWISZA, BEATA TOBIASZ-ADAMCZYK, TOMASZ GRODZICKI

In response to the public-health need to recognize risk factors for excess mortality related to the COVID-19 pandemic, the study was aimed to identify potential risk factors for 29 months all-cause mortality before the COVID-19 pandemic and during the first fourteen months of the pandemic (first and second phase) among older people in Poland with special attention to health, unhealthy living conditions and social characteristics.

A cross-sectional study: Elder neglect and self-neglect – challenges for formal and informal caregivers and the medical and social professional care system was conducted in Małopolska Region in Poland in 2017; 1,976 face-to-face interviews were performed among individuals aged 65 or older randomly selected from the general population. A structured questionnaire was used to collect information. Such determinants like place of residence, characteristics of unhealthy living arrangements (lack of: bathroom, toilet in the house, kitchen, hot water, refrigerator, washing machine, damaged household appliances and coal heating; dust, dirt, as well as living space in square meters per person -overcrowded houses/flats) were defined as potential risk factors in relation to gender, age, marital status, level of education, personal net monthly income in PLN (less than or equal to 950 PLN (the first quartile); more than 950 PLN). Abuse neglect and self-neglect were measured using developed authors instruments: Self-Reported Neglect Scale (SRNS); the whole assessment of self-neglect was performed using three scales: The Self-Reported Self-Neglect Scale (SRSNS), The Objective Assessment of the Level of Self-Neglect – Physical Appearance (OALSN-PA) scale and The Objective Assessment of the Level of Self-Neglect – Standards of Living Arrangements (OALSN-SLA). Higher scores on the scales indicated a higher level of symptoms of abuse, neglect or self-neglect.

Information about deaths was obtained from the State Systems Department; presented results are based on the Cox proportional hazard models.

In conclusion, groups of older people at risk of all-cause mortality in the second phase of the COVID-19 pandemic were markedly different than in the first phase. Observed all-cause mortality patterns during the pandemic were different to a great extent from those from the pre-pandemic time.

Solitary and social mind games, and reading: Prospective Associations with Health, Well-being, and Longevity

DOROTA WĘZIAK-BIAŁOWOLSKA, PIOTR BIAŁOWOLSKI, PIER LUIGI SACCO

Introduction. Although special attention has been paid by researchers to leisure activities and their salutogenic effects on improving and maintaining good health and well-being, the evidence on the effects of various types of mind games and brain exercises on health remains limited, with some preliminary results indicating a positive impact on mental health. In our study, we examined prospective associations within a 6-year perspective between three leisure activities that stimulate mind and 21 outcomes in the domains of (1) physical health, (2) emotional well-being, (3) quality of life, (4) cognitive impairment, and (5) longevity. We focused on mind engaging leisure activities that involve different kind of directed cognitive effort, distinguishing relaxed, serious, and social ones, as well as differentiating between solitary and social activities.

Methods. Data originated from 19,821 middle-aged and older adults from 15 countries

participating in the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE). The temporal associations were examined using generalized estimating equations. All models were controlled for prior sociodemographic, personality, and lifestyle factors, health behaviors, history of health conditions, and pre-baseline values of all outcome variables simultaneously. All missing covariate and outcome variables were imputed using chained equations. Bonferroni correction was used to correct for multiple testing. The E-values were calculated to examine the sensitivity of associations to unmeasured confounding. Secondary analyses under the complete case scenario, after excluding respondents with health conditions as well as using more traditional – including only demographic and socio-economic – covariates were conducted to provide evidence on the robustness of the results.

Results. Reading books, magazines, and newspapers almost every day was prospectively associated with a lower risk of being diagnosed with depression, experiencing pain, limitations in activities of daily living, cognitive impairment as well as with lower scores in loneliness, and more favorable emotional health outcomes. Doing number and word games almost daily was found to be prospectively associated with a lower risk of depression, greater feeling of full energy, and lower risk of death regardless of the cause of death. Doing number and word games sometimes (but not every day) was associated with greater subsequent future time orientation and lower risk of cognitive impairment. Playing cards and games almost daily was found to be prospectively associated with lower scores on the loneliness scale, a lower risk of Alzheimer's disease, but an increased risk of cancer. Additionally, playing cards and games sometimes (but not daily) was found to be associated with subsequent better future and present time assessments, lower risks of depression, of feeling pain, and of limitations in mobility. These associations were independent of demographics, socioeconomic status, personality, prior history of diseases, and lifestyle. The set of sensitivity analyses provided substantial evidence for the robustness of these associations.

Conclusions. Mind engaging leisure activities can be considered a resource for health and well-being. Practitioners may consider each of them as a tool that helps middle-aged and older adults maintain health and good quality of life.

Risk society: Older people facing individualisation and environmental risks in the local labour market

BOGUSLAWA URBANIAK

Demographic change is resulting in an increasing proportion of the population comprising people aged 55 and over. Their professional activity is increasingly at the risk of individual entrepreneurship that is self-employment. The second type of risk that older workers face is environmental risk. Its dimension is sustainable activities in the economic sphere. This is due to the need to change the current way of managing to one that is aimed at reducing the consumption of natural resources, producing less waste, reducing greenhouse gas emissions or levelling social inequalities. Socio-economic development at the local level increasingly includes support for micro-companies that will take action for sustainable development. The Voivodship Labour Office in Lodz has held a competition of applications for people deciding to start an independent business. Applicants for the period July 2020-January 2022 included people over 55 who were planning sustainable activities such as creating green products and environmental friendly processes, reviewing actions harmful to the environment. The aim of the study is to provide examples of entering into pro-environmental behaviours in relation to self-employment of older people. To determine the extent to which people over 55 engage in self-employment with a focus on environmental aspects (quantitative study) and to define their eagerness to engage in pro-environmental activities, environmental consciousness and green self-efficacy of older entrepreneurs in lodzkie region (qualitative studies).

Co-creation of research and policy with Older adults in Risk Societies

ANNA URBANIAK

In modern Risk Societies where scientific knowledge might be insufficient to tackle emerging challenges, including voices and experiences of older adults as experts-by-experience creates a space for better understanding contemporary ageing societies. However the participation of older adults in research and policy-making is a relatively new concept comprising a number of approaches like "inclusive research", "user-led research", "community research", "participatory action research" (PAR), "collaborative research" , „citizen science" or "co-research" that produce dispersed and fragmented knowledge on participatory approaches with older adults.

This paper reports on the findings of a scoping review that investigated the ways in which older adults are involved in the research process in social sciences. The work represents the initial phase of a larger Austrian citizen science study „SEVEN: Socially Excluded Older Adults: Voices and Experiences" considering co-creation of research on exclusion from social relations in older age.

Findings highlight the potential of participatory approaches not only for improving policy and research designs but also to address the particularly pronounced power imbalance in the research and policy-making processes (between researchers and older adults and policy-makers and older adults respectively).

I conclude that this shift in power between research subjects and researchers/ policy makers is needed for explaining and understanding contemporary ageing societies in Europe and designing policy addressing the risks they pose to older people.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Some issues of elderly people in the light of chosen sociological theories, concepts and research.

MAREK NIEZABITOWSKI

The aim of the paper is to present some sociological theories and concepts concerning social situation of elderly people including its advantages and disadvantages, risk and chances for good quality of life. In accordance with this objective social participation of senior citizens will be discussed as a controversial issue. That is why not only the basic contradictory socio-gerontological theories (disengagement theory and activity theory) will be mentioned, but also those trying to make compromise between them like e.g. continuation theory and theory of gerotranscendence. When discussing these theories and concepts some of their practical implications will be depicted. One of the issues which will be discussed (analysed) is social isolation of the elderly. It will be presented from theoretical perspective and in the light of the some studies. One of the angles from which the problem of isolation of the elderly can be considered is the viewpoint of urban studies or/ and urban sociology. From that particular angle it can be analysed in terms of e.g. neighbour relations, social networks and social support in residential environment, architectural barriers, opportunities for social integration within peer-groups of the elderly, creation of special retirement communities, other enclaves of senior citizens and ghettos of elderly residents of towns districts, rural areas and cities. The other life events and social processes that can have negative impact on the quality of life of elderly people are e.g. losses of meaningful roles and beloved as well as lowering position in the system of intergenerational transmission of knowledge and changes towards information societies. As social phenomena influencing the lives of older persons can have both positive and negative impact on them within this paper this impact will be discussed in rather SWOT-like analysis mode, including weaknesses, strengths and chances.

Ageing, datafication and artificial intelligence – new perspectives, old problems

JUSTYNA STYPINSKA

Artificial intelligence (AI), despite its unequivocal power to change the world for better, has also proved to have a shadow side to it, where malevolent use of AI systems produce outcomes which are harmful for individuals, social groups or whole communities. The increasing datafication of the contemporary societies has given an unprecedented power to data and those who own data, but also has raised concerns about the issues of privacy, representation and application.

The scholarly research into the issues of algorithmic fairness and AI biases gained significant momentum after several seminal works depicting racism and sexism in AI had been brought to public attention. Yet, the AI biases and age discrimination has only recently come to attention of ageing researchers. This presentation aims to cast some light onto the way age bias and age discrimination operate within the AI systems by providing empirical examples of these practices.

Social services co-production as a source of the personal and social productivity of the older people – a conceptual model proposal

GRZEGORZ GAWRON

The aging population prosess inevitably determines fundamental changes in intergenerational social transfers. In this changing arrangement, positions of the older population members can be significantly differentiated and they depend on a central system of ongoing transfers in society and older people resources.

Irving Rosow (1985) explained that two primary groups of social functions are distinguished from a sociological perspective: institutional and tenuous. The first are clearly and precisely defined by society (e.g. professional roles). The second group consists of loose and undefined roles. In Rosow's opinion, the elderly social status fits perfectly into the latter category.

Ernest W. Burgess (1960) first described this phenomenon in the 1960s, pointing out specific dilemmas in the perception of retirees' social roles and termed their positions as "roleless roles". The alternative to this was „The Busy Ethic"– a concept later proposed in the 1980s by David Ekerdt (1986). It indicated that retired leisure must obtain social legitimization.

We observe changes in the definition of individual and social productivity of seniors without referring to obsolete traditional roles and social structures. Wolfgang Reinhard (2009) even claimed that representatives of the post-war boomer generation experience "the old age of the second type". For the first time in history, the populations of both developed and developing countries are faced to harness the time and potential of a growing number of older people.

This is accompanied by the development of models departing from treating family ties in terms of pillars. They are replaced by extra-family relationships that arouse more and more interest on the part of the elderly. The new institutional forms of support and activation is crystallizing – services for the elderly, the implementation of which is based on the broadly understood cooperation of service providers and recipients, and the real use of the potential of seniors constituting their human capital (Domański 1993) and social capital (Putnam 2000).

One can see here a possibility of developing co-production of elderly people within the social services dedicated to them directly, constituting an alternative to security organized so far mainly within family relations. Thus, the idea of personal and social productivity of older people appears here, identified with the results achieved through the use of seniors' own resources – social values identified and achieved in an individual and collective dimension.

Reviewing the definitions and concepts of social services co-production and older people productivity encouraged the author to develop a conceptual model to combine both issues. No similar proposals have been proposed in the literature to date. Therefore, it was necessary to operationalize the created model concepts.

The developed model is an original proposal for a sociological description of the phenomenon of co-production of social services as a source of personal and social productivity of the elderly. It was developed on the basis of an extensive review of Polish and foreign literature on the subject. The proposed solutions were then subjected to extensive empirical verification. The author conducted nationwide research in centers established to operate under the government's „Senior +" Multiannual Program. Therefore, the subject of the analysis were formal organizers (managers and staff) and beneficiaries (people aged 60+) of services constituting the program offer of individual centers (day houses and „Senior +" clubs).

The author hopes that the presentation will stimulate a debate on this crucial topic and that the conceptual model will be developed in the future.

Paltry pensions – coping mechanisms and perception of justice

DANUTA ŻYCZYŃSKA-CIOŁEK, WSPÓŁAUTORZY: STEFAN BIEŃKOWSKI

The main goal of the paper is to portray the situation of older respondents with paltry pensions and analyze it in the context of their biographies. Starting from the changes in the institutional system, we employ the framework of individualization of risk and responsibility to present the results of our empirical study.

The most important reform of the Polish general pension system in the last decades was introduced since the beginning of 1999. One of the fundamental changes was a transition from the defined benefit (DB) system to the defined contribution (DC) system. The latter, also referred to as a "capital-based system," is characterized by the fact that the amount of the received retirement benefit is closely linked with the amount of contributions paid to the system in the past by a particular person. In consequence, in recent years there have appeared press reports about extremely low, "paltry pensions". In December 2021, the number of people receiving a pension lower than the minimum (1,250.88 PLN at that time) was 337.6 thousand, and they constituted 9.5% of all the "new-system" pensioners. Moreover, during the reform, two additional pillars were established in which the money of future pensioners was to be managed by private companies/institutions. Referring to Ulrich Beck's terminology, we may say that this change meant pension individualization and privatization – the responsibility for future retirement benefits has been largely shifted from the state to individuals and private entities. This change is convergent with other changes often understood as "dismantling" the welfare state such as labor market deregulation or privatization of health care.

In spring 2022, we conducted a small research project that was part of the seventh wave of the Polish Panel Survey, POLPAN. We used survey data to identify respondents receiving retirement benefits below the minimum state pension and contacted them to conduct qualitative biographical interviews. In this paper, we aim to describe the life situations behind the fact that some POLPAN respondents receive "paltry pensions." We also point out what biographical solutions the respondents have found to be able to make ends meet and retain a sense of dignity, how they evaluate their past and present lives, and how they assess their institutional environment. We discuss the perceived source of the current situation and justifications.

Bliskie związki w procesie zmian

Numer: G15
Organizacja: Iwona Przybył (UAM), Beata Szluz (UR), Magdalena Rosochacka-Gmitrzak (UW), Małgorzata Szyszka (KUL)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 4, Sala 5, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Życia Rodzinnego i Intymności

Problematyka stałości i zmiany w odniesieniu do bliskich związków: relacji intymnych, seksualnych, przyjacielskich i rodzicielskich, znajduje współcześnie w socjologii szczególne miejsce. Jesteśmy świadkami gruntownych przeobrażeń na poziomie mikrostrukturalnym i makrostrukturalnym o wielorakim charakterze, które odzwierciedlają jedynie zmiany kontekstu społecznego, politycznego, ekonomicznego i demograficznego współczesnego świata.

Z jednej strony, socjolodzy odnotowują nasilone procesy destandaryzacji, personalizacji i prywatyzacji praktyk obyczajowych przejawiające się w refleksyjnie budowanych scenariuszach bliskości, a także rozpoznają wiele punktów orientacyjnych i źródeł wiedzy znajdujących się dziś w obiegu. Globalizacja ekonomiczna i kulturowa, indywidualizacja i samorealizacja, ekonomia niepewności oraz gwałtowny rozwój technologii reprodukcyjnych spowodowały, że aktorzy społeczni zaczęli także samodzielnie decydować, jaka struktura jest rodziną czy przyjaźnią, a jaka nią nie jest.

Z drugiej jednak strony, w świadomości społecznej nadal silnie obecne są narzucone instytucjonalnie zobowiązania wobec osób bliskich, zwłaszcza wobec najbliższych krewnych i powinowatych. W obszarze bliskich związków coraz częściej badacze znajdują dowody na retradycjonalizację rytuałów i praktyk, co zapewnia poczucie przynależności do określonej kategorii społecznej i staje się istotnym elementem tożsamości ponowoczesnej jednostki.

Jednocześnie retradycjonalizacyjne predylekcje obserwowane w Polsce i wielu krajach na całym świecie, zdają się nie tylko wychodzić poza wspomniane obszary, ale również ujawniać asocjacje z retoryką antyrównościową. Procesy modernizacyjne zachodzące na gruncie rodzinnym w naszym regionie demonstrują w ten sposób zbieżność z kondycją zjawiska na poziomie społecznym: swą niedokończoność. Jak wyraziście wybrzmiewają konsekwencje modernizacji jedynie galwanizowanej, można obserwować na podstawie nasilających się – w konserwatywnych kręgach – specyficznych nostalgii m.in. za społecznymi rolami w rodzinie opartymi na mitycznie, mizoginicznie i patriarchalnie definiowanej tradycji. Niepokojąco sprzyja to Baumanowskiej retrotopii: próbach powrotu do tego, co w rodzinie jedynie kolektywne zamiast indywidualne, krytyce kobiecych zachowań odbiegających od permanentnej dążności do prokreacji i autoredukcji do tego, co domowe/prywatne/opiekuńcze. Omawiane tendencje szczególnie silnie unaoczniły się w czasie pandemii COVID-19, choć ich obecność odnotowywano jeszcze przed I kwartałem 2020 roku.

Zapraszamy wszystkich zainteresowanych analizą kierunku i treści różnorodnych przeobrażeń w odniesieniu do bliskich związków, a także uwarunkowaniami tychże zmian. Wystąpienia mogą być podstawą dyskusji odwołującej się zarówno do narracji kulturowej, w której kluczowa rola przypisywana jest zmianie mentalnej, jak i narracji ekonomicznej i politycznej, w której zmian upatruje się w „kompresji" przestrzeni i sposobów komunikowania się na świecie.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Wpływ pandemii na postrzeganie więzi w rodzinie. Doświadczenia czterech pokoleń

ANNA KWAK

Rodzina podlega procesom przemian niemal od zawsze. Uwarunkowania zmian tkwią w oddziaływaniach powiązanych czynników o charakterze społecznym, ekonomicznym, demograficznym, kulturowym. Zdarza się, że rzeczywistość konfrontuje nas ze szczególnymi i nagłymi wydarzeniami, które mogą mieć wymiar globalny. Jednym z nich jest obecna pandemia, która przeorganizowała życie jednostkom, a szerzej społeczeństwom. A co z rodziną w czasie pandemii ? Pandemia zaburzyła rodzinne zwyczaje, relacje, plany, kontakty społeczne, zagrażając zdrowiu, zarobkom, społecznej spójności, dobrostanowi jednostek i ich rodzin (Gouveia R., Ramos V., Wall K. 2021). Rodziny i ich członkowie zderzyli się z niepewnością, brakiem bezpieczeństwa, niepokojem, przymusem podejmowania nowych działań solidarnościowych i altruistycznych. Wpływ pandemii na rodziny nie jest jednakowy. Badacze wskazują na negatywne/pozytywne konsekwencje, na zmiany w relacjach, na nowe wyzwania dla rodzicielstwa (Evans S., Mikocka-Walus A., Klas A., Olive L., Sciberras E., Karantzas G., Westrupp E.M. 2020). Obserwowany jest spadek tendencji opuszczania domu rodzicielskiego przez młodych dorosłych, związany z niepewnością ekonomiczną pogłębioną pandemią (Luppi F., Rosina A., Sironi E. 2021). Pandemia, jak zauważają badacze, stwarza także okazję dla większej solidarności pokoleniowej w rodzinie w zakresie wspierania instrumentalnego, finansowego, emocjonalnego (Gilligan M., Suitor J.J., Rurka M. 2020).

Rodzina przedstawia wieloosobowy bliski związek, którego postrzeganie jest powiązane z relacjami między członkami. Czy pandemia weryfikuje ocenę więzi wewnątrzrodzinnych? Głębsza analiza efektów pandemii na relacje rodzinne została oparta na spostrzeżeniach członków rodzin. W referacie skupię się na danych uzyskanych w badaniach zrealizowanych w 2020 roku w Katedrze Studiów Rodziny i Patologii Społecznej ISNS UW. Przeprowadzono 96 wywiadów z przedstawicielami czterech pokoleń: w wieku 13-15; 19-23; 45-59; 65+ (po 24 wywiady z każdym pokoleniem). Przedstawiany fragment wyników dotyczy postrzeganego wpływu pandemii na bliskie relacje w rodzinie przez jej członków. Czy można mówić o pokoleniowo zbieżnych spostrzeżeniach czy o różnych obrazach każdego pokolenia? Czy trudna sytuacja (pandemia) wpływa na ocenę więzi w rodzinie? Czy badani wskazują co stanowi bazę zachowującą znaczeniową stałość relacji w rodzinie? i wartość rodziny jako bliskiego związku?

Bliskie związki rodziców małych dzieci w trakcie pandemii COVID-19

MAGDALENA STANKOWSKA

Pandemia COVID-19 spowodowała wiele zmian w życiu rodzin na całym świecie. Pewnych trudności doświadczyły też rodziny wychowujące małe dzieci. Zamknięcie placówek, do których na co dzień uczęszczały dzieci, ciągłe ryzyko kwarantanny w momencie, gdy dzieci wróciły do żłobków czy przedszkoli, ograniczenie kontaktów z dziadkami, a tym samym pozbawienie możliwości wsparcia w sprawowaniu opieki nad dziećmi, przejście w tryb pracy zdalnej bądź hybrydowej i praca w domu, w którym przebywają małe dzieci stanowiły wyzwania dla partnerów w związku. Jak w takich sytuacjach rodzice małych dzieci funkcjonowali jako para? Czy mieli czas i możliwości, aby zatroszczyć się o relacje w związku? W wystąpieniu zamierzam odnieść się do wyników badań własnych jakościowych (wywiadów pogłębionych) przeprowadzonych z matkami małych dzieci w okresie luty- kwiecień 2021, a więc rok po ogłoszeniu pandemii COVID -19. Przedstawię

wybrane praktyki dotyczące wspólnego spędzania czasu przez partnerów w związku, podziału obowiązków domowych, pracy zdalnej. Skoncentruję się na zmianach, które dokonały się w relacjach rodziców małych dzieci w trakcie pandemii COVID-19. Omówione zostaną też sytuacje trudne i konfliktowe, jakich doświadczali w trakcie pandemii rodzice małych dzieci. Inspirację teoretyczną dla przeprowadzonych badań stanowi teoria praktyk rodzinnych D. H. J. Morgana.

Pomiędzy wspólnotą rodzinną a alienacją

BOGDAN WIĘCKIEWICZ

Człowiek, jako istota rozumna, tworzy kulturę, która jest wyznacznikiem stylu życia, celów, do których jednostka dąży, jak również, dzięki usankcjonowanym normom i wartościom, reguluje życie zbiorowe. Niewątpliwie we współczesnej kulturze obserwujemy istotne zmiany. Wyznacznikami tych przemian są procesy związane z modernizacją, globalizacją oraz popularyzacją idei neoliberalnych, jak również procesy obejmujące między innymi indywidualizm i konsumpcjonizm. Mają one niewątpliwie wieloraki wpływ na jednostkę i wyrażają się zmianami dotyczącymi stylu życia, pracy, ale i takich kwestii jak normy, wartości czy wierzenia. Przeobrażenia te mają istotny wpływ na życie osobiste i rodzinne. Obecnie wyraźnie widać symptomy tych zmian, gdzie tradycyjnie definiowana rodzina nie stanowi już jedynego i trwałego źródła partycypacji jednostki w takiej grupie. Ludzie wybierają także alternatywne formy związków lub decydują się na życie w pojedynkę. Żyjemy w świecie szybkich zmian społecznych i kulturowych. Dominujący indywidualizm i nowa kultura postmodernistyczna prowadzi do zmiany dotychczasowego porządku. Wiele aspektów ludzkiego życia, w tym relacje międzyosobowe mają często charakter płynny i tymczasowy. Coraz bardziej żyjemy w sytuacji chaosu normatywnego, co powoduje, że ludzie pozostają do siebie nieufni, nie wiedzą, czego mogą się spodziewać, wchodząc z innymi w relacje.

W niniejszym opracowaniu uwzględniono wpływ kultury masowej i procesów pokrewnych na rozluźnienie i transformację więzi społecznych. Tradycyjne wspólnoty, takie jak rodzina, Kościół czy społeczność lokalna, stają się dla człowieka mniej atrakcyjne lub mniej dostępne. Należy więc się zastanowić, czy w społeczeństwie późnej nowoczesności odnaleźć można jakieś alternatywne mechanizmy służące budowaniu wspólnoty. Podjęto próbę odpowiedzi na podstawowe pytanie dotyczące życia człowieka we wspólnocie rodzinnej lub samotnie w aspekcie alienacji. Na potrzeby badań sformułowano problemy badawcze: Jaki jest poziom poczucia alienacji w badanej próbie? W jakim stopniu osoby o określonym stanie cywilnym faktycznym różnią się pod względem poczucia wyobcowania? W jakim zakresie style wychowania w rodzinie pochodzenia towarzyszą poziomowi poczucia alienacji w poszczególnych podgrupach respondentów wyodrębnionych według stanu cywilnego faktycznego? Jaki religia ma wpływ na poczucie wyobcowania?

Opracowanie ma charakter empiryczny. Przeprowadzono badania ogólnopolskie. W badaniu wzięły udział osoby w przedziale wiekowym 30–50 lat. Ze względu, że zmierzano do poznania następstw samotności, z tego względu wyłączono młodszych respondentów, gdyż mogłoby zafałszować wyniki badań. Wynika to z faktu na wydłużony okres dorastania i usamodzielniania współczesnej młodzieży oraz obserwowanego późniejszego wchodzenia w poważne związki intymne i zakładania rodziny. Dlatego zdecydowano się na włączenie do badań osób, które ukończyły 30. rok życia i starszych.

Obecność ambiwalencji emocji w sieciach pokrewieństwa kobiet i mężczyzn.

IWONA PRZYBYŁ

Współcześnie w fenomenologicznym statusie relacji rodzinnych zachodzą radykalne zmiany. W kontekście zobowiązań rodzinnych i solidarności międzypokoleniowej szczególny status mają więzy krwi. Krewni w ujęciu genetycznym to sieć społeczna, z której nie można się realnie wypisać, jakkolwiek status krewnego można symbolicznie i tożsamościowo porzucić. Przyjmując założenia koncepcji kręgów bliskości w sieciach społecznych autorstwa R. Dunbar'a (2019) oraz społeczno-interakcyjną teorię emocji T. Kempera (2005) z jej główną tezą, że emocje to obszerny, rzeczywisty, przewidywany, wyobrażony lub zapamiętany i przywołany do pamięci rezultat relacji społecznych, poddano eksploracji obecność skrajnych uczuć doświadczanych w kontakcie z krewnymi: miłości i bliskości vs. irytacji i niepokoju. Badania empiryczne zostały przeprowadzone w kwietniu i w maju 2021 roku w zróżnicowanym środowisku lokalnym (wieś, miasto, wielkie miasto) przy użyciu narzędzia w postaci wywiadu ze standaryzowaną listą poszukiwanych informacji. Wywiady były przeprowadzane bezpośrednio lub za pomocą komunikatorów internetowych lub telefonicznie, z uwagi na narzucone odgórnie obostrzenia związane z pandemią COVID-19, wśród 56 kobiet i 53 mężczyzn z trzech kategorii wiekowych (20-29 lat, 40-49 lat, 60-69 lat). Jednym z podstawowych celów badania było rozpoznanie tych miejsc w sieci pokrewieństwa kobiet i mężczyzn, które charakteryzują się ambiwalencją uczuć wobec bliskich. Wystąpienie będzie próbą odpowiedzi na trzy pytania: w jakich węzłach sieci krewnych oraz w jakim zakresie obecna jest ambiwalencja uczuć? Czy płeć i faza życia ma znaczenie w kontekście doświadczania ambiwalencji emocji wobec krewnych? Czy nierówności władzy i prestiżu w sieci pokrewieństwa wywierają istotny wpływ na doświadczanie ambiwalencji?

„(Nie)bliskie związki matki z dzieckiem" – o przełamywaniu tabu trudnego macierzyństwa w narracjach współczesnych polskich kobiet

(WYŁOŻONY)

EMILIA GARNCAREK

W świadomości społecznej oraz dyskursie publicznym dominują narracje ukazujące zwłaszcza pozytywne strony macierzyństwa. Wyraźnie wskazują one, jakie cechy i atrybuty powinna posiadać „dobra matka". Współczesne standardy „dobrego macierzyństwa" wydają się podnosić, a wymogi wobec kobiet rosnąć (Hays 1996; Medina, Magnuson 2009: 90). Zachowanie matek podlega społecznej ocenie i kontroli w sposób, w jaki nie kontroluje się mężczyzn. Matki, które mają problem by sprostać wyidealizowanym normom, określa się jako „złe matki". Jak podkreśla Walls (2007), mamy do czynienia ze społecznym mechanizmem obwiniania (mother-blaming) za niewystarczająco dobre realizowanie przez nie kluczowych dla społeczeństwa zadań. Obraz „dobrej matki" jest tak silny, że kobiety, które odbiegają od ideału, narażają się na negatywne reakcje ze strony społeczeństwa, włącznie ze społecznym wykluczeniem, a nawet prawnymi konsekwencjami. Od kobiet oczekuje się, aby kochały swoje dzieci, poświęcały im czas, stawiały je na pierwszym miejscu, a zwłaszcza aby były szczęśliwe w relacji z dzieckiem/dziećmi. Nie ma w tym układzie miejsca na frustrację czy zmęczenie, ponieważ takie objawy prowadzą do napiętnowania kobiet i negatywnego ich postrzegania (Badinter 2013).

Jednak relacje matka-dziecko w różnym stopniu przystają do wzorca zachowań oczekiwanych przez społeczeństwo. Osobiste doświadczenia kobiet są zróżnicowane i pokazują wiele oblicz macierzyństwa. Postrzegane jest ono przez kobiety nie tylko pozytywnie, jawi się również jako problematyczne oraz wiąże się niejednokrotnie z odczuwaniem szeregu negatywnych emocji. Coraz częściej słychać

głosy kobiet, które wskazują na wypalenie lub żałują, że w ogóle zostały matkami. W naukach społecznych wskazuje się min. na zjawisko wypalenia rodzicielskiego (m.in. Roskam 2017, Pelsma 2018), żałowania macierzyństwa (Donath 2017, Garncarek 2019, 2020).

Proponowane wystąpienie jest próbą ukazania współczesnych trudnych relacji matki z dzieckiem/dziećmi. Opiera się na wynikach szerszych badań realizowanych przez autorkę nad przemianami współczesnego rodzicielstwa, w przypadku niniejszego wystąpienia – na indywidualnych wywiadach pogłębionych z kobietami deklarującymi żałowanie macierzyństwa, kobietami, które przełamują jego tabu, które głośno wskazują na problematyczne relacje z dzieckiem, na problemy i bariery w wypełnianiu roli macierzyńskiej oraz ukazującymi negatywne strony tej roli. Podstawę teoretyczną proponowanego wystąpienia / rozważań stanowią: koncepcja dumy i wstydu T. Scheffa (1987, 1988, 2000, 2003) oraz podejście genderowe w badaniach społecznych (Hearn 2003; Kimmel 2004; 2015; Wharton 2005; Bradley 2008, Malinowska 2011).

Związki i/lub rodzinność rodzajem doświadczenia religijnego

(WYŁOŻONY)

DARIUSZ TUŁOWIECKI

Doświadczenie religijne stanowi jedną z centralnych kwestii religii. Temat doświadczenia religijnego stał się przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych zajmujących się religią i religijnością. Niepodważalny wkład w ten segment badań włożył William James. Jednak w sytuacji powszechnej sekularyzacji wydaje się, iż miejsce religii zajmują inne rzeczywistości społeczne. Jedną z nich może być/jest doświadczenie bycia w związku i/lub współtworzenie rzeczywistości rodzinnej. Bazując na koncepcji Williama Jamesa doświadczenia religijnego, chcę przedstawić rodzinność i/lub trwanie w związku, jako formę doświadczenia (para)religijnego. Rodzinność i/lub trwanie w związku stanowi bowiem – analogicznie jak religijność – wartość dla uczestników uczestniczących w tej formie życia; przywiązanie do rodzinności posiada – analogiczne jak religijność – swoistą intensywność, niepowtarzalność i stanowi źródło tworzenia mechanizmów poznawczych. Doświadczenie rodzinności i/lub trwania w związku kreuje i kształtuje określone matryce poznawcze, wyjątkową dramaturgię odczytu świata, indywidulaną kalkę poznawczą odbioru rzeczywistości społecznej i sposobu jej interpretacji. Zaangażowanie emocji w rodzinność i/lub związkowość wytwarzają wyjątkowe zaangażowanie, odsłaniają skrywane cechy osobowości, ukierunkowują działania, stanowią źródła motywacji i kreują sens sytuacji granicznych.

Zestawienie doświadczenia religijnego i rodzinnego pozwala wskazać pola analogii: emocje, sensotwórczość, rytualność, kształtowanie schematów poznawczych, szacunek, źródło autorytetu i punktów odniesienia. Rodzinność i/lub związek może być również współczesną przestrzenią świętowania, uroczystości, uwielbienia i poświęcenia się. To zarówno przestrzeń radości, jako i ofiary, wartość nadrzędna, jak pole rozwoju.

Celem wystąpienia jest wskazania doświadczenia rodzinności i/lub trwania w związku jako formy społecznego doświadczenia (para)religijnego w sytuacji zmian społecznych na polu religijności oraz przemian życia rodzinnego i intymności. Autor wskaże zarówno cechy wspólne, jak i odrębności obu perspektyw. Poszczególne aspekty poparte zostaną dokonanymi przez autora i jego grupę badawczą wynikami pomiarów empirycznych.

Typologia postaw wobec miłości

JULITA CZERNECKA

Celem niniejszego wystąpienia jest poszerzenie wiedzy na temat społecznego definiowania miłości w kontekście związku intymnego. Zostanie przedstawiona próba typologizacji postaw wobec miłości na podstawie analizowanego materiału pochodzącego z badań empirycznych. Zostały wyróżnione cztery typy: optymiści w miłości, czekający na miłość, racjonaliści w miłości, zdystansowani do miłości. Miłość dla pierwszej kategorii badanych „optymistów", stanowi podstawę każdej trwałej relacji, bez niej nie można mówić o szczęśliwym związku, który jest wynikiem obopólnej pracy. Mottem tej kategorii badanych to „kocham i czuję się kochany – miłość to szczęście". Do tej kategorii zaliczono 33% uczestników badania, z czego większość z nich jest w związku formalnym (67%) oraz w związku nieformalnym (24%), pozostali to single (10%). Z kolei „czekającym na miłość" towarzyszyło motto „trudno znaleźć prawdziwą miłość i wytrwać w związku, ale mimo to czekam na prawdziwą miłość, bo chcę kochać i być kochany". Zaliczono do tego typu blisko jedną trzecią uczestników badania (29%), z czego 32% jest w związku formalnym, 21% w związku nieformalnym, a 45% to single. „Racjonaliści" – z kolei do tej kategorii należy, co piąty badany (19%), większość w związku formalnym (69%) lub nieformalnym (21%), należy tu także część singli (10%). Ich motto to: „miłość jest ważna, ale nie najważniejsza, ważniejsze jest to, żeby się świetnie znać, niż romantyczne uniesienia". Ostatni typ to „zdystansowani do miłości", do którego należy co piąty uczestnik badania (19%). Przyświeca im motto „miłość to bonus, bez miłości też można żyć i korzystać z życia". Większość z nich była w formalnym związku – 61%, w związku nieformalnym – 25% i 14% singli. Ich główne przekonania na temat miłości to, to, że miłość nie jest niezbędna do życia i związku. Analizowany materiał empiryczny pochodzi z grupowych wywiadów fokusowych, Bulletin Board Discussion on-line oraz badań reprezentatywnych prowadzonych metodą CAWI. Badania miały charakter eksploracyjny. Pierwsza część badań pochodzi z pilotażowego projektu badawczego „Społeczne definiowanie miłości i roli jaką odgrywa ona w trwaniu heteroseksualnego związku intymnego", w którym zostało przeprowadzonych 8 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI – Focus Group Interview), prowadzonych osobno z kobietami i mężczyznami, w przedziałach wiekowych ustalonych w oparciu o cykl życia: 19-25 lat, 26-37 lat, 38-55 lat oraz powyżej 55 lat. Wszyscy uczestnicy badania mieli doświadczenie w związku intymnym, miłosnym, co najmniej 2 lata. Druga część badania, to grupowe wywiady fokusowe przeprowadzone on-line (BBD – Bulletin Board Discussion on-line prowadzone na platformie Recollective). Pozwalało ono na komentowanie wątków przez wszystkich uczestników badania oraz na pozyskanie odpowiedzi indywidualnych. Badanie trwało 7 dni, każdy dzień był poświęcony na inny wątek tematyczny. W badaniu tym wzięło udział 20 osób heteroseksualnych będących w stałych związkach partnerskich lub małżeńskich, 11 osób heteroseksualnych będących singlami, oraz 11 osób nieheteronormatywnych mających doświadczenie w stałych związkach partnerskich w wieku 18-55 lat. Trzecia część badania była ilościowa, przeprowadzona za pomocą metody CAWI na próbie reprezentatywnej Polaków liczącej 1016 osób. Badana próba odzwierciedla strukturę Polaków pod względem płci, wieku, wykształcenia oraz wielkości miejscowości zamieszkania. W próbie widoczny jest nieco większy odsetek kobiet (52%), większość respondentów stanowią osoby powyżej 35 roku życia (64%), około 30% badanych posiada wykształcenie średnie lub zawodowe, około 2/3 ankietowanych mieszka w miastach, 1/3 na wsi. Większość badanych Polaków zadeklarowało bycie w związku formalnym lub nieformalnym – 79%, a 21% badanych w stanie wolnym.

Związki intymne w ponowoczesności – na przykładzie konsensualnej niemonogamii

MAGDALENA LIPNICKA

. W związkach intymnych i w rodzinie odbijają się szersze przemiany społeczne i tematyka ta była i jest przedmiotem zainteresowania socjologów także, a może przede wszystkim w dobie ponowoczesności. Jak zauważa Giddens czy Bauman jedną z cech ponowoczesności jest podważanie zastanych norm, co przejawia się także w coraz bardziej indywidualnych wyborach jednostek. Wybory te dotyczą także związków intymnych i rodzin. Zarówno tego, czy w ogóle w nie wchodzić, jak także tego jaki powinny one mieć kształt. Giddens pisze o „czystych relacjach" jako typowych dla współczesności. Luhmann zaś podaje, że semantyka miłości ulega zmianie i obecnie „o wiele trudniej niż kiedykolwiek wcześniej sprowadzić do jakiejś jednej dominującej formuły". (Luhmann 2003: 192).

Bez wątpienia wzrasta zróżnicowanie możliwych form i rodzajów związków, a wybór danej formy powinien być wyborem świadomym i indywidualnym. Świadomie odrzuca się także te elementy, które kiedyś były definiujące dla związku. Przykładami takich wyborów są związki nieformalne, bezdzietność w wyboru, związki na odległość z wyboru oraz konsensualna niemonogamia (CNM). Ten ostatni przykład wydaje się szczególnie ciekawy, gdyż zaprzecza jednej z najsilniejszej w polskim (i zachodnim) społeczeństwie normie (monogamii).

Konsensualna niemonogamia obejmuje niewyłączność seksualną i/lub romantyczną i jest dzielona najczęściej na trzy rodzaje: swing, otwarte związki oraz poliamorię. Niemonogamia jest szeroko badana na świecie, o czym świadczy także bogata anglojęzyczna literatura naukowa dot. tego zagadnienia. Co ciekawie, również w Polsce obserwujemy wzrost zainteresowania tematyką niemonogamii w mediach (na co wskazuje nawet pobieżny przegląd artykułów w mediach).

W swoim wystąpieniu chciałabym przyjrzeć się krótko zjawisku niemonogamii, wpisując je jednak szerzej w kontekst przemian norm i wartości dot. konstruowania związków i rodzin oraz zanalizować w kontekście cech „czystego związku" Giddensa oraz semantyki miłości Luhmanna. W czasie wystąpienia zaprezentuje pierwsze wyniki jakościowych badań empirycznych.

Współczesne relacje interpersonalne w kontekście samotności, miłości, singlizmu w doświadczeniu młodych dorosłych. Casus badań własnych

PATRYK BARSZCZ

Prezentowane zagadnienia odwołują się do aktualnych trendów społecznych, tj. wzrostu odsetka singli we współczesnym społeczeństwie polskim, pogłębiającego się problemu samotności, anonimowości i rozluźnienia więzi społecznych oraz trudności młodych ludzi (25-34-latków) w nawiązywaniu bliskich relacji interpersonalnych. Niniejsza tematyka wpisuje się w zainteresowania kilku subdyscyplin socjologii, takich jak: socjologia relacji interpersonalnych, socjologia emocji, codzienności, a także socjologia młodzieży.

Tło badawcze stanowiły trzy sfery: współczesne relacje międzyludzkie w ocenie singli, ujęcie samotności oraz plusy i minusy życia w pojedynkę Problem badawczy dotyczył postrzegania przez młodych dorosłych problemu samotności w ich życiu. Cel badań zakładał poznanie młodego pokolenia, jego nadziei i rozczarowań w obszarze relacji międzyludzkich, ze szczególnym uwzględnieniem doświadczania samotności, radzenia sobie z nią i przeciwdziałania jej negatywnym aspektom.

Procedura badawcza obejmowała dwa etapy. W pierwszym z nich, zrealizowanym w okresie marzec-maj 2020 roku, przeprowadzono badanie jakościowe w oparciu o metodę biograficzną. Zgromadzony materiał badawczy składał się 32 dokumentów

osobistych stanowiących wypowiedzi pisemne użytkowników czterech katolickich portali randkowych (opowiadania, pamiętniki, eseje). Drugi etap badań miał miejsce w listopadzie 2021- lutym 2022 roku, także w oparciu o strategię jakościową. Tym razem przeprowadzono wywiady pogłębione (ID) z 28 przedstawicielami młodych dorosłych. Dominowała w nich problematyka jakości współczesnych relacji międzyludzkich, przeżywania samotności i życia w pojedynkę.

Wstępna analiza badań pokazała, że młodzi dorośli negatywnie postrzegają współczesne relacje międzyludzkie, traktują je jako powierzchowne, krótkotrwałe, instrumentalne, trudne, pozbawione empatii, pełne obłudy i nieszczerości. Badani najczęściej utożsamiali samotność z brakiem kontaktu z innymi ludźmi, zwracali uwagę na nieobecność bliskiej osoby, z którą mogliby przeżyć radosne i smutne chwile, która dawałaby wsparcie w najtrudniejszych momentach. Podkreślano także deficyty w spędzaniu wolnego czasu. Samotność to również poczucie pustki, niepewności, jeden z poważnych problemów cywilizacyjnych XXI wieku.

Co dziś oznacza romans? Socjologiczna interpretacja postaw wobec niewierności

JOANNA WRÓBLEWSKA-SKRZEK

Badania nad zjawiskiem niewierności, wpisują się w socjologiczną debatę dotyczącą przemian bliskich relacji intymnych w dobie ponowoczesności, która wskazuje na parę jako centrum życia intymnego. W tym kontekście, teoretycy detradycjonalizacji relacji jak Giddens, czy Beck i Beck-Gernsheim sugerują możliwości zwiększania płynności i wolności we współczesnych związkach, sugerując jednocześnie negocjowalność zasady monogamii. Z drugiej strony, w coraz bardziej zdepersonalizowanym społeczeństwie, bliskie związki zbudowane na miłości i wierności odgrywają kluczową rolę w utrzymaniu tożsamości i ciągłości biografii jednostki (Jamieson 2004).

W proponowanych analizach zdrada stanowi, soczewkę przez którą możemy badać złożone funkcjonowanie porządku płciowego i polityki seksualnej współczesnych społeczeństw (Morgan, 2004:26). Kluczowe wydaje się zatem pytanie na ile zdrada mówi nam o stopieniu zdetradycjonalizowania bliskich relacji oraz czy możemy uznać zdradę za próbę zaspokojenia sprzecznych pragnień monogamii i seksu rekreacyjnego?

Materiałem źródłowym dla tak przedstawionej problematyki będzie analiza wywiadów, dostępnych danych zastanych oraz literatury przedmiotu.

Klasa w związku, związek z klasą

(WYŁOŻONY)

MIKOŁAJ CZEŚNIK , WSPÓŁAUTORZY: ANNA RADIUKIEWICZ, KACPER LEŚNIEWICZ

Wątki klasowe rzadko (za rzadko) „przedostają się" do innych niż analizy uwarstwienia społecznego obszarów badań społecznych. W naszym referacie planujemy odpowiedzieć na te zaniedbanie kwestii klasowych, symptomatyczne nie tylko dla badaczek i badaczy w Polsce.

Obszarem zainteresowania są dla nas związki romantyczne młodych ludzi. Z jednej strony wychodzimy z założenia, że ta właśnie grupa poddawana jest wyjątkowo silnej presji (rzec można biologicznej), która może/powinna unieważniać klasowe uprzedzenia i przeszkody w łączeniu się w szczęśliwe (i niezważające na klasowe bariery) związki. Jeśli klasa ma mieć mniejsze znaczenie, to właśnie w tym okresie życia. Z drugiej strony, badania homogamii małżeńskiej i towarzyskiej w Polsce (por. Domański, Przybysz 2007; Połujańska 2009) sugerują, że interesująca nas tu problematyka nie będzie wolna od „klasowego obciążenia". Wykrywane przez Domańskiego i Przybysza prawidłowości dotyczące polskiej małżeńskości

(partnerstwa) i/lub rodzinności sugerują, że klasowość jest ważnym (i coraz ważniejszym) elementem polskiego życia społecznego, także w jego prywatnych i intymnych mikro-wymiarach. Trend ten wydaje się ujawniać również w kulturze popularnej. Przykładowo, już w 2001 roku zespół Pidżama Porno śpiewał „Nie wyjdę dziś z tobą baby na techno. Nie pójdę z tobą pod rękę po molo. Nigdy w życiu nie pokocham dziewczyny, która słucha disco polo", a dziesięć lat później wyemitowano pierwszy odcinek programu „Chłopaki do wzięcia" o mężczyznach pochodzących z małych wsi i miasteczek, którzy – jak głosi opis na stronie internetowej tego serialu „pracują dorywczo, mają niewielkie perspektywy i nie są zbyt zamożni, mimo to z niezachwianą wiarą poszukują partnerek na całe życie".

W referacie staramy się zatem rozstrzygnąć czy klasa społeczna jest uwzględniana przez młodych ludzi w dobrze partnera i na ile jest to cecha uznawana za istotną. Czy są inne kwestie, które młodym ludziom wydają się ważniejsze, kiedy podejmują decyzję o umówieniu się, pójściu na randkę albo o wejściu w trwałą relację? W referacie stawiamy też pytanie o sposób, w jaki kwestia klasowości jest rozumiana przez młodych: jak o niej mówią (wprost i/lub niebezpośrednio) i co dokładnie ona dla nich oznacza. Interesuje nas perspektywa wyrażana zarówno przez młode kobiety, jak i przez młodych mężczyzn. Ważną zmienną w naszych badaniach jest miejsce zamieszkania badanych (wieś i miasto). Sposoby, w jaki od lat przedstawia wieś i miasto w debacie publicznej, mają wpływ na to, w jaki sposób np. młodzi mieszkańcy wsi postrzegają potencjalne partnerki, mieszkanki dużych miast i vice versa (por. Buchowski 1996; Bukraba-Rylska 2018).

W referacie przedstawiamy wyniki badania, w ramach którego zgromadziliśmy indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielkami i przedstawicielami młodego pokolenia, pochodzącymi zarówno z klasy niższej i klasy średniej. W badaniach wzięli udział młodzi mieszkańcy prowincji, z niskim wykształceniem, jak i studentki i studenci prestiżowych kierunków, wywodzący się z dużych miast. W trakcie wywiadów poznaliśmy ich wyobrażenia na temat idealnej miłości, a także ich doświadczenia w tworzeniu relacji intymnych. Konstrukcja próby badawczej pozwoliła nie tylko na sformułowanie odpowiedzi na postawione wyżej pytania, ale również na zbadanie różnic oraz podobieństw między młodymi wywodzącymi się z różnych (wyraźnie odmiennych) miejsc struktury społecznej.

Zakaz czy przyzwolenie? Opinie krakowskich studentów nt. współżycia seksualnego „w narzeczeństwie"

(WYŁOŻONY)

MATEUSZ SZAST

Referat stanowi próbę odpowiedzi na kluczowe obecnie pytanie, czy współcześnie młodzi ludzie podchodzą lekceważąco do kwestii intymności, seksualności czy rozwiązłości w narzeczeństwie? Prelekcja porusza problematykę intymności w narzeczeństwie zatem okresie poprzedzającym zawarcie małżeństwa, jako czasu dla nupturientów wyjątkowego. Wyjątkowość ta sprowadza się do wykorzystania go na wzajemne poznanie się, ustalenie wspólnych celów, wytyczenie kierunku pożycia małżeńskiego czy strategii funkcjonowania późniejszej rodziny. Ważne w tym wypadku jest także rozpoznanie potrzeb i preferencji nupturientów, zarówno w obrębie potrzeb fizycznych (seksualnych), psychologicznych (empatia, atencja, przyjaźń) jak i materialnych (wsparcie materialne). Treść została zbudowana w oparciu o analizę literatury przedmiotu z dodatkową analizą materiału empirycznego zgromadzonego wśród studentów krakowskich uczelni na przełomie maja i czerwca 2020 roku przy wykorzystaniu techniki CAWI.

Bordering – debordering – rebordering– niepewność i rekompozycje na pograniczach

Numer: G86
Organizacja: Małgorzata Bieńkowska (UwB), Elżbieta Opiłowska (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.020, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Po wejściu Polski do strefy Schengen w grudniu 2007 roku zmienił się status polskich granic. Wschodnia granica z Białorusią, Rosją i Ukrainą stała się równocześnie zewnętrzną granicą Unii Europejskiej – z kontrolami granicznymi, wyznaczonymi miejscami jej przekraczania oraz procedurami wizowymi. Wprowadzenie ruchu wizowego z Białorusią miało negatywny wpływ na sytuację ekonomiczną na Podlasiu. Natomiast granica ze Słowacją, Czechami i Niemcami stała się jedynie symbolicznie zaznaczoną w przestrzeni linią oddzielającą od siebie państwa, którą można swobodnie przekraczać w ramach wspólnej przestrzeni Schengen (debordering). Powoli kształtowały na tych terytoriach pogranicza społeczne, które charakteryzowały się przepływem osób, kapitału i usług i sprzyjały transgranicznemu rozwojowi i transferowi kulturowemu. , Jednakże w ostatnich latach sytuacja diametralnie zmieniła się zarówno na granicy zachodniej i południowej, jak i wschodniej. Pandemia Covid-19 pokazała, że w sytuacji kryzysowej państwa traktują granice jako instrumenty ochrony własnego terytorium i obywateli, nie licząc się z interesami i dobrem mieszkańców pograniczy, których codzienne życie często toczy się po obu stronach granicy. Tymczasowe zamknięcie wewnętrznych granic UE czy różne restrykcje wprowadzone na granicach (rebordering), określane w literaturze przedmiotu jako covidfencing (Medeiros i in. 2021) czy adwent unilateralizmu (Böhm 2021) ukazały słabość struktur lokalnych wobec siły państw narodowych i miały wiele negatywnych gospodarczych i społecznych konsekwencji (Opiłowska 2021). . Obok pandemii, rok 2021 przyniósł w Polsce nową sytuację – nasilenie nielegalnego ruchu migracyjnego na wschodniej granicy, który doprowadził do trwającego obecnie kryzysu humanitarnego. Te dwa zjawiska: pandemia i napływ uchodźców na wschodnią granicę stanowią istotne czynniki wpływające na postrzeganie granic, ale także na nastroje społeczne na pograniczach – niepewność i strach, co przyniesie „jutro".

Celem grupy jest analiza dynamiki przemian społecznych, jakie obecnie zachodzą na pograniczach polskich i europejskich oraz dyskusja nad nowymi koncepcjami badawczymi w socjologii pogranicza (m.in. granice post-globalne, etyczny wymiar wyznaczania granic, granice mobilne, tekstury granic, kryzys różnorodności).

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Wpływ pandemii COVID-19 na tożsamość pogranicza polsko-niemieckiego i praktyki wymiany transgranicznej

ŁUKASZ ROGOWSKI

Współcześni badacze procesów debordering i rebordering wskazują, że oba te procesy mają zarówno swój wymiar odgórny, jak i oddolny. Mogą one również przebiegać asymetrycznie, a zatem nieco inaczej po każdej ze stron granicy. Taka rama analityczna pomaga w interpretacji procesów borderingu na granicy polsko-niemieckiej. Na skutek otwarcia granic w 2007 roku elementem zjawisk deborderingu było z pewnością usunięcie kontroli granicznych i swoboda przemieszczania się ponad granicą polsko-niemiecką, ale w dalszym ciągu pozostały nierówności ekonomiczne, odmienności w nastrojach politycznych, bariery językowe, inne kultury organizacyjne czy różne trendy demograficzne.

Mimo wspomnianych niuansów, sytuację na pograniczu polsko-niemieckim od lat 90' podsumować można jako proces, w którym więcej było z osłabiania granicy i intensyfikowania wymiany. Pandemia COVID-19 przeorganizowała życie mieszkańców społeczeństw europejskich na wiele sposobów, prowadząc między innymi do zamknięcia i wprowadzenia ograniczeń na wewnętrznych granicach Unii Europejskiej, wpływając na zmianę jednego z kluczowych jej wymiarów, jakim jest swoboda przemieszczania się. Można zatem powiedzieć, że na skutek koronawirusa obserwowaliśmy w Europie powrót do tradycyjnego, nowoczesnego rozumienia granic, które łączy je z obszarem narodowej jurysdykcji. Zamknięcie granicy polsko-niemieckiej w marcu 2020 roku zaskutkowało podzieleniem kilkudziesięciu społeczności wiejskich, kilku dwu-miast, utrudnieniami w dojazdach do pracy dla (szacunkowo) dwustu tysięcy Polaków, niemożnością korzystania z usług edukacyjnych, realizacji zakupów w zwyczajowy sposób, rozdzieleniem rodzin, a także opróżnieniem i utratą znaczenia węzłowych przestrzeni publicznych w miastach podzielonych, które normalnie służą wspomnianym typom wymiany.

Prowadzone do tej pory badania, choć dostarczają ciekawych wniosków na temat skutków zamknięcia granic w COVID-19 dla relacji na pograniczu polsko-niemieckim, to jednocześnie koncentrują się na ich wymiarze społeczno-ekonomicznym (skutki dla lokalnej gospodarki i gospodarstw domowych), politycznym (czy to koniec idei Europy jako przestrzeni wolnej od granic państwowych?), czy z perspektywy podtrzymania transgranicznej współpracy (między przedstawicielami instytucji publicznych i obywatelskich). Zdecydowanie brakuje natomiast badań dotyczących skutków zamknięcia granic dla tożsamości mieszkańców oraz specyfiki przestrzennej pogranicza. Zwłaszcza takich, które koncentrowałyby się na perspektywie samych mieszkańców, a zatem stanowiły istotne uzupełnienie opracowań autorstwa między innymi Opiłowskiej (2020) i Henning (2021), które swoje badania prowadziły na podstawie analiz dyskursu medialnego oraz rozmów z przedstawicielami instytucji publicznych i obywatelskich.

W wystąpieniu chcielibyśmy wypełnić tę lukę, a zatem odpowiedzieć na pytanie o to, jak pandemia koronawirusa i związane z nią zamknięcie granic wpłynęło na tożsamość pogranicza. Pytanie to pociąga za sobą konieczność odpowiedzi na trzy pytania szczegółowe: Jak kształtuje się tożsamość pogranicza? Jaki wpływ na tożsamość pogranicza miało zamknięcie granic w czasie Covid-19? W jaki sposób tożsamość pogranicza była podtrzymywane/zmienione podczas Covid-19? Zostanie to dokonane poprzez odniesienie się do czterech wymiarów tożsamości pogranicza (poczucie przynależności, powoływanie innego/obcego, krajobraz pogranicza, charakterystyka praktyk i rutyn granicznych), które w szczegółowy sposób zostaną opisane w kontekście wymiany transgranicznej.

Wystąpienie zostanie oparte na rezultatach międzynarodowego projektu badawczego „De-Re-Bord", który koncentruje się na analizie procesów reborderingu i deborderingu na granicy polsko-niemieckiej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na aspekty kultury wizualnej i materialnej. W wystąpieniu odniesiemy się do zrealizowanych wywiadów pogłębionych i spacerów audiowizualnych, uzupełnionych o wywiady telefoniczne przeprowadzone w trakcie pierwszych dni lockdownu.

Kryzys uchodźczy na wschodnim pograniczu Polski – strategie i techniki graniczenia, rozgraniczania i negocjowania różnic

JUSTYNA STRACZUK

Kryzys uchodźczy na wschodniej granicy Polski zmusza nas do zasadniczej zmiany dotychczasowego paradygmatu badań nad granicami i pograniczami – przejścia od geopolitycznego do biopolitycznego horyzontu analizy. Szerokie otwarcie granic terytorialnych dla uchodźców z Ukrainy po ich wcześniejszym szczelnym zamknięciu dla

uchodźców z Bliskiego Wschodu i Arfyki jest bowiem jaskrawym przejawem technologii biowładzy, która rozdziela chcianych i niechcianych migrantów na tych, których życie należy chronić i tych, którym można pozwolić umrzeć. Dyskursy dotyczące kryzysu uchodźczego, który wpisuje się w sprzeczne tendencje do sekuratyzacji i humanitaryzacji granic politycznych, stają się narzędziem wyznaczania legalności i nielegalności migracji oraz moralnej demarkacji uchodźców – na zasługujących bądź nie zasługujących na przyjęcie. Uchodźcy stają się tym samym ucieleśnieniem i artykulacją granic symbolicznych, a nasz stosunek do nich – aktywnym procesem negocjowania różnic i podobieństw wyrażającym naszą społeczną i kulturową tożsamość, stosunek do obcości oraz gotowość i możliwość adaptowania się do zachodzących gwałtownie przemian społecznych i politycznych.

Przedmiotem mojego referatu będzie porównawcza analiza dyskursów medialnych dotyczących kryzysów uchodźczych na granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej jako przejawu społecznych praktyk i strategii wyznaczania granic. Interesować mnie będą przede wszystkim znaczenia przypisywane mobilności osób, sposoby jej uprawomocniania bądź kryminalizacji, tworzenia dyskursywnych kategorii uchodźców legalnych i nielegalnych. Ważnym aspektem tej analizy będzie również performatywna rola reżymów emocjonalnych uruchamianch w narracjach o uchodźcach: w jakich kontekstach pożądane jest okazywanie solidarności i współczucia, w jakich zaś obojętności i wrogości. Wreszcie, zadaję również pytania o techniki i sposoby wytwarzania poczucia zagrożenia i strachu przed obcością i różnicą – kulturową, religijną, rasową, oraz o warunki, w jakich dochodzi do ich niwelowania i unieważniania.

Plemię zielonej latarni – o pomaganiu i przywilejach na polsko-białoruskiej granicy

MARTA PIETRUSIŃSKA

Od sierpnia 2021 roku na granicy polsko-białoruskiej trwa kryzys humanitarny. Tysiące migrantów i osób ubiegających się o azyl zdecydowało się dotrzeć do UE przez „zieloną granicę" między Polską a Białorusią, gdy białoruski reżim autorytarny znacznie ułatwił wydawanie wiz migrantom z wielu krajów, zwłaszcza z Bliskiego Wschodu. Polskie władze w odpowiedzi na ten ruch zaostrzyły politykę migracyjną i jej realizację, wprowadzając niehumanitarne prawa (wbrew Konwencji Genewskiej) i nielegalnie, często brutalnie wypychając migrantów do Białorusi, gdzie osoby ubiegające się o ochronę międzynarodową są przetrzymywane przez służby mundurowe i wielokrotnie przepchane na stronę polską. W ten sposób wiele osób zostaje uwięzionych w pierwotnej puszczy na wiele tygodni – bez dostępu do pomocy humanitarnej (czyli schronienia, żywności, świeżej wody, opieki medycznej), ponieważ polskie władze stworzyły dyskursywnie stan strefy zagrożenia, do którego nie mają wstępu ani organizacje pozarządowe, ani media.

W swoim referacie przedstawiam wyniki 30 IDI z pracownikami i pracowniczkami organizacji pozarządowych, osobami aktywistycznymi i mieszkańcami i mieszkankami Podlasia, którzy niosą pomoc migrantom. Pokazuję, że brak instytucji państwowej na tym terenie i czysta siła militarna służb mundurowych może być odbierana jako przemoc. Przede wszystkim dlatego, że zmusza zwykłych ludzi do przekraczania własnych granic. Opisując proces niesienia pomocy humanitarnej migrantom, którzy często znajdują się w złym stanie zdrowia w środku lasu, analizuję motywacje, sposoby przekraczania ograniczeń fizycznych i psychicznych oraz zmagania „pracowników przymusowej pomocy humanitarnej". Wskazuję, jaki jest wpływ centralnie planowanego „kryzysu migracyjnego" na lokalne społeczności i jak naturalne przepływy migracyjne – odgrywane politycznie – mogą przyczynić się do wywołania zbiorowej traumy.

Niepewność na pograniczu. Wpływ zmian społeczno-politycznych na położenie mniejszości Podlasia na przykładzie sytuacji polskich Tatarów.

MICHAŁ DĄBROWSKI, MICHAŁ ŁYSZCZARZ

Ujawniające się procesy narastającej niepewności i rekompozycji na pograniczach, zaobserwować można w szczególności na Podlasiu. Region ten był kojarzony z tradycyjną wielokulturowością , będącą wynikiem wielowiekowego przenikania się kultur sąsiadujących narodów, grup etnicznych, wyznań oraz wzorów cywilizacji Wschodu i Zachodu. Obserwowany w ostatnich latach rozwój gospodarczy regionu, niewątpliwie wpłynął na ograniczenie dotychczasowej peryferyjności, które konserwowało tradycyjną strukturę na pograniczu. Procesy zmian zintensyfikowane zostały przez narastające napięcia na granicy z Białorusią i związany z nimi kryzys migracyjny. Podlaskie pogranicze charakteryzowały silne więzi sąsiedzkie, przywiązanie do tradycji i wielokulturowości, a także kontakty z osobami żyjącymi po drugiej stronie granicy. Czynniki ekonomiczne i polityczne zachwiały dotychczasową pewnością. Pogranicze przekształca się w swoiste „nadgranicze" – obszar naznaczony niepewnością i zmiennością. W tych nowych warunkach Podlasie podlega również presji silnie oddziałujących procesów unifikacji. W sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa kraju ma przecież miejsce mobilizacja narodowa (slogan „Murem za polskim mundurem"). Autorzy przyjęli założenie, że skutkiem tego może być wzrost etnocentryzmu i polonizacja pogranicza, których ofiarą będą mniejszości. Można przypuszczać, iż wśród wielu grup etnicznych i wyznaniowych zamieszkujących Podlasie narasta poczucie niepewności. W sposób szczególny dotyka ono społeczność polskich Tatarów – najmniej liczną mniejszość na Podlasiu (region ten jest zarazem najważniejszym skupiskiem wspólnoty). Przyczyn upatrywać można w szeregu założeń wymagających empirycznej weryfikacji, m.in. że: a) złożona tożsamość Tatarów, łącząca tradycję z polskością i islamem, niesie ryzyko konfliktu powinności; b) kryzys migracyjny na wschodniej granicy spowodował polaryzację opinii publicznej, wobec czego Tatarzy starali się zachować neutralność, łącząc wrażliwość na kwestie humanitarne (pogrzeby uchodźców, pomoc żywnościowa) ze zrozumieniem argumentów narracji sekurytystycznej (współpraca i wyrazy solidarności ze służbami mundurowymi), co jednak nie uchroniło ich przed wewnętrznymi podziałami; c) islam – w kontekście kryzysu na granicy – stał się stygmatem społecznym (uchodźców postrzegano w stereotypowy sposób, co uderzało we wszystkich wyznawców islamu); d) przekształceniu uległa przestrzeń Podlaskiego Szlaku Tatarskiego (PST) o istotnym znaczeniu dla mniejszości (mała ojczyzna, symbol osadnictwa tatarskiego staje się produktem turystycznym – skomercjalizowanym, zorientalizowanym, sfolkloryzowanym); e) pomimo objęcia dodatkową ochroną zabytkowych meczetów w Bohonikach i Kruszynianach (Pomniki Historii), pojawiły się istotne zagrożenia dla fizycznej obecności i turystycznego potencjału dziedzictwa (rozbudowa kopalni kruszywa pod Bohonikami oraz planowane fermy drobiu w Kruszynianach). W przypadku Tatarów kryzys migracyjny spowodował, że niepewność życia na pograniczu podsycało poczucie zagrożenia o endo- i egzogennej proweniencji. Przyjmowało ono kilka form strachu a) przed utratą bezpieczeństwa w kontekście wojny hybrydowej; b) przed utratą potencjału turystycznego PST; c) przed ubocznymi skutkami konfliktów politycznych i demontażem dotychczasowego wielokulturowego ładu; d) przed oskarżeniem o bycie nie-Polakiem/nie-katolikiem – potencjalną V kolumną w wojnie hybrydowej. Wystąpienie zostanie oparte na analizie danych zebranych podczas badań terenowych (obserwacje, wywiady jakościowe, analiza dyskursu medialnego), ukierunkowanych na: a) lokalnych liderów i ekspertów społecznych; b) przedstawicieli społeczności tatarskiej z Podlasia, c) Tatarów pełniących służbę w formacjach mundurowych. Zwłaszcza ta ostatnia grupa jest interesująca, ponieważ towarzyszy jej dylemat, w jaki sposób można pogodzić etos munduru (obowiązek służenia państwu) z faktem bycia członkiem mniejszości o złożonej tożsamości etnicznej i poczuciu więzi z ummą muzułmańską.

Życie codzienne na pograniczu polsko-białoruskim w kryzysie humanitarnym

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA BIEŃKOWSKA

Granica między Polską a Białorusią to od 2007 roku granica Shengen, liczy ona 418 km. Znajduje się na niej czternaście przejść granicznych, siedem drogowych, pięć kolejowych, jedno sezonowe przejście rzeczne dla kajaków i jedno pieszo-rowerowe przejście graniczne w Puszczy Białowieskiej czynne tylko w ciągu dnia. Znaczną część tej granicy przebiega wzdłuż rzek (Bugu, Narwi). Przekroczenie wschodniej granicy Polski pozwala na dalsze, swobodne przemieszczanie się po całej Unii Europejskiej. Sama granica między Polską a Białorusią do jesieni 2021 roku była granicą stosunkowo bezpieczną. Granica była zaznaczona jedynie przez słupki graniczne i kontrolowana przez Straż Graniczną. Jedynym mankamentem, na który mogli się do tej pory skarżyć mieszkańcy przygranicznych miejscowości to tiry czekające na odprawę w Bobrownikach, czy Kuźnicy, w wielokilometrowych kolejkach. Próby nielegalnego przekroczenia granicy zdarzały się tu sporadycznie. Ta sytuacja zmieniła się radykalnie latem 2021 roku, kiedy to na białorusko-polskiej granicy znalazła się fala uchodźców/ nielegalnych migrantów.

Proponowany referat koncentruje się na kategorii życia codziennego na pograniczu w warunkach kryzysu humanitarnego, jest próbą uchwycenia doświadczeń mieszkańców strefy zamkniętej.

Eskalacja kryzysu migracyjnego w sieci przepływów na granicy polsko-białoruskiej

(WYŁOŻONY)

DAWID BŁASZCZAK

Polskie granice i pogranicza trwają w procesie permanentnych przemian, przyjmujących wielorakie formy, skale i konsekwencje. Z szerokiego spektrum naukowych i publicystycznych debat oraz teoretyczno-empirycznych opracowań i sprawozdań wynika, że granice i pogranicza, z perspektywy czasu, zmieniają swoje funkcje i znaczenie. Morfologia granic i pograniczy determinowana jest szeregiem czynników, takich jak: bogata, choć niejednokrotnie trudna historia, stan relacji i stosunków sąsiedzkich oraz żywiołowe, a niekiedy dramatyczne procesy, będące następstwem destabilizacyjnych działań, takich jak: wojny, konflikty, działalność grup przestępczych. Reperkusje tych ostatnich widoczne są ostatnio na wschodniej granicy Polski, będącej zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. Z punktu widzenia badawczego każda zmiana sytuacji skłania do szerokiej, interdyscyplinarnej penetracji granic i pograniczy jako pola eksploracji, wyzwalającego wiele nowych procesów i zjawisk, dających się „uchwycić" za pomocą nowych narzędzi i podejść empirycznych, do których zaliczyć można analizę sieci społecznych. „Pojęcie sieci jest wszechobecne i zaczyna być stosowane do rozmaitych zjawisk" (K. Pietrowicz, Podejścia sieciowe w socjologii. Przyczółki, splecenia i przeobrażenia dyscyplin, Bydgoszcz 2016, s. 12). Co więcej, zdaniem Kazimierza Słomczyńskiego „(…) interesujące jest zastosowanie teorii grafów do analizy przepływów w sieciach. (…). Tego typu ujęcie dobrze nadaje się do analizy przygranicznych sieci migracyjnych, z wykorzystaniem ogólnej wiedzy na temat social network analysis (…)" (K. M. Słomczyński, Empiryczne analizy porównawcze a badania pogranicza, [w:] M. Zielińska, B. Trzop. (red.), Transgraniczność w perspektywie socjologicznej…, Zielona Góra 2014, s. 96-97). Autor referatu skupia się na sieciowej analizie i opisie kryzysu migracyjnego na granicy polsko-białoruskiej, uwzględniając przy tym skalę kryzysu, jego przyczyny, przebieg i skutki społeczno-polityczne.

Nad Czarną – praktyki pseudomedyczne na pograniczu religijnym

(WYŁOŻONY)

MICHALINA TROCHIMOWICZ

Tematyka pogranicza często badana jest przez socjologów również w aspekcie religii. Zwracając uwagę na specyfikę zachowań na pograniczu religijnym chciałabym przedstawić wyniki badań, które mają na celu ukazanie zależności pomiędzy praktykami pseudomedycznymi, a religią. Badany obszar to trzy miejscowości na Podlasiu, które są do siebie podobne pod względem ekonomicznym oraz społecznym. Czynnikiem, który może różnicować te miejscowości to przynależność do grupy religijnej. Na tym terenie niezmiennie od lat trwa widoczna granica wyznaniowa, która wydaje się być niewidzialną dla mieszkańców.

W oparciu o badania reprezentatywnej próby mieszkańców chcę przedstawić analizę w jakim stopniu badana grupa różnicuje się ze względu na praktyki pseudomedyczne oraz przynależność do grupy religijnej. Aby zapewnić określenie roli przynależności religijnej, ankieta zawierała pytania o czynniki poznawcze i inne czynniki społeczne, takie jak wykształcenie i status ekonomiczny, których rola również została zbadana. Na koniec dane zostaną zanalizowane pod kątem wpływu obecnej pandemii na wzorce zaangażowania w praktyki magiczne i pseudomedyczne.

Bunt w sztuce – sztuka w buncie

Numer: G13

Organizacja: Dominik Porczyński (UR), Ewelina Wejbert-Wąsiewicz (UŁ), Przemysław Kisiel (UE w Krakowie)

Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.081, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Sekcje: Sekcja Socjologii Sztuki

Kontestacja, konflikt, bunt stanowią jeden z ważniejszych problemów badawczych w socjologii już od samego jej początku. Stanowią one również zagadnienie przecinające większość paradygmatów występujących w obrębie dyscypliny. Wprawdzie najłatwiej można je połączyć z tradycją krytyczną (począwszy od Karola Marksa po paradygmaty feministyczne i queer), ale istotny wkład stanowią także prace wywodzące się z funkcjonalnego strukturalizmu (Robert K. Merton) lub interakcjonizmu symbolicznego (Howard Becker).

Używając terminologii Charlesa Wrighta Millsa uświadomienie sobie przez jednostki faktu, że ich indywidualne troski są faktycznie publicznymi problemami doprowadziło w ciągu ostatniej dekady do eksplozji masowych protestów wyrażających rozgoryczenie zastaną rzeczywistością. Począwszy od Arabskiej Wiosny, przez Euromajdan, Ruch Żółtych Kamizelek, Black Lives Matters, protesty na Białorusi i bardziej lokalnie, strajki studentów i pracowników nauki, Czarny Protest i Ruch Ośmiu Gwiazd, sfera aktywności społecznej dostarcza istotnych problemów do namysłu socjologicznego.

W ramach naszej grupy chcielibyśmy poddać dyskusji relacje między buntem a różnymi formami ekspresji estetycznej. Artyści od setek lat wykorzystywali swoją twórczość do wyrażania niezgody na zastany porządek społeczny. Przywołując tragedie greckie, malarstwo Hieronima Boscha czy Pietera Bruegela, grafiki Francisco Goi, filmy kontestatorów, muzykę punk, sztukę feministyczną lub prozę Virginii Woolf można zaobserwować różne formy negowania otaczającej rzeczywistości. W czasach współczesnych wyrażanie sprzeciwu stało się nawet jednym z głównych motywów, skłaniających twórców do działania. Z drugiej strony, obserwacja aktywności hippisów, Provosów, Pomarańczowej Alternatywy czy uczestników ostatnich masowych protestów w Polsce wskazuje wyraźnie na potrzebę odwoływania się uczestników ruchów społecznych do twórczości artystycznej jako

niezbędnych form ekspresji. W tej sytuacji bardzo istotnym staje się refleksja nad praktykami związanymi z wytwarzaniem i wykorzystaniem elementów estetycznych w celu zwrócenia uwagi na problemy społeczne.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Sztuka ultrakonserwatywnego buntu

PAWEŁ MOŻDŻYŃSKI

Sztuka XX i XXI wieku jest zdominowana przez imaginarium i warsztat artystyczny ukształtowany przez ruchy (post)awangardowe. Sztuka nowoczesna/współczesna ma charakter transgresyjny i subwersywny, artyści często posługują się strategią szoku. Buntują się wobec status quo, przeciw wstecznym ideologiom politycznym, konwencjom moralnym i estetycznym, tradycyjnym i konsumpcyjnym stylom życia, dekonstruują mity religijne, narodowe czy charakterystyczne dla społeczeństwa kapitalistycznego. Buntują się przeciw wartościom i normom wyznawanym przez większość, interesują się mniejszościami, upominają się o Innych, wykluczonych, niechcianych. Rozwijają dyskursy feministyczne i ekologiczne, eksplorują alternatywne stany świadomości i poszukują pozareligijnego sacrum, dekonstruują mechanizmy władzy politycznej, religijnej i ekonomicznej. Pole sztuk wizualnych – jak podkreślają badacze i krytycy sztuki – wychylone jest ku wartościom liberalno-lewicowym.

Jednak w polskim polu sztuki po 1989 roku rozwija się sztuka ultrakonserwatywnego buntu, restytuująca wartości tradycyjne, religijne, narodowe. Piotr Bernatowicz, jeden z najważniejszych animatorów tego dyskursu, stwierdził: „sztuka nie musi być wcale lewicowa". Artyści i kuratorzy, buntują się przeciwko „paradygmatowi lewicowemu", który dominuje – ich zdaniem – w polu sztuki i stanowi fundamenty dla „antyludzkiej ideologii" czy „nowego totalitaryzmu". Animatorzy dyskursu ultrakonserwatywnego atakują wartości społeczeństwa otwartego, „poprawność polityczną", „ekologizm", feminizm, gender, „ideologię LGBT", Unię Europejską. Bronią tradycyjnego podziału płci i konserwatywnego stylu życia. Co ciekawe, przekaz ultrakonserwatywny łączą z współczesną formą artystyczną i nowymi mediami, w ramach działań twórczych nie stronią od działań subwersywnych czy transgresyjnych, chętnie posługują się strategią szoku. Po zmianie władzy w 2015 roku ultrakonserwatywni artyści i kuratorzy otrzymali wzmocnienie ze strony władzy politycznej. Możemy obserwować swoisty „marsz przez instytucje": kuratorzy i artyści zaliczający się do tego nurtu są desygnowani na stanowiska dyrektorskie ważnych instytucji artystycznych (m.in. CSW Zamek Ujazdowski w Warszawie, Muzeum Narodowe w Warszawie, Muzeum Narodowe w Krakowie, Narodowa Galeria Sztuki Zachęta). Artyści i kuratorzy otrzymują wsparcie finansowe od państwa (stypendia, dotacje, nagrody pieniężne) oraz symboliczne (wyróżnienia, odznaczenia, medale). Nie popadając wcale w przesadę można stwierdzić, że w polskim polu sztuk wizualnych odbywa się wojna o hegemonię kulturową, dominację ideologiczną, o władzę nad instytucjami.

Wystąpienie będzie poświęcone analizie wyników badań ultrakonserwatywnego dyskursu artystycznego prowadzonych w latach 2015-2022. Referatowi będzie towarzyszył pokaz slajdów.

„Żołnierze wyklęci w filcu zamknięci", czyli rzecz o modzie patriotycznej

WALDEMAR DYMARCZYK

Od pewnego czasu powstańcze kotwice, ryngrafy, skrzydła husarskie, patriotyczne hasła i sentencje, czy portrety „żołnierzy wyklętych" zagościły na bluzach, t-shirtach,

bieliźnie, a nawet na ciałach. Moda na „odzież narodową" zyskała swoich admiratorów i sponsorów. Stała się też lukratywnym biznesem. Moda patriotyczna, zresztą jak każda inna, spełnia wiele funkcji. Jest podstawą statusowej dystynkcji i oznaką kulturowego wyposażenia. Jest również, szczególnie w analizowanym przypadku, deklaracją ideową i znakiem przynależności. Prezentowana analiza polega na kategoryzacji treści i form patriotycznych/narodowych komunikatów zamieszczanych na tekstyliach i utylitariach, własnym ciele lub w związku z nimi. Rzecz nie polega jednak jedynie na wyliczeniu, ale również dostrzeżeniu kontekstu oraz warunków zaistnienia i akceptacji tego rodzaju oferty i jej użyć. Pytania na jakie stara się odpowiedzieć autor referatu, to m.in.: Za czym i przeciwko czemu opowiadają się użytkownicy i oferenci tego rodzaju artefaktów? Czy są kontestatorami (czego?), czy też wpisują się w mainstreamową narrację? Jaką wizję (a może w liczbie mnogiej – wizje) wspólnoty oraz jej celów i powinności można zrekonstruować na podstawie przeglądu treści i form „sztafażu" patriotycznego? Wreszcie, czy i na ile pod wpływem bieżących wydarzeń zmienia się/ewoluuje „moda patriotyczna"?

Zebrane dane – zdjęcia (niekiedy komentarze do nich) pochodzą z oferty sklepów internetowych i stacjonarnych lub zostały wykonane przez autora referatu oraz jego współpracowników (najczęściej studentów). Analiza została przeprowadzona z użyciem procedur wizualnej metodologii teorii ugruntowanej.

Prawicowy antyklerykalizm. Religia w polskiej fantastyce naukowej w latach 1990–1993

STANISŁAW KRAWCZYK

Na początku III RP twórcy polskiej literatury fantastycznej chętnie poruszali tematykę religijną. Przegląd zawartości czasopism „Fenix" i „Fantastyka" (od lipca 1990 roku „Nowa Fantastyka") oraz antologii „Czarna msza" i „Wizje alternatywne" pozwala wskazać około trzydziestu odnośnych opowiadań opublikowanych w latach 1990–1993. Część z nich stanowiły utwory zaliczane przez ówczesnych komentatorów do nurtu clerical fiction, który w znacznym uproszczeniu określić można mianem fantastyki antyklerykalnej. W referacie przeanalizuję te teksty z perspektywy socjologicznokulturowej, przedstawiając zarówno zawartą w nich refleksję egzystencjalną bądź metafizyczną, jak też formułowaną krytykę duchowieństwa i religijnych instytucji. Zwłaszcza ta ostatnia może się dziś wydawać zaskakująca, gdy weźmiemy pod uwagę konserwatywno-prawicowe przekonania wielu autorów, redaktorów, komentatorów i czytelników fantastyki w ówczesnej Polsce. Oprócz wspomnianych przekonań wezmę pod uwagę szereg składników społeczno-kulturowego kontekstu badanych dzieł: (1) pozostałe rodzime opowiadania fantastyczne podnoszące kwestię religii, (2) publikowane w kraju tłumaczenia zbliżonych tematycznie utworów anglojęzycznych, (3) komentarze publicystyczne dotyczące fantastyki religijnej, (4) biograficzne uwarunkowania autorów, (5) właściwości socjodemograficzne czytelników prozy fantastycznej w Polsce, (6) transformację systemową (w tym także powstanie kapitalistycznego rynku książki oraz zmiany w funkcjonowaniu wszelkich pism literackich), (7) wzrost znaczenia Kościoła rzymskokatolickiego w sferze publicznej. Głównym źródłem danych będą informacje dostępne w przytoczonych wyżej czasopismach: opowiadania, komentarze, biogramy, wyniki ankiet czytelniczych. Wykorzystam również literaturę przedmiotu poświęconą samej fantastyce oraz opracowania na temat okresu transformacji, m.in. raporty z badań poświęconych społecznej percepcji Kościoła. Ogólne ramy referatu zbudowane zostaną na podstawie prac metodologicznych i empirycznych autorstwa Wendy Griswold.

Przykładowe pozycje bibliograficzne:

1. Geraci, R. (2014). A Novel Society: Science Fiction Novels as Religious Actors. Implicit Religion, 4(4), 417–431.

2. Griswold, W. (1987). A Methodological Framework for the Sociology of Culture. Sociological Methodology, 17, 1–35.

3. Griswold, W. (2000). Bearing Witness: Readers, Writers, and the Novel in Nigeria. Princeton: Princeton University Press.

4. Krawczyk, S. (w druku). Gust i prestiż. O przemianach polskiego świata fantastyki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

5. Siuda, P. (2014). In pursuit of pop culture: Reception of pop culture in the People's Republic of Poland as opposition to the political system – Example of the science fiction fandom. European Journal of Cultural Studies, 17(2), 187–208.

Bunt w sztuce z perspektywy artystycznych peryferii

AGATA SULIKOWSKA-DEJENA

Podczas gdy sztukę współczesną kojarzymy z nieustannym przekraczaniem granic, prowokacją artystyczną, skandalem, czy też kwestionowaniem powszechnie uznanych wartości, to w przypadku środowisk zlokalizowanych poza siecią awangardowego centrum można mówić o swoistym buncie nie tylko przeciwko stosowaniu strategii buntu w sztuce, ale również wobec formułowania tego rodzaju społecznych oczekiwań względem artystek i artystów. W referacie zostaną omówione przyczyny i różne aspekty tego rodzaju postawy: cieszące się lokalnym uznaniem definicje artysty i sztuki, specyfika socjalizacji do tak pojmowanych ról artysty, jak również, tworzone wewnątrz peryferyjnych środowisk własne koncepcje tego, czym powinien być bunt w sztuce, a czym on na pewno nie jest. Wszystkie wymienione zagadnienia zostaną omówione w oparciu o wyniki badań prowadzonych od 2018 roku wśród artystek i artystów sztuk wizualnych w województwie podkarpackim. Relacje i współpraca badanej zbiorowości artystek i artystów z podobnymi środowiskami w Polsce pozwala wnioskować, że tego rodzaju postawa charakteryzuje wiele artystycznych peryferii.

Sztuka w covidzie. Publiczności instytucji upowszechniających sztukę współczesną w czasie pandemii

(WYŁOŻONY)

IZABELA FRANCKIEWICZ-OLCZAK

W ramach referatu zaprezentowane zostaną dane na temat frekwencji w placówkach wystawienniczych w trakcie pandemii covid oraz dokonana analiza przedstawionych wyników w oparciu o wywiady pogłębione z pracownikami badanych placówek wystawienniczych. Jak się okazuje, galerie i muzea wystawiające sztukę współczesną w trakcie pandemii stały się miejscem nie tylko obcowania ze sztuką, ale na znaczeniu zyskały inne funkcje ww. miejsc – stały się on przestrzenią spotkań towarzyskich, strefą relaksu, chwilowego powrotu do normalności, formą buntu przeciwko pandemii.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Estetyka buntu na przykładzie sztuki ulicy przeciwko wojnie w Ukrainie

MAŁGORZATA SŁAWEK-CZOCHRA

Sztuka ulicy to zjawisko globalne, żywo reagujące na wydarzenia, mówiące głosem zwykłych lub właśnie niezwykłych ludzi, którzy nie pozostają bierni i wykorzystują je w pełni świadomi jego siły i możliwości. Uliczne prace pojawiają się szybko, zazwyczaj w nocy i zaskakują niezwykłymi estetycznymi rozwiązaniami, bo ten wizualny komunikat wymaga niezwykłych umiejętności doboru motywów, symboli i skrótów myślowych, które muszą być celne by mogły zostać rozkodowane i zrozumiane przez ludzi na całym

świecie. Jednym z aktualnych wydarzeń, na które żywo reagują uliczni artyści jest wojna w Ukrainie, nazywana przez Kreml „specjalną operacją wojskową", w wyniku której zginęły tysiące osób, w tym cywile a ponad 2,5 mln osób opuściło swój kraj w poszukiwaniu bezpieczeństwa. Sztuka, również ta uliczna stała się wyrazem oporu wobec Rosji, inteligentnie wykorzystywanym medium budującym obraz wojny i walczących, próbą odnalezienia tożsamości oraz sposobem na walkę z pesymizmem i beznadzieją.

Materiał badawczy w niniejszym opracowaniu będzie stanowiło 100 ilustracji z Internetu, uzyskanych po wpisaniu w Google słów kluczowych street art. and war in Ukraine. Metodą badawczą będzie analiza zawartości i analiza porównawcza prac.

„Wagina zniszczy to państwo". Działania i twórczość feministyczno-poetyckich kolektywów w Rosji po 2008 roku.

KATARZYNA ROMAN-RAWSKA, JUSTYNA PISARSKA

W Rosji, w kraju konserwatywno-patriarchalnym oraz agresywnym militarnie – w którym za chuligańskie i obrazoburcze uznaje się wystąpienia kolektywu artystycznego Pussy Riot, penalizuje aktywizm ciałopozytywności Julii Cwietkowej, uznając jej ilustracje edukacyjne za propagandę pornografii – od pewnego czasu intensywnie działają kolektywy feministyczne, w tym te skupione wokół poezji. Ich twórczość jest radykalnie empatyczna, głośna, polityczna i osobista jednocześnie. To kwitnące pole daje przestrzeń dla opowiedzenia o przemocy seksualnej, cielesności i seksualności, odzyskiwaniu podmiotowości politycznej, realizowaniu utopii siostrzeństwa, czy prawach reprodukcyjnych. To wiele języków, które wymierzone są zgodnie w demontaż wielopostaciowej opresji, jakiej doświadczają kobiety w Rosji i na świecie. To one są współautorkami manifestu antywojennego, upublicznionego w pierwszym dniu ataku Rosji na Ukrainę, w którym zapewniają: „Jest nas dużo i razem możemy wiele: przez ostatnie 10 lat ruch feministyczny zyskiwał moc medialną i kulturową, przyszedł czas zamienić ją w moc polityczną. Jesteśmy opozycją wobec wojny, patriarchatu, autorytaryzmu i militaryzmu. Jesteśmy przyszłością i zwyciężymy".

Współczesna rosyjska poezja feministyczna jest emanacją zaangażowania społecznego. W twórczości, manifestach i licznych akcjach artystycznych, poetki-aktywistki dekonstruują mit niepolitycznej sfery prywatnej, wskazując m.in. na paralele między przemocą państwa a tą, której kobiety doznają w zaciszu domowym. Ta poezja realizuje idee polityczności, w której widoczność zyskują te, które dotąd były niewidzialne. Rosyjskie poetki, feministki rewolucję chcą robić sobą i, podążając za myślą Galiny Rymbu, wierzą, że to „wagina zniszczy to państwo". Jest to przykład tego rodzaju literackich praktyk, w których słaby opór staje się silny.

Referat poświęcony będzie zagadnieniom polityczności oraz słabego oporu na przykładzie działań i twórczości feministyczno-poetyckich kolektywów w Rosji po 2008 roku.

„Pisarze są im potrzebni" – literatura rewolucyjna i literatura okresu rewolucji. Socjologiczne spojrzenie na wybrane przykłady twórczości „rzuconej czasom na pożarcie"

PAWEŁ ĆWIKŁA

„Mówiłem ci, że pisarze są im potrzebni" – słowa, które powiedział do żony roztrzęsiony Michaił Bułhakow, tuż po jego telefonicznej rozmowie ze Stalinem, są punktem wyjścia dla refleksji nad funkcją jaką pełni literatura w okresie gwałtownych przemian społeczno-politycznych. Wystąpienie będzie poświęcone zagadnieniom takim jak: rozróżnienie między literaturą „zaangażowaną" a „sterowaną", twórczością pro- i antyrewolucyjną powstającą a) w burzliwej fazie rewolucji, b) na etapie stabilizowania

się nowego porządku, c) pod władzą reżimów porewolucyjnych. Poruszony zostanie problem fikcji literackiej jako czynnika uzupełniającego bądź zastępującego (wypierającego) realną rzeczywistość w konstruowaniu narracji o rewolucji oraz podtrzymującego/budującego lub obalającego rewolucyjne mity. Jako materiał ilustracyjny posłużą fragmenty literackich obrazów rewolucji a także losy wybranych twórców z czasów rewolucji francuskiej i rewolucji październikowej. Poruszona zostanie przy tym kwestia relacji zachodzących w okresach około-rewolucyjnych między obszarami tj.: 1) świat dzieła literackiego i jego recepcja, 2) życie codzienne doby rewolucji i wyobraźnia zbiorowa, 3) środowiska twórcze i struktury władzy.

„Ludzie przestali się buntować, więc buntuje się materia." Kino moralnego niepokoju, kontrpubliczności ludowe i słaby opór.

MICHAŁ CHMIELNICKI

Pomimo tego, iż tematyka buntu, oporu oraz kontestacji stanowi jeden z istotniejszych problemów badawczych socjologii, badacze oraz badaczki nieczęsto sięgają w swoich analizach po film fabularny. Mając na uwadze niedobory w dziedzinie, jaką jest socjologia filmu, w niniejszej pracy rozważam współczesne możliwości refleksji socjologicznej nad tematyką filmową. Za pomocą teorii słabego oporu Ewy Majewskiej oraz podziału zmysłowości Jacquesa Rancière'a rozpatruję możliwość postrzegania filmów nurtu kina moralnego niepokoju jako rodzaju kontrpubliczności artystycznych, reprezentujących formy oporu klasy ludowej zapowiadające nadejście Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność". Omawiane filmy stanowiły formę artystycznego wyrazu buntu, same w sobie będąc przykładami sztuki publicznej i kontrpubliczności ludowych poprzez nadawanie widoczności zmarginalizowanym podmiotom, lecz same w sobie nie zawsze reprezentowały postawy buntu bohaterów jako przejawy słabego oporu. Mimo iż nietworzone przez samych robotników, filmy te stanowiły istotny element naświetlania problemów dotykających tej klasy społecznej, na trwałe wpisując się w kanon kinematografii zaangażowanej społecznie oraz stanowiąc wzór dla wielu twórców zarówno w kraju, jak i za jego granicami.

Grywalność czy refleksja? Ukryte znaczenie w grach artystycznych

(WYŁOŻONY)

GRZEGORZ ZYZIK

Referat dotyczy gier artystycznych i eksperymentalnych. Przeanalizowane zostaną takie tytuły jak: Undertale, Her Story, Oure, Oude I Passpartout: The Starving Artist. Gry wideo jako jeden z istotnych przejawów współczesnej kultury uczestnictwa to fenomen domagający się badań. Analiza funkcji perswazyjnej gier mobilnych wymaga innych narzędzi niż w przypadku dzieł nieinteraktywnych. Granie jest praktyką, którą automatycznie kojarzymy z dziedziną zabawy i rozrywki. Jednak współczesny gracz funkcjonuje w gęstej sieci dyskursów i relacji władzy. Jego doświadczenie obejmuje wytwarzanie znaczeń, zawiązywanie społeczności i zajmowanie pozycji ideologicznych. Z tej perspektywy warto zwrócić uwagę na produkcje, które można określić mianem artystycznych i eksperymentalnych. Gry wideo posługują się językiem intermediów i wiąże się z tym pewien przepych treści. Należy postawić pytanie, w którym momencie gra traci swoją grywalność i zmusza do interpretacji od innej strony. Można interpretować obszar wizualny, muzyczny, a czasem sam kod. W podsumowaniu przedstawię sposoby kategoryzowania artystycznych elementów gier wideo z uwzględnieniem swoistego „przepychu", który może występować w samej strukturze gry lub na poziomie programowania.

CAQDAS, DH, Big Data i nowe technologie cyfrowe w polu socjologii jakościowej

Numer: G73
Organizacja: Grzegorz Bryda (UJ), Maciej Brosz (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.078, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Zapraszamy do składania propozycji wystąpień dotyczących współczesnej, interdyscyplinarnej metodologii analizy danych jakościowych – tekstowych i wizualnych – oraz wykorzystania nowych technologii, algorytmów i technik z obszaru Humanistyki Cyfrowej, Big/Thick Data, NLP, Text Mining i Data Science (Social Computing) w polu szeroko rozumianej socjologii jakościowej. Humanistyka cyfrowa (Digital Humanities) i Social Data Science Computing to dziedziny nauki z pogranicza informatyki, technologii cyfrowych oraz humanistyki i nauk społecznych. Ich zastosowanie w analizie / socjologii jakościowej to nowy sposób spojrzenia i tworzenia interdyscyplinarnej wiedzy w socjologii i naukach społecznych. To trend analityczny i rozwijający się nowy sposób uprawiania socjologii jakościowej. Do zgłaszania referatów zapraszamy osoby, które mają nie tylko własne przemyślenia, ciekawe projekty, ale i pewne doświadczenie metodologiczne w analizie tradycyjnych (wywiady, biografie, zdjęcia itp.) oraz nowych danych jakościowych (tweety, posty, mema, strony internetowe itp.), użytkowaniu narzędzi z rodziny CAQDAS i pokrewnych, kształtowaniu i projektowaniu nowych metod i strategii analizy danych tekstowych, wizualnych, dźwiękowych czy audiowizualnych, a także pozyskiwaniu i przetwarzaniu danych zastanych (Secondary Data Analysis) czy też danych powszechnie dostępnych w Internecie. Naszym zdaniem interdyscyplinarność, wykorzystanie metod z obszaru Humanistyki Cyfrowej, Przetwarzanie języka naturalnego, Text czy Visual Mining, ale przede wszystkim korzystanie z nowych technologii cyfrowych i programów CAQDAS w socjologii jakościowej wpływa na zmianę sposobu myślenia o analizie, metodologii jakościowych praktyk badawczych oraz rozwija i kształtuje analityczne know-how badacza. Interdyscyplinarność oraz specyfika tych podejść wymaga rygoryzmu metodologicznego w procesie gromadzenia, archiwizacji i przetwarzania danych oraz dokładności i precyzji w procesie ręcznego i automatycznego kodowania, analizy i wizualizacji danych. Zastosowanie narzędzi CAQDAS w praktyce badawczej i analitycznej kształtuje nie tylko ramy interpretacji socjologicznej, ale zmienia optykę i sposób percepcji problemów badawczych. Istotą tego procesu jest „swoista interakcja – między badaczem a komputerem, cyfrowością a myśleniem tradycyjnym, między rozwijającymi się nowymi podejściami, a klasyczną metodologią analizy i prowadzenia badań jakościowych. Referaty zostaną opublikowane w specjalnym numerze Przeglądu Socjologii Jakościowej poświęconym w/w tematyce.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Modelowanie tematyczne w socjologii: ilościowa metoda w badaniach jakościowych?

PIOTR CICHOCKI, WSPÓŁAUTORZY: MARIUSZ BARANOWSKI

Biorąc pod uwagę dynamicznie rozwijające się obszary (a) nauk społecznych uwarunkowane technologiami sieciowymi oraz (b) humanistyki cyfrowej (Digital Humanities), warto przeanalizować adekwatność socjologicznych metodologii analizy danych w tych nowych warunkach. Dostępność dużych zbiorów zdigitalizowanych danych stanowi nie tylko wyzwanie dla „klasycznych" metod analizy, które opracowane zostały w innych warunkach

i dla innych celów. Jeszcze ważniejsza kwestia dotyczy tego czy podział na metody ilościowe i jakościowe, między którymi istnieje wyraźna linia demarkacyjna, ma sens w obliczu Big Data. W proponowanym referacie, na podstawie modelowania tematycznego (topic modelling), opartego na LDA (Latent Dirichlet allocation), stawiamy tezę, że ilościowe metody (probabilistyczne modele statystyczne) stanowią nie uzupełnienie lub punkt wyjścia do analiz jakościowych (standardowe podejście), lecz ich integralną część (Jacobs, Tschötschel 2019). Teza ta zostanie zilustrowana przykładem wyznaczenia tematów w obrębie zbioru ponad 10 tys. artykułów, opublikowanych w czasopismach indeksowanych w bazie Scopus w latach 2000-2020, na temat modelowania tematycznego. Ten empiryczny case study posłuży także do sformułowania szeregu uwag metateoretycznych na temat „kohezji" metod ilościowych i jakościowych w perspektywie uczenia maszynowego (machine learning) i przetwarzania języka naturalnego (natural language processing, NLP).

Jakościowa analiza tekstu a analiza bazująca na algorytmach uczenia nienadzorowanego: podobieństwa i różnice.

SŁAWOMIR MANDES, AGNIESZKA KARLIŃSKA

Wystąpienie ma na celu porównanie tematów wyodrębnianych za pomocą wspomaganej komputerowo jakościowej analizy treści prowadzonej w ramach teorii ugruntowanej z tematami wyodrębnionymi w tym samym zbiorze tekstów za pomocą algorytmów modelowania tematycznego (topic modeling) i na tej podstawie porównanie obu metodologii.

Jakościowa analiza treści oparta jest na „czytaniu z bliska" przez badacza lub badaczkę korpusu tekstów o ograniczonej wielkości w celu identyfikacji kluczowych pojęć, wątków i tematów występujących w dokumentach. Względem tej metodologii formułowany jest zarzut, którego istotą jest wskazywanie na subiektywizm procesu analizy ograniczający w dużym stopniu możliwość powtórzenia badania przez innych badaczy w celu weryfikacji uzyskanych wyników. Techniki analizy tekstu wykorzystujące rozwiązania z zakresu przetwarzania języka naturalnego mają rozwiązywać ten problem, pozwalać na zwiększenie skali badań i gwarantować obiektywizację procesu analizy poprzez eliminację klasyfikacji tekstu przez człowieka. Wiele badań pokazuje, że analiza bazująca na algorytmach uczenia maszynowego nie jest wolna od „uprzedzeń" (bias). Niewiele natomiast prowadzi się badań, które porównywałyby wyniki analiz bazujących na algorytmach uczenia nienadzorowanego, takich jak modelowanie tematyczne, z efektami analizy jakościowej. W naszym wystąpieniu podejmiemy ten wątek i pokażemy podobieństwa i różnice pomiędzy tematami rozpoznanymi w sposób automatyczny i tematami rozpoznanymi przez człowieka.

W pierwszej części wystąpienia krótko omówimy i skontrastujemy metodologiczne założenia leżące u podłoża klasycznej teorii ugruntowanej (Glaser, Strauss 2009) z modelowaniem tematycznym, w szczególności LDA (Blei et al., 2003, 2009). Następnie porównamy tematy wyodrębnione ręcznie przez kodera z wynikami modelowania tematycznego z wykorzystaniem algorytmu LDA. Przedmiotem analizy będzie korpus listów pasterskich i innych dokumentów publikowanych przez Episkopat Polski w latach 1989–2005, liczący w sumie 223 tys. tokenów. Kodowanie przez człowieka będzie przeprowadzone z wykorzystaniem programu Atlas.ti. Modelowanie tematyczne zostanie przeprowadzone z wykorzystaniem bibliotek języka programowania Python. W podsumowaniu przedyskutujemy wady i zalety zastosowania modelowania tematycznego w procesie etnografii ilościowej, związane m.in. z określaniem optymalnej liczby tematów, interpretacją tematu czy oceną jego koherencji. Omówimy sposoby rozwiązywania zidentyfikowanych problemów oraz perspektywy związane z rozwijaniem nowych podejść w obszarze modelowanie tematycznego, wykorzystujących sieci neuronowe i modele języka.

Blei D.M., A.Y. Ng, M.I. Jordan (2003)

Latent dirichlet allocation, Journal of Machine Learning Research, 3.

Blei, D.M., J. D. La erty. (2009) Topic models w “Text mining”. (ed.) A. N. Srivastava, M. Sahami. Chapman and Hall/CRC.

Glaser B. G., Strauss A. L. (2009) „Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego”. Kraków: Nomos.

Lingwistyka korpusowa jako narzędzie analizy treści medialnych. Korzyści z wykorzystania platformy Sketch Engine.

MAREK TROSZYŃSKI

Wszyscy badacze zajmujący się analizą treści medialnych stoją przed tym samym problemem – jak zebrać i poddać analizie rosnący nieprzerwanie strumień komunikatów. Przy badaniu obszernych zbiorów tekstów, m.in. w artykułach prasowych zbieranych na przestrzeni kilku lat warto sięgnąć po ilościowe metody analizy treści. W prezentowanym referacie chcę omówić korzyści z wykorzystania metod lingwistyki korpusowej (corpus linguistics (CL)).

Popularność tego podejścia wzrosła w XXI wieku (Fairclough, 2000; Piper, 2000; Baker, 2006). Mocne strony CL pozwalają na wykorzystanie tego podejścia w analizie treści mediów „Analiza korpusowa pozwala badaczom zidentyfikować mniej lub bardziej obiektywnie rozpowszechnione wzorce naturalnie występującego języka i rzadkie przypadki, z których oba mogą zostać przeoczone w analizie na małą skalę” (Baker, 2004, s. 346). Analiza treści medialnych ukierunkowana jest na odnalezienie znaczeń przypisanych poszczególnym tekstom. Proste narzędzia, m.in. analizy częstości, nie pozwalają na określenie treści komunikatów, dlatego warto stosować również inne wskaźniki, np. kolokacje. Zazwyczaj każda analiza kolokacji musi być poparta analizą poszczególnych wypowiedzi wykonaną przez badacza. Interpretacja jakościowa pozwala na jednoznaczne odniesienie się do znaczeń zawartych w analizowanym tekście.

Oczywistym staje się konieczność wykorzystania programów komputerowych dla tych badań. Przykładem jest platforma Sketch Engine. Jest to narzędzie CL, w którym analizy są wspomagane narzędziami przetwarzania języka naturalnego (NLP). Pozwala to na ilościowe porządkowanie materiału badawczego, jak i oznaczanie znaczeń poszczególnych wypowiedzi lub grup wypowiedzi. Sketch Engine daje możliwość automatycznej identyfikację słów kluczowych lub ekstrakcji terminów kluczowych (dwu lub trójwyrazowych).

Analizy oparte na CL warto uzupełniać jakościowym podejściem, zbudowanym na metodach Krytycznej Analizy Dyskursu (CDA) z wykorzystaniem programów CAQDAS. Przykłady skutecznych i wydajnych kombinacji CDA z CL można znaleźć zwłaszcza w badaniach związanych z analizą dyskursu wokół migracji (Baker i in., 2008). Stosowanie CDA, nawet w bardzo podstawowej formie (ograniczonej do jakościowego oznaczenia tematów poszczególnych artykułów, uwzględniania kontekstu publikacji tekstu) pozwala na wyeliminowanie zarzutów stawianych przez niektórych badaczy wobec CL, a mianowicie: „korpusowe badania nie uwzględniają recepcji, dynamicznego charakteru dyskursu, jego kontekstu czy struktury tekstu” (Bednarek, 2009, s. 22).

W referacie zostaną wykorzystane doświadczenia z projektu badawczego: „Migrants

Analysis of media discourse on migrants in Poland, the United Kingdom, Ukraine, Albania and Czech Republic(MAD)” (Troszyński, El-Ghamari 2022)

Bibliografia:

Baker P (2006) Using corpora in discourse analysis. Continuum, London, New York, NY

Baker P, Gabrielatos C, Khosravinik M et al. (2008) A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses

of refugees and asylum seekers in the UK press. Discourse Soc 19:273–306.

Bednarek M (2009) Corpora and discourse: a three-pronged approach to analyzing linguistic data. In: Haugh M et al. (eds) Selected proceedings of the 2008 HCSNet workshop on designing the Australian National Corpus. Cascadilla Proceedings Project, Somerville, MA, pp. 19–24

Fairclough, Norman. 2000. New Labour, New Language? London: Routledge.

Piper A (2000) Some people have credit cards and others have Giro cheques: "individuals" and "people" as lifelong learners in late modernity. Discourse Soc 11:515–42.

Troszyński, Marek, and Magdalena El-Ghamari. 2022. A Great Divide : Polish media discourse on migration, 2015-2018. Humanities and Social Sciences Communications 9.

O subtelnościach w metodach stosowanych w ocenie wydźwięku wypowiedzi pisanych. Porównanie trzech podejść w analizie sentymentu.

KRZYSZTOF TOMANEK

Zaprezentowane zostaną trzy, odmienne w swojej logice, metody analizy wypowiedzi zapisanych w formie tekstowej. Opisane zostaną: (1) sposoby stosowania metod, to (2) jak służą one w analizie tekstów oraz (3) wyniki jakich metody te dostarczają. Tak skonstruowana opowieść prezentuje różne definicje i różne zastosowania kryteriów pozwalających na ocenę „efektywnego charakteryzowania" osiąganych wyników. Porównanie tych kryteriów z kolei pozwoli na wskazanie silnych i słabych stron każdego z podejścia (metody). W szczególności metoda oparta, albo na działaniu modelu Machine Learningowego bazującego na sieciach neuronowych, ale też i ta bazująca na ocenie tekstu wykonanej przez człowieka – są czasami lub często trudnymi do wyjaśnienia jeśli chodzi o logikę ich działania. Z kolei metoda oparta na definiowanych implicite regułach pracujących na tekście traci czasem z horyzontu możliwość oceny tego, co w tekście jest wypowiedziane, ale nie wprost. Wystąpienie ma z jednej strony za cel prezentację różnych podejść do analizy tekstów, z drugiej ma na celu sprowokowanie dyskusji dotyczącej transparentności metod, jakie zaprzęgane są do analizy wypowiedzi dostarczanych przez respondentów uczestniczących w badaniach jakościowych.

Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielania

Numer: G23
Organizacja: Dominika Byczkowska-Owczarek (UŁ), Katarzyna Kowal (UH-P w Częstochowie), Ewa Banaszak (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.075, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Ciała

Socjologia ciała to subdyscyplina, która dynamicznie rozwija się w ostatnich dwóch dekadach i koncentruje się na opisie i analizie wpływu procesów i zjawisk społecznych na ciało człowieka. W jej ramach powstaje, zarówno na świecie, jak i w Polsce, wiele badań i publikuje się coraz więcej artykułów i monografii. Badacze i badaczki pracujący w ramach tej subdyscypliny czerpią zarówno z dorobku innych subdyscyplin socjologii (np. socjologii medycyny, sportu, rodziny, pracy), jak i dyscyplin pokrewnych (np. antropologia, pedagogika, psychologia, medycyna).

Podczas obrad grupy tematycznej zajmiemy się problematyką zmian wpływających na ciało

i zmian cielesnych wpływających na porządek społeczny w skali makro (np. COVID-19, zakaz aborcji, obostrzenia pandemiczne, nierówności społeczne), mezo (np. rodzina, grupa rówieśnicza, grupa pracownicza) i mikro (np. porządki interakcyjne, praktyki cielesne, kwestie zmian tożsamości). Do nadsyłania propozycji wystąpień zapraszamy osoby prowadzące badania empiryczne ukazujące praktyki cielesne związane z: projektami zdrowia i troski o siebie; chorobą i profilaktyką chorób; reżimami aktywności fizycznej i diety; wyglądem i presją pięknego ciała; pracą; życiem codziennym; relacjami społecznymi; niepełnosprawnością; seksualnością; obyczajowością religijną; innowacjami technologicznymi; medykalizacją i rozwojem przemysłu farmaceutycznego; starzeniem się i radzeniem sobie ze zmianami cielesnymi wynikającymi z upływu czasu; umieraniem i śmiercią oraz innymi, niewymienionymi tutaj obszarami tematycznymi. Pozostajemy także otwarte na różnorodność perspektyw teoretycznych i badawczych, w których są aktualnie prowadzone analizy statusu ciała w społeczeństwie – od naturalistycznej wizji ciała jako bytu biologicznego, po społeczno-konstruktywistyczne podejście, w którym ciało jest traktowane jako wytwór społeczeństwa i jego kultury.

Jesteśmy przekonane, że tak skonstruowane obrady grupy tematycznej przyczynią się do rozwoju i umocnienia dorobku socjologii ciała oraz staną się okazją do integracji środowiska.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

„Podatne" ciała w świecie operacji plastycznych

MARIOLA BIEŃKO

W prezentacji przyjęto założenie, że cielesność jest kluczowa dla kształtowania podmiotowości. Ciało nie jest bytem o ustanowionej z góry naturze, istocie, jest czymś, co można wyprodukować. Powstaje wedle wzorców konkretnej kultury, złożonych mechanizmów, które składają się na jego socjalizację i rodzaj relacji ze światem. „Ja" cielesne nie ma więc charakteru esencjalnego. „Projekt" ciała staje się kwestią wyboru. (Shilling 1993) Fragmentaryzacja, technicyzacja, czy specyficzna dla późnej nowoczesności estetyzacja życia codziennego skłaniają do dekonstrukcji tego projektu. Cyfrowe kultury samokontroli neoliberalizmu oferują kosmetyczną technologię, aby wytworzyć nadzór nad „pięknym ciałem". Współczesne media utrwalają wizerunek ciał zarazem plastikowych, jak i plastycznych. (Bordo 2003)

Chirurgia plastyczna i dokonywana w jej ramach medykalizacja stanowi wyraz kontroli społecznej i zarządzania ciałem ludzkim na poziomie zarówno fizycznym, jak też społecznym, ponieważ wskazują one akceptowalny, czy też społecznie pożądany model idealnego ciała, a zarazem definiują „znormalizowanego", „ulepszonego" człowieka o określonych parametrach. (Blum 2003). Podatne i pojętne ciała podporządkowują się rygorom normalności, wyznaczanym przez ekspertów medycyny estetycznej. Podnoszące atrakcyjność fizyczną zabiegi wyszczuplające, odmładzające, upiększające są przykładem „pracy nad ciałem, przemyślanej manipulacji jego częściami". (Foucault 2009: 133)

Podstawą wystąpienia jest analiza wyników trzech projektów badawczych: 1) wywiadów indywidualnych semi-structured z mieszkańcami Przemyśla, Chełmna, Kielc, Warszawy, 2) wywiadów fokusowych z warszawskimi studentami, 3) pogłębionych indywidualnych wywiadów z lekarzami medycyny estetycznej. Wybrane wypowiedzi kobiet i mężczyzn w wieku od 18 do 79 lat na temat estetycznych reżimów cielesnych oraz przedstawicieli sfery eksperckiej pozwolą na pogłębienie wiedzy na temat ryzyka inwazyjnych praktyk cielesnych oraz „tworzenia nowych ciał" w kulturze rywalizacji, samorealizacji, samospełnienia. Przedstawione wyniki pokazują, że mechanizmy dyscyplinowania ciała opierające się kiedyś w głównej mierze na wartościach etycznych

i zdrowotnych, czerpią dzisiaj z filozofii wolnego rynku i jego nierealistycznych standardów piękna, porno estetyki.

Zabiegi higieniczne jako praktyka związana z ciałem. Perspektywa przedstawicieli czterech pokoleń polskich mężczyzn.

ANNA WÓJTEWICZ

W referacie zostaną przedstawione wyniki badań zrealizowanych w ramach grantu „Praktyki kulturowe związane z ciałem w życiu codziennym czterech pokoleń polskich mężczyzn. Analiza socjologiczna" (NCN 2019-2022). Kluczową kategorię teoretyczną dla projektu stanowią praktyki społeczne, nazywane także kulturowymi. Głównym celem badania była analiza tego, co mężczyźni w różnym wieku (od tzw. baby boomers do pokolenia Z) robią w odniesieniu do ciała w ramach codziennej rutyny, uchwycenie różnorodności praktyk i czynników, które je kształtują, ale też wspólnych elementów męskich narracji – niezależnie od wieku badanych.

Z powodu ograniczeń czasowych, spośród wielu uwzględnionych w badaniu rodzajów praktyk wystąpienie będzie dotyczyło jedynie zabiegów higienicznych. Zostanie omówiony m.in. przebieg praktyk, rodzaje zabiegów stosowanych przez badanych, deklarowane sposoby dbania o poszczególne części ciała, rodzaje preparatów i urządzeń, z których badani korzystają podczas zabiegów higienicznych, przypisywana wartość i znaczenie praktyk higienicznych dla badanych oraz źródła wiedzy o tym, jak dana praktyka powinna przebiegać.

Dane były pozyskiwane drogą indywidualnego wywiadu pogłębionego z elementami biograficznymi na przełomie 2021 i 2022 roku (N=60). Do analiz wykorzystywano oprogramowanie MaxQDA.

Przychodzi ciało do lekarza, a lekarz też…

PAULINA TROJANOWSKA-MALINOWSKA

Relacja lekarz-pacjent to przykład sceny, na której ciało odgrywa główną rolę. „Deski" lekarskiego gabinetu są tym bardziej intrygującą perspektywą, ponieważ ciało przez wieki przynależało do kręgu zainteresowań nauk przyrodniczych, w szczególności medycyny, która rozumie i traktuje cielesność w sposób zgoła odmiennym od nauk społecznych. Relacja ta jest także punktem przecięcia dla sfery publicznej i prywatnej, gdzie zawodowy profesjonalizm miesza się z najdelikatniejszymi przejawami intymności jednostki. Ciało jest tutaj zarówno mechanicystycznie analizowanym i fragmentaryzowanym przedmiotem, jak i ucieleśnieniem żywego, autonomicznego podmiotu. Szansą pogłębienia problematyki cielesności w relacji lekarz – pacjent było przeprowadzenie 50 wywiadów z lekarkami i lekarzami, mającymi tak zwany „pierwszy kontakt z pacjentem". Celem wystąpienia jest przedstawienie wyników i wniosków płynących z niniejszego badania, znajdującego

się na styku socjologii ciała i socjologii medycyny. W ramach referatu zaprezentowane zostaną rozmowy z profesjonalistkami i profesjonalistami pozwalające zapoznać się z zawodem medycznym „od kuchni", przybliżające perspektywę znaną wyłącznie osobom, które go wykonują. Ukazane zostanie „lekarskie" podejście do cielesności, w którym splatają się sformalizowana medyczna wiedza i umiejętności z osobistymi doświadczeniami, przekonaniami jednostki. Prezentacja zwraca uwagę na takie zagadnienia, jak: wpływ płci, wieku, określonych doświadczeń życiowych na podejście do ciała. Podejmuje zagadnienie źródeł wstydu i wstrętu pojawiających się po obu stronach relacji lekarz-pacjent. Ponadto, zagłębia się w prywatną historię osób badanych, opisując wpływ wykonywanego zawodu na kształtowanie się postaw wobec własnej cielesności i seksualności.

Przezwyciężanie ograniczeń a praca z ciałem. O doświadczaniu ciała przez pole dancerki

MAGDALENA WOJCIECHOWSKA

Celem wystąpienia jest refleksja nad zmieniającym się rozumieniem i doświadczaniem własnego ciała przez kobiety uprawiające rekreacyjnie pole dance. Specyfika tej aktywności – związana ze świadomością jej często stereotypowego odczytywania – niejednokrotnie stanowi dla uczestniczek badania przyczynek do poddawania namysłowi swojego ciała i zapośredniczonych przezeń sekwencji ruchów w kontekście tego, jak ich własne doświadczenia lokują się w ramach społecznych konwencji rozumienia pojęć takich jak „kobiecość" czy „atrakcyjność", ale też „sprawczość" czy „świadomość ciała". Relacjonując swoje doświadczenia odnośnie do uprawiania pole dane, uczestniczki badania opowiadają – z jednej strony – o zmieniającej się percepcji ciała, które z nierzadko niezintegrowanej z wolą Ja „powłoki" – ograniczającej jednostkę na płaszczyźnie fizycznej czy interakcyjnej i w tym sensie powodującej niepewność – z którą się „walczy", „przegrywa" i „godzi", staje się stopniowo partnerem interakcyjnym, „przyjacielem", uświadomioną częścią Ja, która słucha i jest słuchana. Z drugiej strony narracje kobiet odnoszące się na przykład do kwestii dokumentowania i dzielenia się swoimi osiągnięciami bądź rozumienia czy „akceptowania" ciała zmieniającego się na płaszczyźnie fizycznej – nabierającego masy mięśniowej w miejscach „mało kobiecych" – zwracają uwagę na negocjowanie myślenia o ciele poprzez odnoszenie go do wyobrażeń tego, co bliskie i znane – wzorców kulturowych, których znajomość pozwala na bardziej świadome zarządzanie czy przekształcanie ciała, które słucha i dzięki temu może zostać z rozmysłem wykorzystane do wywarcia określonego wrażenia. Takie odczytywanie ciała w doświadczeniu kobiet uprawiających rekreacyjnie pole dance zwraca uwagę na płynność znaczeń nadawanych mu w dialogu z uogólnionym innym, otwiera przestrzeń do dyskusji nad rolą uprawiania sportu w kontekście pracy tożsamościowej, a jednocześnie umożliwia refleksję nad świadomym wykorzystywaniem ciała w celach wizerunkowych. Powyższe ścieżki analityczne, którymi chciałabym podążyć, rekonstruując doświadczanie własnego ciała przez kobiety uprawiające rekreacyjnie pole dance, są krystalizowane w toku realizacji badań etnograficznych, prowadzonych zgodnie z założeniami metodologii teorii ugruntowanej. Ramę teoretyczną projektu stanowi interakcjonizm symboliczny.

Joga w chorobie, literatura w socjologii – proza Emmanuela Carrère'a a kwestia doświadczania ciała i rzeczywistości

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ KASPEREK

Emmanuel Carrère, francuski pisarz i scenarzysta, we wrześniu 2020 roku opublikował książkę pt. „Yoga". Książkę tę sam autor traktuje jako rodzaj prozy non-fiction, której centrum stanowią doświadczenia Carrère'a związane z praktykowaniem przez ponad 30 lat jogi (także tai chi oraz wschodnich sztuk walki). Fragmenty Yogi potraktować można także jako rodzaj autoetnograficznej obserwacji prowadzonej między innymi podczas (niestety przerwanego) 10-dniowego kursu jogi. Drugą płaszczyzną narracji „Yogi" jest doświadczenie choroby, zakończonej pobytem w szpitalu psychiatrycznym. Depresja (będąca efektem choroby dwubiegunowej), której sam doświadczył jest jednym z lejtmotywów twórczości Carrère'a. Te dwa wątki powieści: jogi i choroby wydają się stanowić ciekawe pole także dla socjologicznych badań. Tym ciekawsze, że stanowią zapis doświadczenia cielesności związanego z praktykami medytacyjnymi oraz z przeżywaniem choroby.

W referacie chodzi mi o coś innego niż o studium z zakresu socjologii literatury,

a mianowicie o próbę odpowiedzi na pytanie o to, na ile fikcja literacka może inspirować samą teorię socjologiczną i socjologiczną refleksję na temat doświadczania cielesności. Punktem odniesienia jest tutaj socjologiczna koncepcja wielości rzeczywistości, w której podkreśla się istnienie ograniczonych dziedzin znaczenia (finite provinces of meaning) (np. choroby, ale i religii, świata fantazji, nauki), w których wyeksponowane miejsce zajmuje rzeczywistość życia codziennego.

„Yoga" Carrère'a jest powieścią o wdzieraniu się cierpienia w życie i próbach jego kiełznania między innymi przez medytację. Jak zauważa Meredith B. McGuire, cierpienie, ból czy śmierć, jak i stany euforii, doświadczenia estetycznej czy seksualnej przyjemności zawsze doświadczane są przez ciało. Twórczość Carrère'a przenika powiązana z doświadczeniem cielesności (cierpienia ciała czy śmierci) kwestia teodycei, przy czym on sam łączy w sobie tradycję orientalną (jako osoba praktykująca jogę) oraz chrześcijańską (na początku lat 90. przechodzi trzyletni okres konwersji na katolicyzm). Twórczość Carrère'a analizowana z socjologicznej perspektywy jako wariacja na temat doświadczania wielości rzeczywistości (z uwzględnieniem modyfikacji doświadczenia czasu i przestrzeni związanej z medytacją i chorobą) prowokuje do dyskusji nad procesami sekularyzacji i medykalizacji cierpienia.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Status ciała transpłciowego w polskim społeczeństwie i kierunek zmian

KLARA (IMIĘ FORMALNE MARCIN) BEŁZA

Analizę statusu ciała transpłciowego zawartą w referacie opieram z jednej strony na rozważaniach teoretycznych, w których szukam odpowiedzi na pytanie o genezę dzisiejszego przeciwstawnego i często konfliktowego podejścia do ciała transpłciowego w polskim społeczeństwie, czyli antagonizmu między podejściem naturalistycznym do ciała a tym, w którym jest ono konstruowane społecznie. Z drugiej strony moje badania empiryczne ukierunkowane są na obszary, w których ciała/cielesność osób transpłciowych mierzy się z realnymi wyzwaniami. Status ciała transpłciowego jest kształtowany przez ograniczenia, zakazy i nakazy, z którymi osoby trans muszą się mierzyć by spełniać normy kulturowe i prawne obowiązujące w polskim społeczeństwie. Pierwszy obszar to opieka zdrowotna, w której osoby te z jednej strony muszą spełniać przestarzałe i rygorystyczne kryteria i wpisywać się w ściśle określoną rolę, by otrzymać od lekarzy diagnostów legitymizację swojej transpłciowości a z drugiej strony są dyskryminowane z powodu nieznajomości przez zdecydowaną większość lekarzy różnych specjalności problematyki ciała transpłciowego, także dotykanego chorobami. Kolejnym obszarem moich badań jest funkcjonowanie ciała transpłciowego w przestrzeniach skategoryzowanych przez binarny podział płci. Już w okresie edukacji szkolnej, transpłciowe dzieci są przydzielane do grup zgodnie nie z ich płcią odczuwaną, lecz zgodnie z tą, która została im przypisana przy urodzeniu. Wynika z tego kształtowanie ich fizyczności i performatywności według wzorców, z którymi się nie identyfikują, co ma negatywny wpływ na ich tożsamość, zgodnie z Giddensowską teorią ciała jako odbicia tożsamości człowieka. Ciało transpłciowe napotyka również ograniczenia społeczne w miejscach niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb fizjologicznych (typy toalet publicznych, które również są kategoryzowane płciowo). Uprawianie sportu zawodowego, szczególnie dla transpłciowych kobiet, wiąże się z licznymi ograniczeniami a często nakazami, które nie zawsze są zrównoważonym balansem między polityką inkluzyjności a zasadami fair-play. Istotnym dla mnie jest również zarysowanie kierunku, w którym status ciała transpłciowego powinien się zmieniać uwzględniając odczucia samych zainteresowanych, czyli osób transpłciowych, ale także analizując zmiany ustawodawcze w ostatnim czasie.

Konstruowanie kobiecego ciała w doświadczeniach ciąży, porodu i połogu. Socjologiczna analiza zjawiska na przykładzie praktyk douli w Polsce

ADRIANA WINOGRODZKA-KMAK

Referat opiera się na napisanej przeze mnie pracy magisterskiej. Celem mojej pracy i badań było poznanie tego w jaki sposób jest konstruowane kobiece ciało w doświadczeniach ciąży, porodu i połogu w praktykach douli w Polsce. Prowadzona analiza miała dwustanowiskowy charakter – realizowałam pogłębione wywiady indywidualne o elementach narracyjnych z doulami oraz z kobietami, które korzystały z pomocy douli w okresie okołoporodowym.

Zaprojektowane przeze mnie badanie było skoncentrowane na cielesności kobiet. Centralny aspekt stanowiło ciało, które w swojej pracy rozumiem jako pewien konstrukt, ale i doświadczenia, emocje, podejmowane działania i praktyki. Dostrzegam również pewną infrastrukturę, która towarzyszy doświadczaniu ciała. Ponadto w prowadzonych przeze mnie badaniach ciało jest również biograficzne.

W interpretacjach badanych ciało w praktykach douli przyjmuje różne formy. Na podstawie wywiadów wyróżniłam następujące wzory ciała. Pierwszym z nich jest ciało budujące kobiecość, ponieważ dla kobiet kluczowe jest doświadczanie i przeżywanie świata przez ciało. Innym wzorem jest ciało potrzebujące wsparcia i opieki. Z jednej strony doule postrzegają ciało rodzących jako takie, któremu należy pomóc w przeżywaniu okresu okołoporodowego. Natomiast z drugiej strony rodzące kobiety potrzebują towarzyszki, która pomoże im sobie radzić z ich ciałem w czasie ciąży, porodu i połogu. Wzorem ciała jest również ciało fizyczne (materialne), ponieważ doule pracują z fizycznością kobiet i ją wspierają. W praktykach douli ciało jest także emocjonalne, ponieważ u rodzących pojawia się całe spektrum różnych emocji, a doula pomaga im w ich przeżywaniu. Kolejnym wzorem jest ciało poddane wysiłkowi i przekraczające granice. Poród jest pewnym rytuałem przejścia dla rodzącej, a doula stanowi dla niej przewodniczkę, która ją przez niego prowadzi. Ciało rodzącej w okresie okołoporodowym podejmuje ciężką fizyczną pracę, która często powoduje cierpienie. Przeciwstawne do wcześniejszego wzoru jest ciało przeżywające przyjemność, ponieważ różne działania, które doule wprowadzają w swoich praktykach wywołują uczucie przyjemności u rodzących. Wzorem ciała w praktykach douli jest również ciało elastyczne – jest ono bardzo plastyczne i zmienne. Ostatnim wzorem, który wyróżniłam jest ciało jako obszar kontroli i sprawstwa, ponieważ doule starają się wyrwać ciało rodzących ze zmedykalizowanych struktur i przejąć nad nim opiekę w celu nadania mu podmiotowości.

Z przeprowadzonych badań wyłoniły się pewne wzory konstruowania ciała w praktykach douli. Wyniki pokazują, że wszystkie z wyróżnionych wzorów nie występują same jako oddzielny obszar cielesności. Każdy z nich łączy się z innym, wzajemnie się przeplatają i uzupełniają. Na przykład budowanie kobiecości ma wpływ na wsparcie i opiekę kobiecego ciała. Z kolei element wsparcia opiera się o emocje i fizyczność ciała, które są związane z poddaniem ciała wysiłkowi i ciałem, które przekracza granice. Poprzez wsparcie emocjonalne i fizyczne kobiety doświadczają również przyjemności. Powiązana jest z tym jego elastyczność, która pozwala na plastyczność i zmianę ciała. Wzór zamykający to ciało jako obszar kontroli i sprawstwa, ponieważ doula przejmuje kontrolę nad kobiecym ciałem poprzez wcześniej wymienione aspekty, tzn. budowanie kobiecości, wspieranie i opiekę ciałem, działanie z emocjami i fizycznością ciała, pomoc ciału w wysiłku i przekraczaniu granic, umożliwienie ciału doświadczania przyjemności oraz pracy, która jest możliwa dzięki elastyczności ciała. Te wszystkie działania nadają sprawstwo ciału kobiety.

Reasumując i odpowiadając na problem badawczy mogę stwierdzić, że z ośmiu wymienionych wymiarów składa się obraz konstruowania kobiecego ciała w doświadczeniach ciąży, porodu i połogu w praktykach douli w Polsce. Tak konstruowane ciało jest odpowiedzią na wpływ kontekstów, które rozwijałam w rozdziałach teoretycznych swojej pracy.

Doświadczanie ciała i ciałem. Rola zmysłów w przekazie wiedzy cielesnej

DAGMARA TARASIUK

W referacie przedstawię wyniki badań realizowanych w ramach projektu OPUS 15 „Doświadczanie ciała i gestów w świecie społecznym hatha-jogi. Znaczenia i transmisja wiedzy w praktyce cielesnej". Zagadnieniem, któremu poświęcę wystąpienie jest rola zmysłów w procesie poznania i przekazu wiedzy cielesnej.

Badania przeprowadzane były wśród praktykujących hatha-jogę grupową, na różnych poziomach zaawansowania. Dane pozyskiwane były zarówno z wywiadów pogłębionych, obserwacji, obserwacji uczestniczących (jako praktykujący i nauczyciel) oraz – co było szczególnie cennym źródłem w kontekście badania zmysłów – z autoobserwacji zapisywanych przez uczestników projektu zaraz po praktyce.

Kategorią, która wyraźnie ukazywała się w analizach pierwszych autoobserwacji był wzrokocentryzm uczniów, który z czasem ustępował miejsca pozostałym zmysłom takim jak słuch i dotyk. Ustanowienie przez praktykujących zmysłu wzroku w centrum miało swoje odbicie w trzech potrzebach uczniów: potrzebie wyraźnego, dobrze widzialnego, wizualnego wzoru, do którego dążą poprzez odwzorowanie pozycji przyjętej przez nauczyciela, potrzebie kontrolowania tego jak wygląda pozycja, którą odwzorowują, czyli jak wizualnie jest odbierana przez znaczących innych obecnych na sali oraz potrzebie fizycznych, czyli widzialnych postępów. Zmysł wzroku zaangażowany był i na poziomie wizualnego porównania i na poziomie wizualnej autoprezentacji.

W trakcie badań mieliśmy możliwość uzyskać dodatkowej zmiennej, której nie zakładaliśmy na początku projektu. Pandemia covid-19, która wypadła po pół roku projektu, zmusiła nas do przeniesienia ćwiczeń do strefy online. To właśnie dzięki analizie porównawczej praktyki prowadzonej na żywo i przez Internet mogliśmy przyjrzeć się roli i ważności poszczególnych zmysłów w przekazie wiedzy związanej z ciałem. Co jednak istotne – rozpatrywaliśmy je całościowo, zauważając ich wzajemny wpływ i złożoność.

Kluczowym okazał się – ponownie – zmysł wzroku i kategoria widzialności, ale także zmysł dotyku odnoszący się nie tylko do korekt wykonywanych przez nauczyciela (uniemożliwionych w trakcie praktyki online), ale także do poczucia bezpieczeństwa i tworzenia relacji nauczyciel-uczeń. Fizyczna nieobecność nauczyciela i współpraktykujących, przy jednoczesnej wizualnej widoczności na ekranie przyniosła ciekawe wnioski na temat autoprezentacyjnego charakteru praktyki grupowej ale także jej wspólnotowego charakteru, zwłaszcza w kontekście wspólnego wytwarzania wiedzy przez uczestników. Ponadto, nowe warunki badań pozwoliły nam zrozumieć, że trakcie przekazu wiedzy fizycznej zmysły nie działają oddzielnie, a stale ze sobą współpracują, tworząc multisensoryczne doświadczenie, w którym praktykujący jednocześnie obserwuje (siebie i innych), słyszy, wykonuje ruchy i jest dotykany.

Pandemia COVID-19 a rekonfiguracja znaczenia jedzenia jako „zasobu"

AGNIESZKA MAJ

Jak pandemia przedefiniowała nasze myślenie o tym, co „niezbędne"? W swoim wystąpieniu chciałabym odnieść się do tego tematu w kontekście strategii zaopatrzenia w żywność. Badania prowadzone w ciągu ostatnich dwóch lat w różnych krajach Europy i na świecie wskazują, że doświadczenie życia w rzeczywistości tzw. lockdownu, która wiązała się między innymi z koniecznością ograniczenia kontaktów z innymi czy zmniejszenia ilości wizyt w sklepach, wymusiła w wielu wypadkach zmianę stosowanych przez konsumentów strategii zaopatrzenia w żywność (zob. m.in. Bracale, Vaccaro 2020, Janssen i in. 2021, Aday i Aday 2020, De Backer i in. 2021). Nowe praktyki, które mogliśmy

obserwować nie tylko w Polsce, ale i na świecie obejmowały między innymi: dążenie do bardziej racjonalnego planowania zakupów i wykorzystania zgromadzonych zapasów żywności, własnoręczne przygotowywanie potraw i przetworów, uważniejsze planowanie posiłków i wyjść po zakupy czy związane z wprowadzeniem limitu klientów ograniczenie stołowania się „na mieście". Czy doświadczenia te mogą przyczynić się do zmiany sposobu gospodarowania żywnością w przyszłości? Czy też są jedynie chwilowym dostosowaniem się do okoliczności? Jak pandemia wpłynęła na nasze postrzeganie żywności jako „zasobu"? Między innymi na te pytania chciałabym odpowiedzieć odwołując się do wyników badań własnych – wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z wybraną grupą badanych.

Konstruowanie niebinarnych tożsamości płciowych poprzez świadome zmiany ekspresji i modyfikacje ciała

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA MAŃKOWSKA

Tożsamość człowieka, jej zmienność i wielowymiarowość od wieków stanowią źródło zainteresowania badaczy. Badania do mojej pracy doktorskiej skupiają się na źródłach, rozwoju i procesie konstruowania niebinarnych tożsamości płciowych. Projekt obejmuje 29 wywiadów pogłębionych z elementami biograficznymi przeprowadzonych z osobami nie określającymi swojej tożsamości płciowej w binarnych kategoriach. Celem badania było m.in. dowiedzenie się jak rozwijają się niebinarne tożsamości płciowe na przestrzeni życia, jakie czynniki zewnętrzne wpływają na ten rozwój oraz jakie działania podejmują osoby niebinarne by czuć się bliżej swojej tożsamości. Kluczowe okazały się praktyki związane z językiem oraz z ciałem i ekspresją. Ciało, jego zmiany w trakcie dojrzewania, ale też świadome modyfikacje miały kluczowe znaczenie w opowieściach dotyczących konstruowania niebinarnych tożsamości. Było ono znaczące zarówno w sytuacjach odczuwanej dysforii, kiedy nie współgrało z płcią odczuwaną, ale również mogło stanowić źródło euforii, zmieniając się w kierunku pożądanym. Ciało jak i związana z nim ekspresja są w opowieściach osób niebinarnych elementami poddawanymi ciągłej kontroli i świadomej konstrukcji. Stają się narzędziami w procesie tworzenia tożsamości. Referat konferencyjny ma na celu przybliżyć zarówno kwestię znaczenia ciała w procesie kształtowania niebinarnych tożsamości, jak również wskazać na mnogość i rolę praktyk związanych z modyfikacjami ciała i w konsekwencji ekspresji przez osoby niebinarne.

Cum civis de futuro: apologizacja czy instrumentalizacja społeczeństwa obywatelskiego?

Numer: G01
Organizacja: Wojciech Misztal (UW), Artur Kościański (IFiS PAN)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 102, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Społeczeństwa Obywatelskiego

Idea społeczeństwa obywatelskiego, która w XX w. zdobyła popularność w Europie Środkowej i Wschodniej wydaje się obecnie odległa od klasycznego ujęcia obywatelskości kształtowanego w XVIII i XIX stuleciu. W Polsce wyrosła z długiej historii powojennego oporu [Smolar]. Wyraźnej atrofii uległ również paradygmat społeczeństwa obywatelskiego ukształtowany w krajach demokracji zachodniej. Podstawą społeczeństwa obywatelskiego przestało być już państwo czy rynek. Pod koniec XX w. Jerzy Szacki

z naciskiem podkreślał: „Na Wschodzie społeczeństwo obywatelskie pojawiło się jako kreacja ideologiczna, w której (…) chodziło o kreację nowego ładu moralno-społecznego, a którego podstawy pozostały w najwyższym stopniu niejasne" [Szacki].

Współcześnie w Polsce, jak i innych krajach, które z sukcesami zmieniły system władzy z komunistycznego na demokratyczny kluczową kwestią pozostaje nie funkcjonowanie, a ciągłe kształtowanie się społeczeństwa obywatelskiego. To zaś przekonuje nas o słuszności tezy, że społeczeństwo obywatelskie w systemie postkomunistycznym (czy raczej należałoby powiedzieć – posttransformacyjnym) obciążone jest silną, wręcz immanentną wadą rozwojową. Ta cecha nie pozwala wyraźnie dojrzeć ani idei, ani praktyki obywatelskiej, skupiając wysiłki badaczy w ciasnym paradygmacie rozważań oscylujących pomiędzy próbami apologizacji i instrumentalizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Społeczeństwo obywatelskie i rola obywateli były z różnym natężeniem włączane w Polsce do zasobu kluczowych spraw publicznych. Już w czasie Solidarności kwestie identyfikacji obywatelskiej (mimo, że ograniczone do aspektu moralnej deklaracji nieposłuszeństwa wobec partyjnych elit) w różnych okolicznościach stawały się elementem konstytuującym nowy sposób bycia w społeczeństwie socjalistycznym. Stan wojenny i okres po nim następujący już nieco wyraźniej określał tożsamość obywatelską: z jednej strony obywatelskość określał pozytywny (bierny) stosunek do komunizmu, a z drugiej, wyraźna postawa buntu. Po 1989 zarówno elity posolidarnościowe, jak i postkomuniści skoncentrowali się na praktycznej z pominięciem identyfikacyjnej funkcji społeczeństwa obywatelskiego, jak gdyby nie rozumiejąc istoty kształtowania obywatelskiej tożsamości jako ważnego elementu uspołecznienia w nowo budowanej rzeczywistości gospodarczo-politycznej demokracji.

Po zakończeniu projektu społeczeństwa obywatelskiego jako „obucha na komunizm" w zasadzie nie rozwinięto w Polsce pozytywnej funkcji obywatelskości, co utrwaliło buntowniczy charakter społeczeństwa obywatelskiego. A tym samym traktowano je szczególnie instrumentalnie. Tożsamość obywateli aktywnie biorących udział w obywatelskim życiu waha się pomiędzy buntem i posłuszeństwem. Stawiamy tezę, że jedność w różnorodności, tj. formuła obywatelskich identyfikacji w demokracjach zachodnich i pozytywny projekt popularnej polityczności w posttransformacyjnej Polsce jako przekroczenie paradygmatu apologizacja-instrumentalizacja stały się istotnym problemem najbardziej ważącym na całokształcie życia publicznego ostatnich trzydziestu lat.

Jednym z największych zaniechań polskiej transformacji, jest brak zainteresowania elit politycznych rozwijaniem tożsamości obywatelskiej opartej o zasady etyczne (np. zdolność samoograniczenia, umiarkowanie w publicznym prezentowaniu poglądów politycznych, tolerancja dla innych poglądów czy zdolność do podejmowania kompromisu) zawiesza de facto demokratyzację. Należy podkreślić, że nie chodzi tutaj ani o odwrócenie skutków zmian, ani o rewolucję autorytarną, ale (przede wszystkim) o rozciągnięcie procesu transformacyjnego i utrzymywanie systemu społeczno-politycznego w stanie zawieszenia (swoistej stagnacji ustrojowej). Stąd kluczowym wydaje się pytanie: czy brak ukształtowanych tożsamości obywatelskich to patologia transformacji? Z całą pewnością nie możemy tego wykluczyć. Jest to jednak dla nas ważny sygnał kruchości zmian i konieczności podtrzymywania.

Zapraszamy do udziału w obradach grupy tematycznej tych, którzy pragną podzielić się swoimi wizjami kierunków rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Teza, którą postawiliśmy ma za zadanie sprowokować do dyskusji nad obecnym i przyszłym kształtem społeczeństwa obywatelskiego w Polsce (i nie tylko w Polsce). Liczymy na przełamanie tak ukształtowanego paradygmatu i wskazanie nowych rozwiązań.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Jakich utopii potrzebują społecznicy w Polsce dzisiejszej?

JOANNA KURCZEWSKA

Cele referatu sa dwojakiego rodzaju: diagnostyczne i projektujące – opierają się na danych empirycznych z wybranych okresów formatywnych w III Rzeczypospolitej pozyskanych z badań prowadzonych przez historyków, politologów czy socjologów nad (a) środowiskami różnego typu aktywistów, ich poglądów na temat wizji przeszłości Polski i wizji jej przyszłości, (b) intelektualistów publicznych, ideologów politycznych i szerszej opinii publicznej. Na podstawie tych materiałów empirycznych zostały zanalizowane z perspektywy pokoleniowej i biograficznej oraz analiz poglądów na przeszłość i przyszłość Polski oraz z perspektywy ideologii i ch konfiguracji funkcjonujących w ramach dyskursów akademickich, eksperckich i politycznych – zrekonstruowano wzorce ideologii zintegrowanych i wzorce ideologii rozproszonych, a w nich rekonstrukcji idei czy całych ideologii, W ich efekcie w centrum uwagi znajda się dyskusje z tezami: po pierwsze, o przewadze utopii prospektywnych nad retrospektywnymi; po drugie, o przewadze wśród wzorców społecznikostwa a) wytworzonych przez społeczników, b) wytworzonych przez ideologów wzoru aktywisty – „realisty krytycznego" a nie idealisty – wizjonera; po trzecie, o rosnącym znaczeniu na poziomie wzorców obywatela ideologii podręcznych a nie wielkich utopii systemowych; po czwarte, o większej widoczności utopii retrospektywnych niż prospektywnych . Na koniec proponuje się kilka rewitalizacji, rewitalizację wzoru społecznika tradycyjnego zakorzenionego w polskiej tradycji demokratycznej, rewitalizację służby narodowi, państwu i rewitalizacji kwestii interdyscyplinarności w ujmowaniu utopii społecznych.

Smutek działacza, czyli o profesjonalizacji trzeciego sektora i jej konsekwencjach w Polsce lokalnej

KONRAD BURDYKA

Sektor obywatelski w Polsce cechuje się różnorodnością obszarów działania i potencjałów swych przedstawicieli oraz odmiennością społeczno-kulturowych kontekstów ich codziennej aktywności. Konstatacja ta koresponduje z faktem współwystępowania w Polsce typów organizacji posiadających niejednorodne ethosy i różną historię wrastania w tkankę społeczną. Heterogeniczność sektora – choć dostrzegana przez coraz liczniejsze grono badaczy – wciąż nie determinuje kształtu polityk publicznych nastawionych na ochronę i wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego. Można wręcz stwierdzić, że niewzruszony pozostaje sektorowy paradygmat modernizacyjny zakładający uniwersalny, liniowy schemat rozwoju organizacji pozarządowych w kierunku tzw. profesjonalizacji (przyrostu kompetencji liderów, sformalizowania struktur decyzyjnych, realizacji przedsięwzięć w oparciu o logikę rynku itp.). Odzwierciedleniem obecności tego paradygmatu są systemowe narzędzia wsparcia podmiotów obywatelskich bazujące np. na dystrybucji dotacji drogą konkursową.

Zasady funkcjonowania tych narzędzi obligują do wprowadzania proceduralnych stylów działania tam, gdzie dotąd w zupełności wystarczały praktyki samopomocowe utrwalone w doświadczeniu i tradycji.

W referacie podjęta zostanie próba wskazania mechanizmów i skutków profesjonalizacji dla małych stowarzyszeń oraz środowisk lokalnych, w których działają. Osią rozważań będzie analiza stylów działania liderów wiejskich organizacji tj. OSP, KGW oraz LZS. Autor na podstawie przeprowadzonych

studiów przypadków spróbuje odpowiedzieć na pytanie: czy i w jakim stopniu sfera wartości konstytuujących ethos danej organizacji wpływa na dynamikę jej profesjonalizacji? Przedstawione w referacie wnioski – w nadziei autora – mogą stać się przyczynkiem do antycypacji kierunku zmian zachodzących w trzecim sektorze, identyfikacji czynników wpływających na odporność organizacji non-profit w dobie obserwowanych dziś kryzysów makrospołecznych, jak również dyskusji nad możliwością wdrożenia innych niż grantowe modeli wsparcia dla podmiotów obywatelskich.

„Trzecie miejsce" jako element społeczeństwa obywatelskiego

GRZEGORZ PYSZCZEK

Znaną koncepcją odnosząca się do organizacji przestrzeni społecznej jest koncepcja amerykańskiego socjologa Roya Oldenburga. Oldenburg wyróżnił trzy typy miejsc. Pierwszy typ miejsc związany jest z życiem prywatnym i rodzinnym. Drugi typ miejsc to miejsca związane z życiem zawodowym, z wykonywaną pracą. W końcu trzeci typ miejsc to sfera nawiązywania i podtrzymywania więzi międzyludzkich. Oldenburga interesowały przede wszystkim właśnie trzecie miejsca. Według niego, to właśnie istniejąca w Stanach Zjednoczonych gęsta sieć „trzecich miejsc" (pubów, kawiarni, itp) umożliwiała zarówno funkcjonowanie demokracji, od szczebla lokalnego do federalnego, jak i powstawanie bardzo wielu inicjatyw społecznych oraz obywatelskich. „Trzecie miejsca" tworzyły mówiąc językiem socjologii Floriana Znanieckiego wspólnoty postrzegania i wspólnoty emocji. Trzecie miejsca" to sfera swobodnego nawiązywania kontaktów społecznych, wyrażania opinii, dzielenia się doświadczeniami. „Trzecie miejsca"są strukturami otwartymi, egalitarnymi czyniącymi proces komunikacji społecznej bogatszymi, jeżeli chodzi pulę przekazywanych treści. Kryzys zaangażowania społecznego w USA wiązał Oldenburg z kryzysem i zanikaniem „trzecich miejsc". Odnowę zaś tego zaangażowania z renesansem tych elementów przestrzeni społecznej.

Udział obywateli w kreowaniu społeczeństwa obywatelskiego – szanse i zagrożenia rozwoju

AGNIESZKA MURAWSKA

Główne uwarunkowania społeczeństwa obywatelskiego dotyczą trzech obszarów: prawnoustrojowych, społeczno-kulturowych i psychologicznych. Przenikają one skalę makro i mikro, dając podłoże do jego rozwijania lub osłabienia. Niewątpliwie czynnikami wspierającymi rozwój są prawa i wolności chronione przez Konstytucje. Specyfika aktywności obywatelskiej w danym kraju uwarunkowana jest także w dużej mierze historią narodu, doświadczeniami zbiorowymi, procesem socjalizacji, systemem uznawanych wartości, postaw wobec władzy, państwa i obywateli. Kluczowe jest także zaufanie do współobywateli oraz odpowiedzialność za dobro wspólne.

Społeczeństwo obywatelskie dodatkowo musi dostosowywać się do procesów zachodzących we współczesnym świecie powodujących zmiany w charakterze i strukturze problemów społecznych. Niewątpliwie ostatnim ogromnym wyzwaniem z jakim współcześnie należało się zmierzyć była (jest) pandemia COVID-19 oraz wojna na Ukrainie. Pytanie problemowe koncentruje się na kwestii jakie są tego konsekwencje dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w Polsce? Czy analizując szanse i zagrożenia rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jesteśmy w stanie przewidzieć jego kształt/poziom w społeczeństwie informacyjnym czy też po-ponowoczesnym? Podstawą do rozważań są kwestie dotyczące udziału obywateli w możliwych formach formalnej lub spontanicznej aktywności obywatelskiej, wykorzystania nowych technologii oraz system wartości (wartość wspólnoty, pielęgnowania więzi społecznych oraz dbania o dobro wspólne).

Od formalizmu do aktywizmu? Analiza przyczyn odchodzenia pracowników trzeciego sektora do grup nieformalnych i ruchów oddolnych

(WYŁOŻONY)

ALEKSANDRA BELINA

Badanie jest odpowiedzią na podwójną lukę badawczą: z jednej strony dotychczasową koncentrację na sformalizowanej działalności pozarządowej w języku opisu i samoidentyfikacji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce (Jacobsson, Saxonberg 2013; Kościański 2015; Radiukiewicz 2016) z drugiej – ograniczoną liczbę publikacji poświęconych więcej niż jednej, „wyizolowanej" sferze aktywności obywatelskiej (trzeci sektor, ruchy społeczne, grupy nieformalne). Punktem wyjścia było ujęcie społeczeństwa obywatelskiego jako relacyjnego i procesualnego fenomenu (Jacobsson, Korolczuk 2017), urzeczywistniającego się nie tylko poprzez działanie zinstytucjonalizowanej sfery trzeciego sektora. Przeprowadziłam badania jakościowe włączające zarówno osoby aktywne w organizacjach pozarządowych, jak i działające w ramach oddolnych inicjatyw. Łącznikiem między tymi sferami jest moment odejścia i zmiany: przeprowadziłam 32 wywiady częściowo ustrukturyzowane z osobami, które miały doświadczenie odchodzenia z organizacji pozarządowej, a jednocześnie pozostawały aktywne społecznie w inny sposób niż poprzez pracę zarobkową w NGO-sach. Grupą porównawczą byli zaś aktywiści niezwiązani ze strefą pozarządową, działających w sposób niezarejestrowany. W odróżnieniu od większości badań jakościowych dotyczących aktywności społecznej, uwagę koncentrowałam nie na momencie wejścia do organizacji, rozpoczęcia działania (motywy i przyczyny aktywizmu jako leitmotiv wywiadów ze społecznikami), lecz na procesie odejścia z organizacji lub „bycia-poza" (aktywizm oddolny). Celem badań było ustalenie przyczyn odchodzenia pracowników z organizacji pozarządowych, działających obecnie na rzecz inicjatyw oddolnych. Powody odejścia byłych pracowników NGO-sów analizowane były przez pryzmat profesjonalizacji, komercjalizacji i biurokratyzacji trzeciego sektora (Górniak 2014; Iłowiecka-Tańska 2011), a także jednostkowych oczekiwań, wartości, motywacji oraz momentów trudnych współpracy z organizacją pozarządową. Zbadałam zatem specyficzny styl myślenia oraz mówienia o działalności społecznej, w świetle którego logika działania organizacji przesuwa się w kierunku «rynkowej» relacji popytu do podaży (Załęski 2012). Dzięki takiemu ujęciu przedmiotu badań, dodatkowe pytanie, które przyświeca rozważaniom, dotyczy tego, czy (i w jakim stopniu) organizacjom pozarządowym w Polsce udaje się zachować równowagę między tendencją do profesjonalizacji a oddolnym charakterem działań (por. Goszczyński, Kamiński i Knieć 2013). Analiza 32 częściowo ustrukturyzowanych wywiadów prowadzonych z aktywistami warszawskimi i wrocławskimi wywiadów ukazuje przemiany od etosu do biurokratyzacji większości badanych organizacji pozarządowych, a także rozbieżne postawy rozmówców – od instrumentalnego traktowania miejsca pracy po apologię trzeciego sektora. Procesy odchodzenia członków i pracowników z organizacji pozarządowych były najczęściej reakcją na konflikt wartości lub brak zbieżności oczekiwań dotyczących sposobu działania i rozwoju trzeciego sektora z zastaną rzeczywistością instytucjonalną. Wyniki wskazują na współistnienie przyczyn osobistych (problemy zdrowotne, zmiana miejsca zamieszkania, nowy etap życia) i organizacyjno-systemowych (niskie płace oraz ograniczone możliwości awansu zawodowego, mobbing, brak standardów zarządzania, defraudacje, biurokratyzacja, oderwanie od korzeni i misji organizacji). Trajektorie życiowe aktywistów ukazują kilka scenariuszy konsekwencji omawianych problemów: zerwanie stosunku pracy z organizacjami pozarządowymi, sceptycyzm badanych wobec ich działalności przy jednoczesnej motywacji do kontynuacji działania na rzeczy dobra wspólnego w innych formach, jak również "alternatywne", instrumentalne sposoby współpracy z organizacjami pozarządowymi (akceptacja krótkotrwałych, łatwych zleceń, bez konieczności brania odpowiedzialności za sposoby działania instytucji i przy braku utożsamiania się z podmiotem jako pracodawcą).

Gatunek narażony? Rozwój badań nad polskim społeczeństwem obywatelskim.

GALIA CHIMIAK

Po 1989 r. zachodni darczyńcy, jak i naukowcy zintensyfikowali badania i wspieranie rozwoju zwłaszcza zinstytucjonalizowanego społeczeństwa obywatelskiego w Polsce. Choć rodzimi naukowcy początkowo z rezerwą podchodzili do badań organizacji pozarządowych, z czasem zaczęły powstawać także analizy zjawisk opracowanych przez polskie instytucje naukowe oraz sam sektor pozarządowy. Analizy te odnotowały wpływ zachodnich darczyńców prywatnych oraz publicznych na powstanie i formowanie się współczesnego sektora pozarządowego w Polsce (Gliński i Palska 1997). W pierwszej dekadzie po 1989 roku studia te przeważnie nie kwestionowały pozaideologicznego, konstruktywnego charakteru nowopowstających organizacji obywatelskich. Na początku nowego stulecia, w wyniku sekurytyzacji spowodowanej atakami na World Trade Center w 2001 roku podmioty oddolne, zwłaszcza te działające na rzecz promocji praw człowieka i monitorujących działania władz w krajach autorytarnych, zaczęły doznawać znaczących ograniczeń swojej działalności w wielu zakątkach świata (Howell et al. 2008). Kolejne krytyczne analizy dotyczące roli społeczeństwa obywatelskiego zaczęły powstawać także w ramach badań nad efektami ubocznymi neoliberalizmu. Wzrost aktywności społeczeństwa „nieobywatelskiego" (Ekiert 2020) wspieranego co raz częściej przez nowego rodzaju darczyńców zagranicznych, promujących narracje podważające uniwersalność praw człowieka, głoszące poglądy populistyczne, antynaukowe i pogłębiającej podziały w społeczeństwie został ostatnio odnotowany i opisany (Datta 2021). W efekcie dotychczas uznawanej za niepodważalną trójcę: demokracja, gospodarka rynkowa i społeczeństwa obywatelskie została zakwestionowana. Przyszłe badania powinny rozważyć jakie minimalne warunki normatywne musi spełniać zjawisko, które uznać można za społeczeństwo obywatelskie oraz jaka jest jego rola w projekcie demokratyzacyjnym w świecie naznaczonym funkcjonowaniem grup ekstremistycznych przebranych za organizacje pozarządowe.

Datta, N. (2021) Tip of the Iceberg: Religious Extremist Funders against Human Rights for Sexuality and Reproductive Health in Europe 2009 – 2018. Brussels

Gliński, P., & Palska, H. (1997). Cztery wymiary społecznej aktywności obywatelskiej. In H. Domański & A. Rychard (Eds.) Elementy nowego ładu (pp.365-392), IFiS PAN

Howell, J., Ishkanian, A., Obadare, E., Seckinelgin, H., & Glasius, M. (2008). The Backlash against Civil Society in the Wake of the Long War on Terror. Development in Practice, 18(1), 82-93.

Ekiert, G. (2020). Civil Society as a Threat to Democracy: Organizational Bases for the Populist Counterrevolution in Poland. Centre for European Studies Harvard. https://issuu.com/ces.harvard/docs/ekiert_working_paper_-_2020_-_final

Kontrowersje wokół wspierania organizacji pacjentów przez przemysł farmaceutyczny – ujęcie socjologiczne

MARTA MAKOWSKA, PIOTR OZIERAŃSKI

Organizacje pozarządowe, które skupiają pacjentów pełnią niezwykle ważną funkcję społeczną – pomagają chorym i/lub ich rodzinom uzyskać niezbędne wsparcie. Są istotnym elementem społeczeństwa obywatelskiego – mając na celu ochronę interesów grup i jednostek poprzez oddolne zaangażowanie. Organizacje pacjentów udzielają pomocy psychologicznej, edukacyjnej, często również walczą o prawa chorych i ich dostęp do leków. Niektóre z tych organizacji bywają wspierane finansowo przez przemysł

farmaceutyczny. Należy sobie zadać pytanie czy pozyskiwanie w ten sposób środków na działalność wskazuje na siłę tych organizacji i stanowi dla nich szansę na rozwój, czy jednak jest ich słabością, która pociąga za sobą wiele zagrożeń – m.in. konflikt interesów, przekazywanie chorym stronniczych informacji, nierówne szanse różnych grup pacjentów w walce o uwagę Ministerstwa Zdrowia?

Firmy farmaceutyczne zjednoczone w Związku Pracodawców Innowacyjnych Firm Farmaceutycznych INFARMA, sygnatariusze Kodeksu dobrych praktyk INFARMA mają obowiązek publicznego udostępniania listy organizacji pacjentów, dla których przekazana została pomoc pieniężna lub niepieniężna. Od maja 2020 roku do listopada 2021 przeszukiwaliśmy strony firm w poszukiwaniu tych list. Następnie dokonaliśmy ilościowej analizy treści zebranych materiałów. W jej wyniku ustaliliśmy jaka jest skala zjawiska finansowania organizacji pacjentów w Polsce przez firmy zjednoczone w INFARMIE. W naszym wystąpieniu pokażemy jak dużo organizacji pacjentów w Polsce jest finansowanych przez te firmy, jakiego typu organizacje przyjmują takich środków najwięcej oraz jakie kwoty przyjmują i na co są one przeznaczane? Interpretując nasze dane, zastanowimy się, na ile przystają do teorii socjologicznych podkreślających unikalność struktury społeczeństwa postkomunistycznego, jak również tych, które uwypuklają jego podobieństwo do społeczeństw zachodnich. Pokażemy również te dane w szerszym kontekście krajów Europejskich takich jak Wielka Brytania czy też państwa skandynawskie. Na koniec spróbujemy zastanowić się jak w przyszłości powinny wyglądać te relacje i czy ich transparentność jest wystarczającym sposobem zażegnania zagrożeń, które współpraca pomiędzy organizacjami pacjentów a firmami farmaceutycznymi generuje.

Bariery sprawstwa w rozwoju innowacji społecznych. Relacja z badań senioralnych NGOs na Górnym Śląsku.

PIORT WERYŃSKI

Zostanie podjęta problematyka barier strukturalnych, kulturowych oraz barier sprawstwa (agency) ograniczających rozwój innowacji społecznych w senioralnych organizacjach pozarządowych (np. UTW) . Podstawą teoretyczną badań jest morfogenetyczna teoria struktury i sprawstwa Margaret Archer oraz jej schemat analizy przyczynowej. Na ich podstawie i wykorzystując analizę jakościową danych uzyskanych podczas wywiadów grupowych (FGI) oraz wywiadów internetowych wspomaganych komputerowo (CAWI) z członkami organizacji pozarządowych, dokonana zostanie diagnoza barier rozwojowych i podjęta będzie próba wyjaśnienia przyczyn występowania napięć społecznych w procesach inicjowania, testowania i wdrażania innowacji społecznych. Przedstawiony zostanie autorski, morfogenetyczny schemat wyjaśniania przyczyn powstawania mechanizmów i efektów resentymentalnych, warunkujących przebieg innowacji społecznych.

Referat będzie też relacją z projektu badawczo-wdrożeniowego. W latach 2019-2021 był realizowany w Katedrze Stosowanych Nauk Społecznych Politechniki Śląskiej projekt badawczo-wdrożeniowy o charakterze action research pod kierownictwem dra P. Weryńskiego pt. „Innowacje społeczne Trzecią misją uczelni", współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach programu Wiedza Edukacja Rozwój (III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, Działanie 3.1. Kompetencje w szkolnictwie wyższym (NCBiR). Projekt był adresowany do śląskich stowarzyszeń senioralnych. Jego celem była diagnoza poziomu partycypacji obywatelskiej, ich kompetencji w dziedzinie komunikacji cyfrowej z otoczeniem, następnie wyrównanie pojawiających się deficytów i barier sprawstwa, rozwijanie umiejętności ich zastosowania w działaniach lokalnych środowisk obywatelskich oraz aktywizacja seniorów w zakresie aplikowania o projekty unijne. W zrealizowanych badaniach jakościowych FGI wzięło udział 168 osób, 84 liderów (członkowie zarządów) i 84 członków

senioralnych organizacji pozarządowych ze wszystkich środowisk wybranych do projektu. Badaniami CAWI objęto przedstawicieli 21 senioralnych środowisk (organizacji pozarządowych i UTW). Odpowiednio obszary wiejskie reprezentowały organizacje z gmin Nędza i Bobrowniki, środowiska z małych miast reprezentowały organizacje z Poręby, Łazów, Wojkowic, Lublińca i Mikołowa, ze średnich miast obecne były organizacje z Tarnowskich Gór, Mysłowic, Zawiercia, Czechowic-Dziedzic, Jaworzna, Piekar Śląskich oraz jako przedstawiciele środowisk wielkomiejskich byli badani seniorzy z Katowic, Sosnowca, Gliwic, Bytomia, Chorzowa, Tychów, Dąbrowy Górniczej i Rybnika. Efektem naukowym jest książka: Innowacje społeczne w senioralnych organizacjach pozarządowych na Górnym Śląsku. Dobre praktyki i analiza barier rozwojowych. Warszawa: Dom Wydaw. ELIPSA, 2021.

Emergencja nowej sfery publicznej

MONIKA KWIECIŃSKA-ZDRENKA

Podstawowym celem planowanego wystąpienia jest diagnoza stosunku młodych dorosłych (ok. 35 letnich, którzy wzrastali w okresie kształtowania się demokracji w Polsce) do demokracji i własnego w niej udziału lub szerzej udziału w sferze publicznej.

Literatura, w której pytano o poziom, przejawy i powody uczestnictwa obywatelskiego, jest niezwykle bogata. Warto te nadal pytania podejmować z powodu malejącej adekwatności istniejących wyjaśnień przy jednoczesnej rosnącej potrzeby przewidywania zmian sfery publicznej w przyszłości, gdy będzie ją tworzyć młodzież i młodzi dorośli, dziś „patologicznie bierni". Tracą one swoją moc wyjaśniającą przede wszystkim dlatego, że ewoluująca demokracja od lat jest w kryzysie (Habermas, Balibar, Mouffe, Rosanvellon). Nieuchronnie powoduje to, że także przestrzeń publiczna, a wraz z nią sfera obywatelska ulega coraz większej komplikacji i stawia coraz nowe zadania. Są przesłanki, by sądzić, iż doświadczamy daleko idącej emergencji nowej sfery publicznej i nowych wzorów zachowania obywatelskiego.

Młodzi dorośli – jeśli ujmowani jako kategoria wiekowa – to niestabilni i niedojrzali obywatele. Określani są, podobnie jak młodzież, jako indyferentni, bierni, apatyczni politycznie (Miszalska 1996), „biernie wrodzy wobec polityki" (Ekiert 1997) i formujący „demokrację odmowy" (Krastew 2015). Od kilkunastu lat odnotowujemy odsuwanie się młodych od polityki oraz radykalizację ich preferencji – frekwencja wyborcza młodzieży przez ostatnie 10 lat była niższa niż w innych grupach wiekowych (Cześnik, Kwiatkowska 2017: 39). Problem całkowitego odsunięcia się od polityki dotyczy ok. 30% młodzieży (Marzęcki 2020) i podobnie licznej grupy młodych dorosłych.

Jeśli jednak zmienimy perspektywę – zarówno odnoszącą się do definiowania młodych (w kategoriach pokolenia, a nie kategorii wiekowej) oraz sposobu rozumienia obecności tego pokolenia w sferze publicznej (umiejętność przekraczania w wyobraźni i działaniu horyzontów własnego interesu (politycznego lub pozapolitycznego – por. Trilling 2008; Alder, Gogin 2005), dostrzeżemy, że wyłania się „jakiś" nowy publiczny dyskurs, przynajmniej, gdy idzie o sprawy ważne dla tego pokolenia. Jaki? Nie chodzi tu tylko o „lepsze" (bo świeże) recepty na to jak reagować i jak stawiać czoła publicznym sprawom (przykłady internetu, performansu, form happeningowych czy memów – udziałem w wyborach i wolontariat zdecydowanie zawężają pole widzenia), lecz również o przyjrzenie się socjalizacji obywatelskiej pokolenia, którego wchodzenie w dorosłość przypadało na czasy wyjątkowo trudne i burzliwe i które zajmuje szczególne miejscu w genealogii transformacyjnych pokoleń. Jest najmłodsze, najbardziej moralnie osamotnione i wystawione na wyjątkowo niespójne wpływy. W wystąpieniu chcę pozwolić postawić diagnozę tego szerokiego pola obywatelskiego zaangażowania młodych, kładąc akcent i na formy stare, i na nowe, przede wszystkim jednak chcąc dotrzeć do słowników motywacyjnych i sensów, jakie przypisuje to najmłodsze pokolenie zaangażowaniu i niezaangażowaniu obywatelskiemu, by tym lepiej zrozumieć ich

funkcjonowanie jako dorosłych obywateli.

Będę szukać także rozstrzygnięć pytań szczegółowych o rolę zmiennych demograficznych (płeć), statusowych (kapitał społeczny), edukacyjnych (typ szkoły), światopoglądowych, psychospołecznych (poczucie sprawczości, odpowiedzialności, poziom zaufania społecznego) czy związanych z rodzinną socjalizacją i dążeniami życiowymi w uaktywnianiu lub uśpieniu potencjału obywatelskiego młodych. Unikatowość tej pokoleniowej rysy będę mogła pokazać dzięki odniesieniu do pokolenia starszego (śledzonego w badaniach longitudinalnych tzw. szkoły toruńskiej socjologii edukacji i młodzieży).

Design i starzenie się społeczeństwa: aktywizacja, koprodukcja i włączenie społeczne

Numer: G44
Organizacja: Grzegorz Gawron (UŚ), Paulina Rojek-Adamek (UP w Krakowie)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.077, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Współczesne zmiany demograficzne, identyfikowane głównie z globalnym starzeniem się społeczeństw, są już od lat jednym z czołowych tematów dyskursu politycznego, kulturalnego i naukowego na każdym szczeblu organizacyjnym – od lokalnego po międzynarodowy. Podkreślanie wielowymiarowej aktywności osób starszych staje się dominujące w obserwowanym dyskursie, tworząc szeroką wizję roli i udziału starzejących się członków społeczeństwa w kształtowaniu rzeczywistości społecznej. Odzwierciedla to m.in. rozwój i popularność koncepcji aktywnego, pomyślnego i pozytywnego starzenia się, które odnoszą się do bezpośredniego wykorzystania potencjału seniorów poprzez stymulowanie ich produktywności i zachęcanie do koprodukcji. Stąd osoby starsze są traktowane nie tylko jako konsumenci lub beneficjenci usług, ale także jako aktywni ich realizatorzy.

Należy jednak przy tym pamiętać, że rozwój społecznej produktywności osób starszych zależny jest/będzie nie tylko od ich osobistych zasobów i gotowości do podejmowania tego typu aktywności, ale w równym stopniu warunkowany jest/będzie odpowiednią postawą reszty społeczeństwa, wyrażającą się gotowością do ich zagospodarowania.

Jednym z dobrych przykładów w tym zakresie jest dziedzina projektowania usług opierająca się na koprodukcji użytkowników. Ta praktyka podkreśla, że najważniejsze w projektowaniu usług jest uczestnictwo i zaangażowanie uczestników i interesariuszy, a jego podejście metodologiczne zakłada zatem zaangażowanie i współpracę, która daje poczucie integracji społecznej.

Dlatego coraz bardziej widoczna jest popularność podejść łączących wiedzę z zakresu nauk społecznych (zwłaszcza socjologii) z obszarem projektowania. Poprzez nowatorskie i społecznie odpowiedzialne podejście do projektowania (projektowanie uniwersalne, projektowanie zrównoważone) projektanci umożliwiają bardziej efektywne, innowacyjne, a jednocześnie zorientowane na użytkownika proponowanie rozwiązań, które powinny przyczynić się do poprawy komfortu i jakości życia.

Naszym celem jest zaproponowanie interdyscyplinarnej dyskusji na temat odpowiedzialnego projektowania usług adresowanych do potrzeb osób starszych. Łącząc świat socjologicznego poznania ze światem designu, czekamy na przykłady inspirowane polami refleksji w ramach odniesień teoretycznych i praktycznych. Proponowana sesja ma zatem charakter otwarty na dialog, kierując zaproszenie także do specjalistów reprezentujących inne dyscypliny o różnym doświadczeniu badawczym i wdrożeniowym.

Starzenie się społeczeństw szansą na wspieranie aktywizacji i włączenia społecznego przez całe życie bez względu na wiek

JOLANTA PEREK-BIAŁAS , WSPÓŁAUTORZKI: NATALIA KRYGOWSKA-NOWAK, JOANNA KWINTA-ODRZYWOŁEK, ANNA SZCZUCKA, REGINA SKIBA, MARIA VARLAMOVA

Starzenie się społeczeństwa jest wyzwaniem nie tylko globalnym, ale przede wszystkim jest widoczne na poziomie lokalnym. Uwzględniając aspekty aktywizacji, innowacji i włączenia społecznego wobec starszych populacji będą zaprezentowane wyniki z badań na podstawie doświadczeń z prowadzonych projektów naukowych przez zespół UJ. Celem jest pokazanie czy w dynamicznym i nieprzewidywalnym charakterze współczesnego świata jest możliwość na innowacyjne rozwiązania, które wychodzą naprzeciw różnym wyzwaniom demograficznym (np. w zakresie rynku pracy, sytuacji zdrowotnej, innowacji społecznych). Krytyczna ewaluacja efektów podejmowanych aktywności z i na rzecz osób starszych będzie zaprezentowana wraz ze wskazaniem kierunków dalszych prac w tej tematyce. Analizy z badań opierają się zarówno na danych zastanych jak i danych jakościowych zgromadzonych w ramach realizowanych projektów. Wstępne konkluzje z projektów wskazują na powiązania i konieczność wzmacniania różnych (poza społecznych) aspektów tworzenia warunków sprzyjającym aktywnemu starzeniu i pozwalającym na włączenie społeczne przez całe życie a nie tylko w okresie tzw. późnej dorosłości.

Dojrzałość dobrze zaprojektowana

LUBOMIRA TROJAN

Fakt wydłużania się życia i w konsekwencji wzrost ilości seniorów, w tym także tych, którzy dożywają wieku ponad osiemdziesięciu lat, jest oczywisty. Osiągnięcia medycyny i technologii sprawiają, że w społecznościach mamy coraz więcej długowiecznych członków, których wiedza i doświadczenie mają dla społeczności znaczenie. Szukanie innowacyjnych sposobów aktywizacji osób starszych, utrzymywanie ich psycho–fizycznej kondycji i samodzielności, staje się jednym z priorytetów i zadań, w realizację których coraz częściej włączani są projektanci. Według Lauren Tan współczesny projektant pełni szereg ról: ułatwia, bada, współkreuje, tworzy nowe możliwości, komunikuje i tworzy strategie . Projektanci mają zatem wielki wpływ nie tylko na jakość produktów i graficznych komunikatów, które w powszechnej świadomości stanowią efekt ich pracy, ale także na usługi, systemy i strategie, w tym te dedykowane seniorom. Tak różne i duże wyzwania wymagają jednak, by projektant nie działa sam, a podejmował działania partycypacyjne, w których nie tworzy się barier pomiędzy „odbiorcami" a „dostawcami" usług. „Projektowanie Naszych Czasów" (Designs of the Time) to według Andrei Siodmok podejście do projektowania, w którym „moc" przekazywana jest lokalnej społeczności, a inspirujące i wizjonerskie jednostki pracują razem, by rozwijać ich własne wizje oraz scenariusze zmian .

Rozwiązania dla osób starszych również powinny być przez nich współprojektowane. Od sposobu prowadzenia takich kokreacyjnych procesów będzie zależeć jakość dedykowanych im rozwiązań, a ta z kolei będzie wpływać na społeczne postrzeganie faktu coraz większego udziału seniorów w społecznej strukturze. Dobra jakość rozwiązań będzie rezonować pozytywnie, dając zadowolenie z powodu wydłużania się czasu życia człowieka, złe rozwiązania będą wywoływać pejoratywne określenie społeczeństwa starzejącego się.

Na przykładzie Centrum Aktywności Międzypokoleniowej Nowolipie w referacie poruszone zostanie zagadnienie roli projektantów i samych seniorów w tworzeniu usług dla osób starszych oraz specyfiki takich procesów. Autorka brała udział w pracy zespołu projektowego, tworzącego usługę na zlecenie Miasta Stołecznego Warszawy. W referacie

przedstawione zostaną efekty, jakie ten proces przyniósł seniorom, miastu, ale także wpływ tej usługi na postrzeganie starości przez osoby młode, współpracujące z Centrum.

Tan L., Seven “new” roles designers are playing in public life; Design methodology, In Dott 07

A. Siodmok, Dizajn w świecie realnym, w: Przedsiębiorczość i dizajn, nr 8, 2010, s. 17

Aktywizacja osób starszych z pomocą robotów społecznych– próba przywrócenia heterogeniczności symbolicznemu i wyobrażeniowemu wirowi świadomości

ALEKSANDRA GORAL

W wizji ambientowej obecności różnego rodzaju robotów, towarzyszy_ek dnia powszedniego, szczególne miejsce zajmują roboty tworzone z myślą o osobach w wieku podeszłym, by wspierać je w codziennych czynnościach (przykładowo augmentując ich pamięć), motywować do odnawiania i podtrzymywania kontaktu ze znajomymi i rodziną, zapewniać interaktywną rozrywkę, a czasem oferować swoje miękkie, średnio-responsywne ciało dla zaspokojenia potrzeby kontaktu fizycznego (e.g. PARO).

Nie bez powodu, w zderzeniu z taką wizją przyszłości, podnoszone są głosy obaw i sprzeciwu: odczłowieczenia opieki, postępującej izolacji, lekceważenia potrzeb psychicznych, priorytetyzacji ekonomii oszczędności i zysku, usilnego, kontrproduktywnego szukania problemu dla rozwiązania, jakim są roboty społeczne. Tworzone są etyczne wytyczne, jak te zaproponowane przez zespół Robophilosophy (Aarhus University) z których piąta brzmi: „Values First Principle: Target applications of social robotics must comply with a (deliberatively established specification of) the Non-Replacement Maxim: social robots may only do what humans should but cannot do.” [J. Seibt, M. Damholdt, C. Vestergaard (2020). Integrative Social Robotics, value-driven design and transdisciplinarity. Interaction Studies 21:1, p. 131.].

Istotniejsze wydaje się jednak przeniesienie problemu poziom wyżej, poza (oczywiście społecznie umocowane) uwarunkowania i konsekwencje pojedynczych interakcji człowiek-robot, a nawet społeczne wytwarzanie technologii jaką są roboty. Powstaje wtedy pytanie o konsekwencje „przywracania życiu” przy użyciu robotów społecznych. Jakie to życie i z kim? Jak taki sposób wbuduje użytkowniczkę w społeczeństwo? Dlaczego ten proces narzuca się nam jako jednostronny? Krytycznemu namysłowi chciałabym poddać także bieżącą logikę projektowania „włączania” i aktywizacji ucieleśnionej w postaci robota. Czy zaprojektowanie robotów społecznych jako agentów łączących, przywracających jest drogą, która może być zaprojektowana? Wydaje się, że odpowiedzialne w tej sytuacji, jest stworzenie takich narzędzi, które poza lokalnym ukojeniem, pozwolą na szersze, społeczne działanie, propagację wsteczną tego, co znaczy być starą, starym, jednocześnie transformując, czerpiąc z przeszłości i przyszłości, pojęcie starości.

Choć źródłosłów słowa senior_ka to łacińskie senex, czyli stary, senioralność można ująć jako zjawisko relatywne. Senior to osoba, która jest rzadsza, z racji rzeczy, miała by występować mniej licznie niż ci, którzy są ich „wasalami”. Obserwujemy uporczywie postępujące przebiegunowanie piramidy wieku. Wciąż jednak zdaje się, że (uogólniona) wrażliwość, temperament i mentalność, które re-formują się razem z wiekiem i zmianami organizmu są spychane na margines tego, co społeczne jako faza schyłkowa. Nawet hasła o „życiu, które zaczyna się po 60-tce” albo program SENIOR+, rozpoznając ich pozytywne intencje, zdemaskować można jako organizujące pewną osobną przestrzeń. Poddać badaniu należy więc wymienność senioralności i samotności.

Jedną z szans, które dobrze pomyślane roboty społeczne nam przysparzają, jest wciągnięcie „starości” w orbitę życia społecznego, którą dominowała dorosłość (jako cecha, sposób bycia, zwyczaj – choć nie bez związku z biologicznych przemian organizmu, to w dużej mierze z niej wyabstrahowana,

szczególnie jeśli analizę wyznacza paradygmat konstruktywistyczny) ściśle połączona z charakterem odpowiadającym klasie menadżerskiej – zarządzania sobą i bycia zarządzalną, recto: bycia zaradną i ruchliwą i verso: uzględnialną jako siła lub obiekt w planach innych i dającą się porywać. Stawką może być więc pozytywne przepracowanie „the third unconscious" [Franco Berardi] i rozwiązanie problemu braku czy zakłócenia łączności między „fazami" i nieobecności cech czy charyzmatów ludzkich ujętych pod parasolowym pojęciem starości w sferze wyobrażeniowej i symbolizacji.

(Ko)produkcja gier cyfrowych dla osób starszych. Ujęcie syntetyczne

DAMIAN GAŁUSZKA

Łączenie medium gier cyfrowych z osobami starszymi może jawić się jako przedsięwzięcie karkołomne. W powszechnym odbiorze osoby starsze są cyfrowo wykluczone, a same gry utożsamiane z ludźmi młodymi czy dziećmi. Jednakże przyjęcie takiej perspektywy w poważny sposób ogranicza rozumienie przemian stylów życia przynajmniej części starszych obywateli, których w literaturze przedmiotu określa się mianem „srebrnych graczy" (silver gamers). Zasadniczo srebrni gracze to osoby, które decydują się na kontynuowanie bądź rozpoczęcie zainteresowania grami cyfrowymi na późniejszych etapach życia, przełamując tym samym stereotypy dotyczące własnej grupy wiekowej, jak i samych graczy komputerowych. Jak wynika z dostępnych badań, w przyszłości należy spodziewać się dalszej popularyzacji grania na późniejszych etapach życia (por. Mena i Cookman 2017; Kakulla 2019). W efekcie ta obecnie stosunkowo innowacyjna praktyka ma szansę na upowszechnienie, co też wpisuje się w szersze procesy demograficznego starzenia się społeczeństw.

Częstsze sięganie po gry cyfrowe przez osoby starsze rodzi szereg pytań, a jedno z nich dotyczy kwestii projektowania i produkcji gier dla tej kategorii odbiorców. Jak zauważa badaczka tego medium Mia Consalvo, tworzenie gier „dla" osób starszych jest niekoniecznie tym, czego one same sobie życzą, a ważniejsze z ich perspektywy jest podejście włączające, w którym starsi gracze są zaangażowani w proces projektowy już na jego początkowych etapach (Consalvo 2017: VI). Takie podejście wpisuje się w szerszą filozofię projektowania technologii, które są dostosowane do wielu grup wiekowych (age-friendly), co można rozpatrywać jako komponent projektowania uniwersalnego (UD – Universal Design), które w sferze tworzenia gier cyfrowych zostało zaadoptowane w idei gier oraz zabaw inkluzywnych (inclusive play) (Crossley 2019). W tym sensie gra inkluzywna to taka produkcja, w której „wszyscy gracze są mile widziani" (tamże). W literaturze przedmiotu wspomina się także o alternatywnych modelach współprojektowania gier cyfrowych wraz z osobami starszymi, czego przykładem jest model MPE (Meaningful Play in Elderly) Boba De Schuttera i Vero Vanden Abeele (De Schutter i Vanden Abeele 2008).

W wystąpieniu zostanie przedstawiony proces koprodukcji gier cyfrowych, w którym twórcy współpracują z osobami starszymi. W obrębie tego omówienia znajdą się zarówno teoretyczne założenia dla takiej formuły tworzenia gier, jak i praktyczne sugestie jej realizacji. W efekcie słuchacze będą mogli zapoznać się nie tylko z możliwymi i już realizowanymi podejściami projektowymi, ale też poznają podstawowe zasady tworzenia gier cyfrowych z myślą o starszych obiorcach. Część z tych ustaleń ma charakter uniwersalny i może być stosowana w odniesieniu do innych (nowych) mediów cyfrowych. Podstawą prezentacji jest fragment własnego projektu badawczego, który w całości został poświęcony zjawisku silver gamingu w Polsce.

LITERATURA

Consalvo Mia (2017). Foreword. W: Margarida Romero, Kimberly Sawchuk, Josep Blat, Sergio Sayago i Hubert Ouellet (red.), Game-Based Learning Across the Lifespan. CrossGenerational and Age-Oriented Topics. Cham: Springer, s. V–VI.

Crossley Quinn (2019). Inclusive Game Design: Key Starting Principles, https://www.filamentgames.com/blog/inclusive-game-design-key-starting-principles/ (14.03.2022).

De Schutter Bob i Abeele Vero Vanden (2008). Meaningful Play in Elderly Life, https://lirias.kuleuven.be/retrieve/114734 (14.03.2022).

Kakulla Brittne (2019). Gaming Attitudes and Habits of Adults Ages 50-Plus. AARP Research, https://doi.org/10.26419/res.00328.001 (14.03.2022).

Mena Eduardo i Ben Cookman (2017). THE NEW FACES OF GAMING, https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-04/Ipsos_Connect_Gaming_TP_Feb_17.pdf (14.03.2022).

Design i co-design w koncepcji i polityce budowy przyszłego społeczeństwa ponad zróżnicowaniami wiekowymi

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ KLIMCZUK

Podstawowym założeniem referatu jest uznanie, że rozwój teorii i praktyk projektowania i współprojektowania (design i co-design) jest kluczowy dla tworzenia, wdrażania i ewaluacji polityk wobec starzenia się ludności, w szczególności polityki relacji międzypokoleniowych.

Warto podkreślić, iż w 2022 roku przypada dwudziesta rocznica przyjęcia przez Organizację Narodów Zjednoczonych „Międzynarodowego Planu Działań w Kwestii Starzenia się Społeczeństw" (MIPAA) oraz publikacji przez Światową Organizację Zdrowia ram „aktywnego starzenia się". Bieżący rok zbiega się także z dziesiątą rocznicą obchodów Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej w Unii Europejskiej (EY2012). Za sprawą tych wydarzeń jedną z idei przewodnich w międzynarodowych i krajowych dokumentach strategicznych wciąż jest promocja koncepcji budowy „społeczeństwa dla ludzi w każdym wieku" (society for all ages), niekiedy określanego też jako „społeczeństwo ponad zróżnicowaniami wiekowymi" (ageless society).

Referat zwróci uwagę na aktualność i dalszy rozwój inicjatyw zapoczątkowanych przez MIPAA i EY2012. Wskazane zostaną w szczególności przykłady dobrych praktyk: integracja działań i usług świadczonych przez różnych interesariuszy; współprojektowanie polityk publicznych wobec starzenia się ludności; design i co-design w innowacjach społecznych i technologicznych związanych ze srebrną gospodarką i polityką twórczego starzenia się; programy partycypacyjne w zakresie budowania inteligentnych, zdrowych i inkluzywnych przestrzeni przyjaznych starzeniu się (SHAFE).

Podsumowanie będzie zawierać rekomendacje dla wybranych podmiotów polityki publicznej oraz proponowane kierunki dalszych badań.

O projekcie opakowania odpowiadającego na potrzeby seniorów, czyli projektowanie uniwersalne w praktyce

(WYŁOŻONY)

ANITA BASIŃSKA

Projektowanie uniwersalne (Design for All) opiera się na założeniu, że dobry projekt odpowiada na potrzeby użytkowników, a także jest demokratyczny, czyli odpowiada na potrzeby różnych grup, nie tylko uprzywilejowanych. Wykorzystanie tego nurtu w projektowaniu uczy wrażliwości na potrzeby innych i pokazuje, jak ważne jest poznanie tych potrzeb, z drugiej strony włącza w proces osoby/grupy często wykluczone społecznie lub za takie uważane. Przykładem praktycznego zastosowania zasad projektowania uniwersalnego jest projekt opakowania odpowiadającego na potrzeby seniorów, przy założeniu oszczędności zasobów i materiałów, z zastosowaniem

technologii zleceniodawcy, który był efektem współpracy School of Form i firmy zajmującej się produkcją opakowań z tworzyw sztucznych. Opierając się na metodologii bazującej na partycypacji użytkowników (User Center Design), seniorzy zostali włączeni w proces projektowania produktu zarówno na początku procesu (jako badani), jak i na końcu testując użyteczność i funkcjonalność projektu. W referacie zostaną zaprezentowane wyniki badań oraz efekty procesu projektowania.

Development as Movement: Towards a Sustainable Society?

Numer: G48
Organizacja: Krzysztof Gorlach (UJ), Jan Douwe van der Ploeg (Wageningen University / China Agricultural University), Grzegorz Foryś (UP w Krakowie), Patrick H. Mooney (University of Kentucky)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.025, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Amartya Sen, a Nobel Prize winner in economics has defined human development as freedom. As a measure of development advancement he suggested the growing level of meeting various human needs and widening opportunities. Therefore development processes cannot be reduced simply to the economic growth measured by GDP but have been more complex and measured by HDI. We share this perspective but are more focused on various mechanisms of human development which might guarantee its sustainable character. In international literature on globalisation one might find ten principles for sustainable societies that cover: the stress on “new” or “living” democracy (accountability, creating governance systems, etc.); the focus on subsidiarity (the defense of local livelihoods, local jobs, and communities self-reliance); ecological sustainability (preservation of biodiversity), defense of common heritage resources (natural ones, culture and knowledge as well as modern common resources like public services, etc.); preservation of diversities (cultural, economic and biological); protection of human rights (civil, political and social ones); protection of jobs, livelihood and employment; food security and safety; protection of equity (women rights, indigenous people rights, etc.) and the precaution principle. In order to achieve all the principles mentioned here collective activities (social movements) seem to be required. These issues have been already addressed in some analytical approaches such as: neo-endogenous development, participatory development, contested development and last but not least sustainable development. Therefore the organizers invite all researchers who conduct such studies to join our discussion on development as movement.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Commons or Commodity: The Movement toward Alternative Food Networks in Poland and the United States

RUTA ŚPIEWAK, WSPÓŁAUTORKA: JENIFER META ROBINSON

While the industrial food system (IFS) positions food as a commodity that may be exploited for private profit while feeding a widely distributed populace, Alternative Food Networks (AFNs) can be considered a form of collective action that reconceives food as a public good, or commons. The common feature of these diversified arrangements of food distribution is that they reconnect consumers and food producers more directly than in the mainstream system. In this way, AFNs foster both economic links and social bonds that

constitute new social relations, and institutional arrangements, and local food production and procurement practices. In theory, a food commons contributes to sustainability by more rational and just use of resources through participatory governance, reciprocal accountability, ecological stewardship, and community self-reliance. We employ empirical research with farmers markets, a form of AFNs, to compare the efficacy of those networks in two countries, Poland and the United States, to preserve, regenerate, or perform a commons as a form of sustainable common answer to the weaknesses of the IFS. We "compare by context" (Grasseni 2021): proceeding from the specific characteristics of each case to describe and contrast the actual meaning given to "commons" in each network. We use qualitative methods to consider farmers markets in these two countries that are deeply enmeshed in the global industrial food system. That farmers markets are recognizable in different contexts suggests that, while deeply embedded in a given context, they constitute a genre of social performance, with the potential to work synergistically across distance. They have significant similarities, including city size, relative affluence, participant motivation, and farm accessibility; however, their social-historical and ecological contexts differ. Our comparison tracks contextual challenges to a food commons that can lead to growth or re-enclosure of the sustainable food system that can have implications beyond these two cases.

Towards a more sustainable countryside: Polish new farmers in rural communities

ALEKSANDRA BILEWICZ

The aim of the paper is to reflect on the role of Polish new farmers – that is, people who move out from the city to settle in the countryside or those who return to their native villages after a longer period of studying/working in the cities – in the movement towards the more sustainable countryside. Most new farmers under study pursue some form of sustainable farming – they engage in agroecological, regenerative or permaculture farming. Most of them also want to engage to shape their rural communities in a more sustainable way. In the presented study we tried to assess the impact of the group of new farmers – who can be classified as new peasants according to the terminology of van der Ploeg – on the rural communities in which they live and work. This impact is often hampered by the differences in social and cultural capital between the newcomers, often pursuing a distinct, alternative lifestyle, and the rural communities they join. The sarp difference in farming style between conventional farming and the labour-intensive, small scale style of farming pursued by new farmers often constitutes a big gap between the newcommers and the local farming community. However, overall our study shows that the members of the group of new farmers try to engage in local matters (for example, as members of village councils) and their mindset and production methods has an impact on rural communities.

Eastern European Resilience through alternative food pracitices.

WOJCIECH GOSZCZYŃSKI, WSPÓŁAUTORZKA: RUTA ŚPIEWAK

The paper will be based on Petr Jehlicka, Petr Danka and Jan Vavra's operationalisation of the concept of resilience. It assumes that this concept, originating from systems studies, can have both a conservative and a proactive nature. In the first instance, we are dealing with a condition of preserving the resources of a given community against the stress of modernity. Resilience interpreted in this way is related to the notion of defensive localism, an attempt to defend the existing order of things. In the second approach, resilience can be defined as an active pursuit for features and practices that can develop the community. The proposed paper will focus on the second approach and the non-obvious risks associated with it. The author will analyse related to alternative food practices: actions, imaginaries,

spaces, and their materiality. Focus of the talk will be on the resilience of Polish rurality, the quiet sustainability and the constructive dimension of food practices. One of the highly visible tools used for rural development today is food. Successive initiatives such as local brands, green markets, direct sales systems or community supported agriculture are identified by researchers and practitioners as an important tool that can shape rurality. Little attention is paid to embedded initiatives such as allotments, home gardening or food self-provisioning. Our study ilustrate the critical exclusive potential of iterative practices and the still undiscovered inclusive capacity of everyday practices. The paper will focus on the accelerations and decelerations associated with different food practices and their relation to the resilience of Polish rural communities. The paper will be based on the results of a comparative research project compiling six Polish alternative food networks and a cross-sectional quantitative study of food consumers. Theoretical basis will be set up on resilience theory, more than representational rurality and studies of food practices in Eastern Europe.

Sources:

Sources: Jehlička, P., T. Kostelecký, and J. Smith. 2013. "Food Self-Provisioning in Czechia: Beyond Coping Strategy of the Poor: A Response to Alber and Kohler's "Informal Food Production in the Enlarged European Union" (2008)." Social Indicators Research 111 (1): 219–234. doi: 10.1007/s11205-012-0001-4

Jehlička, P., and P. Daněk. 2017. "Rendering the Actually Existing Sharing Economy Visible: Home-Grown Food and the Pleasure of Sharing." Sociologia Ruralis 57 (3): 274–296. doi: 10.1111/soru.12160

Ageing well in rural communities: insights from selected small Iowa towns

ILONA MATYSIAK, DAVID PETERS

The paper aims at exploring what makes rural communities a good place to live from an older adult's perspective. This will be achieved by using an example of four small towns in the state of Iowa, USA. All these towns are strongly affected by population ageing, i.e., according to the Census Data, have above-average shares of people aged 65 or above. In the case of two of them, senior citizen programs are perceived by the residents as of good quality, whereas in two others, they score significantly lower (Iowa Small Towns Project Data 2020). The analysis covers several themes, such as types of senior services available locally and their provision, quality and accessibility of services important for people of all ages but also for older adults (health care, transportation, grocery stores, etc.), informal support directed at older adults, as well as overall challenges related to population aging in these small Iowa rural towns. The analysis is based on own research carried out in 2021-2022 at the Iowa State University. This includes in-depth interviews with residents aged 65 or older and local stakeholders, as well as a postal survey among randomly selected households in all four towns. Preliminary outcomes indicate the importance of not only "formal" services, such as assisted living, health care or in-home care, but also local social networks (neighbors, friends, community groups) providing support to older residents (emotional support, checking on the elderly, help with grocery shopping or driving). The paper contributes to important discussions on population ageing that go well beyond rural Iowa, as such demographic changes are observed in rural areas in many Western countries. Sustainable rural communities should not only focus on attracting younger people to stay, return or move in, but also on the quality of life of their older residents.

Factors a motivations influence/motivate women (middle-aged) to undergo cosmetic/aesthetic surgery: scoping review

(WYŁOŻONY)

MICHAELA HONELOVA, LUCIE VIDOVIĆOVÁ

Efforts to combat aging and prolong human lives have been going on for centuries, with self-proclaimed experts offering elixirs of eternal youth. (Not only) older people have tried, and even more so nowadays, to find and use various options that could guarantee them to live longer and look better (understand younger and physically attractive) or maintain the so-called status quo. These efforts can be subsumed under the discourse of anti-ageing. One specialty is anti-ageing cosmetic/aesthetic surgery, the fastest-growing commercial medicine, and an increasingly powerful normative cultural practice. At the same time, technological advances in cosmetic/aesthetic surgery have caused individual cosmetic/aesthetic procedures to become more common and safer. Therefore, people are fearless and more accepting of cosmetic/aesthetic surgery to improve their physical appearance. This presentation is based on a literature review conducted to gather those research and studies that looked at the motivations/factors/predictors that influence/have influenced or motivate/have motivated women to undergo cosmetic/aesthetic surgery procedures. At the same time, the question is whether this whole anti-ageing machinery is sustainable in the future.

The study is based on the analysis of available materials. These sources were searched in six databases: Pubmed, Sage Journals, ProQuest, ScienceDirect, JSTOR, Cambridge University Press to search for relevant articles according to PRISMA guidelines. The keywords „motivation", „factors", „women" „ageing", „anti-ageing" and „aesthetic surgery" were used to search for records. The presentation will focus on how the different camps discuss the motivations/factors, where they agree, and which points differ. The last part of the presentation will reflect on what areas are being neglected or completely overlooked during this initial stage of the decision to undergo an anti-ageing cosmetic/aesthetic surgery procedure and the future prognosis of sustainability.

Edukacja i jej przeobrażenia w dobie pandemii COVID-19

Numer: G46
Organizacja: Grzegorz Całek (UW), Piotr Długosz (UP w Krakowie)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.078, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Od marca 2020 roku uczniowie, nauczyciele i rodzice brali udział w edukacji zdalnej – „eksperymencie" niespodziewanym, a przez to takim, na który nikt nie był przygotowany. Zjawisko to zasługuje na szczególną uwagę, gdyż pojawiło się ono niejako przy okazji jako sposób na zmniejszanie ryzyka zarażenia koronawirusem i ograniczenie jego rozprzestrzenienia się w społeczeństwie.

Ponadto warto przypomnieć, iż zdalna edukacja prowadzona była w niesprzyjającym kontekście, który mógł wzmocnić jej szkodliwe działania w środowisku pedagogicznym. W czasie trwania pandemii COVID-19 mieliśmy do czynienia z występowaniem negatywnych zjawisk społecznych, do których można było zaliczyć społeczną izolację, wzrost ryzyka i niepewności, pogłębienie się nierówności społecznych, pogorszenie kondycji psychospołecznej mieszkańców naszego globu. Na całym świecie społeczeństwa musiały się borykać z deficytem bezpieczeństwa społecznego i ograniczeniami w społecznym, zawodowym, psychologicznym funkcjonowaniu.

Z wielu prowadzonych badań wynika, że uczniowie znaleźli się w grupie osób, które najgorzej zniosły pandemię i jej ograniczenia. Sytuacja nagłego ograniczenia kontaktów społecznych, deprywacja potrzeb związanych z autonomią, przeciążenie zdalną edukacją i obowiązkami z niej wynikającymi mogły się negatywnie odbić na kondycji psychicznej młodzieży.

Wraz z nastaniem zdalnej edukacji pojawiły się głosy wskazujące na pogłębienie się

nierówności edukacyjnych, wykluczania cyfrowego, spadku aspiracji życiowych młodzieży. Pojawiły się też u uczniów problemy ze zdrowiem, kondycją fizyczną. Jednocześnie przed powrotem uczniów do szkół nastąpił lęk i strach przed wymaganiami stawianymi przez nauczycieli. Powrót do szkół stał się tak samo stresujący, jak długotrwałe przebywanie w środowisku online.

Jednocześnie zdalna edukacja obnażyła wszystkie braki polskiej szkoły: brak infrastruktury technicznej, brak przygotowania nauczycieli do pracy zdalnej i brak umiejętności metodycznych do prowadzenia zajęć online.

Nie należy też zapominać o rodzicach i ich problemach, jakie wywołała zdalna edukacja. W pierwszej fazie lekcji online, szczególnie wśród młodszych uczniów cały ciężar zapewnienia im opieki i przygotowania dzieci do tych zajęć spoczywał na rodzicach. Zatem w dużej mierze od wiedzy, kompetencji a także czasu, jakim dysponowali rodzice, zależała jakość i poziom wiedzy wielu uczniów. Wszystkie powyżej wymienione czynniki oraz te niezidentyfikowane do tej pory składają się na nader złożony i skomplikowany opis zdalnej edukacji i jej przebiegu w czasie pandemii COVID-19. Cały ten eksperyment oraz jego zamierzone i niezamierzone skutki stały się przedmiotem rozlicznych badań na całym świecie. W związku z powyższym wszystkie osoby prowadzące badania na ten temat zapraszamy do udziału w pracach grupy – podzielenia się wynikami swoich badań oraz refleksjami nie tylko na temat nauczania zdalnego, ale szerzej – na temat przeobrażeń edukacji w świecie po pandemii.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Złe dobrego początki? Uwarunkowania doświadczeń nauczycieli z wprowadzaniem nauki zdalnej związanej z pandemią koronawirusa w Polsce.

DOROTA SZABAN, KRZYSZTOF LISOWSKI

Pandemia koronawirusa zmieniła funkcjonowanie edukacji we wszystkich wymiarach. Wielość analiz dedykowanych jest przemianom kondycji emocjonalnej uczniów oraz ich reakcjom na system nauczania zdalnego wymuszonego przez ograniczenia epidemiczne. Niewiele miejsca w prowadzonych badaniach natomiast poświęca się nauczycielom i sposobom ich postrzegania przez nich nauki zdalnej. W projekcie badania ankietowego realizowanego wiosną 2021 r. wśród nauczycieli wychowawców wszystkich klas, wszystkich typów szkół w Zielonej Górze, skupiliśmy swoją uwagę na poznaniu opinii i doświadczeń tej kategorii osób. Celem wystąpienia jest identyfikacja uwarunkowań oceny nauki zdalnej przez nauczycieli i wskazanie ich społecznych determinant. Szukamy także odpowiedzi na pytanie o to jak można ocenić zdalne kształcenie i jakie wynikają z niego/ujawniają się w jego kontekście problemy wychowawców, nauczycieli oraz uczniów w nowym ładzie edukacyjnym.

Nauczyciele wspomagający w czasie pandemii COVID-19

TOMASZ KASPRZAK

Celem wystąpienia jest przedstawienie najważniejszych wyzwań stojących przez nauczycielami wspomagającymi spowodowanych edukacją w trakcie pandemii COVID-19. W rozporządzeniu MEN z dnia 9 sierpnia 2017 roku [Dz. U. Z 2017 r. póz. 1578] ustawodawca zapewnił obecność dodatkowych nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej (w domyśle nauczycieli wspomagających) w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego w szkołach i klasach integracyjnych, a także w szkołach ogólnodostępnych. W tych ostatnich tylko w pracy z dziećmi z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera lub z niepełnosprawnością sprzężoną. 4 marca

2020 roku w Polsce odnotowano pierwszy przypadek zakażenia koronawirusem SARS-Cov-2, natomiast tydzień później – na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 roku w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020 poz. 410). W związku z tym zawieszono prowadzenie przez publiczne i niepubliczne jednostki systemu oświaty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej. Zasadniczym celem moich badań było odpowiedzenie na pytanie: jak nauczyciele wspomagający radzili sobie w trakcie edukacji zdalnej prowadzonej w 2020 roku, a także wobec nauczania stacjonarnego, kiedy uczniowie wrócili do placówek przestrzegając reżimów sanitarnych? Określiłem także następujące pytania pomocnicze: 1) jakie trudności w edukacji zdalnej dostrzegali nauczyciele wspomagający na jej samym początku (z uwzględnieniem specyfiki niepełnosprawności ucznia); 2) w jakich formach odbywała się edukacja zdalna (czy uwzględniała rodzaj niepełnosprawności ucznia); 3) jakie dobre/słabe strony edukacji zdalnej dostrzegali nauczyciele wspomagający?; 4) czy i jakie zmiany nastąpiły w postrzeganiu przez nauczycieli wspomagających edukacji zdalnej między pierwszą falą pandemii a obecnie (początkiem piątej fali pandemii); 5) jak wyglądała współpraca nauczyciela wspomagającego i wiodącego w klasie integracyjnej; 6) jak wyglądało wsparcie udzielane sobie przez nauczycieli pracujących w klasie integracyjnej. Nie przyjąłem żadnych wstępnych założeń, nie postawiłem żadnych hipotez, mając przekonanie, że do tego typu badań celowym będzie zastosowanie metodologii teorii ugruntowanej, w której teoria jest pochodną analiz danych empirycznych, a zatem nie jest konstruowana na podstawie wcześniej przyjętych aksjomatów czy założeń. Kluczowym dla mnie było maksymalne ograniczenie prekonceptuafizacji swoich zamierzeń badawczych. Do przeprowadzenia badań zdecydowałem się na technikę wywiadu narracyjnego. Podstawową zaletą wywiadu narracyjnego nie jest to, że pomaga on w zebraniu informacji na temat zdarzeń, które nie mogą być uzyskane przy pomocy innych technik badawczych, lecz to, iż tylko w narracji jednostka dokonuje procesualnej rekonstrukcji doświadczeń. Istotną zaletą wywiadu narracyjnego jest możliwość połączenia w opowieści biograficznej trzech perspektyw czasowych: przeszłości, teraźniejszości i w jakiejś mierze również przyszłości. Szczególne znaczenie miało dla mnie prowadzenie bezpośrednio wywiadów twarzą w twarz, natomiast w obliczu obostrzeń związanych z ograniczeniem kontaktów społecznych, a także zmian w funkcjonowaniu instytucji, bezpośrednie spotkania były niemożliwe lub ryzykowne z punktu widzenia zdrowia badacza i badanych. Wywiady przeprowadzone były w styczniu oraz lutym 2022 roku. Co istotne, celem moich badań było zdobycie wiedzy na temat zmian w postrzeganiu edukacji zdalnej (a także pandemii COVID-19) przez nauczycieli wspomagających. W badaniu wzięło udział 15 nauczycieli wspomagających z całej Polski. W wystąpieniu przedstawione zostaną wybrane wyniki – te, które dotyczą bezpośrednio nauczycieli wspomagających.

Edukacja lekiem na całe zło? Studium międzynarodowych materiałów edukacyjnych dotyczących radzenia sobie w pandemii.

MAGDALENA ŚLUSARCZYK , WSPÓŁAUTORKI: MARIA ŚWIĄTKIEWICZ-MOŚNY, ANNA PROKOP-DORNER, NATALIA OŻEGALSKA-ŁUKASIK, MARIANNA ZARYCHTA

Edukację często traktuje się jako narzędzie pozwalające na budowanie lepszego społeczeństwa. Dzięki niej jednostki zyskują wiedzę i kompetencje do pokonywania rozmaitych trudności. W czasie pandemii, kiedy walczyliśmy z koronawirusem, lekarze próbowali leczyć chorych, a naukowcy pracowali nad lekami i szczepionkami. Od instytucji edukacyjnych oczekiwaliśmy natomiast, że zajmą się nauczeniem obywateli jak żyć w rzeczywistości pełnej nowych wyzwań. Wsparcie w radzeniu sobie z nimi było potrzebne szczególnie w kontekście infodemii współtowarzyszącej pandemii – (Eysenbach, 2020), a więc sytuacji, gdy w obliczu ogromnej ilości dostępnych

informacji konieczna jest umiejętność krytycznej oceny źródeł, ich pochodzenia oraz interpretacja zawartego w nich przekazu.

Organizacje międzynarodowe (m.in. WHO, UNICEF), a także krajowe oraz indywidualni aktorzy społeczni podjęli wyzwanie przygotowania działań i materiałów edukacyjnych nt. radzenia sobie z pandemiczną codziennością. Przedstawimy wyniki badań realizowanych w ramach grantu "Wirus w koronie i jego sekrety. Budowanie kapitału zdrowotnego i kompetencji zdrowotnych uczniów w czasie infodemii na przykładzie materiałów edukacyjnych dotyczących pandemii" realizowanego przez zespół badaczek z Instytutu Socjologii UJ oraz Zakładu Socjologii Medycyny Collegium Medicum UJ. Analizą objęto 247 materiały edukacyjne dla dzieci przygotowane przez krajowe instytucje odpowiedzialne za edukację i zdrowie w trzech krajach Europy, Chinach i USA oraz przez organizacje międzynarodowe. Stawiamy pytania dotyczące strategii budowania kompetencji zdrowotnych obywateli. Przyjmujemy, że kompetencje zdrowotne (health literacy) to umiejętność "czytania" i rozumienia informacji medycznych i wykorzystania ich w codziennym życiu. Chodzi przede wszystkim o wiedzę na temat zdrowia umiejętność krytycznego myślenia, szczególnie w kontekście przekazów medialnych (media literacy) (Paakkari&Paakkari 2012)

Wyniki naszych badań wskazują, że możliwość budowania kompetencji zdrowotnych nie została w pełni wykorzystana przez instytucje krajowe i międzynarodowe. Obywateli wprawdzie uczono, jak zachowywać się w nietypowych okolicznościach, ale już nie zawsze podejmowano dyskusję, dlaczego powinni zachowywać się w konkretny, sugerowany sposób. W materiałach edukacyjnych brakowało ponadto rzetelnej wiedzy, która pozwoliłaby radzić sobie z infodemią i rozwijać krytyczne myślenie. Argumentujemy, że ekspertyza w zakresie edukacji zdrowotnej na całym świecie powinna koncentrować się na zwiększaniu zdolności jednostek do podejmowania świadomych decyzji zdrowotnych.

Eysenbach, G. How to fight an infodemic: the four pillars of infodemic management. Journal of medical Internet research. 2020; 22(6): e21820. https://doi:10.2196/21820.

Paakkari, L. and Paakkari, O. (2012), „Health literacy as a learning outcome in schools", Health Education, Vol. 112 No. 2, pp. 133-152. https://doi.org/10.1108/09654281211203411

Dylematy zdalnej edukacji na obszarach wiejskich w Polsce, Czechach, Słowcji i na Węgrzech

PIOTR DŁUGOSZ

Referat pokazuje wyniki badań nad zdalną edukacją, które były prowadzone końcem 2021 r. w krajach Grupy Wyszehradzkiej. Wyniki badań miały dać odpowiedź na temat jakości zdalnej edukacji, która była realizowana na obszarach peryferyjnych. Wyniki badań zastanych oraz dane z zrealizowanych sondaży w projekcie pokazują, iż w każdym kraju edukacja zdalna jest podobnie oceniana. Uczniowie nie są zadowoleni z jej przebiegu i mają obawy dotyczące swojej wiedzy i powstałych zaległości. Pojawiają się też problemy zaburzeń zdrowia psychicznego, które mogą dodatkowo pogorszyć występujące problemy z adaptacją uczniów w szkołach.

Praktyki przestrzenne polskich studentów i studentek związane z edukacją zdalną podczas pandemii Covid -19. Wnioski z badań wstępnych

(WYŁOŻONY)

URSZULA ABŁAŻEWICZ-GÓRNICKA, MAŁGORZATA SKOWROŃSKA

Ostatnie lata, z oczywistych względów, przynoszą rosnące zainteresowanie

przedstawicieli nauk społecznych rozmaitymi aspektami pandemii COVID-19. Pośród nich umieścić można także rozbudowaną refleksję nad procesem edukacji zdalnej i szeregiem zjawisk bezpośrednio lub pośrednio z nim powiązanych.

Nasz referat koncentrować się będzie na wpływie, jaki zdalna edukacja akademicka wywarła na praktyki przestrzenne studentów i studentek polskich uczelni. Interesować nas będzie przede wszystkim to, w jaki sposób długotrwałe kształcenie online zmieniło ich dotychczasowe praktyki wpływając m.in. na decyzje dotyczące miejsca zamieszkiwania w trakcie studiów czy dostosowywanie przestrzeni do zdalnej nauki. Przyjrzymy się także przeobrażeniom, jakim ulegały reguły współzamieszkiwania; w jaki sposób wyznaczano granice fizyczne (pomiędzy współlokatorami, członkami rodziny) oraz granice pomiędzy różnymi obszarami aktywności. Znaczenie takich praktyk postaramy się pokrótce opisać również z perspektywy pozostałych aktorów społecznych zaangażowanych w proces długotrwałego kształcenia akademickiego (wykładowcy, administracja uczelniana).

Z uwagi na fakt, że interesująca nas problematyka jest jeszcze stosunkowo słabo opisana, w swoich rozważaniach będziemy się posiłkować z jednej strony kategoriami znanymi z analiz telepracy i praktyk telepracowników, a z drugiej strony pojęciami charakterystycznymi dla rozważań nad społecznymi funkcjami przestrzeni. Podstawę empiryczną przedstawianych w referacie analiz stanowią wyniki jakościowych badań wstępnych, które obejmowały serię 4 wywiadów fokusowych przeprowadzonych ze student(k) ami polskich uczelni w 2021 roku. Badania zrealizowano za pośrednictwem platformy Zoom, a grupy fokusowe zróżnicowano ze względu na płeć, wiek, typ i siedzibę uczelni oraz studiowany kierunek i rok studiów.

Przeprowadzone wywiady pozwoliły nam dotrzeć do podstawowych charakterystyk procesu zdalnej edukacji akademickiej wynikających ze specyfiki uczelni (polskie uczelnie przyjęły różne rozwiązania w zakresie edukacji zdalnej) oraz specyfiki studiowanego kierunku (różnice zakresu i znaczenia zajęć praktycznych). Przede wszystkim jednak wyniki naszych badań pozwalają uchwycić faktyczne znaczenie wymiaru przestrzennego, technologicznego oraz organizacyjno-edukacyjnego, które zdają się w największym stopniu różnicować doświadczenia związane z długotrwałym kształceniem online. Szczególną uwagę zwracamy na zmiany zachodzące w przestrzeni prywatnej (mieszkaniowej) studentów i studentek, negocjowanie granic związane z dzieleniem zamieszkiwanej przestrzeni oraz wyłanianie się norm regulujących przestrzeń, cielesność i prywatność w trakcie edukacji zdalnej (stosunek do obowiązujących zasad i regulaminów dotyczących kształcenia zdalnego, w tym wykorzystania kamer w trakcie zajęć zdalnych).

W podsumowaniu odniesiemy się do wyzwań praktycznych, a także możliwości związanych z kształceniem na odległość. Analiza praktyk przestrzennych studentów wskazuje na problemy, których uwzględnienie stanowi, w naszym przekonaniu, ważny element planowania nauki zdalnej. Są to m.in. rozbieżności między wyobrażeniami a stanem faktycznym dotyczącym kompetencji i wyposażenia technologicznego oraz warunków zamieszkiwania studentów, różnice oczekiwań dotyczących relacji między wykładowcami i studentami, organizacji procesu kształcenia i oceniania jego efektów oraz zmiany stylu życia studentów, w tym łączenia studiów z aktywnością zawodową.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Indywidualizacja ryzyka i oswajanie niepewności: Młodzi dorośli i ich strategie radzenia sobie z wyzwaniami edukacji w dobie pandemii Covid-19

JUSTYNA SARNOWSKA

Wydarzenia związane z globalną pandemią Covid-19 zmieniają charakter różnych

procesów społecznych, w tym szczególnie wpływają na sposoby myślenia o drogach do stawania się dorosłym wśród młodych ludzi i w ich rodzinach. Jednym z najistotniejszych obszarów wczesno–dorosłego życia poddanym globalnemu kryzysowi jest edukacja.

Referat ma na celu omówienie strategii radzenia sobie z wyzwaniami, jakie w edukacji wywołał wybuch pandemii Covid–19. Przyjmując teoretyczną soczewkę indywidualizacji ryzyka oraz niepewności, przyglądamy się w ujęciu temporalnym doświadczeniom i emocjom jednostek – młodych Polek i Polaków, które i którzy wchodząc w dorosłość, zderzają się z dynamicznie zmiennymi uwarunkowaniami systemowymi. Analizujemy krótko– i długoterminowe strategie działania młodych ludzi takie, jak: (1) zarządzanie sobą w kontekście ryzyka i próby "oswajania" pandemii, (2) zarządzanie codziennością – codzienne praktyki okołoedukacyjne, (3) zarządzanie swoją edukacją indywidualnie (nadawanie priorytetów konkretnym przedmiotom, udział lub brak udziału w wybranych zajęciach), (4) zarządzanie przyszłością (zaufanie/nieufność wobec rozwiązań systemowych, podejmowanie kluczowych decyzji o dalszej ścieżce edukacyjno–zawodowej).

Prezentacja opiera się na wynikach I fali jakościowego badania podłużnego z projektu pt. ULTRAGEN. Wchodzenie w dorosłość w czasach ultra-niepewności: międzypokoleniowa teoria „rozedrganych" tranzycji (NCN OPUS), tj. na 35 wywiadach pogłębionych z młodymi dorosłymi (18–35 lat) z dużych miast w Polsce zrealizowanych w okresie od maja do listopada 2021. Materiał został zakodowany i poddany analizie tematycznej.

Jak nas zmienił zdalny uniwersytet? Z doświadczeń kształcenia zdalnego studentów i nauczycieli akademickich

AGATA ZYGMUNT

W okresie pandemii COVID-19 kształcenie zdalne stało się codziennością nie tylko dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich oraz ich nauczycieli, ale również dla studentów i ich wykładowców. Nie tylko zmieniliśmy miejsce pracy i nauki, ale też stanęliśmy przed koniecznością zrewidowania dotychczas stosowanych metod kształcenia. Adaptacja do gwałtownej zmiany musiała – z konieczności – nastąpić bardzo szybko. Zarówno wśród kadry dydaktycznej, jak i wśród studentów były osoby, dla których zmiana okazała się być szansą na rozwinięcie swoich kompetencji i umiejętności, byli i tacy, którzy tak długo, jak było to możliwe buntowali się przeciwko zmianie, by ostatecznie zaakceptować nową rzeczywistość, ale zdarzały się również osoby, które sytuacja przerosła – zrezygnowały bądź w najlepszym razie ograniczyły swoją aktywność do niezbędnego minimum.

Strategie przystosowanie do zmian zachodzących w uniwersytecie w okolicznościach pandemicznych stanowiły jeden z obszarów badawczych określonych w ramach projektu „Zdalny Uniwersytet", zrealizowanego na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach w październiku i listopadzie 2021 roku. Projekt ten był oparty na badaniach empirycznych, jakościowych, przeprowadzonych wśród studentów i wykładowców tej uczelni. Łącznie przeprowadzono 36 wywiadów swobodnych z nauczycielami akademickimi oraz 72 wywiady ze studentami tej uczelni. Dodatkowo projekt został uzupełniony o materiały fotograficzne, prezentujące miejsca nauki zdalnej studentów.

Podczas wystąpienia zaprezentowane zostaną najważniejsze wyniki i wnioski z przeprowadzonych badań, dotyczące następujących zagadnień:

1. Organizacja miejsca pracy i nauki w warunkach kształcenia zdalnego

2. Wyzwania związane z przygotowaniem i prowadzeniem zajęć zdalnych

3. Charakterystyka uczestnictwa w zajęciach zdalnych

4. Charakterystyka interakcji wykładowca-studenci w warunkach kształcenia zdalnego

5. Specyfika interakcji między studentami w warunkach kształcenia zdalnego

6. Wady i zalety kształcenia zdalnego

W oparciu o zaprezentowane wyniki podjęta zostanie próba stworzenia typologii uczestników procesu kształcenia w uniwersytecie: wykładowców i studentów, uwzględniająca strategie ich adaptowania i funkcjonowania w warunkach zdalnego kształcenia.

Zmiana gramatyki edukacji w dobie pandemii Covid – 19 z perspektywy doświadczeń studentów

ALICJA KORZENIECKA-BONDAR

Pandemia zmieniła niemalże wszystkie aspekty życia człowieka: zdrowie, pracę, konsumpcję, komunikację, edukacja, itd. Doświadczyliśmy kryzysu o charakterze traumatycznym – nieoczekiwanej sytuacji generującej poczucie zagrożenia i silne emocje (Kubacka – Jasiecka, 2010; Qiu, et al. 2020). Przekształceniu uległy dotychczasowe reguły organizujące proces dydaktyczny obejmujące przestrzeń, czas, specyfikę interakcji edukacyjnych i uczenie się – które David Tyack i William Tobin (1994, p. 454) określają jako elementy gramatyki edukacji. „Gramatyka edukacji" to regularna struktura i stałe zasady organizacji pracy szkoły. Jej analiza pozwala zrozumieć funkcjonowanie szkolnej codzienności, ale także rozpoznawać mechanizmy zachowywania instytucjonalnej ciągłości i dokonujących się zmian.

Celem referatu jest ukazanie doświadczeń studentów I roku pedagogiki związanych ze zmianą gramatyki edukacji w okresie pandemii koronawirusa. Badania zrealizowano na przełomie grudnia i styczniu 2021 roku. W badaniach uczestniczyło 64 studentów pedagogiki. W badanych obszarach, fragmentom tekstu przypisano kolejno kody opisowe, by następnie wypowiedzi studentów skategoryzować i nadać kody analityczne.

Analiza doświadczeń studentów pozwala rozpoznać jakie zmiany gramatyki edukacji się dokonują. Uczelnia stała się wirtualną siecią porozrzucanych w przestrzeni całego regionu, kraju, świata (przestało to mieć znaczenie) studenckich pokoi, w których 1) logując się na zajęcia dydaktyczne rozpoczynają, zsynchronizowany w czasie, proces uczenia się; 2) w dowolnym momencie wykonują wyznaczone przez nauczyciela lub siebie zadania. Kluczową i dostrzegalną zmianą w edukacji jest brak potrzeby obecności nauczających i uczących się w jednej czasoprzestrzeni. Nauczyciele utracili kontrolę nad czasem i przestrzenią uczenia się studentów. Zdalne kształcenie mimo, że coraz bardziej samodzielne i świadome nadal w centrum sytuuje nauczyciela i treści. Zmiana w interakcjach między studentami polega na utracie kontaktów bezpośrednich oraz dużym zintensyfikowaniu częstotliwości i kanałów kontaktów zapośredniczonych (por. Nguyen, et al., 2020).

Studenci doświadczają zmiany znanych struktur i zasad organizacji pracy szkoły. Mają poczucie, że zdalne kształcenia to nie jest „prawdziwa, normalna szkoła" ale równocześnie przyzwyczajają się do tej sytuacji i coraz trudniej im wyobrazić powrót do murów uczelni. Ich doświadczenie można określić jako bycie pochłoniętym przez codzienność, wessanym do wnętrza powtarzających się codziennych cykli działań. W parze z tym, idzie spadek nastroju studentów, poczucie straty wartości studiowania oraz niepowtarzalności tego okresu w życiu. Warto monitorować konsekwencje tej sytuacji dla dobrostanu studentów i jakości nabytych przez nich kwalifikacji.

Na podstawie dokonujących się przemian trudno wnioskować ku czemu one prowadzą, gdyż ich przebieg zależy od wielu czynników społecznych, politycznych. Pojawiają się głosy, że nic się nie zmieni, bo systemy edukacji nadal podlegają rynkowej logice lub, że nastąpi seria transformacji w koncepcji instytucji szkolnictwa wyższego, ich uczestników i praktyk. Te zróżnicowane głosy wskazują na potrzebę dyskusji dotyczącą tego, jak ma/ może wyglądać „pocovidowa szkoła".

Doświadczenia studentów zagranicznych w czasach zarazy

KAROLINA PODGÓRSKA

Pandemia Covid dotknęła w sposób szczególny obszaru edukacji, o ile jednak wiele mówi się i pisze o wpływie pandemii na szkolnictwo podstawowe czy średnie, o tyle nieco mniej badań dotyczy wpływu wynikłych z pandemii ograniczeń na szkolnictwo wyższe. W referacie chciałabym zatem odnieść się do organizacji kształcenia zdalnego i hybrydowego na uczelniach wyższych widzianej oczami studentów.

Grupa, której dotyczyć będzie analiza, jest szczególna ze względu na doświadczenie mobilności. Chodzi bowiem o młodych ludzi, którym w czasie pandemii przyszło studiować na zagranicznej uczelni, co dodatkowo komplikowało sytuację organizacyjną. Musieli się odnaleźć nie tylko w zmienionej formule studiowania, ale – wciąż – zaadaptować do nowego środowiska, nawet jeśli funkcjonowało ono głównie online. Niektórzy studenci zdecydowali się jednak na tzw. wirtualną mobilność, czyli studia online bez mobilności fizycznej.

Celem referatu jest odpowiedź na następujące pytania: jak wyglądała reakcja na wyzwania związane z wprowadzeniem edukacji zdalnej w różnych grupach i kontekstach organizacyjnych i społecznych (Polacy we Francji na studiach regularnych, Ukraińcy w Polsce na studiach regularnych, studenci programu Erasmus w Polsce)? Jakie wyzwania niosła każda z tych sytuacji? W jakim wymiarze cele edukacyjne zostały osiągnięte? Wreszcie: jaką rolę w procesie studiowania „za granicą" w pandemii odegrały dodatkowe czynniki, takie jak komunikacja online oraz funkcjonowanie sieci społecznych?

Podstawą do analizy są dane zebrane w 2021 r. w ramach dwóch badań. Pierwsze związane było z projektem realizowanym w ramach schematu Miniatura NCN i dotyczyło sieci społecznych studentów zagranicznych (Polaków we Francji i Ukraińców w Polsce – badanie jakościowe). Drugie badanie dotyczyło ogólnopolskiego projektu badawczego „Erasmus w czasach pandemii" realizowanego we współpracy z Fundacją Rozwoju Systemu Edukacji (badanie ilościowe i jakościowe).

Jakość kształcenia zdalnego w pandemii. Wyzwania, skutki, korzyści

(WYŁOŻONY)

ANNA KOLA

W czasie pandemii Polska Komisja Akredytacyjna nie zaprzestała weryfikacji jakości kształcenia na polskich uczelniach. Wprowadzono nową procedurę ocen zdalnych, która miała ewaluować nie tylko dotychczasową aktywność dydaktyczną uczelni, ale także formy i metody nauczania zdalnego. Po dwóch latach pandemii, ocen zdalnych PKA, nowelizacji prawa w zakresie wymagań odnośnie prowadzenia studiów stawianych uczelniom, należy dokonać naukowej refleksji, czy ta wielowymiarowa „zdalność" przyniosła ze sobą pozytywne czy negatywne skutki. Czy pojawiły się zjawiska wskazujące na rozwój? Co jest wciąż wyzwaniem? Wystąpienie bazować będzie na analizie dokumentów zastanych (w tym przepisów prawa oraz dokumentacji PKA).

Edukacja i społeczeństwo – rekompozycje. Przemiany, oczekiwania, wzajemne niepewności

Numer: G55
Organizacja: Krzysztof Bulkowski (UW), Michał Federowicz (IFiS PAN), Barbara Worek (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Aula III, WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.024, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30 , Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Edukacja jest jednym z wyznaczników sposobu, w jaki społeczeństwo organizuje się wobec naturalnej i nieuchronnej niepewności jutra. Wszak ma ona – choć robi to z trudnym do przewidzenia skutkiem – przygotować kolejne pokolenia do radzenia sobie w przyszłych, nieznanych okolicznościach. Jednak nastawienie na przyszłość ściera się i raczej przegrywa z mocno zakotwiczonymi w przeszłości oczekiwaniami społecznymi, postawami, trybem działania głównych aktorów, czy sposobem zarządzania generowanym przez państwo. Przez ostatnie dwa stulecia powszechna edukacja, a także umasowiona w późniejszym okresie edukacja na poziomie wyższym, została przejęta przez państwo, i stało się to w imię nowoczesności. Dzisiaj ta „nowoczesna" edukacja coraz bardziej odstaje od przemian zachodzących w społeczeństwie.

Pojawiają się coraz liczniejsze ruchy i inicjatywy społeczne, by edukacyjną hegemonię państwa naruszyć, zrekonfigurować sposoby rozwijania kompetencji. By wzmocnić relacje między edukacją a społecznym odczytywaniem źródeł niepewności, wobec których odpowiedzią ma być m.in. wzajemne uczenie się w każdym wieku. Działania te pojawiają się w mikroskali. Machina państwowej edukacji nie jest do takiej rekompozycji, a tym bardziej radykalnej zmiany, przygotowana.

Grupa tematyczna nawiązuje do ogólnopolskiego cyklicznego seminarium Edukacja i Społeczeństwo działającego od grudnia 2020 r. i otwiera się na badaczy, którzy analizują procesy edukacyjne z różnych perspektyw poznawczych, takich jak społeczno-kulturowa, stratyfikacyjna, instytucjonalna, ruchów społecznych, rynku pracy, czy aktywności zawodowej i obywatelskiej, a także sfery wychowania, funkcjonowania szkoły, uczelni i innych podmiotów edukacyjnych. Celem jest także namysł nad dotychczasowym zasobem wiedzy socjologicznej dotyczącej tego obszaru rzeczywistości społecznej, a także nad powiązaniem analiz przemian społecznych z przemianami edukacyjnymi i przezwyciężenie nadmiernej odrębności obu obszarów zainteresowania badawczego.

W Polsce po 1989 roku nastąpił wzrost społecznie odczuwanej wartości edukacji, także aspiracji wobec wykształcenia dzieci, uległa zmianie struktura wykształcenia ludności. Zmieniły się struktury instytucjonalne: system edukacji został zdecentralizowany, wzrosła autonomia szkół i uczelni, zwiększył się udział kształcenia ogólnego i szkolnictwa wyższego. Polska edukacja podlega także procesom obecnym w innych krajach, postępuje umiędzynarodowienie edukacji, rośnie potrzeba aktywności edukacyjnej osób dorosłych i budowania własnego portfela kompetencji również poza edukacją formalną (uczenie się przez całe życie). Ważnym kontekstem jest konkurencyjność gospodarki i innowacyjność, zmieniający się rynek pracy i polityka społeczna. Potrzebne są analizy wszystkich ogniw szeroko rozumianego systemu: poczynając od najważniejszego – szkolnej klasy i szkoły, grupy studenckiej i uczelni, szkolących się ludzi i instytucji oferujących rozwój kompetencji, poprzez samorządy terytorialne, które są gospodarzami edukacji na swoim terenie, po władze centralne, których najważniejszą rolą jest porządkowanie prawa, w odpowiedzi na cywilizacyjne wyzwania stojące przed państwem jako całością. Pandemia jedynie uwypukliła wcześniejsze niedostatki, pozostającej w „tradycyjnie-nowoczesnej" konfiguracji, masowej edukacji.

Potrzebna jest refleksja nad społecznym znaczeniem przemian zachodzących w edukacji, jak i metarefleksja nad wieloraką spuścizną ery nowoczesności, a także nowe inspiracje teoretyczne, w tym pochodzące z innych segmentów socjologii i innych dyscyplin.

Zapraszamy do udziału wszystkich tych, którzy refleksję taką prowadzą z respektem dla badań empirycznych, zarówno ilościowych jak i jakościowych, własnych jak i opartych na danych zastanych, internetowych i wtórnych analizach, także tych, którzy zmierzają do budowania teorii lub wzmacniają evidence informed policy and practice. Perspektywa socjologiczna może przyczynić się do porządkowania dyskursu publicznego wokół edukacji i stawiania trafnych pytań.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Czego powinna uczyć szkoła? Fenomenografia środowiska szkolnego – przykład wykorzystania metody w autorskim badaniu doświadczenia szkolnego

KATARZYNA PAJĄK-ZAŁĘSKA

W naszej prezentacji przedstawimy wyniki badania zatytułowanego „What Schools Teach Vs What Schools Ought to Teach: A Phenomenography of the School Environment". Projekt ten składa się z 30 case study jakościowych badań etnograficznych przeprowadzanych w szkołach w 12 państwach na 5 kontynentach (Polska, Korea Płd., Indie, USA, ZEA, Filipiny, Kenia, Liban, RPA, Brazylia, Nigeria i Zimbabwe). Celem toczącego się projektu jest zbadanie istoty doświadczania środowiska szkolnego, roli jaką pełni każdy z jego aspektów: uczniowie, rodzina, nauczyciele, świat kultury, podwórko, media społecznościowe, a także powiązań pomiędzy tymi aspektami. Zwracamy uwagę, że szczególny nacisk położony został na analizę interakcji na poziomie relacji i komunikacji pomiędzy poszczególnymi jego aktorami.

Badanie w obrębie jednego przypadku składa się z badania dzienniczkowego (dzienniczki wypełniane przez uczniów i nauczycieli), analizy znaczeń i wskazówek komunikowanych przez materialne elementy środowiska szkolnego oraz dwutygodniowej obserwacji etnograficznej w szkole. W trakcie obserwacji rekonstruowane są trzy perspektywy, z których analizować można doświadczenie szkoły. Perspektywę nauczycieli poznajemy drogą wywiadu pogłębionego (IDI), a także dzięki metodzie shadowingu, w której towarzyszymy im w ich codziennej pracy. Do doświadczenia uczniów docieramy poprzez wywiady grupowe (FGI), a także wywiady indywidualne (IDI) z wybranymi dziećmi wspomagane technikami projekcyjnymi prowadzone w trakcie spacerów badawczych podczas których oprowadzają nas oni po szkole widzianej swoimi oczami. Punkt widzenia rodziców ujawnia się nam w trakcie prowadzonych z nimi wywiadów indywidualnych (IDI).

Przyjęte przez nas założenia dzielą kilka kluczowych cech. Po pierwsze, odnoszą się do tzw. perspektywy drugiego rzędu, a więc nie do świata obiektywnego, świata samego w sobie, ale do podmiotowych koncepcji rzeczywistości i subiektywnych jej doświadczeń. Po drugie, pozostawiają one przestrzeń na to, by te koncepcje, doświadczenia i współistniejące z nimi zjawiska opisywać, analizować i wyjaśniać nie z perspektywy profesjonalnych badaczy i wyznawanych przez nich teorii, ale samych badanych, a zatem w naszym przypadku aktorów funkcjonujących w środowisku szkolnym. Po trzecie w końcu nakierowują one bardzo mocno w stronę badań prowadzonych w paradygmacie jakościowym, a także w nurcie tzw. action research.

Zgodnie z założeniami fenomenografii ostatecznie dążymy do tego, by wychodząc od jednostkowych sposobów postrzegania, rozumienia i doświadczania danego wycinka rzeczywistości dojść do treści istniejących poza indywidualnym rozumieniem, a więc do społecznej konstrukcji świata. W naszej

prezentacji przedstawimy wyniki analizy fenomenograficznej, a więc katalog zidentyfikowanych, jakościowo różnych sposobów, w jakie ludzie doświadczają, konceptualizują, uświadamiają sobie i rozumieją różne aspekty środowiska szkolnego. Innymi słowy, wskażemy empirycznie ugruntowane spektrum różnych sposobów ludzkiego myślenia o szkole.

Edukacja obywatelska w działaniu

MICHAŁ WENZEL, KATARZYNA HAMANT

Jednym z palących problemów współczesnych demokracji jest malejąca frekwencja wyborcza związana z nierównym poziomem partycypacji w różnych warstwach struktury społecznej. Literatura przedmiotu pokazuje, że wśród biernych obywateli znajdują się mniej zamożni, gorzej wykształceni oraz młodzi. Ta ostatnia grupa wydaje się największą nadzieją i jednocześnie wyzwaniem. Biorąc pod uwagę wiedzę o nawykowej naturze zachowań wyborczych Polaków (por. Cześnik, Żerkowska-Balas, Kotnarowski 2013)*, znaczący wpływ na skłonność do głosowania ma powtarzalny udział w wyborach. Kluczowe jest zatem kształtowanie pożądanych zachowań politycznych, w tym głosowania we wczesnym etapie życia, poprzez edukację obywatelską i aktywne włączenie do życia politycznego. Niniejszy referat ma na celu zaprezentowanie efektów kształcenia i odziaływania programu „Młodzi głosują+: aktywizacja społeczna i obywatelska młodych ludzi w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych". Mowa o kompleksowym programie edukacyjnym w zakresie zaangażowania obywatelskiego uczniów w wieku 14–19 lat, organizowanym przez SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny i Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej. Projekt opiera się na trzech praktycznych filarach: świadomym uczestnictwie wyborczym (Filar 1), zaangażowaniu w działania obywatelskie (Filar 2) oraz umiejętności dyskusji i wyrażaniu opinii (Filar 3). Jego założeniem jest rozwijanie u młodzieży trzech kategorii kompetencji: obywatelskich, kognitywnych oraz interpersonalnych poprzez aktywny udział w procesach demokratycznych, a konkretnie poprzez zaangażowanie młodych w organizację i przeprowadzenie kampanii profrekwencyjnych oraz młodzieżowych wyborów prezydenckich. Do zbadania efektów programu w zakresie trzech kategorii kompetencji zastosowano metodę ilościową (one-group pretest-posttest design). W preteście wzięło udział N=193, natomiast w postteście N=173 uczestników. Oddziaływanie programu edukacyjnego na młodych zbadano przy użyciu metody jakościowej (FGI). Przeprowadzono dwa zogniskowane wywiady z udziałem młodzieży (dziewięć osób) oraz ich opiekunów (jedenastu nauczycieli). Wyniki badania ilościowego wskazują na istotne statystycznie zwiększenie kompetencji we wszystkich trzech obszarach. Największą poprawę odnotowano w zakresie kompetencji obywatelskich, w wymiarze behawioralnym. Badania fokusowe FGI potwierdzają pozytywne oddziaływanie programu na uczestników poprzez wzmacnianie u tych ostatnich poczucia obywatelskiego sprawstwa oraz rozwijanie świadomości politycznej i zaangażowania obywatelskiego. Studium przypadku „Młodzi głosują+" pokazuje, że uczenie się przez działanie jest metodą nauczania, jak i uczenia się, którą można skutecznie wykorzystać do rozwijania umiejętności i zaangażowania obywatelskiego wśród młodzieży. Kompetencje i wiedza nabyte przez młodych przekładają się na nowe praktyki i zachowania społeczno-polityczne, w tym partycypację wyborczą.

*Cześnik Mikołaj, Żerkowska-Balas Marta, Kotnarowski Michał. 2013. "Voting as a habit in new democracies – evidence from Poland". Communist and Post-Communist Studies 46: 95–107.

Model transferu praktyk rozwijających kompetencje przyszłości z edukacji pozaformalnej do formalnej w sieci programu Klub Młodego Odkrywcy (KMO) koordynowanej przez Centrum Nauki Kopernik (CNK)

ZUZANNA MICHALSKA

W późnej nowoczesności, w której pewna jest tylko zmiana (Giddens 2009), w społeczeństwie ryzyka, w którym nie jesteśmy w stanie przewidzieć skutków własnych działań w rzeczywistości globalnej (Beck 2004), niektóre obszary przeszły konieczną transformację ze świata ery przemysłowej, inne wciąż działają według zasad z początków epoki nowoczesności. Jednym z tych, które wyjątkowo opornie poddają się zmianom, jest system edukacji.

Wedle licznych badań prowadzonych w szkołach w krajach europejskich, w tym, w Polsce (Berliner 2008, Piątek 2015, Gołębniak 2014, Klus-Stańska 2016), publikacje naukowe, postępowe programy na uczelniach pedagogicznych, szkolenia, kursy i projekty dla nauczycieli, nie przekładają się na zmianę praktyk prezentowanych przez nich w systemie edukacji formalnej. Mimo pełnej świadomości praktyk faktycznie rozwijających kompetencje przyszłości oraz zasad edukacji konstruktywistycznej (TALIS 2013), w szkole dominuje przekaz transmisyjny, a podstawowym celem realizowanym przez aktorów jest osiągnięcie jak najwyższej pozycji w rankingu: uczniów i szkół. Potwierdzają to doświadczenia i obserwacje płynące ze współpracy CNK z nauczycielami, w tym, w międzynarodowym programie KMO, działającym od 20 lat, obecnym w 5 krajach i zrzeszającym około 10000 uczniów.

KMO to interdyscyplinarne zajęcia pozalekcyjne dla dzieci i młodzieży, dostępne na wszystkich etapach edukacyjnych. Na spotkaniach, dzieci i młodzież pracują w grupach pod opieką nauczyciela. Eksperymentują, zadają pytania i szukają odpowiedzi, obserwują i wyciągają wnioski na wybrany przez siebie temat. Nie ma ocen liczbowych. Bardziej niż znajomość faktów liczy się umiejętność znalezienia rozwiązania. Dla procesu uczenia się istotne są praktyka wyciągania wniosków z obserwacji i refleksja nad tym co poszło inaczej, niż przewidywano. KMO to również sieć współpracy kilkunastu instytucji edukacyjnych, uczelni wyższych i samorządów.

W referacie zaprezentuję model transferu praktyk rozwijających kompetencje przyszłości oraz narzędzia transferu opracowane w ramach realizacji programu „Doktoratu wdrożeniowego" MEiN, USWPS i CNK, w latach 2018-2022. Główne pytania badawcze, na które szukałam odpowiedzi w dysertacji, brzmią: Co wpływa na stosowanie praktyk rozwijających kompetencje XXI w. przez nauczycieli w procesie nauczania i uczenia się uczniów? oraz Jakie warunki są niezbędne, żeby doszło do transferu praktyk rozwijających kompetencje XXI w. z edukacji pozaformalnej do formalnej?

Przedmiotem badań były program KMO oraz zaangażowani w niego nauczyciele, a wdrożenie zakłada transfer praktyk edukatorów prowadzących kluby z zajęć pozalekcyjnych do środowiska szkoły w ramach sieci KMO. Jednak model transferu powstały w projekcie badawczym i opracowany na podstawie teorii morfogenezy Margaret Archer (Archer 2013) jest uniwersalny i może być zastosowany w każdej społeczności edukatorów dążących do zmiany. Zakłada on konieczność wspierania agentów zmiany jakimi są zaangażowani, refleksyjni nauczyciele, przez dyrekcje szkół, rodziców oraz szeroką koalicję instytucji i ekspertów działających na rzecz edukacji.

W projekcie oparłam się na ontologii socjologów, stojących na stanowisku przenikania się struktury i sprawczości: Bourdieu, Giddensa i Archer. Podstawową koncepcją teoretyczną przyjętą w rozprawie jest teoria morfogenezy Archer oraz refleksyjność jednostki jako mechanizmu pośredniczącego między strukturą, a sprawczością. W badaniach własnych zastosowałam strategię mieszaną wykorzystując metody ilościowe (technika CAWI, diagnostycznie) i jakościowe (warsztaty eksperckie, IDI, obserwacje, shadowing). Wykorzystałam również dane zastane (TALIS 2013, Orange 2021) i wnioski z raportów na temat pożądanych kierunków zmian w polskiej edukacji (Federowicz 2015, Hausner 2020).

Jak przezwyciężyć bariery w nauczaniu podejścia obliczeniowego (computational thinking) w naukach społecznych?

AGATA KOMENDANT-BRODOWSKA, KATARZYNA ABRAMCZUK, ANNA BACZKO-DOMBI

Pandemia to tylko jeden z procesów, który wyraźnie pokazał nam, że żyjemy w świecie złożonych zależności na poziomie globalnym, a także to, jak dynamicznie potrafią przebiegać procesy społeczne. W takim świecie rośnie zapotrzebowanie na przedstawicieli nauk społecznych, którzy potrafią analizować dynamikę zachowań. Potrzebujemy socjologów, psychologów i politologów, którzy umieją opisywać, ilustrować i analizować złożone procesy społeczne, również w ramach współpracy interdyscyplinarnej. Obliczeniowe nauki społeczne (CSS) odpowiadają na tę potrzebę, oferując ramy, które łączą perspektywę systemów sieciowych z zestawem narzędzi obliczeniowych i metod, takich jak modelowanie i symulacje społeczne (np. analiza sieci społecznych, modelowanie wieloagentowe, problematyka złożoności).

W czasie pandemii covid-19 bardzo często można było słyszeć o modelach rozwoju epidemii i symulacjach służących zarówno przewidywaniu kierunków rozwoju sytuacji, ale też ocenie możliwych skutków różnych opcji dotyczących wdrażania nowych regulacji. W symulacjach tego rodzaju oprócz biologicznych charakterystyk wirusa bardzo istotne było modelowanie zachowań społecznych, a więc np. odpowiedź na pytanie, na ile różne nowe normy zachowania, takie jak powstrzymywanie się od spotkań lub podróży, zostaną w społeczeństwie przyjęte. Konieczne było zatem włączenie do modeli wiedzy z zakresu nauk społecznych. Podejście obliczeniowe jest pomocne w analizowaniu tego i innych złożonych procesów, takich jak chociażby migracje, transformacja energetyczna czy polityki związane z zapobieganiem zmianom klimatu. Wspólnym elementem tych procesów jest też potrzeba współpracy interdyscyplinarnej, np. klimatologów, socjologów, psychologów, ekonomistów czy specjalistów od bioróżnorodności.

Pomimo swojego potencjału nowoczesne metody obliczeniowe, czy też szerzej podejście określane jako obliczeniowe nauki społeczne nie jest popularne na kierunkach studiów związanych z naukami społecznymi. Spowodowane jest to m.in. przez lęk przed matematyką i statystyką, a także autostereotypy związane z płcią w powiązaniu z nierównościami na etapie wyboru kierunku studiów (przeniesienie nierówności płci w edukacji STEM na nierówności na kolejnych etapach edukacji). Oprócz barier po stronie studentów mamy również do czynienia z barierami po stronie akademii, (m.in. w postaci kursów i podręczników o wysokim progu wejścia czy barier instytucjonalnych).

Aby rozwiązać ten problem, w ramach projektu Action for Computational Thinking in Social Sciences (actiss-edu.eu) stworzyliśmy program otwartych masowych kursów online wprowadzający studentów w świat obliczeniowych nauk społecznych w angażujący i przystępny sposób – tak, żeby do "zajrzenia" w świat modelowania i symulacji nie było konieczne przygotowanie matematyczne czy programistyczne. Program adresowany jest w szczególności do osób rozpoczynających studia, które nie mają praktycznej wiedzy z zakresu zaawansowanej algebry, analizy matematycznej, programowania itp. i daje im możliwość przejścia przez barierę zbudowaną z lęków, stereotypów i braku praktyki. Celem jest budowanie kompetencji, które pozwolą lepiej i pełniej analizować złożone procesy społeczne i włączać się w prace interdyscyplinarnych zespołów analizujących takie procesy.

W prezentacji chcielibyśmy przedstawić założenia, cele i doświadczenia z projektu ACTISS z perspektywy socjologii edukacji. Omówimy bariery w nauczaniu podejścia obliczeniowego, dotyczące np. postrzegania tzw. computational social science oraz wyzwania widziane z perspektywy nauczycieli akademickich, a następnie przedstawimy pomysły i rozwiązania odpowiadające na część z tych barier, zastosowane w stworzonych w ramach projektu kursach i materiałach edukacyjnych. Omówimy również proces tworzenia masowych

otwartych kursów online, który jest interesujący nie tylko z punktu widzenia budowania kompetencji osób uczących się, ale też jako doświadczenie rozwijające kompetencje nauczycieli akademickich.

Rekompozycja przestrzeni szkolnych – środowisko uczenia się uwzględniające potrzeby ucznia

(WYŁOŻONY)

NATALIA MILER-OGÓRKIEWICZ

Doświadczenie pandemii i nauki zdalnej oraz rosnąca rola technologii we współczesnej edukacji skłania do refleksji nad środowiskiem uczenia się. Pandemia zakwestionowała to, co wydawało się niekwestionowalne. Dotychczasowy porządek szkoły wraz z jej arbitralną przestrzenią symboliczną musiały ustąpić miejsca nowym rozwiązaniom. Zmiana miejsca uczenia się z przestrzeni szkolnych na domowe w trakcie nauczania zdalnego pozwoliło zmienić perspektywę i spojrzeć na współczesne szkoły z dystansu. Zalecenia sanitarne oraz próby ich spełnienia uwypukliły stan i kondycję budynków szkolnych oraz możliwości ich adaptacji. Nauka w domu zaś przeniosła nauczycieli i uczniów do nowego wymiaru, w którym przestrzeń symboliczna, fizyczna i wirtualna na nowo ustalały swój rozkład sił. Zmiany te są potencjalnie punktem wyjścia do rozważań nad rekompozycją przestrzeni szkolnych i poszukiwań nowych środków, w tym architektonicznych, kształtujących przyjazne, inkluzywne i wspierające naukę przestrzenie dla dzieci i młodzieży.

Celem referatu jest holistyczne podejście do zagadnienia przestrzeni szkolnych oraz możliwości jej ulepszenia wobec współczesnych wyzwań edukacyjnych. Z jednej strony autorka analizuje przestrzeń szkolną pod kątem przestrzeni fizycznej, architektonicznej, oraz jej elastyczności do zmieniających się wymagań, m. in. epidemiologicznych. Z drugiej zaś, na podstawie własnych badań jakościowych przeprowadzonych z udziałem uczniów szkół podstawowych, próbuje określić potrzeby dzieci względem przestrzeni uczenia się i odpoczynku, aby przyjąć je jako podstawę środków naprawczych przestrzeni szkolnych w duchu filozofii human-centered design.

Na podstawie wyników własnych badań jakościowych z udziałem uczniów szkół podstawowych oraz przeglądu zaleceń epidemiologicznych, uwzględniając aktualny stan i kondycję przestrzeni szkolnych autorka wskazuje mocne i słabe punkty przestrzeni szkolnej, podaje ich uzasadnienie z perspektywy socjologicznej i architektonicznej, a także określa kierunek działań naprawczych uwzględniający potrzeby dzieci ujawnione w indywidualnych wywiadach pogłębionych. Wnioski z przedstawionych badań mogą doprowadzić do powstania nowego modelu szkoły odpowiadającego obecnym i nowo powstałym potrzebom i cywilizacyjnym wyzwaniom.

Sieci społeczne jako kapitał absolwentów szkół

(WYŁOŻONY)

TOMASZ PŁACHECKI, WSPÓŁAUTORZY: GRZEGORZ HUMENNY, JĘDRZEJ STASIOWSKI

W analizach dotyczących edukacji niejednokrotnie przyjmuje się milczące założenie, że kompetencje zdobyte przez uczniów, które przekładają się na ich późniejszą karierę zawodową, są pochodną kształcenia zapewnianego przez szkołę (wątek edukacji nieformalnej pojawia się częściej w badaniach dotyczących kształcenia się przez całe życie). Proponujemy poszerzenie tej perspektywy poprzez uwzględnienie czerpania przez uczniów wiedzy również od rodziny, przyjaciół i znajomych. Uwzględnimy zarówno uzyskiwaną w ten sposób wiedzę zawodową, jak i korzystanie z udzielanych przez bliskich porad dotyczących wyboru szkoły lub pracy. Nie wykluczamy, że taka wiedza i porady stanowią istotne uzupełnienie nauki przedmiotów zawodowych w szkołach oraz

profesjonalnego poradnictwa zawodowego.

Zasobami istotnymi w początkowym etapie kariery zawodowej absolwentów może się okazać także wsparcie finansowo-materialne rodziny (pomoc w pokryciu kosztów związanych z podejmowaniem pracy, ale także umożliwienie odroczenia wejścia na rynek pracy i kontynuowania edukacji – strategia racjonalna wobec kryzysu dotykającego daną branżę) oraz kontakty bliskich z potencjalnymi pracodawcami absolwentów.

Zamierzamy sprawdzić jak sieci społeczne absolwentów oraz różne uruchamiane dzięki tym sieciom zasoby mogą wpływać na plany edukacyjne i zawodowe uczniów ostatnich klas oraz ich pierwsze miesiące na rynku pracy. Pokażemy także uwarunkowania kapitału społecznego absolwentów, w szczególności to jak jest on powiązany z innymi kapitałami uczniów oraz ich gospodarstw domowych.

W analizach wykorzystamy dane z ankietowego badania panelowego prowadzonego obecnie z uczniami i absolwentami na potrzeby realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE) projektu monitorowania losów absolwentów szkół zawodowych. Uczestnicy badania biorą w nim udział po raz pierwszy jako uczniowie ostatniej klasy branżowej szkoły I stopnia, technikum lub szkoły policealnej, a następnie po ukończeniu nauki w tego typu szkole.

Strategie radzenia sobie nauczycieli z wyzwaniami zdalnej pracy w edukacji w okolicznościach kryzysu pandemicznego.

(WYŁOŻONY)

ALEKSANDRA DRABINA-RÓŻEWICZ

Wystąpienie będzie skoncentrowane wokół zaprezentowania pierwszych wyników badań przeprowadzanych w ramach realizowanego aktualnie projektu COV-WORK. Poruszę w nim temat pracy w edukacji jako jeden z obszarów świata pracy szczególnie dotknięty skutkami kryzysu pandemii. W związku z pandemią znaczące jako konteksty pracy w oświacie stają się: dynamiczne zmiany technologiczne, społeczne, mobilizacyjne, przekształcenie roli i znaczenia procesu edukacji na poziomie krajowym i globalnym – te trendy akcelerują podczas kryzysu pandemicznego. Zaprezentowane pierwsze wyniki prowadzonych aktualnie badań mają na celu prześledzić znaczenie i istotę doświadczenia pracy zdalnej nauczycieli jako rozwiązania awaryjnego w kryzysie oraz to, jak przyspieszenie przemian w edukacji funkcjonuje w środowisku pracy w szkole i życiu prywatnym zatrudnionych tam pracowniczek i pracowników dydaktycznych w perspektywie podejmowanych przez nich strategii radzenia sobie z nowymi wyzwaniami. W referacie skupię się na przedstawieniu efektów pracy przy pierwszych analizach zgromadzonych danych w ramach przeglądu dostępnej literatury przedmiotu oraz materiału badawczego pochodzącego z autobiograficznych wywiadów narracyjnych oraz wywiadów w grupach focusowych tematycznie koncentrowanych wokół konsekwencji funkcjonowania w sytuacji kryzysu pandemii i awaryjnego wprowadzenia pracy zdalnej w edukacji w świetle indywidualnych doświadczeń nauczycieli.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Znaczenie zdobycia dyplomu zawodowego dla sytuacji absolwentów szkół ponadpodstawowych

GRZEGORZ HUMENNY

Kształcenie w ponadpodstawowych szkołach pozwalajacych uzyskać dyplomy zawodowe kończy co roku blisko 150 tys. osób. Dodatkowo ponad 50 tys. kończy edukację w szkołach policealnych, które także pozwalają zdobyć taki dyplom. Dyplomy zawodowe można obecnie uzyskać w ponad 200 zawodach, jednak powiązane jest to z koniecznością zdawania kilku egzaminów potwierdzających kwalifikacje. W efekcie co

roku Okręgowe Komisje Egzaminacyjne (OKE) przeprowadzają setki tysięcy egzaminów zawodowych w setkach kwalifikacji. Informacje o liczbie osób zdobywających dyplomy zawodowe w kolejnych latach publikowane są przez OKE, jednak do ubiegłego roku nie można ich było powiązać bezpośrednio z liczbą absolwentów szkół branżowych kończących naukę. Ograniczeniem był brak możliwości powiązania danych z Systemu Informacji Oświatowej (w których jest informacja o tym, kto został w danym roku absolwentem szkoły kształcącej zawodowo) z danych z OKE (w których jest informacja o tym, kto uzyskał dyplom zawodowy).

Sytuacja ta zmieniła się w ubiegłym roku wraz ze zmianami ustawowymi i realizacją przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE) pierwszej edycji monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych. Uruchomiony w 2021 roku, monitoring karier jest rozwiązaniem systemowym, w którym zamiast danych sondażowych wykorzystywane są dane gromadzone w rejestrach publicznych. Na potrzeby monitoringu corocznie pozyskiwane są dane z Systemu Informacji Oświatowej, Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych, systemu POLON oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – dane są pozyskiwane i anonimizowane przez Informatyczne Centrum Edukacji i Nauki, a następnie analizowane przez IBE.

W efekcie realizacji monitoringu stało się zatem możliwe nie tylko ustalenie jaki odsetek absolwentów szkół kształcących zawodowo uzyskał dyplom zawodowy lub potwierdzenie zdobycia części kwalifikacji zawodowych ale także sprawdzenie tego czy i jak posiadanie tego rodzaju dokumentu wpływa na ich losy edukacyjno-zawodowe. Okazuje się, że w zależności od typu szkoły dyplomy zawodowe uzyskuje pomiędzy 40% a 70% absolwentów. Zaobserwować można także znaczne zróżnicowanie ze względu na takie charakterystyki jak zawód czy branża ale także region zamieszkania czy płeć absolwenta.

Sama skala zjawiska związanego z brakiem uzyskania dyplomu zawodowego jest interesującym zagadnieniem. Nie mniej interesujące wydaje się jednak także to, czy uzyskanie dyplomu zawodowego lub części kwalifikacji zawodowych (składających się na ten zawód) wpływa na sytuację edukacyjno-zawodową absolwentów (np. kontynuowanie nauki, podejmowanie pracy, czy też pozostawanie osobą bezrobotną). Warte sprawdzenia jest także to czy i jak uzyskanie (bądź brak) dyplomu wpływa na trajektorie losów absolwentów w okresie kilkunastu miesięcy od ukończenia szkoły. Będzie to główny temat planowanego referatu.

Poza walorami poznawczymi związanymi bezpośrednio z tematem wystąpienia, referat ma także zwrócić uwagę na potencjał danych administracyjnych jako źródła informacji pozwalających nie tylko wspierać projektowanie i ewaluację polityk publicznych ale także służących weryfikacji hipotez badawczych formułowanych na gruncie socjologii edukacji.

Zgodność pracy z wyuczonym zawodem – pomiar i konsekwencje niedopasowań horyzontalnych wśród absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych

JĘDRZEJ STASIOWSKI

W pytaniach o sytuację absolwentów szkół kształcących zawodowo na rynku pracy często podnosi się kwestię zgodności zdobytego wykształcenia zawodowego i podejmowanej pracy. Problem tego rodzaju zgodności lub jej braku, określanego pojęciem niedopasowań (ang. mismatch) jest ważny ze względu na negatywne konsekwencje dla jednostek, firm i całej gospodarki. Większość analiz koncentruje się na niedopasowaniach wertykalnych tj. sytuacjach, w których obserwujemy nadwyżkę (ang. overeducation) lub deficyt wykształcenia (ang. undereducation) w stosunku do wymagań stawianych w danym zawodzie lub na określonym stanowisku (McGuinness, S., Pouliakas, K., & Redmond, P. 2017). Interesującym i rzadziej podejmowanym tematem, są niedopasowania horyzontalne, które polegają na niespójności obszarów lub dziedzin wykształcenia, kwalifikacji lub umiejętności z podejmowaną pracą (Verhaest, Sellami, i Van der Velden 2017). Z perspektywy

absolwentów, zgodność podjętej pracy z wykształceniem można interpretować w kategoriach udanej inwestycji, zarówno własnego czasu, jak i zasobów finansowych oraz materialnych związanych ze zdobyciem kwalifikacji zawodowych. Niedopasowania mają negatywny wpływ na uzyskiwane zarobki (Robst 2007, Robst and VanGilder 2016, Nordin 2010, Bender and Heywood 2011) lub satysfakcję z pracy (Bender and Heywood, 2009, Beduwe and Giret 2011). Z perspektywy funkcjonowania państwa problem zgodności podejmowanej pracy z wykształceniem można sprowadzić do zagadnienia efektywności realizowanych polityk publicznych, zarówno edukacyjnych, jak i polityk rynku pracy. Sprawny system doradztwa zawodowego na różnych etapach edukacji, lepsze dopasowanie struktur kształcenia zawodowego do potrzeb gospodarki i bliska współpraca szkół kształcących zawodowo z pracodawcami zwiększają szanse absolwentów szkół na wykorzystanie zdobytych umiejętności w pracy.

Do pomiaru niedopasowań można zastosować różne metody: oparte na eksperckim opisie wymagań na stanowiskach pracy metody analityczne, metody samooceny oraz metody statystyczne (np. zrealizowanych dopasowani) i podejścia mieszane (Kocór, 2019). W wystąpieniu zaprezentowane zostaną alternatywne podejścia do pomiaru niedopasowań horyzontalnych. Proponowane miary oparto na informacjach zawartych w klasyfikacji ISCO-08 stosowanej do kodowania zawodu wyuczonego i wykonywanego w pierwszej pracy oraz europejskiej klasyfikacji umiejętności, kwalifikacji i zawodów ESCO. Trafność proponowanych wskaźników zweryfikowano wykorzystując subiektywny wskaźnik dopasowania, oparty na samoocenie badanych absolwentów zasadniczych szkół zawodowych i techników. W trakcie referatu przedstawione zostaną również przykłady zastosowania proponowanych miar do analizy konsekwencji niezgodności zawodu wykonywanego z wyuczonym dla poziomu satysfakcji z pracy oraz uzyskiwanych zarobków.

Edukacja finansowa w Polsce. Uwarunkowania nabywania umiejętności i kształtowania postaw.

KRZYSZTOF BULKOWSKI

Jednym z wyzwań stojących przed każdym człowiekiem jest nabycie wiedzy i umiejętności niezbędnych w dorosłości do poruszania się w świecie finansów. Rozumienie zagadnień z tej dziedziny pomaga zarówno w codziennych wyborach i decyzjach finansowych, jak również w analizie bardziej skomplikowanych procesów mających przełożenie na sytuację jednostek, jak na przykład działanie rynków finansowych. Konsumenci, korzystając z produktów i usług finansowych, powinni je rozumieć, być świadomi możliwości oraz ryzyk z nimi związanych, znać swoje prawa, widzieć, gdzie szukać informacji i pomocy, a także umieć przewidywać skutki, jakie ich decyzje mogą spowodować w dłuższej perspektywie. Osoby nieposiadające odpowiedniego zasobu wiedzy zagrożone są jedną z form wykluczenia społecznego, jaką jest wykluczenie finansowe.

Celem wystąpienia jest analiza uwarunkowań nabywania wiedzy i umiejętności związanych ze światem finansów oraz zobrazowanie wyzwań stojących zarówno przed polskim system oświaty, jak i instytucjami wspierającymi działania z zakresu edukacji finansowej wśród dorosłych. Do omówienia tych zagadnień posłużą wyniki największego reprezentatywnego badania edukacyjnego na świecie, dzięki któremu można wnioskować o populacji piętnastolatków, młodzieży u progu dorosłości. Program PISA w ostatnich trzech edycjach (2012, 2015, 2018) zawierał komponent pomiaru umiejętności finansowych. Elementem badania było również zebranie danych kontekstowych dotyczących zachowań oraz postaw polskiej młodzieży wobec kwestii finansowych.

W wystąpieniu poddane analizie zostaną potencjalne źródła stojące za dobrym wynikiem osiągniętym przez polskich uczniów na tle międzynarodowym. Jednym z czynników mających przełożenie na ten wynik jest względnie mały udział uczniów osiągających najniższy poziom umiejętności

(9,6%). Uczniowie z tej grupy w wieku piętnastu lat radzą sobie jedynie z prostymi zadaniami, takimi jak decyzje o codziennych wydatkach czy odczytywanie prostych informacji z paragonów. Taki poziom wiedzy i umiejętności oznacza wysokie ryzyko zagrożenia wykluczeniem finansowym w przyszłości jednej na dziesięć osób z tej kohorty wiekowej. Przeanalizowany zostanie również związek umiejętności finansowych z innymi dziedzinami wiedzy i umiejętności, określanymi jako niezbędne w dorosłym życiu: rozumieniem czytanego tekstu, matematyką czy rozumowaniem w naukach przyrodniczych. Pod uwagę zostanie wzięty również czynnik postępującej cyfryzacji finansów, czyli obserwowany coraz ściślejszy związek nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych z zachowaniami oraz sposobami korzystania z usług i produktów finansowych.

Wnioski z analizy uwarunkowań umiejętności finansowych prowadzą do pytań praktycznych: o rolę szkoły w kształtowaniu zachowań i postaw finansowych młodych ludzi, o możliwe zmiany w dotychczasowym podejściu do edukacji finansowej w szkole, o możliwość skupienia działań edukacyjnych na osobach potencjalnie zagrożonych w przyszłości wykluczeniem finansowym, jak również o koordynację działań edukacyjnych skierowanych do dorosłych prowadzonych przez liczne instytucje w Polsce. Podjęcie tematu rozwoju edukacji finansowej wymaga ujęcia interdyscyplinarnego, uwzględniającego także perspektywę socjologiczną. Analiza tych zagadnień ma wymiar praktyczny w kontekście decyzji, które będą podejmowane w niedługim czasie, w tym również w ramach w opracowywanej obecnie w Polsce Krajowej Strategii Edukacji Finansowej.

Edukacja domowa w Polsce – kto uczy dzieci w domu?

KINGA LENDZION, AGNIESZKA WOŁK

Według danych Ministerstwa Edukacji i Nauki w roku szkolnym 2020/2021 w całej Polsce na nauczaniu domowym było 19 966 dzieci. Większość z nich (79%) uczyła się na poziomie szkoły podstawowej. Choć odsetek uczniów korzystających z tej formy nauki w Polsce jest nadal znikomy, to zainteresowanie edukacją domową z roku na rok systematycznie rośnie. Warto wspomnieć, że rok wcześniej, w roku szkolnym 2019/2020 z tej formy edukacji korzystało 12 060 uczniów. W samym województwie mazowieckim wzrost liczby uczniów uczących się w domu na przestrzeni zaledwie roku był prawie dwukrotny – z 2 853 uczniów do 5 391 (www.dane.gov.pl). Niewątpliwie na wzrost zainteresowania rodziców tą formą edukacji wpłynął okres pandemii i związane z nią doświadczenia ze zdalnym nauczaniem i/lub obawa o zdrowie najbliższych.

Obecnie edukacja domowa coraz częściej staje się przedmiotem dyskursu publicznego. Rodzi się wokół niej wiele pytań: Jakie są motywy rodziców i uczniów przechodzenia na tę formę edukacji? Kto, a raczej jakie rodziny korzystają z tej formy nauki? W jaki sposób dzieci radzą sobie z nauką w domu? Niestety, na pytania te nie znamy pełnych odpowiedzi, ponieważ istnieje na gruncie polskich badań luka empiryczna w tym zakresie. Publikacje naukowe, które dotychczas się ukazały, poruszające kwestię edukacji domowej w Polsce, opierają się na wywiadach i sondażach przeprowadzonych na niewielkich i niereprezentatywnych próbach. Są to badania lokalne, w których podmiotami badań są przede wszystkim rodzice, natomiast przedmiotem – ich doświadczenia i opinie na temat edukacji domowej.

W swoim wystąpieniu autorki chcą przedstawić wyniki badań ilościowych przeprowadzonych wiosną 2022 roku w województwie mazowieckim wśród rodzin podejmujących się edukacji dzieci w środowisku rodzinnym. Celem przeprowadzonych badań był opis społeczno-demograficzny rodzin z województwa mazowieckiego, korzystających z edukacji domowej oraz poznanie motywów wyboru tej formy edukacji. Wybór tego województwa nie był przypadkowy, gdyż jak wskazują dane na terenie województwa mazowieckiego uczy się ponad ¼ wszystkich dzieci objętych nauczaniem domowym w Polsce, ponadto jest to województwo bardzo zróżnicowane pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego.

Edukacja i rynek pracy przyszłości. Jakich kwalifikacji oczekują pracodawcy od młodych pracowników?

(WYŁOŻONY)

MATEUSZ KONIECZNY

Zmiany technologiczne oddziałują na różne obszary życia i działalności człowieka, wpływając na kształtowanie się nowego paradygmatu rozwojowego – gospodarki opartej na wiedzy i potencjale intelektualnym. Rozwiązania informatyczne, Internet Wszechrzeczy (Internet of Everything), automatyzacja oraz wykorzystanie sztucznej inteligencji (artificial intelligence) i algorytmów uczenia maszynowego (machine learning) wyznaczają nowy porządek normatywny, w którym ważne stają się specjalistyczna wiedza, kompetencje i kwalifikacje. Interdyscyplinarność terminów kwalifikacje i zatrudnienie jest widoczna w kontekście zmian zachodzących na rynku pracy.

W trakcie wystąpienia przedstawione zostaną wyniki badań własnych zrealizowanych na potrzeby rozprawy doktorskiej pt. „Kwalifikacje i zatrudnienie wobec zmian technologicznych" (2022 r.). Realizacja badań własnych pozwoliła na ukazanie oczekiwań badanych pracodawców wobec kwalifikacji posiadanych przez nowo zatrudnianych młodych pracowników (termin opracowany w oparciu o trajektorię nowego pracownika w zakładzie przemysłowym autorstwa Krzysztofa Koneckiego). Badani przedsiębiorcy z branży budowlanej, transportowej i nowych technologii, mimo różnic względem głównego obszaru prowadzonej działalności mierzą się z podobnymi problemami. Wśród najczęściej wskazywanych trudności wymieniano brak pracowników o pożądanych kwalifikacjach, poszerzającą się lukę kompetencyjną, zmiany pokoleniowe zachodzące na rynku pracy, a także „starzenie się kwalifikacji" (dekwalifikacja). Kluczowe znaczenie w zatrudnieniu odgrywają kwalifikacje specjalistyczne, a nawet hiperspecjalistyczne.

Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na określenie kwalifikacji najbardziej pożądanych od zatrudnianych młodych pracowników, a także zidentyfikowanie wspólnych kategorii pojęciowych. W trakcie wystąpienia omówiony zostanie wyodrębniony na podstawie badań „trójkąt kwalifikacji", który stanowić może kierunek kształcenia młodych i obecnych pracowników. Analiza zostanie uzupełniona o rekomendacje dotyczące możliwości wprowadzenia zmian w kształceniu uczniów i studentów – przyczyniając się do minimalizacji niedoborów kadrowych w przyszłości, jak również wpływając na zwiększenie świadomości młodych osób dotyczącej rynku pracy i zatrudnienia. Adaptowanie nowych technologii w sferze gospodarczej i społecznej będzie postępować jeszcze szybciej niż dotychczas, na co wskazują m.in. wyniki krajowych i międzynarodowych badań dotyczących kwalifikacji i zatrudnienia. Szczególnie ważne staje się wyznaczenie kierunków i obszarów kształcenia odpowiadających rynkowi pracy przyszłości.

Edukacja medialna w polskim systemie oświaty. Analiza statusu technologii informacyjno-komunikacyjnych w dokumentach i propozycjach programowych Ministerstwa Edukacji i Nauki.

(WYŁOŻONY)

ZUZANNA JEZIERSKA

Czy polska szkoła jest dostosowana do zmieniającego się świata?

Powyższe pytanie nie jest już wyłącznie hipotetyczną debatą polskiego społeczeństwa. Wydarzenia kilku ostatnich lat – transformacje polityczno-społeczne, rozwijająca się technologia, pandemia Covid-19, czy reforma edukacji – zweryfikowały elastyczność i integralność systemu edukacji. I chociaż łatwo jest postawić tezę, że szkoła polska nie jest dostosowana do zmieniającego się

świata, to zagadnienie wcale nie traci na swojej kompleksowości. Coraz trudniej jest wskazać, kto ma największy wpływ na współczesną edukację i odpowiedzieć na pytanie, dlaczego szkoła jest tak nienowoczesna.

Moją propozycją poszukiwania odpowiedzi jest analiza statusu technologii informacyjno-komunikacyjnych w dokumentach i propozycjach programowych Ministerstwa Edukacji i Nauki. Jest to istotny fundament polskiego systemu oświaty, do którego respektowania zobowiązani są dyrektorzy i kadra pedagogiczna. Dyrektywy są legitymizacją tego, co jest, a co nie jest w szkole potrzebne, czyli w jaki sposób instytucja jest dostosowywana do współczesności przez władze.

Największym wyzwaniem współczesnego szkolnictwa jest przygotowanie uczniów do zawodów, które zaistnieją dopiero w przyszłości. Współczesne dzieci muszą zostać wyposażone nie tylko w wiedzę, ale również umiejętności pozwalające na samodzielne poszukiwanie, ocenianie i wykorzystywanie informacji. Nauka tych zdolności od kilkunastu lat jest priorytetem w państwach, których gospodarki oparte są na wiedzy. Zapewnić ma je edukacja medialna, która obecnie jest – lub powinna być – jedną z podstawowych umiejętności, obok czytania i pisania. Brak jej opanowania jest jednym z wymiarów współczesnego wykluczenia społecznego. Edukacja medialna jest także potrzebna, aby kształcić postawę obywatelską oraz wzmacniać demokrację i międzynarodowy dialog, czy przepływ wiedzy.

W przeprowadzonych w ramach pracy naukowej badaniach przeanalizowałam posty internetowe publikowane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, które przedstawiają różnorodne propozycje programowe dla dyrektorów szkół, nauczycieli, rodziców i uczniów w zakresie zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych. W założeniu inicjatywy publikowane przez MEN przedstawiają oficjalny stosunek rządu w kontekście prowadzenia współczesnej edukacji. Dla porównania przeanalizowałam również założenia Podstawy Programowej wprowadzonej w 2017 roku.

Ostatecznie w pracy udzielam odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób gry komputerowe (oraz technologie informacyjno-komunikacyjne) są definiowane, wprowadzane, legitymizowane i oceniane z perspektywy Ministerstwa Edukacji i Nauki, oraz czy polska szkoła spełnia kryteria „nowoczesnej" edukacji. Otworzyć to ma dyskusję na temat problemu, z jakim od lat mierzy się polski system oświaty, a także przemian, które powinny zostać wprowadzone, aby prawidłowo przygotować uczniów do funkcjonowania w ponowoczesnym świecie pełnym niepewności.

Rola diagnozy w zapewnianiu bezpieczeństwa w uczelniach na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego

(WYŁOŻONY)

STELLA STRZEMECKA, KATARZYNA JUTRZAK, KATARZYNA KRZEMIŃSKA

W społeczeństwie ryzyka i w czasach rosnącej niepewności od edukacji oczekuje się przygotowania jednostki do życia w płynnej rzeczywistości. Nie sposób jednak mówić o roli edukacji bez zapewnienia poczucia bezpieczeństwa w instytucji, w której ten proces zachodzi. Aby działania na rzecz bezpieczeństwa były sprawne i celowe powinny opierać się na poznaniu wyjściowego stanu rzeczy, a co za tym idzie odpowiadać bieżącym potrzebom. Współcześnie nie kwestionuje się zasadności prowadzenia badań nad bezpieczeństwem, jednakże w polskim kontekście wciąż zbyt mało uwagi poświęca się kwestii diagnozy bezpieczeństwa osobistego na uczelniach. Jak wiadomo diagnoza istniejącego stanu jest pierwszym i zarazem niezbędnym etapem działania (przed projektowaniem nowych stanów rzeczy, zmian i usprawnień oraz wdrażaniem projektu z kontrolą tejże realizacji).

Celem referatu jest ukazanie roli diagnozy w zapewnianiu bezpieczeństwa osób studiujących i przygotowujących rozprawy doktorskie na przykładzie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. We wstępie skonceptualizowano bezpieczeństwo

osobiste oraz dokonano przeglądu badań nad bezpieczeństwem w polskich szkołach wyższych. W drugiej części przeanalizowano metodologię badań Uniwersytetu Jagiellońskiego nad bezpieczeństwem osobistym osób studiujących. W trzeciej części poddano analizie wyniki badań ankietowych prowadzonych na UJ w latach 2012–2021 (tj. Barometr Satysfakcji Studenckiej oraz Badanie bezpieczeństwa i równego traktowania). Referat zamykają najważniejsze wnioski i rekomendacje płynące z doświadczeń badawczych Uniwersytetu Jagiellońskiego w zakresie tworzenia narzędzi badawczych, procesu organizacji badań nad bezpieczeństwem osobistym w polskich uczelniach oraz projektowania zmian i usprawnień w badanym obszarze.

Referaty w części 3, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Jak zachęcić studentów socjologii do antycypacji społecznej i prognostyki societas futuris? Udział fantastyki socjologicznej w dydaktyce akademickiej

MARCIN CHOCZYŃSKI

Celem podjętych w niniejszym referacie rozważań jest próba odpowiedzi na pytanie o status fantastyki socjologicznej w kontekście jej zastosowań do dydaktyki akademickiej. Czy literacka wizja społeczeństw przyszłości może być poznawczo użyteczna dla studentów socjologii i innych nauk społecznych? Jaka jest współczesna recepcja dzieł J.A. Zajdla, E. Wnuka-Lipińskiego, M. Parowskiego, M. Oramusa, B. Aldissa czy też M. Atwood, szczególnie wśród młodzieży studiującej? Na te i inne pytania będę starał się odpowiedzieć uwzględniając doświadczenia własne, czyli przeprowadzenie w semestrze letnim roku akademickiego 2021/22 wykładu monograficznego poświęconego właśnie temu zagadnieniu. Zwrócę uwagę na kilka aspektów definicyjnych, a także pokażę związki fantastyki socjologicznej z wybranymi koncepcjami o czysto socjologicznej proweniencji. Prezentacja tych założeń jest pewnym spojrzeniem na tytułowe rekompozycje edukacji i społeczeństwa oraz próbą wplatania do dyskursu naukowego i praktyki akademickiej obrazów przyszłości społecznej i zestawienie ich z prognostyką socjologiczną.

Doświadczyć architektury. Edukacja architektoniczna dla osób z dysfunkcją wzroku

ANNA CUDNY

Architektura, rozumiana jako dziedzina artystyczna kształtująca obraz miasta, stanowi niezwykle istotny element sztuk wizualnych. Te, jak wskazuje ich nazwa, odbierane są w przeważającym stopniu przez użytkowników, obserwatorów, widzów za pomocą zmysłu wzroku. Zatem jaki wizerunek miasta powstaje w wyobrażeniach osób niedowidzących i ociemniałych? Czy wzrok determinuje odbiór środowiska zurbanizowanego? I czy pozawzrokowa percepcja przestrzeni zurbanizowanej tak bardzo różni się od tej opartej na patrzeniu?

Odpowiedzi na powyższe pytania zostaną rozpatrzone w oparciu o uwarunkowania dotyczące edukacji architektonicznej wpisanej w nurt projektowania uniwersalnego, czyli takiej, która nie wyklucza żadnej potencjalnej grupy jej uczestników, bez względu na ich dysfunkcje fizyczne czy neuroatypowe.

Celem referatu jest przedstawienie wyników badań komparatywnych przeprowadzonych w przestrzeni miejskiej, których podmiotem były osoby zdrowe i użytkownicy miasta z dysfunkcją wzroku. Wyniki badań, zostaną zestawione z prezentacją dotychczasowego zasobu narzędzi stosowanych do przekazywania wiadomości z zakresu edukacji architektonicznej i urbanistycznej dla osób niewidomych i niedowidzących.

Doświadczanie architektury to ważny element rzeczywistości społecznej, w którym zachodzi przemiana edukacyjna i stopniowo przezwyciężana jest odrębność postrzegania tego co wizualne od tego co odczuwalne zmysłami pozawzrokowymi.

Postrzeganie kwestii równości płci przez nauczycieli wychowania fizycznego

NATALIA ORGANISTA, WSPÓŁAUTORKA: ZUZANNA MAZUR

Pomimo przeprowadzonych badań z zakresu problematyki płci kulturowej i edukacji w Polsce (Chomczyńska-Rubacha, 2011; Gromkowska-Melosik, 2011; Pankowska, 2014), jak dotąd, nie badano dominujących dyskursów odnośnie płci w praktyce nauczania wychowania fizycznego (dalej: WF). WF jest ważną przestrzenią tworzenia się przekonań odnośnie płci, ponieważ cielesność uczniów ma zasadnicze znaczenie w nauczaniu tego przedmiotu. Społeczna konstrukcja cielesności uczniów w ramach WF wpływa na ich postrzeganie samych siebie, jak również zaangażowanie w aktywność fizyczną. Tym samym, WF ma istotne znaczenie dla postrzegania płci przez uczniów, a pozostaje niedostatecznie przebadanym obszarem (szczególnie w polskiej literaturze naukowej).

Analiza dominujących dyskursów odnośnie płci w praktyce nauczania WF-u stanowi pierwszy krok w zobrazowaniu ewentualnych nierówności płci w tym wymiarze praktyki edukacyjnej. W tym celu przeprowadzono 17 indywidualnych wywiadów pogłębionych z nauczycielami (n=9) i nauczycielkami (n=8) WF-u, pracującymi w publicznych szkołach podstawowych. Dodatkowy materiał do analizy stanowiła obserwacja 60 godzin lekcji WF-u prowadzonych przez dwóch nauczycieli i dwie nauczycielki.

Wyniki badań wskazują, że badani nauczyciele WF-u nie postrzegają lekcji WF-u jako ważnego miejsca dla kreowania przekonań na temat płci. Nie rozpoznawali reprodukowania tradycyjnych założeń na temat płci oraz aktywności fizycznej podczas lekcji. Co więcej, równość płci nigdy nie była częścią programu nauczania przyszłych nauczycieli WF w Polsce i dla większości badanych nie jest ważną częścią procesu edukacyjnego. Taka sytuacja może wynikać z pogarszającego się statusu zawodu nauczyciela w kraju, a w szczególności z niższego statusu zawodu nauczyciela WF w porównaniu z innymi nauczycielami w kraju oraz ze sposobu, w jaki zagadnienie równości płci w procesie edukacyjnym jest widziane przez zarządzających edukacją w Polsce. Konserwatywne polityki dotyczące równości płci w edukacji i ignorowanie głosu nauczycieli odnośnie stanu edukacji w Polsce powodowało, że badani dystansowali się od zagadnień, które postrzegali jako polityczne, w tym tych dotyczących równości płci.

(Nie)sprawiedliwość na uniwersytecie. Sprawiedliwość proceduralna, identyfikacja studentów z uczelnią i postrzeganie władz akademickich

STANISŁAW BURDZIEJ, MICHAŁ GŁÓWCZEWSKI

Obszernie udokumentowano już znaczenie sprawiedliwego traktowania dla budowy zaufania wobec władzy w różnych kontekstach instytucjonalnych. Wykazano również, że nawet małe dzieci są wrażliwe na tzw. sprawiedliwość proceduralną, a doświadczenia zarówno sprawiedliwości, jak i niesprawiedliwości pomagają kształtować szersze postawy młodych ludzi wobec władzy. Za pomocą serii badań ilościowych staramy się zweryfikować ten efekt w kontekście akademickim. W badaniu 1 (N = 315) staraliśmy się uchwycić faktyczne doświadczenia polskich studentów w relacjach z wykładowcami i władzami uniwersyteckimi. Stwierdziliśmy, że sprawiedliwe traktowanie było silniejszym predyktorem postrzeganej legitymizacji władz uczelni niż sprawiedliwe oceny i decyzje (tj. tzw. sprawiedliwość dystrybutywna). W badaniu 2 (N = 751), również na reprezentatywnej w skali kraju próbie studentów uczelni wyższych, metodą winietową sprawdzaliśmy jak sprawiedliwe

traktowanie koreluje z poziomem identyfikacji studentów z ich uczelnią, oraz czy zaufanie do wykładowców i władz akademickich przekłada się na wyższy poziom zaangażowania i niższe poziomy wypalenia studentów. Z badań wynika, że identyfikacja akademicka w pełni mediowała relację między sprawiedliwością proceduralną i dystrybucyjną a zaangażowaniem, a częściowo mediowała relację między oboma wymiarami sprawiedliwości i wypaleniem. Podsumowując, doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej wiąże się z silniejszą identyfikacją studentów z uczelnią i zwiększa ich zaufanie do władz akademickich.

Edukacja antydyskryminacyjna w polskich uczelniach wyższych

(WYŁOŻONY)

JOLANTA SZEMPRUCH, JAN GAŁKOWSKI

Uczelnie wyższe stają przed wciąż rosnącą liczbą wyzwań organizacyjnych, kulturowych, ekonomicznych czy politycznych. Jednym z takich wyzwań jest rosnące oczekiwanie różnych członków wspólnoty akademickiej – studentów, doktorantów, pracowników – zapewniania bezpiecznej i wolnej od dyskryminacji przestrzeni pracy i studiowania. Oczekiwania wobec kultury pracy i kultury organizacyjnej są coraz wyższe. Formułowane są one ze strony samych osób studiujących i pracujących w uczelniach wyższych jak i ze strony otoczenia społecznego i instytucjonalnego.

Edukacja antydyskryminacyjna, kojarzona do tej pory raczej ze szkolnictwem niższym i średnim, wchodzi powoli do polskich szkół wyższych i do pewnego stopnia jest odpowiedzią na te oczekiwania. Istotną zmianę przynoszą w tym zakresie m. in. przyjmowane przez polskie uczelnie Gender Equality Plans (GEP). Niezależnie od motywacji powodującej, że dana uczelnia przyjmuje GEP (mogą to być przekonania ideowe czy lęk przed wykluczeniem z możliwości pozyskiwania grantów w ramach programu Horizon Europe) ich obowiązkowym elementem są szkolenia dotyczące tematyki równości płci i nieuświadomionych uprzedzeń dotyczących płci, organizowane nie tylko dla studentów, ale także dla pracowników, w tym pracowników zajmujących pozycje kierownicze. Osobami nauczanymi są w tym przypadku nauczyciele akademiccy nie zawsze nawykli do takiej zamiany ról. Zmiana ta jest w przynajmniej w pewnym stopniu odzwierciedleniem społecznych przemian kruszących zastane nawyki mentalne i zasady instytucjonalne.

Wystąpienie będzie dotyczyło z jednej strony założeń ideowych edukacji antydyskryminacyjnej w uczelniach wyższych i jej postulowanych treści (dotyczących zarówno równości płci jak i innych kwestii równościowych), a z drugiej strony powoli kształtującej się specyfiki takiej edukacji na uczelniach wyższych. Przeanalizowane zostaną plany edukacyjne będące częścią ostatnio przyjętych Gender Equality Plans oraz przykłady już realizowanych programów szkoleniowych.

Elites and anti-elitism in contemporary Europe. Struggles over power and voice in the populist moment

Numer: G54

Organizacja: Elżbieta Korolczuk (Södertörn University / UW), Håkan Johansson (Lund University)

Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.026, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

In today's politics the word "elite" circulates as a derogatory term, associated with arrogance, snobbishness and alienation from the "common people". Many representatives of elite groups, including powerful politicians and billionaires, carefully avoid such self-description, trying to

stress their democratic views and/or working-class background. "Elite" has became a useful shorthand for exclusion and the abuse of power, and the anti-elitist language has been promoted by both: the right-populist parties and movements, who claim that people can be empowered only by toppling the "liberal elites," and by the left, who accuses economic and political elites of destroying the planet and democracy. The problem of unequal access to power, resources and voice is being increasingly addressed not only in politics and economy, but also in civil society as some civil society organizations have become influential political actors in their own right, with considerable power and resources at their disposal. Analyses of the educational and class background of the leaders of civil society organizations show patterns similar to economic and political elites, such as a tendency to exclude women and people from ethnic minorities or economically disadvantaged groups. This panel aims to discuss new research on elites and the rise of anti-elitist discourses, and modes of organization and mobilization in contemporary Poland and in Europe, from a sociological perspective. We invite analyses which are based on up-to-date empirical studies and/or offer new theoretical perspectives on elites, counter-elites and anti-elitism in contemporary Poland and beyond. The questions we aim to discuss include: a) what qualities, networks and values characterize elites in contemporary societies, and how are they (re)produced; b) to what extent do various elite groups interact or even overlap; c) by whom, on what grounds and with what effects are elites challenged and concentration of power and resources contested; and d) what mechanisms and processes lead to elite consolidation or elite contestations across countries and internationally, and e) what are the consequences of elite existence, reproduction, consolidation and contestation for contemporary societies?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Emergent centralization. Financial elites, new policymakers, and the energy market in the Visegrad group

KAMIL LIPIŃSKI

While EU Institutions and Member States mobilize their resources to achieve the green transition goals, new elites are emerging. The increasing flow of renewable energy-related investment funds and EU-wide drive toward competitive market mechanism attracts the capital holders, private financial institutions The dominant position of state-controlled vertically integrated undertakings is being challenged, dynamically reshaping the structure of the power relations within the energy sector. Three crucial tendencies can be distinguished: green transition, liberal centralization of the market, and continuous transnationalization of capital. Simultaneously, third countries, such as Russian Federation and People's Republic of China, directly or indirectly participate in the energy market to fulfil their geopolitical goals within the energy sector. Visegrad Group countries, historically and politically dependent, both from the Varieties of Capitalism perspective and energy-wise, from fossil fuel imports, are dynamically restructuring their power generation mix, becoming and fascinating entanglement of emerging and decaying political, economic and social elites.

The research material consists of in-depth interviews with representatives of the Visegrad Group energy sector elites: National Regulatory Authorities and Transmission System Operators, as well as wholesale traders and domiant suppliers, active on the energy market. The crucial audiences, capital conversions and strategies of crucial energy market actors are analyzed in the context of continuous institutional evolution within the EU green transition legal framework. Actors skillfully balance between practices of capital conversion, providing an opportunity to accumulate the different types of capital, and legitimization of their position within the energy sector.

The qualitative research material is supplemented by quantitative analysis of overlapping position and relational graphs of the dominant undertaking within the Visegrad Group energy sector. Networks analysis help to identify complex relations, narrowing the gap between technical, political, economic, and legal approaches. The obtained results allow to position the dynamics of the energy field in the wider context of changes within Visegrad financial markets.

Violence and politics. Assassination of the Mayor of Gdańsk and the Polish populist counterrevolution

JACEK KOŁTAN

The aim of this paper is to reconstruct the radicalisation process of the political discourse around the Mayor of Gdansk, Paweł Adamowicz. The timeframe is marked, on the one hand, by the retreat from liberal democracy called counter-revolution carried out by the populist camp of the United Right in 2015. This process culminates in the assassination of the Mayor of Gdansk in January 2019.

This case is important not only because of the extreme form of politically motivated violence. Its analysis allows us to see the key elements of the political repertoire with which the process of politically motivated radicalisation has been set in motion. In the debate around the person of President Adamowicz, all the major political conflicts of illiberal democracy were concentrated: The anti-immigration/ anti-refugee campaign, the campaign against the largest charity in Poland and Europe (WOŚP), the conflict around radical right-wing circles (ONR), the conflict around the reform of the judiciary in Poland, the conflict around the politicisation of public museums and the memory politics (Westerplatte, the Second World War Museum, the European Solidarity Centre, the attitude towards the German past of Gdansk/Danzig) and finally the conflict around progressive policies (integration of migrants and LGBT+ communities).

The analysis of the aforementioned topics, around which the conflict between Adamowicz as supporter of liberal democracy and counterrevolutionaries intensified, reveals the mechanisms of the escalation of authoritarian tendencies in contemporary Polish politics (Heitmeyer's model of layers of escalation) with the central figure of anti-elitism and the accompanying process of alienation of the politician's persona in the public sphere, and finally the creation of the image of a public enemy and psychopolitics saturated with emotions of hatred, which constitute a dangerous potential for the outbreak of physical violence.

The politics of counterknowledge. Forming new elites in contemporary Poland.

ELŻBIETA KOROLCZUK

The anti-gender movement seeks not only political influence but also epistemic power (Korolczuk 2020, Paternotte and Verloo 2021). To this end the ultraconservative actors challenge the validity of gender studies and non-discriminatory education, attack scholars who focus on gender and sexuality, and aim to change the curricula that are not in line with ultraconservative worldview. The goal, however, is not only to dismantle existing academic institutions and limit academic freedom, but to establish new bodies and practices of knowledge production, and form a new intellectual elite, effectively opposing the existing liberal and left-leaning one. Thus, the anti-gender movement promotes its own intellectual authorities, produces conservative knowledge – a counterknowledge – on gender and sexuality, and aims to gain visibility in existing institutions of higher learning as well as to establish new ones. To this end ultraconservative organizations and religious fundamentalists cooperate closely with right-wing politicians and conservative

intellectuals on the national and transnational level. One example of such cooperation is Collegium Intermarium dubbed the "Free University of Central Europe", which was established in Warsaw in 2021 by Ordo Iuris Institute Fundation, with the organizational and financial support from the Polish government and state-own companies.

This paper analyzes how counterknowledge on gender and sexuality is being produced and legitimized in the Polish context. It shows how the anti-gender movement promotes and legitimizes counterknowledge and expertise through politicization of knowledge and by forming and promoting new elite of experts and knowledge producers: educators, lawyers trained in human rights and experts who have skills in managing civil society organizations. The conclusions are based on qualitative analysis of various texts including official documents, media coverage of anti-gender campaigns, social media contents, parliamentary debates and interviews with various actors (both progressive and conservative), as well as the analysis of events (conferences, public debates, openings) in the sphere of education and knowledge production organized by the anti-gender movement and/or right-wing populist politicians.

The right to be disobedient

URSZULA SZCZEPANKOWSKA-BEDNAREK, IZABELA SAKSON-SZAFRAŃSKA, MAŁGORZATA OWCZAREK

> There may be times when we are powerless to prevent injustice, but there must never be a time when we fail to protest."
>
> **E. Wiesel**

Acts of civil disobedience do not occur in a vacuum. They need a point of reference – law, order, an opponent (who should not be confused with the enemy). The opponent can be both, the government and large corporations, or a group of citizens, who constitute the majority. Therefore the act of civil disobedience takes place in relation to the established social order, against specific actions of decision-makers, which in the opinion of the „disobedient individuals" violate values that are essential to them.

An interesting aspect in this subject is also the initiation of processes of transforming the relationship between non-state actors and the governments. This process has important implication for the legitimacy of governments on one hand and for claims to sovereignty on the other. „Borderline" situations put a strain on socio-political cohesion in many countries. The diverse effects of the crisis on key levels (axes) (e.g. rich versus poor, city versus countryside, region versus region, citizen versus migrant) can exacerbate existing socio-political divisions.

The space in which there is social opposition is constantly changing. In addition to more traditional acts of civil disobedience, such as mass social protests, some initiatives use new technologies (hacktivism), including DDoS attacks on government websites or hacking accounts of influential officials on social media.

Changes taking place in this area require constant analysis and asking questions about the activity of citizens and their impact on the legal order and social system.

In the presentation, the authors will analyze issues: How much is a revolution in civil disobedience and rebellion in civil disobedience? Is civil disobedience a collective act? Is inaction also making a choice? What actions are taken by non-institutional forms of resistance? What is the role of new technologies in contemporary acts of civil disobedience? Against whom / what are activists rebelling? Who is currently the „addressee" of acts of civil disobedience?

Party cohesion and survival in Central and Eastern Europe

(WYŁOŻONY)

VIKTORIIA MULIAVKA, WSPÓŁAUTORZY: AGNIESZKA KWIATKOWSKA, HUBERT PLISIECKI

Party survival is an important component of parliamentary democracy that enables stability of the political system and policy implementation. The disappearance of a certain party from parliament may leave some social groups without sufficient political representation and decrease electoral alternatives (Zur 2019). At the same time, electoral volatility is quite a common phenomenon, especially across the new democracies (Mainwaring & Torcal 2006; Cyr 2016). Approximately 70 percent of political parties that emerged since 1945 failed to keep their seats in parliament (Zur 2019: 960). Unstable political systems of Central and Eastern Europe (CEE) create additional risks for party survival. The region is characterized by high levels of electoral volatility that appear when voting is switching dramatically from one election to the other (Cyr 2016). The disappointed voters could easily change their party preferences in the following elections, especially in the context of the absence of a strong mainstream party, which puts all parties at risk of disappearing (Tavits 2006; Dalton & Weldon 2007; Zur 2019).

Cohesion of political parties is one of the important factors determining parties' survival as well as their chances of impacting public policy (Andeweg, Thomassen 2010), gathering supporters and resources and achieving durability and resistance to internal and external shocks (Harmel et al. 2018). The level of legislative party cohesiveness in parliamentary systems impacts on governments' ability to endure (Saafeld 2009), influences parties coalition behavior (Pedersen 2010) and ensure smoothness of a legislative process. For the opposition parties, it allows for the efficient control of the government. However, there are several cross-pressures regarding the submission of individual MPs to the party line, including contradictory expectations from represented electoral constituencies or their plans of obtaining public offices in the future. The party can reduce this tension by allowing MPs to express their positions in the debate, at the same time obliging them to cooperate in legislative voting. Therefore, we hypothesize that the parties demonstrating a medium level of coherence in debates and high coherence in legislative voting will have a lower risk of internal splits and higher chances of survival. In order to test this hypothesis, we analyse parliamentary speeches and data on legislative voting of political parties in CEE region.

Rządowy program „Rodzina 500 plus" jako przykład ideologicznego cyklu budżetowego: efekty wyborcze dla wyborów parlamentarnych w 2019 roku i wyborów organu wykonawczego gmin w 2018 roku

(WYŁOŻONY)

MACIEJ ALIMOWSKI

W wielu krajach elity polityczne tak na szczeblu centralnym jak i lokalnym, w celu utrzymania i zwiększenia swego poparcia ingerują w dochody i wydatki budżetowe ze względu na cykl wyborczy. W przypadku starych demokracji takie zachowania rządzących mogą spotykać się z dezaprobatą suwerena, gdzie indziej, suweren nagradza poparciem przedwyborcze wzrosty wydatków i obniżki danin publicznych. Takim przykładem jest Polska, gdzie wdrożony od kwietnia 2016 roku element wydatkowego cyklu ideologicznego w postaci rządowego programu „Rodzina 500 plus" (500+) może dostarczać dodatkowego wsparcia dla kandydatów Zjednoczonej Prawicy (ZP) w wyborach parlamentarnych w 2019 roku i w wyborach do stanowisk wykonawczych gmin w 2018 roku. Każde 1,4 mln złotych wydatkowane w ramach 500+ do końca 2017 powodowało jedno dodatkowe urodzenie, a do połowy 2019 roku program nie wpływał już na nowe urodzenia, dlatego można przyjąć, że skutków 500+ należy poszukiwać raczej w sferze poparcia politycznego, a nie

demografii (Bartnicki, Alimowski 2022). Wobec powyższego przyjęto, że na poziomie gmin, liczba rodzin beneficjentów 500+ i liczba dzieci w tych rodzinach, na które pobierane jest 500+ wpływać będzie na poparcie dla (kandydatów) ZP w sugerowanych wyborach. W celu weryfikacji hipotezy stosowane są liniowe modele mieszane z efektami stałymi i losowymi. Zmienną zależną w przypadku wyborów organu wykonawczego gmin w 2018 roku jest poparcie w I turach tych wyborów, a w przypadku wyborów parlamentarnych, poparcie dla partii na poziomie gminy. Zmienna niezależna, to liczba rodzin w gminie pobierających 500+ (przy uwzględnieniu liczby dzieci, na które pobierane jest świadczenie). Efekt losowy ustalony jest na poziomie powiatu. Ponadto zastosowany został model regresji liniowej OLS z interakcją pomiędzy zmienną oznaczającą liczbę rodzin pobierających świadczenie 500+ a statusem inkumbenta. W modelu OLS zmienną zależną jest poparcie w I turze wyborów organu wykonawczego gmin w 2018 roku, a zmiennymi niezależnymi są cechy kandydatów i cechy gmin.

Bartnicki, Sławomir i Maciej Alimowski. 2022. „W poszukiwaniu demograficznych efektów rządowego programu 'Rodzina 500 Plus' za pomocą Bayesowskich Strukturalnych Szeregów Czasowych". Studia Socjologiczne, w druku.

Etniczność jest kobietą

Numer: G17
Organizacja: Justyna Kijonka (UŚ), Julita Makaro (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.025, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Etniczności

Kwestie etniczne w ostatnich dekadach wróciły do głównego nurtu refleksji codziennej, publicystycznej i naukowej za sprawą żyjących w wielu miejscach na świecie i w Polsce mniejszości narodowych i etnicznych oraz diaspor powstających w następstwie nowych ruchów migracyjnych. Zarówno przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych, jak i migranci stają coraz wyraźniej obecnymi aktoramiżycia codziennego wielu lokalnych społeczności. Podjęcie wskazanego tematu jest uzasadnione chęcią, ale i koniecznością w naszym przekonaniu, zwrócenia uwagi na kategorie co najmniej podwójnie wykluczone – z tytułu pochodzenia etnicznego i płci, zatem dwóch cech przypisanych. Zaproponowanie takiego tematu grupy ma służyć nie tylko zachęcie do refleksji nad pozycją i rolą kobiet w zbiorowościach mniejszościowych i migranckich, ale również dyskursywnemu podkreśleniu i docenieniu ich obecności. Zakres tematyczny obrad naszej grupy obejmuje między innymi następujące zagadnienia:

– Kobiety w badaniach etnicznych (badania nad kobietami i badania prowadzone przez kobiety).

– Kobiety jako liderki i/lub działaczki organizacji mniejszościowych i etnicznych.

– Kobiety jako twórczynie w kontekście etniczności.

– Międzygeneracyjny przekaz tradycji, kultury i języka. \ rola kobiet w międzygeneracyjnym przekazie tradycji, kultury i języka

– Feminizacja migracji (rodziny transnarodowe, kobiety w globalcare-chain itp.).

– Kobiecość i męskość w kontekście etniczności i migracji.

– Kobiety i ich etniczny wizerunek medialny.

– Herstoria a etniczność.

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Ukrainki i ich sprawczość w soczewce badań wrażliwych na płeć

ALEKSANDRA HERMAN

W referacie poruszę dwa wątki dotyczące Ukrainek i ich sprawczości. Ramą spajającą oba podejścia będzie feminocentryczna perspektywa badawcza, która wywodzi się z paradygmatu metodologicznego badań wrażliwych na płeć (gender sensitive research).

W pierwszej części zaprezentuję wybrane wnioski z badań nad kobietami z mniejszości ukraińskiej w Polsce, które prowadziłam w latach 2014–2019 w ramach projektu Sonata NCN „Wiedza kulturowa kobiet i jej transfer w wysiedlonej i wykorzenionej wspólnocie. Perspektywa podmiotowości sprawczej w warunkach strukturalnej nieprzychylności". To kobiety dominowały liczebnie wśród ludności przesiedlanej w akcji „Wisła" w 1947 r., czego nie utrwaliła w sposób bezpośredni ani narracja historyczna, ani pamięć kulturowa samej mniejszości. To także kobiety mierzyły się potężnymi trudnościami wręcz biologicznego przetrwania po osiedleniu. Moje badania wykazały, że to przede wszystkim sprawczość kobiet pozwalała i obecnie pozwala podtrzymywać ukraińską tożsamość narodową w wymiarze indywidualnym (przez międzypokoleniowy transfer kulturowy realizowany przez babcie i matki w rodzinach) oraz zbiorowym (przez transfer kulturowy w ramach sfeminizowanych organizacji i instytucji).

W drugiej części skoncentruję się na problematyce współczesnego uchodźstwa z Ukrainy wskutek wojny. Polska doświadcza olbrzymiego napływu – ponownie – ludności cywilnej, jednak naoczny kontakt pozwolił wreszcie społeczeństwu ostatecznie zdemistyfikować ten termin, który zaciera płeć i różnice z nią powiązane. Wojna cementuje podziały w ramach płci kulturowej, więc obecne uchodźstwo także ma twarz kobiety i jej specyficzne problemy. Jednak tym razem są one w pierwszych tygodniach wojny prawidłowo dekodowane przez osoby pomagające, co może zresztą wynikać z przewagi kobiet także wśród wspierających. W referacie położę nacisk na postawy przyjmowane przez same uchodzące Ukrainki oraz zadam pytanie o ich sprawczość kilka miesięcy później, porównując tę sytuację z modelem Ukrainek przesiedlonych w 1947 r. Postawy współczesnych uchodźczyń odniosę do uwarunkowań wynikających ze specyfiki funkcjonowania sieci pomocy, jej instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych form oraz głównych aktorów (aktorek?) w mieście położonym w aglomeracji warszawskiej (ujęcie monograficzne).

Migrantki – migrantkom. Wsparcie dla nowoprzybyłych uchodźczyń z Ukrainy przez mieszkające w Polsce kobiety z doświadczeniem migracyjnym.

ALEKSANDRA GULIŃSKA

Celem referatu jest ukazanie zaangażowania migrantek w oddolnie organizowaną pomoc dla osób uciekających z Ukrainy po rozpoczęciu wojny w lutym 2022 r.

Po inwazji Rosji na Ukrainę i przyjeździe niespotykanej dotąd liczby uchodźców do Polski, to właśnie nieformalne inicjatywy, organizacje pozarządowe oraz samorządy wzięły na swoje barki pomoc przyjeżdżającym.

W referacie przedstawię wstępne wyniki moich badań pochodzące z obserwacji uczestniczącej, case study oraz wywiadów pogłębionych z liderkami organizującymi pomoc humanitarną, które same pochodzą ze środowiska migracyjnego – przede wszystkim Czeczenkami, Białorusinkami, Ukrainkami i Rosjankami.

Wychodząc od typologii partycypacji społecznej, które wyróżniają m.in.

partycypację indywidualną, społeczną, publiczną i polityczną (warto tutaj wziąć pod uwagę publikacje Tomasza Kaźmierczaka, Katarzyny Kułak-Krzysiak, Jerzego Hausnera), chciałam przyjrzeć się zaangażowaniu migrantek w działania pomocowe – ich motywacjom, ograniczeniom i barierom a także przeobrażeniu tegoż zaangażowania od pierwszych dni wojny przez kolejne tygodnie.

Wobec swego rodzaju marazmu i słabo zaznaczonej obecności państwa w organizacji wsparcia dla uciekających z Ukrainy, kluczowe staje się przyjrzenie się oddolnemu, „ludzkiemu" poziomowi niesionej pomocy. Zatem w przedstawionym badaniu interesuje mnie przede wszystkim wymiar indywidualny (m.in. spontaniczne przyjmowanie do domów rodzin uciekających do Polski) oraz społeczny (jako udział w działaniach zbiorowych takich jak organizacja tzw. free-shopów, zbiórki rzeczowe oraz pomoc organizacyjna i tłumaczeniowa na dworcach i w punktach zakwaterowania).

Z badania wyłania się obraz wspólnoty doświadczeń jako kluczowej motywacji do aktywizmu w przypadku Czeczenek („ja też uciekałam z dziećmi"), solidarności wynikającej z płci i pragmatycznie pojmowanych kompetencji międzykulturowych w przypadku Białorusinek i Rosjanek („znam język, sama jestem kobietą, chcę i mogę pomagać tamtym kobietom") oraz wielowymiarowej solidarności Ukrainek.

Wizerunek kobiety romskiej w publikacjach romologicznych

SONIA STYRKACZ

Celem wystąpienia jest próba odpowiedzi na pytanie, jaki wizerunek kobiety romskiej jest prezentowany w polskich publikacjach naukowych oraz szeroko rozumianej popkulturze. W prezentacji wykorzystano analizę wizualnych treści internetowych oraz przegląd polskiej literatury naukowej. Prezentacja łamie stereotypy związane z wizerunkiem romskiej kobiety.

Niniejsze wystąpienie jest istotną częścią mojej pracy doktorskiej pt. Gypsy lifestyle (cygańskie życie) a romskość? Rola stereotypu i autostereotypu w postrzeganiu osób aspirujących do bycia członkiem określonej grupy.

Biały feminizm a obrona przez kulturę – czy kobiety z mniejszości kulturowych potrzebują obrony?

(WYŁOŻONY)

KAROLINA SIKORA

Obrona przez kulturę jest, w uproszczeniu, sytuacją, w której dochodzi do złagodzenia lub wyłączenia odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa, który wywodzi się z kultury mniejszościowej na terenie państwa, w którym staje przed sądem, a popełniony przez niego czyn, zabroniony w systemie prawnym kultury dominującej, stanowi zachowanie tolerowane bądź aprobowane w jego grupie kulturowej. Dopuszczalność obrony przez kulturę pozostaje debatą toczoną w środowiskach prawników, filozofów zajmujących się zagadnieniami sprawiedliwości społecznej oraz socjologów.

S.M. Okin, feministka liberalna, postawiła pytanie – czy multikulturalizm jest zły dla kobiet, na które udzieliła odpowiedzi twierdzącej. W jej ocenie, istnieją kultury mniejszościowe, których praktyki są nieakceptowalne z perspektywy feminizmu, a tym samym powinny one dążyć do rozwoju w kierunku o wiele bardziej progresywnych społeczeństw zachodnio-liberalnych. Niedługo później, Ch. Kukathas odwrócił rozumowanie Okin, zastanawiając się nad tym czy feminizm jest zły dla multikulturalizmu, również odpowiadając na to pytanie twierdząco. Zarzucił Okin wadliwe przyjęcie, że wszystkie kultury powinny ewoluować w tym samym, idealnym kierunku, jakim jest zachodni liberalizm, a tym samym pominięcie faktu, że kobiety, socjalizowane w odmiennych kulturach, mogą różnie postrzegać emancypację. Jego myśl rozwinęła i doprecyzowała L.

Volpp, stwierdzając, iż konflikt pomiędzy feminizmem a multikulturalizmem jest jedynie pozorny i wynika, między innymi, z wywodzącego się jeszcze z odłamków kolonializmu przekonania, iż właściwym jest to, co białe, zachodnie i dominujące. Volpp zaproponowała nadanie feminizmowi kolorytu, to znaczy, wysłuchanie kobiet, feministek wywodzących się z mniejszości kulturowych i stworzenie tzw. multikulturalnego feminizmu, przynosząc tym samym koniec białemu, zachodniemu feminizmowi skrojonemu na miarę jednego rodzaju kobiet.

Autorka wystąpienia stawia pytanie o przygotowanie polskiej nauki i polskiego społeczeństwa na nową, wielokulturową rzeczywistość. W tym celu, zostanie przeprowadzona analiza wybranej literatury opisującej zjawisko białego feminizmu oraz teorii intersekcjonalności. Celem referatu jest przedstawienie konsekwencji odejścia od jednotorowego myślenia charakterystycznego dla trzeciej fali feminizmu w kierunku intersekcjonalności, symptomatycznej dla czwartej fali wspomnianego ruchu, dla dyskursu o wielokulturowości i politykach multikulturalizmu, a w dalszej kolejności – również dopuszczalności stosowania obrony przez kulturę w polskich realiach prawnych. Autorka, do przeprowadzenia analizy wykorzysta metodologię socjologiczną, postrzegając zarówno multikulturalizm, jak i feminizm jako ruchy społeczne, które wpływają na rzeczywistość społeczną i zmieniają się w czasie. Ich obserwacja pozwala na poświęcenie uwagi tendencjom i nastrojom społecznym, niezwykle ważnym przy badaniu dopuszczalności stosowania dotychczas obcych instytucji prawnych, jaką jest obrona przez kulturę.

Kobieta Kabylii i jej rola w ocaleniu kultury, języka i wspólnoty etnicznej

(WYŁOŻONY)

ANNA BARSKA

Współczesną Algierię zamieszkują przybyli w VII wieku Arabowie i Berberowie /Amazigh , rdzenni mieszkańcy Afryki Północnej. Berberowie są grupą niejednolitą, tworzą ją bowiem Kabylowie, Górale Szauja, Mzabici i Tuaregowie. Terminem Kabylia określa się górzysty obszar położony nad Morzem Śródziemnym w północno-wschodniej Algierii. Wyróżnia się Dużą Kabylię i Małą Kabylię. Na przestrzeni dziejów kobiety tego regionu odegrały fundamentalną rolę w walce przeciwko okupantom (legendarna królowa Kahina czy bohaterka Lalla Fatma N'Soumer). Zarówno w okresie kolonialnym (1830-1962), jak i niepodległej Algierii (od 1962), gdy oficjalnie berberskość nie istniała, kobiety poprzez przekaz oralny utrwalały wiedzę o przeszłości, co znajdowało odbicie w stylu życia, wytwarzanych produktach (np. tkactwo). Edukacja, emigracja, dostęp do informacji przyczyniły się do udziału kobiet Kabylii w działaniach na rzecz autonomii. Uczestniczyły w manifestacjach, protestach i strajkach w Wiośnie berberskiej (Printemps berebère, kwiecień 1980)),a także Czarnej wiośnie (Printemps noir, marzec 2001) wywołanej niezadowoleniem z realizowanej przez rząd polityki wobec Kabylów. Wydarzenia te łączy żądanie uznania tożsamości berberskiej. języka kabylskiego jako języka narodowego. Wiosnę berberską można uznać za początek powtarzających się protestów i manifestacji organizowanych zwłaszcza przez młode pokolenie domagające się autonomii dla Kabylii. O ustępstwach ze strony decydentów świadczy wydany w 1995 roku dekret z zapisem "wprowadzenie języka amazigh w systemach nauczania i komunikacji" Ponadto słowo amazigh zostało włączone do konstytucji algierskiej z 1996, a w marcu 2002 roku prezydent Algierii Abd al-Aziz Bouteflika przyznał językowi amazigh status języka narodowego, ale fakt ten nie zadowolił Kabylów, którzy wręcz żądali uznania tożsamości. Nieustanne protesty, strajki spowodowały, że w 2016 roku w konstytucji algierskiej zapiano, iż język tamazight jest językiem narodowym i oficjalnym. W 2001 roku we Francji powstał Ruch na rzecz Autonomii Kabylii (Mouvement pour Autonomie de la Kabylie – MAK), który 20 kwietnia 2016 r zorganizował marsze we Francji i Kanadzie Szczególna rolę w propagowaniu kultury odegrały kobiece stowarzyszenia berberskie na terenie Kabylii, jak i za granicą we Francji czy Kanadzie.

Kobiece ciało i menstruacja w oczach zaratusztriańskich imigrantek w USA

(WYŁOŻONY)

PAULINA NIECHCIAŁ

W referacie odniosę się do badań, jakie prowadziłam wśród mieszkających w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej zaratusztrianek (zoroastrianek) – nielicznych dziś wyznawczyń religii pochodzącej ze starożytnego Iranu. Interesujące mnie osoby (lub ich rodzice) wyemigrowali z Iranu (zaratusztrianie irańscy) lub Indii (Parsowie). W tych krajach mieszkają tradycyjne społeczności wyznawców zaratusztrianizmu, a ich wielosetletnia mniejszościowa sytuacja społeczno-polityczna spowodowała przekształcenie się ich w społeczności o charakterze etnoreligijnym, chroniące swoje granice za pomocą takich strategii jak endogamia czy brak akceptacji konwertytów urodzonych w niezaratusztriańskich rodzinach. W czasach współczesnych, przede wszystkim od II połowy XX wieku, rozmaite przyczyny skłaniają zarówno zaratusztrian irańskich, jak i Parsów, do opuszczania swoich ojczyzn i osiedlania się w nowych miejscach, z których najczęściej wybierane są właśnie Stany Zjednoczone.

Moje badania obejmowały zarówno imigrantki, jak i ich córki urodzone już na nowym kontynencie, ale utożsamiające się z etnoreligijnym dziedzictwem swoich przodków. Zdecydowałam się zawęzić badania do kobiet, jako że zaratusztrianizm przez długie wieki swojego istnienia stanowił religię zdominowaną przez mężczyzn i stawiającą ich na uprzywilejowanej pozycji, a wciąż niewiele wiadomo o zaratusztrianizmie kobiet, choć to one pełnią rolę przekazicielek tradycji, szczególnie w warunkach migracji.

W referacie omówię przemiany podejścia do kobiecego ciała. Tradycyjnie zaratusztrianizm uważał ciało kobiety podczas menstruacji za nieczyste, ponieważ w wypływającej z ciała krwi widziano dowód ataku demona. To powodowało nie tylko konieczność izolacji podczas menstruacji, ale też niemożność pełnienia funkcji kapłańskich przez kobiety, uznawane za niezdolne do stałego zachowywania stanu rytualnej czystości, niezbędnego do wypełniania kapłańskich obowiązków. Moje badania prowadzone zużyciem wywiadów o charakterze jakościowym i obserwacji uczestniczącej wśród zaratusztriańskich imigrantek w różnym wieku pokazały, że współcześnie zmiany w postawie wobec własnego ciała zachodzą u kobiet zarówno w wyniku migracji i osiedlenia się w nowym w kontekście socjokulturowym, jak i przemian pokoleniowych, a postrzeganie kobiecego ciała jako rytualnie nieczystego niekoniecznie daje się pogodzić ze światopoglądem współczesnych zaratusztrianek. Jednym z rezultatów tych przemian jest fakt, że niekoniecznie wiedzę o tym w ogóle kobiety przekazują dzisiaj kolejnym pokoleniom.

Europa Środkowo-Wschodnia. Pamięć i wyzwania współczesności

Numer: G59
Organizacja: Marta Cobel-Tokarska (APS), Izabela Skórzyńska (UAM)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.025, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

W Europie Środkowo-Wschodniej mierzymy się dziś z kolejnymi wyzwaniami, do których nie jesteśmy przygotowani, a mimo to musimy je podejmować. Takim wyzwaniem była i jest pandemia; jest nim trwający wciąż, a obecnie boleśnie zintensyfikowany na granicy polsko-białoruskiej kryzys uchodźczy, a także sprawy globalne, jak katastrofa klimatyczna.

Wymaga to nowych sposobów myślenia,

określania na nowo swojej tożsamości i miejsca. Powstaje pytanie, czy jesteśmy gotowi zrealizować to zadanie i na jakich podstawach powinniśmy się oprzeć?

Po raz trzeci proponujemy na Zjeździe Socjologicznym grupę zajmującą się tematyką Europy Środkowo-Wschodniej. W roku 2017, po pierwszym naszym spotkaniu, pisałyśmy we wstępie do tematycznego numeru pisma „Sensus Historiae": „Pamięć wciąż jeszcze produkowana jest przez świadków przeszłości i ich następców jako akt obowiązku ocalałych wobec ofiar, następców wobec poprzedników, ale także jako obietnica zadośćuczynienia wreszcie, bo i to trzeba sobie powiedzieć, jako żądza symbolicznego choćby odwetu na sprawcach niegdysiejszego zła. To właśnie z tej perspektywy, ze środka gorących pamięci Europy Środkowo-Wschodniej i rozchwianej tożsamości jej mieszkańców wyłoniły się teksty składające się na niniejszy zbiór." Dzisiaj te słowa wybrzmiewają z nową siłą, a „gorące pamięci" domagają się ponownego namysłu.

Wobec tego ponawiamy nasze zasadnicze pytania, i dopisujemy do nich kolejne:

1) Kto, gdzie i jak dziś umiejscawia Europę Środkowo-Wschodnią?

2) Czy i jakie miejsca pamięci istnieją dziś w Europie Środkowo-Wschodniej? Kto za nimi stoi, jak one pracują, jakie wartości i czyje interesy reprezentują?

3) Czy możliwe jest ukształtowanie nowej, skutecznej narracji na podstawie starych mitów?

4) Czy taka narracja pomoże godnie odpowiedzieć na wyzwania współczesności?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Problemy krajów Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej.

LUCJAN MIŚ

Kraje Grupy Wyszehradzkiej stawały się sobie coraz bliższe w zakresie definiowania i rozwiazywania problemów społecznych w latach 2004-2016. Analiza świadomości społecznej oraz wymiaru obiektywnego trudnych zjawisk problemowych została przeze mnie zarejestrowana w książce „Problemy społeczne Grupy Wyszehradzkiej". W referacie chcę przedstawić wyniki kolejnych badań empirycznych zrealizowanych zgodnie z zastosowaną przeze mnie wcześniej metodologią badania obiektywistycznego i subiektywistycznego wymiaru trudności życia zbiorowego. Przeprowadziłem analizę porównawczą czterech grup krajów Unii Europejskiej: krajów Grupy Wyszehradzkiej, krajów nordyckich, krajów południowych i krajów zachodnich. Okres badań dotyczył lat 2004 czyli integracji krajów środkowo-europejskich w ramy UE do 2019 roku czyli podjęcia decyzji i wyjścia Wielkiej Brytanii z UE. W referacie chciałbym przedstawić wyniki badań w odniesieniu do najważniejszych problemów – bezrobocia, inflacji, przestępczości i służby zdrowia. Różnice pomiędzy poszczególnymi grupami kraju są bardzo wyraźne, a ich pogłębiona charakterystyka będzie głównym przedmiotem referatu.

Pamięć a hegemonia. Narracje o socjalistycznej przeszłości w Polsce i Niemczech.

TOMASZ RAWSKI

Referat omawia specyfikę relacji między pamięcią publiczną (hegemoniczną) a pamięciami prywatnymi (kontr-hegemonicznymi) dotyczącymi okresu socjalizmu na przykładzie współczesnej Polski i (Wschodnich) Niemiec. W oparciu o dane pochodzące ze zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) pokażemy, jak w każdym z tych krajów prywatna, codzienna pamięć o socjalistycznej przeszłości różni się od hegemonicznej pamięci publicznej, a także zastanowimy się w jakiej mierze specyfika tego rozdźwięku dla jest wspólna/odmienna dla obu tych krajów. Chociaż Polska i (Wschodnie) Niemcy wykazują pewne uderzające podobieństwa, gdy chodzi o różnice między pamięcią prywatną i publiczną, to jednocześnie różnią się sposobem interpretowania tego rozdźwięku: podczas gdy w Polsce przeważa kontr-hegemoniczna interpretacja budowana według linii podziałów klasowych, w Niemczech dominuje kontr-hegemoniczna interpretacja budowana według linii podziałów quasi-etnicznych.

Między Cieszynem, Krakowem a Przemyślem. W poszukiwaniu „najbardziej środkowoeuropejskiego miasta" w Polsce

MARCIN DĘBICKI

Choć na pozór idea artykułu, odwołująca się do swoistego konkursu na środkowoeuropejskość może się jawić jako mocno imaginacyjna i nie całkiem poważna, jego głębszy sens daje się uchwycić w dwóch (całkiem poważnych) kontekstach. Po pierwsze, na płaszczyźnie teoretycznej – w konceptualizacji, w tym w poszukiwaniu wskaźników, wspomnianej środkowoeuropejskości, widzianej tu przez pryzmat miejski. Inaczej mówiąc, celem jest tu próba odpowiedzi na pytanie, jakie zjawiska czynią współczesne miasto środkowoeuropejskim. Po drugie, na płaszczyźnie praktycznej – w próbie wypełnienia owymi „środkowoeuropejskimi treściami" trzech polskich miast: Cieszyna, Krakowa i Przemyśla. Referat jest kontynuacją obszerniejszej refleksji, zawartej w (będącej w druku) monografii Cieszyna (aut. Marcin Dębicki i Radosław Zenderowski), zorientowanej właśnie na jego (wyobrażoną) środkowoeuropejskość. Tym samym miasto to staje się, w obranych ramach, teoretycznym i praktyczno-empirycznym punktem odniesienia dla dwóch pozostałych ośrodków, umożliwiającym zestawienie całej trójki na zasadzie wspomnianego „konkursu" czy też – mówiąc poważniej – swoistej, dość przy tym ograniczonej hierarchizacji środkowoeuropejskości w rodzimym wydaniu.

Szycie, przetwory i domowy chleb. Doświadczenie socjalizmu jako zasób w czasie kryzysu

BARBARA TOŁŁOCZKO-SUCHAŃSKA

Współczesna konsumpcja jest pełna sprzeczności – warunkowana ujednolicaniem rynku, mody i stylów życia, a z drugiej strony odwrotem od nadmiernych zakupów, związanym ze świadomością ekologiczną, zdrowotną czy upodobaniem do lokalnych produktów. Po epoce post-transformacyjnego zachłyśnięcia się nadmiarem, przyszła konieczność rezygnacji z rzeczy w imię ekologii, zdrowia czy etyki. Dekady formalnych obostrzeń zamieniły się w moralny imperatyw ograniczania ilości nabywanych przedmiotów, praktykowania lokalnych zakupów i świadomych wyborów konsumenckich.

Jednym z czynników kształtujących dziś relacje ludzi i przedmiotów jest pamięć o PRL-u i specyfice obcowania z wytworami

kultury materialnej w socjalizmie; dziedzictwo, które przypomniało o sobie w dobie kryzysu klimatycznego i pandemii, kiedy PRL-owski „know-how" okazał się cennym zasobem wiedzy o sposobach radzenia sobie w sytuacji ograniczonej dostępności dóbr. Wyrzeczenie się nabywania rzeczy to kolejna linia międzypokoleniowego podziału, ujawniająca się w ekologii (jeszcze) z wyboru, jaka cechuje młodsze pokolenia, i ekologii z konieczności, będącej charakterystyką stylu życia w socjalizmie. Robienie zapraw czy kiszonek, kupowanie od lokalnych producentów, szycie ubrań, konsumowanie nowalijek, stosowanie wielorazowych opakowań i płóciennych toreb – to wszystko, co dziś stanowi nową rzeczywistość odpowiedzialnych ludzi, w socjalizmie było koniecznością wynikającą z braków i strategii radzenia sobie z nimi. W tym kontekście niezwykle ciekawy był okres pandemicznego lock-down'u, kiedy umiejętności typowe dla rzeczywistości PRL-u okazały się cennym i inspirującym zasobem wiedzy. Odradzały się pomysłowe praktyki „radzenia sobie", „kombinowania" czy „załatwiania". Pamięć społeczna post-socjalistycznego społeczeństwa przechowała wiedzę o egzystencji w trudnych warunkach i podpowiadała schematy funkcjonowania w ograniczeniach. W tym sensie pieczenie domowego chleba, szycie czy robienie przetworów stanowiło pewnego rodzaju „powrót do przeszłości" i schematów zakorzenionych w pamięci społecznej, a doświadczenia starszych pokoleń nierzadko stawały się inspiracją.

Dziecko jako bohater muzealnych opowieści o Zagładzie. Wilno – Ryga – Tallin.

(WYŁOŻONY)

MARCIN ZABORSKI

Autor zajmuje się badaniem przekazów muzealnych poświęconych Zagładzie, w centrum których zostały umieszczone dzieci – jako uczestnicy/bohaterowie upamiętnianych wydarzeń. Szuka odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób historie najmłodszych uczestników wojennych wydarzeń są prezentowane w wybranych miejscach pamięci poświęconych Holokaustowi? Jaką rolę dzieci odgrywają w narracji przedstawianej w poszczególnych muzeach? Czy są im poświęcone odrębne elementy stałych wystaw – czy raczej dziecięce losy są „wpisane" w ogólny przekaz dotyczący historii? Bada również to, czy twórcy muzealnych wystaw skupili się na tragicznym wymiarze dziecięcych losów czy raczej zaprezentowali je przez pryzmat bohaterskich czynów i dokonujących ich postaci? A zatem – czy w centrum przekazu znajduje się śmierć ofiar czy śmierć bohaterów? I czy jest tu miejsce na prezentowanie Ocalonych? Niemniej istotnym będzie ustalenie tego, czy muzealne narracje są poświęcone konkretnym, indywidualnym postaciom czy raczej społecznościom anonimowych uczestników wojennych wydarzeń? Analizy wymaga również to, czy muzealny przekaz w poszczególnych miejscach zatrzymuje się na poziomie prezentacji faktów, czy wychodzi poza ten obszar i obejmuje również przestrzeń promowania określonych wartości? Innymi słowy – czy obok sfery kognitywnej, jest w nich także miejsce dla elementów aksjologicznych? Czy celem jest jedynie edukacja, skupiona na przekazywaniu rzetelnej wiedzy – czy raczej proces kształcenia społeczno-politycznego, którego celem staje się kreowanie określonych postaw moralnych? Wskazanie odpowiedzi na te pytania pozwoli stwierdzić, w jaki sposób muzea ukazujące dzieje Zagłady tworzą przestrzeń dialogu i intelektualnych zmagań ze współczesnymi problemami, zagrożeniami i wyzwaniami – z myślą o najmłodszych odbiorcach.

Przestrzenią badania będą muzea prezentujące historię Holokaustu w trzech stolicach krajów nadbałtyckich – Litwy, Łotwy i Estonii: Vilna Gaon Museum of Jewish History – Vilniaus Gaono Žydų Istorijos Muziejus (Wilno), The Riga Ghetto and Latvian Holocaust Museum – Rīgas geto un Latvijas Holokausta muzejs (Ryga) oraz Estonian Jewish Museum – Eesti Juudi Muuseum (Tallin). Geograficzna bliskość i wspólnota doświadczeń historycznych Litwy, Łotwy i Estonii sugeruje możliwość pojawienia się podobnej wrażliwości w realizowaniu

celów pedagogiki pamięci w poszczególnych muzeach. Okazać się jednak może, że istnieją pomiędzy nimi istotne różnice w prezentowanej narracji i narzędziach wykorzystanych do budowania obrazu wojennych losów, ze szczególnym uwzględnieniem Zagłady.

Failure: Limits to success and inequality of falling in contemporary society

Numer: G67
Organizacja: Adriana Mica (UW), Paweł Kubicki (SGH), Lorenzo Sabetta (Sapienza University of Rome / LUISS Guido Carli)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.019, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

The global challenge of today is not so much the emerging of crises and failures. Or the issue of uncontrolability. But that the experiences of failure, strategies of managing, and access to safety nets are unequally distributed in the society. Some actors and groups redefine failure, celebrating its confession through so called fail faires, festivals and fuck-up nights. While others are less resourceful in benefiting of structures of support, or do not have access to recoveries that receive social acknowledgement.

The thematic group proposes to explore the relation between failure, inequality and success limitations from an interdisciplinary perspective. It argues that failure is a universal experience. At the end of the day, however, there is inequality in the stories of failure that are being told. Contemporary crises raise awareness about these inequalities. Crises open possibilities for social change with concrete support from international actors, social movements, policy agendas and new failure experts. The role of social sciences and public policy studies in all this being to identify the dynamic of rhetoric of inequality of failure. To inquire what are the variations at global and country levels in making sense and coming to terms with it.

It is not only the experiences of failure that are unequal, but also those of success. Dealing with asymmetries and reproduction of power relations in contemporary experiences of failure and success is a fundamental factor of growing economic and social inequalities globally. The thematic group argues that it is time to move from seeing failure as a step towards success! To address: – Who does and does not have access to failure as a tool for success?

– How is change possible?

– What are the implications in terms of redefinition of failure in a post-pandemic context?

– How do experiences, regimes and imaginaries of failure manifest and interact globally?

Referaty, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

The in-betweens of occupational mobility. Labour migration and knowledge production.

MARTA KINDLER

During the talk I will reflect on how highly-skilled people with a migration background present their experiences of occupational mobility and on knowledge production, in particular how pre-conceptions of integration or exclusion underlie research methods. My inquiries are based on the analysis of methods and research data from in-depth interviews with Ukrainian migrant workers carried out in 2017 in Poland. In literature occupational mobility is depicted as either downward (leading to exclusion) or upward (leading to

"successful integration") (Adamson & Roper, 2019; Czaika & Vothknecht, 2014; Simón et al., 2014). Meanwhile, the analysed qualitative data points to shades of grey of occupational mobility. Apart from rare cases of classical up-ward occupational mobility – from unskilled to highly-skilled jobs, the occupational mobility of the research participants was characterised by not clear cut transitions, with less or unskilled and informal jobs combined (treated as economic safety nets) with jobs in the formal labour market (treated as social status).

Successes and failures in previous educational experiences and personal senses given to adult education. Trajectories of learners.

JULITA PIEŃKOSZ, MARTA PATELEWICZ

International quantitative research on adult education usually focuses on the level of participation in various forms of education and its determinants (socio-economic status, age or attitudes etc.) The qualitative approach is dominated by the analysis of individual adult educational paths as an example of mapping educational or professional careers. In the presentation we investigate how orientations towards education among adults, the meanings they have personally given to their educational activity (in terms of the process of learning, motivations to learn, sense of agency), depends on early educational experiences.

Our analyses were conducted on the data from the qualitative research among adult learners who participated in informal education. It was carried out by The Educational Research Institute in 2021 using the in-depth interview method.

We do not treat the stories as objectified knowledge about the world and educational paths. More important are the ways and mechanisms people use to reconstruct the past. This is why we used the map as a tool to analyze the trajectories of the respondents and to organize the research material. We assume that one's biography is essential for the process and quality of adult learning. We focus on the previous educational experiences of the respondents in terms of educational successes and failures. We want to find out to what extent they are significant for the educational trajectory of the respondents and are reflected in the current educational processes. We treat educational successes and failures not only as the achievement of the level of institutionalized cultural capital (the level of education) but also as difficulties in learning and relations with teachers and peers, frequent absences from school, lack of promotion, education interruptions and breaks etc. The key factor here, however, is not only experiencing failure or success, but specific reactions, patterns of action and coping with them, as well as support received from significant others. These experiences of the respondents have become important for us because it is the school that is the place of formal learning practices. Earlier experiences shape educational motivation, orientation towards rewards, build patterns of behavior and strategies for coping with success and failures. Finding oneself in the field of education- specific reactions to educational successes and failures depend on the family cultural capital, in particular embodied cultural capital and habitus .

The meanings that adult learners give to learning are different depending on those experiences. They vary from an instrumental approach related to economic efficiency, through learning treated as a sense of continuity in building the meaning of one's own life, to learning as a second chance. Particularly in the biographies of people who have experienced social advancement, we can notice concentration on compensating for biographically experienced cognitive deficits. We can also notice differences in the course of learning depending on previous educational experiences and coping with failures, support or lack of support from significant others.

Modeling disguise as a strategy for gaining social recognition

ROLAND ZARZYCKI

[Concept] The processes of blurring the boundaries of truth, modern identity challenges, including crises of attitudes and values, liquefying everyday social life can be perceived as sources of a number of negative consequences for the lives of individuals and societies (e.g. disinformation, risks, populisms, identity disorders) (Z. Bauman; U. Beck; A. Giddens ; and others). Clearly, in a consequence it also leads to blurring the meaning of failure and success. Even though, arguably failure is a universal experience, clearly its (re)definitions and perceptions are structurally embedded in the field of power. We identify the dynamics of this sphere. Our research distinguishes an array of social behaviors that contribute to destabilization of the rules of social games and, by abusing the existing norms, benefit from it. We describe these behaviors in terms of broadly understood „disguise" (regarding: facts, attitudes, values, actions, capitals). The contemporary shift towards cyber-environments and the digitization of interpersonal relations amplify these processes and attitudes even further, translating into a growing significance of „disguise" strategies.

[Approach] Classical game theories (E. Berne; P. Bourdieu; V. Turner) provide us with well-known tools and models, which allow us to describe the universe of strategies adopted by individuals within the social games they play. We also observe multiple contemporary applications of models arising from formal game theories (e. g. A. Gholamrez, ME Gordji & P. Choonkil). Unfortunately, to a large extent models applied in these various studies take the rationality of actors for granted. On the other hand, typically, deliberate application of disguise strategies is not taken into account. This topic is unpopular due to the difficulties arising from the necessity to include speculative factors related to the intentionality of actors. However, just because it is difficult does not mean that we should not try to explore the area. We argue that the process of social recognition is profoundly anchored in activities aimed at creating appearances and, on the other hand, correlated and interdependent with activities aimed at revealing such appearances. Presenting failures as successes and successes as failures being a critical part of this story. Furthermore, within a broader horizon, even more difficult questions emerge, in particular, who is empowered enough to judge what is true and what is fake in this picture.

[Modeling] We describe and examine a specific game, which we call „the green game", where individuals gain social recognition for their attitude towards ecology, and, in particular, their successes and failures as well as the very perception of these successes and failures in this area. We use classic analytical categories (field, habitus, capitals) to create, describe and operationalize the model for the green game. The conditions of a success (or failure) in the game are identified in terms of social (dis)acceptance of the opinions, attitudes and actions manifested in the game. In particular we analyze: (a) awareness and motivation to disguise (parameters that characterize the individual); (b) circumstances encouraging the individual to adopt disguise strategies (parameters characterizing the context); (c) reaction patterns of other players, types and effectiveness of sanctions (parameters that characterize the reactions); (d) the effectiveness of disguise (parameters describing the cultural and social conditions).

„When you work hard you make it, when you don't, you don't make it". How Azerbaijani migrants in Poland attribute their success and the strategies they apply not to fail

KÖNÜL JAFAROVA

Perceptions of meritocracy are based on the idea that one's efforts lead to success through hard work and talent regardless of one's socioeconomic background. Simply put, such

perceptions reveal that higher education, hard work, and merits (should) generate return in rewards, such as higher income and better position, leading to upward mobility, and consequently higher social class. However, perceptions of meritocracy tend to legitimize inequalities by internalizing one's success, assuming that everyone can "go up the ladder", and that everyone deserves the position they hold in society. The idea of "deservingness" validates social inequalities and ascribes inequalities to one's failure to achieve.

Interestingly, perceptions of meritocracy differ between those who are highly skilled and those who are low-skilled. Some evidence in the field demonstrates that highly skilled become more aware of realities about social inequalities, therefore they tend to hold weaker perceptions of the role of merits in one's success. However, there is also another side to the story with literature claiming the highly skilled being prone to endorse meritocracy.

Migrants usually carry certain aspirations and beliefs that they will succeed if they follow the rules of host society and work hard. When in host countries, they use various strategies, including ways to navigate the labor market to prove themselves. The meanings they ascribe to their success or "deserving position" usually reflect institutional, structural, and individual mechanisms. Moreover, they also reflect their perceptions of the role of merit (education, hard work, skills as such) and non-merit determinants (family background, social connections as such) that play a role in their stories of success in host countries. Success achieved in host countries for migrants is usually relative to either their previous position in the country of origin or the situation of their close circle, including their relatives, peers, or colleagues in the country of origin.

This paper explores the determinants highly skilled migrants from Azerbaijan attribute to their success while living and working in Poland, as well as the strategies they apply not to fail. Drawing from the biographical narrative interviews conducted with migrants from Azerbaijan in Poland, it further examines what factors, either merit or non-merit as well as institutional, structural or individual Azerbaijani migrants ascribe to their success stories, how they justify their "deserving" position in Poland, and what solutions they take to manage to maintain success. Preliminary findings reveal that highly skilled Azerbaijani migrants attribute their success to merits such as hard work, and as a result tend to internalize their success by individual merits. Additionally, they apply different maneuvers not to fail and continue succeeding including, changing jobs frequently to get pay rise, and acquiring local education, even from some small and private institution to have easier access to labor market in Poland.

G

Gloryfikacja czy deprecjacja roli eksperta w czasach pandemii? Przyszłość eksperckiego dyskursu w mediach w dobie ryzyka i niepewności

Numer: G41
Organizacja: Małgorzata Bogunia-Borowska (UJ), Aldona Guzik (UP w Krakowie)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.023, Pasmo I 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 16.09, 16:00-17:30

Eksperci zawsze odgrywali dużą rolę w społeczeństwie. Rosła ona wraz ze specjalizacją i skomplikowaniem naszego życia, kiedy to wiedza zaczęła przyrastać w tak niewyobrażalnym tempie, że po prostu nieodzowne było odwołać się do wiedzy innych – tych, którzy ją posiadali. Byli nimi przez wieki: opinion leaders, uczeni, księża, czy też eksperci. Współcześnie, w dobie postnowoczesności ekspert to „posiadacz wiedzy", która jest niezbędna w czasach wszechobecnego ryzyka, gdyż redukuje ona naszą niepewność i możliwość popełnienia błędu. Dodatkowo w naukach społecznych kategoria eksperta wiąże się często nie tylko z wiedzą i procesami komunikacyjnymi, ale także ze sprawowaniem władzy. Ekspert był i nadal jest kimś, kto zyskuje wpływ na władzę, lecz nie poprzez siłę i przemoc, ale właśnie ze względu na posiadaną wiedzę i zdolność przekonywania innych np. w dyskursie publicznym. Już Jürgen Habermas pisał: w dzisiejszym dyskursie publicznym mamy do czynienia z dominacją kultury, którą możemy określić jako kulturę ekspercką (Habermas, 2009).

Jednak rozwój technologiczny doprowadził do tego, że eksperci stracili na znaczeniu, o czym pisał Tom Nichols w swojej książce The Deatf of Expertise. The Campaign Against Established Knowledge and Why it Matters (2017), gdyż w dobie Internetu ekspertem mógł stać się każdy. Na znaczeniu zyskała tak zwana mądrość zbiorową i oddanie się w ręce medialnych ekspertów, tzw. fast-thinkers, którzy mają gotową odpowiedź na każdy temat. Lub odwrotnie, kontestacji wszystkiego i wszystkich. Zjawisko to określa się mianem efektu Dunninga-Krugera, zgodnie z którym osoby o rozległej wiedzy w określonej dziedzinie, wykazują tendencje do niedoceniania swoich umiejętności, w przeciwieństwie do tych, którzy nie przejawiają takiej wiedzy, ale posiadają skłonności do przeceniania swoich możliwości, a jak mawiał Stephen Howking: Największym wrogiem wiedzy nie jest jej ignorancja, tylko złudzenie wiedzy. Stąd problemem staje się nie tylko mnogość ekspertów, ale także brak samoświadomości prowadzący do zbytniej wiary w swoje możliwości. Te tendencje potęgują sytuacje nagłe, zdarzenia, o których nic nie wiemy, jak chociażby ostatnia pandemia Covid -19, która zaskoczyła nie tylko zwykłych obywateli, ale także ekspertów, którzy początkowo sami przyznawali się do swojej niewiedzy.

Powyższe zagadnienia obligują nas – badaczy społeczeństwa i rzeczywistości społecznej do postawienia sobie następujących pytań:

Kim jest współczesny ekspert, jaka jest jego rola we współczesnym społeczeństwie, społeczeństwie ryzyka i niepewności?

Czy mamy do czynienia z kulturą zaufania do ekspertów, zwłaszcza w post-pandemicznej rzeczywistości?

W jakim stopniu (nie)wiedza odbiorców sprzyja tworzeniu się kultury eksperckiej postulowanej przez Habermasa?

Czy władza-wiedza ekspertów wynika ze stosowanych przez nich praktyk dyskursywnych?

Czy pandemia spowodowała odrodzenie instytucji eksperta?

Kim będzie ekspert przyszłości?

Eksperci, autorytety, profesjonaliści – koniec czy początek tych ról społecznych we współczesności?

Referaty w części 1, pasmo I 16.09, 14:00-15:30

Czy wirusolog może być analitykiem wojennym? Autorytety „kryzysowe" w mediach

URSZULA JARECKA

„Pierwszą ofiarą wojny jest prawda", jak głosi upowszechniana od 1917 roku myśl Hirama Johnsona. Czy w czasach nowej ekologii mediów, wraz z mediami społecznościowymi i rozproszonymi ośrodkami opinii, myśl ta jest nadal aktualna? Pytanie to może być istotne w kontekście relacjonowanej w mediach od lutego 2022 roku wojny. W studiach telewizyjnych, w internetowych portalach informacyjnych wypowiadają się rozmaite autorytety, zarówno „liderzy opinii, doradcy, eksperci-naukowcy, celebryci" (Molęda-Zdziech 2013). W mediach społecznościowych goszczą „influencerzy". Niektórzy z nich wypowiadają się „na każdy temat". A zatem, kto tym razem prowadzi narrację? Eksperci czy celebryci? Z punktu widzenia analizy dyskursu medialnego interesujące jest bowiem, kto opowiada – zarówno słowem jak i obrazem – o wydarzeniach takiego kalibru jak wojna? Poza tym, warto spytać, kto ma prawo wypowiadać się jako ekspert w sytuacji niepewnej, dynamicznej, gdy nieznane są jeszcze wszystkie fakty? Dotyczy to nie tylko toczącej się obecnie wojny, ale podobnych zjawisk wysokiego ryzyka, jak np. pandemia.

Siła narracji wizualnej w medialnym dyskursie wojennym jest nieoceniona. Obrazy wraz z komentarzami budują nie tylko wizerunek wojny, ale też postawy wobec stron konfliktu zbrojnego i ich działań. W niniejszym wystąpieniu interesować mnie będzie jakie obrazy dominują w relacjonowaniu wojny? Jakie strategie są przyjmowane przez poszczególne media? Czy sympatie ideologiczne mediów mają znaczenie w kształtowaniu narracji o tej wojnie. Co otrzymujemy? Prawdę czy jedynie propagandę? Posłużę się wybranymi przykładami pochodzącymi zarówno z tradycyjnych mediów (jak telewizja) oraz typowych dla XXI wieku mediów osadzonych w Internecie.

Współcześni „właściciele definicji ryzyka" – rola ekspertów w szacowaniu, kreowaniu i definiowaniu rzyk w społeczeństwie ponowoczesnym

BEATA ŁACIAK

Tytuł wystąpienia wyraźnie nawiązuje do wprowadzonego przez Ulricha Becka pojęcia, opisującego kluczowych aktorów społecznych w społeczeństwach ponowoczesnych, czyli „właścicieli definiowania ryzyka". Odwołując się do czasu pandemii oraz czasu napięcia międzynarodowego poprzedzającego atak Rosji na Ukrainę, a także samego okresu inwazji będę starała się pokazać jak definiowali, szacowali, przewidywali i wyjaśniali ryzyka różni aktorzy społeczni, których można określić mianem „właścicieli definiowania ryzyka" czyli eksperci polityczni, medialni i naukowi. Będę się starała pokazać dominujące narracje, analizując ich zmienność w czasie, zależność od typu ekspertów, a także pokazując zbieżność lub rozbieżność podstawowych treści.

Pluralizacja internetowych dyskursów eksperckich dotyczących zdrowia i choroby

MARTA JUZA

Charakterystyczną właściwością współczesnego społeczeństwa jest zwielokrotnienie zarówno liczby ludzi i ich sposobów życia, światopoglądów, zainteresowań, politycznych i ideologicznych przekonań i innego rodzaju opcji do wyboru.

Tej szeroko rozumianej wielości towarzyszy zwiększająca się ilość dostępnych publicznie informacji, co jest konsekwencją rozwoju internetu i innych mediów. Internetu używa coraz większa liczba ludzi, którzy zarówno tworzą, jak i poszukują informacji na wszelkie tematy związane ze swoim życiem codziennym kształtowanym przez indywidualne i coraz bardziej różnorodne wybory. W świetle socjologicznej wiedzy na temat homofilii nie zaskakuje skłonność użytkowników internetu do nawiązywania relacji z osobami podobnymi do nich pod względem statusu, poglądów, wartości, zainteresowań, stylów życia itp. Dlatego w grupach i na forach dyskusyjnych, wokół blogów i kanałów wideo kształtują się zbiorowości i sieci znajomości często złożone z ludzi tak samo myślących, zamkniętych na inne punkty widzenia. Ta tendencja w komunikacji internetowej została wzmocniona przez politykę wiodących serwisów internetowych, która sprzyja powstawaniu tzw. baniek informacyjnych.

Tego rodzaju „wspólnoty" często preferują i darzą zaufaniem informacje pochodzące od osób uważanych przez nie za ekspertów. Przy czym w warunkach komunikacji internetowej to raczej grupy internautów dobierają sobie ekspertów, niż eksperci tworzą krąg swoich zwolenników: ekspertem jest dla nich ten, kto głosi przekonania zbieżne z ich własnymi. W swoim referacie chciałabym przedstawić propozycję typologii takich osób, odnosząc się do przykładu informacji dotyczących zdrowia i choroby. Składają się na nią następujące typy ekspertów:

- Tradycyjni, których kompetencje są poświadczone wykształceniem, doświadczeniem i uznaniem w swoim środowisku zawodowym (np. Robert Flisiak)
- „Wyklęci", czyli ci, którzy mimo posiadania instytucjonalnie potwierdzonego wykształcenia nie są z różnych powodów uznawani za kompetentnych w swoim środowisku zawodowym (np. Zbigniew Hałat)
- Samozwańczy, którzy nie posiadają wykształcenia medycznego i których pozycja autorytetu opiera się wyłącznie na popularności wśród odbiorców (np. Jerzy Zięba, Edyta Górniak)
- Oddolni, którzy pozycję eksperta budują wyłącznie w oparciu o komunikację internetową: popularyzowanie swoich przekonań i doświadczeń oraz budowanie wokół siebie sieci odbiorców (np. autorka witryny Akademia Witalności)
- Sami-dla-siebie, którzy nie tyle polegają na powyższych typach ekspertów, ile indywidualnie poszukują w internecie informacji na interesujący ich temat. Wiarygodność znalezionych informacji oceniają posługując się następującymi heurystykami (poza odwołaniem się do heurystyki autorytetu, czyli uznanego przez siebie typu eksperta)
- Społecznego dowodu słuszności – gdy wiele znalezionych w internecie informacji potwierdza daną tezę lub gdy wiele innych osób prezentuje podobne stanowisko

o Zaufania do instytucji poświadczającej wiarygodność danej informacji (np. redakcje mediów masowych, ośrodki naukowe)

o Autentyczności – gdy znalezione w internecie relacje z czyjegoś życia sprawiają wrażenie prawdziwych („mnie to pomogło / zaszkodziło")

Rola komunikacji naukowej we współczesnej przestrzeni informacyjnej

KATARZYNA TAMBORSKA

Zarządzanie kryzysem w obszarze zdrowia publicznego pokazało, jak ważnie jest nie tylko czerpanie z wiedzy eksperckiej przez organy decyzyjne. Istotnym okazał się również sposób komunikowania ustaleń ekspertów w sposób, który buduje zaufanie szerokich grup społecznych. Okoliczność pandemii koronawirusa stała się wielkim laboratorium komunikacji naukowej. Można zakładać jej kluczowe znaczenie w skuteczności wdrażanych strategii walki z wirusem, między innymi w zakresie realizacji programów szczepień (opartych w dużej mierze na nowym typie szczepionki).

Literatura wskazuje, że efektywna komunikacja naukowa wymaga partycypacji obywateli i dzieje się przy możliwie aktywnym udziale nie-profesjonalistów w dyskusji na temat rozwoju nauki i rozwiązań technologicznych (e. g. Wynne 1992; Trench 2008, Wilkinson et al. 2011). Jednak praktyka komunikacji naukowej znajduje się w trudnym położeniu pomiędzy dążeniem do partycypacyjności nie-naukowców, a oczekiwaniem sprawnego wdrażania rozwiązań, które dokonuje się m. in. dzięki postępującej specjalizacji i profesjonalizacji badań, niedostępnych dla laików. Kontekst działania pod presją czasu stał szczególnie widoczny właśnie w obliczu pandemii, gdzie w krótkim czasie potrzebne są ścisłe rekomendacje eksperckich zespołów naukowych. Praca naukowców w tym okresie spotkała się ze szczególnym zainteresowaniem i w tym sensie możemy przyjąć, że działa się „publicznie". Wartym zbadania wydaje się, czy nauka jako instytucja społeczna jest gotowa na bieżące prezentowanie badań, strategii, rekomendacji, które dla szerokiego odbiorcy wymagają uzasadnienia i mogą zostać zakwestionowane.

W wystąpieniu zostanie zaprezentowana szczegółowa analiza inicjatywy „Koronawirus na celowniku" realizowanej przez Centrum Nauki Kopernik, polegającej na spotkaniach z naukowcami w czasie pandemii covid-19. Przeanalizowano m.in. tematy, strukturę spotkań, sposób prezentacji naukowców, formę udziału uczestników.

W przebadanych spotkaniach udział nie-ekspertów ograniczał się raczej do biernego słuchania w poszukiwaniu potwierdzenia lub zaprzeczenia funkcjonujących w przestrzeni publicznej hipotez. Rzadko pojawiają się pytania o nowe ścieżki badawcze, mało jest miejsca na podejmowanie dyskusji. Eksperci, mimo że pracują nad zagadnieniami budzącymi publiczne zainteresowanie, bardzo oszczędnie pokazują kulisy i codzienną praktykę swoich badań. Przekłada się to na utrzymywanie ścisłego podziału na tych, którzy są „licencjonowanymi przewodnikami" po ustaleniach konkretnej dyscypliny badawczej i tych, którzy potrzebują „prowadzenia". Nauka jest przedstawiona jako instytucja wymagająca zaufania, by działać skutecznie. Wydaje się zatem, że konieczność sprawnego podejmowania decyzji tworzy sytuację, w której naukowcy decydują się raczej na redukowanie wielogłosu przestrzeni informacyjnej, niż na niuansowanie przekazu poprzez odsłanianie jak najwięcej z badawczo-eksperckiej kuchni.

W tym kontekście próbujemy podejmować refleksję nad możliwymi kierunkami demokratyzacji nauki przez komunikację naukową. Powinna polegać na budowaniu podmiotowości nie-ekspertów, czy raczej na tworzeniu warunków do skutecznej „nawigacji" po przestrzeni wypełnionej informacjami różnej jakości? Czy komunikacja naukowa ma narzędzia by przebić się przez bariery tworzone przez zaśmieconą przestrzeń informacyjną utrudniającą prowadzenie konstruktywnego dialogu?

Ekspert od Kościoła – relikt przeszłości czy potrzeba przyszłości

MATEUSZ MALARCZYK

Czasy niepewności i ryzyka, które przyniosła na początku pandemia Covid-19 czy ostatnie wydarzenia związane z agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, spowodowały, że część społeczeństwa (ta identyfikująca się jako katolicy) skierowali swoje oczy w kierunku religii. Wielu komentatorów i ekspertów zwracało uwagę na silny związek tronu z ołtarzem panujący w Rosji. Wykorzystywanie religii jako narzędzia usprawiedliwiającego rosyjską inwazję dla wielu było czymś szokującym. Z drugiej strony, zachowanie najwyższej hierarchii watykańskiej reprezentującej Kościół rzymskokatolicki, budziło zniesmaczenie. Krytyka spowodowana brakiem wskazania agresora przez Watykan dotyczyła przede wszystkim sekretarza stanu i papieża.

W swoim wystąpieniu chciałbym przedstawić rolę eksperta na przykładzie kilku polskich publicystów, zarówno świeckich jak i duchownych. Czy rola eksperta zajmującego się kwestiami religii i mającego wiedzę

o różnych instytucjach wzrosła czy uległa deprecjacji? Czy ekspertowi świeckiemu można więcej? A może to ekspert w randze duchownego jest bardziej wiarygodny w interpretowaniu wypowiedzi papieża? Czy dyskursy eksperckie dotyczące stanowiska Kościoła są różne w zależności od światopoglądu eksperta? I wreszcie na czym polega specyfika roli eksperta od spraw związanych z Kościołami?

Czy noszenia kimon można nauczyć się z YouTube'a? Internetowe ekspertki a praktykowanie innej kultury

(WYŁOŻONY)

ALDONA PIKUL

Włożenie kimona to niełatwe zadanie. Wymaga znajomości koniecznych akcesoriów, umiejętności kształtowania odpowiedniej sylwetki, zręczności w ułożeniu warstw tkaniny i siły przy odpowiednim wiązaniu pasa trzymającego cały strój na miejscu. Instruktażu domaga się sztuka chodzenia w kimonie z właściwą gracją, siadania i wstawania, czy pilnowania długich rękawów przed nieumyślnym zabrudzeniem. Nawet w razie dostosowywania sposobu noszenia kimona do współczesnego życia – chociażby do jazdy na rowerze – konieczna jest biegłość w bazowych ruchach i zasadach jego wiązania, dzięki czemu kimono nadal wygląda tak jak powinno.

Wiedza praktyczna związana z noszeniem japońskiego stroju wśród mieszkanek Japonii domyślnie jest przekazywana w ramach transmisji zwyczajów w rodzinie, lekcji tradycyjnych sztuk japońskich w szkole lub, gdy brak takich możliwości, na bardziej lub mniej zaawansowanych kursach organizowanych przez szkoły noszenia kimon. W roli ekspertki występuje wówczas osoba doświadczona (np. matka) lub odpowiednio certyfikowana (np. nauczycielka). W procesie nauki umiejętności włożenia tradycyjnego japońskiego stroju niebagatelną rolę pełnią demonstracja i praktyczne ćwiczenie pod okiem nauczycielki. Jak zatem wiedzę na temat noszenia kimona można pozyskać bez bezpośredniego udziału takiej ekspertki?

W przygotowywanej przeze mnie rozprawie doktorskiej prowadzę badania grup cudzoziemców noszących kimona poza granicami Japonii. Osoby te nie posiadają bezpośredniego dostępu do wyżej opisanych ekspertek, a niejednokrotnie, nawet gdyby taki dostęp posiadały, zderzają się z barierą językową, nie znając języka japońskiego dostatecznie biegle, by zrozumieć przekazywane instrukcje, korekty i objaśnienia. W proponowanym referacie opowiem o alternatywnych względem domyślnego sposobach pozyskiwania wiedzy na temat praktykowania noszenia kimon. W rolę ekspertek, osób mogących przekazać w praktyce umiejętność włożenia, stylizowania i noszenia kimona wchodzą wówczas inne osoby: członkinie grupy o większym doświadczeniu, popularne youtuberki i instagramerki, autorki stron internetowych czy książek itp. Ważnym problemem staje się wówczas ocena wiarygodności ekspertki czy zaufanie do jej zdolności pozyskiwania wiarygodnych informacji z japońskich źródeł. W czasie pandemii dużym utrudnieniem stało się ograniczenie możliwości spotkań grup osób zainteresowanych noszeniem kimon na żywo, a co za tym idzie – dostępu do praktycznych wskazówek. Japonia ograniczyła też możliwość przekraczania granic przez obcokrajowców z obawy przed transmisją wirusa. Dostęp do bezpośrednich źródeł wiedzy o praktykowaniu japońskiej kultury również został na dłuższy czas niemal całkowicie odcięty. Jak te okoliczności wpłynęły na kryteria uznania kogoś za ekspertkę w dziedzinie noszenia kimon?

W proponowanym wystąpieniu przedstawię sylwetki osób występujących w roli ekspertek w temacie noszenia kimon przez obcokrajowców. Podejmę próbę odpowiedzi na pytanie o sposób kształtowania wizerunku ekspertki, stosowane środki przekazu, podkreślanie własnej wiarygodności, a także reakcje publiczności na przekazywane informacje. Na bazie własnych obserwacji scharakteryzuję rolę ekspertek w funkcjonującej głównie online społeczności osób noszących kimona.

Wybrana bibliografia:

Bielak, A. (2019). Zrozumieć kimono: kultura zaklęta w stroju. Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha.

Cliffe, S. (2017). The social life of kimono: Japanese fashion past and present. Bloomsbury Academic

Goldstein-Gidoni, O. (2005). The production and consumption of Japanese Culture in the Global Cultural Market. Journal of Consumer Culture, 5(2), 155–179. https://doi.org/10.1177/1469540505053092

Kramer, E. (2019). It's All in the Fold: An Historical, Transnational and Material Investigation to Understand the 2010's Kimono Jacket Trend. Fashion Theory

Referaty w części 2, pasmo II 16.09, 16:00-17:30

Poszerzanie pola walki – nauka i naukowcy w dobie pandemii

MAŁGORZATA MOLĘDA-ZDZIECH

W referacie podejmę próbę redefinicji statusu nauki i naukowca/ naukowczyń w dobie pandemii. Sytuacja pandemii – swoistego „czarnego łabędzia" – postawiła nowe wyzwania przed nauką i naukowcami. Poza prowadzeniem badań – sytuacja zmusiła ich do aktywnej komunikacji naukowej. Naukowcy znaleźli się na froncie – walki z pandemią, sytuacja zatem – poszerzyła ich „pole walki", narzucając nowe role w polu medialnym: celebrytów-gwiazd, cewebrytów. Niektórzy z nich pozostali w polu medialnym na dłużej, a z rolę celebryty-gwiazdy przekształcili w swój status.

Dzięki przyjęciu i budowie tych nowych tożsamości mogli odpierać „zbiorowe mądrości" czy zaplanowane działania środowisk antyszczepionkowych i docierać z rzetelną informacją i wiedzą do szerokich grup, wykorzystując kanały mediów społecznościowych. Mediatyzacja wiedzy eksperckiej stała się ważnym elementem w zapobieganiu „panice moralnej" , zwłaszcza przy zaniechaniach działań, czy wręcz nieodpowiedzialnych działaniach i wypowiedziach rządzących polityków.

Ramą teoretyczną rozważań zbuduję odwołując się do klasycznych autorów (F. Znaniecki, P. Bourdieu), jak i współczesnych konceptów mediatyzacji (W. Schulz, Krotz, M. Molęda-Zdziech).

Teoretyczne rozważania uzasadnię m.in. przywołaniem wyników badań zastanych dotyczących nauki i naukowców (m.in. State of Science Index I „In Science we Trust – Public Perception of Science" przygotowanych przez firmę 3M, sondaże CBOS), jak i wyników badań własnych (jakościowych, analizy dyskursu).

W referacie podejmę próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

Jakie narzędzia i strategie komunikowania zostały wykorzystane? W jaki sposób zarządzano negatywnymi emocjami?

Jak zaangażowanie naukowców/naukowczyń w polu medialnym zostało odebrane przez społeczeństwo? Czy negatywna sytuacja pandemii może przynieść i pozytywne skutki – w postaci m.in. wzrostu szacunku dla eksperckiej wiedzy i wzrostu prestiżu nauki i naukowców/naukowczyń?

Na ile taka aktywna komunikacja naukowa stanie się stałym elementem wpisanym w zakres aktywności naukowców i naukowczyń?

Za kulisami kalendarza szczepień. O ambiwalentnym statusie szczepionkowych ekspertyz na marginesie rekonstrukcji stanowiska przedstawicieli dominującego podejścia eksperckiego

RADOSŁAW TYRAŁA

Tematyka szczepień ochronnych, choć kluczowa z punktu widzenia zdrowia publicznego, miała status niszowy. Wdrażany od lat 50-tych XX wieku Program Szczepień Ochronnych w Polsce – potocznie zwany kalendarzem szczepień – funkcjonował przez całe dziesięciolecia na zasadzie reprodukowania rutyny i oczywistości, co czyniło go kulturowo i politycznie przezroczystym. Nawet zauważalny od kilku lat wzrost liczby przypadków odmów dokonywania szczepień dzieci przez rodziców nie był w stanie sprawić, żeby temat przebił się do głównego nurtu społecznych debat. Sytuacja uległa kompletnej zmianie wraz z ogłoszeniem pandemii Covid-19 oraz opracowaniem i wprowadzeniem do użytku na masową skalę szczepień przeciw tej chorobie. Szczepienia momentalnie wdarły się w samo centrum społecznej uwagi, stając się tematem mocno polaryzującym kulturowo i politycznie.

W ten sposób uwydatniona została stara opozycja na zwolenników i przeciwników szczepień ochronnych. Obie te strony mają własnych ekspertów i powołują się na sprzeczne ekspertyzy. W polskich realiach rolę „ekspertów proszczepionkowych" pełnią przede wszystkim pracownicy instytucji specjalizujących się w zakresie zdrowia publicznego (Główny Inspektorat Sanitarny, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – PZH-PIB, Ministerstwo Zdrowia), członkowie/inie Polskiego Towarzystwa Wakcynologii, konsultanci krajowi i wojewódzcy w zakresie pediatrii, neonatologii i chorób zakaźnych, pracownicy naukowi uczelni medycznych, dziennikarze naukowi oraz lekarze pierwszego kontaktu, zwłaszcza pediatrzy. Z kolei rolę „ekspertów antyszczepionkowych" pełnią przede wszystkim aktywiści tzw. ruchów antyszczepionkowych oraz niektóre media niszowe, zwłaszcza o profilu prawicowym. Kategoria eksperta ma więc charakter relatywny – osobom uznawanym za ekspertów w jednej zbiorowości przedstawiciele innych zbiorowości odmawiają tego statusu.

Celem niniejszego referatu jest rekonstrukcja dominującego eksperckiego stanowiska proszczepionkowego skupiona wokół następujących zagadnień: a) ocena stanu obecnego kalendarza szczepień, b) możliwe scenariusze przyszłości kalendarza szczepień i szczepień przeciw Covid-19 w Polsce, c) porównanie polskiego kalendarza szczepień do innych kalendarzy europejskich, d) nie/obowiązkowość szczepień. Źródłem danych są wyniki projektu badawczego „Program Szczepień Ochronnych w Polsce w świetle opinii przedstawicieli dominującego podejścia eksperckiego. Awangardowy czy półperyferyjny?", zrealizowanego w ramach konkursu MINIATURA 4 NCN, w ramach którego przeprowadziłem 15 wywiadów eksperckich. Rekonstrukcja ta stanie się pretekstem do podjęcia bardziej ogólnego tematu statusu eksperta i ekspertyzy w tematyce szczepień ochronnych. Temat jest istotny nie tylko w kontekście możliwego pojawienia się kolejnych szarych nosorożców, za jakie uznaje się pandemie, ale też zwrotnego wpływu, jaki nieufność wobec jednego szczepienia (casus szczepień przeciw Covid-19) może wywrzeć na całą sieć innych szczepień ochronnych, budowaną przez dekady pod postacią kalendarza szczepień.

Czy racjonalność społeczna może być prawomocna? O możliwości krytyki dyskursu eksperckiego w pandemii

PIOTR PIEŃKOWSKI

Racjonalność ekspercka (reprezentowana przede wszystkim przez naukowców) domyślnie uznawana jest za racjonalność prawomocną. Wyparła w procesie modernizacji nieeksperckie dyskursy, stając się monopolistą w zakresie opisu rzeczywistości

i dopuszczalnych sposobów jej zmieniania. Charakterystyczne dla nowoczesności było przedstawianie konkurencyjnych racjonalności (np. racjonalności społecznej, manifestowanej przez opinię publiczną czy działania ruchów społecznych i organizacji pozarządowych) jako obarczonych pewnymi deficytami: jej podmioty miały cechować się brakiem wystarczającej wiedzy, irracjonalnością, lękami czy uprzedzeniami.

Jednak w późnej nowoczesności dochodzi do podważenia dominującej pozycji ekspertów. Przyczyn tego można upatrywać w rosnącym skomplikowaniu rzeczywistości (który skutkuje trudnością w sprawowaniu roli eksperta i komunikowaniu się z otoczeniem), zawodności nauki i demaskacji jej niszczycielskiego potencjału (choćby w zakresie ekologii) czy urefleksyjnieniu wiedzy (w procesie masowej komunikacji każdy może zgłaszać roszczenia do bycia ekspertem). Relatywnie wzmocniona zostaje racjonalność społeczna, która, choć pozbawiona roszczenia do uniwersalności, wchodzi z racjonalnością ekspercką w dialog, a niekiedy bywa wprost z nią skonfliktowana.

Jakie ramy dla dyskursu eksperckiego wyznacza pandemia COVID-19? O samym fakcie istnienia pandemii dowiadujemy się w ramach dyskursu eksperckiego (m.in. oficjalne ogłoszenie przez WHO, wprowadzenie legislacji krajowych), a jej mechanizmy dostępne są dla nieekspertów tylko pośrednio (niemożliwość bezpośredniej obserwacji wirusa, niespecyficzność objawów etc.). Stan zwiększonego zagrożenia redukuje przestrzeń dialogu wzmacniając racjonalność ekspercką – prymat skuteczności działania nad jego legitymizacją; następuje transformacja wiedzy we władzę.

Tymczasem, pomijając pierwszy okres reakcji na pandemię (solidarystyczny, oparty na ładzie wspólnotowym, deklaracje gotowości do wyrzeczeń), obok dyskursu eksperckiego, cieszącego się społeczną akceptacją (proeksperckie dyskursy społeczne), rozwijane są także kontreksperckie dyskursy społeczne. O ile w zakresie wiedzy, zdolności poznawczych, ich racjonalność może być łatwo kontestowana (brak kompetencji do rywalizowania z ekspertami w polu naukowym), to w zakresie władzy (krytyki wprowadzanych przez rządzących obostrzeń, postulowania alternatywnych regulacji) nie sposób uznać racjonalności społecznej jako z definicji wyłącznie irracjonalnej.

W rzeczywistości ani dyskurs ekspercki nie odwołuje się do obiektywnego, jedynego dopuszczalnego, prawomocnego, naukowego sposobu radzenia sobie z pandemią (poszczególne państwa wprowadzały odmienne rozwiązania, dające zróżnicowane efekty; regulacje zmieniały się w czasie; uwzględnianie społecznej akceptacji dla obostrzeń lub oporu przeciw nim), ani racjonalność społeczna nie była tylko nieracjonalna (np. nieracjonalne i nieprawomocne negowanie pandemii, sensu szczepień versus racjonalne, a przynajmniej prawomocne domaganie się otwarcia szkół czy zwiększenia limitu osób mogących korzystać z aktywności, wbrew obowiązującym regulacjom).

W niniejszym wystąpieniu chciałbym rozpoznać granice prawomocnej krytyki dyskursu eksperckiego w pandemii. Czy wszelka krytyka dyskursu eksperckiego oznacza oddanie się w ręce nieracjonalności, czy przeciwnie, jest rozbijaniem zawłaszczonego monopolu na prawdę? W jaki sposób zmienność pandemii w czasie poszerza lub zawęża przestrzeń do krytyki dyskursu eksperckiego? W jaki sposób racjonalność społeczna broniła swojej prawomocności, a w jaki była jej pozbawiana? Jaka jest relacja między prawomocną i nieprawomocną krytyką dyskursu eksperckiego? Na ile, z perspektywy ponad 2 lat pandemii, między racjonalnością ekspercką i społeczną istnieje konsensus choćby co do faktów, a na ile występuje prywatyzacja sprzecznych opinii?

Po co nam Rada Medyczna? Civic Epistemologies a Covid-19 w Polsce.

TADEUSZ JÓZEF RUDEK

Pandemia Covid-19 stała się jednym z najważniejszych wyzwań, z jakimi musiały zmierzyć się współczesne społeczeństwa. Globalna skala zjawiska oraz liczne niepewności, które ze sobą przyniosła, spowodowały konieczność podejmowania przez władze państwowe natychmiastowych decyzji dotyczących wszystkich aspektów życia społecznego. Rządy stanęły przed wyzwaniem, jakie decyzję podjąć, a co ważniejsze jak je uzasadnić. Kluczowym czynnikiem, który wpłynął na dynamikę pandemii, także w obszarze społecznym była szczepionka i dyskusje wokół niej.

Analiza okresu od ogłoszenia przez WHO pandemii do stycznia roku 2022, daje szanse, na poszukiwanie odpowiedzi na schematy produkcji, ewaluacji i wykorzystania wiedzy w procesie podejmowania decyzji przez organy rządowe oraz roli jaka w nim odegrali eksperci.

Celem referatu jest przedstawienie analiz z wykorzystaniem kategorii civic epistemologies (Jasanoff, 2005) związanych z pandemią oraz wprowadzeniem na rynek szczepionki przeciwko Covid-19. Civic epistemologies to specyficzne kulturowo sposoby, w ramach których, społeczeństwo oczekuje, iż Państwo będzie produkować, testować i używać wiedzę w procesie podejmowania decyzji.

Drugim kluczowym pojęciem dla moich badań jest koprodukcja. Koprodukcja związana jest z procesem, w którym we współczesnych społeczeństwach wraz procesami technologicznymi i naukowymi ideami, powstają nowe ich reprezentacje, tożsamości, dyskursy i instytucje.

Bazując na tych dwóch koncepcjach, zaprezentuję mechanizm, ilustrujący to, jak koprodukwoana jest odpowiedź polskiego rządu na wyzwania związane z pandemią oraz jakiego rodzaju civic epistemologies leżą u podstaw obserwowanych procesów decyzyjnych.

Wyniki zostaną przedstawione na bazie pogłębionych ustrukturyzowanych wywiadów z członkami Rady Medycznej przy Premierze Rady Ministrów RP, Zespołu ds. COVID przy PAN oraz przedstawicieli sygnatariuszy apelu naukowców i lekarzy przeciw przymusowi szczepień na Sars-Cov2 i lockdownowi. Istotną część materiału analitycznego stanowi analiza prasy z okresu od 11 marca 2020 roku do 10 kwietnia 2021. Uzupełnieniem materiału badawczego jest analiza oficjalnych stanowisk ww. rad i zespołów.

Grupy dyspozycyjne w dobie pandemii Covid-19

Numer: G03
Organizacja: Adam Kołodziejczyk (WAT), Jan Maciejewski (UWr), Piotr Pieńkowski (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 0/41, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologicznych Problemów Bezpieczeństwa Narodowego

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 jest jednym z najważniejszych, najgroźniejszych oraz najbardziej interesujących poznawczo zjawisk XXI wieku. Wirus, który swój początek miał w Chinach, w przeciągu kilku miesięcy rozprzestrzenił się na cały świat i stanowi największe zagrożenie dla bezpieczeństwa ludzkości. O jego globalnym zasięgu, znaczeniu i skutkach świadczą już teraz setki milionów zakażeń, wiele milionów zgonów i powszechna mobilizacja społeczeństw. Wszystko to sprawia, że problem pandemii dotyczy wszystkich, choć w różnym zakresie, segmentów polskiego społeczeństwa. W przeciwdziałaniu i zwalczaniu wirusa na terenie naszego kraju uczestniczą powszechnie przedstawiciele wielu jeśli nie wszystkich służb publicznych, w szczególności medycznych, w tym także cywilnych i mundurowych grup dyspozycyjnych.

Wyzwania związane z pandemią stały się

najpoważniejszym testem dla działania grup dyspozycyjnych w ciągu ostatnich lat. Bezprecedensowe pod względem skali zagrożenie wymusiło intensyfikację wysiłków mających na celu utrzymanie społecznego ładu i zapewnienie bezpieczeństwa ludności. Pandemia unaoczniła nam, iż za bezpieczeństwo odpowiedzialne są nie tylko tradycyjnie rozumiane grupy dyspozycyjne systemu militarnego i paramilitarnego, ale także cały sektor cywilny, przede wszystkim system ochrony zdrowia. Dużą rolę odegrał również wolontariat i inne samopomocowe, oddolne inicjatywy społeczeństwa. Pośrednio można było wręcz zaobserwować militaryzację języka i stosowanie metafor wojennych do opisu przedsięwzięć cywilnych.

Z jednej strony pandemia zintensyfikowała zadania tradycyjnie wykonywane przez grupy dyspozycyjne. Przykładem może być kontrola granic przez Straż Graniczną czy wzrost intensywności pracy w zawodach medycznych. Z drugiej strony, wymagane było realizowanie szeregu nowych zadań, przykładem choćby Policja egzekwująca przestrzeganie przepisów związanych z kwarantanną i izolacją. Konieczne było również wypracowanie nowych form międzynarodowej współpracy między odpowiednimi służbami. Można było zaobserwować przejmowanie ról policyjnych przez wojsko, angażowanie Wojsk Obrony Terytorialnej w koordynację programu szczepień, czy angażowanie się w pomoc poza granicami państwa (np. polscy medycy we Włoszech na początku pandemii). Pandemia jako zjawisko społeczne poddawana jest także społecznym interpretacjom i subiektywizacjom. Mogą one pokrywać się z oficjalnymi opiniami eksperckimi, w obliczu zagrożenia zwiększając społeczną spójność, ale mogą również mieć charakter polemiczny i krytyczny.

Niniejsza grupa tematyczna poświęcona będzie przede wszystkim miejscu i roli grup dyspozycyjnych, mundurowych i cywilnych, starych i nowych w przeciwdziałaniu i zwalczaniu pandemii Covid-19. Przedmiotem badań może też być zmiana społecznego postrzegania grup odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa w czasie pandemii: od doceniania poświęcenia i bohaterstwa (np. akcje wsparcia dla lekarzy), po krytykę w związku z realizacją przypisanej Policji funkcji represyjnej (np. mandaty). Chcielibyśmy także, by nasze obrady umożliwiły pogłębiony socjologiczny ogląd przemian grup dyspozycyjnych i ich otoczenia w dobie pandemii, poprzez formułowanie nowych teoretycznych stanowisk, przedstawienie wyników badań empirycznych, a także określenie dalszych perspektyw badawczych.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Świat po pandemii a grupy dyspozycjne. Diagnoza głównych trendów społecznych mających wpływ na środowisko bezpieczeństwa Polski

ANETA BARANOWSKA

Bezpieczeństw w trzeciej dekadzie XXI wieku nabrało nowego znaczenia. Pandemia Covid-19 a następnie gorąca politycznie zima 2021/2022 (czyli wydarzenia zachodzące bezpośrednio przy wschodnich granicach Polski), nie tylko skłaniają do refleksji o sprawach bezpieczeństwa, ale również przenoszą ciężar gatunkowy zagrożeń przed jakimi stoją współczesne społeczeństwa na nowe obszary. Dochodzi do swoistego przeformatowania naszego dotychczasowego sposobu myślenia o kwestiach bezpieczeństwa. Społeczeństwa, politycy, ludzie odpowiedzialni za nasze bezpieczeństwo orientują się, że nie znajdujemy się w sytuacji mierzalnego ryzyka, którym daje się zarządzać, ale w warunkach niepodlegającej szacowaniu niepewności czy niestabilności. Ten stan powoduje, iż przed analitykami mnożą się kolejne wyzwania naukowo-badawcze a grupy dyspozycyjne muszą być gotowe na nowe, zróżnicowane formy zagrożeń.

Ponadto współczesny świat (a wraz z nim i społeczeństwa) nie tylko nieustannie się

zmienia ale również staje się coraz bardziej złożony. Zachodzące w gwałtownym tempie zmiany społeczno-kulturowe, gospodarczo-organizacyjne, polityczno-prawne i technologiczne oznaczają dziś nie tylko dalsze komplikowanie się ludzkiego życia, lecz także błyskawiczne namnażanie się (i rozrastanie) systemów, które odznaczają się niespotykaną nigdy dotąd liczbą, gęstością oraz dynamiką wzajemnych powiązań, współzależności i współoddziaływań. Układy złożone są zazwyczaj emergentne Nie tylko trudno je opisać, ale też wyjątkowo trudno przewidywać ich zachowanie i formułować prognozy dotyczące ich przyszłości. Zmiany społeczne, których doświadcza współczesny człowiek wywołują poczucie niepewności, kruchości czy braku sprawstwa.

Celem mojego wystąpienia jest identyfikacja oraz hierarchizacja kluczowych trendów społecznych, które będą kształtować otoczenie strategiczne i bezpieczeństwo Polski w ciągu najbliższych kilku dekad. Dostrzeżenie i właściwa interpretacja tychże trendów – rozumianych jako procesy zmian społecznych przebiegających w dającym się określić kierunku a które w przyszłości przyczynią się do istotnych zmian w świecie postpandemicznym – jest dziś kluczowe, gdyż będą one wielokrotnie testować „odporność" i zdolności adaptacyjne współczesnych społeczeństw (a także systemów bezpieczeństwa). Ich rozwój stworzy możliwości dla innowacji oraz sprawi, iż będziemy musieli radzić sobie z zagrożeniami, jakie z nich wynikają i przystosować się do nowych warunków. Przeprowadzone analizy będą koncentrowały się m.in. na kwestiach związanych z przejściem od społeczeństwa ryzyka do społeczeństwa niepewności, zmianach demograficznych, procesie pogłębiania nierówności społecznych i poznawczych, niespełnionej klaso średniej obietnicy, czy dezintegracji życia psychofizycznego Polaków. Powyższe trendy stanowią dziś fundamenty bezpieczeństwa w wymiarze społecznym a ich powtarzalność (bądź jej brak) pozwala na przewidywanie biegu zdarzeń i definiowanie nowych zadań i ról dla grup dyspozycyjnych.

Grupy dyspozycyjne w perspektywie „covidowej" aktywizacji antroposfery bezpieczeństwa

STANISŁAW JARMOSZKO

Pandemia Covid unaocznia/rysuje określony system bezpieczeństwa zdrowotnego, uwypuklając jednocześnie jego mocne i obnażając słabe strony. System ten sytuuje się w szerszym układzie systemu (nadsystemu) bezpieczeństwa narodowego. To standardowa płaszczyzna analizy problemów bezpieczeństwa, zwłaszcza na gruncie nauk o bezpieczeństwie. Projektowany referat zorientowany będzie na analizę aktywności grup dyspozycyjnych – jako znaczącego elementu ww. systemu – w nieco innej konfiguracji. Punktem wyjścia będzie tu antroposfera bezpieczeństwa, czyli swoista technologia kreowania bezpieczeństwa danego podmiotu (jednostki, zbiorowości, struktury), całokształt podejmowanych działań i wytwarzanych (a zarazem stosowanych) artefaktów bezpieczeństwa. Jako swoista przestrzeń kreacji bezpieczeństwa człowieka i jego wspólnot, antroposfera bezpieczeństwa odnosi się do wszystkich przedmiotowych jego dziedzin, obejmując kreowane struktury i wzory ludzkiej aktywności. Materializuje się to w sferach cząstkowych, jak socjosfera bezpieczeństwa, ekonomosfera bezpieczeństwa, infosfera bezpieczeństwa, politykosfera bezpieczeństwa, jurydykosfera bezpieczeństwa czy prakseosfera bezpieczeństwa.

Grupy dyspozycyjne odegrały i wciąż odgrywają znaczącą rolę w walce z pandemią. Stanowią one dynamiczny element antroposfery bezpieczeństwa, bezpośrednio wcielając w życie przyjmowane polityki i procedury, wykonując konkretne zadania i w ten sposób chroniąc zdrowie mieszkańców miast i wsi. Pandemia w swoisty sposób zaktywizowała antroposferę bezpieczeństwa (w jej części zorientowanej na zdrowie, bo przecież jako taka odnosi się ona do wszelkich płaszczyzn ludzkiego życia). Bez przesady można powiedzieć, iż grupy dyspozycyjne działają tu na wysuniętych rubieżach, ponosząc przy tym określone ofiary.

Epidemia wirusa SARS-CoV-2 w aspekcie oddziaływania na wyższe szkolnictwo wojskowe

MACIEJ WIELGOSIK

W dobie epidemii wirusa SARS-CoV-2 oraz wywoływanej przez niego choroby Covid-19 społeczeństwa i całe państwa musiały mierzyć się z zagrożeniem, które w tak dużej skali nie występowało od wielu lat. Mimo to zjawisko polegające na wystąpieniu tej jednostki chorobowej nie spowodowało całkowitego wyłączenia wszelkich procesów społecznych, a jedynie (lub aż) odcisnęło piętno na ich funkcjonowaniu. Jednym z obszarów które autor z racji służby jako oficer wychowawczy chciałby przedstawić jest bezpieczeństwo edukacyjne w czasie epidemii. W obiegowej opinii przyjęło się że wirus przyniósł tylko i wyłącznie negatywne efekty dla społeczeństwa, a w szczególności w obszarze gospodarki. Z drugiej jednak strony warto zauważyć, że w pewnych obszarach pojawienie się wirusa wyzwoliło pokłady potencjału, którego ujawnienie nie byłoby tak szybkie. Mowa tutaj m.in. o nauczaniu zdalnym i upowszechnianiu tej metody przekazywania wiedzy, jak również wzroście kompetencji społecznych i empatii w przyszłych oficerach na skutek bezpośredniego zaangażowania w realizację działań przeciwepidemicznych. Wyższe szkolnictwo wojskowe z uwagi na swoją specyfikę odbiega w obszarze przekazywanej wiedzy, umiejętności i kompetencji od swojego cywilnego odpowiednika. Epidemia dla tej grupy dyspozycyjnej nie przyniosła wyłącznie negatywnych skutków. Te pozytywne obszary, które autor chciałby zaprezentować stanowić mogą o olbrzymiej wartości dodanej kształcenia żołnierzy, którzy poza fachową wiedzą i umiejętnościami w murach uczelni uzyskują coś dodatkowo – kompetencje społeczne, wzrost empatii oraz umocnienie morale w poczuciu dobrze wykonanego obowiązku. W pewnym zakresie epidemia odcisnęła jednak negatywne piętno na bezpieczeństwie procesu edukacyjnego kandydatów na żołnierzy zawodowych. Autor chciałby przedstawić podstawowe zależności, które mogły ujawnić się w obszarze socjalizacji wojskowej, nauczania, kształcenia wojskowego, dyscypliny i morale, a których dokładne zbadanie umożliwi w przyszłości lepsze przygotowanie systemu szkolnictwa wojskowego na zagrożenia typu epidemicznego, jak również sytuacje kryzysowe, w których gotowość do realizacji zadań oraz wiara w sens służby jak powołanie do jej pełnienia będą decydowały o powodzeniu operacji.

Pandemia jako zwiastun społecznej reakcji na kolejne zagrożenia

ANDREY LYMAR, NATALIA LYMAR

Względny spokój codziennego życia spotyka się z szeregiem nowych doświadczeń społecznych i psychoemocjonalnych w sytuacji zagrożenia. Pandemia 2020-2022 wyraźnie zmieniła nie tylko warunki życia ludzi, ale także charakter relacji społecznych i rozwój procesów społecznych. Ludność ma nowe doświadczenie społeczne. Temu doświadczeniu towarzyszy nowy kontekst społeczny, nowy dyskurs. Nowy kontekst wpływa na reakcje ludzi i działania instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Morale grup dyspozycyjnych w kontekście współczesnych wyzwań i zagrożeń

(WYŁOŻONY)

ADAM KOŁODZIEJCZYK

Celem referatu jest ukazanie znaczenia zjawiska morale dla realizacji misji i zadań grup dyspozycyjnych w kontekście zaistniałych wyzwań i zagrożeń. W szczególności przedstawione zostaną wyniki badań teoretycznych dotyczące

definiowania morale. Ponadto ukazane zostanie znaczenie zjawiska morale w sytuacjach ekstremalnych w nawiązaniu do pandemii COVID-19 i wojny Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie. Wreszcie ukazane zostaną pewne rekomendacje dotyczące diagnozowania i kształtowania morale w grupach dyspozycyjnych.

Społeczne oczekiwanie heroizmu wobec grup dyspozycyjnych – w okresie pandemii COVID-19

(WYŁOŻONY)

KAMILA JĘDRZEJCZYK

Pandemia COVID-19 wywołała kryzys we wszystkich wymiarach życia zbiorowego, co za tym idzie, wyłoniły się nowe wyzwania i problemy. Prezentowany referat dotyczy nowego oglądu społecznego ról i zadań przydzielanych grupom dyspozycyjnym, przede wszystkim, zaangażowanym w ratowanie życia i zdrowia ludzkiego. Zapewnienie bezpieczeństwa, podstawowej potrzeby każdego człowieka, w kontekście zupełnie nowych doświadczeń np. lęku przed możliwością niespodziewanego zachorowania i śmierci w wyniku powikłań po COVID-19, wzbudziło w społeczeństwie oczekiwanie heroizmu działań grup dyspozycyjnych wysokiego ryzyka m.in.: policji, wojska, straży granicznej, i nade wszystko, państwowej straży pożarnej.

Autorka wymienia i wyjaśnia istoty zagadnień wywołanych w treści oraz prezentuje badawczą potrzebę „pozostawienia" rozgraniczenia oczekiwania społecznego heroizmu od cech zawodów wysokiego ryzyka – mieszczących się w desygnacie służby. W referacie zostanie przedstawione stanowisko autorki, które będzie próbą wytłumaczenia i tematem do podjęcia dyskusji czy heroizm wchodzi w zakres ryzyka zawodowego w określonych grupach dyspozycyjnych, i jest jedną z jego cech? Czy zdarzenia krytyczne powinny skutkować przesunięciem granicy dopuszczalnego ryzyka w zawodach opartych na dyspozycji?

Wprowadzenie nowych procedur, rozwiązań i korekty edukacji zawodowej m.in. w służbie przeciwpożarowej, ograniczyło negatywny wpływ pandemii na zawód wysokiego ryzyka. Użycie metod badawczych, takich jak analiza, porównanie oraz uogólnianie z wnioskowaniem, pozwalają wykazać, że heroizm w dobie pandemii COVID-19, może być przypisywany z dużo większym prawdopodobieństwem do grup dyspozycyjnych wysokiego ryzyka jako obszar badania i oceny zarówno społecznej, jak i naukowej.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Społeczny odbiór cywilnych grup dyspozycyjnych w walce ze skutkami pandemii COVID-19

ZDZISŁAW LUDZIEJEWSKI

Społeczny ład zapewniający bezpieczeństwo jako jedną z podstawowych potrzeb społeczności nie jest dobrem danym na stałe co podkreśla się w szczególności po wybuchu w marcu 2020 roku epidemii COVID-19. Epidemii, której globalne rozmiary dramatyczne w skutkach (miliony osób zakażonych, setki tysięcy zmarłych w krótkim czasie), obrazują bezsilność cywilizacji w wymiarze społecznym i brak systemowego przygotowania do walki z tego rodzaju na tak wielką skalę kataklizmem. Jednocześnie należy zauważyć heroiczną postawę w walce z pandemią między innymi cywilnych grup dyspozycyjnych, refleksyjnie tworzonych w obrębie większych struktur społecznych, wychodzącym naprzeciw trwałym albo doraźnym potrzebom tychże społeczności w zapewnianiu bezpieczeństwa powszechnego na co chce zwrócić uwagę autor w wystąpieniu.

Dyfrakcje relacji w wojsku w obliczu pandemii COVID -19

SABINA PAJĄK-DANICKA

Epidemie towarzyszą ludzkości od najdawniejszych czasów, takie choroby jak ospa, dżuma, cholera i grypa to jedne z największych w historii. Mobilność, przeludnienie i brak higieny to główne czynniki, które pozwalały tym wirusom i bakteriom zbierać krwawe żniwo. Pandemia grypy z 1918 roku przeszła do historii. Lekarze byli bezradni, nie widząc nawet dokładnie z jakim wirusem mają do czynienia. Dodatkowe czynniki, które wspomagały rozprzestrzenianie wirusa po całym świecie to ruchy wojsk, przepełnione kamienice, bazy wojskowe. Największa fala zachorowań przypada na jesień ostatniego roku Wielkiej Wojny, do dziś nie wiadomo dlaczego epidemia ustąpiła. Możemy posługiwać się jedynie postawionymi hipotezami, które mówią, iż wirus zmutował do mniej śmiercionośnej odmiany. Historia zatoczyła koło i w 2020 roku społeczeństwo dotknął podobny kryzys, spowodowany światową pandemią COVID-19. Jest to zwrotny punkt w historii świata. Niezależnie czy mówimy o Polsce, Ameryce czy Europie mamy aktualnie do czynienia ze światem po pandemii. Pandemia wpłynęła na każdy element życia społecznego włącznie z życiem i służbą grup dyspozycyjnych, do których należy wojsko. Żołnierze w pewnym momencie stanęli na pierwszej linii walki z epidemią i prowadzi działania mające na celu walkę z epidemią koronawirusa. Żołnierze wspierają działania, dzięki którym możliwe jest ograniczenie rozprzestrzeniania się epidemii, a także łagodzenie jej skutków. To oni kontrolowali granice, kierowali osoby na kwarantannę, wykonywali testy czy pomagali w codziennych czynnościach osobom, które nie mogły uzyskać pomocy od bliskich. Żołnierze stacjonowali również w szpitalach. Jak pokazuje historia służba wojskowa opiera się o relacje ze społeczeństwem, w związku z tym chciałabym zadać pytanie badawcze jak zmieniły się relacje pomiędzy wojskiem, a społecznością? Jak dostosowały się do nowej sytuacji? W jaki sposób żołnierze komunikowali się z społeczeństwem podczas walki z pandemią? Czy te działania komunikacyjne wpłynęły na relacje wojskowych? W mojej analizie pragnę przedstawić dyfrakcje relacji w wojsku w obliczu pandemii COVID-19. W celu odpowiedzi na postawione pytanie badawcze przeprowadzę pilotażowe badania jakościowe z wybraną grupą docelową w postaci wywiadów pogłębionych. Wyniki zaprezentują zmiany zachodzące w szeroko rozumianych relacjach społecznych spowodowanych światową pandemią COVID-19.

Wpływ epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 i wprowadzonych ograniczeń na realizację zadań ochronnych w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej

MATEUSZ LEWANDOWSKI

Przedmiotem naukowej refleksji w przeprowadzonych badaniach uczyniono wpływ epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 i wprowadzonych ograniczeń na realizację zadań ochronnych w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej. Epidemia koronawirusa SARS-CoV-2 w sposób istotny wpływa na życie społeczne m.in. determinując reorganizację pracy instytucji publicznych, w tym również aresztów śledczych i zakładów karnych. Więzienia są instytucjami totalnymi, a zatem specyficznymi organizacjami, których funkcjonowanie nawet podczas braku pandemii w sposób istotny różni się od innych organizacji. Występowanie choroby zakaźnej w tego typu instytucjach nastręcza wielu różnorodnych i nierzadko złożonych problemów, czego dowodzą liczne przykłady historyczne oraz współczesne z Polski i innych państw europejskich. Epidemia SARS-CoV-2 stanowi wyzwanie dla kadry kierowniczej więziennictwa wszystkich szczebli oraz funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej pełniących służbę i pracujących na tzw. pierwszej linii. Wystąpienie pandemii COVID-19 spowodowało konieczność reorganizacji rozwiązań systemowych i indywidualnych stosowanych w aresztach śledczych

i zakładach karnych w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w jednostkach penitencjarnych. Bez wprowadzenia pewnych modyfikacji w sposobie działania aresztów śledczych i zakładów karnych nie byłaby możliwa realizacja ustawowych zadań więziennictwa. Osiągnięciu celu badań, czyli opisaniu i wyjaśnieniu wpływu epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 i wprowadzonych ograniczeń na realizację zadań ochronnych w jednostkach penitencjarnych Służby Więziennej posłużyła analiza literatury przedmiotu, aktów prawnych, źródeł internetowych oraz statystyk dotyczących więziennictwa. Jest to jednak zagadnienie nowe, dotychczas słabo rozpoznane i pobieżnie opisane w literaturze przedmiotu. Dodatkowo zastosowano metodę sondażu diagnostycznego wśród funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na to, że epidemia SARS-CoV-2 w sposób istotny wpłynęła na organizację pełnienia służby w aresztach śledczych i zakładach karnych oraz realizację funkcji izolacyjnej więziennictwa oraz egzekwowania kar wobec osadzonych. Ze względu na to, że epidemia SARS-CoV-2 jeszcze się nie skończyła uzasadnione wydaje się podejmowanie dalszych pogłębionych badań w tym przedmiocie oraz prezentowanie wniosków i rekomendacji.

Działania pomocowe pracowników socjalnych podczas pandemii COVID-19

SŁAWOMIR WILK

Rozprzestrzenianie się w Polsce koronowirusa SARS-CoV-2 i ogłoszenie stanu pandemii warunkowało konieczność zmian w funkcjonowaniu wielu grup dyspozycyjnych. Jedną z takich grup byli pracownicy socjalni. W wystąpieniu zostaną zaprezentowane przeprowadzone w 2020 r. wywiady z osobami zatrudnionymi w jednostkach pomocy społecznej (12 szt.). Dodatkowo materiał uzupełniają wywiady przeprowadzone z pracownikami socjalnymi odpowiedzialnymi za przeciwdziałanie przemocy, które w 2021 r. przeprowadzili studenci socjologii Instytutu Nauk Socjologicznych (22 szt.).

Należy zwrócić uwagę, że przed pandemią ośrodki pomocy społecznej nie były przygotowane na tego rodzaju zagrożenia, nie posiadały opracowanych procedur postępowania i środków ochrony osobistej oraz nie współpracowały z pozostałymi grupami dyspozycyjnymi m.in. policją, Wojskami Obrony Terytorialnej czy innymi w zakresie reakcji na zagrożenia. W trakcie trwania sytuacji kryzysowej feminizacja zawodu pracownika socjalnego i możliwość sprawowania opieki nad dziećmi do lat 8, które nie uczęszczają do placówki edukacyjnej spowodowała ograniczenia w funkcjonowaniu jednostek – braki kadrowe. Nowa sytuacja wymusiła konieczność przeorganizowania pracy jednostek szczególnie w obszarach związanych z zabezpieczeniem własnego zdrowia i życia, w tym telepraca, praca rotacyjna, zmianowa, ograniczania przyjęć klientów i wyjścia w teren, realizacja wywiadów środowiskowych przez telefon. Szczególnego znaczenia nabrała specyfika pracy w domach pomocy społecznej, które zostały zamknięte na kontakt zewnętrzny, aby uchronić pensjonariuszy z możliwością zarażenia. Sytuacja pandemii powodowała, że ciągle zmieniały są akty normatywne dotyczące świadczeń dla osób w sytuacji zagrożenia zarażenia wirusem SARS-CoV-2, realizacji pomocy dla osób doświadczających przemocy czy wsparcia osób w kryzysie bezdomności. W wystąpieniu omówiono będą czynników utrudniających wykonywanie czynności zawodowych dla pracowników jednostek pomocy społecznej: organizacyjno-prawne, fizyczne, interpersonalne, etyczne i psychologiczne. Zostaną także ukazane sposoby pracy pracowników socjalnych w sytuacji podejrzenia wystąpienia przemocy w rodzinie.

Działania Bundeswehry na rzecz bezpieczeństwa społecznego w dobie pandemii COVID-19

(WYŁOŻONY)

KORNEL MUSIAŁ

Siły zbrojne Republiki Federalnej Niemiec zostały pozytywnie ocenione w 2020 r. przez społeczeństwo niemieckie (82% obywateli), a 85% Niemców deklaruje ufność w stosunku do tej militarnej grupy dyspozycyjnej. Z drugiej jednak strony, jak pokazują wyniki badań zrealizowanych przez Centrum Historii Wojskowości i Nauk Społecznych, 52% obywateli RFN uważa, że Bundeswehra mogłaby zrobić więcej, aby pozostać w kontakcie ze społeczeństwem. Dotychczasowa aktywność Bundeswehry na rzecz społeczeństwa była realizowana w kilku sektorach, w tym m.in. podejmowano działania, których głównym celem było inicjonowanie u obywateli Niemiec postaw proekologicznych; wsparcie instytucji rządowych oraz organizacji pozarządowych w trakcie zapoczątkowanego w 2015 r. kryzysu migracyjnego. Kolejne wyzwania w zakresie bezpieczeństwa społecznego ukształtowały się w raz z rozwojem pandemii COVID-19. W marcu 2020 r. biuro prasowe niniejszego resortu zagwarantowało gotowość do pomocy ludności cywilnej kraju w razie zaostrzenia się epidemii koronawirusa. W tym czasie do pomocy władzom poszczególnych landów i gmin, Bundeswehra oddelegowała 15 tysięcy żołnierek i żołnierzy, którzy nie byli przeznaczeni do udziału w misjach zagranicznych, ani innych pilnych zadań. Głównym celem referatu jest przedstawienie form pomocy oraz działań Bundeswehry (zarówno tych o charakterze lokalnym, jak i międzynarodowym) na rzecz przeciwdziałaniu i zwalczaniu pandemii COVID-19. Jako metodę badawczą wybrano studium przypadku, a materiał analizy stanowiły komunikaty i informacje zamieszczone na stronach rządowych, wywiady z przedstawicielami Bundeswehry oraz wiadomości udostępnione przez media (głównie niemieckie). W trakcie analizy wyników wyodrębniono szereg czynności żołnierzy, którzy udzielali m.in. pomocy sanitarnej, zaopatrywali chorych w sprzęt medyczny, organizowali transport dla obywateli Niemiec z Chin, a także wspierali państwa najbardziej dotknięte pandemią (np. Portugalię).

Rola wojskowego lotnictwa transportowego w dobie pandemii COVID-19

(WYŁOŻONY)

KAROL LEWANDOWSKI

Lockdown, będący następstwem pandemii wirusa COVID-19, wprowadził diametralne zmiany w społeczeństwie. Wiele branż będących od lat na rynku państwowym zostało zmuszone do walki z kryzysem. Jedną z takich gałęzi było szeroko pojęte lotnictwo, a wraz z nim potężny sektor logistyczny, jakim jest lotnictwo transportowe. W tym czasie cały lotniczy rynek cywilny został zamrożony ze względu na obostrzenia i brak operacji przynoszących zyski. W tym czasie całe zapotrzebowanie na loty dyspozycyjne i transportowe zostało przekierowane na lotnictwo wojskowe. Dzięki takiej decyzji, już w początkowej fazie rozprzestrzeniania się koronawirusa, do Polski szybko mogły trafiać pierwsze partie maseczek, szczepionek, płynów do dezynfekcji oraz wiele niezbędnych artykułów sanitarnych. Referat będzie opisem wybranych zadań logistycznych i funkcjonowania załogi lotniczej w tymże trudnym okresie.

Historia jednostek i społeczeństw: przeszłość vs. teraźniejszość w empirycznych badaniach migracyjnych

Numer: G39
Organizacja: Zuzanna Brunarska (UW), Aneta Piekut (University of Sheffield)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.023, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Socjologia historyczna ma bogatą tradycję badań, a przyjmowane przez nią założenie o historyczności zjawisk społecznych jest ze wszech miar zasadne. Pomimo to wiele badań empirycznych, służących wyjaśnianiu bieżących zjawisk społecznych, ogranicza się do uwzględniania czynników współczesnych danemu zjawisku, nie biorąc pod uwagę roli historycznych zdarzeń, przeszłych struktur organizacji społeczeństwa, wzorców zachowań czy sposobu myślenia. Tymczasem współczesne zjawiska społeczne rzadko można rozpatrywać w oderwaniu od historycznych uwarunkowań, jako że przeszłe zdarzenia, struktury i wzorce, mogą mieć istotny, a często kluczowy, wpływ na obecny kształt społeczeństw oraz postępowanie i sposób myślenia jednostek. Co także istotne w świetle hasła tego Zjazdu, lepsze zrozumienie roli spuścizny historycznej w kształtowaniu teraźniejszych zjawisk społecznych – a także tego, co jest trwałe, a co zmienne – wydaje się konieczne by móc przewidzieć wpływ dzisiejszych doświadczeń i zjawisk na przyszłość jednostek, społeczności i społeczeństw.

W tej sesji chcemy przyjrzeć się roli kontekstu historycznego i przeszłych doświadczeń w kształtowaniu współczesnych zjawisk, czyniąc przedmiotem naszego zainteresowania kwestie migracji i mobilności przestrzennej. Interesują nas z jednej strony długoterminowe konsekwencje przemieszczeń ludności (lub ich braku), z drugiej – wpływ historycznych zaszłości (na różnych polach, również migracyjnym) na migracje i mobilność. W obu przypadkach interesuje nas przy tym zarówno poziom indywidualny jak i kontekstowy, tj. funkcjonowanie społeczeństwa na poziomie społeczności lokalnej czy większego obszaru geograficznego (regionu, kraju).

Do udziału w tej grupie międzyośrodkowej zapraszamy badaczy, których badania wpisują się w następujące obszary:

– wpływ lokalnego/regionalnego/krajowego kontekstu historycznego (ekonomicznego, politycznego społecznego czy kulturowego) na postawy, decyzje i zachowania związane z migracjami i mobilnością przestrzenną (zarówno indywidualne jak i na poziomie społeczności np. wzorce migracyjne);

– wpływ historii migracyjnej miejscowości/regionu/kraju na postawy, decyzje i zachowania: społeczne, polityczne i ekonomiczne, w tym np. postawy wobec grup obcych, postawy wobec różnych form migracji, postaw wobec integracji migrantów;

– wpływ historii migracji w rodzinie na indywidualne postawy, decyzje, zachowania (w różnych sferach, w tym związane z migracjami i mobilnością).

Do udziału w grupie szczególnie zachęcamy badaczy, których analizy empiryczne mają charakter ilościowy – opierają się na zbiorach danych ilościowych lub danych jakościowych analizowanych w sposób ilościowy (np. sondażowych, administracyjnych, archiwalnych).

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Rodzinne doświadczenie przymusowego braku mobilności a intencje migracyjne

ZUZANNA BRUNARSKA, ARTJOMS IVLEVS

W artykule analizujemy związek między doświadczeniem przymusowego braku mobilności (involuntary immobility) w rodzinie a obecnymi intencjami migracyjnymi jej członków. Dotychczasowe badania wskazują na istnienie pozytywnego związku między osobistym doświadczeniem migracji i historią migracji w rodzinie a intencjami migracyjnymi. Stosunkowo niewiele wiadomo natomiast o roli przeszłych zdarzeń i procesów, których wynikiem – pomimo istnienia intencji wyjazdu – był brak mobilności, w kształtowaniu intencji migracyjnych. U podstaw naszego badania leży założenie, że postawy wobec migracji i mobilności, które wykrystalizowały się w efekcie niezrealizowanych intencji migracyjnych, mogą być przekazywane z pokolenia na pokolenie. Analizując przypadek krajów dawnego bloku komunistycznego, skupiamy się na intencjach migracyjnych potomków osób, których aspiracje do mobilności zostały stłumione przez restrykcyjny reżim polityczny, porównując je z intencjami reszty populacji. Zakładamy, że ograniczenia mobilności mogły podsycać chęć wyjazdu wśród tych, którym zakazano wyjazdu za granicę. Podczas gdy niektórzy zapewne skorzystali z możliwości wyjazdu, kiedy ograniczenia zostały zniesione, inni mogli uznać, że nie są już w stanie wyjechać (np. z powodu zmiany fazy cyklu życia). Spodziewamy się, że mogli oni jednak przekazać swoje niezrealizowane intencje migracyjne dzieciom i wnukom. Wykorzystując dane z Life in Transition Survey, pokazujemy, że potomkowie tych, którym zabroniono wyjechać za granicę w czasach komunistycznych, są bardziej skłonni deklarować intencje migracyjne niż osoby bez takiego doświadczenia w rodzinie. Co istotne, wyniki te utrzymują się przy kontroli kluczowych zmiennych społeczno-demograficznych, w tym doświadczenia migracyjnego respondenta.

„Niewyjechani". Prześladowania antysemickie w latach 1967-1969: migracja jako punkt odniesienia dla Żydów i Żydówek, którzy zostali w Polsce

ANNA ZAWADZKA

„Niewyjechani" to termin, jakim jedna z naszych rozmówczyń określa osoby, które – podobnie jak ona – doświadczyły kampanii antysemickiej lat 1967-1968 i nie wyjechały z Polski. Współprowadzę interdyscyplinarne badania jakościowe na temat tej właśnie grupy, oparte m.in. na wywiadach biograficznych, kwerendzie archiwalnej i wspomnieniowych tekstach kultury. W swoim wystąpieniu chciałabym pokrótce przedstawić te wątki z przeprowadzonych dotąd badań, które dotyczą: 1. konieczności odniesienia się do migracji we własnym doświadczeniu biograficznym, w którym migracji bezpośrednio nie ma, 2. kapitału migracyjnego, 3. wymuszonej liminalności. Moje wystąpienie będzie mieć charakter krótkiego raportu z wycinka badań empirycznych i zarysowania wniosków.

Doświadczenie migracji poszkodowanych podczas tzw. Marca 68 – Żydów i Żydówek, a także osób, które nie miały wówczas tożsamości żydowskiej, ale w akcie wrogości zostały jako Żydzi napiętnowane przez polskie społeczeństwo – jest ciągłym puntem odniesienia dla „niewyjechanych". Dzieje się tak między innymi dlatego, że tzw. emigrantom/emigrantkom marcowym poświęcono już kilka badań, publikacji nie tylko o charakterze naukowym, ale także wspomnieniowym i beletrystycznym, oraz filmów i przedstawień teatralnych. Rodzi to pytanie o kwestię reprezentacji, ważną na przykład w kontekście

upamiętnień antysemickich prześladowań: czyje doświadczenie tamtych wydarzeń uważane jest za „modelowe" i dlaczego. Rodzi to także pytanie o migrację jako element biografii i jej narratywizacji: na ile migracja może być takim elementem właśnie na zasadzie doświadczenia odrębnego? Sugeruje to już sama kategoria „niewyjechania" stosowana współcześnie, po ponad 50 latach.

Upraszczając, mamy jedno wydarzenie historyczne o charakterze przemocowym i dwie różne strategie przetrwania: wyjazd z Polski lub pozostanie w kraju. Co decydowało o niepoddaniu się wygnaniu? Jakie atrybuty były niezbędne, by wyjechać, a jakie – by zostać? Co sprawiało, że niektórzy nawet nie rozważali możliwości przeprowadzki do innego kraju, podczas gdy inni nie widzieli możliwości pozostania w Polsce? Trzymając się kategorii kapitału, czy była to kwestia określonych deficytów, czy raczej określonych zasobów? A może jednego i drugiego?

Wreszcie, interesuje mnie specyficzna sytuacja liminalna: stan zawieszenia, określany przez naszych rozmówców i rozmówczynie terminem „siedzenia na walizkach", który trwał wiele miesięcy. Stan spowodowany równoległymi: koniecznością i niemożnością podjęcia decyzji o wyjeździe lub pozostaniu, a także ciągłą obserwacją, na ile przemoc nasila się lub wygasa, by w końcu taką decyzję podjąć.

Przemiany postaw wobec napływu cudzoziemców (na przykładzie miasta migranckiego)

BARBARA CIEŚLIŃSKA

Postawy wobec migrantów zagranicznych zostaną omówione w oparciu o wyniki badań sondażowych (1991, 2016) i badań jakościowych (2022) przeprowadzonych w Mońkach, mieście znanym z dużego nasilenia emigracji zarobkowej od lat 70. XX wieku. W referacie podjęty zostanie temat związków między funkcjonowaniem społeczności naznaczonej kulturą emigracji, a postawami wobec napływu ludności cudzoziemskiej.

Migracje edukacyjne z krajów Trzeciego Świata do Drugiego. Perspektywa zbiorowa vs. indywidualna

MUSTAFA SWITAT

W okresie powojennym, do Bloku Wschodniego przyjeżdżali studenci z krajów Trzeciego Świata. Po II wojnie światowej Polska, podobnie jak inne kraje, odpowiedziała na apel ONZ o udzielenie edukacyjnej pomocy krajom rozwijającym się, w tym krajom Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, rozpoczynając kształcenie kadr na warunkach pełnego stypendium polskiego rządu. Te migracje edukacyjne były jedną z podstaw współpracy gospodarczo-politycznej przed 1989/1991 rokiem – przyznawane stypendia były pochodną polityki zagranicznej. W okresach, gdy relacje były poprawne, danemu państwu przysługiwała większa pula stypendiów, a gdy stosunki zamrażano lub zmniejszał się ich priorytet, liczbę stypendiów zmniejszano. Pierwszymi beneficjentami na początku lat 50. byli studenci z Wietnamu i Chin, a pod koniec lat 50. zaczęli przybywać pierwsi stypendyści z krajów arabskich – Syrii, Iraku, Sudanu.

Studia w poprzednim systemie politycznym miały wpływ zarówno na kształt regionalnych relacji, jak i na pojedyncze biografie. Zdobyta tu wiedza przyczyniała się potem do m.in. naukowego progresu krajów wysyłających studentów, co zostanie zaprezentowane na podstawie studium przypadku jednego z artystów studiujących w warszawskiej ASP. Jako kulturowy mediator przyczynił się do rozwoju sztuki – tak w zakresie indywidualnym, jak i instytucjonalnym.

Zmiana systemu miała kolosalny wpływ na charakter migracji arabskich np. do Polski po transformacji systemowej. Podstawą prezentacji będą dane pozyskane w ramach badań empirycznych społeczności arabskiej w Polsce (50 respondentów ze starej

diaspory czyli studentów, którzy przyjechali do Polski przed 1989 rokiem) oraz badań z zakresu m.in. oral history studentów kierunków artystycznych w Polsce w okresie PRL. Ma ona przynieść odpowiedź jak kontekst historyczny ówczesnych migracji ma wpływ na współczesną mobilność przestrzenną z krajów Bliskiego Wschodu do Polski (i innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej) oraz postrzeganie przez Polaków społeczności arabskiej w Polsce.

Identities, Local Legacies, and Young Poles Attitudes towards Refugees

(WYŁOŻONY)

PIOTR GOLDSTEIN, WSPÓŁAUTORZY: FÉLIX KRAWATZEK

The migration crisis unfolding on the border with Belarus since the summer of 2021, followed by the unprecedented and unexpected influx of refugees of the war in Ukraine, represents the most recent and pressing challenge to Polish national identity and at the same time to all of Europe.

In the current situation, the sense of identity among young Poles has been profoundly unsettled. We see this in attitudes towards the two different migratory crises and in what young people make of Polish history and the relationship between Poland and Europe, their views on the Catholic Church, and lastly, their ideas about gender. This project sets out to investigate the sense of identity and national belonging that young Poles express in the current situation. We are particularly interested in regional variation (down to the level of powiat and city) and the way young people think about local (often multi-ethnic) history.

To this end, a survey is conducted on a representative sample of young people aged 16–34 from different parts of Poland. We aim to investigate young people's attitudes towards refugees; their sense of local, national and European identity; their views on their cities' as well as on Polish, European and East European history; their relationship to religion and religious institutions; and their understanding of gender.

Kierunki rozwoju kultury prawnej społeczeństwa polskiego

Numer: G65

Organizacja: Małgorzata Fuszara (UW), Grażyna Skąpska (UJ)

Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 21, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Celem sesji jest zainicjowanie analiz prognostycznych dotyczących kierunków rozwoju kultury prawnej w Polsce. W Polsce po poststalinowskiej liberalizacji 1956 rozpoczęto systematyczne badania nad tzw. świadomością prawną społeczeństwa, a tradycja ta kontynuowana po transformacji politycznej 1989 roku daje wyjątkową w skali światowej podstawę empiryczną dla konstrukcji prognoz dotyczących wybranych aspektów społecznej kultury prawnej – przy uwzględnieniu zmieniającego się kontekstu polityki władz państwowych i kontekstu ponadnarodowego. Pozwala też na wskazanie elementów stałych i zmiennych w czasie. Analiza rozwojowa kultury prawnej społeczeństwa polskiego wymaga uwzględnienia także wiedzy o kulturze prawnej świata zawodowych prawników, jak i zorganizowanych elit politycznych pośredniczących miedzy oczekiwaniami społecznymi ale też je współkształtujących. Ogólny poziom legalizmu i oportunizmu w stosunku do obowiązujących norm prawnych; skłonność do polubownego bądź sądowego rozwiązywania sporów; ogólnie pojmowana punitywność i hierarchie wartości związane ze zwalczaniem przestępczości (ochrona bezpieczeństwa jednostki a poszanowanie praw jednostki);: ocena funkcjonowania organów związanych

z wymiarem sprawiedliwości (sady, prokuratura, policja) i poziom zaufania do nich to centralne problemy, które w tym kontekście chcemy poddać dyskusji. Zamiarem organizatorów jest również podjęcie zagadnienia motywacyjnego i wychowawczego oddziaływania prawa stanowionego w RP i praktyki jego stosowania na kulturę prawną społeczeństwa polskiego oraz sformułowanie zaleceń instytucjonalnych sprzyjających praworządności w Polsce.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Prawem czy lewem?

JACEK KURCZEWSKI

Celem jest przedstawienie kilku możliwych scenariuszy dalszego rozwoju kultury prawnej w Polsce. Mowa o ogólnospołecznej kulturze prawnej i jej wariantach, a nie o kulturze prawniczej, chociaż omówiona będzie relacja miedzy nimi. Referat jest kolejną próbą syntezy dotychczasowych masowych badań poczucia prawnego – tak własnych jak i ogólnodostępnych tak, aby wskazać po pierwsze, na elementy względnie stałe , po drugie – na elementy podlegające zmianie w krótkiej perspektywie historycznej, po trzecie, uchwytne korelaty tych drugich. Perspektywa badawcza obejmuje okres od 1964 do chwili obecnej a kluczowe są okresy 1964-1981, 1981-1989, 1989 – 2015, 2015 –. Istotne elementy analizy społecznej kultury prawnej to społeczne pojęcie praworządności, gotowość do mobilizacji oficjalnych instytucji prawnych i prestiż prawa. Analiza regresyjna związków tych zmiennych ze zmiennymi społecznej pozycji i postaw światopoglądowych wskazuje na czynniki sprzyjające takim czy innym wyborom postaw w objętych analizą zakresie. Analiza kontekstu politycznego obserwowanych trendów wskazuje na potencjalne możliwości przenoszenia tych trendów na stan oficjalnej kultury prawnej. Wiąże się to z koniecznością merytorycznej charakterystyki podstawowych typów nastawienia prawno-politycznego polskich elit politycznych, gospodarczych i kulturalnych. Następnie, poszczególne warianty rozwojowe zostaną powiązane z możliwymi szerszymi zmianami społeczno-politycznymi w ciągu najbliższych lat. Określona przy tym zostanie charakterystyka strukturalna postaw mające przełożenie na potencjał politycznego wsparcia różnych scenariuszy rozwojowych. W tym momencie potrzebne będzie wariantowe rozróżnienie możliwości rozwojowych przy założeniu dalszej obecności Polski w Unii Europejskiej albo jej opuszczenia, jak również uwzględnienie podstawowych wariantów dalszego rozwoju europejskiej kultury prawnej. Oczywiście, że zasadnicza analiza rozwojowa planowana w referacie ma charakter jakościowy ze wskazaniem na tendencje rozwojowe i nie jest celem autora przedstawienie modelu ilościowego.

Świadomość prawna współczesnych Polaków – diagnoza i próba wyjaśnienia

GRAŻYNA SKĄPSKA

Referat oparty jest na rezultatach ogólnopolskiego sondażu przeprowadzonego w sierpniu 2020 roku na próbie ogólnopolskiej 1000 osób oraz uzupełniających badaniach jakościowych. Niezależnie od od charakterystyki typów i poziomów świadomości prawnej, celem referatu jest odpowiedź na pytanie o źródła poglądów na prawo współczesnych Polaków i czynniki związane z poszczególnymi typami świadomości prawnej, w tym przede wszystkim z alienacją prawną. Wyniki badań analizowane będą w szerszym kontekście przemian instytucjonalnych związanych z tworzeniem i stosowaniem prawa we współczesnej Polsce, określonych przez autorkę referatu jako ”nihilizm prawny”.

Przemiany postaw społeczeństwa polskiego wobec prawa w procesie demokratyzacji

IWONA JAKUBOWSKA-BRANICKA

Przedmiotem mojego wystąpienia jest omówienie wyników badań prowadzonych w latach 1996, 2007, 2009, 2020 i 2022 na próbie ogólnopolskiej oraz wśród studentów MISH i MISMaP UW w 2009 roku oraz wśród studentów MISH, MISMaP i Kolegium Artes Liberales UW w 2019 roku.

Badania dotyczące stosunku do prawa są częścią prowadzonych przez mnie od lat badań dynamicznych poświęconych problemowi przemian mentalności społeczeństwa polskiego w procesie demokratyzacji.

Pierwsze z tych badań zostało przeprowadzone na przełomie lat 1995 i 1996 w siedmiu państwach: w Stanach Zjednoczonych, we Francji, Hiszpanii, na Węgrzech, w Polsce, Bułgarii i w Rosji. Badania były przeprowadzone w ramach międzynarodowego projektu badawczego finansowanego przez National Science Foundation . W lutym 2007 roku i w lutym 2009 roku powtórzyłam interesującą mnie część badań na próbie ogólnopolskiej.

Kolejne badania obejmujące problem stosunku do prawa przeprowadziłam w 2020 oraz w 2022 roku. Badania, podobnie jak poprzednio przeprowadzone były przez CBOS, aby w maksymalnym stopniu zagwarantować porównywalność otrzymanych w 1996 wyników. Badania przeprowadzone w 2009 roku uzupełnione zostały o badania przeprowadzone na próbie kontrolnej, a mianowicie badaniami objęto studentów Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Międzywydziałowych Indywidualnych Studiów Matematyczno-Przyrodniczych Uniwersytetu Warszawskiego. W 2019 roku, a więc po upływie dziesięciu lat, ponownie przeprowadziłam badania wśród studentów MISH, MISMaP oraz ponadto w Kolegium Artes Liberales Uniwersytetu Warszawskiego.

Problem stosunku do prawa omawiam w kontekście problemu dogmatyzmu, liberalizmu światopoglądowego oraz konformizmu.

Punitywność polskiego społeczeństwa, cecha zmienna czy stała?

JOANNA KLIMCZAK

Od wielu lat polskie społeczeństwo uznaje się za punitywne, tj. cechujące się nadmierną surowością lub tendencją do stosowania kar surowych. Prowadzenie regularnych analiz poświęconych zagadnieniu punitywności społeczeństwa jest istotne zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. Szczególnie, że opinia społeczna w dobie populizmu penalnego nie pozostaje bez znaczenia dla władzy.

Szereg badań poświęconych punitywności zostało przeprowadzonych w ostatnich latach w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości. W 2018 r. był to unikalny projekt badawczy dotyczący poparcia dla zaostrzenia polityki karnej, w ramach którego badania na reprezentatywnych próbach dorosłych Polaków przeprowadziły trzy niezależne firmy (Kantar, CBOS i IPSOS). Wyniki projektu pokazały, że postawy polskiego społeczeństwa są generalnie spójne i zdecydowanie punitywne. W 2020 r. w ramach Ogólnopolskiego Badania Wiktymizacyjnego, przeprowadzonego na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie 5000 respondentów, powtórzono część pytań wykorzystanych w badaniu z 2018 r. Pomiaru punitywności polskiego społeczeństwa dokonano na podstawie kilku wskaźników, w tym m.in. pytania wykorzystywanego w sondażu CBOS w 1996 r. – Czy uważa Pan(i), że aby ograniczyć przestępczość i poprawić bezpieczeństwo obywateli: 1. Należy zaostrzyć przepisy prawa karnego i surowiej karać za przestępstwa 2. Wystarczy konsekwentnie karać według istniejącego prawa i nie należy zaostrzać kar? W badaniach została także poruszona kwestia ewentualnego przywrócenia lub wprowadzenia nowych kar kryminalnych, takich jak kara śmierci, kara dożywotniego

pozbawienia wolności bez możliwości ubiegania się o warunkowe zwolnienie, kara chłosty czy kara skierowania do obozu pracy. Wyniki w tym zakresie okazały się zaskakujące.

Poziom punitywności mierzony uznaniem potrzeby zaostrzenia przepisów prawa i surowszego karania przestępców był niespodziewanie niski w 2020 r. – mniej niż połowa respondentów (46%) uznała, że jest to właściwe rozwiązanie w celu ograniczenia przestępczości i zwiększenia bezpieczeństwa obywateli, podczas gdy w 2018 r. respondenci prezentujący postawy punitywne stanowili około 60–70% ogółu badanych. W 2020 r. odnotowaliśmy najniższe poparcie dla wprowadzenia kary śmierci do polskiego kodeksu karnego od 1987 r. – 43%. Jest to o tyle interesujący wynik, że stosunek do kary śmierci był od lat traktowany jako doskonały wskaźnik punitywności, a także uważano, biorąc pod uwagę tę właśnie miarę, że Polaków cechuje wysoka punitywność. Z najwyższą aprobatą społeczną spotkała się kara, o którą jak dotąd nie pytano Polaków, czyli kara dożywotniego pozbawienia wolności bez możliwości warunkowego zwolnienia. Natomiast niewielki (jedna piąta) był odsetek respondentów optujących za karą chłosty. Zważywszy na specyfikę tej kary, odsetek jej zwolenników wypada uznać mimo wszystko za bardzo wysoki, choć nie najwyższy w dotychczasowych badaniach polskiego społeczeństwa.

Przeprowadzone badania, poza samą diagnozą nasilenia postaw punitywnych, pozwalają na analizę czynników warunkujących to nasilenie, np. siłę związku między czynnikami społeczno-demograficznymi a punitywnością. Najsilniejszy związek (oczywiście z pewnymi wyjątkami, uwarunkowanymi specyfiką danego wskaźnika) z tendencją do relatywnie surowego karania wykazywały m.in. płeć i wiek.

„Pandemiczne prawo" i jego realizacja. Percepcja i indywidualne reakcje na zakazy, nakazy i zalecenia wydane w związku z rozprzestrzenianiem się COVID-19.

(WYŁOŻONY)

MARTA KARKOWSKA

Celem referatu jest przedstawienie sposobów, w jakie nigdy wcześniej niewprowadzane w skali państwa regulacje wprowadzone w związku z wystąpieniem stanu epidemii w Polsce zostały przyjęte przez przedstawicieli polskiego społeczeństwa między marcem 2020 a (zapewne) lipcem 2022 r.; a także wskazanie możliwych, długofalowych skutków tych regulacji, które przyjęto z założenia na czas określony.

Przedmiotem wystąpienia będzie analiza z jednej strony postrzeganie, interpretacja i ocena na poziomie mikrospołecznym aktów prawnych przyjętych w Polsce w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, z drugiej faktyczna realizacja przepisów „pandemicznego" prawa. W tym kontekście rozpatrywane będą m.in. zmienność i ciągłość postaw wobec wybranych regulacji dotyczących m.in. samego przebywania w sferze publicznej (dystans społeczny, nakaz zakrywania ust i nosa, dezynfekcja, ale też czasowe zakazy przebywania w wybranych miejscach); ograniczeń związanych z przemieszczaniem się (w tym przekraczania granic, ale też kwarantann i izolacji), pojawienie się nowych praktyk społecznych związanych z wprowadzonymi odgórnie zakazami, nakazami, zaleceniami i obowiązkami, ale również wpływ czynników takich jak czas, nowe wydarzenia czy zmiany przepisów na motywacje i faktyczne, obserwowane w Polsce zachowania w sferze społecznej. Podjęcie tych tematów pozwoli nie tylko na opisanie wybranych zjawisk, ale też wskazanie m.in. funkcji prawa w czasie pandemii, czy jego znaczenia w codziennych działaniach. Te wnioski posłużą za podstawę do wysunięcia tez dotyczących oczekiwań wiązanych z normami prawnymi, jakie pojawiły się w okresie pandemii, a także zaprezentowania hipotez dotyczących długofalowych skutków przyjęcia „pandemicznych regulacji".

Podstawą analiz będą dane i materiały uzyskane w ramach badań jakościowych dotyczących skutków pandemii

przeprowadzonych wiosną i latem 2020, 2021 oraz (planowanych) w 2022 r. przez badaczy z IFiS PAN i AGH. Trzon zebranych materiałów stanowią zapisy wywiadów przeprowadzonych na grupie tych samych ok. 90 rozmówców, zróżnicowanych ze względu m.in. na miejsce zamieszkania (wielkość miejscowości i region), płeć, sytuację życiową.

Z państwem i choćby mimo państwa. Tendencje pluralistyczne w socjologicznej refleksji nad prawem i administracją w Polsce

(WYŁOŻONY)

KRZYSZTOF KATKOWSKI

Wątki pluralistyczne (w sensie badawczym) czy wolnościowe (w sensie ideału politycznego) towarzyszą polskiej refleksji prawoznawczej i socjologicznoprawnej praktycznie od samego ich zarania. Najwybitniejszym chyba przedstawicielem tej orientacji był Leon Petrażycki, jeden z pierwszych polskich socjologów, teoretyk prawa, wybitny cywilista i badacz, który wyznaczył wciąż obowiązujące trendy w polskiej tradycji socjologii prawa.

Celem wystąpienia jest przedstawienie poglądów, połączonych z ich podejściem do empirycznego badania prawa, polskich prawników o nastawieniu socjologicznym czy realistycznym. Przegląd literatury obejmuje przede wszystkim myśl prawników z okresu przełomu transformacji ustrojowej i PRL-u, w szczególności Michała Kuleszę oraz Stanisława Ehrlicha. W wystąpieniu zostanie przedstawione, jak wątek ten został w polskich naukach prawnych zmarginalizowany, ustępując miejsca poświęcaniu większej uwagi problematyce świadomości prawnej czy stricte dogmatycznej analizie prawa. W tym sensie, pluralistyczne tendencje Kuleszy czy Ehrlicha – współgrające z tendencjami widocznymi również u Georgesa Gurvitcha czy Ellinor Ostrom i Vincenta Ostroma – zdają się być nie tylko projektem politycznym, ale również formą pewnej orientacji badawczej. Nawiązując do klasycznego podziału dokonanego przez Zygmunta Ziembińskiego, ich propozycje wpisują się w „prawniczą" socjologię prawa (Ziembiński, 1975) oraz tradycję polityki prawa/socjotechniki, proponowanej m.in. przez Adama Podgóreckiego (a wywodzącej się z tradycji petrażycjańskiej). Propozycje te pozostają przy tym, co istotne, w ramach dogmatyki prawniczej, zaś empiryczna analiza działania instytucji prawnych czy organów państwa pozostaje przede wszystkim punktem wyjścia rozważań.

Jednocześnie, zostanie zwrócona uwaga na znaczenie tych tendencji jako jednej z możliwości rozwoju kultury prawnej w Polsce. Nawiązując do stawianych w centrum zainteresowania omawianych badaczy, chodzi tutaj o nacisk na zwiększenie roli samorządów, a także korzystanie z tradycji realistycznych w administracji (Kulesza) czy na zwracanie uwagi na tzw. „grupy nacisku", co może być rozumiane jako polityczna propozycja tworzenia społeczeństwa obywatelskiego w warunkach państwa scentralizowanego (Ehrlich).

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Kultura kompromisu w Polsce: przykład mediacji

ANNA KRAJEWSKA, JOLANTA ARCIMOWICZ

Badania socjologiczne nad pozasądowymi i sądowymi procedurami rozwiązywania sporów mają w Polsce długą tradycję. Jacek Kurczewski, opisując charakterystyczne dla społeczeństwa polskiego lat siedemdziesiątych wzory reakcji na konflikty, posłużył się terminem „kultura kompromisu", zwracając uwagę na dużą elastyczność w doborze środków pomocowych, a zarazem wyraźne dążenie zwaśnionych stron do uzyskania obopólnej zgody i satysfakcji (Kurczewski 1982). Podobne tendencje ujawniły badania zrealizowane 40 lat później (Fuszara, Kurczewski 2017); obecnie jednak Polacy w większym stopniu oczekują, że rozwiązywaniem ich sporów będą zajmować się instytucje urzędowe, wyposażone we władzę narzucania stronom określonych rozstrzygnięć. Jednocześnie,

od lat 1990. rozwijają się w Polsce rozmaite alternatywne formy rozwiązywania sporów (ADR), znacząco poszerzając i różnicując „ofertę" wsparcia dla osób uwikłanych w konflikty. Instytucjonalizacja mediacji w Polsce, rozpoczęta wraz z uchwaleniem ustawy o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (1991), wprowadziła na scenę publiczną nowe podmioty ADR oraz zmieniła zakres uprawnień i zadań instytucji tradycyjnie posiadających monopol na rozstrzyganie sporów. Mediacje wzmocniły artykulację i reprezentację interesów różnych grup społecznych, wymusiły także zmiany w dotychczasowych strategiach działania podmiotów publicznych i niepublicznych, wzmacniając pozycję jednostki w procesie dochodzenia swoich praw. Analizy pokazują jednak, że potencjał mediacji nie jest w Polsce wykorzystany. Dlaczego tak się dzieje? W ramach naszej prezentacji przedstawimy wyniki badań dotyczących działalności podmiotów publicznych i niepublicznych prowadzących mediacje: sądów, organizacji pozarządowych prowadzących mediacji oraz instytucji samorządowych świadczących różnego rodzaju usługi „pomocowe" (w tym mediacje). Pozwalają one odtworzyć praktykę współczesnej „kultury kompromisu" oraz zdiagnozować problemy i bariery mające wpływ na rozwój tej formy rozwiązywania sporów w Polsce.

Oceny funkcjonowania instytucji wymiaru sprawiedliwości w Polsce i legitymizacja kontroli konstytucyjności stanowionego prawa

KAMIL JOŃSKI

Niski poziom „społecznej oceny" instytucji wymiaru sprawiedliwości w Polsce od dawna stanowi temat publicystyki i debaty publicznej. W konwencji „Vox populi, vox Dei" służy też za uzasadnienie kolejnych tzw. „reform sądownictwa". Celem referatu jest analiza zmian ocen kluczowych instytucji wymiaru sprawiedliwości, i ich przyczyn. Przyjęto możliwie szeroką definicję „wymiaru sprawiedliwości" – wykraczającą poza jego rozumienie w prawie ustrojowym. Tym samym przedmiotem analizy będą: Trybunał Konstytucyjny – jako organ kluczowy dla zapewnienia nadrzędnej roli Konstytucji w systemie prawa, sądy (jak należy domniemywać powszechne) – sprawujące wymiar sprawiedliwości w większości spraw, prokuratura – nadzorująca śledztwa i oskarżająca w procesie karnym a także policja.

Dzięki cyklicznym badaniom CBOS, dla wskazanych instytucji dostępne są relatywnie długie szeregi czasowe danych o poziomie oceny społecznej: dla policji obejmują one okres od powstania tej formacji w 1990 r., dla sądów – od 1993 r., dla prokuratury – od 1996 r. (niestety w 1997 r., zmianie uległ sposób formułowania pytania CBOS, nie wydaje się on jednak fundamentalnie zaburzać wniosków) zaś dla TK od 2002 r. Ich analiza pozwala sformułować następujące wnioski, mogące stać się także przesłanką prognoz: W zakresie TK, do wybuchu kryzysu konstytucyjnego 2015 r. instytucja ta cieszyła się dużą przewagą ocen pozytywnych nad negatywnymi, pomimo – jak sugerowałby odsetek respondentów nieformułujących kategorycznych ocen – relatywnie niewielkiej wiedzy na jej temat. Jednocześnie kryzys wokół obsady TK, oraz jego późniejsza aktywność orzecznicza (ze szczególną rolą wyroku K 1/20) doprowadziły do zmian poziomu ocen, sugerującego skokową delegitymizację. Ze względu na unikalność tej sytuacji, zostanie ona poddana szczegółowej analizie w drugiej części referatu.

W zakresie sądów i prokuratur zwraca uwagę niezwykle wysoki poziom korelacji ich ocen – obserwowany dla poszczególnych kategorii odpowiedzi (oceny pozytywne, negatywne jak i ocena netto), zarówno dla danych o poziomach (levels) jak i przyrostach (first differences). W opinii autora pozwala on wnioskować, że w procesie formułowania „społecznej oceny" funkcjonowania sądów kluczowe znaczenie odgrywa problematyka wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

Na korzyść tak sformułowanego wniosku przemawia też analiza zmian ocen sądów/prokuratury i policji – przedstawiona na tle historycznych zmian poziomu przestępczości i lęku przed nią. Oceny wskazanych

instytucji uległy szybkiemu pogorszeniu pod koniec pierwszej dekady transformacji, by następnie „odbić" w okresie pierwszych rządów PiS (2006-2007). O ile jednak oceny policji wróciły do poziomu z połowy lat dziewięćdziesiątych a nawet go przekroczyły, to sądy i prokuratury nigdy nie odrobiły strat.

Przedstawione do tej pory wnioski opierały się na analizie szeregów czasowych zagregowanych miar ocen społecznych. W drugiej części referatu zostaną one skonfrontowane z wnioskami z analizy danych na poziomie indywidualnych respondentów.

W przypadku TK do analizy wykorzystane zostaną trzy szczegółowe badania przeprowadzone przez CBOS w latach 2004, 2007 i 2016 – oraz czwarte (2022) wykorzystujące te same pytania, przeprowadzone przez CBOS na panelu internetowym. Posłużą one do konstrukcji bardziej zaawansowanych (wielo-itemowych) miar legitymizacji TK (w duchu prac J. Gibson'a i G. Caldeira'y), pozwalających zweryfikować wnioski wyciągnięte na podstawie pytania o ocenę TK.

Z kolei w przypadku sądów, prokuratur i policji wykorzystane zostaną dane z badań CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia" z lat 2006-2008 (a więc okresu wyraźnej poprawy ich ocen) – pozwalające zweryfikować czy niezwykle wysoki poziom korelacji obserwowany w zagregowanych danych znajduje potwierdzenie na poziomie odpowiedzi indywidualnych respondentów.

Bariery i semantyki dostępu do prawa w małych i średnich przedsiębiorstwach

JAN WINCZOREK

Ilościowe (n>7000) i jakościowe (101 IDI) badanie empiryczne na temat dostępu do prawa wśród małych i średnich przedsiębiorstw, przeprowadzone przez autora wspólnie z K. Muszyńskim, ujawnia wiele barier uniemożliwiających polskim MŚP skuteczne korzystanie z prawa. Zgodnie z oczekiwaniami badanie wykazało, że MŚP są często zbyt małe, niewystarczająco zorganizowane i niewystarczająco zamożne, aby skutecznie zarządzać swoimi problemami biznesowymi za pomocą narzędzi i instytucji prawnych. Zamiast tego często uciekają się do rozwiązań nieformalnych i pozaprawnych.

Badanie sugeruje zarazem, że MŚP działają w swoistej „trickle-down economics", której przedmiotem nie są dochody, a niepewność. Niepewność biznesowa i prawna jest tu przerzucana na MŚP przez większe i lepiej usytuowane podmioty, takie jak duże firmy i administracja publiczna. Dopiero akceptacja tej niepewności pozwala na osiąganie zysków, jednak kosztem znacznych ryzyk i zagrożeń. Przykłady takich praktyk obejmują zmuszanie MŚP do akceptowania niewygodnych warunków umów według uznania większych partnerów, przymus dostosowywania się do wadliwych przepisów i nierealistycznych oczekiwań władz publicznych, konieczność wchodzenia interakcje z administracją publiczną na nierównych warunkach, niemożność ucieczki przed zaległościami płatniczymi itp.

Prawo działa tu raczej jako aparat ułatwiający takie transfery niepewności niż narzędzie oporu wobec hegemonii silniejszych podmiotów i wyrównywania szans. Sprawia to, że prawo przyczynia się do określenia roli MŚP w gospodarce jako absorberów niepewności. Słabość poszczególnych podmiotów i ich duża liczba zmusza je do dostosowania się do arbitralnych zmian w otoczeniu biznesowym, co jest korzystne dla innych podmiotów działających w gospodarce i jej otoczeniu. Bariery w korzystaniu z prawa współkształtują ten proces, utrudniając skuteczny sprzeciw.

Referat analizuje te zależności w kontekście semantyk (uspójnionych struktur sensu) dostępu do prawa, wykorzystywanych w dyskursie publicznym dla opisu faktycznego i oczekiwanego korzystania z prawa przez MŚP, oraz używanych przez MŚP dla uzyskania zrozumienia własnej sytuacji. Argumentuje za tezą, że prawnicze i publicznie promowane semantyki pozostają niezgodne

z rzeczywistością, bo sugerują istnienie równości szans i pozycji, która nie występuje w praktyce. W efekcie zaciemniają faktyczną pozycję MŚP w praktyce biznesowej i prawnej i utrudniają rozpoznanie ich rzeczywistej roli. Przyczynia się to do postrzegania prawa przez właścicieli MŚP jako narzędzia kontroli, sterowanego przez większe podmioty, lub jako instytucji o walorach tylko rytualnych, nie zaś jako narzędzia ochrony, transmisji i podtrzymywania powszechnie uznawanych wartości. Stąd bierze się niezgodność między prawniczymi i popularnymi semantykami dostępu do prawa a semantykami wykorzystywanymi przez MŚP. Zgodnie z tymi założeniami referat analizuje semantyki związane z prawem w pięciu obszarach: zaległości płatnicze, umowy, compliance, strategie rozwoju oraz wykorzystanie prawników.

Sposoby rozwiązywania konfliktów i typy świadomości prawnej Polaków w świetle badań ilościowych

EWA RADOMSKA, MARCIN WRÓBEL

Zasadniczym celem referatu jest przestawienie wyników badania sondażowego na temat świadomości prawnej. Ostatnie kompleksowe badania nad świadomością prawną polskiego społeczeństwa przeprowadzone zostały w okresie poprzedzającym transformacje ustrojową. Wychodząc naprzeciw dostrzeżonej luce, w roku 2020, przeprowadzony został ogólnopolski sondaż badający kompetencje i postawy Polaków w odniesieniu do wybranych zagadnień i problemów prawnych.

W pierwszej części referatu podjęta zostanie dyskusja nad możliwością interpretacji uzyskanych wyników dotyczących rozwiazywania konfliktów w obszarze prawa prywatnego (prawa cywilnego i prawa pracy) z perspektywy pojęć Gemeinschaft i Gesellschaft. Podczas sondażu respondentom przedstawiono m.in. krótkie scenariusze opisujące sytuację naruszenia przysługujących im praw, a następnie pytano o gotowość podjęcia sporu oraz preferowane przez nich rozwiązania. Mimo tego, iż większość respondentów deklarowała gotowość podejmowania działań w sytuacjach konfliktowych, to jednak dopiero w drugiej kolejności wybierali oni działania o charakterze formalnym. Uwagę zwraca również fakt, iż przyjmowane przez Polaków strategie działania cechuje daleko posunięty indywidualizm – respondenci nie byli skłonni do korzystania z nieformalnych sieci wsparcia (np. pomocy współpracowników), odpowiedzi związane z działaniem formalnych instytucji także nie były najczęstszym wyborem ankietowanych. Uzyskane wyniki sugerują zatem, iż polskie społeczeństwo znajduje się w momencie przejścia od tradycyjnych więzi o charakterze wspólnotowym (Gemeinschaft) do Gesellschaft – społeczeństwa kierującego się więziami nowego typu, opartymi o normy prawne i sformalizowane ramy działań zbiorowych. Odpowiedzi respondentów wskazują bowiem na wyraźny dystans wobec prawnych i formalnych sposobów rozwiązywania sporów. Jednocześnie odpowiedzi na inne pytania sondażowe pokazują niewielkie przywiązanie Polaków do norm zwyczajowych i religijnych, które charakteryzowałyby tradycyjną wspólnotę.

Podczas drugiej części wystąpienia przedstawiony zostanie model empiryczny świadomości prawnej skonstruowany w oparciu o zgromadzone dane sondażowe i składający się z następujących elementów: ogólne przekonania na temat prawa, kompetencja w obszarze prawa (obejmująca wiedzę na temat prawa i aktywność w zakresie rozwiązywania problemów prawnych) oraz ocena prawa. W tak skonstruowanym modelu najważniejszym i najbardziej spójnym elementem świadomości prawnej jest deklarowana aktywność w obszarze prawa, determinowana w największym stopniu liczbą źródeł wiedzy na temat prawa oraz doświadczeniami z prawem. Aktywność ta potraktowana została jako punkt wyjścia do wyodrębnienia typów świadomości prawnej polskiego społeczeństwa. W wyniku podzielenia badanej populacji na cztery grupy różniące się poziomem owej aktywności wyróżnione zostały następujące typy Polaków: „outsiderzy", „sceptycy", „wrażliwi uczestnicy" oraz „aktywni uczestnicy". „Outsiderami" określone zostały osoby, które cechuje

wysoki poziom alienacji w obszarze prawa. Do „sceptyków" zaliczeni zostali ci, których charakteryzuje niski poziom aktywności, wiedzy oraz deklarowanego znaczenia prawa. „Wrażliwymi uczestnikami" nazwano tę część polskiego społeczeństwa, która posiada jednocześnie ponadprzeciętną świadomość prawną oraz największą wrażliwość na niesprawiedliwe traktowanie przez prawo niektórych grup społecznych. Wreszcie, do „aktywnych uczestników" zaklasyfikowane zostały osoby wyróżniające się najwyższym poziomem świadomości prawnej.

Zaproponowana analiza wyników badań sondażowych jest odpowiedzią na istotną lukę w polskiej socjologii prawa. Obecnie brakuje bowiem nie tylko aktualnych danych dotyczących świadomości prawnej, ale również adekwatnych koncepcji teoretycznych, które uwzględniałyby skomplikowany kontekst społeczny w jakim współczesny obywatel zdobywa kompetencje do podejmowania działań obszarze prawa.

Polski kryzys konstytucyjny jako bodziec do dyskusji o potrzebie redefinicji standardów języka prawniczego w komunikacji społecznej

(WYŁOŻONY)

ANNA SUSKA

Współcześnie coraz wyraźniej podkreśla się, że nauka nie powinna być jedynie teoretycznym opisem rzeczywistości, ale również pretendować do tego, by tworzyć scenariusze wskazujące wzory zachowań i sposoby niwelowania nierówności. Większy nacisk kładziony jest na jej społeczno-edukacyjną funkcję – upraszczanie i popularyzowanie przekazu – oraz wartości poznawcze, co w konsekwencji ma przyczynić się do budowania bardziej świadomego i inkluzywnego społeczeństwa.

Przepisy konstytucyjne weryfikuje praktyka ich stosowania, a w szczególności wszelkiego rodzaju kryzysy konstytucyjne. To właśnie one są w stanie powiedzieć nam, czy problem leży w akcie prawnym i czas na jego zmianę, czy też może w złej woli osób, które go stosują – a zatem czas na działania, które takie osoby odsuną od sprawowania władzy. Widmo kryzysów konstytucyjnych pojawia się wówczas, gdy powstaje niebezpieczeństwo, że ustawa zasadnicza wkrótce zawiedzie w swoich głównych zadaniach, czyli utrzymaniu porządku konstytucyjnego, zapewnieniu pluralizmu politycznego i reprezentatywności różnych przekonań, a także ochronie obywateli przed nieuzasadnioną ingerencją władzy w ich prawa i wolności. Literatura przedmiotu wyróżnia dwa rodzaje kryzysów konstytucyjnych – kryzysy funkcjonowania konstytucji i kryzysy wierności postanowieniom ustawy zasadniczej. Kryzysy funkcjonowania konstytucji mogą mieć zarówno charakter praktyczny, jak i teoretyczny. Kryzysy teoretyczne powstają, gdy nie ma możliwości rozwiązania znaczącego sporu politycznego w ramach istniejących przepisów konstytucji oraz na gruncie ich interpretacji. Zatem, pomimo przestrzegania norm ustawy zasadniczej, pojawia się kryzys wynikający ze stosowania jej postanowień. Każde działanie czy decyzja wywołują chaos, wątpliwości i sprzeczności, przez co konstytucja stanowi narzędzie, które zamiast porządku wprowadza nieporządek. Kryzys praktyczny pojawia się natomiast wtedy, gdy organy państwa nie są w stanie skutecznie sprawować władzy ani podejmować rozsądnych decyzji z powodu braku kompetencji, dobrej woli itp. Problemem nie jest w tym przypadku sam akt prawny, ale procedura jego stosowania przez osoby niemające odpowiedniej wiedzy i umiejętności (lub też specjalnie wywołujące zamieszanie). Drugi rodzaj kryzysu konstytucyjnego – kryzys wierności postanowieniom ustawy zasadniczej – ma miejsce, gdy aktorzy polityczni nie przestrzegają zasad oraz wartości porządku konstytucyjnego, przez co systematycznie i z premedytacją sprzeciwiają się literze i duchowi konstytucji.

Przestępna edukacja konstytucyjna jest szczególnie ważna w państwach młodej demokracji, które jeszcze nie wypracowały mechanizmów trwałej kultury politycznej i społeczeństwa obywatelskiego, zwłaszcza w zakresie świadomości prawa i jego poszanowania oraz racjonalnej oceny zjawisk politycznych, opartej o znajomość faktów

i pozbawionej nasycenia emocjonalnego. Są to procesy trudne do osiągnięcia również w państwach o ugruntowanej demokracji, ponieważ nie jest możliwe, aby wszyscy obywatele w równym stopniu interesowali się polityką, uczestniczyli w niej i orientowali się w bieżących sprawach. Transformacja systemowa jest ewolucją, a ewolucja postaw i mentalności społeczeństwa wymaga czasu, w tym również zaangażowania popularyzatorów wiedzy, którzy z szacunkiem i bez uprzedzeń będą wyjaśniali trudniejsze dla osób niezwiązanych z prawem konstytucyjnym i ustrojem państwa procesy i zagadnienia.

Celem referatu jest wykazanie istotnej roli edukacji konstytucyjnej i komunikowania o przepisach ustawy zasadniczej w przystępny dla społeczeństwa sposób, a także ich pozytywnego wpływu na procesy legitymizacji konstytucji oraz wpisanych w jej treść zasad i wartości. Przedstawione zostaną potencjalne zalecenia, które mogą pomóc ekspertom w dotarciu z przekazem do społeczeństwa.

Refleksje penologiczne sędziów karnych

(WYŁOŻONY)

JADWIGA KRÓLIKOWSKA

Penologiczne refleksje sędziów karnych mają swoje podstawy w stosowanych w toku dziejów praktykach karania oraz w racjonalizacjach tych praktyk kształtowanych w różnych momentach historycznych i szczególnych okolicznościach. W socjologicznej analizie poświęconej tym refleksjom kara kryminalna jest traktowana jako integralny element ładu społecznego, który jest oparty na określonej wizji człowieka i społeczeństwa. Materiały badawcze uzyskiwane klasycznymi metodami ankiety, wywiadu i obserwacji dostarczają ciekawej, choć nie tak oczywistej jak można było sądzić, wiedzy o podejściu sędziów karnych do kwestii penologicznych. Ich sposób postrzegania kary kryminalnej jest z jednej strony uwarunkowany stanem posiadanej przez nich wiedzy naukowej i aktualnymi poglądami społeczeństwa, a z drugiej unikalnym, osobistym doświadczeniem zawodowym i świadomością realizacji określonej polityki państwa. Zapoznanie się z poglądami sędziów na temat celów i funkcji kar kryminalnych, uznawanej przez nich surowości różnych rodzajów kar wymierzanych za określone przestępstwa czy odczuwanych w praktyce trudności w ich orzekaniu odsłania ciekawą argumentację stojącą za tymi poglądami i ukazuje wewnętrzny świat środowiska sędziowskiego skupionego na analizie zjawisk społecznych językiem i logiką prawa.

Obserwacja w środowisku sędziowskim przemiany poglądów zakorzenionych w klasycznym podejściu do kar i karania, które stopniowo poddają się wpływom ideowym nowej penologii czy populizmu penalnego pokazuje skalę trudności posługiwania się karami jako narzędziem polityki kryminalnej i kontroli społecznej. Systematyczność w prowadzeniu badań socjologicznych nad poglądami penologicznymi różnych grup społecznych i zawodowych przynosi wiedzę nie tylko o możliwych reakcjach na przestępstwa, lecz o systemie norm i wartości leżących u podstaw dawanego im uzasadnienia. Patrząc z tej aksjologicznej perspektywy sędziowie są tymi wyrazicielami poglądów na kwestie penologiczne, których zdanie musi być brane pod uwagę zarówno w sytuacji utrzymania pewnego porządku prawnego jak i opracowania planu zmiany prawno-społecznej.

W referacie zostaną przedstawione wyniki przeprowadzonych przeze mnie badań „Kultury penalne", których część została przedstawiona w książce „Sędziowie o karze, karaniu i bezkarności", WUW, Warszawa 2020.

Klasy społeczne mają znaczenie

Numer: G81
Organizacja: Stefan Garsztecki (Technische Universität Chemnitz), Kacper Leśniewicz (SWPS / Technische Universität Chemnitz), Anna Radiukiewicz (ISP PAN)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.022, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Nowa faza nowoczesności i teorie zapowiadające ponowoczesność w znacznej mierze przyczyniły się do osłabienia teorii klas, a samo pojęcie klasy zostało uznane za archaiczne. W dyskursie zachodnim wprost zapowiadano „śmierć klas" (Pakulski, Waters 1996), na temat „oswobodzenia jednostki z uwarunkowań klasowych" zwracał uwagę również Ulrich Beck (2002). W Polsce, podobnie jak w wielu innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej, po 1989 roku zarówno w debacie publicznej jak i w polu nauk społecznych można było z jednej strony obserwować słabnące zainteresowanie, a nawet nieukrywaną niechęć do pojęcia klas społecznych (Drahokoupil 2015). Z drugiej strony, badaczki i badacze decydujący się podjąć klasową tematykę, zwracali uwagę na procesy tzw. urasawiania grup, które stały się ofiarami kapitalistycznej transformacji (Buchowski 2006, Bobako 2010, Kideckel 2008). Podkreśli znaczenie praktyk dyskursywnych i ich konsekwencji dla sposobów postrzegania ludzi z różnych klas społecznych (Charkiewicz 2012, Tarkowska 2013, Theiss 2019). Popularność takich pojęć, jak indywidualizm, kreatywność, kompetencje obywatelskie, racjonalność i zaradność skierowała uwagę opinii publicznej na znaczenie klasy średniej, przy jednoczesnym rozmyciu i unieważnieniu doświadczeń klas niższych (również w badaniach socjologicznych).

Uważamy, że w przypadku swoistego kontekstu miejsca życia, jaki tworzą kraje postsocjalistyczne i procesy społeczne, ekonomiczne, polityczne związane z transformacją systemową w Europie Środkowo-Wschodniej pytanie o zróżnicowanie klasowe nabiera szczególnego znaczenia. Współcześnie dowodzą tego chociażby badaczki i badacze podejmujący próby zrozumienia „zwrotu ku populistom" (Gest 2015; Hochschild 2016; Judis 2016, Kalb 2010, Krastev, Holmes 2020) obserwowanego m.in. w tym regionie. Wagę badań klas społecznych w Polsce podkreślali również Janicka ze Słomczyńskim (2014), Domański (2015), czy Gdula i Sadura (2012). Zapraszamy do udziału w obradach grupy tematycznej tych, którzy pragną podzielić się swoimi wnioskami z badań klas społecznych z obszaru: polityki, zaangażowania obywatelskiego, dyskursu publicznego, pracy, edukacji, praktyk kulturowych, relacji intymnych i wielu innych. Liczymy na świeżą perspektywę i krytyczną dyskusję opartą na wnioskach z badań empirycznych. Interesują nas zarówno rozważania nad samą metodą badawczą, jak i konkluzje z przeprowadzonych analiz. Mamy nadzieję, że przyczyni się to do wskazania nowych stanowisk, obszarów i metod badań klas społecznych.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Symboliczne i „obiektywne" dystanse klasowe w Polsce

HENRYK DOMAŃSKI, KATARZYNA M. WYRZYKOWSKA

Na dystanse społeczne związane z położeniem materialnym, pozycją rynkową i walką o interesy pracownicze nakładają się dystanse symboliczne, opierające się na zachowaniach i wartościowaniu ludzi według kryteriów wyższości-niższości, czy też jakichkolwiek innych cech, które mogą być tak interpretowane (Bourdieu 2005; Lamont 1992; Friedman 2015). Jest to efekt przekonania o istnieniu „sprawiedliwego świata", który

reguluje zachowania jednostek, i że pewne zachowania zasługują na pozytywną ocenę, a inne na negatywną i proporcjonalnie do tego powinno się ludzi wynagradzać. Dystanse symboliczne o charakterze klasowym istnieją o tyle, o ile ludzie podporządkowują swe zachowania istnieniu innych kategorii – z którymi rywalizują lub zależy im na ich ocenie, czyli równych sobie lub niższych. Istotnym elementem kształtowania się dystansów symbolicznych jest styl życia utożsamiany z wzorami uczestniczenia w kulturze. Powstaje pytanie, w jakim stopniu prawidłowości dotyczące praktyk kulturowych w wymiarze „klasowym", uchwycone w kilku krajach zachodnich, występują w Polsce? Czy symboliczne dystanse klasowe hierarchizują ludzi silniej czy słabiej w porównaniu z położeniem materialnym i pozycją rynkową? W naszym wystąpieniu postaramy się odpowiedzieć na te pytania odwołując się do ustaleń płynących z realizacji projektu badawczego „Dystynkcje muzyczne" (grant NCN OPUS 13, http://www.md.ifispan.pl/). Przedstawimy wyniki badania jakościowego zrealizowanego w 2021 roku na zbiorowości 40 rodzin reprezentujących podstawowe segmenty struktury klasowej: m.in. elity kulturalne, właścicieli, robotników i rolników.

My i Oni- kulturowe mechanizmy tworzenia granic symbolicznych klasy średniej i klasy ludowej

KACPER LEŚNIEWICZ

W jaki sposób badani z klasy ludowej postrzegają spotkane w kinie czy galerii handlowej osoby z klasy wyższej? Do jakich wartości odwołują się w celu odróżnienia się od tych, którzy znajdują się niżej w hierarchii społecznej? Z kim i dlaczego chcą się przyjaźnić badani z klasy średniej, a z kim badani z klasy ludowej? Gdzie przebiegają klasowe granice symboliczne w Polsce i co mają wspólnego z granicami wyznaczanymi przez badanych z klasy średniej i klasy robotniczej we Francji i USA? Czy można mówić o polskich „zinstytucjonalizowanych kulturowych repertuarach"? Na te i podobne pytania będę chciał odpowiedzieć podczas mojego wystąpienia na temat badań granic symbolicznych polskiej klasy średniej i klasy ludowej.

W Polsce, podobnie jak w wielu innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej, po 1989 roku zarówno w debacie publicznej jak i w polu nauk społecznych można było obserwować słabnące zainteresowanie, a nawet nieukrywaną niechęć do pojęcia klas społecznych (Drahokoupil 2015). W dyskursie naukowym wprost zapowiadano „śmierć klas" (Pakulski, Waters 1996), na temat „oswobodzenia jednostki z uwarunkowań klasowych" zwracał uwagę również Ulrich Beck (2002). W rejestrze symbolicznym na znaczeniu zyskały takie pojęcia jak indywidualizm, kreatywność, kompetencje obywatelskie, racjonalność i zaradność. Uosabiać je miała „klasa średnia" (Bourdieu 1998). Nastała nowa era niekwestionowanej dominacji jednej logiki organizacji i wartości (Stark i Bruszt 1998). W konsekwencji silna pozycja klasy średniej przyczyniła się do rozmycia i unieważnienia doświadczeń klas niższych w badaniach socjologicznych, a w rezultacie do powstania wizerunku członków klasy niższej jako nieaktywnych, wulgarnych, prostych i niezaangażowanych (Bennett et al. 2009; Savage et al. 2013; Skeggs 2015). Powszechność tego wizerunku uznać można za jedną z przyczyn niepostrzegania i niewyrażania przez jednostki w sposób dosłowny różnic klasowych. Niezależnie jednak od sposobów wyrażania przez ludzi tego rodzaju różnic, z badań wynika, że zarówno tożsamość, styl życia, jak i poglądy polityczne mogą mieć charakter klasowy (Atkinson 2010, Bennett et al. 2009; Harrits 2013; Laurison 2015; Skeggs 1997; Reay 2011).

W badaniach jakościowych skupiłem się na procesach konstruowania granic symbolicznych przez osoby należące do klasy średniej i klasy ludowej. Interesuje mnie to, co determinuje proces tworzenia różnicy między „nami" (rozumianymi jako członkowie klasy średniej/klasy ludowej) a „nimi" (tzn. członkami innych klas społecznych). Oprócz tego w swojej analizie skupiłem się również na tym, jakiego rodzaju strategie są stosowane

przez badanych zarówno dla podtrzymania tych granic, jak i ich przekraczania (Lamont 1992, 2000). Kluczowym etapem moich badań było zrekonstruowanie „map mentalnych" badanych. Metodę „mapowania" wykorzystała z powodzeniem w swoich badaniach klasy robotniczej w Stanach Zjednoczonych i Francji Michele Lamont. W jej ślady poszli badaczki i badacze z innych krajów Europy Zachodniej i Europy Wschodniej. Odpowiedzi na pytania: Kto i dlaczego według członków i członkiń klasy ludowej znajduje się na „górze", a kto na „dole" hierarchii społecznej? Kto jest jednym z „Nas", a kto jest jednym z „Nich" okazały się szczególnie interesujące, gdy weźmiemy pod uwagę kontekst miejsca życia, jaki tworzą kraje postsocjalistyczne oraz procesy społeczne, ekonomiczne i polityczne związane z transformacją systemową w Europie Wschodniej. Wspomniane procesy w znaczący sposób wpłynęły na biografie oraz tożsamość społeczną jednostek. Przyjęta przeze mnie perspektywa porównawcza pozwoliła natomiast bliżej przyjrzeć się podobieństwom i różnicom w tworzeniu granic symbolicznych przez badanych z tak różnych krajów jak Polska, Francja, Norwegia czy USA.

Dziedziczenie klasowości przez styl życia. Jak kultura cementuje pozycję społeczną klasy średniej

MAGDALENA BIELIŃSKA

Szereg badaczy z obszaru nauk społecznych podkreśla znaczenie klasy średniej w procesach politycznych, ekonomicznych i społecznych zachodzących we współczesnych społeczeństwach (por. np. Banerjee, Duflo 2008; Kharas 2010; Chun, Hasan, Habibur, Ulubaşoğlu 2016). Wielu poświęca uwagę społecznej reprodukcji tej klasy, jej krystalizacji, czy stabilizacji (por. np. Atkinson, Brandolini 2011; Kukołowicz 2019), a także zależności pomiędzy strukturą społeczną a kulturą (por. np. Otte, Nagel, Lemel 2019; Flemmen, Jarness, Rosenlund 2017). W tej optyce osadzone są także moje badania nad stylami życia klasy średniej, których przedmiotem czynię wzajemny wpływ kultury i struktury społecznej w perspektywie międzygeneracyjnej.

Stawiam pytania o naturę transmisji położenia klasowego, do czego zainspirowały mnie badania wcześniejsze nad tym tematem, prowadzone ponad 20 lat temu przez Hannę Palską (2002). Pytała ona, czy badając styl życia można zlokalizować (odnaleźć przez charakterystykę tego stylu) klasę średnią. Badaczka postawiła hipotezę, że stabilizacja kształtującej się w latach 90-tych mapy stylów życia nastąpi dopiero w następnych pokoleniach. Dziś – po osiągnięciu dorosłości przez kolejne pokolenie – weryfikuję, czy owa stabilizacja ma miejsce. Pytam o to m.in. czy styl życia jest sposobem na skuteczną askrypcję oraz o to, jakie mechanizmy stosują przedstawiciele klasy średniej, by przekazywać stylożyciowe praktyki międzypokoleniowo.

By na nie odpowiedzieć, reanalizom i reinterpretacjom poddałam pogłębione wywiady jakościowe z przedstawicielami klasy średniej z lat 1999-2002. Do badanych tych dotarłam ponownie w ramach tzw. rewizyty badawczej, ogniskując zakres ponownych wywiadów pogłębionych wokół szeroko pojętej problematyki stylów życia. Ponadto zrealizowałam nowe wywiady z ich dziećmi, by zdobyć materiał porównawczy do analiz poświęconych przekształceniom pozycji społecznej w terminach stylów życia. Analizie poddane zostały sposoby dysponowania czasem wolnym (praktyki rekreacyjne), gusty i decyzje konsumpcyjne, praktyki kulturalne i zdrowotne, postawy względem kwestii społecznie różnicujących i środowiska naturalnego, stosunek względem wiary, formy społeczno-politycznej partycypacji (zachowania i poglądy, stosunek względem patriotyzmu), perspektywy na przyszłość.

Uzyskane rezultaty przeprowadzonych badań wskazują, że międzygeneracyjne dziedziczenie stylów życia oddziałuje z pozycją społeczną badanych. Ujawnia się ono nie tylko w obiektywnych charakterystykach, jak wysokość dochodu, miejsce zamieszkania, czy zawód, ale również w takich komponentach stylów życia, jak na przykład normy i wartości,

wzory konsumpcji i aspiracje. Dostrzegam również ciekawe funkcje mechanizmów transmisji stylów życia, mające moc utrwalania pozycji społecznej następnych pokoleń klasy średniej w Polsce.

Przestrzeń społeczna a przestrzeń symboliczna – analiza struktury klasowej w ujęciu Pierre'a Bourdieu

MICHAŁ CEBULA

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie oraz walidacja modelu analizy struktury klasowej w ujęciu P. Bourdieu (1984, 1987) na danych dotyczących społeczeństwa polskiego. Tradycyjne schematy klasowe oparte na agregacji zawodów mają ograniczoną wartość poznawczą, jako że warunki klasowe nie dają się w pełni zoperacjonalizować poprzez zawód. W ujęciu Bourdieu klasy nie są postrzegane jako gotowe i odrębne całości, lecz jako rezultat oddziaływania różnych sił społecznych (kapitałów), które nadają przestrzeni strukturę, stwarzając odrębne warunki egzystencji, szanse życiowe i możliwości działania. Stanowią także matrycę kształtowania się różnych dyspozycji mentalnych i schematów percepcji aktorów, które rzutują na ich praktyki, postawy i upodobania (style życia). Zaletą teorii Bourdieu jest zwrócenie uwagi na wielowymiarowość klas: a) wielość mechanizmów generujących nierówności; b) podziały dotyczące nie tylko ilości zasobów, ale także ich kompozycji i dróg ich nabycia; c) rolę kultury, systemów symbolicznych i schematów percepcji jako współkonstytuujących szeroki fenomen „klasowości". Struktura klasowa jest nieredukowalna do samych relacji ekonomicznych. Porządek klasowy jest wyrażany, współtworzony i legitymizowany w obszarze wyborów i praktyk kulturowych. Zwraca się tutaj uwagę na praktyczne i dyskursywne klasyfikacje stylów życia w ustalaniu granic symbolicznych i społecznych.

Przydatność modelu Bourdieu jest testowana na danych z projektu badawczego „Struktura społeczna, sieci społeczna a gust i praktyki konsumpcyjne" finansowanego ze środków NCN (2016/21/D/HS6/02424), obejmującego m. in. sondaż na reprezentatywnej próbie mieszkańców Wrocławia w wieku 18-75 lat. W sondażu uwzględniono szeroki wachlarz zmiennych dotyczących różnych form kapitału i pozycji społecznej oraz zmiennych opisujących gust i praktyki mieszkańców w różnych dziedzinach kultury (sztuki wizualne, muzyka, film, media, kulinaria, podróże, czas wolny). Postawiono następujące pytania badawcze: według jakich wymiarów różnicuje się przestrzeń społeczna badanej zbiorowości? Jak zrekonstruowana przestrzeń społeczna przekłada się na przestrzeń symboliczną (stylów życia) w wybranych obszarach kultury? Jest to pytanie o wartość predykcyjną modelu.

Dane sondażowe poddano wielowymiarowej analizie korespondencji (MCA), która pozwala na wizualizację zależności między wieloma zmiennymi nominalnymi w postaci mapy. Odpowiada to relacyjnemu ujęciu rzeczywistości społecznej postulowanemu przez Bourdieu. Kategorie usytuowane blisko siebie oznaczają współwystępowanie zjawisk a oddalone od siebie – brak współwystępowania (opozycje). Wymiary mapy wskazują na główne różnice w zgromadzonych danych. Zastosowano dwuetapową procedurę badawczą: najpierw zrekonstruowana przestrzeń pozycji społecznych wykorzystując wiele wskaźników kapitału: ekonomicznego, kulturowego oraz społecznego (często pomijanego w analizach klasowych). Na tak zdefiniowaną przestrzeń rzutowano następnie zmienne kulturowe jako zmienne pasywne. Pozwala to oszacowań stopień homologii między przestrzenią obiektywnych różnic a przestrzenią symboliczną.

Wyniki badań rzucają światło na tezę o zacieraniu się różnic klasowych a także przedstawiają bardziej zniuansowany obraz relacji klasowych niż ten dostępny przy użyciu schematów zawodowych.

Uczenie się dorosłych w perspektywie klasowej: strategie edukacyjne przedstawicieli klasy niższej i średniej.

(WYŁOŻONY)

JOANNA STANKOWSKA, KATARZYNA PIOTROWSKA

Znane są analizy dotyczące wpływu statusu społeczno-ekonomicznego rodziny pochodzenia na nastawienie do nauki w dorosłości (Desjardins 2015, Boeren 2017, Nicaise, 2003, Petelewicz, Pieńkosz, 2021). Najczęściej dotyczą one uczestnictwa, bądź nie, w działaniach edukacyjnych, ale podejmują też zagadnienia częstotliwości uczenia się, wyboru form kształcenia i ich zróżnicowania. Badania pokazują, że postawy wykształcone w dzieciństwie z czasem kształtowane są także przez czynniki związane z sytuacją zawodową i środowiskiem pracy (Bukodi, Bourne, Betthäuser 2019).

W prezentacji przedstawimy wyniki analiz dwuzmiennowych i wielozmiennowych modeli regresji logistycznej, skupiające się na różnicach w uczeniu się w dorosłości ze względu na zajmowaną pozycję klasową. Przyjęliśmy rozumienie klasy społecznej w ujęciu Bourdieu, z uwzględnieniem kapitału kulturowego i ekonomicznego. Zakres analizy obejmuje strategie edukacyjne, podejście do zdobywania wiedzy i umiejętności, praktyki edukacyjne w miejscu pracy i poza nią. Omówimy różnice ze względu na status społeczny-ekonomiczny zoperacjonalizowany jako przynależność zawodowa do tzw. białych kołnierzyków (white collar), kontrolując zmienne wykształcenie i status ekonomiczny. Analizę przeprowadziliśmy na podstawie wyników badania sondażowego "Uczenie się dorosłych Polaków" z 2020 roku na reprezentatywnej próbie dorosłych mieszkańców Polski w wieku 25-64 lat, losowanych z systemu ewidencji ludności PESEL.

Zauważamy, że uczenie się traktowane jest z jednej strony jako sposób na zmianę swojego położenia na drabinie społecznej, z drugiej zaś jest obszarem, gdzie ujawniają się nierówności. W prezentacji odpowiemy na pytanie jakie są strategie edukacyjne w zależności od zajmowanego w strukturze społecznej miejsca? Jak uczą się w dorosłości przedstawiciele klasy średniej i klasy niższej? Czym jest dla nich rozwój zawodowy w środowisku pracy oraz jakie mają podejście do zdobywania wiedzy i umiejętności? Analiza obejmie osoby uczące się, które są aktywne na rynku pracy.

Uzyskane wyniki wskazują, że nastawienie do nauki w dorosłości względem kształcenia pozaformalnego i uczenia się nieformalnego jest zróżnicowane ze względu na pozycję klasową. Osoby z niższej klasy społecznej nastawione są na poszukiwanie zajęć praktycznych i zdobywanie umiejętności, które niemal od razu mogą zostać zaimplementowane w obecnej lub nowej pracy. Uczeniu sprzyja odpowiednia charakterystyka miejsca pracy i specyfika wykonywanych zadań. Przedstawiciele klasy niższej częściej uczą się w miejscu pracy, od współpracowników, korzystając z różnych możliwości zdobywania wiedzy. Ta familiarność ułatwia rozpoczęcie nauki (poprzez rekomendację rodziny lub znajomych), ale jednocześnie ogranicza dostępność oferty edukacyjnej do polecanych, sprawdzonych i bezpiecznych opcji. Przeprowadzone przez nas analizy pokazują, że także w przypadku osób z klasy średniej miejsce pracy jest istotne dla podejmowania działań edukacyjnych. Ma ono jednak charakter bardziej sformalizowany oraz zinstytucjonalizowany, a także wymaga większych zasobów lub organizacji po stronie pracodawcy. Częściej decyzja o uczeniu się jest wynikiem inicjatywy przełożonego, podobnie jak płatność za udział w kształceniu. Uczenie się w związku z wykonywaną pracą zawodową staje się elementem kultury budowanej na wartościach rozwoju i awansu. Przedstawiając strategie edukacyjne klasy średniej zwracamy uwagę na jej wewnętrzne zróżnicowanie, wynikające z doświadczenia mobilności społecznej. Omawiane przez nas wyniki mogą zostać wykorzystane dla projektowania rozwiązań edukacyjnych, pozwalając dostosować język, formę, sposób komunikowania korzyści do przedstawicieli różnych klas społecznych.

Strategie dochodowe klas

(WYŁOŻONY)

PRZEMYSŁAW WECHTA

Pogłoski o „śmierci klasy" są mocno przesadzone. Póki co, można co najwyżej mówić o odejściu od ideologii klasowej, koncepcji bezklasowości czy walki klas w dyskursie publicznym i naukowym. Jednak jako kategoria ekonomiczna, określająca różne położenia bytowe grup ludzkich pozostaje nadal wartościowym narzędziem analitycznym.

I to właśnie klasy ekonomiczne są przedmiotem mojej refleksji teoretycznej. Skupiam się na zróżnicowaniu ich pozycji opierając się na socjologicznej teorii własności Stanisława Kozyra-Kowalskiego i Jacka Tittenbruna. Pozycje klasowe wyznaczają różne możliwości, tworząc strukturalne szanse i ograniczenia dla realizacji określonych strategii dochodowych na rynku kapitalistycznym. Otwarcie dostępu do szerokiego spektrum usług instytucji finansowych nie znosi ekonomicznych podziałów klasowych. Klasy zarabiają, inwestują i konsumują. Dla części z nich ich pozycja klasowa może stanowić swoistego typu „ubezpieczenie" chroniąc przed konsekwencjami nietrafnych decyzji, nieoczekiwanymi zdarzeniami rynkowymi w postaci „czarnych łabędzi". Z kolei pozycja ekonomiczna innych klas pozbawiona jest tego typu walorów osłonowych.

Jan kontra Brajan. Przynależność klasowa a preferencje imiennicze w Polsce

(WYŁOŻONY)

PAWEŁ TOMANEK

Celem wystąpienia jest naświetlenie związków między przynależnością klasową polskich rodziców a ich gustami imienniczymi. Tego rodzaju związki obszernie udokumentowano w Stanach Zjednoczonych (Levitt, Dubner 2006; Lieberson 2000; Lieberson, Bell 1992; Lieberson, Lynn 2003; Taylor 1994) i w kilku krajach zachodnioeuropejskich (Besnard, Desplanques 1986, 2001; Besnard, Grange 1993; Bloothooft, Onland 2011; Elchardus, Siongers 2010), jednak w Polsce temu kulturowemu wymiarowi zróżnicowania społecznego nie poświęcano dotąd prawie żadnej uwagi (zob. Tomanek 2021). Oprócz tego w wymienionych badaniach oparto się niemal wyłącznie na danych zastanych, czyli na statystykach nadanych imion, nie badano natomiast uogólnionych preferencji imienniczych poszczególnych osób, a więc ich stosunku do innych imion niż te, które nadały swoim dzieciom. W przedstawionym projekcie badane (użytkowniczki forum dla kobiet w ciąży) ocenią na pięciopunktowej skali atrakcyjność 20 imion męskich i 20 żeńskich, dobranych na podstawie ich cech fonetycznych i społecznych (przede wszystkim stopnia popularności i tradycyjności). Tak zaprojektowane badanie pozwoli nie tylko określić ogólne różnice między imionami pozytywnie i negatywnie ocenianymi przez osoby należące do poszczególnych klas, ale też określić stopień spójności gustów klasowych w tej dziedzinie.

Literatura:

Besnard, Philippe, Guy Desplanques. 1986. Un prénom pour toujours. La cote de prénoms, hier, aujourd'hui, et demain. Paris: Éditions Balland.

Besnard, Philippe, Guy Desplanques. 2001. Temporal Stratification of Taste: The Social Diffusion of First Names. Revue française de sociologie, 42 (Supplement: An Annual English Selection): 65–77.

Besnard, Philippe, Cyril Grange. 1993. La fin de la diffusion verticale des goûts? (prénoms de l'élite et du vulgum). L'Année sociologique, 43: 269–94.

Bloothooft, Gerrit, David Onland. 2011. Socioeconomic Determinants of First Names. Names, 1, 59: 25–41. DOI: 10.1177%2F1440783317690925.

Elchardus, Mark, Jessy Siongers. 2010. First Names as Collective Identifiers: An Empirical Analysis of the Social Meanings of First Names. Cultural Sociology, 3, 5: 403–22. DOI: 10.1177/1749975510390748

Gerhards, Jürgen, Rolf Hackenbroch. 2000. Trends and Causes of Cultural Modernization: An Empirical Study of First Names, International Sociology, 3, 15: 501–31. DOI: 10.1177%2F026858000015003004

Levitt, Steven D., Stephen J. Dubner. 2006. Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything. New York: HarperCollins (e-book).

Lieberson, Stanley. 2000. A Matter of Taste: How Names, Fashions, and Culture Change. New Haven, London: Yale University Press.

Lieberson, Stanley, Eleanor O. Bell. 1992. Children's First Names: An Empirical Study of Social Taste. American Journal of Sociology, 3, 98: 511–54.

Lieberson, Stanley, Freda B. Lynn. 2003. Popularity as a Taste: An Application to the Naming Process. Onoma, 38: 235–76.

Taylor, Rex. 1994. John Doe, Jr.: A Study of His Distribution in Space, Time, and the Social Structure. Social Forces, 1, 53: 11–21.

Tomanek, Paweł. 2021. Mam na imię Dystynkcja. Kapitał kulturowy rodziców a preferencje w wyborze imion. Studia Socjologiczne, 3, 242: 89–107. DOI: 10.24425/sts.2021.138476.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

W poszukiwaniu polskiej metafory awansu społecznego. Wnioski z analizy biografii naukowców wywodzących się z klas ludowych

KAMIL ŁUCZAJ

Wystąpienie opiera się na materiale empirycznym zgromadzonym w ramach projektu „Naukowcy mobilni kulturowo? Doświadczenie awansu społecznego w perspektywie narracyjnej". Na podstawie wywiadów biograficznych z naukowcami, którzy wywodzą się z klas ludowych, a także wywiadów pogłębionych z członkami ich rodzin i współpracownikami, referat odpowiada na pytanie, za pomocą jakiej kategorii teoretycznej można trafnie opisać awans społeczny dokonujący się w polskim, półperyferyjnym, systemie szkolnictwa wyższego. Punktem wyjścia analiz omawianych w tym wystąpieniu są klasyczne kategorie „cudownych dzieci" (les miraculés) czy „cudownych oblatów" (les oblats miraculés) stosowane przez Pierre'a Bourdieu do opisu awansu klasowego w środowisku akademickim. Następnie analizie poddane zostaną kategorie analityczne tworzone współcześnie do opisu innych kontekstów kulturowych: „lojaliści" (loyalists), „renegaci" (renegades), oraz „podwójni agenci" (double agents), które do obiegu naukowego wprowadziła Allison Hurst, „klasowe krzyżówki" (class-crossovers) Barbary Jensen, a także czujący winę „ocaleni" (survivors), o których pisały m.in. Geraldine Piorkowski i Valerie Walkerdine.

Socjoanaliza (Bourdieu and Wacquant 1990; Bourdieu 2008) obejmująca warunki strukturalne określające logikę poszczególnych pól poddanych analizie (polskie, francuskie, amerykańskie, brytyjskie pole akademickie) oraz dane biograficzne na poziomie jednostkowym pozwala wskazać uniwersalne mechanizmy oraz specyficznie polskie doświadczenie awansu. Jako przykłady tego ostatniego zostaną omówione: (1) restrykcyjne normy płciowe i religijne (np. marzenie rodziców o karierze zakonnej dziecka), (2) bariery językowe, które inaczej niż na Zachodzie często nie sprowadzają się do problemu „akcentyzmu" (accentism), lecz dotyczą znajomości języków obcych oraz (3) wyimaginowany „Zachód" traktowany jako zewnętrzy punkt odniesienia stosowany do oceny udanej kariery naukowej, co komplikuje, skoncentrowany na odniesieniach lokalnych, model zaproponowany przez Bourdieu na potrzeby analizy mechanizmów rządzących światem zamieszkiwanym przez „homo academicus gallicus".

W warstwie konceptualnej artykuł opiera się na teorii pola akademickiego stworzonej przez Bourdieu i rozwijanej przez jego kontynuatorów z różnych stron świata. Dorobek zagranicznych studiów nad mobilnością społeczną w ramach akademii (m.in. D. Reay, D. Warnock) pomaga skonceptualizować unikatowe polskie doświadczenie i pokazać, jak różni się ono od awansu w warunkach biegunowo odmiennych systemów szkolnictwa wyższego. Analizy prowadzone będą w świetle klasycznych, lecz zapomnianych analiz dotyczących awansu społecznego w Polsce (F. Gross, Z. Bauman), jak i najnowszej literatury (m.in. H. Domański, K. Słomczyński, M. Gdula, P. Sadura, T. Warczok, T. Zarycki).

Wybrana literatura

Archer M. (1993) Bourdieu's theory of cultural reproduction: French or universal? French Cultural Studies 4.

Bauman, Z. 1960. Kariera. Warszawa.

Bourdieu, P., Wacquant, L. (1990) For a Socio-Analysis of Intellectuals. Berkeley Journal of Sociology 24.

Bourdieu, P. (2003) Homo Academicus. Cambridge.

Bourdieu, P. (2008) Sketch for a Self-Analysis. Chicago.

Domański, H. (2015) Czy są w Polsce klasy społeczne? Warszawa.

Gross, F. (1986). Proletariat i kultura. Warszawa.

Hurst, A. (2010). The Burden of Academic Success. Lanham.

Jensen, B. (2012). Reading Classes. Ithaca.

Walkerdine, V., Lucey, H., Melody, J., (2001). Growing Up Girl. London.

Warczok, T. (2013) Konstruktywny spór filozofii i socjologii w projekcie teoretycznym Pierre'a Bourdieu. Przegląd Filozoficzny 22.

Warnock, D. (2014) On the Other Side of What Tracks? The missing discussion of social class in the academy. Rhizomes 27.

Zarycki, T. (2004) Kapitał społeczny a trzy polskie drogi do nowoczesności. Kultura i Społeczeństwo 2.

Czy zamieszkiwanie to proces klasotwórczy?

MIKOŁAJ LEWICKI

Punktem wyjścia dla weberowskiej analizy klas było uznanie, że o pozycji klasowej decydują szanse rynkowe, które pojawiają się w życiu jednostek. Ich wykorzystanie przez jednostkę oraz jej świadomość pozycji, która do tego doprowadza są decydujące dla połączenia dynamiki gospodarki (rynku) z dynamiką społeczną – wytwarzania znaczeń, które definiują świadomość klasową (Schluchter 1998, Swedberg 2000). Większość analiz „szans rynkowych" w ujęciu weberowskim skupiła się i skupia na znaczeniu rynku pracy dla stwarzania szans rynkowych (Domański i in. 2009). Klasowość jest więc interpretowana przede wszystkim w powiązaniu z rynkiem pracy (zatrudnieniem, wynagrodzeniem, wykonywanym zawodem). Celem niniejszej prezentacji jest koncentracja na innym rodzaju szans rynkowych, które – w opinii autora prezentacji – nabierają coraz większego znaczenia w podziale klasowym. Chodzi o „szanse rynkowe", związane rynkiem mieszkaniowym. Mieszkanie ujmowane jest w tym układzie z czterech perspektyw: majątku, który jest gromadzony, dziedziczony i w rozmaity sposób dystrybuowany, kapitału/aktywa, który można pomnażać i traktować jako towar, symbolu statusu społecznego oraz przestrzeni relacji, w której reprodukowane są dyspozycje klasowe. Te cztery perspektywy wyznaczają możliwe analizy znaczenia mieszkania oraz zamieszkiwania w teorii klas społecznych. Odwołując się do badań własnych, w tym w szczególności – badań rynku kredytów hipotecznych oraz badań panelowych PolPan, przedstawię propozycje analiz zróżnicowania klasowego powiązanego z nabywaniem tytułu do zamieszkiwania,

opracowane wraz z Michałem Kotnarowskim. Wskażę także na wagę przesunięcia analiz klasowości z koncentracji na jednostce ku koncentracji na gospodarstwie domowym. Będę się także odwoływał do współczesnych analiz, przede wszystkim społeczeństw Europy Środkowej i Wschodniej, wskazując na możliwe ujęcia klasowości w kontekście zamieszkiwania (Samec 2016, Olcoń-Kubicka Halawa 2018, Olcoń-Kubicka 2020, Bohle Seabroke 2020, Makszin Bohle 2020) oraz rynku mieszkaniowego.

Coaching wyższych klas średnich w Polsce: kapitał emocjonalny jako neoliberalna strategia tożsamości

MICHAŁ MOKRZAN

W referacie argumentuję, że kapitał emocjonalny, będący ucieleśnioną formą kapitału kulturowego, należy traktować jako neoliberalną strategię tożsamości badanych przeze mnie członków wyższych klas średnich w Polsce (Mokrzan 2019). Argument ten opieram na wynikach badań etnograficznych, które prowadziłem wśród społeczności profesjonalnych coachów w Polsce oraz ich klientów (menedżerów, przedsiębiorców, nauczycieli akademickich). Tożsamość i status członków wyższych klas średnich, którzy stanowili przedmiot moich badań nie są tworzone tylko przez gromadzenie dóbr materialnych, pozyskiwanie idei i przedmiotów o wartości kulturowej czy poprzez tworzenie korzystnych relacji społecznych, ale także dzięki określonemu stylowi życia, jakim jest stosowanie praktyk coachingowych. Coaching, będący materializacją neoliberalnych technologii urządzania, daje możliwość zyskania lub zwiększenia dyspozycji emocjonalno-kognitywnych składających się na pojęcie kapitału emocjonalnego. Pojęcie kapitału emocjonalnego odnoszę, po pierwsze, do zdolności efektywnego wykorzystywania emocji lub ich kontrolowania przez jednostki w różnych kontekstach. Jest to dyspozycja, którą można nazwać umiejętnością zarządzania emocjami. Po drugie, kapitał emocjonalny obejmuje umiejętność kognitywną, która polega na dokonywaniu przez jednostkę wglądu we własne przekonania intelektualne oraz rozpoznawania schematów myślenia – tę dyspozycję można określić mianem samoświadomości. Do pożądanych przez moich rozmówców dyspozycji emocjonalno-kognitywnych należą także poczucie własnej wartości, odporność psychiczna, umiejętność motywowania siebie, bycie przedsiębiorczym, poczucie odpowiedzialności oraz zdolność nawiązywania korzystnych relacji interpersonalnych. Moi rozmówcy definiują samych siebie oraz członków klasy do której przynależą w oparciu o neoliberalną logikę i dyskurs kapitalizmu emocjonalnego (Illouz 2010).

Pojęcie neoliberalnych technologii urządzania wywodzę ze studiów nad urządzaniem odwołujących się do prac Michela Foucaulta. Punkt styczności między tymi technikami władzy i technikami siebie Foucault (2000: 249) nazwał urządzaniem. Jedną z form urządzania jest neoliberalizm rozumiany jako zespół technik pozwalających na zarządzanie podmiotami społecznymi na wzór podmiotów rynkowych. W ramach neoliberalnych technologii urządzania, jak podkreśla Sam Binkley (2009: 62), podmiot zachęcany jest „do kształtowania siebie jako autonomiczna, skoncentrowana na sobie jednostka oraz do postrzegania własnych zasobów i predyspozycji w terminach kapitału podlegającego inwestycji i zwrotowi". Materializacjami neoliberalnych technologii urządzania są zarówno psychologia pozytywna Martina Seligmana (mówiąca o technikach osiągania szczęścia), inteligencja emocjonalna Daniela Golemana, jak i różne formy coachingu. Przyjęte w referacie rozumienie wyższych klas średnich znajduje z kolei umocowanie w teorii Pierre'a Bourdieu (1986), eksponującej klasotwórczą rolę stylów życia. Badane przeze mnie frakcje wyższych klas średnich odpowiadają w klasyfikacji Bourdieu sektorowi zdominowanemu w ramach klasy dominującej, zachowując zarazem tę cechę klasy średniej jaką jest aspirowanie. Sam fakt korzystania z usług coachów traktowany jest przez moich rozmówców jako środek do osiągnięcia poziomu życia klas wyższych, do którego sami aspirują. Dodatkowo udział w procesie coachingowym postrzegany jest przez nich

jako aprobowany styl życia, który nadaje im samym prestiż i odróżnia ich od klas ludowych. Coaching, podobnie jak golf, tenis czy opera, może być traktowany jako kulturowy znak dystynkcji. Podczas gdy Bourdieu twierdził, że klasy różnią się władzą sądzenia, to główny argument, jaki stawiam w referacie jest taki, że klasy różnią się dostępem do owego stylu życia, jakim jest uczestnictwo w coachingu.

Od bezrobocia do pracy niskopłatnej. Położenie i strategie radzenia sobie wśród wybranych segmentów współczesnej klasy pracującej w Polsce.

JUSTYNA ZIELIŃSKA

Celem referatu jest przedstawienie doświadczeń w sferze pracy wśród wybranych kategorii pracowników oraz osób formalnie bezrobotnych w kontekście przemian społeczno-gospodarczych, typowych dla obecnej fazy kapitalizmu. Badani pracownicy i bezrobotni pracują w różnych segmentach, które można zaliczyć do peryferyjnego rynku pracy, gdzie zagrożenie niskimi płacami i pracą niskiej jakości jest wyższe niż w rdzeniu. Analizowane kategorie osób to osoby wykonujące prace fizyczne (robotnicy niewykwalifikowani i wykwalifikowani) oraz osoby pracujące w sektorze usługowym. Reprezentują oni do pewnego stopnia różnorodność klasy pracującej, która doświadcza w swoim obrębie procesów tworzenia, rozbijania i przeobrażania (making, unmaking and remaking – Silver 2013: 47). Tym samym badani bezrobotni i robotnicy reprezentują „schodzące" segmenty klasy pracującej (tzw. klasę robotniczą), a pracownicy call center segmenty „wschodzące", tj. zarobkujących w usługach, wykonujących przede wszystkim pracę niematerialną (zob. też Mrozowicki 2017: 42).

Analiza oparta jest na jakościowych badaniach terenowych, które były prowadzone w latach 2013-2016 w Radomiu, Toruniu i Warszawie.

W referacie zamierzam przedstawić położenie, postrzeganie swojej sytuacji przez pracowników i bezrobotnych oraz ich strategie radzenia sobie w codziennym życiu.

Ramą teoretyczną dla analizy jest marksizm jako teoria, w której kładzie się nacisk na krytyczne spojrzenie na stosunki społeczne i relacje władzy oraz stawia w centrum problematykę pracy. Następnie koncepcje odwołujące się do sprawstwa i strategii radzenia sobie, które uzupełniają perspektywę marksistowską, m.in. umożliwiają skoncentrowanie się na sprawstwie aktorów społecznych oraz ich działaniach z perspektywy ich codziennego życia i problemów, z jakimi na co dzień się zmagają.

Klasa średnia jako ideologia: modernizacyjny projekt i neoliberalne urządzanie

(WYŁOŻONY)

KRZYSZTOF LEPCZYŃSKI

Klasa średnia może być rozumiana nie tylko jako narzędzie badawcze służące hierarchizacji społeczeństwa czy empirycznie mierzalna grupa społeczna. Celem wystąpienia jest przedstawienie klasy średniej jako hegemonicznej ideologii zakorzenionej w neoliberalnym kapitalizmie.

Nie istnieje jedna, uznana definicja klasy średniej. Podejść jest bez liku: badacze starają się sięgać po obiektywne desygnaty (Vaughan-Whitehead, Vazquez-Alvarez, Maître 2016), takie jak dochód czy majątek (Pressman 2015), albo struktura zawodowa (Erikson, Goldthorpe 1992); inni wskazują na czynniki kulturowe (Lamont 1992; Liechty 2003; Domański 1994) czy autoidentyfikacje; popularnością cieszą się ujęcia integrujące różne wymiary (Bourdieu 2006). To definicyjne bogactwo wynika z faktu, że klasa średnia jako koncept powstała nie tylko w celu opisu rzeczywistości, ale także jej zmiany (Burris 1986). Dziś silna klasa średnia traktowana jest jako stabilizator demokratycznego systemu

politycznego i koło zamachowe wzrostu gospodarczego (Nissanov 2017; Nunn, Tepe-Belfrage 2017; OECD 2019; Vaughan-Whitehead i in. 2016). Jako słowo-klucz klasa średnia silnie zaznacza swoją obecność w dyskursie publicznym, w dyskusjach wokół programu 500+, Polskiego Ładu czy instrumentów mających przeciwdziałać pandemicznemu kryzysowi gospodarczemu. I nie jest to specyfika współczesności.

W moim wystąpieniu opieram się na wybranych tekstach naukowych i publicystycznych z przełomu lat 90. i 2000., wpisujących się w nurt dyskusji nad analizą klasową. Dochodzę do wniosku, że dla polskiej socjologii po 1989 roku klasa średnia była [1] typem idealnym skonstruowanym w oparciu o sytuację społeczno-ekonomiczną w krajach zachodnich; [2] trzonem transformacyjnego projektu modernizacyjnego i, co za tym idzie, [3] politycznym i społecznym postulatem. Istnienie silnej i okrzepłej klasy średniej postrzegano jako warunek udanej modernizacji, stworzenia w Polsce nowoczesnego, zachodniego, „normalnego" społeczeństwa. Stworzenie i pielęgnowanie klasy średniej jako grupy odpowiedzialnych, przedsiębiorczych, aktywnych obywateli, było postulatem środowisk intelektualnych i celem rządzących. Zdaje się, że pozostaje nim do dziś. Klasa średnia wciąż jest poszukiwana i konstruowana w wielu krajach postradzieckich, peryferyjnych czy rozwijających się (por. Fernandes 2006; Liechty 2003; Zhang 2010).

Klasa średnia, jako modernizacyjny cel i zbiór metod jego osiągnięcia, stała się obietnicą działającą zarówno na poziomie makrostrukturalnym (jak projektować polityki publiczne) oraz mikrostrukturalnym (jak żyć). To przez klasośrednią obietnicę realizuje się merytokratyczny ideał awansu społecznego należący do najważniejszych elementów legitymizacji porządku społeczno-ekonomicznego. Ta obietnica ma silnie zideologizowany charakter. Przedstawiam więc klasę średnią właśnie jako ideologię, wskazując za Eagletonem (1991) na jej wymiary: racjonalizujący, legitymizujący, uniwersalizujący, naturalizujący, jednoczący, zorientowany na działanie i wreszcie instytucjonalny.

Zwracam uwagę na zakorzenienie klasośredniej ideologii w neoliberalizmie, jednocześnie ukazując ją jako technologię urządzania (Foucault 2000, 2011; Rose 1999) czy też tych technologii szkielet. Wreszcie podkreślam hegemoniczny charakter klasośredniej ideologii, przez swoją inkluzywność, wszechobecność i uniwersalność stającą się jedną z centralnych kategorii współczesności.

Wiejskie klasy średnie

(WYŁOŻONY)

DOMINIKA ZWĘGLIŃSKA-GAŁECKA, MARIA HALAMSKA

Zmiany struktury społecznej w Polsce, szczególnie na obszarach wiejskich, są znacznie opóźnione w stosunku do rozwiniętego Zachodu. Wyraźnie przyspieszyły one w ostatniej dekadzie XX w. Z trzech obserwowanych od 1990 roku procesów: depezantyzacji, proletaryzacji i gentryfikacji/burżuazyjnienia – ten ostatni, tworzący wiejską klasę średnią, miał największą dynamikę. Między 1990 a 2015 rokiem udział wiejskiej klasy średniej w strukturze społecznej wsi wzrósł z 13% do 28%, co było skutkiem procesów o charakterze endogennym i egzogennym wobec wsi.

W naszej analizie wiejska klasą średnia została zdefiniowana przez wykonywane zawody, należące do czterech pierwszych grup (grup wielkich) Klasyfikacji Zawodów i Specjalności, opartych na klasyfikacji ISCO-08. Tak wyróżniona, jest ona bardzo zróżnicowana, co prowadzi do hipotezy o istnieniu nie jednej, a kilku wiejskich klas średnich. Przedmiotem wystąpienia będzie ukazanie cech różnicujących wiejską klasę średnią i próba wyróżnienia – w oparciu o współwystępujące cechy – jej typów. Analiza zostanie oparta na bazie danych badania „Diagnoza społeczna 2015" oraz badań realizowanych w ramach projektu „Struktura społeczna wsi i jej świadomościowe korelaty" (2016). Przeanalizowane zostaną m.in. takie cechy jak: wykształcenie, miejsce zamieszkania (typ wsi), status w miejscu pracy, miejsce pracy (miasto-wieś), dochody oraz elementy stylu życia.

Analiza porównawcza dyskursów dotyczących grupy Burakumin w Japonii i klasy ludowej w Polsce

(WYŁOŻONY)

EWA KORZENIOWSKA

Celem niniejszego abstraktu jest przeprowadzenie analizy porównawczej dyskursów dotyczących grupy Burakumin w Japonii i klasy ludowej w Polsce.

Burakumin, z japońskiego 部落民 (dosłownie: ludzie z osady), którzy są etnicznie, kulturowo i językowo nieodróżnialni od innych mieszkańców Japonii, z tego powodu są nazywani ”niewidzialną mniejszością”, do dziś pozostają przedmiotem dyskryminacji. Burakumin, to grupa zaliczana do mniejszości społecznych, stanowi ją według różnych szacunków od 2 do 3 milionów ludzi. Choć współcześnie dyskryminacja ma raczej podłoże społeczno-ekonomiczne, Burakumin są ofiarami uprzedzeń i stereotypów sięgających głębokiej przeszłości, głównie ze względu na związek z wykonywaniem zawodów uważanych w czasach przednowoczesnych za ”nieczyste” bądź “skażone”. Do tej pory Burakumin zarabiają średnio mniej niż inne grupy społeczne, mają utrudniony dostęp do wysokich stanowisk związany z trudnością w uzyskaniu wysokiego poziomu wykształcenia. Dosyć rozmyty pozostaje stosunek Burakumin do japońskiej klasy niższej i podklasy (underclass).

Natomiast klasa ludowa to pojęcie wywodzące się z prac Pierre’a Bourdieu, który rozróżniał podział na 3 klasy społeczne: wyższą, średnią i niższą, gdzie podział klasowy nie jest definiowany jak u Marksa – przez własność środków produkcji, albo jak u Webera jako “wspólny element przyczynowy, determinujący szanse życiowe”. Dla Bourdieu najważniejszym kryterium była relacja do kapitałów: ekonomicznego, kulturowego i społecznego i ta relacja determinuje naszą przynależność klasową. Do klasy ludowej zalicza się najczęściej pracowników fizycznych, pracowników usług nie posiadających rozbudowanych kompetencji czy rolników. Jednak niejasny jest do końca stosunek między klasą niższą i ludową i zakres zazębiania się obu pojęć.

Chociaż na pierwszy rzut oka powyższe porównanie może wydawać się egzotyczne, jest kilka elementów łączących obie grupy i wydaje się, że taka analiza może przynieść interesujące wyniki dla współczesnych badań nad strukturą społeczną i pozycjonowaniem różnych grup w dyskursie klasowym.

Co potencjalnie może łączyć obie grupy?

Po pierwsze, jest nim ich dyskursywny charakter; zarówno Burakumin, jak i klasa ludowa potrzebują obecności Innego, który ich jako takich pozycjonuje, definicje charakteryzujące obie grupy są płynne, zmienne i zależne od momentu w czasie, są to kategorie rozmyte: np. Sadura twierdzi (w: Praktyki kulturowe klasy ludowej), że do klasy ludowej zaliczamy osoby zajmujące się prostymi, pracami nie wymagającymi specjalnych kompetencji, jak np. fryzjerzy, jednak jako grupę pozycjonuje ich w odniesieniu do małych i dużych miast: fryzjerzy z mniejszych ośrodków będą klasą ludową, fryzjerzy ze Śródmieścia Warszawy będą klasą średnią.

Po drugie, westernizacja dyskursu klasowego – używanie kalek pojęć socjologicznych z socjologii zachodniej do opisu zjawisk społecznych w krajach poza zachodnich/peryferyjnych.

Po trzecie, są niewidzialni: klasa ludowa i Burakumin są nieodróznialni od pozostałych grup społecznych i klasowych, nie różni ich religia, język, kultura, pochodzenie etniczne, mogą ich natomiast łączyć praktyki kulturowe odmienne od praktyk kulturowych dominującej klasy średniej. Dodatkowo często w literaturze przedmiotu zarówno klasa ludowa jak i Burakumin są traktowani jako przedmiot debaty naukowej, a nie podmiot.

Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interperatcje, działania

Numer: G58
Organizacja: Karolina Ciechorska-Kulesza (UG), Kamilla Biskupska (UO)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 6, Sala A-17, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Przedmiotem proponowanej grupy tematycznej jest wielowątkowy i wielopoziomowy obszar relacji między teraźniejszością a przeszłością określany mianem kłopotliwego dziedzictwa. Dziedzictwo kulturowe traktujemy jako „proces nieustannej interpretacji przeszłości

i wykorzystywania jej do współczesnych celów" (Purchla 2020). W ramach grupy tematycznej chcemy się pochylić nad dziedzictwem przeszłości dezawuowanej, kontestowanej

i wywołującej napięcia społeczne (np. Macdonald 2009). W tym właśnie kontekście lokujemy zjawisko kłopotliwego dziedzictwa (zarówno materialnego, jak i niematerialnego) – z jakichś powodów, w pewnych kontekstach problematycznego i/czy niechcianego.

W ramach panelu chciałybyśmy zaprosić do dyskusji na temat „wrażliwych" punktów na mapie społecznej i kulturowej związanych z niechcianym, problematycznym dziedzictwem. Interesuje nas zarówno ich treść, jak i szerszy kontekst, biorący pod uwagę dynamikę zjawisk związanych z dziedzictwem oraz ich związki ze współczesnością. Dziedzictwo kulturowe jest obrazem przeszłości powstałym na potrzeby współczesności – jej wartości, ale i strachów, dlatego też chcemy zadać pytania o kondycję polskich społeczności, w których niechciane dziedzictwo (w jakiś sposób) istnieje. Zachęcamy do nadsyłania propozycji, będących zarówno teoretycznymi uogólnieniami

i interpretacjami, jak i prezentacjami lokalnych studiów przypadku, ukazujących różnorodne, często nowe i dotychczas nierozpoznane zjawiska związane z kłopotliwym dziedzictwem.

Proponowana problematyka:

- praktyki społeczne wokół niechcianego dziedzictwa
- kulturowe/ społeczne napięcie między tym co (tożsamościowo) swoje i obce jednocześnie
- niechciane dziedzictwo jako pole konfliktu – porozumienia?
- mechanizmy niepamięci i zapominania (dyskursy publiczne, dyskursy prywatne); kulturowe wydziedziczenie
- nie nasi bohaterowie i nie nasze ofiary (i cmentarze)
- dziedziczenie postawy wobec kłopotliwego dziedzictwa
- postaci i przejawy przemocy wobec kłopotliwego dziedzictwa
- kłopotliwe dziedzictwo w ujęciu instytucjonalnym
- kłopotliwe dziedzictwo a polityki pamięci

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Polityka pamięci Żołnierzy Wyklętych. Między dominacją a kontestacją

KRZYSZTOF JASKUŁOWSKI

Celem referatu jest analiza polityki upamiętnienia powojennego podziemia antykomunistycznego w Polsce jako przedmiotu dominacji i kontestacji w kontekście polskiego nacjonalizmu (polskich nacjonalizmów). Teoretyczną podstawę analiz stanowi konstruktywistyczne rozumienie nacjonalizmu (definiowanego w szerokim neutralnym znaczeniu) oraz procesualne podejście do pamięci zbiorowej. W referacie przyglądam się temu jak, dlaczego i kiedy powojenni partyzanci zostali

przekształceni w nacechowaną emocjonalnie i symbolicznie figurę Żołnierzy Wyklętych, która budzi spory, wywołuje skrajne emocje i bardzo różne konotacje. Analizuję jakie znaczenia przypisywane są symbolowi Żołnierzy Wyklętych, w jakim kontekście, jakie symbol pełni funkcje w kontekście polskiego nacjonalizmu. Podstawą analizy są zarówno materiały zastane, obserwacja oraz wywiady częściowo ustrukturyzowane z pracownikami instytucji polityki pamięci oraz działaczami społecznymi. Tę odgórną perspektywę uzupełnia analiza recepcji symbolu Żołnierzy Wyklętych w oparciu o wywiady częściowo ustrukturyzowane zgodnie z procesualnym rozumieniem pamięci zbiorowej jako czegoś nie tyle „danego", ile kształtowanego w procesie komunikacji w warunkach dominujących struktur pamięci.

Strategie zarządzania kłopotliwym dziedzictwie kulturowym Warmii i Mazur

JACEK PONIEDZIAŁEK

Rok 1945 przyniósł terytorialne „ruchy tektoniczne" w Europie Środkowo-Wschodniej, dzięki którym w granicach Polski znalazły się południowe powiaty Prus Wschodnich. Nowi mieszkańcy regionu przejęli wraz z zasiedleniem i ukonstytuowaniem się władz, także wkomponowane w krajobraz architektoniczny, semantyczny i przyrodniczy dziedzictwo kulturowe związane obcym i odczytywanym jako jednoznacznie wrogie uniwersum kulturowym. Przewarzająca część owego dziedzictwa stała się dla polskiego symbolicznego i faktycznego władania regionem wysoce „kłopotliwa". W moim wystąpieniu chciałbym scharakteryzować, jak współczesne formalne władze regionu, instytucje publiczne i podmioty prywatne, a także mieszkańcy Warmii i Mazur próbują zarządzać semiotyczną „kłopotliwością" odziedziczonym po poprzednich „właścicielach" regionu materialnym a także symbolicznym zasobem kulturowym. Uważam, że „gra dziedzictwem kulturowym" rozgrywa się na polu kształtowanym przez tych aktorów społecznych (formalnych i nieformalnych), którzy zostali uwikłani formalnoprawnie bądź symbolicznie w proces noszący nazwę „dziedziczynienie". Proces ów rozumiem jako ciągłe dostrajanie symbolicznego przesłania oraz faktycznego wykorzystania „kłopotliwych" zasobów kulturowych.

Władze regionu i władze lokalne sprawują formalną opiekę nad częścią materialnego dziedzictwa regionu. W nieco złagodzonej formie stosują wypracowaną w okresie 1945-1989 strategię narracyjnej polonizacji. Wykorzystują zarządzanie dziedzictwem (np. wykorzystując instytucje muzealne ulokowanie w zamkach biskupich czy pokrzyżackich, jak również w pojunkierskich pałacach) do reprodukowania polonizacyjnego mitu sytuującego region w orbicie odziaływań polskiej kultury. Niemiecka przeszłość regionu jawi się w tym przekazie, jako zaburzającą w pewien sposób naturalną przynależność regionu do Polski anomalię. „Kłopotliwość" dziedzictwa jednoznacznie powiązanego z niemieckim uniwersum kulturowym sprawia, że władze ustawicznie dopasowują symboliczny przekaz do aktualnego kontekstu społecznego inkorporując niektóre jego elementy do oficjalnej opowieści inne zdecydowanie izolując. Przykładem jest tu życzliwy stosunek do cmentarzy i tablic pamiątkowych poświęcanych mieszkańcom Prus Wschodnich poległym w I wojnie światowej i instytucjonalna niechęć wobec upamiętnień poległych w II wojnie światowej.

„Kłopotliwym" dziedzictwem regionu starają się zarządzać także instytucje pozarządowe stosując różne strategie, często biegunowo przeciwstawne. Są takie, które włączają się aktywnie w reprodukowanie jego symbolicznej polonizacji (np. Święta Warmia), a także takie, które kierując się ideą „kulturowej sukcesji" starają się opowieść o dziedzictwie uczynić polifoniczną uwzględniając historie i wrażliwości wszystkich grup etnicznych, narodowych i religijnych zamieszkujących region teraz i w przeszłości (np. Wspólnota Kulturowa „Borussia"). W „grę o kłopotliwe dziedzictwo" aktywnie włączają się podmioty komercyjne, które dokonują konwersji kapitału kulturowego tkwiącego w dziedzictwie

w kapitał finansowy. Symboliczny przekaz ulega neutralizacji, co przykładowo umożliwia lokowanie w pokrzyżackich zamkach i pałacach pojunkierskich pałacach hoteli, gdzie historia ich przeszłych właścicieli staje się przyciągającą klientów atrakcją. Z nieoczywistym i kłopotliwym dziedzictwem próbują sobie radzić regionalne elity intelektualne, zajmując się badaniami przeszłości czy też debatując o jego wymowie i roli jaką ono pełni (np. dyskusje o roli „Pomnika Wdzięczności Armii Czerwonej" ulokowanego w Olsztynie. W wystąpieniu chciałbym scharakteryzować różne strategie przedsiębrane przez wskazanych aktorów społecznych. Zamierzam również pokazać, że są to często strategie katalizowane przez sprzeczne interesy (finansowe, polityczne, symboliczne) aktorów społecznych uczestniczących w tej grze.

Działania na rzecz zakotwiczenia dziedzictwa kulturowego: przykład pomorskiej gminy Stegna

PIOTR ZBIERANEK

W wielu przestrzeniach terytorialnych, szczególnie o charakterze postmigracyjnym mamy do czynienia z brakiem zakorzenionego dziedzictwa kulturalnego. Ten proces wynika nie tylko z braku transmisji międzypokoleniowej i prostego „uprawomocnienia" dziedzictwa w przeszłości, lecz także z zaniku tradycyjnych sektorów gospodarczych, np. rybołówstwa czy rolnictwa. W obliczu takiej sytuacji dochodzi do działania na rzecz wytworzenia i zakorzenienia dziedzictwa w oparciu o sekwencje – następujących po sobie – działań animacyjnych. Po pierwsze, tworzenia pewnego zbioru elementów kulturowych odwołujących się do przeszłości. Są to zarówno tradycje rekonstruowane, jak i zapożyczone czy wynalezione. Po drugie, osadzenie elementów kulturowych w specyficznych niszach życia społecznego. Stają się one najczęściej elementem przestrzeni symbolicznej danej społeczności. Równolegle – choć w małym stopniu wchodzące w obszar codziennych praktyk – stają się częścią społeczności poprzez obecność w dyskursie, jaki możemy w społeczności lokalnej zaobserwować. Nie mniej istotna jest trzecia nisza, czyli działanie osób dla których dokumentowanie, czy też praktykowanie danego dziedzictwa kulturowego staje się częścią pracy zawodowej. Po trzecie, następuje instrumentalizacja dziedzictwa – uprawomocnieniem tradycji staje się jej użyteczność (zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i pozaekonomicznym; indywidualnym, jak i zbiorowym). Użyteczność ta często odwołuje się do współczesnych wartości społeczności peryferyjnych (familiarność, praktycyzm, egalitaryzm), ale też uniwersalnych potrzeb psychologicznych członków społeczności lokalnej (autonomia, kompetencja, afiliacja). Działania o takim charakterze animacyjnym są podejmowane przez lokalnych liderów, którzy reprezentują zróżnicowane instytucje lokalne. Ważnym aktorem tych działań są liderzy spoza terenu samej społeczności – osoby migrujące na obszar społeczności, pasjonaci, ale też eksperci (historycy, animatorzy kultury) działający na danym obszarze. Działania te zostaną zobrazowane przykładami konkretnych działań – wydarzeń, projektów – realizowanych na terenie gminy Stegna. Materiał został zebrany w ramach badań etnograficznych prowadzonych na terenie gminy Stegna w projekcie „Tradycja dla rozwoju. W poszukiwaniu potencjałów pomorskich kultur regionalnych" realizowanych przez Pomorskie Centrum Badań nad Kulturą UG.

O samotności postpamięci. Narracje pokoleniowe a niemieckie dziedzictwo „Ziem Odzyskanych"

KAMILLA BISKUPSKA

Pokolenie urodzone na „Ziemiach Odzyskanych" w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku miało być tym pokoleniem, które (jak zakładali przed laty socjolodzy) będzie się czuło na wskazanych obszarach bezdyskusyjnie u siebie – w stabilnym i przejrzystym porządku

powojennym „odzyskanych" terenów (w odróżnieniu od nękanego tęsknotami, niepewnością pokoleniem dziadków oraz wychowywanego w milczącym cieniu wojennych traum pokoleniem rodziców). Jednak, jak pokazują teksty autorów wywodzących się z tego pokolenia, jest ono tym, które opisuje swoje doświadczenia hasłem nieswojość, tym, które głośno zadaje pytania o to co wcześniej pozostawało nienazwane – o przeszłość, architekturę i pamięć o tych, co odeszli. Pokolenie obecnych trzydziesto- i czterdziestoletnich mieszkańców „Ziem Odzyskanych" jest pokoleniem postpamięci – zgodnie z definicja Marianne Hirsch są tymi, których ramy życia zostały zdefiniowane przez narracje (i przemilczenia) poprzedzające ich narodziny – pokoleniem, na którego doświadczenia długim cieniem kładą się traumy wojny i okresu powojennego. W moim wystąpieniu, na przykładzie wypowiedzi przedstawicieli tego pokolenia, ale i starszych, chcę pokazać po pierwsze co charakteryzuje doświadczenie pokoleniowe tej grupy wiekowej – przede wszystkim w kontekście niemieckiego dziedzictwa tych ziem ale też w relacji do mieszkańców Polski Centralnej oraz po drugie, czym różnią się w swych doświadczeniach od doświadczeń pokoleń swoich rodziców i dziadków.

Zamach na esesmanów pod Ełkiem. Brawurowa akcja AK czy kłopotliwe dziedzictwo ZBoWiD-u?

(WYŁOŻONY)

STEFAN MARCINKIEWICZ

31 października 1943 roku piętnastoosobowy oddział AK, pod dowództwem Władysława Świackiego „Sępa" (1900-1972), ze wsparciem wywiadowczym Czesława Nalborskiego „Dzika" (1910-1992), miał dokonać udanego zamachu na komando egzekucyjne SS na drodze między Lyck (Ełkiem) a wsią Neuendorf (Nową Wsią Ełcką) w Prusach Wschodnich. Zaginąć miało jedenastu esesmanów z dowódcą – płk. Stammerem. Mieli oni masowo rozstrzeliwać jeńców włoskich przetrzymywanych w obozie w Boguszach. 28 października 1989 r. w Nowej Wsi Ełckiej odsłonięto obelisk z tablicą poświęconą akcji. W uroczystości brał udział ostatni uczestnik akcji – mjr. Czesław Nalborski ps. „Dzik", córka dowódcy oddziału partyzanckiego – por. Władysława Świackiego „Sępa" – Alicja Chomicz (z d. Świacka) ps. „Kruszyna" oraz ks. Stanisław Kossakowski ps. „Korwin" (adiutant i zaufany człowiek płk. Władysława Liniarskiego „Mścisława"). Dowódca akcji – por. W. Świacki – został już w 1989 roku patronem jednej z ełckich ulic. Uchwałą z dnia 26 czerwca 2007 r. Rada Miasta Ełku nadała jednemu z rond nazwę mjr. Cz. Nalborskiego „Dzika".

Spektakularny zamach figuruje w kwestionariuszach ZBoWiD, lecz nie znajduje potwierdzenia w żadnym źródle niezależnym od jego domniemanych uczestników. Egzekucje Włochów, osobę Stammera, a nawet datę akcji (31 X 1943) wymyślił białostocki literat – Aleksander Omiljanowicz (1923-2005). Tablica informacyjna wystawiona w 2017 roku przy pomniku upamiętniającym brawurową akcję partyzancką pod Ełkiem jest kompilacją wspomnień Świackiego, fabuły Omiljnowicza oraz selektywnie dobranych historycznych faktów. Przezornie pominięto masowe egzekucje Włochów ponieważ brzmi to z dzisiejszej perspektywy nieprawdopodobnie.

Po ukazaniu się książki „Widmo śmierci (31 X 1943). Partyzancka legenda, polityka i pamięć w powiecie ełckim" i ujawnieniu w niej agenturalnej współpracy Cz. Nalborskiego, nazwa ronda została zmieniona. Pomnik w Nowej Wsi Ełckiej pozostaje kłopotliwym dziedzictwem, choć jeszcze bardziej ciążą powielane heroiczno-martyrologiczne opowieści byłych akowców ze ZBoWiD-u. Co zrobić z kłopotliwym dziedzictwem narracyjnym ZBoWiDu, które do dziś w wielu miejscach Polski kształtuje pamięć o wojnie?

Kłopotliwe dziedzictwo konfliktów klasowych w miastach przemysłowych: przypadek Łodzi i Tampere

MAGDALENA REK-WOŹNIAK

W proponowanym referacie podejmuję problem dyskursywnego konstruowania konfliktów klasowych jako kłopotliwego dziedzictwa w dwóch półperyferyjnych kontekstach: polskim i fińskim. W warstwie teoretycznej korzystam głównie z koncepcji usankcjonowanego dyskursu dziedzictwa (Smith 2006) oraz pojęć pamięci agonistycznej, antagonistycznej i kosmopolitycznej w ujęciu zaproponowanym przez Annę Cento Bull i Hansa Lauge Hansena (Cento Bull et al., 2019; Cento Bull & Hansen, 2016).

W warstwie empirycznej referat stanowi prezentację cząstkowych wyników porównawczego badania polityk pamięci w Polsce i Finlandii i podsumowuje analizy narracji i kontrnarracji rekonstruujących historię relacji klasowych w Łodzi i Tampere. W historii tych miast jest wiele punktów stycznych: od podobnych ścieżek rozwojowych jako centrów przemysłowych Imperium Rosyjskiego w XIX wieku, przez silną zewnętrzną i wewnętrzną identyfikację jako „czerwonych" ośrodków pracowniczej mobilizacji, po doświadczenie głębokiego kryzysu ekonomicznego na początku lat 90-tych XX wieku. Współcześnie oba miasta różnią nie tylko wskaźniki społeczno-gospodarcze, ale też diametralnie odmienny stosunek do robotniczego dziedzictwa: w polskim kontekście przez kilka dekad poddawanego praktykom zinstytucjonalizowanego zapominania, w fińskim – wielowymiarowo eksponowanego (Rek-Woźniak & Woźniak, 2020). Jednocześnie dotychczasowe analizy pozwoliły ujawnić podobieństwa narracji dotyczących obu miast, związane z praktykami przemilczania lub neutralizowania konfliktów społecznych. W referacie postaram się wskazać przykłady takich dyskursów i zaproponować ich porównawczą interpretację.

Źródła:

Cento Bull, A., & Hansen, H. L. (2016). On agonistic memory. Memory Studies, 9(4), 390–404. https://doi.org/10.1177/1750698015615935

Cento Bull, A., Hansen, H. L., Kansteiner, W., & Parish, N. (2019). War museums as agonistic spaces: Possibilities, opportunities and constraints. International Journal of Heritage Studies, 25(6), 611–625. https://doi.org/10.1080/13527258.2018.1530288

Rek-Woźniak, M., & Woźniak, W. (2020). Working-class and Memory Policy in Post-Industrial Cities: Łódź, Poland, and Tampere, Finland, Compared. Nternational Labor and Working-Class History, 98(2), 5–21.

Smith L. (2006) Uses of Heritage. London: Routledge.

Żydzi Górnego Śląska – kłopotliwe dziedzictwo? Pomiędzy pamięcią a nie(pamięcią) o żydowskiej przeszłości górnośląskich miast.

MONIKA HABDAS

Górny Śląsk jest pograniczem – zarówno pod względem etnicznym jak i kulturowym. Efektem pogranicznego położenia i osadnictwa była (i jest) niejednorodność Śląska pod względem tożsamości narodowej. Odmienne doświadczenia związane z przeszłością sprawiają, iż pamięć zbiorowa mieszkańców miast Górnego Śląska przyjmuje często formę pamięci alternatywnej wobec oficjalnej wersji historii. Historia Ślązaków jest odmienna od historii pozostałych mieszkańców Polski. Wiele śląskich rodzin znalazło się w Polsce dopiero po 1945 roku. Ich pamięć opiera się z jednej strony na wspomnieniach rodzinnych ze stron rodzinnych, a z drugiej – na historii prezentowanej przez grupę dominującą.

W wyniku II Wojny Światowej z krajobrazu

zachodniego Górnego Śląska znikła społeczność żydowska, która w zdecydowanej większości nie przeżyła Zagłady – a ci, którzy ocaleli, po krótkim „przystanku" w nowym, socjalistycznym świecie zdecydowali się na emigrację. Większość żydowskich mieszkańców przedwojennego niemieckiego Górnego Śląska stanowili Żydzi wychowani w kulturze niemieckiej i mocno z nią związani. Swoje przywiązanie do państwa i narodu niemieckiego manifestowali otwarcie, nazywając siebie nie „Żydami", ale „Niemcami wyznania mojżeszowego". Swoje deklaracje popierali popularnym hasłem oświeconych Żydów: „Jestem Żydem w domu, ale Europejczykiem na ulicy". Odrzucając tradycyjne dla judaizmu wzorce życia, porzucając izolacjonizm religijny, asymilując się językowo i kulturowo, otwierając się na kulturę europejską oraz postęp cywilizacyjny, dobrze wykształceni Żydzi z górnośląskich miast zapewniali sobie ważne i znaczące miejsce w strukturze społecznej tego regionu.

Pomimo reanimacji i demokratyzacji pamięci zbiorowej w Polsce po przemianach w 1989 roku, proces odzyskiwania pamięci o ludności żydowskiej i jej udziale w budowaniu lokalnych, przedwojennych społeczności (tak oczywisty w przypadku Krakowa, Warszawy czy Lublina) nie do końca zafunkcjonował w przypadku miast byłego niemieckiego Górnego Śląska. Obszar ten nie znajduje się w polu zainteresowań polskich naukowców badających pamięć kolektywną o przedwojennej ludności żydowskiej. Koncentrują oni swoje badania na terenach przedwojennej Polski i panujących tam relacjach polsko-żydowskich. Z drugiej strony niemieccy badacze nie wykazują zainteresowania treścią i procesami pamięci zbiorowej współczesnych mieszkańców Polski, nawet jeśli pamięć ta miałaby dotyczyć przedwojennych terenów Niemiec. Tym samym niezwykle ciekawy i skomplikowany proces kształtowania się pamięci zbiorowej współczesnych mieszkańców Górnego Śląska o Żydach byłego niemieckiego Górnego Śląska wydaje się być „terra incognita". Co więcej, współczesna polityka historyczna (czy polityka pamięci) wykazuje tendencję do ujednolicania pamięci o ludności żydowskiej, przy jednoczesnym spychaniu w niepamięć społeczną pamięci alternatywnych czy mniejszościowych, właściwych dla terenów przyłączonych do Polski w 1945 roku.

Wszystkie powyższe aspekty skłoniły mnie do podjęcia próby odszukania śladów pamięci wymazanej i skonfiskowanej, nadpisanej przez pamięć zalegalizowaną i ujednoliconą.

Polscy Sprawiedliwi – anatomia kontrowersji

ADAM OSTOLSKI

Odsłonięcie w listopadzie 2021 roku na stacji w Treblince tablicy upamiętniającej kolejarza Jana Maletkę, zastrzelonego przez Niemców za pomoc Żydom, ożywiło na nowo spór o miejsce polskich Sprawiedliwych w pamięci zbiorowej. Dyskusja ta powraca przy okazji kolejnych upamiętnień, zwłaszcza nielicznych pomników (Łódź, Warszawa) czy Muzeum im. Ulmów w Markowej. Spory te ożywiają podział między etnonacjonalistyczną opowieścią o przeszłości Polski a narracją określaną niekiedy jako związana z „patriotyzmem krytycznym" (Michlic 2021). Upamiętnianie Sprawiedliwych wspierane jest publicznie głównie przez aktorów związanych z urzędową polityką pamięci, krytykowane zaś przede wszystkim przez środowiska wobec tej urzędowej opowieści opozycyjne. Upamiętnienia te dotykają nie tylko trwającego w Polsce od dekad sporu o kształt pamięci zbiorowej, lecz również wpisują się w stosunki międzynarodowe, zwłaszcza, gdy umieszczane są w miejscach odwiedzanych przez izraelskich i amerykańskich Żydów, stając się elementem dyplomacji pamięci.

Dyskusja o upamiętnianiu Sprawiedliwych toczy się również w obrębie nauk społecznych i humanistyki. Z jednej strony mamy badania i świadectwa, wskazujące na konstruktywny potencjał pamięci Sprawiedliwych dla polsko-żydowskiego pojednania pamięci (Steinman 2013, Bilewicz i Jaworska 2013), z drugiej wyrażane są obawy, że zmitologizowana opowieść o Sprawiedliwych może służyć jako narzędzie zakłamywania

czarnych kart polsko-żydowskiej historii (Grabowski i Libionka 2016).

W moim referacie przyglądam się temu, jak do tego doszło i co to oznacza, że Sprawiedliwi są w ramach polskiej pamięci zbiorowej „kłopotliwym dziedzictwem". Odwołuję się do istniejących tropów interpretacyjnych, takich jak „rywalizacja ofiar" (Krzemiński 1996), walka o terytorium symboliczne (Nijakowski 2007), „podwójne zaprzeczenie" (Tokarska-Bakir 2010) czy dyspozytyw pamięci (Nowicka-Franczak 2017), jednak moją główną intencją jest rekonstrukcja, w duchu socjologii humanistycznej, perspektyw zaangażowanych w dyskusję i reprezentujących poróżnione punkty widzenia aktorów pamięci, ze szczególnym uwzględnieniem tych, którzy wymykają się prostym podziałom.

Przodownicy zostają. Kontrhegemoniczne praktyki mieszkańców zdekomunizowanych ulic

ADAM KONOPKA

„Ustawa o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki" wprowadziła poważne zmiany w językowym krajobrazie polskich miast. Pod znakiem zapytania została postawiona przyszłość patronów ulic, którzy pojawili się w czasach PRL-u i znaczeniowo byli powiązani z tym ustrojem państwowym, ale przetrwali transformację ustrojową i dotrwali do dnia opublikowania ustawy. Niezgodność nazw ulic z ustawą miał opiniować Instytut Pamięci Narodowej, instytucja wpisująca się i uzupełniająca hegemoniczny i zdominowany przez prawicę dyskurs, charakteryzujący się jednoznacznie negatywną oceną czasów PRL-u oraz figurą „niedokończonej rewolucji" (Duijsin 2020), skutkiem której „niedokończenia" miałyby być również nieusunięte z przestrzeni miast pokomunistyczne nazwy ulic.

Zmiany dotknęły również Bydgoszcz, w której pierwsza fala dekomunizacji objęła 13 ulic. Proces nadawania nowych nazw od początku wywoływał kontrowersje – mieszkańcy części ulic protestowali przeciwko zmianom, a konsultacje społeczne z propozycjami nowych nazw nie zostały uwzględnione przez radnych. Mimo że zobowiązani przez prezydenta miasta do zaproponowania nowych miast ulic radni PiS przedstawili neutralne i niejednokrotnie powiązane z historią miasta nazwy, rządząca w mieście liberalna koalicja przegłosowała pozostanie przy większości nazw. Ostatecznie o nazwach zadecydował wojewoda, który oprócz wskazanych przez lokalnych polityków PiS patronów wytypował na nowych patronów ulic osoby charakterystyczne dla hegemonicznych działań IPN i PiS, jak Żołnierze Wyklęci czy prezydent Lech Kaczyński.

Zmiany nazw wywołały sprzeciw mieszkańców, ale w niektórych przypadkach nie tylko w praktycznym aspekcie związanym z administracyjnymi niedogodnościami. Osoby zamieszkujące niektóre z ulic sprzeciwiły się antykomunistycznej hegemonii w polityce pamięci i w różne sposoby próbowały manifestować swoje odmienne postrzeganie dawnych patronów ulic. W swojej prezentacji chciałbym się skupić na przypadku dwóch ulic z dzielnicy Kapuściska, dawnych Przodowników Pracy i Alei Planu 6-letniego, obecnie Bernarda Śliwińskiego i Alei Lecha Kaczyńskiego, i o praktykach kontrhegemonicznych, mających na celu utrwalić pamięć o dawnych patronach (działalność w social mediach, nazewnictwo wspólnot mieszkaniowych). Pokrótce przedstawię też szerszy projekt zajmujący się dekomunizacją ulic, łączący Krytyczną Toponimię (Azaryahu 1996) z Krytyczną Analizą Dyskursu (Reisigl & Wodak 2001), którego pilotażową analizę stanowi opisywane przeze mnie studium przypadku.

Konflikt i przemoc w rodzinie i związkach intymnych. Ujęcie socjologiczne i interdyscyplinarne

Numer: G61
Organizacja: Iwona Zielińska (APS / University of Lincoln), Magdalena Szafranek (UW), Monika Wiktorowicz-Sosnowska (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.019, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Socjologiczna perspektywa przemocy w relacjach z bliskim nie cieszy się zbytnią popularnością pomimo, że jak pokazują badania opinii publicznej (Kantar 2019) przemocy domowej doświadcza 30% dorosłych Polaków i Polek, przy czym eksperci są zgodni, że są to wyniki zaniżone. Tymczasem w czasopismach socjologicznych nie pojawiają się teksty poświęcone temu zjawisku, podręczniki socjologii rodziny zdawkowo traktują problem, a w programach kolejnych zjazdów socjologicznych, przemoc domowa nie była dotychczas przedmiotem obrad odrębnej grupy czy sekcji w całości poświęconej temu zagadnieniu. Ignorowanie i umniejszanie problemu przemocy przez badaczy społecznych wspiera tabuizację tematu oraz wzmacnia ogólnie panujące przekonanie, że przemoc domowa jest problemem rodzinnym, a nie społecznym. Niska świadomość oraz brak dostatecznych działań państwowych w obszarze prewencji, edukacji i pomocy powoduje, że wiele zachowań przemocowych wciąż nie jest rozpoznawanych jako forma przemocy. Dodatkowo, takie kwestie jak przemoc w rodzinie wobec osób starszych, z niepełnosprawnościami, oraz osób LGBTQ, prawie w ogóle nie są obecne w mediach i w debacie publicznej.

Celem grupy usocjologicznienie problematyki przemocy w rodzinie i w relacjach intymnych. Zapraszamy praktyków i badaczy zajmujących się problematyką socjologii rodziny, więzi i relacji intymnych oraz badaczy i badaczki zainteresowanych problematyką przemocy w ujęciu interdyscyplinarnym do prezentacji wyników badań oraz koncepcji i teorii socjologicznych podejmujący tematykę przemocy w rodzinie i intymnych relacjach. Zakres tematyczny naszej grupy obejmuje między innymi następujące zagadnienia:

- Socjologiczne i interdyscyplinarne teorie konfliktu i przemocy w rodzinie i związkach intymnych
- Przemoc ze względu na płeć (gender-based violence)
- Przemoc w rodzinie wobec kobiet, mężczyzn i osób LGBTQ+ (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer)
- Przemoc wobec dzieci, osób starszych i osób z niepełnosprawnościami
- Przemoc w intymnych związkach hetero i homoseksualnych (intimate partner violence)
- Przemoc w grupach mniejszości narodowych i etnicznych i ze względu na pochodzenie etniczne lub narodowe
- Podejście intersekcjonalne w badaniu przemocy w rodzinie i w relacjach intymnych
- Porno-zemsta (revange porn) i nowe formy przemocy w mediach społecznościowych
- Wpływ mediów, kultury i religii na zjawisko przemocy i postaw społecznych wobec przemocy
- Pomoc doświadczającym przemocy – policja, służba zdrowia, pomoc społeczna i organizacje pozarządowe; bariery w poszukiwaniu pomocy
- Trajektoria przemocy w biografiach
- Konsekwencje indywidualne i społeczne przemocy

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Przemoc nasza codzienna. Przemoc w doświadczeniach pracowników ośrodków pomocy pokrzywdzonym przestępstwem

MICHAŁ PENO

Celem referatu jest zaprezentowanie wyników badań dotyczących tego, w jaki sposób pracownicy pierwszego kontaktu w ośrodkach pomocy pokrzywdzonym przestępstwem postrzegają sytuację ofiar różnych form przemocy, jakie są strategie radzenia sobie z doświadczeniem kontaktu z ofiarami przemocy, czy przeżywają wspólnie z klientami i w jaki sposób odczuwają doświadczenia swoich klientów/klientek? Czy w odczuciu tych osób są oni utożsamiani z policja, prokuraturą, ale z czystą pomocą, czy też nie. Czy taka szczególna sytuacja daje im dostęp do ukrytych pokładów wiedzy o przemocy w rodzinie, wobec dzieci, w związkach partnerskich, wśród par różnego pochodzenia narodowego?

Badania miały charakter empiryczny, w ramie teoretycznej IPA (interpretacyjnej analiza fenomenologicznej), badania opierają się na technikach jakościowych, takich jak: wywiady swobodne, obserwacja jawna quasi-uczestnicząca, analiza dokumentów.

Pracownicy tych ośrodków są grupą wyjątkową – pozostają poza sferą publiczną (inaczej, niż kuratorzy czy pracownicy socjalni), z reguły pracują nie na podstawie umowy o pracę, ale na podstawie umów cywilno-prawnych (więc są w szczególnej sytuacji zawodowej, np. nie mają urlopów), są też poza wymiarem sprawiedliwości.

Przemoc domowa wobec starszych kobiet na obszarach wiejskich Zachodniej Polski. Charakterystyka zjawiska w relacjach ofiar

SEBASTIAN KOŁODZIEJCZAK, ALBERT TERELAK

Kontekst

1) niedostateczna ilość informacji o przemocy domowej wobec starszych kobiet w Polsce, a szczególnie ich sytuacji życiowej i konsekwencji długotrwałego pozostawania ofiarą, wynikająca z niedostatecznej ilości badań w tym obszarze; 2) szczególna atmosfera społeczno-polityczna w kraju, przesycona narracją konserwatywnych ugrupowań władzy, na temat sposobu traktowania przemocy domowej oraz funkcjonowania systemu jej przeciwdziałania. Czego istotą jest planowe akcentowanie dobra rodziny, jako całości, w miejsce dotychczasowego skupienia uwagi systemu przeciwdziałania przemocy na dobru poszczególnych członków rodziny.

Metody

Badanie ilościowe zrealizowaliśmy na próbie losowo dobranych starszych kobiet na obszarach wiejskich, następnie, te które w kwestionariuszu zadeklarowały doświadczenia przemocy domowej, uczestniczyły w badaniach jakościowych, realizowanych technikami Focus Group Interview oraz In-depth Interview.

Wyniki

Marginalizacja i utrata perspektyw godnego życia seniorów, stanowi charakterystyczną konsekwencję długotrwałego pozostawania w sytuacji przemocy domowej. Związane jest to z wieloletnim procesem przemian tożsamości, dokonujących się pod wpływem układu wzorów społeczno-kulturowych reprodukujących przemoc domową w lokalnych społecznościach oraz dysfunkcjonalnych relacji wewnątrzrodzinnych.

Przemoc seksualna w związkach intymnych – perspektywa kobiet

JUSTYNA GRZYMAŁA

Przemoc seksualna wobec kobiet jest złożonym i wieloaspektowym zagadnieniem. Mimo iż jej sprawcą może być każdy – zarówno nieznajomy, jak i ktoś bardzo bliski – to w społeczeństwie dominuje przekonanie, że kobiety doświadczają jej głównie ze strony obcych osób. To dość specyficzne postrzeganie przemocy seksualnej sprawia, że jej występowanie w relacjach intymnych bywa kwestionowane.

W Polsce wiedza na temat przemocy seksualnej w związkach intymnych (intimate partner sexual violence) jest fragmentaryczna, a w naukach społecznych wciąż brakuje pogłębionej analizy tego zjawiska. Wobec tego badanie z zastosowaniem techniki wywiadu narracyjnego pozwoliło na wypełnienie luki badawczej i przedstawienie perspektywy kobiet doświadczających tej formy przemocy.

Otrzymane wyniki pokazują, że przemoc seksualna w związkach intymnych przybiera różne formy: od żartów o charakterze seksualnym, poprzez obmacywanie czy zmuszanie do pewnych niechcianych zachowań, po gwałt. Jednak zakorzenione w społeczeństwie przekonanie, zgodnie z którym kobieta w roli żony/partnerki jest seksualnie dostępna mężowi/partnerowi sprawia, że zachowania te często nie zostają nazwane przemocą. Najczęściej ukrywane są pod takimi określeniami jak „obowiązek małżeński" czy „męska potrzeba". Prowadzi to do sytuacji, kiedy to kobiety są przekonane, że ich obowiązkiem jest zaspokojenie potrzeb seksualnych męża/partnera. Jak pokazują narracje badanych, to przekonanie nierzadko podzielane jest przez praktyków, którzy pomagają osobom dotkniętym przemocą.

Wyniki przeprowadzonego badania nie tylko wzbogacą akademicką literaturę na temat przemocy seksualnej w związkach intymnych. Należy podkreślić ich szerokie zastosowanie praktyczne. Mogą być użyteczne dla wszystkich tych, których zadaniem jest pomoc osobom doświadczającym przemocy. Poza tym mogą przyczynić się do zwiększania świadomości wszystkich Polaków i uwrażliwiania ich na ten aspekt przemocy. Będą także realnym wsparciem dla wszystkich kobiet.

Molestowanie seksualne – wytwarzanie subkategorii przemocy w dobie polskiej transformacji postsocjalistycznej na podstawie badania dyskursu czasopisma "Zwierciadło"

PAWEŁ BAGIŃSKI

W referacie podejmę próbę socjo-historycznej analizy dyskursu dotyczącego molestowania seksualnego w oparciu o kwerendę numerów czasopisma "Zwierciadło" wydanych w okresie od lat 80. do 2021 roku. Zamierzam przyjrzeć się historycznemu wymiarowi definiowania określonych zachowań jako przemocy na podstawie zmian w sposobie opisywania i oceny niektórych zachowań mężczyzn wobec kobiet, które współcześnie uważa się za molestowanie seksualne (np. zaczepianie na ulicy, niechciany flirt i komentarze o podtekście seksualnym). Referat ma na celu opisanie kierunku zmiany w normach akceptowalnego zachowania mężczyzn wobec kobiet, która jest widoczna w moralnej klasyfikacji zachowania określanego niegdyś jako chuligaństwo lub "chamstwo", aktualnie zaś jako rodzaj przemocy ze względu na płeć ze wszystkimi jej efektami: utratą poczucia bezpieczeństwa, naruszeniem godności, integralności i nietykalności osobistej, cierpieniem i traumą.

Według Piotra Perkowskiego, w połowie lat 70. polska prasa zaczęła wprawdzie „nieśmiało" wspominać o problemie molestowania seksualnego, jednak zachowania te określano wówczas jako rodzaj chuligaństwa. Materiały w "Zwierciadle" sugerują, że ujmowanie molestowania seksualnego jako formy przemocy wobec kobiet pojawiło się w dyskursie publicznym wraz z wprowadzanymi zmianami w standardzie traktowania kobiet w miejscu pracy najemnej, które

towarzyszyły ekspansji międzynarodowych firm w Polsce i dostosowaniu polskiego prawa pracy do standardów prawa unijnego w procesie integracji europejskiej. Na początku lat dwutysięcznych Małgorzata Szpakowska zauważyła, że zmiany medialne i komunikacyjne, które zbiegły się w czasie z transformacją postsocjalistyczną, spowodowały obniżenie progu wstydu w sferze publicznej. Umożliwiło to podjęcie dyskusji na problemy wcześniej uchodzące za niestosowne, do których należało molestowanie seksualne. Zmiany w normach akceptowalnego zachowania wobec kobiet były związane z rosnącą świadomością społeczną dotyczącą praw i sytuacji kobiet, budowaną przede wszystkim dzięki zaangażowaniu organizacji pozarządowych zajmujących się prawami kobiet. W ostatnich latach silny wpływ na zakwestionowanie patriarchalnej normy traktowania kobiet miała akcja #metoo, która ujawniła powszechny charakter przemocy seksualnej wobec kobiet.

W analizie procesu społecznej redefinicji znaczenia przemocy posłużę się teorią procesu cywilizacji Norberta Eliasa, adaptując ją do współczesnych rozpoznań z kręgu gender studies i kulturowych teorii afektu. Według Casa Woutersa, który analizował dwudziestowieczne poradniki dobrych manier w relacjach między płciami opublikowane w Holandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych, emancypacja i częściowe włączenie kobiet z różnych klas społecznych do uczestnictwa w sferze publicznej pociągnęło za sobą zwiększenie społecznych wymagań związanych z samokontrolą afektu w relacjach między kobietami i mężczyznami. Proces ten jest ściśle związany ze zmianą zwyczajowych zachowań, układem sił w relacjach między płciami i redefinicją tego, jakie zachowania są uważane za nieakceptowalne społecznie. Wychodzę przy tym z założenia, że rekonfiguracja standardów akceptowalnego zachowania między kobietami i mężczyznami wpływa na normy społeczeństwa polskiego, których miejscem reprodukcji w znacznym stopniu pozostaje rodzina. W związku z tym, zjawisko molestowania seksualnego, opisywane głównie w kontekście pracy najemnej, a od niedawna również w ogólnym kontekście funkcjonowania kobiet w sferze publicznej, zostanie przeze mnie powiązane z przemocą domową, regularnie opisywaną w “Zwierciadle”. W ten sposób umieszczę problem molestowania seksualnego na szerokim spektrum zachowań przemocowych, przyglądając się jednocześnie temu, jak różne odmiany przemocy przypisywane są do konkretnych sfer społecznych, co wpływa na ograniczone poczucie odpowiedzialności państwa za bezpieczeństwo kobiet i zapobieganie przemocy.

Poczucie tożsamości płciowej osób o ambiwalentne ekspresji płciowej, a postawy członków ich rodzin

(WYŁOŻONY)

WERONIKA URBAN

Prowadzone przeze mnie badanie skoncentrowane wokół życia codziennego osób o ambiwalentnej pod względem kodów płciowych ekspresji wizerunkowej świadomie dotyka kwestii rodzinnych oraz relacji rodzinnych. Starając się odpowiedzieć na pytanie w obszarze jakiego (nie)porządku społeczno-kulturowego lokują siebie osoby, dla których wyrażana na zewnątrz płciowość nie sprowadza się do binarnego podziału męskie – żeńskie, bez względu czy podstawą tak ustalonego układu jest komponent biologiczny czy kulturowy. Punktem wyjścia dla tak skonstruowanego badania jest kwestia zapatrywania się na płeć, sposoby jej uświadamiania, rozumienia i doświadczania. Tym samym, poznając w ramach indywidualnych wywiadów pogłębionych opinie badanych na temat płci, możliwa jest dalsza praca badawcza polegająca na zgłębieniu obszarów życia codziennego uwarunkowanego przyjęciem takiej, a nie innej filozofii rozumienia płci, w tym kwestii związanych z normami oraz praktykami rodzinnymi. W jakim zakresie takie określenia jak emocjonalna bliskość, wzajemny szacunek,chęć bezinteresownej pomocy oddają stan szeroko rozumianej relacji rodzinnych osób łamiących binarne standardy płciowe. Czy osoby wizualnie łamiące schemat męskie- żeńskie lub łączące elementy obu tych

sfer lub unikające płciowej definicji, uczestniczą w kontaktach rodzinnych i na jakich zasadach? Co skłania je do podtrzymywania nawet tych wątłych relacji ? Z czego muszą rezygnować, aby zostać włączonym czy też nie zostać wyłączonym z kręgu ludzi solidarnie się wspierających? Wymienione powyżej pytania zarysowują fragment obszaru badawczego badania, które zmierza między innymi do ustalenia kierunku w jakim ambiwalentna kreacja płciowa modeluje relacje rodzinne.

Konstrukcje przyszłości w doświadczeniu choroby i zarządzaniu zdrowiem

Numer: G53
Organizacja: Małgorzata Rajtar (IFiS PAN), Magdalena Radkowska-Walkowicz (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 1/83, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Choroba, zwłaszcza choroba przewlekła, zmusza do reorganizacji myślenia o czasie. W obliczu choroby nowych interpretacji wymagają wizję przyszłości, które tworzymy w refleksyjnych projektach tożsamościowych i w praktykach codziennych, także mających swoje odniesienia do przyszłości. Konieczność zmiany w postrzeganiu siebie jak osoby osadzonej w przyszłości szczególnie dotyczy doświadczenia choroby ciężkiej czy terminalnej. W przypadku chorób przewlekłych bardzo ciekawe, z perspektywy nauk społecznych, wydają się sposoby zarządzania przyszłością. Antropologiczną uwagę zwracają również strategie wychowawcze podejmowane przez rodziców dzieci z diagnozą choroby genetycznej czy z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, a także odpowiedzi na nie samych dzieci, które nie muszą podzielać rodzicielskich potrzeb kolonizacji przyszłości.

Jednocześnie sama medycyna nastawiona jest na przyszłość. Rozwój przemysłu farmakologicznego i technologii medycznych stwarza obietnice rozwiązania problemów nie tylko teraźniejszych, ale także tych, które mogą pojawić się w przyszłości (Adams, Murphy i Clarke 2009; Jain 2010). To nakierowanie na czas przyszły najbardziej widoczne jest w dyskursach związanych z diagnostyką genetyczną, z bioetycznymi pytaniami o sens wczesnych diagnoz i szacunków ryzyka. Wpisane jest także w randomizowane badania kliniczne, które stanowią nieodłączną część medycyny opartej na faktach.

Chociaż socjologia i antropologia medycyny, także w Polsce, cieszą się coraz większą popularnością wśród badaczy nauk społecznych, to jednak nieustanny rozwój biomedycyny wymaga coraz to nowych analiz i pogłębionych interpretacji. Mając to na uwadze, niniejsza grupa badawcza jest pomyślana jako forum wymiany doświadczeń badawczych i analiz teoretycznych dotyczących biomedycyny i doświadczenia choroby, zwłaszcza w kontekście zarządzania przyszłością swoją lub swoich dzieci, radzenia sobie z kulturami ryzyka i ograniczeniami stwarzanymi przez ludzkie ciało. Zachęcamy do przedstawiania wyników badań jakościowych, również tzw. work in progress.

Proponujemy niniejsze obszary refleksji, choć jesteśmy otwarte także na inne propozycje:

- diagnostyka w perspektywie nauk społecznych
- zarządzanie ryzykiem w kontekście rozwoju biomedycyny
- nowe technologie medyczne
- strategie wychowawcze w obliczu choroby chronicznej dziecka
- niepełnosprawność jako opowieść o przyszłości
- choroba jako doświadczenie czasu
- temporalny wymiar chorób rzadkich
- projekty tożsamościowe osób z chorobami przewlekłymi
- społeczne aspekty nowoczesnych modeli prewencji chorób
- konstrukcje przyszłości w konceptualizacjach zdrowia i choroby
- wytwarzanie nadziei i wizji przyszłości w randomizowanych badaniach klinicznych.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Życie na tykającej bombie. Doświadczenie nerwiakowłókniakowatości typu 1. w perspektywie niepewnej przyszłości – studium socjosomatyczne

KATARZYNA KOWAL

Empiryczną podstawę referatu stanowić będą badania nad fenomenem choroby i chorowania na rzadką chorobę genetyczną z grupy fakomatoz, jaką jest nerwiakowłókniakowatość typu 1. (inaczej neurofibromatoza typu 1., w skrócie NF1). NF1 jest jedną z nielicznych chorób o tak różnorodnym charakterze. Bogactwo jej objawów klinicznych, które dotykają skóry, narządu wzroku, ośrodkowego układu nerwowego, obwodowego układu nerwowego oraz układu kostnego, czyni NF1 jedną z najtrudniejszych jednostek chorobowych do prowadzenia diagnostyczno-terapeutycznego. Badania mieszczą się w nurcie socjologii doświadczenia choroby i określa je zastosowanie paradygmatu interakcjonistyczno-interpretatywnego. Zgodnie z tradycją Verstehen, ich celem było zrozumienie, w jaki sposób NF1 jest doświadczana przez samego chorego w codziennym życiu. Badana grupa liczyła 106 respondentów będących osobami dorosłymi ze zdiagnozowaną medycznie NF1. Z każdym z badanych został przeprowadzony wywiad pogłębiony typu IDI, który z racji na swój interpretacyjny potencjał dawał szansę na dogłębne zbadanie sposobów doświadczania przez chorych z NF1 swojej choroby oraz poznanie znaczeń nadawanych chorobie i chorowaniu.

Efektem realizacji badań jest stworzenie empirycznie ugruntowanej teorii średniego zasięgu dotyczącej doświadczenia NF1 z perspektywy chorego, zgodnie z założeniami i podstawowymi zasadami konstruktywistycznego ujęcia metodologii teorii ugruntowanej według Kathy Charmaz. Centralną kategorią analityczną w zebranym materiale empirycznym okazało się doświadczanie przez chorych własnego ciała jako bytu materialnego, a więc w czysto fizycznym wymiarze. Podmiotowa aktywność respondentów w interpretacji zmian zachodzących w ciele pod wpływem progresu NF1 ukierunkowana została przez badaczkę na nadawanie im znaczeń i określanie ich wpływu na koncepcję siebie (self-conceptions) i osobową tożsamość chorych. Najbardziej istotną własnością kategorii doświadczania ciała w jego wymiarze fizycznym okazała się „niepewność ciała", w której zakotwiczonych była większość wyłonionych w kodowaniu wstępnym kodów („ciało poza kontrolą", „ciało nieprzewidywalne", „ciało sprawiające zawód", „ciało budzące wątpliwości", „ciało niespełniające oczekiwań", „ciało napiętnowane", „ciało niewartościowe", „ciało obce"). Na uwagę zasługuje również niezwykle analityczny kod in vivo – „tykająca bomba", który skondensował wszystkie znaczenia przypisywane doświadczaniu niepewności własnego ciała w NF1. Na ciele i sposobie jego doświadczania zasadza się doświadczanie czasu. Czas okazał się kategorią bardzo znaczącą w doświadczeniu NF1 jako chorobie przewlekłej, a wręcz konstytuującą to doświadczenie. Perspektywa temporalna jest silnie sprzężona z biosomatycznym doświadczaniem choroby, a ten wymiar chorowania jest w NF1 najważniejszy. Upływ czasu jest doświadczany przez chorych przede wszystkim poprzez wzrost liczby skórnych nerwiakowłókniaków, które są kompulsywnie obserwowane, a nawet dokumentowane fotograficznie. Próby konstruowania przyszłości w doświadczeniu NF1 są zależne od przebiegu medycznej trajektorii choroby. A ponieważ NF1 cechuje wybitnie zmienna ekspresja oraz nierówna progresywność, podmiotowe konstrukcje przyszłości są zdominowane przez obawy chorych dotyczące wzmożonej biomanifestacji choroby. Treścią tych obaw jest lęk przed transformacją złośliwą guzów, przyrostem guzów z niekorzystnym i nieoperacyjnym umiejscowieniem (w mózgu lub rdzeniu kręgowym), które mogą stanowić źródło poważnej niepełnosprawności. Wraz z pojawieniem się nowych objawów klinicznych (glejak nerwu wzrokowego, nowotwór złośliwy), istotnym modyfikacjom ulegają projekty tożsamościowe chorych. Stałe

poczucie zagrożenia ze strony ciała skutkuje nikłą tylko orientacją chorych na przyszłość. W przeżywaniu chronicznej niepewności istotne pozostają nadzieje chorych związane z rozwojem przemysłu farmakologicznego, które koncentrują się wokół perspektywy wynalezienia leku mającego zahamować tempo rozwoju objawów choroby.

Codzienność i przyszłość z chorobą, czyli o działaniach podejmowanych przez osoby chore na stwardnienie rozsiane w celu utrzymania względnej niezależności.

KAMILA SMYCZEK

Przedmiotem rozważań są strategie podejmowane przez osoby chore na stwardnienie rozsiane. W myśl powyższych strategie rozumiane są jako szereg powiązanych ze sobą wzorów zachowań, realizowanych przez osobę chorą, mających pomóc jej w utrzymaniu względnie niezależnego funkcjonowania społecznego „możliwie jak najdłużej". Zaprezentowane zostaną przykłady strategii jakie stosują chorzy na SM. Jakie zachowania osoby chorujące na stwardnienie rozsiane uznają za „dobre", a jakie za „ryzykowne" dla swojego stanu zdrowia, oraz na jakich źródłach opierają stosowane strategie (czy są to działania wykształcone przez jednostkę, czy przejęte z otoczenia). Podjęte dociekania opisują także to jak chorzy próbują przy tych strategiach wytrwać, tzn. jakie są motywacje (wewnętrzne i zewnętrzne) odpowiadające za podejmowanie bądź odrzucanie poszczególnych działań przez jednostkę w celu utrzymania jak najlepszego stanu zdrowia lub „przywrócenia" go w możliwie jak największym zakresie. W rozważaniach zawarto także rolę otoczenia chorych w tym procesie (które może wzmacniać, bądź obniżać motywacje jednostki). Tło teoretyczne stanowi koncepcja „zachowań w chorobie" (illness behaviour) autorstwa Davida Mechanica. Badania własne, na których oparte są rozważania, mają charakter jakościowy. Przeprowadzono wywiady swobodne z osobami chorymi na SM (postać remisyjno- rzutową). Analiza zebranego materiału wyłoniła zachowania uznawane przez osoby chore na SM za „dobre" oraz za „ryzykowne" dla ich stanu zdrowia. Wyodrębnione zostały poszczególne strategie „prozdrowotnego stylu życia" podejmowane przez powyższe osoby, jak również subiektywne definicje zdrowia prezentowane przez rozmówców. Złożoność choroby (SM), nieznajomość jej przyczyn, oraz niepewność dotycząca jej „dalszych kroków" (obecne w medycynie, a na skutek tego w odczuciu pacjentów) były czynnikami wpływającymi na to co osoby chore rozumieją przez „względną niezależność społeczną", oraz na to jakie obierają strategie działania w chorobie.

Antycypując przyszłość – diagnoza rzadkiej choroby metabolicznej w Finlandii i w Polsce

MAŁGORZATA RAJTAR

Dzięki rozwojowi biotechnologii badania przesiewowe noworodków umożliwiają diagnozowanie i wprowadzenie leczenia niektórych chorób rzadkich na bardzo wczesnym etapie życia. Niemniej, dla większości z 350 milionów pacjentów cierpiących na rzadkie schorzenia na świecie otrzymanie diagnozy może trwać latami. Co więcej, leczenie dostępne jest tylko dla pięciu procent z 6000-8000 opisanych obecnie chorób rzadkich, co sprawia, że nawet prawidłowo postawiona diagnoza wyznacza niejednoznaczny horyzont czasowy i otwiera na niepewną przyszłość.

W niniejszym referacie analizuję wyniki badań etnograficznych prowadzonych wśród osób z wrodzonymi wadami metabolizmu, przede wszystkim niedoborem LCHAD, oraz ich opiekunami w Finlandii i w Polsce. Proponuję spojrzenie na narzędzie diagnostyczne jakim są badania przesiewowe przez pryzmat tego, co badacze określają jako „diagnostic vulnerability" (Coyle i Atkinson 2019) oraz

„antycypacja" (Adams i in. 2009; Stephan i Flaherty 2019). Badania przesiewowe noworodków obiecują – i w tym przypadku – przynoszą pewność co do diagnozy (zob. Timmermans i Buchbinder 2013), a tym samym pozwalają na wczesne wdrożenie leczenia dietetycznego. Jednocześnie otwierają na przyszłość, której nieodłącznym składnikiem są zmiany patologiczne w ciele, takie jak retinopatia, która przynależy do obrazu choroby w niedoborze LCHAD. Koncpecja „diagnostic vulnerability" pozwala na zrozumienie „instytucjonalnego osadzenia procesów i praktyk diagnostycznych, które odsłaniają nieumiejętność radzenia sobie ze skomplikowanymi stanami cielsnymi i same stanowią [dla pacejntów] doświadczenie vulnerability" (Coyle i Atkinson 2019:279). Wychodząc od tej koncepcji, w referacie przyglądam sie doświadczeniom osób cierpiących na rzadkie schorzenia metaboliczne i ich opiekunów, dla których „moment diagnostyczny" (Jutel 2016) otwiera na przesiąkniętą antycypacją przyszłość. Przy czym, antycypacja nie oznacza tutaj jedynie stanu afektywnego, a raczej wiąże się z „praktycznym i materialnym działaniem na zaś" oraz „doświadczeniem antycypacyjnym"(Stephan Flaherty 2019:2). Argumentuję, że pewność, której rzekomo dostarczają badania przesiewowe noworodków jako narzędzie diagnostyczne, rozmywa się w obliczu niewystarczającej wiedzy medycznej – przyczyny retinopatii nie są znane w przypadku niedoboru LCHAD (Fahnenhjelm i in. 2016). Nie jest zatem znana przyszłość, która czeka pacjentów.

Ryzyko a zdrowie publiczne

MICHAŁ BUJALSKI

Ryzyko a zdrowie publiczne

Przywołując pogląd Niklasa Luhmanna (1993) można powiedzieć, że ryzyko dotyczy przyszłości, zależy od decyzji i stanowi opozycję do… niebezpieczeństwa. To oryginalne ujęcie doskonale wpisuje się w realia polityki zdrowia publicznego. Fenomen ryzyka odnosi bowiem do trzech elementów: przedmiotu, który powoduje ryzyko, domniemanej szkody, która jest jego skutkiem oraz sposobu w jaki zostają one połączone (Hilgartner 1992). Epidemiologia, wiedza ekspercka, wieloczynnikowe modelowanie statystyczne, „urzeczywistniają" czynniki ryzyka obracając relacje arytmetyczne w relacje przyczynowo-skutkowe. Jednocześnie przyczyn powstawania problemów zdrowotnych zdecydowanie częściej szuka się w jednostce niż w populacji, podczas gdy identyfikacja czynników ryzyka, zostaje zredukowana do poziomu stylu życia i wyborów indywidualnych (Rose 1985, Lupton 1995). Oznacza to również redefinicję zbiorowości jako przedmiotu zarządzania poprzez racjonalne, oparte na dowodach naukowych kalkulacje ryzyka (Petersen i Lupton 1996). Proces ten idzie w parze z indywidualizacją i responsybilizacją ryzyka współtworząc dyskurs społeczeństwa neoliberalnego.

W drugiej połowie XX wieku, ryzyko stało się przedmiotem regulacji, a mnogość zagrożeń i rosnąca potrzeba przeciwdziałania im sprawiła, że współczesne społeczeństwa ryzyka stały się w istocie społeczeństwami regulacji (Rothstein i in. 2006). Proces regulacji ryzyka jest wieloetapowy. Składa się na niego ocena ryzyka (jak wysokie jest ryzyko?), ewaluacja ryzyka (na ile akceptowalne jest ryzyko podlegające ocenie?), zarządzanie ryzykiem (jakie są możliwości ograniczania [nieakceptowanego] ryzyka?), komunikacja ryzyka (w jaki sposób rozumienie ryzyka i zgoda na zarządzanie nim zostaje osiągnięta?) (Renn 2006). Po drugiej stronie znajduje się percepcja ryzyka. Osoba, której grozi niebezpieczeństwo stoi w opozycji, do osoby której grozi ryzyko. Niebezpieczeństwo jest polisemicznym, bezładnym obiektem indywidualnej percepcji, jest rodzajem fałszywej świadomości. Ryzyko jest racjonalne i kalkulowalne, zobiektywizowane i skolonizowane (Crawford 2004). Oznacza symboliczny porządek przewidywalności i zarządzania niepewnością, w przeciwieństwie do chaotycznego świata lęku i jałowych prób kontroli. W ten sposób ryzyko zastąpiło staromodne pojęcie grzechu, moralizując i upolityczniając poszczególne zagrożenia obecne w życiu społecznym (Douglas 1990).

Refleksja nad zagadnieniami takimi jak rytualizacja ryzyka, miary ryzyka, wiedza na temat ryzyka, percepcja i komunikacja ryzyka jest kluczowa dla zdrowia publicznego. To sprawia, że socjologiczna analiza ryzyka może stanowić niezbędny element polityki zdrowotnej, jak i podstawę lepszego zrozumienia zmian w obszarze zdrowia, zjawiska medykalizacji i wytwarzania populacji, jak również – dystansowania się decydentów politycznych od kluczowych decyzji dotyczących zdrowia i dobrostanu populacji.

Proces diagnozy kobiet z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej z zaburzeniami koncentracji uwagi

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA MISZCZAK

Zespół nadpobudliwości psychoruchowej z zaburzeniami koncentracji uwagi często rozpoznawany u mężczyzn, nierzadko pozostaje niewykrywalny u kobiet. W ostatnim czasie świadomość występowania ADHD u kobiet się zwiększyła, a towarzyszy jej zmiana percepcji zaburzeń, które uwzględnia uwrażliwienie na odmienność symptomów i ich postrzegania ze względu na płeć. Hiperaktywność to cecha, która jest kojarzona z ADHD, jednak u kobiet występuje rzadziej niż zaburzenia koncentracji. Z uwagi na różnice zaburzenia pedagodzy/pedagożki oraz rodzice przeoczają możliwość występowania ADHD u obserwowanych przez nich dziewczynek. Artykuły psychiatrów i psychiatrek wskazują na potrzebę analizy procesu diagnozy i leczenia z perspektywy genderowej.

Celem wystąpienia jest omówienie procesu diagnozy ADHD u kobiet, roli autodiagnozy i wpływu postawienia diagnozy na funkcjonowanie jednostki. Wysuwam tezę, że diagnoza postawiona przez specjalistkę/specjalistę może ułatwić jednostce samoakceptację, zrozumieć mechanizmy funkcjonowania ADHD, a także mieć wpływ na większą umiejętność radzenia sobie z trudnościami występującymi w życiu codziennym. Zależy mi na wskazaniu społecznych przyczyn mających wpływ na występowanie specyficznych dla pacjentek płci żeńskiej trudności w diagnozie. Diagnoza ADHD czasami poprzedzona jest wstępną autodiagnozą, która prowadzi do skierowania się do specjalistki/specjalisty. Chociaż do samej autodiagnozy środowiska medyczne podchodzą krytycznie i z dużą ostrożnością, to ona może być pomocna w drodze do skorzystania z profesjonalnego leczenia. Wystąpienie oparte jest na jakościowych badaniach własnych inspirowanych nurtem feministycznym. Wywiady zostały przeprowadzone z kobietami w wieku 18-30 lat, u których zespół nadpobudliwości psychoruchowej z zaburzeniami koncentracji uwagi został zdiagnozowany w dzieciństwie lub w życiu dorosłym.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Autonomia relacyjna w opiece paliatywnej – pacjent, rodzina i bliscy, opieka medyczna

MARTA SZABAT

W referacie zostanie przedstawiona koncepcja autonomii relacyjnej (relational autonomy) opracowana przez Mackenzie i Stoljara (Mackenzie i Stoljar 2000) oraz rozwinięta przez Gómez-Vírseda, Maeseneera i Gastmansa oraz Walkera i Lovata (Gómez-Vírseda i in. 2019, 2020; Walker i Lovat 2015). W tego rodzaju autonomii istotną rolę w podejmowaniu decyzji odgrywają relacje międzyludzkie, w ramach których indywidualne decyzje podejmowane są wspólnie z innymi, np. opiekunami pacjenta (także w znaczeniu sprawowanej opieki medycznej). W referacie koncepcja autonomii relacyjnej zostanie scharakteryzowana w kontekście założeń medycyny paliatywnej, gdzie potrzeby duchowe, psychologiczne, fizyczne i społeczne są nieodzowną częścią leczenia i opieki. Dodatkowo istotną rolę odgrywa doświadczenie nadziei, które, z jednej strony, może poprawiać

jakość życia pacjentów, jednak z drugiej strony, wzbudzanie złudnej bądź fałszywej nadziei może wywoływać odwrotny skutek. Podstawą do analizy doświadczenia nadziei pacjentów paliatywnych i osób sprawujących nad nimi opiekę będą doniesienia z badań empirycznych opracowanych na podstawie baz danych Web of Science Core Collection oraz Embase z użyciem odpowiedniej metodologii wyszukiwania i analizy wyników. Jedną z ważniejszych kwestii w opiece paliatywnej jest także nie tylko to w jaki sposób opieka powinna być wykonywana, ale także kiedy (w jakim okresie życia: dziecko, dorośli, osoby starsze), gdzie (w szpitalu, hospicjum stacjonarnym lub domowym) i z kim (bliscy, rodzina, prawidłowa opieka medyczna versus samotność, opuszczenie, brak dostępu do satysfakcjonującej pacjentów opieki) jest faktycznie realizowana. W niektórych przypadkach przy podejmowaniu decyzji konieczna jest świadomość ryzyka związanego z nieintencjonalnie spowodowaną szkodą, np. konieczność podtrzymania nadziei pacjenta/pacjentki kosztem wyboru odpowiedniego momentu, w którym należy poinformować o niepomyślnych rokowaniach. Należy pamiętać również o tym, że nadzieję można odebrać kilkoma, czasem niedbałymi i nieprzemyślanymi, słowami. Dlatego naczelna zasada medycyny „po pierwsze nie szkodzić", wywodząca się od Hipokratesa, odgrywa w autonomii relacyjnej szczególną rolę, wskazując kierunek w relacjach terapeutycznych, gdzie nieszkodzenie zostaje powiązane z realizmem sytuacji i prawem pacjentów do prawidłowej informacji o swoim stanie zdrowia. Z jednej strony, z punktu widzenia pracowników ochrony zdrowia, najważniejszym aspektem opieki medycznej jest właściwa diagnostyka jako podstawa do prawidłowego leczenia. Z drugiej strony unikanie niepotrzebnych szkód w relacjach terapeutycznych także ma duże znaczenie, ponieważ pozwala pacjentom, ich bliskim oraz personelowi skoncentrować się na zaplanowaniu i zapewnieniu odpowiedniej opieki medycznej.

Mackenzie C., Stoljar N. (ed.) 2000. Relational Autonomy: Feminist Perspectives on Autonomy, Agency, and the Social Self. Oxford: Oxford University Press.

Gómez-Vírseda C. , Maeseneer de Y., Gastmans Ch. 2020. Relational autonomy in end-of-life care ethics: a contextualized approach to real-life complexities. BMC Med Ethics 21(1):50.

Gómez-Vírseda C, de Maeseneer Y, Gastmans C. 2019. Relational autonomy: what does it mean and how is it used in end-of-life care? A systematic review of argument-based ethics literature. BMC Med Ethics 20(1):76.

Walker P., Lovat T. 2015. Concepts of personhood and autonomy as they apply to end-of-life decisions in intensive care. Medicine Health Care and Philosophy 18(3): 309–315.

Poza czasem – doświadczenia użytkowników substancji opioidowych w dobie pandemii

JUSTYNA STRUZIK, JAKUB CZERW

Pandemia SARS-CoV2 jest przedstawiana w dyskursie medialnym i eksperckim przez pryzmat pogłębiania i uwidocznienia istniejących wcześniej kryzysów w ochronie zdrowia, relacjach społecznych i szeroko definiowanej opieki socjalnej. Na marginesach tych dyskusji zwraca się uwagę na kondycję grup i społeczności, które, żyjąc w chronicznym, wykraczającym poza pandemię, kryzysie, zmuszone są do podejmowania strategii przetrwania na co dzień. Nawiązując do tych debat, w swoim wystąpieniu chcemy omówić doświadczenia osób używających opioidów w trzech różnych obszarach: opieki zdrowotnej, relacji społecznych i poczucia przynależności do społeczeństwa w dobie pandemii. Doświadczenie biograficzne tej grupy, naznaczone reżimami abstynencji (dominujący model terapii w Polsce) i redukcji szkód (niedofinansowane programy realizowane w nielicznych miastach), ujawnia sposoby, w jakie osoby te kształtują swoją teraźniejszość, swoje bycie tu i teraz. Borykając się ze stygmatyzacją w opiece zdrowotnej, kontrolą w usługach adresowanych do tej grupy, osoby używające opioidów często

zmuszone są do nawigowania kategorii zdrowia i choroby, własnego używania (i uzależnienia), kruchości i trwałości relacji społecznych, które współtworzą, nadając swoim działaniom wymiar wyraźnie chwilowy, efemeryczny, ale zapewniający przetrwanie. Bazując na wywiadach pogłębionych prowadzonych na początku 2022 roku wśród osób używających opioidów, chcemy zapytać, do jakiego stopnia pandemia pogłębiła chroniczność przeżywanych kryzysów przez osoby badane, a do jakiego wpłynęła na pojawienie się nowych strategii radzenia sobie z doświadczeniem nierówności, niewidoczności i stygmatyzacji. Szczególnym wymiarem naszej analizy będzie aspekt temporalny – zorientowanie na teraźniejszość jako sposób odpowiedzi na chroniczność kryzysu. Pomimo że czas w najbardziej intuicyjnej z form postrzegany jest jako coś o charakterze ewolucyjnym i nakierowanym na rozwój, to – jak pokazały nam prowadzone wśród użytkowników opioidów badania – subiektywne jego doświadczanie nosi raczej znamię re-organizacji liniowej formy temporalności. Fakt ten czyni sposób doświadczania czasu przez użytkowników odmiennym od formy społecznie dominującej. Stygmatyzacja, nierówności w dostępie do opieki zdrowotnej, brak poczucia zaopiekowania przez instytucje sprawiają bowiem, że przyszłość pozostaje kategorią niedostępną dla osób używających opioidów. W konsekwencji osoby te pozostają na marginesie działań instytucji zdrowia publicznego, a jednocześnie ich samopozycjonowanie się wychodzi poza normę techno-medyczną nakierowaną na przyszłość.

Doświadczenie czasu w chorobie onkologicznej i po jej remisji w kontekście projektów onkologicznych Fundacji OnkoRejs – Wybieram Życie

JACEK MIANOWSKI

Pierwotne doświadczenie choroby onkologicznej obejmuje przeżycia związane z chorobą (np. z powodu bólu czy niepewności prognozy rozwoju choroby). Wtórne jej doświadczenie wyraża się w postawie wobec choroby. Możliwość remisji i wyleczenia choroby nowotworowej różni ją od nieuleczalnej choroby chronicznej. Jednak w obu przypadkach istotnym wyznacznikiem doświadczenia chorowania jest czas. Moment diagnozy, rodzaj choroby i stopień zaawansowania choroby nowotworowej w chwili diagnozy mogą różnie zakłócać biografię osoby chorej i tym samym w różny sposób określać jej doświadczenie chorowania w czasie. Choroba nowotworowa oznacza przejście do nowej perspektywy poznawczej, w której to, co do tej pory było uważane za oczywiste zostaje zakwestionowane. Osoba chora musi zatem podjąć rolę chorego, co zakłada „porzucenie normalnej aktywności" i zaakceptować nową specyfikę postrzegania czasu. Nowa perspektywa choroby zmusza bowiem osobę chorą do weryfikacji dotychczasowej perspektywy życia codziennego i może prowadzić do kwestionowania i porzucenia „oczywistości codziennego doświadczenia". Osoba chora i osoby jej bliskie muszą zatem zreinterpretować dotychczasowe doświadczenie codzienności, żeby zaadaptować się do nowej rzeczywistości dnia codziennego z chorobą onkologiczną.

Celem propozycji wystąpienia jest prezentacja założeń i efektów projektów onkologicznych, jakie realizują osoby z doświadczeniem choroby onkologicznej i osoby zdrowe w ramach Fundacji OnkoRejs – Wybieram Życie. Rezultatem współpracy jest przygotowanie i realizacja scenariusza tygodniowego marszu albo jazdy rowerem wzdłuż granic Polski lub rejsu statkiem po Morzu Bałtyckim lub Śródziemnym.

Podstawą prezentacji będą wyniki badań własnych przeprowadzone w latach 2018-2021 z użyciem technik jakościowych (pogłębione wywiady jakościowe, grupowy wywiad fokusowy). Badania własne zostały ukierunkowane na poszukiwanie odpowiedzi na pytania: jak osoby chore i zdrowe wspólnie zarządzają czasem w trakcie terapii i po terapii onkologicznej (chirurgia, chemio-, radioterapia) oraz jak współtworzą prospektywną mentalność do życia z chorobą

i pomimo niej w życiu codziennym.

Zebrane w wyniku badań dane posłużyły do analizy realizacji projektów onkologicznych w wymiarze faktograficznym i w aspekcie efektów ich realizacji z perspektywy uczestników projektów. Wspólne konstruowanie i realizacja tygodniowego scenariusza marszu, wyprawy rowerowej lub rejsu statkiem jest okazją do łączenia tego, co codzienne i niecodzienne w sferze doświadczenia rozumianego jako postawa wobec choroby.

Czy w Polsce jest już miejsce na lokalne sojusze i internetowe narzędzia przeciw depresji?

PIOTR TOCZYSKI

Opowiem o tym, jak w poszukiwaniu sposobów na społeczne odpiętnowanie kryzysów psychicznych i rozwijanie wśród ludzi chęci korzystania z pomocy psychologicznej, interwencji kryzysowej czy wsparcia psychiatrycznego naszą uwagę przyciągają metody skupione na pracy z mediami i społecznościami lokalnymi. Poprzez badanie w działaniu sprawdzamy z zespołem współpracowników, czy w Polsce jest dziś miejsce na spotkanie zdrowia publicznego w społeczności lokalnej (public mental health) z internetowymi oddziaływaniami na rzecz zdrowia psychicznego (digital mental health). Stosujemy metodę aliansów przeciw depresji (AAD – alliance against depression) wypracowaną przez międzynarodowe środowisko European Alliance Against Depression (EAAD), która w europeizacyjnym impulsie dla globalnego zdrowia psychicznego dotarła już także na inne kontynenty, np. do Australii. W metodzie tej miejscowi animatorzy zaczynają tworzyć lokalny sojusz, w którym formalnymi i nieformalnymi sojusznikami zostają te osoby, instytucje i media zainteresowane danym miejscem, które chcą upowszechniać w jego lokalnej społeczności pogląd, że depresja może dotknąć każdego, jest prawdziwą chorobą i można ją leczyć. Sojusz taki tworzymy w Śródmieściu Warszawy, korzystając z grantu Trzeciego Programu o Zdrowiu UE (https://sites.google.com/view/aliansprzeciwdepresji). A przy tym – jako rozszerzenie lokalnych oddziaływań – wprowadzamy dla certyfikowanych specjalistów zdrowia psychicznego w całej Polsce niekomercyjne psychoedukacyjne narzędzie cyfrowe iFightDepression, również wypracowane w EAAD. Certyfikowani specjaliści zdrowia psychicznego – w tym psycholodzy udzielający wsparcia psychologicznego studentom – mogą więc w trakcie trwania lokalnej interwencji zaoferować swoim klientom i pacjentom w całej Polsce internetowe narzędzie sfinansowane z funduszy UE.

Kosmopolityzacja miejskości

Numer: G70
Organizacja: Małgorzata Dymnicka (PG), Paweł Kubicki (UJ), Paweł Starosta (UŁ)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 48, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Jeśli dotychczasową istotą miejskości były relacje społeczne między różnymi jednostkami, grupami i społecznościami istniejące w swojej rzeczywistej autentyczności, to współcześnie nie da się o niej powiedzieć, że jest zlokalizowana w jednym wybranym i uznawanym miejscu w przestrzeni czy w jakimś innym wyodrębnionym obszarze. Miejskość jako cecha atrybutywna miasta przybiera obecnie różne oblicza i równie dobrze może być rozumiana jako lokalny projekt czy stowarzyszenie ludzi połączonych wspólną miejską ideą. Zasady 'organizacji' miejskości zdają się wyrażać, szczególnie w czasach pandemii, które wymusiły przeniesienie niektórych aktywności do rzeczywistości wirtualnej, bardziej różnorodne rodzaje i formy urbanizmu. Zapraszamy wszystkich zainteresowanych do włączenia się w dyskusję na temat nowych konceptualizacji miejskości w dobie globalnych i spodziewanych postpandemicznych przemian miejskiego środowiska zbudowanego.

Referaty, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Miejskość jako (meta)praktyka: o różnych wzorach praktykowania miejskości w Warszawie, Krakowie i Katowicach

MARTA KLEKOTKO

Referat stanowić będzie głos w dyskusji wokół postawionego przez organizatorów sesji twierdzenia, że „miejskość jako cecha atrybutywna miasta przybiera obecnie różne oblicza". W referacie przedstawione zostaną wyniki badań nad relacjami społecznymi i wzorami towarzyskości mieszkańców trzech różnych miast: Warszawy, Krakowa i Katowic. Autorka pokaże, jak bardzo nasze wyobrażenia o miejskim stylu życia mieszkańców tych miast odbiegają od aktualnej rzeczywistości. Tłumacząc zaobserwowane różnice w identyfikacjach lokalnych, relacjach społecznych i we wzorach towarzyskości autorka odwoła się do dwóch koncepcji teoretycznych: teorii praktyk społecznych oraz teorii scen. Autorka pokaże, jak różne sceny miejskie, tworząc odmienne struktury możliwości społeczno-kulturowych, kształtują praktyki społeczne mieszkańców – ich praktyki miejskości. Autorka podejmie także wątek pandemii, która na pewien czas sprawiła, że miasta rozumiane jako specyficzne style życia przestały istnieć – to, co było istotą miejskości zostało miastom odebrane, prowadząc do refleksji nad istotą współczesnego urbanizmu i jego różnych rewaloryzacji. Autorka opowie więc także o strategiach „ratowania" miejskości w czasach pandemii w oczekiwaniu na powrót miejskiej normalności, jakie udało jej się uchwycić w trakcie badań terenowych.

Miasta zwierząt. Pole badawcze i koncepcje

MACIEJ KOWALEWSKI

Miejskie zwierzęta, zwierzęta w mieście, gatunki synantropijne, zoopolis – to frazy i koncepcje, już zadomowione w studiach miejskich i budzące coraz żywsze zainteresowanie. W polskiej literaturze przedmiotu brakuje jednak syntezy, pokazującej że „system miejski" obejmuje także relacje międzygatunkowe. W odpowiedzi na to wyzwanie podejmuję się zdefiniowania pola badawczego i koncepcji odnoszących się do miasta zwierząt.

W swoim wystąpieniu odniosę się do relacji międzygatunkowych i sytuacji zwierząt – miejskich nie-ludzkich aktorów w systemie społeczno-przestrzennym. Chodzi mi nie tylko o problematykę gatunków synantropijnych, kwestie ochrony i zagrożenia fauny w miejskim ekosystemie, ale przede wszystkim o zmianę miejsca zwierząt we współczesnych koncepcjach miast i miejskości. Biologiczne i kulturowe współistnienie międzygatunkowe, prawo do miasta aktorów nie-ludzkich, polityki związane z obecnością zwierząt, powiązanie biografii, narracji i tożsamości z obecnością zwierząt (nie tylko domowych) w miastach – to ważne obszary na kreślonej przeze mnie „mapie subdyscypliny".

Manufacturing cosmopolitan communities? Re-engaging in empirical research on a path initiated by Ulrich Beck.

FIORENZO FANTUZ

In the years prior to his passing, Ulrich Beck directed his scientific work to investigate the global challenges of the twenty-first century. By proposing a paradigm shift from methodological nationalism to methodological cosmopolitanism, his research focused on the processes of cosmopolitanization, defined as „a descriptive and sociological term denoting the present condition of intensifying transnational hybridity" (Beck et al. 2013).

The development of the theoretical perspective of 'cosmopolitan communities of climate risk', shared by Beck with other scholars, has allowed the implementation of empirical research capable of capturing the emergence of cosmopolitan realities.

In the light of the global COVID-19 pandemic, definable as a planetary common experience of mediated health threat, it is strategic to resume research that explores how and where new cosmopolitan communities are coming into existence.

Cities are the manifest location (observational context) of these new realities and, at the same time, actors shaping new social and political tendencies. Moreover, cities are arguably the case studies that may reveal the complexities and (local) specificities of cosmopolitanization.

While monitoring the developments of the Russo-Ukrainian war, a conflict producing political and socio-economic global change, the presentation (or discussion) intends to contribute to the resumption of the debate on the cosmopolitan transformation of urban social life. Widening the scope of his doctoral research project, the author proposes an investigative double focus on Polish cities as settings and on actors such as migrants, expats and refugees.

Miejsca innowacyjne jako element miejskości. Doświadczenia z badań w Lyonie, Saint Etienne i metropolii „Silesia".

KRZYSZTOF BIERWIACZONEK, ROBERT PYKA

Innowacyjność wskazana została przez Pawła Kubickiego jako jedna z pięciu (obok pluralizmu, samorządności, obywatelskości i refleksyjności) wartości tworzących współczesną miejskość. W nawiązaniu do tego sposobu rozumienia miejskości w prezentacji uwaga zwrócona zostanie na uwarunkowania procesu tworzenia miejskich innowacji społecznych. W analizie zjawiska miejskiej i metropolitalnej innowacyjności wykorzystany będzie autorski model miejsca innowacyjnego, który został zbudowany w oparciu o klasyczne i dynamiczne ujęcie miejsca. Uwzględnione w modelu charakterystyki odwołujące się do lokalizacji i formalizacji, sfery znaczeń (odpowiedzialność, zaufanie, responsywność, wartości związane z rozwojem zrównoważonym, genius loci), aktywności (społecznych, otwartych, innowacyjnych) pozwalają na analizę uwarunkowań miejskiej i metropolitalnej innowacyjności społecznej. Działania prowadzone w miejscach innowacyjnych, niezależnie czy mają charakter oddolny, czy odgórny zmieniają sposób funkcjonowania społeczności umożliwiając poszukiwanie odpowiedzi na współczesne wyzwania stojące przed miastami i metropoliami. Podejście akcentujące znaczenie miejsc innowacyjnych można traktować jako jedną z alternatywnych wobec neoliberalnego modelu miasta dróg poszukiwania nowych bodźców rozwojowych bazujących na innowacjach społecznych ukierunkowanych na tworzenie, z szerokim udziałem mieszkańców, miejskich dóbr wspólnych. Taki sposób patrzenia na rozwój miast i metropolii pozwala także na odejście od strategii „dekretowania innowacyjności" przez władze publiczne w sformalizowanych strukturach organizacyjnych (klastry, parki naukowo-technologiczne, itp.), do koncepcji „oddolnych innowacji rozproszonych" wyłaniających się z nieformalnych wspólnot i przestrzeni miejskich stanowiących miejsca innowacyjne. Przyjmując taką perspektywę w latach 2020-2021 prowadzono badania w obszarach metropolitalnych Lyonu, Saint Etienne oraz Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii „Silesia". W prezentacji odwołamy się do analizy bazującej na wywiadach pogłębionych i obserwacji prowadzonych w 10 miejscach innowacyjnych (4 w metropoliach francuskich i 6 w metropolii Silesia) wskazując na sposoby działań w nich podejmowanych oraz ich znaczenie w procesie kreowania innowacji społecznych odnoszących się między innymi do projektów związanych z ograniczaniem zużycia energii, warsztatów programowania, regeneracją pustostanów, czy tworzeniem przestrzeni wsparcia dla młodzieży.

Kryzys klimatyczno-ekologiczny a nauki społeczne – edukacja dla zrównoważonego rozwoju i aktywizm klimatyczny w akademii

Numer: G56
Organizacja: Katarzyna Iwińska (CC), Katarzyna Jasikowska (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.018, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju (ESD) polega na uczeniu myślenia i działania, które zapewnią dobrostan ludzi i planety. W socjologii ESD było do tej pory niedoceniane i traktowane jako temat poboczny, związany raczej z dziedzinami nauk przyrodniczych, rolniczych czy ścisłych. Obecnie widać wyraźnie nowy trend w programach inter-/multi- i trans-dyscyplinarnych, który obejmuje działania akcyjne i edukacyjne łączące socjologię i kryzys klimatyczny w ramach pracy akademickiej. W ramach grupy tematycznej chcemy podjąć dyskusję na temat tych różnych form działań (badawczych, edukacyjnych, rzeczniczych) socjologów_żek, ich skuteczności, misji i celach. W szczególności interesują nas następujące pytania:

Jak socjolożki i socjologowie reagują na kryzys klimatyczno-ekologiczny w ramach akademii oraz poza nią?

Jak socjologia może pomóc w zrozumieniu działalności ludzi w antropocenie w naszej codziennej pracy i życiu?

Czy mamy odpowiednie narzędzia dydaktyczne do radzenia sobie z tym zadaniem w ramach akademii?

Gdzie pojawiają się możliwości interdyscyplinarnej współpracy przedstawicielek_li nauk społecznych z reprezentantkami_tami innych nauk, np. nauk o ziemi? Jakie szanse i wyzwania taka współpraca ze sobą niesie?

W jaki sposób nauki społeczne mogą, jeśli w ogóle, przygotować nas do przyszłości, której jednym z możliwych realistycznych scenariuszy jest katastrofa ekologiczna?

Jak możemy stawić czoło emocjom, które wiedza na temat aktualnego kryzysu klimatyczno-ekologicznego generuje zarówno u ludzi nauki jak i osób studiujących? Jak adresować owe emocje w procesie dydaktycznym?

Jakie kwestie, tematy, zadania, działania powinny być kluczowe dla akademickiego aktywizmu klimatyczno-ekologicznego z perspektywy osób związanych bezpośrednio z akademią?

Jak istniejące w obszarze nauk społecznych koncepcje, teorie, szkoły problematyzują problemy, które adresują powyższe pytania?

Chodzi zatem o zwrócenie uwagi na propozycję, aby nauki społeczne stanowiły integralną część dyskusji na temat kryzysu klimatyczno-ekologicznego, poszukiwania nowych sposobów myślenia o nim, problematyzowania i, co więcej, również podejmowania działań z zakresu szeroko definiowanej humanistyki stosowanej nakierowanej na jeden z najpilniejszych i najbardziej złożonych problemów współczesności i nade wszystko przyszłości.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Czy należy się obawiać lęku klimatycznego?

MARZENA CYPRYAŃSKA-NEZLEK, ADRIAN WÓJCIK

Pośród wielu zagrożeń związanych ze zmianą klimatu wskazuje się również zagrożenia dla zdrowia psychicznego. W dyskursie medialnym mówi się o lęku klimatycznym wywołanym ciągła świadomością nadchodzącej katastrofy. Porównuje się go wręcz do zaburzeń o charakterze traumatycznym. Jednocześnie badania psychologów społecznych wskazują, że lęk klimatyczny nie musi prowadzić do negatywnych konsekwencji. Jego związki z uogólnionym poczuciem zagrożenia, czy też dobrostanu psychicznego są słabe albo wręcz nie występują. Co więcej wskazuje się, że poczucie lęku klimatycznego może prowadzić wręcz do zachowań adaptacyjnych, a więc np. podejmowania aktywizmu klimatycznego czy zachowań prośrodowiskowych. W serii badań własnych prowadzonych na próbie polskiej pokazujemy, że lęk przed zmianą klimatu jest związany pozytywnie z chęcią do podjęcia działań na poziomie indywidualnym mających ograniczyć zmianę klimatu, a więc np. powstrzymywanie się od używania samochodu, czy też przechodzenia na dietę wegetariańską. Lęk przed zmianą klimatu był związany także pozytywnie z poparciem dla polityk prośrodowiskowych i ograniczających emisję gazów cieplarnianych. Lęk klimatyczny okazał się być przy tym najsilniejszym predyktorem gotowości do podejmowania zachowań indywidualnych w porównaniu do takich konstruktów jak uogólnione postawy ekologiczne, czy poczucie moralnego obowiązku ochrony klimatu. Pokazuje to, że lęk klimatyczny może prowadzić do podejmowania działań, które ludzie uważają za skutecznie osłabiające jego źródło, a jego rola nie zawsze musi być jednoznacznie negatywna.

Zagrożenia środowiskowe i polityka klimatyczna a opinia publiczna w krajach Unii Europejskiej

MICHAŁ LITWIŃSKI

Zmiana klimatu stanowi problem o rozległych implikacjach – dla ludzkości jest to wyzwanie wręcz bezprecedensowe pod względem skali i złożoności. Przeciwdziałanie globalnym ryzykom klimatycznym wymaga współpracy ponad granicami państw narodowych. Ponadnarodowa kooperacja jest jednak utrudniana przez międzykrajowe różnice w postrzeganiu zmian klimatycznych oraz rozbieżność poglądów na politykę klimatyczną. Wewnątrzeuropejskie międzykrajowe zróżnicowanie w tym obszarze pozostaje przedmiotem intensywnego zainteresowania badaczy w naukach społecznych (np. McCright et al. 2016; Poortinga et al. 2019). Istniejące analizy wykazują znaczącą odmienność dominujących postaw oraz ich determinant pomiędzy różnymi regionami Europy, np. Europą Północną i Południową, a także nowymi i starymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Różnice te mają kluczowe znaczenie dla wypracowywanych kompromisów w zakresie europejskiej polityki klimatycznej oraz możliwości jej implementacji. Przedmiotem naszej analizy będzie próba odpowiedzi na pytanie, na ile kraje Europy Środkowo-Wschodniej odróżniają się od wzorów postaw typowych dla innych regionów Europy. Skoncentrujemy się na porównawczej analizie miejsca kwestii środowiskowych w kontekście innych zagrożeń uważanych za istotne przez mieszkańców krajów członkowskich Unii Europejskiej dla nich osobiście, dla ich kraju i dla całego ugrupowania. Wśród zagrożeń tych, obok spraw środowiskowych i zmian klimatu, wymienia się m.in. przestępczość, problemy ekonomiczne, terroryzm, bezpieczeństwo energetyczne, zabezpieczenie potrzeb socjalnych i opieki zdrowotnej. Nasza analiza postrzegania zagrożeń klimatycznych zostanie oparta o sondażde Eurobarometru (2005-2020), prowadzone we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej. Analiza

przeprowadzana będzie z wykorzystaniem wielomianowego modelu logitowego, który pozwoli uzyskać odpowiedź na pytanie, czy kwestie środowiskowe są uważane za kluczowe w kontekście innych zagrożeń. Estymacja da również możliwość wskazania różnic międzykrajowych w zakresie polityki klimatycznej. Do modeli będących podstawą rozstrzygnięć badawczych włączone zostaną zmienne kontrolne służące pomiarowi zamożności kraju i podstawowych charakterystyk społeczno-ekonomicznych respondentów.

Udział socjologii w tworzeniu modelu energetycznego dla m. st. Warszawy w perspektywie 2050 r.

PAWEL RUSZKOWSKI

W Polsce poczynając od roku 1989 trwa cykl zmian transformacyjnych, które dokonują głębokich przeobrażeń w całym systemie społecznym. Zmiany te dotyczą również energetyki, a w szczególności sektora elektroenergetycznego. Dynamika zmian transformacyjnych systemu społecznego jest uwarunkowana przez działanie i konflikt dwóch sił o charakterze społeczno-politycznym: presji na zmianę i oporu wobec zmiany

Pogłębione analizy socjologiczne wskazują, że ważnym skutkiem transformacji ustrojowej i gospodarczej był podział na beneficjentów oraz przegranych liberalnej modernizacji systemu społecznego. Ten podział w dalszym ciągu wpływa na stosunek Polaków do zachodzących zmian, a szczególności na ich stosunek do transformacji energetycznej.

Dalszy przebieg transformacji energetycznej w Polsce związany jest z polityką energetyczno-klimatyczną Komisji Europejskiej, określanej jako „Zielony Ład". Ta koncepcja zapewnia znaczące środki finansowe na transformację energetyki w kierunku neutralności klimatycznej. Równocześnie jednak wyznacza określone trajektorie rozwojowe systemów elektroenergetycznych w poszczególnych krajach członkowskich.

Z inicjatywy władz samorządowych m. st. Warszawy prowadzone są analizy w zakresie roli i warunków funkcjonowania sektora energetycznego w Mieście oraz określenie możliwości jego przemodelowania w kierunku pozwalającym na osiągnięcie przez sektor energetyczny Miasta neutralności wobec klimatu w perspektywie roku 2050. Powyższe winno być zrealizowane z wykorzystaniem potencjału nowo kreowanego środowiska elektroprosumentów przy założeniu fundamentalnej gwarancji bezpieczeństwa energetycznego Miasta osiągniętej w warunkach zrównoważonego rozwoju.

W listopadzie i grudniu 2021 r. zostały przeprowadzone badania świadomości ekologicznej warszawiaków, obejmujące 20 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI). Wstępna analiza zebranego materiału empirycznego wskazuje, że kwestie polityki energetyczno-klimatycznej budzą umiarkowane zainteresowanie badanych. Zagadnienia związane ze zmianami klimatycznymi czy z transformacją energetyki nie wywołują w świadomości badanych poczucia szczególnego zagrożenia, ani nie prowadzą do ostrych sporów czy dyskusji w grupach objętych badaniem.

Z pewnym uproszczeniem można powiedzieć, że do węgla, jako źródła energii badani odnoszą się z sympatią, jako do czynnika znanego i zrozumiałego (niemal każdy miał okazję trzymać w ręku bryłę węgla). Natomiast do OZE badani odnoszą się z pewną dozą nieufności, gdyż mają niewielką praktyczną wiedzę o tym jak działa ta technologia. Można uznać, że mamy do czynienia z oddziaływaniem archetypu „swój" – „obcy", gdzie ten swój to jednak węgiel, a ten obcy – to wciąż OZE.

Ten rezultat poznawczy jest niezwykle ważny z perspektywy realizacji projektu osiągnięcia neutralności klimatycznej Warszawy do roku 2050. Wskazuje on bowiem, że główny punkt oporu wobec projektowanych zmian nie będzie wiązał się technologią, czy finansami, lecz właśnie ze stanem społecznej świadomości.

Proponowany referat obejmie kilka

wybranych kwestii, będących przedmiotem badania świadomości ekologicznej warszawiaków. W szczególności dotyczy następujących zagadnień:

1. Postrzeganie głównych obszarów polityki energetyczno-klimatycznej.

2. Węgiel jako źródło energii: mocne i słabe strony.

3. Odnawialne źródła energii: mocne i słabe strony.

4. Stosunek do górnictwa i społecznych skutków odejścia od węgla.

5. Perspektywy osiągnięcia neutralności klimatycznej Warszawy do roku 2050.

Case-based learning w edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wyniki ewaluacji zajęć zrealizowanych w ramach projektu PASSION – Partnerstwo akademickie na rzecz zrównoważonego rozwoju.

KATARZYNA KRAKOWSKA

Kryzys klimatyczno-ekologiczny i problematyka zrównoważonego rozwoju od dziesięcioleci jest przedmiotem dociekań i publikacji naukowych przedstawicieli różnorodnych dyscyplin. Edukacja ekologiczna długo jednak – przynajmniej na gruncie polskim – kojarzona była z warsztatami przyrodniczymi realizowanymi w szkołach podstawowych i przedszkolach. Skutkiem tego również świadomość ekologiczna społeczeństw nie rozwijała się w wystarczającym zakresie po zakończeniu edukacji na poziomie szkolnym.

Rozwój koncepcji nauki przez całe życie (lifelong learning), społecznej odpowiedzialności nauki, a także świadomość konieczności działania na rzecz natychmiastowego powstrzymania przyczyn zbliżającej się katastrofy klimatycznej zainspirowały naukowczynie i naukowców z sześciu państw europejskich (Polski, Szwecji, Islandii, Wielkiej Brytanii, Grecji i Portugalii) do stworzenia Partnerstwa akademickiego na rzecz zrównoważonego rozwoju (PASSION), projektu finansowanego ze środków Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Do celów projektu należały, m. in.:

• wymiana wiedzy i międzynarodowych doświadczeń akademickich z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju i innowacji społecznych

• tworzenie nowych i rozwój istniejących metod oraz narzędzi dydaktycznych z uwzględnieniem wyników badań

• upowszechnianie wypracowanych i przetestowanych narzędzi kształcenia w zakresie zrównoważonego rozwoju i innowacji społecznych.

W ramach prac międzynarodowego i multidyscyplinarnego zespołu, w którego skład weszli_ły specjaliści_tki w obszarze: socjologii, peddagogiki, nauk o ziemi, leśnictwa i zarządzania, wypracowane zostały scenariusze zajęć dostosowane do warunków nauki na odległość i wykorzystujące metodologię studiów przypadku.

Wybrane case'y dydaktyczne przetestowane zostały w semestrze wiosennym r.a. 2020/2021 z grupami studentów_ek z Polski, Szwecji, Grecji i Portugalii. Zajęciom towarzyszyły pre- i post-testy (narzędzie ilościowe), które służyły pomiarowi satysfakcji studentek i studentów z zajęć, ich oceny wpływu udziału w zajęciach na ich wiedzę i zainteresowanie tematem, a także oceny użyteczności i efektywności przyjętej metody nauczania oraz przygotowanych materiałów dydaktycznych. Dydaktyczki i dydaktycy prowadzący zajęcia poproszeni zostali o jakościową autoewaluację, w której oceniali użyteczność narzędzia i przyjętego sposobu jego wykorzystania, a także satysfakcji z tak przeprowadzonych zajęć.

Podczas swojej prezentacji opowiem o zrealizowanych testowo case'ach dydaktycznych i przedstawię wyniki wspomnianej ewaluacji ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy studentek

i studentów socjologii. Postaram się zdiagnozować specyfikę ich potrzeb wynikającą z ich doświadczeń edukacyjnych, a także zainteresowań, które wyrażają się wyborem kierunku studiów. Wskażę te elementy wybranej metody i zastosowanego podejścia, które zyskały największe uznanie uczestniczek i uczestników zajęć oraz te, które pozostawiły pewien niedosyt. Odniosę się też do przebiegu i efektów zajęć dydaktycznych 'Sustainable development: Learning to solve complex environmental problems' zrealizowanych z wykorzystaniem kursu e-learningowego dla studentek i studentów Collegium Civitas na platformie Howspace, który powstał w oparciu o wspomniane materiały dydaktyczne i z wykorzystaniem wniosków z ewaluacji zajęć testowych.

Akademia i moda społecznie odpowiedzialna

(WYŁOŻONY)

KALINA KUKIEŁKO, ALEKSANDER CYWIŃSKI

Dana Thomas w książce „Modopolis. Dlaczego, to co nosimy, ma znaczenie", zauważa, że codziennie musimy znaleźć odpowiedzieć na pytanie o to, co na siebie dzisiaj włożymy. Sprawa tylko z pozoru wydaje się błaha, ponieważ, jak podkreśla autorka, strój jest pierwszym i najbardziej podstawowym narzędziem komunikacji, poprzez które pokazujemy naszą pozycję społeczną i ekonomiczną, zawód, ambicje, samoocenę (Thomas 2021: 11). Zarysowana w „Modopolis" perspektywa jest bardzo bliska spojrzeniu, które od ponad stu lat charakteryzuje socjologiczne podejście do mody, ubrań i ubierania się. Już na początku XX wieku Georg Simmel, zauważył, że moda jest istotnym narzędziem wyrażania swojej przynależności bądź odrębności w grupie (Simmel 1980: 182-183). Te dwie zidentyfikowane przez niemieckiego myśliciela potrzeby, najwyraźniej wyrażają się właśnie w sposobie ubierania, który w tym kontekście możemy traktować jako istotną formę komunikacji społecznie istotnych kwestii. To co na siebie zakładamy ma znaczenie także i w innym, o wiele głębszym sensie. Jako użytkownicy, konsumenci ubrań coraz częściej zwracamy uwagę na to, gdzie, przez kogo i w jakich warunkach zostały wyprodukowane, jak wygląda łańcuch ich dystrybucji, jaki jest wpływ produkcji i transportu mody na środowisko. Kontekst produkcji i dystrybucji ubrań daje bowiem podstawę do refleksji nad współczesną interpretacją praw człowieka, praw pracowniczych czy różnorodnymi zagadnieniami związanymi np. ekologią, zrównoważonym rozwojem, przyszłością naszej planety.

W swoim wystąpieniu chcielibyśmy przedstawić zajęcia o modzie społecznie odpowiedzialnej, które prowadziliśmy dla studentów socjologii i animacji kultury na Uniwersytecie Szczecińskim. Pracowaliśmy z nimi przede wszystkim nad kwestiami etycznymi związanymi ze współczesnym rynkiem mody, przygotowaniem projektów na temat mody społecznie odpowiedzialnej i tego, co możemy zmienić w swoich codziennych modowych nawykach by dzięki nim dbać o środowisko. Chcemy przedstawić konstrukcję tych zajęć; założenia, które towarzyszyły nam w ich przygotowaniu; prace studentów i ich refleksje związane z podjętą tematyką. Chcemy się zastanowić czy tego typu zajęcia faktycznie mogą mieć wpływ na budowanie świadomości ekologicznej.

Prośrodowiskowe zachowania i interdyscyplinarna edukacja na rzecz klimatu

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA IWIŃSKA, WSPÓŁAUTORZY: JACEK BIELIŃSKI, MAGDALENA KRASZEWSKA

Zachowania prośrodowiskowe (ProEnvironmental Behaviour, PEB) są uważane za ważny element działań na rzecz klimatu, ponieważ wiemy, że działalność człowieka jest istotną przyczyną problemów środowiskowych (Stern, 2000; Chen i in., 2017). We wcześniejszych badaniach stosowano modele wyjaśniające czynniki wpływające

na poziom PEB w dziedzinie psychologii środowiskowej (Hines et al., 1987; Kollmuss and Agyeman, 2002; Bamberg and M oser, 2007; Heimlich and Ardoin, 2008), ale brakuje interdyscyplinarnych i międzydziedzinowych analiz (Blankenberg i Harm 2019), które stanowiłyby podstawę do działań związanych z edukacją i innowacjami społecznymi.

Celem tej prezentacji jest pokazanie wyników projektu PASSION (Partnership for Sustainable development and Social Innovations), który był realizowany w latach 2019-2022 i składał się z dwóch typów działań: badawczych i dydaktycznych.

Jednym z celów projektu było ustalenie, jak PEB różni się w krajach europejskich reprezentujących różne profile pod względem otoczenia środowiskowego, gospodarczego i społecznego oraz jakie mikro- i makroczynniki determinują PEB.

Badanie CAWI miało na celu wyjaśnienie PEB (operacjonalizowanego w kategoriach codziennych nawyków) za pomocą zestawu predyktorów na poziomie indywidualnym i krajowym. Na podstawie badania przeprowadzonego w Polsce, Grecji, Szwecji, Portugalii i Wielkiej Brytanii (N = 2500) analizujemy mikro- i makroczynniki wpływające na poziom PEB za pomocą hierarchicznych modeli liniowych i omawiamy wyniki z uwzględnieniem cech społeczno-ekonomicznych i kulturowych poszczególnych krajów.

Oprócz cech społeczno-demograficznych respondentów analizujemy, w jaki sposób świadomość ekologiczna i różne wartości wpływają na poziom PEB. Ponadto, analizujemy inne czynniki, które różnicują kraje i które mogą wpływać na postawy ekologiczne i poziom PEB, uwzględniając wskaźniki społeczne i ekonomiczne na poziomie makro. We wszystkich krajach świadomość ekologiczna, a także wartości biosferyczne i egoistyczne mają najsilniejszy wpływ na codzienne nawyki prośrodowiskowe.

Drugim celem projektu było przygotowanie kursu e-learningowego, który w oparciu o rezultaty z badań oraz testy materiałów dydaktycznych wśród studentów kilku krajów Europy, ma być platformą do realizowania takich celów dydaktycznych jak zwiększenie świadomości środowiskowej, podniesienie znajomości PEB i zwiększenie sprawstwa (aktywizmu), podwyższenie kompetencji systemowego i antycypującego myślenia oraz współpracy zespołowej. Kurs „Jak rozwiązywać złożone problemy środowiskowe?" ma być w zamierzeniu kursem z podstaw zrównoważonego rozwoju dla studentów nauk społecznych (i nie tylko).

Ekologiczne pogrzeby i cmentarze

(WYŁOŻONY)

ANNA E. KUBIAK

Referat podejmuje kwestie pogrzebów i cmentarzy w kontekście katastrofy klimatycznej. Próbuję w nim odpowiedzieć na pytanie: Jak w przyszłości będą wyglądały pochówki i cmentarze ludzi i zwierząt? Troska o przyszłość planety jest częścią światopoglądu coraz większej liczby osób. Problemy globalnego ocieplenia, kurczenia się warstwy ozonowej i zanieczyszczenia atmosfery skłaniają ich do krytycznego spojrzenia na tradycyjne formy dysponowania zwłokami, które są szkodliwe dla środowiska.

Cmentarz ekologiczny, zwany również zielonym, leśnym lub naturalnym to cmentarz znajdujący się na przeznaczonym do tego celu obszarze leśnym lub łąkowym. Jego główną cechą jest nie ingerowanie w lokalny krajobraz. Najważniejszym komponentem cmentarzy ekologicznych jest roślinność. Funkcje nagrobków pełnią oznaczenia w postaci krzewów, drzew, naturalnych kamieni czy drewnianych tabliczek, na których może być wyryte imię i nazwisko zmarłego. Pochówek ekologiczny jest terminem używanym do opisania pogrzebu szczątków ludzkich i zwierzęcych, gdzie obszar pochówku zachowuje istniejące siedliska dzikiej przyrody. W zamierzeniu chodzi o zminimalizowanie wpływu na środowisko.

W referacie przedstawię zasady zakładania zielonych cmentarzy, formy ekologicznych pochówków oraz projekty ekologicznych ubrań i trumien zapewniające szybką dekompozycję ciała. Następnie omówię ich funkcjonowanie na świecie oraz projekt ich wprowadzenia w Polsce w nowej ustawie o cmentarzach i pochówkach. Zarysuję czynniki, które mogą sprzyjać popularyzacji pochówków leśnych. Zaprezentowana zostanie analiza wypowiedzi osób, które wzięły udział w konsultacjach na ten temat. Na koniec odpowiem na pytania, jak perspektywa eko-funeralna może zmienić podejście do śmierci, rytuału, żałoby, ciała zmarłego i relacji ludzi ze światem biosfery. Jak się wydaje wobec zagrożenia ekologiczną katastrofą, zielone pogrzeby stają się etycznym i praktycznym wyborem na rzecz ochrony przyszłych pokoleń ludzkich i całej biosfery Ziemi.

Małe obok dużego – relacje miast i ich mieszkańców w obszarach metropolitalnych – trudne sąsiedztwa czy synergiczna współpraca

Numer: G33
Organizacja: Marek Nowak (UAM), Krzysztof Bierwiaczonek (UŚ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.018, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Miasta

Przedmiotem obrad grupy tematycznej będzie problem relacji mniejszych i większych ośrodków miejskich oraz ich mieszkańców. Z jednej strony chcemy uwzględnić współczesną dynamikę procesów metropolizacji wiążącą się z kreowaniem obszarów metropolitalnych (np. Zuzańska-Żyśko 2016; Smętkowski M. i in. 2019) , a z drugiej przypomnieć koncepcję miast satelitarnych (np. Szczepański 1991, Szymańska 2007) i zastanowić się nad jej wykorzystaniem w nowych uwarunkowaniach. Tym samym uwagę chcemy skierować na mniejsze ośrodki miejskie pozostające w relacji z większymi sąsiadami.

Współczesne analizy odnoszące się do relacji pomiędzy ośrodkiem centralnym a małymi miastami w jego sąsiedztwie mają z reguły dość ograniczony charakter i koncentrują się na czterech procesach:

1. Deindustrializacji i powiązanej z nią transformacji systemowej dziś rozpatrywanej już raczej w perspektywie historycznej

2. „Kolonizacji" mniejszych miast przez intensywną politykę deweloperską, co dynamizuje proces suburbanizacji wielkich miast

3. Integracji funkcjonalnej przebiegającej w obszarach metropolitalnych związanej z integracją transportu, usług komunalnych

4. Kryzysie tożsamości mniejszych ośrodków miejskich.

Wymienione perspektywy są istotne i warte pogłębionej uwagi. Oprócz nich można wskazać jeszcze inne ważne zjawiska społeczno-przestrzenne wpływające na relację dużych i małych ośrodków miejskich:

1. Kulturę mobilności (Klinger et al. 2013) i potencjał (lub jego brak) zmian w tym zakresie, który mógłby ograniczać użytkowanie samochodów.

2. Reurbanizację powiązaną z gentryfikacją obszarów miast metropolitanych wpływającą także na sytuację na rynku mieszkaniowym mniejszych miast (np. Sagan 2017; Drozda 2017)

3. Kreowanie przestrzeni postsuburbialnych (Kaczmarek 2020) stanowiących konkurencją dla wielkomiejskich centrów.

4. Politykę miejską, która wydaje się być nastawiona w większym stopniu na konkurencję niż współpracę (np. Sagan 2017). Ten watek rodzi tez pytania o potencjał do radzenia sobie z wyzwaniami jakie związane są z czasem (post?) pandemicznym, ale także realizowaniem Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030.

Wskazane procesy są pretekstem do stawiania pytań o kondycje i szanse małych miast zlokalizowanych w pobliżu ich większych sąsiadów. To zarazem pytanie o ewolucję miasta i miejskości w najbliższych latach, którą rozpatrywać można jako pytanie o podmiotowość lokalnych wspólnot wobec centralizacji i dominacji wielkich miast. Oprócz dostrzeżenia samych zjawisk istotne są także metodologiczne drogi badania relacji małych i dużych miast.

Do udziału w dyskusji na wskazany temat zapraszamy przedstawicieli studiów miejskich z myślą o sformułowaniu diagnozy kondycji społecznej, urbanistycznej i ekonomicznej „miast satelitarnych".

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Luboń, odpowiedzi na pytania o samoistność i tożsamość miasta satelitarnego

ANNA BERNACIAK, SUAVA SALAMEH

Zagadnienie miast satelitarnych wzbudza spore zainteresowanie wszędzie tam, gdzie zjawiska urbanizacji przybierają na dynamice a problem zarządzania wielkimi metropoliami staje się wyzwaniem dla planistów przestrzennych i specjalistów od rozwoju miast. Fenomen siłą rzeczy ma charakter historyczny i podąża za obszarami podlegającymi intensywnej urbanizacji. Podobne doświadczenia współcześnie rzadziej są udziałem naszego regionu. Jednocześnie rodzime przykłady miast satelitarnych, jak Nowa Huta czy Tychy, weszły już obecnie w wiek dojrzały, czyli osiągnęły ok. 70 lat. Pozwala to przeanalizować dynamikę ewolucji miast satelitarnych opisując jednocześnie specyfikę socjalistycznego planowania przestrzennego na tle kolejnych lat i kolejnych przesileń systemowych związanych z: (i) transformacją systemową, (ii) a następnie presją suburbanizacyjną miast-centrów obszarów metropolitalnych. Kluczowym zagadnieniem są np. pytania o „samoistność" tych miast oraz odpowiedzi na pytania o tożsamość współczesnych miast satelitarnych.

Przedmiotem wystąpienia będzie studium przypadku Lubonia, koło Poznania, naszym zdaniem doskonałego przykładu miasta satelitarnego, którego geneza związana jest ze zjawiskami industrializacji z przełomu XIX i XX wieku. W ramach analizy przypadku autorki zaprezentują wyniki badania internetowego (wykorzystującej metodologię badania sondażowego), wyniki badań jakościowych, jak FGI i wywiadów eksperckich oraz analizy przestrzenne i studia desk research.

Relacje sąsiedzkie w obrębie polskich post-socjalistycznych blokowisk

LUCYNA BŁAŻEJCZYK-MAJKA

Wśród badań nad relacjami sąsiedzkimi pewne miejsce zajmują te, dotyczące wielkomiejskich modernistycznych osiedli, typowych dla socjalistycznego budownictwa mieszkaniowego Europy Środkowo-Wschodniej. Fenomen stosunków sąsiedzkich w polskich postsocjalistycznych blokowiskach wymaga uwzględnienia perspektywy historycznej, wskazującej społeczno-ekonomiczne uwarunkowania ich budowy i rozwiązania organizacyjno-prawne przyjęte w okresie transformacji ustrojowej. Relacje sąsiedzkie podlegają oczywiście szeroko rozumianym współczesnym przemianom społecznym. Należy je jednak rozpatrywać również na płaszczyźnie przestrzennej, uwzględniającej wielkość ośrodka miejskiego, w którym one są budowane.

W referacie zaprezentowane zostaną wyniki badań empirycznych, zrealizowanych w trzech różnych ośrodkach miejskich różnej wielkości: mieście małych (Wronki), dużym mieście (Poznaniu) oraz metropolii

(Warszawie. Przyjęcie takiej struktury pozwoli w szczególności odpowiedzieć na pytanie czy relacje sąsiedzkie w post-socjalistycznych blokowiskach małych miast różnią się od tych budowanych w zlokalizowanych w pobliżu ich większych sąsiadów. Wyniki badań i wspomniane wyżej szerokie spojrzenie pozwoli ostatecznie zaprezentować propozycję konceptualizacji sąsiedztwa w obrębie post-socjalistycznych blokowisk.

Konkurencja czy współpraca? Relacje pomiędzy samorządami tworzącymi Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (studium przypadku).

HUBERT KOTARSKI, KRZYSZTOF PIRÓG

Do tej pory problem relacji pomiędzy samorządami tworzącymi miejskie obszary funkcjonalne nie był szeroko poruszany w literaturze socjologicznej. Autorzy jako podstawy teoretyczne swoich rozważań przyjęli dwie teorie. W ramach pierwszej z nich, teorii biegunów wzrostu, przyjęli założenie, że silny ośrodek miejski oddziałuje pozytywnie na otoczenie, w wyniku czego zachodzi dyfuzja procesów rozwojowych. Podstawowym założeniem, przyjętym przez autorów jest stwierdzenie, że Rzeszów jest biegunem wzrostu pozytywnie oddziałującym na otoczenie oraz że ten pozytywny wpływ powinien być dostrzegany przez samorządowców z sąsiednich gmin. Drugą zastosowaną do rozważań teorią, opozycyjną wobec teorii biegunów wzrostu, jest teoria rdzenia i peryferii, w ramach której podkreśla się rolę rdzenia jako dominującego nad otoczeniem przez to ograniczającego możliwości zharmonizowanego rozwoju peryferii. Procesy dominacji rdzenia nad peryferiami generują z kolei konflikty pomiędzy rdzeniem a peryferiami, gdyż z perspektywy peryferii procesy dominacji rdzenia są postrzegane jako zagrożenie dla rozwoju. Chociaż wyjściowo obie zastosowane teorie są teoriami ekonomicznymi odnoszącymi się do rozwoju regionalnego, to autorzy uznają je jako inspirujące również na potrzeby prowadzenia analiz w aspekcie socjologicznym. Autorzy żywią przekonanie, że rozważania w aspekcie socjologicznym stanowią twórcze rozwinięcie teorii biegunów wzrostu oraz rdzenia i peryferii, a zarazem mogą stanowić wkład w weryfikację trafności i użyteczności tych teorii, przyjmując szerszą perspektywę rozwoju regionalnego niż tylko sprowadzającego się do aspektów gospodarczych. Szczególna uwaga zostanie poświęcona analizie perspektywy samorządowców jako głównych aktorów kreujących politykę rozwoju, przy założeniu że procesy komunikacji i relacje społeczne pomiędzy samorządowcami stanowią jeden z kluczowych endogenicznych czynników mogących stanowić barierę rozwojową lub stymulator rozwoju w zależności od tego, czy relacje te zorientowane są na konkurencję czy na współpracę. Chociaż zakresem analiz zostanie objęty tylko jeden miejski obszar funkcjonalny na zasadzie studium przypadku, to sposób przeprowadzenia tych analiz w kontekście weryfikacji teorii biegunów wzrostu oraz rdzenia i peryferii pozwoli uzyskać perspektywę użyteczną w kontekście zrozumienia relacji zachodzących wewnątrz miejskich obszarów funkcjonalnych.

Polityka miejska w przedwojennej Ukrainie

ŁUKASZ DROZDA

Wojna rosyjsko-ukraińska z 2022 roku stanowi wyraźną cezurę w historii Europy Środkowej i Wschodniej jako pierwszy w całym regionie tak drastyczny moment historycznego zerwania z porządkiem poradzieckim. Stanowiące skutek tego konfliktu zniszczenia ukraińskich miast sprawiają, że analiza tutejszej urbanizacji przyjmuje już jednoznacznie historyczny charakter. Nie wpisuje się bowiem w stosowaną często w dalszym ciągu ramę analityczną „postsocjalistycznej transformacji". Przez pojęcie to rozumieć należy ciągle niezakończony proces przemian w schemacie modernizacji imitacyjnej zamiast autonomicznego modelu rozwojowego. Celem referatu jest przedstawienie wyników prowadzonych na krótko przed rosyjską inwazją badań terenowych nad pożądanymi wizjami

polityki miejskiej, które wyłaniają się z opinii aktorów stanowiących tę politykę. W ich trakcie prowadzone były wywiady z przedstawicielami lokalnej władzy, biznesu i ruchów społecznych. Badania realizowano w Kijowie i Lwowie, latem oraz wczesną jesienią 2021 roku.

Pozytywne skutki pandemii? O wpływie na sąsiedztwo w mieście

(WYŁOŻONY)
ANNA POKRZYWA

W swoim wystąpieniu wyjdę od hipotezy mówiącej o tym, że jeśli pandemia przyniosła jakiekolwiek pozytywne skutki, możemy ich szukać w sąsiedzkich i lokalnych stosunkach społecznych. Kiedy świat wielu z nas „się skurczył" – został ograniczony do najbliższej przestrzeni i osób z najbliższego tylko otoczenia, kiedy opustoszał ze spotykanych w wielu miejscach ludzi – czy nie zauważyliśmy bardziej osób, które mieszkają tuż obok?

Pandemia, a przede wszystkim jej początkowy okres, przypomniała o tym, że warto mieć sąsiadów, których znamy, których lubimy, z którymi możemy wymieniać się drobnymi przysługami. Wielu z nas doświadczyło także izolacji z powodu choroby – popularność takich wirtualnych inicjatyw jak Widzialna ręka lub Pies w koronie (grupy na portalu Facebook) udowodniła, że sąsiedztwo świadczeniowe chwilami może być niezbędne. Czy wyciągniemy z tego wnioski na przyszłość?

Epidemia, a zwłaszcza czas twardego lockdownu, pokazała również jak istotna w wielkim mieście jest lokalność rozumiana poprzez dostępność do lokalnych sklepów, przestrzeni, usług. Mogliśmy doświadczyć, jaką infrastrukturą dysponuje nasza najbliższa okolica, jakie potrzeby można w niej zaspokoić – czyż nie o tym mówi zyskująca na popularności koncepcja 15.minutowego miasta?

W wystąpieniu przedstawię wnioski z systematycznej obserwacji lokalnych przestrzeni wirtualnych i z przekazów medialnych oraz z konwersacyjnych wywiadów z osobami, które w czasie epidemii doświadczyły zmiany kontaktów sąsiedzkich. Skonfrontuję je z teoriami socjologicznymi na temat relacji sąsiedzkich w mieście i z obecnym stanem badań na ten temat.

Maritime sociology – the new challenges

Numer: G42
Organizacja: Agnieszka Kołodziej-Durnaś (US), Iwona Królikowska (AMW w Gdyni)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.018, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Sociological reflection on maritime issues has been for years characterised by a certain degree of dispersion; the sociological maritime research was carried out in various areas of social science. Some of the „nautical" studies were and still are to be found in the area of sociology of work, sociology of organization or sociology of occupation. These are all those studies that relate to the category of „people of the sea". (maritime professions or maritime labour organisation). Other „nautical" analyses are closer to environmental or urban sociology. The numerous studies on the port city should be highlighted here. One of the main challenges then is to establish a field were all these research would be found under one, widely recognised caption.

In Poland the maritime sociology was to some extent institutionalised for at least five decades now thanks to the efforts of Szczecin and Gdansk scholars (e.g. prof. Ludwik Janiszewski). During this half-century, researchers have focused on the maritime occupations and professions, the specificity of working on a ship as a closed (total) institution, the functioning of maritime communities on land, and the families of seafarers and fishermen. Social researchers from a few countries (especially Poland and Germany)

make attempts to consolidate the so far collected results into maritime sociology label.

Maritime themes have been introduced to the European Sociological Association conferences (Maritime Sociology Research Stream sessions in Lisbon 2009, Geneva 2011, Turin 2013 and Prague 2015, Manchester 2019 and Barcelona 2021), to the programme of the Polish Sociological Association National Congresses in Szczecin (2013), Gdansk (2016) and Wroclaw (2019), the German Sociological Society Congress in Trier (2014). A maritime sociology session has also appeared at the Nordic Sociological Congress in Reykjavik (2012) or the Gdynia International Conference on Seafarers and Seafaring Careers at the Naval Academy (2018).

Another way of popularisation of maritime sociology approach was a Polish-German idea to start a series of International Studies in Maritime Sociology. It is launched by Brill Publishers edited by Agnieszka Kolodziej-Durnas, Marie Grasmeier and Frank Sowa. The first volume of the series will be an monograph Maritime Spaces and Society edited by the same trio and expected in December 2021.

Having been a half way through solving the first challenge we may safely address other ones. These include incorporating in the classical way of thinking on sea as social space new knowledge on contemporary society (also its part on board): automation and robotization, gender inequalities, multicultural and/or globalised labour milieu, enforced labour at sea, military safety at sea, sustainable development vs expansion of maritime industry, seas and oceans as means to spread capitalist system and modernity project, transcending the land-sea binary.

Referaty, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Sense of place amongst seafarers onboard ocean-going merchant vessels

NELSON TURGO

Regardless of the fact that safety onboard ocean-going merchant ships has greatly improved over the past century, seafaring is still considered as a high-risk occupation compared to shore-based industries. Such dire characterisation, however, does not do justice to the overall general safety of living and working onboard ships nowadays. Considering the contexts in which modern merchant vessels operate – multi-ethnic crewing, commercial pressure, reduced manning, extended social isolation, constantly changing weather conditions, etc., -merchant ships are in fact doing quite well in mitigating the occurrence of maritime accidents. What contributes to the general safety of working onboard merchant ships? To explain this, we look at the role of collective mind and heedful interactions (Weick and Roberts 1993) and how they apply to operations at sea. However, though collective mind and heedful interactions help shape ship management operations, there is something about organisational performance and socialities onboard that betoken further consideration. We need another frame to better understand it. Contextually sutured by issues related to power hierarchy, ethnic mix and work precarity, on top of collective mind and heedful interactions, this article submits that sense of place is at work in the organisation of safety and smooth operations onboard ships. Along these lines, sense of place fills in the gap, allowing for the socialisation of seafarers into the rules and expectations of the workplace for successful operations. It orients them to the dyadic social divide between officers and ratings and nationalities and the space they move around ships which in turn assists them to adapt to and participate in the structured and well-choreographed life onboard. The data which underpins this article were gathered from four merchant vessels and informal conversations with seafarers in four seafarers' centres in the UK between 2010 and 2019.

Vistula Spit Cut – and then what? The New Waterway's Place Between the Marinisation and the Criticism of Poland's Maritime Ambitions

WŁODZIMIERZ KAROL PESSEL

The new maritime route linking the Baltic Sea's Gulf of Gdańsk and the Vistula Lagoon, along with the deepening of the waterway through the Lagoon and along the Elbląg River and the modernization of marinas, is planned to conclude by spring 2023 for all the three stages of the project. It is a megaproject, as understood by, e.g. Bent Flyvbjerg, which is intended to significantly alter Poland's maritime economy and policy. In geographical terms, the cut will bring the Baltic Sea closer to Elbląg by 8 hours saved; the Elbląg port will finally become a real seaport. So far, it was only a seaport on paper, as the route from it to the sea leads through the territorial waters of the Russian Federation, with all the political and organisational conditions that stem with it. This, however, makes one ask the question, can one therefore anticipate that Elbląg, along with the entire subregion around the Vistula Lagoon, will in fact come closer to the sea in the social, economic, and cultural dimensions. The attempt to answer this question will be positioned in a theoretical framework, the poles of which will be Ludwik Janiszewski's concept of marinisation and Andrzej Piskozub's concept of "marine Poland". The former, regardless of its high level of theorisation, is an enthusiastic projection of the society which wants to take the fullest advantage of the stimuli stemming from acquiring a long coastline after 1945. The latter, on the other hand, contains warnings against the mythical relationship towards Polish marinist traditions and the voluntaristic approach to marine economy, i.e. the search for justifications for investment projects in phantom or strictly political foundations.

Restart kariery – kształcenie ustawiczne i rozwój zawodowy byłych żołnierzy Marynarki Wojennej.

IWONA KRÓLIKOWSKA

Dynamika i zmiany rynku pracy wymagają stałej aktualizacji badań, zatem, choć współcześnie edukacja ustawiczna oraz potrzeba nieustannego rozwoju zawodowego, związane z tempem zmian cywilizacyjnych, głównie w wyniku postępu technologicznego, są powszechnie opisywane w wymiarze indywidualnym, jak i w wymiarze organizacyjnym zauważyć można, że badania te nie obejmują każdego zawodu. Niewiele literatury mówi o sytuacji byłych żołnierzy zawodowych Marynarki Wojennej, o przyczynach opuszczenia przez nich struktur wojska (tzw. „wykruszeniach") oraz o wkładzie, jaki ich wcześniejsza służba na morzu może wnieść na rynek pracy oraz do rozwoju społeczeństwa. Artykuł wskazuje różne aspekty zagadnienia poruszając zarówno kwestię stereotypowego postrzegania byłych żołnierzy marynarki wojennej przez pracodawców, jak i cechy byłych żołnierzy marynarki wojennej postrzegane pozytywnie przez komercyjny rynek pracy i cenione przez pracodawców. Wskazuje także ścieżkę edukacji ustawicznej podejmowanej przez żołnierzy po odejściu ze służby.

Społeczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego Wybrzeża w latach 1945-1990 w świetle publikacji „Biblioteki Słupskiej"

ANDRZEJ MICHALAK

Rozwój gospodarczy wybrzeża po drugiej wojnie światowej był efektem zmian społeczno-politycznych , które dokonywały się w tym czasie w Polsce. Migracje ludności oraz przemiany demograficzne stanowiły podstawę dla rozwoju szeregu gałęzi przemysłu oraz rolnictwa. Wytworzenie tożsamości kulturowej na Ziemiach Północnych Polski było jednym z największych osiągnięć ukształtowanych zbiorowości terytorialnych

na tym obszarze. Cykl monografii " Biblioteki Słupskiej " dokumentował to zjawisko zarówno w wymiarze historycznym jak i statystycznym. Referat poświęcony jest przypomnieniu osiągnięć analitycznych z zakresu historii. ekonomii i socjologii dotyczących rozwoju gospodarczego Wybrzeża w latach powojennych.

Media, technologia i religia w społeczeństwie przyszłości

Numer: G28
Organizacja: Marta Kołodziejska (IFiS PAN), Sławomir Mandes (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.081, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Religii

Badania nad relacją między religią a mediami oraz technologią stanowią ważny nurt zarówno w naukach socjologicznych, jak i media studies czy teologii. Pandemia COVID-19 pokazała, jak duże znaczenie dla instytucji religijnych z jednej, a dla wyznawców i wspólnot z drugiej strony, mają media – zwłaszcza cyfrowe. Dzięki nim możliwe były transmisje nabożeństw, organizacja spotkań rad zborów czy parafii, kontakty z autorytetami religijnymi czy współwyznawcami. Można więc uznać, że pandemia przyspieszyła, czy też ugruntowała procesy mediatyzacji religii, które obserwowano od dekad (zob. Hepp, 2013).

W socjologii relacje między religią a mediami analizowane są z perspektywy przemian instytucji religijnych, autorytetów, a także wspólnotowości: korzystanie z mediów może prowadzić zarówno do ich erozji, jak i wzmocnienia, ale w każdym przypadku przyczynia się do ich przemian. Badania wskazują, że korzystanie z mediów oddziałuje również na sposób komunikowania religii, np. poprzez zacieranie granicy między religijnym i niereligijnym (Knoblauch, 2008), czy tworzenie nowych przestrzeni ekspresji tożsamości religijnej, jakimi są choćby vlogi czy grupy w mediach społecznościowych. Rytuały i praktyki religijne też ulegają przeobrażeniom poprzez media, zarówno w kontekście formy, treści, jak i nadawanych im znaczeń, jak np. wówczas, gdy zamiast praktyki medytacji we wspólnocie korzystamy do tego celu z aplikacji na smartfonie. Obserwowane przemiany wymagają postawienia nowych pytań i pogłębionej refleksji nad klasycznymi koncepcjami socjologii religii. Ponadto, relacje między religią a mediami poddawane są refleksji teologicznej, która rozwijać się będzie wraz z dalszymi przemianami tych relacji. Czym jest i może być Kościół w czasach mediatyzacji? Jaką funkcję pełni wspólnota religijna w zmediatyzowanym świecie? Jak konstruowana jest poprzez media tożsamość religijna? Na czym opiera się autorytet religijny, jeśli, jak np. w niektórych buddyjskich świątyniach, robot zastępuje mnicha przy uroczystościach pogrzebowych? Te i inne kwestie wymagać będą namysłu wraz z dalszym rozwojem mediów i intensyfikacją relacji między mediami, technologią i ludźmi. W refleksjach o życiu religijnym w społeczeństwie przyszłości media powinny tym samym stanowić ważny punkt odniesienia.

Celem proponowanej sesji tematycznej jest dyskusja nad kierunkami przemian procesów mediatyzacji religii w społeczeństwie przyszłości. Nie narzucając konkretnej perspektywy teoretycznej poświęconej mediatyzacji, proponujemy zwrócenie uwagi przede wszystkim – choć nie wyłącznie – na poniższe zagadnienia:

1. Instytucje religijne a media: główne kierunki przemian i ich konsekwencje, obecność instytucji religijnych w mediach, korzystanie z nowych technologii przez Kościoły, wspólnoty i organizacje religijne.

2. Media i teologia: dyskusje teologiczne wokół internetu i sposobach jego wykorzystania przez instytucje i wiernych.

3. Nowe ruchy religijne i media cyfrowe: w jaki sposób rozwój technologii oddziałuje na formy i struktury tych ruchów.

4. Przemiany praktyk i rytuałów religijnych: jak media mogą oddziaływać na zmiany formy i treści praktyk, w jaki sposób media umożliwiają nowe formy uczestnictwa.

5. Wspólnota i autorytet religijny: jak korzystanie z mediów przyczynia się do erozji, wzmocnienia, lub transformacji autorytetów.

6. Jak w 120 znakach opowiedzieć o Bogu? Komunikacja religijna i jej przemiany pod wpływem nowych mediów.

7. Jak badać relacje między religią a mediami w społeczeństwie przyszłości? Nowe wyzwania metodologiczne.

8. Czy potrzeba nam nowych teorii religii? Dyskusje nad rozwojem koncepcjami religii, wspólnot, Kościołów.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Mediatyzacja praktyk religijnych jako alternatywa dla tradycyjnej religijności w pandemii

RAFAŁ BOGUSZEWSKI

Wiara i zaangażowanie religijne to wciąż wyróżniające cechy polskiego społeczeństwa na tle innych krajów w Europie, jednakże i one podlegają wpływowi pandemii COVID-19 i jej skutków. W związku z ograniczeniami, które towarzyszyły Polakom na różnych etapach rozwoju pandemii, możliwość tradycyjnego udziału w praktykach religijnych nie zawsze była możliwa na taką skalę i w takim zakresie jak przed pandemią. Dla jednych oznaczało to zaprzestanie lub ograniczenie kultu religijnego, a dla innych poszukiwanie alternatywnych form uczestnictwa w praktykach religijnych – na przykład za pośrednictwem radia, telewizji czy internetu.

W swoim wystąpieniu, w oparciu o wyniki badań empirycznych, zaprezentuję jak Polacy postrzegają niebezpośrednie uczestnictwo w praktykach religijnych i na ile z takiej możliwości korzystają i korzystali na różnych etapach rozwoju pandemii COVID-19. Przedmiotem swoich analiz uczynię także to, na ile religijność zapośredniczona medialnie jest alternatywą dla tradycyjnych praktyk religijnych, a na ile stanowi dodatkową formę zaangażowania religijnego. Czy i w jakim zakresie alternatywne formy zaangażowania religijnego, które zyskały na znaczeniu w okresie pandemii, powodują zahamowanie procesu sekularyzacji oraz jak wpisują się w proces przemian religijności w Polsce.

Podstawę moich analiz będą stanowiły wyniki badań socjologicznych o charakterze ilościowym. Będą to zarówno dane zastane, jak i własne – pochodzące z badań CAWI zrealizowanych na różnych etapach rozwoju pandemii COVID-19 na kwotowych próbach dorosłych Polaków dobranych z panelu internetowego i zróżnicowanych ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, wielkość miejscowości zamieszkania oraz województwo.

„Budowanie odporności duchowej". Nauki o zdrowiu w mediach Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce i Wielkiej Brytanii w czasach pandemii.

MARTA KOŁODZIEJSKA

W wystąpieniu omówione zostaną wyniki analiz zawartości wybranych mediów Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w roku 2020 w Polsce i Wielkiej Brytanii oraz wywiadów przeprowadzonych z medialnymi ekspertami Kościoła wiosną 2020 roku. Celem analiz jest odpowiedź na pytania jak w czasie pandemii COVID-19 zmieniła się forma przekazu nauczania o zdrowiu w Kościele oraz jaką rolę pełniły w tym procesie media. Podstawą teoretyczną badania jest koncepcja głębokiej mediatyzacji (Hepp & Hasebrink, 2018),

wedle której mediatyzacja to przemiany form i sposób komunikowania się, intensyfikowane przez rozwój mediów cyfrowych. Materiał analizowano z zastosowaniem analizy dyskursu z perspektywy socjologii wiedzy (SKAD). Badanie wykazało, że w pierwszym roku pandemii w mediach Kościoła znacząco wzrosła liczba treści o tematyce zdrowotnej, a w samych narracjach uwypuklono kwestie związane z medycyną, psychologią i dietetyką, kładąc jednocześnie mniejszy nacisk na tematy religijne. Wskazuje to (a potwierdzają analizy wywiadów), że w Kościele zidentyfikowano nowe potrzeby wśród odbiorców mediów (niezależnie od wyznania) i zaproponowano stosowną odpowiedź, mającą na celu zainteresowanie osób spoza Kościoła publikowanymi treściami. Z punktu widzenia koncepcji mediatyzacji, jest to więc zmiana praktyk komunikacyjnych i zacieranie granic między różnymi sferami życia społecznego – tj. medycyny i religii – w celu włączenia narracji religijnych w świeckie dyskursy o zdrowiu. Dzięki mediom cyfrowym, poszerzanie zasięgu odbiorców i strategiczne pozycjonowanie własnych produkcji np. na YouTube możliwa była intensyfikacja tych procesów.

Hasztag islam, czyli mediatyzacja muzułmańskiej religijności

MARIA STOJKOW

Wzajemny wpływ islamu i mediów społecznościowych wydają się dziś być niezwykle ciekawym kierunkiem badań. Z jednej strony ważną kwestią poruszaną w teologicznych pismach islamskich jest kwestia stosunku islamu do mediów, z drugiej zaś współczesne media społecznościowe są kanałem komunikacji treści religijnych, miejscem gdzie toczy się debata między zwolennikami różnych odłamów islamu, gdzie muzułmanie żyjący w Polsce w dość dużym oddaleniu od innych muzułmanów zdobywają wiedzę dotyczącą doktryny i praktyk, ale też gdzie szukają potencjalnych partnerów życiowych i przyjaciół. Media społecznościowe są miejscem ekspresji ich tożsamości, co jest szczególnie ważne dla konwertytów. Interesującą kwestią związaną z obecnością muzułmanów w przestrzeni internetu jest zwrócenie uwagi na fakt, jak zmieniły się ich praktyki i rytuały, na ile zmieniła się ich treść, w czasach gdy kontakt z wiernymi i przedstawicielami islamskich instytucji religijnych z całego świata nie stanowi żadnego problemu. Polscy muzułmanie ze względu na uwarunkowania kulturowe i historyczne są grupą bardzo zróżnicowaną, jednak należy się zastanowić czy uczestnictwo w ograniczonej liczbie grup i społeczności zbudowanych wokół profili i fanpejdzy będzie wpływało na pewną ich unifikację? Celebrowanie rytuału religijnego jest również dziś często wzbogacone o wiele istniejących aplikacji np. do nauki recytacji Koranu, ułatwiających znalezienie odpowiedniej fatwy czy wyznaczenie kierunku na Mekkę, tak by ułatwić przygotowania do modlitwy. Celem wystąpienia będzie pokazanie wyników badań dotyczących praktyk i reprezenatcji polskich muzułmanów w mediach społecznościowych , zwłaszcza na Instagramie i TikToku.

Nowe media i technologie w praktykach religijnych rzymskich katoliczek w Polsce

ANNA SZWED

Zjawisko mediatyzacji charakterystyczne dla większości wymiarów życia społecznego nie omija także pola religijnego. Jak pokazują badania (np. Campbell et al. 2014; Campbell and Garner 2016; Campbell 2013; Lövheim and Lundmark 2019), różne formy religii cyfrowej (digital religion), wspólnot sieciowych (networked communities) czy aktywności wykorzystujące do celów religijnych nowe technologie stają się częścią pejzażu religijnego współczesnych społeczeństw. Badacze i badaczki wskazują jednocześnie, że najczęściej stanowią one uzupełnienie praktyk mających miejsce w sferze offline, a nie alternatywę dla nich.

Przedmiotem mojego wystąpienia jest próba odpowiedzi na pytanie o to, jaką rolę pełnią

technologie i nowe media, traktowane nie tylko jako narzędzia komunikacji, ale także jako środowiska, w praktykach religijnych rzymskich katoliczek w Polsce. W swoich analizach korzystam z dorobku badań nad digital religion oraz z ramy teoretycznej dostarczonej przez zorientowaną prakseologicznie koncepcję lived religion (Ammermann 2021). Przedmiotem mojej analizy są zarówno indywidualne praktyki religijne kobiet, jak i działania o charakterze kolektywnym, związane z funkcjonowaniem grup religijnych w sferze online. Opieram się na wynikach badań jakościowych prowadzonych w l. 2019-2020, które obejmowały wywiady pogłębione z 48 wykształconymi rzymskimi katoliczkami mieszkającymi w dużych polskich miastach oraz 15-miesięczną etnografię jednej ze społeczności katoliczek, łączącej ówcześnie działalność w sferze offline (grupy lokalne) i online (media społecznościowe).

Przeprowadzone badania pokazują, że wykorzystanie nowych mediów i technologii pełni ważną rolę dla podtrzymywania tożsamości religijnych kobiet. Zmediatyzowane praktyki indywidualne lub kolektywne, np. podejmowane w ramach społeczności online, stanowią uzupełnienie dla konwencjonalnych praktyk proponowanych przez instytucję Kościoła. Pozwalają one minimalizować napięcia doświadczane przez religijne kobiety w codziennym życiu, a wynikające np. z konieczności łączenia ról religijnych i świeckich w obliczu niedoboru zasobów czasu i energii, funkcjonowania w zsekularyzowanym środowisku wielkomiejskim itp. Stanowią także odpowiedź na deficyty pojawiające się w kontaktach z lokalnym Kościołem (np. nieatrakcyjność oferty dla kobiet). W szerszym wymiarze prezentowana analiza pokazuje, że zmediatyzowane praktyki religijne podważają jasny podział na to, co religijne i niereligijne, a w konsekwencji wskazują na konieczność zredefiniowania i szerszego ujmowania samego pojęcia praktyk religijnych.

Religijność interentowa. O transformacjach przekonań i praktyk w społeczeństwie usieciowionym.

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ GÓRNY

Referat jest skoncentrowany wokół procesów zachodzących w polu przekonań i praktyk religijnych warunkowanych przez umasowienie dostępu do sieci internetowej. Społeczeństwa współczesne funkcjonują w zasadniczej mierz dzięki systemom technologicznym opartym o sieć internetową. Jakakolwiek awaria techniczna skutkująca brakiem dostępu do Internetu, bądź jego znaczącym ograniczeniem oznacza poważne komplikacje w procesach zaspokajania potrzeb jednostek i zbiorowości we wszystkich płaszczyznach – od zapewnienia bytu biologicznego po satysfakcjonujące funkcjonowanie w wymiarze społecznym. Praktycznie wszystkie sfery życia w mniejszym albo większym stopniu znajdują swoją emanację w przestrzeni internetu. Dotyczy to również życia religijnego i zaspokajania potrzeb duchowych. Intersujące z socjologicznego punktu widzenie jest przyjrzenie się modyfikacjom i transformacjom wierzeń i praktyk religijnych zachodzącym w usieciowionych społeczeństwach. Pojawiają się w związku z tym pytania: na ile bergerwoski „święty baldachim" jest użyteczny w obliczu współczesnych społecznych huraganów; jak zmienił się jego kształt i rozmiar i czy nie stał się on jedynie trójwymiarową projekcją zastępującą realny ochronny dach.

Niniejszy materiał jest refleksją stanowiącą próbę nakreślenia kierunków przemian religijności we współczesnym świecie i propozycją wyznaczenia kierunków badań umożliwiających uchwycenie trajektorii i dynamiki transformacji duchowego życia człowieka w rzeczywistości zinterentyzowanej.

Przemiany praktykowania religii w kontekście trendów technologicznych i medialnych

(WYŁOŻONY)

RADOSŁAW SIEROCKI

Religia jako system społeczny nie jest wolna od wpływów zintegrowanego systemu komunikacyjnego, jak również od zmian i innowacji zachodzących w sferze technologii. Relacje te są o wiele bardziej złożone niż dałoby się to ująć w modelach technodeterministycznych mówiących o jednostronnych oddziaływaniach technologii (i mediów) na religię. Jednak zmiany zachodzące w obszarze technologii i mediów są bardziej dynamiczne i ekspansywne.

W analizie posługuję się kategorią trendu rozumianą – szeroko – jako kierunek zmian wartości lub potrzeb (Dragt 2018), a co za tym idzie również postaw, oczekiwań i praktyk społecznych. Trendy technologiczne i medialne są – w tym ujęciu – również trendami społecznymi. Kategorię megatrendów do opisu religii, religijności i duchowości wykorzystał – nawiązując do znanych badań Johna Naisbitta – Janusz Mariański (2016) wskazując na współczesne główne megatrendy religijne, m.in. sekularyzację, desekularyzację, indywidualizację, prywatyzację czy nową duchowość. Te megatrendy odnoszą się do zjawisk rozpoznanych i opisanych w badaniach z zakresu socjologii religii. Proponuję jednak spojrzeć na konfesyjne działania komunikacyjne i sposoby wykorzystywania mediów do celów religijnych przez pryzmat trendów opisywanych w licznych raportach trendowych prezentujących zmiany zachodzące w rożnych sektorach gospodarki i obszarach życia społecznego, w tym w sposobach posługiwania się technologią i mediami (np. Social Trends 2022, 2022 Media Trends and Predictions).

Analiza ma charakter poszukiwania sygnałów tego, czy i jakie odzwierciedlenie trendy te (np.: gospodarka twórców, patronów i fanów; hybrydowość jako nowa norma; dojrzewanie modelu subskrypcyjnego; przedstawianie zmian klimatycznych; początek końca niekontrolowanej ekspansji BigTechów; nowy wymiar danych) znajdują w działaniach podejmowanych przez redaktorów i administratorów portali religijnych, użytkowników mediów społecznościowych, blogerów, youtuberów, influencerów, etc. Na ile religia (ogólnie) i Kościół rzymskokatolicki ulegają trendom kształtującym sposoby korzystania z technologii i mediów, na ile zaś stawiają im opór lub funkcjonują obok głównych nurtów zmian?

Metody ilościowe: nowe wyzwania i nowe techniki badań socjologicznych

Numer: G37
Organizacja: Henryk Domański (IFiS PAN), Piotr Jabkowski (UAM)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 20, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Narastająca liczba i pogłębiająca się różnorodność badań socjologicznych (zarówno akademickich, jak również tych prowadzonych w sektorze komercyjnym) skłaniają do podejmowania metodologicznej refleksji nad jakością tych badań oraz do prowadzenia studiów nad konsekwencjami wynikającymi z wdrażania różnych procedur terenowych w ramach realizacji procesu badawczego. Refleksja nad jakością realizacji badań socjologicznych o charakterze ilościowym nabiera szczególnego znaczenia w kontekście trwającej od końca 2019 roku pandemii COVID-19, kiedy to wypracowane przez wiele lat i uznawane za najlepsze procedury realizacji badań terenowych musiały ulec rewizji wobec ograniczeń pandemicznych i związanych z tym wyzwań organizacyjnych.

Uzasadnia to rozpatrzenie tych kwestii

w ramach grupy Zjazdowej. Proponujemy, aby rozpatrywane problemy koncentrowały się wokół różnych aspektów dotyczących doskonalenia metodologii pomiaru i obejmowały zarówno etap przygotowania i realizacji badań terenowych, jak również opracowania danych wynikowych:

Techniki badawcze wobec zmieniającej się rzeczywistości społecznej – wykorzystanie nowoczesnych technologii w procesie gromadzenia danych – techniki wspomagane komputerowo. Rola nowych technik jako odpowiedź na trudności wynikające z ograniczeń pandemicznych.

Problemy i wyzwania w badaniach sondażowych – jak pozyskiwać respondentów i zwiększyć poziom realizowalności próby, panele internetowe, konwertowanie odmów, stosowanie gratyfikacji, wykorzystanie „mieszanych" technik realizacji wywiadu, itp.

Efekt skal pomiarowych, konstrukcji kwestionariusza, rozumienia przez badanych zadawanych pytań oraz mechanizmy udzielania odpowiedzi na zadawane pytania.

Błędy pomiaru w badaniach sondażowych – wartość uzyskiwanych danych.

Efekty ankieterskie oraz znaczeniowy aspekt sytuacji wywiadu.

Opracowanie danych – wybór technik „ważenia".

Procedury i techniki analityczne – prezentacja wybranych technik analizy statystycznej.

Możliwości pozyskiwania informacji z komplementarnych baz danych.

Techniki oraz algorytmy maszynowej analizy dużych korpusów tekstowych.

Ilościowe analizy dużych zbiorów danych – refleksja nad procedurami oraz danymi pozyskiwanymi w ramach procedur big data.

Międzynarodowe badania porównawcze – standaryzacja schematów doboru prób badawczych oraz procedur terenowych, kontekst społeczny oraz uwarunkowania kulturowe badań porównawczych.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Wskaźniki sekwencyjne: nowe narzędzie porównań między krajami

ZBIGNIEW SAWIŃSKI, ANNA KIERSZTYN I KATARZYNA KOPYCKA

W badaniach coraz częściej sięga się po informacje na temat historii kształtowania się bieżącej sytuacji badanych osób. Na przykład, rozpatrując czynniki sprzyjające decyzji o posiadaniu dziecka oprócz aktualnego dochodu respondenta bierze się pod uwagę również dane o dochodach z dłuższego okresu, gdyż aktualny dochód na skutek chwilowych perturbacji nie musi odzwierciedlać poczucia bezpieczeństwa finansowego. Do opisu przebiegu owej historii i oceny jej wypływu na wyjaśniane zjawiska proponuje się specyficzną klasę wskaźników zwanych sekwencyjnymi. Odzwierciedlają one nie tylko ogólny wzrost lub spadek pozycji badanego w latach poprzedzających badanie, lecz również stopień występowania obok siebie okresów, gdy badany w wymiarze danego czynnika znalazł się w bardziej lub mniej korzystnej sytuacji.

Użyteczność wskaźników sekwencyjnych znalazła potwierdzenie w badaniach nad ubóstwem, gdzie wykazano, że powielanie się sytuacji ubóstwa w kolejnych latach sprzyja powstawaniu przekonań o jego trwałym charakterze i ma tym większy wpływ na postawy i opinie badanych, im okres, w którym następuje nasilenie ubóstwa, jest bliższy momentowi badania. Wskaźniki sekwencyjne wymagają danych podłużnych, pochodzących z badań panelowych, bądź gromadzonych za pomocą pytań retrospektywnych.

W prezentacji skupimy uwagę na podstawowych własnościach wskaźników sekwencyjnych oraz omówimy sposób ich wykorzystania w projekcie „Dynamika niepewności zatrudnienia młodych: uwarunkowania, trajektorie i skutki

w perspektywie porównawczej" (https://crossnationalbiographies.edu.pl/). Celem projektu jest porównanie zjawiska prekaryzacji zatrudnienia w Polsce, Niemczech, Wielkiej Brytanii i USA. Ponieważ wybrane kraje znacząco różnią się między sobą, między innymi w zakresie przepisów prawa pracy, zasad zatrudniania, czy świadczeń przysługujących pracownikom, w projekcie zrezygnowano z prób skonstruowania wskaźników prekaryzacji pracy opartych o formę zatrudnienia, próbując zdefiniować prekaryjne zatrudnienie na podstawie wskaźników sekwencyjnych odnoszących się do trajektorii zawodowych. W wystąpieniu przedstawimy niektóre z uzyskanych rezultatów, jak również wstępne wnioski dotyczące perspektyw wykorzystania wskaźników sekwencyjnych w badaniach porównawczych.

Możliwości i ograniczenia zbierania paradanych w sondażach internetowych

TOMASZ ŻÓŁTAK , WSPÓŁAUTORZY: ARTUR POKROPEK, MAREK MUSZYŃSKI

Wykorzystanie urządzeń elektronicznych jako medium realizacji badań społecznych daje nowe możliwości w zakresie zbierania informacji o sposobie udzielania odpowiedzi przez respondentów. Dodatkowe dane, obejmujące czasy odpowiedzi, ewentualną korektę początkowo dokonanych wyborów, sekwencji działań czy trajektorii kursora mogą zostać relatywnie łatwo zebrane i wykorzystane do stworzenia tzw. wskaźników procesowych, które znajdują zastosowanie do opisu i wyjaśniania czynności podejmowanych przez badanych w badaniach z dziedziny psychologii poznawczej, badaniach edukacyjnych, jak też w badaniach sondażowych.

Do tej pory tego typu dane były zbierane przede wszystkim w warunkach laboratoryjnych lub w międzynarodowych badaniach umiejętności, prowadzonych z wykorzystaniem wystandaryzowanego sprzętu komputerowego i oprogramowania. Niemniej przy obecnym stanie technologii mogą one zostać łatwo zebrane również w powszechnie przeprowadzanych sondażach internetowych. Choć otwiera to drogę do szerokiego wykorzystania danych procesowych w badaniach społecznych, to zbieranie i późniejsza analiza danych pozyskanych w ten sposób napotyka na specyficzne problemy techniczne, wynikające z różnic w konfiguracji urządzeń i przeglądarek internetowych używanych przez respondentów.

Wystąpienie ma na celu pokazanie, w jaki sposób wskaźniki procesowe opisujące sposób poruszania kursorem na ekranie mogą zostać wykorzystane do wykrywania „nieuważnych odpowiedzi" (ang. careless/insufficient effort responding). Pokażemy również, jakie dodatkowe wyzwania wiążą się z wykorzystaniem tego typu informacji zbieranych w czasie typowej ankiety internetowej, a więc w nie wystandaryzowanym środowisku. Omówimy przy tym, jakie dodatkowe dane powinny zostać zebrane, aby umożliwić przekształcenie informacji o ruchach kursora do postaci zapewniającej lepszą porównywalność pomiędzy respondentami. W tym celu wykorzystamy dane z sondażowych eksperymentów metodologicznych przeprowadzonych z wykorzystaniem platformy ankietowej LimeSurvey i przygotowanego przez nas prostego apletu Javascript pozwalającego na zebranie danych procesowych.

Czy zgadzasz się? Czy zgadzasz się zdecydowanie? Długość skal odpowiedzi a weryfikacja substancjalnych hipotez

ARTUR POKROPEK, WSPÓŁAUTORZY: TOMASZ ŻÓŁTAK, MAREK MUSZYŃSKI

W socjologicznych badaniach ilościowych najważniejsze analizowane konstrukty takie jak zaufanie, wartości, postawy (np. wobec migrantów, zmian klimatycznych, zdrowia publicznego, wojny itp.) mierzy się najczęściej używając skal szacunkowych (np. typu Likerta), w których twierdzenia są oceniane przez respondentów poprzez

wskazanie kategorii odpowiedzi opisującej intensywność zgody lub niezgody z danym twierdzeniem. Nie ma jednak konsensusu co do tego, jakiego rodzaju skale szacunkowe najlepiej wykorzystywać w kwestionariuszach.

Dla przykładu, uogólnione zaufanie społeczne zwykle mierzy się pytaniem, "czy generalnie rzecz biorąc ludziom można ufać"?. Różne ośrodki badawcze zbierają odpowiedzi na takie pytanie używając skal o różnej długości: Gallup i Canadian General Social Survey używają skali zero-jeden, UK community Life Survey wykorzystuje cztery kategorie odpowiedzi, Australian General Social Survey pięć, World Values Survey dziesięć, a European Social Survey aż jedenaście.

Celem naszych badań jest stwierdzenie, czy wykorzystanie w kwestionariuszach różnych skal odpowiedzi ma wpływ na wyniki uzyskiwane w odniesieniu do substancjalnych pytań badawczych. Aby odpowiedzieć na to pytanie przedstawimy wyniki eksperymentu metodologicznego, w którym grupie 2246 respondentów zadaliśmy serię pytań sondażowych na temat zaufania społecznego, szczepień, samooceny umiejętności czytania, stosunku do czytanych tekstów oraz opinii dotyczących emigracji. Respondentów losowo przydzieliliśmy do grup, w których użyliśmy skal odpowiedzi o różnych długościach: 3-, 4-, 5-, 6-, 7-, 10- i 11-punktowej, a także tzw. suwak (ang. slider). W skalach o największej liczbie kategorii odpowiedzi manipulowano również użyciem etykiet kategorii – w jednej wersji były one przypisane do wszystkich kategorii, a w drugiej tylko do kategorii skrajnych.

Na wszystkich grupach przeprowadzamy serię analiz statystycznych i pokazujemy różnice w wynikach procedury wnioskowania statystycznego przy weryfikacji hipotez związanych z badanymi zmiennymi.
W analizach wykorzystujemy zarówno proste sumaryczne wskaźniki, jak i wskaźniki oparte na modelach cech ukrytych, pokazując, jak bardzo odpowiedzi na substancjalne pytania zależą od, czasami nieświadomie podejmowanych, decyzji metodologicznych.

Użycie paradanych komputerowych do poprawienia jakości danych ankietowych

(WYŁOŻONY)

MAREK MUSZYŃSKI , WSPÓŁAUTORZY: ARTUR POKROPEK, TOMASZ ŻÓŁTAK

Paradane (paradata) są szczególnym rodzajem dodatkowych danych możliwych do zebrania w każdej ankiecie (Couper, 1998). Tradycyjnie opisują one proces zbierania danych ankietowych, np. liczbę i rodzaj prób kontaktu z osobą wylosowaną do badania (Stoop, 2004), stanowiąc dodatkowe źródło wiedzy o przebiegu ankiety i, pośrednio, o jakości zebranych danych (Jacobs et al., 2020; Olson i Parkhurst, 2013).

Jednak ostatnio, wraz z rozwojem testowania i ankietowania przy użyciu komputerów, pojawiła się możliwość zbierania nowego rodzaju paradanych, tzw. danych procesowych (process data, log data; Kroehne i Goldhammer, 2018). Opisują one zarejestrowane działania respondenta, jakie podjął on w toku wypełniania ankiety. Dane te są możliwe do uzyskania niewielkim kosztem, a ich zbieranie nie powoduje zwiększonego obciążenia osób badanych, ani wydłużenia czasu trwania badania.

Użycie danych procesowych do poprawy jakości danych ankietowych ograniczało się do tej pory jedynie do wykorzystania informacji o czasie odpowiadania na pytania (Akrami et al., 2007; Bowling et al., 2021; Ulitzsch et al., 2021) w celu wykrywania niezaangażowanych respondentów. Jednakże, w ankiecie komputerowej możliwe jest zebranie o wiele większej liczby informacji opisujących proces udzielania odpowiedzi na pytania.

Dużą i jak dotąd słabo zbadaną grupę takich danych stanowią te charakteryzujące ruch kursora na ekranie. Dotychczasowe badania nad ich wykorzystaniem wskazują, że mają one pewien potencjał do zwiększenia wykrywalności niezaangażowanych respondentów (Stieger i Reips, 2010; Horwitz et al., 2017, 2019; Fernandez-Fontelo et al., 2020), jednak potrzeba dalszych prac, aby

określić, w jaki sposób tworzyć na podstawie takich danych syntetyczne wskaźniki i jaki jest najbardziej efektywny sposób wykorzystywania ich w analizach (np. w modelach pomiarowych).

W czasie wystąpienia zaprezentowane zostaną wskaźniki możliwe do skonstruowania na podstawie ruchów kursora oraz sposób wykorzystania ich do wykrywania stylów odpowiedzi (response styles) w ankietach internetowych. Użyte zostaną w tym celu dane z panelu badawczego obejmujące 2246 respondentów. Dane pochodzą z eksperymentu, gdzie manipulacji podlegała długość i forma skali odpowiedzi pytania. Następnie przedstawione zostaną wyniki analiz, w których zweryfikowano, czy poszczególne wskaźniki opisujące sposób poruszania kursorem są uwarunkowane z jednej strony formatem i długością skali odpowiedzi, a z drugiej poziomem funkcjonowania poznawczego, zmierzonego za pomocą internetowego testu inteligencji Pathfinder (Malanchini et al., 2021).

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Lęki i nadzieje – wojna w Ukrainie oczami Polaków. Wyniki badań sondażowych i analiza danych z mediów społecznościowych

MARIA FLAKUS , WSPÓŁAUTORZY: ARTUR POKROPEK, PIOTR KOC, HUBERT PLISIECKI

Badania wskazują, że stres i lęk zwiększają skłonność do wiary w teorie spiskowe i treści dezinformacyjne, które zmniejszają napięcie, upraszczając rzeczywistość i oferując powierzchowne wyjaśnienia przyczyn niepokojących zdarzeń (Hofstadter, 1966; Nefes, 2015; Robins i Post, 1997; van Prooijen i Jostmann, 2013). Dotychczasowe badania prowadzone w tym obszarze rzadko jednak podejmowano w warunkach realnie zwiększonego stresu i niepokoju (z wyjątkiem niedawnych badań dotyczących postaw wobec obostrzeń i szczepień oraz powiązanych z nimi teoriami spiskowymi i dezinformacją). Fakt ten może potencjalnie zwielokrotniać wskazywane w literaturze metodologicznej uniwersalne ograniczenia danych samoopisowych, które są podatne na liczne błędy, np. tendencję u osób badanych do przedstawiania się w korzystnym świetle (Nederhof, 1985). Stąd też, w badaniu kwestii społecznych silnie narażonych na występowanie efektu oczekiwań społecznych rekomendowane wydaje się poleganie na innych, alternatywnych źródłach informacji, np. śladach cyfrowych, takich jak dane z mediów społecznościowych, które są mniej podatne na podobne zakłócenia ze względu na zwiększoną anonimowość (Shaughnessy i in., 2018).

W niniejszych badaniach podjęto próbę analizy postaw wobec wojny w Ukrainie oraz różnych form dezinformacji wykorzystywanych do eskalacji negatywnych ustosunkowań wobec wojny i uchodźców z Ukrainy. Do analiz wykorzystano dane sondażowe oraz dane z mediów społecznościowych, by na przykładzie niniejszego zagadnienia pokazać, w jaki sposób łączyć można dane z badań sondażowych oraz śladów cyfrowych, np. treści i sentymentu komentarzy w mediach społecznościowych.

Badanie sondażowe przeprowadzone pięciokrotnie na dobranej kwotowo próbie Polaków (N > 1 000 osób). Mierzono w nim postawy w kolejnych pięciu tygodniach wojny w Ukrainie, przyglądając się zmianom, jakie w nich zachodziły w toku eskalacji działań wojennych. W szczególności, skoncentrowano się na następujących wątkach:

(a) chęci Polaków do przyjęcia uchodźców z Ukrainy

(b) poziomu obaw o możliwość eskalacji wojny

(c) poziomu wiary w różne teorie spiskowe dotyczące powodów wojny w Ukrainie.

W ramach walidacji danych sondażowych dokonano analizy treści pochodzących w mediów społecznościowych (Twitter, YouTube), w tym: fałszywych wiadomości i dezinformacji w Internecie. W tym celu wykorzystano narzędzia analityczne do przetwarzania języka naturalnego, które pozwoliły na identyfikację przejawów postaw w odniesieniu do zbioru ww. zagadnień związanych z wojną na Ukrainie oraz identyfikację źródeł dezinformacji.

W prezentacji omówione zostaną wyniki badań, wraz z ich praktycznymi implikacjami, ograniczeniami i propozycjami dalszych kierunków badawczych. Pokażemy, że systematycznie zbierane informacje z mediów społecznościowych mogą pomyślnie dopełniać wyniki analiz sondażowych i poszerzać ich potencjalną użyteczność naukową.

Badanie sondażowe na populacji cudzoziemców – wyzwania i rozwiązania w kontekście sondażu „Polska z perspektywy imigrantów" przeprowadzonego na zlecenie Urzędu ds. Cudzoziemców

ANNA WRONA

Od 2014 r. Polska doświadcza bezprecedensowej fali migracji, zaś cudzoziemcy stanowią coraz poważniejszą część ludności kraju – a jednocześnie wyjątkowo trudną do uchwycenia w badaniach sondażowych. Uzyskanie reprezentatywnej próby wymaga – oprócz oczywiście zastosowania doboru losowego – posiadania dobrego operatu losowania, czyli kompletnej bazy potencjalnych respondentów. Bazy takiej nie posiada w Polsce nikt, jednak niektóre instytucje państwowe administrują obszernymi zbiorami danych teleadresowych cudzoziemców. Jedną z takich instytucji jest Urząd ds. Cudzoziemców, który prowadzi krajowy zbiór rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców. Znajdują się w nim dane posiadaczy dokumentów pobytowych (zezwoleń na pobyt czasowy i pobyt stały, zaświadczeń o zarejestrowaniu pobytu obywatela UE/UK, zezwoleń na pobyt rezydenta długoterminowego UE, zezwoleń z tytułu posiadania statusu uchodźcy, i in.). Wykorzystanie tych danych do celów badań sondażowych jest jednak trudne. Urząd nie posiada infrastruktury ani zasobów ludzkich, które pozwalałyby na prowadzenie tego rodzaju badań, a przepisy o ochronie danych osobowych nie pozwalają na udostępnianie danych cudzoziemców podmiotom zewnętrznym, takim jak agencje badawcze.

W 2021 r., w ramach projektu Migracyjne Centrum Analityczne (MCA), UdSC udało się jednak przeprowadzić we współpracy z komercyjną agencją badawczą badanie sondażowe na losowej próbie cudzoziemców posiadających dokumenty pobytowe wydane na terytorium Polski. Badanie zostało przeprowadzone techniką mieszaną korespondencyjno-internetową, ze znaczącym wkładem pracowników UdSC, w sposób anonimowy i bez udostępniania danych osobowych cudzoziemców agencji badawczej. Próba została dobrana w sposób warstwowy – warstwami były grupy obywatelstw cudzoziemców. Wylosowano próbę 5000 cudzoziemców, do których UdSC skierował pisma z informacją o badaniu i adresem strony internetowej, na której zamieszczono kwestionariusz w sześciu wersjach językowych. Ostatecznie kwestionariusz wypełniło 641 respondentów. Do Urzędu wpłynęły też zwrotki pocztowe wskazujące na nieaktualność niektórych adresów lub inne powody niedostępności respondentów. Odzew był niejednakowy wśród poszczególnych kategorii respondentów – wyższy wśród obywateli Białorusi, niski wśród obywateli Wietnamu; chętniej odpowiadały osoby posiadające zezwolenie na pobyt stały oraz te osoby, które uzyskały zezwolenie pobytowe z tytułu połączenia z przebywającym w Polsce członkiem rodziny.

W trakcie swojego wystąpienia:

- przedstawię szczegóły realizacji badania sondażowego cudzoziemców we współpracy pomiędzy podmiotem publicznym i komercyjną agencją badawczą;
- porównam trzy kategorie cudzoziemców, spośród wylosowanej pierwotnie próby 5000 osób: (i) respondentów, którzy ostatecznie wypełnili kwestionariusz (ii) osób, do których informacji o badaniu nie udało się dostarczyć (zwrotki pocztowe) i (iii) pozostałych, którzy nie wypełnili kwestionariusza, ale też nie otrzymano zwrotki pocztowej z ich adresu;
- w oparciu o ww. analizę odniosę się do kwestii reprezentatywności otrzymanej w badaniu próby.

Parlamentarne ćwierkanie o pandemii

ANDRZEJ MELER

Bazą prezentacji będzie artykuł znajdujący się w toku recenzji prezentujący wyniki analizy sentymentu opartej na słowniku NAWL i dotyczącej postów polskich parlamentarzystów zamieszczanych na Twitterze podczas pierwszych 12 miesięcy pandemii koronawirusa. Efektem jest zidentyfikowanie istotnych różnic pomiędzy sentymentem postów publikowanych przez parlamentarzystów obozu rządzącego i opozycji, postów na temat pandemii i na inne tematy. Prezentacja poza zreferowaniem wyników zawartych w artykule poruszy metodologiczne problemy związane z analizą sentymentu w oparciu o słownik, ocenę słownika NAWL, opis ograniczeń związanych z pracą nad tekstami z Twittera.

Rekrutacja grup trudnodostępnych przez reklamy Facebooka: przykład pracowników platform

BARBARA JANCEWICZ

Facebook jest kanałem powszechnie stosowanym do rekrutacji badanych do wywiadów, focusów lub ankiet internetowych. Badacze zazwyczaj publikują posty z zaproszeniem do badania na wybranych grupach (np. Polacy w Londynie), a w artykułach opisują swój dobór próby jako wygodny (convenience) albo celowy. Jednak w ciągu ostatnich kilku lat popularność zyskuje używanie do rekrutowania narzędzi marketingowych Facebooka, a dokładniej nacelowanych reklam (mikrotargetowanie). Narzędzie to wygląda bardzo obiecująco, gdyż pozwala na selekcję respondentów ze względu na szereg cech wykraczających poza standardowe (wiek, płeć, miejsce pobytu): zainteresowania, poglądy polityczne, niedawne wydarzenia życiowe (ślub, narodziny dziecka, przeprowadzka). Dzięki temu możliwe jest precyzyjne dotarcie do grup, które innymi metodami są trudnodostępne, takich jak migranci, osoby, które niedawno wzięły ślub czy ludzie zainteresowani nietypowymi tematami. Planując badanie należy uwzględnić trzy kwestie:

1. Wielkość i obecność badanej grupy w serwisie Facebook, oraz potencjalne różnice w (nie)korzystaniu z serwisu przez różnorodne części badanej zbiorowości.

2. Identyfikowalność badanej grupy przez Facebooka. Zależnie od grupy badanej, dotarcie do respondentów przy pomocy sieci społecznych może być łatwe, jeśli dany serwis już identyfikuje daną grupę np. Polacy mieszkający poza granicami kraju; albo trudne, jeśli dany serwis sam nie wyróżnił takiej grupy np. Ukraińcy mieszkający poza granicami kraju.

3. Budżet rekrutacji i dopuszczalne skrzywienie próby. Mikrotargetowanie i algorytmy identyfikujące najodpowiedniejszych odbiorców reklamy stanowią broń obosieczną. Z jednej strony, pozwalają na szybkie i tanie dotarcie do wielu potencjalnych respondentów, z drugiej strony, wybieranie respondentów, którzy z największym prawdopodobieństwem wezmą udział w naszym badaniu wprowadza skrzywienie do próby. Można wybrać cel działania algorytmów oraz próbować częściowo zniwelować ich działanie, co pozwoli to na dotarcie do bardziej zróżnicowanej grupy respondentów, ale również znacząco podwyższy cenę oraz obniży efektywność rekrutacji.

Powyższe kwestie omówię na przykładzie rekrutacji pracowników platform zajmujących się transportem osób oraz dostarczaniem posiłków (np. Uber, Bolt, Wolt, Glovo, FreeNow, Pyszne.pl). Badana populacja stanowi grupę trudnodostępną, w znacznej części złożoną z migrantów, w dodatku nie jest to grupa wyróżniona przez Facebooka jako oddzielna kategoria osób. Zastosowanie próby kwotowej i równoległe uruchamianie wielu kampanii ograniczyło możliwość działania algorytmów Facebooka, co pozwoliło na dobór bardziej zróżnicowanej próby. Rekrutacja

pracowników platform stanowi dobre studium przypadku zalet i ograniczeń rekrutacji za pośrednictwem reklam. Dodatkowo pozwala na oszacowanie potencjalnych kosztów oraz możliwości łączenia różnych metod rekrutacji w przyszłych badaniach.

Nie tylko Zachód: Przedstawienie praktyk i standardów w badaniach sondażowych na świecie.

(WYŁOŻONY)

ADAM RYBAK

Zdecydowana większość metodologicznych analiz sondaży opiera się na materiale źródłowym wyłącznie z Europy i USA. Fakt ten ma oczywiście ważne uzasadnienie, to na tym obszarze jest najwięcej poważnych badań sondażowych i mają one najdłuższą tradycję. Nie oznacza to jednak, że ignorowanie programów badawczych z innych kontynentów nie utrudnia uzyskania pełnego obrazu sytuacji. W zglobalizowanym świecie, wymagającym zacieśniania kontaktów pomiędzy przedstawicielami nawet bardzo odległych kultur poruszenie tematu badań prowadzonych poza światem Zachodu wydaje się istotne.

Dlatego też w swoim wystąpieniu oprę się na analizach raportów metodologicznych i danych wynikowych z takich międzykrajowych projektów sondażowych jak: Afrobarometer, Arab Barometer, Comparative Study of Electoral Systems, East Asia Social Survey, International Social Survey Programme, Latin American Public Opinion Project, Life in Transition Survey, World Values Survey itp. uwzględniając dane od końca lat dziewięćdziesiątych do 2019 roku.

Przedstawię:

1. Ilościową dystrybucję takich charakterystyk jak technika, operat, dobór próby i różne aspekty „fieldwork effort" (zachęty materialne, listy zapowiednie, ilość prób kontaktu z potencjalnym respondentem itp.).

2. Dane na temat współczynników realizacji, jak też wewnętrznych i zewnętrznych kryteriów reprezentatywności – obliczanych na podstawie danych wynikowych sondaży i globalnych danych demograficznych ONZ.

3. Ocenę kompletności dokumentacji dla różnych lat, krajów i projektów.

Planowanym efektem wystąpienia będzie zarówno poszerzenie posiadanego przez część słuchaczy obrazu tego, jak na świecie wygląda prowadzenie badań sondażowych i ich dokumentowanie, jak również potencjalna inspiracja aspektami metodologicznymi rozpowszechnionymi w badaniach przeprowadzanych poza krajami Zachodu.

Badania będące podstawą wystąpienia są finansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki – grant 2019/33/N/HS6/00322

Metodyka, etyka i praktyka badawcza – badania społeczne w czasie kryzysu społecznego na przykładzie pandemii

Numer: G09
Organizacja: Sylwia Męcfal (UŁ), Adrianna Surmiak (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30, SGGW, BUD. 34, Sala 3/82
Sekcje: Sekcja Metodologii Badań Społecznych

Sytuacja pandemii i kwarantanny społecznej wpłynęła na wszystkie dziedziny naszego życia, w tym także na tematykę oraz sposób prowadzenia badań społecznych. Badacze i badaczki, którzy w tym okresie realizują lub planowali realizować projekty badawcze oparte

na bezpośrednim kontakcie z uczestnikami, stanęli przed wieloma wyzwaniami nie tylko natury metodologicznej i praktycznej, ale i etycznej. Szczególnie ważna w tym momencie jest refleksja nad dostępnymi możliwościami prowadzenia badań oraz ich konsekwencjami dla jakości badań i dobrostanu zaangażowanych w nie podmiotów.

Na podstawie ankietowych badań pilotażowych przeprowadzonych w pierwszym okresie pandemii w 2020 roku Beata Bielska, Katarzyna Kalinowska oraz Adrianna Surmiak (2021, w druku) wyróżniły cztery główne strategie metodologiczne stosowane przez badaczy społecznych prowadzących badania w pandemii: zawieszenie, rezygnacja, rekonstrukcja, kontynuacja, a także trzy stosowane podejścia etyczne: ostrożność, brak zmiany, zorientowanie na możliwość zmian w procesie badawczym (np. zwiększenie innowacyjności, elastyczności). Strategie te i stosowane rozwiązania nie były jednorodne i można przypuszczać, że wpływają na nie zarówno czynniki indywidualne (np. kompetencje badaczy, wrażliwość etyczna) jak i czynniki instytucjonalne.

Jako organizatorki grupy tematycznej chciałybyśmy wspólnie z jej uczestni(cz)kami zastanowić się nad następującymi kwestiami:

1. Wpływ Covid-19 na projekty badawcze, które:

1.1. zostały zaplanowane i skonceptualizowane przed pandemią:

a. Czy rozważano rezygnację z badań i dlaczego?

b. Czy zmieniła się metodologia badawcza w realizowanych projektach i w jaki sposób? (m.in. zakres podejmowanych zagadnień, dobór uczestników, sposób prowadzenia badań, uzyskiwane dane) Jakie to przyniosło konsekwencje? Jakie rozwiązania zastosowano w projektach zaplanowanych jako jakościowe, a jakie w projektach zaplanowanych jako ilościowe?

c. Czy i ewentualnie jak sytuacja pandemii wpłynęła na stosowane rozwiązania etyczne?

d. Jakie trudności napotkano i jak je rozwiązano? (metodologiczne, etyczne, praktyczne, emocjonalne i inne)

e. Jak badacze zadbali o dobrostan własny i uczestników badań? Co było w tym pomocne a co utrudniało taką dbałość?

1.2. zostały zaplanowane i skonceptualizowane podczas pandemii (ale nie dotyczą zagadnień związanych z pandemią)

a. jakie rozwiązania zastosowano w zakresie technik badawczych i etyki badawczej?

2. Rozwiązania praktyczne stosowane przez badaczy/badaczki w badaniach dotyczących pandemii:

2.1 Dlaczego badacze zdecydowali się na projekt badawczy dotyczący pandemii? (np. względy praktyczne, zauważenie ważnego zjawiska społecznego)

2.2. Jakie metody i techniki badań wybrali w warunkach pandemii i dlaczego? Czy okazały się skuteczne?

2.3. Jakie wyzwania, problemy i dylematy badawcze i etyczne wiązały się z takim projektem?

3. Wpływ pandemii i innych kryzysów społecznych (jak np. katastrofy naturalne, kryzys uchodźczy, kryzysy polityczne) na badania społeczne w przyszłości:

3.1. Czy pandemia trwale zmieni sposób prowadzenia badań i ewentualnie w jaki sposób? (np. czy wzrośnie rola badań on-line, nowych technologii w badaniach, itp.)

3.2. Czy pod wpływem pandemii nastąpi re-definicja „terenu badań"?

3.3. Czy i jak Covid-19 wpłynie w przyszłości na zakres podejmowanych zagadnień, jakość wyników badań i rolę badań i badaczy społecznych?

3.4. Jak inne kryzysy społeczne wpłynęły na zmiany w badaniach społecznych? Czy pojawiły się innowacje w zakresie technik badawczych czy rozwiązań etycznych? (np. w badaniach związanych z kryzysem uchodźczym)

4. Edukacja badawczo-etyczna w czasie pandemii.

4.1. Jak uczyć badań terenowych/ kontaktowych w czasie pandemii?

4.2. Jak jakość nauczania i zmiana sposobu nauczania w czasie pandemii w zakresie metod badań społecznych/ praktyki badawczej może wpływać na kompetencje i dojrzałość badawczą oraz etyczną przyszłych badaczy i badaczek?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Badania społeczne w pandemii – strategie metodologiczne i etyczne

KATARZYNA KALINOWSKA

Spowodowane przez pandemię i lockdown przeobrażenia relacji międzyludzkich i życia społecznego pociągnęły za sobą zmiany praktyk badawczych w obszarze nauk społeczno-humanistycznych. Kryzysowe warunki realizacji badań w pandemii wywołały konieczność wypracowania sposobów radzenia sobie z nową sytuacją w życiu zawodowym badaczek i badaczy.

W referacie zaprezentuję wyniki pilotażowych badań dotyczących strategii metodologicznych i etycznych przyjmowanych przez badaczy społecznych i humanistycznych w pierwszej fali pandemii COVID-19. Badania przeprowadził zespół w składzie: Beata Bielska, Katarzyna Kalinowska i Adrianna Surmiak w kwietniu i maju 2020 roku. W badaniach wykorzystałyśmy metodę ankiety jakościowej. Na podstawie wypowiedzi badaczek i badaczy wyróżniłyśmy trzy podejścia do kwestii etycznych w trakcie pandemii: niezmienne (nothing has changed), zorientowane na szansę (opportunity-oriented) i ostrożnościowe (precautionary) (Surmiak et al. 2022). W toku dalszych analiz wyróżniłyśmy cztery główne strategie metodologiczne stosowane przez badaczy i badaczki społeczne w pandemii: rezygnacja, zawieszenie, kontynuacja, (re)konstrukcja (Kalinowska et al. nieopublikowane). Strategie te i stosowane rozwiązania nie były jednorodne i można przypuszczać, że wpływają na nie zarówno czynniki indywidualne (np. kompetencje badawcze, wrażliwość etyczna), jak i czynniki instytucjonalne (np. sposób finansowania badań, wsparcie udzielane w miejscu pracy).

Badania społeczne w pandemii – strategie metodologiczne i etyczne

SYLWIA MĘCFAL

Sytuacja pandemii i kwarantanny społecznej wpłynęła na wszystkie dziedziny naszego życia, w tym także na tematykę oraz sposób prowadzenia badań społecznych. Badacze i badaczki, którzy w tym okresie realizują lub planowali realizować projekty badawcze oparte na bezpośrednim kontakcie z uczestnikami, stanęli przed wieloma wyzwaniami nie tylko natury metodologicznej i praktycznej, ale i etycznej. Szczególnie ważna w tym momencie jest refleksja nad dostępnymi możliwościami prowadzenia badań oraz ich konsekwencjami dla jakości badań i dobrostanu zaangażowanych w nie podmiotów.

David Neal w rozmowie ze Scottem Knowlesem (2021), dotyczącej reakcji badaczy katastrof na sytuację pandemii, zwraca uwagę na konieczność spojrzenia długofalowego w badaniach społecznych, zwłaszcza w obszarach badawczych, które zostały szczególnie dotknięte przez pandemię, np. socjologia medycyny, badania grup podatnych na zranienie, wykluczonych. Jego zdaniem badania nawet najtrudniejszych obszarów życia społecznego są konieczne, ale nie wystarczy idea „socjologii gorącej" czy też, posługując się terminologią badaczy katastrof, rapid methodology. Potrzebne jest spojrzenie charakterystyczne dla slow disaster research (Knowles 2014, 2020).

W referacie na podstawie przeglądu literatury przedmiotu przyjrzę się temu, jakie rozwiązania metodyczne, praktyczne i etyczne stosowane były podczas pandemii w projektach z zakresu badań społecznych (także w projektach badawczych nurtu disaster research), jakie problemy napotykano, a także zastanowię się nad tym, jakie zmiany, wprowadzone podczas pandemii, mogą zostać włączone do praktyki badawczej.

Konkurs „Pamiętniki Pandemii" – metodologiczne, praktyczne i etyczne wyzwania

JUSTYNA KOŚCIŃSKA, MAŁGORZATA ŁUKIANOW

Podczas wystąpienia zaprezentujemy założenia metodologiczne projektu badawczego „Pamiętniki Pandemii", będącego wspólną inicjatywą socjologów z Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk. Badanie czerpie z zapoczątkowanej przez Znanieckiego oraz Thomasa (1918-1920) metody analizy dokumentów osobistych, która sprawdza się w warunkach lockdownu, a więc – w sytuacji braku bezpośredniego kontaktu z osobami badanymi. Co więcej, metoda dokumentów osobistych towarzyszyła badaczom życia społecznego w okresach dużych zmian społecznych. Wreszcie, projekt „Pamiętniki Pandemii" skorzystał na tym, że okres pandemii skłaniał do zapisywania swoich doświadczeń, obserwacji i stanów emocjonalnych wywołanych pandemią, co było widoczne między innymi w mediach społecznościowych.

Zachęcając do prowadzenia i przesyłania pamiętników pisanych od początku pandemii do 15 czerwca 2020 roku, chcieliśmy zgromadzić możliwie jak najszersze spektrum relacji osób mieszkających w Polsce oraz Polaków mieszkających poza granicami kraju. Interesowało nas życie codzienne w pandemii: w jaki sposób zmieniają się codzienne praktyki pamiętnikarzy – czy i jak okres kwarantanny wpływa na ich plan dnia, relacje, sposoby podejmowania pracy, rozrywki.

Realizacja badań w czasie lockdownu pociągnęła za sobą szereg konsekwencji o charakterze organizacyjnym oraz etycznym. Działając w swoistym "laboratorium badawczym", którym stała się pandemia Covid-19, stanęliśmy przed różnorodnymi pytaniami: w jaki sposób realizować i propagować badanie tak, by nie podsycać lęków i niepokojów społecznych? Jak analizować pamiętniki zawierające trudne, osobiste relacje i opisujące indywidualne dramaty? Jak zadbać o komfort osób uczestniczących w badaniu, jak i samych badających? Jak oddzielić konkurs od projektu badawczego? Podczas prezentacji zaprezentujemy szereg rozwiązań, które przyjęliśmy podczas przeprowadzania projektu, takich jak szczególna dbałość o anonimizację, czy standardy „reklamowania" konkursu.

Na konkurs nadesłano 404 pamiętniki, z czego 17 w formie rękopisów. Grupa pamiętnikarzy była bardzo zróżnicowana. Autorzy reprezentowali osoby w różnym wieku, o różnym wykształceniu i statusie społeczno-ekonomicznym. Wśród zgłoszonych tekstów dominowały te przesłane przez mieszkańców dużych miast. Swoją reprezentację mieli też mieszkańcy mniejszych miejscowości i wsi. Same teksty też były bardzo zróżnicowane: od jednostronicowych, po liczące nawet około 200 stron. Wszystkie pamiętniki zostały udostępnione w ramach Archiwum Danych Jakościowych Polskiej Akademii Nauk.

Prezentowane badanie może stanowić punkt wyjścia do dyskusji nad metodyką, etyką i praktyką badawczą w czasie kryzysu społecznego, jakim jest pandemia COVID-19. Pozwala również zadać pytania o skuteczność metody pamiętnikarskiej oraz jej przyszłość w naukach społecznych. Liczne zgłoszenia konkursowe oraz ich zróżnicowanie ukazuje szeroką społeczną potrzebę zapisu przeżyć związanych z tamtym okresem. Niewątpliwie zebrany materiał jest unikalnym zapisem doświadczania i opisywania pandemii koronawirusa oraz stanu izolacji. Daje on szansę na przyjrzenie się, jaką funkcję spełnia narratywizowanie własnych doświadczeń w momencie niepewności społecznej.

Przerwane narracje. O (dys)kontynuacji badań z kobietami z doświadczeniem raka piersi zrzeszonych w organizacji pacjenckiej.

KATARZYNA SŁABY

Od marca 2019 realizuję badania terenowe w dwóch stowarzyszeniach pacjenckich – stowarzyszeniu kobiet z doświadczaniem raka piersi („Amazonki") oraz mężczyzn po raku prostaty („Gladiator") w jednym z miast w centralnej Polsce. Badania te dotyczą sposobu narratywizacji choroby nowotworowej oraz bycia członkinią/członkiem Stowarzyszenia pacjenckiego.

Stowarzyszenie kobiet zorganizowane jest w oparciu o model bliskiej społeczności, miejsca tworzenia się więzi, poczucia przynależności i wspólnie przeżywanej codzienności.

Projekt zaplanowany był tak, aby czas zapraszania do wywiadów pogłębionych poprzedzony był moją wielomiesięczną obecnością w Stowarzyszeniu, tak aby możliwie zminimalizować dyskomfort przyszłych rozmów. Przez ten czas uczestniczyłam w codziennych jak i wyjątkowych wydarzeniach z życia Stowarzyszenia, towarzysząc moim partnerkom w badaniu przy różnych okazjach. Nadejście pandemii Covid-19 gwałtownie przeorganizowało dynamikę projektu. Z chwilą wprowadzenia lockdownu w marcu 2020 moje badania dalekie były od ukończenia, jednak nie zdecydowałam się na przeprowadzanie wywiadów telefonicznych mimo sugestii, że powinnam kontynuować badania inną metodą/techniką. Jednak tematyka wywiadów w połączeniu z niemożnością stworzenia komfortowej atmosfery przez badaczkę (kontakt wzrokowy, fizyczna obecność wraz z niewerbalną stroną konwersacji dającej poczucie zrozumienia i bezpieczeństwa) oraz brak, nieraz, swobodnych warunków w domu Rozmówczyń do odbycia takich rozmów, sprawiły, że nie zdecydowałam się na to.

Do czasu aż nie uznałam wraz z moimi partnerkami w badaniu, że osobiste spotkanie będzie bezpieczne, utrzymywałam z nimi kontakt telefonicznie, ale nie po aby przeprowadzać wywiady, ale po to, aby dowiedzieć się o stan zdrowia, samopoczucie czy po prostu porozmawiać na różne tematy w czasie tej szczególnej izolacji.

Poza zawodowym zaangażowaniem temat moich badań pozostaje dla mnie bliskim także z powodu moich rodzinnych historii nowotworowych. Od czasu kiedy zajęłam się tym tematem, po raz pierwszy w 2012 roku, moje badania stanowią pewną ciągłość, pewną narrację dochodzenia do bycia badaczką doświadczenia osób po nowotworze, prowadzenia badań, ale też ujawniania i przyglądania się swoim wątkom autobiograficznym. Pandemia spowodowała mocne przerwanie tej opowieści, co stanowiło dla mnie sytuację trudną i stresującą ze względu na obowiązujące mnie terminy, ale przede wszystkim – ze względu na strach o życie i zdrowie moich partnerek w badaniu, które ze względu na wiek i osłabiony układ odpornościowy wypełniały znamiona grupy szczególnego ryzyka.

Ten regularny kontakt sprawił, że z czasem zaczęłam przyglądać się tym wydarzeniom jako swego rodzaju kontynuacji badań, ale na innych zasadach i być może z refleksją czym właściwie są „dane". Długoterminowe przebywanie w terenie zastąpione zostało kontaktem telefonicznym, a później – serią wyjazdów terenowych, jednak w dużej ostrożności wobec przebywania tam stale z uwagi na możliwe zmiany w obostrzeniach z dnia na dzień czy możliwości zachorowania mojego lub kogokolwiek ze Stowarzyszenia.

Pandemia w moich badaniach odsłoniła pewną nieodporność na okoliczności „tradycyjnie" pojmowanej etnografii, zbliżając moje wysiłki do etnografii określonej mianem „etnografii patchworkowej" (Günel, Varma, Watanabe 2020), sfragmentaryzowanej, ale wciąż utrzymującej pewien metodologiczny rygor. Etnografii zorientowanej na inne „bycie" w terenie z uważnością na zmieniające się warunki, rezygnującej z imperatywu linearności badań i ich „produktywności", godzącej się na to, że zaplanowane wcześniej procesy nie niosą obietnicy stałości, a zmiana ich dynamiki może stać się szansą na inne

pojmowanie badań i ich ograniczeń, jak i produkowanych przez te badania wiedzy i relacji. To także próba ponownego przyjrzenia się temu, czy można utrzymać podział miedzy „domem", „życiem", a „terenem" i co to ewentualne zamazywanie granic może oznaczać dla badań jak i samej badaczki.

Możliwości, ograniczenia i etyczność prowadzenia wywiadów biograficznych zdalnie

ANNA DOLIŃSKA

Opowiedzenie historii swojego życia wydaje się z pozoru prostym zadaniem, co skutkuje niejednokrotnie iluzorycznym przekonaniem, że prowadzenie badań w oparciu o metodę biograficzną jest proste i niemal każdy/a badacz/ka może je realizować. W efekcie, materiały biograficzne bywają zbierane bez należytego przygotowania metodologicznego, a to skutkuje trywializującym podejściem do tychże materiałów w procesie analizy (Kaźmierska 2012, Waniek 2020, Kaźmierska, Waniek 2020). Podczas gdy specyfika interakcyjna sytuacji badacz/ka-badany/a, która zachodzi w trakcie prowadzenia biograficznych wywiadów narracyjnych oraz sekwencyjność faz rzetelnie przeprowadzonego wywiadu pociąga za sobą szczególnie wiele dylematów natury etycznej.

Pandemia koronawirusa COVID-19 i wielomiesięczny lockdown postawiły badaczy społecznych przed problemem – czy wskazane i etyczne jest kontynuowanie realizacji badań jakościowych online? W przypadku zespołu realizującego projekt NCN „Naukowcy mobilni kulturowo? Doświadczenie awansu społecznego w perspektywie narracyjnej", który w momencie ogłoszenia lockdownu w marcu 2020 roku był w trakcie realizowania badań, był to dylemat, czy wskazane i etyczne jest kontynuowanie realizacji wywiadów biograficznych online, uwzględniając specyfikę tej metody?

Już przed pandemią ukazywały się opracowania omawiające możliwości wykorzystania narzędzi zdalnych do prowadzenia np. wywiadów pogłębionych, grup fokusowych czy jakościowych badań podłużnych, i wskazywały na szereg zalet prowadzenia wywiadów online (Lo Iacono, Symonds, Brown 2016, Archibald i in. 2019, Parncutt, Seither-Preisler 2019). W wystąpieniu skupię się na wywiadach biograficznych i omówię szereg przeciwwskazań jak i dyskusyjnych korzyści z realizacji wywiadów narracyjnych za pośrednictwem komunikatorów internetowych, odnosząc się do specyfiki tej metody zbierania materiału oraz doświadczenia zdobytego podczas realizacji projektu „Naukowcy mobilni kulturowo".

Wnioski, które zaprezentuję, nie są jednoznacznymi rekomendacjami dla wszystkich badaczy i badaczek społecznych pracujących metodą biograficzną, a efektem (autoetnograficznych) refleksji metodologicznych, które towarzyszyły nam w ramach konkretnego projektu badawczego podczas wewnętrznych dyskusji zespołu, prowadzonych w trakcie seminariów, asynchronicznie przez aplikację Slack, oraz obserwacji osób realizujących projekt w czasie pandemii COVID-19. Opierają się one na eksperymencie metodologicznym i decyzji o zrealizowaniu próbnie 3 wywiadów narracyjnych za pomocą platformy Zoom. Motywy podjęcia takiej decyzji były dwojakie – na wyraźną prośbę dwóch badanych, oraz ze względu na odległość geograficzną w przypadku trzeciej osoby. Pomimo trzech odmiennych doświadczeń (pierwszy wywiad był „nieudany", drugi „udany", trzeci niereprezentatywny) zdecydowaliśmy się realizować kolejne wywiady wyłącznie twarzą w twarz. Podczas wystąpienia, zaprezentuję argumenty, które przeważyły o takiej decyzji zespołu badawczego.

Wyzwania badań ewaluacyjnych w czasach pandemii: wielka improwizacja, czy racjonalne modyfikacje?

(WYŁOŻONY)

MAGDALENA DUDKIEWICZ

Badania ewaluacyjne stanowią obowiązkowy i oczywisty element realizacji wielu projektów władz lokalnych obejmujących działania na rzecz mieszkańców, przede wszystkim w zakresie profilaktyki i pomocy. Referat będzie dotyczył badań realizowanych w trakcie pandemii COVID-19 na zlecenie Biura Pomocy i Projektów Społecznych Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy.

Realizacja badań wymagała zarówno modyfikacji w zakresie metodologii (związanych z „przejściem" na kontakty zdalne lub hybrydowe), jak i zakresu merytorycznego: pandemia wymusiła dołączenie komponentu radzenia sobie przez poddawane ewaluacji podmioty (samorządy dzielnicowe oraz organizacje pozarządowe) w całkowicie nowej sytuacji oraz możliwości bieżącego modyfikowania przez zleceniodawców wymogów w zakresie wymogów stawianych realizatorom w zakresie sposobów działania.

Omówione zostaną doświadczenia z ewaluacji następujących programów: przeciwdziałania przemocy w rodzinie, przeciwdziałania zakażeniom HIV-AIDS, przeciwdziałania uzależnieniom (od alkoholu i od narkotyków).

Etyczne strategie projektów międzynarodowych na przykładzie badania „Social distancing survey" (2019-2020), zrealizowanego przez Academia Sinica, National Taiwan University

(WYŁOŻONY)

ALICJA ŁASKA-FORMEJSTER

Pandemia Covid-19 w znaczący sposób zmieniła nie tylko rzeczywistość społeczną ale i badawczą, co było/jest powszechnie doświadczane i poddawane analizom zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i w obszarze badań empirycznych. Zmiana ta zachodziła czasami procesualnie, innym razem miała charakter dynamiczny, nagły. Ograniczenia związane chociażby z możliwością przemieszczania się w przestrzeni publicznej, czy między krajami i kontynentami zmusiły obywateli, a wśród nich badaczy, do reorganizacji planów projektowych, najczęściej tych których istotą był bezpośredni kontakt z badanymi. Tak graniczna zmiana społeczna („być może paradoksalnie, a być może naturalnie") przyczyniła się także do intensyfikacji inicjacji badań, których celem była analiza wpływu pandemii (we wszystkich jej wymiarach) na wszelkie aspekty i formaty życia. A zatem, tak jak w wybranych obszarach pandemia ograniczyła lub uniemożliwiła realizację badań, tak w innych zintensyfikowała i była katalizatorem dla określonych przedsięwzięć analitycznych.

To co wydaje się interesujące z perspektywy badacza, to m.in. wyodrębnienie czynników wpływających na rozstrzygnięcia metodologiczne na poziomie projektowania badań społecznych, decyzji dotyczących ich przebiegu w czasach pandemii COVID-19, oraz analiza czynników inicjujących, mobilizujących prace zespołowe i poddające pod refleksję zasady tej współpracy. Za Anną Urbaniak czynniki wpływające na badania społeczne w czasach pandemii COVID-19 można podzielić na trzy grupy: (1) czynniki wynikające z natury samej pandemii, (2) czynniki wynikające ze sposobów zarządzania pandemią oraz (3) czynniki wynikające ze społecznego postrzegania pandemii. W proponowanym wystąpieniu pragnęłabym odnieść się pośrednio do drugiej grupy czynników, do których zalicza się (…) sposoby definiowania grup ryzyka, wprowadzany rygor sanitarny i środki zapobiegające zarażeniom, gdyż celem badania, do realizacji którego powstał międzykontynentalny zespół badawczy, były konsekwencje dystansu społecznego wprowadzonego, jako jeden ze środków zapobiegawczych,

ograniczających liczbę zakażeń.

Na przykładzie tego konkretnego projektu badawczego, w którym uczestniczyli przedstawiciele 5 uczelni wyższych z 5 różnych kontynentów, pragnę poddać pod dyskusję zasady obowiązujące zarówno na etapie inicjacji (2019), realizacji (2019/2020), jak i wykorzystania wyników tego badania. Dość zaskakującymi dla mnie jako członkini zespołu były zarówno sugestie dotyczące mobilizowania respondentów do udziału w internetowym badaniu ankietowym, zasady dotyczące udostępnienia, jak i publikacji jego wyników. Tematyka wystąpienia dotyczyłaby zatem strategii i rozwiązań metodologicznych oraz zasad etycznych zastosowanych w tym konkretnym badaniu, zrealizowanym przez Instytut Socjologii na Narodowym Uniwersytecie Tajwańskim.

1. Urbaniak, A. (2020). Wpływ pandemii COVID-19 na badania społeczne dotyczące starości i starzenia się. W: M. Ćwiklicki, K. Sienkiewicz-Małyjurek, (red.). Ekonomia Społeczna. Przedsiębiorczość społeczna w czasie kryzysu (s. 11–21). Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Wpływ obostrzeń sanitarnych na realizację badań terenowych w społeczności zróżnicowanej wyznaniowo

(WYŁOŻONY)

PAWEŁ ORZECHOWSKI

Rok 2020 zapisze się jako przełomowy, głównie ze względu na pojawienie się realnego zagrożenia dla zdrowia i życia w postaci pandemii COVID-19. Problem, który w bardzo krótkim czasie stał się globalny pociągnął za sobą szereg konsekwencji, spowodowanych stopniowym wprowadzaniem przez poszczególne rządy państwowe obostrzeń i restrykcji, mających na celu zminimalizowanie transmisji koronawirusa. Skutki pandemii odczuli również badacze społeczni, którzy w obliczu trudności (związanych choćby z dotarciem do respondentów) musieli zredefiniować założenia planowanych przedsięwzięć.

W wystąpieniu chciałbym podzielić się własnymi przemyśleniami i spostrzeżeniami dotyczącymi konieczności wprowadzenia zmian w metodologii zrealizowanego projektu, w którym brałem udział jako jeden z kierowników. Tematem przedsięwzięcia było lokalne zróżnicowanie religijne i jego dynamika społeczna i kulturowa, występujące w gminie Brzeziny. Badanie zostało zrealizowane we wrześniu 2020 roku (pomiędzy tzw. pierwszą i drugą falą pandemii w Polsce) i było połączone z wyjazdem studentów jednej z warszawskich uczelni, którzy w tym czasie odbywali praktyki zawodowe. W projekcie wykorzystano kilka wybranych technik i metod badawczych: obserwację uczestniczącą, indywidualne wywiady pogłębione i wywiady kwestionariuszowe oraz zogniskowane wywiady grupowe (minigrupy). Każda z nich wymagała wprowadzenia pewnych modyfikacji zarówno w fazie konceptualizacji, jak i terenowej.

Wybrane problemy, które zostaną szerzej omówione dotyczą:

- Zapewnienia środków ochrony uczestnikom obozu naukowo-badawczego i respondentom, czyli płynu do dezynfekcji rąk i maseczek.
- Obaw wśród badanych przed spotkaniem face-to-face z badaczami-studentami.
- Wykorzystywania sytuacji pandemicznej do odmowy uczestnictwa w rozmowie/spotkaniu.
- Zmian schematów doboru respondentów spełniających określone kryteria, zwłaszcza na etapie rekrutacji do zogniskowanych wywiadów grupowych.
- Konstrukcji minigrup zamiast klasycznych wywiadów fokusowych.
- Modyfikacji narzędzi badawczych.
- Komplikacji związanych z dotarciem do respondentów (przykładowo

konieczności odbywania przez nich kwarantanny i przebywania w izolacji).

- Nałożenia się niedogodności związanych z małą liczebnością interesujących badaczy grup wśród wyznawców mariawityzmu.
- Tzw. „rezygnacji w ostatniej chwili" z uczestnictwa w wywiadzie/dyskusji.
- Występowania dodatkowych trudności na płaszczyźnie etycznej i emocjonalnej.
- W referacie zostaną ponadto poruszone wątki, odnoszące się do:
- Praktycznych rozwiązań badawczych w projekcie zorientowanym na poznanie: relacji w zróżnicowanej kulturowo społeczności lokalnej oraz pierwszych skutków pandemii w życiu respondentów.
- Zmian w postrzeganiu i wykorzystywaniu badań terenowych.
- Dalszych perspektyw realizacji przedsięwzięć badawczych w reżimie sanitarnym.
- Edukacji kolejnych pokoleń studentów i kształtowania ich postaw etycznych wobec szeroko pojętego terenu, a zwłaszcza respondentów i interlokutorów.

Miasto a polityka migracyjna, między niezależnością a współdziałaniem

Numer: G36
Organizacja: Agnieszka Bielewska (SWPS), Ewa Ślęzak (UE w Krakowie)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.024, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Polityki migracyjne miast można postrzegać jako odzwierciedlenie polityk krajowych lub jako niezależne od nich. Celem panelu jest spojrzenie na rozwiązania wypracowywane i wdrażane przez różne miasta polityki migracyjnej państwa. Obiektem naszego zainteresowania są miasta, główną destynację migrantów, które nie tylko czerpią zyski z ich napływu, ale też zmagają się z różnymi wyzwaniami związanymi z ich obecnością np. rosnącą różnorodnością. O ile polityka migracyjna państwa może być bardziej lub mniej wyregulowana, bardziej lub mniej zdefiniowana, a państwo może nawet całkowicie zaniechać działań związanych z polityką integracyjną, to obecność migrantów w miastach wymusza podjęcie i wdrażanie różnego rodzaju rozwiązań

Analiza rozwiązań formułowanych przez poszczególne miasta pokazuje dużą różnorodność wynikającą z większego lub mniejszego napływu migrantów, lokalnej historii, jak też szerszego kontekstu jakim jest polityka migracyjna państwa jest formułowana.

Autonomia miast pozwala na zaistnienie rozbieżności między politykami na szczeblu krajowym i lokalnym, a brak rozwiązań na poziomie krajowym bywa rekompensowany przez działania miast, które podejmują próby tworzenia własnej polityki migracyjnej. Jest to szczególnie widoczne w przypadku grupy wysoko wykwalifikowanych migrantów, postrzeganych jako czynniki zmieniające pozycję miasta w globalnych obwodach władzy, będących zarówno wynikiem, jak i przyczyną wzrostu gospodarczego.

Pytania, na które poszukujemy odpowiedzi w ramach panelu to między innymi:

- W jaki zakresie polityki władz miejskich pokrywają się z polityką migracyjną państwa, a gdzie istnieją rozbieżności i z czego one wynikają?
- Czy i w jaki sposób władze miejskie różnicują migrantów i jakie grupy są adresatami miejskich polityk migracyjnych?

- W jaki sposób pandemia Covid-19 wpłynęła na polityki migracyjne na poziomie państwa i miast?
- W jaki sposób miasta budują sieci w celu prowadzenia polityki migracyjnej?
- Jaka jest odpowiedź miast na kryzys migracyjny?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Globalizacja przez migrację i uchodźctwo? Pytanie o dynamikę społeczną w miastach drugich Europy Środkowej

MAREK NOWAK

Problematyka migracyjna i uchodźcza stała się ostatnio jednym z najbardziej intensywnie dyskutowanych zagadnień badawczych. Przyczyny tego faktu są oczywiste na gruncie wydarzeń politycznych i będą zapewne oczywiste w dającej się wyobrazić przyszłości. Co jest interesujące, poligonem intensywnych zjawisk migracyjnych są obszary Europy Środkowej, już nie tylko jako miejsca z których się emigruje, szukając szans gdzie indziej, ale również jako miejsce docelowe migracji. W zaproponowanej konceptualizacji chcielibyśmy to opisać posługując się kategorią „globalizujących się miast", nawiązując do koncepcji globalizacji oraz zwrócenia uwagi na zjawiska mobilności w odniesieniu do tzw. miast drugich, bo to one stają się obecnie obszarem najbardziej intensywnie zachodzących zmian. Migracja i uchodźctwo są naszym zdaniem jednym z istotnych wskaźników tego procesu, wartych badawczego wysiłku. Tzw. przejście migracyjne dokonało się w Polsce już w 2016 roku, ale jego konsekwencje w postaci polityku publicznych poszczególnych samorządów i polityki na poziomie państwa obserwujemy z opóźnieniem. Uruchomiło to szereg studiów i analiz ilustrujących procesy akomodacji do nowych warunków struktur samorządowych i społeczności lokalnych. Równie interesujące są zjawiska migracji z puntu widzenia migrantów, uchodźców, czy ekspatów. Przedmiotem wystąpienia będzie prezentacja materiału empirycznego i wniosków z desk research zebranych w Krakowie i Poznaniu przez zespół badaczy z UJ i UAM, dotyczących polityk migracyjnych oraz pozycji i postaw samych migrantów. Intencją wystąpienia będzie zaproszenie do dyskusji na temat zjawisk umiędzynarodowienia miast naszego regionu i próba naszkicowani dynamiki procesu oraz jego konsekwencji.

Migracje i miasta w Polsce w czasie kryzysu humanitarnego 2022 roku. Główne wyzwania i najlepsze lokalne praktyki.

MARTA PACHOCKA, WSPÓŁAUTORZY: KAROLINA ŁUKASIEWICZ, KAMIL MATUSZCZYK, MICHAŁ NOWOSIELSKI, DOMINIK WACH

W trzecim tygodniu od rosyjskiej inwazji na Ukrainę ponad 3 miliony osób opuściło kraj, szukając schronienia głównie w państwach ościennych, w tym czterech państwach Unii Europejskie (UE) i Republice Mołdowy. Zdecydowana większość osób, ponad 2 miliony (według stanu na 20.03.2022 r., dane UNHCR) przekroczyła granicę polsko-ukraińską. Polska administracja centralna i lokalna oraz organizacje pozarządowe, a także zwykli mieszkańcy kraju stanęli przed niespotykanym w swojej skali i w powojennej historii Europy wyzwaniem przyjęcia i odpowiedzi na najbardziej niezbędne potrzeby osób uciekających z Ukrainy. W praktyce, to jednak głównie duże i małe miasta oraz społeczności lokalne od pierwszych dni kryzysu humanitarnego mierzą się z nowymi dla siebie wyzwaniami. Niniejsza prezentacja ma na celu analizę lokalnych wyzwań oraz wyłaniających się różnych modeli odpowiedzi miast na kryzys, a także czynników, które

wpływają na powstawanie różnych modeli odpowiedzi. W prezentacji posłużymy się wynikami badań realizowanych w ramach trzech projektów, w tym dwóch finansowanych w ramach programu Horizon 2020 oraz jednym przez Fundację Konrada Adenauera w Polsce, przez badaczy z SGH i OBM UW. Badania obejmowały wywiady z różnymi lokalnymi interesariuszami reprezentującymi lokalną administrację i organizacje pozarządowe świadczące pomoc migrantom oraz organizacje migranckie. Badania były prowadzone między innymi w Warszawie, Krakowie, Gdańsku i Łomży. Wyniki badań pozwalają wyróżnić kilka modeli odpowiedzi na kryzys, zależnych od przedkryzysowej populacji migrantów mieszkających w miastach, przedkryzysowych doświadczeń miast w zakresie budowania polityk integracyjnych dla migrantów, oraz przedkryzysowych relacji z rządem.

Odpowiedź miast na potrzeby migrantów w czasach kryzysu. Lekcje z Berlina, Sztokholmu, Londynu oraz Nowego Jorku.

KAROLINA ŁUKASIEWICZ, WSPÓŁAUTORKI: KAMIL MATUSZCZYK, EWA CICHOCKA

W czasach kryzysu, gdy rządy na poziomie krajowym potrzebują więcej czasu na zorganizowanie adekwatnej odpowiedzi, która ostatecznie często pomija lub nawet ogranicza prawa społeczne migrantów, miasta i społeczności lokalne zmuszone są do wdrażania szybkich rozwiązań odpowiadających na potrzeby wszystkich mieszkańców, w tym migrantów. Tym samym, w kontekście kryzysu, miasta w jeszcze większym niż zwykle stopniu zyskują niezależność w tworzeniu i implementacji innowacyjnych, efektywnych i dopasowanych do lokalnych potrzeby polityk adresowanych do migrantów. Rosnąca decentralizacja generuje jednak, często pomijane w badaniach migracji ryzyka, takie jak oferowanie sfragmentaryzowanych polityk i programów o nierównej jakości, wdrażanych przez wielu trudnych do skoordynowania aktorów społecznych.

Niniejsza prezentacja ma na celu zwrócenie uwagi na te ryzyka, oraz wyciągnięcie wniosków w zakresie tego, jak najlepiej budować odpowiedź miast na potrzeby migrantów w czasie kryzysu. W prezentacji przedstawimy wyniki badania odpowiedzi lokalnych systemów pomocy społecznej na potrzeby migrantów w czterech miastach będących głównymi destynacjami migracyjnymi w Europie i USA: Berlinie, Sztokholmie, Londynie i Nowym Jorku. Badanie obejmuje 50 wywiadów realizowanych w 2022 roku, w czasie pandemii COVID-19, z przedstawicielami instytucji świadczących pomoc migrantom, z samymi migrantami oraz z innymi interesariuszami lokalnego systemu pomocy społecznej w tych miastach. Wywiady były transkrybowane i kodowane za pomocą oprogramowania Dedoose, oraz analizowane używając podejścia teorii ugruntowanej. Badanie jest częścią 4-letniego projektu finansowanego z Narodowego Centrum Nauki.

Wyniki naszych badań wskazują na to, że podobnie jak obecnie w polskich miastach, także w tych analizowanych przez nas, to lokalne administracje, organizacje pozarządowe i lokalna społeczności odgrywały główną rolę w budowaniu odpowiedzi na potrzeby migrantów. Szybkość, elastyczność, efektywność i wszechstronność ich reakcji okazały się nieocenione. Jednocześnie, nasze badania wskazują na to, że przesuwanie odpowiedzialności za pomoc migrantom z poziomu centralnego na poziom miast i organizacji pozarządowych generuje ryzyka. Na szczeblu krajowym rosnące nastroje antyimigranckie towarzyszą cięciom wydatków socjalnych. Tymczasem lokalne władze zbierają żniwa takiej polityki. Organizacje samorządowe i pozarządowe borykają się z niedofinansowaniem i niestabilnym finansowaniem, koordynacją świadczonych usług, czy nierówną jakością oferowanych programów. Ostatecznie generuje to rosnące wyzwania dla imigrantów i stwarza nierówne szanse integracyjne.

Polityki migracyjne polskich miast. Samorząd miejski w Polsce jako inicjator i podmiot wdrażający polityki migracyjne

MARTA JASKULSKA

Jedynym ze sposób przeciwdziałania negatywnym skutkom depopulacji w Polsce i czynnikiem rozwoju społecznego i gospodarczego może być polityka migracyjna. Jednak na poziomie krajowym takiego dokumentu brakuje, wypowiedzi polityków rządzącej koalicji wskazują na opór wobec uwzględniania migrantów w politykach krajowych. Potrzeba wprowadzenia polityk migracyjnych została jedynie hasłowo wprowadzona w projekcie Krajowej Polityki Miejskiej 2030 (projekt przedstawiony do konsultacji w grudniu 2021).

Polityki migracyjne realizowane są na poziomie samorządów, w sposób mniej lub bardziej uporządkowany. Celem referatu jest odpowiedź na pytanie czy i w jaki sposób polskie miasta prowadzą działania na rzecz migrantów (imigrantów i reemigrantów), w szczególności:

1) przygotowanie urzędów do obsługi i współpracy z osobami nieposługującymi się j. polskim,

2) warunków edukacji dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracji,

3) działań na rzecz adaptacji / integracji zawodowej i społecznej osób z doświadczeniem migracji,

4) włączenia migrantów w lokalne życie publiczne i procesy stanowienia prawa.

Podstawą referatu są badania przeprowadzone na reprezentatywnej próbie polskich miast małych i średnich (badania ilościowe) oraz analizie polityk migracyjnych we wszystkich dużych miastach Polski (badania jakościowe). Zasadnicza część badania została przeprowadzona w grudniu 2021 i styczniu 2022. Uzupełniona zostanie o wnioski i doświadczenia wynikające z kryzysu migracyjnego po wybuchu wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku.

Polityka włączenia na przykładzie miasta Gorzowa Wielkopolskiego.

(WYŁOŻONY)

JOANNA LUBIMOW, ŁUKASZ BUDZYŃSKI

W referacie zostanie podjęta analiza polityki włączenia realizowana przez miasto Gorzów Wielkopolski. Obejmuje ona działania skierowane wobec migrantów ekonomicznych oraz uchodźców podejmowane przez samorząd, organizacje pozarządowe oraz grupy nieformalne. Autorzy referatu podejmą próbę oceny działań miasta realizowanych w warunkach standardowych i ekstraordynaryjnych związanych wojną w Ukrainie.

Miasto, przestrzeń publiczna, partycypacja

Numer: G74
Organizacja: Barbara Lewenstein (UW), Dariusz Śmiechowski (ASP w Warszawie)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.024, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

We współczesnych koncepcjach rozwoju miast podkreśla się znaczenie rozwoju zrównoważonego, który stawia na spójność społeczną, rozumianą jako harmonię między naturą, człowiekiem i ekonomiką. Dla osiągnięcia tych celów należy odejść od modernistycznych iluzji miasta racjonalnego, kompleksowego i odgórnie zaprojektowanego,

miasta „maszyny" w kierunku „oddolności" tj. planowania tych procesów z udziałem mieszkańców a także uwzględniania w nich relacji między materialną tkanką miasta a społecznym wymiarem przestrzeni miejskiej. W tym ujęciu materialna tkanka miasta, (urbanistyka i architektura), która determinuje zachowania w przestrzeni publicznej nie jest obecnie realizacją założeń tylko profesjonalistów czy deweloperów, ale w coraz większym stopniu wpływ na to jaki kształt urbanistyczny przybierają nasze sąsiedztwa mają mieć mieszkańcy i inne instytucje powiązane z danym terytorium. To zadanie wymaga ściślejszej współpracy między urbanistami / architektami i socjologami w celu optymalizowania procesu planistycznego i wypracowania adekwatnych metod i narzędzi do prowadzenia dialogu z mieszkańcami. Oznacza to także wprowadzenie wiedzy socjologicznej do urbanistyki i tworzenie nowej dziedziny – socjourbanistyki.

Celem sesji jest przegląd dobrych praktyk współpracy socjologów z urbanistami i architektami w procesach planistycznych miasta, dookreślenia w nich roli socjologów. Bardzo wyraźnie odwołujemy się tutaj do koncepcji socjologii publicznej w wydaniu Michaela Burawoya, jednocześnie nie tracąc z pola widzenia możliwych ograniczeń i zagrożeń jakie wiązać się mogą z granicami takiego zaangażowania. Chcemy te granice w dyskusji określić. Dążyć będziemy do wskazania optymalnych metod i szerzej strategii konsultacji w odniesieniu do konkretnych prac planistycznych (plan zagospodarowania przestrzennego, rewitalizacja, modernizacja przestrzeni, nowe inwestycje). Do udziału zapraszamy oprócz socjologów również urbanistów i architektów posiadających doświadczenia w planowaniu przestrzennym. Efektem sesji będzie pozjazdowa publikacja.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Prawo do zdrowego miasta – od potrzeb mieszkańców do lepszego projektowania

ANNA DOMARADZKA, MIKOŁAJ BIESAGA, MAGDALENA KOŁODZIEJCZYK

W naszym wystąpieniu skoncentrujemy się na wnioskach z realizacji międzynarodowych badań i projektów w dziedzinie zdrowia publicznego i dobrostanu mieszkańców miast, prowadzonych w oparciu o zasadę partycypacji i współuczestnictwa w projektowaniu nowych rozwiązań przestrzennych. Punktem wyjścia opisywanych wyników jest perspektywa prawa do miasta (Lefebvre 1968), kładąca szczególny nacisk na aktywny i podmiotowy udział mieszkańców w kształtowaniu zdrowej przyszłości miast. W pierwszej kolejności omówimy założenia prawa do zdrowego życia w mieście (Corburn 2009) i wynikające z niego postulaty projektowania dla zdrowia, realizowane między innymi poprzez rozwiązania oparte na naturze (Frantzeskaki 2019). Następnie skupimy się na metodach pomiaru i pobudzania lokalnego potencjału do rozwiązywania problemów mieszkańców, ze szczególnym naciskiem na obszar zdrowia i jakości życia.

Prawo do zdrowego życia jest nie tylko jednym z podstawowych praw człowieka (WHO 2002), ale także warunkiem koniecznym egzekwowania i korzystania z innych praw politycznych, a także warunkiem szerszego dobrostanu mieszkańców miast. Dlatego w działaniach projektowych koncentrujemy się na rozpoznaniu potrzeb różnych grup mieszkańców miast i podsumowujemy ustalenia dotyczące związku zdrowia fizycznego i psychicznego z różnymi cechami środowiska miejskiego. W tym kontekście analizujemy nowe metodologie „planowania dla zdrowia" – oparte na koncepcji Blue-Green Solutions – wdrażane w ramach projektów euPOLIS i HEART finansowanych przez Komisję Europejską (Bozovic et al. 2017). Oba projekty koncentrują się na wpływie zielonych i niebieskich przestrzeni na zdrowie i samopoczucie ludzi w szerszym kontekście przyjazności przestrzeni miejskiej dla życia lokalnej społeczności mieszkańców (livability, Wagner, Caves 2012).

W podsumowaniu zaprezentujemy całościowy model „livability" oparty na wskaźnikach społecznych, ekonomicznych, przestrzenno-środowiskowych i zdrowotnych, który pozwala nam kompleksowo ocenić wpływ interwencji opartych na naturze, wprowadzanych w naszych miastach pilotażowych.

Literatura

Bozovic, R., Maksimovic, C., Mijic, A., Smith, K. M., Suter, I., & Van Reeuwijk, M. (2017). Blue Green Solutions. A Systems Approach to

Sustainable, Resilient and Cost-Efficient Urban Development, 10.

Corburn, J. (2009). Toward the healthy city: people, places, and the politics of urban planning. Mit Press.

Frantzeskaki, N. (2019). Seven lessons for planning nature-based solutions in cities. Environmental science & policy, 93, 101-111.

Lefebvre, H. (1968). Le Droit à la ville. Paris: Anthropos.

Wagner, F., & Caves, R. W. (Eds.). (2012). Community livability: Issues and approaches to sustaining the well-being of people and communities. Routledge.

Konsultacje terenów zieleni w miastach

MARIA ŚRODOŃ

Rewitalizacje i remonty terenów zieleni w polskich miastach często są przyczyną ostrych konfliktów z mieszkańcami. Ciągle brakuje świadomości dobrych praktyk, która pomogłyby samorządom prowadzić procesy tak, by lepiej odpowiadać na potrzeby mieszkańców i tym samym minimalizować ryzyko konfliktu.

Na terenach zieleni miejskiej ogniskują się różne, często sprzeczne, interesy: mieszkańców pragnących kontaktu z przyrodą i spokoju; tych którzy wyprowadzają psy; rodziców z dziećmi; mieszkańców zainteresowanych aktywnością fizyczną; a także tych, dla których teren zieleni jest miejscem rozrywki (koncerty, kawiarnie, potańcówki), itd. Dochodzą do tego interesariusze – profesjonaliści: architekci krajobrazu i ekolodzy miasta czy przyrodnicy. Te dwie grupy także często bywają niezgodne: architekci krajobrazu zwykle są bardziej zainteresowani walorami estetycznymi projektu, ekologów i przyrodników zaś interesuje pozostawienie przyrody jak najbardziej „dzikiej", bo taka sytuacja sprzyja bioróżnorodności w miastach.

Uzgadnianie projektów zieleni jest zadaniem bardzo trudnym, z czego władze samorządowe rzadko kiedy zdają sobie w pełni sprawę, gdy ogłaszają przetarg na projekt parku.

W moim referacie przedstawię różne sposoby konsultowania terenów zieleni z mieszkańcami miast, zarówno te, które niosą wysokie ryzyko konfliktu, jak i te, które znacząco je minimalizują.

Uspołecznienie procesu planistycznego na przykładzie pozaustawowych konsultacji społecznych „Re:witalizacja Wzgórze Karscha"

PIOTR HETMAŃCZYK

Przedmiotem referatu jest studium przypadku: pozaustawowych konsultacji społecznych pod nazwą „Re:witalizacja Wzgórze Karscha", mające na celu określenie na tym przykładzie potencjalnych szans i zagrożeń wiążących się z procesami partycypacyjnymi w planowaniu przestrzennym. Przedmiotowe konsultacje społeczne odbyły w 2019-2020 roku w Kielcach, i były częścią projektu „Przestrzeń dla partycypacji 2" realizowanego przy udziale funduszy unijnych przez m.in. Fundację „Stocznia". Celem procesu „Re:witalizacja Wzgórze Karscha" było zebranie założeń do jednostkowej zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Kielce, a także w dalszej

perspektywie, założeń do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego przedmiotowego terenu. W pierwszej części referatu omówiony zostanie sam proces partycypacyjny oraz jego wyniki. Następnie ocenie zostaną poddane czynniki wpływające na jego efektywność, z uwzględnieniem uwarunkowań zewnętrznych, w tym wynikających ze struktury własności terenu. Na zakończenie referatu przedstawione zostaną efekty podjętych działań oraz przedyskutowane zostaną pozytywne i negatywne aspekty pozaustawowego procesu partycypacyjnego „Re:witalizacja Wzgórze Karscha".

Dolne Młyny – eksperymentalna przestrzeń miejska

KATARZYNA RABIEJ-SIENICKA

W wielu miejscach świata można spotkać postindustrialne eksperymentalne przestrzenie, w Londynie – galeria Tate Modern w dawnej elektrowni Bankside, w Berlinie – Tacheles w dawnym domu handlowym czy w Madrycie – kulturalny kompleks Matadero w dawnych rzeźniach. Podobnym miejscem, o którym odwiedzający mówili „Berlin w centrum Krakowa" były Dolne Młyny – postindustrialna przestrzeń na terenie dawnej fabryki tytoniu. Dolnych Młynów 10 to adres popularnego punktu spotkań i miejsce spędzania wolnego czasu dla krakowian, który przez 5 lat (2015-2020) był zagłębiem dobrych restauracji, koncertów, rozrywki, sztuki, oddolnych inicjatyw i pracowni artystycznych.

Analizując przypadek Dolnych Młynów postaram się znaleźć odpowiedzi na pytania o to w jaki sposób pojawia się rozdarcie lub pęknięcie w porządku rzeczy w kontekście miasta? Znając historię DM10 nasuwają się również pytania o to, dlaczego DM10, których potencjał doceniał zarówno biznes, społeczność, jak i władze miejskie upadło? Dlaczego nie stało się legendą i atrakcją turystyczną budującą pomost pomiędzy lokalnymi społecznościami, mieszkańcami a turystami?

Celem referatu jest eksploracja przestrzeni wykazującej wiele warstw znaczeniowych i analiza procesu zmian zachodzących w przestrzeni miejskiej – przeobrażania się zrujnowanych budynków poprzemysłowych w alternatywne, eksperymentalne centrum kultury i konsumpcji oraz aktywny miejski tygiel. A także analiza potencjału koncepcji heterotopii Foucaulta (2005) w badaniach eksperymentalnych przestrzeni wytwarzanych w procesie transformacji miejskiej.

Konceptualizacja miejskiej transformacji postindustrialnych przestrzeni w centrum kultury i konsumpcji jako miejsce heterotopowe (Foucault 2005) wydaje się owocna. Na przykład otwiera dialog między teraźniejszością a przyszłością (Edwards and Bulkeley, 2017), który leży u podstaw miejskiej transformacji (Hölscher et al., 2021). Pojęcie transformacji miejskiej wykorzystuję jako soczewkę analityczną do opisania i zrozumienia ciągłych i złożonych procesów oraz ich dynamiki manifestujących się w miastach, a także tego, jak ta dynamika zmienia funkcje miejskie i lokalne potrzeby (Iwaniec et al., 2019; McCormick et al., 2013). W tym kontekście odnajduję reakcję urbanistyczną, która przybrała formę eksperymentalną.

Zastosowanie do analizy koncepcji heterotopii Foucaulta pomaga również badać nienormatywne aspekty transformacji miejskich, które dotyczą przestrzeni, w których rzeczy są w jakiś sposób „inne" – bez interpretowania ich jako patologiczne. Heterotopia jest miejscem pomiędzy prawdziwą, rzeczywistą przestrzenią społeczną a utopią. Takie miejsca mają związek ze społecznościami, w których ustanawiane są nowe normy, wówczas, gdy stare przestają funkcjonować. Heterotopie zapewniają drogi ucieczki od normy tym samym wzmacniając możliwości samostanowienia. Dają też możliwość eksperymentowania w byciu innym, co daje potencjał zrywania obecnego porządku rzeczy. Dlatego ta koncepcja może być wykorzystana do analizy działań społeczności, która powstała wokół transformacji opuszczonej postindustrialnej przestrzeni w aktyny tygiel miejski.

Bibliografia:

Edwards G. A. S. & Bulkeley H. (2017). Heterotopia and the urban politics of climate change experimentation. Environment and Planning D: Society and Space, 36(2) 350–369.

Foucault, M. (2005). Inne przestrzenie. tłum. A. Rejniak-Majewska, Teksty Drugie 6 (96): 117-125.

Hölscher, K., Frantzeskaki N. (2021). Perspectives on urban transformation research: transformations in, of, and by cities. Urban Transformations 3(1) 1–14.

Iwaniec, D. M., Cook E. M., Barbosa O. & Grimm N. B. (2019). The Framing of Urban Sustainability Transformations. Sustainability, 11(3) 573.

McCormick K., Anderberg S., Coenen L. & Neij L. (2013). Advancing sustainable urban transformation. Journal of Cleaner Production, 50: 1–11.

Realizacja strategii zrównoważonej urbanizacji w szwedzkim Malmö i czeskiej Ostrawie

(WYŁOŻONY)

KAROLINA CYNK

W obliczu problemów środowiskowych ogniskujących się na terenach zurbanizowanych, władze wielu miast w Europie i na świecie coraz bardziej zdecydowanie skłaniają się ku rozwojowi skierowanemu na zrównoważoną urbanizację. Strategia ta polega na tworzeniu sieci powiązań trzech elementów: środowiskowego, społecznego i ekonomicznego. Właściwe zaplanowanie, finansowanie i zarządzanie miastami pomaga nie tylko w walce z zanieczyszczeniem środowiska, ale także w walce z chorobami cywilizacyjnymi, ubóstwem, bezrobociem, nierównościami społecznymi i innymi globalnymi wyzwaniami. (UN, https://unhabitat.org/World%20Cities%20Report%202020, dostęp 22.02.2022)

Celem prezentacji jest porównanie dwóch europejskich miast – szwedzkiego Malmö i czeskiej Ostrawy pod względem sposobu realizacji strategii zrównoważonej urbanizacji. Porównanie to zostało dokonane na podstawie badań jakościowych, które przeprowadzono w latach 2018-2019 oraz w 2022 r. Wykorzystane zostały dwie techniki: badania terenowe w postaci bezpośredniej obserwacji skierowanej na infrastrukturę miejską oraz na znajdujące swój wyraz wizualny – różne inicjatywy podejmowane względem środowiska. Wyniki tego spostrzegania zostały udokumentowane na 30 fotografiach – 15 wykonanych w Malmö i 15 – w Ostrawie. Drugą wykorzystaną technikę stanowiła analiza treści oficjalnych stron internetowych – urzędów obu miast: 'Magistrát města Ostravy' i 'Malmö stad'. W prezentacji udzielone zostały odpowiedzi na dwa następujące pytania badawcze:

- W jaki sposób realizowana jest strategia zrównoważonego rozwoju w obu miastach?
- Jakie różnice i podobieństwa występują między Malmö i Ostrawą w kwestii wdrażania rozwiązań przyjaznych środowisku i mieszkańcom?

Dzikie wysypiska – projekt pilotażowy mapowania obywatelskiego aktywizmu środowiskowego w badaniach kolaboracyjnych na terenie Łodzi

(WYŁOŻONY)

ANNA KACPERCZYK

Referat dotyczy problemu dzikich wysypisk i prezentuje pierwsze efekty badania partycypacyjnego polegającego na tworzeniu we współpracy z mieszkańcami mapy dzikich wysypisk na terenie Łodzi. Odpowiedzialna gospodarka odpadami zakłada, że śmieci powinny krążyć w obiegu zamkniętym i trafiać w przeznaczone im miejsca składowania i recyklingu. Praktyka życia codziennego pokazuje jednak, że do

przyrody trafia cała masa ludzkich śmieci. Zjawisko to jest niepokojące nie tylko dlatego, że zaśmiecanie jest rodzajem wandalizmu, niszczącego estetykę krajobrazu, sprawiającego, że pewne miejsca zostają wyłączone z „użytku", usuwane z pola widzenia i tracą swoją ożywczą, regenerującą funkcję. Ale przede wszystkim ze względu na nieodwracalne straty środowiskowe oraz realne zagrożenie, jakie porzucone odpady stanowią dla organizmów, z którymi współdzielimy daną przestrzeń. Przyczyna praktyk zaśmiecania wiąże się ze sferą ludzkich przekonań, dotykając kwestii bardzo podstawowych: zasad budowania i podtrzymywania ładu społecznego, podzielanych poglądów na temat zagospodarowania przestrzeni oraz uzgodnionych sposobów korzystania z niej.

Dzikie wysypiska stanowią złożony problem, nie tylko estetyczny i ekologiczny, ale także psychologiczny, społeczny, administracyjno-prawny oraz organizacyjny. Na uporczywość tego zjawiska wskazują nie tylko służby zobowiązane do monitorowania oraz usuwania dzikich wysypisk, ale także sami mieszkańcy dostrzegający ten problem.

Prezentowane badanie dotyczy próby wypracowania metodologii mapowania problemów społecznych w kolaboracji z mieszkańcami, którzy na co dzień doświadczają określonych utrudnień. Obiektem zainteresowania są tu śmieci i odpady pozostawiane przez ludzi w lasach, parkach i na osiedlowych terenach zielonych w Łodzi oraz percepcja takich miejsc przez mieszkańców miasta. We współpracy z mieszkańcami w okresie od 1 marca do 31 sierpnia 2022 r. powstaje interaktywna mapa łódzkich śmieci, które znajdują się obecnie w miejscach nie przeznaczonych do składowania odpadów. Badanie ma charakter pilotażowy – stawia pytania na ile możliwa i efektywna okaże się praktyka partycypacji, w ramach której mieszkańcy wspólnie z badaczami tworzą mapę problematycznych obszarów swojego miasta.

Badanie ma także na celu rozbudowanie i uporządkowanie aparatu pojęciowego dotyczącego zjawiska dzikich wysypisk; rozpoznanie skali zaangażowania mieszkańców w ochronę środowiska; a także oszacowanie możliwości zastosowania badań partycypacyjnych do omawianego problemu walki ze zjawiskiem nielegalnych wysypisk.

Migranci i migracje w kontekście kryzysów

Numer: G27
Organizacja: Katarzyna Andrejuk (IFiS PAN), Aleksandra Winiarska (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 4, Sala 10, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Migracji

Grupa tematyczna skupia się na przemianach migracji, sytuacji migrantów, ich strategii mobilności oraz adaptacji w warunkach kryzysowych. Obrady będą poświęcone znaczeniu kryzysów dla migracji w skali mikro-, mezo-, jak również makrospołecznej. Ostatnie lata przyniosły kilka szeroko pojętych kryzysów, które miały głęboki wpływ na procesy migracyjne, zaś ich oddziaływania i konsekwencje były wielokierunkowe oraz niejednorodne. Pandemia COVID-19 wiązała się w wielu miejscach na świecie z narodowymi kwarantannami oraz częściowym lub całkowitym zamykaniem granic państwowych, co znacząco ograniczyło mobilność transgraniczną. Wcześniej jednak, pogarszające się warunki środowiskowe i klimatyczne wywołały wzmożone zainteresowanie migracjami do krajów globalnej Północy. Tzw. kryzys uchodźczy (trwający od roku 2015) wiązał się z intensyfikacją mobilności z krajów Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu do Europy i zaostrzeniem debat politycznych wokół migracji. Z kolei kryzys wywołany brexitem zmienił wzorce mobilności obywateli Unii Europejskiej; wpłynął w szczególności na migrantów z Europy Środkowej (w tym Polski), stanowiących dużą część populacji cudzoziemskiej Wielkiej Brytanii. Kryzysy rzutują nie tylko na nowe formy mobilności i strategie migracyjne. Oddziałują również na osoby już rezydujące w kraju przyjmującym,

ich aktywności na rynku pracy i migranckie rodziny. Cudzoziemcy – często dotknięci prekarnością zatrudnienia – są szczególnie mocno narażeni na skutki recesji i zapaści gospodarczych. Kryzysy przekształcają też praktyki transnarodowe oraz modyfikują postawy społeczeństw przyjmujących wobec cudzoziemców, mogą wzmacniać nacjonalistyczną retorykę polityków i państw. Do udziału w grupie tematycznej poszukujemy prezentacji, które analizują znaczenie kryzysu w odniesieniu do procesów emigracyjnych z Polski, zjawiska imigracji do Polski, jak też analiz, które skupiają się na globalnym i europejskim wymiarze migracji. Interesują nas referaty z różnych dziedzin badań społecznych: wielorakość oddziaływania kryzysów można badać na płaszczyźnie socjologicznej, politologicznej, antropologicznej, medioznawczej czy prawnej. Zapraszamy badaczy społecznych korzystających z metod jakościowych, ilościowych, badań politologicznych i prawnych. Przyjmujemy prezentacje, które skupiają się na znaczeniu jednego wybranego kryzysu, lub podejmują tematykę jednoczesnego oddziaływania różnych kryzysów na migracje oraz migrantów.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Jedyne co essential workers otrzymali, to te owacje' – urasowiony kapitalizm i Polscy pracownicy niezbędni w czasach pandemii w Wielkiej Brytanii

KASIA NARKOWICZ, ANETA PIEKUT

Pandemia Covid-19 zaostrzyła istniejące globalne nierówności, obnażając prekarność zatrudnienia wielu migrantów ekonomicznych. Dla Polaków w Wielkiej Brytanii, których wcześniej już dotknął Brexit, pandemia zwiększyła poczucie niepewności, dyskryminacji i braku przynależności. W konsekwencji te dwa kryzysy sprawiły, że wielu Polaków powróciło do Polski lub rozważa opuszczenie Wielkiej Brytanii.

W ostatnim czasie badacze migracji poświęcają więcej uwagi roli, jaką odgrywają intersekcjonalne kwestie rasowości, klasy i post-/dekolonialności w życiu migrantów z Europy Środkowej i Wschodniej (Fox et al 2012, Rzepnikowska 2019, Fox i Mogilnicka 2019, Drnovšek Zorko 2018, Krivonos 2020, Zarycki 2020). Czerpiąc z teorii kapitalizmu rasowego, analizujemy łączny wpływ kryzysów Brexitu i Covid na prekarność Polaków w Wielkiej Brytanii; zarówno jako migrantów z Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW), jak i niezbędnych pracowników w czasie pandemii. Stawiamy tezę, że usytuowanie Polaków zarówno w hierarchii rasowej, jak i zawodowej w Wielkiej Brytanii — gdzie są uważani za „białych, ale nie całkiem" [white, but not quite] i dyspozycyjnych jako pracownicy często na niepewnych, nisko płatnych stanowiskach — naraża ich na podwójne wykluczenie. Oba procesy, wraz z pogłębianiem się nierówności strukturalnych w Wielkiej Brytanii, przyczyniają się do 'urasowienia' migrantów z EŚW. Nasze wnioski wnoszą wkład do literatury socjologicznej na temat badań migracji Wschód-Zachód, rasowości i rasowego kapitalizmu.

Referat opiera się na wstępnych wynikach badania na temat sytuacji emigrantów z Polski zatrudnionych jako 'pracownicy niezbędni' w czasie pandemii w Wielkiej Brytanii. Czerpiemy z danych z ankiety internetowej (N=1105) i wywiadów pogłębionych (N=50) z polskimi pracownikami i ekspertami. Bazujemy na danych z projektu badawczego 'Zdrowotny, społeczny, ekonomiczny

i kulturowy wpływ Covid-19 na migrantów w UK' finansowanym przez UKRI (UK Research and Innovation; 2020-2023, www.migrantessentialworkers.com).

Pandemia i imigranci – przypadek Seattle, Washington

DOROTA PRASZAŁOWICZ

Seattle w stanie Washington (siedziba takich firm jak m. in. Microsoft, Boeing, Amazon) reklamuje się jako smart city, miasto nowoczesne, kreatywne, oferujące wysoki i atrakcyjny poziom życia. Taki program zawiera w sobie wiele elementów, wśród których ważną rolę odgrywa kulturowa różnorodność i otwartość na przybyszów. Istotnie, wśród mieszkańców Seattle osoby urodzone poza USA stanowią 18% (2019), podczas gdy w skali całego kraju ich proporcja to 14,3%.

Jednak Seattle podobnie ja cały stan Washington nie najlepiej radzi sobie z przeciwdziałaniem pandemii COVID-19. Wprawdzie wskaźniki są dla stanu Washington korzystniejsze, niż dla całego kraju, jednak plasują się znacząco poniżej wskaźników dla stanu Vermont, który z pandemią radzi sobie najlepiej z wszystkich stanów (proporcja śmierci na 100 tys. mieszkańców w styczniu 2022: Vermont – 79,6; Washington -137 , USA – 261) [https://datausa.io/profile/geo/seattle-wa/#languages]

Trudności miasta i całego stanu w związku pandemią są widoczne pomimo, iż w ramach projektu smart city, lokalne władze stawiają na wysoką jakość usług publicznych. W dobie pandemii owe usługi publiczne, w tym medyczne, odgrywają szczególną rolę i obejmują oprócz stałych mieszkańców metropolii, także imigrantów. Jednocześnie pandemia wyzwala nastroje niepokoju, prowadzące często do agresji, która kieruje się w stronę przybyszów. Tytułem przykładu, liczni w Seattle Chińczycy bywają oskarżani, iż przywieźli groźnego wirusa z Chin.

Referat przedstawia sytuację pandemii COVID-19 w Seattle w kontekście lokalnej mozaiki etnicznej oraz w kontekście konkretnych programów walki z rozprzestrzenianiem się zakażeń. Oparty jest na materiałach zebranych podczas pobytu na University of Washington Seattle w (marzec – sierpień) 2022 roku.

Konsekwencje pandemii koronawirusa dla migrantów wysoko wykwalifikowanych – przeszkody czy nowe przywileje?

KATARZYNA ANDREJUK

Pandemia koronawirusa miała zasadnicze znaczenie dla procesów migracyjnych – utrudniła mobilność krótkoterminową i cyrkulacyjną, pogorszyła też sytuację wielu migrantów na rynku pracy. Badania wskazujące na problemy wywołane pandemią koncentrują się jednak na migrantach wykonujących proste prace i zatrudnionych w sektorach niewymagających kwalifikacji. Prowadzi to do pewnych uogólnień, w których gubi się specyficzna – nierzadko korzystna – sytuacja cudzoziemców o stabilnym statusie prawnym w krajach migracji oraz zarazem posiadających wyższe wykształcenie i poszukiwane kompetencje zawodowe. Moja analiza pokaże, że dla niektórych grup i kategorii migrantów społeczne konsekwencje pandemii to przede wszystkim ukształtowanie się nowych przywilejów, związanych z dostępem do pracy zdalnej, możliwością jej wykonywania z innego kraju, szansami szerokiego zdobywania nowych klientów i zleceń za pośrednictwem narzędzi online. Nowe możliwości dotyczą głównie osób dobrze wyedukowanych i pracujących w zawodach zgodnych ze zdobytym wykształceniem. Drugi czynnik ułatwiający dostęp migrantów do nowych zasobów związanych z pandemią to forma wykonywania aktywności zarobkowej. Samozatrudnienie i prowadzenie własnej firmy okazało się znaczącym wyborem, zwiększającym sprawczość, kształtującym nowe możliwości zawodowe migrantów. Perspektywa samodzielnego decydowania o przebiegu aktywności zarobkowej, jak również zdobywania wsparcia

finansowego z tzw. tarcz antykryzysowych, okazały się dla wielu migrantów – przedsiębiorców silnym impulsem do rozwoju.

Prezentacja będzie odwoływać się do wyników badania jakościowego (wywiady z migrantami, obserwacja uczestnicząca), prowadzonego w latach 2020-2021 wśród polskich migrantów – właścicieli firm w Wielkiej Brytanii. Polacy, pomimo Brexitu, pozostają jedną z najliczniejszych grup imigranckich w Wielkiej Brytanii. Wywiady prowadzono zarówno twarzą w twarz, jak i w formie zdalnej. Chociaż analiza opiera się na studium przypadku migrantów z Polski, pokazuje pewne uniwersalne mechanizmy dotyczące kształtowania się przywileju w społecznościach migranckich w czasach kryzysów.

Samotność i osamotnienie migrantów – kryzys jednostkowy, rodzinny i społeczny

AGNIESZKA PAWLAK-KAŁUZIŃSKA

Samotność i osamotnienie definiuje się jako dwa odrębne stany. Jednak w opinii niektórych autorów są one tak bliskoznaczne, że prawie niemożliwe do precyzyjnego określenia (Sendyk, 2011, p. 140). W książce „Sprawy ludzkie" Jan Szczepański pisał: Odróżnijmy osamotnienie i samotność jako dwa różne stany i postacie ludzkiego bytowania, chociaż są one bardzo często utożsamiane, a przejawy i skutki osamotnienia są bardzo często przypisywane – mylnie – samotności. Określając najogólniej różnicę między tymi dwoma stanami egzystencji ludzkiej, powiedziałbym, że osamotnienie jest brakiem kontaktu z innymi ludźmi oraz z sobą samym, samotność natomiast jest wyłącznym obcowaniem z sobą samym, jest koncentracją uwagi wyłącznie na sprawach swojego wewnętrznego świata (Szczepański, 1984, p. 21). Elżbieta Dubas uważa, iż samotność można zdefiniować jako samotność obiektywną (fizyczną), a osamotnienie jako samotność subiektywną (psychiczną). Samotność obiektywna jest stanem faktycznym, zdefiniowanym niezależnie od odczuć podmiotu, polegającym na pozbawieniu bezpośredniego kontaktu z ludźmi. Odczucia leżą natomiast w centrum definicji samotności subiektywnej. Samotność subiektywna powoduje zachwianie wewnętrznej równowagi, dyskomfort psychiczny, poczucie marginalizacji (Karbowa, 2012, p. 28).

Zbyt długo trwająca samotność, nawet początkowo odczuwana jako stan pozytywny, przeradza się w osamotnienie. Warto przyjrzeć się skutkom osamotnienia odczuwanym przez ludzi go doświadczających. Skutkami osamotnienia mogą być trudności w realizowanych codziennych aktywności, zwłaszcza jeśli osoba, którą dotknęła izolacja, ma jakąś postać dysfunkcji organizmu oraz problemy zdrowotne, w tym problemy natury psychicznej (niemożność radzenia sobie ze stresem, problemy ze snem, częstsze zachorowania na choroby psychiczne takie jak: depresja, psychozy), jak i problemy natury somatycznej (np. choroby niedokrwienne). Osamotnienie może też prowadzić do problemów ze snem, nadużywania substancji psychoaktywnych czy zaburzeń odżywiania (Karbowa, 2012, p. 28; Żurek, 2014, p. 25).

Samotność i osamotnienie są stanami często doświadczanymi przez migrantów nie tylko na początku migracji, ale również na kolejnych jej etapach. W wystąpieniu chciałabym przyjrzeć się czynnikom, które mają na to wpływ oraz konsekwencjom odczuwania samotności/osamotnienia nie tylko dla migranta, ale również dla jego rodziny. Problem samotności/osamotnienia na emigracji jest także – z uwagi na swoją skalę – problemem społecznym zarówno dla społeczeństw przyjmujących, jak i wysyłających.

Zaprezentowana w wystąpieniu analiza będzie oparta na dotychczasowych ustaleniach innych badaczy na ten temat oraz na badaniach własnych. Skupię się w nich na poszukiwaniach odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaka jest skala doświadczania samotności/odczuwania osamotnienia przez migrantów, którzy zdecydowali się emigrować zarobkowo bez rodzin?

2. Co wpływa na poczucie samotności/osamotnienia? Czy z czasem czują się mniej samotni/osamotnieni?

3. Jak przebiega ich integracja ze społecznością przyjmującą i jak to doświadczenie przekłada się na samotność/osamotnienie migranta?

4. Czy i jakie skutki osamotnienia odczuwają? Czy w sytuacji pojawienia się niepokojących symptomów o charakterze psychicznym lub somatycznym poszukują pomocy w kraju emigracji?

5. Czy otrzymują wsparcie społeczne? Z jakich źródeł? Czy pozostawiona w kraju rodzina jest źródłem wsparcia? Czy inni emigranci są źródłem wsparcia?

6. W jaki sposób pandemia koronawirusa wpłynęła na ich życie i pracę za granicą? Czy w trakcie pandemii czuli się bardziej samotni/osamotnieni? Jeśli tak, to czy przełożyło się to na ich stan zdrowia i samopoczucie?

„Thank's Sis, I'm praying for your work permit!" – Vlog jako element infrastruktury migracyjnej – Przypadek Filipińskich Pracowników Migrujących

(WYŁOŻONY)

OLGA WANICKA

Współcześnie, jednym z ważniejszych źródeł sieciujących społeczność na całym świecie stał się Internet, którego rola w procesie korzystania z możliwości jakie otwiera globalny rynek pracy jest niepodważalna. Internetowy kontent publikowany na platformie Youtube, stał się z kolei narzędziem, którego jednym z celów jest służenie partykularnym i zbiorowym potrzebom i rozpowszechnienie treści istotnych społecznie (Lange, 2016: 36 – 37). Coraz bardziej popularne stają się wszelkiego rodzaju video blogi (vlogi) lifestylove, których twórcami są migranci mieszkający i podejmujący zatrudnienie w krajach docelowych. Ich popyt i oglądalność wzrosły szczególnie w ostatnich dwóch latach w związku z wybuchem na świecie pandemii COVID-19. Kryzys związany z pandemią przybrał ogromne rozmiary na Filipinach, gdzie szczególnie dotkliwa stała się sytuacja społeczno-ekonomiczna ze względu na długotrwałe i ograniczające restrykcje wprowadzone przez rząd. Dodatkowo, w wyniku pandemii zwiększyła się także liczba nowych twórców internetowych, którzy z powodu niemożliwości opuszczenia domu przez dłuższy czas, postanowili zająć się działalnością w sieci. Ich głównym celem jest dzielenie się własnymi doświadczeniami i doradzanie innym potencjalnym zachęconym, którzy chcieliby podjąć zatrudnienie na zagranicznym rynku pracy. Analizuję migranckie vlogi jako element infrastruktury migracyjnej (Xiang, Lindquist 2014). Zgodnie z założeniami tej koncepcji migracja utożsamiana jest bardziej z infrastrukturą, niż procesem. W celu zbadania poszczególnych elementów tej infrastruktury, zwłaszcza tych, które umożliwiają i warunkują wejście na rynek pracy migrantów przyglądam się temu, w jaki sposób migranci zdobywają informacje o warunkach życia, a przede wszystkim zatrudnieniu w innym kraju. Jednym z przykładów jest vlog filipińskiej twórczyni zamieszkującej w Polsce, który stanowi element wspomnianej infrastruktury i który facylituje migrację filipińską do Polski. Dzięki informacjom przedstawianym w nagraniach podjęcie zatrudnienia na polskim rynku pracy staje się łatwiejsze i bardziej popularne ze względu na lepszy wgląd w „sucessful arrival" [udany przyjazd] migranta – twórcy. Głównym celem mojego wystąpienia jest analiza tego w jaki sposób tak konstruowane narracje wpływają na rozwój migracji filipińskiej. W trakcie wystąpienia odpowiem na pytania badawcze takie jak: co spowodowało pojawienie się tego typu twórczości? oraz na jakie potrzeby filipińskich migrantów zarobkowych w Polsce treść filmów odpowiada? Następnie pokażę, w jaki sposób autorka przyczynia się do powstania wyjątkowej społeczności związanej ze swoją twórczością oraz co

wyróżnia tę specyficzną grupę odbiorców (jakiego rodzaju wsparcie daje migrantom). Wyjaśnię także, dlaczego vlog stanowi przykład włączenia Polski w transnarodowe nieoficjalne pośrednictwo pracy. W tym celu przeprowadzę analizę narracji 10 najczęściej wyświetlanych filmów video (od do 12.000 do 103.569 wyświetleń) wybranej filipińskiej twórczyni internetowej mieszkającej w Polsce oraz analizę treści komentarzy (ok. 5281) osób odwiedzających jej kanał.

Życie codzienne w Wielkiej Brytanii i w Polsce w cieniu pandemii Covid-19 i Brexitu.

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA WINIECKA, MAŁGORZATA DZIEKOŃSKA

„Niepewność" to słowo, które dobrze charakteryzuje funkcjonowanie ludzi i różnych społeczeństw na przestrzeni ostatnich kilkunastu, a nawet kilku lat. Odnosi się do rzeczywistości globalnej i lokalnej. Kryzysy dotykają społeczeństw praktycznie na każdym poziomie ich funkcjonowania. Widzimy szereg niepokojących zdarzeń związanych z sytuacją polityczną wielu państw i regionów, bezpieczeństwem narodowym i światowym, zmianami klimatycznymi i wieloma innymi. Kryzys jest widoczny na polu nierówności społecznych, płci, relacji centrum-peryferie, czy na polu klas społecznych (Hadjimichalis 2021). Wydaje się, że książka Urlicha Becka Społeczeństwo ryzyka (2002), w której autor opisał ryzyka osobiste, środowiskowe i zdrowotne stała się wręcz prorocza. Globalne współzależności społeczne, polityczne, ekonomiczne doprowadziły do rozwoju tych ryzyk niemal w każdym zakątku świata.

W kontekście życia codziennego i szeroko pojętych relacji ludzkich takim kryzysem stała się pandemia wirusa Sars Cov-2. Całkiem już obszerna literatura poświęcona pandemii pokazuje, że nowa choroba – COVID-19 – przyniosła zmiany w prawie każdej sferze ludzkiej działalności wywołując kryzysy zdrowotne, gospodarcze, polityczne i społeczne. Z perspektywy poszczególnych regionów trud życia w pandemii wzmacniają procesy występujące lokalnie. Takim przykładem jest Brexit, który przyczynił się do pewnego rodzaju multiplikacji kryzysów, a na pewno do trudności ze zdefiniowaniem źródeł problemów, z którymi mierzą się w ostatnich latach mieszkańcy Wielkiej Brytanii.

Celem naszego wystąpienia jest zaprezentowanie wyników badań, które zostały przeprowadzone w Polsce, Anglii i Irlandii Północnej w sierpniu i wrześniu 2021 roku. Badania, między innymi, dotyczyły życia codziennego i relacji migrantów z ważnymi dla nich osobami, które pozostały w Polsce w czasie kiedy rozwijały się dwa procesy generujące różne kryzysy. Analizujemy życie codzienne pod kątem relacji pomiędzy obiema grupami oraz zmian jakie wprowadziły w tych relacjach pandemia i Brexit. Przyglądamy się dokładnie różnym etapom pandemii i ich odbiorowi w każdym z krajów oraz badamy jak na przeżywanie tych okoliczności wpłyną Brexit. Zwracamy uwagę na to jak respondenci odnaleźli się w nowej sytuacji i jakie znaczenie dla odbioru tych zjawisk ma miejsce zamieszkania oraz obostrzenia i regulacje wprowadzane przez rządy poszczególnych krajów. Wreszcie skupimy się na zmianach jakie pandemia i Brexit wprowadziły w życiu migrantów i ich bliskich w Polsce, a także w ich relacjach ponad granicami, nie tylko fizycznymi, ale także nowopowstałymi, które pojawiły się w myśleniu o relacjach i codziennym funkcjonowaniu naszych respondentów. Podstawę do omówienia powyższych zagadnień stanowi materiał badawczy, który został opracowany na podstawie 25 wywiadów pogłębionych.

Nasze badania wskazują, że prawie dwa lata życia w pandemią odbierane są inaczej przez badanych w Polsce i w Wielkiej Brytanii. Ich wspólnym doświadczeniem jest strach, niepokój, lęk. Jednak respondenci mieszkający w Wielkiej Brytanii obawiają się mniej. W obydwu krajach wypracowane zostały strategie poruszania się po tym nowym terytorium ograniczonym regulacjami i obostrzeniami, które rzutują na codzienne czynności i na relacje, w tym na relacje ponad granicami. W tym samym czasie, na codzienność zdominowaną przez pandemię nakłada się nowa rzeczywistość na Wyspach – regulowana Brexitem i jego konsekwencjami. Obydwa procesy

wystąpiły równocześnie, przy czym w narracjach badanych to pandemia jest wiodącym tematem. Takie warunki sprzyjają też wykształcaniu się specyficznych granic i pograniczy funkcjonowania mieszkańców obydwu krajów.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Strategie wyborów religijnych i tożsamość imigrantów i uchodźców ukraińskich w Polsce

ANDRZEJ JEKATERYNCZUK

Celem wystąpienia jest analiza strategii wyborów religijnych imigrantów i uchodźców ukraińskich w Polsce w okresie istotnych przeobrażeń społeczno-politycznych w Ukrainie w sytuacji wojny rosyjsko-ukraińskiej trwającej od 2014 r.. W Polsce według szacunków na koniec 2021 r. przebywać mogło około 1-1,3 miliona imigrantów ukraińskich (Jaroszewicz, 2018; Stepaniuk, 2020; GUS, 2020; Górny, 2021). Eskalacja działań wojennych w styczniu 2022 r. spowodowała ucieczkę z Ukrainy milionów jej obywateli do Polski oraz państw sąsiednich. Znaczna część z nich osiedli się w Polsce na stałe.

Społeczeństwo ukraińskie, którego pełna struktura jest reprezentowana wśród imigrantów i uchodźców nie jest homogeniczne pod względem religijnym oraz tożsamościowym. Chociaż większość stanowią osoby identyfikujące się z prawosławiem to instytucjonalnie prawosławie od 1991 r. jest w Ukrainie wewnętrznie podzielone. Podziały wewnątrzprawosławne mają źródła polityczne, kulturowe, cywilizacyjne oraz są efektem rywalizacji dwóch narracji tożsamościowych i aksjologicznych: prorosyjskiej (odwołującej się do wspólnoty „wszechruskiej"), reprezentowanej przez Ukraiński Kościół Prawosławny Moskiewskiego Patriarchatu (UKP-MP) oraz narodowej ukraińskiej, reprezentowanej przez Ukraiński Kościół Prawosławny Kijowskiego Patriarchatu (UKP-KP), Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny (UAKP) oraz powstały w grudniu 2018 r. na gruncie UKP-KP, UAKP i części UKP-MP, Prawosławny Kościół Ukrainy (PKU). Ponadto funkcjonuje Ukraiński Kościół Grekokatolicki (UKGK). Znaczny odsetek w społeczeństwie ukraińskim stanowią obywatele nieprzynależący do żadnego z kościołów („po prostu prawosławni") i ateiści. Dynamika życia religijnego i podziały religijne znajdują odzwierciedlenie w odmiennych typach religijności i tożsamości Ukraińców (Badania Centrum Razumkowa, 2010-2021; Paraszczewin, 2009; Jekaterynczuk, 2020).

Teza o prywatyzacji i indywidualizacji religii nie znajduje potwierdzenia w odniesieniu do społeczeństw Europy Środkowo-Wschodniej. Liczni autorzy polscy, ukraińscy oraz zachodni podkreślają siłę religii jako źródła tożsamości zbiorowych w tym regionie (Casanova, 2017; Casanova, 2019; Zachhuber, 2020; Baluk, Doroshko, 2020; Tatarenko, 2017). Zakładam, że religia, która w sytuacji przed wyjazdem nie musiała stanowić ważnego elementu w życiu obywateli Ukrainy, jako swoisty „kapitał religijny" może zyskiwać na znaczeniu na obczyźnie (Stawiński, 2018). Jako czynnik chroniący tożsamość może on pełnić funkcję buforową (bonding capital) – skierowany jest wtedy na budowanie więzi z grupą pochodzenia lub pomostową (bridging capital) – stanowiąc pomost między imigrantami i uchodźcami a społecznościami tubylczymi (Garcia-Muñoz, Neuman, 2013). Celem wystąpienia jest wstępna analiza strategii wyborów religijnych, religijności i tożsamości migrantów w oparciu o badania własne autora.

Szczególnie interesujące wydaje się ustalenie:

1. typów religijności (indywidualna, zinstytucjonalizowana) wśród imigrantów i uchodźców ukraińskich w Polsce;

2. kryteriów wyboru przez nich wspólnoty religijnej: rzymskokatolickiej, prawosławnej, grekokatolickiej lub innej (tożsamościowe, ekonomiczne, inne);

3. funkcji pełnionych przez daną wspólnotę

religijną dla imigranta i uchodźcy;

4. potencjału adaptacyjnego, integracyjnego, asymilacyjnego poszczególnych kościołów w Polsce wobec imigrantów i uchodźców z Ukrainy.

Ewakuacja wewnętrzna. Uratowani uchodźcy z Afganistanu w Polsce wobec zinstytucjonalizowanej recepcji

MICHAŁ WANKE

Prezentacja omawia badanie etnograficzne prowadzone w grupie Afgańczyków ewakuowanych przez polski rząd w drugiej połowie 2021 r. w odpowiedzi na przejęcie władzy przez talibów w Kabulu. Badacze pracują ze zróżnicowaną grupą osób (studenci, dwie rodziny), które zdecydowały się skorzystać z możliwości ucieczki do Polski i które przechodzą procedurę przyznania statusu uchodźcy, a następnie otrzymania indywidualnego programu integracyjnego w lokalnym centrum pomocy społecznej. Studium przypadku ma charakter badania w działaniu, ponieważ badacze pośredniczą pomiędzy urzędami, organizacjami pozarządowymi, instytucjami rynku pracy oraz edukacyjnymi, aby wesprzeć członków w osiedleniu się w Polsce. Analiza jakościowa wywiadów z członkami i członkiniami grupy (N=15, 10 dorosłych, 5 dzieci), przedstawicielami instytucji i organizacji wspierających i obsługujących ich – w tym społeczność niepublicznej szkoły, do której uczęszczają dzieci – oraz innych Afgańczyków przywiezionych w tej ewakuacji do Polski, a także notatek terenowych pozwoliła wyodrębnić krytyczne kategorie analityczne, takie jak: niepewność, nieprzekładalność oczekiwań, niecierpliwość, nie wyartykułowanie różnic kulturowych, nieadekwatność regulacji, nieprzygotowanie systemu, które stanowią rdzeń teoretyczny pracy (w procesie). Przekonujemy, że te warunki instytucjonalne i interakcyjne sprawiają, że przyjęciu uchodźcy znajdują się w stanie "ewakuacji wewnętrznej", będąc pozbawionymi podmiotowości i zdezorientowani kierują swoje działania i emocje ku swojej grupie, odwołując się do znanych sobie sposobów działania i rozwiązywania problemów oraz interpretacji rzeczywistości, co w efekcie przysparza dalszych problemów w dochodzeniu do ewentualnego konstruowania poczucia przynależności do nowego miejsca i społeczności. Na poziomie makro, te kategorie przekładają się na krytykę polskiej "polityki migracyjnej" w zakresie omawianej akcji ewakuacyjnej, ale także w szerszym kontekście Polski jako państwa de facto imigracyjnego. Podczas gdy różne państwa stosują implicite rozmaite filozofie migracyjne, od narodowego modelu zamknięcia, po zarządzanie na poziomie narodowym lub koordynację na poziomie międzynarodowym, do (praktycznie nieistniejącego, ale będącego typem idealnym) modelu opartego na prawach człowieka, Polska zdaje się "zarządzać" migracją dla realizacji doraźnych celów politycznych (za jaki można uznać ewakuację Afgańczyków z Kabulu), ale rozwiązania instytucjonalne i omawiane w naszej pracy problemy, świadczą o faktycznym braku rozwiązań dla przyjmowania uchodźców – i szerzej – pracy z osobami migrującymi do Polski. Badanie ma charakter eksploracyjny, ale zrealizowane zostało natychmiast po zaistniałym kryzysie i podczas nienagłaśnianego kryzysu uchodźczego, który odbywa się w ośrodkach dla cudzoziemców i wśród zdezorientowanych kilkuset Afganek i Afgańczyków ewakuowanych przez polskie służby z Kabulu.

Tęsknota oraz nostalgia: studium przypadku białoruskich emigrantów z perspektywy socjologii emocji

TATIANA KANASZ

W socjologii oraz innych naukach społecznych (np. w psychologii) dosyć dobrze została przeanalizowana kwestia kryzysu psychicznego oraz tożsamościowego w sytuacji migracji (Kubitsky 2012), rola sieci wsparcia migrantów, w tym rola mediów

społecznościowych (Dekker, Godfried 2014, Alinejad, Ponzanesi 2020). Wartym uwagi pozostaje zagadnienie emocji społecznych migrantów oraz pracy nad emocjami (Hochschild 2012) w kontekście szybkich zmian społecznych, charakterystycznych dla późnej nowoczesności, w obliczu nowych ograniczeń oraz możliwości w mobilności oraz podtrzymywaniu kontaktów społecznych. Po przyjeździe do nowego kraju pojawia się tęsknota za domem oraz bliskimi osobami. Tęsknota towarzysząca emigrantom jest uczuciem złożonym oraz dynamicznym, posiada różne wymiary temporalne (Pawliszyn 2019). W celu poznania uczucia tęsknoty oraz sposobów radzenia sobie z nią przeanalizowano wypowiedzi białoruskich migrantów publikowane w Internecie, w tym w mediach społecznościowych. W dokonanej analizie zwrócono uwagę na społeczno-kulturowe zasoby w radzeniu sobie z tęsknotą oraz nostalgią.

Siedem zagrożeń nadużywania narracji „kryzysu migracyjnego" w przestrzeni publicznej

IZABELA GRABOWSKA

Siedem zagrożeń nadużywania narracji „kryzysu migracyjnego" w przestrzeni publicznej

Niniejszy referat przedstawia siedem niebezpieczeństw związanych z nadużywaniem narracji „kryzysu" w przestrzeni publicznej. Celem tego referatu jest sformułowanie implikacji dla teorii socjologicznej i polityki społecznej. Kryzys kaskadowo przeszedł przez społeczeństwo (Walby 2015: 1) w XXI wieku: od fiskalnego, przez kryzys migracyjny, aż po kryzys pandemiczny. Kryzys w starożytnej grece oznaczał „oddzielenie, władzę rozróżniania, decyzji, wyboru, osądu, sporu". Wiąże się to również z dyskryminacją i decyzją. Ekonomiści wiążą słowo kryzys z „decydującym momentem" dla przemian gospodarczych. Socjologowie odnoszą go do zmiany społecznej. Referat formułuje siedem niebezpieczeństw, które zostaną w nim przeanalizowanie: (1) Społeczne zmęczenie (fatigue) kryzysem migracyjnym; (2) Normatywność w odniesieniu do migrantów (dobrzy i źli migranci; good & bad migrants); (3) Inność – othering (migranci jako inni, obcy w społeczeństwie); (4) Funkcjonalność – functionality (migracja jako „chłopiec do bicia" polityków); (5) Prowadzenie reakcyjnych, rozczłonkowanych, doraźnych polityk (reactionary, piecemeal, ad hoc policies); (6) Etykietowanie migrantów – labelling (różne kategorie migrantów); (7) Opóźnianie, odkładanie mobilności geograficznej z powodu blokady pandemicznej, spowolnienia gospodarczego, wzmocnionych kontroli granic itp. Referat będzie korzystał z wyników międzynarodowego badania Delphi w ramach projektu H2020 MIMY (Empowerment through liquid integration of migrant youth in vulnerable conditions).

Polityzacja imigracji w Polsce w kontekście kryzysu migracyjnego w 2015 i 2021 roku

(WYŁOŻONY)

RENATA STEFAŃSKA

Kryzysy migracyjne sprzyjają wzrostowi zainteresowania tematem imigracji i polaryzacji wokół tego tematu w sferze publicznej. Tym samym przyczyniają się one do polityzacji tego zjawiska. To nie one jednak odgrywają kluczową rolę w tym zakresie – samo wystąpienie wydarzeń krytycznych nie przesądza o polityzacji. Za główny podmiot polityki odpowiedzialny za polityzację – a czasem także depolityzację – imigracji uznawane są partie polityczne, które wykorzystują sytuacje kryzysowe do realizacji własnych celów. Celem tego referatu jest ukazanie przebiegu polityzacji imigracji w Polsce w kontekście dwóch kryzysów migracyjnych, tj. tzw. kryzysu uchodźczego z 2015 r. i kryzysu granicznego, który rozpoczął się w drugiej połowie 2021 r. Szczególna uwaga zostanie poświęcona roli partii politycznych zasiadających w parlamencie,

a więc wywierających największy wpływ na przebieg debaty politycznej. A rola ta wciąż budzi wiele wątpliwości i kontrowersji wśród badaczy. Główna oś sporu przebiega pomiędzy tymi, którzy utrzymują, że największy wpływ na polityzację imigracji mają partie skrajnie prawicowe, a tymi, którzy wskazują, że to partie głównego nurtu – w szczególności partie centro-prawicowe i rządzące – odgrywają w tym procesie rolę wiodącą. W niniejszym referacie zostaną przedstawione wstępne wyniki badania na ten temat, opartego na analizie debat parlamentarnych w Polsce w roku 2015 (europejski kryzys migracyjny) i 2021 (kryzys na granicy polsko-białoruskiej). W Polsce proces upolityczniania imigracji przez partie polityczne wydaje się przebiegać w inny sposób niż w krajach Europy Zachodniej. Z tego powodu koncepcje teoretyczne wyjaśniające sytuację w regionie Europy Zachodniej nie w pełni sprawdzają się w odniesieniu do Polski. Głównymi czynnikami wpływającymi na to zróżnicowanie wydają się być węższy zakres funkcjonowania normy „antypopulistycznej" w Polsce oraz faza cyklu migracyjnego Polski, który to kraj w przeciwieństwie do krajów zachodnioeuropejskich dopiero od niedawno przekształca się w kraj imigracyjny.

Migracje międzynarodowe w kontekście katastrofy klimatycznej

(WYŁOŻONY)
MAŁGORZATA KRYWULT-ALBAŃSKA

W opublikowanym niedawno, kolejnym z serii raportów Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC), eksperci wskazują na głęboki i nieodwracalny charakter zmian, jakim podlega klimat na naszej planecie na skutek emisji gazów cieplarnianych. Nasilenie skrajnych zjawisk pogodowych odczuwane jest na całym świecie w miarę wzrostu temperatury atmosfery i oceanów. Chociaż ich konsekwencje nie zawsze mają katastrofalny charakter, katastrofa wydaje się nieuchronna, o ile nie dojdzie do głębokich przeobrażeń sposobu funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Celem referatu jest próba odpowiedzi na pytanie o możliwy wpływ zmian klimatycznych na migracje dotkniętych nimi osób. Dokonano w nim podsumowania aktualnego stanu wiedzy na temat powiązań pomiędzy mobilnością, a zmianami zachodzącymi w środowisku naturalnym. Przywołane zostały wnioski z badań prowadzonych w różnych częściach świata przed wybuchem pandemii COVID-19, jak również analizy dotyczące wpływu samej pandemii na mobilność uwarunkowaną zmianami klimatu. Na zakończenie podjęto próbę prognozowania przyszłych trendów dotyczących tego typu mobilności.

Młode pokolenie w czasach pandemicznej niepewności

Numer: G60
Organizacja: Justyna Sarnowska (SWPS), Ewa Krzaklewska (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.019, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Aspiracje młodych i ich wyobrażenia o świecie to soczewka, przez którą oglądamy transformacje społeczeństwa, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich lat oraz prognostyk tego, w jakim kierunku to społeczeństwo podąża.

Istotnym tłem badań nad młodymi jest zawsze zmiana społeczna – która mimo iż różni się charakterem czy intensywnością w różnych momentach historii – często rodzi niepewność, która staje się kontekstem doświadczenia młodości i procesu wchodzenia w dorosłość. Socjologia młodzieży (youth sociology), w latach 90tych na świecie i na początku lat 2000 w Polsce, wskazywała na istotne przeobrażenia trajektorii życiowych młodych pokoleń, inny rytm w procesie wchodzenia

w dorosłość względem ich rodziców, i idącą za tym renegocjację modeli przebiegu życia. Zwracano uwagę na znaczenie pokoleniowego doświadczenia ryzyka, które w specyficzny sposób modeluje systemy wartości młodych ludzi, ich style życia oraz decyzje w ramach życiowych ścieżek – edukacyjnych, zawodowych, rodzinnych, ale też obywatelskich czy mobilnościowych. W ostatnich latach pandemia COVID-19 i jej konsekwencje przyniosły nowe ryzyka – analiza tego doświadczenia staje się kluczowym zadaniem socjologii młodzieży implikując pytania o to:

Jaki jest wpływ doświadczenia pandemii i jej konsekwencji na aspiracje młodych ludzi?

Jak przekształcają się systemy wartości młodych ludzi?

Jakie nowe strategie czy projekty kształtują procesy wchodzenia w dorosłość?

Jakie są wizje przyszłości młodego pokolenia?

Sesja ma na celu stymulowanie debaty na temat teoretycznych i metodologicznych wyzwań związanych z badaniem współczesnej młodzieży i młodych dorosłych w Polsce, jak i przyjrzenie się wynikom badań empirycznych na temat ich doświadczeń okresu pandemii.

W ramach sesji chcemy poruszyć takie obszary, jak: • Relacje międzypokoleniowe

• Młodość i style życia

• Procesy wchodzenia w dorosłość

• Tożsamość indywidualna i społeczna

• Edukacja

• Praca

• Mobilność geograficzna i migracje

• Mobilność społeczna i nierówności społeczne

• Dobrostan fizyczny i psychiczny

• Płeć i seksualność

• Kultury młodzieżowe, styl życia

• Relacje rówieśnicze

• Rodzina i relacje intymne

• Formy zaangażowania młodych w życie publiczne, obywatelstwo

• Metodologia badań nad młodymi

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Aspiracje i wyobrażenia przyszłości młodych dorosłych w rzeczywistości postpandemicznej

IRENA WOLSKA-ZOGATA, WSPÓŁAUTORKA: MONIKA WÓJTA-KEMPA

Czas pandemii to czas rewolucyjnych zmian w sferze zawodowej, prywatnej, społecznej. Wprowadzone restrykcje z dnia na dzień przeniosły znane rytuały i praktyki ze świata fizycznego do świata wirtualnego. Dostępne badania wskazują, że izolacja pogorszyła samopoczucie i satysfakcję z życia wśród młodych. Celem wystąpienia jest zaprezentowanie wyników badań ilościowych przeprowadzonych wśród studentów Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Dokonamy porównania aspiracji życiowych i planowanych ścieżek rozwoju zawodowego, a także poczucia bezpieczeństwa pracy wśród przedstawicieli dwóch różnych typów studiów. Pytania badawcze koncentrują się wokół różnych aspektów wchodzenia w dorosłość w sytuacji niepewności postpandemicznej. Niepewność i ocena ryzyka co do przyszłości są postrzegane przez pryzmat różnych kompetencji zawodowych i szacowanego bezpieczeństwa zatrudnienia. Pandemia zaś ujawniła ważność i niezastępowalność pracowników sektora medycznego, podnosząc prestiż zawodów medycznych. Stawiamy hipotezę, że studenci kierunków medycznych będą postrzegać

przyszłość jako bardziej bezpieczną i przewidywalną w porównaniu ze studentami kierunków społecznych (niemedycznych). W społeczeństwie zmaterializowanego ryzyka (występujących realnie zagrożeń zdrowotnych) studenci kierunków medycznych mogą czuć się bardziej potrzebni, docenieni, pewni zatrudnienia i dobrego poziomu życia w przyszłości. Podobne odczucia mniejszej niepewności mogą mieć też na przykład studenci branży IT i innych usług możliwych do digitalizacji. Z kolei studenci kierunków niemedycznych mogą postrzegać przyszłość jako mniej przewidywalną i pewną, i odczuwać nieadekwatność zdobywanej wiedzy, co może przekładać się na zmniejszone zaangażowanie w naukę oraz zmniejszenie naboru na te kierunki.

Byty konstytutywne Pokolenia Echo Boomers i Pokolenia Internetu

WIESŁAW WĄTROBA

Platformą teoretyczną planowanego wystąpienia jest krytyka tradycyjnej koncepcji pokoleń Howe'a i Straussa, zakładającej dwudziestoletnią cezurę czasową pojawiania się nowej generacji. Za paradygmat analizy najmłodszych, dorosłych pokoleń przyjęto koncepcję pokolenia autorstwa Karla Mannheima, uznającą wspólną interpretację przeżywanych zdarzeń historycznych za element kształtujący pamięć historyczną jednostek o podobnym wieku. Takie założenia teoretyczne dają asumpt do prezentacji tzw. nowej socjologii pokoleń, wskazującej na kolejne fale generacyjne, pojawiające się w przedziałach czasowych około dziesięciu lat.

W grupie tematycznej poświęconej najmłodszym kohortom zostaną wskazane najważniejsze „zdarzenia historyczne", kształtujące tożsamości pokoleniowe dwóch najmłodszych, dorosłych generacji tj. Pokolenia Echo Boomers i Pokolenia Internetu, które w tradycyjnej koncepcji pokoleń zaliczane są do jednej generacji zwanej Milennialsami, a wcześniej były określane, ciągle popularnym wśród rodzimych reprezentantów psychologii i nauk o zarządzaniu terminem Pokolenie Y.

W wystąpieniu zostaną zaprezentowane portrety socjologiczne obu pokoleń, ze szczególny naciskiem kładzionym na te elementy otoczenia społecznego społeczeństw ponowoczesnych, które można uznać za byty konstytutywne obu generacji. Wskazane także zostaną te byty, które warunkują transgresje międzypokoleniowe, przyczyniające się do wyróżnienia nowego pokolenia.

Wpływ pandemii na początek karier zawodowych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych w świetle danych rejestrowych

MAŁGORZATA KŁOBUSZEWSKA , WSPÓŁAUTORZY: GRZEGORZ HUMENNY, TOMASZ PŁACHECKI, MICHAŁ SITEK, JĘDRZEJ STASIOWSKI, BARTŁOMIEJ PŁATKOWSKI, TOMASZ ŻÓŁTAK

Wchodzenie na rynek pracy w momencie kryzysu ma zazwyczaj długotrwały negatywny wpływ na sytuację zawodową młodzieży wchodzącej na rynek pracy, przez wiele lat zwiększając ich zagrożenie bezrobociem lub dezaktywizacją zawodową oraz obniżając zarobki (O'Higgins 2010, Scarpetta et al. 2010, Verick 2010). Dotychczasowe badania wskazują mechanizmy, które mogą sprawić, że taki negatywny efekt wywrze pandemia. Skuteczność nauki zdalnej jest ograniczona przede wszystkim w przypadku praktycznej nauki zawodu. Przedsiębiorstwa zagrożone kryzysem mniej chętnie przyjmują nowych pracowników, zwłaszcza bez doświadczenia. Zarazem osoby dopiero wchodzące na rynek pracy częściej są zatrudniane w niestabilnych formach i przez to bardziej narażone na zwolnienie. Szczególnie narażeni wydają się uczniowie, którzy kończą edukację zawodową w branżach dotkniętych ograniczeniami związanymi z COVID-19. W okresie kryzysu opłacalną strategią może być kontynuowanie nauki i opóźnienie wejścia na rynek pracy, przy czym nie jest to strategia dostępna dla wszystkich absolwentów.

Badania wynikające z nagłej potrzeby

dostarczenia diagnoz i rekomendacji na użytek polityk publicznych w obszarze edukacji i rynku pracy dostarczają szeregu cennych wskazówek. Jednak wiele z tych badań opiera się na wtórnej analizie wyników uzyskanych przy wcześniejszych kryzysach oraz w innym kontekście (innych krajach, innego typu szkołach) lub na wynikach sondaży zrealizowanych na próbach dobranych w sposób, który nie pozwala na uogólnianie wyników na całe populacje.

Dlatego proponujemy przyjrzenie się sytuacji edukacyjno-zawodowej roczników absolwentów branżowych szkół I stopnia oraz techników w oparciu o wyniki pierwszej edycji monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE). Szczególnie użyteczne jest porównanie roczników kończących edukację w różnych latach (2019 i 2020 oraz 2021) lub absolwentów wykształconych w zawodach związanych z różnymi branżami.

Uruchomiony w 2021 roku, monitoring karier jest systemowym rozwiązaniem analitycznym, które wykorzystuje dane gromadzone w publicznych rejestrach i dostarcza informacji zwrotnych na temat przebiegu karier edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół ponadpodstawowych. Na potrzeby monitoringu corocznie pozyskiwane są dane z Systemu Informacji Oświatowej, Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych, systemu POLON oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – dane są pozyskiwane i anonimizowane przez Informatyczne Centrum Edukacji i Nauki, a następnie analizowane przez IBE.

Habitus, kapitał społeczny, "płynne relacje" – rodzinne więzi międzypokoleniowe w doświadczeniu młodych Polaków w czasie pandemii COVID-19

STELLA GROTOWSKA

Rodzina zawsze sytuowała się wysoko w hierarchii wartości Polaków niezależnie od wieku. Można patrzeć na nią w perspektywie różnych teorii. Koncepcja habitusu (np. Bourdieu) z jej założeniem o przedrefleksyjnych wymiarach tożsamości wyjaśnia, dlaczego praktyki rodzinne zachowują wysoki stopień ciągłości nawet w sytuacji zmian społecznych. Teoria kapitału społecznego (np. Putnam, Coleman) podkreśla, że rodzina wytwarza więzi zaufania i wzajemnych zobowiązań (kapitał wiążący), które skutkują proporcjonalnym poziomem uczestnictwa w życiu publicznym i dobrobytem gospodarczym (kapitał pomostowy). Kontrtendencją jest rozluźnienie rodzinnych więzi, co powoduje proces indywidualizacji i "dekapitalizacji społecznej".

Celem badania było ustalenie najbardziej podstawowych wymiarów doświadczenia relacji międzypokoleniowych w rodzinie przez młodych ludzi (20-25 lat) w sytuacji przedłużającego się kryzysu (pandemia). Badania mają charakter jakościowy i indukcyjny. Prowadzono je w dwóch etapach: od kwietnia do czerwca 2020 r. oraz od czerwca do sierpnia 2022 r. w Krakowie wśród studentów.

Analiza zebranego materiału koncentrowała się na następujących aspektach: codzienne i odświętne praktyki odtwarzające więzi międzypokoleniowe w rodzinie, odkrywanie siły tych więzi i związanych z nimi emocji, uświadamianie sobie wsparcia w rodzinie, jak i zobowiązań wobec członków rodziny. Badanie pozwala postawić hipotezę, że w doświadczeniu młodych ludzi w warunkach kryzysu zdrowotnego wartość rodziny okazuje się dana, autorzy wypowiedzi używają takich określeń, jak: "zrozumieć", "uświadomić sobie", "odkryć" (nikt nie mówi o tym, że rodzinę trzeba dopiero zbudować albo przekonstruować). Więzi rodzinne stanowią zasób, z jednej strony jest to kapitał, po który się sięga, z drugiej – w związkach rodzinnych młodzi ludzie dostrzegają własne zobowiązania ("właściwe rzeczy do zrobienia"). Pandemia jest sytuacją, w której nie tylko rozpoznają oni więzi, ale również doświadczają ich siły. Uważają więzi rodzinne za funkcjonalne – warte podtrzymywania i rozwijania w przyszłości. W przypadku analizowanych wypowiedzi można mówić o "rodzinności utajonej" – nie są to nowe praktyki życia rodzinnego kształtowane przez młodych mężczyzn i kobiety, ale zinternalizowane dyspozycje, do których

zawsze można się odwołać. Rodzinność materializuje się w praktykach codziennych i odświętnych oraz tworzy rodzaj kapitału społecznego, który może być uruchomiony w potrzebie (wsparcie ekonomiczne, organizacyjne, emocjonalne). Kapitał ten jest wzajemny, jest też zobowiązaniem do udzielenia pomocy, a nie tylko możliwością jej otrzymania. Jest to kapitał wiążący (bonding), ograniczony do własnej rodziny rozszerzonej. Ułatwia on młodym ludziom osiąganie celów, także funkcjonowanie poza środowiskiem rodzinnym (szkoła, praca, społeczność lokalna), ograniczając koszty ryzyka.

Relacje rodzinne oraz ograniczone zasoby ekonomiczne jako czynniki przeżywania pandemii i perspektywy na przyszłość wśród uczniów szkół podstawowych i średnich.

(WYŁOŻONY)

KAROL LESZCZYŃSKI

Młodzież w okresie pandemicznym doświadczona została na wiele sposobów, zarówno poprzez ograniczenie kontaktów z innymi ludźmi – głównie rówieśnikami, poprzez życie w poczuciu zagrożenia zarówno chorobą jak i skutkami ekonomicznymi światowej kwarantanny, aż po ograniczenie możliwości edukacyjnych i potencjalne szkody ekonomiczne w perspektywie długofalowej.

Ograniczenie kontaktów bezpośrednich poskutkowało jeszcze głębszym zanurzeniem młodych ludzi w relacje z pośrednictwem elektroniki, kierujące się swoimi własnymi zasadami użytkowania. Poczucie zagrożenia chorobą i niepewność tego co będzie skłoniła uczniów do refleksji nad codziennością, bezpieczeństwem i perspektywami na przyszłość. W końcu potrzeby edukacyjne młodych ludzi (a z nimi szanse na życiowy sukces w dłuższej perspektywie) były ograniczane przez rywalizację wewnątrz gospodarstw domowych o zasoby niezbędne do nauki, pracy i rozwoju: komputer, miejsce do nauki, przepustowość łącza internetowego itp.

Referat prezentować będzie wyniki badań zrealizowanych na Uniwersytecie Zielonogórskim w pierwszej połowie 2021 r. a więc po roku od rozpoczęcia pandemii. Badania z użyciem metod mieszanych zrealizowane zostały na grupie ponad 20 000 respondentów. W tym na grupie losowej uczniów, rodziców i nauczycieli 393 szkół podstawowych i średnich z całej Polski. W badaniach ilościowych, przy zakładanym błędzie 5% oraz poziomie ufności 95% uzyskaliśmy 6310 odpowiedzi od rodziców, 2665 od nauczycieli oraz 8480 od uczniów z klas 7-8 szkół podstawowych oraz z liceów, techników oraz szkół branżowych I stopnia (dawnych zasadniczych, szkół zawodowych).

W referacie przedstawię to jak młodzi ludzie reagowali na poszczególne elementy pandemii, w jaki sposób dotychczasowe różnice społeczno-ekonomiczne wpłynęły na przeżywanie pandemii i relacje rodzinne. Jak te relacje i życie wewnętrzne rodziny wpływały negatywnie i pozytywnie na działalność obywatelską uczniów i ich relacje rówieśnicze. Przedstawię także w jaki sposób zachodzi w tym przypadku efekt św. Mateusza pogłębiając dotychczasowe różnice społeczno-ekonomiczne. Ukaże też jak doświadczenia pandemii są przez nich przekładane na projekcie przyszłości i plany edukacyjne oraz zawodowe w kolejnych latach.

Młodzież i jej strategie oswajania niepewności w czasie zarazy

(WYŁOŻONY)

JACEK KURZĘPA

Autor, kierownik naukowy projektu „Interdyscyplinarna analiza problemów wtórnych wyłaniających się w zachowaniach i postawach uczniów w czasie zdalnego nauczania w perspektywie jednostkowej i wspólnotowej" realizowanego w latach 2020-2021 w grupie 5400 uczniów, przedstawia typologię postaw młodzieży wobec sytuacji

kryzysu pandemicznego. Korzystając z transgresji metod badawczych, wzmacniając wskaźniki ilościowe, analizami jakościowymi wynikającymi z IDI, IDI pogłębionych czy FGI przedstawia sposoby neutralizowania stygmaty jaki padł na młodzież w pierwszych miesiącach pandemii, że : " wy młodzi jesteście siewcami zarazy" oraz konfrontacje z pojawiającą się narracja o tym, że jest to „pokolenie stracone" . Autor przedstawia propozycję opisu sytuacji w jakiej znaleźli się badania określając to jako SYNDROM REAKTYWNEGO ZAMKNIĘCIA , uzasadniając tą propozycję wieloma przywołaniami z procesu badawczego.

Wizja przyszłości młodego pokolenia – tożsamość, orientacje społeczne, aspiracje

(WYŁOŻONY)

BARBARA GALAS, JOANNA WYLEŻAŁEK

Wydaje się, że jednym z istotniejszych dzisiaj problemów badawczych w obszarze nauk społecznych jest kwestia młodego pokolenia i zmiany pokoleniowej w Polsce w warunkach procesów potransformacyjnych i zarazem przyspieszającej globalizacji. Wyrosła bowiem nowa generacja, wychowana w warunkach ciągłych zmian i przeobrażeń, pojawia się zatem szereg pytań o procesy socjalizacyjne w tak specyficznych warunkach: Jak kształtuje się wizja świata społecznego młodzieży w warunkach zmian? Jak kształtują się jej wartości, cele życiowe i aspiracje? Jakie są jej identyfikacje tożsamościowe? Jaka jest dynamika jej orientacji życiowych i społecznych w warunkach przyspieszającej globalizacji. Wszystko to stawia pytania o edukację i wychowanie młodzieży, a także o to, czy instytucje edukacyjne potrafią przekształcić się z narzędzi uprzedmiotowienia w ośrodki wspomagania rozwoju. Podejmując badania nad młodzieżą autorki skupiły się przede wszystkim na tym, jak kształtuje się wizja świata społecznego u młodzieży i jej wizja przyszłości, jakie są jej wyobrażenia i sądy o życiu społecznym, a także wzorce zachowań w świecie gwałtownie zmieniających się norm i wartości. Wartości, które młodzi cenią, które nadają ich życiu sens, stając się obiektami ich aspiracji i dążeń życiowych.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Sytuacja mieszkaniowa młodych ludzi w pandemii COVID-19 i wchodzenie w dorosłość: wyzwania mieszkania z rodzicami i poszukiwania autonomii

PAULA PUSTUŁKA, WSPÓŁAUTORKI: JUSTYNA KAJTA, JOWITA RADZIŃSKA

Dobrostan psychiczny i fizycznego oraz satysfakcja życiowa jednostek są w dużym stopniu zależne od ich warunków mieszkaniowych. Pandemia COVID-19 pogłębiła z kolei trudną sytuację na rynku mieszkaniowym (dostępność, ceny zakupu oraz wynajmu mieszkań), jednocześnie zwiększając potrzebę bezpiecznego i komfortowego mieszkania jako podstawy codziennej działalności domowej w ramach zdalnej pracy czy nauki (Jones, Grigsby-Toussaint 2020; Vehkalahti i in. 2021).

Wyprowadzki z domu rodzinnego i zdobywanie samodzielności poprzez autonomię mieszkaniową wpisują się w szersze procesy wchodzenia w dorosłość. Kontekst mieszkaniowych tranzycji tworzą makrostruktury związane z sytuacją gospodarczą i wsparciem państwa, mezostroktury zakotwiczone przede wszystkim w sieci rodzinnej i dostępności wsparcia rodziców, jak i indywidualne dążenia i potrzeby jednostek (np. związane z relacjami romantycznymi czy edukacją). Problemy mieszkalnictwa w dobie COVID-19 w szczególny sposób dotykają młodych dorosłych, zatem ważne jest, aby przyjrzeć się w jaki sposób młodzi ludzie radzą sobie z wyzwaniami mieszkania z rodzicami, wyprowadzki z domu rodzinnego i samodzielności mieszkaniowej z perspektywy doświadczenia pandemii.

Na podstawie jakościowego badania (n=35 IDI) z młodymi osobami (18-35 lat; mieszkańcy dużych miast; zob. Pustułka et al. 2021)

przedstawimy w referacie dwa wymiary sytuacji mieszkaniowej we wchodzeniu w dorosłość, biorąc na warsztat sytuację mieszkaniowa przed pandemią (mieszkanie z rodzicami vs. mieszkaniowa autonomia) oraz subiektywne postrzeganie własnej sytuacji mieszkaniowej w trakcie pandemii (komfort vs. dyskomfort). Analizy pozwoliły wyróżnić cztery typy: docenione gniazdowanie, uciążliwe gniazdowanie, wzmocniona autonomia i zakłócona autonomia.

Wyniki pokazują, że pandemia COVID-19 wpłynęła na młodych dorosłych wielopoziomowo. Wygenerowała zmiany gospodarcze na poziomie makro, zdestabilizowała wsparcie krewnych, a także zaburzyła indywidualne plany, całościowo wzmagając niepewność przyszłości. Z jednej strony, zachwianie rynkiem pracy, wzrost cen i zdalna edukacja to pandemiczne konsekwencje niosące dodatkowe wyzwania w mieszkaniowym usamodzielnianiu się, co w przypadku części młodych osób skutkowało powrotem do domu rodzinnego lub opóźnieniem decyzji o wyprowadzce. Z drugiej strony, część młodych ludzi czerpała poczucie dobrostanu z satysfakcjonującej sytuacji mieszkaniowej – czy to dzięki opiece współzamieszkujących rodziców, czy to dzięki konsolidacji swoich planów w zakresie autonomii. Pandemia COVID-19 w różny sposób oddziałuje na sytuację mieszkaniową młodych ludzi, spowalniając lub akceleracja wchodzenie w dorosłość, co ilustruje jak globalne zmiany wpływają na na indywidualne biografie. Proponowana przez nas typologia daje nową perspektywę poznawczą w badaniach wchodzenia w dorosłość w czasach kryzysu i niepewności.

Współczesne rytuały wchodzenia w dorosłość: „powszechne" osiemnastki i „ekskluzywne" matury

MARIA ZIELIŃSKA, BEATA TRZOP

We wszystkich kulturach rytuał przejścia kończył okres przygotowania i kończył pewien etap życia. Był taki sam dla wszystkich jednostek osiągających w danym momencie określony wiek metrykalny. Były to jedne z ważniejszych rytuałów zapewniających ciągłość życia zbiorowości (podstawa dla wszystkich takich badań stanowi antropologiczna koncepcja rytuałów przejścia Arnolda van Gennepa, czy koncepcja rytuałów świętowania Pierra Bourdieu). Powtarzalność ceremoniałów miała gwarantować dokładność przekazu międzygeneracyjnego i odtwarzalność wzorów społecznych. Współczesne społeczeństwa nadal kultywują pewne obrzędy związane ze zmianami statusu, choć wydaje się, że jest to związane raczej z komercjalizacją, ofertami rynku i modą niż przeżywaniem przechodzenia do innych etapów życia. Jednakże rytuały przejścia nie giną, raczej zmieniają się, modyfikują, przekraczają granice, niektóre – wręcz globalizują. Zasadnicza różnica między dawnymi rytuałami a współczesnymi polega na prawie wyboru. Ale ich cel jest uniwersalny: to poszukiwanie miejsca we wspólnocie, której ciągle potrzebujemy.

Jednakże to owe „poprytuały" – takie jak 18 urodziny („pasowanie na dorosłego" możliwe do celebrowania przez wszystkie jednostki osiągające w danym momencie określony wiek metrykalny) symbolicznie i prawnie wprowadzają jednostki w dorosłość. Ukończenie 18. roku życia oznacza formalnie wiek pełnoletniości, ale czy dorosłości? Jest to na pewno moment, od kiedy można więcej: legalnie kupić alkohol i papierosy, zrobić sobie tatuaż bez zgody rodziców, wziąć ślub, głosować w wyborach. Interesuje nas jak obecnie są celebrowane, co oznaczają dla samych młodych ludzi? Innym interesującym rytuałem wchodzenia w dorosłość – jednak o charakterze ekskluzywnym, dotyczącym tylko wybranej części młodzieży jest matura (o mniej powszechnym charakterze tego rytuału decyduje typ szkoły ponadpodstawowej). Matura określana jest jako „egzamin dojrzałości". Maturę można uznać za szczątkowy rytuał przejścia do fazy dorosłości i zmiany statusu – to przepustka do uzyskania statusu studenta. W sytuacji, kiedy to ważne wydarzenie odbywa się w cieniu pandemii SARS-CoV-2 i z zastosowaniem szeregu epidemicznych obostrzeń, zmienia się jego ranga i znaczenia.

W analizach zjawiska odwoływać się będziemy do dwóch projektów badawczych.

Czy pokolenie smartfonów (iGen) w Polsce i w USA różni się od siebie?

EDYTA UMAŃSKA

Jak zauważa amerykańska badaczka Jean Twenge, osoby urodzone po 1995 roku dorastały z telefonem komórkowym w ręku, a ich proces dojrzewania był równoległy z rozwojem technologii mobilnych. Twenge nazywa tę młodzież pokoleniem internetu, czyli iGen – w skrócie od iGeneration. Określenie nawiązuje do amerykańskich iPhone'ów, ale zdecydowanie bardziej uniwersalnym określeniem jest „pokolenie smartfonów".

Nazwa „pokolenie smartfonów" odnosi się przede wszystkim do wspólnego doświadczenia tej generacji – dorastania wraz ze smartfonami. Jak słusznie podkreśla reprezentantka tego pokolenia w wywiadzie dla Twenge: „Nie mieliśmy wyboru, nie mogliśmy zobaczyć, jak wygląda życie bez iPadów czy iPhone'ów. Myślę, że lubimy nasze telefony bardziej niż ludzi". Jean Twenge mając do dyspozycji cztery ogromne bazy danych z wynikami badań reprezentatywnych dla społeczeństwa Amerykańskiego (od lat 60. XX wieku) sformułowała 10 trendów kształtujących nowe pokolenie, które nazwała iGen. Reprezentanci pokolenia iGen urodzili się między 1995 a 2012 rokiem, bywają określani jako Generacja Z, Post-Millenialsi czy pokolenie internetowe. W pokoleniu smartfonów (iGen wg Twenge) widać całkowitą dominację smartfonów, która odbija się w każdej sferze ich życia – zaczynając od interakcji społecznych aż po zdrowie psychiczne.

Nawiązując do 10 cech charakterystycznych tej generacji zaobserwowanych przez Twenge na podstawie tzw. twardych danych statystycznych, warto się zastanowić: czy amerykańska młodzież reprezentująca pokolenie smartfonów jest podobna do europejskiej, którą można zaobserwować w Polsce? Jakie podejście do religii mają ci młodzi ludzie? Jakie są ich poglądy polityczne i zaangażowanie obywatelskie? Jak postrzegają swoje zdrowie psychiczne? Co sądzą o związkach homoseksualnych? Jak korzystają z internetu i smartfonów? Z kim i w jaki sposób spędzają swój czas wolny najchętniej (w realu czy w sieci)? Jaki jest ich stosunek do koronawirusa? Na te pytania i wiele innych związanych z tematem postaram się udzielić odpowiedzi podczas swojego wystąpienia, przytaczając analizy reprezentatywnych wyników badań Centrum Badania Opinii Społecznej oraz wyniki niepublikowanej pracy doktorskiej.

Studia w trybie zdalnym – więzi, aspiracje, szanse młodych ludzi

ARKADIUSZ KOŁODZIEJ, AGNIESZKA KOŁODZIEJ-DURNAŚ

Pandemia sprawiła, że zmieniło się postrzeganie własnego życia u ogromnej liczby ludzi na całym świecie. U tych, u których przeważało poczucie sprawstwa, to przekonanie zostało zachwiane. Ci, którzy i tak czuli się bardziej przedmiotem w rękach nieprzewidywalnego losu teraz jeszcze bardziej odczuli wpływ trajektorii cierpienia.

Szczególnie ważne staje się tu pytanie o konsekwencje, jakie pociągają za sobą zmiany w codziennej rutynie i we wcześniej utrwalonych i uznawanych za trwałe modelach edukacyjnych (przejście na zdalny tryb nauczania).

W referacie przedstawiono wyniki badań (ankieta – CAWI) przeprowadzonych na próbie 556 studentów trzech polskich uczelni reprezentujących różne kierunki studiów. Autorzy omawiają konsekwencje osłabienia więzi społecznych w środowisku akademickim, odnosząc się jednocześnie do zjawisk kapitału społecznego, aspiracji i szans na sukces zawodowy młodych ludzi.

Starano się odpowiedzieć na pytanie, jak zmiana organizacji nauczania wpłynęła na studentów w zakresie postrzegania ich funkcjonowania w grupie. Grupa studencka jako pewna forma zbiorowości zdała, ich zdaniem, egzamin w rozumieniu technicznym. Wykształciły się bowiem odpowiednie schematy funkcjonowania w grupie, które pozwoliły kontynuować studentom proces nauczania. Brak styczności osobistych jest tu jednak odczuwalny. Z funkcjonalną sprawnością grupy nie idzie w parze zaangażowanie studentów, czy kontakty wykraczające poza problematykę samych studiów. Analizowana więź społeczna przyjmuje więc obecnie bardziej rzeczowy i techniczny, a mniej podmiotowy i angażujący charakter. Funkcjonowanie w grupie staje się metodą osiągania celu, a nie wartością jako taką. Zubożona, instrumentalna więź społeczna może być tylko czasowym rozwiązaniem. Na dłuższą metę nie będzie ona satysfakcjonująca ani dla samych studentów, którzy mają potrzebę uczestnictwa i sprawstwa, ani dla uczelni, której zależy na podtrzymywaniu atrakcyjności całego procesu studiowania. Uzyskaną efektywność funkcjonowania grupy charakteryzuje tymczasowość i prowizoryczność. Budowanie osobistych styczności w ramach więzi społecznej w/po czasach zdalnego nauczania wymaga obecnie, zdaniem autorów badań, instytucjonalnego wsparcia ze strony samych uczelni.

Akademicka akulturacja w pandemii: w jaki sposób nauczanie zdalne zaburza proces adaptacji do studiowania

(WYŁOŻONY)

PAWEŁ ZALEWSKI

Celem mojego wystąpienia będzie zaprezentowanie, w jaki sposób nauczanie zdalne zaburza proces adaptacji do studiowania wśród studentów i studentek pierwszego roku studiów licencjackich. Zakładam, że doświadczenie przystosowywania się do roli studenta lub studentki w społeczności akademickiej da się porównać do procesu akulturacji. Referat bazuje na dwóch badaniach jakościowych przeprowadzonych na Uniwersytecie Warszawskim, w ramach których przeprowadzono pogłębione wywiady indywidualne ze studentami i studentkami pierwszego roku studiów licencjackich dotyczące oczekiwań wobec studiowania oraz doświadczeń w trakcie pierwszego semestru studiów wyższych. Pierwsze z badań, na próbie osób uczących się na wybranych warszawskich uczelniach, przeprowadzono w latach 2018/2019 (N=45), natomiast drugie, przeprowadzone wśród tzw. pandemicznych maturzystów na Uniwersytecie Warszawskim, czyli osób rozpoczynających studia na UW w czasie pandemii, przeprowadzono na przełomie lat 2021 i 2022 (N=26). Porównanie rezultatów badań przeprowadzonych przed wybuchem pandemii oraz w jej trakcie pokazało, że wchodzenie w rolę studenta w trakcie pandemii jest utrudnione głównie za sprawą czasowego przechodzenia na zdalne nauczanie. Takie zaburzenie trybu studiowania generowało szereg problemów dla osób badanych, w tym: 1) ograniczenia dla integracji z osobami z roku, 2) spadki motywacji do studiowania, 3) trudności z organizacją czasu pracy oraz koncentracją na zajęciach, 4) ograniczenie kontaktu z wykładowcami. Argumentuję, że wywołane przez pandemię zaburzenia trybu studiowania przyczyniają się do opóźnienia skutecznej adaptacji do studiowania wśród nowych studentów, a w przypadku części z nich mogą wręcz przyczyniać się do wypadania (drop-out) ze studiów. Wskazuję na instytucjonalną rolę uniwersytetu w kreowaniu warunków do akademickiej akulturacji np. poprzez tworzenie programów wspierających studentów w przystosowywaniu się do świata akademii (tzw. student orientation).

LGBT w akademii. Wyniki badań sytuacji osób nieheteronormatywnych studiujących na Uniwersytecie Warszawskim w latach 2010-2022

(WYŁOŻONY)

Osoby nieheteronormatywne należą w Polsce do grup najbardziej prześladowanych i wykluczanych. Powtarzające się badania zwracają uwagę na dystans społeczny i niechęć wobec realizacji postulatów ruchów emancypacyjnych LGBT. Choć w społeczeństwie następuje w tej kwestii pewna zmiana i przesunięcie nastrojów na korzyść tych pomysłów, wciąż jednak Polska uchodzi w Unii Europejskiej za jedno z najbardziej nieprzyjaznych osobom LGBT państwo.

Te realia stały się podstawą zapoczątkowania w 2010 roku badań sytuacji osób LGBTQ na Uniwersytecie Warszawskim. Hipoteza badawcza mówiła, że w środowisku akademickim osobom takim powinno być łatwiej i powinny rzadziej spotykać się z przejawami nietolerancji i wykluczenia. Dodatkowo, postawiono szereg pytań o szczegółowe kwestie, takie jak częstotliwość spotykania się z dyskryminacją, jej przejawy itd. Studentki i studentów największej polskiej uczelni pytano też o znajomość osób LGBT ujawnionych wśród osób studiujących.

Kolejna fala badania zrealizowana została w roku 2016, a więc w momencie, gdy nastąpić powinna całkowita wymiana studentek i studentów na studiach I, II stopnia oraz jednolitych magisterskich. Najnowsze badanie przeprowadzono w latach 2021-2022, czyli upływie kolejnego pięcioletniego okresu, który tradycyjnie powinien pokrywać się z ukończeniem studiów.

Badanie składało się z dwóch części. Pierwszą z nich były wywiady CAWI, skierowane do wszystkich osób studiujących na UW. W wypełnianiu ankiet brali udział studentki i studenci bez względu na swoją orientację seksualną i tożsamość płciową. Dzięki temu udało się w pewnym stopniu wskazać także różnice w odpowiedziach pomiędzy osobami LGBTQ a osobami heteronormatywnymi.

Druga część badania składała się z wywiadów pogłębionych, w których udział brały już tylko osoby nieheteronormatywne. Miała ona na celu bowiem opis doświadczenia tej konkretnej grupy. W ten sposób pogłębiono wiedzę i weryfikowano informacje, zdobyte w części ilościowej badania.

Trzy fale badania pozwalają nam powoli porównywać sytuację osób LGBTQ na Uniwersytecie Warszawskim na przestrzeni lat. Niniejsza prezentacja ma na celu zebranie danych ze wszystkich edycji i raportowanie przemian, jakie nastąpiły w kwestii sytuacji osób LGBTQ na UW. Jest próbą syntetycznego podejścia do zgromadzonych przez lata danych i wyjaśnienia, dlaczego zaszły konkretne zmiany i zjawiska. Porównanie to będzie pierwszym tego typu przedsięwzięciem w historii – tak jak pierwszymi w historii szkół wyższych są badania sytuacji osób LGBTQ w konkretnej uczelni.

Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 roku

Numer: G18
Organizacja: Kamilla Dolińska (UWr), Sławomir Łodziński (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.025, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Etniczności

Próby określenie charakteru struktury etnicznej społeczeństwa oraz liczebności poszczególnych grup składających się na nią, budzą zawsze duże emocje tak ze strony władz państwowych i większości, jak i samych mniejszości. Stają się one nierzadko przyczyną napięć i konfliktów etnicznych. Statystyki na ten temat nie są

bowiem jedynie „zwykłymi liczbami", lecz odgrywają istotną rolę społeczną i polityczną. Decydują one bowiem o polityce państwa wobec tych społeczności, jak i przesądzają o ich publicznym zaistnieniu i sile działania. Dotyczy to zwłaszcza danych etnicznych uzyskiwanych ze spisów powszechnych ludności, dotyczących tożsamości narodowej i etnicznej, języka, wyznania i/lub obywatelstwa. Uzyskane w nich informacje pozostają często podstawowym i jedynym źródłem informacji statystycznej o etnicznym, językowym i religijnym zróżnicowaniu populacji danego kraju. Wynika to nie tylko z jego powszechnego charakteru, ale także i z tych powodów, że inne sposoby zbierania danych na ten temat (jak np. sondaże) nie obejmują wszystkich grup etnicznych z powodu ich małej liczebności lub rozproszenia na terenie całego kraju, a danych z rejestrów administracyjnych na ten temat brakuje.

Dyskusje i emocje dotyczące tych kwestii pojawiły się już w naszym kraju w związku ze spisem ludności przeprowadzonym w 2002 r., jak i w 2011 r. Dotyczyły one liczby i sformułowań pytań o tożsamość etniczną oraz język, stosowanej metodologii spisowej oraz publikacji ich wyników. Przedstawiciele mniejszości narodowych uważają, że problemy zaistniałe w trakcie przygotowania do obu spisów, ich realizacja i metodologia opracowania jego wyników podważała zasadność otrzymanych rezultatów oraz ich wykorzystanie do realizacji przepisów Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.

Celem obrad proponowane grupy będzie zatem, w nawiązaniu do kwestii związanych z dwoma wcześniejszymi spisami, przedyskutowanie:

- problemów przygotowań do NSP 2021,
- zastosowanej metodologii pytań etnicznych,
- zastosowanej techniki przeprowadzenia spisu (w formie zdalnej)

– oceny uzyskanych wyników etnicznych w spisie powszechnym ludności w 2021 r. W dyskusji wezmą udział organizatorzy spisu (czyli przedstawicieli GUS-u), przedstawicieli samych mniejszości oraz badaczy zagadnień etnicznych. Według zapowiedzi GUS-u pierwsze wyniki powinny znane w końcu 2021 r. Tematyka i charakter proponowanej grupy nawiązują do tych, które zostały zorganizowane po spisie 2002 r. w trakcie OZS w Poznaniu w 2004 r. oraz po spisie w 2011 r. w trakcie OZS w Szczecinie w 2013 r. Ich efektem była każdorazowo publikacja zbiorowa na ten temat wydana w ramach serii pozjazdowej.

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Mniejszości narodowe i etniczne w spisie powszechnym ludności w Polsce w 2021 roku – przygotowania do spisu i odbiór społeczny spisowych pytań etnicznych. Pierwsze wyniki

ZOFIA BICHNIEWICZ

Celem referatu będzie przedstawienie wyników wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami wszystkich mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności kaszubskiej i śląskiej w Polsce dotyczącej problemów przygotowań oraz odbioru pytań etnicznych oraz zastosowanej techniki przeprowadzenia spisu (w formie zdalnej) w spisie powszechnym ludności w 2021 r. Będziemy się koncentrować na reakcjach środowiska mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (kaszubskim) oraz na tych grupach etnicznych (narodowych), które pragnęły zaistnieć publicznie w trakcie spisu (w tym przede wszystkim na grupie śląskiej). Szczególną uwagę będziemy zwracać na kwestie legitymizacji spisowych pytań etnicznych z perspektywy etnicznych grup mniejszościowych (w tym postawach wobec nich przedstawicieli i organizacji uznanych mniejszości narodowych i etnicznych, a także innych grup etnicznych

domagających się uznania) oraz zmianie polegającej na przejściu od badania struktury etniczno-językowej całej populacji kraju do ukazywania zróżnicowanych tożsamości etniczno-językowych mieszkańców Polski.

Dyskusje i emocje dotyczące tych kwestii pojawiły się już w naszym kraju w związku ze spisem ludności przeprowadzonym w 2002 i 2011 r. Dotyczyły one liczby i sformułowań pytań o tożsamość etniczną oraz język, stosowanej metodologii spisowej oraz publikacji ich wyników. Przedstawiciele mniejszości narodowych uważają, że problemy zaistniałe w trakcie przygotowania do obu spisów, ich realizacja i metodologia opracowania jego wyników podważała zasadność otrzymanych rezultatów oraz ich wykorzystanie do realizacji przepisów Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.

Podstawą referatu są wywiady przeprowadzone jesienią 2021 r. – zimą 2022 r. w ramach specjalnego seminarium badawczego w Wydziale Socjologii UW („Mniejszości narodowe i etniczne w spisie powszechnym ludności w Polsce w 2021 roku (NSP2021). Założenia, przebieg i odbiór społeczny spisowych pytań etnicznych").

Census a procesy tożsamościowe wśród mniejszości etnokulturowych w Polsce

KATARZYNA WARMIŃSKA

Trzy ostatnie Spisy Powszechne objęły pytania o tożsamości etnokulturowe, co niewątpliwie stanowi ważny kontekst analizy procesów etnicznych zachodzący zwłaszcza wśród członków mniejszości. Rolę spisów, ich metodologii, towarzyszącego im dyskursu i szerszego kontekstu społeczno-politycznego można ujmować wielorako. W centrum mojej uwagi znajdzie się przedstawienie potencjalnego wpływu statystycznego badania na procesy identyfikacyjne zachodzące w tych społecznościach, zwłaszcza w sytuacji, gdy statystyczny kategorialny realistyczny opis spotyka się z dużo bardziej złożoną, wielowymiarową kwestią tożsamości społecznej jednostki. Studiując działania przedstawicieli mniejszości na przestrzeni ostatnich dwóch dekad w kontekście spisów możemy dostrzec swoiste negocjacje między wymogami, jakie niesie tego typu badanie, dążeniami do uzyskania uznania danego grupowego samoopisu a wspomnianą potrzebą samookreślenia realizowana przez poszczególne jednostki. Można tu wskazać na kilka strategii realizowanych zwłaszcza przez grupowych liderów, co będzie przedmiotem rozważań w referacie. Jak pisali David I. Kertzer and Dennis P. Hogan (2009) badanie związku między spisem powszechnym a kształtowaniem się i ewolucją tożsamości zbiorowych, kieruje uwagę na procesy polityczne tym samym na zmagania między różnymi podmiotami o władzę nazywania, kategoryzowania a tym samym do tworzenia rzeczywistości społecznej.

Mniejszość niemiecka w Polsce wobec Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku

PAWEŁ POPIELIŃSKI

Autor przedstawi kulisy przygotowania i przeprowadzenia Narodowego Spisu Powszechnego w 2021 roku wśród największej mniejszości narodowej w Polsce, tj. mniejszości niemieckiej. Skupi się on przede wszystkim na aspektach kampanii przygotowującej członków mniejszości niemieckiej oraz osoby pochodzenia niemieckiego do spisania się w spisie ludności w roku 2021. Zostaną także ukazane kwestie społeczne i polityczne postrzegania przeprowadzenia tego spisu ludności głównie z perspektywy mniejszości niemieckiej w Polsce.

Zachodniopomorskie doświadczenia dotyczące inicjatyw mniejszości na rzecz deklaracji identyfikacji narodowo-etnicznych podczas NSPLiM 2021

JANUSZ MIECZKOWSKI

Tekst jest analizą aktywności podejmowanych przez mniejszości narodowe i etniczne oraz społeczność z językiem regionalnym podczas przygotowań i przeprowadzenia Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 roku w województwie zachodniopomorskim. Omówione zostaną także działania z tym związane realizowane przez struktury administracji w województwie.

W jednym i drugim przypadku prowadzona narracja uwzględni kontekst wcześniejszych spisów (z lat 2002 i 2011), poszukując odpowiedzi na pytanie na ile sytuacja z 2021 roku była podobna, a na ile się różniła od nich. Zamiarem autora jest także umiejscowienie zachodniopomorskiej aktywności mniejszości podczas spisu na tle doświadczeń z innych regionów państwa. Analiza inicjatyw mniejszości powinna sprzyjać wskazaniu czynników zarówno dogodnych, jak i ograniczających aktywność mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności z językiem regionalnym w wyrażaniu swej identyfikacji narodowo-etnicznej podczas spisów powszechnych.

Mierzenie etniczności. Pytania etniczne a struktura etniczno-językowa społeczeństwa polskiego w spisach powszechnych ludności w latach 1921-2021

(WYŁOŻONY)

SŁAWOMIR ŁODZIŃSKI

W referacie podejmuję próbę odpowiedzi na pytanie, na ile metodologia i techniki prowadzania spisów powszechnych ludności (w tym także liczba i sposoby sformułowania spisowych pytań etnicznych, czyli pytań o identyfikację narodową, język, wyznanie religijne i obywatelstwo) oraz sytuacja społeczno-polityczna w trakcie ich przeprowadzania mogły kształtować ich wyniki w zakresie struktury etniczno-językowej społeczeństwa polskiego w okresie 1921-2021. Pragnę się skupić nie tyle na opisie wyników „etnicznych" w ujęciu ilościowym i/lub przestrzenny, ile przede wszystkim na analizie polityk spisowych (czyli inaczej, mechanizmach przeprowadzenia spisów powszechnych ludności) w kontekście ówczesnych realiów politycznych i społecznych.

Próby określenie struktury narodowościowej i językowej Polski oraz jej przemian w okresie ostatnich 100 lat pozostają zadaniem trudnym z powodu historycznych zmian ustrojowo-politycznych, terytorialnych i demograficznych, jak i niesprzyjających deklaracjom narodowościowym uwarunkowań społeczno-politycznych, a także braku oficjalnych statystyk w tym zakresie. Różnie sformułowane pytania dotyczące struktury etniczno-językowej oraz wyznaniowej uwzględniało sześć spisów powszechnych w Polsce (w 1921, 1931, 1946, 2002, 2011 i 2021 r.), jednak przeprowadzenie ich różnymi metodami w odmiennych uwarunkowaniach społeczno-politycznych mogło w istotniejszy sposób wpłynąć na rezultaty „etniczne" niż szersze zmiany demograficzne i ewolucja poczucia przynależności narodowej jego obywateli.

Problemy dotyczące zbierania danych etnicznych stały się widoczne w Polsce w trakcie spisu powszechnego ludności w 2002 r.. Zapowiedź wprowadzenia pytań dotyczących tożsamości narodowej i języka do

tego spisu, a także jego przebieg i ogłoszenie wyników wywołały szeroką dyskusję publiczną na temat struktury etnicznej społeczeństwa polskiego (w tym także o narodowości śląskiej, która praktycznie trwa do tej pory). Podobne emocje oraz problemy z perspektywy zróżnicowania etniczno-językowego społeczeństwa polskiego przyniósł kolejny spis powszechny z 2011 r. Podobne emocje zrodził spis w 2021 r., który został całkowicie oparty na metodzie samospisu internetowego, a wywiad ankieterski lub telefoniczny został potraktowany jako metoda pomocnicza.

W referacie zwracam uwagę na następujące hipotezy kierunkowe, które dotyczą: 1) wpływu dziedzictwa instytucjonalnego prowadzonych wcześniej w Polsce spisów powszechnych ludności, będących odbiciem historii etnicznej społeczeństwa i postrzegania jego zróżnicowania etnicznego przez państwo; 2) zmiany legitymizacji spisowych pytań etnicznych polegającej na przejściu od badania struktury etniczno-językowej całej populacji do badania złożonych (mieszanych) tożsamości etnicznych samych grup mniejszościowych; 3) wpływu technologii spisowej polegającej na przejściu od klasycznego wywiadu spisowego typu face to face do samospisu internetowego i odpowiedzi na pytanie, na ile takie rozwiązanie sprzyja identyfikacji tożsamości grup mniejszościowych.

„Starzy Ormianie" i „nowi Ormianie" w Polsce –formy integracji i dane spisu powszechnego

(WYŁOŻONY)

EWA NOWICKA, WOJCIECH POŁEĆ

Ormianie są w Polsce uznaną mniejszością narodową mającą wielowiekowe tradycje obecności na ziemiach polskich i współtworzenia polskiej kultury. Wyjątkowość sytuacji tej mniejszości polega na licznym pojawieniu się w Polsce po rozpadzie Związku Radzieckiego i dramatycznym trzęsieniu ziemi znacznej „pulsującej" fali nowych przybyszów z Armenii. W obrębie etnicznej kategorii „Ormianie" mieszczą się zarówno Ormianie tu określeni jako „starzy", jak i niedawni przybysze z Armenii. Wśród tych ostatnich nieliczni posiadają polskie obywatelstwo, a większość to krócej lub dłużej przebywający w Polsce cudzoziemcy. Linie wewnętrznych zróżnicowań nie zawsze pokrywają się u Ormian z liniami wyznaczanymi przez kategorie używane do opisu w spisach powszechnych.

Proponowany referat oprzemy na własnych badaniach jakościowych prowadzonych wśród Ormian „nowych" jak i „starych" w Polsce. Staramy się pokazać, jakie wyzwania stają przed badaczem, który zamierza interpretować w przypadku tej grupy dane ilościowe uzyskiwane w spisach powszechnych. Skupiamy się na tym, w jaki sposób ormiańskość jest definiowana przez samych Ormian, zarówno tych, którzy są tradycyjnie częścią społeczeństwa polskiego, jak i tych, którzy w Polsce są od niedawna. Próbujemy ujawnić, jakie aspekty kultury i tożsamości są uważane za najważniej przez samych Ormian, które mają decydujący wpływ na teraźniejszość i przyszłość społeczności Ormian w Polsce, uwzględniając wzajem relacje między wyróżnionymi grupami

Mobilność w czasach zarazy i klim-A-TY-czne rozterki po drodze

Numer: G66

Organizacja: Katarzyna Archanowicz-Kudelska (SGH), Marta Bierca (SWPS)

Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.020, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Wiosna 2020. Strach, niepewność, poczucie zagrożenia. Ale też bezruch, cisza i spokój. Puste i ciche ulice, przyroda wchodząca pod okna, obejmująca we władanie coraz to nowe obszary. Przenieśliśmy się w rzeczywistość wirtualną, ograniczyliśmy

kontakty i spotkania, ale przy okazji dojazdy – tłok, korki, pośpiech i hałas.

Miasta odetchnęły, a mieszkańcy wraz z nimi – zmniejszenie zanieczyszczeń powietrza było widoczne i odczuwalne. Dziś wszystko wróciło do starej normy. Zielona równowaga odeszła w cień i znów dusimy się w spalinach (w Warszawie, Badanie Alarmu Smogowego, przeprowadzone na wiosnę 2021 wykazało, że stężenie szkodliwego dwutlenku azotu przekroczyło roczną normę unijną).

Nadmierne poleganie na prywatnych samochodach wiąże się ze znacznymi kosztami środowiskowymi i społecznymi, a międzynarodowe porozumienia wzywają do przejścia, szczególnie w miastach, na niskoemisyjną motoryzację.

Choć kryzys klimatyczny i wpływ na niego szkodliwych emisji spalin to udowodniony naukowo fakt, zamiast „milionów drzew", mamy tam jak na razie ponad milionów pojazdów (w stolicy w 2021 było ich zarejestrowanych 1.935.059 – więcej niż samych mieszkańców!) i postępującej „betonozy" by te auta przemieścić i zaparkować. Z drugiej strony, katastrofa klimatyczna i jej przyczyny coraz bardziej przesączają się do społecznej świadomości, a władze wielu miast mają ekologiczne ambicje, by stworzyć bezpieczną i zieloną przestrzeń dla wszystkich, zaś entuzjaści transportu publicznego i zrównoważonego zachwalają, że jest on nie tylko ekologiczny, ale też efektywny, szybki i tani.

Idea rozwoju zrównoważonego (ang. sustainability) w odniesieniu transportu, znaczy: efektywnego, wydajnego ekonomicznie, a jednocześnie minimalizującego negatywne skutki takie jak hałas, zanieczyszczenia, wypadki czy „terenochłonność" i zawłaszczanie terenów zielonych i nadal pozostaje w sferze deklaracji – zarówno włodarzy miast jak i dużej części ich mieszkańców. Pragnąc transportu wygodnego i narzekając na głośne, zatłoczone, zanieczyszczone i niezdrowe miasta, wciąż z wygody lub konieczności (około 14 milionów Polaków, również na terenach miejskich mieszka w miejscach, gdzie bez własnego samochodu poruszać się nie da rady) kupujemy i używamy samochody osobowe – i koło się zamyka. Zrozumienie jak, dlaczego i gdzie ta zależność może się zmienić jest kluczowe dla zrównoważonego rozwoju, wykorzystania zasobów naturalnych i zmian klimatycznych.

Zakres tematyczny obrad naszej grupy ma obejmować ma międzyinnymi następujące zagadnienia:

- Zmiany w zakresie postrzegania i potrzeby mobilności w okresie (po)pandemicznym
- Rozumienie i potrzebę idei transportu zrównoważonego
- Postrzeganie związku pomiędzy codziennymi wyborami w zakresie mobilności a zanieczyszczeniem powietrza i uciążliwością życia w mieście i zakresu, w jakim jesteśmy w stanie (jako badani i badacze) zrezygnować ze swojej wygody w transporcie, w trosce o klimat dla siebie i przyszłych pokoleń
- Potrzeby mieszkańców w zakresie infrastruktury i mobilności i jej zmiany w czasach COVID-19
- Ważność norm klimatycznych dla poszczególnych grup społecznych i konflikt generacji w sprawie klimatu i użytkowania miast
- Wyzwania, jakie stawia przed miastami idea bezpiecznego i ekologicznego poruszania się
- Pomysły na rozwiązania sprawiające, aby zrównoważona mobilność była łatwiejsza i przyjaźniejsza dla mieszkańców i chętniej przez nich wybierana
- Komunikację społeczną w zakresie mobilności
- Badanie mobilności i zwyczajów transportowych, w czasie „nie mobilności", tak by dotrzeć do wartościowych i wiarygodnych danych

Referaty, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Czy własne cztery kółka są cały czas istotne? Analiza współczesnych trendów i badań dotyczących potrzeby posiadania samochodu w Polsce.

JAKUB ZAWIESKA

Do podstawowych wyzwań współczesnego sektora transportu należy zmniejszenie stopnia wykorzystania środków transportu indywidualnego. Problem ten jest szczególnie istotny na terenach zurbanizowanych, gdzie kongestia generuje wymierne koszty ekonomiczne i niesie istotne zagrożenia dla środowiska naturalnego. Koncepcja redukcji stopnia wykorzystania samochodów osobowych jest znana od wielu lat, a w literaturze przedmiotu występuje wiele badań korelujących preferencje komunikacyjne oraz wybór wykorzystywanego środka transportu z różnymi wskaźnikami społecznymi, ekonomicznymi i demograficznymi. W ostatnich latach możemy jednak zaobserwować znaczące zmiany w funkcjonowaniu systemów transportowych, związanych z cyfryzacją i bardzo dynamicznym rozwojem technologii informacyjno –komunikacyjnych (ICT), oznaczających pojawienie się także nowych form i usług w sektorze transportu. W ostatnich latach nastąpił także wyraźny wzrost stosowania alternatywnych paliw i napędów, obejmujących przede wszystkim elektryfikację sektora transportu. Według niektórych prognoz w stosunkowo niedalekiej przyszłości możemy również spodziewać się pojawienia się na drogach pierwszych w pełni autonomicznych samochodów. Wymienione czynniki stanowią radykalną zmianę w funkcjonowaniu systemów transportowych, otwierającą nowe możliwości w wyborze środków transportu. Także paradygmat zrównoważonego transportu staje się coraz bardziej popularny i stanowi istotne założenie praktycznie każdej współczesnej polityki transportowej.

Powyższe zmiany są także często w literaturze uważane jako czynniki mogące znacząco ograniczyć potrzebę posiadania własnego samochodu, zwłaszcza wśród młodszego pokolenia. Niemniej jednak nawet pobieżna analiza bieżących statystyk wskazuje odmienne trendy. Wskaźnik motoryzacji (liczba samochodów osobowych na 1000 mieszkańców) w Polsce cały czas rośnie i jest jednym z najwyższych w Europie, zwłaszcza w miastach. Jesteśmy jednym z największych importerów używanych pojazdów, których średni wiek to 12 lat, co generuje istotne koszty zewnętrzne dla całego społeczeństwa. A przeprowadzone przez autora badania ilościowe wśród młodych ludzi nie wykazały znaczącego odejścia od potrzeby posiadania samochodu.

Proponowany referat ma na celu analizę i dyskusję nt. poniższych zagadnień badawczych:

(1) Jakie jest współcześnie zapotrzebowanie posiadania samochodu, zwłaszcza wśród młodych osób?

(2) Jakie czynniki wpływają na decyzją o posiadaniu lub nie posiadaniu samochodu?

(3) Czy digitalizacja otoczenia oraz pojawienie się nowych usług z obszaru transportu ma realny wpływ wpływ te decyzje?

(4) Jakie są oczekiwania i determinanty decyzji dotyczących wyboru środka transportu wśród współczesnych mieszkańców Polski– czy rzeczywiście można zaobserwować wzrost znaczenie pozaekonomicznych determinantów wyboru środka transportu takich jak potrzeba ochrony środowiska naturalnego?

(5) Jakie są kierunki rozwoju rynku motoryzacyjnego w Polsce na najbliższe lata.

Rowery miejskie i hulajnogi elektroniczne w kontekście mobilności i zrównoważonego rozwoju polskich miast

BARBARA NAWROT

Biorąc pod uwagę problem zanieczyszczenia powietrza w miastach oraz próbę stopniowego ograniczania ruchu samochodowego w ich centrach, nieuniknione wydaje się znalezienie alternatywnego środka transportu dla aut. Hulajnogi i rowery miejskie jawią się jako odpowiednie zamienniki samochodów patrząc przez pryzmat pandemii COVID-19. Pozwalają one nie tylko zachować dystans społeczny, którego nie jesteśmy w stanie utrzymać np. w autobusie czy w tramwaju, ale także skłaniają do wysiłku fizycznego, który przez okres pandemii był zaniedbywany przez wiele osób. Możliwość rozładowania ruchu w komunikacji miejskiej nabiera obecnie nowego, zwiększonego znaczenia w kontekście zwiększającej się liczby uchodźców zarówno w Warszawie, jak i innych polskich miastach. Pojawia się pytanie, czy rowery i hulajnogi mają potencjał zastąpienia przemieszczania się samochodami oraz komunikacją miejską, czy raczej dają szansę na uzupełnianie tych środków transportu na fragmentach trasy, gdzie natężenie ruchu jest największe.

W referacie przedstawiony zostanie profil użytkownika hulajnóg i rowerów miejskich w Polsce. Brane pod uwagę będą m.in. wiek, płeć, wykształcenie, poglądy polityczne, miejsce zamieszkania, status społeczno-ekonomiczny. Przeprowadzone zostanie porównanie Polskiego użytkownika z użytkownikami z innych krajów (Czech, Niemiec, Austrii, Słowacji i Węgier). Dodatkowo przeanalizowane zostaną bariery korzystania z alternatywnych form transportu (hulajnóg i rowerów miejskich) w Warszawie. Ważnym aspektem będzie ustalenie, czy hulajnogi i rowery miejskie są dobrami komplementarnymi czy substytucyjnymi dla komunikacji miejskiej i samochodów. Ta analiza pozwoli określić kierunek, w którym powinnam być rozwijana infrastruktura komunikacyjna w Warszawie. Analiza zostanie dokonana na podstawie ankiety przeprowadzonej na terenie Warszawy oraz badań IDUB (Inicjatywa Doskonałości Uczelnia Badawcza).

Na podstawie danych pozyskanych od Zarządu Transportu Miejskiego oraz Zarządu Dróg Miejskich w Warszawie zostanie porównana eksploatacja poszczególnych linii autobusowych oraz ogólne natężenie ruchu w Warszawie przed pandemią, w momentach zaostrzania restrykcji i obecnie, gdy większość obostrzeń zostaje zniesiona. Pozwoli to określić, czy mieszkańcy Warszawy pod wpływem zagrożenia epidemiologicznego zmienili swoje wybory transportowe. Wybory te zostaną zestawione z możliwością wykorzystania alternatywnych środków transportu, czyli rowerów miejskich i hulajnóg elektrycznych.

Wykorzystanie big data do analiz mobilności mieszkańców miast w trakcie pandemii COVID-19.

JOANNA JACZEWSKA

Długofalowe skutki pandemii COVID-19 w odniesieniu do zmian mobilności mieszkańców miast nie są jeszcze znane. Mimo że w wyniku zmniejszonego zapotrzebowania na podróże, początkowo spadło natężenie ruchu drogowego (praca zdalna), co wiązało się z takimi korzyściami jak ograniczenie zużycia paliw i zmniejszenie zanieczyszczeń, pojawił się też mniej korzystny trend znacznego zmniejszenia przejazdów

komunikacją publiczną. Rodzi to pytanie, w jakim stopniu pandemia zmieniła nawyki komunikacyjne w miastach w stronę bardziej zrównoważonych, a w jakim dokonał się w tym zakresie regres? W trakcie mojego wystąpienia przedstawię wyniki 24 miesięcznych analiz dotyczących mobilności na terenie Trójmiasta z okresu trwania pandemii. Będę chciała podzielić się doświadczeniami z wykorzystania big data do analiz mobilności (m.in. google community mobility reports, oraz danych z sensorów miejskich). Przedstawię możliwości wykorzystania takich danych, jak również trudności i ograniczenia związane z ich specyfiką w oparciu o analizy własne oraz najnowszą literaturę przedmiotu.

Mam dzieci, więc nie mam samochodu – utopia czy realna wizja przyszłości.

KATARZYNA ARCHANOWICZ-KUDELSKA

Co-Mobility to transdyscyplinarny międzynarodowy projekt badawczy, w którym analizujemy postawy i zachowania związane z mobilnością, w szczególności usługi będące alternatywą dla prywatnych samochodów. W procesie współtworzenia identyfikujemy bariery i szanse w upowszechnianiu różnych sposobów przemieszczania się, a także znajdujemy działania, które ułatwią trwałą zmianę przyzwyczajeń dotyczących sposobów korzystania ze środków transportu. Wraz ze społecznościami lokalnymi, przedsiębiorcami i urzędnikami chcemy współtworzyć rozwiązania neutralne dla klimatu, a naszymi warszawskimi doświadczeniami i wynikami badań planujemy dzielić się z samorządami i innymi miastami w Polsce i Europie. Efekty projektu to zestaw metod współtworzenia nowych rozwiązań transportowych i narzędzi do oceny ich wpływu na jakość powietrza w Warszawie. W wystąpieniu przedstawione zostaną wyniki jakościowych badań przeprowadzonych w ramach projektu – FGIs z rodzicami dzieci uczęszczających do warszawskich szkół podstawowych.

Niepełnosprawność i osoby z niepełnosprawnościami w zmieniającej się i niepewnej rzeczywistości

Numer: G05
Organizacja: Dorota Żuchowska-Skiba (AGH), Jakub Niedbalski (UŁ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.021 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Niepełnosprawności

W ramach sesji szczególnie interesuje nas podjęcie zagadnień dotyczących konsekwencji społecznej (nie)dostępności, wykluczenia, czy marginalizacji osób z niepełnosprawnościami dla których punktem odniesienia będzie aktualna sytuacja społeczna, ekonomiczna i polityczna. W ten sposób chcemy zaakcentować wątki odnosząc się do sytuacji osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin z perspektywy ostatnich wydarzeń związanych z epidemią wirusa Covid-19, w tym reorganizację oraz readaptację do obecnych warunków życia codziennego. W tym kontekście, ze względu na przeniesienie znacznej część ludzkiej aktywności do przestrzeni online, ważne wydają się nam również kwestie dotyczące wpływu nowoczesnych technologii na funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami oraz szans i zagrożeń wynikających z wirtualizacji

życia społecznego dla przedstawicieli tego środowiska. Chcielibyśmy, aby w ramach sesji podejmowane były także wątki odnoszące się

do różnych form aktywizmu i mobilizacji osób z niepełnosprawnościami w odniesieniu do szeroko rozumianej pracy, w tym pracy zdalnej, cyfryzacji pracy, ale również problematyki prekaryzacji i nierówności w pracy oraz pracy nieodpłatnej, w tym pracy opiekuńczej ujętych w kontekście uwarunkowań rzeczywistości (post)pandemicznej. Chcielibyśmy również poznać opinie badaczy i praktyków dotyczące akceptacji samych osób niepełnosprawnych dla zachodzących w ostatnim czasie zmian. W naszych rozważaniach zainteresowani jesteśmy zarówno wyżej zarysowanymi kwestiami jak i zagadnieniami pokrewnymi, czy niewyrażonymi przez nas wątpliwościami, a stanowiącymi pole do dyskusji i wzmocnienia debaty o sytuacji oraz statusie osób z niepełnosprawnościami. Z tego względu mile widziane będą śmiałe i dobrze osadzone w najnowszych badaniach diagnozy, rekomendacje oraz nieszablonowe analizy dla których punktem odniesienia będzie aktualna sytuacja społeczna, ekonomiczna i polityczna.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Osoby z niepełnosprawnościami w Polsce i ich subiektywne poczucie przynależności do grup dyskryminowanych.

TOMASZ MASŁYK

Celem wystąpienia jest przedstawienie opinii osób z niepełnosprawnościami mieszkającymi w Polsce na temat ich poczucia przynależności do grup dyskryminowanych. Prezentowana analiza nie koncentruje się na faktach, czyli konkretnych przejawach dyskryminacji, ale na subiektywnym postrzeganiu swojej sytuacji przez osoby z niepełnosprawnościami. Dane wykorzystane w analizie pochodzą z badań Europejskiego Sondażu Społecznego z edycji 2002-2018. Rezultaty analizy przedstawione zostaną w kilku krokach. Po pierwsze ukazana zostanie zmienność opinii osób z niepełnosprawnościami w czasie. Po drugie, mając na uwadze fakt, że dyskryminacja osób niepełnosprawnych może mieć różne przyczyny (związane nie tylko z niepełnosprawnością, ale z innymi cechami społeczno-demograficznymi), porównany zostanie ogół osób z niepełnosprawnościami mającymi poczucie przynależności do grupy dyskryminowanej z tymi, którzy przynależność tę przypisują właśnie niepełnosprawności. Po trzecie, odwołując się do wcześniejszego założenia o wieloaspektowym, intersekcjonalnym układzie cech społecznych mogących kształtować poczucie dyskryminacji u osób z niepełnosprawnościami, udzielona zostanie odpowiedź na pytanie, czy niepełnosprawność w Polsce jest istotnym, niezależnym predyktorem poczucia dyskryminacji, czy też jej odczuwanie przez osoby niepełnosprawne jest wynikiem zapośredniczonego oddziaływania innych cech, takich jak płeć, wiek, status społeczny, miejsce zamieszkania, obywatelstwo, pochodzenie etniczne, wyznanie religijne oraz afiliacje polityczne.

Kobieta na barykadach – doświadczenie aktywizmu w autobiograficznych narracjach kobiet z niepełnosprawnością

KAMILA ALBIN

W wystąpieniu zaprezentuję wstępne wyniki badań realizowanych w ramach projektu „Aktywistki, liderki, (samo)-rzeczniczki. Doświadczenie aktywizmu w autobiograficznych narracjach kobiet z niepełnosprawnością w Polsce".

Celem prowadzonych badań jest poddanie dogłębnej analizie biograficznych narracji kobiet – aktywistek z niepełnosprawnościami w Polsce i przez to poznanie ich indywidualnych doświadczeń aktywistycznych, motywów ich zaangażowania społecznego oraz refleksji na temat istniejących barier w podejmowaniu działań aktywistycznych przez kobiety z niepełnosprawnością, a także możliwości

budowania sojuszy z innymi grupami doświadczającymi wykluczenia i marginalizacji.

W wystąpieniu przyjrzę się temu, jak przebiega proces stawania się aktywistką. Na podstawie analizy biograficznych narracji spróbuję wyodrębnić jego etapy i punkty zwrotne.

Przeanalizuję, wokół jakich kwestii społecznych kobiety z niepełnosprawnością konstruują swój aktywizm. Czy zawsze ich postulaty i działania ogniskują się wokół kwestii związanych z doświadczaniem przez nie niepełnosprawności, czy w jakiś sposób łączą się także z postulatami innych grup mniejszościowych?.

Zastanowię się także, jaki wpływ wywiera działalność aktywistyczna na przebieg biografii oraz na przekształcanie się tożsamości, np. zredukowanie poczucia marginalizacji społecznej, sposób na radzenie sobie z piętnem? Wzmocnienie poczucia sprawczości, autonomii i decyzyjności.

Niestety nadal w świadomości społecznej kobiety z niepełnosprawnościami są postrzegane jako bierne, bezradne, zależne od innych, niedecyzyjne i niekompetentne. W różnych obszarach i wymiarach życia społecznego, takich jak edukacja, praca, życie rodzinne, seksualność, pełnienie ról macierzyńskich, aktywność obywatelska, polityczna itd. kobiety z niepełnosprawnością podlegają stereotypizacji, marginalizacji i w konsekwencji dyskryminacji.

Jak wskazują realizowane dotychczas badania dot. Genderowego wymiaru niepełnosprawności, uczestnictwo i zaangażowanie w sektorze pozarządowym odgrywa istotną rolę w upodmiotowieniu kobiet z niepełnosprawnością. Może zwiększać poczucie sprawczości i decyzyjności w myśl zasady „Nic o nas bez nas", przez co może przyczyniać się do wzmacniania pozytywnej tożsamości osoby z niepełnosprawnością.

Sytuacja dzieci z zespołem Aspergera – Polska 2022

GRZEGORZ CAŁEK

W 2014 r. Polskie Towarzystwo Zespołu Aspergera przeprowadziło pierwsze w Polsce badania rodzin dzieci z ZA. Badanie to pokazało szereg niepokojących zjawisk, między innymi: niezwykle długi, kilkuletni czas dochodzenia do właściwej diagnozy, trudności w uzyskaniu ostatecznej, potwierdzonej diagnozy ZA, „dziki" rynek terapii dla dzieci, także z wykorzystaniem niesprawdzonych lub wątpliwych terapii, co skutkuje stosowaniem wobec dzieci nawet kilkunastu rozmaitych form terapeutycznych. Badanie wykazało także liczne problemy związane z edukacji dzieci z zespołem Aspergera, w szczególności długotrwałe, uporczywe dręczenie uczniów z ZA przez uczniów, ale także nauczycieli oraz systemowe wypychanie ich poza klasę i poza szkołę.

Siedem i pół roku później, na początek 2022 roku, zostało zaplanowane kolejne badanie wśród rodziców dzieci z zespołem Aspergera. Oparte ono zostało na narzędziu z 2014 r., a więc obejmuje ono następujące zagadnienia: proces dochodzenia do diagnozy – od zaobserwowania pierwszych niepokojących symptomów po diagnozę, określenie wieku dziecka w tym procesie oraz czasu diagnozy, występowanie problemów typowych dla ZA oraz innych, korzystanie z pomocy specjalistów oraz terapii przez dziecko, posiadanie orzeczeń i opinii, określenie negatywnych zjawisk oraz problemów w życiu dziecka z ZA i jego rodziny. Do tych zagadnień zostały dołożone nowe, które – jak wynika z badań jakościowych prowadzonych od 2014 r. – są istotne i ciekawe: kwestia funkcjonowania rodziny i opieki nad dzieckiem ze strony obojga rodziców (badania wskazały na opuszczanie rodzin przez ojców) oraz problem kosztów opieki nad dzieckiem z zespołem Aspergera. Oddzielną nową kwestią jest także uzyskanie opinii rodziców dot. wpływu pandemii na ich dziecko z ZA.

Opisane badanie zostało zaplanowane na 1-20 marca 2022 r., jednak jego rozpoczęcie zostało przesunięte ze względu na wybuch wojny w Ukrainie i skanalizowanie wokół niej emocji społecznych oraz mediów społecznościowych (które mają być głównym kanałem dotarcia do rodziców).

Niezależnie od tego, czy badanie rozpocznie się jeszcze w marcu, czy później (w kwietniu, maju), we wrześniu 2022 r. będą już opracowanie jego wyniki, co pozwoli podzielić się nimi z uczestnikami Zjazdu Socjologicznego.

Językowe wymiary (nie)obecności niepełnosprawności w podręcznikach szkolnych. Wybrane aspekty badania „Lista (nie)obecności. Niepełnosprawność w podręcznikach szkolnych."

MARTA SAŁKOWSKA, MAGDALENA KOCEJKO, MAGDA SZAROTA

Celem referatu jest przedstawienie wybranych wyników badania "Lista (nie)obecności. Niepełnosprawność w podręcznikach szkolnych" realizowanego w 2021 roku. Było to pierwsze tak kompleksowe polskie badanie dotyczące reprezentacji niepełnosprawności i osób z niepełnosprawnością w podręcznikach szkolnych. W ramach badania przeanalizowano 75 podręczników szkolnych ze wszystkich etapów edukacji. Badanie realizowane było w nurcie studiów o niepełnosprawności.

W referacie przedstawimy główne założenia projektu badawczego (konsekwencje przyjęcia perspektywy studiów o niepełnosprawności, dobór próby, procedury analityczne).

Skoncentrujemy się na problematyce terminologii związanej z niepełnosprawnością i osobami z niepełnosprawnością, stosowanej w polskich podręcznikach szkolnych. Przedstawimy wyniki analizy ilościowej i jakościowej. Zaprezentowana zostanie skala (nie)obecności tematyki niepełnosprawności w podręcznikach na poszczególnych etapach edukacji i poszczególnych przedmiotach. Pojęcia "niepełnosprawność" i "osoba z niepełnosprawnością" stosowane są w podręcznikach bardzo rzadko. Przedstawimy zatem, jakie terminy i nazwy pojawiają się w podręcznikach w ich miejsce. Na podstawie zaprezentowanych wyników wskażemy, który model niepełnosprawności dominuje w podręcznikach szkolnych oraz jakie są konsekwencje tego zjawiska dla uczniów i uczennic z niepełnosprawnością.

„Sprawny pracownik" – program aktywizacji zawodowej osób z dysfunkcjami ruchu

(WYŁOŻONY)

MARZENA MAMAK-ZDANECKA, ŁUCJA KAPRALSKA

Problematyka referatu oscyluje wokół kluczowych społecznych i medycznych uwarunkowań realizacji programu rehabilitacji osób z dysfunkcjami ruchu „Sprawny pracownik". Analizie podlegać będzie realizacja programu zindywidualizowanych prozdrowotnych działań, w zakresie opieki nad osobą rehabilitowaną – wsparcie ze strony instytucji poza przysługującymi świadczeniami w ramach NFZ. Celem programu była ponowna aktywizacja zawodowa osób z dysfunkcjami ruchu, wynikającymi z różnych powodów, m.in. niepełnosprawności powypadkowej, uznanym stopniem niepełnosprawności .

Zainteresowanie programem „Sprawny pracownik", realizowanym w latach 2018-2021 przez Małopolski Szpital Ortopedyczno-Rehabilitacyjny w Krakowie, współfinansowanym ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego, jest wielopoziomowe. Istotnym wydaje się charakterystyka mechanizmów wspierania ponownego przywracania sprawności do pracy zawodowej, tym samym dobrostanu pracownika i redukcji nieobecności w miejscu pracy. Kolejnym, jest deskrypcja w kontekście komfortu pracy z pacjentem i efektów terapeutycznych w opinii osób pracujących w projekcie. W referacie przedstawione zostaną wyniki badań jakościowych programu „Sprawny pracownik", którego uczestnikami było łącznie 240 pacjentów z dysfunkcjami

ruchu. Równie interesującym wątkiem jest to, jakie korzyści wynikają dla pracodawców, z udziału osób zatrudnionych w programie „Sprawny pracownik", m.in.: bez kosztowe realizowanie programu ochrony zdrowia i dobrostan pracownika oraz przeciwdziałanie nadmiarowym zwolnieniom lekarskim i obniżonej mobilności pracowników.

Perspektywy rodzeństwa i rodziców dotyczące przyszłej opieki nad członkiem rodziny z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną

(WYŁOŻONY)

JAKUB NIEDBALSKI

Ponieważ średnia długość życia osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną wzrasta, rodzice coraz częściej stoją przed koniecznością planowania przyszłej opieki. W tej sytuacji rodzeństwo może przejąć role opiekuńcze/wspierające od swoich rodziców. Aby zbadać, w jaki sposób rodzice i rodzeństwo osób z niepełnosprawnością sprzężoną radzą sobie z wizją przyszłości i jak postrzegają rolę rodzeństwa w zakresie przyszłej opieki/wsparcia dla członka rodziny, przeprowadzono wywiady z rodzicami i rodzeństwem osób z niepełnosprawnością sprzężoną, a uzyskane w ten sposób dane poddano analizie z wykorzystaniem teorii ugruntowanej. Wyniki badań wskazują, że podejście do planowania przyszłości przez rodziców okazało się zróżnicowane, a postrzeganie przyszłej roli rodzeństwa w sprawowaniu opieki/wsparcia dla członków rodziny z niepełnosprawnością sprzężoną dość jednorodne. O ile rodzice często uważali, że przyszła rola opiekuńcza/wspierająca będzie niesprawiedliwie obciążać rodzeństwo, to większość rodzeństwa przewidywała taką rolę i nie zgłaszała żadnych obaw dotyczących tej przyszłej odpowiedzialności. Jednak wśród części badanego rodzeństwa pojawiły się wypowiedzi zgodnie z którymi brak jednoznacznej komunikacji sprawiał, że czuli się nieprzygotowani na przyszłość. Na podstawie przeprowadzonych badań udało się stwierdzić, iż rodzice nie powinni obawiać się o przyszłość opieki sprawowanej przez ich pełnosprawne dzieci nad rodzeństwem z niepełnosprawnością sprzężoną. Jednak powinni zadbać o jakość komunikacji w rodzinie, przez co zmniejszą się rozbieżności pomiędzy postrzeganiem wizji opieki, a rodzeństwo poczuje się lepiej przygotowane do pełnienia swoje roli na przyszłość.

Praca czy marginalizacja? Zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami w Polsce

(WYŁOŻONY)

RAFAŁ MACIĄG

Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w ostatniej dekadzie w Polsce wzrastał z 17 do 26 proc., co było okolicznością obiecującą. Niestety kryzys pandemii uderzył mocno w osoby niepełnosprawne, które w wielu przypadkach straciły zatrudnienie w wyniku „zwolnień z powodów ekonomicznych". Praca i godne wynagrodzenie stanowią często jedyne środki usamodzielnienia się wobec różnych ograniczeń i wykluczenia. Celem referatu jest zatem kilka kwestii: co powoduje, że w Polsce trzydzieści lat po transformacji, mimo wielu programów aktywizacyjnych nie udało się stworzyć skutecznego mechanizmu zatrudnienia osób niepełnosprawnych? Jakie czynniki społeczne przyczyniają się do marginalizacji osób młodych, które mając dyplomy szkół wyższych nie znajdują zadowalającego zatrudnienia i muszą opierać swoją egzystencję głównie na rodzinie? Dlaczego mimo wielu działań i programów aktywizacji zawodowej, a nawet sprzyjających regulacji prawnych, osoby z niepełnosprawnościami są ciągle gorzej traktowane na rynku pracy w Polsce niż w krajach zachodnich? Wreszcie, czy sytuacja taka jest spowodowana jedynie czynnikami ekonomicznymi czy raczej swoistą kulturą samopomocy,

którą w Polsce sprawuje właśnie rodzina, natomiast państwo wykonuje tylko działania pozorne. W referacie zostaną przedstawione przykłady osób z niepełnosprawnościami, które są lub były zatrudnione, i mimo posiadanych kwalifikacji, skazane są obecnie na marginalizację i wykluczenie.

Influencerzy z misją? Kształtowanie własnego wizerunku w mediach społecznościowych przez osoby z niepełnosprawnością

(WYŁOŻONY)

MONIKA STRUCK-PEREGOŃCZYK, IWONA LEONOWICZ-BUKAŁA

Środki masowego przekazu mają niepodważalny wpływ na kreowanie wizerunku osób z niepełnosprawnością. Biorą udział w procesie kształtowania postaw, a medialne oddziaływanie jest tym silniejsze, im rzadsze są kontakty osobiste odbiorców z osobami niepełnosprawnymi (Haller 1999). Media głównego nurtu na ogół podchodzą do kwestii niepełnosprawności dość powierzchownie, powielając i utrwalając istniejące stereotypy (Barnes 1992; Clogston 1993; Haller 1999, 2000). Badania dotyczące wizerunku osób niepełnosprawnych w mediach wskazują na to, iż najczęściej odwołują się one do dwóch sposobów ich przedstawiania: jako nieszczęśliwych, niesamodzielnych, wymagających pomocy innych („ofiary") lub tragicznych bohaterów dokonujących niezwykłych czynów „pomimo" swojej niepełnosprawności („super-kaleki") (Inimah, Mukulu & Mathooko 2012, Niedbalski 2015, Struck-Peregończyk & Leonowicz-Bukała 2018). Istnieje zatem duży rozdźwięk pomiędzy tym jak osoby z niepełnosprawnością są prezentowane w mediach głównego nurtu, na ogół przez dziennikarzy nie doświadczających niepełnosprawności, a jak chciałyby być widziane (Thoreau 2006).

Problem nieadekwatnych reprezentacji medialnych tej części społeczeństwa zmieniają w ostatnich latach media społecznościowe, które stały się platformą komunikacji problemów i interesów wielu, dotychczas niszowych czy niereprezentowanych, grup i jednostek. Osoby z niepełnosprawnościami mają dzięki nim szansę na uzyskanie kontroli nad swoim wizerunkiem w przestrzeni publicznej (Cocqa & Ljuslinderb 2020), a celem proponowanego referatu jest analiza tego w jaki sposób i z jakim efektem wykorzystują one media społecznościowe do budowania tego wizerunku. W oparciu o analizę zawartości najpopularniejszych profili prowadzonych przez osoby z niepełnosprawnością w serwisie Instagram, jednocześnie poruszających kwestie związane z tematyką niepełnosprawności, Autorki odpowiedzą na pytania: Czy, kiedy i w jaki sposób niepełnosprawność jest obecna? Czy jest pokazywana jako kwestia osobista czy społeczna? Jakiego rodzaju potencjalne oddziaływanie można przypisać publikowanym treściom? Czy swoimi postami niepełnosprawni instagramerzy chcą informować, uświadamiać, motywować, budować społeczność czy zmieniać rzeczywistość? Czy prowadzenie profilu w mediach społecznościowych o tematyce związanej z niepełnosprawnością można w przypadku badanych kont nazwać formą cyfrowego aktywizmu ('digital activism')? Wreszcie, jakie są szanse i zagrożenia wynikające z aktywności osób z niepełnosprawnością w mediach społecznościowych?

Nierówności płciowe w czasach (post) pandemicznych

Numer: G21
Organizacja: Katarzyna Suwada (UMK), Marta Warat (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.020, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Płci

Pandemia COVID-19, która objęła cały świat od 2020 roku, ma długotrwałe konsekwencje w różnych obszarach życia społecznego. Dotychczasowe analizy pokazują, że wcale nie przyczyniła się do redukcji nierówności społecznych, w tym przede wszystkim nierówności płciowych, a wręcz przeciwnie uwypukliła je w wielu obszarach. Przymusowa izolacja, zamrożenie wielu gałęzi gospodarki, wycofanie się państwa z dostarczania opieki, przerzucenie obowiązku edukacji na rodziców, kryzys służby zdrowia, a także kryzys ekonomiczny wynikający z lock-downu doprowadziły do tego, że konieczne było zmierzenie się z nowymi wyzwaniami, poszukiwanie nowych strategii radzenia sobie w sytuacji niepewności, a także reorganizacja życia codziennego. Pandemia wpłynęła również na sposób funkcjonowania państwa i społeczeństwa w wymiarze makro, w tym także nasiliła tendencje autorytarne w niektórych częściach świata.

W ramach grupy zapraszamy do nadsyłania referatów, które bazując na danych empirycznych, pokażą, w jaki sposób społeczeństwo zmieniło się pod wpływem pandemii COVID-19 przede wszystkim w kontekście różnych nierówności społecznych z naciskiem na nierówności płciowe. Zapraszamy również do analiz intersekcjonalnych, które pokazują, jak różne wymiary nierówności nakładają się na siebie i jakie to ma konsekwencje dla funkcjonowania różnych grup mniejszościowych. Ważne jest też uwzględnienie perspektywy osób w różnym wieku – dzieci i młodzieży, osób w wieku produkcyjnym, jak również osób starszych, na których pandemia wpłynęła w odmienny sposób. Zapraszamy do nadsyłania zgłoszeń opisujących zarówno sytuacje w społeczeństwie polskim, jak i w innych krajach. Różne konteksty kulturowe i instytucjonalne w odmienny sposób mogą wpływać na organizację życia codziennego i mogą mieć odmienne konsekwencje dla jednostek w różnych wymiarów nierówności.

Zapraszamy do zgłaszania wystąpień odnoszących się do nierówności społecznych, z naciskiem na nierówności płci, w obszarach badawczych odnoszących się m. in. do:

• życie rodzinne i organizacja pracy reprodukcyjnej w ramach rodziny,

• organizacja pracy produkcyjnej w czasach (post)pandemicznych,

• edukacja w czasach (post)pandemicznych,

• doświadczenie biedy i niedostatku,

• zdrowie, w tym zdrowie psychiczne,

• relacje z innymi ludźmi (rodzinne, przyjacielskie, koleżeńskie, stosunek do innych osób),

• migracje w dobie pandemii,

• podmiotowość i sprawczość obywatelek i obywatelu w czasach (post)pandemicznych,
• rola państwa w utrwalaniu / niwelowaniu nierówności, stosunek do państwa i instytucji gospodarczych/politycznych

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Równoważenie obowiązków rodzinnych i zawodowych przez kobiety i mężczyzn w czasie pandemii

MARTA LUTY-MICHALAK

Zachowanie równowagi pomiędzy życiem zawodowym, a życiem rodzinnym stało się współcześnie jednym z najważniejszych dylematów pracujących rodziców. Stanisława Borkowska wskazuje, że równowaga pomiędzy życiem zawodowym a rodzinnym (Work- -Life Balance) występuje wtedy, gdy „praca nie zawłaszcza życia pozazawodowego, w szczególności zaś czasu wypoczynku człowieka i odwrotnie, gdy życie pozazawodowe nie dzieje się kosztem jej”1.

Pandemia zmusiła wielu pracowników do pracy zdalnej. Sytuacja taka wiązała się

z zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi konsekwencjami. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że praca zdalna wiąże się z jednej strony z większą autonomią i elastycznością, co może wpływać na poprawę równowagi między życiem zawodowym, a prywatnym. Niektórzy badacze wskazują, że jej pozytywnym efektem jest również większa produktywność i wydajność pracowników. Z drugiej jednak strony taka forma pracy oznacza stałą łączność z pracodawcą. Najnowsze badania wskazują, że pracujący zdalnie więcej czasu poświęcają na pracę, a mniej na odpoczynek w porównaniu z pracującymi poza domem, ponadto mają oni poczucie bycia w pracy przez większość dnia, co prowadzi do rozmycia granicy między życiem zawodowym, a rodzinnym 2. Widoczne są w tym zakresie dysproporcje pomiędzy kobietami a mężczyznami. Podkreślić należy również, że kobiety w większym stopniu niż mężczyźni obciążone są obowiązkami domowymi oraz opiekuńczymi 3, co dodatkowo wpływa na odczuwany przez nie konflikt pomiędzy życiem zawodowym, a rodzinnym. Pandemia Covid-19 i związane z nią zamknięcie placówek edukacyjnych oraz wychowawczych, jak również wspomniane już przejście wielu pracowników na zdalny tryb pracy wpłynęły znacząco na odczuwane problemy w zakresie łączenia życia zawodowego z życiem rodzinnym, zwłaszcza w zakresie sprawowanych obowiązków opiekuńczych nad dziećmi.

Celem wystąpienia będzie analiza wpływu pandemii Covid-19 na równowagę pomiędzy życiem zawodowym, a rodzinnym. Jak już podkreślono istotnym czynnikiem różnicującym w tym zakresie jest płeć. Analiza zostanie wykonana w oparciu o wyniki badania pt: Living, working and COVID-19, przeprowadzonego w państwach europejskich przez Eurofound. Do tej pory przeprowadzono trzy rundy badania w okresie od czerwca 2020 roku do marca 2021 roku. Każda z rund przeprowadzana była w innym okresie trwania pandemii (całkowity lockdown, otwieranie się gospodarek oraz ponowne wprowadzanie ograniczeń). Obecnie opracowywane są wyniki czwartej rundy przeprowadzonej na przełomie października i listopada 2021 roku. Istnieje więc możliwość dokonania porównań wskazujących na bezpośredni wpływ pandemii na warunki pracy oraz odczuwany konflikt życia zawodowego z rodzinnym oraz na ocenę różnic między kobietami, a mężczyznami w tym zakresie w wybranych państwach europejskich, biorących udział w badaniu.

1. Borkowska S. (2010), Równowaga między pracą a życiem pozazawodowym, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Oeconomica" 2010, nr 240.

2. Lonska J., Mietule I., Litavniece L., Arbidane I., Vanadzins I., Matisane L. and Paegle L. (2021), Work–Life Balance of the Employed Population During the Emergency Situation of COVID-19 in Latvia, „Front. Psychol.", 12:682459. doi: 10.3389/fpsyg.2021.68245.

3. Luty-Michalak M. (2017), Aktywność zawodowa kobiet, a ich obowiązki opiekuńcze na rzecz rodziny w kontekście postępującego procesu starzenia się społeczeństw europejskich, [w:] E. Kolasińska, J. Róg-Ilnicka, A. Mrozowicki (red.), Praca w XXI wieku. Wymiary formalne i nieformalne, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.

Domowy multitasking kobiet. Feminizacja nieodpłatnej pracy w polskich gospodarstwach domowych w okresie pandemii COVID-19

KATARZYNA SUWADA

Bazując na materiały zebranym w ogólnopolski konkursie na pamiętnik pisany w czasie pandemii COVID-19 (marzec 2020-lipiec 2021), celem referatu jest pokazanie, w jaki sposób warunki pandemiczne wzmocniły zjawisko feminizacji nieodpłatnej pracy. Samo to zjawisko nie jest charakterystyczne jedynie dla czasów pandemii, jednak specyficzne warunki, które wiązały się z lockdownami i izolacją społeczną, doprowadziły do jego wzmocnienia.

Zebrany materiał badawczy pochodzący z 559 pamiętników napisanych w konkursie przez kobiety pozwala zarysować przyczyny, przejawy i przede wszystkim konsekwencje obciążenia kobiet odpowiedzialnością za

realizację takich funkcji rodziny, jak: robienie zakupów, pranie, sprzątanie, przygotowanie posiłków, wspomaganie edukacji dzieci, opieka nad dziećmi i innymi członkami rodziny, kontakt z instytucjami w kontekście dostępu do specjalistycznych usług. Z analizy pamiętników wyłania się charakterystyczne dla kobiet zjawisko domowego multitaskingu, który można zdefiniować jako stałą i rutynową odpowiedzialność kobiet za pełnienie wielu ról w gospodarstwie domowym, a także zarządzanie strefą domową. Na podstawie doświadczeń kobiet żyjących w parach z dziećmi i bez dzieci, a także doświadczających samotnego macierzyństwa, celem referatu jest zidentyfikowanie najważniejszych źródeł tego zjawiska, a także jego konsekwencji dla społeczeństwa.

Źródła feminizacji nieodpłatnej pracy możemy podzielić na źródła kulturowe, ekonomiczne, społeczne i polityczno-systemowe. Kobiety przejmują kontrolę nad gospodarstwem domowym w sytuacji kryzysu zarówno z powodu istniejących norm dotyczących płci (gender beliefs), jak również ich nieuprzywilejowanej sytuacji na rynku pracy i braku systemowego wsparcia ze strony państwa. Sytuacja pandemii doprowadziła do czasowego, choć często długotrwałego, wycofania się państwa ze wsparcia w opiece nad dziećmi i innymi osobami zależnymi, jak również sprawiła, że wiele obowiązków edukacyjnych zostało przerzuconych na rodziców (zwłaszcza matki). W konsekwencji kryzys, jakim jest pandemia COVID-19, przyczynił się do wzmacniania istniejących nierówności płciowych w społeczeństwie polskim, przede wszystkim poprzez nałożenie na kobiety dodatkowych obowiązków i tym samym jeszcze większe rozchwianie ich niestabilnej pozycji na rynku pracy i w życiu publicznym.

Zdalne konferencje naukowe a płeć – pozorna inkluzywność?

ALDONA TOMCZYŃSKA

Wprowadzona w Polsce w 2018 reforma sektora nauki i szkolnictwa wyższego promuje doskonałość naukową. Przez doskonałość rozumie się między innymi publikowanie w najbardziej prestiżowych czasopismach oraz uczestnictwo w międzynarodowych projektach naukowych, czyli aktywną obecność w globalnym obiegu wiedzy. Jednym z podstawowych sposobów upowszechniania rezultatów badań i nawiązywania kontaktów między naukowcami są konferencje. Poprzez uczestnictwo w nich naukowcy zyskują rozpoznawalność – podstawową „walutę" w akademii. Rozpoznawalność prowadzi do kumulacji korzyści – ułatwia pozyskanie równie rozpoznawalnych partnerów publikacyjnych, zwiększa szanse zdobycia grantów, a tym samym zwiększa kapitał społeczny i podnosi prestiż naukowy.

Tymczasem wzorce publikacyjne i kooperacyjne kobiet i mężczyzn są różne. Niektóre badania potwierdzają, że kobiet jest znacząco mniej wśród tak zwanych akademickich gwiazd, czyli najbardziej produktywnych uczonych (Abramo, D'Angelo & Caprasecca 2009), chociaż rezultaty badań na akademikach w Polsce nie potwierdzają tego zjawiska (Kwiek 2015). Publikacje, których autorami są mężczyźni, są zazwyczaj chętniej cytowane niż publikacje kobiet (Krawczyk 2017), a mężczyźni chętniej cytują prace innych mężczyzn niż kobiety – innych kobiet (Maliniak, Powers & Walter 2013). Mężczyźni częściej współpracują z innymi mężczyznami (Collins & Steffen-Fluhr 2019) oraz częściej partycypują w naukowej współpracy międzynarodowej (Uhly, Visser & Zippel 2015), co ma miejsce również w Polsce (Kwiek 2021). Stwierdzono, że kobiety muszą posiadać więcej wiedzy, zasobów i kapitału społecznego, aby osiągnąć ten sam co mężczyźni poziom produktywności (Aguinis, Ji & Joo 2018).

Tradycyjne konferencje przyczyniają się do konserwowania ustalonego porządku, a także wzmacniają efekt świętego Mateusza, czyli kumulowanie przewag naukowych przez uczonych, którzy już je posiadają. Wydarzenia te bywają także trudno dostępne dla uczestników z ograniczeniami finansowymi lub czasowymi, a częściej dotyczy to kobiet, między innymi ze względu na dużo większe obciążenie obowiązkami domowo-rodzinnymi, wynikające

z kulturowych oczekiwań wobec pełnienia ról społecznych. Podczas pandemii COVID-19 popularność zyskały konferencje zdalne, ale czy są one bardziej inkluzywne niż te tradycyjne?

Na początku 2021 roku przeprowadziliśmy badanie sondażowe (Computer Assisted Web Interview, CAWI) na próbie 2 260 naukowców, aby poznać ich opinie o konferencjach naukowych, zarówno tradycyjnych, jak i zdalnych. Interesowało nas na przykład, jakie cele naukowe udaje się osiągać dzięki uczestnictwu w konferencjach oraz jak przedstawia się na tym tle specyfika konferencji online, zarówno w czasie pandemii, jak i po jej zakończeniu.

Okazało się, że kobiety w większym stopniu niż mężczyźni upatrują w konferencjach naukowych szansę na bycie bardziej rozpoznawalnymi i na nawiązanie współpracy badawczej. W przypadku udziału w konferencjach zdalnych, w porównaniu do tradycyjnych konferencji kobiety i mężczyźni istotnie rzadziej wskazują na możliwość realizacji celu publikacyjnego. Na podstawie wyników, argumentujemy, że podczas pandemii konferencje zdalne pełniły inną funkcję w przypadku kobiet i mężczyzn, a ten efekt wzmaga się w przypadku niektórych dziedzin nauki. Nasze analizy wskazują na istotnie większy pragmatyzm kobiet niż mężczyzn w podejściu do konferencji zdalnych, co należy osadzić w dyskusji o konflikcie ról społecznych i zawodowych naukowczyń. Podkreślamy, że oczekiwana przez nas inkluzywność konferencji zdalnych może być tylko pozorna. Tym samym rezultaty naszego badania wpisują się w szerszą dyskusję o strategiach zwiększania udziału i rozpoznawalności kobiet w nauce.

Ubóstwo menstruacyjne – doświadczenie uniwersalne czy kryzysowe

MARTYNA BARANOWICZ, WSPÓŁAUTORKA: IZABELA DESPERAK

Prezentacja projektu badawczego dotyczącego zjawiska ubóstwa menstruacyjnego – zarówno jego wyników, jak i kontekstu badawczego i wyzwań metodologicznych. Zaplanowane wcześniej badania jakościowe oparte na wywiadach fokusowych zostały zrealizowane we wrześniu 2021 roku, czyli w czasie pandemii, i z tego względu odbyło się online, co znacznie ograniczyło repertuar interakcji, prowadzących w wywiadach face-to-face do oczekiwanych rezultatów. Z drugiej strony forma online pomogła dotrzeć do mieszkanek mniejszych miejscowości i prowincji. Problematyka badania obciążona była podwójnym tabu: dotyczącym samej biedy i jej feminizacji oraz dotyczącym miesiączkowania i korzystania ze środków higieny menstruacyjnej. Mimo ograniczeń związanych z formułą badania oraz owym podwójnym tabu udało się uzyskać dość obszerne wyniki zarówno dotyczące samego doświadczenia ubóstwa menstruacyjnego kobiet – uczestniczek badania, jak i towarzyszącej mu tabuizacji, godzącej zwłaszcza w dziewczęta. Badanie nie ma charakteru porównawczego, wcześniejsze, sprzed pandemii, badania są tak nieliczne i rozproszone, że ich wyniki trudno jest porównywać, zawiera jednak wątki doświadczeń pandemicznych kobiet doświadczających np. izolacji, trudności w przemieszczeniu się. Z drugiej strony przedpandemiczne doświadczenia mieszkanek prowincji Uczestniczki badania formułują też rekomendacje dotyczące zapewnienia wszystkim kobietom dostępu do środków higieny menstruacyjnej w przyszłości, gdy pandemia minie oraz w czasie kryzysu spowodowanego pandemią lub innych kryzysów, które mogą nastąpić.

Badanie zostało zrealizowane dla Fundacji Różowa Skrzyneczka w sposób oddolny, aktywistyczny i maksymalnie partycypacyjny.

Kobiety w gospodarstwie domowym – typ, zakres, wycena świadczonej pracy. Perspektywa śródpandemiczna

(WYŁOŻONY)

JUSTYNA TOMCZYK

Referat prezentuje wyniki badań empirycznych realizowanych w ramach projektu, który dotyczył nieodpłatnej pracy kobiet w gospodarstwie domowym. Prace domowe, opiekuńcze, wychowawcze, rekreacyjne, edukacyjne, pielęgnacyjne itd. (których głównym podmiotem wykonawczym są kobiety) są świadczone nieodpłatnie, choć stanowią istotny wkład o charakterze pozamonetarnym. Do wykonania tych prac niezbędne są: czas, siła, zaangażowanie, zapał, które mogą być wycenione i mieć ekwiwalent pieniężny (adekwatnie do rynkowego przelicznika). Głównym celem naukowym projektu było przedstawienie typu i zakresu prac kobiet w gospodarstwie domowym, a następnie oszacowanie i wycena tej pracy. Problem badawczy był próbą odpowiedzi na następujące pytania: 1) jaki rodzaj obowiązków domowych realizują kobiety lub jakie obowiązki są im zlecane; 2) ile czasu (w rozliczeniu minutowym lub godzinowym) zajmuje wykonanie prac domowych; 3) ile jest warta ta praca – jaki jest jej wymiar ekonomiczny; 4) do jakiego stopnia role biologiczne i społeczne determinują rodzaj świadczonej pracy w sferze prywatnej. Na podstawie badań CAWI możliwe stało się poznanie typu i zakresu pracy kobiet w gospodarstwie domowym. W następnej kolejności – przy zastosowaniu miary struktury czasu (algorytm GUS) – przedstawienie rozkładu (organizacji) czasu poświęcanego na wypełnienie obowiązków / prac domowych.

Widzialne kobiety – niewidzialny gender. Produkcja wiedzy na temat bezdomności

(WYŁOŻONY)

MAGDALENA MOSTOWSKA

W bogatych krajach od dekady dyskutuje się o bezdomności kobiet. Ich odsetek wśród osób doświadczających bezdomności rośnie, mimo że uważa się, że jest on wciąż niedoszacowany, ponieważ kobiety częściej doświadczają „ukrytych form bezdomności" (Mayock & Bretherton 2016). Jest to jednak zjawisko widoczne co najmniej od połowy 19 wieku, a więc od czasu nowoczesnego zarządzania społeczeństwami. Domy-manufaktury i gospodarstwa rolne, gdzie więziono i wykorzystywano pracę ubogich ludzi mniej więcej w połowie zamieszkiwane były przez kobiety. Instytucje charytatywne, oprócz pomocy, miały na celu także „naprawę moralności", a ta dotyczyła w szczególności seksualności kobiet (Oudshoorn et al. 2018). W powojennych państwach opiekuńczych, gdzie dominował model mężczyzny-żywiciela rodziny, niewystarczające i stygmatyzujące zasiłki pomocy społecznej trafiały częściej do kobiet, podczas gdy ubezpieczenia związane z pracą zabezpieczały mężczyzn (Sainsbury 1999). Wraz z demontażem państw opiekuńczych, dominujący stereotyp bezdomnego mężczyzny w średnim wieku, spowodował indywidualizację przyczyn bezdomności, i co za tym idzie wykreował „schodkowy model pomocy". Ten sposób konstruowania wiedzy i model wsparcia w dużej mierze uniewidocznił kobiety. W 21 wieku nastąpiła zmiana paradygmatu, która pozwoliła na uwzględnienie strukturalnych przyczyn bezdomności i oparcie modeli wsparcia na rozwiązaniach mieszkaniowych (Pleace 2016). Poprzez rozszerzenie rozumienia bezdomności także na przykład na zamieszkiwanie z przemocowym partnerem lub partnerką, dostrzega się więcej kobiet wśród osób doświadczających bezdomności. Mimo to gender nie jest widziany jako strukturalny element nierówności, a programy wsparcia rzadko uwzględniają ten wymiar.

W prezentacji analizuję dyskursy i produkcję wiedzy na temat bezdomności i omawiam możliwe przyczyny tego paradoksalnego niedostrzegania genderu w praktyce i badaniach. Polityki oraz dane traktuję jako elementy dyskursu (Bacchi 1999, Stone 2020). Badania oparte są na analizie dokumentów i wywiadów z ekspertkami i ekspertami z organizacji pozarządowych, administracji i akademii, które przeprowadzone zostały przeze mnie w 2019-2021 w Belgii i w USA.

W Belgii polityki dotyczące bezdomności wyrastają z chrześcijańskich programów charytatywnych i wzmacniane są poprzez polityki implicite wzmacniające różnice

pomiędzy płciami (Saxonberg 2013, Van Molle 2017). Ponadto przemoc domowa postrzegana jest raczej jako przemoc wielokierunkowa i problem całej rodziny, a nie przejaw strukturalnej nierówności płci. Wreszcie należy wziąć pod uwagę sam proces konstruowania wiedzy na temat bezdomności. Dopiero w 2020 i 2021 roku przeprowadzono spisy w niektórych belgijskich miastach (Demaerschalk & Hermans 2020). Głównie prowadzone są badania ewaluacyjne. Dochodzi więc do zapętlenia badań i praktyki, które wzajemnie się potwierdzają.

Również w USA rosnący współczynnik feminizacji bezdomności uważany jest za alarmujący. Gender jednak nie jest postrzegany za istotny wymiar nierówności. Na przykład, mimo że z Departamentu Obrony USA kierowane są znaczne środki na wsparcie weteranów w kryzysie bezdomności, nie uwzględnia się tam kobiecych doświadczeń (np. przemocy seksualnej ze strony współpracowników). To sprawia, że niewiele weteranek korzysta z tych programów (Montgomery et al. 2018). Nieliczne badania i oddolne inicjatywy wskazują jednak na konieczność uwzględniania genderowych aspektów bezdomności: nierówności ekonomicznych, opieki nad dziećmi, zdrowia i traumy związanej z przemocą (Zlotnick et al. 2010).

W krajach Zachodu produkcja wiedzy na temat bezdomności pozwala na zbieranie rzetelnych danych na temat doświadczeń kobiet. W hegemonicznym dyskursie polityk publicznych i nauki na temat bezdomności (Farrugia & Gerrard 2016) gender jako wymiar strukturalnych nierówności nie jest jednak powszechnie dostrzegany. To utrudnia uwzgl[illegible] intersekcjonalności wymiarów [illegible] i potrzeb kobiet w różnych sytuacja[illegible]

Nowe przestrzenie pracy

Numer: G79
Organizacja: Katarzyna Rabiej-Sienicka (UJ), Jacek Gądecki (AGH)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.024, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Porządek społeczny odzwierciedlony w przestrzeniach pracy związanych z industrializacją – tradycyjnych przestrzeniach produkcyjnych czy biurowych ustępuje współcześnie nowym relacjom o charakterze przestrzenno-czasowym związanych z pracą. Nowe rozwiązania organizacyjne (na przykład hot desking, coworking), menadżerskie (zespoły projektowe) i technologiczne (wi-fi, chmury, druk 3D) oraz pandemiczne i postpandemiczne realia przestrzeni miejskich i biurowych w XXI wieku redefiniują i pojęcie miejsca i krajobrazu pracy.

Nowe rozwiązania przestrzenne związane z miejscami pracy mają przyczynić się do wzrostu produktywności i innowacyjności, mają też prowadzić do bardziej przyjaznej kultury organizacyjnej. W rzeczywistości generują jednak istotne problemy dla bezpośrednich użytkowników. Zmuszają ich do nieustannego redefiniowania i negocjowania siebie jako przydatnej i kreatywnej jednostki. Mogą też wzbudzać lęk przed przypadkowością i nieprzewidywalnością otoczenia. Ten proces konstruowania swojej osobowości w kontekście pracy został opisany przez wielu badaczy współczesności (Giddens 2012; Sennet, 2006; Bauman, 2011), a w ostatnich dwóch latach dodatkowo urefleksyjniony przez pandemię.

Chcielibyśmy zaprosić Badaczy_ki do krytycznej refleksji nad tym jak kontekst przestrzeni pracy zmienia i odzwierciedla szersze zmian społeczne i przestrzenne. Interesują nas analizy z zakresu antropologii kulturowej, socjologii, porównawczych studiów kulturowych, geografii społecznej i ekonomicznej. Cenne byłyby również krytyczne głosy praktyków czy osób projektujących ten kontekst. instytucjonalne. Uważamy jednak, że krytyka musi być poparta empirią, dlatego interesują nas wyniki badań własnych, metaanalizy, lub obserwacje praktyk. Mile widziane będą badania prowadzone metodami jakościowymi, ilościowymi, mieszanymi, jak i interwencyjnymi.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Przestrzenie innowacji, inkubatory przedsiębiorczości, fabryki sztuki. Architektura gospodarki kreatywnej

KAROL FRANCZAK

Współczesne sposoby afirmacji idei gospodarki kreatywnej analizować można zarówno w kategoriach zagadnienia komunikacyjnego, jak i antropologicznego. Tak rozumiana formuła eksploracyjna obejmuje różne strategie analityczne – przykładowo – socjolingwistyczne badania wzorów mówienia i pisania o przemysłach kreatywnych obecne w komunikacji publicznej oraz antropologiczne analizy niedyskursywnych elementów rzeczywistości powiązane z infrastrukturą sektora kreatywnego i rozwojem innowacji. Ideę gospodarki kreatywnej odnajdziemy w dyskursie, ale też w projektach przestrzeni „sprzyjającej inspiracji i rozkwitowi współpracy": sposobach organizowania „infrastruktur innowacji" („kreatywnych klastrów", „inkubatorów przedsiębiorczości", centrów nauki i sztuki), kształcie i strukturach „oddolnej" gospodarki (lokalach dla kreatywnych, powierzchniach co-workingowych, siedzibach początkujących start-upów) czy strategiach rewitalizacji architektury postindustrialnej i sposobach wykorzystania kultury w rozwoju miast. Wszystkie te elementy współtworzyć mają twórczą atmosferę i odpowiednie dla modernizacyjnej rewolucji genius loci. „Kreatywny ekosystem" staje się pożądaną figurą architektoniczną współczesnego świata, zastępując w tym klasyczne fundamenty przestrzenne nowoczesności, takie jak zmechanizowana fabryka czy modernistyczny biurowiec.

Korzystając z instrumentarium socjologii architektury, antropologii kulturowej i analizy dyspozytywu wystąpienie problematyzuje praktyki, artefakty i rozwiązania organizacyjne, które potraktować można jako fizyczny kontekst współczesnych narracji modernizacyjnych skupionych wokół tworzenia i innowacjonizmu. Tak rozumiana perspektywa lokuje się w obrębie kontrdyskursów sceptycznych wobec wizji gospodarki opartej na wiedzy oraz szuka możliwości zdystansowanej analizy publicznie rozpowszechnionych wyobrażeń o środowisku pracy „klasy kreatywnej".

Na szczególną uwagę zasługują narracje skupione wokół rzekomo emancypacyjnego potencjału „kreatywnego ekosystemu". „Architekturę kontroli" – łączoną często z modernistycznym funkcjonalizmem i typowymi dla niego biurami – przeciwstawia się dziś „architekturze wyzwalającej energię i kreatywność", która ma służyć uwłasnowolnieniu nowoczesnych podmiotów. Architektura dyscyplinarna – dobrze rozpoznana za sprawą analizy różnych wariantów panoptyzmu – traktowana jest jako anachroniczny przeżytek. Projektowane z myślą o creative class środowisko, jak twierdzą jego promotorzy, pomóc ma efektywnie połączyć kreatywność kulturalno-artystyczną z kreatywnością technologiczno-gospodarczą, a nowo zdefiniowanej klasie społecznej dostarczyć pożądanej autoidentyfikacji. Definiowana w ten sposób przestrzeń pomóc ma w „emancypacji życia zawodowego", „wyzwalaniu inwencji", „uruchamianiu ukrytych energii", „otwarciu umysłu" czy „budowie twórczej atmosfery".

Pogłębione studia przestrzeni gospodarki kreatywnej dają jednak szansę na pokazanie, że nie są to miejsca „zorientowane na wolność". Jak pisze Jens Dangschat, „architektura i design używane są jako image, by osiągnąć cele ekonomiczne". „Kreatywny ekosystem"

ma przede wszystkim zadbać o entuzjazm dla twórczej pracy i wysoki poziom motywacji do nieszablonowych osiągnięć. To architektura zorientowana na styl i doznania, której symbolika odsyła zazwyczaj do bodźców estetycznych, szukając związku między stymulującym pracowników miejscem a innowacjami. Przyjemność wynikająca ze spędzania czasu w „twórczym szumie" inkubatorów biznesu jest częścią nowych sposobów motywowania pracowników na czele z obietnicą poszerzenia sfery autonomii, która ma być środkiem do zawodowej i osobistej samorealizacji. Jeżeli potraktować przestrzenie pracy gospodarki kreatywnej w kategoriach „aparatu", „maszyny" bądź „urządzenia" typowego dla reguł społeczeństwa wiedzy – idąc tropem Heideggera, Foucaulta i Agambena – to okazują się one skutecznym instrumentem wytwarzającym „użyteczne" i społecznie „przydatne" podmioty wyposażone w stosowne poczucie podmiotowości.

Ekosystem środowiska pracy i nowe sposoby pracy a praktyki zarządzania zapotrzebowaniem na przestrzeń biurową

KAROLINA DUDEK

W latach 90. XX wieku w korporacyjnym świecie zaczęto powoli wprowadzać nowe modele organizacji przestrzeni i tzw. nowe sposoby pracy. Choć w zachodnim świecie od tego czasu z powodzeniem upowszechniał się zadaniowy układ przestrzeni powiązany ze współdzieleniem przestrzeni, to w Polsce ten model pojawił się z pewnym opóźnieniem, wynikającym m.in. z tego, że do połowy drugiej dekady XXI wieku w biurach pracowano przede wszystkim na komputerach stacjonarnych. Przekładało się to na swego rodzaju powiązanie ludzi i biurek, na których stały przypisane im komputery. Obliczanie liczby potrzebnych biurek jednak stopniowo zaczęło się komplikować wraz z wprowadzaniem technologii mobilnych. Dlatego zaczęto wdrażać nowe metodologie obliczania zapotrzebowania na powierzchnię biurową oraz nowe rozwiązania na rynku nieruchomości umożliwiające krótkookresowy najem dodatkowej przestrzeni.

Pandemia przyniosła długofalowe zmiany w świecie korporacyjnym, które uczyniły kalkulowanie zapotrzebowania przestrzennego jeszcze trudniejszym. Po pierwszym jej etapie przez pewien czas wyczekiwano „wielkiego powrotu" do korporacyjnych biur, który jednak do tej pory nie nastąpił. Biurowce świeciły pustkami. Najemcy negocjowali wakacje czynszowe i możliwość podnajmu niewykorzystywanej przestrzeni. Administratorzy nieruchomości pytani o to, jaki odsetek osób przychodzi do biura, wymieniali wartości oscylujące między 10% a 30%. W korporacyjnych narracjach dominowały wątki związane z koniecznością zapewnienia „bezpiecznego biura". W miarę przedłużania się sytuacji pracy zdalnej organizacyjna narracja zaczęła się zmieniać: zaczęto mówić o tym, że docelowo wprowadzony będzie hybrydowy model pracy. W mediach opisywano go lakonicznie jako „3+2", czyli rozwiązanie zakładające, że praca będzie wykonywana przez 3 dni z domu a 2 dni w biurze (lub na odwrót). Szybko jednak okazało się, że życie wymaga bardziej finezyjnych rozwiązań. Działy HR i administracji przystąpiły do budowania modelu hybrydowego i projektowania nowych środowisk pracy. Zadanie obliczenia niezbędnej liczby biurek pojawiło się na jednym z ważniejszych miejsc w agendzie działań. W swoim wystąpieniu przeanalizuję praktyki związane z ograniczaniem niepewności w tym procesie i przywracaniem przewidywalności i kontroli w rozproszonych środowiskach pracy. Odwoływać się będę przy tym do wyników badań prowadzonych przed pandemią w ramach grantu NCN, opublikowanych w książce „Koniec ery calvadosu. Design i praca w późnej nowoczesności", projektu „Whirla – narzędzie do zarządzania współdzielonymi miejscami pracy w organizacji", w ramach którego byłam odpowiedzialna za realizację działań badawczych związanych z rozwojem produktu dzięki dofinansowaniu z programu BRIdge Alfa współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój i dzięki wsparciu funduszu Evig Alfa oraz doświadczeń zawodowych w branży nieruchomości zdobytych w m.in. w Colliers Polska.

Hybrydowa przestrzeń kreatywnej pracy zespołowej. Kwestie definicyjne i przykład polskiej branży gier wideo

JAKUB MIREK

Na przebieg pracy zespołowej w organizacjach może wpływać wiele czynników. Jednym z nich jest przestrzeń pracy. Celem autora referatu jest zaproponowanie jej syntetycznej definicji w obliczu zaistnienia przestrzeni hybrydowej, którą tworzą zarówno dobra fizyczne jak i wirtualne. Przestrzeń ta wydaje się znacząca dla przemysłów kreatywnych – umożliwia nie tylko tworzenie nowych rodzajów produktów (np. gier wideo), ale też zwinnych metod współpracy opartych m.in. na formule hybrydowej. Formuła ta polega na łączeniu pracy w siedzibie pracodawcy z wykonywaniem zadań poza nią, dzięki technologiom informacyjno-telekomunikacyjnym i komunikacji zapośredniczonej przez komputery.

Przedstawiona w referacie definicja przestrzeni pracy wywodzi się z koncepcji opracowanej przez niemiecką badaczkę Martinę Löw. Mówi ona, że przestrzeń jest relacyjnym układem organizmów żywych oraz dóbr społecznych, symbolicznych i materialnych, ale posiadających symboliczne znaczenie. Koncepcja ta zakłada również, że przestrzeń jest stale konstytuowana w ramach procesów lokowania/umiejscawiania dóbr społecznych i organizmów oraz ich syntezy w jedną przestrzeń. W nawiązaniu do teorii strukturacji Anthony'ego Giddensa, to konstytuowanie przestrzeni może polegać na odtwarzaniu rutyny, opartej na normach kulturowych i regułach (np. kulturze organizacji), ale może podlegać też przekształceniom dzięki działaniom i sprawczości aktorów tworzących przestrzeń.

Na podstawie dotychczasowych ustaleń badaczy autor referatu zakłada, że w branżach kreatywnych, których celem jest generowanie nowych pomysłów, organizacja przestrzeni pracy (rozumianej jak powyżej, jako układ ludzi, dóbr fizycznych i wirtualnych) może wspomagać lub utrudniać powstawanie sieci powiązań między różnorodnymi pracownikami. Powiązania te (bądź relacje) mogą służyć natomiast wymianie myśli, a pośrednio sprzyjać tworzeniu się nowych, spójnych idei.

Oprócz przedstawienia definicji hybrydowej przestrzeni pracy celem autora referatu jest także zaprezentowanie wstępnych wyników badań jakościowych, opartych na tejże definicji. Zostały one przeprowadzone wśród przedstawicieli polskiej branży gier wideo. Jest to branża, która rozwija się w Polsce bardzo dynamicznie. Pozostaje również interesującym przykładem branży kreatywnej. W zależności od rodzaju projektu, może łączyć w sobie bowiem wiele różnych dziedzin: od programowania, przez komponowanie muzyki, pisanie scenariuszy, tworzenie animacji aż po projektowanie interfejsów. Celem badań była eksploracja tego jak organizowana jest przestrzeń pracy w branży gier wideo oraz jak potencjalnie wiąże się ona z zaistnieniem warunków sprzyjających kreatywnej pracy zespołowej. Omawiane badania zostały zrealizowane w ramach przygotowania przez autora referatu rozprawy doktorskiej w Szkole Doktorskiej AGH w Krakowie.

Zgoda i konflikt w „firmie bez bram". Miejsco-narzędzie pracy polskich kierowców Ubera pracujących w czasie pierwszej fali pandemii Covid-19

BARTOSZ MIKA

Proponowany referat oparty będzie o badanie przeprowadzone w okresie od marca do czerwca 2020 roku wśród kierowców posługujących się aplikacją Uber w Trójmieście. Badanie to przeprowadzono metodą przypominającą telefoniczny

wywiad wspomagany komputerowo (CATI) z dwudziestoma jeden osobami uzyskującymi dochody z pracy na żądanie za pomocą aplikacji do przewozu osób. Wywiady miały charakter częściowo ustrukturalizowany i nakierowany na ocenę dobrostanu kierujących podczas pandemii.

Uzyskane wyniki pozwalają odnieść się do problemu przemian miejsca pracy dotykających grupy nisko i średnio dochodowe. Realizując ten cel referat wyjdzie od powszechnie dostrzeganego w środowisku pracy platformowej paradoksu związanego z prekarną pozycją pracowników fuch (ang. gig workers) oraz ich relatywnie wysokim zadowoleniem z własnego położenia pracowniczego. Próbując rozwikłać owy paradoks Burawoyowska koncepcja „produkcji zgody" (org. manufacturing consent) zostanie zastosowana.

Badając przemysł ciężki w końcu lat 70. Michael Burawoy doszedł do wniosku, że założenie o strukturalnym konflikcie interesów między robotnikami a menadżerami nie powinno być przyjmowane a priori. Samo pojęcie interesu było jego zdaniem – opartym na obserwacji Agnes Heller – pewnego rodzaju manipulacją prowadzącą do zastąpienia dążenia do zaspokojenia potrzeb pracowników przez próbę odpowiedzi na ich zachłanność (org. greed). W rezultacie Burawoy dostrzegał, że na poziomie fabryki manipulacja ta przyjmuje postać gier, w które angażują się pracownicy, a które prowadzą do zwiększenia znaczenia ich spontanicznej zgody uzupełniającej dyscyplinujące działania menadżerów.

W pracy-na-żądanie wykonywanej za pośrednictwem platform cyfrowych nie obserwujemy wprawdzie „hali produkcyjnej", ale możemy dostrzec bardzo podobne mechanizmy gamemifikacji, których osią jest podział pracy na zadania. Zupełnie analogicznie jak w przypadku przestrzeni fabryki badanej przez Burawoy'a kierowcy Ubera postawieni są w sytuacji specyficznego „dylematu więźnia", który skutkuje tym, że sukces pojedynczego kierowcy jednocześnie podważa sensowność kolektywnych form pracy i protestu.

W proponowanym referacie wskażemy także inne cenne obserwacje Burawoy'a pozwalające zrozumieć procesy spontanicznej zgody i ochoczej pracy dla Ubera kontrastujące z niestabilnymi warunkami owej pracy. Kontekst braku standardowego miejsca pracy będzie tu kluczowy bowiem pozwala on na przeniesienie „gry" będącej podstawowym mechanizmem zgody pracowniczej z działalności produkcyjnej do sektora usług. Nowa przestrzeń pracy będzie więc widziana jako węzłowy punkt umożliwiający zastosowanie sprawdzonych taktyk kontroli pracy w nowych warunkach. Kierowcy szukający możliwości podstawowego lub dodatkowego dochodu, zaangażowani w próby ciągłych gier z algorytmem, wyrażają zarówno cichą jak i otwartą zgodę na praktyki właścicieli platform. Natomiast wycofanie tej zgody – dokładnie w myśl ustaleń Burawoy'a – dokonuje się jedynie w sytuacji: zagrożenia dochodów lub nadmiernej (nie) przewidywalności gry naturalizując, czy czyniąc niewidocznym, pytanie o miejsce i treść pracy.

Nowy cykl alienacji pracy w gospodarce cyfrowej – badania menedżerów korporacji B2B

(WYŁOŻONY)

MONIKA BERDYS

Referat poświęcony będzie weryfikacji możliwości zastosowania koncepcji alienacji pracy Roberta Blaunera w kontekście współczesnych przedsiębiorstw wiedzy. Przeprowadzone przez autorkę badania jakościowe dotyczyły postrzegania automatyzacji procesów biznesowych przez menedżerów średniego szczebla w nisko zhierarchizowanych, globalnych korporacjach B2B. Zrobotyzowanej automatyzacji procesów podlegają układające się w długie ciągi, rutynowe i powtarzalne zadania administracyjne, które badane korporacje wykonują zarówno w ramach wewnętrznej organizacji pracy, jak i usługi dla innego klienta biznesowego.

Alienacja pracy jest rozumiana za Blaunerem

wielowymiarowo, jako brak kontroli i zrozumienia procesu pracy, oraz poczucie izolacji i nie wykorzystywania własnego potencjału. Autor przedstawia relację pomiędzy stopniem alienacji a dokonującym się rozwojem technologicznym w formie funkcji, przybierającej na wykresie kształt odwróconego „U" (czyli wraz z postępem technologicznym alienacja ulega redukcji). Zautomatyzowanie procesów w zakładzie chemicznym badanym przez Blaunera było dla niego momentem przejścia od wyalienowanej pracy „fizycznej" do umysłowej – czystej, nie wymagającej użycia siły mięśni i nadającej większą podmiotowość pracownikom. Jeśli rosnąca automatyzacja pracy już w latach 60. przyczyniała się do zwiększenia poczucia sprawczości u pracowników, to co można powiedzieć o automatyzacji pracy umysłowej w XXI wieku?

Pogłębione wywiady przeprowadzone z menedżerami czterech różnych korporacji ujawniły, iż wraz tworzeniem i wdrażaniem algorytmów automatyzujących pracę rośnie poczucie wpływu pracowników na wewnętrzne procesy decyzyjne. Dodatkowym czynnikiem ujawnionym podczas badania jest wpływ złożonych procesów globalizacyjnych zachodzących w otoczeniu gospodarczo-polityczno-kulturowym. Dominująca narracja "szczupłego" (lean) zarządzania afirmuje kompetencje umysłowe i kreatywność pracowników, podczas gdy mające jednocześnie miejsce procesy offshoringowe podkopują ich poczucie pewności zatrudnienia, co wpływa na poczucie alienacji. Zaawansowane algorytmy są na tle tych fenomenów tylko narzędziami przyspieszającymi pracę i redukującymi koszty. Dziś, tak jak dawniej w manufakturach rzemieślniczych, umiejętności i kompetencje pozwalają pracownikom na modyfikację własnych narzędzi pracy. W zmechanizowanych fabrykach nie było (i nadal nie jest) to możliwe: to technologia wyznacza rytm, tempo i zakres pracy. Dlatego można zaryzykować tezę, że w „przedsiębiorstwach wiedzy" mamy do czynienia z nowym cyklem odwróconej krzywej „U". Oznacza on trend wznoszący dla alienacji przy ciągłym (chociaż nielinearnym) rozwoju technologicznym. Jego ambiwalentna i złożona dynamika wskazuje jednak na wpływ innych czynników niż technologia na obiektywną alienację. To groźba likwidacji stanowisk lub przeniesienia ich do krajów o niższych kosztach pracy sprawia, że w pracownikach narasta poczucie bezsilności i niepokój wynikający z braku kontroli nad otoczeniem firmy.

Nowe zjawisko automatyzacji pracy umysłowej postrzegane w kontekście klasycznego pojęcia alienacji pracy jest polem stosunkowo słabo zbadanym. Z perspektywy lat 60. Blauner nie mógł wyciągnąć ostatecznych wniosków z konsekwencji automatyzacji, które zaczynamy dostrzegać obecnie. Jego koncepcja może mieć tylko częściowe zastosowanie do obecnie działających korporacji automatyzujących pracę umysłową. Jednocześnie, definiowanie alienacji jako nieusuwalnej konsekwencji kapitalistycznej produkcji jest nadal aktualne. Rozdźwięk między dyskursem menedżerskim a codziennymi działaniami korporacji jest powiązany z logiką zysku i konkurencyjności, której nie usunie modyfikacja narzędzi i organizacji pracy, ponieważ leży to poza zasięgiem decyzyjności pojedynczego przedsiębiorstwa.

Ja w miejscu pracy, miejsce pracy we mnie – doświadczenia pracowników w przed- i postpandemicznej rzeczywistości

(WYŁOŻONY)

MAGDALENA ROGACKA

Transformacja cyfrowa od wielu lat oddziaływała na miejsca pracy, choć zmiany te – z perspektywy pracowników w nich uczestniczących – często były trudne do zauważenia i określenia. Pandemia wpłynęła na funkcjonowanie pracowników w sposób nagły, przyspieszając pewne zmiany (m. in technologiczne), jednocześnie stawiając pracowników przed koniecznością szybkiej akomodacji do nowych warunków (praca zdalna), jak również próby zdefiniowania na nowo miejsca pracy i siebie jako uczestnika tej przestrzeni (aktora-sieci).

Z analiz zawierających oczekiwania pracowników mających co najmniej roczne

doświadczenie w pracy w pandemii wynika, że wśród zatrudnionych wzrasta zainteresowanie możliwością pracy hybrydowej (deklaracja wśród 87% respondentów, w tym 48% pracowników chciałoby mieć możliwość przyjścia do biura na przykład raz w tygodniu, 23% kilka dni w miesiącu). 16% ankietowanych chciałoby wykonywać obowiązki w pełni zdalnie [raport Praca i rekrutacja w oczach pracowników, 2021]. Jednocześnie dla coraz większej liczby pracowników najbardziej pożądanym aspektem zatrudnienia staje się równowaga między pracą a życiem prywatnym (60%, wzrost o 20 p. p. w porównania z rokiem 2020) [raport Employer brand research 2021].

W trakcie wystąpienia zaprezentowane zostaną wyniki badań własnych przeprowadzonych w dużym przedsiębiorstwie w rzeczywistości przedcovidowej i postcovidowej (luty 2022), dotyczących postrzegania przez pracowników samego miejsca pracy, jak i różnych jej form realizacji (stacjonarna, zdalna, hybrydowa). Omówione zostaną aspekty pandemicznych warunków pracy wynikających ze środowiska pracownika i wpływu tych elementów na efektywność zawodową (m. in. trudności w realizacji idei work-life balance). Przedstawione zostaną również konkretne doświadczenia pracowników, którzy – budując dotychczasowe relacje z klientami w trakcie spotkań offline'owych – musieli zmienić nie tylko narzędzie (komputer, laptop) i środowisko pracy (Teams), ale i sposób zaistnienia, funkcjonowania oraz realizacji celów sprzedażowych w nowych warunkach pracy. Analiza ta zostanie uzupełniona o wprowadzone w organizacji rozwiązania w rzeczywistości postpandemicznej, jak również rekomendacje kolejnych zmian, wynikających z potrzeb pracowników.

Oblicza religijności i duchowości w społeczeństwie konsumpcyjnym

Numer: G40
Organizacja: Teresa Zbyrad (UR), Dominika Sozańska (UP w Krakowie), Rafał Boguszewski (SGWW), Wojciech Klimski (UKSW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Aula II, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Współczesne społeczeństwa pluralistyczne nastawione są na nieustanną konsumpcję dóbr i kreowanie nowych potrzeb. Wielości stylów życia i wartości towarzyszy nieustanna zmiana i niepewność. W tym kontekście pojawia się pytanie o miejsce religii w sferze publicznej i prywatnej. Jaka jest jej rola i znaczenie w świecie gdzie <mieć> wypiera <być>? Jakie są jej aktualne przejawy i rokowania na przyszłość?

Wyniki badań jednoznacznie wskazują na odchodzenie od religijności kościelnej (cechującej się silnym zakorzenieniem w tradycyjnych praktykach religijnych) i ujawniają dość systematyczny wzrost odsetka osób określających się jako niewierzące i krytyczne wobec religii oraz Kościołów i ich nauczania. Szczególnie widoczne jest to wśród osób młodych, które najsilniej podlegają aktualnym trendom społecznym i kulturowym, w tym m.in. związanym z przemianami religijności. Katalizatorem wspomnianych procesów zdaje się być czas pandemii i towarzyszące mu ograniczenia uczestnictwa w tradycyjnych praktykach religijnych.

Z drugiej strony ludzie w różny sposób poszukują więzi z szeroko rozumianą transcendencją, korzystając zarówno z instytucjonalnych i tradycyjnych interpretacji rzeczywistości nadprzyrodzonej, jak i poszukując nowych. Wbrew niektórym przewidywaniom, religia nie zanikła i nie została zepchnięta wyłącznie do sfery prywatnej. Kwestie związane z praktykami i wierzeniami wciąż pozostają przedmiotem żywej debaty naukowej i publicystycznej. Zmieniają się formy praktyk, duchowość zastępuje tradycyjną religijność, wiara manifestuje się na nowe sposoby poza formalnymi instytucjami, a życie religijne coraz bardziej wkracza w przestrzeń wirtualną.

Przedmiotem zainteresowania naszej grupy tematycznej są wszelkie odniesienia do transcendencji ujęte w perspektywie teoretyczno-empirycznej właściwej socjologii. Interesują nas m.in.:

formy religijności tradycyjnej w jej aspekcie statycznym i dynamicznym;

przemiany systemów wierzeń i wartości;

procesy odchodzenia od religijności instytucjonalnej, ludowej (sekularyzacja, ateizacja, heterodoksja, akty apostazji) oraz mechanizmy konwersji religijnej (desakralizacja, respirytualizacja);

postawy ateistyczne oraz indyferentne – ich geneza, wybór, realizacja i negacja;

przejawy i geneza religijności indywidualnie konstruowanej (religijność majsterkowicza, religijność synkretyczna, relatywizm religijny, prywatyzacja religii, wypchnięcie religii ze sfery publicznej do prywatnej);

religia w świecie konsumpcji (supermarketyzacja religii, selekcjonerstwo religijne, religia jako towar, rynek religijny);

mechanizmy akceptacji przekonań i podejmowanie praktyk z obszaru New Age czy nowej duchowości;

nowe zjawiska religijne: churching, religijność online, mediatyzacja religii, religia i ekologia;

stare zjawiska powiązane z religią w nowej odsłonie: fundamentalizm religijny, racjonalizm, neopogaństwo;

trwałość i przemiany procesów socjalizacji religijnej – realizowanej zarówno w ramach religijności instytucjonalnej, jak i pozainstytucjonalnej; socjalizacji planowanej (katecheza, kaznodziejstwo, ewangelizacja), jak i przypadkowej (Internet, reklama, massmedia, komiksy);

wpływ religii i instytucji religijnych na politykę, ekonomię, kulturę, środowisko.

Nie ograniczamy powyższych zagadnień do jednego wyznania czy religii. Nie chcemy zamykać się wyłącznie w warunkach społeczno-kulturowych polskiego społeczeństwa, choć ono zapewne stanowi zasadniczy kontekst podejmowanych eksploracji. Jesteśmy szczególnie zainteresowani aktualnymi badaniami i analizami z proponowanego obszaru.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Religia w politycznej grze. Katolicyzm jako element tożsamości Polaków w dyskursie Zjednoczonej Prawicy.

IRENA BOROWIK

Historycznie katolicyzm jest bardzo ważnym elementem tożsamości narodowej Polaków. Proces demokratycznej transformacji, rozpoczętej w 1989 roku i towarzyszące temu zmiany wszedł w nową fazę w 2015 roku, po wygraniu wyborów parlamentarnych i prezydenckich przez partie prawicowe (Zjednoczona Prawica – ZP). Jest to okres w którym mamy do czynienia z istotnym paradoksem – z jednej strony intensyfikuje się obecność Kościoła rzymskokatolickiego w przestrzeni publicznej, z drugiej zaś – ma miejsce prywatyzacja religii i sekularyzacja, obejmująca stopniowo coraz większą część polskiego społeczeństwa, w szczególnym stopniu młodzież. W tym kontekście szczególnie interesująca wydaje się refleksja nad tym, jak politycy partii prawicowych przywołują religię by legitymizować określoną wizję polskości. Analizie poddane zostaną publiczne wypowiedzi liderów partii, w których pojawiają się odniesienia do religii, a także informacje medialne, sytuujące polityków w religijnym kontekście (nabożeństwa, pielgrzymki itp.) w celu zrekonstruowania a. sposobu rozumienia przez nich religii, b. roli przypisywanej religii w tożsamości narodowej Polaków, c. funkcjonalności tych

konstrukcji w kontekście politycznych orientacji i podziałów w polskim społeczeństwie.

Zmiana wewnętrzna vs zewnętrzna religijności w Polsce w okresie 1989-2017

JERZY BARTKOWSKI

Dyskusja nad zmianą religijna w Polsce powinna wykorzystywać szerzej wyniki analiz nad dynamiką wiary i jej mechanizmowi. Przykładowo zmiana społeczna nie zawsze musi jej sprzyjać jak wydłużenie życia ludzkiego czy zmniejszenie udziału młodzieży w populacji. Także różne wskaźniki religijności jak wiara w dogmaty, praktyki, czy uznawanie wpływu religii na różne sfery życia, mogą się zmieniać w różnym stopniu. Tego typu dane mogą stanowić ważkie argumenty w dyskusjach nad polskimi zmianami. W oparciu o badania Europejskiej/Światowych Systemów Wartości z okresu 1989-2017 wystąpienie stara się pokazać mechanizm zmian w rozbiciu na przemiany wewnętrzne i zewnętrzne. Te drugie to zmiany w składzie społeczeństwa pod względem cech istotnych dla badanego zjawiska jak grupy wiekowe czy wykształcenie. Te pierwsze to z kolei zmiany tego zjawiska w grupach składowych. Wykorzystanie wskaźników zmiany stosowanych w demografii (J. Holzer, Demografia) pozwala wskazać na udział obu tych czynników w zmianie tego okresu np. jak oddziaływuje na zmianę wzrost wykształcenia społecznego, a jak zmiany w grupach o różnym wykształceniu. Tezą wystąpienia jest, że zmiany religijności zachodziły pod wpływem obu tych czynników – zewnętrznych i wewnętrznych, ale głównie miały one charakter wewnętrzny. Dynamika zmian ma także różny charakter w zależności od analizowanego wymiaru religijności.

Inna młodzież? Refleksje socjologa religii

MARIA SROCZYŃSKA

W wystąpieniu zwracam uwagę na kondycję współczesnej, polskiej młodzieży u progu dorosłości, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy socjologii religii. Zakładam, że świat wierzeń, tożsamości młodych osób oraz ich orientacje rytualne są w jakiś sposób „odmienne" od tych, które dane mi było poznawać pod koniec pierwszej dekady XXI wieku.

W swoich rozważaniach odwołuję się do optyki badań dynamicznych, w których wykorzystałam m.in.strategię ilościową. O ile w 2009 roku podmiotem moich zainteresowań byli maturzyści z regionu świętokrzyskiego (1111 respondentów), o tyle w 2020 roku stali się nimi uczniowie kieleckich szkół średnich oraz metropolii warszawskiej (po 630 respondentów).

Interesujące są pytania dotyczące uwarunkowań oraz specyfiki przyspieszonej deinstytucjonalizacji stosunku młodzieży do religii, zwłaszcza w obszarze praktyk, moralności i wychowania religijnego, a także w zakresie znaczeń przypisywanych obrzędowości świątecznej. Epizody rytualne nie modyfikują w istotny sposób młodzieżowego moratorium, a zarazem kulturowego „zawieszenia", a indywidualizm i subiektywizm nie sprzyjają pojawieniu się kryterium, którego spełnienie pozwoliłoby wyjść z etapu eksperymentowania.

Można jednak przypuszczać, że w warunkach traumy spowodowanej pandemią, a obecnie zagrożeniem wojną w Europie, wzrośnie liczba młodych ludzi, którzy stawiają pytania o przedmiot swojej wiary, o charakter towarzyszącej jej motywacji oraz o rodzaj związanych z nią zachowań, także tych, które odwołują się do tradycji.

Religijność maturzystów puławskich w procesie przemian w latach 1994-2021

TOMASZ ADAMCZYK

Wyniki badań socjologicznych dotyczących przemiany religijności wskazują na głębsze zmiany, jakie dokonują się w tej sferze w ostatnich latach. Wielu socjologów, w oparciu o przeprowadzane w Polsce badania empiryczne, głosiło tezę o „pełzającej sekularyzacji", by w ostatnich latach zamienić ją na stwierdzenie – „przyspieszona" lub „gwałtowna sekularyzacja". Są też socjologowie, którzy współczesne zmiany religijności opisują w paradygmacie zmiany społecznej. Wskazuje to na dużą dynamikę zmian religijności wśród dorosłych Polaków. Warto przy tym zwrócić szczególną uwagę na przemiany religijne młodzieży, gdyż mogą być one traktowane jako swoistego rodzaju barometr zapowiadający przyszłe trendy rozwojowe.

W proponowanym wystąpieniu zostanie ukazana religijność młodzieży maturalnej w Puławach. Materiał empiryczny wykorzystany do analiz socjologicznych został zebrany podczas badań ankietowych przeprowadzonych w latach 1994, 2009, 2016 oraz 2021. Narzędziem badawczym we wszystkich czterech badaniach był ten sam kwestionariusz ankiety pt. „Maturzyści a wartości moralne" opracowany w 1993 roku w Katedrze Socjologii Moralności KUL. Za każdym razem badanie socjologiczne przeprowadzono wśród maturzystów w tych samych szkołach ponadpodstawowych: I Liceum Ogólnokształcącym im. księcia Adama Czartoryskiego, w Społecznym Liceum Ogólnokształcącym im. Christiana Piotra Aignera, w Technikum nr 1 i w Technikum nr 2.

Pierwsze trzy badania empiryczne zrealizował samodzielnie ks. prof. Janusz Mariański, a ostanie przeprowadziliśmy wspólnie w listopadzie 2021 roku. W każdym z tych badań wzięło udział około 300 respondentów. Wystąpienie będzie próbą odpowiedzi na pytanie badawcze, jakie zmiany dokonały się na przestrzeni blisko 30 lat w religijności ankietowanej młodzieży oraz jaki przybierają one kierunek. Dzięki zestawieniu badań socjologicznych przeprowadzonych w różnych okresach będzie można także podjąć próbę ukazania tempa dokonujących się przemian w religijności. Do nakreślenia religijności młodzieży maturalnej wykorzystane zostaną wybrane wskaźniki: autodeklaracje religijne, praktyki religijne, postawy moralne, kompetencje moralne i społeczne Kościoła katolickiego. Dla zobrazowania religijności badanych maturzystów warto odnotować, że przynależność do katolicyzmu zadeklarowała połowa badanych (54,4%), pozostali respondenci albo nie identyfikowali się z katolicyzmem (22,4%) albo znaczyli odpowiedź „trudno powiedzieć" (22,1%), natomiast w deklaracjach religijności otrzymano następujące wskaźniki: głęboko wierzący – 3,9%, wierzący – 40,2%, niezdecydowany, ale przywiązany do tradycji religijnej – 24,6%, obojętny – 14,6%, niewierzący – 16,4%. Zebrany dane empiryczne wskazują na wyraźny i przyspieszony proces sekularyzacji religijnej i moralnej w środowisku młodzieży.

Dynamika zmiany religijności tradycyjnej Polaków na tle wybranych państw europejskich na podstawie danych ze zintegrowanej bazy wskaźników religijności (Dataset of Integrated Measures of Religiosity).

(WYŁOŻONY)

ŁUKASZ KISZKIEL, WSPÓŁAUTORZY: PIOTR PAWEŁ LASKOWSKI

Na przestrzeni ostatnich lat badania socjologiczne dotyczące religijności,

ale też sekularyzacji dokonały istotnego postępu w kwestii ustalenia czynników społeczno-środowiskowych stojących za tymi procesami. W znacznym stopniu przyczyniły się do tego dane ilościowe pochodzące z międzynarodowych projektów realizowanych cyklicznie od lat 80 XX wieku tj.: World Value Survey, European Values Study, International Social Survey Programme, European Social Survey. Biorąc pod uwagę fakt, że kluczowe wskaźniki religijności tradycyjnej pozwalające śledzić dynamikę zmian w czasie, obecne są w każdym z wymienionych badań, dokonaliśmy harmonizacji danych, tworząc 'Zintegrowaną bazę wskaźników religijności', która obejmuje geograficznie 118 krajów, a czasowo lata realizacji od 1981 do 2020 roku. W prezentacji przedstawimy dane dotyczące zharmonizowanych wskaźników religijności tradycyjnej dla Polski na tle wybranych krajów europejskich w ujęciu kohortowym. Dzięki temu podejściu możliwe będzie porównanie poziomu religijności tradycyjnej oraz tempa jej spadku od lat 20 XX wieku. Dodatkowo, wyjaśnione zostaną metody zastosowane do skonstruowania, zharmonizowania zbioru danych i weryfikacji jego rzetelności. Uzyskane rezultaty będą stanowić przyczynek do dyskusji na temat podobieństw i różnic w trajektoriach spadku religijności tradycyjnej w Polsce i wybranych krajach europejskich.

Religia migrantów jako element spójności społecznej na przykładzie Francji

(WYŁOŻONY)

ADAM KULCZYCKI

W epoce post-sekularnej, charakteryzującej się odrzuceniem koncepcji modernizacji związanej z zanikiem przekonań religijnych, uznaje się, że w debacie publicznej należy poświęcić miejsce pluralizmowi religijnemu. Wprowadzonej w Europie Zachodniej polityce integracyjnej nie wolno ignorować religii migrantów, a wszystko to musi odbywać się we wzajemnym poszanowaniu autonomii państwa i religii. Zarządzanie różnorodnością wymaga świeckiego państwa, które zapewnia równy szacunek dla każdej konfesji religijnej. Zamiast obojętnej neutralności państwa, które ignoruje religię i ma nadzieję, że wraz ze zniknięciem różnorodności religijnej znikną również trudności związane z integracją migrantów, właściwe jest przemyślenie sekularyzmu nie jako wymiaru opróżnionego z religii, ale jako istotna przestrzeń, w której wierzący i niewierzący, w odniesieniu do własnych przekonań i motywacji, mogą wspólnie dyskutować i szukać, nie czyniąc uprzedzeń i bez dyskryminacji, zachowując podstawowe zasady spójności społecznej i koegzystencji, w poszukiwaniu i ochronie dobra wspólnego.

Przekaz ewangeliczny w świecie nowych technologii. Jak social media rewolucjonizują przekaz ewangeliczny.

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA SUCH-PYRGIEL

Stały rozwój Internetu, technologie bazujące na bardzo dużej ilości danych i ich zastosowanie w życiu codziennym zmusza do zadania o kierunki zmian i ich wpływ na społeczeństwo we wszystkich istotnych dla niego aspektach (wybranych sferach jakości życia człowieka).

Na początku trzeciej dekady XXI wieku już sama pandemia koronawirusa przyczyniła się do zrewolucjonizowania naszego życia codziennego, w tym także do zmiany formy odbywania praktyk religijnych, z bezpośrednich, na te zapośredniczone przez media (społecznościowe). Początkowa obawa o odpływ wiernych z kościoła, w wyniku swoistego „przyzwyczajenia się" do możliwości uczestniczenia we mszy świętej online, szybko przerodziła się w szansę na zwiększenie zasięgu odziaływania ewangelicznego poprzez wykorzystanie różnorodnych narzędzi i technik w mediach społecznościowych. Rewolucja w tym zakresie nie dokonałaby

się, gdyby nie modyfikacja wartości, potrzeb i przekazu międzypokoleniowego.

Dlatego celem artykułu jest ukazanie jak nowe technologie ICT przyczyniają się do zmian stylów życia, wartości, potrzeb, a także sposobów uczestnictwa w kulturze i praktykach religijnych w społeczeństwie cyfrowym. Media społecznościowe stały się ogromnym nośnikiem nie tylko treści religijnych, ale także praktycznych socjotechnik, w jaki sposób dzielić się przekazem ewangelicznym oraz w jaki sposób go uatrakcyjnia i rozpowszechniać, by trafić do różnych pokoleń, szczególnie ludzi młodych. Materiał częściowo opracowany na podstawie autorskich badań jakościowych nad cyfrową transformacją zrealizowanych w 2019 i 2020 roku.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Reinterpretacja współczesnego rozumienia duchowości i jej typologia

MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK

W referacie zostanie dokonana reinterpretacja współczesnego rozumienia duchowości. Istnieje bowiem pilna metodologicznie potrzeba dokonania tego zabiegu. Współcześnie bowiem zauważa się zjawiska wieloznacznego rozumienia pojęcia „duchowość" i używania go w niewłaściwych kontekstach. Pierwotne,religijne rozumienie duchowości zostało przeniesione do pozareligijnych obszarów. Nastąpiło swoiste pomieszanie rzeczywistości „sacrum" z rzeczywistością „profanum". Treść referatu odnosi się do moich aktualnych badań zawartych w mojej monografii pt. Duchowość chrześcijańska współczesnego człowieka, Płock 2020. Do tego dołączana będzie własna typologia duchowości współczesnego człowieka, która odnosi się wprost do osobowego rozwoju człowieka. Typologia ta zawiera następujące typy duchowości: 1) człowiek zewnętrzny; 2) człowiek borderline (pograniczny); 3) człowiek wewnętrzny; 4) człowiek uwewnętrzniony. Człowiek zewnętrzny to najczęściej występujący typ człowieka. Jego codzienna aktywność życiowa oparta jest na paradygmacie behawioralnym: S-R. Osoba działa na zasadzie przypadku nie jest w stanie dokonać wglądu w „siebie". Rzeczywistość i otaczających ja ludzi traktuje bardzo przypadkowo, nie wchodząc w głębsze relacje interpersonalne. Taki człowiek ma bardzo małe szanse na głębszy, osobowy rozwój. Troska o codzienność, zwłaszcza o własną karierę zagłusza refleksję wewnętrzną. Człowiek pograniczny funkcjonuje na pograniczu normalności i zaburzeń psychicznych. Spektrum odniesień takiego człowieka jest bardzo szerokie, od zachowań skrajnych, urojeniowych aż po zachowania refleksyjne i introwertywne. W tym aspekcie osoba typu borderline jest w stanie podjąć pogłębioną refleksję pozwalająca na kształtowanie siebie jako osoby. W tym znaczeniu staje się możliwa formacja duchowa i jej ukierunkowanie na relacje osobowe z Bogiem. Człowiek wewnętrzny to osoba, w której rozwój duchowy staje się rozwojową normą. Osoba taka ma właściwie ukształtowaną hierarchię wartości, a jej duchowość budowana jest na bazie własnych, religijnych doświadczeń. Człowiek wewnętrzny łączy w jedną koherentną całość rzeczywistość „sacrum" i „profanum". Ta umiejętność pozwala mu na własną samorealizację w świecie materialnym, ukierunkowanym na Boga. Czwarty typ duchowości, to człowiek uwewnętrzniony. Jest to osoby zdolna do podejmowania pogłębionych relacji interpersonalnych z Osobowym Bogiem. Ludzi ci prowadzą bogate życie modlitewne i sakramentalne. W tej grupie szczególne miejsce odgrywają mistycy oraz ludzie, którzy z Boskiej perspektywy patrzą na świat i w szczególny sposób zatroskani są o los wszystkich ludzi i całego świata.

Między religijnością a duchowością młodzieży – wybrane aspekty na podstawie społeczności akademickiej

EWA STACHOWSKA

Współcześnie w obszarze religijnym widoczne są różne tendencje, jak chociażby: sekularyzacja rewitalizacja, latencja, indywidualizacja, nowa duchowość, sykretyzm, mediatyzacja. Niektóre z nich plasują się jako niszowość, związana bądź ze zmniejszaniem się popytu na treści i idee religijne, bądź też wyłaniające się dopiero zjawiska w obszarze religijnymi. Z drugiej zaś strony zauważalne są dominujące nurty sygnujące przestrzeń religijna, które zidentyfikować można jako mainstream. Celem referatu jest próba ukazania głównych tendencji występujących w orientacji światopoglądowej młodzieży studiującej. Zakres referatu można osadzić na następujących pytaniach brzegowych: na ile orientacje młodzieży wpisują się w tradycyjny wzorzec religijności instytucjonalnej, a na ile prezentują orientacje wyemancypowane z kulturowego wzorca? Jak identyfikują duchowość? W jaki sposób postrzegają nowoczesne formy aktywności instytucji religijnych, które odwołują się do mediów, marketingu i reklamy i w jakim zakresie, ich zdaniem, te formy oddziaływań mogą być atrakcyjne dla młodych ludzi. Próba odpowiedzi na te pytania przeprowadzona zostanie na podstawie wyników badań ilościowych i jakościowych zrealizowanych wśród młodzieży studiującej.

Rola tradycyjnych form religijnych w kształtowaniu współczesnych form duchowości inkuzywnej

GRZEGORZ KUBIŃSKI

W prezentowanym referacie przedstawione zostaną zależności pomiędzy współczesną duchowością a oddolnymi ruchami społecznymi jak feminizm, filozofia queer oraz ekologia. Wydaje się, że we współczesnym świecie elementy te ulegają wzajemnemu wzmocnieniu tworząc interesującą formę duchowości inkuzywnej, nastawionej nie tylko na kwestie związane z formowaniem się nowego paradygmatu społeczeństwa oraz indywidualne praktyki duchowe, ale także dotykają kwestii inkluzyjności bytów nie-ludzkich oraz wpisują się w ogólną dyskusje dotyczącą relacji Natura-Kultura. Istotną kwestia dla proponowanych rozważań jest formowanie się tego rodzaju duchowości nie tyle w odniesieniu do przyszłych relacji pomiędzy różnorodnymi bytami, ale w budowaniu jej w oparciu o struktury archaiczne jak animizm, panpsychizm czy totemizm. Ślady tych tradycyjnych form są nie tylko obecne w myśleniu eko-feministycznym i szerzej filozofii queer lecz również w prezentowanych teoretycznych koncepcjach propagujących hybrydową, inkluzywną i wręcz międzygatunkową formułę duchowości. Prześledzenie i zaprezentowanie tych połączeń będzie głównym celem referatu, a oparte zostanie – poza odniesieniami teoretycznymi – na różnorodnych reprezentacjach od sztuki współczesnej (m.in.Patricia Piccinini), przez treści popkulturowe (m.in.profile instagramowe) po projekty naukowe (m.in.Feral Atlas).

Świat doznań w bieganiu długodystansowym. Manifestacja „branżowej" nowej duchowości i portretowanie „amplitudy" jakości życia

PAWEŁ PRÜFER

Socjologia bada zjawiska społeczne, ich zmienność, strukturę, uwarunkowania oraz ich emergentność. Niektóre z tych zjawisk wyłaniają się z przeżyć ludzkich, z doświadczeń relacyjnych i refleksyjnych, lecz zazwyczaj naznaczone są kontekstualnie. Aktywność człowieka jest wieloraka. Niektóre z jej postaci mają wartość narzędzia, inne są autoteliczne. Bieganie jako czynność o charakterze sportowym nie ogranicza się tylko do takiej. Bieganie długodystansowe – tutaj uwzględnia się dystanse maratońskie i ultramaratońskie – wyzwala wielość doznań i przeżyć wykraczających poza czysto sportowe motywacje i cele. Obserwacja zjawiska, rozmowy z praktykującymi tę aktywność, jak i osobiste doświadczenia (autor jest praktykującym bieganie długodystansowe, włącznie z biegami 24-godzinnymi), pozwalają odnajdywać

w strukturze tego zjawiska także istotne elementy wewnętrzne, duchowe, wręcz niekiedy „mistyczne". Stąd propozycja analityczna, by zjawisko to penetrować badawczo w przestrzeni tzw. „nowej duchowości" oraz jako swego rodzaju doświadczanie „innej jakości" życia. Zjawisko to zostanie także „prześwietlone" przez pryzmat wybranych teorii socjologicznych, w tym zwłaszcza autorskiej, określanej jako tzw. maturacjonizm linearno-cykliczny (Paweł Prüfer, „Metamorfoza społeczeństwa. Zarys teorii maturacjonizmu linearno-cyklicznego", Warszawa 2020).

Bojaźń i drżenie: doświadczenie kryzysu duchowego w procesie stawania się duchowym nomadą.

(WYŁOŻONY)

ŁUKASZ KUTYŁO

Inspiracją dla rozważań, które chciałbym podjąć w niniejszym referacie, stały się osoby na-zwane przeze mnie „duchowymi nomadami". Są to ludzie, którzy zdecydowali się wyemigrować z Polski, a powodem dla ich emigracji stało się pragnienie zaspokojenia swych potrzeb duchowych. Realizując pośród nich badanie, prowadząc z nimi rozmowy, odkryłem, że zanim wkroczyli na swą drogę, zanim zrobili pierwszy krok w nieznane, doświadczyli „kryzysu duchowego". To na nim chciałbym skupić naszą uwagę.

W referacie zamierzam przybliżyć składające się na niego stany, obejmujące: brak poczucia sensu („brak celu", znudzenie, pustkę), poczucie bezsilności (określane mianem „ugrzęźnięcia", porównywane do „utkwienia w pułapce") oraz wyczerpanie (przyjmujące postać zmęczenia, przejawiające się w dolegliwościach somatycznych). Ponadto, opowiem o tym, w jaki sposób „nomadzi" stawiali czoła „kryzysowi" i na ile skuteczne były te ich zmagania. Wreszcie, kończąc referat, chciałbym spojrzeć na ów „kryzys" z szerszej perspektywy i zastanowić się, czy nie jest on czasem przejawem większego procesu, dotykającego nas wszystkich.

Definiowanie kobiecości i męskości przez rodzimowierców. Wyniki badań pilotażowych

(WYŁOŻONY)

URSZULA KLUCZYŃSKA, ANNA KŁONKOWSKA

Współcześnie dostrzegamy tendencję do odchodzenia od religijności zorganizowanej wokół Kościoła katolickiego, a także poszukiwania innych form realizacji potrzeb duchowych. Z jednej strony możemy zaobserwować pojawianie się nowych sposobów na odnalezienie więzi z transcendencją z drugiej strony widoczne są również „powroty" do praktyk, rytuałów i wiary przodków. Obserwując złożoność poszukiwań religijnych i duchowych, skupiłyśmy się na rodzimowierstwie, które stało się obszarem naszych analiz.

W ramach prowadzonych badań zainteresowały nas wybrane aspekty rodzimowierstwa, przede wszystkim zaś sposób definiowania kobiecości i męskości przez rodzimowierców. Wymiar ten wiąże się zarówno z udziałem kobiet i mężczyzn w funkcjach i rytuałach, jak i ze sposobem myślenia o męskościach oraz kobiecościach we wzajemnych interakcjach członków i członkiń danych związków wyznaniowych. Interesująca jest również sama relacja między codziennością przyjmowanych ról genderowych (wraz ze sposobem ich definiowania), a kwestiami obrzędowymi.

W ramach badań przeprowadziłyśmy analizę stron internetowych, mediów społecznościowych oraz forów tematycznych dotyczących rodzimowierstwa. Ponadto zebrałyśmy wywiady pogłębione z osobami, które definiują się jako rodzimowiercy.

Kościół za wszelką cenę? – Analiza porównawcza nowo medialnych doniesień o postępowaniu Kościołów w związku z pandemią SARS-CoV-2 w Polsce i w Niemczech

(WYŁOŻONY)

ANDY CHRISTIAN KÖRBER

W socjologii religii przestrzeń internetową traktuje się głównie jako nowe miejsce odbywania praktyk religijnych lub uzyskania wiedzy religijnej. Rzadziej natomiast bada się ją jako rodzaj sfery publicznej, w której toczy się spór o sens i formy religii oraz praktyk religijnych, jak to w natężonej formie miało miejsce w czasie trwania pandemii SARS-CoV-2. W związku z tym rola nowych mediów w definiowaniu kierunku współczesnych przemian religijności pozostaje słabo rozpoznana. Przedmiotem mojego wystąpienia są sposoby obrazowania podziałów społecznych w obszarze religii i religijności w dyskursie internetowym. Materiały empiryczne dotyczą internetowego sporu o otwarte kościoły w Polsce i w Niemczech w okresie od października 2020 roku do września 2021 roku, a zastosowaną metodą badawczą jest tzw. analiza ramowania (framing analysis). Na podstawie kilkuset tekstów z popularnych polskich i niemieckich stron internetowych zrekonstruowano 12 polskich i 10 niemieckich ram medialnych. Odnotowano, iż w przypadku polskim większość z nich cechuje albo krytyka instytucji Kościoła rzymskokatolickiego, albo jej obrona – co można wiązać z polaryzacją dyskursu o religii i religijności w Polsce. Natomiast w niemieckiej sferze publicznej istnieje szersza ziemia niczyja cechująca się ramami, które kierują uwagę odbiorców nie tylko na pogodzenie potrzeby stacjonarnego uczestnictwa w celebracjach liturgicznych z troską o zdrowie, lecz także na alternatywy cyfrowe w dystrybucji obrzędów religijnych i na rozumienie pandemii jako szansy na modernizację instytucji religijnych. Analiza porównawcza ponadto daje nadzieję nie tylko na rozpoznanie i porównanie dyskursywnego reprezentowania podziałów społecznych w obszarze religii i religijności, lecz także na rozwój [illegible]egii wprowadzania zmian w tej dzied[illegible]

Opór i dominacja – rekompozycje

Numer: G84
Organizacja: Agnieszka Pasieka (University of Vienna), Katarzyna Zielińska (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 9, Aula Kryształowa, I piętro, Pasmo III 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 15.09, 16:00-17:30

Refleksja nad oporem i dominacją ma ugruntowaną tradycję w naukach społecznych. Już w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. dochodzą przecież do głosu teoretycy władzy i konfliktu (pośrednio zaś i oporu): Michel Foucault i (silnie zainspirowany Gramscim) Pierre Bourdieu piszą swoje najważniejsze dzieła na temat „władzy władzy" i „przemocy symbolicznej", a przedstawicielki drugiej fali feminizmu, takie jak Julia Kristeva, Simone de Beauvoir i Betty Friedan, czynią jednym z kluczowych zagadnień refleksji feministycznej problem relacji między kulturowymi a politycznymi nierównościami. We wszystkich tych pracach zagadnienie oporu jest nie tylko obecne, ale uważane za kluczowe dla zrozumienia problematyki władzy. Znamienne jest spostrzeżenie Foucaulta, który zauważa w „Historii seksualności", że wszędzie „tam, gdzie jest władza, istnieje też opór" (1995: 86).

Wydarzenia ostatnich lat, m.in. protesty kobiet, mobilizacje w obronie wolnych sądów, jak i najnowsze trendy w polskiej

humanistyce i naukach społecznych – takie jak herstoria i ludowe historie Polski – pokazują aktualność i niezbędność kategorii oporu i dominacji dla trafniejszego opisania i zrozumienia procesów zmiany społecznej. Przyglądając się szerokiemu spektrum form oporu – tym mniej i bardziej zorganizowanym, indywidualnym i zbiorowym, cichym i głośnym, reprezentującym liberalne i konserwatywne stanowiska – chcemy otworzyć przestrzeń dla pogłębionej refleksji nad zakresem pojęciowym wspomnianych kategorii w obecnym kontekście społeczno-kulturowym i politycznym. Celem naszej grupy będzie również dyskusja nad potencjałem i ograniczeniami zastosowania kategorii oporu i dominacji w badaniach społecznych. Zapraszamy do osoby, które podejmują w swoich badaniach następujące kwestie:

genealogia badań nad oporem i dominacją;

niejednoznaczność i dynamika relacji pomiędzy praktykami „zdominowanych" i „dominujących";

konceptualizowania idei oporu i władzy przez samych badanych;

studia „codziennych form oporu", oddolnych praktyk i dyskursów, a także odkrywanie różnych (nie)oczywistych form oporu,

relacje między teorią a empirią, oraz nad samą praktyką badań nad oporem;

analiza specyfiki polskiego kontekstu badań nad oporem i dominacją oraz jego potencjału dla badań porównawczych;

rola badaczy i badaczek w analizowaniu – a także idealizowaniu czy nawet kreowaniu – zjawiska oporu.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 15.09, 14:00-15:30

Homofobia i antysemityzm jako technologie wiedzy-władzy. Polskie strategie wykluczenia i oporu

JACEK KOCHANOWSKI

W przestrzeni publicznej niejednokrotnie można usłyszeć sformułowanie, że osoby LGBTQ+ to dla dzisiejszej władzy w Polsce „nowi Żydzi". Czy to prawda? A jeśli tak, to w jakim zakresie? Jakie są punkty wspólne i rozbieżności pomiędzy technologiami zmierzającymi do usunięcia Żydów z Polski a technologiami homofobicznymi produkowanymi przez niedemokratyczne rządy po 2015 r.?

W referacie postawię tezę, że podstawowym punktem wspólnym jest dyskurs nacjonalistyczny, który wytworzył narodową kategorię polskości. Zgodnie z pracami Michela Foucault, Judith Butler czy Pierre'a Bourdieu tożsamość (w tym tożsamość polska) nieodmiennie wymaga stworzenia gestem separacji swojego zewnętrza, od którego może się od-różNIĆ (Derrida) i ukonstytuować jako esecjalistyczna tożsamość materializowana następnie w teatrze życia codziennego. Dowodził bedę zatem także tezy, że antysemityzm i homofobia wpisane są w polski, nacjonalistyczny dyskurs tożsamościowy i w tym sensie stanowią habitus tych, którzy uczestniczą w społecznym konstruowaniu rzeczywistości, jaką ma być „naród polski".

Prawa LGBT we współczesnej Polsce: Opór i dominacja w ujęciu krytycznym

MONIKA BAER

W proponowanym referacie chciałabym zastanowić się nad dynamiką oporu i dominacji oraz rolą krytycznych nauk społecznych w kontekście walki o prawa LGBT we współczesnej Polsce. Dyskurs politycznych i kulturowych praw LGBT pojawił się na szerszą skalę w polskiej debacie publicznej na początku XXI wieku wraz z planowanym przystąpieniem

naszego kraju do Unii Europejskiej (UE). Jednak promowana w UE koncepcja „seksualnego obywatelstwa", zgodnie z którą „mniejszości seksualne" miałyby stać się pełnoprawnymi obywatelami i obywatelkami dzięki uzyskaniu tych samych praw co heteronormatywna większość, nie przyniosła oczekiwanych zmian. Mimo iż działania rozwijającego się ruchu LGBT doprowadziły do zwiększenia społecznej widoczności problematyki praw LGBT i poparcie dla nich stopniowo rośnie, w Polsce brakuje rzeczywistej ochrony prawnej osób nieheteronormatywnych. Sytuacja w tym względzie uległa pogorszeniu w ostatnich latach, gdy władzę w kraju przejęły kręgi budujące swój kapitał polityczny w oparciu o eurosceptycyzm i brak zgody na prawa LGBT. Polska pozostaje więc „w tyle" za innymi państwami członkowskimi i stanowi obiekt krytyki różnych instytucji powiązanych z UE. To z kolei rodzi sprzeciw nie tylko wśród antyunijnych środowisk politycznych, ale też osób zaangażowanych w krytyczne studia płci/seksualności, które postrzegają tę krytykę jako przejaw swoistego neoimperializmu. Ponadto specyficzne, bazujące na koncepcji „seksualnego obywatelstwa" rozumienie praw LGBT w aktywizmie głównego nurtu wyklucza wiele doświadczeń nieheteronormatywnych, stając się nie tylko narzędziem oporu, ale też dominacji. Powyższe kwestie mam zamiar przybliżyć w oparciu o etnograficzne badania terenowe prowadzone w oddolnych kręgach aktywistycznych Wrocławia, działających na rzecz praw LGBT na poziomie lokalnym. Z jednej strony zgromadzony materiał ujawnia niejednoznaczność relacji władzy pomiędzy różnymi lokacjami w analizowanym polu politycznym i tym samym problematyzuje konwencjonalne rozumienie „oporu" i „dominacji". Z drugiej strony, pozwala on dostrzec możliwe kierunki rozwoju krytycznych nauk społecznych, które chcą przyczynić się do poprawy sytuacji społeczno-prawnej osób nieheteronormatywnych w Polsce.

Naród jako „produkt" oporu. O procesach kształtujących dyskurs nacjonalistyczny na trybunach polskich stadionów piłkarskich

MATEUSZ GRODECKI

Celem wystąpienia jest przedstawienie wyników badania and rozwojem nacjonalizmu na trybunach stadionów piłkarskich w Polsce. Nacjonalizm rozumiany jest tu jako dyskurs narodowy, tj. zbiór praktyk artykulacji kształtujących znaczenie „narodu", poprzez łączenie go z różnymi konstruktami społecznymi jak terytorium, symbole, religia, historia i przede wszystkim z konkretną wspólnotą definiując kto należy do grupy, a kto nie. Badanie opiera się na analizie treści wszystkich opraw, transparentów oraz flag przedstawiających treści związane z narodem, które pojawiły się na stadionach Ekstraklasy (wcześniej I ligi) w latach 2002-2018. Dane te uzyskano na podstawie analizy kibicowskiego zina „To My Kibice", który gromadzi regularne informacje na temat każdego meczu w najwyższej klasie rozgrywkowej z perspektywy grup kibiców. Jako ramę metodologiczną wykorzystano post-fundacyjną teorię dyskursu.

Wyniki badania wskazują, że naród pojawił się i kształtował w środowisku kibiców jako język oporu oraz pamięci o oporze. Początkowo, wiązany był głównie z symboliką pochodzącą z antysystemowej subkultury skinheads oraz pojedynczych ekspresji pamięci zbiorowej o lokalnych wydarzeniach historycznych. Następnie, dyskurs narodowy zaczął być wykorzystywany jako język oporu przeciwko liberalnym i lewicowym nurtom politycznym, identyfikującym się z lewicą zachodnim grupom kibiców oraz imigrantom z Bliskiego Wschodu. W tych sytuacjach kibice używali narodu jako symbolu oznaczającego własną wspólnotę, a antagonistów oraz związane z nimi wartości i cechy definiowali jako wrogów narodu, tworząc tym samym pewne wyobrażone ramy (ideologiczne, kulturowe, etniczne) wspólnoty narodowej. Treść dyskursu narodowego budowana była na „logice przypadkowości", polegającej na (re)interpretacji i naśladowaniu zasad i treści utworzonych przez istniejące już w pamięci zbiorowej i w subkulturze kibiców praktyki artykulacji kształtujące znaczenie narodu. Chociaż dyskurs narodowy pojawił się i rozwijał na trybunach jako antysystemowy język oporu i pamięci o oporze,

to w rezultacie opisanych powyżej procesów wytworzył w tym środowisku dosyć spójną i dystynktywną ideologię narodową widoczną dzisiaj na stadionach i ulicznych protestach.

Biało-czerwona czy tęczowa? Wprowadzenie do analizy sposobów konstruowania narodu za pomocą odzieży zaangażowanej społecznie

JOWITA BARAN

Współczesna Polska jest krajem, w którym ścierają się dwa odmienne sposoby definiowania narodu zasadzające się na dwóch typach wspólnot: etnicznej (ethnos) oraz obywatelskiej (civil) (m.in. Kohn 1945; Smith 1991). Jak pokazują dotychczasowe badania (Larsen 2017; Wysocki 2020; por. Zubrzycki 2001, 2002) w Polsce dominuje wzór konstruowania tożsamości narodowej za pomocą kategorii ethnos, który za podstawę więzi uznaje wspólne pochodzenie, język oraz kulturę. Stan ten jest jednak negocjowany; podejmowane są próby redefinicji tożsamości oraz tworzenia wspólnoty obywatelskiej (Zielińska 2010; Zubrzycki 2014).

Generowanie wspólnot narodowych odbywa się przede wszystkim na poziomie dyskursywnym (Smith 2007: 106), ale procesy te nie omijają świata materialnego. W ostatnich latach w badaniach społecznych rozwijany jest kierunek podejmujący kwestie badania roli zwykłych przedmiotów w omawianych procesach (Edensor 2004; Zubrzycki 2017).

Od kilku lat popularność w Polsce zyskują ubrania, które można określić jako społecznie zaangażowane. Poprzez to pojęcie rozumiem takie ubrania, która w swojej treści (kolorami, aplikacjami, nadrukami, haftami) nawiązują do aktualnych problemów społecznych istotnych dla określonych grup społecznych lub zbiorowości osób. Kategorię tę wprowadzam, aby zwrócić uwagę na udział nieożywionych, zwykłych, przedmiotów – ubrań – w społecznych procesach. Istotną cechą omawianej odzieży jest, to, że ma ona swoje znaczenia – niesie za sobą przesłanie, jest zakładana intencjonalnie (por. Baran 2020).

Jednym z najbardziej charakterystycznych kierunków jest trend prawicowej odzieży patriotycznej (patriotycznymi w tym kontekście są także ubrania „antymarksistowskie" i antyunijne). W ostatnich latach pojawiły się nowe typy zaangażowanych ubrań. Powstała odpowiedź na prawicową odzież patriotyczną – m.in. polska antyprawicowa (wciąż jednak patriotyczna) marka Lewacka Szmata. Coraz większą popularnością cieszy się także odzież tęczowa, m.in. marka Unipride. Mając na uwadze utrzymującą się od dekady popularność opisywanych ubrań (pierwszy sklep z odzieżą patriotyczną Surge Polonia powstał w 2011 roku) proponuję refleksję nad tym zjawiskiem w świetle ścierających się wizji narodowej wspólnoty wśród Polaków.

Zaproponowany referat będzie opierał się na analizie części materiału zebranego do aktualnie prowadzonych badań doktorskich. Głównym celem całego projektu jest zbadanie roli, jaką odgrywa zaangażowana społecznie odzież w procesach konstruowania tożsamości narodowej.

Przedmiotem refleksji podczas proponowanego wystąpienia jest ponad dwa tysiące zdjęć ubrań pochodzących ze sklepów sprzedających różne „style" zaangażowanej społecznie odzieży. Chciałabym zastanowić się nad odpowiedzią na pytanie, czy odzież może stanowić formę oporu wobec hegemonialnej wizji narodu? Z drugiej jednak strony należy także podjąć refleksję nad kwestiami „antyhegemonialnego" oporu wobec tych, którzy próbują transformować wspólnotę narodową zgodnie z wizją obywatelską (civil).

W zaplanowanym referacie na podstawie analizy sprzedawanych ubrań, które określam jako zaangażowane społecznie chcę zastanowić się nad odpowiedzią na dwa główne pytania:

1. Jakie treści dominują na sprzedawanej odzieży? Do jakich wartości w dychotomii etnicznego i obywatelskiego rozumienia narodu nawiązują? Czy do narodu opartego na więzach krwi i ziemi, czy wspólnoty opartej o zbiorowy konsensus?

2. Jakie są relacje między różnymi „stylami"

odzieży? Czy odmienne style odzieży nawiązują do odmiennych wizji narodu? Czy pomiędzy odmiennymi sklepami można zaobserwować krytykę odmiennych wizji narodu?

Proponuję, aby omówić zebrany, skategoryzowany i poddany analizie materiał, co pozwoli także na stworzenie możliwości dyskusji nad dotychczasowymi wynikami i tropami analizy. Wierzę, że pozwoli to na możliwość podniesienia wartości prowadzonych badań, a w przyszłości całego projektu doktorskiego.

Kultura oporu szkoły i jej wymiary

(WYŁOŻONY)
ANNA BABICKA-WIRKUS

Szkoła jako instytucja reprezentująca i urzeczywistniająca hegemoniczny porządek społeczny jest kulturą dominującą. Jednak jak wskazuje M. Foucault, tam gdzie jest władza, jest też opór. A zatem w szkole obok kultury dominującej istnieje też kultura oporu, która posiada różne przejawy. Kultura oporu jest zatem częścią kultury szkoły. Jednak każda szkoła posiada swoją specyficzną kulturę, w której nierozerwana relacja między kulturą dominacji a kulturą oporu, jest odmienna. Jedne kultury sa bardziej hegemoniczne, inne – bardziej wyzwalające. Warto zatem rozpoznać i analizować specyfikę kultury danej placówki jaką jest szkoła.

W wystąpieniu zaprezentuję cechy kultury oporu szkoły oraz trzy tworzące ją wymiary: wymiar działań, wymiar motywacji oraz wymiar przestrzeni. Wymiary te bazują na polaryzacjach – swoistych kontinuach- za pośrednictwem których można opisać akty oporu uczniów, nauczycieli, rodziców, a także innych aktorów życia szkoły. Ramy teoretyczne prezentowanych analiz tworzy teoria dzielenia postrzegalnego, policji i polityki Jacquesa Rancière.

Proces produkcji wiedzy jako miejsce zerwania z reprodukowaniem relacji dominacji?

(WYŁOŻONY)
NADIIA JANICZAK

Proces produkcji wiedzy jest zjawiskiem uwikłanym w relacje władzy. Wiele osób akademickich zgodziłoby się z tym twierdzeniem. Wiele z nich powtarza je nawet całkiem często w swoich pracach, wystąpieniach, czy wykładach. Co to jednak oznacza dla istoty związku teorii i praktyki, czy to w ramach dyskursów akademickich, czy to poza nimi, bądź na ich obrzeżach? Narzędzia teoretyczne, których używamy jako socjoložki i socjologowie zazwyczaj znajdują się poza rozważaniami o operacjach władzy, a jako takie są przecież kluczowe dla procesów produkcji wiedzy. Narzędzia używane przez nas są obarczone zakorzenieniem w konkretnych kontekstach powstawania, w praktykach tworzenia, reprodukowania i odkształcania paradygmatów poznawczych, które regulują kryteria uznania dla wiedzy/wiedz, co nieodłącznie wiąże się z odrzuceniem innych wiedz i praktyk. W tym miejscu chciałabym przeprowadzić krytyczną ewaluację pozycji kanonu w tradycji socjologicznej, jak również zastanowić się nad założeniami etycznymi, które mogłyby prowadzić do włączania się w przestrzenie marginalizowanych, mniejszościowych wiedz. Analizując warunki reprodukcji systemów dominacji w ich wymiarze strukturalnym, postaram się rozważyć jakie relacje można by tworzyć aby sprostać wymaganiom takiej etyki. Mam tu na myśli relacje teoria/praktyka, osoba ucząca/osoba nauczana, globalne/lokalne etc. Rozważania te stronią od apolityczności i nie uzurpują sobie prawa ani do uniwersalności, ani do obiektywności, ani do zajęcia pozycji hegemonicznej – będą raczej zbiorem pomysłów wychodzących

z takiej pozycji etycznej, która otwarcie dąży do rozmontowania struktur dominacji (heteropatriarchalnej, kapitalistycznej, kolonialnej). Tworzenie narzędzi z resztek i odpadów, budowanie mniejszościowego kontr-kanonu, przerywanie – jak możemy je rozumieć i czy możemy je praktykować również poprzez akademię / mimo niej?

Referaty w części 2, pasmo IV 15.09, 16:00-17:30

Poza ulicznym protestem. Współczesne mobilizacje feministyczne w Polsce: intersekcjonalna solidarność i liberalny feminizm

MARTA RAWŁUSZKO, MAGDALENA GRABOWSKA

Celem referatu będzie podjęcie pytania o współczesne mobilizacje feministyczne w Polsce. Wystąpienie będzie korzystało z oryginalnych danych empirycznych pochodzących z ponad sześciuset grup i organizacji kobiecych, feministycznych i/lub LGBTQ+, które w latach 2019-2021 starały się sfinansowanie swoich działań w ramach Funduszu Feministycznego. Niezwykła zaletą wykorzystanego korpusu danych jest jego wewnętrzna różnorodność, uwzględniająca głosy aktywistek ze wsi i mniejszych miejscowości, osób od niedawna zaangażowanych w aktywizm, osób młodych, aktywistek z niepełnosprawnościami i tych działających na przecięciach różnych ruchów społecznych: feministycznych, klimatycznych, queerowych czy na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami i praw pracowniczych.

W naszym wystąpieniu ukażemy złożony i zniuansowany obraz współczesnego feminizmu w Polsce, który zdecydowanie wykracza poza ramy masowych protestów ulicznych, charakteryzując się współistnieniem bardzo różnych, rozproszonych i oddolnych działań, które z jednej strony, przesuwają punkt ciężkość z „równości płci" w stronę „troski", „wzajemnej pomocy" i „solidarności", z drugiej zaś korzystają z ram liberalnych, stawiających w centrum autonomię i niezależność jednostek. Co kluczowe, te ostatnie wydają się świadomym, aktywistycznym wyborem w warunkach nierówności klasowych, słabej infrastruktury publicznej, izolacji geograficznej oraz strukturalnych nierówności płci.

Te ustalenia prowadzą nas do stwierdzenia, że w rodzimym ruchu feministycznym mamy dziś do czynienia z kalejdoskopem różnych form działania, które nie zawsze są prostym odzwierciedleniem wyborów ideowych. Uszczegółowienie idei feministycznych i ich przełożenie na praktykę jest realizowane w ramach feminizmu liberalnego i feminizmu intersekcjonalnego lub/i feminizmu solidarnościowego i socjalnego. Na poziomie refleksji teoretycznej oznacza to, między innymi, że teorie zmiany społecznej, formułowane z perspektywy feministycznej i queerowej, i biorące pod uwagę rzeczywiste praktyki ruchu muszą być wrażliwe na lokalne konteksty, które implikują niejednoznaczność ideologicznych orientacji praktyk feministycznych, w tym niejednoznaczność wynikającą z rodzimych historii emancypacji.

Genderowy wymiar ukraińskiego oporu: dysydentki – wolontariuszki – uchodźczynie

ALINA DOBOSZEWSKA

W latach 60. XX wieku w Ukrainie powstał ruch dysydencki, opozycyjny wobec totalitarnego systemu, dążący do rozwoju kultury narodowej i niezależności państwowej, a także realizacji praw człowieka. Działania opozycjonistów były tłumione przez służby bezpieczeństwa, a zaangażowane w nie osoby podlegały represjom. Widoczna jest odmienność doświadczeń kobiet i mężczyzn związanych z tym ruchem. Podczas gdy mężczyźni skazywani byli na wieloletnie wyroki, kobiety walczyły o przetrwanie w warunkach prześladowania przez KGB, prowadząc podziemne wydawnictwa i działając na rzecz uwięzionych. Historia takiego pozornie banalnego oporu nie jest spisana. Zazwyczaj

opór jest identyfikowany jako męski i heroiczny, zgodnie z androcentrycznym modelem patriarchalnym. W przypadku ukraińskich dysydentek opór przybierał formę oddolną, związaną z praktykami życia codziennego.

Doświadczenie oporu ukraińskich dysydentek nie byłoby możliwe bez wsparcia społecznego. Zgodnie z postulatami Sherry Ortner studia nad oporem powinny uwzględniać badania wsparcia społecznego: wzorców współpracy, wzajemności i solidarności. Wsparcie społeczne jest ważne w sytuacjach kryzysowych, zwłaszcza dotyczących funkcjonowania w otoczeniu społecznym. Wsparcie społeczne staje się tu częścią działań oporowych, a sieć społecznego wsparcia grupą oporu.

Pojęcie oporu związane jest z kategoriami dominacji i podporządkowania, służy do krytycznego badania reprodukcji społecznej i kulturowej, a także aktywizacji podmiotów społecznych, zarówno kolektywnych, jak i jednostkowych. Punktem wyjścia rozważań na temat oporu i wsparcia społecznego ukraińskich dysydentek będzie teza Michela Foucault, że władza jest procesem, w którym wszyscy współuczestniczą, w sensie zarówno realizowania władzy, jak podlegania jej oddziaływaniu. Jest ona współdzielonym zasobem, aktywowanym w zależności od pozycji podmiotu w systemie stosunków społecznych. Wynika z tego sprawczość podmiotów, które odpowiadają za swoje działanie, choć tylko w zakresie ograniczonym przez układ relacji władzy. Każda jednostka czy grupa społeczna ma potencjał podejmowania skutecznego oporu, mimo zróżnicowanych możliwości działania.

Różne grupy doznają specyficznego rodzaju opresji i rozwijają swoiste sposoby oporu. Potrzebna jest analiza form oporu, które działają w konkretnych miejscach: zamiast poszukiwania uniwersalnych strategii odkrywanie różnych strategii, stosowanych przez osoby doświadczające rozmaitych postaci opresji. Zbadanie oporu stosowanego przez ukraińskie dysydentki znajduje kontynuację także w badaniach dotyczących współczesnej sytuacji w tym kraju – roli kobiet w ukraińskiej rewolucji 2014 r. oraz oporze stawianym agresorom podczas trwającej od 8 lat wojny rosyjsko-ukraińskiej. Szczególnie istotna jest rola kobiet w ruchu wolontariackim podczas wydarzeń na Majdanie i w pierwszych latach wojny. Ten zryw społeczeństwa obywatelskiego umożliwił zaistnienie zmiany społecznej, dla której zbadania i opisania trafne wydają się kategorie oporu i dominacji, a także sieci wsparcia społecznego tworzonych przez wolontariuszki.

Kontynuacją tych działań są aktywności podejmowane podczas obecnej inwazji rosyjskiej na teren Ukrainy. Dotyczy to nie tylko kobiet działających w kraju, ale także uchodźczyń, które przybyły do Polski. Znaczna ich część, pomimo emigracji, podejmuje różnego rodzaju działania wspierające ukraińskie społeczeństwo i armię. Tego rodzaju nieoczywiste formy oporu, choć pozostają w cieniu bezpośredniego oporu militarnego, warte są zbadania w perspektywie feministycznej herstorii, zorientowanej na praktykę społeczną mającą potencjał polityczny i określającą czynniki wspierające realizację zmiany społecznej, która ma szansę zaistnieć po zakończeniu wojny.

Prezentowane badania jakościowe oparte są na wywiadach autobiograficzno-narracyjnych przeprowadzonych z wszystkimi wymienionymi kategoriami respondentek: dysydentkami, wolontariuszkami i uchodźczyniami.

Strategie mieszkaniowe i upłciowiony opór w praktykach rodzinnych wiejskich innowatorek.

SYLWIA URBAŃSKA

Tematem wystąpienia będzie analiza relacji między strategiami mieszkaniowymi obecnymi w praktykach rodzinnych wiejskich innowatorek, a wzorcami oporu wobec patriarchalnych relacji między płciami. Pokażę, jakie alternatywne strategie pozostawania na wsi wypracowują kobiety z rolniczych, konserwatywnych wsi, które w lokalnym świecie społecznym zdecydowały się realizować emancypacyjne scenariusze rodzinne (rozwód,

kohabitację, drugie związki). Opisuję, jakie wzorce radzenia i oporu wypracowują po 1989 roku wiejskie innowatorki, aby móc we wsi pozostać. Wyjaśnię subwersje stosunku do własności i dziedziczenia, ich związki z tradycyjnymi wzorcami kobiecości i męskości. Skupię się na upłciowionych wzorcach (nie)mobilności i nabywania własności w tym przypadku będących strategiami wyboru wsi jako miejsca do nowych projektów wyemancypowanego życia.

Praktyki wiejskich innowatorek jako formy oporu pokażę na tle dyskursów moralnych w badanych przeze mnie od 2017 roku wsiach wschodniego Mazowsza. Podstawę badań stanowią wielomiesięczne obserwacje uczestniczące i kilkadziesiąt wywiadów narracyjnych (30).

Renegocjowanie znaczeń, konfrontacje instytucjonalne i kontrola (mikro)struktur jako wzory kobiecego oporu wobec męskiej i klerykalnej dominacji w Kościele rzymskokatolickim w Polsce

KATARZYNA LESZCZYŃSKA

Celem referatu będzie zrekonstruowanie wzorów kobiecego oporu wobec męsko-klerykalnej dominacji w obrębie organizacji Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Zamierzam zrelacjonować wyniki badań jakościowych, przede wszystkim 48 wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w latach 2019-2020 z kobietami świeckimi, działającymi w katolickich grupach religijnych. Wyniki badania są częścią większego projektu zespołowego, który bada relacje między płcią i religią w doświadczeniach kobiet katolickich w Polsce.

Chociaż kobiety w Polsce są statystycznie bardziej religijne niż mężczyźni, to jednak Kościół rzymskokatolicki w Polsce rozumiany jako organizacja jest zmaskulinizowany i sklerykalizowany. W ostatnich latach jednak kobiety coraz częściej angażują się w różne działania w ramach struktur kościelnych w Polsce, a jak pokazują badania, napotykają na liczne wyzwania, ograniczenia organizacyjne i bariery, które wynikają m.in. z męskiej i klerykalnej dominacji, przejawiającej się w organizacji władzy i podziale pracy. Kobiety podejmują różne strategie radzenia sobie z ograniczeniami i barierami, a jednym ze wzorów tych strategii są praktyki oporu, definiowane jako różne wystąpienia przeciwko opresyjnej sile. W wystąpieniu pokażę, jakie wzory oporu podejmują kobiety wobec męskiej i klerykalnej władzy. Jakie idee legitymizują te różne wzory oporu, jak te idee są zakorzenione w religii i jak korespondują z innymi ideami, np. w dyskursie egalitarnym i feministycznym? Odpowiedzi na te pytania pokażą nie tylko różnorodne wzory aktywności kobiet w Kościele rzymskokatolickim, ale także to, w jaki sposób praktyki społeczne w ramach instytucji religijnych czerpią ze świeckich idei i systemu aksjonormatywnego późnej nowoczesności.

W wystąpieniu przyjmuję definicję oporu, która z jednej strony pozwoli go umiejscowić w kontekście religii, z drugiej zaś w obrębie organizacji, analizuję bowiem doświadczenia kobiet, które są zaangażowane w instytucji Kościoła katolickiego. Idąc za P. Fleming i A. Spicer (2007) wskazuję, że opór należy odczytać zawsze w strukturalnym i kulturowym kontekście jako odpowiedź na władzę, jej dystrybucję i rekonfiguracje.

W referacie zwrócę uwagę na różne wzory oporu, które wyłaniają się z doświadczeń kobiet, które brały udział w badaniach. Powszechnym doświadczeniem badanych był praktyki, które dokonują się na poziomie znaczeń, a które można rozumieć w kategoriach oporu dyskursywnego. Kobiety nadają znaczenia różnym pojęciom związanym z kobiecością, rolom, artefaktom, polemizują z obrazem kobiecości, który przypisują klerykalnemu dyskursowi. Dyskursywnie odzyskują zakorzenione w klerykalnej wizji obrazy kobiecości, rozbrajają je i nadają im nowe sensy. Opór dyskursywny nie musi prowadzić do rewolucji struktur, ale jest zmianą w tym sensie, że dokonuje zmiany znaczeń, które „krążą" w praktykach aktorów społecznych. W referacie zwrócę uwagę również na praktyki oporu, które ukierunkowane są wprost na zmianę struktur kościelnych, a które mogą

przybierać formę działań zakulisowych, niekiedy zaś przeradzają się w otwarte konfrontacje.

Kłopotliwa niejednoznaczność. Dominacje płciowe w przestrzeni biseksualnej

(WYŁOŻONY)

ŁUKASZ PASZKOWSKI

Biseksualność ze swojej istoty opiera się na niejednorodnej identyfikacji tożsamościowej. Mnogość wariantów relacji seksualnych i/lub amorycznych tworzy ich szerokie spektrum. Nie zawsze jednak wiąże się to z polityką równościową. Steven Seidman nadmienia, że u początków rozwoju ruchu biseksualnego w USA, postrzegano ten rodzaj aktywności seksualnej jako prawdziwie wyzwolony, idący w sukurs sztywnym identyfikacjom seksualnym i płciowym. W moim przekonaniu jest to jednak jedna z możliwych form opisu wobec osób biseksualnych. Nie istnieje żadna w miarę trwała tożsamość biseksualna, która pozwalałaby „stawać się" i konsekwentnie potwierdzać swoją identyfikację, jak ma to miejsce w przypadku gejów (jak pisze Jacek Kochanowski, bycie gejem to nieustanne potwierdzanie tego przed otoczeniem w formie stereotypizującego odtwarzania modelu bycia gejem- poprzez wybory społeczne kulturowe, ekonomiczne itd.)

Mamy zatem osoby biseksualne, które nierzadko odtwarzają standardowe zachowania seksualne i płciowe, które są często domeną osób homo- i heteroseksualnych. Stąd też wynikają formy dominacji tworzących hierarchiczny model płciowy. W tym przypadku mężczyźni poddają dominacji kobiety, które są najczęściej u dołu hierarchii władzy, ale są to także Ci mężczyźni, którzy nie spełniają warunków bycia mężczyzną w jego dominującej formie. (z atrybutami siły, wiedzy, osłabionej empatii). Postuluję tu zatem system oporu, który będzie realizowany w ramach społecznej teorii queer, który ma za zadanie między innymi przełamać dominujące modele płciowe i seksualne w ich nierównościowym układzie.

Model oporu i dominacji w biseksualności postaram się przeanalizować na bazie badań jakościowych osób biseksualnych zamieszkałych w Warszawie i okolicach. W związku ze skąpą wciąż widzialnością tego środowiska w małych miejscowościach i małą liczbą badań na ten temat, zaczynam badania na terenie aglomeracji warszawskiej.

literatura proponowana (wybór):

Seidman S., Społeczne tworzenie seksualności, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012

Illouz E. Dlaczego miłość rani. Studium socjologiczne, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2016

Kochanowski J., Spektakl i wiedza, perspektywa społecznej teorii queer, Wydawnictwo Wschód-Zachód, Łódź 2009

Kochnowski J., Socjologia seksualności. Marginesy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013

Markiewicz W., Ciało i polityczność. Koncepcja cielesności w filozofii Michela Foucaulta, Universitas, Kraków

D'Onofrio-Anderlini S. (red.), Women and BisexualityHarringto Park Press, Nowy Jork, 2003

Foucualt Michel, Historia Seksualności, słowo/obraz terytoria, Gdańsk, 2020

Pozorny wybór – jak internauci radzą sobie z e-panoptykonem

(WYŁOŻONY)

JULIA HELLER

Temat Big Data i wpływ modeli predykcyjnych na użytkowników jest szeroko dyskutowany w naukach społecznych. Dodatkowo coraz więcej osób zdaje sobie sprawę z tego, że każdy cyfrowy krok jest monitorowany, a tak zwane cyfrowe okruszki pozostają po każdym użytkowniku. Właśnie dlatego interesuje mnie temat oporu użytkowników wobec inwigilacji cyfrowej.

W mojej analizie odwołuję się między innymi do teorii społeczeństwa nadzorowanego Michela Foucaulta. Wykorzystał on koncepcję panoptykonu Jeremy'ego Benthama, aby opisać sytuację, w której świadome kontroli podmioty same się dyscyplinują. Obecnie możemy mówić o e-panoptykonie, czyli sytuacji, w której użytkownicy Internetu ograniczają swoją wolność poprzez tworzenie danych i ignorowanie konsekwencji bezwarunkowego udostępniania informacji o sobie. Cyfrowy nadzór spełnia cztery założenia opisane przez Foucaulta. Po pierwsze Internet to odseparowane środowisko, w którym każdy użytkownik jest równy. Po drugie, każde urządzenie jest jak cela w więzieniu – posiada unikalny identyfikator, na bazie którego następuje personalizacja doświadczeń. Po trzecie, sieć WWW jest bardzo uporządkowanym miejscem. Każda strona ma swój unikalny adres. Po czwarte, użytkownicy są dzieleni na segmenty na podstawie udostępnianych danych, deklaracji, zachowań lub modelowania predykcyjnego. Grupy te są następnie adresowane konkretnymi komunikatami, takimi jak reklamy. Dzisiejsze zbieranie informacji o użytkownikach i późniejszą ich analizę można porównać do praktyk normalizowania stworzonych przez Foucaulta. Jednak znaczącą różnicą działania mechanizmów kontroli w świecie cyfrowym w porównaniu do realnego jest to, że zostają one uwolnione od ograniczeń przestrzennych. Z drugiej strony, niektórzy badacze twierdzą, że teoria panoptykonu Foucaulta nie nadaje się do analizy cyfrowego nadzoru, ponieważ Internet działa jako system zdecentralizowany. Odpowiadając na te wątpliwości, muszę zaznaczyć, że istnieje kilka globalnych platform, które gromadzą ogromne ilości informacji o swoich użytkownikach. Ponadto giganci technologiczni nieustannie opracowują nowe sposoby zbierania jeszcze większej ilości danych. Powyższe argumenty pokazują, że nadzór cyfrowy w większości ma te same cechy, co panoptykon. Jednak jest jeden istotny punkt, który nie pasuje do tej koncepcji, to fakt iż część internautów nie jest świadoma cyfrowej kontroli. Dlatego cyfrowy rozwój umożliwia nie tylko panoptyczną kontrolę, ale także rządomyślność. W koncepcji rządomyślności Foucault wskazuje, że rzeczywistość społeczna jest wytwarzana przez władzę. Świadomość jednostki o byciu inwigilowaną, jak w panoptykonie, przestaje mieć znaczenie. W ramach tej koncepcji władza oznacza zarządzanie populacją. W ten sposób wpływa na wybory jednostek. Co więcej, nowy nadzór może kojarzyć się również z przyjemnością, a nie tylko karą. Istnieje wiele sposobów, w jakie firmy, obiecując łatwiejsze życie, gromadzą więcej danych.

Podsumowując, w referacie przedstawię codzienne praktyki oporu w cyfrowym świecie. Obecnie w większości przypadków nastawienie ludzi do życia w sieci powoduje udostępnianie danych o sobie. Informacje zbierane przez korporacje służą do modyfikowania wyborów konsumenckich, promowania spersonalizowanych usług. Temat gromadzenia danych i nadzór cyfrowy są dobrze przeanalizowane. Jednak badacze społeczni skupiają się głównie na analizie instytucji gromadzących i wykorzystujących Big Data. Mniej uwagi poświęcono samym użytkownikom. Z tego powodu planuję zademonstrować strategie ochrony prywatności i autonomii wybierane przez poszczególne osoby. W swoich badaniach głównie skupiam się na ukazaniu, w jaki sposób użytkownicy świadomie stosują kreatywne metody oporu. Zakładam, że sama dostępność wiedzy nie wystarczy do zmiany postaw jednostek. Jednak poznanie różnych strategii oporu internautów doprowadzi do lepszego zrozumienia natury władzy i przystosowania się do niej.

Perspektywa intersekcjonalna w badaniach pracy

Numer: G25
Organizacja: Julia Kubisa (UW), Ewa Giermanowska (UW), Sławomira Kamińska-Berezowska (UŚ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.024, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Pracy

Wywodząca się z ruchu feministycznego perspektywa intersekcjonalna opiera się na wskazaniu, iż opresji można doświadczać w sposób zwielokrotniony, ze względu na różne cechy i związane z nimi tożsamości, które przecinają się w każdej jednostce. Intersekcjonalność pozwala dostrzec wzajemne uwarunkowania struktur płci, rasowych, klasowych, związanych z orientacją seksualną i tożsamością płciową, czy struktur związanych z niepełnosprawnością, to w jaki sposób na siebie wpływają i jakiego rodzaju relacje władzy za nimi stoją.

Świat pracy, zarówno produkcyjnej jak związanej z reprodukcją społeczną, jest obszarem przeróżnych, złożonych doświadczeń nierówności, niewidocznych relacji władzy oraz dążeń różnorodnych grup społecznych na rzecz zmiany. Na różnorodność doświadczeń i szans pracujących można patrzeć z perspektywy ich położenia na rynku pracy, uwzględniając jego segmentację. Można jednak też spojrzeć z perspektywy indywidualnej, na przecinające się różnego typu tożsamości, których układ wzmacnia lub osłabia szanse na rynku pracy oraz sytuuje na określonych pozycjach w systemie reprodukcji społecznej.

Perspektywa intersekcjonalna w badaniach pracy może być rozpatrywana na poziomie doświadczeń jednostkowych (mikro), aktorów zbiorowych: organizacji, ruchów społecznych (mezo), polityk społecznych/publicznych (makro). Interesować nas będą:

- jednostkowe doświadczenia związane z podejmowaniem pracy i funkcjonowaniem w środowisku pracy, w tym relacje między pracą a życiem prywatnym,
- polityki zarządzania różnorodnością (diversity management) na poziomie organizacji i nowe ruchy społeczne związane z pracą,
- tworzone i wdrażane polityki społeczne/polityki publiczne związane ze świadczeniem pracy.

Każdy z tych wymiarów może być poddawany krytycznej analizie intersekcjonalnej pod kątem wyważania różnorodnych nierówności i ryzyk społecznych, jak również wzajemnych uwarunkowań różnych struktur (płci, rasowych, klasowych, związanych z orientacją seksualną i tożsamością płciową, z niepełnosprawnością), które przekładają się na funkcjonowanie jednostek w świecie pracy, ale także na realizację obowiązku świadczenia pracy w stosunku do społeczeństwa. Koncepcja norm włączenia i norm obowiązku pracy należy do koncepcji analitycznych socjologii pracy. Odmowa świadczenia pracy, analizowana z perspektywy intersekcjonalnej może dostarczyć nowych ustaleń analitycznych dotyczących grup społecznych unikających uczestnictwa w rynku pracy. Innym przykładem wykorzystania perspektywy intersekcjonalnej w badaniach pracy mogą być analizy nowych ruchów społecznych, domagających się praw pracowniczych (np. pracownic seksualnych). Zapraszamy badaczki i badaczy, wykorzystujących w analizach świata pracy perspektywę intersekcjonalną. Chcemy wymienić się informacjami na temat warsztatu metodologicznego, innowacyjnych metod badań i rezultatów analiz empirycznych.

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Problemy przemian sytuacji pracowniczej migrantek i migrantów z Ukrainy – refleksje z badań

(WYŁOŻONY)

SŁAWOMIRA KAMIŃSKA-BEREZOWSKA

Migracje są stałym elementem życia społecznego, a zarazem ciągle podlegają przeobrażeniom i różnicowaniu, które jest uwarunkowane zwłaszcza czynnikami makrostrukturalnymi. W perspektywie indywidualnej migranci stanowią z jednej strony jednostki szczególnie samodzielne i sprawcze, ale z innej strony narażone także na opresje i dyskryminacje.
W przedstawionych analizach empirycznych z badań jakościowych przeprowadzonych w 2020-21 roku w województwie łódzkim skoncentrowano się na problemach sytuacji pracowniczej migrantów z Ukrainy. Wykorzystany do refleksji materiał empiryczny został oparty o indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone z: (1) migrantkami i migrantami z Ukrainy, (2) związkowcami z zakładów pracy zatrudniających ukraińskich pracowników, (3) kadrą zarządzającą i/lub pracodawcami z firm zatrudniających ukraińskich pracowników, (4) przedstawicielami organizacji pozarządowych, które wspierają migrantów w Polsce. W analizach badawczych odwołano się jedynie do części szerszego projektu badawczego przy czym zastosowano perspektywę intersekcjonalną, w tym ze zwróceniem uwagi na nakładające się uwarunkowania trudności społecznego funkcjonowania migrantów na polskim rynku pracy ze względu na płeć, pochodzenie narodowe oraz kapitał edukacyjny. W kontekście sytuacji pracowniczej migrantów poddano analizie przede wszystkim problemy przemian ich sytuacji prawnej i drogi zawodowej w aspekcie możliwości wykorzystania posiadanego kapitału edukacyjnego. Przedmiotem zainteresowania i analiz zostały też strategie radzenia sobie migrantów na polskim rynku pracy, charakter postrzegania własnej sytuacji pracowniczej oraz radzenia sobie z prekarnością pracy. Zwracano uwagę na dynamikę biograficznie uwarunkowanego procesu adaptacji ukraińskich migrantów do społecznego i zawodowego funkcjonowania w Polsce. Przeprowadzone badania wpisują się w diagnozę sytuacji migrantów zarobkowych z Ukrainy przed 24 lutym 2022 r.

Postawy społeczne wobec pracy zawodowej pokolenia 55+. Analiza porównawcza Polski, Czech i Węgier

URSZULA SWADŹBA

Demograficzne starzenie się ludności w Polsce, Republice Czeskiej i na Węgrzech, przebiega w podobny sposób jak w większości krajów europejskich. Dlatego aktywizacja starszego pokolenia, poprzez pozostawanie na rynku pracy generacji starszych pracowników oraz inkluzja niepracujących jest nakazem chwili. Celem referatu jest diagnoza postaw wobec pracy pokolenia 55+ Polski, Czech i Węgier oraz odpowiedź na następujące pytania badawcze:

1. Jaka jest sytuacja zawodowa kohorty wiekowej 55+ na rynkach pracy poszczególnych krajów, Polski, Czech i Węgier? Jaka jest specyfika narodowa?

2. Jaka jest ocena pokolenia 55+ na temat przydatności na rynku pracy? Jaka jest specyfika narodowa?

3. Jakie są zamierzenia i plany pokolenia 55+ lat dotyczące kontynuacji lub podjęcia pracy zawodowej? Jaka jest specyfika narodowa?

Najpierw zarysowana będzie część teoretyczna dotycząca pojęcia postawy i jej elementów oraz koncepcji aktywnego starzenia się ludności. Analiza będzie przeprowadzona na

podstawie badań zrealizowanych w ramach międzynarodowego projektu: „Social and Cultural Mechanisms of In- and Exclusion: a Comparative Perspective" Life and Work Strategies of the Generation 55 to 65: Their Position on the Labour Market, Obstacles and Wishes (Institutional Development Project (IRP), No. 201819), organizowanych i finansowanych przez Katedrę Socjologii, Wydziału Filozofii Uniwersytetu Ostrawskiego we współpracy z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Śląskiego oraz Katedrą Socjologii i Polityki Społecznej Uniwersytetu w Debreczynie. Badania zostały przeprowadzone w kwietniu – czerwcu 2019 roku.

Rezultaty badań koncentrują się na kognitywnym, afektywnym i behawioralnym aspekcie postaw wobec pracy zawodowej. Pokazane będą różnice pomiędzy grupami narodowymi. Udzielone zostaną odpowiedzi na pytania badawcze. W konkluzji zostaną przedstawione rekomendacje do teorii postaw wobec pracy oraz aktywnego starzenia się ludności. Na zakończenie zostanie skonstruowany kompleksowy indeks postaw wobec pracy zawodowej. Na podstawie tego indeksu będą skonstruowane typy postaw wobec pracy zawodowej badanych grup narodowych pokolenia 55+.

Zawodowe mniejszości płciowe. Analiza sytuacji kobiet w zawodach zmaskulinizowanych i mężczyzn w zawodach sfeminizowanych.

OLGA CZERANOWSKA

Podział zawodów na „kobiecie" i „męskie" (zarówno w sferze stereotypu jak i faktycznego składu grupy zawodowej) jest jednym z przejawów nierówności na rynku pracy. Wiąże się on częściowo z segregacją poziomą, gdyż „kobiece" zawody/branże zazwyczaj charakteryzują się niższym poziomem wynagrodzeń, gorszymi warunkami pracy oraz niższym prestiżem niż „męskie" (Bettio et al. 2009). Podział na „kobiece" i „męskie" zawody związany jest ze stereotypowo przypisywanymi każdej z płci cechami i wrodzonymi kwalifikacjami (He et al. 2019). W przypadku zawodów „męskich" są to cechy takie jak siła fizyczna, wytrzymałość czy racjonalne myślenia, w przypadku zawodów „kobiecych" natomiast kompetencje emocjonalne czy umiejętność postępowania z dziećmi.

Bardzo ciekawym zagadnieniem w kontekście tego podziału są losy jednostek, które zdecydowały się na pracę w zawodzie niezgodnym ze stereotypem ich płci. Kobiety pracujące w zawodach stereotypowo „męskich" i mężczyźni pracujących w zawodach stereotypowo „kobiecych" stanowią swoiste „przypadki skrajne" pozwalające na uchwycenie zależności pomiędzy płcią a sytuacją na rynku pracy a także wpływa stereotypu na życie zawodowe jednostki. Należy tutaj podkreślić, że tematyka zawodowych mniejszości płciowych była poruszana w dotychczasowych badaniach głownie w sposób fragmentaryczny, to jest z ograniczeniem do jednej płci lub konkretnej grupy zawodowej. W jednym z nielicznym projektów, który brał pod uwagę zarówno kobiety jak i mężczyzn (kobiety w wojsku oraz pielęgniarzy) Christine Williams stwierdziła, że w obu przypadkach struktura pracy jak i działania grupy zawodowej są ukierunkowane na zachowanie męskości mężczyzn w zawodach sfeminizowanych i kobiecości kobiet w zawodach zmaskulinizowanych (Williams 1989). Późniejsze badanie dotyczące wsparcia na które zawodowe mniejszości płciowe mogą liczyć w miejscu pracy, pokazało że mężczyźni w zawodach sfeminizowanych mogą liczyć na lepsze traktowanie, podczas gdy kobiety w zawodach zmaskulinizowanych narażone są na dyskryminację. (Taylor 2010). Z lepszą pozycją mężczyzn w zawodach sfeminizowanych łączy się również zjawisko „szklanych ruchomych schodów" oznaczającego ułatwioną drogę mężczyzn w sfeminizowanych zawodach i środowiskach pracy do awansu i stanowisk kierowniczych (Budig 2002, Williams 2013). Mężczyźni ci spotykają się z pozytywnym odbiorem w środowisku pracy, są również świadomi lepszego traktowania ze strony pracodawców i większych szans na rozwój kariery. Ewentualna krytyka ich wyboru ścieżki zawodowej w życiu prywatnym związana jest jedynie z niskimi wynagrodzeniami w sfeminizowanych zawodach, utrudniającymi tym mężczyznom

pełnienie roli żywiciela rodziny (Fuszara 2008).

Celem prezentowanego badania była analiza sytuacji „zawodowych mniejszości płciowych" a więc kobiet w zawodach zmaskulinizowanych oraz mężczyzn w zawodach sfeminizowanych. Koncentrowałyśmy się na ich życiu zawodowym i tym, w jaki sposób wybór zawodu niezgodnego ze stereotypem płci przekłada się na szanse rozwoju kariery, tożsamość zawodową oraz interakcje z innymi przedstawicielami grupy zawodowej, współpracownikami i odbiorcami ich pracy (uczniowie, pacjenci, klienci). Uwzględniałyśmy również wpływ pracy niezgodnej ze stereotypem płci na życie prywatne. Badanie zostało przeprowadzone z wykorzystaniem metodologii indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI).

Spór zbiorowy i strajk z perspektywy kobiet

KATARZYNA RAKOWSKA

W moim wystąpieniu rozważam prowadzenie sporu zbiorowego i organizowanie strajku przez pryzmat płci uczestniczek.

Strajk pracowniczy, zwłaszcza w dyskursie publicznym, kojarzy się z męskością. W ostatnim 30-leciu, zwłaszcza w mediach donoszących o strajkach przeważał obraz związkowca-mężczyzny wykonującego typowo męski zawód, np.: górnika, do tego palącego opony. Jednak do związków zawodowych w Polsce należy tyle samo kobiet co mężczyzn, a ostatnie najgłośniejsze strajki organizowane były głównie przez kobiety. Tak było w przypadku strajku pracownic pokładowych LOT w 2018 roku czy strajku nauczycielek w 2019 roku. W tym roku podczas najdłuższego w historii najnowszej strajku w sektorze prywatnym w zakładach Solaris uczestniczyło wiele kobiet, podobnie jak w innych strajkach w branży atomotive w 2018 i 2019 roku. Od 2016 roku dzięki „strajkom kobiet" protest społeczny ma twarz kobiety, jednak strajk pracowniczy pozostaje wyobrażony jako męski.

Bazując na kilkunastu wywiadach ze związkowczyniami, które prowadziły spory zbiorowe i strajki w ostatnich latach pokażę, jak płeć wpływa na prowadzenie konfliktu w miejscu pracy. Do analizy sporów zbiorowych i strajków wykorzystam takie kategorie jak feminizacja wykonywanego zawodu czy płeć reprezentantek związkowych. Pokażę, że płeć wpływa na sposób i możliwości prowadzenia protestu, ale także na sposób prowadzenia negocjacji, wybierane taktyki, relacje z pracodawcą, z pracownicami i otoczeniem zewnętrznym, w tym relacje rodzinne związkowczyń. Pokażę, że tradycyjne rozumienie kobiecości niesie za sobą wiele ograniczeń w sytuacji konfliktu w miejscu pracy, ale jest też źródłem innowacji.

Wobec rosnącego zatrudnienia kobiet w nowym przemyśle oraz migracji setek tysięcy kobiet z Ukrainy, moje badania nabierają praktycznego wymiaru i mogą pomóc spojrzeć na problem rewitalizacji związków zawodowych z perspektywy kobiet.

Moja prezentacja bazuje na wynikach badań prowadzonych w ramach mojej pracy doktorskiej i projektu „Związki zawodowe wobec ograniczenia prawa do strajku w Polsce".

„Jeszcze długa droga przed nami" …ale czas krótki! Krytyczna refleksja nad procesem wdrażania systemowych rozwiązań w zakresie równości płci na uczelni

ALEKSANDRA MIGALSKA, PAULINA SEKUŁA, EWA STOECKER

Referat stanowi krytyczną refleksję nad procesem diagnozowania nierówności ze względu na płeć, przygotowującym podłoże dla systemowej zmiany, jaką jest wdrożenie Planów Równości Płci (GEPs). Intensyfikacja tych prac, związana jest niewątpliwie z wprowadzeniem wymogu posiadania GEP przez jednostki realizujące projekty

w Programie Horyzont Europa, począwszy od stycznia 2022. Wymóg ten, jako jeden z elementów programu promocji równości płci i wsparcia inkluzywności w Europejskiej Przestrzeni Badawczej to szansa dla podjęcia systemowych wysiłków na rzecz równości płci w akademii. Wdrażanie takiej polityki na uczelni związane jest jednak z licznymi wyzwaniami, którym miałyśmy okazję przyjrzeć się z jednej strony jako badaczki, z drugiej, doświadczyć ich także w praktyce wypracowywania GEP. W toku badań jakościowych realizowanych w ramach projektu MINDtheGEPs w jednej z uczelni w Polsce przeprowadziłyśmy wywiady indywidualne z osobami zatrudnionymi na stanowiskach akademickich (21 wywiadów częściowo ustrukturalizowanych), osobami odpowiedzialnymi za zarządzanie na szczeblu ogólnouczelnianym oraz na poziomie instytutów i wydziałów (6 wywiadów eksperckich). Poznałyśmy też perspektywę osób zarządzających uczelnianymi jednostkami statutowo zajmującymi się dbaniem o niedyskryminację (2 wywiady eksperckie).

Badanie ujawniło szereg potencjalnych barier i trudności, jakie pojawiają się przy próbie przygotowania i wdrożenia polityki równościowej skoncentrowanej na nierównościach ze względu na płeć, zarówno na poziomie instytucjonalnym, jak i indywidualnym. Ten ostatni aspekt wybrzmiał szczególnie w kontekście rodzicielstwa akademiczek, podkreślając konieczność intersekcjonalnego podejścia w przygotowywaniu GEP.

Jednym z największych wyzwań okazał się brak wiedzy (świadomości?) i narzędzi pozwalających na rozpoznanie sytuacji nierówności, w konsekwencji prowadzący do kwestionowania odpowiedzialności w tym obszarze uczelni jako pracodawcy, i szerzej środowiska pracy jako właściwego pola dla eliminowania sytuacji nierówności ze względu na płeć i rodzicielstwo. Narracja taka funkcjonuje na poziomie deklaracji zarówno na niższych jak i wyższych szczeblach kariery akademickiej, nawet pomimo wnoszenia jednocześnie wątków związanych z zapotrzebowaniem na rozwiązania wspierające łączenie rodzicielstwa z pracą akademicką (np. płatnych urlopów rodzicielskich, dostępności żłobków i przedszkoli itp). Towarzyszy jej zindywidualizowana perspektywa "radzenia sobie samodzielnie", na poziomie jednostkowym, a nie instytucjonalnym umiejscawiająca nie tylko sprawczość, ale i odpowiedzialność za przebieg kariery naukowej, w tym także dbanie o tzw. work-life balance. Nasze badania pokazują także, w jaki sposób tego rodzaju neoliberalna narracja indywidualnego sukcesu (ale i indywidualnej porażki), wspierana przez model kariery akademickiej oparty na współzawodnictwie, pozornie opierający się na ocenie kompetencji i zdolności, ale jednocześnie promujący dysponowanie określonego rodzaju kapitałami, wzmacnia pozycje grup uprzywilejowanych, obciążając dużo wyższymi kosztami dopasowania się do kryteriów akademickiego sukcesu pozostałe grupy: kobiety, które są matkami, osoby posiadające pod opieką zależnych członków rodzin (np. starszych rodziców czy osoby z niepełnosprawnościami wymagające opieki), czy osoby nie dysponujące kapitałem finansowym pozwalającym na zorganizowanie opieki nad osobami zależnymi na własną rękę.

Podobnie zindywidualizowana perspektywa prezentowana jest również przez osoby zarządzające uczelnią, co odbija się na poziomie systemowym: na uczelni nie funkcjonuje zintegrowana polityka przeciwdziałania nierównościom, a przejawy dyskryminacji czy doświadczenia nierówności widziane są jako incydentalne i mające źródła w jednostkowych dysfunkcjach. W tym kontekście warto zadać pytanie: jak zatem, będąc do tego niejako „zmuszonym", ten niewrażliwy na nierówności i reprodukujący przywileje system mierzy się z wprowadzaniem systemowej zmiany?

Zarządzanie różnorodnością jako wyzwanie dla współczesnych menedżerów

(WYŁOŻONY)

ALLA KARNAUKH-BROŻYNA

Świat współczesny skurczył się do rozmiarów „globalnej wioski" (Fukuyama, 1989): odległość geograficzna wciąż traci na znaczeniu, gospodarki narodowe zostają połączone w zintegrowany system globalny i jako takie stają się od siebie współzależne. W wyniku integracji w sferze ekonomicznej, wzmożonych procesów migracyjnych oraz w związku z przepływem idei, niektóre różnice kulturowe zacierają się, inne – uwypuklają, co uwidacznia się między społeczeństwami i wewnątrz nich.

Wiele czynników takich jak: zmiany demograficzne (zwiększona mobilność społeczna w ujęciu geograficznym i zawodowym, starzenie się społeczeństwa, znaczące zmiany struktury według wieku); globalizacja rynków czy funkcjonowanie firm w różnych krajach; ewolucja kulturowa; rozwój technologii, społeczeństwo informacyjne, usieciowienie; a także prawne kwestie związane z dyskryminacją (polityka równych szans, prawo antydyskryminacyjne) powodują, że środowisko pracy, społeczności lokalne są coraz bardziej zróżnicowane; coraz więcej firm i instytucji traktuje zarządzanie różnorodnością, jako jeden z niezbędnych elementów swojej polityki personalnej i strategii rozwoju. Niezbędna staje się wiedza, kompetencje z zakresu zarządzania różnorodnością, gdyż na skutek procesów globalizacyjnych zarządzanie odbywa się w warunkach różnorodności kulturowej (zob. Kostera, Śliwa, 2010).

Wobec wyzwań, przed jakimi stoją współczesne organizacje, zarządzanie różnorodnością staje się poważnym wyzwaniem dla menedżerów – poczynając od rozpoznania różnorodności (jej zidentyfikowania, uświadomienia jej znaczenia) po zaplanowanie skutecznego zarządzania nią. Wymaga to jednak właściwego zrozumienia istoty różnorodności i integracji społecznej. Wiele badań naukowych [zob. Gross-Gołacka, 2018] wskazuje na to, że w XXI wieku sukces każdej organizacji – niezależnie od wielkości czy branży – zależeć będzie od tego, jak będzie umiała zarządzać tą różnorodnością.

Od około 40 lat przybywa na świecie publikacji dotyczących zarządzania różnorodnością i jej wpływu na sukces organizacji i tego, jak ją wdrażać. Jednak badania na ten temat wydają się niewystarczające i niesystematyczne. Nawet w dużych badaniach nie udaje się jasno określić odpowiednich pomiarów i mierników (zob. Gross-Gołacka, 2018). W polskiej nauce zarządzanie różnorodnością jest obecne zaledwie od kilku lat. Elwira Gross-Gołacka (2018) analizując rozwoju polityki zarządzania różnorodnością w Polsce (i zagranicą) zidentyfikowała istotną lukę w obszarze rozważań, analiz i badań nad tym zagadnieniem.

Kwestie związane z zarządzaniem różnorodnością (jak dotąd) nie były przedmiotem szczególnych i licznych badań (także w Polsce). Brakuje rzetelnej wiedzy, analiz i wniosków dotyczących wdrażania koncepcji zarządzania różnorodnością w organizacji. Wnioski z cząstkowych badań są „rozsypane" po publikacjach czy materiałach informacyjnych, gdzie przy zbyt małej popularyzacji tego zagadnienia wśród kadry menedżerskiej i pracowników są w ograniczonym stopniu wykorzystywane. Owszem, badania i analizy są realizowane, i coraz więcej się dzieje w tym temacie, chociażby biorąc pod uwagę wszelkie inicjatywy związane z promocją przykładów dobrych praktyk, lecz temat jest obarczony licznymi problemami metodologicznymi i poznawczymi. Pojawia się pytanie, w jaki sposób mierzyć korzyści związane z wdrażaniem koncepcji zarządzania różnorodnością, jak monitorować i analizować różnorodność w organizacji? Poza tym, ilość tzw. twardych danych jest uboga, a wrażliwość danych handlowych często uniemożliwia publikację niektórych badań prowadzonych w firmach albo ogranicza dostęp do danych niezbędnych przy analizach. To zaledwie niektóre dylematy pomiaru różnorodności w organizacji.

Podsumowując, niniejsze zgłoszenie zawiera w sobie więcej pytań, niż gotowych rozwiązań. Ale taki właśnie jest jego cel: zidentyfikowanie możliwych braków, problemów poznawczych i empirycznych w ocenie przygotowania (dojrzałości) pracodawców w zakresie zarządzania różnorodnością.

Płeć społeczno-kulturowa, STEM i społeczny wymiar technologii

Numer: G52
Organizacja: Anna Baczko-Dombi (UW), Katarzyna Leszczyńska (AGH), Edyta Tobiasiewicz (UJ), Alicja Zawistowska (UwB)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.074, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Dyskusja dotycząca uwarunkowań wpływających na uczestnictwo w świecie technologii i obszarach z nim powiązanych nabiera współcześnie dużego znaczenia, ponieważ technologie komunikacyjno-informacyjne kształtują relacje między różnymi aktorami społecznymi, w tym instytucjami, grupami czy organizacjami. Technologie wywierają również wpływ na różne obszary życia społecznego, w tym te w których płeć odgrywa duże znaczenie. Należą do nich: edukacja, opieka zdrowotna czy rynek pracy.

Na związki między technologią i płcią patrzeć można z co najmniej dwóch punktów widzenia. Pierwszy kładzie nacisk na związki zachodzące pomiędzy płcią społeczno-kulturową oraz technonauką, jako zjawiskami społecznie konstruowanymi. Interesują nas wystąpienia analizujące praktyki i dyskursy płciowe w przestrzeni szeroko rozumianych pól technologicznych a także wzajemne relacje między reżimami płci (w tym w obrębie porządków produkcji, władzy, seksualności, języka i dyskursu, reprodukcji itd.) a technologii. Zależy nam na wystąpieniach uwzględniających perspektywę intersekcjonalną, refleksyjnych i krytycznych.

Druga perspektywa dotyczy przyczyn i społecznych konsekwencji nieobecności kobiet w obszarach STEM. Interesują nas wystąpienia, które w sposób wieloaspektowy naświetlą wzorce wypadania kobiet z trajektorii edukacyjnych prowadzących do zawodów inżynieryjnych (szczególnie matematyki) oraz nadświetlą skutki tego procesu dla rynku pracy. Znaczenie w ich utrzymywaniu odgrywają mechanizmy społeczne (stereotypy, wpływ środowiska społecznego), psychologiczne (cech osobowości takie jak sumienności czy lęk matematyczny) oraz ekonomiczne (segmentacja zawodowa).

Zapraszamy do nadsyłania referatów, które uwzględniają zróżnicowane perspektywy i problemy badawcze:

Uwarunkowania obecności kobiet w dyscyplinach nauk ścisłych;

Rola stereotypów w kształtowaniu postaw młodych kobiet i mężczyzn wobec technologii, wpływu mikrootoczenia społecznego uczniów i uczennic (rodziny, nauczycieli, rówieśników) na ich późniejsze decyzje edukacyjne;

Trajektorie zawodowe karier absolwentów i absolwentek kierunków technicznych i inżynieryjnych; ich funkcjonowanie na rynku pracy i zróżnicowanie dochodów;

Psychospołeczne funkcjonowanie kobiet i mężczyzn w zawodach i branżach technologicznych i inżynieryjnych;

Technologie a nierówności płciowe; emancypacyjna funkcja technologii w społecznościach zróżnicowanych ze względu na płeć;

Płeć społeczno-kulturowa, hetero- i nieheteronormatywność oraz tożsamości aktorów społecznych w obrębie pól technologicznych (geek girls, geek masculinities);

Technologie w genderowych i feministycznych wyobrażeniach i dyskursach społecznych, cyberfeminizm, feministyczna krytyka technologii;

Płeć społeczno-kulturowa a innowacje technologiczne; upłciowione logiki i kultury organizacyjne innowacyjnych organizacji (startupy, klastry, inkubatory, akceleratory i in.); płeć w organizacjach Hi-Tech;

Technologie jako upłciowiony proces społeczny, płciowe (nie)zróżnicowanie praktyk wytwarzania i użytkowania (konsumowania) technologii (w tym interfejsów konwersacyjnych, aplikacji, itp.);

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Gender Equality Plans na polskich uczelniach – europejskie wymogi instytucjonalne i lokalne konteksty polityczne

JULIA KUBISA

Działania na rzecz wyrównywanie równości płci i rozbijania szklanego sufitu w nauce, początkowo znane tylko w STEM, obecnie pojawiają się w politykach wielu uczelni. Wnioskodawcy w Horyzoncie Europa muszą udowodnić, że uczelnia posiada lub przygotowuje Plan Równości Płci (GEP) – dokument przedstawiający działania na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji na uczelni, wyrównywania szans, ze szczególnym naciskiem na usuwanie przeszkód w rozwoju karier naukowych kobiet, nierównego podziału pracy i reprezentacji na stanowiskach decyzyjnych, braku równowagi między pracą akademicką a życiem prywatnym. Zasadniczym ich celem jest wyeliminowanie dyskryminacji bezpośredniej i pośredniej, uznawanych za istotne przeszkody w rozwoju nauki. Można zatem mówić o pewnego rodzaju presji instytucjonalnej na poziomie europejskim, w której argumentacja na rzecz równości płci wiąże się z kwestią jakości nauki. W przypadku Polski wymogi te są wdrażane w określonym kontekście politycznym, w którym wątki „anty-genderowe" są mocno akcentowane, zarówno na poziomie działań rządu jak i organizacji lobbystycznych. W mojej prezentacji chciałabym przyjrzeć się dwóm aspektom tego zjawiska: w jaki sposób w GEPach tworzonych na polskich uczelniach łączy się wymogi KE z lokalnym kontekstem, oraz czy i jakie znaczenie mają lokalne konteksty polityczne na proces przygotowania i realizacji GEPów. W prowadzonym badaniu łączę perspektywę uczestniczącą – współautorki pierwszego GEPu na polskiej uczelni z podejściem eksploracyjnym, opierając się na wywiadach z osobami odpowiedzialnymi za tworzenie i wdrażanie polityk równościowych na polskich uczelniach.

Przejście między studiami I i II stopnia. Trajektorie edukacyjne studentek STEM

KRZYSZTOF WASIELEWSKI, ANNA POKORSKA

Od wielu lat kobiety są niedoreprezentowane w naukach ścisłych, technologii, inżynierii czy matematyce (STEM). Tendencja ta widoczna jest właściwie na całym świecie, także i w Polsce. Dzieje się tak pomimo ekspansji szkolnictwa wyższego i stale zwiększającej się liczby kobiet studiujących na polskich uczelniach. Obecnie stanowią one 58% wszystkich studentów (GUS 2021). Nie zmieniają tego również programy promujące kierunki techniczne, inżynierskie i ścisłe wśród młodych kobiet (np. Dziewczyny na politechniki! i Dziewczyny do ścisłych) mające na celu zniwelowanie różnic między płciami w dziedzinach STEM. Istnieje szeroki wachlarz wyjaśnień nieobecności kobiet w STEM (Blickenstaff 2006) czy przyczyn ich autoselekcji (Meyer i Strauß, 2019), brakuje jednak analiz dotyczących procesów przechodzenia pomiędzy I a II stopniem studiów, który jest przedmiotem naszych analiz. Stawiamy tezę, że studentki kończące z sukcesem STEM (uzyskujące licencjat) charakteryzują się odmiennymi wzorami przejścia pomiędzy pierwszym (BA) a drugim (MA) cyklem kształcenia, aniżeli studentki innych kierunków studiów i studenci. Zakładamy przede wszystkim, że studentki STEM rzadziej podejmują studia II stopnia niż studenci. Zakładamy również, że zależy to od stopnia zmaskulinizowania kierunku (więcej studentek kontynuuje naukę na kierunkach

w niższym stopniu zdominowanych przez mężczyzn). Zakładamy także, że czynnikiem różnicującym odsetek studentek na studiach drugiego stopnia będzie typ uczelni, ich akademicki prestiż oraz miejsce zamieszkania. Źródłem analizowanych danych jest pełna zbiorowość studentów pierwszego roku studiów II stopnia (rocznik 2017/2018) studiujących we wszystkich uczelniach w Polsce (baza POLON). Wyniki naszych badań przyczyniają się do zrozumienia podstawowych makro-mechanizmów, które wpływają na jednostkowe decyzje o kontynuowaniu lub niekontynuowaniu studiów.

Dlaczego kobiety w nauce zarabiają mniej? Różnice w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn z tytułem doktora

JACEK BIELIŃSKI

Luka płacowa między kobietami i mężczyznami jest jednym z wyzwań we współczesnej nauce i szkolnictwie wyższym, a coraz więcej krajów podejmuje wysiłek prawnego zagwarantowania równości płci w tym sektorze. Mimo to różne badania i dane wskazują, że kobiety są niedostatecznie reprezentowane wśród osób na wyższych stanowiskach akademickich oraz zarabiają na tych samych stanowiskach mniej niż mężczyźni. Niedostatki wiedzy naukowej na temat nierówności płac między kobietami i mężczyznami dotyczą mechanizmów powstawania i rozwoju tego zjawiska, w szczególności na wczesnych etapach kariery naukowej w różnych obszarach nauki. Brak jest jednoznacznych ustaleń wskazujących na specyficzne dla środowiska akademickiego czynniki sprzyjające nierównościom płciowym w zakresie wynagrodzeń. Wreszcie, istnieje zbyt mało badań dotyczących różnic w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w środowisku akademickim w Europie Środkowej i Wschodniej. Kwestia ta jest szczególnie ważna, ponieważ kraje z tego regionu reformują swoje systemy finansowania nauki w kierunku coraz bardziej konkurencyjnego modelu alokacji środków i oceny jakości jednostek naukowych.

Przedmiotem naszych badań jest luka płacowa wśród osób, które uzyskały stopień doktora w polskich instytucjach naukowych. Dokonujemy pomiaru wielkości luki płacowej, jej progresji w czasie oraz podejmujemy próbę wskazania jej źródeł. Analizy opieramy na unikalnym zbiorze danych obejmującym całą populację osób, które obroniły doktorat w latach 2014-2018 i były zatrudnione w polskich jednostkach naukowych (dane z Ogólnopolskiego Systemu Monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów Szkół Wyższych). Zbiór ten pozwala śledzić dochody i wskaźniki produktywności naukowej w okresie pięciu lat po uzyskaniu dyplomu, pochodzące z rejestrów publicznych ZUS i systemu POL-on.

Wyniki naszych analiz wskazują na istnienie luki płacowej, choć jest ona stosunkowo niewielka i nie rośnie w czasie. Brak jest również różnic w wielkości luki płacowej między osobami, które uzyskały doktorat w publicznych i niepublicznych jednostkach naukowych. Znaczące różnice występują natomiast między obszarami nauki, w których uzyskano doktorat, ze szczególnie wysokim poziomem różnic w wynagrodzeniach między kobietami i mężczyznami w naukach inżynieryjnych i technicznych (zarobki z pracy etatowej) oraz medycznych i o zdrowiu (łącznie zarobki z pracy etatowej i umów cywilnoprawnych). Luka płacowa jest również największa w obszarach należących do grupy STEM w porównaniu do nauk medycznych i społeczno-humanistycznych. Na niskie zarobki z pracy etatowej w instytucjach naukowych najsilniej narażone są kobiety, które uzyskały doktorat w jednostce o najniższej kategorii, przyznanej w ramach kompleksowej oceny jednostek naukowych z roku 2017.

Pomiędzy opresją a wyzwoleniem – konceptualizacje technologii w trans studies

KATARZYNA BIELECKA

Uwrażliwiona na płeć refleksja nad technonauką daje szansę na przyjrzenie się jej przez pryzmat nie tylko teorii feministycznej, socjologii płci czy teorii queer, ale również przez dokonania myśli trans studies. Tak sformułowane podejście może wzbogacać studia nad technologią, problematyzuje bowiem myślenie o relacji technologii i gender, wychodząc poza opozycję żeńskiego i męskiego. Tytuł wystąpienia odwołuje się bowiem do jednej z kluczowych dla trans studies kwestii, który dotyczy stosunku tej dyscypliny do szeroko rozumianych studiów nad technologią. Tytułowe kategorie opresji i wyzwolenie stanowią odwołanie do dominujących w myśli trans konceptualizacji technologii, która jawi się jako coś pomiędzy siłą zniewalająca a narzędziem emancypacji transpłciowych ciał.

Technologia pełni ważną rolę nie tylko w teorii, ale również w codziennym doświadczeniu osób transpłciowych. Pierwsze podejście, które referentka określa zbiorczym terminem „opresji" konceptualizuje technologię w trans studies jako źródło zniewolenia i cierpienia trans osób. Dostrzegalna jest wobec tego niechęć części teoretyków i teoretyczek technologii i medycyny, które długo były bowiem fasadą dla patologizacji, opresji a nawet kryminalizacji osób transpłciowych. Dyskurs medyczny do dzisiaj pełni jednak ważną rolę w życiu osób trans, które muszą polegać na jego walidacji, aby móc przejść przez proces tranzycji. W związku z tym w obrębie studiów trans narodził się nurt, który stanowczo odrzuca udział technologicznych narzędzi w procesie dostosowania płci. Wystąpienie ma na celu jego omówienie i sproblematyzowanie.

Z drugiej jednak formułowane jest również opozycyjne podejście przypominające, jak postęp technologiczny pozwolił teorii trans wyłonić się i wyodrębnić. Warto pamiętać, że to właśnie możliwości, które zaoferowała medycyna, dały szansę na radykalne zmiany i korekty swojego ciała, które położyły materialne podwaliny pod teorię trans. Technologia odpowiedziała tym samym na problemy wielu osób zmagających się z płciową dysforią, które mogą dzięki niej dostosować swoje ciała do płci, którą odczuwają. Medycyna pozwoliła na gruntowne ucieleśnienie doświadczenie osób trans, które do tej pory musiało odbywać się głównie na płaszczyźnie psychicznej. Warto również zauważyć, że wielu teoretyków trans studies właśnie w wizji postępu technologii i nauki lokuje swoje wizje "transutopii".

Wystąpienie ma więc na celu zbadanie napięcia jakie rodzi się w zarysowanym tu obszarze. Napięcie to może okazać się bowiem bardzo produktywne. Pozwala przywołać kwestie, które dotyczą nie tylko teorii trans, ale również stosunku technologii do ciała i płci w ogóle. Jedno z pytań, które można zadać dotyczy tego, czy technologia naznaczona androcentryzmem i brakiem uwrażliwienia na płeć powinna? Czy może przeciwnie- powinna próbować aktywnie działać na rzecz sojuszu z naukami ścisłymi, tak aby mogły one przysłużyć się doświadczeniu osób transpłciowych? Referat podejmuje powyższe pytania, stawia je jednak po to, aby uchwycić relację szeroko rozumianej technologii i płci. Nie znaczy to jednak, że prowadzona w jego ramach refleksja ograniczy się tylko do nich.

Wystąpienie będzie pozostawało wrażliwe nie tylko na spory w ramach teorii, ale również na ucieleśnione doświadczenia samych osób transpłciowych. Dla wielu z nich zmedykalizowany proces korekty płci jest jedynym sposobem na relatywnie komfortowe życie w społeczeństwie. Referentka stawia sobie również za cel prowadzenie wyżej zarysowanej refleksji z uwzględnieniem specyfiki polityki neoliberalnej i jej wpływu na dostępność technologicznych możliwości dla przedstawicieli różnych klas społecznych. Podczas wystąpienia poruszona zostanie również kwestia stricte geograficznego ulokowania trans studies, która wymusza użycie narzędzi dostępnych w ramach studiów postkolonialnych, aby dobrze zobrazować nie tylko możliwości, ale również ograniczenia proponowanego ujęcia.

Płeć społeczno kulturowa i model „ideal worker" w kulturze organizacyjnej i strukturach startupów technologicznych.

(WYŁOŻONY)

EDYTA TOBIASIEWICZ

Celem mojego wystąpienia bedzie odpowiedź na pytanie o to, jaki model idealnego pracownika (ideal worker, Acker 1990) jest (re) produkowany w porządkach organizacyjnych startupów technologicznych. W ramach badań przeprowadziłam analizę upłciowionych praktyk, podejmowanych przez aktorów społecznych w samym miejscu pracy, a także otoczeniu instytucjonalnym startupów.

Dotychczasowe badania nad upłciowieniem organizacyji pokazują, że wzorzec „idealnego pracownika" uosabiany jest przez aktorów praktykujących kulturową, hegemoniczną męskość (tj. osoby oddane pracy, racjonalne, przywódcze, nieobciążony rodzinnymi obowiązkami lub innymi pracami opiekuńczymi) (badania nad upłciowieniem organizacji, np. J. Acker 2012 lub D. Britton i L. Logan 2008). W nowej ekonomii, struktury, procesy oraz logiki organizacyjne podlegają przeobrażeniom (jak np. hierarchiczność, zostaje zastąpiona przez „płaskie struktury" z samozarządzającymi się zespołami, pracującymi nad projektami ograniczonymi czasowo, drabiny karier ustępują miejsca indywidualnymi programom karier, a granice organizacji w zglobalizowanym świecie ulegają rozmyciu), tworząc przestrzeń dla nowych konfiguracji upłciowionych praktyk (zob. prace Williams 2013, czy R. Connell 2003).

Opierając się na metodologii jakościowej, w tym: indywidualnych wywiadach pogłębionych, obserwacjach uczestniczących w startupach technologicznych, a także analizie materiałów zastanych (raportów informujących o kondycji organizacji startupowych w Polsce), opowiem o tym, jak pracownicy innowacyjnych organizacji, przez praktyki podejmowane w miejscu pracy podtrzymują, a także jednocześnie rzucają wyzwanie normie zmaksulinizowanego idealnego pracownika. Przyglądając się m. in. dyskursom, zwyczajom, wartościom czy normom obowiązującym w kulturze organizacyjnej startupów, zobrazuję zmieniające się kontekstowo oczekiwania wobec przejawianych tożsamości i działań, do których ucieleśniania zobowiązani zostają pracownicy tych przedsiębiorstw.

Wstępne analizy pokazują, że przestrzeń startupów technologicznych wypełniona jest praktykami, związanymi ze wzorami kulturowej męskości (wielogodzinny czas pracy, działania zorientowanie na "podbijanie" rynków zagranicznych, oczekiwania dotyczące samodzielności, sprawczości, chętnego przyjmowania odpowiedzialności). Z drugiej strony pojawiają się również w tych organizacjach wymiary, gdzie premiowane są praktyki o odmiennym charakterze (zarządzanie własną emocjonalnością, korzystanie z elastycznego czasu pracy, networking, tworzenie szerokich sieci społecznych / sieci wsparcia).

Wyniki prezentowanych badan stanowią część szerszego projektu (finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, nr. 2020/37/N/HS6/03913), w którym badam wzory płci społeczno-kulturowej w strukturach startupów technologicznych.

Ścieżki edukacyjno-zawodowe absolwentów i absolwentek techników

(WYŁOŻONY)

MICHAŁ SITEK, WSPÓŁAUTORZY: JĘDRZEJ STASIOWSKI

W ostatnich dekadach obserwujemy rosnącą przewagę kobiet pod względem osiągniętego wykształcenia. Mimo to, kobiety są wciąż defaworyzowane na rynku pracy. Wśród wielu czynników wskazywanych w literaturze jako element wyjaśnienia takiego stanu rzeczy, ważną rolę odgrywają wybory edukacyjne. W wielu krajach, w tym także i w Polsce, obserwujemy nierówny rozkład kobiet i mężczyzn w rodzajach szkół i wybieranych zawodach szkolnych, a także w kierunkach studiów, co w pewnym stopniu

wpływa na szanse na zatrudnienie, rodzaj wykonywanej pracy czy wynagrodzenia.

W socjologii edukacji, rolę nierówności horyzontalnych we wzmacnianiu nierówności płciowych analizuje się zazwyczaj uwzględniając informacje o rodzajach szkół, zawartości treści z zakresu STEM, czy, w przypadku kształcenia zawodowego, branży lub zawodu, w którym prowadzone jest kształcenie. Analogicznie, w analizach różnic międzypłciowych na poziomie szkolnictwa wyższego, wielu badaczy skupia się na kierunkach i grupach kierunków studiów – często pokazując, że potrzebne są bardziej złożone klasyfikacje niż prosty podział na kierunki związane i niezwiązane ze STEM (zob. np. Mann i DiPrete, 2013; Kahn i Ginther, 2018, w polskim kontekście: Zając i Bożykowski, 2017). Z różnych względów analizy łączące informacje dotyczące karier szkolnych i wyborów dotyczących kierunku studiów, pokazujące ewentualne niedopasowania i różnice w wyborach kobiet i mężczyzn są rzadkie. Także wewnętrzne zróżnicowanie kształcenia zawodowego, ze względu na odmienne sposoby organizacji kształcenia zawodowego i ich lokalną specyfikę w poszczególnych krajach jest rzadko analizowane w badaniach społecznych.

W wystąpieniu chcemy się skoncentrować na sytuacji w Polsce i analizie jednego rodzaju szkół: technikach. Interesuje nas też jeden próg: przejście ze szkoły do edukacji wyższej i pracy. Absolwenci techników mogą kontynuować edukację w szkolnictwie wyższym lub zdecydować się na karierę edukacyjną. W przypadku decyzji i podjęciu studiów, mogą też zdecydować o kierunku studiów, który może być mniej lub bardziej powiązany z dotychczasową edukacją. Wstępne wyniki naszych analiz (Bulkowski i in. 2019) pokazały różne wzory przechodzenia do edukacji i pracy przez kobiety i mężczyzn. W dużej mierze wiążę się to z wyborami dotyczącymi zawodu, do którego przygotowują się uczniowie techników. Absolwenci techników studiują przede wszystkim na kierunkach inżynieryjno-technicznych, kobiety wybierają nauki społeczne. W swojej pierwszej pracy, absolwenci techników więcej zarabiają i są bardziej zadowoleni z pracy od absolwentek. W wystąpieniu przedstawimy pogłębione analizy tego rodzaju prawidłowości, uwzględniając również nowszą edycję badań sondażowych absolwentów, a także unikalne dane rejestrowe z analiz populacyjnych obejmujących wszystkich absolwentów techników, które prowadzimy w ramach ogólnopolskiego systemu monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych.

Materiały „Self generated sexual content" w procesach internetowej komunikacji adolescentów

(WYŁOŻONY)

MICHAŁ DĄBROWSKI

We współczesnym, globalistycznym świecie dynamicznych zmian społecznych, wyznaczanych w dużym stopniu przez permanentnie rozwijającą się płaszczyznę technologii i cyfryzacji, internetowy wymiar multimediów i płaszczyzn społecznościowych pełni ważną rolę w sferze kontaktów interpersonalnych i interakcji społecznych. Zjawisko przenikania się płaszczyzny wirtualnej i rzeczywistej najbardziej widoczne jest podczas obserwacji pokoleń „tubylców cyfrowych".

Przestrzeń wirtualna powoduje wiele zagrożeń dla młodych użytkowników. Jednym z istotniejszych jest rozwijający się proces seksualizacji. Wynika on z szerokiego dostępu osób niepełnoletnich do treści pornograficznych. Dodatkowo wspierany jest brakiem odwzorowania instytucji społecznych, istniejących w świecie pozainternetowym (takich jak rodzina, czy szkoła) oraz wykrystalizowanych reguł określających style życia w internecie. Osoby niepełnoletnie, widząc wzorce zachowań seksualnych dorosłych w internecie, poddają się im i zaczynają je powielać. Niestety, zarówno styczność osób niepełnoletnich z materiałami o tematyce seksualnej, jak i produkowanie treści intymnych, prezentujących swoją osobę, staje się coraz częstszym zjawiskiem i dotyka coraz młodszych użytkowników.

Podczas wystąpienia zaprezentowane zostaną badania ilościowe obrazujące skalę zjawiska sextingu wśród osób niepełnoletnich, zarówno w Polsce, jak i za granicą. Omówiona zostanie również dysproporcja między wynikami badań krajowych i międzynarodowych, z uwzględnieniem możliwych przyczyn tej dysproporcji oraz próby wskazania kierunku procesu.

Główną część wystąpienia stanowić będzie omówienie badania jakościowego zleconego przez Zespół Reagujący na Nielegalne Treści w Internecie Dyżurnet.pl, działający w ramach Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej Państwowy Instytut Badawczy. Badanie to na początku 2022 roku stało się kanwą publikacji popularnonaukowej oraz kampanii społecznej w ramach europejskiego projektu Safer Internet.

Badanie zostało wykonane we wrześniu 2021 roku. W jego ramach przeprowadzono 38 wywiadów IDI z osobami w wieku między 18 a 24 rokiem życia. Ze względu na bardzo delikatną naturę omawianej tematyki, w badaniu nie brały udziału osoby niepełnoletnie. Wywiady miały charakter retrospektywny.

Podczas badania poruszone zostały tematy, takie jak:

• Próba zdefiniowania i sklasyfikowania materiałów „self generated sexual content";

• Próba wskazania platform społecznościowych i aplikacji, za pomocą których są przesyłane treści o charakterze intymnym,

• Charakterystyka treści o charakterze seksualnym otrzymywanych i wysyłanych przez internet oraz ich podział na społecznie akceptowalne i całkowicie niepożądane,

• analiza postaw rówieśniczych wobec „wycieku" materiałów o charakterze intymnym, oraz reperkusje psychologiczno – społeczne wobec osoby poszkodowanej,

• Presja społeczna jaka jest wywierana na adolescentów w związku z wysyłaniem materiałów „self generated sexual content;

• Wsparcie udzielane osobom poszkodowanym na skutek zbyt wczesnego zetknięcia się z materiałami pornograficznymi, wycieku materiałów „self generated sexual content" przesłanych osobie trzeciej, a także na skutekpresji rówieśniczej. (Ujęto tutaj wsparcie w rodzinie, w szkole oraz w grupie rówieśniczej);

• Poziom edukacji seksualnej w polskich szkołach;

• Niski poziom świadomości społecznej dotyczącej cyberzagrożeń we współczesnym świecie.

Dodatkowo podczas wystąpienia zaprezentowany będzie fenomen parytetów dotyczących różnych nieheteronormatywnych orientacji seksualnych, który samoistnie, w nieplanowany sposób utworzył się podczas doboru osób badanych.

Polskie nauki społeczne w kontekście relacji władzy i zależności międzynarodowych

Numer: G38
Organizacja: Hanna Dębska (UP w Krakowie), Tomasz Zarycki (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 48, Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Nauka, a w szczególności nauki społeczne nie pozostają nigdy w pełni autonomiczne względem zewnętrznego wobec nich świata. Przeciwnie, pozostają z nim w szeregu zależności. Systematyczna rekonstrukcja powyższych pozwala nie tylko na lepsze zrozumienie procesów zachodzących w świecie naukowym w przeszłości, ale również rozpoznania potencjalnych kierunków zmian kształtujących przyszłość nauk społecznych. W ramach zaproponowanej przez nas grupy chcieliśmy skupić się na

analizie strukturalnej historii kilku dyscyplin polskich nauk społecznych w szerszych kontekstach ich funkcjonowania. Będzie to po pierwsze kontekst władzy, a więc przede wszystkim polityki, rozumianej nie wyłącznie partyjnie, ale uwzględniającej także rolę innych hierarchii społecznych, na czele z klasowymi. Po drugie będzie to kontekst międzynarodowy, rozumiany zarówno jako sieci zależności geopolitycznych, a także zależności w ramach globalnych pól poszczególnych dyscyplin naukowych (np. światowej socjologii czy językoznawstwa). Na przykładzie wybranych dyscyplin, w szczególności właśnie socjologii i językoznawstwa, ale również historiografii czy nauk prawnych, uczestnicy grupy pokażą jak dynamika rozwoju ich w Polsce w XX w. uwarunkowana była relacjami z polem politycznym, środowiskami elit, zarówno akademickich jak i społecznych, oraz zmiennymi tendencjami współpracy międzynarodowej. Te ostatnie w pewnych okresach tworzyły szczególnie korzystne warunki dla rozwoju nauk społecznych w Polsce, w innych zaś ograniczały ich dynamikę, czy też kierowały na nieoczekiwane tory. Podstawową ramą badawczą dla prezentowanych w ramach grupy analiz będzie relacyjna socjologia nauki, w pierwszej kolejności inspirowana podejściem Pierre'a Bourdieu. Poszczególne dyscypliny będą więc rozpatrywane jako pola wchodzące w złożone relacje zależności z innymi polami, w szczególności polem władzy. Ujęcie te będą stanowiły propozycję ujęcia historii nauki wychodzącą poza dotychczasowe paradygmaty, w szczególności opisowe ujęcia tradycyjnej historiografii nauki czy też tzw. historii idei. Ze względu na metodologiczne nowatorstwo pozwolą rzucić nowe światło na historię nauk społecznych w Polsce, zarówno poszczególnych dyscyplin jak i ich ogólnej trajektorii. Wskażą też rolę nauk społecznych w szerszych procesach przemian społeczno-politycznych oraz ewolucji elit, na czele z inteligencją.

Referaty w części 1, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Nauki historyczne w PRL: autonomiczne, czy heteronomiczne?

VALENTIN BEHR

Chociaż socjologia pól została stworzona na podstawie badań prowadzonych głównie we Francji, może być wykorzystana w badaniach nad innymi społeczeństwami w innych kontekstach narodowych. W wielu pracach podkreślano wkład narzędzi socjologii Pierre'a Bourdieu w badanie społeczeństwa polskiego.

Zachęcając do identyfikacji aktorów społecznych zaangażowanych w walkę o władzę w obrębie danego pola oraz sposobu, w jaki ich relacje społeczne wpływają na tę walkę o władzę i jej efekty, socjologia pól zachęca do ponownego zarysowania obiektów badań. Rozumienie polityki historycznej w Polsce jako produktu walki o władzę toczącej się na przecięciu kilku pól (zwłaszcza pola naukowego, politycznego i biurokratycznego) i angażującej aktorów dysponujących zróżnicowanymi zasobami w tych różnych polach pozwala nam odejść od dotychczasowych prac na ten temat. Chodzi zwłaszcza o to, by zdystansować literaturę z zakresu studiów nad pamięcią, która zajmuje się przede wszystkim reprezentacjami i dyskursami, i umieścić badania nad polityką historyczną w ramach socjologii polityki publicznej i socjologii intelektualistów. Co więcej, liczne prace historyków historiografii poświęcone Polsce Ludowej, wskazując na podziały w obrębie dyscypliny jako czynnik wyjaśniający zróżnicowane postawy historyków wobec polityki historycznej, nie oferują systematycznego studium tych podziałów. Zminimalizowano elementy wyjaśniające odnoszące się do gier i zmagań na polu naukowym, takie jak nierówny podział zasobów, różnice pokoleniowe czy rywalizacja między szkołami myślenia.

Relacje między polem historycznym a polem politycznym i biurokratycznym można rozpatrywać na dwóch poziomach. Na poziomie polityki historycznej prowadzonej przez władze publiczne – poprzez oficjalne zastosowania przeszłości i sposób, w jaki

historycy się do nich dostosowują; oraz na poziomie produkcji historiograficznej – poprzez gry i walki między samymi historykami, które odnoszą się do konkurencji charakterystycznej dla pola naukowego i do logiki intelektualnego zaangażowania.

Połączenie tych dwóch poziomów analizy pozwala pokazać, że struktura relacji między polem biurokratycznym a polem naukowym jest częściowo zdeterminowana przez działanie efektywnych aktorów, w tym przypadku historyków, którzy wspierają politykę historyczną. Patrząc ze stosunkowo długiej perspektywy społeczno-historycznej, struktura relacji między tymi polami ujawnia pewną formę ciągłości, z istnieniem bieguna produkcji historii oficjalnej, ale także niezwykłe ewolucje: w kilku momentach w okresie Polski Ludowej historycy najbardziej zaopatrzeni w kapitał naukowy byli w stanie zachować pewną formę autonomii produkcji historiograficznej, w obliczu nakazów władzy. W niniejszym referacie skupiam się na trzech konfiguracjach, które są istotne z punktu widzenia relacji między historykami a władzą w Polsce Ludowej: stalinizacji, de-stalinizacji i opozycji demokratycznej.

Od Wallerstein'a do Rothschild'a: Nagły zanik polskiej szkoły teorii zależności po 1989 r. jako przejaw głębszych przemian w globalnym polu nauk społecznych

ANDRZEJ TURKOWSKI

Celem referatu jest przedstawienie analizy zjawiska nagłej i prawie całkowitej dezintegracji środowiska polskich badaczy społecznych, których badania, prowadzone w okresie PRLu, wpisywały się w szeroko rozumiany paradygmat zależności (reprezentowany m.in. przez I. Wallersteina). W centrum zainteresowania będą losy środowiska historyków gospodarczych (m.in. Mariana Małowista i Witolda Kuli), latynoamerykanistów (skupionych wokół Tadeusza Łepkowskiego) oraz ich uczniów; jak również badaczy z innych dyscyplin, którzy w okresie PRLu podejmowali badania związane z zależnością.

Choć twórczość wielu z reprezentantów tego środowiska (szczególnie historyków gospodarczych) stała się przedmiotem prac naukowych, to zmiana społeczna, której stali się częścią jest relatywnie słabo zbadanym elementem transformacji związanej z upadkiem komunizmu w Europie Wschodniej. Transformacja w Polsce otworzyła zaś dla reprezentantów inteligencji możliwości rozwoju kariery w polach niezwiązanych z nauką, co znajduje odbicie w trajektoriach kariery analizowanej grupy. Wchodzenie w nowe obszary aktywności zawodowej nie pozostawało jednak bez wpływu na kształt ich twórczości naukowej, a w przypadku wielu z nich oznaczało całkowite zerwanie ze światem nauki.

Wspomniana dezintegracja była spektakularna zarówno w kategoriach czasu jak i nieoczywistości, które się z nią wiązały. Jedną z nich było osłabienie potencjału nurtu krytycznego w polskich naukach społecznych i wzrostu znaczenia ich bieguna heteronomicznego, przy jednoczesnym wzroście formalnej autonomii świata akademickiego.

Nagłe zniknięcie całej, dość dobrze wykształconej szkoły badawczej daje istotne wglądy nie tylko w dynamikę rozwoju pola akademickiego w krajach regionu na przestrzeni kilkudziesięciu lat, lecz także mówi wiele o naturze przemian ich elit społecznych. Dodatkowo obrazuje szersze zmiany globalnego systemu nauk społecznych, w tym w szczególności jego komponentu krytycznego.

Oprócz przeglądu istniejącej literatury, referat bazuje m.in. na analizie danych dotyczących trajektorii kariery kluczowych badaczy związanych z paradygmatem zależności, wywiadach badawczych z częścią z nich jak również na analizie ich publikacji i innego rodzaju źródeł (np. stron internetowych, artykułów prasowych, etc.).

Pole polskiej socjologii w latach 1900-1939

ŁUKASZ DOMINIAK

W wystąpieniu mam zamiar przedstawić charakterystyczne cechy pola wczesnej polskiej socjologii. Najpierw postaram się określić historyczną genezę tego pola, a w tym jego wzrastającą względną autonomię. Następnie opisane zostaną własności konstytutywne socjologicznego mikrokosmosu – jego główny kapitał symboliczny (uznanie) oraz zależność od metapola władzy (tj. polityki do 1918 imperialnej, a później narodowej). We wnioskach zwrócę uwagę na zmieniające się wraz z dynamiką pola priorytety uznania (pozycje akademickie, redakcje, organizacje ponad i pozauniwersyteckie) oraz relacje polskiego pola socjologicznego z pozostałymi polami nauk społecznych i filozofii. Moja teza zakłada że ówczesna polska socjologia nie zdołała się głęboko zinstytucjonalizować (m.in przez kosmopolityzm i nie dbanie o precyzyjne wytyczenie granic dyscyplinarnych). Mimo to odegrała ona doniosłą rolę jako awangarda intelektualna i po 1945 roku została odtworzona w niemal dokładnie takim samym kształcie jak jej międzywojenna postać epistemologiczna i organizacyjna.

Trajektoria i struktura polskiego pola socjologii w warunkach przepływów globalnych

TOMASZ WARCZOK

Referat przedstawia trajektorię polskiego pola socjologii, a przede wszystkim jego współczesną strukturę tzn. główne osie podziałów i przeciwstawnych interesów. Korzystając z teorii pola Pierre'a Bourdieu, zarysowana zostanie przestrzeń dystrybucji kapitału socjologicznego oraz jego zmieniające się definicje. Szczególny nacisk położony zostanie na import teorii i idei zachodnich do pola polskiego oraz ich wykorzystanie w lokalnych walkach symbolicznych. Idee te (teorie, metodologie, podejścia) traktuje się tu jako istotne zasoby w starciach w polu oraz kluczowe narzędzia ustanawiania panowania, czyli konstytuowania się autorytetu naukowego. Sama analiza oparta została na szczegółowym studium empirycznym cytowań socjologów światowych w głównych narodowych czasopismach socjologicznych. Kierując się zaś Durkheimowską zasadą, wedle której socjologia jest nauką porównawczą, polskie pole socjologii zestawione zostało porównawczo z polem amerykańskim, niemieckim i francuskim.

Między teorią a praktyką. Sub(pole) filozofii prawa w Polsce

(WYŁOŻONY)

HANNA DĘBSKA

Celem artykułu jest odkrycie, na przykładzie wewnętrznego funkcjonowania polskiego pola filozofii prawa, logiki funkcjonowania pola naukowego. Każdy świat naukowy, w tym świat ogólnych nauk o prawie, stanowi relatywnie odrębne uniwersum z własnymi podziałami i specyficznymi zasobami, o które toczy się w nim gra. Pole to, osadzone na przecięciu linii wpływu kilku dyscyplin (prawo, filozofia, socjologia) oraz sił zewnętrznych (rynek usług prawniczych), daje wgląd w szersze procesy, w jakie uwikłana jest nauka oraz, co za tym idzie, w jaki sposób jest ona produkowana i reprodukowana.

Badanie, oparte na danych prosopograficznych, obejmuje wszystkich naukowców zatrudnionych w katedrach filozofii bądź teorii prawa polskich uniwersytetów (n=148). Metodą badawczą jest wieloraka analiza korespondencji.

Oprócz wskazania ukrytych podziałów między jednostkami, które ujawnia dwuwymiarowa struktura pola (dominujący vs dominowani; akademicy vs naukowcy), rysuje się klarowna

struktura między praktykami lokalnymi a międzynarodowym w polu, homologia między pozycją jednostki a podejmowanymi przez nią praktykami naukowymi (np. tematy naukowe) i pozanaukowymi (zajmowanie pozycji poza akademią w zawodzie prawniczym i/lub w innym polu społecznym).

Popękane społeczeństwo: od odrębności do polaryzacji

Numer: G77
Organizacja: Kazimierz M. Słomczyński (IFiS PAN), Mikołaj Cześnik (SWPS)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.073, Pasmo V 17.09, 11:00-12

Sesja jest wynikiem kooperacji między instytucjami o zróżnicowanych funkcjach: uczelnią (Uniwersytet SWPS), ośrodkiem badawczym (Centrum Badania Opinii Społecznej), oraz instytutem naukowym (Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk). W tych trzech instytucjach organizatorzy sesji i ich współpracownicy starali się spojrzeć na kształt obecnego społeczeństwa polskiego analizując długoterminowe procesy strukturalne i ich konsekwencje dla stylów życia, świadomości społecznej i zachowań politycznych. W czasie sesji zostaną przedstawione problemy metodologiczne pomiaru odrębności grupowych i społecznej polaryzacji – problemy, z jakimi borykają się badacze w Polsce i innych krajach. Substantywnie, sesja będzie dotyczyć, po pierwsze, klasycznych podziałów wynikających z różnic w położeniu w strukturze klasowej; po drugie, nowych" podziałów związanych z konsumpcją i stylami życia; po trzecie, podziałów w zakresie języka komunikacji i dyskursu społecznego; po czwarte podziałów społeczno-politycznych. W szczególności prezentowane będą analizy danych Polskiego Badania Panelowego POLPAN 1988-2018, a także wybranych badań przeprowadzonych w ostatnich latach w różnych ośrodkach badawczych. Sesja będzie też nawiązywać do dyskusji na temat popękanego społeczeństwa polskiego prowadzonych na zjazdach socjologicznych, w szczególności w Zielonej Górze (2007) i Gdańsku (2016). Czy tam wypowiadane tezy znajdują potwierdzenie w najnowszych danych? W czym przejawiają się odrębności grupowe? Gdzie przebiegają najważniejsze pęknięcia? Jaka jest dynamika tych pęknięć? Czy mamy do czynienia z ich pogłębianiem się? A może się zmniejszają, czy też raczej mamy do czynienia z sytuacją jednoczesnego zwiększania się jednych pęknięć i zmniejszania innych. Czy jest tak, że w wielu obszarach życia społecznego działa zasada św. Mateusza, a więc rosnących nierówności społecznych? Jak popękanie polskiego społeczeństwa wygląda w perspektywie porównawczej? Sesja jest planowana jako otwarta, w której ważną rolę będzie pełnić dyskusja nad przygotowanymi wcześniej materiałami. Dyskusję rozpoczną zaproszeni paneliści.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Podziały społeczno-polityczne: wczoraj – dziś – jutro

MIROSŁAWA GRABOWSKA

Podziały społeczno-polityczne: wczoraj – dziś – jutro
I znowu są dwie Polski – są jej dwa oblicza

(Jarosław M. Rymkiewicz)

Polskie społeczeństwo jest podzielone różnorako. Tu analizowane będą podziały społeczno-polityczne rozumiane – za koncepcjami teoretycznymi Lipseta-Rokkana i Bartoliniego-Maira – jako (1) łączące trzy poziomy: strukturalno-społeczny, normatywny (przekonania, wartości, tożsamości) i instytucjonalno-organizacyjny (współcześnie przede wszystkim partie polityczne); (2) historycznie zakorzenione; (3) „organizowane" (rola agency); (4) badalne empirycznie (m.in. przy użyciu chwiejności wyborczej (volatility)).

Przeanalizowane będą dwa okresy: okres 1989-2003/5 – podziału postkomunistycznego (strona postkomunistsyczna vs strona postsolidarnościowa) oraz okres 2005-2020, kiedy kształtował się i wykrystalizował nowy podział (strona anty-PiS vs strona PiS). Podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, jakie mechanizmy doprowadziły do osłabienia podziału postkomunistycznego i ukształtowania się podziału anty-PiS vs PiS. Czy były to mechanizmy z poziomu strukturalno-społecznego, wydarzenia historyczne, logika systemu wielopartyjnego, a może zadziałała tu agency? Zakorzenianie się nowego podziału anty-PiS vs PiS w strukturze klasowo-warstwowej, wydarzenia (wyniki wyborów 2005 roku, katastrofga smoleńska) czy polityczne decyzje podejmowane w ramach systemu wielopartyjnego (niezawarcie koalicji PO-PiS po wyborach 2005 roku, zawarcie Koalicji Europejskiej PO-PSL-SLD-.N-Zieloni)?

Czy "To co nas podzieliło – to się już nie sklei" (Jarosław M. Rymkiewicz)? Rozważane będzie pytanie o ewentualny wpływ pandemii Covid-19 i wojny na Ukrainie na osłabianie, lub nie, podziału anty-PiS vs PiS, na wykreowanie nowych linii podziału, na rozpoczęcie nowego okresu.

O „kulawych" rozłamach socjopolitycznych.

RADOSŁAW MARKOWSKI, WSPÓŁAUTORZY: MICHAŁ KOTNAROWSKI

Teoria rozłamów socjo-politycznych zakłada, że mamy do czynienia z trwałym trans-generacyjnym podziałem społeczeństwa na jakieś dwie części, dwa obozy, które powstały na podstawie różnic typu socjologicznego, ale które by stać się obozami właśnie, muszą być upolitycznione. Jest to proces długotrwały, w którym socjalizacja do wartości wyznawanych przez jeden z dwóch obozów zajmuje czas. Socjalizacja ta jest też wymagająca, gdyż opiera się na głębokich zamysłach edukacyjnych, pozwalających wyjaśnić na czym polegają różnice między dwoma obozami. W naszym referacie prezentujemy innowacyjny zamysł pokazania, iż mogą istnieć rozłamy, które roboczo tutaj możemy nazwać „kulawymi" i albo jednostronnymi. To sytuacja, w której klasyczny obóz zdefiniowany dość precyzyjnie zmiennymi społeczno- demograficznymi i kulturowymi znajdujemy tylko po jednej stronie rozłamu socjopolitycznego. Obóz ten posiada dość spójny aksjologicznie profil i swoisty logiczny trzon normatywny. W wymiarze behawioralnym obóz ten wspiera oraz głosuje na jedną partię lub jedną koalicję wyborczą. Brak jest natomiast przeciwstawnego kontr-obozu, który posiadałby takie cechy. Taka sytuacja może zaistnieć zwłaszcza w demokracjach młodych, w których jednocześnie struktura i stratyfikacja społeczna szybko się zmienia i w których tylko niektóre partie polityczne zdolne są do skutecznego zawłaszczenia, zamrożenia i przekonania części społeczeństwa, że są właściwymi reprezentantami ich interesów. Taki przypadkiem wydaje się być Polska, także Węgry i być może jeszcze inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej.

Nasz referat składa się z dwóch części. Po pierwsze, z teoretycznego opracowania owego nowego zamysłu kulawych rozłamów socjo-politycznych oraz po drugie, z części empirycznej testującej, czy rzeczywiście takie byty istnieją i jakie są ich empiryczne przejawy. Podstawą analiz będą dane serii Polskiego Generalnego Studium Wyborczego, Polskiego Badania Panelowego POLPAN, a także innych porównawczych badań międzynarodowych pozwalających na testowanie tej hipotezy.

Podmiotowość nieustabilizowana. Korelaty statusowe, polityczne, pokoleniowe i rola społecznej zmiany

KRYSTYNA SZAFRANIEC

Każda zmiana, zwłaszcza taka, która ustanawia nowy porządek społeczny, generuje nieobecne wcześniej sytuacje i problemy. Jednym z czynników określających szanse poradzenia sobie z nimi jest podmiotowa sprawczość, która może być rozpatrywana w kategoriach indywidualnych i grupowych zasobów/kapitałów, pomagających lub uniemożliwiających aktywne wykorzystanie nowych możliwości instytucjonalnych.

Przyjmując takie stanowisko zwracamy się w kierunku tego nurtu w socjologii, który kontestuje „systemowy imperializm" [Bourdieu, Giddens, Archer, Sztompka] i zakłada, że struktura jest „społecznym kontekstem", tłem dla działań podmiotów, a systemy społeczne wyłaniają się z interakcji. Podmiotowość definiujemy jako zdolność wywierania wpływu na otoczenie, działanie ze świadomością bycia podmiotem i tworzenia zmiany.

Kontekstem analiz są zmiany polityczne w Polsce rozpoczęte w latach 80. XX wieku (czasy PRL), w tym proces transformacji ustrojowej – ten wczesny, przypadający na lata 90., i ten późniejszy, przypadający na okres poakcesyjny, naznaczony procesami integracyjnymi i globalizacją, ale też próbami odwrócenia kierunku zmian ustrojowych.

Przykładając dużą wagę do czynnika czasu i roli procesów socjalizacyjnych stawiamy pytanie o to czy tak ważna w procesach strukturotwórczych podmiotowość zmienia się wraz ze zmianą kontekstu społecznego i czy różnicuje się pokoleniowo? Jednocześnie, z drugiej strony, interesują nas światopoglądowe, polityczne i statusowe korelaty podmiotowości – czy są one takie same czy różne w różnych pokoleniach i w różnych fazach procesu zmiany?

Podstaw empirycznych dostarcza 45-letni projekt badań podłużnych, które przeprowadzono w czterech kolejnych fazach: w latach 1972-79, 1987-88, 1987-88 i 2016-17. Mimo stopniowego nieuniknionego wykruszania się próby (tworzonej przez reprezentantów dwóch historycznych pokoleń: zbiorowość osób urodzonych w 1957 roku i ich dzieci) uzyskano jedyne w swoim rodzaju dane pozwalające śledzić zmiany w sytuacji i poglądach tych samych rodziców i ich dzieci oraz porównywać rodziców i dzieci w różnych fazach ich życia i w różnych fazach procesu społecznej zmiany. Próba panelowa, zachowująca walor longitudinalnych danych, liczy 650 osób (odpowiednio 360 i 290 rodziców i dzieci).

Rozstrojone społeczeństwo: między anomią, konfliktem społecznym a degrengoladą.

ANNA ADAMUS-MATUSZYŃSKA

Referat jest próbą wskazania zjawisk społecznych, które sygnalizowane od końca XX wieku w literaturze socjologicznej znajdują swoją egzemplifikację w mediach społecznościowych XXI wieku.

Rozważania socjologów takich jak Zygmunt Bauman, Gerard Delanty czy Ulrich Beck zwracają uwagę, że ponowoczesne społeczeństwo charakteryzuje niepewność i ambiwalencja, kulturowa fragmentaryzacja, upadek norm i obyczajów oraz coraz systematycznie zmniejszająca się rola tradycji i trwałych wartości. Owa ambiwalencja pociąga za sobą konflikt pomiędzy dwoma siłami: kulturowym oraz społecznym wyrazem modernizacji. (Po)nowoczesność stawia przed jednostką konieczność wyboru pomiędzy skrajnymi wartościami: niezależnością i dyscypliną, autonomią i fragmentacją, wolnością i bezpieczeństwem. Tym, czym charakteryzuje się dzisiejszy społeczny świat jest niejednoznaczność wartości i norm, w tym także etycznych.

Co więcej, współcześni badacze reprezentujący

różnorodne dyscypliny nauk społecznych i humanistycznych dostrzegają zmianę poczucia tożsamości w kierunku większej refleksji, podmiotowości i możliwości konstruowania siebie, a także jako pewien obowiązek podejmowania odpowiedzialności za własny wizerunek i życiorys. To stosunkowo nowe podejście do tożsamości ma swoje konsekwencje społeczne wpływając między innymi na przyczyny sporów o to kim jesteśmy, kim chcemy być, kim się czujemy, sporów o akceptację społeczną i uznanie.

W tytule zasygnalizowany jest zwrot „rozstrojone społeczeństwo", który nie ma charakteru naukowego. Socjolodzy od lat posługują się terminem anomii na określenie stanu społeczeństwa, w którym system normatywny traci koherencję i zmienia się w chaos. Jednakże dzisiaj każda jednostka może być medialnym nadawcą, a więc ma możliwość kształtowania poglądów innych, w zależności od tego jak radzi sobie w cybernetycznej przestrzeni. Te i wiele innych społecznych zjawisk charakterystycznych dla ponowoczesności powoduje, że współczesne społeczeństwa nie są skonfliktowane, ani też nie są w stanie anomii, ale w jakiś sposób są „rozregulowane". Społeczeństwo XXI wieku doświadczające konfliktowości systemu aksjonormatywnego, degrengolady systemów wartości, indywidualizacji norm, deprecjacji autorytetów i relatywizacji prawa jest „rozstrojone". Powstaje więc pytanie: czy można go nastroić?

Punktem wyjścia rozważań jest rozumienie ponowoczesności w ujęciu Baumana, przedmiotem badań są przekazy w mediach społecznościowych analizowane przy wykorzystaniu metody analizy treści, a wnioski dotyczą możliwości złożenia w jedną harmonijną całość rozregulowanej tkanki społecznej XXI wieku.

Redefinicja podziału lewica–prawica wśród młodych. Nowa generacja ideowości w Polsce w 2020 roku

(WYŁOŻONY)

EWELINA NOWAKOWSKA

Dotychczasowe podziały społeczno-polityczne w Polsce rozpadają się. Szczególnie dotyczy to zacierania różnic w strukturze społecznej i życia młodych, którzy jako pokolenie dorastają w innych momentach historycznych. Na zmianę postaw społecznych młodych wpływają m.in. procesy mobilności, migracji, postępującej cyfryzacji i oddziaływania nowych mediów, konsumpcjonizmu, przemian obyczajowych, zjawiska populizmu i zmian klimatycznych, a także zmian na płaszczyźnie makroekonomicznej wprowadzonych przez partię PiS, które wyraźnie wpływają na mechanizmy autoidentyfikacji, definicje lewicy i prawicy, ich rozumienie i tożsamości oraz związaną z nimi aksjologię.

Głównym celem wystąpienia jest przedstawienie wyników badań nad podziałem lewica–prawica wśród młodych i ukazanie redefinicji tego podziału obecnie. Prezentacja ma ukazać, do czego odwołują się uczestnicy „nowej generacji ideowości" i co oznaczają dla nich „lewicowość" oraz „prawicowość". Ponadto wystąpienie ma na celu przybliżenie procesu funkcjonowania tożsamości ideowych młodych w Polsce obecnie zarówno w dyskursie formalnym, rozumianym jako ekspercko-naukowym oraz dyskursie oddolnym (działającym jakby poza stanowiskiem eksperckim) w przestrzeni komunikacji młodych (przedmiot identyfikacji jest obdarzony znaczeniem obecnym w ich doświadczaniu potocznym i zachodzących interakcji społecznych), a także ich wzajemnej przekładalności. W tym celu nakreślony zostanie background Polski w 2020 roku rozumiany jako tło historyczno-polityczne, w którym młodzi badani dokonują określenia własnego miejsca w społeczeństwie i elementów umożliwiających identyfikację ideową (rozumiane jako postawy ideowe). Następnie prelegentka odwoła się do ilustratywnych przykładów historyczno-politycznych i kulturowych kwestii identyfikacyjnych w życiu społeczno-politycznym w Polsce po 1989 roku, zestawiając je z materiałem badawczym uzyskanym w trakcie prowadzonych badań. Analiza materiału badawczego stanowi

opis potwierdzający taki sposób myślenia obecny w dyskursie ideowym młodych w stosunku do znaczenia obecnego w dyskursie publicznym dotychczas.

Prezentowane wyniki opierają się na badaniach jakościowych wśród uczestników światów społeczno-ideowych młodej lewicy i młodej prawicy w Polsce w latach 2018–2019, połączeniu wywiadów biograficzno-narracyjnych, analizy dyskursu oraz koncepcji ram interpretacyjnych. Dodatkowo analizie poddane zostały materiały publikowane na stronach internetowych, wywiady prasowe, wypowiedzi, komentarze tychże uczestników w latach 2015–2020.

Dwie luki uznania. Problem dystrybucji szacunku w społeczeństwie polskim

(WYŁOŻONY)

PIOTR KULAS

Celem wystąpienia jest próba analizy i opisu konfliktu społecznego w najnowszej historii Polski za pomocą teorii uznania (ang. Recognition, niem. Anerkennung). Autor stawia tezę, że jednym z ważnych osi tego konfliktu jest kwestia uznania. Prezentacja jest również poświęcona dystrybucji szacunku w społeczeństwie polskim. Moje przedsięwzięcie opiera się na przekonaniu, że uznanie jest niezbędnym a zarazem brakującym wymiarem analiz, pozwalającym na zrozumienie konfliktu społecznego w społeczeństwie post-transformacyjnym. Zakładam, że transformację, jaka dokonała się w latach 90. należy postrzegać wielowymiarowo, m.in. jako zmianę polityczną, ekonomiczną, społeczną i kulturową. Transformacja ustrojowa przyniosła po 1989 roku nie tylko rekompozycję uwarstwienia społecznego w Polsce (Domański 1994), ale także przeobrażenia w obrębie moralności („moral fabric"). Obejmują one m.in. zanikanie i pojawienie się nowych wartości będących skutkiem modernizacji, przesunięcia w hierarchii prestiżu, zmianę etosów grupowych i zawodowych (np. wśród inteligencji) oraz pojawienia się nowych form tożsamości. W ostatnich dziesięcioleciach mieszkańcy naszego regionu doświadczyli też zmiany form nierówności oraz niesprawiedliwości.

Wszystko to stwarza okazję do postawienia pytania o zmieniającą się dystrybucję szacunku. Przekonuję w prezentacji, że walka o uznanie jest istotnym elementem gramatyki konfliktu społecznego (określenie Axela Honnetha) również w Polsce. W polskim społeczeństwie stare kryteria uznania nakładają się z nowymi. Dlatego potrzebna jest bardziej krytyczna refleksja na temat szacunku i jego społecznej dystrybucji. Koncentruję się w wystąpieniu na szacunku postrzeganym i doświadczanym przez obywateli polskich. Staram się omówić główne społeczne i kulturowe wymiary „luki w uznaniu" (ang. „recognition gap" m.in. za Lamont) w społeczeństwie polskim.

Moja prezentacja jest podzielona na trzy części. W pierwszej części argumentuję, że wprowadzenie uznania jest ważne dla zrozumienia konfliktów politycznych i społecznych w społeczeństwie polskim. W badaniach socjologicznych uznanie rzadko jest badane jako funkcja nierówności oraz braku sprawiedliwości. W drugiej części prezentuję mój sposób opracowania badań empirycznych. Opieram się głównie na teorii Axela Honnetha, ale korzystam również z ustaleń Nancy Fraser (rozróżnienia na dystrybucję i uznanie) i zwłaszcza z dorobku Michèle Lamont („recognition gap" i jej badań nad szacunkiem społecznym). W ujęciu Lamont, „luka w uznaniu" jest dysproporcją w statusie wynikającą z negatywnego wartościowania przynależności kulturowej miedzy grupami w społeczeństwie (Lamont 2018: 421-422). W trzeciej części przedstawiam i omawiam dane zebrane w przygotowanych i opracowanych przeze mnie dwóch badaniach (przeprowadzonych na jesieni 2020 i 2021 roku) na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków i Polek (1000 dorosłych respondentów) metodą CATI. W tej części przedstawiam również główne ustalenia i interpretuję najważniejsze wyniki. Wreszcie, wykorzystując teoretyczną ramę stawiam tezę, że w polskim społeczeństwie istnieją dwie główne luki uznania. Pierwsza

dotyczy szeroko rozumianych mniejszości; druga – osób zajmujących niższe pozycje społeczne (ze względu na wykształcenie, zawód, kapitał kulturowy, wiek). Podczas gdy pierwszy brak uznania jest wynikiem głównie niesprawiedliwości w rozumieniu pozbawienia albo braku respektowania praw, drugi dotyczy osób ogólnie pogardzanych ze względu na swój status materialny i niższy kapitał kulturowy. W konkluzji przekonuję, że grupy osób doświadczających braku jednej bądź drugiej formy uznania są przeciwstawiane sobie nawzajem przez populistycznych polityków.

Praca socjalna w czasie pandemii COVID-19

Numer: G24
Organizacja: Sabina Pawlas-Czyż (UŚ), Ryszard Necel (UAM)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.018, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Pracy Socjalnej

Wirus SARS-CoV-2 poza poważnymi konsekwencjami dla kondycji zdrowotnej zmienił również obraz socjalnych wyzwań, przed jakimi stoją pracownicy socjalni oraz instytucje pomocy i integracji społecznej. W czasie pandemii obserwowaliśmy większą intensyfikację występowania problemów społecznych, a wśród nich relatywnie często zjawisk przemocy, ubóstwa, bezradności opiekuńczo-wychowawczej, osamotnienia etc. Z drugiej zaś strony zmieniły się sposoby niesienia pomocy drugiemu człowiekowi spowodowane koniecznością zachowania dystansu społecznego i pracy w reżimie sanitarnym.

Celem niniejszej sesji jest przedstawienie empirycznego opisu pandemii koronawirusa w kontekście zmian, jakie wywołała ona w pracy socjalnej, w odniesieniu do wiedzy na temat problemów społecznych, systemu kształcenia, aksjologii, praktyk społecznych. Sesja pomyślana jest jako forum wymiany inspiracji i doświadczeń wśród badaczy, zajmujących się niniejszą tematyką, zarówno w kontekście realizowanych badań empirycznych, jak również w wymiarze praktykowania określonych metod i technik badawczych w badaniach nad sytuacjami nadzwyczajnymi.

W celu uchwycenia kondycji pracy socjalnej w dobie pandemii jako ramę analiz chcemy zaproponować perspektywę określaną jako „culture of disaster", która w centrum zainteresowania stawia kwestię znaczeń nadawanych katastrofie przez działających aktorów społecznych. Przyjęcie niniejszej perspektywy ma swoje implikacje dla praktyki badawczej, gdyż przedmiotem refleksji stają się wtedy wspólne dla profesjonalistów praktyki społeczne oraz podzielana wiedza, w tym również przekonania na temat doświadczanej sytuacji kryzysowej.

Do dyskusji w ramach grupy regularnej proponujemy następujące kwestie: Jak pandemia koronawirusa wpłynęła na rozwój i kształt pracy socjalnej, jako praktyki społecznej w Polsce?; Jak praca socjalna realizowana w nadzwyczajnej sytuacji pandemii wpłynęła na przemiany zawodowych ról i kolektywnych tożsamości pracowników socjalnych?; Jaka jest percepcja głównych problemów społecznych jako konsekwencji pandemii z perspektywy doświadczeń zawodowych pracowników socjalnych?; Jakie są konsekwencje pandemii dla edukacji w pracy socjalnej?; Jakie są główne wyzwania metodologiczne w badaniach nad pracą socjalną w dobie pandemii?

Referaty, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Różne obrazy pracy socjalnej i funkcjonowania instytucji pomocy społecznej w czasie pandemii COVID-19

ANNA MICHALSKA

Abstrakt: Referat opiera się na przeglądzie wyników badań socjologicznych i psychologicznych prowadzonych przez badaczy próbujących ustalić jak przebiega proces radzenia sobie z licznymi wyzwaniami które wywołała pandemia COVID-19. Drugim źródłem które zostanie wykorzystane to: informacje zawarte na stronach internetowych ośrodków pomocy społecznej, wypowiedzi rzeczników oraz artykuły prasowe, głównie publikowane w prasie lokalnej. Głównym celem wystąpienia jest pokazanie różnych, niekiedy sprzecznych obrazów funkcjonowania instytucji pomocy społecznej oraz organizacji o charakterze pomocowym, również instytucji specjalistycznych w okresie pandemii. Obrazy konstruowane przez samych pracowników socjalnych różnią się od obrazów przedstawianych przez dziennikarzy, publicystów, społeczników oraz obserwatorów zewnętrznych. W referacie przedstawione zostaną różne oceny funkcjonowania systemu pomocy społecznej oraz zaradności organizacyjnej ośrodków pomocy społecznej, domów pomocy społecznej i instytucji wsparcia środowiskowego. Przedstawienie różnych obrazów pracy socjalnej realizowanej w różnych instytucjach ma również na celu wskazanie specyficznych korzyści płynących z badań opartych na wielu źródłach wiedzy o systemie pomocy w Polsce, korzyści pozwalających na sformułowanie propozycji metodologicznych pod adresem przyszłych badań nad pracą socjalną i rolami zawodowymi pracowników socjalnych.

Pracownicy socjalni o zachowaniach i oczekiwaniach klientów pomocy społecznej w pandemii

MAŁGORZATA SZYSZKA, AGNIESZKA ZABOROWSKA

Rola pracowników socjalnych w okresie pandemii przyjęła nowy wymiar. Borykając się z własnymi ograniczeniami w wypełnianiu zadań, stali się jeszcze bardziej wyczekiwanymi osobami przez osoby korzystające z pomocy społecznej w Polsce. To „wyczekiwanie" miało (i ma) oczywiście różne oblicza – od roszczeniowości i konfliktowości, przez zagubienie i zdezorientowanie, po wdzięczność. Jednakże pandemia ujawniła także inne zachowania klientów- z jednej strony oczekiwanie emocjonalnego wsparcia, zaś z drugiej – używanie pandemii jako wymówki.

Jak te zachowania i oczekiwania widzą pracownicy socjalni? Czy klient pomocy społecznej charakteryzuje się innymi cechami wywołanymi pandemią? Jak pracownicy zawodów pomocowych oceniają klientów pomocy społecznej okresu pandemii i ich oczekiwania?

Poznanie punktu widzenia pracowników socjalnych jest niezwykle ważne, bo to oni towarzyszyli swoim podopiecznym właściwie od początku pandemii, niosąc im pomoc w trudnych sytuacjach życiowych. Mogą tym samym dostrzec pojawienie się zmian w ich zachowaniach, czy szerzej – wskazać na ewentualny nowy profil klienta pomocy społecznej w pandemii.

W referacie wykorzystane zostaną dane empiryczne pozyskane drogą indywidualnych wywiadów pogłębionych. Badania zrealizował zespół z Instytutu Nauk Socjologicznych KUL. Badania dotyczyły doświadczeń pracy pracowników systemu pomocy społecznej w czasie pandemii Covid-19. Zostały przeprowadzone w okresie wrzesień – listopad 2021 r. wśród pracowników socjalnych i asystentów rodziny. Wywiady przeprowadzono z 31 osobami (dobór celowy). Na potrzeby referatu wykorzystana będzie ta część

materiału, która odnosi się do bezpośrednio do oceny zachowań i oczekiwań klientów pomocy społecznej, także refleksji dotyczącej nowych problemów generowanych przez pandemię.

Sprawozdania resortowe jako cenne źródło wiedzy o sytuacjach kryzysowych w pomocy społecznej

MARTA ZARĘBA

Okres pandemii przyniósł wiele zmian w obrębie kluczowych aspektów życia codziennego jednostek oraz funkcjonowania wielu instytucji publicznych na terenie samorządów lokalnych. Dla funkcjonowania takich jednostek jak ośrodki pomocy społecznej czy powiatowe centra pomocy rodzinie, czas pandemii wiązał się z koniecznością wprowadzenia diametralnych zmian w sposobie organizacji pracy.

Wśród badań empirycznych opisujących zmiany, które nastąpiły w pomocy społecznej, w zakresie funkcjonowania jednostek organizacyjnych pomocy społecznej można wskazać np. badanie pt. „Instytucje pomocy społecznej w czasie pandemii. Raport z badań część I", zrealizowane przez grupę badaczy z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Poznaniu oraz badanie pt. „Pracownik socjalny w czasie pracy zdalnej", zrealizowane przez ekspertów z Rady Naukowej Polskiej Federacji Związkowej Pracowników Socjalnych i Pomocy Społecznej.

W mojej opinii niedocenionym źródłem wiedzy w prowadzonych analizach z zakresu funkcjonowania pomocy społecznej, wydają się być sprawozdania resortowe.

Sprawozdania są nie tylko ilościowym sposobem raportowania pewnych faktów o zastanej rzeczywistości społecznej. Sprawozdania są źródłem wiedzy o stanie pomocy społecznej i niewątpliwie są także zarejestrowanym ludzkim przekazem, który może podlegać analizie zarówno ilościowej jak i jakościowej. Aby wykazać empiryczną przydatność sprawozdań, chciałabym na ich podstawie uzupełnić, rysujący się z dostępnych aktualnie badań, obraz pomocy społecznej w czasie pandemii, o przemyślenia pracowników socjalnych, które zaprezentowane zostały w sprawozdawczości resortowej „Ocena Zasobów Pomocy Społecznej"(OZPS) w województwie wielkopolskim, w latach 2020-2021.

Szczególną częścią OZPS, która będzie przedmiotem mojej analizy jest zawarty w niej rozdział 10. – „wnioski końcowe".

Ta część sprawozdania stanowi miejsce swobodnej wypowiedzi pracowników socjalnych, którzy przygotowują sprawozdanie.

Jakościowa analiza wniosków końcowych pozwoli na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jakie aspekty związane z pandemią poruszane zostały we wnioskach końcowych OZPS w latach 2020-2021?

2. Przez pryzmat jakich obszarów pandemia opisywana jest w sprawozdawczości OZPS najczęściej: kadrowego, pracy z klientem, wprowadzonych działań i rozwiązań?

3. Jaki jest dominujący przekaz o wpływie pandemii na pomoc społeczną, wyłaniający się z treści wniosków do OZPS?

4. Jakie aspekty w opisie instytucjonalnych doświadczeń radzenia sobie z pandemią występują najczęściej (narracja o palącym problemie i jego konsekwencjach czy raczej wdrożonych rozwiązaniach)?

5. Czy i jak zmieniał się przekaz na temat pandemii w pomocy społecznej w latach 2020-2021?

6. Jaki wizerunek pomocy społecznej w przeciwdziałaniu negatywnym konsekwencjom pandemii wyłania się ze sprawozdawczości?

Specyfika pracy socjalnej świadczonej w czasie pandemii na przykładzie Caritas Diecezji Łomżyńskiej

TADEUSZ KOWALEWSKI

Celem artykułu jest analiza różnych form pracy socjalnej w organizacji pozarządowej. Obszarem badawczym jest Caritas Diecezji Łomżyńskiej. Podjęcie problematyki metod i form pracy socjalnej w opinii podopiecznych Caritas Diecezji Łomżyńskiej jest istotnym i ważnym problemem. Praca socjalna nie jest zarezerwowana jedynie dla instytucji takich jak samorządowe ośrodki pomocy społecznej, ale także dla instytucji wykonywujących zadania zlecone w zakresie pomocy społecznej. Do takich instytucji przynależy Caritas Diecezji Łomżyńskiej. W tego typu instytucji praca socjalna jest szczególnie istotna, gdyż dotyczy podopiecznych, którzy nie zawsze są w stanie sami sobie pomóc. Natomiast Caritas Diecezji Łomżyńskiej poprzez swoje działania realizuje zlecony zakres pomocy społecznej z wykorzystaniem różnorodnych form działania i swoją aktywnością środowiskową. Caritas Diecezji Łomżyńskiej ma szeroki zakres działań, realizuje pomoc z różnych obszarów pomocy społecznej. Jednym z nich jest praca socjalna. Pracownicy podejmujący się pracy środowiskowej zajmują się koordynacją różnych akcji i działań permanentnych. Spełniają oni swoją rolę koordynując działania z wykorzystaniem form pracy socjalnej. Poprzez analizę własnych badań ilościowych i jakościowych ukazana została specyfika pracy socjalnej świadczonej podopiecznym Caritas Diecezji Łomżyńskiej. Zastosowanie metod pracy socjalnej uwarunkowane jest społeczno-ekonomicznymi czynnikami w czasie pandemii. Badania były realizowane w 2021 roku.

Praca w pandemii w perspektywie biograficznej

Numer: G68
Organizacja: Jacek Burski (UWr), Alicja Palęcka (UW / SGH)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 3/83, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Głównym wątkiem tematycznym grupy jest kwestia wpływu pandemii na pracę analizowana z wykorzystaniem szeroko pojętej perspektywy biograficznej.

Skala trwającej od przełomu 2019 i 2020 roku globalnej pandemii koronawirusa przekroczyła dotychczasowe doświadczenia związane z pojawieniem się szybko rozprzestrzeniających się chorób zakaźnych. Pomijając niezwykle ważny wątek zdrowotny, pandemia miała bezpośredni bądź pośredni wpływ na wszystkie sfery społecznego życia, w tym na świat pracy. Zakładamy, że zgodnie z propozycją Gerarda Delantego pandemia to nie moment wygaszenia szeroko rozumianej społecznej aktywności, lecz faza charakteryzująca się jej wzmożeniem. Stąd też teza, że jest to okres, który powinien pobudzić m.in. badaczy społecznych do szerokiej dyskusji na temat świata pracy, głównych jego problemów i sposobów radzenia sobie z nimi podejmowanych przez pracowniczki i pracowników.

Zapraszamy do zgłoszenia badaczy i badaczki, którzy skupiają się na śledzeniu doświadczeń biograficznych, w tym na interesujących nas doświadczeniach pracowników i pracownic różnych sektorów i branż. Interesuje nas w szczególności (choć nie tylko): jakie metody i podejścia można wykorzystywać w badaniach nad tak ujętą tematyką, jakie strategie radzenia sobie z kryzysem pandemicznym są przyjmowane przez jednostki, jak pandemia zmienia jednostkowe doświadczenie pracy i jak wpływa na inne aspekty ich biografii. Nie bez znaczenia jest dla nas wątek mobilizacji bądź wycofania pracowniczego w dobie pandemii, mechanizmy budzenia się solidarności pracowniczej czy procesy zaostrzające konflikty obecne w miejscu pracy (między różnymi kategoriami pracowników czy

pomiędzy pracownikami a pracodawcami).

Przede wszystkim, zapraszamy osoby prowadzące badania w kontekście obecnego kryzysu pandemicznego, ale z dużą otwartością potraktujemy inicjatywy odnoszące się do innych przypadków epidemii (np.: badania nad osobami zakażonymi wirusem HIV, badania nad depresją) i ich wpływu na pracę i biografię. Zapraszamy zarówno badaczy posługujących się metodologią jakościową, jak i ilościową. Mile widziane będą wystąpienia w ramach projektów o charakterze mieszanym, stosujące metodę triangulacji.

Grupa została przygotowana w ramach projektu „COV-WORK: Świadomość społeczno-ekonomiczna, doświadczenia pracy i strategie radzenia sobie Polaków w kontekście kryzysu post-pandemicznego" finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (2020/37/B/HS6/00479).

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Normalizacja pracy zdalnej w świetle podłużnych badań jakościowych. W stronę nowego modelu pracy oraz modyfikacji stylów życia

PIOTR BINDER

Doświadczenie pandemii stało się katalizatorem wielu zmian w świecie pracy. Jednym z jej efektów było rozpowszechnienie pracy zdalnej (oraz jej szczególnego wariantu – pracy hybrydowej), które przed rokiem 2020 miały charakter niszowy. W początkowym okresie pandemii rozwiązanie to narzucono całym gałęziom gospodarki, a na późniejszych jej etapach chętnie korzystano z niego w czasie zwiększonego zagrożenia epidemicznego. Choć proporcja pracujących zdalnie podlega zmianom, tryb ten utrwalił swoją pozycję na rynku pracy i podlega postępującemu procesowi normalizacji.

Empiryczną podstawą wystąpienia jest podłużne badanie jakościowe realizowane w IFiS PAN, w którym udział biorą trzy kategorie uczestników: młodzi dorośli, rodzice mieszkający z dziećmi oraz seniorzy (65+). Pierwsza fala wywiadów została zrealizowana wiosną i latem roku 2020 (N=150). Wywiady z badanymi zainteresowanymi kontynuacją udziału w badaniu (N=110) zrealizowano rok później. Z uwagi na zagrożenie epidemiczne wywiady realizowano online w trybie rozmów wideo przy użyciu aplikacji Zoom, Skype oraz Messenger. Gdy nie było to możliwe, były one realizowane telefonicznie.

Analizy zgromadzonych danych były inspirowane teorią procesu normalizacji (normalization proces theory), w tym kluczowymi dla niej procesami implementacji, włączania oraz integracji (implementing, embedding, integrating) [May, Finch 2009, May 2013]. Orientacja ta pozwala zarówno na prześledzenie tego, w jaki sposób innowacyjne praktyki były rutynizowane w codziennych doświadczeniach uczestników badań, jak i na uchwycenie bogatego spektrum relacji, znaczeń i implikacji tych doświadczeń w ich życiu.

Systematyczna analiza doświadczeń zawodowych uczestników badania stanowiła punkt wyjścia do zaproponowanych modeli pracy. Dominujący model „klasyczny" opiera się o pracę świadczoną (zwykle) w siedzibie pracodawcy i jest zorientowany na przełamywanie istniejących ograniczeń (reżim sanitarny) oraz powrót do „normalności" utożsamianej z okresem przedpandemicznym. Z kolei model „pandemiczny", który uległ rozpowszechnieniu, ze względu na epidemiczne restrykcje, wyróżnia praca wykonywana w całości lub części za pośrednictwem ICT oraz oczekiwanie, że nowe rozwiązania na rynku pracy będą trwałe.

Doświadczenia badanych związane z pracą zdalną wyraźnie wskazują, iż mają one potencjał oddziaływania również na sferę pozazawodową. Zgromadzone wywiady dokumentują, iż takie cechy modelu „pandemicznego" jak jego elastyczność oraz oszczędność czasu (m.in. eliminacja całości lub części dojazdów do pracy) w przypadku wielu badanych stymulowały modyfikacje

elementów stylów życia. W zróżnicowanej grupie badanych powracającymi wątkami były zmiana diety, nawyków zakupowych, spędzania czasu wolnego, większa dbałość o zdrowie, a nawet daleko idące zmiany priorytetów życiowych. Podkreślić należy, iż w odróżnieniu od strategii adaptacyjnych z okresu lockdown'u w 2020 r. (kojarzonych np. z pieczeniem chleba i oglądaniem Netflixa) w perspektywie roku miały one względnie trwały charakter. Zjawiska te prezentowały się bardzo wyraźnie na tle narracji badanych pracujących w ramach „klasycznego" modelu. Dla pracujących poza domem pandemiczne perturbacje związane z restrykcjami w wykonywaniu pracy czy ograniczonym dostępem do otoczenia instytucjonalnego (zwłaszcza żłobki, przedszkola, szkoły) były przede wszystkim źródłem okresowych zakłóceń rytmu życia, które z czasem powracały do normy.

W szerszym wymiarze konieczność adaptacji do pracy w warunkach długotrwałego zagrożenia epidemicznego stała się katalizatorem przemian modernizacyjnych. Choć zdalny tryb pracy ma liczne ograniczenia, doświadczenia lat 2020-2021 były na tyle zadowalające, że otwarci na nie pozostali zarówno pracodawcy (oferując nierzadko możliwość wyboru trybu świadczenia pracy), jak i pracownicy, którzy skłonni byli również aktywnie zabiegać o tę możliwość.

Przeplatanie się pracy i opieki w pandemii – między strategiami w kryzysie a strategiami biograficznymi

MARTA WARAT, EWA KRZAKLEWSKA, EWELINA CIAPUTA

Pandemia COVID-19 przedefiniowała sposób w jaki łączona jest praca zawodowa i opieka, stwarzając zupełnie nowy kontekst dla obu tych obszarów. Doprowadziła do intensywnego przeplatania się pracy i opieki, a w konsekwencji wymusiła przyjmowanie różnorakich strategii indywidualnych lub organizacyjnych mających na celu pogodzenie aktywności w obu tych obszarach. W naszej prezentacji proponujemy szersze spojrzenie na przeplatanie się pracy i życia rodzinnego, wychodzące poza sytuację kryzysową, a wykorzystujące perspektywę biograficzną. Z tej perspektywy godzenie życia rodzinnego i zawodowego jest zadaniem biograficznym, a zarządzanie przebiegiem życia bierze pod uwagę nasilenie się zaangażowania w różne obszary życia na różnych jego etapach.

Opierając się na badaniach jakościowych prowadzonych w ramach projektu Men in Care wśród ojców-pracowników korporacji pokażemy w jaki sposób praca zawodowa i opieka „przeplatały się" w ich biografiach w okresie pierwszej fali pandemii COVID-19 w Polsce. Zastanowimy się jak społeczna izolacja, praca zdalna oraz zwiększona intensywności prac opiekuńczych wpłynęły na ich doświadczenie pracy i ojcostwa. Jakie strategie stosowali ojcowie, by wywiązać się ze swoich zawodowych i rodzinnych ról? Jaki wpływ na wykorzystywane strategie miał specyficzny moment biografii rodzinnej i zawodowej danego pracownika? Jak wcześniejsze doświadczenia biograficzne np. korzystanie z urlopu rodzicielskiego wpływało na postawy ojców i ich strategie w pandemii? Skupimy się nie tylko na indywidualnych strategiach w biografiach badanych ojców, ale również na szerszym kontekście instytucjonalnym, kulturowym i strukturalnym. Wskażemy jak czynniki takie jak kultura pracy, modele rodzicielstwa czy nierówności ekonomiczne i polityki rodzinne odbijają się w indywidualnych praktykach odnoszących się do opieki i kariery zawodowej badanych mężczyzn. Analiza wywiadów z ojcami – pracownikami korporacji wskazuje bowiem na realizację przez nich działań 'ratunkowych' i ad hoc w momencie kryzysu, które jednakże nie są podejmowane bez szerszej refleksji biograficznej.

Projekt Men in Care otrzymał wsparcie finansowe z Komisji Europejskiej w ramach Programme for Employment and Social Innovation „EaSI" (2014-2020) oraz projektu międzynarodowego współfinansowanego ze środków programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pn. „PMW" w latach 2019-2022; umowa nr 5127/EaSIPROGRESS/2020/2 z dnia 21.12.2020.

Nowe wzory konstruowania kariery zawodowej

MAGDALENA SMAK

Czas pandemii oraz postępująca automatyzacja mają istotny wpływ na przestrzeń i sposoby wykonywania pracy. Jeszcze przed 2020 rokiem dekompozycji ulega ścieżka „one job for life" – coraz więcej osób chce lub musi zmieniać wykonywany zawód, pandemia przyśpieszyła te zjawiska. Warto zatem analizować procesy społeczne, które mogą służyć jako mechanizmy adaptacyjne do nowych przestrzeni pracy. Tematem wystąpienia będą czynniki decydujące o tym, co obecnie potwierdza bycie „przydatną i kreatywną jednostką"? W jaki sposób gromadzone są nowoczesne „kredencjały", czy może są to już tylko „badge"?

Przedstawię krytyczną analizę teorii Collinsa (1979) w świetle wyników badań. Opiszę wyniki badania na reprezentatywnej grupie dorosłych Polaków dotyczące podejścia do potwierdzania kompetencji (IBE 2022). Z badania Uczenie się dorosłych Polaków (IBE 2020) wiemy, że ok. 70% dorosłych uczy się w sposób nieformalny, zarówno od współpracowników, jak i od członków rodziny i przyjaciół podczas wspólnego rozwijania pasji. Czy szukają oni potwierdzenia tych umiejętności, w celu zwiększenia swoich szans na rynku pracy? Czy motywacje do nauki są raczej związane ze sferą prywatną? W wystąpieniu zarysuję obraz nowych praktyk społecznych, które wytwarzają się w odpowiedzi na zachodzące zmiany w przestrzeni pracy. Odniosę się także do teorii chaosu karier (Pryor, Bright 2011).

Normalizacja prekaryzacji a kryzys pandemiczny. Przykłady biografii w gastronomii

AGATA KRASOWSKA

Kwestia „normalizacji prekaryzacji" oznacza zinstytucjonalizowane prawdopodobieństwa niepewnego zatrudnienia jako jednej z faz w biografiach (młodych pracowników) (Mrozowicki 2016). Toteż zachodzi pytanie czy pandemiczny i (post)pandemiczny kryzys społeczno-gospodarczy przyczynia się do dalszej „normalizacji" prekariatu, czy też odwrotnie, stwarza warunki, w których prekaryjność jest kwestionowana? Inaczej, ważne jest pytanie o to, jak pandemia wpływa na procesy normalizacji prekaryzacji młodych w gastronomii? W wystąpieniu zostaną poruszone kwestie relacji kryzysu pandemicznego w kontekście normalizacji prekaryzacji w odniesieniu do biografii młodych (18-34) pracowników w gastronomii. Zakładam, że społeczne konsekwencje kryzysu (post)pandemicznego jeszcze bardziej przyczynią się do prekaryzacji pracy. Toteż istotnym jest odpowiedź na kolejne pytanie: jakie są strategie pracowników gastronomii wykazujące odporność na kryzys pandemiczny ze względu na znaczenie zasobów biograficznych i społecznych? Wystąpienie będzie próbą zbudowania pomostu pomiędzy zakończonym niedawno projektem PREWORK – dotyczącym młodych niestałych pracowników w Polsce i Niemczech – a projektem COV-WORK dotyczącym zmian w organizacji pracy, zbiorowych stosunkach pracy i dyskursu o pracy oraz świadomości społeczno-ekonomicznej podczas pandemii i jej następstwa. W analizie wykorzystane zostaną wywiady biograficzne przeprowadzone wiosną i latem 2021 roku z młodymi pracownikami gastronomii w Polsce.

Being good employer for refugees? Reflections from field research on seasonal migration and strategies of farmers in Poland after Russian invasion of Ukraine in 2022

(WYŁOŻONY)

KAMIL MATUSZCZYK

For at least two decades, farmers in Poland have relied heavily on workers recruited from abroad (Górny and Kaczmarczyk 2018, 2020). The vast majority of the 137,000 workers employed in 2021 were seasonal workers from Ukraine, who usually take up employment for a few weeks, often agreeing to work under exploitative and unstable employment conditions (e.g. borrowing workers, working without a written contract or working 7 days a week). Although employers, as a result of the structural shortage of workers, have been forced to implement elements of socially responsible strategies for recruitment and retention in recent years (see Kroon and Paauwe 2014), there are still numerous examples of work in unsafe and precarious conditions (Fiałkowska and Matuszczyk 2021). However, this situation may change in 2022 , mainly due to the massive influx of refugees from Ukraine fleeing the aggression of Russian troops. Preliminary observations and interviews with fruit growers reveal, on the one hand, concerns about recruiting workers for fruit picking and increasing wage rates and, on the other hand, there may be examples of exploitation of workers who have been given temporary shelter.

The presentation aims to explain how the mass influx of refugees changes the functioning of farmers and thus agricultural production in Poland in 2022. The presentation will analyse the discourse that has emerged in the public space about the moral obligation of farmers and helping Ukrainians who have been saving Polish agriculture for many years. In addition, conclusions from in-depth interviews conducted in the first weeks of the war in Ukraine will be presented, as well as analyses from field research to be conducted in June-October 2022 in the Grójec district. This will be a continuation of research conducted by the author since 2019, which consists of participant observation on five farms (i.e. working together with Ukrainian workers, interviewing them and their employers) during intensive fruit or vegetable harvesting. Using the lens of the good employer (Rye and Scott 2020), I will show the structural determinants and impact of the new crisis on the daily practices and strategies of farmers employing Ukrainian workers. In doing so, I will shed new light on the problem of refugees in rural areas and how they are treated as seasonal workers, which is still poorly recognised in the literature (Kavak 2016; Pelek 2019).

Praktyki troski w życiu codziennym rodzin i związków intymnych

Numer: G16
Organizacja: Mariola Bieńko (UW), Iwona Taranowicz (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.019, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Życia Rodzinnego i Intymności

W każdej praktyce społecznej ujawniają się i aktualizują cechy życia społecznego (strukturalne, instytucjonalne, organizacyjne). W nowych studiach nad rodziną akcentuje się konieczność odejścia od zideologizowanej i normatywizującej koncepcji „rodziny" na rzecz poznania indywidualnych praktyk i narracji rodzinnych (Bernardes 1993; Morgan 1996; Gubrium i Holstein 1993; Gabb 2008). Rodzina rozpatrywana jest w odniesieniu do jej funkcji emocjonalnej, wyrażającej się w zestawie codziennych praktyk intymności, wsparcia i opieki. Odnoszą się one do rodzicielstwa, pokrewieństwa i małżeństwa oraz oczekiwań i zobowiązań, które związane są z tymi praktykami (Morgan 1996). Intymność

w związku opiera się często na tzw. cichej intymności (silent intimacy), którą tworzą takie praktyki, jak wspólne spędzanie czasu, dawanie wsparcia, dzielenie się dobrami materialnymi, wiedzą, sprawowanie opieki, fizyczne okazywanie uczuć. Praktyki troski zakorzenione są w strukturach emocji i przekonań praktykujących. Pojęcie troski kojarzy się w pierwszym rzędzie z opieką nad najbliższymi, jej konstytutywnym elementem jest relacyjny charakter oraz kontekstualność. Praktyczne wymiary troski, choć niekiedy niewerbalizowane, wręcz przezroczyste dla obserwatora zewnętrznego, skutecznie wiążą praktykujących ze sobą i z otoczeniem, są prawdziwym wyrazem bliskiej relacji oraz doświadczania intymności (Jamieson 2011). Troska wiąże się nie tylko z zaspokajaniem potrzeb, rozwijaniem podstawowych zdolności lub chronieniem przed bólem. To także uważność, wrażliwość, szacunek. Analiza zwyczajnych praktyk życia intymnego stanowi postulat badawczy nowych studiów nad rodziną, rzadko jednak jest stosowana jako narzędzie analityczne. A tymczasem to właśnie codzienne praktyki, tzw. „zwyczajne momenty" (ordinary moments) obrazują rozwój intymności w relacjach (Gabb, Fink 2015).

Proponowane obszary dyskusji analiz teoretycznych i empirycznych to m.in.:

- Głęboko zinternalizowane praktyki społeczne na warsztacie socjologa – wyzwania metodologiczne.
- Współczesne społeczne konstruowanie troski jako emocji i praktyki – znaczenia i atrybuty.
- Społeczne uwarunkowania potencjalnego zróżnicowania wzorów praktyk troski.
- Zakresy i uwarunkowania realizowania praktyk troski (w jakim zakresie i wobec kogo są realizowane).
- Troska o siebie versus troska o innych. • Praktyki troski w różnych typach związków.

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Troska o związek intymny w czasach pandemii na przykładzie mieszkańców Warszawy

ANNA LINEK

W dobie szeroko demonstrowanej niezależności jednostki i nieustannego akcentowania jej indywidualizmu bliski związek intymny bywa traktowany jako epizod, który trwa poniekąd „sam z siebie", czyli tak długo, ile partnerzy widzą w nim wystarczającą w ich subiektywnych ocenach dawkę płynącej z niego satysfakcji [Giddens, 2006; Bauman, 2007]. Jednocześnie jednak małżeństwo daje poczucie stałości i bezpieczeństwa wobec codziennych zagrożeń [Przybył, 2016; Szyszka, 2020] i niewątpliwie ma istotne znaczenie w biografii jednostki [Paprzycka, Mianowska, 2020], zwłaszcza w kontekście intymności i emocjonalności [Bieńsko, 2016, 2017; Szlendak, 2011; Szyszka, 2020]. Wyraźnie jednak jest ono traktowane nie jako instytucja, ale jako związek oparty na więzi osobowej małżonków, ich wspólnocie działań i pragnień [Kotlarska-Michalska, 1998], które w oczywisty sposób zakładają pewien rodzaj praktykowanej troski o związek. Należy jednak postawić znaki zapytania o jej konkretne przejawy, zwłaszcza w odniesieniu do wspomnianego indywidualizmu czy różnych uwarunkowań społecznych. Jednym z takich uwarunkowań, stała się w ostatnim czasie pandemia Covid-19. Sama pandemia, jak i zmiany, które wywołała, z pewnością stanowiły dla każdej bliskiej relacji rodzaj egzaminu, stawiając małżonków i partnerów wobec nie lada wyzwań, wśród których troska o ich związek stała się kluczem do przetrwania niejednej pojawiającej się trudności.

Podejmując problem zmian w relacjach małżeńskich i partnerskich wywołanych pandemią, zaproszono mieszkańców Warszawy do udziału w badaniu ilościowym o charakterze eksploracyjnym (online

z wykorzystaniem techniki CAVI), w którym postawiono badanym (n=606) m.in. pytania o praktyki wynikające z troski o związek. Były to pytania dotyczące możliwych zmian w zakresie ilości wspólnie spędzanego czasu, wspólnych rozmów, częstotliwości okazywania pozytywnych uczuć, podejmowania wspólnych aktywności, a także kwestii związanych z poczuciem bliskości i dynamiką życia seksualnego, jak też dzieleniem obowiązków domowych/rodzicielskich, które mogłoby przyczyniać się do zacieśniania relacji. Ponadto, respondentów poproszono o ocenę tego, czy sprawy codzienne i/lub zawodowe pochłaniają ich w czasie pandemii bardziej niż troska o związek i o możliwe negatywne konsekwencje życia razem w pandemii, takie jak większe zmęczenie i znużenie sobą nawzajem, mniejsze zaangażowanie w związek, częstsze kłótnie czy nawet rozpad związku.

Jak się okazuje, pandemia nie spowodowała wielkich zmian w obszarze relacji małżeńskich i partnerskich. Pewne zmiany dotyczyły jednak niektórych zachowań stanowiących wyraz troski o związek. Można jednak przypuszczać, że są to pewne stałe sposoby okazywania troski o partnera/ partnerkę i budowaną wspólnie relację, które zostały zintensyfikowane. Okazuje się, że najwięcej zmian zdeklarowano w odniesieniu do wzrostu wspólnie spędzanego czasu, częstotliwości wspólnych rozmów, okazywania pozytywnych uczuć i wzrostu poczucia bliskości. Jednak niektórzy badani przyznali, że czują się sobą zmęczeni i znużeni, częściej się kłócą i mniej angażują się w związek.

Proponowany referat ma na celu ukazanie zmian w obszarze praktyk związanych z codzienną troską o związek małżeński/ partnerski, jakie zaistniały w obliczu pandemii. Przedstawia uzyskane wyniki badań z uwzględnieniem zmiennych społeczno-demograficznych oraz pogłębione analizy wskazujące na możliwe dalsze interpretacje w kontekście podejmowanej aktualnie przez małżonków i partnerów troski o ich związek (podczas trwającej wciąż pandemii), jak i w perspektywie społeczeństwa przyszłości.

Siostrzeństwo w rodzinie, siostrzeństwo matek

SANDRA FRYDRYSIAK, MARTA MAJCHRZAK, WSPÓŁAUTORKI: PAULA PUSTULKA, AGNIESZKA KWIATKOWSKA

Siostrzeństwo jako praktyka troski traktowane jest w ramach ruchu feministycznego jako idea polityczna. Pojęcie to używane jest jako przeciwwaga dla rywalizacji, jaką narzuca kobietom patriarchalna kultura. Siostrzeństwo nawiązuje do więzi rodzinnych jako modelu pozytywnych relacji między kobietami, ale odnosi się przede wszystkim do wzajemnej pomocy i solidarności między kobietami niespokrewnionymi. Idea siostrzeństwa dotyczyć ma kobiet na całym świecie, niezależnie od narodowości, koloru skóry, statusu społecznego i materialnego, wieku, tożsamości psychoseksualnej, zawodu czy przynależności do organizacji politycznych. Praktykowanie siostrzeństwa to troszczenie się o innych.

W naszym wystąpieniu przyjrzymy się zakresom i uwarunkowaniom realizowania praktyki siostrzeństwa rozumianej jako praktyka troski w ramach rodziny w oparciu o wyniki dwóch projektów badawczych, stosując tak zwane podejście mieszane (mixed-methods). Pierwsze badanie ilościowe pt. „Siostrzeństwo – od idei do praktyki" zostało zrealizowane metodą CAWI w czerwcu 2021 r. na ogólnopolskiej próbie i jest autorstwa Marty Majchrzak i Sandry Frydrysiak. Drugi zestaw danych pochodzi z projektu NCN oraz GEMTRA "Tranzycja do macierzyństwa w trzech pokoleniach Polek" dr hab., prof. Uniwersytetu SWPS Pauli Pustułki, które to zrealizowane jest jako jakościowe badania podłużne w latach 2018-20221. W kontekście siostrzeństwa omówimy zależności, podobieństwa i różnice w biografiach, decyzjach i cechach trzech pokoleń powiązanych ze sobą członkiń rodzin, które zostały matkami w Polsce.

Wyniki przeprowadzonego przez nas badania ilościowego pozwoliły zmapować szereg uwarunkowań demograficznych, społecznych i politycznych mających wpływ na doświadczanie i wiarygodność tak rozumianego siostrzeństwa. Badanie pokazuje między innymi, że siostrzeństwo praktykowane jest najczęściej w ramach rodziny. 56% Polek

i Polaków obserwuje przejawy siostrzeństwa w swojej rodzinie, 49% w gronie swoich bliskich znajomych, a 44% w rodzinach swoich bliskich znajomych. Z kolei w projekcie GEMTRA wskazano na więzi rodzinne, jako odgrywające kluczową rolę w przejściach do macierzyństwa, czyli doświadczeniach zostania matką po raz pierwszy. Badane kobiety podkreślały wagę kobiecej pomocy, zarówno w zakresie wiedzy, jak i praktycznego wsparcia. Praktyki kobiecych więzi – i związanego z nim siostrzeństwa – łączyły kobiety nie tylko we wspólnotach krewniaczych, ale też w innych sieciach społecznych (lokalnych, zawodowych), co pokazuje pewną uniwersalność zjawiska.

Łącząc wyniki pozyskane z dwóch projektów, oferujemy bardziej kompleksowe ujęcie siostrzeństwa. Nasz wkład teoretyczny koncentruje się na siostrzeństwie matek jako pewnym obszarze zarówno słabo eksplorowanym, jak i społecznie ważkim. Pomimo zmian społecznych, to właśnie matki zakotwiczone w szerszych sieciach kobiecych są postrzegane jako odpowiedzialne za socjalizację. Matki spotykają się z licznymi oczekiwaniami społecznymi, narzucanymi im przez kody kulturowe i opresyjne ideologie rodzin (np. intensywne macierzyństwo czy ideał Matki-Polki), które dzięki siostrzeńskiemu wsparciu mogą być kontestowane i zastępowane ideami feministycznymi z korzyścią dla dobrostanu kobiet.

Praktyki troski w życiu codziennym opiekunów rodzinnych osób z chorobą Alzheimera

BEATA SZLUZ

Choroba przewlekła może być postrzegana jako zakłócenie biograficzne w historii życia jednostki. Chory człowiek, rodzina oraz inne osoby z sieci relacji społecznych wchodzą w odmienny układ interakcji. Zakłócenie biograficzne może być rozważane również w odniesieniu do opiekuna nieformalnego, rodzinnego. Choroba zaznacza się zatem jako jeden ze śladów biograficznych.

Pojęcie trajektorii pozwala zrozumieć sens pracy medycznej, jej organizację i problem, a także podkreśla procesualny charakter pracy. Odnosi się ono zatem nie tylko do przebiegu choroby, ale do wszystkich powiązanych prac, a także oddziaływania zarówno na pracowników, jak i na ich relacje, które dalej wpływają na zarządzanie przebiegiem choroby i losy osoby. Skonstruowanie koncepcji „pracy nad trajektorią", umożliwiającej objęcie socjologicznych wymiarów leczenia konkretnego przypadku chronicznie chorego pacjenta, pozwala skoncentrować się na społecznym kontekście pracy, a także na relacjach społecznych wpływających na pracę. Wykonanie zadań w życiu codziennym, warunkowanych przewlekłą chorobą, odbywa się w kontekście interakcji społecznych.

Ważnym zatem pojęciem w socjologii choroby przewlekłej jest „praca". Jest ona definiowana jako: „zespół zadań realizowanych przez jednostkę lub przez małżeństwo, samodzielnie lub wspólnie z innymi, mających na celu wykonanie planu działania ukierunkowanego na poradzenie sobie z jednym lub większą liczbą aspektów choroby oraz życia osoby chorej i jej partnerów". Funkcjonowanie i radzenie sobie z chorobą chroniczną jest ukierunkowane na zarządzanie tą chorobą w domu, natomiast problemy z tym związane są postrzegane w kategoriach pojęcia pracy. Przewlekłe chorowanie może być zatem analizowane w perspektywie socjotemporalnej. Pracę nad chorobą podejmują: osoba chora, rodzina, personel medyczny, mogą być również włączone inne osoby np. wolontariusze. Aktorzy negocjują i zawierają umowy w sprawie podejmowania oraz realizowania określonych zadań. Warunkiem efektywności tej pracy jest przygotowanie planów działania mających na celu zharmonizowanie i właściwe zorganizowanie czasu.

W sytuacji kryzysu wywołanego chorobą – odwołując się do perspektywy interakcjonizmu symbolicznego – interakcje pomiędzy chorym a innymi jej członkami rodziny można rozpatrywać jako negocjowanie porządku interakcyjnego. Może on przybierać rozmaitą formę w zależności od zasobów, którymi dysponuje rodzina. Determinuje różny przebieg

trajektorii choroby zarówno w wymiarze biologicznym, jak i psychospołecznym. Rodzina uwikłana w chorobę wypracowuje „strategie podstawowe", które mają na celu radzenie sobie z trudnościami w życiu codziennym. Wymagają one negocjowania, uzgodnień i dopasowania oraz zorganizowania działań, w tym uczestnictwa nie tylko rodziny, także krewnych, sąsiadów i pracowników ochrony zdrowia. Praca determinowana chorobą wpływa zatem na relacje chorego i innych zaangażowanych jednostek.

Celem przeprowadzonych badań było ukazanie świata społecznego opiekunów rodzinnych osób z chorobą przewlekłą, na podstawie narracji będącej subiektywną rekonstrukcją historii życia. Zmierzano do uchwycenia i zobrazowania następujących zagadnień i problemów: jakie są schematy wkraczania jednostek w świat społeczny opiekunów rodzinnych? jak definiują swoją sytuację? w jaki sposób funkcjonują doświadczając trajektorii biograficznej? jakie działania podejmują w związku z pełnioną rolą? jak kształtuje się współpraca ze znaczącymi innymi? Do przeprowadzenia badań wykorzystano autobiograficzny wywiad narracyjny – zaproponowany przez Fritza Schützego – który opracował metodę jako spójną koncepcję badań biograficznych. Zebrany materiał empiryczny (50 wywiadów) został poddany analizie, co umożliwiło udzielenie odpowiedzi na postawione pytania i sformułowanie wniosków, co pozwoliło na wzbogacenie posiadanej wiedzy o jakościowy aspekt analizy.

Życie rodzinne z chorobą psychiczną w tle – perspektywa rodziców osób chorujących na schizofrenię

MATEUSZ GLINOWIECKI

Choroba psychiczna, zwłaszcza tak poważna jak schizofrenia, może mieć wpływ na wiele aspektów życia – zarówno osoby nią dotkniętej jak i jej bliskich. Wystąpienie choroby psychicznej potrafi naruszyć (przynajmniej na jakiś czas) nawet najbardziej stabilny system rodzinny. W obliczu choroby psychicznej bliscy stają przed szeregiem wyzwań, z których najistotniejsze wydają się te polegające po pierwsze na udzieleniu choremu niezbędnej pomocy, po drugie na możliwie szybkim przywróceniu zachwianej równowagi i zapewnieniu normalnego funkcjonowania swojej rodzinie.

Jakie konsekwencje dla rodziny niesie za sobą choroba psychiczna? Który jej moment jest najtrudniejszy? Jakim obciążeniom poddawani są bliscy chorego? Jaka jest rola członków rodziny w procesie zdrowienia? W jaki sposób bliscy mogą pomóc choremu? W czym powinna przejawiać się ich troska?

Odpowiedzi m.in. na te pytania miały dać badania własne autora zrealizowane wśród: a) osób chorujących na schizofrenię, b) członków rodzin osób chorujących na schizofrenię, c) specjalistów towarzyszących chorym w procesie zdrowienia (razem 90 wywiadów). Miały one na celu dokonania socjologicznej analizy wzajemnego wpływu w triadzie: chory-rodzina-środowisko społeczne. Dodatkowe źródło analiz stanowią doświadczenia praktyczne autora z pracy w instytucjach psychiatrycznych i organizacjach pozarządowych, gdzie ma okazje prowadzić działania edukacyjne i terapeutyczne, zarówno dla osób chorujących psychicznie jak i ich rodzin.

Referat poświęcony jest trzem zasadniczym kontekstom troski, z jaką mamy do czynienia w przypadku towarzyszenia chorującemu psychicznie (dorosłemu) dziecku. Po pierwsze troska o chorego, mająca na celu zapewnienie mu niezbędnego wsparcia i doprowadzenie do poprawy stanu zdrowia. Po drugie troska o innych członków rodziny (np. zdrowe rodzeństwo), której celem jest zapewnienie im bezpieczeństwa oraz minimalizowanie negatywnych konsekwencji wynikających z choroby ich siostry czy brata. Po trzecie troska o samych siebie, która często, niesłusznie, schodzi na dalszy plan. Obciążenia emocjonalne, fizyczne, materialne i wszelkie inne (nazywane w literaturze „brzemieniem rodziny"), wynikające z opieki nad osobą chorującą psychicznie, bywają tak duże, że mogą powodować określone skutki także dla najbliższych chorego.

Troska o chorego powinna być zatem poprzedzona troską o innych członków systemu rodzinnego oraz troską o samego siebie. Doświadczenia praktyczne pokazują, że tylko wówczas możliwe jest realne i skuteczne wspieranie osoby chorej w trudnym i często wieloletnim procesie zdrowienia.

Funkcje i dysfunkcje nadopiekuńczości w perspektywie socjologicznej

(WYŁOŻONY)

MARIUSZ ZWARYCZ

Nadopiekuńczość jest specyficznym przejawem troski uwarunkowanym wieloprzyczynowo. W interpretacji zagadnienia dominuje narracja psychologiczna i psychiatryczna. Istotnym wkładem do zrozumienia współczesnego problemu nadopiekuńczości, występującego zwłaszcza w społeczeństwach rozwiniętych (do jakich aspiruje/należy Polska) jest wprowadzenie perspektywy socjologicznej.

Celem referatu jest zdiagnozowanie problemu nadopiekuńczości w Polsce:

* geneza – przyczyny historyczne, polityczne, ekonomiczne, kulturowe (społeczne)

* stan – problemy zwłaszcza młodego pokolenia wynikające z nadopiekuńczości ich opiekunów

* przyszłość – funkcjonowanie dzieci i młodzieży obciążonych nadopiekuńczością; funkcjonowanie społeczeństwa z taką warstwą: przemoc dzieci wobec rodziców

Problem fałszywej świadomości w kontekście troski, opieki i wychowania; Inwersja socjalizacji; „bańki" wychowawcze – nieadekwatne wobec rzeczywistości – czy właśnie nadążające za nią praktyki socjalizacyjno – wychowawcze składają się podjęcie zagadnienia funkcji/dysfunkcji nadopiekuńczości.

Praca opiekuńcza w relacjach między rodzeństwem w dzieciństwie i nastoletniości z perspektywy dorosłych sióstr i braci

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA DĘBSKA

W społeczeństwach zachodnich powszechnie akceptowanym modelem opieki nad nieletnimi dziećmi jest ten, w którym to rodzice odpowiadają za zaspokajanie ich potrzeb. Dorośli wykonują pracę opiekuńczą, a jeśli nie są w stanie jej wykonać samodzielnie, powinni wykorzystać inne możliwości zapewnienia dzieciom niezbędnej opieki, na przykład poprzez kupno usług opiekuńczych na rynku od innych dorosłych osób. Taka wizja podziału pracy opiekuńczej w rodzinach nie oddaje jednak złożoności tego zjawiska pod względem zróżnicowania aktorów społecznych, mogących podejmować się pracy opiekuńczej czy to z własnej woli, czy to wskutek narzucenia im tego obowiązku. Do tej grupy należy rodzeństwo.

Bracia i siostry również uczestniczą w wykonywaniu pracy opiekuńczej wobec siebie nawzajem. Jak wskazują badania, to jednak siostry częściej zajmują się rodzeństwem w dzieciństwie i nastoletniości niż bracia. W swoim wystąpieniu zaprezentuję, jakie aktywności mogą wchodzić w zakres pracy opiekuńczej wykonywanej przez rodzeństwo na rzecz (zwykle młodszych) braci i sióstr. Omówię również modele, w jakich praca opiekuńcza jest świadczona może być świadczona na rzecz rodzeństwa w okresie dzieciństwa i nastoletniości. Jednym z kluczowych wymiarów analizy pracy opiekuńczej w relacjach między rodzeństwem jest wzajemność (lub jej brak). Opieka może być świadczona wielostronnie (gdzie dzieci osiągnęły podobny poziom rozwoju) lub jednostronnie (gdy tylko jedno z dzieci, zwykle najstarsza siostra, wykonuje to zadanie). W obrębie modelu opieki wielostronnej wyróżniłam szczególny model

opieki kaskadowej, występujący w sytuacji, gdy w rodzinach z więcej niż dwójką dzieci siostry i bracia przejmują po sobie obowiązki opiekuńcze wobec kolejnych, młodszych dzieci. Drugim istotnym wymiarem jest tu intensywność opieki, jaką zmuszone są podejmować dzieci w sytuacji, gdy dorośli nie zaspokajają ich potrzeb. Zdarza się, że siostry obciążane są obowiązkami opiekuńczymi przekraczającymi ich możliwości. W takiej sytuacji nierzadko mamy do czynienia z tym, co w literaturze socjologicznej określa się niekiedy mianem matkowania (ang. mini-mothering), czyli sytuacją, gdy jedna z sióstr, przeważnie najstarsza, wchodzi w rolę matki wobec pozostałego rodzeństwa.

Praca opiekuńcza wykonywana przez rodzeństwo może zbliżać do siebie braci i siostry, a także budować poczucie sprawczości w jednostkach i wyposażać je w cenne umiejętności przydatne w dorosłym życiu. Może jednak ona również oddziaływać negatywnie zarówno na więzi między rodzeństwem, jak i na jednostki, np. poprzez utrudnianie osobie obciążonej opieką kontynuowania nauki.

Wystąpienie przygotowane zostanie na podstawie analizy 62 wywiadów jakościowych z dorosłymi osobami posiadającymi przynajmniej jedną dorosłą siostrę lub dorosłego brata.

Prywatność i polityczność rodzicielstwa – między codziennymi praktykami a normami życia publicznego

Numer: G35
Organizacja: Paula Pustułka (SWPS), Małgorzata Sikorska (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.018, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Życie rodzinne to jedna z tych sfer rzeczywistości społecznej, w której to, co „prywatne" zderza się z tym, co „publiczne" i polityczne. Doskonale to widać na przykładzie rodzicielstwa – zostanie matką/ojcem oraz opieka nad małymi dziećmi powodują redefinicje tożsamościowe oraz zmiany relacji w związku, a także sprawiają, że para jest zarówno adresatem „zewnętrznego" (m.in. państwowego) wsparcia, jak i podlega silniejszym przejawom kontroli społecznej.

Z jednej strony – relacje między jednostkami tworzącymi rodziny i wplecione w nie emocje, rodzinne rytuały i codzienne praktyki bez wątpienia należą do doświadczeń prywatnych i intymnych. Z drugiej strony – życie rodzinne podlega wielowymiarowym wpływom z zewnątrz. Oddziałują na nią m.in.: (1) normy i wzory społeczno-kulturowe oraz religijne (np. definiujące związki określane jako „rodziny" oraz takie, które są opisywane jako „alternatywne" dla rodzin); (2) dyskursy eksperckie i medialne (określające np. to, czym są „dobre" relacje, czy „dobre" rodzicielstwo); (3) polityki publiczne (które determinują warunki funkcjonowania rodzin w kontekście dostępu – lub jego braku – do usług publicznych, takich jak opieka i edukacja czy ochrona zdrowia); (4) rynek pracy (który kształtuje aktywność zawodową osób tworzących rodziny oraz wyznacza ramy równowagi praca-dom); (5) legislacje prawne (np. dotyczące praw dzieci i praw rodziców – tu dobrym przykładem może być chociażby wprowadzony w 2010 roku zakaz fizycznego karania dzieci przez rodziców/opiekunów) i – wreszcie – (6) rzadkie zdarzenia o powszechnych konsekwencjach (np. pandemia COVID-19).

Sfera życia rodzinnego jest wyjątkowo ważna zarówno dla jednostek (poziom mikro), jak i dla społeczności lokalnych i organizacji rynku pracy, polityków a także reprezentantów religii (poziom makro). To głównie w rodzinach ma miejsce reprodukcja – zarówno w sensie biologicznym, jak i w znaczeniu społecznego transferu norm, wartości i praktyk w przekazie międzypokoleniowym oraz w socjalizacji. Konflikty społeczne wokół rodzin doskonale pokazują narracje i polityki dotyczące

dzietności (np. 500+, „rodziny patologiczne", dyskurs o egoizmie bezdzietnych kobiet), a także niedostosowanie dyskursów prawnych do faktów społecznych (np. w przypadku nieheteronormatywnych praktyk intymności).

Nawiązując do hasła „prywatne jest polityczne", podczas obrad grupy chcemy skupić się na różnych zagadnieniach wzajemnych oddziaływań zewnętrznych norm, dyskursów i polityk oraz jednostkowych praktyk, doświadczeń oraz wyborów.

Do zgłaszania referatów zapraszamy autorki i autorów zarówno zainteresowane/nych teoretyczną refleksją, jaki i prowadzące/ych badania empiryczne na temat napięć między sferą prywatną i publiczną. Szczególnie zachęcamy do dyskutowania następujących zagadnień:

– szeroko rozumiane wpływy norm i wzorów społecznych, dyskursów eksperckich, polityk publicznych, warunków ekonomicznych i sytuacji na rynku pracy oraz legislacji na życie rodzinne a szczególnie na rodzicielstwo (macierzyństwo/ojcostwo);

– życie rodzinne w polityce i sferze publicznej – np.: strajki rodziców; ruchy społeczne (np. ojcowskie); upolitycznienie reprodukcji i rodzicielstwa; wpływ władzy na definiowanie rodziny;

– życie rodzinne w praktyce – strategie jednostek w obliczu wymienionych wyżej czynników np. alternatywne modele życia małżeńsko-intymnego; decyzje par i rodzin w zakresie podziału obowiązków domowych, opieki i urlopów; work-life balance; praktyki intensywnego rodzicielstwa;

– dzietność w ujęciu interdyscyplinarnym np. demograficzne determinanty dzietności; reprodukcyjne sprawstwo; bezdzietność;

– wpływ kryzysów społecznych na życie rodzinne i rodzicielstwo – np. wpływ pandemii na życie rodzinne, relacje genderowe i pokoleniowe.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

„Trochę jak saper". Sędziowie rodzinni o decyzjach w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej i przysposobienia.

EWA MACIEJEWSKA-MROCZEK

Przedmiotem moich analiz są opinie sędziów na temat sytuacji dzieci, które ostatecznie trafiają do adopcji w rodzinach niespokrewnionych, oraz ich rodziców, a także na temat roli sędziego w tym procesie. Interesowało mnie to, jak sędziowie interpretują drogę dziecka w „systemie": od pierwszych interwencji sądowych po orzeczenie przysposobienia. Wystąpienie powstało na podstawie wywiadów etnograficznych z sędziami rodzinnymi w okresie od października 2020 do stycznia 2021 i jest częścią większego projektu badawczego dotyczącego adopcji w Polsce.

Napięcie pomiędzy „prywatnym" a „politycznym" i rola polityk państwowych są istotnym składnikiem życia rodzinnego. Szczególnymi sytuacjami są zaś takie, w których państwo bezpośrednio interweniuje w rodzinę za pomocą swoich organów. Sędziowie rodzinni stanowią tę grupę, której interwencje istotnie wpływają na kształt i bieg życia rodzin. Niniejszy referat ma na celu przedstawienie i analizę perspektywy osób, które są „kluczowymi postaciami w trwającym i powtarzającym się procesie translacji prawa na praktykę" (Verzelloni 2012: 1) w obszarze życia rodzinnego. Sędziowie stanowią grupę o silnej pozycji społecznej i dużych możliwościach wpływania na rzeczywistość, a prawo, którego są wykonawcami, jest odbiciem zbiorowej świadomości grupy i z niej czerpie swoją świętość (Barshack 2000). Ich punkt widzenia na sytuację dzieci i ich rodzin należy więc uznać za bardzo istotny.

W relacjach sędziów, z którymi rozmawiałam, ważne były kluczowe momenty, punkty zwrotne w historii rodzin. Wyraźnie rysowało się napięcie pomiędzy niechęcią do radykalnych

interwencji, uzasadnioną chęcią ochrony istniejących relacji rodzinnych, a przekonaniem o konieczności interweniowania w imię przestrzegania norm prawnych oraz konieczności ochrony dziecka. Istotny okazał się sposób definiowania przez sędziów własnej roli w relacji z innymi aktorami – pracownikami systemu pomocy czy członkami rodzin dzieci. W narracjach sędziów często pojawiały się niejednoznaczne pojęcia, takie jak intuicja, empatia, wyczucie. Działania i decyzje, ujęte w ramy zhierarchizowanego, skodyfikowanego systemu, wiązały się, co interesujące, z dużą dozą umowności, zróżnicowania, a także niepewności. W moim referacie przedstawię napięcia, nieciągłości i paradoksy wynikające z często sprzecznych oczekiwań wobec sędziów i różnych ograniczeń w sposobach ich działania, ingerowania w życie rodzin.

Dziecko między rodziną biologiczną a zastępczą – wpływy norm i wzorów społecznych na tymczasowość pieczy zastępczej

MAGDALENA SZAFRANEK, MONIKA WIKTOROWICZ-SOSNOWSKA

W prawidłowo funkcjonującej rodzinie dziecko w naturalny sposób kształtuje wszystkie wymiary swego człowieczeństwa oraz uczy się postaw i zachowań społecznych. Jeśli rodzina nie jest w stanie zapewnić dziecku odpowiedniej opieki, to należy dla niej zorganizować wsparcie w środowisku lokalnym. Gdy także i to okaże się być niewystarczające lub nieefektywne, wtedy należy umieścić dziecko poza rodziną. Zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu pełnoletnich wychowanków, a także zadania w zakresie postępowania adopcyjnego określa Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej nie jest rozwiązaniem docelowym, dlatego też sąd opiekuńczy prowadząc postępowanie wykonawcze, regularnie (nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy) dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy, której celem jest ustalenie, czy istnieje możliwość powrotu dziecka do rodziny biologicznej. W przypadku, kiedy nie ma takiej możliwości a przesłanki powodujące umieszczenie dziecka w pieczy utrzymują się mimo udzielonej rodzicom pomocy, kolejnym krokiem jest podjęcie decyzji o wszczęciu postępowania z urzędu o pozbawienie rodziców dziecka władzy rodzicielskiej. W ostatnich latach wyraźnie zauważalna jest tendencja wzrostu liczby orzeczeń w zakresie pozbawienia, zawieszenia lub ograniczenia władzy rodzicielskiej, spadku liczby dzieci umieszczanych w rodzinach zastępczych na podstawie postanowienia sądu o ograniczeniu władzy rodzicielskiej oraz spadku liczby orzeczeń w zakresie przysposobienia.

Referentki w 2020 roku przeprowadziły badania mające na celu weryfikację przestrzegania zasady tymczasowości pieczy zastępczej w formach rodzinnych. W ich toku Szafranek i Wiktorowicz-Sosnowska prowadziły wywiady z wychowankami rodzin zastępczych, rodzicami zastępczymi orz ekspertami zaangażowanymi w organizację systemu pieczy zastępczej (sędziami rodzinnymi, kuratorami, pracownikami socjalnymi, pracownikami ośrodków adopcyjnych). Łącznie badaczki przeprowadziły 73 wywiady. Badania potwierdziły tezę, iż zasada tymczasowości pieczy zstępczej nie jest przestrzegana, a średni czas pobytu dziecka w pieczy zastępczej wynosi blisko 4 lata. Badania pozwoliły też na redefiniowanie zakresu prywatności rodzicielstwa biologicznego na podstawie odwołania do zdiagnozowanej sprzeczność między zasadą dobra dziecka i zasadą integralności rodziny. Badaczki wskazują w swoim referacie, że choć całość struktury normatywnej dotyczącej ochrony dobra dziecka pozostaje nienaruszona, to podlega ona procesowi dyspersji, a poszczególne jej elementy ulegają modyfikacji. W wyniku tego procesu normy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, które mają chronić dobro dziecka działają na rzecz integralności rodziny, osiąganej kosztem dobra dziecka. Powołując się na dane uzyskane w toku analizy Szafranek i Wiktorowicz-Sosnowska wskazują na różnice odnoszące

się zarówno do subiektywnego rozumienia rodziny, jak i obiektywnego jej charakteru wynikającego z norm prawnych i społecznych.

„U mamy" i „u taty", czyli u siebie. Dom i rodzina z perspektywy dzieci wychowujących się w opiece naprzemiennej

MARIA REIMANN

Opieka (piecza) naprzemienna to model sprawowania opieki po rozstaniu rodziców, w którym dziecko mieszka porównywalną ilość czasu na zmianę w domu matki i w domu ojca. „Porównywalna ilość czasu" dla niektórych badaczek i badaczy oznacza podział pół na pół, według innych o opiece naprzemiennej można mówić, kiedy dziecko mieszka z jednym z rodziców siedemdziesiąt, a z drugim trzydzieści procent czasu. Ten model podziału opieki jest coraz bardziej popularny wśród rozstających się par w Europie (najwięcej, około trzydzieści procent dzieci rozwiedzionych rodziców, mieszka w ten sposób w Belgii i w Szwecji), a także – choć brak tutaj dokładnych danych – w Polsce.

Od marca 2021 roku prowadzę badania wśród dzieci wychowujących się w opiece naprzemiennej w Polsce. W swoim wystąpieniu chciałabym opowiedzieć o tym, jak dzieci doświadczają takiego sposobu mieszkania, co myślą o rodzinie i o domu, a także jak ich zdaniem powinno wyglądać życie rodziny po rozstaniu rodziców. Będę się też zastanawiać, na ile (i jak) opinie dzieci mogą zostać wzięte pod uwagę w kształtowaniu polityk społecznych i prawa.

Dzieci, z którymi rozmawiałam znajdują się w sytuacji specyficznego napięcia: ich codzienne doświadczenie pod wieloma względami stoi w sprzeczności z tym, jak wyobraża sobie świat społeczeństwo, w którym żyją. Przekonanie o tym, że dom jest tylko jeden, wydaje się być w społeczeństwie równie głęboko zakorzenione jak przekonanie, że jedna jest matka czy ojczyzna. Tymczasem wielu z moich rozmówców i rozmówczyń twierdzi, że dom mamy i dom taty są dla nich tak samo „domem". Podobnie tam, gdzie moje rozmówczynie i moi rozmówcy widzą swoją – jedną, choć niemieszkającą razem – rodzinę, inni ludzie (często nie wyłączając rodziców) widzą dwie oddzielne rodziny – np. nową rodzinę matki i nową rodzinę ojca. I wreszcie, to, co dla dzieci, z którymi rozmawiałam jest zwyczajną – raz mniej, raz bardziej szczęśliwą – rodziną, przez społeczeństwo często oceniane jest jako rodzina „rozbita" i stanowiąca zagrożenie dla bezpiecznego rozwoju dziecka.

W swoim wystąpieniu pokażę, jak dzieci – które są oczywiście świadome, że ich sytuacja jest przez innych postrzegana jako odbiegająca od normy i często to właśnie karcący lub zatroskany wzrok innych jest dla nich źródłem niepokoju i trudności – doświadczają tego napięcia, co o nim mówią i jak sobie z nim radzą. Przedstawię też katalog zasad, którymi, zdaniem dzieci, powinny się kierować mieszkające w dwóch domach rodziny, żeby dzieciom dobrze się w nich żyło. I wreszcie postawię pytanie: jakie konsekwencje miałoby uznanie doświadczeń i przemyśleń dzieci za równie ważne, jak doświadczenia i przemyślenia dorosłych? Jak dopuszczenie dziecięcego głosu wpłynęłoby na nasze myślenie o rodzinie i domu? A co za tym idzie – na podejmowane przez nas decyzje, zarówno na poziomie indywidualnych wyborów, jak i na poziomie dyskursu publicznego i stanowienia prawa.

Dzietność jako przedmiot oddziaływania polityk publicznych państwa, czyli co zostało z pronatalistycznych założeń programu „Rodzina 500 plus"

IZABELA KAŹMIERCZAK-KAŁUŻNA

Od trzech dekad wskaźnik dzietności w Polsce utrzymuje się znacznie poniżej poziomu prostej zastępowalności pokoleń, a długoterminowe prognozy demograficzne nie

zapowiadają rychłej poprawy w tym obszarze. Podejmowane przez kolejne rządy próby zmiany tej sytuacji poprzez modyfikowanie założeń polityki prorodzinnej i wprowadzanie pronatalistycznych (czy rzeczywiście?) rozwiązań okazały się mało efektywne. Dotyczy to również uruchomionego w 2016 roku programu „Rodzina 500+", który definiowany był przez jego twórców przed wszystkim jako antidotum na demograficzną zapaść Polski. Po początkowym wzroście wskaźnika dzietności w latach 2016-2017 (niekoniecznie zresztą będącym skutkiem oddziaływania ww. programu), ponownie jednak nastąpił jego spadek. Wyniki przeprowadzonych analiz wskazują, że pozytywny wydźwięk programu w zasadzie ogranicza się do sfery socjalnej – nowe świadczenie wychowawcze poprawiło sytuację materialną znacznej części gospodarstw domowych z dziećmi i (współ)przyczyniło się do redukcji ubóstwa w tej kategorii rodzin. Wskazywane jednak jako naczelne cele prodemograficzne nie są realizowane, co więcej, od końca roku 2017 Polki coraz rzadziej decydują się urodzić dziecko i trend ten wydaje się utrwalać. Według wstępnych danych GUS rok 2021 był pod względem liczby urodzonych dzieci najgorszym od II wojny światowej.

Co zadecydowało o tym, że sztandarowy program rządów PIS, mimo szumnych zapowiedzi w zakresie podnoszenia dzietności w Polsce, nie przynosi oczekiwanych rezultatów? Dlaczego próby ingerowania w tę sferę życia niemal wyłącznie poprzez transfery finansowe są wysoce nieefektywne? Dlaczego wreszcie z perspektywy promowania rodzicielstwa przeciwskuteczne wydaje się być przenoszenie akcentów w debacie nad dzietnością ze sfery prywatnej (jednostkowej, rodzinnej) na publiczną (polityczną, państwową)?

W referacie zaprezentowane zostaną zarówno uwarunkowania demograficzne wyżej zasygnalizowanych procesów (wynikające m.in. z sukcesywnie malejącej liczebności kobiet w wieku rozrodczym), jak również czynniki społeczno-kulturowe, w tym m.in. będące efektem drugiego przejścia demograficznego, zmiany w realizowanych modelach rodziny i dzietności, które znajdują odzwierciedlenie w preferencjach i postawach Polek i Polaków wobec prokreacji.

Autorka podejmie również próbę odpowiedzi na pytanie, jakie znaczenie w utrwalaniu się negatywnych trendów demograficznych (w skali makro) i odkładaniu decyzji o dziecku lub rezygnowaniu z jego posiadania (w skali mikro) mają aktualne wydarzenia i kryzysy społeczne, które są dziś mocno obecne w dyskursie eksperckim i medialnym, np. wywołana przez pandemię i jej kolejne fale szeroko rozumiana niepewność co do przyszłości (własnej, własnego dziecka czy rodziny), niepewność zatrudnienia; obawy związane z własnym zdrowiem, z dostępem do usług zdrowotnych w czasie pandemii, ich jakością; obniżenie standardów związanych z prowadzeniem ciąży i samym porodem (np. problemy z obecnością osób bliskich w czasie pobytu w szpitalu) czy wprowadzony w 2020 roku zakaz aborcji, itp.?

Konstruowanie rodziny w systemie pomocy społecznej

(WYŁOŻONY)

MATEUSZ TROCHYMIAK

Celem wystąpienia będzie prezentacja sposobu konstruowania rodziny w działaniach ośrodków pomocy społecznej w Polsce. Ustawa o pomocy społecznej definiuje rodzinę bardzo ogólnie jako „osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące". Jednym z celów działań ośrodków pomocy społecznej jest przystosowanie rodziny do samodzielnego funkcjonowania, obejmującego, m.in. zaradność finansową czy opiekuńczo-wychowawczą.

Katalog instrumentów, którymi pomoc społeczna udziela wsparcia, może przybrać formę warunkową, m.in. kontrakty socjalne czy indywidualne plany pomocy; lub formę działań edukacyjno-wychowawczych, tj. praca socjalna, porady, czy treningi. Proces świadczenia wsparcia jest jednocześnie procesem „formatowania" rodziny i jej członków do norm zachowania rozpoznawanych wśród pracowników pomocy społecznej jako „właściwe". Normy te z jednej

strony określają cele wsparcia rodziny, np. wyznaczają kierunki programów edukacyjnych; a z drugiej są wkomponowane w reguły świadczenia wsparcia, np. warunkują dostęp do zasiłków od wykonywania określonych obowiązków domowych czy rodzicielskich.

Wystąpienie będzie prezentowało wyniki badania, którego przedmiotem było sposoby stosowania ww. instrumentów wsparcia przez pracownice socjalne i asystentki rodziny, pracujące bezpośrednio z rodzinami korzystającymi z pomocy społecznej. Postawione pytania dotyczyły, m.in. modelu rodziny konstruowanego w ramach porządku prawnego pomocy społecznej, sposobu jego interpretacji i implementacji w praktykach pracownic socjalnych oraz asystentek rodziny, a także negocjowania z beneficjentami ról i podziałów w ramach obowiązków domowych.

Koncepcja badania odwołuje się do literatury „biurokracji pierwszego kontaktu", która przyjmuje, że rzeczywiste efekty polityk publicznych kreują pracownicy mający bezpośrednią styczność z obywatelem, posiadający swobodę podejmowania decyzji o dostępie do i kształcie usługi, tj. pracownicy socjalni, nauczyciele czy policjanci (Lipsky 2010, Zacka 2017). Porządek normatywny, wyrażany przepisami i procedurami prawa podlega rekonfiguracji przez pracowników „pierwszego kontaktu" i jest dostosowany do potrzeb konkretnej sytuacji i działania z beneficjentem/ petentem. Rekonfiguracja oznacza nadanie sensu danej praktyki zgodnie z własnymi przekonaniami na temat tego co „słuszne" i „właściwe" w zakresie podejmowanego działania. Dlatego też prywatne przekonania pracownic socjalnych/ asystentek rodziny dotyczące podziału ról, zakresu obowiązków domowych, sposobów wychowania dzieci itd. mają istotne znaczenie dla skonfigurowania świadczonej usługi i norm, które wyraża. Założono też, zgodnie z koncepcją praktykowania rodziny (Sikorska 2019), że członkowie rodzin aktywnie „działają" a nie tylko odtwarzają role, i podejmują się negocjacji z pracownicami/asystentkami zadania, role i obowiązki domowe.

Badanie opiera się na wywiadach z pracownikami socjalnymi, asystentami rodziny oraz rodzinami będącymi pod ich „opieką" realizowanego w latach 2018 – 2021 w ramach grantu NCN „Rola transferów socjalnych w gospodarstwach domowych klientów pomocy społecznej w Polsce".

Potrzeby osób sprawujących opiekę nad osobami zależnymi a rozwiązania z zakresu rynku pracy – raport z badań

(WYŁOŻONY)

OLGA KOTOWSKA-WÓJCIK

Wartość pracy i pozostawania aktywnym staje się współcześnie priorytetem dla wielu osób. Pod względem demograficznym społeczeństwa starzeją się, a stan zdrowia seniorów nie ulega poprawie, pomimo postępów w medycynie. Komisja Europejska podkreśla, że świadczenie opieki stanowi wyzwanie długookresowe, równoległe do życia zawodowego, nawet dla osób w wieku emerytalnym. Coraz częściej osoby w wieku produkcyjnym świadczą opiekę osobom nieletnim ale i seniorom – jest to zjawisko „sandwich generations".

Z badania pt: European Quality of Life Survey przeprowadzonego przez Eurofound wynika, że wśród Europejczyków pracujących zawodowo aż 49% kobiet i 41% mężczyzn co najmniej raz w tygodniu opiekuje się lub pomaga w edukacji dzieciom. Przy czym w grupie wieku 25-34 lata odpowiednie odsetki dla kobiet i mężczyzn wynoszą: 52% i 32%, a w grupie wieku 35-49: 66% i 60%. Z kolei 19% Europejek i 15% Europejczyków opiekuje się co najmniej raz w tygodniu niepełnosprawnymi lub chorymi członkami rodziny, sąsiadami lub przyjaciółmi. Sytuacja taka dotyczy najczęściej osób w wieku 35-49 lat (18% kobiet i 14% mężczyzn) oraz w wieku 50-64 lata (27% kobiet i 17% mężczyzn). Prowadzone od lat systematycznie badania budżetu czasu ludności wskazują, że dzienny czas poświęcany na obowiązki opiekuńcze wzrastał.

Problem godzenia życia zawodowego z rodzinnym, zwłaszcza w zakresie wypełniania obowiązków opiekuńczych, staje się jednym

z najbardziej istotnych czynników wpływu na podejmowanie aktywności zawodowej. Stanisława Borkowska wskazuje, że równowaga pomiędzy życiem zawodowym a rodzinnym (Work-Life Balance) występuje wtedy, gdy „praca nie zawłaszcza życia pozazawodowego, w szczególności zaś czasu wypoczynku człowieka i odwrotnie, gdy życie pozazawodowe nie dzieje się kosztem jej" .

Dnia 20 czerwca 2019 została przyjęta Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1158, zwana powszechnie dyrektywą unijną „Work-Life Balance". Regulacje zawarte w tym dokumencie, muszą zostać wprowadzone przez wszystkie kraje członkowskie do dnia 2 sierpnia 2022 roku. Wiele z zaproponowanych w dyrektywie rozwiązań funkcjonuje już w polskim systemie prawnym, z kolei niektóre muszą zostać wdrożone. Powstaje jednak pytanie czy przepisy te odzwierciedlają potrzeby osób pracujących zawodowo i jednocześnie opiekujących się zależnymi członkami swoich rodzin?

W proponowanym referacie zamierzam przedstawić analizę potrzeb pracowników będących jednocześnie opiekunami osób zależnych (dzieci lub osób starszych) w zakresie rozwiązań ułatwiających łączenie tych dwóch sfer życia (badanie ilościowe – ankieta internetowa CAWI – dystrybuowana online). W zrealizowanym przez zespół z UKSW w Warszawie badaniu zastosowano pytania dotyczące sytuacji rodzinnej oraz zawodowej respondentów. Szczegółowe pytania dotyczące sytuacji rodzinnej, zasobów mieszkaniowych, banków czasu rodzinnego oraz kapitału społecznego bliskich osób pomogą oszacować możliwości respondentów w zakresie wypełniania obowiązków opiekuńczych i pielęgnacyjnych, a opinie na temat najbardziej potrzebnych rozwiązań prawnych wzmocnią postulaty wprowadzania nowych regulacji i rozwiązań w zakresie opisanych problemów.

Biały rynek – instytucjonalne i społeczne wymiary dzielenia się mlekiem ludzkim

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA GAWROŃSKA

Żywienie niemowląt stanowi obszar, w którym przenikanie się prywatności i polityczności rodzicielstwa jest szczególnie dobrze widoczne. Polityka państwa, przynajmniej na poziomie deklaratywnym, nakierowana jest na ochronę karmienia piersią, jako najoptymalniejszego sposobu żywienia niemowląt. Proste stwierdzenie WHO i UNICEF-u (2003) „większość kobiet może i powinna karmić piersią" nie oddaje jednak złożonej rzeczywistości społecznej współczesnych rodziców i opiekunów, wśród których nie wszyscy mogą lub chcą karmić piersią. W Polsce, podobnie jak w wielu innych miejscach na świecie, coraz popularniejsze staje się dzielenie mlekiem ludzkim: zarówno sformalizowane, za pośrednictwem profesjonalnego banku mleka, jak i nieformalne, w przestrzeni mediów społecznościowych. Praktyki związane z dzieleniem się mlekiem ludzkim – nieformalny milksharing, donacja do banku mleka czy sprzedaż – stanowią zarówno intymną decyzję zaangażowanych w nie jednostek, jak również część sfery publicznej i politycznej agendy. Banki mleka ludzkiego stanowią często element publicznego systemu opieki zdrowotnej, a dostęp do mleka pochodzącego od zdrowej, przebadanej dawczyni wobec braku mleka biologicznej matki dla pewnych grup niemowląt stanowi element postępowania terapeutycznego. Nieformalny milksharing podlega procesom wewnętrznej regulacji i kontroli społecznej ze strony uczestników tej praktyki. Jednocześnie bywa publicznie krytykowany jako potencjalnie niebezpieczny proceder.

Celem wystąpienia jest opis instytucjonalnych i społecznych wymiarów dzielenia się mlekiem ludzkim w Polsce. Przedstawione zostaną wyniki analiz dokumentów źródłowych w celu opisu, w jaki sposób państwo ingeruje w te praktyki, a także wywiadów eksperckich z osobami pracującymi w sektorze opieki nad matką i dzieckiem, nakierowane na odpowiedź na pytanie na ile te działania państwa są skuteczne, a także z jakimi problemami społecznymi się wiążą.

Radykalizacja. W Polsce, czyli wszędzie

Numer: G80
Organizacja: Paweł Kuczyński (CC), Mikołaj Rakusa-Suszczewski (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 2/20, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Tytuł książki Edwina Bendyka, „W Polsce, czyli wszędzie", trafia w sedno, jeśli myślimy o „nowych formach życia społecznego wyłaniających się z dzisiejszego zamętu". Najważniejsze problemy współczesnego świata, dotyczą także Polski. Obok populizmu i autorytaryzmu, kryzysu klimatycznego czy pandemii, odnotowujemy – również w Polsce – nasilający się proces radykalizacji, który obejmuje różne grupy społeczne. Co istotne, radykalizacja staje się udziałem klasy średniej.

Radykalizację lokujemy „bliżej ziemi", tj. na niższym poziomie, niż populizm, czy polaryzacja, tak często przywoływane, jeśli idzie o współczesne polskie społeczeństwo. Taki „oddolny" punkt widzenia przyjęli badacze, uczestniczący w międzynarodowym projekcie Dialogue About Radicalization and Equality, koordynowanym przez University of Manchester. Badając różne środowiska, od Malty i Grecji po Polskę i Norwegię, socjologowie byli zgodni co do tego, że radykalizację warto i należy badać na poziomie grup i jednostek.

Nawiązując do tematyki Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego w 2022 roku, warto zwrócić uwagę na fakt, że „społeczeństwem w chorobie" staje się to społeczeństwo, w którym stosunkowo nieliczne zradykalizowane środowiska (do których należą w Polsce np. kubowi kibice piłkarscy), mają nieproporcjonalnie duży udział w kształtowaniu się nastrojów społecznych, dających się objąć wspólnym mianem nie-pokoju. Poziom obserwacji, który określamy jako mezzo, chcemy kontynuować w naszej grupie tematycznej. Główne pytania związane z procesem radykalizacji w Polsce i na świecie, są następujące:

W jaki sposób przebiega proces radykalizacji, czy składają się na ten proces określone etapy, które można i należy poddać badaniu, kierując uwagę na wybrane środowiska i grupy społeczne?

Czy niezbędnym składnikiem radykalizacji jest zawsze przemoc – symboliczna i/lub fizyczna?

W jakich okolicznościach grupa lub grupy zradykalizowane stają się częścią sceny politycznej i/lub aktorem politycznym?

Jak dużą rolę w procesie radykalizacji mają portale społecznościowe? Czy wśród nich są takie, które są „naturalnym środowiskiem" dla radykalizujących się grup?

Czy i jaka jest różnica pomiędzy radykalizmem i ekstremizmem?

Czy radykalizacja jest koniecznym warunkiem terroryzmu?

W jakim stopniu wyjaśnienie zjawiska radykalizacji można znaleźć w teoriach nowych ruchów społecznych?

Uważamy, że tematyka badawcza skierowana na proces radykalizacji, powinna koncentrować się czynnikach sprzyjających dynamice tego zjawiska, uwypuklając jego procesualny charakter. Mało owocne wydaje się w związku z tym operowanie dychotomicznym lub gradacyjnym podziałem na środowiska radykalne i nieradykalne, o ile nie będziemy śledzić sposobu w jaki zmieniają się w czasie.

Chcemy szukać odpowiedzi na powyższe pytania sięgając po wyniki badań terenowych i prace teoretyczne. W zachodniej socjologii (np. we Francji), przybywa badań i opracowań związanych ze zjawiskiem radykalizacji. W Polsce jest ich względnie niewiele, ale należy się spodziewać, że zainteresowanie tą problematyką będzie rosło. Socjologowie na całym świecie podejmują próby refleksji teoretycznej nad radykalizmem i radykalizacją.

Chcąc powiązać poszukiwania badawcze z teorią, chcemy zaproponować międzyośrodkową grupę tematyczną, która opiera się na porozumieniu

i współpracy z jednej strony „empiryka”, czyli koordynatora polskiej części empirycznego projektu DARE, a z drugiej strony „teoretyka”, to jest autora wydanej niedawno pracy habilitacyjnej, która nosi tytuł „Cień radykalizmu. Pojęcie radykalizmu w świetle teorii ruchów społecznych”.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Między ideą i praktyką antropologii radykalnej

MIKOŁAJ RAKUSA-SUSZCZEWSKI

Przyszłość zdaje się niepewna i niepokojąca. Rożne odmiany radykalizmu wskazywane są jako potencjalna przyczyna rozkładu i ostatecznej destrukcji. Potwierdza to historia samego pojęcia „radykalizmu” utożsamianego dziś niemal wyłącznie z groźnymi manifestacjami ekstremizmu, ruchami przemocy i reakcji, czy terroryzmem, który wiedzie do konfliktów i wojen. W tej wykładni radykalizmu nie ma już miejsca na ruchy modernizacji i postępu, choć pierwotnie tzw. „powrót do korzeni”, zawierający się w źródłach tego słowa, zawierał aspiracje tworzenia lepszego świata. Dotyczyło to zarówno „burżuazyjnego radykalizmu” J. Benthama, co „arystokratycznego radykalizmu” Nietzschego. Teoretyczne analizy, które odnaleźć można np. w pracach nieżyjącej już Grażyny Żurkowskiej, czy też moich własnych, zawartych w książce Cień Radykalizmu; Pojęcie Radykalizmu w świetle teorii ruchów społecznych, pozwalają również dostrzec pewne trwałe cechy radykalnej osobowości, a tym samym zarysować zręby antropologii radykalnej całkowicie odmiennej od tej, która dominuje nie tylko w wyobrażeniach potocznych, ale i badaniach naukowych. W proponowanym przeze mnie wykładzie pragnę się podzielić wynikami moich badań w tym zakresie.

Radykalizacja jako nostalgia. Polityczna retrotopia narodowego populizmu

LECH SZCZEGÓŁA

Referat przedstawia analizę socjo-kulturowych źródeł współczesnej popularności nacjonalistycznej wersji populizmu (alt right, right wing populism). Jest próbą wyjaśnienia radykalizmu przekazu oraz stylu działania oferowanego przez ruchy określane jako prawicowy populizm. Celem analizy jest wskazanie cech kontekstu przemian kultury politycznej, który sprzyja polaryzacji opcji i wyborów/preferencji światopoglądowych prowadzących do fenomenu tzw. wojen kulturowych. Analiza polskiego przypadku, jego specyfiki ma pokazać lokalne i uniwersalne mechanizmy ich przebiegu.

Uzasadnianie przemocy politycznej. Między regulacją społeczną a integracją społeczną.

JACEK MAZURCZAK

Praca naukowa, którą chciałbym zaprezentować, jest pierwszą publikacją z serii artykułów poświęconych radykalizacji pn. „Radykalizacja. Studium z socjologii. Między regulacją społeczną a integracją społeczną”. Cykl ten stanowi próbę analizy procesu radykalizacji w oparciu o teorię Émile’a Durkheima, a więc poza dominującym nurtem badań prowadzonych w tym obszarze, które zwykle odwołują się do teorii ruchów społecznych. W pierwszym artykule chciałabym przyjrzeć się uzasadnianiu przemocy politycznej, natomiast w kolejnych artykułach przyjrzę się występowaniu skrajnie prawicowych protestów i aktów terroru. Wybór uzasadniania przemocy politycznej jako zmiennej zależnej podyktowany jest z jednej strony chęcią uchwycenia

wczesnych etapów radykalizacji (które odnoszą się w większym stopniu do opinii niż działań), a z drugiej strony uznawany jest w literaturze za kluczowy dla radykalizacji.

Podobnie jak w innych artykułach z tej serii, wyjaśniam uzasadnianie przemocy politycznej, wykorzystując ramę teoretyczną inspirowaną przełomową książką Émile'a Durkheima o samobójstwie, która obejmuje wymiary regulacji społecznej i integracji społecznej. Będę traktował regulację społeczną jako kontinuum pomiędzy brakiem lub konkurującymi ze sobą porządkami normatywnymi (anomia) a opresyjnym narzucaniem norm (fatalizm). Z kolei integrację społeczną będę rozumiał jako napięcie między altruizmem, tj. stanem normatywnym, w którym jednostka podporządkowuje własne cele celom zbiorowym, a egoizmem, kiedy dominuje skrajny indywidualizm.

Empiryczną część pracy stanowić będzie model wielopoziomowy zbudowany na podstawie danych z European Values Study, w którym wyjaśnię uzasadnienie przemocy politycznej w Europie za pomocą wskaźników mierzących regulację społeczną i integrację społeczną, skonstruowanych za pomocą zestawu stwierdzeń odnoszących się m.in. do akceptacji zachowań związanych z dobrem publicznym (takich jak oszukiwanie na podatkach czy unikanie opłat za przejazd komunikacją miejską) czy przywiązania do kraju.

Rozstrzygnięcie zależności pomiędzy radykalizacją a regulacją społeczną i integracją społeczną wydaje się ważne, zarówno z punktu widzenia potrzeb badań podstawowych jak i stosowanych. Umożliwi ono stwierdzenie w jakim stopniu proces radykalizacji odwołuje się do odrzucenia normy społecznej, jaką niewątpliwie jest zakaz stosowania przemocy w celu wpływania na sprawy publiczne, a w jakim stopniu odnosi się do gry czynników, które wypychają jednostki ze społeczeństwa i przyciągają je do środowisk ekstremistycznych. Wyrażam nadzieję, że wskazówki płynące z tego badania pozwolą zaprojektować trafniejsze programy przeciwdziałające radykalizacji, które powinny obejmować odpowiednią mieszankę środków regulujących i integrujących jednostki zagrożone tym procesem.

Antygender – nowy ultraradykalny ruch społeczny?

IZABELA DESPERAK

Światowy ruch antygender posiada swoją wschodnio- i środkowoeuropejską specyfikę, który każe mu się przyjrzeć ze względu na jego związki z transformacją systemów politycznych w kierunku niedemokracji. Wymierzony w równość kobiet i mężczyzn, prawa mniejszości, prawa osób LGBT+, prawa reprodukcyjne itd. wiąże się z najgroźniejszymi odmianami współczesnych radykalizmów. Zwłaszcza w Europie Środkowo-Wschodniej , choć nie tylko, odnosi realne polityczne sukcesy, stając się częścią państwowych polityk – co pokazuje między innymi Timothy Snyder w Drodze do niewolności, niekoncentrujący się wyłącznie na rosyjskim kontekście. Przykład homofobicznych polityk państwowych dotyczy nie tylko Rosji, ale i należących do Unii Europejskiej Polski czy Litwy. Polskim sukcesem ruchu antygender jest wprowadzenie jednego z najsurowszych w Europie praw antyaborcyjnych. Analizy dotyczące tego zwrotu w kierunku europejskich transformacji prowadzone są na poziomie lokalnym (Maciej Duda, Klementyna Suchanow) i europejskim (Agnieszka Graff i Elżbieta Korolczuk, Neil Datta, Roman Kuhar i David Paternotte), i przez badaczki i badaczy reprezentujących różne dyscypliny oraz podejścia. Inne ujęcia ujmują to zjawisko w kontekście refleksji nad skrajną prawicą, czy alt-right, odwołują się również do feministycznej refleksji nas backlashem, politycznym ujęciem de-demokratyzacji, nowego autorytaryzmu czy wykluwania się demokracji nieliberalnej. Badacze tego zjawiska zwracają uwagę na trudności metodologiczne i teoretyczne w jego klasyfikacji wynikające z jego programowej tajemniczości, i skrywania się jego istoty za PR-owo skutecznymi fasadami, stad konieczność jego dalszych badań, w których obok typowych metod badań socjologicznych i politycznych sprawdza się jak dotąd dziennikarstwo śledcze (Datta, Korolczuk, Anna Mierzyńska). Czy można potraktować

go jako nowy ultraradykalny ruch społeczny, czy też, jak twierdzą niektórzy badacze, jest to spisek ukrytych aktorów pociągających za niewidzialne sznurki – to pytanie warto zadać, nawet jeśli odpowiedzieć na nie w sposób jednoznaczny i rozstrzygający jest niełatwo.

Struktura możliwości politycznych a ewolucja protestów rolniczych w Polsce w XX i XXI wieku.

(WYŁOŻONY)

GRZEGORZ FORYŚ

Główne pytanie badawcze zawarte w referacie brzmi: w jakim stopniu zmieniająca się struktura możliwości politycznych w trzech okresach historycznych w Polsce determinowała organizacyjny wymiar protestów chłopskich i rolniczych? Zdaniem autora wpływ ten był ograniczony, choć przemodelował organizacyjne aspekty funkcjonowania ruchu chłopsko-rolniczego: od organizacji w formie partii politycznych, przez związki zawodowe w okresie państwowego socjalizmu, po organizacje producenckie we współczesnej Polsce. Trzeba jednak dodać, że kluczowym czynnikiem odpowiedzialnym za te zmiany w zapleczu organizacyjnym chłopstwa były zmiany w obrębie tych grup społecznych, przede wszystkim upodmiotowienie chłopstwa w okresie międzywojennym, profesjonalizacja rolników w okresie socjalizm państwowy i urynkowienie ich działalności po 1989 roku. Prezentacja jest okazją do bardziej pogłębionej refleksji nie tylko nad przeobrażeniami organizacyjnego wymiaru protestów chłopskich i rolniczych, ale również do ogólniejszej refleksji teoretycznej nad potencjałem wyjaśniającym oferowanym przez koncepcję struktury możliwości politycznych.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Radykalizm i ideologia. Nowe ruchy społeczne, ich żądania i uwarunkowania

IRENEUSZ KRZEMIŃSKI

Przed kilku laty zebraliśmy z mymi kolegami materiał, dotyczący nowych ruchów społecznych, opatrzonych pozytywnymi lub negatywnymi etykietkami społecznymi. Z jednej strony antydemokratyczne ruchy nacjonalistyczno-katolickie, z drugiej – Obywatele RP i ruchy feministyczne.

Opracowując po raz pierwszy materiał badawczy 4 ruchów społecznych chciałbym odpowiedzieć na pytanie: czy postulaty tych ruchów można uznać za „radykalne”? Jakie czynniki mogły wpłynąć/wpłynęły na radykalizm ich żądań? Jak kształtowała się ideologia tych ruchów i jak dalece radykalizowała postawy uczestników? Pytanie o ideologię uważam za szczególnie ważne, bo chcę ją ująć w postaci złożonego i groźnego fenomenu, tak, jak np. ujmowała to Hannah Arendt. A więc jako tworu poznawczego i społecznego zarazem, głęboko modyfikującego postawy i umysłowość podlegających jej ludzi. Obraz świata, jaki kreują tak pojmowane ideologie, nie tylko reguluje poznawczo umysły ludzi, ale wpływa na emocje, skierowane na innych aktorów i obiekty społeczne. Być może da się odpowiedzieć na pytanie, czy ruchy opowiadające się za różnymi, a wręcz opozycyjnymi wobec siebie wartościami, wykazują podobieństwa w ideologicznej regulacji zachowań i umysłów uczestników, czy też ideologie, oparte o różne hierarchie wartości, działają odmiennie na uczestników społecznych działań? Byłby to interesujący wynik badawczy, choć nasza próba nie była zbyt duża. Materiał badawczy składa się z zapisu kilkudziesięciu wywiadów oraz 4 FGI, co pozwala też na analizę czynników osobowościowych, a może raczej sytuacji życiowych poszczególnych osób, które miały wpływ na włączenie się w taki, a nie inny ruch społeczny. Przyjmuję w punkcie wyjścia rozważania Stanisława Ossowskiego, że nie tyle atrakcyjność i znajomość treści ideologii, ale wiele specyficznych czynników życiowych

włączają ludzi w określone działania społeczne. Ale włączenie się w działanie, identyfikacja z celami grupowymi wpływa na przyswajanie treści ideologii i przemiany postaw.

Analiza dotyczyć będzie następujących ruchów: ONR, ruchy antyaborcyjne, Obywatele RP i ruchy feministyczne.

Ruch „anty 5G" – radykalizacja wokół jednej sprawy czy element większej fali ruchów antyoświeceniowych?

PRZEMYSŁAW WITKOWSKI

Referat ten to próba zaprezentowania jak najszerzej środowisk walczących z 5G. Autor wychodzi w nim od opisu paranaukowych teorii spiskowych dotyczących telefonii tej generacji, dróg ich szerzenia się w skali globalnej i wskazania aktorów uzyskujących z tej dezinformacji korzyści. Szczególny nacisk kładzie na związki teorii spiskowych dotyczących 5G i tych mówiących o pandemii covid-19. Jednym z głównych celów tego referatu jest podsumowanie badania i analizy sieci powiązań aktywistów i organizacji anty5G z organizacjami politycznymi obecnymi w głównym nurcie polskiego życia politycznego oraz wskazanie głównych „hubów" tego ruchu, kierunków przepływów inicjatyw, głównych przekaźników treści generowanych przez ten ruch w zakres władzy ustawodawczej, wykonawczej i mediów. W tym celu przedstawione zostanie: podsumowanie badania broszur, pism, książek, stron internetowych, nagrań na serwisach streamingowych i innych materiałów piśmienniczych i audiowizualnych powiązanych z organizacjami anty5G; analiza znaczenia telewizji internetowych dla rozpowszechniania spiskowej teorii anty 5G; podsumowanie badania działań realizowanych przez Organizacje Pozarządowe współpracujące z aktywistami 5G i ich zrzeszeniami oraz ich broszur, raportów, stron internetowych powiązanych z tematem telefonia 5G; podsumowanie badania działań realizowanych przez podmioty biznesowe, Podsumowanie monitoringu demonstracji, akcji ulicznych, wykładów i działań w przestrzeni publicznej realizowanych przez aktywistów anty5G na terenie Polski; podsumowanie działań w partiach głównego nurtu aktywistów anty5G; podsumowanie przeglądu interpelacji i zapytań sejmowych pod kątem obecności w nich narracji anty5G;

Pomiędzy umiarkowaną a radykalną flanką – współczesny antyfaszyzm w Polsce

GRZEGORZ PIOTROWSKI

W obliczu rosnącej fali populizmu coraz częściej pojawiają się porównania współczesnych rządów prawicowych do reżimów faszystowskich. Wzrost popularności populistycznej prawicy wywołał szereg reakcji, wykorzystujących nowe lub sprawdzone formy oporu politycznego. Jednym z takich przykładów jest ruch antyfaszystowski, który rośnie w siłę w wielu krajach, nie tylko w Polsce. Obserwowane ostatnimi czasy wychylenie sceny politycznej na prawo daje także impuls do radykalizacji polityki, i tej głównego nurty, i tej oddolnej. Aktorzy umiejscawiani na radykalnej flance (Haines 1984, 2013) łączą się i współpracują z flanką umiarkowaną, wpływają na siebie nawzajem i wprowadzają na ulice oraz do głównego nurtu polityki nowe idee i repertuary sporów (Gupta 2019). Trend ten można zaobserwować w Polsce, gdzie wybory w 2015 roku (prezydenckie i parlamentarne) doprowadziły do radykalizacji dyskursu głównego nurtu oraz w niektórych aspektach instytucjonalizacji ksenofobicznej retoryki. Wydarzenia te doprowadziły do wzmożonej dyskusji na temat zjawiska faszyzmu/rasizmu w strukturach ściśle związanych z państwem, tworząc zamknięte struktury możliwości politycznych i dyskursywnych (POS i DOS) dla aktywistów z umiarkowanej flanki (głównie organizacji pozarządowych), ale jednocześnie tworząc wyraźne otwarcie dla bardziej radykalnych działaczy. Nie bez znaczenia są także motywy, jakimi kierują się politycy, szukając, potwierdzając lub

odrzucając kontakty z działaczami zależą od ich pozycji strukturalnej, a także przekonań ideologicznych, zwłaszcza w czasach wysokiej polaryzacji politycznej. W tym przypadku partie kartelowe – bardziej skoncentrowane na dążeniu do władzy i wygraniu wyborów – będą mniej zainteresowane angażowaniem się w działalność ruchów niż partie peryferyjne – dążące przede wszystkim do zmiany programu politycznego lub reprezentujące określone grupy wyborców w społeczeństwie obywatelskim (Katz i Mair 1995; Mair 2011).

Niniejszy referat skupia się na studium przypadku szeroko rozumianego ruchu antyfaszystowskiego w Polsce, który w ostatnim czasie musiał przemodelować swoje działania i taktyki, aby stawić czoła nowym wyzwaniom – w szczególności instytucjonalizacji retoryki ksenofobicznej i wzrostowi sektora skrajnie prawicowego – przechodząc znaczące zmiany. Referat koncentruje się na przedstawieniu wewnętrznej dynamiki radykalnej oraz umiarkowanej flanki w specyficznym kontekście ruchu antyfaszystowskiego w Polsce. W szczególności bada rolę zmian w strukturach możliwości politycznych dla ożywienia ruchu antyfaszystowskiego w Polsce, radykalizacji w niektórych jego sektorach oraz zmiany jego priorytetów i ukierunkowania.

Gminne uchwały przeciwko mniejszościom LGBTQIAP w Polsce: wynik społecznego popytu czy gra wynikająca z dostępnych zasobów organizacyjnych?

WOJCIECH RAFAŁOWSKI

W okresie ośmiu miesięcy poprzedzających wybory parlamentarne w 2019 roku uchwały wymierzone w prawa mniejszości LGBTQIAP przyjęło ponad 60 z 2477 polskich gmin. Za projektami tych uchwał stała prawicowa fundacja Ordo Iuris. W niniejszym referacie wykorzystuję teorię struktury politycznej możliwości, aby zbadać do których gmin Ordo Iuris skierowało projekty tych uchwał w okresie zanim działania te spotkały się z reakcją ze strony instytucji Unii Europejskiej. Wykorzystując dane społeczno-demograficzne i informacje z Państwowej Komisji Wyborczej testuję dwa zestawy wyjaśnień, dlaczego w niektórych gminach prowadzono lobbing na rzecz wprowadzenia tego typu uchwał, a w innych nie. Pierwszy zestaw hipotez wiąże badane inicjatywy z popytem społecznym na ekspresję postaw niechętnych mniejszościom. Oczekuje się, że mieszkańcy gmin, których podjęto próby lobbingu, będą być bardziej religijni i będą chętniej głosować na partie prawicowe. Alternatywne wyjaśnienie zakłada, że na działalność Ordo Iuris wpływa dostępność zasobów organizacyjnych niezbędnych dla ruchów społecznych w danej społeczności lokalnej, takich jak wysoki odsetek radnych reprezentujących Prawo i Sprawiedliwość, frekwencja wyborcza świadcząca o politycznym zaangażowaniu mieszkańców, przynależność do organizacji związków wyznaniowych oraz gęstość zaludnienia. Analiza danych z wykorzystaniem wielopoziomowej regresji logistycznej wykazała kluczowe znaczenie zasobów i obaliła hipotezy związane z popytem na ekspresję stanowiska skierowanego przeciwko mniejszościom. Wyniki badania mają istotne implikacje dla zrozumienia, w jaki sposób organizacje radykalnej prawicy zdobywają wpływy polityczne w krajach Europy Wschodniej. Wskazują, że organizacje te nie działają na rzecz realizacji oczekiwań społecznych dotyczących reprezentacji światopoglądu obywateli, ale polegają na wsparciu elit politycznych i zasobach dostarczanych przez nie, aby promować swój program tam, gdzie to możliwe. Wskutek otrzymanego wsparcia te nieraz radykalne organizacje stają się ważnymi aktorami sceny politycznej.

Europa to tu. Unia Europejska w oczach środowisk katolicko-nacjonalistycznych

(WYŁOŻONY)

JOANNA KONIECZNA-SAŁAMATIN, MAJA SAWICKA

Zgodnie z traktatami założycielskimi Unia Europejska opiera się na uznaniu określonych

wartości: wolności, demokracji, pluralizmu, różnorodności i równości kobiet i mężczyzn. Ponieważ istniejące dane jednoznacznie pokazują, że społeczeństwo polskie jest prounijne, można byłoby założyć, że te wartości cieszą się powszechnym i bezwarunkowym poparciem. Równocześnie jednak na horyzoncie pojawia się widmo polexitu, a gwałtowne konflikty aksjologiczne stały się polską normą.

Stosując podejście metod mieszanych (mixed methods approach), w naszej prezentacji poddamy analizie postawy Polaków względem Unii Europejskiej. Na podstawie danych z ostatniej edycji Europejskiego Sondażu Wartości wykażemy, że wyraźnie zaznacza się radykalna orientacja aksjologiczna, która wyróżnia się tym, że odrzuca wartości określane wcześniej jako „europejskie", co jednak nie pociąga za sobą automatycznie antyeuropejskości. Orientację tę cechuje bardzo wąskie postrzeganie tego, co oznacza bycie Europejczykiem, z naciskiem na pochodzenie i wyznawanie religii chrześcijańskiej, religijność i przywiązanie do instytucji Kościoła Katolickiego, a także rodzaj tęsknoty za światem zorganizowanym według jasnych (konserwatywnych) zasad, ujmowanie różnych relacji społecznych w kategoriach obowiązku, oraz postrzeganie tożsamości narodowej z perspektywy etnicznej, a nie obywatelskiej.

Analiza danych jakościowych pozyskanych z mediów społecznościowych skrajnie prawicowych aktorów daje dokładniejszy wgląd w znaczenia i emocje wiązane z Europą i Unią Europejską w radykalnych katolicko-nacjonalistycznych narracjach i pozwala zrekonstruować postulowane w tych narracjach reprezentacje społeczne Unii Europejskiej, Polski i relacji między nimi. Kluczową z nich jest reprezentacja Europy, której głównym elementem jest przekonanie, że współczesna Europa „zbłądziła", i zdradza „podstawowe europejskie wartości", zachowywane przez prawicową, katolicką Polskę. Najważniejszą cechą tej narracji o Europie jest nacisk na „upadek moralny" starych społeczeństw, a także postulowanie innych form integracji europejskiej i odejście od integracji kulturowej. Paradoksalnie, narracja ta prezentowana jest jako pro-, a nie antyunijna, zmierzająca do zreformowania UE od środka i jej re-orientacji aksjologicznej, co czyni ją szczególnie wartą uwagi.

Rekompozycje dzieciństwa, rekompozycje sprawczości możliwe scenariusze socjologicznej refleksji nad niedorosłością

Numer: G69
Organizacja: Maja Brzozowska-Brywczyńska (UAM), Aleksandra Zalewska-Królak (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.019, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Kiedy pod koniec XX wieku brytyjski socjolog Nick Lee sformułował propozycję socjologii niedojrzałej (immature sociology), wyrastała ona między innymi z pewnej niezgody na uprzywilejowanie w socjologicznej narracji autonomicznej, dorosłej, dojrzałej, refleksyjnie i sprawczo działającej jednostki, narracji marginalizującej usytuowane w sieci wielorakich aktorów, emergentne i relacyjne ontologie stawania się (zarówno dzieci, jak i dorosłych). Socjologia dzieciństwa, a szerzej (nowe) studia nad dzieciństwem, które roboczo nazywamy tutaj socjologią niedorosłych, od początku swojego powstania głównym

przedmiotem teoretycznych i empirycznych poszukiwań uczyniły dziecko-sprawczego aktora społecznego. I o ile dzieciństwo wciąż pozostaje dla socjologii głównego nurtu tematem raczej marginalnym, wplatanym w pola rodziny, edukacji, wychowania, o tyle przypisywana mu w dyskursie publicznym niedojrzałość wydaje się – idąc tropem Lee – ciekawą soczewką przyglądania się przez socjologię samej sobie. Koncepcje i pojęcia sprawczości rozwijane już nie tylko w duchu giddensowskim – ale czerpiące również z potencjału „niedojrzałości" (sieciowości, emergencji, złożoności), remodelują dziecięcy podmiot socjologicznych rozważań.

Interesujące jest dla nas przyjrzenie się temu, w jaki sposób dzieciństwo, dziecięcy, niedorosły aktor społeczny rekompozytuje myślenie o sprawczości i w jaki sposób sprawczość – jej rozumienia, zarówno klasyczne, jak i wpisujące się w ramy nowej humanistyki – rekompozytują myślenie o dzieciństwie, niedorosłych a jednocześnie myślenie o przyszłości. Interesują nas miejsca, w których przecinają się te dwa pojęcia i to, co powstaje w punktach tych przecięć. Dla socjologii dzieciństwa przecięcia te są formatywne dla szerokiego korpusu empirycznych i teoretycznych poszukiwań, i ich bliższa analiza wydaje się istotna szczególnie dziś – z jednej strony w kontekście rozwijania nienatropocentrycznych, usieciowionych ujęć sprawczości i krytycznego namysłu nad dzieckiem sprawczym-aktorem społecznym, z drugiej z kolei w kontekście rozmaitych kryzysów dzieciństwa, zmieniających zarówno granice między dzieciństwem i dorosłością, jak i myślenie o przyszłości. Mamy tutaj na myśli zarówno pandemię Covid-19 i jej wpływ na sprawczość osób niedorosłych, jak i katastrofę klimatyczną, zmiany w edukacji, oddolne ruchy obywatelskie.

Nasze rozmowy chcielibyśmy zogniskować wokół pojęcia sprawczości osób niedorosłych, jego socjologicznego potencjału, wpisanych w nie napięć i ambiwalencji oraz praktycznych użyć i etycznych konsekwencji, a jednocześnie jesteśmy otwarci na wszelkie dyskusje dotyczące głównego podmiotu studiów nad dzieciństwem. Zachęcamy więc do refleksji teoretycznej, podzielenia się wynikami badań, propozycjami analizy takich zagadnień, jak na przykład:

- obszary sprawczości osób niedorosłych (np. przestrzenie publiczne i prywatne, relacje z innymi ludzkimi i nie-ludzkimi aktorami życia społecznego)
- sprawczość indywidualna i kolektywna (np. dziecięce obywatelstwo, protesty, ruchy młodzieżowe, polityczne zaangażowanie, klimatyczne zaangażowanie);
- praktyki sprawczości (np. partycypacja, samoorganizacja, rezyliencja, materialność sprawczości);
- problematyczna sprawczość (np. obywatelskie nieposłuszeństwo);
- międzypokoleniowe relacje ze sprawczością w tle (np. relacje w rodzinie, relacje w kontekście edukacji, asymetrie, konflikty i sojusze międzypokoleniowe);
- materialność w sprawczości (np. sieci, przedmioty, przestrzeń);
- sprawczość w kontekście intersekcjonalności (np. prawa dziecka w kontekście dyskryminacji mniejszości);
- teoretyczne inspiracje do myślenia o sprawczości w kontekście doświadczeń osób niedorosłych;
- sprawczość, czyli dziecięce głosy w badaniach z udziałem dzieci.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Praktyki sprawczości w kontekście polskiej szkoły. Doświadczenia dzieci migranckich i uchodźczych

KRYSTYNA SLANY, WSPÓŁAUTORKI: JUSTYNA STRUZIK, MAGDALENA ŚLUSARCZYK, MARTA WARAT

Wiek XX określony został „wiekiem migracji", a wiek XXI wiekiem „migracji dzieci". Niemal we wszystkich krajach europejskich widoczne są dzieci migranckie. W krajach UE-27 mamy ponad 21.8 mln migrantów spoza EU, co stanowi ok. 5% ludności, z czego udział dzieci wynosi od 30-50%. Również w Polsce z roku na rok przybywa dzieci migranckich – w 2021 roku ich liczba wynosiła ok. 54 tys., a trwająca wojna w Ukrainie w znacznym stopniu przyczyni się do zwiększenia tej liczby. Rodzi to konieczność podjęcia działań mających na celu ich integrację ze społeczeństwem, a szkoła staje się często pierwszą przestrzenią uwzględniającą tę rosnącą różnorodność kulturową, językową, społeczno-ekonomiczną i etniczną. By lepiej zrozumieć procesy włączania dzieci w system edukacyjny, przeprowadziłyśmy w ramach projektu Children Hybrid Integration: Learning Dialogue as a Way of Upgrading Policies of Participation (CHILD-UP) badania z nauczycielkami_ami, asystentkami_ami kulturowymi, pracownicami_kami socjalnymi oraz dziećmi i ich rodzicami. Punktem wyjścia było dla nas założenie dotyczące podmiotowości I sprawczości dzieci zgodnie z przyjętym „child-centred approach". Podejście to akcentuje aktywną rolę dzieci w kształtowaniu swojej sytuacji społecznej, kreowaniu sensu życia i relacji społecznych oraz uczestniczeniu w procesach decyzyjnych (Ni Laoire i in. 2011, Tyrell 203), nie pomijając znaczenia odziaływania czynników zewnętrznych.

W referacie zaprezentowane zostaną doświadczenia dzieci migranckich w polskiej szkole. Skupimy się na tym etapie życia, który jest niezwykle ważny nie tylko dla przebiegu ich dzieciństwa, ale i dalszego życia. Dzieciństwo zostaje z jednej strony dekonstruowane przez migracje (najczęściej rodziców), a z drugiej strony rekonstruowanie i budowane przez system szkolny i relacje w szkole. Szkoła jest przestrzenią, która w fundamentalny sposób wpływa na to, kim są i jak się czują dzieci migranckie i uchodźcze, zapewniając im rozwój edukacyjny, ale także budując ich podmiotowość, poczucie własnej wartości i sprawczość. Na podstawie wywiadów indywidualnych (27) oraz zogniskowanych wywiadów grupowych (6) przeprowadzonych w Krakowie (dzieci migrantów ekonomicznych) oraz Bezwoli i Łukowie (dzieci uchodźcze) dokonamy analizy praktyk sprawczości odnoszących się do 1) możliwości podejmowania decyzji o sobie, 2) poczucia wpływu na działania szkoły, 3) możliwości tworzenia relacji społecznych zgodnie z własnymi potrzebami, 4) sposobu rozwiązywania konfliktów i problemów. Przeprowadzona analiza pozwoli nam na uchwycenie sposobu, w jaki dzieci myślą o swojej podmiotowości i sprawczości. Umożliwi także omówienie warunków instytucjonalnych mających wpływ na kształtowanie dzieci jako sprawczych aktorów, mogących decydować o swoich indywidualnych i kolektywnych praktykach w kontekście szkolnym.

Wysunięte zostaną także rekomendacje dotyczące włączania dzieci migranckich i uchodźczych w system edukacji w sposób, który pozwala na rozwój i wzmocnienie ich podmiotowości i sprawczości. Nasze badania są socjologiczną dokumentacją dzieciństwa migracyjnego powiązanego z systemem edukacji w określonym czasie i w określonych realiach społecznych, która może być przydatna profesjonalistom pracującym z dziećmi i twórcom polityk integracyjnych i migracyjnych.

Sprawczość jako kluczowa kategoria w badaniach czasu wolnego nastolatków

AGATA ŻBIKOWSKA

W ujęciu socjologicznym, czas wolny podlega wielu ograniczeniom. Jest on zależny od wieku, płci, pozycji społecznej, zasobów materialnych, miejsca zamieszkania i wielu innych czynników (Rojek 1999). Wybrane grupy dysponują jedynie pewnym wachlarzem dostępnych zajęć, podczas gdy pozostałe znajdują się poza ich zasięgiem z przyczyn społeczno-kulturowych. Jest to zatem „wolność do" lub „wolność od" (Shir-Wise 2018), ale nie „dobro-wolność" jako taka. Choć pula zajęć jest ograniczona, poczucie sprawczości ma kluczowe znaczenie przy ich doborze – czas może być postrzegany jako wolny tylko wtedy, kiedy realizujemy siebie w danej czynności (Shir-Wise 2018).

Specyficzna pozycja społeczna nastolatków jako ludzi nie w pełni wykształconych, w trakcie tworzenia („human-becomings", Lee 2001), sprawia, że podlegają oni silnej kontroli ze strony dorosłych, zwłaszcza rodziców i wychowawców. Kontrola ta obejmuje nie tylko wybory edukacyjne, ale również czas wolny, który staje się obszarem negocjacji pomiędzy tymi grupami. Istotny jest również fakt, że młodzi ludzie rzadko mają możliwość wpływania na otoczenie instytucjonalne, ponieważ nie posiadają prawa głosu, a instytucje, których są członkami (np. Rady Młodzieżowe lub samorządy szkolne), pełnią wyłącznie funkcję doradczą, o ile w ogóle działają na terenie danej gminy czy szkoły.

Odróżnienie czasu rzeczywiście wolnego – wykorzystywanego przez młode osoby zgodnie z ich zainteresowaniami i chęciami, od czasu nauki czy rozwoju staje się w tej sytuacji trudne. Dopiero gdy spojrzymy na poczucie sprawczości młodych ludzi, a zatem obszary, w których czują się kompetentni i mogą podejmować samodzielne wybory, jesteśmy w stanie dostrzec, które zajęcia w postrzeganiu młodych faktycznie wiążą się z poczuciem realizacji siebie.

Badania, na których oparto wystąpienie, miały charakter jakościowy i ilościowy. Przeprowadzono ankietę dotyczącą czasu wolnego w trzech typach szkół, a także wywiady z trzema grupami rozmówców: nastolatkami, ich rodzicami oraz przedstawicielami lokalnych instytucji kultury. Celem badania było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób nastolatki konstruują swój czas wolny, oraz jak dorośli, zarówno na poziomie rodziny jak i otoczenia instytucjonalnego, wpływają na ich wybory. Pod uwagę brano również takie czynniki jak status społeczny, płeć czy rodzaj placówki edukacyjnej.

Wyniki sugerują, że czas po szkole nie zawsze mógł być definiowany jako wolny – był on bowiem ukierunkowany na zwiększanie szans na zatrudnienie na przyszłym rynku pracy (zajęcia dodatkowe, korepetycje, nauka). Tylko w przypadku części badanych była to jednocześnie okazja do realizacji siebie czy zaspokajania potrzeb. Natomiast obszary, w których młodzi ludzie mieli najwyższe poczucie sprawczości, to najczęściej te, które przez dorosłych postrzegane były jako najmniej wartościowe, ponieważ nie były związane z pozyskiwaniem umiejętności i wiedzy. W tej grupie zajęć znalazły się zatem m.in. spotkania towarzyskie, nauka gry na instrumencie czy sport. Znaczący okazał się również stereotyp nastolatka, który w przypadku osób nie mających bezpośredniego kontaktu z młodzieżą (np. przedstawicieli instytucji gminnych), przekładał się na sposób konstruowania oferty niemal całkowicie niedostosowanej do potrzeb i zainteresowań tej grupy wiekowej.

„Dzieci – miasto – rewitalizacja. Trzy podejścia metodologiczne w badaniach społecznych z udziałem dzieci w nurcie nowej socjologii dzieciństwa" – refleksje z badań pilotażowych.

PAULINA BUNIO-MROCZEK

Celem referatu jest zaprezentowanie wstępnych wniosków z realizacji działania badawczego pt. „Dzieci – miasto – rewitalizacja. Trzy podejścia metodologiczne w badaniach społecznych z udziałem dzieci w nurcie nowej socjologii dzieciństwa" (grant NCN Miniatura-5). Celem projektu jest wypróbowanie trzech różnych podejść metodologicznych do zastosowania w empirycznych badaniach społecznych z udziałem dzieci, realizowanych w nurcie tzw. nowych studiów nad dzieciństwem (new childhood studies; np. James, James 2012), a dokładniej w obszarze nowej socjologii dzieciństwa (new sociology of childhood), (James, James 2012; Corsaro 2015; Norman 2017), z zastosowaniem metod i technik badawczych charakterystycznych dla socjologii jakościowej oraz (częściowo) badań z zakresu social action research (badania partycypacyjne i aktywizujące). Badania z udziałem dzieci należą do przedsięwzięć naukowych wymagających wyjątkowo pogłębionej refleksji metodologicznej i etycznej, a także szczegółowego przygotowania i wysokiego poziomu czujności ze strony osób realizujących badanie (np. Liamputtong 2007; Lisek-Michalska 2012). Przedmiotem badania jest doświadczanie przez dzieci miasta zmieniającego się w ramach procesów miejskiej odnowy, a także ich wiedza na temat procesu rewitalizacji, który w różny sposób może wpływać na ich życie.

Głos dziecka w badaniach socjologicznych

ALEKSANDRA ZALEWSKA-KRÓLAK

Założenie o sprawczości dzieci to kamień węgielny nowych studiów nad dzieciństwem – paradygmatu, który nie tylko odnosi się do problematyki praw dziecka, ale w rzeczywisty sposób je realizuje. Traktowanie wszystkich jak ludzi, którzy współtworzą świat społeczny, niezależnie od tego czy są niedorośli czy dorośli jest imperatywem wpisanym w podejście childhood studies. Taka perspektywa pokazuje potencjał uchwycenia wielości światów, bazowanie na różnorodności, a nie binarnych podziałach. Jak podkreśla Alfred Schütz (2012) dla socjologii, która rozumie działanie, ważne jest zrozumienie procesów konstytuowania i interpretacji znaczenia przez aktorów społecznych. Dlatego tak istotne dla badań społecznych jest gromadzenie danych na temat intersubiektywnych znaczeń. Włączenie do tej bazy materiału dotyczącego dziecięcej prowincji znaczenia jest stosunkowo nową praktyką. Badacze mówią wręcz o "milczących głosach dzieci" (Mayall 2008) i "konceptualnie bezdomnym dzieciństwie" (Qvortrup 2007). W moim wystąpieniu chciałabym spróbować odpowiedzieć czym jest to spowodowane. Odniosę się do wniosków z badań o charakterze ugruntowanym, które prowadziłam od 2018 do 2021 roku. Dotyczyły one polskiego kontekstu granic podmiotowości dzieci. Badania włączały dzieci na poszczególnych etapach procesu badawczego w odmienny sposób. Jednym z elementów była analiza raportów badawczych dotyczących dzieci (badania nad dzieciństwem). Innym, współpraca z dziecięcymi ekspertami podczas doboru celowej próby oraz tworzenia narzędzi badawczych (badania z dziećmi). Istotnym etapem procesu badawczego było prowadzenie częściowo ustrukturyzowanych wywiadów indywidualnych z dziećmi (badania dzieci).

Główną kategorią badawczą, która wyłoniła się podczas analiz był głos dziecka. Na jej podstawie postaram się pokazać problematykę ujmowania podmiotowości i sprawczości w socjologii. Odniosę się do etymologicznych i ontologicznych założeń, które umożliwiają poszukiwania metodologii otwartej na dzieci i pokażę, dlaczego jest to istotne dla nauki.

„Chcę odnowienia… słońca… przyszłości". Autobiografie młodzieży żydowskiej z archiwum YIVO jako szczególny przykład dorastania w grupie mniejszościowej.

(WYŁOŻONY)

MARLENA BUŁANOW

Według danych ze spisu powszechnego zorganizowanego w II Rzeczpospolitej w 1931 r. w przedwojennej Polsce w granicach państwa mieszkało ok. 456 tysięcy Żydów w wieku od 16 do 22 lat, co stanowi niemalże 10% ogółu ówczesnych mieszkańców Polski w tej grupie wiekowej. Liczba ta wydaje się ogromna w obliczu zaledwie 627 autobiografii zdobytych przez Żydowski Instytut Naukowy (YIVO) w zorganizowanym tuż przed drugą wojną światową konkursie i jeszcze większa w obliczu dostępnych dziś 302 autobiografii w nowojorskim oddziale YIVO. Jednak pomimo tego, zachowane do dziś autobiografie stanowią cenne źródło wiedzy na temat bardzo szczególnej i – zdaje się – zapomnianej grupy społecznej przedwojennej Polski – nastoletnich Żydów, nazywanych dziś „ostatnim pokoleniem", którzy wkraczali w dorosłość w niepewnych i niespokojnych czasach. W pracach przesyłanych do Instytutu opisywali zarówno swoje lęki i obawy, ale także marzenia i nadzieje związane z przyszłością – ich własną, Polski i całej Europy.

Konkursowe autobiografie młodych Żydów gromadzone w okresie dwudziestolecia międzywojennego są istotnym świadectwem życia psychicznego ostatniego pokolenia młodzieży żydowskiej przed Holokaustem. Młodzi Żydzi żyjący w II RP znajdowali się na pograniczu dwóch sprzecznych sobie światów – tradycji i nowoczesności. Ich wspomnienia spisane w formie autobiografii pokazują, że czuli się zagubieni między kulturą polską a żydowską, często nie czując się częścią żadnej z nich. Uczuciu zagubienia towarzyszyło odrzucenie i wykluczenie ze strony nie-Żydów wzmagane przez ich coraz silniejszy antysemityzm. Ogólnego stanu ich życia nie poprawiał także wzbierający na sile kryzys gospodarczy, wszechobecna bieda oraz strach przed niepewną przyszłością. Autobiografie „ostatniego pokolenia" Żydów prezentują szczególne, ciekawe i wartościowe spojrzenie na świat, przyszłość, sprawczość i tożsamość oczami osób dorastających w zróżnicowanej i dyskryminowanej grupie mniejszościowej w obliczu kryzysu i zbliżającej się wojny.

W wystąpieniu przedstawię wnioski wyciągnięte z lektury poszczególnych autobiografii młodych Żydów zgromadzonych przez Żydowski Instytut Naukowy, korzystając z tradycji i metody fenomenologicznej. Uważam, że badanie marzeń i lęków przeszłych pokoleń dotyczących przyszłości stanowi cenny wkład w badania nad niedorosłością i może posłużyć jako punkt odniesienia do badań współczesnych problemów młodzieży, w szczególności tej należącej do grup mniejszościowych i dyskryminowanych.

Kto tu rządzi? Sprawczość przy ustalaniu (braku)reguł korzystania ze smartfonów w rodzinie na linii rodzic-dziecko

(WYŁOŻONY)

JAKUB BANDOCH

W swoim wystąpieniu poruszę temat sprawczości dzieci w kontekście korzystania z najnowszych technologii. Na przykładzie smartfonów zaprezentuję zagadnienia związane z konfliktem pokoleń dotyczącym stosunku rodziców do obecności w codziennym życiu ich dzieci kieszonkowego komputera jakim jest smartfon. Skupię się przede wszystkim na reakcjach dzieci na wprowadzane przez ich rodziców reguły korzystania ze smartfonów w domu oraz na główne różnice w postrzeganiu i korzystaniu ze smartfonów przez rodziców i ich dzieci; poruszę również kwestię znaczenia pozytywnych relacji w rodzinie w przeciwdziałaniu uzależnieniu od smartfonów. Moje wystąpienie będzie miało charakter teoretyczno-przeglądowy i oparte będzie na wykonanym przeze mnie

systematycznym przeglądzie literatury naukowej dotyczącej problematycznego używania smartfonów (w jego ramach bada się między innymi takie kwestie jak uzależnienie od tej technologii, czy jej wpływ na psychikę jednostek i ich życie społeczne). Zaprezentowana analiza będzie zakotwiczona w teorii obiegu kultury (circuit of culture) oraz konstruktywizmie społecznym.

Szybkie rozpowszechnienie się smartfonów w różnych grupach społecznych sprawiło, że bardzo trudno jest uchwycić ewentualne przemiany społeczne w ich obrębie. Na podstawie przeprowadzonych dotychczas badań naukowych można jednak wyodrębnić kilka cech charakterystycznych, które wiążą się z korzystaniem ze smartfonów przez ogół społeczeństwa:

1. Smartfony mają potencjał uzależniający, przy czym nie ma konsensusu, co do tego w jaki sposób takie uzależnienie należy diagnozować,

2. Ze smartfonów regularnie korzystają coraz młodsze dzieci (wiek początkowy różni się w zależności od badań),

3. Obserwowane jest zjawisko socjalizacji odwrotnej w odniesieniu do umiejętności obsługiwania smartfonów,

4. Rodzice korzystają z różnorodnych metod ograniczania swoim dzieciom dostępu do smartfonów, co stanowi zarzewie konfliktu pomiędzy rodzicem a dzieckiem.

Na wymienione problemy można spojrzeć z perspektywy różnych paradygmatów. Najbardziej kompleksową perspektywą teoretyczną jest według mnie teoria obiegu kultury. Daje ona narzędzia do zrealizowania holistycznej analizy konfliktów na linii rodzic-dziecko, które wynikają z użytkowania smartfonów. Pomaga ona objąć refleksją badawczą nie tylko perspektywę jednostek (ich identyfikację, konsumpcję oraz regulację danego artefaktu kulturowego), ale także kontekst makrospołeczny, który ma przecież potencjał do wpływania na jednostkowe postawy (produkcja i reprezentacja artefaktu w kulturze). Będąc świadomym wielowarstwowości badanego problemu opowieść o nim domknę przy pomocy konstruktywizmu społecznego. Paradygmat ten umożliwia bowiem przeprowadzenie egalitarnej analizy problemu, w której nie wartościuje się perspektywy którejś z grup społecznych (czy to rodziców, czy to dzieci).

Sprawczość dzieci migrantów w procesie tranzycji transnarodowych oraz pandemii COVID-19

(WYŁOŻONY)

ANZHELA POPYK

W odpowiedzi na rosnący ruch transgraniczny, znaczące badania socjologiczne poświęcono nie tylko konceptualizacji ponadnarodowej rodziny (Bryceson i Vuorela 2002), ale także ponadnarodowemu dzieciństwu (Orellana i in. 2001). Współczesne rozumienie dzieci „w ruchu" (eng., on move) często opiera się na postrzeganiu dzieci jako aktywnych podmiotów, które „wpływają na społeczeństwo i kulturę" (Corsaro i Fingerson 2006: 125). Innymi słowy, współczesne badania nad dzieciństwem przeszły od deterministycznego modelu socjalizacji, który postrzega dzieci jako biernych agentów społeczeństwa, których należy kontrolować i szkolić, na model konstruktywistyczny, który postrzega dzieci jako aktywne podmioty (Corsaro 2017; Ensor i Goździak 2010) w „konstruowaniu i określaniu własnego życia społecznego, życia otaczających ich i społeczeństw, w których żyją" (James i Prout 2015: 8).

Sprawczość dzieci musi być jednak postrzegana nie tylko jako autonomiczna, ale jako „wyłaniająca się z relacji społecznych" i „wbudowana w ich codzienne życie", co pomaga „ograniczyć różne czynniki środowiskowe, które wpływają na ich życie" (Wyness 2015: 14, 24–25). Tym samym sprawczość jest narzędziem dla dzieci do negocjowania ich relacji w rodzinie, szkole czy społeczności. W konsekwencji sprawczość kształtują relacje dorosły–dziecko i dziecko–dziecko: podczas gdy

szkoła oczekuje od nich poddania się, dzieci wydają się być silniejsze w relacjach rodzinnych i czują się bardziej swobodnie ze swoimi rówieśnikami (Wyness 2015).

Rola i sprawczość dzieci jest ważnym elementem w sytuacjach 'ważnych'/ kryzysowych. Takimi, na przykład są tranzycje transnarodowe (Pustułka i Trąbka 2019), przedstawiające zmianę otoczenia społecznego, kulturowego, oraz edukacyjnego dzieci. Ważną rolę dzieci zauważono nie tylko w decyzjach migracyjnych (Orellana et al., 2001; Sime, 2018), a również w procesie adaptacji i socjalizacji w nowym środowisku (Sime & Fox, 2015).

Pandemia COVID-19 stworzyła nową przestrzeń i warunki dla rozwoju i wzmocnieniu sprawczości dzieci w rodzinach imigranckich, kiedy to dzieci ponownie stały się głównych komunikatorem pomiędzy szkołą a rodziną (Popyk, 2021).

Niniejsza praca ma na celu przedstawienia roli dzieci migrantów w tranzycjach transnarodowych oraz relacji rodzina-szkoła podczas pandemii COVID-19. Wyniki analizy są oparte na badaniu, pt. „Rola agentów socjalizacyjnych w procesie tranzycji transnarodowych i formowaniu poczucia przynależności dzieci migrantów w Polsce', prowadzonego podczas pandemii w 2020 roku

Relacje ludzi z roślinami w kontekście społeczno-kulturowym

Numer: G19
Organizacja: Dorota Rancew-Sikora (UG), Barbara Tołłoczko (IFiS PAN)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 6, Sala D-22, Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Antropologii Społecznej

We wczesnych pracach antropologicznych rośliny były obecne przede wszystkim jako element wytwórczej aktywności rolników i zbieraczy, pojawiały się w opisach systemów gospodarek agrarnych (np. wieś na surowym korzeniu, łąka jednokośna itd.) i systemów wierzeń, tak jak "Pasja lnu" w folklorze litewskim (A. Greimas) czy przywołana przez L. Stommę polska ludowa nazwa dziewanny (Verbascum Thapsus) jako „warkoczyki Najświętszej Panienki". Dziś, w epoce antropocenu, nazywanego także "kapitałocenem" (A. Malm; J. Moore) czy "plantacjocenem" (D. Haraway; A.Tsing), rośliny są mocno wpisane w nierówne relacje władzy między regionami i jednostkami, np. w kontekstach (post)kolonialnych. Rośliny są częścią globalnych cyklów kapitalistycznej produkcji, konsumpcji i marnotrawstwa (takich jak produkcja soi, kawy czy trzciny cukrowej, świetnie opisanej przez S. Mintza w książce "Sweetness and Power") oraz towarzyszących im cyklów wywłaszczania mieszkańców wsi, terenów rolniczych, niszczenia lasów, globalnych migracji i ekologicznych katastrof. Co więcej, rośliny są także częścią życia miejskiego, gdzie pojawiają się w postaci lasów miejskich, ogrodów botanicznych, miejskich rezerwatów przyrody, publicznych parków, działek, nieużytków, promenad, ogródków przydomowych i społecznych, domowych dekoracji, oraz produktów spożywczych, pielęgnacyjnych i leczniczych. W miastach rośliny uczestniczą w procesach gentryfikacji – i oporu wobec nich (jak Sh. Zukin pokazała dla Nowego Jorku). Rośliny stają się osią ruchów społecznych, edukacji ekologicznej, rekreacji i wyborów lifestylowych, mogą być także ścieżką prowadzącą do powstawiania nowych nieantropocentrycznych wrażliwości i praktyk. Rośliny biorą udział w powstawaniu nowych utopii i wyobrażeń ucieczki (np. z miast na wieś; od otępiającej pracy do większej wolności; od katastrofy klimatycznej do bezpieczeństwa egzystencjalnego), przy czym przynajmniej niektóre roślinne utopie są zawłaszczane przez rynek, który wykorzystując afektywny potencjał w nich zawarty, sprzedaje ludzko-roślinne relacje jako produkt znakujący dystynkcje klasowe i wytwarzający nowe hierarchie społeczne.

W proponowanej grupie chcemy otworzyć dyskusję nad tym, w jaki sposób badania

socjologiczne mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia roli roślin we współczesnych społeczeństwach oraz nad tym, jak różne konteksty społeczno-kulturowe kształtują nie tylko praktyki z udziałem roślin ale i symbolikę zawartą w ich reprezentacjach kulturowych. Interesuje nas przyjrzenie się możliwościom budowania na nowo sensownych relacji między ludźmi i roślinami.

Przykładowa lista zagadnień, których mogą dotyczyć wystąpienia:

- Rośliny dzikie, naturalne, udomowione: konflikty społeczne wokół ochrony, modyfikacji i eksploatacji roślin
- Instytucje społeczne działające w obszarze relacji roślin i ludzi
- Ekonomia moralna uprawiania i konsumowania roślin
- Praca i rośliny: typy i hierarchie pracy z udziałem roślin
- Rośliny jako pożywienie, środki lecznicze i kosmetyczne
- Rośliny a tożsamości, wspólnoty i hierarchie społeczne
- Rośliny na wsi: przywiązania do i uprzedzenia wobec roślin ujawniane przez tradycyjnych i nowych mieszkańców wsi
- Rośliny w miastach: wiedza ekspercka i oddolna; praktyki pielęgnacyjne i destrukcyjne; protesty; sprawczość roślin w miejskich kontekstach
- Pogłębienie rozumienia relacji ludzi i roślin: teorie, sentymenty, artykulacje i ucieleśnienia
- Rośliny we współczesnych tekstach kultury

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Ekonomie ucieczkowe. Błota polesia i sztuka życia bez państwa

MICHAŁ POSPISZYL

Wschodnioeuropejskie mokradła są bardzo ważnym tematem literatury oświeceniowej. Pojawiają się w pismach Woltera, Casanovy, Fryderyk Wielkiego, w artykułach z Encyclopédie. Wschodnie błota stanowią w tych tekstach znak dzikiej, nieopanowanej przyrody. Także polska literatura kwestii regulowania rzek, usuwania błota i osuszania bagien poświęca wiele uwagi. Nie jest przypadkiem, że najważniejsze projekty infrastrukturalne epoki Stanisławowskiej, a więc kanały Muchawiecki i Ogińskiego powstają właśnie na niedostępnych bagnach Polesia.

Spróbuję pokazać, że celem zapoczątkowanych w oświeceniu prób systemowego osuszania wschodnioeuropejskich mokradeł była nie tylko eksploatacja przyrody. Nieosuszone bagna to oczywiście niewykorzystany zasób: ziemia, którą można przeznaczyć na uprawy czy las, który można łatwiej wyciąć. Ale bagna stanowią także miejsca schronienia przed aparatami oświeceniowego państwa: podatkami, poborem, pańszczyzną.

Poleskie bagna, podobnie jak w tym samym czasie, wyżyny Azji Południowo-Wschodniej (Scott 2010) czy rozlewiska Missisipi (Bolton 2019), stanowiły rodzaj autonomicznych sfer, w dużej mierze wyjętych spod władzy państwa, globalnego rynku i pańszczyzny. Na podstawie dostępnych źródeł (np. relacji podróżników, materiałów archiwalnych z majątków, ale przede wszystkim badań etnograficznych) zrekonstruuję podstawowe zasady ekonomii obowiązującej na tych terenach. Spróbuję pokazać, że specyficzna ekologia bagien nie tylko bardzo długo chroniła przed kolonizacją z zewnątrz (przez państwo, kapitalizm czy pańszczyznę), ale była także jednym z czynników, które utrudniały wytworzenie przez same te społeczeństwa, ekonomii opartej na trwałych hierarchiach i nieograniczonej eksploatacji przyrody

(Merchant 2010; Brown 2005; 2020).

Bolton, S. Charles. 2019. Fugitivism: Escaping Slavery in the Lower Mississippi Valley, 1820-1860. Fayetteville, AR: University of Arkansas Press.

Brown, Kate. 2005. A Biography of No Place: From Ethnic Borderland to Soviet Heartland. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

———. 2020. Manual for Survival: An Environmental History of the Chernobyl Disaster. New York: W. W. Norton & Company.

Merchant, Carolyn. 2010. Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Scott, James C. 2010. The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia. New Haven London: Yale University Press.

Moda bez owijania w bawełnę

ALICJA RACINIEWSKA

W swoim wystąpieniu chciałabym zaproponować przyjrzenie się nowoczesnemu systemowi mody przez pryzmat bawełny. Jej historia wiąże ze sobą projekt nowoczesności/kolonialności (Quijano 2007), powstanie globalnego systemu mody oraz współczesne ekologiczne i dekolonialne dyskursy i metodologie. Bawełna była i jest częścią globalnych cykli produkcji, konsumpcji i marnotrawstwa odzieży, a także, przez związki z kolonializmem i kolonialnym podejściem do ziemi, częścią powiązanych z tym procesów wywłaszczania rdzennych mieszkańców, wymazywania kultur, niszczenia systemów ekologicznych, niewolnictwem a także ciągłą walką rdzennych ludów i „ludzi koloru" na całym świecie.

Stąd też w swoim wystąpieniu chciałbym pokazać, że na historię, a zatem i na teraźniejszość mody, należy spojrzeć inaczej: podejmując kwestie zwykle pozostawiane bez odpowiedzi i łącząc narracje, które w teoriach i badaniach mody i ubioru pozostają rozproszone. To pozwoli prześledzić złożone relacje między modą a kapitalizmem, ukazujące, iż moda nie jest ani zachodnia, ani tak niewinna i infantylna jak sugeruje często powtarzane w literaturze przedmiotu sformułowanie Wernera Sombardta o modzie jako „ulubionym dziecku kapitalizmu" (Sombart 1902).

Pozwalać się zarastać. O roli roślin w miejskich procesach reprodukowania granic.

ARIEL MODRZYK

Referat opiera się na kilkumiesięcznej dokumentacji fotograficznej obecności roślin w mieście. Podczas niej skupiano się na takich roślinach, które nie są zasadzone przez człowieka i zarastają miasta w sposób samoistny – przez co określane są jako „samosiejki", „dzikie", „chwasty". Tym samym obok pierwotnych ekosystemów przyrodniczych (pierwszy krajobraz) i terenów stworzonych przez człowieka (drugi krajobraz) należy je wpisać w ideę trzeciego krajobrazu Gillesa Clémenta. Trzeci krajobraz, czyli tereny przekształcone przez człowieka, które są inkorporowane przez rośliny i zwierzęta, pomimo że staje się coraz powszechniejszą formą przestrzeni, jest postrzegany jako przezroczysty, niewidzialny lub jest traktowany jako gorsza jej forma – brzydka i stanowiąca problem, który wymaga interwencji człowieka. Jedną z kategorii, która pozwala dobrze zrozumieć relacje między człowiekiem a takimi roślinnymi aktorami nieludzkimi jest granica. Podczas wystąpienia będą wyróżnione typy granic, w obrębie, których pojawiają się rośliny w mieście. Są to granice, które mogą być rozumiane w technicznym i architektonicznym sensie (miejsce styku konstrukcji budowlanych takich jak płyty chodnikowe) lub społecznym (podziały własnościowe, przestrzeni publicznej i prywatnej).

Obserwacja takich wybranych terenów przygranicznych sprawia, że dostrzegamy potencjał miastotwórczy roślin w formie procesów wzmacniania, unieważniania oraz osłabiania granic. Refleksja na temat roślin i granic w mieście będzie przyczynkiem do szerszych zagadnień, związanych ze społecznym rozumieniem porządku społecznego – czyli tego jak jest definiowana miejskość, sprawstwo, człowieczeństwo. Będzie ona również zaproszeniem do próby alternatywnego i normatywnego ujęcia znaczenia roślin w mieście w postaci parafrazy idei Rosi Braidotii „stawania się innym". W tym przypadku ta idea regulatywna będzie sformułowana jako „pozwalanie się zarastać". Tematyka referatu nie tylko będzie wpisywała się w posthumanistyczne nurty w naukach społecznych, ale również socjologię przestrzeni oraz miasta.

Uprawa roślin domowych jako praktyka sprawczości – specyfika zjawiska i wpływ na nie pandemii Covid-19.

JULITA PRUSAK

W internecie natknąć się można na przyciągające uwagę hasło „Rośliny to nowe zwierzęta, zwierzęta to nowe dzieci", jednoznacznie wskazujące na przemiany rytuałów troski i tego, kto jest definiowany jako ich adresat. Dodatkowo, aż 60% (dane GUS, stan na 31 XII 2020) Polaków żyje w miastach, które borykają się mniej lub bardziej ze zjawiskiem kryjącym się pod określeniem betonozy oznaczającej, używając definicji Obserwatorium Językowego UW (2019) „nadmierne, nieprzemyślane używanie betonu w przestrzeni publicznej, często powiązane z wycinaniem drzew i zmniejszaniem zacienionej powierzchni". Generuje to deficyty w obszarze potrzeb związanych z kontaktem z naturą, roślinnością, które, choć często nieuświadomione, spełnione mogłyby pozytywnie wpływać na samopoczucie jednostek obniżając poziom stresu, ciśnienia krwi, usprawniając kondycję psycho-fizyczną czy poprawiając otaczającą je jakość powietrza. W efekcie, ludzie z wielkich ośrodków miejskich, dla których bardziej charakterystyczna jest biofobia (Krajewski, M. (2010)) niż biofilia, w ostatnim czasie zaczęli masowo praktykować uprawę roślin domowych, czyli roślin, najczęściej egzotycznych, hodowanych w doniczkach w zaciszu własnych mieszkań. Tendencja ta nasiliła się w początkowym okresie pandemii Covid-19, i odbiła się na życiu społeczności miejskich (stając się szczególnym rodzajem biofobii), trendach internetowych i mediach społecznościowych. Dla przykładu, posty przestawiające rośliny, dotyczące niekoniecznie ich tematyki, zaczęły zbierać miliony polubień, #plants na Instagramie odsyła do 43 470 667 postów, a #nature do 643 385 973 (stan na 25.06.2021). Co więcej, utworzone zostały nowe kategorie podmiotów wpływowych – „planinfluencerzy", jacy za pomocą filmów instruktażowych lub wpisów o charakterze eksperckim przekazują mniej lub bardziej profesjonalną wiedzę na temat opieki nad roślinami oraz „plantshopy" – miejsca specjalizujące się w sprzedaży roślin, często tropikalnych i kolekcjonerskich, odcinające się od pojęcia „kwiaciarnia". Także ceny roślin poszybowały w górę, w niektórych przypadkach o 100%. Upowszechniło się również pojęcie „roślinoholik" oznaczające osobę, która obsesyjnie zajmuje się w kolekcjonowaniem, uprawą roślin, a jej nałóg zazwyczaj wartościowany jest pozytywnie, zwłaszcza przez „współuzależnionych".

Wszystkie te przemiany wygenerowały potrzebę dokonania refleksyjnej obserwacji omawianego zjawiska.

Praca ma charakter popularno-naukowy i badawczy, jej celem jest próba określenia motywacji, z których wynika wzrost popularności roślin doniczkowych oraz przybliżenie kontekstu, w jakim ten wzrost nastąpił. Z powodu niedostatku opracowań badawczych odnoszących się bezpośrednio do podejmowanego zagadnienia, przeanalizowane zostaną – oprócz źródeł naukowych – materiały dostępne w mediach, takie jak wywiady, reportaż. Wpisy umieszczane na portalach społecznościowych oraz twórczość internetowa nawiązująca do tematu. Pozwoli to na rozpatrzenie problemu w oparciu o wypowiedzi nienastawione na uczestnictwo

w badaniu, które mogą być bardziej autentyczne niż gdyby zostały stworzone na prośbę badaczki. Ponadto, w pracy zostanie ujęta interpretacja wyników autorskiego badania ankietowanego dotyczącego uprawy roślin domowych przeprowadzonego w czerwcu 2021 roku na próbie 822 osób.

Migrantów pamięć o roślinach

(WYŁOŻONY)
ANNA HOROLETS

Pamięć środowiskowa jest kategorią pojawiającą się w badaniach historycznych (Praczyk 2018), psychologicznych (Chawla 1994) i literaturoznawczych (Buell 2017). W swoim wystąpieniu, skupiając się na relacjach migrantów z roślinami, chciałabym przenieść kategorię pamięci środowiskowej na grunt antropologii społecznej.

Relacje z roślinami mają charakter praktyczny i symboliczny. Rośliny nie tylko są wykorzystywane jako źródło pożywienia, środek leczniczy czy upiększający, ale i uczestniczą w tworzeniu, podtrzymaniu i zmianach tożsamość. Poprzez swoje właściwości, m.in. poprzez możliwość bycia zjadanym przez ludzi (Kujawska, Kołodziejska 2020), rośliny wchodzą z ludźmi w relacje mające cielesny i afektywny wymiar. Przy uprawianiu roślin przez ludzi zachodzą między nimi relacje troski i uzależnienia, w których podmiot więcej-niż-ludzki może przejmować częściową kontrolę i/albo kierować działaniami człowieka. Wreszcie, rośliny mogą stanowić symboliczny punkt odniesienia, np. reprezentując czy znakując miejsce i czas w życiu człowieka, jego powiązanie ze wspólnotą lokalną lub szerszą zbiorowością.

Migracja powoduje, że część tych relacji zostaje zerwana. Rośliny kwitną o innej porze, gleba jest inna a więc rośliny w niej wyhodowane smakują inaczej, część roślin staje się niedostępna, itd.

W swoim wystąpieniu chciałabym zastanowić się nad tym, czy i jak migranci dążą do odbudowania tych zerwanych relacji. Między innymi nad tym, jak napięcie między pamiętanymi relacjami z roślinami a nowymi możliwościami budowania relacji z roślinami jest oswajane i rozładowywane, np. przez nowe projekty tworzenia powiązań roślinno-ludzkich. Przy tym zastanowię się nad specyfiką pamięci o roślinach jako elemencie doświadczenia migracyjnego. Interesuje mnie także, jaką rolę w tym procesie odgrywają szersze ideologie i codzienne praktyki relacji z roślinami, funkcjonujące w społeczeństwie przyjmującym.

W wystąpieniu, które w swoim zamierzeniu jest głównie teoretyczne, będę posiłkowała się wybranymi materiałami z moich badań w polskich środowiskach migracyjnych w Wielkiej Brytanii (2010-11) i USA (2014, 2019).

Oddam życie za las. Rekompozycje dyskursów leśnych

(WYŁOŻONY)
DOROTA RANCEW-SIKORA

Zmiana klimatu i spadek bioróżnorodności na świecie nadają kwestii zarządzania lasami zupełnie nową wagę. W związku z nimi potrzebna jest zmiana dotychczasowych społecznych i gospodarczych praktyk wykorzystania lasu. Obserwujemy, że w przestrzeni społecznej coraz mocniej ścierają skrajnie odmienne wizje, czym jest i jaki powinien być las. W społeczne walki o lasy lokalne wpisują się różne ideologie, doświadczenia, tożsamości społeczne i wrażliwości emocjonalne. Dążenie do konserwacji lasów i konserwacji instytucji zarządzających lasem są w coraz większym konflikcie. Analizując w sposób multimodalny materiały zastane dostępne w dyskursie publicznym chciałabym uchwycić systematyczne powiązania znaczeń i praktyk, zobaczyć, w jaki sposób nawiązują one do istniejących sprzeczności kulturowych,

hierarchii i podziałów społecznych, a także uniwersalnej gry porządku i chaosu w relacjach człowieka z przyrodą.

Relacje z innym, nie-ludzkim bytem

Numer: G02
Organizacja: Hanna Mamzer (UAM), Magdalena Gajewska (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: UW, Sala 01.075, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30
Sekcje: Sekcja Relacji Międzygatunkowych

Postrzeganie świata jako przestrzeni relacji między różnymi gatunkami zyskuje nowe interpretacje w kontekście realiów XXI wieku i dopomina się szerszego uwzględniania w socjologicznym dyskursie. Refleksja na temat relacji międzygatunkowych jest obecna na gruncie biologii (np. fitosocjologia) czy ekologii (np. relacje w ekosystemach) i wymaga także zaoferowania analiz socjologicznych, ponieważ relacje ludzi z innymi bytami ożywionymi generują bardzo ważne zmiany społeczne. Ostatnim, spektakularnym tego przykładem jest pandemia COVID-19. Odpowiadając na obecne w socjologii trendy, w ramach których badane są różne aspekty relacji i interakcji z nie-ludzkim innym, zapraszamy prelegentki i prelegentów do namysłu nad złożonymi związkami zachodzącymi pomiędzy ludźmi i innymi elementami ożywionego świata. Widzimy je szczególnie w zagadnieniach takich jak wymienione poniżej, choć nie ograniczających się do nich:

- społeczne konstruowanie innych, nie-ludzkich bytów (zwierząt, roślin);
- różnice kulturowe w traktowaniu nie-ludzkich bytów;
- stosunek do różnych kategorii zwierząt (towarzyszących, hodowlanych, żyjących dziko, chronionych, wymarłych);
- przemiany statusu zwierząt we współczesnych społeczeństwach;
- przemoc i jej rodzaje wobec zwierząt i świata przyrody oraz kwestie zjawiska przemocy krzyżowej (związek przemocy wobec zwierząt i przemocy w rodzinie, czy naruszanie dobrostanu zwierząt w hodowli przemysłowej i dobrostanu ludzi zatrudnionych do jej obsługi);
- sposoby komunikacji o nie-ludzkich innych oraz z nimi (czy „do" nich);
- prawny status nie-ludzkich innych oraz systemowa walka o zmiany przepisów lub/i ich nową interpretację uwzględniającą prawa innych bytów ożywionych;
- sposoby angażowania się w pomoc i ochronę nie-ludzkich innych;
- społeczne ruchy o poszerzonej perspektywie społeczeństwa jako świata ludzi i środowiska naturalnego (jak „Extinction Rebelion", „RoślinnieJemy" itp.);
- czy wreszcie wybory konsumpcyjne podyktowane troską o świat i jego przyszłość oraz oddolne inicjatywy mające na celu zmianę funkcjonowania społeczeństwa (dewzrost).

Referaty, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Idea Pluriverse – od rdzennych epistemologii do alternatywnej polityki rozwoju

JAKUB BARSZCZEWSKI

W ostatnich latach ramach myśli krytycznej wywodzącej się z krytyki postkolonialnej

i dekolonialnej wyłoniła się idea Pluriverse (wieloświata), która stanowi próbę wykorzystania rdzennych epistemologii i ontologii do wyłonienia radykalnego przeformułowania perspektywy nauk społecznych. Krytyka europocentrycznej ontologii pokrywa się tutaj ze zwrotem ontologicznym w naukach społecznych wokół sprawczości „niewidzialnych aktorów" (m.in. nie-ludzi, natury, przestrzeni). Zwolennicy idei Pluriverse, redefiniując koncepcję społecznej emancypacji, odwołują się do klasycznego i bardziej nowatorskiego dorobku myśli społecznej (ekologia polityczna, ontologia polityczna, autopojetyczność, kosmopolityzm, teoria aktora-sieci) oraz dorobku badań antropologicznych społeczności globalnego Południa (m.in. alternatywnych form organizacji życia i rozwoju wobec modelu nowoczesnego, wiedzy lokalnej). Nakreślają możliwości pogodzenia pojęć rozpatrywanych zwykle jako sprzeczne z nowoczesnymi społeczeństwami (np. wspólnotowość, autonomia, tradycja), wpisując je w nowe kategorie opisu procesów społecznych (konstruowanie wspólnoty, współzależność, dialog nowoczesnych technologii i rdzennych praktyk społecznych). Zwolennicy idei Pluriverse wskazują na konieczność przyjęcia przez nauki społeczne antydualistycznego, antyantropocentrycznego i relacjonistycznego podejścia do rzeczywistości, które pozwoliłoby na emancypacyjne przeformułowanie dotychczasowej relacji między jednostką, naturą i wspólnotą. Tego rodzaju refleksja jest również próbą krytycznej reinterpretacji problemu innowacji i rozwoju. Z jednej strony Pluriverse jest więc propozycją dekolonizacji nauk społecznych i zapewnienia jej zdolności do rozpatrywania rzeczywistości „z punktu widzenia wieloświata". Z drugiej strony idea ta wiąże się z zaangażowaniem nauk społecznych w radykalną krytykę istniejącej polityki (nowoczesnego i kapitalistycznego) rozwoju oraz tworzenia podstaw dla lokalnie zakorzenionych alternatyw wobec niezrównoważonego rozwoju współczesnych społeczeństw. W ten sposób Pluriverse jest zarówno akademickim podejściem krytycznym w naukach społecznych i utopijnym przedsięwzięciem wymyślania nowatorskiego sposobu organizacji społeczeństwa oraz jego relacji z aktorami nie-ludzkimi.

Krowy, świnie, zmiany i rolnictwo na Podlasiu. Antropologiczne spojrzenie na relacje zwierzęcia, człowieka i miejsca

Joanna Mroczkowska

Rerefat dotyczy relacji człowiek – zwierzę hodowlane. Na podstawie badań etnograficznych w podlaskich wsiach omówiona zostanie relacja rolników i rolniczek ze zwierzętami hodowlanymi: krowami i świniami. Poprzez przedstawienie lokalnych praktyk świniobicia, oraz sposobów hodowli krów mlecznych, poruszone zostaną kwestie takie jak: mobilność i przywiązanie do miejsca lokalnych społeczności, samowystarczalność gospodarstwa i jedność rodziny-gospodarstwa, płeć, relacja z naturą/przyrodą, stosunek do zwierząt, stosunek do śmierci, dobrostan zwierząt i ludzi, ubóstwo i zależności ekonomiczne.

Przemoc instrumentalna wobec zwierząt. Znaczenie intuicji moralnych oraz percepcji umysłu zwierząt

AGNIESZKA POTOCKA

W referacie przedstawione zostaną wyniki badania własnego przeprowadzonego w Polsce w 2019 roku. W badaniu wzięło udział 504 uczestników, w tym osoby zajmujące się hodowlą, szkoleniem i opieką nad zwierzętami. Testowano model mediacyjny, w którym badano czy fundamenty moralne Troski i Autorytetu są predyktorami przemocy instrumentalnej wobec zwierząt oraz czy percepcja wymiaru doznaniowego umysłu zwierząt jest ich wspólnym mediatorem. Wyniki wskazały, że fundament moralny Autorytetu jest pozytywnie, a fundament Troski i percepcja wymiaru doznaniowego umysłu zwierząt są negatywnie związane z przemocą instrumentalną wobec różnych kategorii zwierząt: hodowlanych, towarzyszących i szkodników. Ujawniono, że percepcja zdolności doznaniowych zwierząt takich jak odczuwanie głodu, bólu, lęku, emocji, świadomości i osobowości jest

mechanizmem pośredniczącym pomiędzy fundamentami moralnymi i przemocą. Im wyższy poziom fundamentu Autorytetu, tym ludzie niżej oceniają zdolności zwierząt do odczuwania emocji i doznań. Odwrotny mechanizm aktywizuje się dla fundamentu Troski. Współczucie i wrażliwość na sygnały bólu i cierpienia, będące składowymi tego fundamentu, są pozytywnie związane z wyższą percepcją zdolności zwierząt do odczuwania bólu, głodu i emocji. Zaproponowany model mediacyjny był uniwersalny dla badanych kategorii zwierząt. Ujawnione zależności sugerują, że przyznawany w oparciu o percepcję wymiaru doznaniowego umysłu zwierząt, status pacjenta moralnego jest dostrajany do poziomu fundamentów moralnych i służy redukcji dysonansu moralnego oraz odsunięciu obaw przed negatywnym osądem społecznym. Mając na względzie powyższe wyniki, sposób traktowania zwierząt w społeczeństwie, w trakcie szkolenia, hodowli, leczenia, transportu oraz opieki, zależy nie tylko od moralności opartej na rozumowaniu i przestrzeganiu zasad etycznych, ale także od poziomu intuicji moralnych, wiedzy oraz rozpoznawania zdolności zwierząt do odczuwania oraz dostrzegania ich osobowości oraz świadomości.

Odebrana sprawczość? Diety roślinne dla zwierząt towarzyszących

HANNA MAMZER

Wzrastająca popularność diet roślinnych wśród ludzi oraz nabierający na sile trend do ograniczania konsumpcji mięsa a także nacisk na etyczne traktowanie zwierząt prowokują do podejmowania coraz szerszych refleksji na temat eksploatowania gatunków nie-ludzkich. W ten nurt znajduje swoje odzwierciedlenie w traktowaniu nie-ludzkich zwierząt towarzyszących: wszystkożernych psów i drapieżnych kotów. O ile żywienie psów wymaga wręcz wprowadzania produktów roślinnych, o tyle koty są obligatoryjnymi drapieżnikami. Przestawianie więc szczególnie kotów na diety wegańskie obarczone jest ryzykiem pogorszenia ich stanu zdrowia. Żywienie zwierząt towarzyszących mięsem i produktami pochodzenia zwierzęcego może z drugiej strony powodować dystres u opiekunów zwierząt, którzy podążając drogą radykalnej aplikacji filozofii wegańskiej zmierzają do ograniczenia wykorzystania produktów odzwierzęcych we wszystkich możliwych zakresach funkcjonowania. Żywienie drapieżników dietami roślinnymi stawia wiele pytań etycznych: biologicznych a także prawnych. Jaka jest skala tego zjawiska? Czy ludzie mają prawo ograniczać żywienie nie-ludzkich towarzyszy do takich form, które są akceptowalne przez samych opiekunów? Jakie fizyczne, somatyczne konsekwencje niesie takie żywienie zwierząt? Czy jest zgodne z prawem (ustawa o ochronie zwierząt) żywienie zwierząt w sposób, który nie jest zgodny z ich naturą? Czy można wspierać psychicznie/mentalnie opiekunów zwierząt tak by minimalizować ich dysonans poznawczy wynikający z żywienia zwierzat towarzyszących produktami odzwierzęcymi. Czy można utrzymać dobrostan zwierząt, nie mogących spożywać naturalnego dla niż pożywienia?

Sociology of masculinities

Numer: G47
Organizacja: Katarzyna Wojnicka (University of Gothenburg), Urszula Kluczyńska (Collegium Da Vinci)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.020, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Polish sociological perspective on men and masculinities has been enriched with the new empirical, theoretical and methodological analyses since the last 15 years. Growing number of scholars recognise significant changes both in masculinities' models and male gender roles. The latter, in certain aspect of social life, has been shifting into more egalitarian approach but in others, lead towards re-traditionalisation. This results in the situation where contempoPolish sociological perspective on men and masculinities has been

enriched with the new empirical, theoretical and methodological analyses for the last 15 years. Growing number of scholars recognise significant changes both in masculinities' models and male gender roles. The latter, in certain aspect of social life, have been shifting into more egalitarian approach but in others, lead towards re-traditionalisation. This results in the situation where contemporary society in an arena of, simultaneously, the resurrection of patriarchal, hegemonic forms of masculinities and development of new forms, such as caring masculinities. This dynamic can be observed not only in Poland, but in the rest of Europe, including countries belonging to the similar, post-socialist gender regime. Therefore, the main goal of this Group is to gather scholars that focus on the widely approached men and masculinities issues and give the space for exchange of their current empirical findings as well as for discussions regarding new concepts and theories developed within sociology of masculinities. Lastly, we also invite papers on methodological dimensions of sociological analyses of men and masculinities phenomena. In order to facilitate more international dimension for the discussions, the group is planned as bilingual and thus, papers in English and Polish are equally welcome.

Bearing in mind the complexity and diversity of men and masculinities in contemporary society, we would like to invite other academics to contribute to the discussion and focus on following areas:

- Critical reflection on new and old concepts and theories developed within sociology of masculinities
- Various aspects of methodological challenges in the research on men and masculinities
- Men, masculinities and intersectionality
- Men, masculinities and migration
- Men, masculinities and (dis)ability
- Men, masculinities and age
- Men, masculinities and sexuality
- Men, masculinities and body
- Men, masculinities and care
- Men, masculinities and emotions
- Men, masculinities and health
- Men, masculinities and violence
- Men, masculinities and work
- Men, masculinities and religion
- Men, masculinities and politics

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

„Męskość scripowana" – rekonceptualizacja męskości w doświadczeniu mężczyzn chorujących na stwardnienie rozsiane

BARTŁOMIEJ LIS

W literaturze i w studiach nad męskościami zagęszczony już został wątek normatywności płci męskiej. Różni autorzy i autorki porządkując przestrzeń dyskursywną zaproponowali różne ujęcia męskości, pisząc m.in. o męskości hegemonicznej (R. Connell), męskości ortodoksyjnej (E. Anderson) oraz różnych konceptualnych derywatach tych koncepcji (męskość normatywna, tradycyjna, etc.). Nie wchodząc w dyskusję z zniuansowym zróżnicowaniem tych ujęć, przyjmuję operacyjnie, że zwykle w procesie socjalizacji do pełnienia roli męskiej jakiś jeden typ idealny jest przedstawiany jako dominujący (porządkujący i hierarchizujący do jakiegoś stopnia inne alteracje). Uwagi swoje ograniczam do zachodniego (euro-atlantyckiego) kontekstu kulturowego.

W relacji do męskości, dla której ważnymi (wyobrażonymi czy materializującymi się) aspektami są kategorie siły, sprawności fizycznej, sprężystości, niezawodnego ciała, zdrowia, przysłuchuję się opowieściom i narracjom mężczyzn, którzy chorują na stwardnienie rozsiane (SM). Chorobę autoimmunologiczną, w której własny układ odpornościowy atakuje osłonkę mielinową neuronów. Choroba zwykle (niezależnie od jej wersji i indywidualnego przebiegu) prowadzi do widocznej lub niewidocznej niepełnosprawności.

Fakt uniepełnosprawniającego chorowania może mieć konkretne konsekwencje w autoidentyfikacji, samo-postrzeganiu siebie przez jednostki żyjące z takim doświadczeniem. Może on być pretekstem do re-konceptualizacji tradycyjnego rozumienia męskości. Na podstawie literatury problemu oraz przeprowadzonych czterech pogłębionych wywiadów z mężczyznami chorującymi na SM, chciałbym przedstawić koncepcję „męskości scripowanych". Pojęcie „crip" („kaleka") aplikowane już do strategii emancypacyjnych osób z niepełnosprawnościami, to kategoria niosąca w sobie potencjał do twórczej „ucieczki do przodu". Porzucenia dogmatu męskości tradycyjnej i „ukomfortowienia się" w męskości powykręcanej, miękkiej, wykolejonej, puszystej… W swoim referacie chciałbym dostrzec tropy pozostawione w studiach nad niepełnosprawnościami, jednak jak dotychczas wciąż nie wyczerpane w kontekście studiów nad męskościami.

Męska Polska i imperialne ambicje. Rola męskości w politycznej wyobraźni Narodowej Demokracji

CLAUDIA SNOCHOWSKA-GONZALEZ

Kształtowanie się ideologii Narodowej Demokracji pod koniec XIX wieku można postrzegać jako próbę udzielenia nowej odpowiedzi na zależność Polski i jej podporządkowaną pozycję w światowej polityce i w globalnej gospodarce kapitalistycznej. Najważniejszą cechą endecji był jej „zwrot ku dyscyplinie", ku wizji hierarchicznej, zdyscyplinowanej wspólnoty zorganizowanej zgodnie z zasadami integralnego nacjonalizmu. W swoim wystąpieniu chcę się skupić na roli męskości w politycznej wyobraźni Narodowej Demokracji. Polska marzeń narodowych demokratów była wyobrażana jako Polska hegemonicznie męska. Nie była to już bezsilna i niewinna kobieta, broniona przez swoich synów, jak to miało miejsce w wizjach polskich romantyków pierwszej połowy XIX wieku. Wizerunek „męskiej Polski" łączył ciało polskiego narodu z projektem kolonialnym (dlatego narodowi demokraci uznawali Brytyjczyków za swój najważniejszy wzór) i miał być środkiem do osiągnięcia dominacji w socjaldarwinowskiej rywalizacji między narodami. W swoim referacie opiszę ten wizerunek na przykładzie stosunku narodowych demokratów do fali migracji chłopów z Polski zaborowej (próby zorganizowania tej fali można uznać za ćwiczenie z ekspansji kolonialnej). Zastanowię się nad konsekwencjami, jakie wizerunek „męskiej Polski" mógł mieć dla kobiet i ich pozycji w myśli endeckiej (do pewnego stopnia znajdowało się w niej też miejsce dla „męskich" kobiet). Pozwoli mi to naszkicować obraz lokalnej, środkowoeuropejskiej wersji imperialnej męskości, pełnej paradoksów, a jednocześnie zbieżnej z wizerunkami ciała narodu tworzących się w ramach ideologii integralnych nacjonalizmów z innych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

The construction of ‚protective masculinity' by the far right: a reason for male populist radical right electoral support?

KATHINA MEHRING

Although the gender gap in populist radical right (PRR) electoral support has been examined extensively over the last decades, little scholarly attention has been paid to the role gender – as opposed to sex – plays in shaping political attitudes and behaviour.

Concurrently with the gender ideology of populist radical right parties being frequently disregarded, the role of men as gendered beings within the party family is equally undertheorized in political science, rendering their expression and propagation of masculinity virtually invisible. Given that PRR parties appeal to the grievances of a self-proclaimed 'crisis of masculinity' by promising to affirm the masculinity of native men through the construction of 'foreign masculinity', this however might be able to explain men's sustained electoral support. Contributing to the research gap, the author thus proposes to use the concept of 'protective masculinity' as an analytical tool explaining the gender gap in populist radical right electoral support. This study furthermore breaks ground in examining 'protective masculinity' through an Ordinary Least Squared (OLS) regression analysis, instead of studying the concept qualitatively. 'Protective masculinity' is hereby operationalized as the interaction variable of both anti-migration attitudes and low gender egalitarian attitudes. It is hypothesized that those men holding 'protective masculinity' attitudes are likely to support the populist radical right. Examined are the cases of Sweden, Germany and Italy, three countries with differing gender regimes who have (recently) witnessed the rise of populist radical right parties. The author believes that by quantitatively analysing different gender regimes, much can be learned about the regional aspects of gendered behaviour in populist radical right electoral support.

Negotiating masculinity among highly-skilled migrants across uneven labour markets. The case of Japanese classical musicians in Europe

BEATA KOWALCZYK

Notwithstanding the increasing awareness of the gender approach to migration studies, research on how masculinity is entangled with mobility decisions, patterns and outcomes among highly-skilled migrants is still scant. This paper attempts to bridge this gap. By drawing on data derived from qualitative research, such as semi-structured in-depth interviews and observation, conducted among 75 Japanese classical musicians in France, Poland and Japan in 2012-2019, it probes the ways they negotiate their gender at and by work, moving between labour markets that have a disparate gender makeup and are unevenly positioned in the world order. Informed by Helma Lutz's gendered model approach, the paper demonstrates that by heading off to France and to Poland, where, unlike in Japan, musicianship has long been considered an appropriate male profession, Japanese male artists seek to reinstate their gender by integrating into the local music world. In European music environments, however, these male musicians are unable to fully benefit from the privileges assigned to their gender because they are perceived primarily through their racialised ethnic identity. Thus, they again experience disadvantageous treatment, this time as 'non-white' musicians. Paradoxically, Japanese male artists make strategic use of this global asymmetrical, underprivileged positioning of Asian classical musicians to empower their gender identification. Namely, whenever they come back to Japan, they seek to defy their double marginalised masculinity by aligning themselves with the superior model of the Western music world, to which they belong as professionals. Thus, they endeavour to obtain the social status and prestige assigned to European musicians in Japan and to reposition their manliness on the Japanese gender map.

Socjologia historyczna. Problemy i metody na start

Numer: G11
Organizacja: Borys Cymbrowski (UJ), Anna Sosnowska (UW), Jarosław Kilias (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 4, Sala 1, WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.074, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30 , Pasmo III 16.09, 14:00-15:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Historycznej

Sekcja socjologii historycznej powstała na początku 2021 i jest to jej debiut na zjeździe PTS. Stąd ogólny i zagrzewający do startu tytuł. Sekcji zależy na rozpoznawalności i instytucjonalizacji socjologii historycznej w Polsce.

Socjologia historyczna jest nurtem badawczym, wyróżniającym się wśród innych gałęzi socjologii przedmiotem oraz metodą. Z jednej strony, jest to socjologiczna analiza zjawisk minionych, z drugiej zaś badanie procesów społecznych, które rozpoczęły się w przeszłości, ale ich konsekwencje trwają także współcześnie. Pierwszy rodzaj aktywności badawczej nazywany jest mikrosocjologią historyczną, a drugi – makrosocjologią historyczną. Pierwsza poszukuje wyjaśnienia konkretnych zjawisk historycznych, np. sposobów wychowania dzieci czy relacji między pracownikiem a pracodawcą w dalszej lub bliższej przeszłości, w dialogu z danymi historycznymi, często źródłowymi, proponuje schemat interpretacyjny. Bliska jest historii społecznej. Druga zaś próbuje odpowiedzieć na pytania, skąd dane zjawisko się wzięło i jakie okoliczności historyczne złożyły się na jego ukształtowanie. Do takich pytań należą te o rozpad imperiów i genezę państw narodowych, kapitalizmu, rewolucji i ruchów społecznych, migracji zarobkowych czy ekonomicznego zróżnicowania świata.

Myślenie o historii ma też znaczenie dla współczesnej tożsamości. Przykładem mogą być spory o przyczyny i naturę rewolucji francuskiej, rosyjskiej czy chińskiej, spór o wpływ pańszczyzny na współczesne nierówności społeczne w Europie Wschodniej, czy niewolnictwa – w Amerykach. Socjologia historyczna wyrosła bowiem z pytań o naturę zmian społecznych kształtujących współczesność, poszukując lokalnych przebiegów procesów modernizacyjnych.

Metodologia socjologii historycznej wywodzi się z zainteresowania procesem raczej niż zdarzeniami, strukturą społeczną raczej niż wybitnymi postaciami, długim trwaniem niż nagłymi zmianami. Dlatego, sięga po źródła masowe takie jak dokumenty osobiste czy sądowe, a do danych pochodzących z przeszłości przykłada zestaw socjologicznych narzędzi teoretycznych. Czasem posługuje się genetycznym wyjaśnianiem zjawisk współczesnych. Metodą szczególnie popularną wśród socjologów historycznych są badania historyczno-porównawcze. Porównanie przebiegów zjawisk i procesów w różnych miejscach lub epokach, pozwala ustalić cechy powszechne i specyficzne tych zjawisk i procesów.

Sesja zaprasza socjologicznych badaczy minionych zjawisk i procesów oraz badaczy zainspirowanych pracami historyków socjologicznych. Zapraszamy badaczy zainteresowanych znaczeniem przeszłości dla zrozumienia współczesnych zjawisk społecznych, w tym do badania przemian polskiego społeczeństwa. Zachęcamy do udziału osoby, dla których wyzwaniem badawczym jest analiza procesów historycznych z interdyscyplinarnej perspektywy.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Żydzi polscy po Marcu ’68. Tożsamość a zróżnicowanie doświadczeń biograficznych i środowiskowych

PIOTR FORECKI, MARCIN STARNAWSKI

Kampania antysemicka z końca lat 60. to wydarzenia obszernie opisane w historii politycznej Polski. Pierwsze próby socjologicznej analizy ówczesnych doświadczeń polskich Żydów podjęto już w latach 80., o czym świadczą prace Juliana Ilickiego o emigrantach w Szwecji oraz Małgorzaty Melchior o Żydach w Polsce. W ostatnich kilkunastu latach ukazało się natomiast wiele publikacji wspomnieniowych, które dostarczają cennego materiału autobiograficznego. Wciąż jednak brakuje syntezy uwzględniającej zróżnicowanie trajektorii biograficzno-tożsamościowych oraz środowiskowych po Marcu ’68. Dlatego proponujemy wieloaspektowe spojrzenie na problem konsekwencji „wydarzeń marcowych” w życiu osób poddanych wówczas antysemickiej stygmatyzacji. Po pierwsze przyjrzymy się zróżnicowaniu tych doświadczeń ze względu na usytuowanie społeczne piętnowanych – klasowo-statusowe, terytorialne i polityczno-środowiskowe (udział w ruchu opozycyjnym lub brak tego udziału). Po drugie wskażemy na typowe wzory zróżnicowania generacyjnego (pokolenie ocalałych z Zagłady, pokolenie Marca ’68 i pokolenie osób, które wówczas były dziećmi) oraz identyfikacyjnego (różne warianty tożsamości żydowskiej lub jej braku). Uwzględnienie tych perspektyw pozwala uchwycić powiązania czynników społeczno-świadomościowych z przymusem sytuacyjnym, tworzące kontekst decyzji o emigracji lub pozostaniu w Polsce. Po trzecie omówimy diasporowy aspekt doświadczeń, wskazując na podobieństwa i różnice przeobrażeń identyfikacyjnych emigrantów oraz osób, które pozostały w Polsce, a także znaczenie więzi transnarodowych dla kształtowania się świadomości politycznej oraz trwania, samoorganizacji i reintegracji społeczności żydowskiej. W ramach konkluzji podejmiemy próbę sformułowania kluczowych problemów do dalszej dyskusji, które wymagają nie tylko perspektywy biograficznego „długiego trwania”, ale także krytycznej analizy pamięci zbiorowej i reprezentacji Marca ’68 w polskiej kulturze politycznej. Proponowane wystąpienie opiera się przede wszystkim na różnych rodzajach dokumentów osobistych, zwłaszcza wywiadach pogłębionych (z istotnym komponentem autobiograficznym) i opublikowanych wspomnieniach. O ile we wcześniejszych badaniach uwzględnialiśmy głównie przeżycia emigrantów, o tyle w obecnie realizowanym projekcie gromadzimy wywiady i dokumenty dotyczące osób, które w następstwie kampanii antysemickiej z Polski nie wyjechały, w tym krewnych, przyjaciół i znajomych emigrantów. Wystąpienie jest zatem próbą syntezy wiedzy o różnych perspektywach osób stygmatyzowanych, ze szczególnym uwzględnieniem skutków tożsamościowych i środowiskowych. Nasze badania traktujemy jako wariant humanistycznej socjologii historycznej, w której refleksji uczestników i uczestniczek nie sprowadza się do „historii mówionej” jako uzupełnienia dokumentacji archiwalnej. Głosy polskich Żydów i Żydówek są dla nas integralnym źródłem wiedzy, służącym rekonstrukcji doświadczeń jednostkowych i zbiorowych.

Proces strukturalno-demograficzny Polski

RAFAŁ MIŚTA

Teoria strukturalno-demograficzna została zapoczątkowana przez Jacka Goldstone’a i jest jednym z najistotniejszych wkładów w badaniach nad przyczynami rewolucji jako efektu długookresowych procesów demograficznych, ekonomicznych i instytucjonalnych. Teoria została zaadaptowana i rozwinięta m.in. przez Petera

Turchina do objaśniania okresów niestabilności politycznej (rewolucje, wojny domowe, upadki państw) w imperiach agrarnych, a następnie przeformułowana do wyjaśniania (a nawet przewidywania) takich zjawisk w państwach postindustrialnych. Atutem teorii jest jej ścisły, zmatematyzowany charakter, pozwalający na analizowanie hipotetycznej dynamiki wyłaniającej się z postulowanego układu równań, jak również na empiryczne testowanie teorii oparte na statystycznym wnioskowaniu przy wykorzystaniu ilościowych danych historycznych.
Z tego też powodu, model strukturalno-demograficzny łączony jest z kliodynamiką – tj. matematycznym modelowaniem i prognozowaniem procesów historycznych.

W adaptacji Petera Turchina teoria strukturalno-demograficzna testowana była głównie na krajach zachodnich (Europa Zachodnia, USA) i państwach o wysokim poziomie niezależności geopolitycznej (Rosja). Niestabilność polityczna wyjaśniania jest w ich przypadku głównie wewnętrznymi charakterystykami społeczeństw, a nie „szokami zewnętrznymi" (tj. czynnikami spoza danego analizowanego systemu). Interesujące wydaje się być pytanie o możliwość stosowania tej teorii do krajów półperyferyjnych (jak np. Polska), w których procesy niestabilności politycznej wydają się mieć własną, autonomiczną dynamikę, ale jednocześnie w znacznym stopniu uzależnione są od dynamiki krajów sąsiednich. W przypadku Polski, państwa te (Niemcy, Rosja) były zarazem głównymi aktorami geopolitycznymi przez znaczną część nowożytnej historii.
W takim przypadku wyjaśnianie procesu strukturalno-demograficznego może wymagać sprzężenia ze sobą modeli dla kilku krajów.

W referacie chciałbym przedstawić dotychczasowe wyniki moich analiz procesu strukturalno-demograficznego Polski (od średniowiecza po współczesność). Przedyskutuję w nim zagadnienia teoretyczne, napotkane problemy metodologiczne, wstępne wnioski oraz wskażę potencjalne kierunki (i bariery) dla dalszych badań w tym obszarze.

Nierówności majątkowe w II RP w świetle danych podatkowych

MARCIN WROŃSKI

W niniejszym referacie przedstawione zostaną pierwsze oszacowania nierówności majątkowych w II RP. Podstawą przeprowadzonego badania są statystyki administracyjne dotyczące nadzwyczajnego podatku majątkowego uchwalonego w 1924 roku. Dane podatkowe są powszechnie wykorzystywane w badaniu nierówności majątkowych w przeszłości, także w Polsce. Wykorzystane w badaniu źródło danych pozwala opisać rozkład majątku, jego strukturę (podział na majątek związany z rolnictwem/handlem i przemysłem) oraz zróżnicowanie zamożności poszczególnych regionów.

Zgodnie z wynikami przeprowadzonych przez nas oszacowań najbogatszy 0.01% ludności kontrolował 14.8% majątku. Udział najbogatszego procenta w całości majątków wynosił 37.5%, podczas gdy najbogatszy decyl posiadał 60% całości majątków.
W porównaniu z innymi państwami Europy międzywojennej Polska okazuje się krajem szczególnym. Udział uboższych 90% w całości majątków był szczególnie wysoki, jednakże równocześnie udział najbogatszego 0.01% jest najwyższy ze wszystkich państw, dla których dysponujemy danymi. Najbogatsi z najbogatszych w Polsce kontrolowali szczególnie wysoką część majątku, jednakże udział pozostałych gospodarstw domowych należących do górnego decyla w całości majątków był w porównaniu z innymi państwami Europy dość niewielki.

W wypadku zdecydowanej większości płatników podatku przeważająca część majątku była związana z prowadzeniem działalności rolniczej. Jednakże wśród najbogatszych dominował majątek związany z prowadzeniem działalności w przemyśle oraz handlu. Wykorzystywane przez nas źródło danych nie zawiera danych jednostkowych płatników, jednakże dostępne dane sugerują, że wbrew obiegowej opinii elitę majątkową II Rzeczypospolitej stanowili nie arystokraci-właścicieli ziemscy, lecz przemysłowcy, zwłaszcza Niemieccy.

Pomiędzy regionami występowały znaczne różnice w zakresie poziomu zamożności, struktury majątku oraz nierówności majątkowych. 57% całości majątków zaliczanych do górnego procenta rozkładu majątku pochodziło z okręgów skarbowych Warszawy, Łodzi i Śląska, zamieszkiwanych tylko przez 24% ludności. Cztery wschodnie okręgi skarbowe zamieszkiwane przez 38% ludności odpowiadały za jedynie 17% najwyższych majątków. Wartość majątków płatników oraz poziom nierówności majątkowych były zdecydowanie najwyższa w województwie Śląskim.

Polskiego językoznawstwa teoretycznego wzloty i upadki w długim XX w. Możliwy wkład interpretacyjny socjologii historycznej

TOMASZ ZARYCKI

W proponowanym referacie chciałem pokazać jak socjologia historyczna, w szczególności inspirowana globalną historią imperiów oraz analizą pól Pierre'a Bourdieu może wnieść wkład do interpretacji rozwoju poszczególnych dyscyplin naukowych. Choć ich historia zwykle interpretowana jest w kategoriach narodowych, czasem z uwzględnieniem tzw. wpływów międzynarodowych, można pokazać, że włączenie ich w obręb analiz nowoczesnych ujęć socjologii historycznej może dać unikalne wglądy w dynamikę ich rozwoju, w szczególności lepiej zrozumieć naturę momentów które odbierane są jako okresy wzlotów i kryzysów. Moim przypadkiem ilustracyjnym będzie historia polskiego językoznawstwa na przestrzeni „długiego XX w." Zaproponuje spojrzenie na jego historię poprzez pryzmat globalnych ram: początkowo dynamiki pól nauki w imperiach austriackich i rosyjskim, a następnie związków polskiego pola akademickiego z polem sowieckim i czeskim. W okresie PRL wskazana zostanie m.in. rola geopolitycznie zmieniającej się pozycji Polski oraz walk inteligenckich o hegemonie w polu władzy, która wyraźnie odbijała się w trendach badań językoznawczych.

Rekonstrukcja biograficzna – metoda socjologii historycznej

(WYŁOŻONY)

ANNA MATUCHNIAK-MYSTKOWSKA

Mianem rekonstrukcji biograficznej określam metodę badań oraz cel i rezultat – życiorys. Historia jednostkowa bywa typową, usytuowaną w ramach wielkiej historii oraz współczesnej pamięci społecznej: komunikacyjnej i kulturowej. Rekonstrukcja biograficzna polega na zbieraniu i analizie różnych świadectw historii: listów, fotografii, dokumentów osobistych i urzędowych, prywatnych i publicznych, dokumentacji ekspozycji i archiwów muzealnych, miejsc pamięci, przeprowadzaniu wywiadów z uczestnikami II wojny światowej i ich rodzinami, studiowaniu wspomnień opublikowanych i opracowań historycznych. Ze względu na wielość niejednorodnych i rozproszonych źródeł jest to „praca w okruchach" Jest to zadanie z pogranicza historii, socjologii, psychologii, biografistyki. W refleksji teoretycznej przydatne są koncepcje kultury i korelatów kultury S. Ossowskiego, układów kultury A.Kłoskowskiej, B. Sułkowskiego, pola społecznego P. Bourdieu, społecznych ram pamięci M. Halbswacha, miejsc i przestrzeni Yi Fu-Tuana, enklaw i eksklaw wojennych, kultury narodowej, dziedzictwa narodowego, tradycji (według S. Ossowskiego, A. Kłoskowskiej, J. Szackiego, B. Szackiej, A. Szpocińskiego), pamięci społecznej zbiorowej i indywidualnej (według S. Ossowskiego, W.Tatarkiewicza). Socjologiczna terminologia służy przede wszystkim do analizy i typologii doświadczeń relacjonowanych przez jeńców wojennych, stąd liczne cytowania z ich listów, dzienników, książek, prezentujące wydarzenia z tamtych lat. Opisy i wspomnienia z oflagów dostarczają

danych faktograficznych, a także równie ważnych informacji o przeżywaniu tych sytuacji i ich wspominaniu po latach.

Referat ma cel metodologiczny, a studia przypadków dotyczące historii jenieckich pozwalają na praktyczne przedstawienie metody i rezultatów. Rekonstrukcja biograficzna jest rezultatem długiej i wielowątkowej eksploracji.

Jestem autorką kilku książek socjologicznych o oflagach: Za drutami oflagów. Studium socjologiczne (Centralne Muzeum Jeńców Wojennych, Opole 2014), Za drutami oflagów. Jeniec wojenny 613 X/A (CMJW, Opole 2016), Niewola i nadzieja. Korespondencja wojenna Andrzeja i Krystyny Mystkowskich (wraz z J. Mystkowskim i P. Stankiem, CMJW, Opole 2018), Sport jeniecki w Oflagach II B Arnswalde, II C Woldenberg, II D Gross Born. Analiza socjologiczna (WUL, Łódź 2021).

Prowadzone od lat badania i opracowania sytuuję w ramach socjologii historycznej, cieszę się więc z powstałej sekcji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i zgłaszam akces do tej grupy.

Międzynarodowe systemy klasyfikacji zawodów i statusu społecznego w populacjach historycznych – szanse dla makrosocjologii historycznej

(WYŁOŻONY)

SZYMON ANTOSIK

Zagraniczne badania na styku historii i socjologii z powodzeniem rozwijają się dzięki zunifikowanym systemom klasyfikacji zawodów i statusu społecznego w dawnych populacjach. Celem referatu jest przedstawienie ich dotychczasowego zastosowania w światowej i polskiej literaturze nad stratyfikacją i mobilnością społeczną oraz zaprezentowanie metodologicznych przesłanek do szerszego ich wykorzystania przez polskich badaczy. Polscy historycy stosowali różne sposoby grupowania statusu społeczno-zawodowego, przeważnie własnego autorstwa, co było już przedmiotem krytyki (Wnęk 2013).

HISCO (The Historical International Standard of Classification of Occupations) opiera się na dziesięciu głównych grupach zawodowych podzielonych na mniejsze grupy, w których wyodrębnione są jeszcze mniejsze (van Leeuwen i in. 2002; Leeuwen, Maas 2010). System HISCO został zaadoptowany do lokalnych potrzeb przez wiele krajów, takich jak Belgia, Brazylia, Kanada (Quebec), Anglia, Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja, Holandia, Norwegia, Portugalia, Hiszpania, Rumunia, Szwecja i Szwajcaria. HISCO może także posłużyć do badania klas społecznych. W tym celu wykorzystuje się system HISCLASS (Historical International Social Class Scheme) (Van de Pute, Miles 2005), oparty o klasyfikację HISCO. Ponadto, w badaniach populacji historycznych z Europy Zachodniej do opisu mobilności społecznej z powodzeniem wykorzystuje się HISCAM (Historical CAMSIS) i Social Power Scheme (SOCPO) (van Leeuwen i in. 2002; Van de Putte, Miles 2005). Dzięki stosowaniu standaryzowanych systemów kodowania statusu społeczno-zawodowego przez badaczy z wiodących ośrodków zachodnioeuropejskich, możliwe jest prowadzenie międzynarodowych porównań z różnych regionów Europy w XIX i XX wieku. W odniesieniu do populacji historycznych z terenów Polski został wykorzystany jedynie system klasyfikacyjny HISCO oraz HISCLASS, i to w zaledwie kilku opracowaniach (Dul 2017; Ogórek 2018; Wnęk 2011; Zielińska 2020; Zyblikiewicz 2014). Tymczasem z pozostałych systemów (SOCPO, HISCAM,) nie korzystano do tej pory wcale.

Stąd też istnieje pilna potrzeba implementowania tych metod badawczych na gruncie polskim. Bez tego trudne jest bowiem jednoznaczne ocenienie czy obserwowane różnice lub podobieństwa są rzeczywistym stanem czy też skutkiem używania różnych klasyfikacji przez poszczególnych badaczy, i tym samym utrudniona jest odpowiedź na wielkie pytania badawcze, takie jak trwanie i zmiana uwarstwienia lub mobilności społecznej.

Literatura:

Dul A., Życie towarzyskie dziewiętnastowiecznej wiejskiej parafii. Analiza sieci społecznych, „Przeszłość Demograficzna Polski", 39, 2017, s. 167-208.

Ogórek B., Piśmienność mieszkańców Krakowa w pierwszej połowie XIX wieku. Uwarunkowania demograficzne i społeczno-gospodarcze, „Przeszłość Demograficzna Polski", 40, 2018, s. 141-170.

Van de Pute B., Miles A. 2005. A Social Classification Scheme for Historical Occupational Data. Partner Selection and Industrialism in Belgium and England, 1800-1918, „Historical Methods" 38, 2005, s. 61-92.

Van Leeuwen MHD. Maas I. 2010. Historical Studies of Social Mobility and Stratification, „Annual Review of Sociology", 1, 36, 2010, s. 429-451.

Van Leeuwen MHD, Maas I, Miles A., HISCO – Historical Occupational Standard Classification of Occupations, Leuven 2002.

Wnęk K., Socjotopografia rodzin Krakowa w końcu XVIII wieku, w: Rodzina, gospodarstwo domowe i pokrewieństwo na ziemiach polskich w perspektywie historycznej – ciągłość czy zmiana?, pod red. Cezarego Kukli, Warszawa 2013, s. 209 – 242.

Wnęk K., Własność nieruchomości w Krakowie w połowie XIX w. Studia nad stałym katastrem galicyjskim, Kraków 2011.

Zielińska A., Przemiany w strukturze zawodowej w Toruniu w latach 1884-1908 w świetle ksiąg adresowych. Rekonesans badawczy, „Zapiski Historyczne", 3, 85, 2020, s. 35-69.

Zyblikiewicz L., Ludność Krakowa w drugiej połowie XIX wieku. Struktura demograficzna, zawodowa i społeczna, Kraków 2014.

Zanikający socrealizm – makroanalizy czasopiśmiennictwa artystycznego

(WYŁOŻONY)

ZOFIA ROHOZIŃSKA

Dla polskiego pola sztuki socrealizm stał się pustym znaczącym wypełnianym treściami, zmieniającymi się w zależności od momentu historycznego, przekraczającym kolejne etapy PRL-u i potransformacyjnej historii Polski. Dotychczasowe badania nad socrealizmem koncentrowały się na historycznym czasie dominacji tej doktryny, ja jednak proponuję przesunięcie perspektywy badań nad socrealizmem z przełomu lat 40. i 50. na długie trwanie procesów aż do współczesności. W referacie przedstawię propozycję nowego podejścia do badania czasopiśmiennictwa artystycznego oraz interpretację wyników z wykorzystaniem praktyk i teorii nauk społecznych.

W referacie podejmę kwestie pamiętania i zapominania w polskim polu sztuki na podstawie analizy ilościowej zawartości dwóch czasopism o centralnej pozycji w polu: "Przeglądu Artystycznego" (1946-1973) i "Sztuki" (1973-1990). Ilościowa analiza źródeł historycznych pozwoli ujawnić w jaki sposób konstruowane są hegemoniczne interpretacje przeszłości. Zastosowana zostanie metoda makroanalizy, która zamiast pojedynczych tekstów skupia się na badaniu ich zbiorów, dzięki czemu ujawnia szersze procesy wytwarzania dyskursu. Wyniki przeprowadzonego badania ujawnią, kiedy na łamy prasy artystycznej socrealizm wracał, a kiedy z nich znikał. Aby połączyć obserwację tej dynamiki z odpowiedzią na pytanie o to, jak relacje w polu oraz szersze procesy społeczno-polityczne na nią wpływały, zastosuję kategorie rozwijane w ramach badań postkolonialnych.

Analityczna socjologia historyczna. Perspektywy dyscypliny

DANIEL PLATEK

Socjologowie analityczni wydają się podzielać przekonanie, że najlepszym sposobem wyjaśniania zjawisk społecznych są teorie średniego zasięgu, a zachowania społeczne są wypadkową zachowań jednostek. Działania podmiotów na poziomie mikro realizują się na poziomie grup i instytucji społecznych, a poziom makro oddziałuje na jednostki poprzez fakty społeczne oraz kontekst, w którym dokonuje się socjalizacja. Program socjologii analitycznej miał w założeniu służyć pogłębieniu rozumienia zjawisk społecznych o wyjaśnienie mechanizmów ich powstawania. Nie wystarczy zaobserwowanie zależności korelacyjnych między zmiennymi, konieczne jest zanalizowanie tego, jak przebiega głęboka zależność między poszczególnymi elementami budującymi wyjaśniany mechanizm społeczny – dowodził Peter Hedström. Przy tak skonstruowanych postulatach teoretycznych i metodologicznych szczególną słabość dostrzegano się w analizach z dziedziny socjologii historycznej.

Wystąpienie ma na celu pokazanie, że istnieje możliwość integracji socjologii analitycznej z socjologią historyczną. Socjologia historyczna może otrzymać nowy impuls badawczy poprzez wykorzystanie dostępnych archiwów historycznych i zastosowanie reguł metodologicznych proponowanych przez socjologię analityczną.

Socjologia i nowoczesność

JAROSŁAW KILIAS

Tematem wystąpienia będzie relacja między socjologią a nowoczesnością. Jak postaram się pokazać, socjologowie nie od zawsze postrzegali siebie jako badacze jakiejś fundamentalnej zmiany społecznej, albo epoki określanej jako nowoczesna. Zmiana w sposobie postrzegania socjologii nastąpiła, gdy dawniejsi teoretycy przestali być traktowani jako współcześni, przechodząc z pamięci komunikacyjnej do kulturowej. Zarazem stanowiła ona odpowiedź na problemy z naukową tożsamością dyscypliny w obliczu kryzysu scjentyzmu i załamania wiary w uniwersalny charakter wiedzy socjologicznej. Nastąpiło to u progu lat 60. XX wieku, a więc w momencie, gdy teoria modernizacji miała już za sobą zenit popularności, przede wszystkim za sprawą takich autorów, jak Raymond Aron czy Robert Nisbet. W przypadku tych autorów oznaczało to zarazem reinterpretację tradycji socjologicznej, pojmowanej już nie w kategorii liberalno-postępowych, a w duchu konserwatywnym. Skutkiem owej wielkiej zmiany w postrzeganiu dyscypliny były narodziny radykalnie zawężonego kanonu socjologicznych klasyków, do którego weszli autorzy wcześniej w socjologii nieobecni, na czele z Alexisem de Tocqueville.

Jak postaram się pokazać, nowoczesność jako kategoria socjologicznej metarefleksji odnosi się do bliżej niesprecyzowanego kompleksu nieokreślonych w jednoznaczny sposób, choć traktowanych jako powiązane zmian ekonomicznych, społecznych i kulturowych, takich jak industrializacja, rewolucje polityczne, czy też zignorowane przez większość teoretyków narodziny gospodarki kapitalistycznej. Nie ma ona charakteru historycznego, będąc zakorzeniona nie w czasie linearnym, a w mitycznym czasie wiecznego trwania i nieustannego powrotu. W rezultacie nowy sposób postrzegania dyscypliny nie przyczynił się do uhistorycznienia socjologicznej refleksji nad życiem społecznym.

Socjologia historyczna w Polsce. Źródła atrakcyjności i potencjał rozwoju

AGNIESZKA KOLASA-NOWAK

Na podstawie przeprowadzonych przeze mnie pogłębionych wywiadów w środowisku socjologów zainteresowanych przeszłością zamierzam zidentyfikować przyczyny i uwarunkowania, które stoją za wzrostem popularności socjologii historycznej w naszym środowisku. Ciekawiło mnie również co myślą oni o sposobach prowadzenia tego rodzaju analiz oraz w jaki sposób uzasadniają swoje zainteresowania. Z perspektywy socjologii nauki zamierzam uargumentować tezę, że rosnąca atrakcyjność socjologii historycznej jest efektem procesu umiędzynarodowienia polskich nauk społecznych. Jednocześnie ważną rolę odgrywa w tym także specyfika polskiej socjologii jako nauki zaangażowanej w debatę publiczną i uczestniczącej w kreowaniu wyobrażeń społecznych. Ponieważ nauka historyczna w Polsce w jeszcze większym stopniu realizuje te funkcje publiczne, chcę zastanowić się nad odmiennością socjologicznego zaangażowania w rekonstrukcje przeszłości. Zwrócę także uwagę na nurt socjologii poświęconej krytycznej autorefleksji nad dyscypliną w kontekście historycznym.

Lineaże państw nieabsolutystycznych. O rozwoju krajów, które wybrały alternatywną ścieżkę rozwoju we wczesnej nowożytności

BORYS CYMBROWSKI

W moim referacie przedstawię interpretację rozwoju nieabsolutystycznych form władzy we wczesnonowożytnej Europie. Punktem wyjścia jest interpretacja Perry'ego Andersona przedstawiona w książce „Lineages of the Absolutist State" (1974), gdzie oprócz szkicu absolutyzmu i form, które przyjmował w różnych państwach, znajdują się opisy dwóch przykładów państw, które poszły inną, nieabsolutystyczną ścieżką rozwoju. Tymi państwami są Rzeczpospolita polsko-litewska oraz Imperium Osmańskie. W konkurencyjnej walce o terytoria, wpływy i władzę te dwa państwa okazały się przegranymi na arenie międzynarodowej oraz słabymi graczami w sferze gospodarki.

Jednak wskazane przez Andersona dwa przykłady nie wyczerpują zjawiska. Norbert Elias przynajmniej w jednym miejscu („Rozważania o Niemcach", 1996 [1987]) mówi o Wenecji, Niderlandach oraz Szwajcarii jako przykładach państw nieabsolutystycznych. Z tych trzech przykładów jedno okazało się również przegranym, a dwa — Niderlandy i Szwajcaria — zdołały się dostosować do warunków politycznych oraz gospodarczych i odegrały (nadal odgrywają) istotną rolę w światowej gospodarce.

W moim wystąpieniu przypomnę powody nierozwinięcia się absolutyzmu w wymienionych państwach, zanalizuję formę ich integracji w szerszym kontekście politycznym wczesnej nowożytności zdominowanym przez państwa absolutystyczne, oraz gospodarczym, cechującym się powstawaniem kapitalizmu. Na tym tle dokonam porównania ich rozwojowych trajektorii, skupiając się szczególnie na źródłach sukcesu tych, które go odniosły.

Co nowego wnosi idea „dekolonizacji wiedzy" do socjologii historycznej.

(WYŁOŻONY)

MARCIN GALENT

Co nowego wnosi idea „dekolonizacji wiedzy" do socjologii historycznej.

Od kilku lat jesteśmy świadkami wzrostu aktywności badawczej dotyczącej historii i relacji kolonialnych i imperialnych w naukach społecznych. Z jednej strony to efekt globalnych ruchów społecznych jak Rhodes Must Fall i Black Lives Matter. Z drugiej strony, mamy do czynienia z powolnym, acz systematycznym procesem zmiany zainteresowań w głównych centrach naukowych Zachodu. Do głosu dochodzi nowe pokolenie badaczek i badaczy, które dokonuje ważnych rewizji w utrwalonych kanonach wiedzy. Przedstawiciele tego pokolenia, nierzadko potomkowie imigrantów, sięgają do nowych źródeł i poddają stare prawdy nowym interpretacjom. Często określa się te działania szyldem „dekolonizacji wiedzy", bo stawiają sobie one za cel wyprowadzenie dotychczasowych dyskursów naukowych ze starych, modernistycznych paradygmatów, w których dominujące ośrodki naukowe położyły fundamenty pod popularne dyskursy euro i zachodoniocentryczne, wzmacniające stereotypy i uprzedzenia wobec ludów spoza świata białych chrześcijan.

Nowe spojrzenie na przeszłość, to również nowe fakty, które są dla socjologów historycznych tworzywem służącym do wyjaśniania długofalowych procesów społecznych, weryfikacji i falsyfikacji teorii oraz modeli socjologicznych, a zatem tłumaczenia kształtu i kondycji współczesnego świata.

Celem wystąpienia jest zgłębienie istoty tego zjawiska w oparciu o konkretne przykłady empiryczne: zagadka atrakcyjności szkockich krajobrazów, zarzuty o neokolonializm służący dekolonizacji i rewizje genezy kapitalizmu przemysłowego. Te trzy przykłady tematycznie są niemal w ogóle niepowiązane, natomiast mogą stanowić świetną egzemplifikację konsekwencji jakie niesie za sobą program „dekolonizacji wiedzy" dla nauk społecznych, a szczególnie dla socjologii historycznej. Wiele wskazuje na to, że możemy mieć do czynienia nie tylko z nowym spojrzeniem na historyczne mechanizmy zmiany społecznej, ale także z impulsem do autorefleksji nad ważnymi elementami aparatury pojęciowej współczesnych nauk społecznych.

Historie potencjalne. W stronę socjologii dziejowych niekonieczności

(WYŁOŻONY)

ŁUKASZ MOLL

Nie będzie przesadna obserwacja, że przeprowadzony pod wpływem postmodernizmu, poststrukturalizmu, postkolonializmu i różnych perspektyw mniejszościowych odwrót od badania i konstruowania Wielkich Narracji/Historii Uniwersalnych ku temu, co marginesowe, lokalne, hybrydyczne, fragmentaryczne, przygodne, zdominowane, ludowe, oddolne, urasowione, upłciowione, podporządkowane, stłamszone itd. przestał być w naukach społecznych i humanistyce podejściem heretyckim. Być może to wszystko, co zbierało się na brzegach głównego nurtu, dzisiaj stanowi nowy mainstream.

W zdobyczach owego zwrotu można widzieć szklankę wypełnioną do połowy, lub do połowy pustą. Nie chcę jednak dokonywać jego podsumowania, ani tym bardziej oceny. Wolę przyłączyć się do głosów tych teoretyków społecznych, którzy chcą pójść krok dalej niż uczynili to zwolennicy historii mniejszościowych: zamiast szukać śladów tych, którzy zostawili je na rozmaitych marginesach nowoczesności i kapitalizmu, interesują mnie ci wszyscy, którzy – celowo bądź nie – te ślady pozacierali.

W efekcie zamiast bardziej holistycznej, pluralistycznej czy wrażliwej na to, co

wykluczone socjologii historycznej, chcę zapytać o możliwości uprawiania tego, co Boaventura de Sousa Santos nazywa ‚socjologią tego, co nie istnieje', bo jest aktywnie wytwarzane jako nieistniejące przez dominujące perspektywy. Tylko w ten sposób dotrzeć możemy do bardziej afirmatywnego i krytycznego paradygmatu, który tenże autor nazywa ‚socjologią tego, co się wyłania'. Wychodzę bowiem z założenia, że mniejszościowy zwrot – pomimo swojego deklaratywnego radykalizmu – ostatecznie utwierdza Wielkie Narracje/ Historie Uniwersalne, uzupełniając je po prostu o drugą stronę medalu i zapiski na marginesach. Tymczasem naprawdę emancypacyjna teoria społeczna winna sięgać po te tradycje uciśnionych, które nie dają się metanarracjom nowoczesności i kapitalizmu zasymilować tak łatwo albo wcale. Ostatecznie ich stawką nie jest uzupełnienie historii, ani nawet wysadzenie jej w powietrze, co znalezienie spod niej linii ujścia.

W referacie nawiążę zarówno do metodologicznych prac, które mogą przyczynić się do ugruntowania stanowiska, które pozwolę sobie określić ‚socjologię dziejowych niekonieczności', jak i badań, które stanowią jego udane realizacje. Moje wystąpienie będzie obracać się wokół takich koncepcji jak ‚mniejszościowy materializm', ‚historia potencjalna', ‚zbiegowskie nowoczesności', ‚podziemne dobra wspólne', ‚antropologia bezpaństwa', ‚archiwistyka ludzi bezpańskich'. Spróbuję wskazać na istniejące między nimi punkty styczne, by postawić pytanie: w jaki sposób socjologia może badać to, co w historii nie chce dać się schwytać i ujarzmić?

Historia polskiej socjologii w procesie socjalistycznej modernizacji Polski (1944-1989)

(WYŁOŻONY)

KONRAD WALERSKI

Historia polskiej socjologii jest odbiciem lustrzanym rzeczywistości historycznej Polski w jej społecznym, gospodarczym, politycznym i kulturowym wymiarze. Przez ponad 100 lat rozwoju na polskich uniwersytetach dyscyplina ta podlegała zewnętrznym przeobrażeniom historycznym, czerpiąc z nich jednocześnie materiał badawczy. Z jednej strony była odpowiedzią na opóźnione w polskich realiach przejście od tradycyjnego i agrarnego systemu społeczno-ekonomicznego do biurokratycznego, przemysłowego, klasowego, ale i demokratycznego. Z drugiej strony wyznaczała kierunki nowoczesnego i naukowego myślenia o polskim społeczeństwie, rejestrując jego przemiany pod wpływem złożonych procesów modernizacyjnych. Fakt ten bezsprzecznie nadaje jej spuściźnie bogatą wartość historyczną. Socjologia odegrała bowiem znaczącą rolę w toczonej m.in. w PRL dyskusji o osiągnięciach industrializacji, urbanizacji, o przeobrażeniach struktury klasowej i zawodowej polskiego społeczeństwa czy też o nowych instytucjach, zachowaniach i normach społecznych. Poza tym była prawdopodobnie jedynym parametrem pojawiających się blokad i niepowodzeń w rozwoju społeczno-gospodarczym okresu państwowego socjalizmu.

Specyfika historii socjologii okresu PRL, analizowana z perspektywy modernizacji, wymaga postawienia pytań o całościowy rozwój tej dyscypliny – od organizacji studiów socjologicznych na uniwersytetach po rozwój szkół socjologicznych, nurtów badawczych i teoretycznych, rozwój społeczności socjologów, jej dylematy natury politycznej i ideologicznej jak i sukcesy i ograniczenia w badaniach. W końcu wymaga pytania o jej stosunek do tradycji okresu dwudziestolecia międzywojennego.

Zarysowany tu kierunek rozwoju polskiej socjologii wyznacza ramy badawcze mojego referatu. Jego głównym celem będzie omówienie założeń badawczych historycznego rozwoju polskiej socjologii w kontekście procesów modernizacji w okresie PRL oraz jej znaczenia i merytorycznego wkładu w refleksję nad przemianami społecznymi i gospodarczymi. Analiza osiągnięć i ograniczeń badań polskich socjologów

przebiegać będzie na podstawie krytycznej analizy źródeł archiwalnych polskich uniwersytetów i instytucji naukowych oraz literatury socjologicznej. Takie ujęcie tematu pozwoli na nowatorskie spojrzenie na całość historii polskiej socjologii w latach 1944-1989. Ponadto da możliwość zrozumienia uwarunkowań rozwoju polskiego społeczeństwa w ostatnim stuleciu – jego transformacji socjalistycznej oraz jej późniejszych następstw, chociażby w postaci współczesnego sporu o tożsamość narodową.

Referaty w części 3, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Wykorzystanie pamiętników konkursowych w badaniach socjohistorycznych (na przykładzie pamiętników kobiet wiejskich)

ELWIRA WILCZYŃSKA

Wykorzystanie pamiętników w badaniach socjologicznych ma w polskiej nauce długą i bogatą tradycję. Materiał do analiz gromadzony był przede wszystkim w drodze konkursów pamiętnikarskich skierowanych do przedstawicieli poszczególnych grup społecznych objętych badaniami. Źródła tego rodzaju wywoływano na masową skalę już w okresie międzywojennym, jednak rozkwit pamiętnikarstwa konkursowego przypada na okres Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej i motywowanego ideologicznie zwrotu ku badaniom mas pracujących/ludowych. Organizatorom konkursów przyświecały określone cele badawcze, które wpływały na kształt odezwy konkursowej, a w efekcie na formę i treść samych pamiętników. Formuła współzawodnictwa mogła wpływać nie tylko na stylistyczne wybory autorów, ale także prowokować do idealizowania własnych postaw, unikania jednych i eksponowania innych zagadnień oraz do szeroko rozumianej autocenzury. W pamiętnikach widać także niejednokrotnie wpływ środków masowego przekazu lub próby naśladowania stylu literackiego. Te i inne – niewymienione w tym miejscu – ograniczenia nie dyskwalifikują oczywiście pamiętników masowych jako źródła do badań socjohistorycznych, a niektóre z nich można wręcz przekuć w atut. Jeśli bowiem w nadsyłanych na konkursy wspomnieniach pojawiają się pewne spostrzeżenia, uwagi, opinie, o których organizatorzy nie wspominali w ogłoszeniu o naborze tekstów, można z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że w mniejszym stopniu niż zagadnienia związane bezpośrednio z „zadanym" tematem podlegały mechanizmom autocenzury i autokreacji. Z tego względu powtórna analiza pamiętników konkursowych – z uwzględnieniem kulturowego, politycznego i środowiskowego kontekstu ich powstania – otwiera nowe możliwości przed historykami socjologicznymi.

W swoim referacie chciałabym zwrócić uwagę przede wszystkim na pamiętniki kobiet wiejskich jako źródło do badań nad historią ludową w perspektywie genderowej. Jestem jednak przekonana, że metodologiczne problemy związane z interpretacją tych tekstów mają bardziej ogólny charakter i dotyczą pamiętników konkursowych w ogóle.

Ryzykowna przestrzeń między dyscyplinami: o praktykowaniu socjologii historycznej na przykładzie badań nad reformą rolną

ANNA WYLEGAŁA

Choć socjologia historyczna ma w Polsce świetne tradycje – wystarczy wspomnieć o klasycznych pracach Niny Assorodobraj-Kuli – wydaje się, że socjologiczne zainteresowanie przeszłością zostało w ostatnim czasie w dużej mierze zagospodarowane przez zyskujący coraz większą popularność nurt badań nad pamięcią biograficzną i społeczną. Prace, którym metodologicznie najbliżej do socjologii historycznej, pisane są przez historyków społecznych – warto tu wymienić np. „Wielką Trwogę" Marcina Zaremby czy „Antykomunistyczne podziemie zbrojne" Marty Kurkowskiej Budzan. W swoim referacie chciałabym pokazać, że wynikać to może z obaw przed brakiem dyscyplinarnej jednoznaczności, która wbrew deklaratywnej interdyscyplinarności jest w nauce

akademickiej bardzo premiowana, oraz z braku odpowiednich kompetencji badawczych, przede wszystkim umiejętności pracy z dokumentami archiwalnymi. To swoiste odwrócenie się socjologów od przeszłości dotyczy w szczególności badaczy empirycznych.

W drugiej części mojego referatu chciałabym przedstawić własną propozycję na reinterpretację klasycznego podejścia socjologii historycznej, a mianowicie pokazać, w jaki sposób w swoich ostatnich badaniach dotyczących reformy rolnej łączę dwa wzmiankowane wyżej nurty socjologicznego zainteresowania przeszłością. Z jednej strony, w badaniu reformy rolnej interesuje mnie konkretne doświadczenie historyczne i zrozumienie zachodzącego procesu, w tym przede wszystkim przemian w strukturze społecznej. Z drugiej strony, zwracam uwagę na pamięć o tym doświadczeniu w społecznościach lokalnych – zarówno biograficzną, jak i tę o wymiarze zbiorowym i publicznym. Oba te wymiary traktuję integralnie, jako nierozerwalnie ze sobą związane, i wymagające posługiwania się zarówno klasycznymi źródłami historycznymi (aktowymi i narracyjnymi), jak i źródłami wywołanymi (wywiadami biograficznymi i tematycznymi).

Przyspieszona indywidualizacja w rodzinach wiejskich na tle kolektywizacji rolnictwa w Czechosłowacji lat 50-tych XX wieku i jej odbicie w relacjach rodzeństwa w ciągu całego życia

HANA ŠLECHTOVÁ

Indywidualizacja relacji rodzinnych postrzegana jest ogólnie jako nieodłączna część modernizacji społeczeństwa europejskiego. Jak wiadomo jej tempo oraz dynamizm mogą różnić się w zależności od konkretnych warunków socjoekonomicznych, politycznych, prawnych, geograficznych, od różnic między środowiskiem miejskim i wiejskim, itd.

Czasami dopiero badając mikroperspektywę życia można zauważyć, jakie znaczenie dla niej mają wydarzenia na poziomie makro. W ten sposób badania jakościowe nad relacjami w rodzeństwie w okresie późnej dojrzałości przeprowadzone w Czechach w latach 2017-2019 na populacji uczestników powyżej 50 roku życia pozwoliły określić moment par excellence decydujący o charakterze wspólnotowym, bądź indywidualistycznym tych relacji. Tym okazała się przymusowa kolektywizacja rolnictwa, ściślej mówiąc wiek, w którym zastała ona uczestników badań (spośród których najstarsi urodzili się w latach 20-tych XX w.). Oprócz narzuconej kolektywizacji kontekst ów został wyznaczony także przez przesiedlanie ludności wiejskiej, w szczególności na obszary "po-niemieckiego" pogranicza, nakazane dla niektórych, dowolne dla innych, i (późniejszy) ustawowy obowiązek "pracy dla dobra ogółu". W tym kontekście doszło m.in. do zmiany w postrzeganiu oczywistości udziału dzieci w pracy i różnic w traktowaniu dzieci przez rodziców; przyspieszona została także indywidualizacja biegu życia braci i sióstr.

Interpretacja wywiadów narracyjnych w świetle danych historycznych (pozyskanych z tekstów legislacyjnych oraz innych materiałów źródłowych) i dorobku innych dyscyplin (np. historii) umożliwia dostrzec paradoksalność wypływającą de facto ze zmiany ustrojowej: kolektywizacja życia społecznego przyspieszyła indywidualizację w sferze prywatnej.

Zagubione masy i odnaleziona nowoczesność. Socjologia historyczna ludowych instytucji wspólnego działania

BARTŁOMIEJ BŁESZNOWSKI

W ostatnich latach obserwujemy w polskich naukach społecznych rodzaj „zwrotu ludowego". Stanowi on z jednej strony odpowiedź na naukowe trendy globalnej historiografii, jak people's history czy resistance studies, z drugiej zaś na – wyrażoną przez Andrzeja Ledera – lokalną potrzebę przedstawienia „potężnego strumienia

emancypacji, spersonifikowanie […] wyrywania się ze zniewolenia społecznego", którego polska nauka oczekiwała przynajmniej od początku transformacji ustrojowej. Zamiarem badaczy mierzących się z historią klas ludowych w Polsce jest więc z jednej strony wytworzenie metody i języka służącego oddaniu dziejów ludu, z drugiej zaś zwrócenie mu sprawczej roli aktora zbiorowego w historii naszego kraju.

Głównym problemem, jaki rysuje się jednak po lekturze prac wpisujący się w nurt „ludowej historii Polski" jest ich niezdolność do przedstawienia tej czynnej roli chłopów i robotników w przemianach modernizacyjnych XIX i XX stulecia. Tak pionierskie książki, jak Ludowa historia Polski Adama Leszczyńskiego pogłębiają stereotypizację ludu jako pozbawionej politycznej formy milczącej większości, która doprowadzona do ostateczności potrafi rozpętać wyłącznie krwawy bunt, w najlepszym wypadku stworzyć słabe formy „ekonomii moralnej" pozwalającej przetrwać upodlenie. Ta, w istocie elitarna wizja klasy ludowej, wpisując ją w specyficzny „insurekcyjno-ludomański" dyskurs, traci z oczu szereg faktów, zaświadczających o kulturowej, ekonomicznej, a w końcu politycznej emancypacji.

Odnosząc się do krytyki klasycznej historiografii marksistowskiej, jaką z pozycji postkolonialnych przeprowadził Dipesh Chakrabarty w „Prowincjonalizacji Europy", chcę poddać refleksji strategie historiozoficzne, jakimi posługują się badacze historii ludowej, by wskazać te miejsca, w których tracą oni z oczu faktyczne sprawstwo ludu. Uważam, że lukę tę może wypełnić współczesna socjologia historyczna zwrócona ku badaniu fenomenów instytucjonalizacji ludowego sprawstwa na przełomie XIX i XX wieku w postaci proletariackich i chłopskich partii, związków, stowarzyszeń czy spółdzielni.

W swoim wystąpieniu chciałbym przyjrzeć się więc dziejom ludowych instytucji w perspektywie procesów modernizacyjnych, by zrewidować tezę o chronicznym zacofaniu Europy Środkowo-Wschodniej. Chcę wskazać na ambiwalentną pozycję klasy ludowej wobec kapitalizmu jako tych, którzy, stanowiąc integralny element epoki, „odmienili oblicze ziemi poprzez budowę infrastruktury cywilizacji" (Linebaugh & Rediker), a zarazem starając się odnaleźć w tym nowym środowisku, przez budowę własnych „instytucji wspólnego działania" (De Moor) przekraczali jej uwarunkowania, kreując nowe formy polityki. Być może ten zabieg pozwoli zdywersyfikować także obraz nowoczesności jako takiej.

W swoim wystąpieniu skupię się na specyfice instytucji spółdzielczych, które stanowiły jedną z podstawowych form modernizacji ekonomicznej klasy ludowej na przełomie XIX i XX wieku, umożliwiającą emancypację polityczną – jak stwierdził przedwojenny ekonomista Edward Taylor – „podmiotom relatywnie słabym gospodarczo". Będą to kolejno spółdzielnie spożywców zgromadzone w Związku „Społem", wiejskie spółdzielnie oszczędnościowo-kredytowe w Galicji (tzw. SKOK-i), oraz Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici", jedna z najliczniejszych chłopskich organizacji w okresie międzywojennym.

Ukazując fenomen ludowych instytucji nie tylko w perspektywie makro-organizacyjnej, ale przez pryzmat biografii i doświadczenia zaangażowanych w nie jednostek – sprzedawczyni w wiejskim sklepie spółdzielczym, organizatora ruchu spółdzielczego, oraz chłopskiego aktywisty – chcę uniknąć traktowania tych organizacji jako zewnętrznych wobec ludu, odgórnie działających tworów, a zarazem uniknąć esencjalizowania samego ludu, sprowadzającego go do bezużytecznej dla nauk społecznych, bezczasowej kategorii.

Ludowa teoria klasy

(WYŁOŻONY)

MICHAŁ RAUSZER

Klasę dość powszechnie definiuje się „od góry". U Marksa klasę determinował stosunek do środków produkcji. U Webera była to z kolei stosunek do zasobów rynkowych. W ostatnich badaniach Ryszarda Szarfenberga badacze próbowali zdefiniować klasę przez

zasoby (możliwość kupienia wina za 1000 złotych) oraz przez zarobki (klasa średnia zaczyna się od 5100 złotych miesięcznie). Przy czym badania te wskazywały na ciekawą prawidłowość. Otóż klasy wyższe uważały się za klasę średnią, klasa średnią za klasę niższą, a klasa niższa za klasę średnią. Jak pokazują te badania odgórne definiowanie klasy, przez czynniki klasyfikacyjne ustalone przez badaczy, radykalnie rozmijają się z oddolnym definiowaniem klas. Ustalona wizja klas, wynikającą z rozstrzygnięć sfery publicznej, rozmija się szczególnie z tym, jak klasy są definiowane wśród warstw ludowych. W swoim wystąpieniu postaram się pokazać jak klasy ludowe definiują siebie i inne klasy, za pomocą jakich środków, jak poszczególne klasy są waloryzowane? Interesowała mnie będzie szczególnie perspektywa historyczna. Podstawą empiryczną mojego wystąpienia będzie analiza egodokumentów i folkloru chłopskiego przełomu XIX i XX wieku. W trakcie wystąpienia postaram się pokazać współczesne teorie badań nad oporem (publiczny protokół-ukryty protokół Jamesa C. Scotta) pozwalają problematyzować kwestię społecznych podziałów w perspektywie historycznej.

Przesiedlenia Romów Karpackich z Łemkowszczyzny w czasie Akcji „Wisła”

(WYŁOŻONY)

MONIKA SZEWCZYK

Wystąpienie dotyczy historycznych przymusowych przesiedleń Romów Karpackich związanych z Akcją „Wisła” z terenów Łemkowszczyzny na Ziemie Zachodnie i Północne. Wiedza na temat udziału Romów w procesie migracji wewnętrznych i historycznych ruchów ludności po II wojnie światowej na terenie Polski koncentruje się wokół tzw. akcji osiedleńczej (Prezydium Rządu uchwała nr 452/52 z 24 maja 1952r.), jak i migracji Romów ze wsi do miast, czego przykładem jest np. Nowa Huta (Golonka-Czajkowska 2013, Szewczyk 2019). Pojawienie się Romów Karpackich na Ziemiach Zachodnich i Północnych wiążę się z wspomnianą wyżej akcją osiedleńczą i industrializacją kraju (Łuczak 2013, Sołtysik 2007). Jak zauważają badacze zajmujący się migracjami polskich Romów (Fiałkowska, Garapich, Mirga-Wójtowicz 2018), w przypadku Romów nadal mamy do czynienia z akademicką ciszą w polskich badaniach nad migracjami jak i w polskiej romologii. Jako osoba ze społeczności romskiej zauważam te braki. Z przeprowadzonych przeze mnie dotychczas badań archiwalnych wynika, że historyczno-publiczny dyskurs o Akcji Wisła, dokonuje „etnicznego wymazywania” Romów z skomplikowanej mozaiki kulturowo-etniczno-społeczno-religijnej i jej redukcji na rzecz monochromatycznej, nacjonalistycznej optyki (Polacy vs Ukraińscy, Polacy vs Łemkowie etc). Badania w Archiwach Społecznych, analiza danych zastanych, a przede wszystkim rozmowy z przedstawicielami mniejszości romskiej i łemkowskiej wskazują na udział Romów w przesiedleniach na Ziemie Zachodnie i Północne z Łemkowszczyzny podczas Akcji „Wisła”. Historia ich przesiedleń i doświadczenie zamieszkania na Ziemiach Zachodnich i Północnych jest nieobecne w narracjach o podeportacyjnych krajobrazach społecznych po 1947 r. w Polsce, podobnie jak mało znana jest historia ich zamieszkiwania na obszarze obecnego woj. podkarpackiego. Zbierane przeze mnie dane, zarówno archiwalne, jak i te z archiwów społecznych i trwających wielostanowiskowych badań etnograficznych pokazują złożoną rzeczywistość, z której naukowe dyskursy usuwają Romów, spłaszczając wieloetniczny wymiar dawnych sąsiedztw na Podkarpaciu. Niniejsze wystąpienie jest częścią mojej pracy doktorskiej.

Socjologia w sferze publicznej: wiedza naukowa i praktyka społeczna

Numer: G10
Organizacja: Agnieszka Kolasa-Nowak (UMCS), Michał Kaczmarczyk (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 4, Sala 4, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Nauki, Sekcja Socjologii Prawa

W świecie nowoczesnym, w obliczu globalizacji i rozwoju społeczeństwa informacyjnego, nauka staje się, z jednej strony, coraz bardziej odpowiedzialna za formułowanie nowej wiedzy, rozwiązań technologicznych i ostrzeżeń co do możliwych scenariuszy wydarzeń, a z drugiej strony, sama narażona jest na nieznane wcześniej lub nie występujące w podobnej skali zagrożenia.

W ramach proponowanej grupy tematycznej rozumiemy naukę nie tylko jako system twierdzeń czy nawet całokształt praktyki naukowej uczonych, lecz społeczny system komunikacyjny, który odpowiada na liczne oczekiwania kierowane wobec niej ze strony gospodarki, polityki, systemu edukacyjnego czy ruchów społecznych.

Nauka musi jednak uczynić zadość nie tylko oczekiwaniom społecznym, które pozostają niejednokrotnie wzajemnie sprzeczne, lecz również własnym wewnętrznym wymogom, które podlegają ewolucji wynikającej z zewnętrznej presji. Głęboko zmienia się społeczny odbiór nauki i jej rola w świecie.

W zarysowanym kontekście sytuacja socjologii wydaje się szczególnie trudna, ponieważ oprócz wymogu autorefleksji, dyscyplina ta jest tradycyjnie bliska debatom toczącym się w sferze publicznej.

Częścią dziedzictwa polskiej socjologii jest jej obywatelska funkcja. Dlatego chcemy zapytać jakie jest dziś miejsce socjologii w przestrzeni publicznej w Polsce. Czy socjologia uczestniczy jeszcze w budowaniu projektów rozwiązań lub wizji przyszłości?

Obecnie naukowa wiedza społeczna powstaje nie tylko na uniwersytetach, ale także w obrębie szeroko rozumianych środowisk eksperckich. Istotna jest więc kwestia relacji socjologii akademickiej z konkurencyjnymi ośrodkami tworzenia wiedzy naukowej. Mamy do czynienia z procesem przejmowania problematyki nauk społecznych przez inne obszary badań i praktyki. Z drugiej strony obserwujemy także próby wychodzenia socjologów poza obieg akademicki i chęć dotarcia do szerokiej publiczności aby uczestniczyć w debacie publicznej.

Zapraszamy do nadsyłania propozycji wystąpień dotyczących wszelkich rodzajów komunikacji między socjologią a jej otoczeniem, w szczególności jej obecnością w sferze publicznej w kontekście polskim i globalnym. Poza diagnozą problemów zachęcamy też do dyskusji nad praktycznymi możliwościami działania oraz aksjologicznymi wyborami w warunkach komercjalizacji nauki i presji politycznej.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Socjolog/ia na pograniczach – wyzwania, ryzyka, szanse

CEZARY OBRACHT-PRONDZYŃSKI

Pierwsze zaproponowane słowo w tytule wskazuje na podwójny charakter poruszanej problematyki. Idzie tu zarówno o publiczną rolę socjologii jako dyscypliny nauki (w tym sieci powiązanych ze sobą instytucji, organizacji i działań), a jednocześnie o wymiar podmiotowy, indywidualny – wiążący się z osobistym doświadczeniem. Ten wymiar łączy się z drugą

kluczową kategorią – pogranicze. Chodzi tutaj jednak nie tylko o kulturowe pogranicze, w jakim dane jest mi funkcjonować, ale też o „pogranicza społecznych światów", które się w tej działalności jako socjologa właśnie przenikają, Albo inaczej – o publiczną rolę badacza, który sytuuje się pomiędzy różnymi światami społecznymi (akademickim, biznesowym, kulturalnym, samorządowym, edukacyjnym itd.), pełniąc przy tym różne funkcje (tłumacza, przewodnika, odźwiernego, rzecznika, integratora, eksperta etc.). Rodzi to szereg pytań, np. o rolę wiedzy naukowej (i jej pragmatyczną użyteczność), ale też o dylematy etyczne i ograniczenia zaangażowania, związane z koniecznością wywiązywania się w pierwszym rzędzie z obowiązków akademickich. Jednocześnie tworzy unikatową szansę na poznanie różnorodnych światów społecznych, która to wiedza jest niezwykle przydatna socjologa, ponieważ bazuje ona nie tylko na wielu wcześniej nieznanych faktach empirycznych, ale przede wszystko znacząco wpływa na jego socjologiczną wyobraźnię.

Między think tankiem obywatelskim i menedżerskim: w poszukiwaniu polskiej tradycji niezależnych badań i analiz dotyczących spraw publicznych

MAREK RYMSZA

Think tanki powszechnie uznawane są za produkt kultury anglosaskiej, czemu sprzyja silna ich pozycja na scenie publicznej (wpływ społeczny i polityczny) w Stanach Zjednoczone i Wielkiej Brytanii. Anglosaskie think tanki funkcjonują na przecięciu świata polityki, nauki i samoorganizacji społeczeństwa obywatelskiego. Choć co do zasady podmioty te są instytucjami non-profit (dominują fundacje), to koszty ich funkcjonowania są zazwyczaj wysokie. Rynkowa wycena wiedzy eksperckiej odpowiada tu interesom tzw. knowledge class. Można przyjąć, że anglosaskie think tanki charakteryzuje wysoki poziom niezależności przy (a raczej pomimo) bliskości ze światem polityki i światem gospodarki (m.in. menedżerskie zarządzanie, i zarazem relatywnie spore oddalenie od świata akademickiego.

Polska ma odmienną tradycję niezależnych badań i analiz dotyczących spraw publicznych. Za prekursora polskich think tanków można uznać Instytut Gospodarstwa Społecznego (IGS), założony w 1920 roku przez Ludwika Krzywickiego i współpracowników. Specyfika IGS uwidaczniała się w kilku aspektach, z których najważniejsze wydają się dwa. Po pierwsze, w przyjęta formuła prawna stowarzyszenia, co miało przełożenie na bardziej społeczny (pro publico bono) charakter zaangażowania ekspertów. Po drugie, silniejsze związki z administracją państwową przy zachowaniu programowej apolityczności zaangażowania ekspertów (IGS kontynuował działalność w okresie sanacyjnym). Można uznać, że IGS i inne polskie niezależne instytucje badawcze okresu Drugiej Rzeczpospolitej (Instytut Spraw Społecznych, Spółdzielczy Instytut Badawczy i in.) w większym stopniu były urzeczywistnieniem służby społecznej uczonych zgodnej z etosem inteligencji niż przejawem środowiskowej organizacji knowledge class.

Po II wojnie światowej niezależne ośrodki badawczo-analityczne zlikwidowano bądź upaństwowiono. Niemniej w okresie ruchu Solidarności tradycja niezależnych badań i analiz opartych na etosie zaangażowania inteligenckiego pro bono odrodziła się, a za solidarnościowy think tank można uznać Ośrodek Badań Społecznych przy MKZ NSZZ Solidarność (OBS).

Po 1989 roku w Polsce powstała sieć kilkudziesięciu think tanków, z których znaczna część nawiązuje w swej formule do think tanków anglosaskich, a niektóre wręcz powstały przy finansowym wsparciu zagranicznych niezależnych fundacji grantodawczych. Wpływy kultury anglosaskiej ścierają się na tym polu z rodzimą tradycja zaangażowania społeczno-obywatelskiego. Rosnąca rola i pozycja menedżerskich think-tanków względem think-tanków obywatelskich może być interpretowana jako jeden z przejawów przekształcania się polskiej inteligencji w knowledge class.

Przedmiotem analizy będzie ścieranie się wzorów organizacyjnych i kulturowych polskich think-tanków oraz ich rola w kształtowaniu debaty publicznej i wpływ na procesy decyzyjne w sprawach publicznych.

Legitymizacja przyszłości w politykach publicznych – przykład krajów nordyckich i Polski

AGNIESZKA DZIEDZICZAK-FOLTYN, KAZIMIERZ MUSIAŁ

Idea przewodnia XVIII Zjazdu Socjologicznego dowartościowująca po latach w naukach społecznych myślenie o przyszłości pozwala na przyjrzenie się z perspektywy socjologicznej (i interdyscyplinarnej) narracji o przyszłości w politykach publicznych. Z założenia są one ukierunkowane prospektywnie, choćby poprzez funkcjonowanie programowania strategicznego, podobnie jak często nadrzędnie traktowana polityka rozwoju. Polityki publiczne podlegają standardom profesjonalizacji i projektowane są (lub też powinny być) w oparciu o racjonalność wywodzoną z wiedzy naukowej (polityka oparta na dowodach) oraz o zgodne z ideałami dobrego rządzenia procesy współdecydowania (polityka deliberacyjna). Szerszym tłem naszych rozważań jest perspektywa teorii czasu w analizie polityki i kwestia „kolonizacji przyszłości" przez ekspertów i decydentów (Stressheim 2016), aczkolwiek w referacie celowo mówimy o legitymizacji narracji przyszłościowej – jako rzeczywistym lub potencjalnym uzasadnieniu dla praktyki społecznej wykorzystującej wiedzę naukową.

Orientacja przyszłościowa i unaukowienie polityk publicznych jest charakterystyczne dla rozwoju społeczeństw nordyckich od ponad stu lat. W porównaniu z nimi Polska od niedawna uczy się standardów projektowania i prowadzenia polityk publicznych zgodnych ze standardami świata zachodniego, w których podkreśla się znaczenie zaplecza eksperckiego i procesów dochodzenia do konsensusu w wiodących kwestiach publicznych. Wykorzystując te dwa aspekty funkcjonowania polityk publicznych zamierzamy przyjrzeć się narracji o przyszłości w powiązaniu z „reżimami wiedzy" legitymizującymi przyszłość w politykach publicznych w badanych przez nas krajach.

Za ramy konceptualne proponowanej w referacie analizy przyjmujemy schemat zaczerpnięty z porównawczych studiów regionalnych (A. Warleigh-Lack 2006), obejmujący cztery wymiary: (1) genezę (genesis), (2) funkcjonalność (functionality), (3) socjalizację (socialisation), (4) wpływ (impact). Umożliwi to nam opisanie źródeł sięgających kilku dekad wstecz, dotychczasowych narracji proprzyszłościowych; obecnych instytucjonalnych i dyskursywnych przejawów owych narracji w wymiarze funkcji i praktyki społecznej; ideowego nasycenia polityk perspektywą długoterminową; oraz geopolitycznej identyfikacji ze zorientowanym narodowo lub globalnie dyskursem rozwoju, prowadzonym w kontekście państwa konkurencyjnego (competition state).

W referacie stawiamy tezę, że legitymizacja narracji o przyszłości w politykach publicznych polega na ustanowieniu określonego reżimu wiedzy. Innymi słowy: chodzi o stopień i jakość uramowienia narracji temporalnej, dotyczącej orientacji przyszłościowej i kierunków rozwoju badanych przez nas społeczeństw. Charakteryzując reżimy wiedzy w krajach nordyckich i w Polsce odwołamy się do wytwarzających je wspólnot epistemicznych, instytucjonalno-organizacyjnych mechanizmów produkcji wiedzy, sposobów wykorzystania i generowania danych empirycznych, finansowania badań oraz praktyk tworzenia rekomendacji na rzecz polityk publicznych. Uwzględniając dynamikę zmian społecznych oraz niepewność wynikającą z coraz bardziej manifestującego się w praktyce społecznej społeczeństwa ryzyka (w tym pandemię i zagrożenie wojną), pragniemy również zwrócić uwagę na metodologiczne implikacje badania procesów decyzyjnych w politykach publicznych z wykorzystaniem teorii zwrotów krytycznych (critical junctures).

Pomiar oddziaływania społecznego – wyzwanie dla stosowanych nauk społecznych

SZYMON WÓJCIK

Socjologia poprzez przedmiot swoich badań zawsze pozostanie związana z praktyką społeczną i nigdy nie uwolni się od oczekiwań związanych z tym, jak nauki społeczne mogą pomóc w zrozumieniu i zorganizowaniu działań zbiorowych. Według Adama Podgóreckiego można wyróżnić pięć funkcji socjologii: socjograficzną, teoretyczną, apologetyczną, demaskatorską oraz najbardziej go interesującą: socjotechniczną. Socjotechnika miała być działalnością badaczy społecznych mających na celu projektowanie i wdrażanie nowych rozwiązań problemów społecznych lub nowych sposobów osiągania celów praktycznych – indywidualnych bądź grupowych. Elementami tego procesu są wstępna i końcowa ocena skutków działań, czyli mówiąc językiem współczesnym – ewaluacja.

Badania ewaluacyjne są obszarem, w którym metodologia nauk społecznych jest szeroko wykorzystywana do formułowania ocennych wniosków na temat różnorodnych projektów społecznych. Nazbyt często są to jednak wnioski powierzchowne, a same badania nastawione bardziej na dostarczenie wstecznych uzasadnień podjętych działań niż rzetelną ocenę ich celowości, skuteczności i efektywności.

Odrębnym nurtem badań ewaluacyjnych jest pomiar oddziaływania społecznego (social impact). Termin ten używany jest przez praktyków działających na styku sfery społecznej, publicznej oraz naukowej. Zwykle oddziaływanie społeczne rozumiane jest jako skutek działań, aktywności, projektów lub programów wpływających na ludzi i wspólnoty. W kontekście lokalnym oddziaływanie społeczne rozumiane jest jako pozytywny rezultat działań władz publicznych czy innych organizacji dla lokalnych społeczności, w których organizacje funkcjonują. Co ważne w nurcie tym – zgodnie z tradycją socjologiczną wywodzą się jeszcze od Thomasa Mertona – analizuje się zarówno zamierzone jak i niezamierzone skutki działań społecznych.

Pomiar oddziaływania społecznego stanowi wyzwanie ze względu na to, że często wymagany (i oczekiwany) jest ścisły pomiar pozornie niemierzalnych aspektów życia społecznego takich jak zwiększone poczucie społecznego zaufania, bezpieczeństwa, czy satysfakcji lub nawiązanie nowych więzi (budowa kapitału społecznego).

Podczas referatu zostaną zaprezentowane narzędzia używane do pomiaru oddziaływania społecznego, w tym najbardziej rozpowszechnione społeczna stopa zwrotu z inwestycji (ang. social return on investment – SROI), która z kolei odwołuje się również do kategorii ekonomicznych. Pojawia się tu pytanie czy wielkości pieniężne są jedynym wspólnym mianownikiem, do którego można sprowadzić wartość społeczną różnych przedsięwzięć? Przedstawione zostaną również wybrane wyniki pilotażowego badania wykonanego w 10 przedsiębiorstwach społecznych reprezentujących różne branże oraz formy prawne działalności. Dane te będą mogły pomóc w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie jak socjologia i stosowane nauki społeczne mogą realnie pomóc np. sektorowi pozarządowemu w ocenie i ulepszaniu swoich działań.

Współpraca nauki z otoczeniem. Wnioski z badań empirycznych i propozycja modelu teoretycznego

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ STAWICKI

W oparciu o badania przeprowadzone wśród pracowników naukowych zatrudnionych na polskich uniwersytetach autor proponuje model procesu określanego potocznie jako

współpraca nauki z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Wykorzystując teorię systemową Niklasa Luhmanna ta współpraca skonceptualizowana została jako komunikacja intersystemowa zapośredniczona przez złożone procedury translacyjne. Takie ujęcie rzuca nowe światło na tzw. obustronny transfer wiedzy między nauką i otoczeniem, który często bywa określany jako wzajemnie korzystny.

Badania empiryczne pokazują, że z różnych przyczyn praktyki takie nie zawsze są produktywne z punktu widzenia nauki. Współpraca napotyka zwykle szereg problemów natury komunikacyjnej i organizacyjnej, co wydaje się w dużym stopniu powodować, że nie jest ona zgodna ani z racjonalnością wewnętrzną nauki rozumianej jako system komunikacyjny, ani uniwersytetu rozumianego jako system organizacyjny, ani też naukowców, którzy działają w złożonym instytucjonalnym kontekście. Wnioski z badań uświadamiają, że próby zwiększania zakresu współpracy nauki z jej otoczeniem w Polsce powodują szereg problemów i sprzeczności wewnątrz złożonego systemu nauki, przez co reformy uniwersytetów zmierzające w tym kierunku napotykają znaczny opór wynikający nie tylko z przywiązania naukowców do liberalnego (humboldtowskiego) wyobrażenia na temat tożsamości uniwersytetu i i jego miejsca w społeczeństwie, ale także z racjonalnej kalkulacji korzyści i kosztów takich działań.

Kryzys sfery publicznej w Polsce na przykładzie prasowej debaty dotyczącej wyborów samorządowych z 2018 roku

(WYŁOŻONY)

MARCIN SOBCZYK

Pojęcie sfery publicznej używane do opisywania życia społecznego w mnogości kontekstów i znaczeń zdaje się na tyle intuicyjnie zrozumiałe, że nie wymaga szczegółowego definiowania. Problem pojawia się dopiero podczas próby dokładnego opisu konkretnego zjawiska lub zachodzącego procesu. Na gruncie nauk społecznych występuje wiele koncepcji mających na celu przybliżenie istoty sfery publicznej.

Na potrzeby referatu sfera publiczna będzie rozumiana zgodnie z definicją opracowaną przez Margaret Somers: Sfera publiczna oznacza kontestacyjno-partycypacyjną przestrzeń, w ramach której podmioty prawa, obywatele, aktorzy ekonomiczni oraz członkowie rodzin i społeczności lokalnych tworzą publiczne ciała i angażują się w negocjacje i kontestacje życia politycznego i społecznego (Somers M.R., 1993, Citizenship and the place of the public sphere. Law, community, and the political culture in the transition to democracy, „American Sociological Review", 1993, nr 58, s. 589).

Kluczową rolę w ogniskowaniu uwagi społeczeństwa na powszechnych głosowaniach ostatnich dziesięcioleci odgrywały medialne przekazy. O ile wybór prezydenta, posłów i senatorów był regularnie nagłaśniany także poza okresami kampanii i oddawania głosów, o tyle decyzje o tym, kto będzie sprawował lokalne rządy, miały drugorzędne znaczenie.

W niniejszym wystąpieniu przedstawione zostaną wyniki badania wybranych dzienników i tygodników, które poruszały zagadnienie polskich wyborów samorządowych z 2018 roku. Przedmiotem analizy będzie zwrócenie uwagi na to, w jaki sposób prasa opiniotwórcza przyczyniała się do kryzysu sfery publicznej w Polsce na przykładzie prasowej debaty dotyczącej wyborów.

Na potrzeby tego referatu wybrane ogólnokrajowe gazety zostały przeanalizowane pod kątem tego, jak ukazywały różne aspekty dotyczące wyborów samorządowych, które odbyły się w Polsce w 2018 roku. W teorii uzasadnionym wydaje się być założenie, w że okresie okołowyborczym uwaga mediów była skupiona w dużym stopniu na sprawach związanych z głosowaniem na lokalnych przedstawicieli. Rzeczywistość wygląda jednak zupełnie inaczej.

Krążenie wiedzy w perspektywie teorii praktyk społecznych

SEWERYN RUDNICKI

Celem wystąpienia jest przedstawienie modelu teoretycznego krążenia wiedzy opartego na fundamentach tzw. teorii praktyk społecznych, a także jego empiryczna ilustracja.

Krążenie wiedzy między kontekstem społecznym, w którym powstaje, a kontekstem, w którym jest używana (np. między naukami o społeczeństwie a sfera publiczną), jest często opisywana w kategoriach transferu wiedzy i metafora ta jest dziś dominująca, zarówno w dyskursie publicznym jak i w niektórych obszarach badań naukowych (np. zarządzaniu). Jednak społecznie zorientowane badania nad wiedzą pokazują, że jest to ujęcie uproszczone, zbyt linearne, marginalizujące rolę społecznych czynników i operujące niesocjologicznym rozumieniem fenomenu wiedzy. Pojęcie transferu wiedzy próbowano zastąpić modelem translacji, wywodzącym się z teorii aktora-sieci, jednak te konceptualizacje również pozostawiły wiele wątpliwości teoretycznych, a jednocześnie były mniej przydatne w praktyce modelowania przepływów wiedzy.

Ciekawą alternatywą teoretyczną do wspomnianych ujęć wydaje się współczesna generacja teorii praktyk społecznych (Schatzki, Shove, Nicollini, Gherardi, Jarzabkowska). Proponowany w tym wystąpieniu model teoretyczny rozwija elementy koncepcji dynamiki praktyk społecznych (Shove Pantzar, Watson 2012) i zakłada, że krążenie wiedzy jest procesem obejmującym tworzenie „pakietów epistemicznych" oraz ich integrację z praktykami, w których napływająca wiedza ma być używana. Ujęcie to pozwala traktować krążenie wiedzy jako zjawisko relacyjne, powiązane nie tylko z inherentnymi właściwościami wiedzy, ale także z jej dostosowaniem do kontekstu, w którym ma zostać użyta. Samo dostosowanie wynika z kolei z odpowiedniości między znaczeniami, kompetencjami oraz narzędziami i technologiami obecnymi w praktykach, do których wiedza dociera – i może być dynamicznym efektem złożonych wysiłków i firm współpracy między twórcami i odbiorcami wiedzy. Innymi słowy, o powodzeniu lub niepowodzeniu praktycznego zastosowania wiedzy decyduje nie tyle jej epistemiczna wartość, co dostosowanie do kontekstu, w którym ma funkcjonować.

Zarysowany model teoretyczny zostanie zilustrowany materiałem empirycznym zebranym w trakcie rozbudowanego studium procesów wytwarzania i używania wiedzy w obszarze tzw. user experience research (50 wywiadów pogłębionych, 4 tygodnie obserwacji a organizacjach, analiza materiałów zastanych). Jest to obszar badań komercyjnych mających na celu poznanie ludzkich zachowań, reakcji i nawyków w celu projektowania dostosowanych do nich produktów i usług (głównie cyfrowych). Badania prowadzone w tym obszarze są wykorzystywane na szeroką skalę przez firmy technologiczne – i choć w wielu przypadkach są przyjmowane z entuzjazmem, w niektórych środowiskach traktowane są z rezerwą mimo „obiektywnej" przydatności. Proponowany model teoretyczny pozwala wyjaśnić – odpowiednio: sukces praktyczny lub jego brak – tego rodzaju wiedzy, a wyniki proponowanego studium mogą – jak się wydaje – być ekstrapolowane na wiele innych obszarów, w których krążenie wiedzy napotyka trudności.

Niewidzialna metoda – teorie i techniki socjologii w praktykach polityk klimatycznych Unii Europejskiej

ALEKSANDRA GOŁDYS, WSPÓŁAUTORZY: BARTŁOMIEJ BŁESZNOWSKI

W obszarze wyzwań klimatycznych instytucje publiczne mierzą się dziś ze szczególnie wysoką złożonością problemów, skomplikowaną strukturą współzależności heterogenicznych czynników oraz – według badań naukowych – bardzo konkretnym horyzontem czasowym. W wielu obszarach polityk publicznych

trwają wysiłki nad stworzeniem nowych, skuteczniejszych sposobów działania, których celem jest reagowanie na kryzys klimatyczny, intensyfikowane są prace nad szukaniem rozwiązań i nowych form interwencji państwa i rynku.

W swoim wystąpieniu przedstawię konkretne sposoby używania koncepcji i teorii pochodzących z socjologii i nauk społecznych w praktyce działania nowych typów instytucji publicznych – na przykładzie Centrum Wiedzy i Innowacji ds. Klimatu (EIT Climate KIC – agenda Europejskiego Instytutu Innowacji i Technologii finansowana ze środków Komisji Europejskiej).

Skupię się szczególnie na translacji teorii i pojęć socjologicznych na konkretne formy polityki:

- na przykładzie popularnej obecnie metody pracy meta-instytucji zwanej „deep demonstration" (posłużę się danymi pochodzącymi z polskiej realizacji tej metody w mieście Rybnik) prześledzę jak używana jest teoria systemów i zmiany systemowej w praktyce projektowania modeli interwencji.

- przedstawię konkretne przykłady projektowania i używania koncepcji laboratorium w realizacji polityk klimatycznych (skupię się na roli i użyciu eksperymentu i warunków do eksperymentowania jako ważnego elementu składowego nowych polityk klimatycznych).

- pokażę jak rozumiane są koncepcje „partycypacji obywatelskiej" i jaką pełnią rolę w projektowanych politykach klimatycznych (postaram się przeanalizować relację państwa, rynku i obywateli oraz ich wzajemnego współoddziaływania oraz logikę odpowiedzialności, która za nimi stoi).

- opiszę zyskującą na popularności technikę pracy badawczej w praktyce instytucji zwanej „sensemaking" będącą specyficzną formą uproszczonego działania quasi-naukowego zastępującego działania ewaluacyjne i pozwalającego na szybkie tworzenie „wspólnej wiedzy" aktorów uczestniczących w procesie politycznym.

Te konkretne formy obecności dokonań socjologii są w praktyce instytucji najczęściej przedstawiane jako „innowacje", bez pogłębionego rozumienia naukowych procedur i badań, które za nimi stały oraz wielkiej różnorodności potencjalnych realizacji. Postaram się odpowiedzieć na pytanie czy taki sposób używania socjologii jest szansą na pokazywanie jej skuteczności w neutralizacji dychotomii „teoria – praktyka", czy raczej specyficznie błędnym typem relacji między polityką a nauką, wynikającym z alienacji tej ostatniej.

Życie po raporcie: empiryczne studium recepcji i sposobów wykorzystania wyników badania społecznego

ALEKSANDRA KOŁTUN

Celem prezentacji jest przedstawienie najważniejszych wniosków dotyczących recepcji oraz sposobów wykorzystania wyników badania przeprowadzonego w 2017 roku. Pytanie, na które spróbuję odpowiedzieć dotyczy tego, co dzieje się z wiedzą wytworzoną w toku oraz w efekcie badań po tym, gdy zostaje opublikowany raport. Przedstawione w prezentacji wnioski można potraktować co najwyżej jako przyczynek do szerszej debaty na temat funkcjonowania wiedzy z badań społecznych w życiu publicznym, poza akademią. Przedstawione studium ma jednak charakter empiryczny. Na tle licznych debat teoretycznych oraz projektów reform moje wystąpienie będzie głosem „z dołu" – osadzonym w danych pochodzących z wywiadów indywidualnych, na temat konkretnego badania, które, w zamierzeniu, miało być użyteczne dla swoich głównych odbiorców i interesariuszy.

Badania, które są obiektem mojego zainteresowania, miały miejsce w 2017 roku i dotyczyły wpływu czterech największych lubelskich festiwali o tematyce kulturalnej

na rozwój społeczno-gospodarczy miasta. Zostały zrealizowane przez zespół badawczy składający się z pracowników akademickich oraz studentów na zlecenie Warsztatów Kultury (samorządowej instytucji kultury, organizatora badanych wydarzeń). Projekt był dofinansowany z programu „Rozwój sektorów kreatywnych" Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Od początku badania były projektowane w taki sposób, aby były możliwie użyteczne dla osób zaangażowanych w organizacje festiwali, głównie menadżerów i animatorów kultury oraz lokalnych urzędników (wspólnie definiowaliśmy, co ta użyteczność miałaby oznaczać). Jednocześnie, musieliśmy sprostać założeniom konkursu grantowego oraz wynikającym z nich formalnym ograniczeniom. Osoby należące do wymienionych wyżej grup docelowych były włączone w realizację badań (projektowanie narzędzi, częściowo również analizę danych, formułowanie najbardziej ogólnych wniosków oraz rekomendacji). Po zakończeniu analiz zorganizowaliśmy trzy spotkania podsumowujące robocze wnioski, połączone z rundą uwag, wspólnym namysłem i dyskusją (dwa z nich były przeznaczone wyłącznie dla wąskiego grona związanego z organizatorami; jedno miało charakter otwarty i popularnonaukowy). Raport z badań został opublikowany online (https://warsztatykultury.pl/wp-content/uploads/2018/02/Wpływ-lubelskich-festiwali-plenerowych-na-rozwój-gospodarczy-i-społeczny-miasta-RAPORT.pdf) oraz w wersji papierowej.

Na przełomie 2017 i 2018 roku, w czasie spotkań podsumowujących projekt, można było odnieść wrażenie, że obecni wówczas menadżerzy, animatorzy i urzędnicy uznają raport za wiarygodne źródło wiedzy, która ma dla nich dużą wagę – zarówno w kontekście działalności zawodowej, jak i w sensie prywatnym (w odniesieniu do biograficznych doświadczeń współtworzenia badanych wydarzeń lub lokalnych polityk kulturalnych). W 2020 roku zrealizowałam pierwszą turę wywiadów indywidualnych z osobami, które należały do głównych grup docelowych i które były obecne na jednym ze spotkań podsumowujących badania. Z zebranych wówczas danych wynika, że z raportów zapamiętane zostały pojedyncze informacje, i to zdecydowanie nie te, które sam zespół starał się akcentować. Rekomendacje, które w 2017 roku były formułowane w toku dyskusji i zyskały aprobatę zaangażowanych stron jeszcze przed momentem ich opublikowania, właściwie nie pojawiają się jako kontekst jakichkolwiek działań czy namysłu. Wniosków używano do uzasadniania podjętych wcześniej decyzji lub potwierdzenia słuszności stawianych tez; nie przynoszą one żadnych wyraźnych efektów poznawczych.

W 2022 roku planuję powrócić do moich rozmówców i dowiedzieć się, czy przez ostatnie dwa lata raport w ogóle funkcjonował w ich praktykach. Pojawia się tu pytanie, czy w momencie, gdy „rzeczywistość festiwalowa po prostu przestała istnieć" (jak to stwierdził jeden z moich rozmówców), wiedza uzyskana w efekcie badania ulega całkowitej dezaktualizacji, czy raczej staje się obiektem nowych rodzajów praktyk.

Racjonalności naukowe i racjonalności praktyczne – onto-epistemologiczna problematyzacja racjonalności

MARIOLA KUSZYK-BYTNIEWSKA

Nauka poprzez rozwój technologii, instytucjonalizację, powszechną edukację, w dobie globalizacji stała się czynnym uczestnikiem życia społecznego, aktorem społecznym w coraz większym stopniu kształtującym ludzkie środowisko życia, w tym środowisko uczonych. Szczególnie socjologia – jako nauka auto-refleksyjna, świadoma swojego szczególnego usytuowania wobec innych nauk i wobec realiów świata społecznego – zyskuje nowe społeczne funkcje. Socjologia oddziałuje na rzeczywistość i zarazem reflektuje ją, nie tylko interpretuje świat społeczny, ale staje się jego aktywnym uczestnikiem. Socjologiczne teorie intencjonalnie wzmacniają i uwiarygodniają argumenty obiegające dyskursy ponowoczesności. Czynią „racjonalnymi" działania (gdy legitymizują działania polityków lub gdy funkcjonują jako krytyki określonych

porządków społecznych). W jakim zatem zakresie uczestnictwo teorii w praktykach społecznych ma udział w poznawczym określeniu stosunku aktora społecznego do jego własnego położenia? W jakim zaś zależy od ponowoczesnego, refleksyjno-technologicznego za-pośredniczenia relacji ze środowiskiem społecznym? Poznanie w filozofii już od dosyć dawna pojmuje się jako fenomen społeczny. Skutkuje to także wcześniej niespotykaną dynamiką i dramaturgią rozwoju procesu refleksji filozoficznej i naukowej. Nie dziwi zatem eksplozja „zwrotów teoretycznych", choćby: konstruktywizm, posthumanizm, zwrot ontologiczny czy fronetyczny, dopominających się o zaangażowanie etyczne i polityczne nauki, o nieodrywanie teorii od praktyki, o traktowanie poznania naukowego jako wspólnotowego, nie indywidualnego.

W niniejszym referacie proponuję onto-epistemologiczną płaszczyznę rozważań relacji teorii socjologicznych i praktyk społecznych oraz koncentrację na kategorii racjonalności. Przez onto-epistemologię społeczną, rozumiem odejście od epistemologicznego pierwszeństwa w pojmowaniu poznania naukowego skutkującego deformacją poznania rzeczywistości społecznej. „Epistemocentryzm" i „scholastyczny etnocentryzm" – to podejście uprzywilejowujące ograniczony, wytworzony przez społeczności uczonych, punkt widzenia, który zaciemnia wszelkie rekonstrukcje praktycznego podejścia do wiedzy, wytwarzanego przez ludzi badanych przez uczonych. W podejściu onto-epistemologicznym ważne jest wskazanie na związki sposobów bycia i konstytuowania podmiotów z modalnościami poznania i samopoznania, jakie nowoczesna forma wspólnego, społecznego środowiska życia czynią podstawami współczesnych form podmiotowości. W dyskursie onto-epistemologicznym można opisać podstawowy sens racjonalności, wskazując na to, że chwyta ono nie tylko poznawcze aspekty od-niesienia przedmiotowego, ale też ontyczne, egzystencjalne formy samoodniesienia. Opis ten to główny cel referatu.

Determinanty autorytetu w grupach dyspozycyjnych na przykładzie Policji

(WYŁOŻONY)

TOMASZ BRODZIAK

W referacie podjąłem próbę ukazania wpływu poszczególnych czynników funkcjonujących w grupach dyspozycyjnych systemu paramilitarnego na osiąganie autorytetu wśród funkcjonariuszy.

Spośród wielu istotnych determinantów na uwagę zasługują szczególnie hierarchia stosunków społecznych i związany z nią status i pozycja społeczno- zawodowa funkcjonariuszy policji oraz specyfika działań zawodowych policji wraz ze szkoleniami i ćwiczeniami zawodowymi.

W referacie przedstawione zostały determinanty autorytetu w grupach dyspozycyjnych na przykładzie policji. Zaprezentowano częściową analizę wyników badań ilościowych (kwestionariusz ankiety do samodzielnego wypełnienia) przeprowadzonych na próbie liczącej 40 respondentów w pierwszym kwartale 2020 roku wśród funkcjonariuszy policji jednego Komisariatu w Boguszowie- Gorcach (powiat wałbrzyski). Podjęte w tym opracowaniu rozważania dotyczyły wyodrębnienia następujących czynników wpływających na osiąganie autorytetu, takich jak: hierarchia stosunków społecznych, szacunek dla przełożonych, troska o podwładnych, status i pozycja społeczno- zawodowa funkcjonariuszy policji, specyfika działań zawodowych policjantów, kompetencje osobiste, zawodowe, doświadczenie oraz szkolenia i ćwiczenia zawodowe funkcjonariuszy policji. Do innych istotnych czynników szczególnie obecnie wpływających na osiąganie autorytetu należą: umiejętność wdrażania kompetencji w nieprzewidzianych sytuacjach braku bezpieczeństwa (i w nieznanych dotychczas sytuacjach braku bezpieczeństwa na przykład podczas pandemii COVID-19) oraz służba drugiemu człowiekowi z narażeniem własnego zdrowia i życia.

Edukacja przez obywatelską naukę jako próba odpowiedzi na kryzys zaufania do akademickiej wiedzy

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA TEUBER

Coraz częściej w literaturze i mediach masowych pojawiają się tezy o kryzysie zaufania do wiedzy naukowej i konieczności szerszej edukacji naukowej. Poszerzanie zasięgów i wpływów przez jawnie antynaukowe ruchy społeczne takie jak antypandemicy, antyszczepionkowcy, przeciwnicy nowych technologii (np. 5G), zwolennicy kreacjonizmu i teorii płaskiej ziemi, sprawia, że popularyzacja nauki oraz rozpowszechnianie wiedzy na temat procedur jej wytwarzania stają się szczególnie istotnym wyzwaniem dla badaczy różnych dyscyplin naukowych. Socjologia ma szansę odegrać na tym polu rolę łącznika między światem nauki oraz społeczeństwem, tworząc modele i metody efektywnego komunikowania wiedzy naukowej obywatelom.

W ostatnich latach popularny i promowany w Europie i na całym świecie staje się nurt obywatelskiej nauki, czyli włączania obywateli w procesy wytwarzania wiedzy. Ma to na celu po pierwsze, zdobycie wiedzy, która zwykle pozostaje poza zasięgiem badaczy akademickich (chociażby ze względów logistycznych lub ze względu na efekt ankietera), a po drugie pokazywanie obywatelom w jaki sposób wiedza naukowa jest wytwarzana. W założeniu ma to zwiększać świadomość społeczną i zaufanie do wiedzy naukowej. W Polsce pojęcie obywatelskiej nauki nie jest szczególnie popularne, chociaż pojawiają się badania z wykorzystaniem metod partycypacyjnych, które również są do pewnego stopnia inkluzywne w charakterze. Obywatelska nauka idzie jednak dalej, ponieważ w radykalnej wersji obywatele biorą udział we wszystkich elementach procesu badawczego poczynając od określenia tematu badania, przez udział w jego planowaniu, zbieraniu danych oraz ich interpretacji i przedstawieniu.

W ramach ramach działalności Pracowni Wielojęzyczności Konsorcjum Uniwersytetów Europejskich FORTHEM badacze z Polski, Hiszpanii i Finlandii opierając się na podobnych założeniach metodologicznych, czyli na radykalnej nauce obywatelskiej, przeprowadzi wraz ze swoimi studentami warsztaty badawcze w szkołach. Podczas wystąpienia przedstawione zostaną założenia i wnioski pochodzące głównie z polskiej części projektu. Studenci pod opieką pracowników naukowych Uniwerstytetu Opolskiego w ramach pilotażu projektu przeprowadzili z uczniami trzy małe projekty badawcze dotyczące wielojęzyczności. Obecnie w opolskich szkołach realizowana jest kolejna edycja warsztatów, w której uczniowie podejmują już szersze spektrum zagadnień m.in. dotyczących wolontariatu, zaangażowania politycznego młodzieży, wielokulturowości i tolerancji.

W założeniu model obywatelskiej nauki w szkołach, który ma być efektem pracy międzynarodowego zespołu badaczy i studentów, będzie mógł być wykorzystywany do edukacji naukowej również w ramach innych dyscyplin naukowych.

Rozwijanie Teorii Aktora-Sieci jako nadzieja dla kryzysu dyskursu naukowo-społecznego

(WYŁOŻONY)

DANIEL BOJAR

Cel referatu przedstawia się dwojako.

Po pierwsze: zamierzam wskazać przykłady problematycznych zjawisk, problemów oraz wyzwań, wraz z propozycją przyczyn, w których mają miejsce przejawy zjawisk wyłożonych w uzasadnieniu niniejszej grupy tematycznej, będących dowodem istnienia zjawisk będących przykładem kryzysu współczesnego dyskursu naukowego i jego relacji ze społeczeństwem. W szczególności należą do nich kontrowersje naukowo-społeczne, czyli zjawiska, w których

dochodzi do kontestowania ugruntowanego stanu wiedzy naukowej i przedstawiania alternatywnego dla niej zbioru poglądów. Zjawiska te dotyczą szerokiego spektrum, jednakże najczęściej wiążą się ze szczególnie wrażliwymi z uwagi na wartości takie jak bezpieczeństwo i wolność, kwestie medyczne (np. ruch antyszczepionkowy, kontrowersja wokół medycyny alternatywnej) oraz przyrodnicze (globalne ocieplenie i wiążące się z tym ograniczenia gospodarcze oraz zmiany stylu życia). Niektórymi z przyczyn, które doprowadziły do takiego stanu rzeczy jest współczesna polifonia dyskursów naukowych w wyniku daleko idącej specjalizacji działalności naukowej osób i instytucji naukowych a także zapóźnienie w zakresie komunikowania o nauce.

Po drugie: proponowanym rozwiązaniem obecnego stanu rzeczy, w mojej optyce, jest potencjał Teorii Aktora-Sieci (ANT), który wraz z podbudową filozofii nauki w duchu Tomasa Kuhna oraz Ludwika Flecka, może stanowić projekt badawczy będący odpowiednim instrumentarium dla zrozumienia aktualnych problemów w zakresie komunikacji, tak wewnątrznaukowej jak i na linii nauka-podmioty zewnętrzne. Teorię tę należy rozwijać, wraz we współpracy z kompatybilnymi koncepcjami, w duchu interdyscyplinarności, rozumianej tu bardziej jako transdyscyplinarność oraz aplikować poprzez otwieranie socjologii na inne nauki oraz samej nauki na to, co dzieje się poza nią samą a naukowców wyposażać w kompetencje komunikacyjne. Zo za tym idzie, nauka winna być ujmowana jako dynamiczny system wytwarzania i przepływu wiedzy, analizowana jako proces komunikacyjny, międzyludzki i w taki sposób przybliżana społecznie.

Społeczeństwo jest niemiłe (i elity też) – krytyka społeczna w debacie publicznej w Polsce

Numer: G51
Organizacja: Iwona Młoźniak (AWF w Warszawie), Magdalena Nowicka-Franczak (UŁ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.077, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Krytyka społeczna jest kołem zamachowym debaty publicznej. Kiedy Mister D. (Dorota Masłowska) śpiewa o niemiłym społeczeństwie, Mata o patointeligencji i patoreakcji, tata Maty (prof. Marcin Matczak) spiera się z Adrianem Zandbergiem i Mają Staśko o 16-godzinny dzień pracy, Szczepan Twardoch z Maciejem Radziwiłłem o dziedzictwo pańszczyzny, Tomasz Lis i Jan Hartman radzą niebinarnej Margot, jak ma walczyć o swoje prawa, aby nie urazić większości, Przemysław Czarnek martwi się o cnoty niewieście, a Klub Jagielloński o samotnych mężczyzn z wsi i małych miast, z których za edukacją i pracą wyjechały kobiety – to wszyscy oni uprawiają krytykę społeczną, która bardziej od ugruntowania w wiedzy socjologicznej potrzebuje Twittera. Nie znaczy to jednak, że medialna krytyka społeczna nie powinna przejrzeć się w lustrze trzymanym przez krytykę socjologiczną.

Snuta przez stare i nowe elity opowieść o społeczeństwie reaktywuje dawne podziały społeczne i produkuje kolejne. Konflikty o podłożu klasowym rozgrywa za pomocą kategorii i argumentów nieekonomicznych i niepolitycznych (w głębokim sensie idei polityki). Elity, tłumacząc nierówne tempo modernizacji społecznej w Polsce, uciekają się do wyjaśnień, które za Tomaszem Zaryckim można nazwać kulturalistycznymi i psychologistycznymi, upatrującymi przyczyn społecznych podziałów i barier rozwoju w „mentalności" przypisywanej określonym grupom (młodym i starym, zamożnym i biednym, mieszkańcom wsi i mieszkańcom dużych miast, zwolennikom KO i zwolennikom PiS itd.). Tendencja ta wzmacniana jest przez peryferyjny charakter polskiej debaty publicznej, ambiwalentny stosunek elit do krytyki neoliberalnego kapitalizmu oraz globalne procesy zachodzące w sferze medialnej związane z fragmentaryzacją przekazu i powstawaniem wsobnych poznawczo

i światopoglądowo baniek informacyjnych (lub baniek filtrujących – kategoria Eliego Parisera).

Wspólnie z uczestniczkami i uczestnikami tej grupy chciałybyśmy przyjrzeć się krytyczno-socjologicznym okiem powyższym problemom. Zapraszamy do nadsyłania abstraktów wystąpień podejmujących następujące kwestie:

- problem relacji dyskursu publicznego i rzeczywistości społecznej, którą ten dyskurs opracowuje; czy i jak elity widzą polskie społeczeństwo?; kim są „my" (Polacy, obywatele itp.) dla różnych aktorów debaty publicznej: co ich charakteryzuje, do kogo kierowany jest przekaz;
- wiek, płeć, pochodzenie, klasa jako zaczyn kategoryzacji światopoglądowych w dyskursie publicznym; dyskursywne reprezentacje klasy ludowej (np. „Janusze" i „Grażyny", „beneficjenci 500+", „Madki 500+, „Sebixy", „Eurosieroty" itd.), dyskursywne reprezentacje elit nienadążających za społeczeństwem („libki", „dziadersi", „boomersi" itd.);
- dyskusje o historii ludowej, pańszczyźnie i społeczeństwie stanowym jako element współczesnych gier w klasy społeczne;
- diagnoza „wojny kulturowej": kto ją ogłasza, kto ją toczy, w czyim imieniu?; czy najbardziej rozpowszechnione/popularne diagnozy podziałów społecznych i ich źródła są trafne?;
- alternatywni bohaterowie dyskursu publicznego: kto jest w nim nieobecny i co to mówi o dominujących narracjach na temat podziałów społecznych w Polsce;
- punkty ciężkości krytyki społecznej w dyskursie publicznym: ksenofobia, homofobia, klerykalizm i antyklerykalizm, antysemityzm, nihilizm, nieufność wobec wiedzy naukowej;
- paradoksy krytyki społecznej w mediach: krytyka stygmatyzująca, sięgająca do wyjaśnień kulturalistycznych i psychologistycznych, a w niewielkim stopniu do uwarunkowań strukturalnych, samozadowolenie krytykujących i brak autokrytyki związanej z wpływem elit na debatę publiczną;
- krytyka neoliberalnego kapitalizmu i ładu społecznego: jej miejsce i znaczenie we współczesnej debacie publicznej w Polsce; przemiany neoliberalnego konsensusu pod wpływem lewicowej i prawicowej krytyki kapitalizmu oraz pandemii COVID-19;
- obrona neoliberalnego konsensusu w debacie publicznej: wskazywanie „kłopotliwych" klas i grup społecznych, humanizowanie kapitalizmu wykluczającego „ludzi zbędnych", afirmacja merytokracji;
- tematy tabu w debacie publicznej na temat gospodarki i struktury społecznej oraz problemy z międzygrupową empatią: dlaczego wprowadzenie płacy minimalnej to „komunizm", a jedzenie mięsa to „Holocaust"?

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Wojna kulturowa 2.0, czyli postępująca polaryzacja zdychotomizowanego społeczeństwa

MONIKA STRUPIECHOWSKA

W ciągu ostatnich 30 lat w dyskursie publicznym zaszły znaczące zmiany, w których decydujący wpływ na kształt debaty wydają się mieć elity symboliczne, dysponujące władzą nad dominującymi narracjami oraz wiodącymi definicjami i rozumieniem kluczowych zjawisk. To profilowanie dyskursu, zwłaszcza w kwestiach dzielących społeczeństwo na tle aksjologicznym, skutkowało coraz bardziej widocznym podziałem społecznym. Wokół spraw, które polaryzują Polaków – jak stosunek do Kościoła,

obowiązkowych szczepień czy przerywania ciąży – tworzą się wrogie obozy, okopujące się w coraz większym stopniu w szczelnych uniwersach informacyjnych. Kluczowym elementem wspólnym dla skrajnych grup jest przekonanie o byciu „depozytariuszem" prawdy. Co za tym idzie – słuszności postulowanej zmiany społecznej i politycznej.

Zauważyć można jednocześnie, że zjawisko polaryzacji, którego genezę badacze przypisują wydarzeniom z 2015 roku i wynikających z nich przemianom w dyskursie medialnym, społecznym i politycznym, nie opisuje już tak trafnie dzisiejszego społeczeństwa. Dalsza polaryzacja skutkuje kolejnymi konfliktami oraz wojnami kulturowymi, przybierającymi nowe formy. Podczas gdy trwający od 30 lat konflikt środowisk kobiecych i Kościoła z czasem przybrał formę walki z „ideologią LGBT", nowa polaryzacja odbywa się nie tylko między skrajnymi grupa, ale zarówno w środowisku kościelnym (osią dystynkcji staje się stosunek do walki z pedofilią klerykalną oraz modernistycznych zmian w Kościele) i w środowiskach kobiecych (nowy podział wyznacza stosunek do rozszerzania definicji walki o prawa mniejszości seksualnych). Wcześniejsze polityki moralne, o których realizację postulowały za pomocą dyskursywnych praktyk spolaryzowane grupy, przeradzają się w wewnątrzgrupowe postulaty realizacji coraz bardziej skrajnych polityk.

Kluczowe do zrozumienia tych procesów jest ujęcie w analizie nowych zjawisk: upowszechnienia mediów społecznościowych, a wraz z nim formułowania się nowych elit symbolicznych oraz redefiniowania roli obecnych elit. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że sferą władzy pozostaje panowanie nad dyskursem – tym, w jaki sposób mówi się o zjawiskach, jakie aspekty pomija, których aktorów wyklucza się z debaty, a których próbuje wkluczyć. W wojnie kulturowej 2.0 znormalizowane zostało użycie postprawdy, zamykającej uczestników w coraz bardziej hermetycznych bańkach informacyjnych, ale też fake newsów.

W wystąpieniu zostaną przywołane wyniki analizy praktyk i strategii dyskursywnych, skutkujących dalszym podziałem już spolaryzowanego społeczeństwa w zakresie walki o kształt prawa (anty)aborcyjnego oraz skuteczne przeciwdziałanie i karanie pedofilii klerykalnej. Praktyki te pozwalają na wykluczanie z dyskursu aborcyjnego i dotyczącego pedofilii klerykalnej kolejnych grup, których poglądy są „zbyt" lub „niedostatecznie". W konsekwencji wywołuje to radykalizację sposobów dyskursywnej walki o realizację postulowanych polityk publicznych oraz zmiany społeczno-kulturowej. W wystąpieniu wychodzę z założenia, że zmiana społeczna, zanim ma miejsce w sferze politycznej, staje się przedmiotem walki w sferze dyskursu. Wyniki badania wskazują także, że powolne „urabianie" nawet konserwatywnego społeczeństwa, przekonanego o słuszności status quo, pomaga w procesie przełamywania tabu, w konsekwencji czego możliwa, a nawet pożądana staje się zmiana legislacyjna.

Myślenie spiskowe: komu służy i kogo zawodzi?

JERZY STACHOWIAK

W wypowiedziach elit prawicowo-konserwatywnych znaleźć można tezę, że przez świat, Europę i Polskę przetacza się społeczno-polityczna rewolucja. Ma się ona przejawiać w postaci całościowego syndromu łączącego w sobie tak zróżnicowane zjawiska, jak celowe niszczenie rodzin i więzi międzyludzkich, prowadzenie masowej polityki eugenicznej i sterylizacyjnej, czy zastępowanie wartości uniwersalnych polityką konsensu. Źródła tej rewolucji mają sięgać pism Theodora Adorno oraz Herberta George'a Wellsa, a za jej przeprowadzenie odpowiedzialne są międzynarodowe instytucje, w tym ONZ. Rewolucja ta ma być kontynuacją ogólnoświatowych przemian kojarzonych z rokiem 1968. Teza ta promowana jest jako krytyka wewnętrznych przemian cywilizacji Zachodu. Miały one już zniszczyć kulturę państw Unii Europejskiej, a za sprawą oportunistycznych elit w Polsce niszczą rodzime życie społeczne.

Krytyka ta spotyka się z kontrą, zgodnie

z którą zgłaszanie takich tez jest powodowane myśleniem spiskowym, a wraz z nim – uprzedzeniami i umyślnym propagowaniem niechęci do inności. W ten sposób w centrum zainteresowania stawiany jest problem adekwatności lub nieadekwatności słowa do rzeczywistości czy też – w pokrewnych sformułowaniach – problem ideologizacji dyskursu publicznego czy przeinaczania faktów. Kontra ta uwzględnia więc założenie przyjmowane w głównym nurcie psychologii społecznej. Polega ono na tym, że tezy, takie jak między innymi ta o globalnej rewolucji, są godne krytyki, ponieważ są zawodnymi przekonaniami – nieprawdziwymi i pozbawionymi uzasadnienia. Przekonania te zawodzą, bo są wyrazem zawodnych własności psychologicznych osób myślących spiskowo.

Jakkolwiek teza na temat globalnej rewolucji wymaga odpowiedzi, to w tej roli z różnych względów zawodzi sama psychologiczna kategoria „myślenia spiskowego". Stąd podczas wystąpienia przedstawiona zostanie próba sformułowania ujęcia alternatywnego. (1) Pod względem teoretycznym bazuje ona na pojęciu wypowiedzi prawdziwościowej. Pojęcie to dotyczy słownych sposobów zapewnianie realności czemuś, co ma być od słów niezależne. Rzecz więc w problemie mówienia prawdy jako praktycznym zadaniu tych, którzy przypisują sobie rolę jej rzeczników. (2) Pod względem empirycznym alternatywa ta zachęca do podejmowania szczegółowej analizy wypowiedzi. Analiza traktowana jest nie jako sposób na ujawnienie ukrytej za/pod słowami „mentalności", „myślenia" czy „postaw", tylko jako rozpatrzenie jawnie dostępnej praktyki wypowiedzeniowej i jej własnego porządku. Pod uwagę wzięty zostanie przykład: audycja pt. „Czy nie zauważamy kulturowej rewolucji?" wyemitowana w Polskim Radiu 24 w ramach cyklu „Wojna cywilizacji". W audycji tej głosi się nadejście globalnej rewolucji społeczno-politycznej, a zarazem polemizuje się z kategorią „myślenia spiskowego". (3) Pod względem metodologicznym próba sformułowania ujęcia alternatywnego ma być wstępnym sprawdzeniem, jak daleko kategoria wypowiedzi prawdziwościowej pozwala się posunąć w badaniu sporów publicznych.

„Jeszcze tego społeczeństwa obywatelskiego się dorobimy" – dyskurs o społeczeństwie obywatelskim jako narzędzie krytyki społecznej

ANNA RADIUKIEWICZ

Lektura dotychczasowych analiz dyskursu o społeczeństwie obywatelskim sugeruje, że w jego rozwoju należy zwrócić uwagę na co najmniej dwie kwestie. Po pierwsze na zakotwiczenie tego dyskursu w ideologii dysydentów politycznych okresu PRL-u. Z ich perspektywy społeczeństwo obywatelskie było oświeconą i aktywną mniejszością, w której skład wchodzili intelektualiści i działacze. Stanowiło ono wspólnotę dojrzałych i odpowiedzialnych obywateli. Elity symboliczne, sytuując się w pozycji takiej mniejszości, kreśliły krytyczny obraz rzeczywistości społecznej. Jego elementem byli m.in. ci, którzy w kategorii obywatelskich się nie mieścili – przesiąknięci irracjonalnym, komunistycznym paternalizmem, podatni na populistyczne hasła, a więc niedojrzali i wymagający stałej opieki czy dyscypliny. Po drugie, badając rozwój dyskursu o społeczeństwie obywatelskim należy zwrócić uwagę na jego współzależność z dyskursem modernizacyjnym. Główne wątki krytyczne debat po 1989 r., takie jak potrzeba usunięcia komunistycznych pozostałości („zacofany" Wschód) poprzez naśladowanie zachodnich wzorców („rozwinięty" Zachód), splotły się wówczas w dyskursie o społeczeństwie obywatelskim z wątkami dotyczącymi konieczności „doganiania" społeczeństw zachodnich. Pielęgnowana przez dysydentów i „technokratów" z organizacji pozarządowych utopijna wizja obywatelskości stała się również podatnym gruntem do ubolewania nad upadkiem lub brakiem społeczeństwa obywatelskiego. Niezależnie od rzeczywistych przyczyn, rozczarowanie społeczeństwem obywatelskim, wyrażane również przez polityków, badaczy społecznych i ekspertów, zapoczątkowało poszukiwanie kozła ofiarnego odpowiedzialnego za porażkę obywatelskości, znajdując go w ludziach „roszczeniowych" czy cierpiących na „sieroctwo społeczne" homo sovieticus.

Z jednej strony z biegiem czasu w debacie o społeczeństwie obywatelskim pojawiły się nowe wątki, a wśród nich również krytyka wymierzona w samo społeczeństwo obywatelskie. Tym razem nie tylko dotyczyła ona jego braku lub słabości, ale również sposobu jego działania (co znalazło swój wyraz np. w pojęciach NGO-izacji czy grantozy, sugerujących stan chorobowy obywatelskości). Z drugiej strony uwagę zwraca polityczne uwikłanie pojęcia obywatelskości będące powodem, dla którego dyskurs o społeczeństwie obywatelskim jest – jak zakładam – wrażliwy na wydarzenia czy zmiany polityczne. Nasila się on w ważnych momentach politycznych, kiedy podkreślenie pozycji lub cech danego aktora jest szczególnie ważne, gdy np. trzeba zmobilizować zwolenników. Jednocześnie można sądzić, że ogólne treści dyskursu pozostają relatywnie trwałe – nie ma w nim nagłych i znaczących zmian. Wynika to m.in. z zahibernowania sceny politycznej w Polsce przez silny konflikt polityczny. Można powiedzieć, że w takim kontekście aktorzy polityczni nie mają potrzeby dokonywania istotnych zmian w definiowaniu sytuacji i swoich tożsamości, a jedynie ich wyostrzania i podkreślania.

Referat jest próbą zweryfikowania powyższych hipotez oraz uzupełnia dotychczasowej wiedzy o rozwoju dyskursu o społeczeństwie obywatelskim w Polsce. Jego podstawą są rezultaty ilościowej i jakościowej analizy treści artykułów prasowych opublikowanych na łamach „Gazety Wyborczej" i „Rzeczpospolitej" w latach 1989-2019, w których autorzy zastosowali pojęcie społeczeństwa obywatelskiego. Wystąpienie skoncentrowane będzie na krytycznej funkcji dyskursu o społeczeństwie obywatelskim. Innymi słowy, interesować mnie będzie sposób, w jaki elity symboliczne wykorzystywały i wykorzystują kategorię obywatelskości w krytyce społecznej na łamach wspomnianych gazet: jakie problemy są opisywane za pomocą tej kategorii lub przy jej pomocy, kto lub co jest ich powodem i jakie są ewentualne sposoby na poradzenie sobie z sytuacją uznawaną za kłopotliwą. Zastosowana metoda badawcza pozwoli na ukazanie ewolucji w czasie wątków obecnych w takiej krytyce oraz na umiejscowienie ich w szerszym kontekście społeczno-historycznym, w którym się pojawiały.

My-Wy-Oni: obrazy ludu i narodu w polskim dyskursie politycznym 2018-2022

BARBARA MARKOWSKA-MARCZAK

Nie jest dla nikogo tajemnicą, że żyjemy w świecie, w którym sfera polityki – od prawa do lewa – przeżywa „moment populistyczny" (Mouffe 2020). Oznacza to szereg zjawisk, które zazwyczaj – z małymi wyjątkami – oceniamy bardzo negatywnie odnosząc je do ideału liberalnej demokracji. Z tej perspektywy jakikolwiek populizm traktowany jest jako odstępstwo od demokratycznego ideału, jako efekt jej głębokiego kryzysu, czysta patologia i realne zagrożenie (Mudde 2010, Muller 2016). Szaleństwo demosu objawiające się skalą irracjonalnych roszczeń, wybuchy emocji zbiorowych w formie demonstracji protestów, nagłych przewrotów politycznych, upolitycznienie sfery publicznej, polityka historyczna i tożsamościowa przeciwstawiająca się procesom globalizacji, nostalgia za przeszłością (retrotopia u Baumana, 2018) wymieszana z radykalnym ludowym antyelitaryzmem. Wszystko to są elementy, które składają się na coś co 100 lat temu nazwano rewolucją konserwatywną, konserwatywną utopią (Mannheim 1992) dążąca do reaktywowania sił pogrzebanych w przeszłości w imię ratowania przyszłości wspólnoty narodowej (wspólnoty przegranych) przed dominacją kosmopolitycznych elit, albo biurokratycznego molocha jakim się stała UE. Istnieje też inny punkt widzenia, o wiele rzadszy, uznający, że populizm oznacza realny powrót polityki (i w domyśle historii) podważający hegemonię liberalnej demokracji, która nie była w stanie spełnić pokładanych w niej obietnic (Markowska 2018, Eatwell, Goodwin 2018). Szereg ruchów społecznych od lat 70-tych podważających demokratyczne (czyt: neoliberalne) status quo w imię wkluczania grup słabo reprezentowanych politycznie, może być traktowane jako jądro demokracji – jako potencjalną korektę dotychczasowego porządku. W takim rozumieniu moment

populistyczny jest szansą na odnowienie demokratycznego ładu, nadanie ponownego sensu zdegenerowanej sferze polityki, dzięki heglowskiej chytrości rozumu nie wprost realizując emancypacyjny ideał demokracji (Laclau, 2005; Arditi, 2010; Kaltwasser, 2012).

Przedmiotem mojego referatu będzie analiza szczególnej odmiany populizmu, który pojawia się w narracjach polityków dotyczących przeszłości historycznej. W stulecie polskiej niepodległości przeprowadziłam analizę porównawczą przemówienia premiera Morawieckiego w związku z obchodami 50-lecia wydarzeń marcowych i Donalda Tuska wygłoszonego w trakcie Igrzysk Wolności, które dotyczyły wizji geopolitycznej Polski i odnosiły się do szczególnych wydarzeń z przeszłości oraz wartości „oświetlających" polską wspólnotę narodową. Jeśli chodzi o treść były to całkowicie odmienne narracje, ale posiadały podobną formę, którą określiłam mianem populizmu historycznego (Markowska 2021). Obecnie w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej jesteśmy świadkami patriotyczno-nacjonalistycznego wzmożenia ponad podziałami partyjnymi i znaczących rekonfiguracji pomiędzy tytułowymi trzema pozycjami dyskursywnymi, na których opierają się analizowane narracje odnoszące się do obrazów ludu lub/i narodu: my-wy-oni. Wobec zaistniałej sytuacji zmieniają się ich granice, historyczne treści i moralne uzasadnienia. Moje wystąpienie będzie się opierać na wstępnej analizie podstawowych trajektorii zmian, zarówno semantycznych, strukturalnych i strategicznych w dwóch okresach – wiosną 2018 i wiosną 2022 roku.

Kilka poniewczasie poczynionych uwag na marginesie E UNIBUS PLURAM Davida Fostera Wallace'a, czyli przyczynek do entropologii, czyli krytyki społecznej w czasach potworów i niemiłych społeczeństw szpetnego kapitalizmu.

(WYŁOŻONY)

TOMASZ KRAKOWIAK

„Stary świat umiera, nowy jeszcze się nie narodził: teraz jest czas potworów". Ten przywoływany przez Slavoja Žižka cytat z Antonio Gramsciego, choć mocno zniekształcony, okazuje się boleśnie prawdziwy. Za nami „trzy wieki desperacji" – jak trafnie ujął to Jerzy Jedlicki. Trzy wieki poczucia tymczasowości, poczucia, że – jak w wierszu Różewicza – „coś się skończyło/ nic się nie chce zacząć/ może się już zaczęło". Poczucie to stało się nawracającą myślą i historycznym doświadczeniem kolejnych pokoleń. W tym sensie instrumentalizująca i alienująca homo faber klasyczna biopolityka opisywana przez Michela Foucaulta i instrumentalizująca i alienująca homo consumens psychowładza skonceptualizowana przez Bernarda Stieglera, stanowią kolejne sekwencje tego samego procesu, któremu towarzyszy narastające przekonanie, że we współczesnych demokracjach uaktywnił się „gen" samozagłady opisywany już przez Johna Stuarta Milla i Alexisa de Tocqueville'a. Kryzys demokracji diagnozowany jest powszechnie i często w tonie lamentu: oto demokracja zachowuje jeszcze proceduralne pozory ale straciła już to, co w niej najcenniejsze, czyli emancypacyjny potencjał wyposażający jednostki w poczucie sprawczości i politycznej podmiotowości. Przywołując metaforę używaną przez badaczy sztucznej inteligencji i robotyki można powiedzieć, że demokracja wkroczyła w „dolinę niesamowitości". W indywidualnym doświadczeniu często przejawia się to jako budzące niepokój wrażenie kontaktu z tworem sztucznym. Sądzę, że jest to wynikiem ekonomizacji lub raczej oikonomizacji demokracji, czyli jej zasadniczej depolityzacji rozumianej jako przejście od polityki do ekonomii jako ramy organizującej procesy społeczne, kulturowe i polityczne. Z drugiej strony dominujące we współczesnej przestrzeni społecznej wzory komunikowania sprawiają, że – ujmując problem w terminach używanych przez Maxa Schelera – „demokracja rozumu" ustępuje przed „demokracją emocji" zasilanych potężnym ładunkiem strukturalnie warunkowanego resentymentu rozsadzającego iluzję wspólnego świata. E UNIBUS PLURAM, napisany w 1990 roku esej Davida Fostera Wallace'a, traktuje o destruktywnej sile telewizji. Wallace pokazuje

jak ironia wszechobecna w każdym w zasadzie przekazie i zarazem niemożliwa do odczytania przez intelektualnie bezbronnego masowego odbiorcę, staje się formą komunikacyjnej tyranii. W przygotowywanym referacie staram się wybrane tezy Wallace'a uzupełnić komentarzem poczynionym z perspektywy świata zdominowanego prze Internet – zdeterytorializowane symulakrum agory wywarzające komunikacyjną entropię – czyli medium-potwora, za sprawą którego, spod podłogi „kryształowego pałacu" uwalniają się wapory resentymentu i – rzec można – platonicznej nienawiści każdego do każdego. Współcześnie wszelka społeczna krytyka zamienia się entropologię, to znaczy „naukę" opisującą procesy kulturowej entropii, proponowaną przez Claude'a Levi-Starussa w zakończeniu „Smutku tropików".

Wstrętna postdemokracja. Dyskursy wstrętu w polskich debatach prezydenckich roku 2020

(WYŁOŻONY)

MACIEJ GRZENKOWICZ

W debatach prezydenckich roku 2020 niczym w zwierciadle odbijały się dyskursy najważniejszych polskich ugrupowań politycznych. W niniejszej pracy cztery debaty z tego roku analizowane są pod kątem wykorzystania przez kandydatów na prezydenta dyskursów wstrętu w kontekście kreowania swojego wizerunku w warunkach polityki postdemokratycznej. Wyszczególnionych zostaje 26 strategii uwstrętniania wykorzystywanych przez kandydatów do ataków na poszczególne jednostki i kreowania w ten sposób obrazu wspólnego wroga. Dywersyfikacja strategii uwstrętniania okazuje się podstawowym mechanizmem różnicowania dyskursów kandydatów w obliczu walki o głosy wyborców, co szczególnie mocno ujawnia się podczas analizy debat przed drugą turą wyborów. Praca kończy się wnioskiem umieszczającym wstręt w centrum postdemokratycznej polityki polskiej, opierającej się na wyborze kandydata najlepiej reprezentującego odrazę obywateli.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Podziały klasowe w debacie publicznej – metafory, figury, przedstawienia i intuicyjna krytyka społeczna

KRZYSZTOF ŚWIREK

Klasy społeczne są jednym z kluczowych i najbardziej problematycznych pojęć współczesnej debaty publicznej. Tradycyjne kategorie klasowe (burżuazja, proletariat, chłopstwo) są w niej nieobecne, inne (jak „klasa średnia") stają się wszechobecne i wydają się wyczerpywać wyobraźnię społeczną. Mnożą się także nowe słowa, figury i pseudonimy, które metaforyzują klasy i wprowadzają je do dyskursu politycznego bocznymi drogami.

Wiążąc przykłady ze współczesnej debaty medialnej z refleksją teoretyczną, chciałbym przyjrzeć się tej niejasnej sytuacji, w której podziały klasowe są z jednej strony zamazane (przez dyskurs o nieistnieniu społeczeństwa, fantazje o wszechmocy jednostek, fikcje merytokracji), a z drugiej – obecne w formach przemieszczonych i zmetaforyzowanych. Interesuje mnie odpowiedź na pytanie: czy ten rodzaj niejasności, gry w przedstawienia i figuracje, jest konieczny?

Chciałbym pokazać, że, z jednej strony, pojęcie klasy używane w naukach społecznych od zawsze było pojęciem politycznym i projektującym, a nie jedynie reprezentującym czy porządkującym empiryczną rzeczywistość; od zawsze było więc uwikłane w grę reprezentacji. Z drugiej strony – medialne metafory, intuicyjne obrazy, szeroko podzielane opisy są także częścią politycznej rzeczywistości klas. Pytanie o (empiryczną) trafność bądź nietrafność tych opisów i metafor jest istotne, ale równie ważna jest refleksja nad tym, do jakiego stopnia są one już

zawsze „rzeczywiste" właśnie jako symboliczne narzędzia, które mają potwierdzać politycznie istotne intuicje i rozpoznania. W tej mierze, jako społeczne konstrukty, są zawsze „prawdziwe" jako narzędzia klasowej dominacji i oporu.

Krytyczny autostereotyp Polaków w memach o nosaczu sundajskim

MAREK KOCHAN

Opis tak zwanych polskich „wad narodowych" ma długą tradycję (m.in. J. S. Bystroń „Megalomania narodowa", P. Jasienica „Polska anarchia", A Bocheński „Dzieje głupoty w Polsce", E. Lewandowski „Charakter narodowy Polaków"). Krytyczne uwagi pod adresem zbiorowości, generalizowane w etniczny autostereotyp czy narodową „mentalność" uogólniają określone zachowania na całą wspólnotę, stygmatyzując przynależność do niej. Taki autostereotyp, z którym dominują trwałe i przypisane negatywne cechy, definiowane na poziomie psychologicznym, w kategoriach posiadania określonej „mentalności" (a nie opisywanych krytycznie zachowań jednostek czy grup), jest powielany w nieskończoność m.in. w mediach. Dostarcza on wspólnocie fałszywej wiedzy, ograniczając możliwości realnej krytycznej refleksji i zmiany, jest dla tej wspólnoty „samopotwierdzającą się pułapką" jak opisała to Anna Giza-Poleszczuk („Dwie Polski o dwóch Polskach" w: Gabinet Luster. O kształtowaniu samowiedzy Polaków w dyskursie publicznym", red A. Giza Poleszczuk) . Taki autostereoptyp w mediach określa polskość jako figurę „pacjenta z traumą", na która składają się m.in. nieprzezwyciężone traumy (m.in. rozbiory, powstania,. II wojna, początki PRL), „skłamana historia", nieświadomość własnej przeszłości-tożsamości, odwieczne podziały, nieświadomość samych siebie i problem z zarządzaniem sobą (w zakresie kompetencji społecznych, obywatelskości, postaw).

Dyskurs „wad narodowych" jest przykładem krytyki stygmatyzującej, sięgającej do wyjaśnień kulturalistycznych i psychologistycznych, a w niewielkim stopniu do uwarunkowań strukturalnych. Obejmuje on wiele mniejszych dyskursów, przejawia się m.in. w filmie (np. „Wesele" W. Smarzowskiego), literaturze (np. D. Masłowska, A. Stasiuk) czy popkulturze, także w memach. Jedną z figur Polaka w memach jest tzw. nosacz sundajski, czyli „typowy Janusz" i jego rodzina (Halyna, Piter). Niesie on krytyczne rozpoznanie cech wspólnoty przez „typowego Polaka".

Chciałbym poddać analizie dyskurs memów o nosaczu sundajskim jako studium przypadku dyskursu „wad narodowych": rozpoznać jego powtarzalne cechy czy motywy, odnosząc je z jednej strony do dyskursu „wad narodowych", z drugiej do teorii postkolonialnej, wyjaśniającej tworzenie się takich autostereotypów jako rezultat polityki kolonizatorów, przypisujących podbitym zbiorowościom negatywne cechy dla skutecznego podporządkowania ich i zwiększenia nad nimi kontroli. Kolonialne stereotypy etniczne zawierają szereg powtarzalnych elementów, takich jak m.in. skłonność do nałogów, problemy psychiczne, brak racjonalności, ułomna seksualność, amoralność, konfliktowość, obsesja śmierci (A. Loomba „Kolonializm/postkolonilalizm").

Chcę określić na ile memy o nosaczu sundajskim powielają te lub podobne cechy zbiorowości, a zawarty w nich potencjał krytyczny wobec wspólnoty wpisuje się w postkolonialną retorykę.

Vlogi, dramy i etykietowanie – kategoryzacje światopoglądowe w dyskursie youtuberów

AGNIESZKA KAMPKA

Vlogi, których autorzy komentują wydarzenia społeczno-polityczne, są formą krytyki społecznej. Wielotysięczne liczby odsłon poszczególnych filmów pozwalają traktować je jako znaczący element współtworzący społeczną wiedzę. Referat przedstawia wyniki analizy vlogów commentary m.in. takich autorów jak Dominik Bos, Krzysztof Gonciarz,

PsychoLoszka, GargamelVlog, Prostracja. Typowe dla tego gatunku jest opisywanie i ocenianie działań innych twórców na YouTube czy demaskowanie ich nieetycznych zachowań, jednak wybrane do analizy materiały dotyczą tematów ważnych z perspektywy społecznej: dyskryminacji, konfliktów i podziałów społecznych, norm komunikacji. Wyniki analizy jakościowej pokazują, w jaki sposób młodzi youtuberzy postrzegają i współtworzą dyskursywne reprezentacje różnych grup społecznych (światopoglądowych, płciowych czy wiekowych). Badanie odbioru potwierdza zaś, że wspólnota wiedzy i emocji sprawia, młodzi widzowie traktują vlogerów jako ekspertów i utożsamiają się z proponowanymi przez nich definicjami i kryteriami ocen.

Kto pracuje w trakcie lockdownu, a komu potrzebna jest tarcza? Analiza dyskursu medialnego wokół pracy w trakcie pandemii COVID-19

MATEUSZ KAROLAK

Pandemia COVID-19 i towarzyszące jej lockdowny wpłynęły istotnie na warunki pracy i sytuację gospodarczą Polski. Podczas gdy niektóre osoby pracujące udały się na „przymusowe wakacje", lub „zostały uwięzione w domach", inne, traktowane jako „niezbędne", znalazły się „na pierwszej linii frontu". Nowa sytuacja wymusiła nowe rozwiązania, a proponowane przez rząd tarcze antykryzysowe i finansowe były szeroko komentowane w mediach jednak częściej z perspektywy pracodawców niż osób pracujących.

W tym kontekście głównym celem mojego wystąpienia jest krytyczna analiza reprezentacji w polskiej prasie, internetowych serwisach informacyjnych oraz na Twitterze osób pracujących w trakcie pandemii (2020-2021). Reprezentacja rozumiana jest tutaj na dwa sposoby. Po pierwsze jako sposób przedstawiania w mediach pracowników wraz z przypisywanymi im właściwościami i ich wartościowaniem. Po drugie jako podmioty wypowiadający się w ich imieniu i – być może – interesie. Referat ma zatem na celu odpowiedź na pytania: Jak i dlaczego pisano o pracownikach w trakcie pandemii? Które grupy zostały uznane za niezbędne, przez kogo i na jak długo? Którzy pracownicy mieli głos? Jakie podmioty wypowiadały się w ich imieniu i dlaczego czasami byli to pracodawcy, a nie związki zawodowe?

Analizie poddano artykuły z polskich tytułów prasowych i internetowych o różnych orientacjach politycznych i skierowanych do różnych grup odbiorców, ale mających znaczną siłę oddziaływania na kształtowanie opinii publicznej tj. Gazety Wyborczej, Rzeczpospolitej, Faktu i Gazety Polskiej Codziennie, a także internetowych portali informacyjnych onet.pl, money.pl, oko.press, wpolityce.pl i ich oficjalnych kont na Twitterze. W prezentowanych badaniach sięgnięto zarówno do metod ilościowych, jak i jakościowych. W pierwszym kroku do analizy korpusowej wykorzystano narzędzia CLARIN (Common Language Resources & Technology Infrastructure). Następnie wybrane artykuły przeanalizowano z zastosowaniem elementów podejścia dyskursowo-historycznego (por. Wodak 2001) w celu nazwania i zestawienia głównych argumentów, narracji i linii sporów w debacie o pracy w trakcie pandemii, a także identyfikacji medialnych wizerunków osób pracujących i zidentyfikowania kluczowych podmiotów wypowiedzi.

Prezentacja zestawia częściowe wyniki dwóch projektów badawczych tj. „ENDURE. Nierówności i odporność społeczna oraz nowe sposoby zarządzania w świecie postpandemicznym", oraz „COV-WORK. Świadomość społeczno-ekonomiczna, doświadczenia pracy i strategie radzenia sobie Polaków w kontekście kryzysu post-pandemicznego."

Strategie retoryczne komentatorów politycznych w internecie

(WYŁOŻONY)

MARCIN DEUTSCHMANN

W czasie wystąpienia zostaną zaprezentowane przykładowe strategie retoryczne używane przez komentatorów politycznych w internetowych debatach. Media społecznościowe stają się coraz istotniejszym polem deliberacji i ścierania się opinii politycznych obywateli. W przeciwieństwie do mediów tradycyjnych, gdzie opinię publiczną tworzą jedynie wybrani przedstawiciele elit i grup wpływu, media społecznościowe ze względu na swoją egalitarność prezentują znacznie szersze spektrum poglądów i argumentów (Coleman 2017).

Tym niemniej deliberacja internetowa obciążona różnego rodzaju zjawiskami, których wpływ na przebieg i wynik deliberacji jest szeroko krytykowany w literaturze przedmiotu. Ilość publikowanych współcześnie informacji wymusza daleko idącą ekonomię uwagi, przez co znacznie trudniej jest dotrzeć do odbiorcy z jakimkolwiek komunikatem. Algorytmy, komory pogłosowe, czy bańki informacyjne sprawiają, że pewne strategie retoryczne komentatorów politycznych w internecie sprawdzają się lepiej niż inne. Opinie radykalne, emocjonalne, czy odnoszące się do etosu dyskutantów bardziej przyciągają uwagę odbiorców oraz skłoniają ich do zaangażowania.

Odwołując się do terminologii zaproponowanej przez Arystotelesa, komunikaty mające pretendować do miana doradczych (czyli traktujących o istotnych sprawach państwa), mają raczej charakter osądzający i popisowy. Z tego względu zamiast argumentacji praktycznej (Fairclough & Fairclough) w internecie dominuje wigilantyzm (Trottier). Dyskusje o sprawach państwa sprowadzone do kwestii moralnych i emocjonalnych rodzą szersze pytania o stan demokracji i przyszłość polskiej sfery publicznej.

Społeczne konteksty sportu amatorskiego i rekreacji fizycznej w dobie (po)pandemicznej – ciągłość czy zmiana?

Numer: G30
Organizacja: Piotr Nowak (UJ), Dobrosław Mańkowski (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Sala 3/82, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Sportu, Sekcja Socjologii Wsi i Rolnictwa

Uprawiany przez amatorów sport masowy oraz rozmaite formy rekreacji fizycznej należą do najważniejszych wątków podejmowanych przez badaczki i badaczy w zajmujących się różnymi aspektami sportu, zarówno w refleksji teoretycznej, jak też w poszukiwaniach empirycznych. Wyniki badań porównawczych sugerują, że Polacy i Polki nie poddają się promowanej w mass- mediach modzie na uprawianie sportu i zdrowy styl życia oraz należą do najrzadziej podejmujących aktywność fizyczną nacji w Europie. Co istotne: w Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, częstotliwość i intensywność aktywności sportowej pozostaje uwarunkowana klasowo, różnice widoczne są też w porównaniach regionalnych. Jednym z kluczowych wymiarów tego zróżnicowania są odmienne wzorce aktywności fizycznej wśród mieszkańców wsi i miast, wiążące się m.in z różnymi stylami życia, motywacjami oraz definicjami dotyczącymi aktywności fizycznej w mieście i poza metropolią.

Za ważny kontekst rozważań nad przemianami wzorów aktywności sportowej i rekreacji fizycznej w miastach i na wsiach uznać trzeba doświadczenie pandemii Covid-19. Wydaje

się, że kolejne lockdowny zamykające dostęp do klubów sportowych, basenów i siłowni dotknęły przede wszystkim mieszkających w miastach, niemniej potoczne obserwacje tego typu wymagają empirycznych weryfikacji.

Za szczególnie intrygujące poznawczo uchodzić mogą zaś dzisiaj zagadnienia dotyczące efektywnych sposobów promocji sportu, możliwości jego wykorzystywania jako narzędzia społecznej (re-)inkluzji oraz promocji zdrowego stylu życia osłabionego czasem zamknięcia, sportowej bierności i ograniczonych kontaktów interpersonalnych. W zarysowanym powyżej obszarze tematycznym zbiegają się zainteresowania dyscyplin takich jak: polityka społeczna, nauki o zdrowiu, pedagogika, psychologia, jak i subdycyplin socjologicznych podejmujących wiele klasycznych socjologicznych tematów związanych z cyklem życia, czasem wolnym, życiem codziennym, stylami życia, dzieciństwem, wzorami socjalizacji, etc. Badaczki i badaczy, których naukowe zainteresowania lokują się w tych i pokrewnych obszarach i którzy chcieliby włączyć się w dyskusję nad zmianą społecznych kontekstów sportu i rekreacji w dobie (po)pandemicznej zapraszamy do nadsyłania abstraktów. Szczególnie zachęcamy do podzielenia się rezultatami badań empirycznych, niemniej opracowania teoretyczne, krytyczne wobec obecnych w polu teorii lub konceptualizujące na nowo istniejące przed pandemią koronawirusa podejścia, również będą mile widziane.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w okresie pandemii COVID19 i jego społeczne uwarunkowania oraz skutki

MICHAŁ LENARTOWICZ

Pandemia COVID-19 i wprowadzane w związku z nią od roku 2020 liczne ograniczenia działalności gospodarczej i kulturalnej, w tym ograniczenia działalności organizacji świadczących usługi w dziedzinie kultury fizycznej w Polsce spowodowały wyraźne zmniejszenie poziomu uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej oraz ich ogólnej aktywności fizycznej. O negatywnych skutkach pandemii COVID-19 dla aktywności fizycznej i sportowo-rekreacyjnej Polaków świadczą m.in. dane dotyczące ograniczonej działalności organizacji kultury fizycznej, zmniejszonej liczby zorganizowanych imprez sportowych i ich uczestników (m.in. GUS 2021), redukcji wydatków gospodarstw domowych na zajęcia sportowo-rekreacyjne dzieci (CBOS 2020), czy też informacje na temat ograniczonej działalności klubów fitness. Wszystkie te dane wskazują na wyhamowanie wieloletniego pozytywnego wzrostowego trendu uczestnictwa Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej oraz pozytywnego systematycznego rozwoju sektora kultury fizycznej, który obserwujemy od około dwóch dekad, i który doprowadził do tego, że polskie społeczeństwo (z uczestnictwem około połowy społeczeństwa w sporcie i rekreacji ruchowej) znalazło się w środku stawki państw UE w tej dziedzinie.

Zdrowotne skutki pandemii w tym zakresie możemy jako społeczeństwo odczuwać z opóźnieniem przez wiele kolejnych lat i lub dekad i będą one miały negatywny wpływ zarówno na aktywność zawodową, zapotrzebowanie na usługi służby zdrowia, jak i na zdolności obronne kraju. Pandemia COVID-19 uwypukliła społeczny wymiar i znaczenie aktywności fizycznej oraz sportu i rekreacji ruchowej dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa i poszczególnych jego członków w wymiarze dobrostanu społecznego, psychicznego i fizycznego.

Skutki pandemii dla amatorskiej aktywności sportowej i uczestnictwa w rekreacji ruchowej były w różnym stopniu odczuwane przez różne grupy społeczne. Pandemia w większym stopniu negatywnie wpływa na styl spędzania czasu wolnego klasy wyższej (ruchliwość i wysoka aktywność) niż klasy niższej. W większym stopniu pandemia dotykała mieszkańców miast, bardziej aktywnych

w sporcie i rekreacji od mieszkańców wsi i częściej korzystający z obiektów i usług sportowych (szczególnie typu fitness). Wydaje się, że jej negatywne skutki w zakresie uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej były także bardziej widoczne w przypadku kobiet niż mężczyzn oraz bardziej dotyka rodzin z młodszymi dziećmi.

Warunki pandemiczne spowodowały też przekształcenia sposobu wykorzystania czasu wolnego i realizacji praktyk sportowych. Można w tym przypadku mówić o swoistym ponowoczesnym przyspieszeniu. Wśród nasilających się w okresie pandemii tendencji uczestnictwa w sporcie i rekreacji ruchowej można było dostrzec m.in. zwrot zainteresowań w kierunku sportu rekreacyjno-zdrowotnego, postępujący kryzys tradycyjnej formy sportu klubowego oraz proces indywidualizacji praktyk sportowych i zapotrzebowanie na większą elastyczność dotyczącą czasu uprawiania sportu i dyscypliny sportowej. Zwiększyła się także popularność nowych sportów „alternatywnych", "przestrzennych", sportów ekstremalnych, co wiązało się ze zjawiskiem kompensacji i poszukiwaniem nowych doznań i walka z pandemiczną nudą.

Choć skutki pandemii dla poziomu aktywności fizycznej Polaków, w tym aktywności sportowo-rekreacyjnej, są z pewnością negatywne w wymiarze ilościowym, pandemia stworzyła także szansę na przewartościowanie znaczenia rekreacji ruchowej i sportu oraz szkolnego wychowania fizycznego, zwróciła uwagę na konieczność wzmocnienia wychowawczej, a nie tylko usprawniającej funkcji wychowania fizycznego w szkołach i przygotowanie do radzenia sobie w sytuacji zewnętrznych ograniczeń aktywności. Zwróciła także uwagę na potrzebę jeszcze większego zwracania uwagi przez publicznych i prywatnych usługodawców w zakresie sportu i rekreacji ruchowej na zmieniające się potrzeby społeczne w tym zakresie.

Piłka nożna w uścisku płciowych zależności. Przypadek piłkarek nożnych w Polsce

RADOSŁAW KOSSAKOWSKI, NATALIA ORGANISTA

Sport pozostaje przestrzenią, w której z jednej strony umacniane są tradycyjne relacje dominacji i podległości płci, z drugiej umożliwia ich podważanie czy rekonstruowanie. Jednym z obszarów, w którym dostrzegane są próby podważania tradycyjnego porządku płci, są dyscypliny sportów drużynowych, dotychczas „zarezerwowane" głównie dla mężczyzn, jak chociażby piłka nożna (Black, Fielding-Lloyd 2019; Pope, Pfister 2018; Caudwell 2011).

Głównym celem badawczym prezentacji jest odpowiedź na pytanie badawcze: w jaki sposób porządek płci wpływa na rozwój polskiej piłki nożnej kobiet i losy pojedynczych piłkarek w Polsce? Powyższe pytanie traktujemy wielowymiarowo, a w prezentacji skupimy się na takich aspektach, jak: możliwości rozwoju i profesjonalizacji kariery piłkarki; dylematy związane z tzw. dual career (łączenie gry w piłkę nożną z edukacją i pracą zawodową); perspektywy rozwoju instytucjonalnego piłki nożnej kobiet w opinii piłkarek; rola mężczyzn zarządzających piłką nożną kobiet w kontekście jej rozwoju.

Analiza powyższych wymiarów będzie oparta na badaniach empirycznych – wywiadach indywidualnych z 20 piłkarkami występującymi w Ekstralidze (najwyższy poziom rozgrywek w Polsce).

Przeprowadzone badanie wskazuje, że w rozwój piłkę nożna kobiet w Polsce wpisują się bardzo mocno zależności płciowe. Pomimo tego, że to kobiety są – teoretycznie – głównymi aktorkami, to jednak rola i wpływ mężczyzn pozostają bardzo istotne. To mężczyźni (zarówno z kręgów rodzinnych, jak i trenerskich) mają wpływ na trajektorie karier trenujących piłkarek. Mężczyźni zarządzają też piłką nożną kobiet w Polsce, co ma wpływ na rozwój tej dyscypliny. Zawodniczki deklarowały, że niedostateczne finansowanie ich aktywności jest główną barierą dla rozwoju ich profesjonalnych karier. Z tego, też względu większość badanych oprócz kariery w piłce nożnej studiowała i/lub pracowała równocześnie, co ograniczało możliwości rozwoju jako piłkarek. Co więcej, mniejszy stopień rozwoju klubów piłki nożnej

kobiet w porównaniu do mężczyzn, przypadki mniejszego zaangażowania trenerów w pracę zawodniczkami oraz przypadki niedoceniania piłkarek przez władze klubów czynią ich sytuację jeszcze bardziej złożoną. Pomimo coraz większych możliwości wejścia w świat dotąd „przeznaczony" dla mężczyzn, rozwój ich karier jest wciąż determinowany przez założenia dotyczące stereotypowo postrzeganej kobiecości oraz tradycyjnie rozumianych relacji płci.

Black, J., & Fielding-Lloyd, B. (2019). Re-establishing the 'outsiders': English press coverage of the 2015 FIFA Women's World Cup. International Review for the Sociology of Sport, 54(3), 282-301.

Pfister, G., & Pope, S. (Eds.). (2018). Female Football Players and Fans: Intruding into a man's world. Springer.

Caudwell, J. (2011). Gender, feminism and football studies. Soccer & Society, 12(3), 330-344.

Rola inicjatyw sportowych w integracji młodych migrantów w Polsce – refleksje krytyczne i wstępne wnioski z badań

Dominika Blachnicka-Ciacek, Agnieszka Trąbka

W ostatnich latach i tygodniach polskie miasta stały się miejscem zamieszkania wielu migrantów i uchodźców o różnym pochodzeniu i różnym statusie prawnym. Projekt "Upodmiotowienie młodych migrantów w trudnej sytuacji poprzez płynną integrację" (MIMY, H2020) stawia pytania o sposoby ich funkcjonowania w społeczeństwie oraz o wyzwania i czynniki sprzyjające włączeniu migrantów w życie lokalne. W naszym wystąpieniu chciałybyśmy rozważyć rolę inicjatyw sportowych jako, naszym zdaniem, istotnych, lecz często pomijanych w badaniach migracyjnych, przestrzeni życia i aktywności społecznej, które mogą wspierać migrantów w budowie relacji społecznych w nowych miejscach i zwiększaniu ich poczucia uczestnictwa i przynależności. Analiza wybranych inicjatyw sportowych, w których uczestniczą migranci, jak również wyzwań i barier, które ograniczają to uczestnictwo, pomoże nam w sformułowaniu wstępnych rekomendacji na temat kształtu programów integracyjnych, które sprzyjają integracji migrantów w społeczeństwie i wzmacniają ich relacje z otoczeniem lokalnym. Biorąc pod uwagę amatorskie inicjatywy o różnym stopniu sformalizowania i zinstytucjonalizowania wskazujemy na, niekiedy nieoczywiste, znaczenie tych czynników, jeśli chodzi o dostępność i włączanie migrantów w szczególnie trudnych sytuacjach życiowych. Dowodzimy, że w kontekście stosunkowo świeżych doświadczeń życia w społeczeństwie różnorodnym kulturowo oraz ciągle niewielu inicjatyw sportowych przyciągających migrantów, pewien stopień ich facylitacji (np. poprzez świadome strategie wychodzenia do społeczności imigranckich i uchodźczych) jest niezbędny do włączenia najbardziej wykluczonych i wrażliwych grup i zapewnienia bardziej inkluzywnego uczestnictwa. Wystąpienie będzie bazować na wstępnych wynikach trwającego badania jakościowego łączącego wywiady indywidualne i mini-etnografie prowadzonego w ramach MIMY w dwóch lokalizacjach – w Warszawie i Trójmieście.

Sposoby zabezpieczania ciała w środowisku zawodowych piłkarzy

RAFAŁ WYSOCZAŃSKI-MINKOWICZ

Próba zdobycia statusu profesjonalnego piłkarza wiąże się z ogromnymi inwestycjami zarówno otoczenia aspirującego gracza, jak i samego zawodnika. W wielu przypadkach ceną podporządkowania życia zawodowi piłkarza jest zaniedbanie innych sfer życia, związanych na przykład z edukacją czy zdobyciem umiejętności pozwalających realizować się na innych ścieżkach kariery. Zarobki w profesjonalnym futbolu są relatywnie wysokie, jednak dużo szybsze zużycie się siły roboczej piłkarzy powoduje, że piłkarskie apanaże można pobierać tak długo, jak ciało zawodnika pozwoli na rywalizację na odpowiednim poziomie. Świadomość krótkotrwałości kariery piłkarskiej sprawia, że zawodnicy poddają swoje ciała reżimom, które mają na celu maksymalne wydłużenie

możliwości ciała pozwalające na uprawianie sportu na profesjonalnym poziomie. Zawód piłkarza jest jednak nierozerwalnie związany z ryzykiem odniesienia kontuzji, która może uniemożliwić uczestnictwo w meczach i treningach przez czas podyktowany rodzajem odniesionego urazu. Szereg niepewności związanych z karierą piłkarza powoduje, że środowisko piłkarskie oraz sami zawodnicy zaczęli szukać możliwości zabezpieczania w przypadku, gdy ciało zawodnika uniemożliwia już kontynuowanie kariery lub czasowo ją zawiesza.

Celem wystąpienia jest przedstawienie wyników wstępnych badań, przeprowadzonej w oparciu o analizę danych zastanych oraz przegląd literatury, mających na celu identyfikację instytucjonalnych oraz indywidualnych możliwości zabezpieczenia (ciał) piłkarzy, zarówno w trakcie przerw związanych z kontuzjami, jak i po zakończeniu kariery.

Jednym z omówionych przykładów będzie system CFK zaproponowany piłkarzom oraz kolarzom w Niderlandach, mający zapewnić bezpieczeństwo finansowe sportowcom po zakończeniu kariery. Co miesiąc na rzecz CFK potrącany jest procent z pensji piłkarzy, którego wysokość jest uzależniona od zarobków. Zawodnicy otrzymują zebrane w ramach funduszu środki po zakończeniu kariery w systemie ratalnym lub jednorazowo w przypadku sytuacji wyjątkowych, które muszą zostać odpowiednio udokumentowane.

Społeczne uwarunkowania i konsekwencje nierównej dystrybucji zdrowia. Między dekompozycją a rekompozycją układów stosunków społecznych

Numer: G26
Organizacja: Małgorzata Synowiec-Piłat (UM we Wrocławiu), Krzysztof Puchalski (IMP), Agnieszka Borowiec (NIKard)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.080, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Zdrowia i Medycyny

Zdrowie definiowane jako dobre funkcjonowanie fizyczne, psychiczne i społeczne coraz częściej rozszerza swój zakres o nowe obszary dobrostanu (np. duchowy, finansowy), jak również o liczne czynniki warunkujące jego stan. Spośród rozlicznych determinant zdrowia, skupiających głównie zmienne społeczno-środowiskowe, wyróżnić można wymienione w Konstytucji WHO warunki zdrowotne (takie jak dostęp do swobód obywatelskich, wykształcenia, komunikacji, opieki socjalnej i medycznej, zdrowego miejsca pracy i zamieszkania), praktyki zdrowotne (m.in. nawyki żywieniowe, aktywność fizyczna, monitorowanie własnego zdrowia), eksplorowane przez socjologów kapitały wspierające zdrowe życie (społeczny, kulturowy i ekonomiczny), a także mechanizmy wsparcia, postawy, wartości i przekonania dotyczące zdrowia. Stan zdrowia warunkowany jest zarówno przez strukturę społeczną, jak i środowisko kulturowe, co pozwala mówić o społecznej dystrybucji zdrowia, czyli zróżnicowanym lub nierównym dostępie do niego. Mamy przy tym do czynienia z dwojaką zależnością. Z jednej strony to położenie społeczne wpływa na kapitał zdrowia, z drugiej to zdrowie ułatwia lub utrudnia utrzymanie i osiąganie cenionych pozycji, nierzadko generując bądź wzmacniając procesy marginalizacji lub wykluczenia jednostek i grup (np. osób biednych i ubogich, niepełnosprawnych, starszych, nisko wykształconych, bezrobotnych

etc.). Wiele tych zjawisk, procesów i zależności zostało już dobrze opisanych i weszło do klasyki socjologii zdrowia/medycyny. Wiele pozostaje niezidentyfikowanych i niewyjaśnionych. Przykładowo, czy społeczna dystrybucja zdrowia dotyczy go jako całości, czy dochodzi do dekompozycji aspektów zdrowia i pozycja strukturalna warunkując jedynie niektóre z nich (np. ryzyko wąskiej grupy chorób)? Słabo jest rozpoznane, na ile zdrowie zależy od tradycyjnie opisywanych cech strukturalnych (np. wykształcenia), na ile natomiast decydują o nim nowe charakterystyki (np. edukacja ustawiczna). Pytania te nabierają wagi w kontekście wzrastającej dynamiki życia społecznego.

Interesującą perspektywą dla analiz społecznej dystrybucji zdrowia jest postrzeganie tego zjawiska na tle procesów dekompozycji i rekompozycji układów stosunków społecznych. Zjawiska te, powiązane z globalizacją, korelują z radykalnym wzrostem mobilności społecznej, w tym zjawiskami migracji. Towarzyszą im przemiany aktywności ekonomicznej, form pracy i wykonywanych zawodów. Wiążą się z technologizacją życia, rozwojem i wykorzystaniem sztucznej inteligencji oraz wszechobecnego internetu (e-medycyna, m-zdrowie). Dynamiczny rozwój tych zjawisk zbiega się z istniejącą lub pogłębiającą się dysproporcją poziomów życia oraz deprywacją potrzeb zdrowotnych, zwłaszcza wśród marginalizowanych grup. Skutki dekompozycji, takie jak brak ciągłości (przekształcanie się elementów tworzących tożsamość), rozpad grup społecznych na rzecz powiązań komunikacyjnych (e-masa, rój elektroniczny, e-tłumy) oraz izolacja (rozpad więzi społecznych, indywidualizacja ludzkiego zachowania, anomia czy samotność) implikują szereg konsekwencji zdrowotnych.

Podczas sesji chcielibyśmy skupić się nie tylko na przyczynach i konsekwencjach społecznej dystrybucji zdrowia, ukazując je w kontekście współczesnych przemian cywilizacyjnych, ale również podjąć refleksję dotyczącą możliwości wypracowania skutecznych interwencji, służących zabezpieczeniu potrzeb zdrowotnych, zwłaszcza grup podlegających różnym formom wykluczenia lub marginalizacji w sferze zdrowia. Procesy fragmentaryzacji i rekompozycji nie powinny przebiegać samoczynnie. Problemy i potrzeby społeczne, będące konsekwencją nowego ulokowania jednostki w przestrzeni życia społecznego, powinny stać się obszarami działania zarówno instytucji publicznych, jak i tworzących się oddolnie, na zasadzie subsydiarności, organizacji społecznych. Interesującą kwestią jest również to, czy, przez kogo i w jaki sposób podejmowane są interwencje na rzecz przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom fragmentaryzacji układu stosunków społecznych oraz jakie ma to przełożenie na zdrowie społeczeństwa.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Kapitał zdrowotny w czasie pandemii w Polsce. Społeczne uwarunkowanie i konsekwencje nierówności.

MARIA ŚWIĄTKIEWICZ-MOŚNY

Pandemia, jako czas kryzysu, niepokoju i niepewności, może być też czasem przyśpieszenia pozytywnych zmian, akceleracji rozwoju i innowacji. Obserwujemy te zmiany w różnych obszarach, także tych związanych z ochroną zdrowia (np. e-recepty, teleporady). Bazując na wynikach badań realizowanych w ramach grantu: Diagnoza i rozwój kapitału zdrowotnego – kompetencje zdrowotne uczniów szkół podstawowych. UMO-2020/39/B/HS6/00977 podejmujemy próbę konceptualizacji kapitału zdrowotnego, jako zasobu niezbędnego w czasie pandemii oraz akceleratora zmian.

Wybuch pandemii i towarzyszącej jej infodemii wyraźnie pokazał, jak ważna jest umiejętność rozumienia przekazów medycznych i to zarówno w kontekście krytycznej oceny treści informacji, jak i podporządkowania się wymogom sanitarnym. Walka z pandemią była budowana w oparciu o kapitały zdrowotne

społeczeństw i jednostek. Reżimy sanitarne i ograniczenia, które obowiązywały, były weryfikowane poprzez wiedzę medyczną na temat dynamiki epidemiologicznej, stan zdrowia populacji, a szczególnie osób z grup ryzyka, czy przewidywane konsekwencje choroby. Eksperci, profesjonaliści do spraw zdrowia publicznego, lekarze i politycy, którzy brali udział w dyskursie medialnym, odwoływali się do wiedzy medycznej, zakładając, że jest ona zrozumiała i akceptowalna dla obywateli.

Kapitał zdrowotny rozumiemy bardzo szeroko, włączając w nią nie tylko kompetencje zdrowotne (health literacy), komunikacyjne i krytyczne myślenie, ale także relacje społeczne, zasoby finansowe i status społeczny. Mogą one (bezpośrednio lub za pośrednictwem konwersji innych form kapitałów) być wykorzystane w celu promocji zdrowia, profilaktyki i leczenia chorób. Kapitał zdrowotny pozwala jednostkom i społecznościom skutecznie odnaleźć się w polu ochrony zdrowia (Schneider-Kamp 2021).

Stawiamy pytania dotyczące tego, w jaki sposób pandemia Covid-19 wpłynęła na kapitały zdrowotne i jak (oraz przez kogo) zostały one zagospodarowane w czasie pandemii. Kapitał zdrowotny zostanie rozpatrzony w kontekście kompetencji zdrowotnych, postaw wobec pandemii, strategii życia codziennego oraz zaangażowanych kapitałów społeczno-ekonomicznych. Zaprezentowane wskaźniki zostaną skonfrontowane z postawami wobec szczepień Covid-19.

Postawy Polaków wobec szczepień przeciwko COVID-19 oraz Narodowego Programu Szczepień. Wnioski z badań sondażowych

MICHAŁ WRÓBLEWSKI

Szczepienia przeciwko COVID-19 stanowią z jednej strony bezprecedensowy w swojej skali proces masowej implementacji innowacji medycznej, z drugiej natomiast związane są ze zjawiskami oraz postawami zbadanymi już w badaniach z zakresu socjologii medycyny, zdrowia i choroby. Na postawy wobec szczepień wpływają bowiem nie tylko czynniki stricte związane z określoną szczepionką (np. percepcja ryzyka), ale również poziom zaufania wobec instytucji publicznych czy zmienne demograficzne. W wystąpieniu zostaną zaprezentowane wyniki badań ogólnopolskich dotyczących opinii Polaków na temat szczepień przeciwko COVID-19 oraz organizacji Narodowego Programu Szczepień (NPS). Badanie zostało przeprowadzone na przełomie grudnia 2021 i stycznia 2022 na reprezentatywnej pod względem wieku, płci i miejsca zamieszkania grupie respondentów (n=1143). Głównym celem wystąpienia będzie odpowiedź na pytanie, jaki wpływ na badane postawy wobec szczepień i ocenę NPS mają czynniki związane z zaufaniem, sytuacją materialną, oceną działań rządu w zakresie walki z pandemią.

Social representations of vaccination and health-related behaviours in the context of family experiences – implications for behavioural interventions.

IDALINA ODZIEMCZYK

Persistently low number of people in the high-risk groups who use voluntary vaccinations justify deepening the reflection on the social mechanism of health-related behaviour. Existing research focuses mainly on anti-vaccine attitudes among parents or medical personnel approach. Analyses including biographical experiences and intergenerational impact on vaccination or concerning the family network as the „lay referral system" are underrepresented. In the context of the epidemic threat of COVID-19 pandemic, the development of evidence-based inclusive interventions aimed at increasing the trust and demand for vaccination will become even more strategically important field for social sciences and public health research.

The goal of this paper is to present what social representations of vaccination – the system of

values, ideas, metaphors, beliefs, and practices linked to those phenomena (Moscovici, 1984; Moscovici, 2000) – exist in family networks of older persons who make different decisions regarding voluntary influenza vaccination. An additional objective is to explore the relation between – on the one hand – different attitudes towards the phenomenon of vaccination and – on the other hand – the biographical health experiences and family patterns influencing health behaviours and practices.

Ongoing study involves three generations within one family network – retired older residents of Cracow, their children and grandchildren or their parents and children. The mixed method approach involves first the use of quantitative method, and individual interviews in the second step. The analysis of the survey data first will use the free association method (Doise, Clemence, Lorenzi-Cioldi, 1993) based on the open-ended question about associations with vaccinations as well as influenza and health. Then the associations' profiles for the two types of families – with older people who have received influenza vaccination in the last 3 years and with those who did not – will be presented with the results obtained from use of three scales for measuring attitudes towards vaccination (Betsch et al. 2018; Martin, Petrie 2017; Szczerbińska et al. 2017) and data regarding vaccination experiences.

Preliminary results of quantitative data show important discrepancies between groups of older people making various decisions about influenza vaccination under control of some socio-demographic variables. The respondents significantly differ in confidence, complacency, and collective responsibility in relation to vaccination. Non-vaccinators also have more complex and contradictory associations with vaccinations, as opposed to a coherent picture among those who get vaccinated perceiving vaccine as a health care tool.

It seems particularly valuable that the combination of the above-mentioned elements allows development of recommendations for data-based behavioural interventions. As noted by Rachel Davis and others in order to maximise the potential efficacy of interventions, it is necessary to understand behaviour and behaviour change (Davis et al. 2015). This research comes further and tries to include the theoretical understanding of what can underlie the health-related behaviours (in this example on vaccination) – the social perception of the phenomenon to which health-related behaviours are linked.

Nierówności w dystrybucji zdrowia psychicznego i dostęp do leczenia

JACEK MOSKALEWICZ, WSPÓŁAUTORZY: JUSTYNA KLINGEMANN, MICHAŁ KUCHARSKI, JAKUB STOKWISZEWSKI, JACEK WCIÓRKA

Nierówności w zdrowiu pogłębiane są przez nierówności w dostępie do usług publicznych, w tym do opieki medycznej. Prawidłowość ta dotyczy również zdrowia psychicznego. Potwierdzają to badania EZOP II zrealizowane na próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski w wieku 18+ lat. W ramach badań z lat 2018-2019 przeprowadzono 12 tysięcy wywiadów obejmujących kwestie zdrowia psychicznego i położenia w strukturze społecznej. Wykorzystano – rekomendowany przez WHO kwestionariusz WHO CIDI (Composite International Diagnostic Interview) Stwierdzono, ze co czwarty badany ma za sobą doświadczenia zaburzeń psychicznych. Największe rozpowszechnienie odnotowano wśród osób o niskim wykształceniu, wykluczonych z rynku pracy (bezrobotni, renciści, kobiety zajmujące się wyłącznie domem) oraz u rozwiedzionych. Analizy regresji wykazały, że właśnie w tych grupach szanse podjęcia leczenia są najniższe. Na przykład szanse leczenia specjalistycznego wśród osób z wykształceniem uniwersyteckim są prawie dwukrotnie wyższe w porównaniu z osobami z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym. Badania pokazują, że strukturalne nierówności w dystrybucji zdrowia psychicznego są utrwalane przez zróżnicowany dostęp do specjalistycznej opieki medycznej.

Paweł Przyłęcki Dyskryminacja w systemie opieki zdrowotnej – podejście społeczno-prawne

(WYŁOŻONY)

PAWEŁ PRZYŁĘCKI

Pomimo iż formalny zakaz dyskryminacji ze względu na cechy prawnie chronione ma już dość długą genezę (Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r.) to jednak samo zjawisko dyskryminacji, zwłaszcza w opiece medycznej, jest wciąż aktualne. Dyskryminacja jest jednym z ważniejszych aspektów nierównego dostępu do opieki medycznej, jednakże jest marginalnie traktowana w polskich badaniach naukowych poświęconych problematyce nierówności. Dyskryminacja najczęściej dotyka osób pochodzących z grup mniejszościowych, ale ze względu na częsty brak szerszej wiedzy na temat istoty zjawiska dyskryminacji, zwłaszcza dyskryminacji pośredniej, mogą jej doświadczać również pozostali członkowie społeczeństwa. Środowisko medyczne nie zawsze jest bowiem świadome tego, jakie zachowania są lub nie są zachowaniami dyskryminującymi.

Wystąpienie ma charakter teoretyczny. Na cele wystąpienia przeprowadzona została analiza literatury zagranicznej dotyczącej problemu dyskryminacji w systemie opieki zdrowotnej, ponadto omówione zostaną prawne aspekty dyskryminacji z odwołaniem do kontekstu opieki medycznej a następnie wskazane zostaną społeczne konsekwencje dyskryminowania pacjentów pochodzących z różnych grup mniejszościowych (etnicznych, religijnych), a także osób o odmiennej orientacji seksualnej czy seniorów. Wskazane zostaną również przykłady dyskryminowania językowego pacjentów. Ponadto przedstawione zostaną społeczne i medyczne konsekwencje dyskryminacji bezpośredniej i pośredniej w opiece medycznej oraz zarysowane zostaną możliwe obszary badawcze dotyczące wzajemnych relacji pomiędzy zachowaniami dyskryminującymi a nierównościami społecznymi, w tym zdrowotnymi.

Geografia szczepień przeciw COVID-19 a nierówności społeczno-ekonomiczne w Polsce

(WYŁOŻONY)

MONIKA WÓJTA-KEMPA, WSPÓŁAUTORZY: ANDRZEJ JARYNOWSKI

Większość dotychczasowych badań w obszarze poziomu wyszczepialności skupiała się na poziomie społecznej akceptacji szczepień, w mniejszym zaś stopniu na nierównościach w dostępie do usług medycznych. Pandemia SARS-Cov-2 w pełni ukazała, że problemy nierówności w zdrowiu i ograniczonego dostępu do opieki medycznej, jak również do zweryfikowanej wiedzy medycznej, są w Polsce nadal aktualne i w znacznym stopniu wpływają na kondycję zdrowotną społeczeństwa.

Przeprowadzona analiza miała na celu ukazanie geograficznych nierówności w stopniu wyszczepialności w kierunku Covid-19 oraz społeczno-ekonomicznych uwarunkowań niejednolitego dostępu do szczepień. Nasze podejście jest jednocześnie próbą usystematyzowania wiedzy na temat przestrzennych aspektów wyszczepialności w świetle dostępnych danych empirycznych.

W opracowaniu zastosowano przestrzenne techniki eksploracyjne i statystyczne w ramach modelu czynników warunkujących poziom wyszczepialności z dokładnością do poziomu powiatu. Wykorzystano analizę korelacyjną, regresje liniowe w modelu pełnym i selektywną, wielowymiarową przestrzenną typu DBSCAN w ramach modelu wyjaśniającego poziom wyszczepienia p/COVID-19. Poza główną zmienną zależną będącą procentowym udziałem osób zaszczepionych pełnym schematem w przeliczeniu na liczbę mieszkańców w danym powiecie, uwzględniono wyjaśniające predyktory społeczne, polityczne, demograficzne, ekonomiczne i epidemiologiczne.

Różnice w poziomie wyszczepialności

uwypuklają problemy nierówności w dostępie do ochrony zdrowia. Uzyskane wyniki sugerują, że bariery systemowe (organizacyjne) mogą być ważnym czynnikiem decydującym o zróżnicowaniu poziomu wyszczepienia. Model z wykorzystaniem zaledwie kilku kluczowych zmiennych społeczno-epidemiologicznych wyjaśnia aż >75% zmienności w poziomie wyszczepienia między powiatami. Analiza korelacji cząstkowych czy przestrzennych nie pozwala na stwierdzenie związków przyczynowo-skutkowych, możemy jednak postawić tezę, że zróżnicowanie w poziomie wyszczepialności na poziomie lokalnym jest w dużej mierze efektem podaży, a nie popytu na szczepienia. Możliwe jest, że barierami są nie tylko odległość punktu od miejsca zamieszkania czy liczba kadry medycznej, ale także brak współpracy z lokalnymi liderami opinii (np proboszczami). W dalszych analizach chcemy zadać pytania, które można dalej weryfikować innymi metodami badawczymi: 1) obszar poparcia dla PiS (33% poziom wyjaśnionej zmienności poziomu wyszczepienia w powiatach) – Jak zinterpretować wpływ poziomu oraz charakteru dostępu do zasobów (kadrowy, infrastrukturalny, etc.) oraz kapitału (społecznego, politycznego, etc.) na organizację szczepień, czy akceptację szczepień przez mieszkańców? 2) Gęstość zaludnienia i wielkość populacji (22% zmienności) – Czy ludność zamieszkująca duże ośrodki miejskie i gęsto zaludnione obszary była uprzywilejowana poprzez lepszą dostępność do punktów szczepień? 3) Udział populacji senioralnej (2% zmienności) – Dlaczego wyludniające się obszary z największym odsetkiem osób starszych (najbardziej przecież zagrożonych ciężkim przejściem COVID-19) szczepią się wolniej? 4) Dostęp do ochrony zdrowia (3%) – Dlaczego tam gdzie jest mniejsza liczebność kadry medycznej mniej ludzi się szczepi? 5) Dochód (6%) – Jaki jest krańcowy koszt pozyskania kandydata do szczepienia w bogatym, a jaki w biednym obszarze?

Wolontariat w czasach kryzysu: motywacje i doświadczenia osób zaangażowanych w pomoc w czasie pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie

(WYŁOŻONY)

JAN DOMARADZKI

W ciągu ostatnich dwóch lat społeczeństwo polskie doświadcza poważnych kryzysów wywołanych najpierw epidemią nowego koronawirusa, którego pierwszy przypadek odnotowano w naszym kraju w 4 marca 2020, a następnie inwazją Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, a która zainicjowała niespotykaną od czasów II wojny światowej falę uchodźców. Oba te zdarzenia nasiliły zarazem procesy nierównej dystrybucji zdrowia, prowadząc do wykluczenia osób i tak znajdujących się w trudnej sytuacji zdrowotnej: z jednej strony pacjentów, którym pandemia COVID-19 znacząco utrudniła dostęp do opieki medycznej, z drugiej uchodźców ukraińskich, którzy na skutek zbrojnych działań Federacji Rosyjskiej pozostali bez należytej opieki zdrowotnej. W obu przypadkach dało się jednak zauważyć spontaniczną eksplozję oddolnych inicjatyw społecznych i aktywizację społeczeństwa obywatelskiego, czego wyrazem była zakrojona na szeroką skalę działalność wolontariacka. Stąd celem wystąpienia będzie opisanie motywacji i doświadczeń wolontariuszy zaangażowanych w pomoc w czasie dwóch wielkich kryzysów społecznych ostatnich lat: pandemii COVID-19 i wojny w Ukrainie.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Starość jednak chorobą? Konsekwencje nowej klasyfikacji ICD-11 dla starości, starzenia się oraz dla osób starszych

MAGDALENA WIECZORKOWSKA

Biologiczne starzenie się zostało uznane za chorobę i wprowadzone do przygotowywanej nowej Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych

ICD-11 pod symbolem XT9T. Do niedawna w literaturze przedmiotu pisano o postępującej medykalizacji starości i starzenia się (m. in. Estes i Binney), jednak decyzja o zrównaniu procesu biologicznego starzenia się ze stanem choroby wydaje się mieć poważne konsekwencje dla postrzegania schyłkowej fazy ludzkiego życia. W swoim wystąpieniu zaprezentuję zarówno stanowisko zwolenników tej propozycji, którzy wskazują na realne korzyści z uznania biologicznego starzenia się za chorobę (efektywna dystrybucja leków nakierowanych na tę „chorobę", ubezpieczenia pozwalające na pokrycie kosztów jej leczenia), jak i jej przeciwników, którzy argumentują, iż jest to decyzja szkodliwa, wynikająca z ageistycznego podejścia do procesu starzenia się i podkreślają, że w konsekwencji przyniesie to pogłębienie wykluczenia osób starszych z życia społecznego i usług zdrowotnych i przyczyni się do pogłębienia nierówności zdrowotnych w starzejących się społeczeństwach. W świetle nowej klasyfikacji ICD-11 i jej propozycji dotyczącej starości i starzenia się, ludzkie zdrowie i życie nabierają nowego znaczenia, które w świetle przemian stosunków społecznych, mogą przynieść szereg konsekwencji. Całkowita medykalizacja starości prowadzić będzie do pogłębienia już istniejących nierówności zdrowotnych między osobami starszymi a resztą społeczeństwa. Na tle technologizacji opieki medycznej nierówności te nabierają nowego wymiaru multiplikując trudności w dostępie do właściwej opieki dla osób starszych. W konsekwencji może to prowadzić do paradoksu – medykalizacja starości i starzenia się umożliwi rozwój technologii „leczenia" ich jednocześnie zamykając możliwość korzystania z tego prawa osobom o niższych kompetencjach cyfrowych, pozbawionych dostępu do Internetu i urządzeń mobilnych. Zrównanie biologicznego starzenia się z chorobą, niesie także konsekwencje w wymiarze ekonomicznym, politycznym oraz społecznym, o których będzie mowa w wystąpieniu.

Choroba i śmierć na wsi – jak poprawić sytuację chorych na obszarach peryferyjnych?

SYLWIA MICHALSKA

Zgodnie z projekcją ludnościową Eurostatu EURO-POP2019, w roku 2050 ludność Polski będzie liczyć 34,1 mln osób, tj. o 3,85 mln mniej niż dziś, tymczasem liczba osób starszych wzrośnie do 10,3 mln, czyli o prawie 3,3 mln osób. Już teraz system opieki nad osobami starszymi i zależnymi pozostawia wiele do życzenia i konieczne są odpowiadające rosnącym potrzebom zmiany. Ich kierunek mogą wskazywać realizowane, na razie na niewielką skalę, innowacje społeczne.

Mieszkanie na wsi często oznacza trudniejszy dostęp do opieki zdrowotnej, w różnych etapach życia. Miejsce zamieszkania to jedna z częściej uwzględnianych analizach społecznych, obok płci, wykształcenia, cecha społeczno-demograficzna. W badaniach realizowanych w IRWiR PAN od lat zwracamy uwagę na to, że tradycyjny podział na wieś i miasto jest zbyt upraszczający i warto uwzględniać złożone różnice, charakteryzujące tereny wiejskiej Polski. Zróżnicowanie dotyczące warunków życia obecne jest na wsi w wielu wymiarach, także tych dotyczących opieki zdrowotnej. Szczególnie trudna sytuacja charakteryzuje gminy położone peryferyjnie w stosunku do ośrodków miejskich, oraz tych, w których strukturze zatrudnienia dominuje rolnictwo.

Peryferyjne tereny wiejskie w Polsce doświadczają depopulacji, zaniku usług publicznych, transportu. Procesy demograficzne i wyjazdy młodych przyspieszają starzenie się populacji, usługi prywatne stają się nieopłacalne i znikają, a publiczne są odległe, niskiej jakości i trudno dostępne. Dotyczy do także usług w obszarze ochrony zdrowia i opieki społecznej (por. m. in. Raporty NIK O opiece ginekologicznej na wsi (2018), O usługach opiekuńczych świadczonych osobom starszym w miejscu zamieszkania (2018), O organizacji pracy i warunkach pracy pracowników socjalnych w gminach (2019)). Na te problemy nakładają się cechy społeczności – niższy poziom wykształcenia, niewielkie umiejętności cyfrowe. W starzejącej się populacji dominują kobiety, których świadczenia są niższe niż mężczyzn. Wreszcie – na terenach zdominowanych

przez rolnictwo świadczenia emerytalne są niższe niż osób ubezpieczonych w ZUS.

Starość i choroba na wsi to także trudniejszy dostęp do opieki u kresu życia. Długoterminowa opieka pielęgniarska na wsi jest nieopłacalna i w wielu miejscach nie działa. Opieka paliatywna, dostęp do hospicjów stacjonarnych i domowych na wsi są dużo trudniejsze, często wyjazd do oddalonego hospicjum stacjonarnego oznacza pożegnanie się z rodziną jeszcze za życia.

W pięciu gminach wschodniego Podlasia realizowany jest obecnie projekt Dać to, czego naprawdę potrzeba (projekt Europejskiego programu na rzecz zatrudnienia i innowacji społecznych 2014-2020). Jego celem jest przetestowanie nowego modelu działania hospicjum domowego – innowacji społecznej, która może stać się odpowiedzią na wskazane wcześniej problemy. W referacie przedstawiony zostanie nowy model hospicjum domowego, proponowany mieszkańcom Podlasia oraz analiza, w oparciu o jakie zasoby i jakimi środkami model ten jest wdrażany, co sprzyja jego implementacji, a co ją utrudnia.

Asystent zdrowienia jako narzędzie eliminacji niesprawiedliwości epistemicznej w leczeniu psychiatrycznym

JUSTYNA KLINGEMANN

Niesprawiedliwość epistemiczna w ujęciu Mirandy Fricker to proces, w którym zdolność każdego człowieka do posiadania wiedzy i dzielenia się nią zostaje podważona w wyniku uprzedzeń i dyskryminacji. Społeczne i epistemiczne praktyki dzielenia się informacjami oraz interpretowania własnych doświadczeń są nieodzownym elementem naszej racjonalności wpływającymi na poczucie integralności i godności w relacjach między ludzkich. Tym samym niesprawiedliwość epistemiczna wobec pacjentów opieki psychiatrycznej w negatywny sposób wpływa na proces zdrowienia – ograniczenie ich możliwości dzielenia się doświadczeniem choroby i bycia wysłuchanym przez personel medyczny staje się doświadczeniem dehumanizującym.

Asystent zdrowienia to nowy zawód związany z opieką psychiatryczną, w założeniu stanowiący pomost między pacjentem i jego rodziną a personelem terapeutycznym. Zakłada się, że dzięki osobistym doświadczeniom zarówno kryzysu psychicznego, jak i bycia pacjentem opieki psychiatrycznej asystent zdrowienia ma szanse wesprzeć personel w lepszym rozumieniu pacjenta, jego ograniczeń, możliwości oraz potrzeb w procesie leczenia. Zakłada się również, że obecność asystentów leczenia na oddziałach psychiatrycznych pozwoli na przełamanie barier w relacji pacjent-lekarz, wzmacniając autonomię oraz nadzieję pacjentów na skuteczne pokonanie doświadczanego kryzysu.

Przedmiotem referatu jest teoretyczna i empiryczna eksploracja potencjału oraz ograniczeń, jakie stoją przed asystentami zdrowienia w kontekście wymagań i oczekiwań związanych rolą, jaką podejmują, stawianych przed nimi zadań oraz ich wpływu na proces leczenia zaburzeń psychicznych. Bazując na wynikach najnowszych badań naukowych w tym obszarze postaram się odpowiedzieć na pytanie jak pojawienie się tego nowego zawodu zmienia dotychczasową relację pomiędzy pacjentami a personelem medycznym poprzez ograniczenie niesprawiedliwości epistemicznej w ramach nowej platformy porozumienia.

Socjologiczna analiza pracy pielęgniarek podczas pandemii w kontekście nierówności systemowych. Badania w województwie podlaskim

JOLANTA ŁODZIŃSKA

Pandemia COVID-19 jest największym wyzwaniem dla systemu ochrony zdrowia od wielu lat. Sytuacja związana z panującą pandemią koronawirusa stała się przyczynkiem do badań wielu środowisk, celem poznania realnych sytuacji oraz prawdziwych

emocji, które towarzyszą w codziennym życiu oraz pracy. Stopień natężenia czynników szkodliwych decyduje o tym, czy środowisko pracy jest uciążliwe, oraz czy stwarza zagrożenie zdrowia, a nawet życia pracowników. W swojej codziennej pracy pielęgniarki stykają się z wieloma szkodliwymi i niebezpiecznymi dla zdrowia czynnikami, takimi jak m.in. stres, praca w godzinach nocnych czy obciążenia psychospołeczne. Zawód pielęgniarki wiąże się z ponadto z koniecznością sprostania wielu sprzecznym żądaniom ze strony przełożonych oraz personelu medycznego i administracyjnego. Niewątpliwie przyczyną takiego stanu rzeczy są często niełatwe warunki pracy, przeciążenie obowiązkami w systemie zmianowym, niedobór kadry czy brak odpowiedniego wyposażenia na stanowisku pracy. Do tego można dodać pracę zespołową, w dużym tempie oraz odpowiedzialność. Adeptki zawodu uczone są podczas zajęć różnych jego odmian oraz tego w jaki sposób minimalizować jego skutki. Zawód pielęgniarki jest szczególny w tej sytuacji, ze względu na wzmożone zagrożenia dotyczące bezpośrednio personelu pielęgniarskiego. Istotne zatem jest zdiagnozowanie obecnej sytuacji, gdyż tylko odpowiedzi osób uczestniczących bezpośrednio w zagrożeniach są w stanie ukazać rzetelny obraz. Często w przestrzeni publicznej pojawiają się nieprawdziwe informacje związane z zawodem pielęgniarki w czasie pandemii. Zatem celem badań przeprowadzonych w /w środowisku było ukazanie prawdziwego obrazu towarzyszącego w czynnościach zawodowych w cieniu pandemii. Celem artykułu jest ukazanie realiów pracy personelu pielęgniarskiego na terenie województwa podlaskiego w czasie pandemii w kontekście ich poczucia bezpieczeństwa. Wskazanie w jaki sposób placówki medyczne były przygotowanie na wystąpienie ewentualnej pandemii. Przedmiotem poniższych badań także była diagnoza realnej sytuacji jaka panowała w czasie pandemii w różnych instytucjach ochrony zdrowia.

Zadania badawcze objęły następujące zagadnienia:

1. Czy personel pielęgniarski był wcześniej odpowiednio przeszkolony na ewentualność wystąpienia pandemii?

2. Czy podczas trwającej pandemii zorganizowano szkolenie związane z przestrzeganiem reżimu epidemiologiczno-sanitarnego?

3. Czy pielęgniarki i pielęgniarze posiadali niezbędne środki ochrony zbiorowej oraz indywidualnej?

4. Czy wystąpiła konieczność dokonywania zakupów odzieży i środków ochrony indywidualnej we własnym zakresie?

5. Czy na dyżurach była wystarczająca liczba personelu?

6. Czy placówki zatrudniające zapewniły w czasie pandemii bezpieczne warunki pracy?

7. Jaki był stopień poczucia bezpieczeństwa personelu pielęgniarskiego podczas wykonywanych czynności zawodowych?

8. Na czyje wsparcie mogła liczyć kadra pielęgniarska?

Badania były przeprowadzane od maja 2020 r. do maja 2021 r. Objęto nimi grupę 639 pielęgniarek pracujących w różnorodnych podmiotach działalności leczniczej na terenie województwa podlaskiego. Do badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, opartą na technice ankietowej z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety.

E-medycyna i jej rola w nierównej dystrybucji zdrowia

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA PAWLAK-SOBCZAK

Rozwój technologiczny, powszechna komputeryzacja i dostęp do Internetu wraz z procesami globalizacyjnymi otworzył nowe możliwości dla medycyny i opieki zdrowotnej. Przekształcenia te są daleko idące – od nowych możliwości diagnostyki

i leczenia pacjentów, przez system zbierania i gromadzenia danych, konsultacji medycznych, działań z zakresu edukacji zdrowotnej, aż do usług, z założenia usprawniających korzystanie z opieki zdrowotnej związanych z e-receptą czy e-skierowaniem. Według definicji Komisji Europejskiej, e-medycyna definiowania jest jako wykorzystanie nowoczesnych technologii komunikacyjnych w celu sprostania potrzebom mieszkańców, pacjentów, ekspertów medycznych, osób odpowiedzialnych za dostarczanie usług medycznych oraz prawodawców. Choć założenia e-medycyny nie niosą ze sobą założeń dyskryminacyjnych czy pogłębiających nierówności, pojawia się wątpliwości o możliwości równego korzystania z dobrodziejstw i szans, jakie daje e-medycyna. Biorąc pod uwagę perspektywę pacjentów, autor zadaje pytanie i analizuje jakie zmienne mogą zwiększać lub ograniczać gotowość korzystania z e-medycyny i tym samym przyczyniać się do dysproporcji w tym zakresie. Jakie są możliwości zmiany tej sytuacji i czy sami pacjenci są gotowi i widzą potrzebę przeciwdziałania owym dysproporcjom.

Feminizacja i maskulinizacja głosu, czyli jak (nie)wygląda terapia logopedyczna osób transpłciowych w Polsce.

(WYŁOŻONY)

JOANNA STEMPIEN, ANITA LORENC

Osoby transpłciowe często doświadczają dysforii płciowej, czyli cierpienia wynikającego z niedopasowania odczuwanej tożsamości płciowej do stwierdzonej przy urodzeniu płci biologicznej. By zmniejszyć to cierpienie decydują się one na tranzycję – długi i często wieloetapowy proces, który może (ale nie musi) obejmować psychoterapię, zmiany formalno-prawne oraz procedury medyczne. Jednym z etapów tranzycji może być terapia logopedyczna polegająca na feminizacji (w przypadku transkobiet) bądź maskulinizacji (w przypadku transmężczyzn) głosu.

Głos jest jednym z tych czynników, który silnie identyfikuje zarówno tożsamość osoby, jak i jej płeć. Jest niepodrabialnym znakiem rozpoznawczym – jak linie papilarne, dlatego w przypadku osób transpłciowych bardzo często „demaskuje" ich płeć biologiczną.

Dopasowanie ciała, w tym również brzmienia głosu, do odczuwanej tożsamości płciowej jest zazwyczaj dla osób transpłciowych warunkiem koniecznym do osiągnięcia dobrostanu i równowagi psychicznej.

W Polsce operacje obejmujące zmianę pierwszo- i drugorzędowych cech płciowych (np. operacje narządów płciowych, klatki piersiowej, twarzy, usunięcie owłosienia, zmniejszenie chrząstki tarczowatej – tzw. jabłka Adama) są wykonywane bardzo rzadko i nie są refundowane. Dostęp do psychoterapii, terapii psychiatrycznej, seksuologicznej, a nawet terapii hormonalnej jest utrudniony. Terapia logopedyczna, mająca na celu lepsze dopasowanie głosu do odczuwanej tożsamości płciowej, w ogóle nie jest w Polsce prowadzona. Dotychczas środowisko polskich logopedów nie uświadamiało sobie bądź nie dostrzegało potrzeb osób transpłciowych. Nie ukazały się ŻADNE polskojęzyczne publikacje naukowe na ten temat.

Osoby transpłciowe są podwójnie dyskryminowane – w wymiarze społecznym są narażone na agresję, transfobię, niezrozumienie. W wymiarze zdrowotnym – mają skrajnie utrudniony dostęp do procedur, które mogłyby zmniejszyć odczuwane przez nie cierpienie i dysforię. A przecież zjawisko transpłciowości jest samo w sobie dramatycznie bolesnym doświadczeniem. Pacjent musi się więc zmagać zarówno z niedopasowaniem płci, jak i z wykluczeniem społecznym i zdrowotnym.

Podczas wystąpienia autorki zaprezentują opracowany przez nie, pierwszy w Polsce, standard postępowania logopedycznego w przypadku osób transpłciowych, wytłumaczą dlaczego głos odgrywa tak ważną rolę przy identyfikowaniu płci danej osoby oraz wyjaśnią na czym polega proces feminizacji oraz maskulinizacji głosu. Omówią możliwości terapii logopedycznej oraz fonochirurgicznej w Polsce oraz

porównają je z zakresem procedur dostępnych dla pacjentów transpłciowych w Europie Zachodniej. Autorki zaprezentują również Kwestionariusz Samooceny Głosu dla Transpłciowych Kobiet (Trans Woman Voice Questionnaire). To opracowane przez australijskie terapeutki głosu Shelagh Davies oraz Georgię Dacakis (Department of Human Communication Sciences, Faculty of Health Sciences, La Trobe University, Melbourne, Victoria, Australia) narzędzie diagnostyczne i badawcze wykorzystywane przez logopedów/ terapeutów głosu w celu przeprowadzenia subiektywnej oceny brzmienia głosu i poziomu jego dopasowania do odczuwanej tożsamości płciowej u transpłciowych pacjentek. A. Lorenc i J. Stempień opracowały polską wersję Kwestionariusza Samooceny Głosu dla Transpłciowych Kobiet, która została już zaakceptowana przez autorki oryginału, S. Davies i G. Dacakis.

Zdrowie i jego korelaty w klasycznej polskiej socjologii medycyny. Konstrukcje- Dekonstrukcje- Rekonstrukcje

(WYŁOŻONY)

WŁODZIMIERZ PIĄTKOWSKI

Opis i interpretacja pojęcia „zdrowie" oraz jego strukturalnych , stratyfikacyjnych, kulturowych i socjo-demograficznych uwarunkowań stanowiło i stanowi element „społecznej i poznawczej tożsamości socjologii medycyny [Sokołowska 1989; Morrall 2009]. Inspiratorką większości badań sytuujących się „ wokół kategorii zdrowia" w latach 60-tych, 70-tych i 80-tych XX wieku była twórczyni polskiej i współtwórczyni europejskiej socjologii zdrowia i choroby Magdalena Sokołowska / 1922 – 1989 /, m.in. dlatego polskie doświadczenia wpłynęły na rozwój „myśli socjomedycznej" w krajach Europy Środkowo-Wschodniej takich jak : Węgry, Czechosłowacja, Bułgaria, Rumunia czy Jugosławia [Piątkowski 2020]. Wczesne rozważania na ten temat odwoływały się głównie do negatywnych definicji zdrowia traktowanego jako „brak choroby", kategoria „ zdrowia pozytywnego" upowszechniała się w publikacjach socjomedycznych w pierwszej połowie lat 80-tych , podobnie jak pojęcie jego „względności", „subiektywności" i „relatywizmu".

Równocześnie przedmiotem dyskusji była kwestia poszukiwania adekwatnych wskaźników zdrowia pozytywnego oraz postulat konstruowania skal zdrowia przyjmujących postać continuum. W związku z podjęciem/1968/ przez Zespół kierowany przez M. Sokołowską studiów nad wzorami konsumpcji społeczeństwa polskiego kategorię „zdrowie" zaczęto postrzegać w kontekście realizowanych wariantów stylów życia. Dążenie do przesuwania obszaru badań z pola choroby i chorowania na pole zdrowia było też związane z coraz silniejszymi tendencjami inspirowania socjologii medycyny przez socjologię ogólną i jej subdyscypliny. Równocześnie w sferze teorii można było zauważyć stopniowe odejście od klasycznych podejść T. Parsonsa i wybór nowych punktów odniesienia wyznaczonych m.in. poglądami D. Mechanica i E. Freidsona co z kolei umocniło i pogłębiło nurt badań nad zachowaniami , postawami i potrzebami zdrowotnymi. [Sokołowska 1985:307]

Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody i środowiska w obliczu kryzysu klimatycznego i epidemiologicznego

Numer: G06
Organizacja: Krzysztof Niedziałkowski (IFiS PAN), Renata Putkowska-Smoter (SGGW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 118, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Środowiska

Rosnąca świadomość skali kryzysu klimatycznego oraz jego negatywnych konsekwencji w coraz większym stopniu przekłada się na działania społeczno-polityczne mające na celu ograniczenie emisji CO2. Jednocześnie, doświadczenie pandemii COVID-19 pokazało skalę zagrożeń płynących ze środowiska. Potencjalnie stwarza to szansę na przełamanie działania struktur społecznych i wynikających z nich praktyk, które zagrażają stabilności ekologicznej Ziemi i bezpieczeństwu społeczeństw ludzkich. Utrata bioróżnorodności, deforestacja oraz eksploatacją dzikich gatunków zwierząt na potrzeby konsumpcji stanowią poważne wyzwania dla społeczeństw. Z drugiej strony istnieje szereg mechanizmów podtrzymujących stabilność status quo i zapobiegających innowacjom społecznym, które na nowo definiują zależności w systemach społeczno-ekologicznych i dają szansę na nowe, bardziej zrównoważone układy instytucjonalne. Socjologiczna refleksja nad polityką ochrony przyrody i środowiska buduje obraz procesów społecznych towarzyszących i wpływających na transformacje relacji pomiędzy człowiekiem a środowiskiem oraz identyfikuje uwarunkowania sprzyjające i utrudniające podważaniu dominujących paradygmatów rozwojowych. Uwzględnia przy tym zarówno bardziej tradycyjne obszary działań na rzecz szeroko rozumianej ochrony przyrody (formalna polityka ochrony obszarowa i gatunkowej, planowanie przestrzenne), jak i innowacje społeczne (np. nowe wzorce konsumpcji i produkcji, nowe ruchy społeczne, nowe dyskursy ekologiczne). Badania prowadzone w ramach socjologii środowiska mają na celu zrozumienie konfliktów wokół środowiska oraz ich dynamiki w antropocenie – epoce dramatycznych zmian środowiskowych zapoczątkowanych rewolucją przemysłową.

Celem grupy tematycznej „Społeczne uwarunkowania ochrony przyrody i środowiska w obliczu kryzysu klimatycznego i epidemiologicznego" jest wywołanie dyskusji naukowej wokół następujących pytań:

- Co decyduje o ciągłości i dynamice systemów społeczno-ekologicznych?
- Jaki wpływ na relacje człowiek-środowisko mają krytyczne wydarzenia, takie jak pandemia Covid-19?
- Jakie jest podłoże konfliktów środowiskowych i jakie czynniki wpływają na ich dynamikę?
- Jaka jest świadomość ekologiczna Polaków? Czy się zmienia i co ma na nią wpływ?
- Jak kształtują się interakcje pomiędzy sektorem pozarządowym, rządowym i rynkowym w procesie decydowania o ochronie przyrody i środowiska?
- Jaka jest rola ruchów społecznych w inicjowaniu i przeprowadzaniu zmiany społecznej dotyczącej relacji społeczno-środowiskowych?
- W jaki sposób czynniki dyskursywne oddziałują na procesy społeczne związane z ochroną przyrody i środowiska? Czy dyskurs ekologiczny jest spójny, a jeśli nie to dlaczego?
- Co decyduje o dominujących wzorcach konsumpcji? Czy i w jaki sposób można je zmienić na bardziej zrównoważone? Dyskusja w ramach grupy tematyczna pozwoli na przegląd stosowanych

w polskiej socjologii środowiska koncepcji teoretycznych, podejść metodologicznych oraz obszarów empirycznych poddawanych analizie. Dzięki temu możliwa będzie krytyczna refleksja dotycząca luk badawczych oraz potencjalnych obszarów współpracy naukowej pomiędzy uczestnikami sesji.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Procesualne spojrzenie na kulturowe usługi ekosystemowe: konflikty wokół nadawania znaczeń, w świetle koncepcji kultury Jerzego Kmity

PIOTR MATCZAK

Koncepcja usług ekosystemowych (ecosystem services – ES), jest od 25 lat jedną z najbardziej doniosłych idei wskazujących na usługowy charakter środowiska przyrodniczego. Główna teza tej koncepcji wskazuje na darmowy charakter wielu usług ekosystemowych, kluczowych dla dobrobytu ludzi. Koncepcja ES zyskała wielkie znaczenie w badaniach i jest też stosowana w praktyce – w regulacjach dot. środowiska. Potencjał ES nie jest jednak wykorzystywany. Niniejszy referat wskazuje na pewną trudność w ramach tej koncepcji – związaną z koncepcyjną i pomiarową niejednoznacznością kulturowych usług ekosystemowych. Owa koncepcyjna i badawcza niejednoznaczność obrazuje złożony charakter kulturowych ES. Rodzi to trudności w aplikacji koncepcji ES, na przykład do badań dotyczących planowania.

Wskazuje się na trzy zasadnicze klasy ES: (i) zaopatrzeniowe, (ii) regulacyjne i podtrzymujące, (iii) kulturowe. Pierwsze dwie klasy obejmują usługi, które stanowią elementy zobiektywizowanej rzeczywistości przyrodniczej. W trzecim przypadku – usług kulturowych jest inaczej, jakość i wielkość tych usług jest korelatem społecznej percepcji i waloryzacji. O ile w przypadku usług zaopatrzeniowych oraz regulacyjnych i podtrzymujących istnieją zobiektywizowane miary, to pomiar usług kulturowych nastręcza dużych trudności, o charakterze – w pewnym zakresie ontologicznym (odnoszącym się do pytania ”czym są kulturowe usługi ekosystemowe?”).

Na dualność koncepcji usług ekosystemowych może spojrzeć przez pryzmat koncepcji kultury Jerzego Kmity, który wyróżnia dwie sfery kultury: „techniczno-użytkową” oraz „symboliczną”. Te dwie sfery różnią się tym, że sferę kultury „techniczno-użytkowej” tworzą przekonania normatywne i dyrektywalne, zapewniające skuteczność działań bez względu na powszechne respektowanie owych przekonań dyrektywalnych, zaś sferę kultury „symbolicznej” tworzą przekonania normatywne i dyrektywalne, zapewniające skuteczność działań pod warunkiem, że owe przekonania są powszechnie respektowane. Kluczowym zabiegiem jest tu interpretacja, która jest uzgodniona powszechnie.

W referacie postawiona jest teza, że sama obecność kulturowych usług ekosystemowych (ich istnienie) ma procesualny charakter. Usługi kulturowe podlegają społecznemu „wytwarzaniu” i „negocjacjom”, które mają w pewnym zakresie konfliktowy. Kulturowe ES są wytwarzane poprzez nadawanie znaczeń (i odpowiednich dyrektyw dla działań), nie istnieją one bez nadawania i odczytywania znaczeń (i dyrektyw). Poszczególni aktorzy społeczni dokonują instytucjonalizacji tych znaczeń, lecz nie są one interpretowane powszechnie, przez wszystkich aktorów. Próby instytucjonalizacji mogą napotkać na próby dezinstytucjonalizacji czyli kwestionowania prawomocności przekonań i dyrektyw.

Proces ten jest ilustrowany stylizowanymi przykładami atrakcji turystycznych, łąk kwietnych oraz na wynikami badań kulturowych ES, przeprowadzonych w gminie Węgorzewo. W zakończeniu, przedstawione są implikacji praktyczne przedstawionego stanowiska.

Kiedy walcząc o rzekę trzeba płynąć pod prąd? Spór o utrzymanie przepływów nienaruszalnych w Sztole po zamknięciu kopalni cynku i miedzi

JOANNA TUSZNIO

Po zamknięciu kopalni cynku i miedzi ZGH Bolesław w Bukownie w 2021 roku zanikają trzy rzeki: Sztoła, Baba i Biała. Rzeki te płynęły naturalnie przed powstaniem kopalni, ale stworzony przez wydobycie lej depresji osuszył ich źródła. W ostatnich dekadach przepływy w rzekach w zasadzie w całości pochodziły z wody wypompowywanej przez kopalnię – w niebagatelnych zresztą ilościach, przewyższających ilość wody wypompowywanej np. ze wszystkich kopalni węglowych na Śląsku. Zamknięcie kopalni odbywa się przez zalanie przestrzeni, w których odbywała się eksploatacja, bez utrzymania pracy pomp.

Nad Sztołą wszystko jest na opak. Aktywiści ekologiczni bronią życia biologicznego w rzece, domagając się utrzymania pracy pomp w kopalni. Lokalna grupa inicjatywna, wspierająca decyzję kopalni, proponuje „renaturalizację" Sztoły poprzez sztuczne uszczelnienie jej koryta i doprowadzenie wody od wysychających źródeł do ujścia rzeki. Mieszkańcy Bukowna i kajakarze pożegnali się już z rzeką, podczas gdy momentami jej wody powracają, tak jak wtedy, gdy nad Sztołę przyjeżdża ekipa TVP nagrywać razem z aktywistami odcinek Magazynu Ekspresu Reporterów. Radny z Bukowna komentuje to mówiąc: „mamy rzekę na pilota". Podczas protestu Sióstr Rzek nad Sztołą obecni są głównie mieszkańcy Dąbrowy Górniczej, a mieszkańcy Bukowna komentują te wydarzenia w mediach społecznościowych, gdzie m.in. robią ankietę oceniającą osobę profesora AGH alarmującego o zagrożeniu zanieczyszczeniem wód podziemnych i powierzchniowych (opcje do wyboru: pozytywnie, neutralnie, negatywnie; opinie pozytywne nieznacznie przeważają).
W rozmowach prywatnych i wywiadach badawczych mieszkańcy mówią jednak, że mają silne poczucie straty, jednocześnie nie czując, aby rzeka kiedykolwiek do nich należała.

Przypadek Sztoły, Baby i Białej wymyka się klasycznym kategoriom ochrony przyrody. Obrona rzeki jest zupełnie przeciwna popularnemu obecnie dyskursowi renaturalizacyjnemu. Nawet jeśli rzeki powrócą po wypełnieniu leja depresji, nie ma pewności gdzie oraz kiedy to nastąpi, a także jakie inne konsekwencje eksploatacji górniczej pojawią się w tym rejonie (zalania, zapadliska, skażenie wód). Proponujemy analizę tego przypadku z dwóch perspektyw: 1) krytycznego spojrzenia na kategorie naturalności i normatywne cele ochrony przyrody w dobie antropocenu, w rozumieniu m.in. Jamiego Lorimera, oraz 2) wyobrażeń dziedzictwa, jakim doliny tych rzek będą dla przyszłych pokoleń, inspirowanego archeologią przyszłości Corneliusa Holthorfa.

Analiza przeprowadzona jest na podstawie badań jakościowych, przede wszystkim wywiadów pogłębionych z członkami społeczności lokalnej (25 wywiadów), a także naukowcami realizującymi badania przyrodnicze na ziemi olkuskiej (12 wywiadów). Badania prowadzone były w miesiącach poprzedzających wyłączenie pomp w kopalni (09-12.2021), oraz pierwszych miesiącach po zaprzestaniu zasilania rzeki wodą (01-03.2022). Wywiady pogłębione uzupełnione są o analizę materiałów prasowych oraz netnografię dyskusji o Sztole w mediach społecznościowych w okresie 09.2021-03.2022. Wyniki pokazują, w jaki sposób narracje różnych interesariuszy o zamknięciu kopalni i przyszłości rzek wiążą się z przekonaniami na temat natury i jej wartością dla człowieka.

Potencjał i ograniczenia danych zastanych w badaniach konfliktów wokół obszarów chronionych w Małopolsce

MARCIN RECHCIŃSKI, WSPÓŁAUTORZY: JOANNA TUSZNIO, ARASH AKHSHIK, MAŁGORZATA GRODZIŃSKA-JURCZAK

Pandemia COVID-19 utrudniła badania nad konfliktami związanymi z funkcjonowaniem obszarów chronionych. Ograniczenia w bezpośrednim kontakcie z interesariuszami zmusiły badaczy do zrewidowania roli danych zastanych w studiach z przedmiotowego zakresu. W niniejszym wystąpieniu przedstawimy próbę wykorzystania dwóch niezależnych grup danych zastanych – Banku Danych Lokalnych GUS oraz wyników wyszukiwania Google – w celu wstępnego rozpoznania konfliktów związanych z obszarami chronionymi w województwie małopolskim. Na podstawie analizy treści artykułów indeksowanych w bazie Web of Science, sporządzono listę uwarunkowań konfliktów wokół obszarów chronionych w Polsce możliwych do przedstawienia na ilorazowej skali pomiarowej. Zidentyfikowano 187 zmiennych dotyczących tych uwarunkowań, dostępnych w BDL GUS na poziomie lokalnym. Po dokonaniu redukcji zbioru danych metodą składowych głównych, przeprowadzono analizę skupień gmin województwa małopolskiego podobnych pod względem zestawu potencjalnych uwarunkowań konfliktowych. Spośród 14 wyodrębnionych klastrów, wybrano jeden – obejmujący gminy powiatu tatrzańskiego – do przeprowadzenia analizy wyników wyszukiwania Google w zakresie konfliktów wokół Tatrzańskiego Parku Narodowego. Przyjmując za jednostkę analizy rekord z tytułem strony www i jej skróconym opisem, przeprowadzono kodowanie otwarte głównych przedmiotów sporu wokół TPN zaprezentowanych w Internecie. Wyniki skonfrontowano z charakterystyką klastra uzyskaną w drodze analizy danych BDL GUS.

Celem wystąpienia, oprócz syntetycznej prezentacji uzyskanych wyników, jest krytyczna ocena zaproponowanej metody oraz użyteczności wykorzystanych danych zastanych. Wykorzystując teorię konfliktów wokół obszarów chronionych, zademonstrujemy ograniczenia zgromadzonego materiału i dopuszczalny sposób jego interpretacji. Zwrócimy uwagę na kluczowe składowe definicji konfliktów, które wykluczają sprowadzenie badań nad konfliktami wyłącznie do analizy danych zastanych. Jednocześnie, wskażemy możliwości wykorzystania naszego podejścia do ograniczenia skali bezpośrednich kontaktów z respondentami, bez dużego uszczerbku dla celów przedmiotowych prac.

Strategie, bariery i możliwości współpracy na rzecz środowiska: analiza ruch klimatycznego w Turcji

DOBROSŁAWA WIKTOR-MACH

W obliczu narastającego kryzysu ekologicznego i klimatycznego kluczowe staje się zaangażowanie różnych grup i środowisk, w tym ruchów społecznych. W badaniach nad rolą aktorów pozarządowych coraz więcej uwagi poświęca się kwestiom współpracy i budowaniu sojuszy jako ważnym czynnikom wpływającym na sukces mobilizacji społecznej. Referat poświęcony będzie rozważaniom nad strategiami, barierami i możliwościami współpracy w ramach ruchu klimatycznego. Na podstawie analizy materiałów z badań jakościowych w Turcji przedstawiona zostanie rola sieci społecznych w rozwoju ruchu ekologicznego, a zwłaszcza tej części skoncentrowanej na temacie zmian klimatu i adaptacji do coraz częstszych ekstremalnych zjawisk pogodowych. Przedstawione zostaną praktyki i dyskursy związane z mobilizacją społeczną na rzecz ochrony środowiska. Z jednej strony ruch ten rozwija się w ostatnich latach i funkcjonuje poprzez różnorodne platformy i sieci aktywistów, pracowników profesjonalnych organizacji pozarządowych, czy naukowców, którzy w dużej mierze podzielają wizję

koniecznych zmian i transformacji społecznej, gospodarczej i energetycznej. Ruch ten rozwija intensywnie swoje sieci na poziomie zarówno narodowym, jak i transnarodowym. Dużą rolę w rozwoju tożsamości ruchu odgrywają „łącznicy", którzy w swojej karierze zawodowej pracowali w wielu organizacjach ekologicznych. Większość podmiotów akcentuje też konieczność rozwiajnia jak najszerszej współpracy i włączania różnych grup społecznych w działania proekologiczne. Z drugiej strony, pomimo wieloletnich kampanii i pracy w tym obszarze, ruch ekologiczny w Turcji wciąż nie jest szeroko rozpoznawalny. Jest też wiele barier strukturalnych o charakterze ekonomicznym, społecznym, a przede wszystkim politycznym. Przyłączenie się do ruchu przedstawicieli młodego pokolenia ma szansę rozpowszechnić agendę ekologiczną w społeczeństwie, jeśli uda im się zmobilizować większą część rówieśników. Innym kierunkiem dalszego rozwoju ruchu może być praca nad dalszym rozwijaniem współpracy między organizacjami pozarządowymi a lokalnymi protestami wobec wielkich projektów infrastrukturalnych i walk o ochronę środowiska, które intensyfikują się na terenie całego kraju.

Zielona biurokracja? Znaczenie miejskiej administracji w adaptacji do zmiany klimatu

(WYŁOŻONY)

RENATA PUTKOWSKA-SMOTER

Współczesne badania poświęcone adaptacji do zmian klimatu skupiają się przede wszystkim na analizie reakcji społecznych na to wyzwania oraz na wdrażaniu poszczególnych rozwiązań adaptacyjnych. Rzadziej bada się miejskie systemy dostarczania i wdrażania tych rozwiązań, w tym perspektywę osób zatrudnionych do „tłumaczenia" profesjonalnej wiedzy o zmianie klimatu na praktykę funkcjonowania miasta. Jednak, jak wskazuje literatura poświęcona dynamice systemów społeczno-ekologicznych, struktury administracyjne i grupa zawodowa określana mianem „biurokracji" jest odrębnym i ważnym uczestnikiem polityk środowiskowych. Celem prezentacji jest uporządkowanie dotychczasowych ustaleń na ten temat, oraz wskazanie najważniejszych szans i zagrożeń aktywnego angażowania się struktur administracyjnych w rozwiązywaniu problemów środowiskowych. Prezentacja skupi się szczególnie na problemie legitymizacji i profesjonalnej ekspertyzy miejskiej administracji, zwłaszcza w kontekście współczesnej krytyki jakości i efektywności partycypacji publicznej. Ilustrującymi przykładami będzie analiza działalności „zielonych" jednostek w polskich miastach oraz zrealizowane badanie agendy tzn. miejskich planów adaptacji do zmian klimatu w obszarze sprawiedliwości środowiskowej.

Od dysfunkcji do konfliktu, czyli o mniej oczywistych wyzwaniach we współdecydowaniu na obszarach Natura 2000

(WYŁOŻONY)

PATRYCJA ROMANIUK

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie wniosków dotyczących możliwej dynamiki relacji między interesariuszami oraz kształtowania skutecznej współpracy na rzecz obszarów Natura 2000.

Badania nad konfliktami społecznymi wokół obszarów Natura 2000 w Polsce obejmują m.in. typologię konfliktów i ich przyczyny (Głogowska, Szendera, Chmielewski 2013), analizę poziomów i sposobów partycypacji (Cent i in., 2014), relacje między typami konfliktów a usługami ekosystemów (Maczka i in. 2021), kwestie sprawiedliwości i reprezentacji (Strzelecka i in. 2021). Jednakże badania te nie podnoszą w sposób wystarczający kwestii potencjału zapobiegania tego rodzaju konfliktom oraz czynników prowadzących do owocnego współdecydowania o konkretnym obszarze

przez szerokie grono interesariuszy, często reprezentujących rozbieżne interesy i wartości.

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie wniosków dotyczących możliwej dynamiki relacji między interesariuszami oraz kształtowania skutecznej współpracy na rzecz obszarów Natura 2000.

Badania nad konfliktami społecznymi wokół obszarów Natura 2000 w Polsce obejmują m.in. typologię konfliktów i ich przyczyny (Głogowska, Szendera, Chmielewski 2013), analizę poziomów i sposobów partycypacji (Cent i in., 2014), relacje między typami konfliktów a usługami ekosystemów (Maczka i in. 2021), kwestie sprawiedliwości i reprezentacji (Strzelecka i in. 2021). Jednakże badania te nie podnoszą w sposób wystarczający kwestii potencjału zapobiegania tego rodzaju konfliktom oraz czynników prowadzących do owocnego współdecydowania o konkretnym obszarze przez szerokie grono interesariuszy, często reprezentujących rozbieżne interesy i wartości.

Wskazanie czynników wspierających potencjał zapobiegania konfliktom możliwe jest przede wszystkim poprzez współpracę z konkretnymi społecznościami. Przy tym wydaje się, że badania ankietowe, wywiady pogłębione czy przeglądy literatury nie są wystarczające do ujawnienia luk w wiedzy, świadomości czy komunikacji, które, często nieuświadomione, utrudniają współpracę i potrafią eskalować do rozmiarów konfliktu. Niniejszy artykuł opiera się na hipotezie, że potrzebne są przede wszystkim badania uczestniczące, w szczególności zaś takie, które umożliwiają pogłębione zrozumienie dynamiki procesu współpracy.

Hipotezę tę ilustruję wnioskami z podjętej przeze mnie współpraca ze społecznością obszaru Natura 2000 „Łąki w Okolicach Kluczborka nad Stobrawą" pozwoliła zidentyfikować szereg nieoczywistych „dysfunkcji", prowadzących do konfliktów pomiędzy interesariuszami oraz wypracować i przetestować sposoby zapobiegania im w oparciu właśnie o badania uczestniczące.

Wyniki współpracy pozwalają wnioskować, iż wielu dysfunkcji komunikacyjnych można uniknąć, łącząc odpowiednie narzędzia i formy komunikacji społecznej z zastosowaniem podejścia systemowego. Zastosowana w trakcie interwencji metoda modelowania partycypacyjnego, pomaga w uniknięciu eskalacji do postaci konfliktu utrudniającego skuteczną ochronę konkretnego obszaru. Pomaga również w deeskalacji już istniejącego konfliktu. W konsekwencji możliwa jest dalsza współpraca w perspektywie wieloletniej.

Wyniki zastosowanego procesu rzucają nowe światło na rzadko podnoszone w literaturze zagadnienie „miękkich", trudniej uchwytnych za pomocą wielu powszechnie stosowanych metod badawczych aspektów partycypacji, które stanowią o sukcesie lub porażce współpracy na rzecz ochrony danego obszaru Natura 2000. Stanowi on jednocześnie punkt wyjścia do dalszych prac badawczych m. in. nad możliwościami replikacji (wprowadzenia wypracowanych rozwiązań do szerszej praktyki), tak potrzebnej w obliczu pogłębiającego się kryzysu klimatycznego oraz rosnącej, jak się wydaje, świadomości społecznej w zakresie potrzeby ochrony przyrody.

Lokalny aktywizm obywatelsko-ekspercki wobec zmian klimatycznych i kryzysu wodnego. Na przykładzie gminy Rogoźno

(WYŁOŻONY)

AGATA STANISZ

Czy społeczności lokalne mogą mieć wpływ na poprawę kondycji środowiska naturalnego? Jakie postawy społeczne można zaobserwować we współczesnej Polsce wobec zmian klimatycznych, a zwłaszcza wobec pogłębiającego się kryzysu wodnego? Czy obywatelsko-eksperckie działania aktywistyczne podejmowane w trosce o przyszłość mogą być skuteczne i oddziaływać na system oficjalnych polityk i dyskursów środowiskowych? Jakie to działania i na jakich zasadach dokonuje się transfer wiedzy między aktywistami środowiskowymi, ekspertami a decydentami? To tylko niektóre pytania,

które postawię w proponowanym referacie.

Referat opiera się na wstępnych badaniach antropologicznych realizowanych od końca 2018 r. w gminie Rogoźno (pow. obornicki w Wielopolsce) a jego szczególny kontekst – postępujący kryzys wodny został wskazany przez lokalnych działaczy na rzecz środowiska za priorytetowy. Jeden z głównych problemów jaki dostrzegają reprezentanci tej społeczności nie jest kryzys wodny sam w sobie, lecz nieefektywna komunikacja wiedzy naukowej i eksperckiej, która nie jest uwzględniana przez rozmaite podmioty procesów inwestycyjnych i decyzyjnych (m.in. przez władze samorządowe, instytucje publiczne, dużych inwestorów). Przypadek gminy Rogoźno jest szczególny z kilku względów. Historia sprzeciwiania się i działania na rzecz ochrony lokalnego środowiska sięga w tej gminie połowy lat 90. XX w. Od 2017 r. nabrały one wyjątkowego tempa w związku z planami otwarcia żwirowni, niekorzystnymi dla przyrody studiami korytarzowymi projektowanej drogi ekspresowej S11, nieskuteczną rekultywacją jezior oraz nieefektywną gospodarką wodno-kanalizacyjną. Zaczęto dostrzegać problemy związane z retencją wód, zanikiem wodnej bioróżnorodności oraz potrzebę renaturyzacji lokalnych rzek. Podjęte interwencje doprowadziły między innymi do reaktywizacji zawieszonego w 2015 r. projektu Lasu Modelowego (jedynego w Polsce) oraz uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – obie tymczasowo zablokowały niekorzystne przyrodniczo i społecznie plany inwestycyjne. Pod względem środowiskowym teren gminy należy kojarzyć ze skrajem Puszczy Noteckiej, bogatą siecią hydrograficzną, trzema rezerwatami przyrody, dwoma obszarami chronionego krajobrazu, Obszarem Natura 2000, lasami ochronnymi oraz przebiegającym przez jej teren korytarzem ekologicznym.

Moim celem jest zaprezentowanie oddolnie podejmowanych praktyk aktywistycznych przybierających formę kolaboracji między mieszkańcami gminy a naukowcami, organizacji konsultacji, spotkań i konferencji, interwencji administracyjnych (wnioski, alternatywne ekspertyzy, interpelacje, petycje), stałego monitoringu poczynań władz samorządowych oraz instytucji takich jak Wody Polskie, Lasy Państwowe, RDOŚ czy GDDKiA. Oddolne spojrzenie na próby zapobiegania kryzysowi wodnemu w proponowanej mikroskali, może pozwolić na lepsze zrozumienie mechanizmów komunikowania oraz transferowania wiedzy eksperckiej w kontekście kryzysu wodnego.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Czy można być zielonym patriotą? Związki pomiędzy identyfikacją narodową i działaniami prośrodowiskowymi

ADRIAN DOMINIK WÓJCIK, ALEKSANDRA CISŁAK, ALEKSANDRA CICHOCKA

W dyskursie medialnym zaangażowanie ekologiczne przeciwstawiane jest często interesowi narodowemu. Podobnie wartości prośrodowiskowe są często ukazywane jako niezgodne z przywiązaniem do grupy narodowej. W serii badań sondażowych pokazujemy, że obraz ten jest o wiele bardziej skomplikowany. Sama identyfikacja z grupą narodową może przyjmować dwa podstawowe wymiary. Pierwsza z nich (bezpieczna) opiera się na poczucie przynależności i wspólnoty z innymi przedstawicielami grupy własnej. Druga (defensywna) opiera się na potrzebie uznania wielkości grupy narodowej przez innych. Nasze badania wskazują, że defensywna forma tożsamości związane jest z poparciem dla działań o charakterze antyśrodowiskowym – a więc np. wycinki Puszczy Białowieskiej, czy rozwoju energetyki węglowej w Polsce. Podobnie osoby o defensywnej formie tożsamości narodowej deklarują z mniejszym prawdopodobieństwem chęć podjęcia działań indywidualnych, które miałyby ograniczyć zmianę klimatu i podjęcia osobistych wyrzeczeń w tym celu. W badaniach pokazujemy też możliwe mechanizmy pośredniczące odpowiedzialne za te wyniki, a więc np. przekonanie o potrzebie podtrzymywania suwerenności Polski poprzez przeciwstawianie się działaniom ekologicznym, czy też poparcie dla teorii spiskowych związanych z polską energetyką. Podobnych

efektów nie obserwuje się jednak dla bezpiecznej formy przywiązania narodowego.

Sprzeczne czy uzupełniające? – Łączenie perspektyw interesariuszy i konsumentów w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym tworzyw sztucznych jednorazowego użytku

MAŁGORZATA GRODZIŃSKA-JURCZAK, WSPÓŁAUTORZY: ARASH AKHSHIK, NATALIA JAGUSZEWSKA, ALEKSANDRA KRAWCZYK, MARIANNA STRZELECKA

Spośród wszystkich tworzyw sztucznych, to produkty jednorazowego użytku (Single-use Plastics, SUP) uważane są za najbardziej szkodliwe dla środowiska. Poprzez dynamicznie rozwijającą się kulturę konsumpcji, szybkiego używania i wyrzucania, jednorazowości, stanowią one jeden z najszybciej rosnących segmentów przemysłu tworzyw sztucznych. Choć zaproponowane strategie polityczne UE miały na celu zredukowanie negatywnego wpływu SUP na środowisko i zdrowie publiczne, kryzys związany z COVID-19 podważa globalne wysiłki na rzecz zrównoważonej transformacji produkcji i konsumpcji tworzyw sztucznych, przenosząc uwagę konsumentów z globalnego zrównoważenia środowiskowego na zagrożenia dla zdrowia związane z pandemią. Tworzywa sztuczne jednorazowego użytku zyskały pozytywne cechy związane ze zdrowiem i higieną w umysłach konsumenckich. W związku z tym pojawia się zapotrzebowanie na nowatorskie rozwiązania, które mogą przetrwać w obliczu przyszłych kryzysów podobnych do pandemii COVID-19, a dodatkowo będą oparte na wiedzy z dziedziny gospodarki o obiegu zamkniętym SUP. Zainspirowany podejściem action research, projekt nasz wykorzystuje grupy fokusowe z różnymi interesariuszami, w celu zidentyfikowania ich postrzegania wyzwań i możliych rozwiązań w powyższej tematyce, ujawniając potencjał współtworzenia wiedzy wraz z implikacjami i wkładem w zrównoważone działania na rzecz ograniczenia plastiku i zmian klimatu w obliczu kryzysu zdrowia publicznego. W tym celu w projekcie wykorzystano podejście porównawcze do ilościowego określenia podobieństw między uczestnikami, badając stopień konsensusu w podejmowaniu tematów, a tym samym różnorodność zaangażowania w partycypacyjną produkcję wiedzy. Nasze wyniki pokazują, że wiedza w działaniu jest główną siłą napędową prowadzącą do przejścia na zrównoważony rozwój wśród interesariuszy. Twierdzimy, że eksploracja współtworzenia wiedzy wymaga interdyscyplinarnych punktów wejścia, począwszy od różnych perspektyw (wyzwania vs. rozwiązania, poziom indywidualny vs. systemowy) po innowacyjne próby zrozumienia zachowań związanych z produkcją wiedzy, szczególnie dla decydentów.

Nie ma jednego rozwiązania? Różnicowanie się systemów żywnościowych jako odpowiedź na kryzys

EWA KOPCZYŃSKA

Odporność systemów społeczno-ekologicznych na kryzysy ocenia się dziś przez pryzmat ich zdolności do adaptacji raczej niż przez niezmienność i sztywność. Ta zdolność do adaptacji (resilience) to elastyczność, czyli gotowość do formułowania i wdrażania szybkich odpowiedzi na pojawiające się zagrożenia, przy jednoczesnej skuteczności w podtrzymaniu i realizacji tzw. kluczowych cech systemu (Bollig 2014, Béné 2020). W przypadku systemów żywnościowych tymi kluczowymi cechami, wymagającymi podtrzymania jest bezpieczeństwo żywnościowe (food security) i realizacja prawa do żywności (right to food) wraz z utrzymaniem suwerenności żywnościowej (food sovereignty).

W referacie proponuję rozważanie różnorodności systemów jako warunków umożliwiających formułowanie odpowiedzi na kryzysy (klimatyczny, epidemiologiczny, polityczny) oraz jako środowiska

zapewniającego elastyczność i innowacyjność systemu. Różnorodność systemu rozumiana jest szeroko i wielodyscyplinowo. Należy do niej zarówno bioróżnorodność, jak i różnorodność form instytucjonalno-prawnych, różnorodność łańcuchów żywnościowych, różnorodność kulturowa i dietetyczna. Przedmiotem referatu jest po pierwsze przedstawienie ramy teoretycznej różnorodności w zrównoważonych systemach żywnościowych, po drugie wskazanie synergii oraz konfliktów pomiędzy poszczególnymi wymiarami zróżnicowania (np. napięcie między wartością wyboru konsumenckiego a wartościami środowiskowymi, paradoksy systemów certyfikacji ekologicznej), po trzecie przedstawienie konkretnych obszarów innowacji społecznych w systemach żywnościowych, które stanowią rezylientną odpowiedź na kolejne kryzysy – klimatyczny, epidemiologiczny, polityczny.

Dla zobrazowania dynamiki zróżnicowania systemu żywnościowego przedstawione zostaną dane dotyczące wybranych poziomów tego – realnego i pozornego – zróżnicowania. Dla ukazania obszarów innowacji i kierunków różnicowania systemów przytoczone zostaną natomiast przykłady obywatelskich sieci żywnościowych (civil food networks) i ich działań. Jedne i drugie dane zaczerpnięte są z trwającego projektu badawczego FOOdIVERSE, realizowanego w konsorcjum zespołów badawczych z Niemiec, Norwegii, Włoch, Wielkiej Brytanii i Polski.

Przemiany „zielonych" ruchów społecznych w Polsce – między Alarmem Smogowym a Extinction Rebellion.

PIOTR DRYGAS

Referat będzie przedstawieniem stanu badań nad wpływem ruchów ekologicznych i klimatycznych w Polsce na kształtowanie polityki na poziomie samorządowym i krajowym. Przyjmuję perspektywę analizy struktur możliwości politycznych – dynamicznych ram, które warunkują (nie) skuteczność aktorów zaangażowanych w tworzenie i implementowanie określonych polityk. Referat opiera się na stanie badań i prac nad doktoratem w metodologii etnografii wielostanowiskowej. Przedstawię analizę dotychczasowo zgromadzonego materiału – analizy medialnej tradycyjnej i social mediów, wywiadów jakościowych z przedstawicielami ruchów społecznych, decydentami i ekspertami, obserwacjami etnograficznymi.

Tradycja badań socjologicznych nad ruchami ekologicznymi w Polsce sięga lat 80 i prac m.in. Piotra Gilińskiego, czasów transformacji i przełomu XX i XXI w. Zainteresowanie naukowe tą częścią aktywności obywatelskiej spadło po brakach politycznych sukcesów Partii Zielonych w latach dwutysięcznych. Tymczasem w ostatniej dekadzie pojawiły się wzmożone ruchy społeczne, które dotykały kwestii ochrony środowiska. Chcę skupić uwagę na dwóch typach: Alarmach Smogowych, poczynając od założenia Krakowskiego w 2012 r. i na nowych, młodzieżowych ruchach klimatycznych działających od 2018 r. (Extinction Rebellion czy Młodzieżowy Strajk Klimatyczny).

Proponuję socjologiczny namysł nad tymi dwoma typami ruchów w porównaniu między nimi. Odnoszę się do działań politycznych mających na celu włączenie swoich postulatów do bezpośrednich działań legislacyjnych i implementacyjnych polityki prośrodowiskowe. Można zaobserwować pewien konsensus opinii publicznej na temat względnego sukcesu działalności Alarmów Smogowych – na poziomie lokalnym np. w Uchwale Antysmogowej w Krakowie, jak i centralnym (m.in. program „Czyste Powietrze"). Z kolei nowe, młodzieżowe ruchy po niemal 4 latach działalności przyniosły mniej widoczne i jednoznaczne skutki polityczne (np. zorganizowanie panelów klimatycznych w Warszawie czy Krakowie) bez wyraźnych sukcesów na poziomie krajowym.

Badanie wpływu obu typu ruchów społecznych na kształtowanie i implementowanie polityk klimatycznych przeprowadzane jest w ramach metodologii etnografii wielostanowiskowej. Zakłada ona odejście od pojedynczej badanej perspektywy lokalnej, stawianej w opozycji do

tego, co globalne, skupia się na wyznaczaniu sieci stanowisk połączonych relacjami władzy, z których każde jest badane jako miejsce właściwych praktyk społecznych.

W trakcie wstąpienia chciałbym przedstawić wnioski z analizy następujących materiałów: zastanych dyskursywnych (zarówno z mediów tradycyjnych, jak i social mediów [Facebook]), wywiadów jakościowych z przedstawicielami działaczy ruchów (grono najbardziej zaangażowane), dalszego, wspierającego otoczenia, jak również decydentów na poziomie lokalnym i krajowym oraz z ekspertami od polityk antysmogowych, środowiskowych.

Zebrany materiał, stanowiący część całego planowego w badaniu, pozwala wyróżnić główne struktury możliwości politycznych w odniesieniu do polityki antysmogowej, jak i tej dotyczącej przeciwdziałaniu skutkom katastrofy klimatycznej. Podstawowymi pytaniami badawczymi, na które przedstawię wstępne odpowiedzi to:

- jaki był proces uformowania centralnych problemów dla ruchów społecznych i kiedy stają się polityczne dla zaangażowanych aktorów;
- jak próbują osiągać powzięte cele – wpłynąć na kształtowanie polityk środowiskowych/sfery politycznej dotyczącej ekologii czy klimatu;
- które działania i procesy są kluczowe dla ich istnienia i skuteczności?

Chciałbym również przedstawić wstępny model wskazujący na stopniową zmianę tejże w ciągu ostatniej dekady – m.in. pod wpływem działalności wspomnianych ruchów.

Wygłoszenie referatu traktuję nie tylko jako okazję do podzielenia się wynikami dotychczasowych badań, ale przede wszystkim miejsce na zebranie opinii środowiska naukowego i udoskonalenie dalszych działań badawczych.

Świadomość ekologiczna Polaków. Od Raportu U Thanta po pandemię COVID-19.

(WYŁOŻONY)

WOJCIECH TREMPAŁA

Pomiary empiryczne stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa stanowią jedno z najbardziej rozwiniętych pól badawczych wyróżniających socjologię środowiskową na tle innych subdyscyplin. Jak wskazywali Riley E. Dunlap oraz William R. Catton, Jr (1979), już pod koniec lat 70. XX wieku bibliografia sprawozdań z badań nad socjo-demograficznymi korelatami postaw ekologicznych w Stanach Zjednoczonych liczyła blisko 300 pozycji – z czego ponad jedna trzecia stanowiła dorobek wypracowany przez socjologów. W Polsce regularne badania nad świadomością ekologiczną Polaków prowadzone są od lat 80. XX wieku. Warto jednak podkreślić, że szersze zainteresowanie problematyką ekologiczną w rodzimym społeczeństwie wiązało się z przychylną reakcją władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na alarmistyczny w swej wymowie raport ówczesnego sekretarza Organizacji Narodów Zjednoczonych U Thanta – zaprezentowany w roku 1969 pod tytułem: Człowiek i jego środowisko. W efekcie na książkowym rynku wydawniczym ukazywały się tłumaczone na język polski bestsellery, których autorzy podejmowali się analizy oraz badań nad kwestią ekologiczną. To w tym czasie powstało także stosunkowo niezależne środowisko ekspertów w dziedzinie badań nad jakością i stanem środowiska przyrodniczego. Można tym samym sformułować wniosek, że lata 70. XX wieku stanowią cezurę czasową wyznaczającą początki procesów kształtowania się świadomości ekologicznej Polaków w dobie globalnego kryzysu środowiskowego. Celem wypowiedzi będzie omówienie najważniejszych cech charakteryzujących świadomość ekologiczną społeczeństwa polskiego na przestrzeni ostatnich 50 lat. Ukazane zostaną najważniejsze ekonomiczne, polityczne czy demograficzne uwarunkowania i determinanty decydujące o jej stanie, charakterze oraz zmianach jakie można dostrzec w przekroju wyników badań z ostatnich dziesięcioleci. Zadanie to zostanie zrealizowane w oparciu

o analizy rezultatów badań zastanych oraz własnych. Wskazane zostaną również bariery i słabości dotyczące metodologii, a także najnowsze trendy i wyzwania na gruncie pomiarów świadomości ekologicznej. Jednym z kluczowych pytań, na które będzie starał odpowiedzieć się autor wystąpienia dotyczy tego, czy pandemia Covid-19 stwarza nowe perspektywy w kontekście zmian świadomości ekologicznej społeczeństwa. A jeśli tak, to w jakim zakresie?

Dunlap R.E., Catton, W.R. (1979), Envornmental sociology, „Annual Reviews Sociology" No 5: s. 249.

Świadomość ekologiczna Polaków. Próba konceptualizacji i analizy zmian

(WYŁOŻONY)

MAŁGORZATA KUŁAKOWSKA

Referat przedstawi próby konceptualizacji i operacjonalizacji świadomości ekologicznej Polaków oraz analizę jej zmian w latach 2019-2022, ze szczególnym uwzględnieniem takich zewnętrznych polityczno-społecznych czynników jak wydarzenia polityczne (wybory 2019, 2020), pandemia Covid-2019, oraz agresja zbrojna Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Źródłem danych będą przede wszystkim ogólnopolskie badania ankietowe, jednak analiza uwzględni również trendy konsumpcyjne i analizę danych jakościowych. Jednym z wymiarów analizy będzie uwzględnienie międzynarodowych aspektów zagrożeń związanych ze zmianami klimatycznymi w odróżnieniu od percepcji lokalnych rejonów ryzyka. Kolejnym zwrócenie uwagi na szereg zjawisk łączonych przez respondentów z ochroną środowiska – takich jak zanieczyszczenie powietrza, gospodarka surowcami wtórnymi czy gospodarka wodna. Analizie zostaną poddane również koncepcje suwerenności i bezpieczeństwa energetycznego oraz sprawiedliwej transformacji.

Susza a przemiany upłciowionych wzorców pracy w rodzinnych gospodarstwach rolnych

(WYŁOŻONY)

MARTA GOSPODARCZYK

Celem wystąpienia będzie przedstawienie wyników wstępnych badań nad przeglądem literatury dotyczącej społecznych skutków suszy, zwłaszcza jej wpływu na upłciowione wzorce pracy w rodzinnych gospodarstwach rolnych. Susza, a konkretnie susza rolnicza, jest definiowana jako okres, w którym wilgotność gleby jest niewystarczająca dla zaspokojenia potrzeb roślin, a tym samym prowadzenia gospodarki rolnej. W ostatnich latach susza rolnicza dotyka Polskę co roku – w roku 2018 chociażby ponad połowa użytków rolnych w Polsce była zakwalifikowana jako tereny objęte suszą. Polska jest krajem z jednym z najmniejszych zasobów wodnych per capita w europie.

Susza nie pozostaje bez swoich konsekwencji społecznych, zwłaszcza w społecznościach wiejskich. Badania przeprowadzone m.in. w Australii wskazują na występowanie zmian w upłciowionym podziale pracy (kobiety pracujące w rodzinnych gospodarstwach rolnych podejmują pracę poza nim, aby zrównoważyć straty finansowe wywołane suszą). Zróżnicowane płciowo są również strategie "radzenia sobie" (coping strategies) z sytuacją niepewności wywołanej suszą – mężczyźni częściej wykazują zwiększone problemy ze zdrowiem psychicznym i fizycznym, poszukując nowych strategii produkcji rolnej, podczas gdy kobiety starają się zarządzać domowym budżetem i kontynuować role opiekuńcze (Alston 2006a).

Polskie rolnictwo zasadza się na rodzinnych gospodarstwach rolnych, ze względu na stosunkowo niewielki stopień kolektywizacji

rolnictwa w latach Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej. Wiejska rodzina zatem historicznie była w Polsce nie tylko komórką społeczną spajaną więzami pokrewieństwa i emocji, ale też jednostką produkcyjną, której każdy członek swoją pracą przyczyniał się do poziomu produkcji (Michalska 2018; Bukraba-Rylska 2008). Pomimo przemian wywołanych transformacją ustrojową, a następnie akcesją Polski do Unii Europejskiej, większość polskich gospodarstw pozostaje przedsiębiorstwami rodzinnymi, w których konieczne jest zarówno wykonywanie pracy fizycznej, jak i administracyjnej. Zasadną zatem zdaje się próba zbadania, jak członkowie rodzin rolniczych negocjują strategie radzenia sobie z suszą i jak zmieniają się ich role w gospodarstwie.

Wystąpienie będzie opierać się na przedstawieniu przeglądu literatury opisującej upłciowione strategie radzenia sobie z suszą i jej wpływ na rodzinne gospodarstwa rolne. Jest to stosunkowo rzadko podnoszony temat; gros publikacji pochodzi z terenów najbardziej suszą dotkniętych, a więc Australii (Alston 2006), Sudanu (1993), czy Nikaraguy (2009). Mogą one jednak stanowić swoistą inspirację dla prowadzenia podobnych badań w Polsce. Przegląd literatury stanowi część projektu doktorskiego, który ma na celu opisanie wpływu suszy na rodzinne gospodarstwa rolne w Polsce.

Sport przyszłości. Przemiany i wyzwania instytucjonalne, technologiczne i tożsa

Numer: G29
Organizacja: Przemysław Nosal (UAM), Natalia Organista (AWF w Warszawie)
Miejsce, pasmo, godzina: , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30, SGGW, BUD. 34, Sala 3/83
Sekcje: Sekcja Socjologii Sportu

W ostatnich latach obserwujemy liczne procesy społeczne, które wpływają na sytuację sportu i sportowców, w znacznym stopniu zmieniając warunki oraz instytucjonalne ramy ich funkcjonowania. Rok pandemiczny jeszcze zwiększył tempo zmian, stwarzając przy okazji nowe wyzwania, do których świat sportu będą one musiały się przystosować. W najbliższych latach można zatem spodziewać się wielu zmian wymagających adaptacji i reinstytucjonalizacji obowiązujących od dawna norm. Przykładami nowych wyzwań stojących przed światem sportu są:

- Brak obecności kibiców na stadionach w trakcie zawodów organizowanych w czasie pandemii zmusza do nowych refleksji w kwestii toczonych od lat rozważań antropologicznych, filozoficznych i socjologicznych na temat obecności widowni jako integralnego i niezbędnego aspektu widowiska sportowego.

- Brak publiczności na arenach sportowych nie oznacza braku kontaktów i interakcji między gwiazdami sportu a fanami oraz między kibicami. Rosnąca rola mediów społecznościowych stwarza z jednej strony złudzenie niwelowania dystansu między korzystającymi z nich użytkownikami, z drugiej w coraz większym stopniu daje platformę do promowania, w znacznym stopniu bezkarnego, mowy nienawiści, uprzedzeń, ksenofobii. Świat sportu, w szczególności środowiska kibicowskie nigdy nie był wolne od tych zjawisk, postępująca cyfryzacja jednak zmienia warunki rozprzestrzeniania się mowy nienawiści i rodzi nowe wyzwania dotyczące sposobów ich zwalczania.

- Uznanie przez niektóre narodowe federacje sportowe uprawnień sportowców transpłciowych do udziału w zawodach zgodnie z deklarowaną płcią, tworzy nowe wyzwania i pola dyskusji dotyczące reguł rywalizacji sportowej tradycyjnie opartej o podziały genderowe i uznanie determinowane przez płeć przypisaną przy urodzeniu lub różnice w poziomie hormonów

- Od lat rośnie popularność e-sportu, stającego się wśród młodszych segmentów społeczeństw alternatywą i/lub konkurencją dla sportu tradycyjnego i coraz istotniejszym obszarem gospodarki cyfrowej. W czasie pandemii pojawiły się nowe hybrydowe formy łączące sport tradycyjny z e-sportem. Dotychczasowe konceptualizacje i rozważania definicyjne dotyczące „natury" sportu przestają być wystarczające, co stwarza konieczność nowego namysłu analitycznego nad tego typu zjawiskami.

- Malejące zainteresowanie lub rosnący krytycyzm opinii publicznej dotyczącej goszczenia wielkich imprez sportowych (mistrzostwa świata w piłce nożnej, igrzyska olimpijskie) wynikające z rosnącej świadomości gigantycznych kosztów i niewielkich długofalowych korzyści, zmusza wielkie federacje sportowe do przemyślenia i modyfikacji istniejącej od dziesiątek lat formuły organizacyjnej. Z drugiej strony, wielkie światowe federacje (MKOL, FIFA, UEFA) dyktujące warunki organizacji imprez i nadzorujące zawody w państwach narodowych w obliczu pandemii musiały podporządkować się regułom krajowym i dostosować do warunków dyktowanych przez polityczne władze poszczególnych państw, co może zredefiniować w przyszłości istniejące w tym obszarze relacje dyplomatyczne.

- Rosnący wpływ ekonomiczny na organizację narodowych i ponadnarodowych rozgrywek przez kapitał z krajów nie-demokratycznych (Chiny, państwa bliskiego wschodu) rodzi pytania o możliwości demokratycznej instytucjonalnej kontroli nad światem sportu oraz rolę państw narodowych w organizacji sportu i zarządzaniu regułami jego funkcjonowania, szczególnie w sytuacji, gdy przeświadczeniu o nieuchronności globalizacji towarzyszy coraz powszechniejsza wiedze o tym, że „narodowość" kapitału ma kluczowe znaczenie dla geopolitycznej relacji sił.

- Okres pandemii ukazał również skalę uwikłania sieciowego sportu – różnorodności aktorów, którzy są dla niego ważni oraz złożoności relacji, w których funkcjonuje. Sytuacja ta stawia więc także pytania o kulturową rangę sportu i pozwala przyjrzeć się jego statusowi w życiu społecznym.

Zapraszamy do zgłaszania propozycji referatów analizujących nowe wyzwania stojące przed sportem dzisiaj i w przyszłości, zmiany społeczne zachodzące w świecie sportu oraz instytucjonalne procesy adaptacji do nowych warunków.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Waty nie jadą. Autoetnografia porównawcza wymiarów ucieleśnienia w kolarstwie

MARCIN ZARÓD

Kolarstwo jest interesujące z perspektywy debaty o przyszłości sportu w społeczeństwach. Z jednej strony pozostaje stosunkowo popularne, jak na jego elitarność. Z drugiej, nawet na poziomie amatorskim trening jest bardzo mocno skwantyfikowany. Kwantyfikacja ma wymiar nie tylko stref pracy serca, jak w innych sportach wytrzymałościowych, czy statystyk specjalizacji, jak w innych sportach drużynowych. Kwantyfikacja ma wymiar bezpośredniej mocy przenoszonej z nogi na pedały; od amatorów po zawodowców. FTP, czyli moc jaką kolarz umie utrzymać przez ok. 60 minut łatwo przysłania inne charakterystyki sportowe, stając się celem samym w sobie, obsesją i jedynym sednem treningu.

W latach 2020-2022 realizowałem autoetnografię kolarską związaną z amatorskim treningiem kolarskim z pomiarem mocy. Zamiast jednak pytać o datyfikację kolarstwa i powtarzać znane debaty z socjologii sportu i cyfrowej, potraktowałem miernik mocy

w rowerze jako narzędzie porównawcze.

Interesuje mnie odpowiedź na pytanie: Jak zmienia się międzycielesność (transcorporeality wg. Stacy Alamo) kolarstwa, ćwiczonego na trenażerze (pod dachem) i na otwartym terenie, jeśli wymiar datafikacji pozostaje bez zmian. Mówiąc popularnym językiem: „Czy jest coś stałego w jeździe na cyfrę, nawet amatorskiej (i niezbyt dobrej), niezależnego od tego czy tkwimy nieruchomo pod dachem czy jesteśmy fizycznie w ruchu".

Wnioski z tego porównania posłużą mi do porównania wymiaru fizycznego w sporcie i e-sporcie oraz do pogłębienia dyskusji o ucieleśnieniu w socjologii sportu.

Więcej sprzętu niż talentu? O nie-ludzkim wysiłku w sporcie wyczynowym

KRZYSZTOF JANAS

Trudno jest dziś być wyczynowym sportowcem – trzeba mierzyć się nie tylko z konkurentami w bezpośredniej rywalizacji, ale również z tymi aktorami, którzy są fizycznie nieobecni podczas zawodów, meczów czy występów. Komplikacje pojawiają się także przy badaniu współczesnego sportu profesjonalnego – trzeba mierzyć się nie tylko ze zjawiskiem społecznego konstruowania widowiska sportowego, ciała zawodnika i zasad rywalizacji, ale również z problemem metodologicznego opisu aktorów zaangażowanych w trening i występy sportowca oraz z coraz mniej pewnymi rozstrzygnięciami jak to, co w sporcie „naturalne", wytrenowane i „sztuczne", zależne od różnego rodzaju wspomagania – tego dozwolonego (jak np. aparaty tlenowe i homologowane stroje narciarskie) i zabronionego (jak np. uznawane za doping stosowanie EPO, czyli erytropoetyny albo stroje poliuretanowe w pływaniu). Czy takie rozróżnienia są jednak w ogóle konieczne? Czy performance sportowca w ogóle możliwy jest do oceniania w kategoriach czysto biologicznych? Różnego rodzaju rzeczy, sprzęt, technologie i inni aktorzy nie-ludzcy nie tylko wpływają przecież na rezultaty osiągane na zawodach, ale stanowią też element konstytuujący niektóre dyscypliny sportowe (narty, rowery, tyczki, deskorolki) lub uwikłane są w rozległy i heterogeniczny proces treningowy (płetwy, urządzenia do pomiaru kwasu mlekowego, tunele aerodynamiczne).

W referacie będę chciał przyjrzeć się tym kwestiom starając się zagospodarować w ten sposób lukę w społecznych badaniach nad sportem, a więc brak większego zainteresowania socjologii tym, co jest istotą sportu wyczynowego – sami sportowcy, ich trenerzy oraz inni (ludzcy i nie-ludzcy) aktorzy zaangażowani w proces treningowy, ich wzajemne relacje, codzienne rytuały i praktyki. Interesować mnie będą przy tym ci pozaludzcy bohaterowie widowiska sportowego, którzy nie funkcjonują jako czyste narzędzia, ani jako autonomiczne byty pełniące decydującą rolę w wynikach sportowych (tzw. determinizm technologiczny), ale którzy podłączani są (enrolled) do sieci sportowca i na których delegowana oraz dystrybuowana jest jego sprawczość. Dotyczy to zarówno zaawansowanych rozwiązań technologicznych, jak również prozaicznego sprzętu, z którym wyczynowcy eksperymentują na co dzień, majsterkują z nim i znajdują dla niego nowe zastosowanie.

Podczas referatu skupię się na przedstawieniu sposobów wytwarzania i przekształcania sieci wyczynowego pływania w Polsce i zawiązywania różnego rodzaju sojuszy na przykładzie przygotowań do XXXII Letnich Igrzysk Olimpijskich w Tokio jednego z najlepszych polskich pływaków. Bazując na wieloletnim uczestnictwu w środowisku pływackim (jako wyczynowy zawodnik) oraz na osobistym zaangażowaniu w proces treningowy olimpijczyka (jako trener główny sztabu szkoleniowego) opowiem o możliwych sposobach analizowania sportu wyczynowego w ramach nauk społecznych, które adresowałyby zarysowane wcześniej wyzwania i problemy. Posługując się teorią aktora-sieci (ANT) i sięgając do materiału empirycznego pozyskanego w latach 2019-2021 niejako z wnętrza środowiska sportowego wskażę też potencjalnie interesujące trajektorie do dalszych badań nad tym obszarem oraz rolą

aktorów nie-ludzkich w codziennym treningu i podczas zawodów czy występów, co może mieć szczególne znaczenie zważywszy na fakt, że w ramach polskiej socjologii sportu uprawiana jest przede wszystkim refleksja teoretyczna. Celem wystąpienia będzie też zaprezentowanie jak, poprzez manipulowanie i stabilizowanie swojego otoczenia oraz relacji z ludzkimi i nie-ludzkimi partnerami treningowymi, sportowiec realizuje swoje sportowe cele takie, jak udział w igrzyskach olimpijskich. Pokażę, że w praktyce okazuje się to nie mniej istotne niż sam trening. Nie powinni tego bagatelizować ani zawodnicy i ich trenerzy, ani społeczni badacze sportu.

Sportowy i społeczny wymiar przygotowań do współzawodnictwa w e-sporcie: na przykładzie gry Magic: the Gathering

MICHAŁ JASNY

Gry elektroniczne są jednym z najbardziej charakterystycznych przykładów technologicznej transgresji i zacierania granic między tym, co realne, a tym, co wirtualne. Zorganizowane współzawodnictwo w grach komputerowych stało się nieodłącznym elementem krajobrazu ponowoczesnego sportu. E-sport odzwierciedla sportową funkcjonalność, ale na drodze do uznania jego sportowego statusu stoi dyskusyjny charakter aktywności podejmowanej przez użytkowników gier kompetytywnych. Celem wystąpienia jest omówienie wyników badań dotyczących postaw osób doświadczonych we współzawodnictwie w grze Magic: the Gathering (MTG) w zakresie ich przygotowań do rywalizacji, w tym sprawdzenie, na ile podejmowane przez nich działania można porównać z treningiem charakterystycznym dla sportu tradycyjnego (konwencjonalnego). Empiryczną podstawą wystąpienia jest 12 częściowo ustrukturyzowanych indywidualnych wywiadów pogłębionych, z których wynika, że zasoby kapitału społecznego mają duże znaczenie podczas przygotowań na najwyższym poziomie, które badani gracze na ogół identyfikują jako rodzaj treningu sportowego. W ramach ich codziennych, systematycznych przygotowań do rozgrywek ćwiczenia fizyczne, dieta lub środki farmakologiczne nie odgrywają istotnej roli. Odpowiedni sposób odżywiania się i dostatecznie długi sen nabierają jednak znaczenia tuż przed zawodami. Niektórzy respondenci wyraźnie wskazywali na to, że dbałość o własne zdrowie zwiększa szanse na sukces w MTG.

Sporty zimowe wobec wyzwań przyszłości

DOBROSŁAW MAŃKOWSKI

Od kilku lat w środowisku sportowym trwa debata związana z przyszłością dyscyplin sportów zimowych. Stają one przed wieloma wyzwaniami, których symptomy zauważalne są już teraz. Przede wszystkim pierwszym wyzwaniem jest spadające zainteresowanie kibiców, ale również młodych ludzi uprawianiem zimowych dyscyplin sportowych. Drugim wyzwaniem są zmiany klimatyczne i znikanie (zamykanie) miejsc do uprawiania zimowych dyscyplin sportowych jak również ich bardzo duży wpływ na środowisko naturalne. Trzecim wyzwaniem jest ekonomiczne uzasadnienie uprawiania dyscyplin zimowych. Wszystkie te zagadnienia stawiają pytanie o zasadność istnienia Zimowych Igrzysk Olimpijskich. Również pod znakiem zapytanie staje się amatorskie ich uprawianie. W referacie zostaną przedstawione i porównane podejścia do wyzwań z jakimi mierzą się sporty zimowe,

próby ich rozwiązania, a także postawiona hipoteza wyjścia ze sportów zimowych w takiej formule w jakiej obecnie funkcjonują.

Storytelling. Opowieści o współczesnym świecie

Numer: G76
Organizacja: Kalina Kukiełko (US), Alicja Korzeniecka–Bondar (UwB), Amelia Krawczyk-Bocian (UKW), Marcin Starnawski (DSW we Wrocławiu)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.023, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Opowiadanie historii jest zdolnością, która definiuje gatunek ludzki, o wiele bardziej niż używanie języka lub innych systemów operowania symbolami. To właśnie dzięki umiejętności tworzenia opowieści, skądinąd niezbyt wyróżniający się spośród innych gatunek biologiczny, stał się wyjątkowy. Homo narrans – nie tylko zdołał zrozumieć świat przyrody i dzięki temu znaleźć pożywienie, schronienie i przetrwać, ale nauczył się także tworzyć za pomocą swojej wyobraźni nowe, mniej lub bardziej realne światy. Tym samym, uzyskał zdolność kreowania swojej tożsamości, ale również symbolicznego przekształcania rzeczywistości w nieznane wcześniej formy. Opowieść służyć może również wyjaśnieniom zasad funkcjonowania tego świata, w którym faktycznie żyjemy oraz projektowania scenariuszy przyszłości. Przedstawiać nam reguły życia społecznego, podpowiadając jak możemy w nim egzystować. Każda z nich ma swój podmiot i przedmiot, zawsze jest czyjaś, zawsze o kimś lub o czymś.

W naszej grupie chcielibyśmy zaproponować podjęcie rozważań o storytellingu, opowiadaniu i narracji oraz sposobach ich wykorzystania zarówno w badaniach naukowych, jak i życiowej praktyce. O historiach, które mają moc wciągnięcia czytelnika w fabułę umiejętnie władając jego uwagą i wyobraźnią. Interesują nas wszystkie formy przekazywania historii: pisane, wizualne, dźwiękowe i ruchowe. Pragniemy zastanowić się nad tym jakie opowieści tworzą się „tu i teraz" – w tak radykalnie zmieniającym się współczesnym świecie. Jakie opowieści, o czym zabiorą ze sobą w dorosłość współczesne dzieci i młodzież – zamknięte w codzienności przez lockdown, zanurzone w świecie wirtualnym vs aktywnie działające w społeczności, bezradne wobec decyzji i polityki dorosłych vs zaangażowane w zmianę np. klimatyczną, zamarzające w przygranicznych lasach vs bezpieczne i zadbane…? Jakie snujemy opowieści o nadchodzącej przyszłości? Czy też doświadczając akceleracji w wielu obszarach naszego życia społecznego (H. Rosa) nie mamy czasu na pomyślenie własnej przyszłości?

Między innymi, chcemy rozpocząć dyskusję na temat:

– statusu „storytellingu" jako nowej perspektywy/metody/pola w porównaniu z ujęciami zakorzenionymi już w naukach społecznych i humanistycznych, np. w antropologii, narratologii, metodzie biograficznej, analizie dyskursu, historii mówionej itd. Czy potrzebujemy nowego pola badawczego, a jeśli tak, to dlaczego?

– możliwości aplikacji istniejących podejść metodologicznych w badaniu opowieści. Co, jak i po co badamy: analizując opowieść, wykorzystując opowieść, porównując opowieści.

– etycznych aspektów opowieści: np. czy istnieje podział na opowieści prawomocne i nieprawomocne (jeśli tak, to jakie są kryteria różnicowania); czy podejście „storytellingowe" zakłada, że człowiek, jako „homo narrans", poniekąd musi mieć opowieść/opowieści – innymi słowy, czy mogą istnieć subświaty społeczne/biograficzne bez opowieści, w tym subświaty, w których opowieści celowo się unika, i co to oznacza dla koncepcji „homo narrans".

Do udziału w grupie zapraszamy zarówno badaczy opowieści, jak i tych którzy chcieliby podzielić się z nami swoją historią.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Potoczne narracje o wychowaniu – między deskrypcją a normatywnością

ROMAN LEPPERT, AMELIA KRAWCZYK-BOCIAN

Przedmiotem wystąpienia będą rezultaty badania przeprowadzonego wśród studentów pedagogiki (grupa badanych zróżnicowana ze względu na wiele kryteriów: płeć, wiek, rodzaj studiów i inne), które służyło poznaniu ich potocznych narracji o wychowaniu.

Celem badania uczyniono odkrywanie doświadczeń osobistych, sensów i znaczeń związanych z wychowaniem w oparciu o analizę wymiarów indywidualnego doświadczania siebie w obszarze systemu znaczeń biologicznych, społecznych, podmiotowych i metafizycznych.

Uzyskane odpowiedzi na pytanie: jak mnie wychowywano zostały poddane analizie w oparciu o opis indywidualnego doświadczenia jednostki zgodnie z propozycją etapów interpretacji tekstu narracyjnego Magdaleny Żurko: czytanie tekstu, ustalenie horyzontu odniesień i niezmienników, odkrycie i ustalenie centralnych doświadczeń narratora zawartych w tekście.

W wystąpieniu skoncentrujemy się na ujawnionym w wypowiedziach badanych napięciu polegającym na tym, że z jednej strony opisywali oni w swoich wypowiedziach doświadczane oddziaływania wychowawcze, z drugiej czynili je przedmiotem wielorakiego wartościowania, co sprawiało konieczność oddzielenia w analizie dwóch warstw narracji: jednej, która opisywała, jak jest, drugiej, która wskazywała na to, jak być powinno.

Od słów do ruchu. Opowiadanie o fabryce Ursus.

KAROLINA IZDEBSKA, URSZULA KOZŁOWSKA

Ożywianie pamięci o umarłej fabryce Ursus to proces trwający od 2011 roku. Wtedy to od zbierania wspomnień rozpoczęły się działania artystyczne Jaśminy Wójcik ze społecznością byłych robotników ZPC Ursus. Film „Symfonia fabryki Ursus" zawierający elementy site-specific dance, nawiązujący do ruchu i „pamięci ciała", stanowi w pewnym sensie klamrę spinającą projekt. Pomysł na odwołanie się do „pamięci ciała" pojawił się podczas zbierania opowieści wśród byłych pracowników fabryki Ursus, którzy w czasie mówienia o swojej dawnej pracy mimowolnie odtwarzali ruchy, które im w tej pracy towarzyszyły. Okazuje się, że poprzez ciało, mapowanie i podróże, miejsce przypomina nam, że jest ucieleśnione kontekstami doświadczenia, ale też współtworzy określoną sieć będąc połączone z innymi miejscami, czasami i ludźmi (Till, 2008). Jak twierdził Maurice Merleau-Ponty ciało stanowi naszą zdolność widzenia, dotykania, poruszania się. „Pamięć ciała" oznacza zatem całość tych cielesnych zdolności i nawyków, które rozwinęły się w trakcie życia – jest naszą przeżytą przeszłością. Maszynistka czy organista muszą najpierw przyzwyczaić swoje ciała do instrumentu świadomie używając klawiszy, by po czasie wykonywać swoje zadania spontanicznie – można powiedzieć, że ich wiedza „leży w rękach" (Fuchs, 2012). Podobnie rzecz ma się z robotnikami fabrycznymi wykonującymi mechaniczne powtarzalne czynności. Pamięć ta jest jednocześnie pamięcią przestrzenną, gdyż pomaga nam uzyskać orientację w przestrzeni mieszkania, w rodzinnym mieście, czy w miejscu pracy. Wiele hal fabryki Ursus zostało już bezpowrotnie zniszczonych, a mimo to byli pracownicy potrafią odnaleźć w pustej dla postronnego obserwatora przestrzeni, swoje miejsce pracy. Doświadczenie cielesne jest szczególnie związane z wnętrzami, które z biegiem czasu nasiąkają ukrytymi odniesieniami do przeszłości i mają atmosferę swojskości.

W „Symfonii fabryki Ursus" widać, że „pamięć ciała" nie tyle odzwierciedla przeszłość, co właśnie ją odtwarza i opowiada o niej. Zabieg ten ustanawia dostęp do samej przeszłości, nie poprzez obrazy lub słowa, ale właśnie poprzez bezpośrednie doświadczenie i działanie.

Internalizacja norm i schematy narracyjne w opowiadaniach licealistów. Studium transmisji wstydu i socjalizacji narodowej w późnej nowoczesności.

EMILIA SIECZKA

Twórczość młodzieży zrzeszonej w Kole Młodych Twórców, pracującym przy płockim liceum ogólnokształcącym, stanowi nieprzebadany zapis preferowanych norm obyczajowych, a wreszcie konwencji i wypowiedzi literackich, egzemplifikujących aktywną pracę na formach symbolicznych utrwalonych w społeczności. Koło systematycznie publikuje w piśmie szkolnym „Zeszyty Jagiellońskie", którego redaktorzy postrzegają swoją działalność jako budowę „wspólnoty oporu" przeciwstawiającej się moralnemu upadkowi nowoczesnego świata poprzez socjalizację młodzieży do norm narodowych. Baza źródłowa obejmie numery opublikowane w internecie od 2008 roku do 2021.

W analizie dyskursu „Zeszytów Jagiellońskich" skupię się po pierwsze, na normatywności ustanowionej przez redaktorów i mentorów pisma, po drugie – na sposobach, w których normy internalizowane są w ramach schematów narracyjnych przez uczniów. W tym celu będę operować na dwóch poziomach analizy w ramach dwóch korespondujących ze sobą podejść: (1) genealogicznym (w sensie foucaultowskim), gdzie dyskurs narodowy osadzony jest w kontekście praktyk i procedur, które go konstruują i umożliwiają jego artykulację (2) prób wyodrębnienia schematów narracyjnych na podstawie twórczości literackiej i eseistycznej na łamach gazetki. Podejścia te zostały przeze mnie połączone w ramach hipotezy, że praktyki i procedury zmobilizowane przez koordynatorów „Zeszytów" w ramach – jak określają redaktorzy – „wspólnoty oporu", wiążącej kulturę narodową z formacją moralną, skonstruowały normatywny punkt odniesienia dla schematów narracyjnych w tekstach uczniów. Dodatkowo, w odpowiedzi na materiał empiryczny oraz hipotezę o intensyfikacji wstydu pod naporem późnej nowoczesności w wyniku wzrastającej samokontroli i współzależności jednostek, postanowiłam odtworzyć mechanizm transmisji norm jako regulacji społecznej opartej na wstydzie. Schematy narracyjne w opowiadaniach uczniów, potraktowane jako kodyfikacja norm i sytuacji je przekraczających, mają zatem odsłonić sposoby, w których za pośrednictwem wstydu manifestuje się samokontrola jednostki i jej tożsamość społeczna.

Prezentacja będzie zatem integrować badanie narracji z socjologią emocji. Z jednej strony, działalność Koła Młodych Twórców wpisuje się w mechanizmy selekcji i nagradzania treści, które za Arlie Hochschild można potraktować jako tworzenie reguł odczuwania i wyrażania emocji w środowisku szkolnym, a za Thomasem Sheffem jako kulturową produkcję dumy i wstydu w oparciu o zewnętrzne uznanie, tzw. deference-emotion system; z drugiej strony są platformą twórczości para-publicystycznej, eseistycznej i literackiej młodzieży, która zakłada (i dowartościowuje) ekspresję własną i autorski charakter prac. Ta dwoista natura publikacji uczniowskich zawieszonych pomiędzy dyscyplinowaniem, a produkcją indywidualności (autentyczności) w przestrzeni quasi-artystycznej, pozwala żywić nadzieję na wypełnienie luki w refleksji o narodowym wymiarze polskiej kultury emocjonalnej, zgodnie z postulatem, aby w ramach perspektywy kulturowej emocje traktować jako zarówno osobiste

przeżycie każdej jednostki, jak i przedmiot artykulacji oraz społecznej regulacji.

Pułapki ukierunkowanej narracji

WIOLETA DANILEWICZ

Niektóre podejmowane przez badaczy rozpoznania dotyczą tzw. tematów trudnych, drażliwych (Ranzetti, Lee, 1993). Tematy takie mogą wywołać poczucie zagrożenia dla badanych, jak i zagrożenie dla badaczy (czy raczej prowadzonego przez nich procesu badawczego).

W przypadku osób wypowiadających się na tematy dla nich trudne, poczucie zagrożenia może wynikać z obaw przed brakiem anonimowości (nawet jeśli otrzymuje gwarancję jej przestrzegania) i z braku poczucia poufności. Rozmówca może starać się też chronić siebie prze uwolnieniem emocji (czasami tłumionych lub uświadomionych). Bywa, że chroni siebie mając poczucie zawstydzenia wynikającego z własnych lub rodzinnych doświadczeń. Wstydzi się też dostrzegając swoją „nadmierną" otwartość i dąży do jej zamknięcia. Taka „kontrolowana" narracja stanowi zagrożenie dla efektów pracy badawczej. Jednym z zagrożeń dla rzetelnego wglądu w rozpoznawaną rzeczywistość jest też postrzeganie własnych doświadczeń przez pryzmat dominującej narracji wokół nich (uogólnionych, stereotypowych).

W prezentacji zwrócę uwagę właśnie na ten aspekt, odwołując się do przykładów rodzin z doświadczeniem migracji międzynarodowych. W oparciu o wywiady prowadzone z dorosłymi osobami, które w dzieciństwie doświadczyły migracji rodziców, wyróżniam dwa kierunki narracji (w tym samych opowieści i refleksji z nich wynikających). Pierwszy ściśle powiązany jest z rozpowszechnionym kierunkiem postrzegania tego typu rodzin przez pryzmat ich negatywnych doświadczeń. Niektóre osoby odmawiały udziału w badaniach twierdząc, że nie mając niekorzystnych doświadczeń okołomigracyjnych, nie mają nic do powiedzenia. Inne, z kolei, rozpoczynały swą opowieść od wskazywania deficytów, nawet jeśli w trakcie wywiadu okazywało się, że nie wywarły one żadnego wpływu na ich życiu w przeszłości i obecnie. Osoby te postępowały tak, jakby chciały sprostać oczekiwaniom badacza ukierunkowanego – w ich opinii – na opowieść o deficytach. Chęć sprostania „wyobrażonym" oczekiwaniom badacza prowadzi więc do pułapki, w której dość łatwo mogą znaleźć się uczestnicy wywiadów dotyczących tematów trudnych, wrażliwych, drażliwych.

Storytelling w komunikacji naukowej. Studium przypadku – periodyk multimedialny: Medialica

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ RADOMSKI

Storytelling w jednym ze znaczeń tego terminu to budowanie historii. Tak rozumiany storytelling występuję w niemal wszystkich ludzkich praktykach. W dawnych mitologiach storytelling pozwalał wyjaśniać zjawiska i przekazywać tradycję. Obecnie jest elementem działań marketingowych, politycznych czy edukacyjnych. Z drugiej strony, storytelling to metoda badawcza zaliczana do tzw. metodologii badań jakościowych. W referacie i towarzyszącej mu prezentacji zostanie ukazany jeszcze inne zastosowanie storytellingu – a mianowicie jako nowego sposobu komunikacji naukowej.

Tradycyjnie wyniki badań naukowych były/są prezentowane za pomocą drukowanych (ewentualnie elektronicznych) monografii, syntez czy artykułów. Mają one charakter językowy. Nie pozwalają one zaprezentować wszystkich ludzkich doświadczeń (np. zmysłowych) w całym ich zróżnicowaniu i bogactwie – gdyż dokonują translacji na tekst. Współczesne technologie pozwalają jednakże na zwizualizowane formy wypowiedzi – także naukowej. Tutaj podstawą jest obraz i dźwięk. Ten nowy sposób komunikowania zostanie ukazany na przykładzie periodyku multimedialnego: Medialica (www.medialica.

umcs.lublin.pl), którego autor jest współtwórcą. Jest to pierwszy tego typu periodyk w polskiej nauce i jeden z nielicznych w Europie. Na jego łamach są prezentowane naukowe opowieści poświęcone szeroko rozumianych zjawiskom historycznym, społecznych i kulturowym – w formie multimedialnej i z całym aparatem krytycznym.

Opowieści o porodzie w świetle danych zbieranych poprzez ankietę Fundacji Rodzić po Ludzku w 2021 roku.

(WYŁOŻONY)

ALEKSANDRA NOWAKOWSKA-KUTRA

Fundacja Rodzić po Ludzku co roku realizuje w trybie ciągłym badanie, którego celem jest ocena jakości opieki okołoporodowej w Polsce. Rocznie ankietę „Głos matek" wypełnia kilkanaście tysięcy kobiet, które urodziły dziecko w Polsce. Poza danymi ilościowymi, które są publikowane w raportach, w kwestionariuszu uwzględniono możliwość udzielania odpowiedzi otwartych. Po analizie bardzo bogatego materiału badawczego, zidentyfikowano narracje dotyczące m.in. osobistej percepcji jakości opieki w trakcie porodu, które ukazują zarówno przejawy łamania praw pacjenta, jak i demaskują w formie opowieści problem przemocy ginekologicznej i położniczej. Ponadto dzięki zawartym w ankiecie narracjom, można poznać świat przeżywany rodzących, nadawane ich porodom znaczenia, a także szczegółowe opisy doświadczeń kobiet rodzących w czasie pandemii COVID-19. Te zawierają liczne, często ekstremalne opisy przeżyć, które były udziałem respondentek. Podczas wystąpienia zostaną zaprezentowane najważniejsze wnioski z analizy pozyskanych narracji.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Rekonstruowanie opowieści o miastach podzielonych

ELŻBIETA OPIŁOWSKA, KAMILLA DOLIŃSKA

Narracja jest strukturą ludzkiego poznania czy rozumienia (Rosner, 2006). Przez narracje czerpiemy wiedzę, rozumiemy, ale i nadajemy sens rzeczywistości, za ich pośrednictwem konstruujemy społeczną tożsamość (Somers, 1994). Ludzie są twórcami narracji, które manifestują się w różnorodnych formach i są wyrażane poprzez różne nośniki – przy czym uwzględnić należy zarówno narracje o fikcji, jak i o faktach. Jednakże podejście narracyjne może być wykorzystywane nie tylko do badania opowieści konstruowanych przez jednostki, ale również do analizy opowieści o przestrzeni. Miasta podzielone stanowią szczególny rodzaj przestrzeni, która zazwyczaj znajduje się „pomiędzy" – dwoma lub więcej państwami narodowymi, grupami etnicznymi lub kulturami. Zatem również relacje i praktyki społeczne, a także i opowieści o mieście mogą przekraczać granice państwowe i przybierać formy transgraniczne, odwołując się do narracji „sąsiadów".

Celem referatu jest omówienie modelu analizy narracji, zastosowanego do badania narracji w przestrzeni miast podzielonych, a następnie pokazanie na wybranych przykładach, jak opowieści o mieście podzielonym mogą być zrekonstruowane przy wykorzystaniu różnych źródeł – dokumentów strategicznych, komunikatów dostępnych w przestrzeni miejskiej oraz wypowiedzi pozyskanych w ramach wywiadów grupowych (FGI) – i zastosowaniu zróżnicowanych metodologii. To opowieść wielogłosowa i wielowątkowa, przez to ciekawa, ale zarazem trudna do zrekonstruowania i przedstawienia (opowiedzenia) przez badaczki i badaczy.

Referat oparty jest na wynikach projektu badawczego „(De/Re)Konstruowanie granic — narracje i imaginacje o miastach

podzielonych w Europie Środkowej w perspektywie porównawczej", który został sfinansowany z grantu NCN.

Opowieści o macierzyństwie w obszarze polskiej sztuki krytycznej kobiet po 1989.

NATALIA KRZYZANOWSKA

Moja prezentacja koncentruje się na narracjach o macierzyństwie w polskiej sztuce krytycznej kobiet po 1989 roku, którą postrzegam jako kluczowe miejsce opowieści de(re)konstruujących znaczenie płci. Polska sztuka krytyczna kobiet po 1989 roku jest obszarem, w którym artystki dekomponują historyczną doxę macierzyństwa i nadają jej nowe znaczenie(-a) w powiązaniu z obywatelstwem kobiet oraz u-ważnieniem ich indywidualnych doświadczeń za sprawą swego rodzaju publicznych opowieści o macierzyństwie i matkowaniu.

Prezentacja odwołuje się do krytycznej teorii feministycznej (m.in. Julii Kristevej) oraz teorii politycznej (m.in. Hannah Arendt). Na tle różnorodnych przykładów prac polskich artystek krytycznych oraz ich narracji o macierzyństwie/matkowaniu i obywatelstwie po 1989 roku, w szczególny sposób pragnę skupić się na twórczości Joanny Rajkowskiej. Pokazuję, że jej krytyczno-artystyczne publiczne ekspresje indywidualnej refleksyjności, sprawczości i pamięci w takich pracach jak „List do Róży" czy „Pasaż Róży" oferują wgląd w indywidualną narrację o macierzyństwie, łącząc je z fizykalną przestrzenią miejską jak i wplatają je w dyskursywną sferę publiczną. Twierdzę, że poprzez konstruowanie narracji o doświadczeniu macierzyństwa w kontekście publicznym, w tym miejskim, artystki krytyczne, podkreślają zarówno rolę kobiet, jak i polityczny charakter opowieści o rodzeniu i dbałości o dzieci, a tym samym legitymizują nie tylko roszczenia kobiet związane z obecnością w sferze publicznej ale i te, wspierające u-mocnienie (empowerment) kobiet.

Obraz pandemii Covid-19 w zapisach podmiotowej świadomości

JOANNA WRÓBLEWSKA-JACHNA

Proponowany referat zawiera wyniki projektu realizowanego podczas pandemii Covid-10 pt. „Rozmowy socjologów podczas pandemii". Projekt jest kontynuowany, jak dotąd zostali do niego zaproszeni naukowcy reprezentujący różne subdyscypliny socjologii. Kanwą do analiz stały się wybrane publikacje istotne dla takich subdyscyplin jak: socjologia medycyny, socjologia religii, socjologia rozwoju lokalnego i regionalnego, socjologia miasta, socjologia pracy, socjologia kultury. Każda ze wskazanych subdyscyplin poddaje analizie te obszary życia społecznego, które podczas kilku pierwszych miesięcy trwania pandemii uległy dezintegracji. Przedstawione perspektywy poznawcze są opowieściami o bieżących wydarzeniach, są również elementem budowania wiedzy poprzez przez językową (znaczeniową) interakcję. Wyodrębnienie tematów rozmów jest wynikiem arbitralnej decyzji, co pozycjonuje teksty i czyni je nieformalnymi wskaźnikami wielowymiarowej rzeczywistości społecznej. Wywiady przynależą do kategorii danych wywołanych, dokumentów nieformalnych: autentycznych i osobistych, są narzędziem umożliwiającym udokumentowanie procesu powstawania wiedzy będącej referencją znaczeń. Wywiady zrealizowane podczas pandemii są tekstami powstałymi w procesie zwirtualizowanego kontaktu, rozmówcy świadomie uczestniczyli w procesie dokumentowania zdarzeń, uzgadniania interpretacji, dokonując rewizji

treści w procesie autoryzacji. Wywiady są nadal realizowane w celu skonstruowania narracji środowiskowej na temat zmian społecznych, których jesteśmy świadkami.

Fenomen Jordana Petersona jako przykład aktualności problematyki storytellingu

FILIP GOŁASZEWSKI

W czerwcu 2022 na Warszawskiej Hali Expo odbędzie się wydarzenie z udziałem popularnego kanadyjskiego profesora psychologii Jordana Petersona zatytułowane „Beyond Order". Tytuł wystąpienia nawiązuje do tekstu Petersona z 2021 nazwanego: „Beyond Order: 12 More Rules for Life", zaś samo zdarzenie jest elementem cyklu wykładów promujących nową książkę Kanadyjczyka. Peterson – będący autorem trzech książek – zrobił zawrotną karierę na internetowej platformie Youtube. Jego wystąpienia posiadają miliony wyświetleń i setki komentarzy, zaś sama postać nierzadko wzbudza kontrowersje. Można zaryzykować hipotezę głoszącą, że w obrębie środowiska akademickiego postać Jordana Petersona jest niespotykanym wcześniej fenomenem socjologicznym. Przykład warszawskiego wykładu jest zaś dobrą ilustracją tego zjawiska. Samo wydarzenie promowane jest przez firmę Eventim zajmującą się sprzedażą koncertowych biletów. Spotkanie odbędzie się w wielkim centrum kongresowym, zaś możliwość wzięcia w nim udziału to koszt porównywalny z ceną biletu na koncert popularnych artystów muzyki popowej. Za wyjątkiem Slavoja Žižka– z którym Peterson odbył debatę 19 kwietnia 2019r. w Toronto – żaden intelektualista nie cieszył się równie wielką popularnością. Publiczność akademików ogranicza się najczęściej do kilkunastu lub kilkudziesięciu słuchaczy, składa się z uczestników wykładów i spotkań seminaryjnych. Tymczasem internetowe wykłady Petersona oglądały i wciąż oglądają miliony ludzi. Wyjątkowa kariera profesora z Toronto zachęca do postawienia pytania o przyczynę jego popularności. Zdaniem samego Petersona tajemnica jego sukcesu skrywa się w zaproponowanej przez Kanadyjczyka narracji. W książce z 1999 roku zatytułowanej „Mapy sensu. Architektura przekonań" Peterson restaurował zdewaluowaną przez postmodernizm kategorię sensu i ujmował ją jako kierunek ludzkiej orientacji w rzeczywistości. Obserwacje te kontynuował w popularyzatorskiej formule w książce z 2018 roku zatytułowanej „12 życiowych zasad. Antidotum na chaos". W dziele tym Peterson zaproponował dwanaście praktycznych zasad oferujących współczesnemu człowiekowi szansę odnalezienia się w przytłaczającej go rzeczywistości. Tytułowy chaos można również postrzegać jako metaforę krytykowanego przez Kanadyjczyka postmodernizmu, który w ujęciu Francisa Lytoarda postulował krytykę pojęcia wielkich narracji. W swoim własnym mniemaniu Peterson oferował zaś „odtrutkę" na wywodzący się stąd relatywizm, który zdominował kulturę Zachodnich społeczeństw żyjących na przełomie dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku. Kanadyjczyk oferował nowy rodzaj narracji, sięgającej jednak do stosowanych w przeszłości pojęć takich jak: prawda, sens i autentyzm. Jego książka była czasem krytykowana jako przykład wulgaryzacji problematyki filozoficznej, porównywano ją również do komercyjnych narracji „coachingowych", spopularyzowanych przez influencerów i celebrytów. Istotnie Kanadyjski profesor proponował swoim czytelnikom pewien zestaw reguł, które niosły z sobą obietnicę lepszego życia, oferowały człowiekowi możliwość skonstruowania auto-narracji, pozwalającej ugruntować na nowo własne miejsce w otaczającym świecie. Jednocześnie Peterson restaurował w ten sposób zanikający w filozofii motyw dydaktyczny, obecny już w czasach Sokratejskich. We współczesnych społeczeństwach Zachodnich formę opowieści dydaktycznej przywłaszczyły sobie narracje coachingowe, co jednak nie powinno narzucać krytycznej oceny propozycji Petersona. W ramach wystąpienia zamierzam przyjrzeć się zarysowanym tu aspektom zjawiska narracyjności związanym z postacią Jordana Petersona. Przedstawię jego propozycję światopoglądową jako przykład opowieści oferującej współczesnemu człowiekowi możliwość ugruntowania w rzeczywistości.

Spojrzę zatem na socjologiczny fenomen sukcesu Petersona jako ilustrację aktualności problematyki „storytellingu".

Gra narracyjna jako narzędzie badawcze. Przykład „The Quiet Year".

(WYŁOŻONY)

MACIEJ BIAŁOUS

Globalne wydarzenia i procesy, które pojawiły się lub przybrały na sile w ostatnich latach, w wielkim stopniu wpływają na społeczne wyobrażenia potencjalnych scenariuszy przyszłości. Bezprecedensowe lub od dawna nieobecne zdarzenia, takie jak pandemia, gwałtowne skutki zmian klimatycznych, kryzysy migracyjne, zagrożenie wojnami, kryzys demokracji czy dynamiczny rozwój technologii sprzyjają snuciu opowieści o przyszłości, zarówno z perspektywy całych społeczeństw jak i poszczególnych ludzi.

Można założyć, że dla wielu osób, wyobrażenia takie ramowane są przez znane im wytwory kultury popularnej (filmy, seriale, gry video, memy, książki). Wpływ takich przekazów oraz główne punkty odniesienia mogą być jednak różne w zależności od wielu cech socjodemograficznych takich jak wiek, płeć, wykształcenie, religijność czy miejsce zamieszkania. Stąd też, interesującym problemem badawczym może być ustalenie jak współcześni mieszkańcy Polski wyobrażają sobie zagrożenia cywilizacyjne oraz ich skutki. Jak układają się one w opowieści i czym są inspirowane.

Na podobne pytania badawcze można próbować odpowiadać wykorzystując różne metody. Szczególnie interesujące może być jednak w tym przypadku angażowanie badanych do wspólnego snucia opowieści, które następnie podlegają jakościowej ewaluacji. Możliwości takie daje na przykład użycie gier narracyjnych (storytelling games) jako narzędzi badawczych.

Referat zwróci uwagę na potencjalne możliwości i ograniczenia korzystania z gier narracyjnych w badaniach społecznych, na przykładzie gry „The Quiet Year" autorstwa Avery Alder (według opisu na oficjalnej stronie – part roleplaying game, part cartographic poetry). Konstrukcja gry, poprzez mechanikę wspólnego opowiadania historii niewielkiej społeczności po bliżej niesprecyzowanej katastrofie (krachu cywilizacji) może służyć eksplorowaniu wyobrażeń przyszłości oraz tropieniu ich najważniejszych kulturowych inspiracji. Poza tym, gra może być również wykorzystana do badania takich kwestii jak dynamika małej grupy w procesach decyzyjnych, czy potoczne rozumienia złożoności struktury społecznej.

Referat zostanie oparty na pilotażowych badaniach przeprowadzonych z wykorzystaniem gry „The Quiet Year". Zostanie w nim zwrócona uwaga na kwestie metodologiczne związane z tym narzędziem (m. in. doboru próby, facylitacji rozgrywek, technik ewaluacji), jak również zaprezentowane zostaną najważniejsze wnioski na temat wyobrażeń i opowieści dotyczących zagrożeń cywilizacyjnych oraz ich skutków, jakie pojawiły się w toku badań.

Covid-songs jako element narracji o koronawirusowym świecie – analiza dyskursu

(WYŁOŻONY)

BARBARA JABŁOŃSKA, BOGUMIŁA MIKA

Celem wystąpienia jest ukazanie fenomenu piosenek covidowych (covid-songs) jako sposobu opisywania rzeczywistości społecznej w dobie pandemii SARS-CoV-2. Zarówno muzyka jak i tekst posiadają wymiar komunikacyjny – każde z tych mediów buduje swoją narrację za pomocą właściwych sobie środków. Połączenie muzyki z tekstem przynosi dodatkową korzyść w sferze narracyjnej. Oto bowiem słowo zostaje

„spowite" muzyką (a czasami i obrazem, jak w przypadku teledysku), muzyka zaś wzmacnia przekaz tekstowy. Rodząca się nowa jakość sprawia, że narracje o świecie stają się silniejsze, bardziej przekonujące, lepiej komentujące rzeczywistość społeczną.

Sama muzyka w czasie pandemii okazała się wybawieniem, nie tylko ze względu na jej społeczną moc, oraz więziotwórczą i integracyjną funkcję, ale też dzięki temu, że stanowi ona uniwersalny język, umożliwiający definiowanie i interpretowanie świata, szczególnie w czasach kryzysu. Treści muzyczne powiązane z treściami słownymi można więc tym bardziej pojmować jako narracje społeczno-kulturowe tłumaczące świat i jego przemiany. W trakcie wystąpienia ukazane zostaną możliwości zastosowania narzędzi wypracowanych na gruncie tzw. analizy dyskursu do badania owych narracji na przykładzie wybranych covid-songs. Wyróżnione zostaną różne typy covidowych narracji budowanych w piosenkach, prześledzone strategie, które mogą służyć ukazywaniu świata społecznego w dobie pandemii (uwzględniające typy argumentów i rolę muzycznych autorytetów – osób znaczących). Całości rozważań przyświecać będzie założenie o komunikacyjnej, więziotwórczej, integracyjnej i perswazyjnej funkcji muzyki w społeczeństwie.

Systemy wsparcia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Diagności wobec wyzwań pandemii i czasu postpandemicznego

Numer: G14
Organizacja: Dobroniega Głębocka (UAM), Tomasz Masłyk (AGH), Mariola Racław (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.021, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Pracy Socjalnej, Sekcja Socjologii Niepełnosprawności

Analizy teoretyczno-empiryczne funkcjonowania nieformalnych oraz formalnych sieci wsparcia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin, a także badania prowadzone wśród innych grup doświadczających problemów, m.in. ubóstwa, wskazują na znaczenie oddolnych działań, ale też systemowych zachęt dla budowania i wzmacniania kapitałów w jego różnych postaciach – od kapitału ekonomicznego, poprzez kapitał ludzki, a na kapitale społecznym kończąc. Rezultaty tych badań ukazują istotną rolę lokalnych i ponadlokalnych aktorów zbiorowych w budowaniu trafnych, skutecznych oraz efektywnych systemów wsparcia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin. O ile jednak sami aktorzy byli w Polsce obiektem systematycznych badań empirycznych, o tyle badania systemów wsparcia dla osób z niepełnosprawnością po 1999 r. prowadzono relatywnie rzadko. Sam termin „systemy wsparcia" odnosi się do złożonej rzeczywistości, w której intencjonalne działania poszczególnych aktorów (osób i organizacji) wzajemnie wpływają na siebie (w sposób pośredni lub bezpośredni), uruchomiając określone serie rezultatów pożądanych, ale nierzadko prowadząc również do efektów kontrproduktywnych. Każdy z aktorów może bowiem udzielać różnego rodzaju wsparcia, które ukierunkowane jest na osiągnięcie wielorakich celów, te z kolei zależne są od odmiennych oczekiwań odbiorców tego wsparcia. W wyniku tego kształtuje się układ krzyżujących się sił, formowany w oparciu o zróżnicowane możliwości aktorów tworzących system wsparcia, ich cele oraz oczekiwania odbiorców pomocy.

Chcielibyśmy uczynić te „złożone rzeczywistości" odrębnym przedmiotem pogłębionych analiz. Stąd zachęcamy uczestników grupy do socjologicznych i antropologicznych rozważań na temat ich genezy, funkcjonowania oraz skutków ich oddziaływania, w tym do podjęcia takich tematów jak:

- różnorodność niepełnosprawności i jej wpływ na oczekiwanie różnych form wsparcia,
- analiza procesów integracji i dezintegracji społecznej w granicach systemów wsparcia oraz ich mikro, mezo- i makrospołecznych uwarunkowań;
- przegląd teoretycznych studiów pomocnych w diagnozowaniu systemów wsparcia,
- przegląd strategii metodologicznych i narzędzi analitycznych stosowanych w diagnozowaniu wsparcia społecznego osób z niepełnosprawnością i ich rodzin,
- przykłady łączenia analiz ilościowych i jakościowych, wykorzystywanych w procesie diagnozowania wsparcia społecznego.
- wskazanie roli pracy socjalnej w budowaniu lokalnych i regionalnych systemów wsparcia oraz w integracji systemowej na płaszczyźnie funkcjonalnej i normatywnej,
- identyfikacja źródeł wsparcia społecznego oraz analiza skutków ich oddziaływania na poziomie rządowym, samorządowym i pozarządowym;
- analiza zjawiska ignorancji wiedzy organizacyjnej w procesach diagnozowania wsparcia społecznego osób z niepełnosprawnością i ich rodzin.

Do udziału w dyskusji zachęcamy badaczy oraz praktyków, którzy sami – obligowani koniecznością opracowywania i ewaluowania polityk publicznych opartych na dowodach – borykają się z trudnościami diagnozy i diagnozowania systemów wsparcia dla osób z niepełnosprawnością i ich rodzin.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Systemy wsparcia osób z niepełnosprawnością w Polsce i Norwegii na przykładzie usług asysty osobistej. Dyskusja nad ideologicznymi i kulturowymi uwarunkowaniami tworzonych rozwiązań.

EWA GIERMANOWSKA, MARIOLA RACŁAW, DOROTA SZAWARSKA

Wdrożenie koncepcji niezależnego życia stawiającej za cel uznanie praw osób z niepełnosprawnością na równi z innymi osobami wraz z usługami asysty osobistej radykalnie przyczyni się do zmiany pozycji osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie. Jednak proces wprowadzania postulowanych rozwiązań nie jest procesem łatwym, nie tylko z uwagi na ogromne koszty, ale również wymaga od władz publicznych rozwiązania wielu problemów organizacyjnych oraz uwzględnienia różnorodnych często odmiennych postulatów zgłaszanych przez interesariuszy instytucjonalnych, jak i środowiska osób z niepełnosprawnościami i ich rodziny.

Współcześnie administracja państwowa tworzy systemy wsparcia dla poszczególnych kategorii społecznych i rozlicza ich efekty w oparciu o dokumenty strategiczne. Znamy różne typy strategii: racjonalne, emergentne czy symboliczne. Każdy z nich dopasowany jest do odmiennych uwarunkowań rzeczywistości społecznej, chociaż zazwyczaj biurokracje sięgają po strategie racjonalne, które powinny być stosowane w stabilnych i przewidywalnych okolicznościach – zatem nie przystają do dynamiki i burzliwości czasów obecnych.

W swoim referacie chciałybyśmy zwrócić uwagę na konieczność uwzględnienia w diagnozach i przy projektowaniu systemów wsparcia ideologicznych i aksjologicznych przekonań podmiotów zbiorowych uczestniczących w tworzeniu i realizacji wsparcia lub będących jego odbiorcami. Na przykładzie tworzenia polskiej i norweskiej strategii na rzecz osób z niepełnoprawnościami w odniesieniu do asystencji osobistej wykażemy napięcia wynikające ze „starcia" społecznego aktywizmu oraz racjonalności biurokratycznej, widocznej na poziomie rządowym i samorządowym. Jednocześnie

interesować nas będą rzeczywiste skutki wdrażanych strategii w kontekście realizacji postulatów niezależnego życia z uwzględnieniem odmiennych kontekstów społeczno-kulturowych, co istotne jest w diagnozowaniu zastosowanych rozwiązań i postulowaniu nowych. Dodatkowym czynnikiem uwzględnionym w analizach będzie wpływ pandemicznej i postpandemicznej rzeczywistości na ujawnione i potencjalne potrzeby odbiorców wsparcia.

Analizy zostaną oparte na wynikach badań empirycznych zgromadzonych w ramach projektu pn. „Polityki prowadzenia niezależnego życia w Polsce i Norwegii na przykładzie polityki aktywizacji zawodowej i zatrudnienia niepełnosprawnych studentów i absolwentów szkół wyższych" (2019-2022), realizowanego w ramach Funduszu Współpracy Dwustronnej, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2014-2021 (operator – Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju) oraz na dokumentach strategicznych dotyczących wdrażania usług asysty osobistej w Polsce i Norwegii.

Ustalenia i rekomendacje socjologiczne a funkcjonowanie lokalnych systemów rehabilitacji i wsparcia osób z niepełnosprawnoscią.

MARIAN ANASZ

Ostatnie kilkanaście lat przyniosło dynamiczny rozwój socjologii niepełnosprawności w Polsce. Jego owocem jest dorobek teoretyczny i badawczy poświęcony m.in. społeczno-ekonomicznej diagnozie sytuacji środowiska osób z niepełnosprawnością, identyfikacji czynników położenia, w tym także adresowanej do tego środowiska polityce społecznej i jakości funkcjonującego systemu rehabilitacji, opieki i wsparcia. Ważnym nurtem w prowadzonych przez socjologów badaniach był lokalny wymiar egzystencji osób z niepełnosprawnościami i warunkująca go infrastruktura wsparcia. Istotność tego nurtu wynikała z praktycznego znaczenia czynionych przez badaczy ustaleń i rekomendacji dotyczących poprawy warunków codziennego życia, pracy i wielowymiarowej aktywności osób z niepełnosprawnością. Dotychczas nie była bliżej rozpoznawana efektywność wykonywanego przez socjologów niepełnosprawności wysiłku mającego służyć kreowaniu (na poziomie rządowym, samorządowym i pozarządowym) korzystnych dla osób z niepełnosprawnościami nowych rozwiązań w sferze prawnej, instytucjonalnej, ekonomicznej, politycznej oraz społecznej zmieniających realia środowisk lokalnych. Pytaniami, na które podjęta zostanie w referacie próba odpowiedzi są: czy i w jakim stopniu socjologiczny wysiłek badawczy i formułowane rekomendacje przyczyniają się do zmian warunków decydujących o położeniu osób z niepełnosprawnościami w środowiskach lokalnych? Czy i jakie praktyczne rezultaty wysiłek ten przynosi dla systemu wspierania osób niepełnosprawnych oraz dla procesu ich rehabilitacji i integracji społecznej? Warto zauważyć, że postawione pytania są jednocześnie pytaniami o rzeczywistą funkcję społeczną socjologii niepełnosprawności, jako subdyscypliny naukowej.

Potencjał VR w budowaniu wspierającego otoczenia społecznego i instytucjonalnego osób chorych i z niepełnosprawnościami

DOROTA ŻUCHOWSKA-SKIBA

Szybki rozwój technologii immersyjnych sprawia, że stają się dziś coraz bardziej popularnymi narzędziami, wykorzystywanymi do kształcenia pracowników socjalnych oraz osób mających w pracy zawodowej lub życiu codziennym kontakt z osobami, które ze względu na niepełnosprawność, chorobę lub inne problemy nie funkcjonują zgodnie z ogólnie akceptowanymi zasadami i normami. Odpowiednio zaprojektowane aplikacje VR pozwalają na doświadczenie różnych sytuacji z perspektywy osoby zmagającej się z chorobą przewlekłą, psychiczną lub z określoną niepełnosprawnością. Tego

typu symulacje ułatwiają lepsze rozumienie sytuacji i problemów innych osób, a w efekcie wzmacniają empatię. Aplikacje VR lub filmy sferyczne (360 stopni) symulujące określone niepełnosprawności lub choroby cieszą się dużym uznaniem dla zastosowań związanych z niwelowaniem stereotypów budowaniem wzajemnego zrozumienia i wsparcia w zróżnicowanych grupach lub relacjach. Jak potwierdziły badania, budowanie empatii z wykorzystaniem technologii VR jest bardziej skuteczne i wywiera bardziej długotrwały efekt w porównaniu z tradycyjnymi metodami. W związku z tym celem mojego wystąpienia będzie przedstawianie i poddanie krytycznej analizie istniejących rozwiązań i przeanalizowanie ich znaczenia dla tworzenia środowiska wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami lub chorych w miejscu kształcenia, pracy, w instytucjach opiekuńczych itd.

Analiza obejmie artykuły opublikowane w okresie ostatnich 5 lat pokazujące zastosowania wdrożonych produkcji VR ukazujących perspektywę osób cierpiących na autyzm, schizofrenię, demencję, problemy ze wzrokiem, poruszające się na wózku itp.

„Socjalna praca seksualna" – odpowiedź na potrzeby seksualne osób z niepełnosprawnościami?

ANTONINA LEWANDOWSKA

Celem referatu będzie unaocznienie problemu niezaopiekowania potrzeb seksualnych osób z niepełnosprawnościami, zwłaszcza niepełnosprawnościami ruchowymi, i rolą pracownic i pracowników seksualnych w ich zaspokajaniu.

Seksualność osób z niepełnosprawnościami pozostaje tematem silnie stabuizowanym. Choć od niedawna temat ten zaczyna pojawiać się w przestrzeni publicznej w Polsce, to środowisko akademickie nadal nie zadało sobie niektórych pytań dotyczących wprowadzenia możliwych rozwiązań systemowych, które potencjalnie polepszyć mogą jakość życia zarówno osób z niepełnosprawnościami, jak ich rodzin.

Jedną z takich „niewygodnych" kwestii jest zapewnienie systemowego wsparcia dla osób pracujących seksualnie i oferujących swoje usługi osobom z niepełnosprawnościami – temat łączący dwa ogromne społeczne tabu.

W wielu państwach istnieją organizacje zrzeszające osoby pracujące seksualnie, które chcą świadczyć usługi klientom z niepełnosprawnościami. W wystąpieniu omówione zostaną przykłady dwóch organizacji seksualną – australijska Touching Base i japońska White Hands. Ich działalność osadzona zostanie w (drastycznie od siebie różnych) lokalnych kontekstach prawnych regulujących pracę seksualną, co umożliwi zaprezentowanie wpływu legislacji dotyczących pracy seksualnej na osoby z niepełnosprawnościami. Następnie, na podstawie przedstawionych rozwiązań stosowanych w innych krajach, postawione zostanie pytanie: czy możliwym jest wprowadzenie w Polsce świadczenia „socjalnej pracy seksualnej" jako elementu systemowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami ruchowymi?

Strona teoretyczna prezentacji oparta zostanie o etykę troski, ze szczególnym uwzględnieniem systemowego podejścia Joan Claire Tronto, która najsilniej sytuuje się w systemowości, znacząco wykraczając poza intersubiektywność klasycznego podejścia Carol Gilligan.

Zaznaczyć należy, że w środowiskach feministycznych od lat 70 toczy się debata o etycznym i filozoficznym charakterze przemysłu seksualnego, jednak nie zamierzam

zajmować w niej stanowiska. Referat nie będzie poświęcony wydaniu sądów uniwersalnych o przymiotach etycznych branży seksualnej, skupi się za to na zjawisku społecznym, którego jest ona częścią.

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Wdrażanie zmian prawnych dot. dostępności (2019 – 2022) w warunkach pandemii i konfliktu zbrojnego

IWONA PARZYŃSKA

W ostatnich 3 latach weszły w życie dwie ważne ustawy – Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. 2019 poz. 1696) oraz Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. 2019 poz. 848).

Z założenia intencją ustawodawcy była systemowa poprawa dostępności zasobów i usług instytucji publicznych. Ustawa o zapewnieniu dostępności zaskoczyła osoby odpowiedzialne za podmioty publiczne. Przeszła przez Sejm i Senat praktycznie bez poprawek, choć tego absolutnie wymagała. Nie zabezpieczono środków na jej wdrażanie np. w sektorze kultury.

Od końca 2019 roku, w czasie wchodzenia w życie nowych ustaw, audytów i poszukiwaniu środków na poprawę dostępności architektonicznej, komunikacyjnej i cyfrowej rozpoczęła się pandemia. W lutym 2022 roku rozpoczęła się inwazja Rosji na Ukrainę i m.in. do Polski dotarła fala uchodźców wymagających wsparcia, leczenia i pracy.

W proponowanym referacie chciałabym poruszyć temat wdrażania w życie aktów prawnych dot. dostępności w wyjątkowo trudnych warunkach i wpływu tej sytuacji na odbiór społeczny proponowanych zmian.

Zaprezentuję wyniki indywidualnych wywiady pogłębione (IDI) z osobami ze znacznym stopniem niepełnosprawności (w szczególności z osobami niewidomymi, głuchymi i poruszającymi się na wózku) oraz z koordynatorami dostępności w instytucjach publicznych (w tym w instytucjach kultury).

Niemożliwe schematy – polityki społeczne i praktyki wspierania dzieci i młodzieży z autyzmem w czasie pandemii COVID-19

ANNA PROKOP-DORNER , WSPÓŁAUTORKI: NATALIA OŻEGALSKA-ŁUKASIK, MARIA ŚWIĄTKIEWICZ-MOŚNY, ANGELA GENOVA, ALICE SCAVARDA

Wystąpienie prezentuje wnioski z badania diagnozującego sytuację dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (ASD) oraz ich rodzin w czasie pandemii COVID-19. Badanie jakościowe przeprowadzone z wykorzystaniem analizy danych zastanych oraz wywiadów eksperckich umożliwiło nam identyfikację polityk społecznych i działań instytucji pomocowych skierowanych do osób ze spektrum autyzmu w związku z pojawiającymi się konsekwencjami globalnego kryzysu zdrowotnego. Restrykcje związane z prowadzeniem działań edukacyjnych i wsparcia psychologicznego, komunikacja zdalna i zawieszenie działań grup rewalidacyjnych zaburzyły wypracowane wzory pracy zapewniające dzieciom i młodzieży z ASD poczucie bezpieczeństwa i komfortu

oraz uniemożliwiły progres terapeutyczny. Wnioski z badania nad wprowadzonymi w Polsce zmianami w politykach społecznych i praktykach wspierania zostaną omówione w odniesieniu do analiz podjętych równolegle w zakresie polityk wspierania osób z niepełnosprawnościami z innych krajów Europy.

Głusi respondenci w badaniach CAWI

MAŁGORZATA TALIPSKA

Dotychczas stosowane różne narzędzia ankietujące umożliwiały już wstawianie zdjęć, linków z frame czasem nawet plików filmowych na przykład z tłumaczeniem na polski język migowy.

Dużą barierą było zbieranie odpowiedzi bezpośrednio od respondentów głuchych, którzy posługują się polskim językiem migowym i chcieliby udzielić szerszej odpowiedzi nieznajdującej się w kafeterii pytań. Dotychczas odpowiedzi mogły zostać udzielone jedynie za pomocą tekstu w języku polskim, który może sprawiać problem osobom głuchym, dla których jest on językiem obcym, a tym samym były one niepełne, gdyż brakowało im swobody wypowiedzi.

Celem referatu będzie przedstawienie efektów projektu Głucha Ankieta. Jego celem było zniwelowanie tej bariery i utworzenie pluginu, który umożliwi wypowiedzi bezpośrednio w językach migowych, a także jednocześnie wykorzysta znane już dobrze w środowisku naukowym narzędzie o nazwie LimeSurvey, które jest dość dobrze rozbudowane i stale rozwijane. A co najważniejsze, umożliwia przeprowadzanie badań z wykorzystaniem różnych typów pytań. Bezpłatne narzędzie Video Recorder, pozwala nie tylko pobrać odpowiedzi w języku migowym ale także wykonać tłumaczenie bezpośrednio w systemie LimeSurvey, a wpisaną transkrypcje zapisać w odpowiedziach zbiorczych.

Wytchnienie, usługi wytchnieniowe. polityka publiczna

TOMASZ KAŹMIERCZAK

Wystąpienia miałoby charakter refleksji (opartej na literaturze przedmiotu) dotyczącej trzech tytułowych pojęć/rodzajów aktywności. Po pierwsze nad wytchnieniem rozumianym jako rodzaj podstawowej potrzeby osób połączonych relacją opieki; po drugie, na kwestia usług wytchnieniowych, ich istotą, ewolucją i współczesnym rozumieniem; po trzecie, zagadnieniem miejsca wytchnienia/usług wytchnieniowych w politykach publicznych.

Praca socjalna z osobami starszymi jako instrument skutecznego pomagania – ku korzeniom…

(WYŁOŻONY)

MARIA ŁUSZCZYŃSKA

Sytuacja epidemiczna, związana z wirusem Sars-Cov-2 w Polsce ujawniła mocne i słabe strony systemów wsparcia osób o szczególnych potrzebach społecznych. Jedną z grup, które były w szczególny sposób narażone w sytuacji epidemicznej na ryzyko zakażenia i związanych z nim konsekwencji były osoby starsze i ich otoczenie. To dla nich i dla instytucji społecznych epidemia COVID-19 stanowiła wyzwanie. Na pierwszej linii pomocy seniorom znalazły się instytucje pomocowe – publiczne, obywatelskie, a także inicjatywy nieformalne i oddolne. To doświadczenie pokazało, jakie są najistotniejsze przesłanki skutecznej pomocy seniorom, co może pomóc w tworzeniu właściwych dla zaspokajania potrzeb osób starszych i ich otoczenia narzędzi i metod oddziaływań w podobnych kryzysowych sytuacjach, ale też w rzeczywistości optymalnego, systematycznego pomagania.

Celem wystąpienia jest ukazanie tych

przesłanek, które w swej istocie odsyłają do korzeni pomagania, tworzących elementarne zasady relacji, komunikacji i współpracy. COVID-19 ujawnił nie tyle rzeczy ukryte i wcześniej nieznane, co ukryte, choć doskonale znane i często zapominane, pomógł zwrócić się ku korzeniom pomagania i ukazał oś, wokół której każdy system wsparcia, niezależnie od złożoności strategii programów i projektów, ma być tworzony.

Technologie XXI wieku a zmiany w praktykach ekonomicznych

Numer: G22
Organizacja: Maria Nawojczyk (AGH), Elżbieta Kolasińska (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Aula I, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Ekonomicznej

Celem grupy tematycznej jest refleksja nad nowymi technologiami, które są coraz bardziej obecne we wszystkich sferach życia społecznego. Pod ich wpływem modyfikujemy swoje praktyki życia codziennego, ale też rekonfigurujemy reguły i instytucje systemu społecznego. Zmiany te dotyczą również sfery gospodarki i tu, wraz z postępującą globalizacją są bardzo widoczne. Mają one charakter zamian mikro i makro-ekonomicznych. Interesują nas zmiany zachodzące w funkcjonowaniu instytucji rynkowych np. banków, giełd papierów wartościowych itp. ale też nowe formy obiegu pieniądza, czy też pieniądz elektroniczny jako nowa forma waluty, czy kryptowaluty i ich znaczenie w rekonfiguracji rynku finansowego. Intrygują nas także zmiany zachodzące w formach transakcji rynkowych B2B i B2C zapośredniczonych przez nowe technologie, które zmieniają obraz i wymiar konsumpcji. Wreszcie absorbują nas zmiany w codziennych praktykach ekonomicznych gospodarstw domowych lub indywidualnych osób. Ponieważ implementacja nowych rozwiązań technologicznych jest zawsze procesem społecznym ciekawią nas kulturowe modyfikacje tych zastosowań oraz bariery społeczne na jakie proces ten napotyka.

Serdecznie zapraszamy do zgłaszania propozycji referatów zarówno teoretycznych, jak i empirycznych.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Bankowość internetowa jako „kłopotliwa innowacja". O szansach i zagrożeniach „bankowania" w kontekście socjologicznej teorii dyfuzji innowacji.

MAGDALENA ZDUN

Antropolog Ralph Linton stwierdza, że jednym z przymiotów innowacji, jest jej „kłopotliwość" – cecha, opisująca zdolność do wkomponowania się novum w zastany porządek społeczny. Tym samym okazuje się , że innowacja diagnozowana może być nie tylko w aspekcie użyteczności, ale również – jak nie przede wszystkim – jako rozwiązanie zgodne lub kłócące się z ładem systemu społecznego, do którego trafia. To z kolei powala wnioskować, że istnieją co na najmniej dwa poziomy legitymizacji novum: indywidualny i systemowy. Identyfikacja tych poziomów dopinguje do tego, by każde nowatorstwo diagnozować pod kątem jego potencjału dyfuzyjnego, a system społeczny opisywać jako sprzyjający rozpowszechnieniu novum lub też blokujący jego popularyzację. W tym też kontekście mówić można o uwarunkowaniach, strukturach i politykach stymulujących akceptację novum. Klasyk tematyki – Homer Barnett przekonuje, ze najistotniejszą cecha

innowacji jest jej kompatybilność z systemem. Najtrudniej rozpowszechnić się nowatorstwu, którego system społeczny nie wspiera. Wydaje się, że szczególnie interesującym przypadkiem komponowania się innowacji z systemem jest dyfuzja bankowości internetowej. Jej użytkowanie wciąż budzi obawy wielu posiadaczy kont bankowych, a sama Polska nie należy do liderów rozpowszechnienia tegoż rozwiązania. Identyfikować więc można systemowe bariery dla tego typu innowacyjności, w szczególności mając na uwadze układy regionalne. Zagadnienie rozpowszechnienia bankowości internetowej dysponuje dużą badawczą tradycją. Badania dotyczące akceptacji bankowości internetowej prowadzone były już w wielu krajach. Miały one charakter zarówno komercyjny, jak i naukowy. W drugim ze wskazanych wariantów, koncertowały się na testowaniu konkretnych modeli, w tym Modelu Model Akceptacji Technologii – TAM. Aktualnie ważnym kontekstem analizy zdaje się być pandemia COVID-19, która daje się poznać jako stymulator innowacyjność i naturalna siła przymusu. Celem wystąpienia będzie diagnoza bankowości internetowej jako innowacji wraz z identyfikacją mechanizmów odpowiedzialnych za jej dyfundowanie. Analizie służyć będą archiwalne i aktualne dane zastane dokumentujące proces dyfuzji, z uwzględnieniem efektu pandemii. Jednocześnie podstawowym zamierzeniem pozostanie wskazanie potencjalnych barier dla bankowości internetowej, przesądzających o kłopotliwości tejże innowacji.

Społeczna i kulturowa legitymizacja kryptoaktywów. Tworzenie nowej instytucji

JOANNA SZALACHA-JARMUŻEK, KRZYSZTOF PIETROWICZ

Przedmiotem naszej analizy jest postępująca na Zachodzie (aczkolwiek proces ten ma miejsce na całym świecie) społeczna i kulturowa legitymizacja zjawiska kryptoaktywów, czyli rozwiązań opartych o technologię blockchain, których celem jest transfer określonych wartości finansowych pomiędzy użytkownikami. W wystąpieniu stawiamy tezę, że kryptoaktywa automatyzując zaufanie, tworzą nowy rodzaj instytucji społecznej, która posiada pewne cechy znanych do tej pory form bezgotówkowych. Przyjmujemy założenie, że kryptoaktywa są następnym etapem procesu cyfryzacji płatności, który z dużym prawdopodobieństwem zdeterminuje dalszy kierunek rozwoju kapitalizmu. Kryptoaktywa są przy tym zjawiskiem wpływającym na instytucje sektora finansów i gospodarki w sposób bardziej rewolucyjny niż ewolucyjny. Zatem w dłuższej perspektywie czasowej powstaje nowa instytucja, która zmienia stosunek całych grup społecznych do tradycyjnych finansowych instytucji publicznych, potencjalnie ograniczając ich znaczenie w gospodarce i kulturze.

Celem wystąpienia jest przedstawienie głównych praktyk instytucjonalnych legitymizujących i stabilizujących obrót kryptoaktywami. W analizie odwołamy się do koncepcji pracy instytucjonalnej (institutional work) T. Lawrence'a i R. Suddaby (2006). Na jej podstawie chcemy przeanalizować dające się zaobserwować przykłady działań głównych aktorów rynków finansowych takich jak banki centralne, banki inwestycyjne, fundusze inwestycyjne, międzynarodowe firmy konsultingowe oraz globalne kancelarie prawnicze. Przedstawimy narracje i działania, które mają charakter creating institutional work, a więc takie, które tworzą warunki brzegowe dla rosnącego społecznego przyzwolenia na obrót kryptoaktywami. W szczególności chcemy skupić się na działaniach mobilizujących społeczne i polityczne poparcie (rzecznictwo), definiujących układy normatywne między aktorami w sposób, który standaryzuje automatyzację zaufania, a także działaniach ułatwiających dostosowanie kryptoaktywów do znanych praktyk (imitacja).

Zaangażowanie dużych podmiotów globalnych i rynków finansowych w obrót nowymi formami jest dowodem postępującej zmiany społecznego nastawienia względem kryptoaktywów. Jest to również wskaźnik bardzo szybkiego przejścia od działań oddolnych, realizowanych gdzieś na marginesie społeczeństwa (np. w podziemiu hakerskim) do rdzenia światowego systemu kapitalistycznego.

Na obecnym etapie kluczową zmianę w tempie dalszej legitymizacji nowych form obrotu pozagotówkowego odegrają właśnie działania banków centralnych oraz powstanie rozwiązań technologicznych pozwalających na łatwiejsze korzystanie z kryptowalut w e-handlu. W naszym wystąpieniu zwrócimy również uwagę na presję oddolną, tj. idącą od strony zwykłych konsumentów i ich nastawienia względem adopcji kryptoaktywów.

Patronaż cyfrowy jako sposób finansowania radiofonii: pierwszy rok rozwoju Radia 357 z perspektywy socjologii ekonomicznej

PIOTR CHMIELEWSKI, PATRYK GAŁUSZKA

Patronaż cyfrowy jest zjawiskiem polegającym na przekazywaniu za pośrednictwem platform online regularnych, zazwyczaj comiesięcznych, wpłat osobom lub instytucjom realizującym projekt o charakterze medialnym lub kulturalnym (Bonifacio et al., 2021). Patronaż cyfrowy można traktować jako następny krok w ewolucji crowdfundingu (finansowania społecznościowego), przy czym cechą odróżniającą oba zjawiska jest skala czasowa udzielanego wsparcia. W przeciwieństwie do klasycznego crowdfundingu, w przypadku patronażu udział wspierającego nie ogranicza się do jednorazowej wpłaty, ale ma z założenia długoterminowy charakter (Brzozowska & Galuszka, 2021).

Mimo, że patronaż cyfrowy ma już kilkuletnią historię, w Polsce zyskał on znaczącą uwagę dzięki kryzysowi w jakim w 2020 r. znalazł się Program Trzeci Polskiego Radia (Trójka). W pierwszej połowie 2020 r. Trójkę opuściła grupa dziennikarzy, którzy utworzyli internetowe Radio Nowy Świat, a kilka miesięcy później w ten sam sposób doszło do powstania bliźniaczego projektu – Radia 357. Obie stacje uzyskują finansowanie dzięki patronażowi cyfrowemu. Będące tematem tego wystąpienia Radio 357 dzięki wsparciu 43 647 patronów otrzymuje 817 609 zł miesięcznie (od początku trwania zbiórki łącznie 10 664 423 zł, stan na 22.02.2022).

Rozwój radiofonii finansowanej przez patronów jest zjawiskiem nierozpoznanym w literaturze przedmiotu, a niniejszy projekt stanowi próbę wypełnienia tej luki. Wystąpienie skupia się na odpowiedzi na dwa pytania:

1. W jakim stopniu należy postrzegać patronaż cyfrowy jako zjawisko rynkowe (Ahrne, et al., 2015)? Z jednej strony można argumentować, że spełnia on kryteria rynku, a wpłacający dokonują transakcji (jest to szczególnie widoczne przy wyższych poziomach wpłat). Z drugiej strony, w patronażu, podobnie jak w crowdfundingu, widać przejawy „kultury daru" (Mauss, 1966). Dwoistość patronażu cyfrowego wymaga głębszej refleksji teoretycznej dotyczącej terminologii używanej do opisu tego zjawiska.

2. W jaki sposób technologia stanowi czynnik ułatwiający rozwój Radia 357, a do jakiego stopnia jest barierą w jego rozwoju? Z jednej strony bowiem, patronaż cyfrowy jest oparty na wykorzystaniu technologii do realizacji zbiórki niewielkich kwot wśród dużych grup patronów. Z drugiej zarazem, zarówno sam proces udzielania wsparcia, jak i odbioru radia internetowego, jest dla części dawnych słuchaczy Trójki barierą, której przejście wymaga pewnych kompetencji i wysiłku.

Analiza przedstawiona w wystąpieniu oparta jest na materiale empirycznym zebranym na forum projektu Radio 357 na platformie Patronite. Materiał obejmuje 368 postów opublikowanych przez założycieli projektu. Posty zawierają 22579 komentarze patronów (stan na 07.03.2022). Pierwszy post opublikowany został w dn. 8.10.2020 r. Materiał ten zanalizowano w programie Atlas.ti.

Bibliografia

Ahrne, G., Aspers, P., & Brunsson, N. (2015). The Organization of Markets. Organization Studies, 36(1), 7–27. https://doi.org/10.1177/0170840614544557

Bonifacio, R., Hair, L., & Wohn, D. Y. (2021). Beyond fans: The relational labor and communication practices of creators on Patreon. New Media & Society, https://doi.org/10.1177/14614448211027961

Brzozowska, B., & Galuszka, P. (2021). Crowdfunding and Independence in Film and Music. Routledge.

Mauss, M. (1966). The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies. Translated by I. Cunninson. London: Cohen& West.

Oswajanie płynności. Znaczenie materialności dla procesów wartościowania dzieła sztuki na przykładzie polskich aukcji NFT

FELIKS TUSZKO

Rok 2021 był w sztuce rokiem dyskusji o NFT (ang. non-fungible token). W Polsce tokenizacja funkcjonowała raczej w kategorii ciekawostki – dodatkowo podsycanej wydarzeniami takimi jak sprzedaż uczuć czy fragmentów zeskanowanego w 3D ciała. Przełom listopada i grudnia 2021 roku przyniósł istotną zmianę – na aukcjach polskich domów aukcyjnych sprzedano trzy NFT polskich artystów. Na pierwszej z nich organizowanej przez Artinfo.pl aukcji sprzedano NFT Tomasza Górnickiego – sprzedano skan 3D materialnej rzeźby pt. “Fortune”. Materialne źródło przekazano po aukcji do kolekcji Muzeum Śląskiego. Na aukcji Polskiego Domu Akcyjnego sprzedano pracę Zbigniewa Libery pt. “Lego. Obóz koncentracyjny – wykrojnik opakowania przedstawiający nadzorców”. W tym przypadku sprzedano NFT w hybrydowej formie – materialną edycję nr 5/10 wraz z jej cyfrowym odpowiednikiem. Na aukcji DESY zlicytowano pracę Pawła Kowalewskiego pt. “Dlaczego jest raczej coś niż nic”. Materialne źródło dzieła uległo zniszczeniu w latach 90 – zatem sprzedany został jego zachowany wizerunek. Każda z tych aukcji zakończyła się powodzeniem – wyraźnie drożej niż zakładane estymacje – sprzedano je odpowiednio, za 312 tys. zł, 174 tys. i 552 tys. zł.

Niniejszy referat analizuje powyższe sprzedaże, by odpowiedzieć na pytanie, jaki jest związek między materialnością dzieła sztuki, rozumianą jako fizyczny obiekt wraz z jego cyrkulacją w świecie, a procesami wartościowania, w których wytwarzana jest jego wartość. Aukcje NFT Górnickiego, Libery i Kowalewskiego to pierwszy moment, w którym tak widoczna staje się relacja polskiego i globalnego rynku sztuki, zwracający uwagę na to jak lokalnie oswajane i adaptowane są formy wartościowania dzieł sztuki. Pojawienie się NFT na polskim rynku aukcyjnym należy rozumieć jako krytyczny moment, który przenika niepewność tego czy zostaną one rozpoznane i dowartościowane jako dzieła sztuki. Domy aukcyjne próbowały zmniejszyć ową niepewność ustanawiając, każdy na inny sposób, relację ze źródłową materialnością dzieła. Zarówno na poziomie praktyki jak i narracji starano się odseparować materialność od wirtualności, ale tak by pozostawała między nimi łączność i tym samym – by powiedzieć językiem Luca Boltanskiego – wytworzyć pożądany alias dzieła.

Analiza związku materialności dzieł z procesami wartościowania dotyka fundamentalnej kwestii – tego, jakie są źródła wartości dzieł sztuki, jak współcześnie są one utowarowiane oraz jaki jest charakter tego utowarowienia. Na podstawie analizy twierdzimy, że relacja między materialnością a wartością dzieł sztuki znajduje się w procesie przyspieszonej transformacji upodabniającej dzieła do aktywów – gdzie materialność zostaje podporządkowywana jego rynkowej płynności i powiązanej z nią kwantyfikowalności.

Kim jesteś krypto-fanie? Socjologiczny portret użytkownika kryptowalut w Polsce

(WYŁOŻONY)

WOJCIECH MINCEWICZ

Referat stanowi efekt prac badawczych podjętych w związku z realizacją projektu Narodowego Centrum Nauki, Postawy polityczne użytkowników kryptowalut w Polsce. Celem wystąpienia jest dokonanie charakterystyki użytkownika kryptowalut

z perspektywy socjologicznej. Badania ilościowe pozwalają stworzyć profil socjo-demograficzny oraz socjo-ekonomiczny reprezentanta tejże specyficznej zbiorowości, którą w Polsce szacuje się na około 2,5 miliona osób. W dalszej kolejności istotnymi pytaniami stawianymi na potrzeby referatu jest to o motywacje osób lokujących swoje środki w kryptoaktywach oraz długofalowy cel. Wystąpienie zakończy autorska próba dokonania podziału użytkowników i wyodrębnienia podgrup wewnątrz użytkowników, które w dalszej perspektywy umożliwią prowadzenie jakościowej eksploracji empirycznej. Istotnym uzupełnieniem referatu będzie prezentacja metodologii badań własnych, która ma pozwolić formułować wnioski o charakterze uogólniającym dla całej zbiorowości.

Liderzy i liderki ICT z Europy Środkowo-Wschodniej a demokracja i reżimy autorytarne

(WYŁOŻONY)

ANNA KUCZYŃSKA, WOJCIECH PRZYBYLSKI

Referat będzie podsumowaniem realizowanego przez Visegrad Insight – think tank Fundacji Res Publica w pierwszej połowie 2022 r. badania analizującego rolę wartości, nastrojów oraz postaw liderów i liderek sektora cyfrowego w regionie wyszehradzkim na współpracę biznesową z podmiotami kontrolowanymi przez autorytarne reżimy.

Europa Środkowo-Wschodnia ze swoim potencjałem w gospodarce cyfrowej jest w coraz większym stopniu przedmiotem rywalizacji między głównymi globalnymi dostawcami technologii. USA, Chiny, Rosja, a także państwa członkowskie UE oraz gospodarki Azji Południowej i Wschodniej aktywnie konkurują nie tylko o konsumentów, ale także o inwestycje państwowe i współpracę strategiczną oraz o duże i średnie firmy prywatne. Zważywszy na rosnącą liczbę wycieków danych, państwowe i korporacyjne szpiegostwo technologiczne oraz cyfrową zależność gospodarczą, współczesny dyskurs analityczny, akademicki i medialny musi uwzględniać fakt, że innowacje, handel, bezpieczeństwo cybernetyczne i geopolityka w erze cyfrowej są ze sobą nieodłącznie powiązane.

Badanie próbowało odpowiedzieć na pytania: (1) W jakim stopniu współpraca z podmiotami kontrolowanymi przez reżimy autorytarne wpływa na deprawację norm i zasad demokratycznych wśród przedstawicieli i przedstawicielek firm technologicznych w regionie? (2) Jakie elementy, oprócz kosztów finansowych, decydują o wyniku inwestycji w rozwiązania cyfrowe, wyborze partnerów strategicznych i rynków eksportowych? (3) Jakie działania biznesowe, dyplomatyczne i państwowe mogłyby przyczynić się do ułatwienia bardziej konkurencyjnych i korzystnych relacji między firmami z Europy Środkowo-Wschodniej a firmami z USA i UE?

Szanse i bariery wykorzystania technologii informacyjnych w wspólnotach i praktykach życia codziennego seniorów

(WYŁOŻONY)

KRYSTYNA LEŚNIAK-MOCZUK

Epoka cyfryzacji jest trzecią w dziejach ludzkości mediamorfozą – radykalną transformacją między językami werbalnymi i niewerbalnymi. Jest największym przełomem medialnym od czasów wynalezienia pisma. Społeczeństwo informacyjne cechuje się przejściem od systemu opartego na wytwarzaniu dóbr materialnych do systemu skoncentrowanego wokół informacji. Bazuje na rozwoju elektronicznych nośników informacji, przyspiesza komunikowanie, uniformizuje wzory kultury, wywołuje efekt demonstracji stylu życia i zmienia charakter układów społecznych, wpływa na identyfikację społeczną polegającą na kreowaniu tożsamości, multiplikacji i dowolności jej

zmiany. Sieć zastępuje terytorium jako platformę nawiązywania i utrwalania zmodyfikowanych więzi społecznych.

W społeczeństwie zdominowanym przez konsumeryzm i postawy natychmiastowej gratyfikacji, następuje rozpad trwałych więzi społecznych, a ich tymczasowość, niepewność i ulotność zatraca ideę wspólnoty. Procesy te dokonują się poprzez zwiększanie zasięgu przestrzennego i rozproszenie, intensyfikację liczebności i częstotliwości prowadzące do spłycania, depersonalizacji i dehumanizacji komunikacji międzyludzkiej. Na ubożenie współzależności społecznych ma wpływ pośrednictwo mediów ulegających zmianom technologicznym. Ewolucja współzależności międzyludzkich odchodzi od społeczeństwa więzi społecznych, dających poczucie bezpieczeństwa spowodowanego nadzorem i kontrolą, do społeczeństwa kontaktu, dającego wolność i swobodę, generowaną przez urbanizację, industrializację, informatyzację, globalizację, migracje, turystykę, upowszechnianie telewizji, video, internetu i rzeczywistości wirtualnej, z zamian za zmniejszanie poczucia bezpieczeństwa.

Przełom XX i XXI w. jako okres wysokiej dynamiki przemian cywilizacyjnych stwarza nowe pola badawcze dla nauk społecznych i humanistycznych, w obszarze wpływu postępu technologicznego na życie społeczne i psychikę jednostek. Uczestnictwo w cyberprzestrzeni jest zdywersyfikowane według kryterium cech społecznych dotyczących szczególnie wieku, wykształcenia, charakteru prazy zawodowej i miejsca zamieszkania. Pomimo, że za przeciętnego użytkownika Internetu uznaje się osobę młodą, to starsze pokolenie także dobrze radzi sobie w korzystaniu z udogodnień w narzędziach komunikacji społecznej. Ale ponieważ należy do mniejszości, niezbędne są badania analizujące determinanty awersji i chęci poznawania tajników zastosowań elektronicznych urządzeń oraz ukazujące zakres i konsekwencje przenikania sfery realnej i wirtualnej w doświadczeniu seniorów, jako rosnącej liczbowo kategorii wiekowej. Brak jest badań porównawczych ilustrujących efekty polityki senioralnej w aspekcie integracji seniorów w Polsce.

Celem referatu zbadanie funkcjonowania komunikacji społecznej z uwzględnieniem postępu w unowocześnianiu nośników informacji i środków przekazu w kontekście skutków oddziaływania elektronicznych technologii informacyjnych na współzależności społeczne. Zaprezentowanie zostaną wyniki autorskich badań dotyczących uczestnictwa seniorów z Podkarpacia w przestrzeni wirtualnej w aspekcie nawiązywania, podtrzymywania i poszerzania zakresu więzi społecznych oraz wykorzystywania Internetu w praktykach życia codziennego seniorów.

Metodologia badawcza opiera się na analizie krytycznej zastanych materiałów i danych statystycznych oraz na analizie przeprowadzonych autorskich badań empirycznych osób w wieku senioralnym. Badania są realizowane wśród seniorów słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku w województwie podkarpackim. Dobór respondentów do badań odbywa się według techniki śnieżnej kuli. Zastosowano jakościowe metody badawcze, w których wykorzystano technikę jawnej obserwacji uczestniczącej w badanej populacji, przeprowadzono wywiady narracyjne i wywiady swobodne z listą pytań.

Teoria elit i badania elit w zmieniającym się otoczeniu

Numer: G49
Organizacja: Witold Betkiewicz (ISP PAN), Jerzy Bartkowski (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.074, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Badanie elit jest i było prowadzone na wielu płaszczyznach i w wielu sferach, dlatego też grupa tematyczna do udziału w której zapraszamy, ma charakter wielonurtowy. Zgodnie z naszym założeniem ma ona stać się okazją do udzielania odpowiedzi nie tylko na nowe, lecz także na klasyczne dla badania elit pytania: jaka jest charakterystyka członków

elity? Pod jakimi względami obecna elita różni się od elity z niedawnej nawet przeszłości? Jakie są mechanizmy rekrutacji i wymiany elity, wypadania z jej grona? W obecnej sytuacji przyspieszonych przekształceń i zjawisk, takich jak kryzys demokracji i rosnące znaczenie silnych liderów, na klasyczne pytania można spodziewać się nowych odpowiedzi.

Nie tylko kompozycja elity może się zmieniać, modyfikacjom mogą ulegać także poszczególne funkcje pełnione przez elitę w społeczeństwie. Szczególnie znaczący wpływ na obecne elity i ich badanie mają przekształcenia ładu międzynarodowego i konieczność odnajdywania się w zmieniającym się otoczeniu. Sprawia to, że przed elitami stają nowe zadania. Jednym z najświeższych przykładów był/ jest kryzys COVID – 19. Pandemia koronawirusa spowodowała, że przed wieloma odłamami elity stanęły nowe zadania i konieczność podejmowania decyzji w warunkach niepewności.

Chcielibyśmy zastanowić się nad przeszłością, teraźniejszością oraz nad przyszłością samej elity krajowej i międzynarodowej oraz nad obecnym i przyszłym stanem badań elit. Szczególne znaczenie w tym kontekście mają perspektywy rozwoju teorii elit oraz przyszłe kierunki badań empirycznych, w tym wykorzystywane dane oraz instrumentarium badawcze. Ten ostatni obszar wydaje się tym, w którym należy oczekiwać szybkiego rozwoju związanego z możliwością wykorzystywania dużych zbiorów danych i wyrafinowanych narzędzi analitycznych.

Grupa jest adresowana zarówno do autorów, którzy w swych wystąpieniach będą poruszać kwestie teoretyczne jak i do badaczy empirycznych, podejmujących zarówno klasyczną problematykę składu, rekrutacji oraz władzy elity czy też tematy wykraczające poza tę listę. Grupa została pomyślana jako miejsce spotkania teoretyków i empiryków zajmujących się szerokim spektrum odłamów elity począwszy od szczebla międzynarodowego, przez krajowy/ centralny i regionalny a na lokalnym skończywszy. Zaproszenie jest adresowane nie tylko do klasycznych badaczy elity, lecz także do autorów wystąpień poruszających mniej typowe kwestie, w tym do badaczy którym udało się dotrzeć do zamkniętych środowisk np. elity gospodarki, kultury, mediów, jak również do tych którzy szczególną uwagę poświęcili działaniu elity, udziale w procesach decyzyjnych i korelatach z tym związanych.

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Lokalne elity – pomiędzy demokracją a elityzmem

TOMASZ HERUDZIŃSKI

Referat w warstwie teoretycznej wychodzi od klasycznej (Pareto, Moska, Weber) dychotomii, gdzie dla teorii elit kluczową jest analiza demokracji jako systemu rządzenia, a z drugiej badania nad dystrybucją i stosunkami władzy w kontekście pluralizmu. Wskazując na Schumpeter'owskie rozumienie demokracji jako procedury rządzenia umożliwiającej decydowanie tym, którzy wskazani zostali przez wyborców. Następnie w odniesieniu do współczesnej teorii elit referat przybliża koncepcje demokratycznego elityzmu odnosząc się do debaty dotyczącej elit w systemach demokratycznych. Kontekstem dla przedstawienia paradygmatu demokratycznego elityzmu są zmiany społeczno-polityczne określane jako „nowa polityka", których wyrazem są procesy globalizacyjne i związane z nimi zmiany systemów partyjnych. W głównej części referat odnosi się do rozróżnienia pomiędzy pojęciami „government" i „governance" wskazując na władze samorządowe jako przestrzeń władzy, gdzie lokalna administracja publiczna obejmuje nie tylko formalny układ instytucji państwowych, ale także nieformalne

struktury społeczne a nawet jednostki. Empirycznym uzupełnieniem referatu jest wykorzystanie się badań nad społeczna percepcja władzy w Polsce. W zakończeniu akcentuje się nadzieje na wzrost efektywności procedur demokratycznych wynikający z przezwyciężenia wskazywanych dychotomii.

Regionalne elity samorządowe w latach 1998-2022; powstanie i stabilizacja

TATIANA MAJCHERKIEWICZ

Referat ten poświęcony zostanie funkcjonowaniu regionalnych elit samorządowych od momentu narodzin samorządu województw do chwili obecnej. We wskazanym okresie około 450 osób, będących zawodowymi politykami, zasiadało w zarządach województw. W prezentacji poruszone zostaną dwie klasyczne kwestie uznane za kluczowe w badaniach nad elitami; jak wygląda proces rekrutacji oraz czy ma miejsce trwanie czy wymiana elity.

Opisując pierwsze zagadnie – rekrutację postawiono następujące pytania szczegółowe:

– Jakie funkcje polityczne pełnione były przed objęciem stanowisk w zarządach województw (lub może stanowisko w zarządzie było pierwszym stanowiskiem politycznym)?

– Czy rekrutacja na stanowisko marszałka przebiegała inaczej niż/czy też podobnie jak ta dotycząca stanowisk wicemarszałków i członków zarządów?

– Czy przebieg rekrutacji zmieniał się w czasie (czy politycy ostatnich kadencji mają większe doświadczenie polityczne niż ich poprzednicy)?

– Czy przynależność partyjna ma wpływ na przebieg procesu rekrutacyjnego (czy pomiędzy partiami występują różnice dotyczące rodzaju i tego jak rozbudowane jest wcześniejsze doświadczenie polityczne)?

Przedstawiając zjawisko ciągłości lub może wymiany elity samorządowej zwrócona zostanie uwaga na uwarunkowania polityczne; na ile wybory regionalne przyczyniały się do wymiany elit samorządowych i jaki wpływ na zachowanie stanowisk politycznych w zarządach województw ma odtwarzanie dotychczasowych koalicji.

Autorytaryzacja w służbie suwerena

AGNIESZKA KWIATKOWSKA, WSPÓŁAUTORZY/KI: AMANDA DZIUBIŃSKA, VIKTORIIA MULIAVKA, HUBERT PLISIECKI

W polskim dyskursie parlamentarnym od lat ścierają się dwie wizje demokracji: liberalna, kładąca nacisk na praworządność, trójpodział władz, pluralizm polityczny i prawa jednostki, oraz większościowa, akcentująca znaczenie większościowego zwycięstwa w wyborach dla legitymizacji władzy oraz znaczne uprawnienia egzekutywy jako wyraziciela demokratycznej woli narodu. W celu analizy przemian znaczenia demokracji w dyskursie parlamentarnym w Polsce, w ramach projektu PARLIN (Instytucjonalizacja partii politycznych w parlamentach Europy Środkowej – data mining debat parlamentarnych, NCN), przeprowadziliśmy systematyczne badanie przemówień posłów Prawa i Sprawiedliwości w latach 2001-2020 na tle porównawczym głównych polskich partii politycznych. Partia, będąc w opozycji, szczególnie podkreślała rolę praw i wolności jednostki i obywatela, a także znaczenie opozycji i pluralizmu politycznego. Jednak od przejęcia władzy w 2015 r. liberalny model demokracji był stosowany przez PiS rzadziej niż przez inne partie i w coraz bardziej krytyczny sposób, a te same pojęcia były używane w dyskursie do uzasadniania niedemokratycznych decyzji i reform. W referacie przedstawiam w jaki sposób partia posługuje się wizją demokracji rozumianej jako realizacja „woli suwerena", co wyraża się w ramowaniu zwycięstwa wyborczego jako uzasadnienia pełnej

swobody działania rządu, także w sposób wykraczający poza kompetencje tej instytucji i naruszający demokratyczne procedury oraz prawa i wolności obywatelskie. Pokazuję również stopniowe zawężanie rozumienia "suwerena", od narodu do wyborców zwycięskiej partii, których (domniemane) preferencje utożsamiane są z „wolą ludu".

Gminna władza wykonawcza – wymiana i zastój w perspektywie wyborów bezpośrednich.

SŁAWOMIR BARTNICKI

Celem referatu jest określenie warunków reprodukcji elity na szczeblu gminnej egzekutywy w Polsce w okresie wyborów bezpośrednich tego organu. Ekstensywna literatura w zakresie wyjaśnień dynamiki odtwarzania władzy na podstawowym szczeblu samorządu terytorialnego wskazuje na cztery kierunki poszukiwań: 1)renta z posiadania władzy (efekt inkumbenta); 2)wpływ cech osobniczych i politycznych kandydatów oraz cech gmin będących w orbicie oddziaływania rządzących jak i cech przypisanych; 3) tworzenie cyklu wydatkowego i dochodowego i 4)działania pozaprawne i na granicy prawa wdrażane przez rządzących w celu utrzymania władzy. Zaprezentowane zostaną wybrane główne i poboczne wnioski z tych grup czynników odkryte w ramach badań podstawowych NCN (2014/13/D/HS5/02010) i badań stosowanych NCBiR (Tango ścieżka A: TANGO-IV-A/0048/2019). Charakterystyka obejmie tak zagadnienia w ramach tej problematyki powszechniejsze, jak przewaga inkumbenta w różnych uwarunkowaniach; problemy poruszane rzadko, jak czynniki decydujące o re-kandydowaniu rządzących i pretendentów oraz problemy specyficzne dla rodzimych uwarunkowań wyborczych, jak głosowanie przyjacielsko-sąsiedzkie w perspektywie kandydatów niezamieszkałych w gminach, w których kandydują.

Pomiędzy politykiem a niepolitykiem. Obraz samorządowca od 1990 roku w Polsce.

(WYŁOŻONY)

SŁAWOMIR STALMACH

Tematem referatu będzie syntetyczny obraz grupy społecznej, jaką tworzą od 1990 roku samorządowcy w Polsce. Szczególnie w odróżnieniu od innych grup społecznych, głównie polityków. Referat będzie streszczeniem pracy doktorskiej, która powstaje pod kierunkiem profesorów: Stanisława Mocka i Krzysztofa Kasianiuka z Collegium Civitas w Warszawie.

W pracy analizie zostało poddane środowisko samorządowe w jego najszerszym rozumieniu, bowiem badanie obejmowało samorządowców działających w okresie 30 lat, oraz na terenie całego kraju i w każdym obszarze samorządowym.

Jako metodę badawczą zastosowano metodę teorii ugruntowanej. Zestaw osiowy stanowiły wszystkie numery pisma Wspólnota. Ponadto przebadano tygodniki opinii z 2018 roku, a więc z kampanii wyborczej do samorządów. Przeanalizowano ponadto 15 (tyle się udało znaleźć) książek autobiograficznych oraz wywiadów-rzek z samorządowcami. Przeprowadzono wywiady z samorządowcami za pomocą ankiet oraz w bezpośredniej rozmowie. W całej pracy zacytowano ponad 100 samorządowców.

Hipotezy badawcze.

1. Utożsamianie się z terytorium samorządowym jest warunkiem sine qua non bycia samorządowcem.

2. Stosunek do polityki jest czynnikiem prymarnym, który decyduje o postrzeganiu roli samorządowców w życiu publicznym.

Postawienie tezy związanej z terytorium (ad 1.) wynikało z niebudzącego wątpliwości

— z powodu jego powszechności — ustalenia, że samorządowiec jest i chce być związany ze swoim obszarem administracji samorządowej.

Hipoteza dotycząca stosunku do polityki (ad 2.) wynikała z konstatacji faktu, że obejmowanie głównych pozycji w samorządach wiąże się z weryfikacją wyborczą, a więc polityczną. Także piastowanie urzędów wymaga uprawiania polityki, np. podczas planowania i realizowania budżetów samorządowych. Ponadto nawet pobieżny przegląd wszelkiego rodzaju publikacji medialnych wskazywał, że samorządowcy są bez przerwy konfrontowani z politykami, a sami samorządowcy również stale odnoszą się do polityki i to nawet wtedy, gdy ją kontestują.

Inne hipotezy.

3. Decyzja dotycząca zostania samorządowcem wynika z aktywności prospołecznej.

4. Samorządowcy czują się bardziej fachowcami od zarządzania niż politykami.

5. Samorządowcy chcą się odróżniać i być inaczej oceniani niż politycy partyjni.

6. Samorządowcy tylko wyjątkowo angażują się w politykę ogólnokrajową.

7. Postrzeganie roli samorządowca nie zmieniło się na przestrzeni lat.

Najważniejszymi elementami, które tworzą obraz samorządowca w Polsce, są: polityczność oraz terytorialność. Polityczność należy rozumieć jako kontinuum, w którym plasują się samorządowcy w relacji z polityką: od — jest politykiem, do — nie jest politykiem. Natomiast terytorialność jest wyznacznikiem koniecznym, aby uznać kogoś za samorządowca, w odróżnieniu od niesamorządowca.

Z przeprowadzonych badań wynika, że „Klasycznym samorządowcem" jest osoba, która jest równocześnie:

- zaangażowana w sprawy związane ze swoim obszarem samorządowym (odnośnie do tezy numer 1.),
- uprawia politykę tylko w kontekście swojego terytorium (odnośnie do tez 1. oraz 6.),
- wyraźnie odróżnia się od polityków, którzy realizują jedynie cele formacji partyjnych (teza 2.),
- wypełnia rolę zarazem polityka i menedżera, który musi dbać o dobrobyt wspólnoty samorządowej (tezy 4. i 5. oraz 6.),
- jest skupiony jedynie na karierze samorządowej (teza 7.).

Samorządowcy jako grupa społeczna odgrywają niewielką rolę w polityce krajowej (ad 6.) oraz że dla nich kariera zawodowa ogranicza się z reguły do samorządów, bez możliwości dalszego rozwoju np. w strukturach administracji państwowej (ad 7.).

Jednym z najważniejszych wniosków, jakie wynikają przeprowadzonych badań, jest konstatacja, że istnieje wyobrażona granica, która wyznacza przynależność do grupy samorządowców. Ona definiuje działacza samorządowego, pozwala ludziom utożsamiać się z pełnioną rolą, służy także do odróżniania się samorządowców od niesamorządowców.

Co poszło nam nie tak? Medialne elity symboliczne o polskim dyskursie publicznym

(WYŁOŻONY)

MAGDALENA NOWICKA-FRANCZAK

W polskich badaniach dyskursu i sfery publicznej dość dobrze zadomowiła się kategoria elit symbolicznych, czerpana z prac Teuna van Dijka (1993). Odnosi się ona do osób, które z racji zawodu lub funkcji (m.in. publicyści, dziennikarze, politycy,

artyści, duchowni, eksperci oraz występujący w mediach naukowcy i intelektualiści) ustalają społeczny porządek znaczeń, wartości moralnych i estetycznych oraz kształtują publiczną recepcję wiedzy naukowej. W świetle polskich badań dyskurs tej grupy wciąż organizuje debatę publiczną, a jego autorzy rekrutują się głównie z warstwy inteligencji o wysokim kapitale kulturowym. Jednocześnie wśród elit symbolicznych pojawia się wiele głosów krytyki dyskursu publicznego, który redukuje lub fałszuje złożoność świata społecznego, a jest współtworzony przez elity. W celu poszukiwania przyczyn niesatysfakcjonującej kondycji debaty publicznej warto zwrócić się bezpośrednio do grupy, która obsługuje komunikację symboliczną w sferze publicznej, interpretuje rzeczywistość społeczno-polityczną i wyjaśnia innym, jak należy rozumieć oraz oceniać to, co się dzieje w kraju i na świecie.

Analizowany materiał empiryczny pochodzi z 21 wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w okresie od czerwca do października 2021 r. z dziennikarzami, publicystami i publicznymi intelektualistami, którzy są związani z ogólnopolskimi mediami opiniotwórczymi. Na podstawie zebranych danych z wywiadów diagnozowana jest samowiedza tej grupy na temat: strukturalnych i komunikacyjnych problemów debaty publicznej, wpływu dyskursu elit na jej kształt i na praktyki życia społeczno-politycznego, własnej pozycji w polu dyskursu publicznego i w społeczeństwie oraz tożsamości, roli i znaczenia elit symbolicznych.

Celem badań nie jest wyłącznie zgromadzenie i opracowanie opinii badanych na wyżej wymienione kwestie. Wypowiedzi respondentów są traktowane jako fragmenty dyskursu i badane zgodnie z podejściem jakościowej analizy dyskursu. Badanie struktur dyskursu wytworzonego w sytuacji wywiadu służy wskazaniu komunikacyjnych uwarunkowań udziału ludzi mediów w dyskursie publicznym oraz problematyzacji ich roli produkowaniu, definiowaniu i wartościowaniu podziału polityczno-światopoglądowego w Polsce – podziału obejmującego też grupę medialnych komentatorów i często traktowanego jako podział nieprzekraczalny. Analiza ujawnia, że choć badani są zasadniczo sceptyczni w ocenie własnego wpływu na społeczeństwo i dostrzegają tendencję elit do reprodukowania zdroworozsądkowych obrazów świata i stereotypów, to sami tego nie unikają w swoich wypowiedziach i dość rzadko są gotowi do krytycznej autoanalizy własnego wkładu w debatę publiczną. Wyniki badań nasuwają też pytanie, na ile pojęcie elit symbolicznych jest wciąż adekwatną kategorią opisu społecznego i dyskursowego usytuowania ludzi związanych z mediami opiniotwórczymi.

Teoria elit Karla Mannheima – od „względnie oderwanego intelektualisty" do racjonalnego planisty i eksperta

(WYŁOŻONY)

JAN KOZUBOWSKI

Teoria elit jest jednym z najbardziej kontrowersyjnych elementów socjologii wiedzy Karla Mannheima. W latach dwudziestych XX wieku za intelektualną elitę uznał on tzw. „społecznie oderwaną inteligencję", której wyznaczył zadanie sformułowania kulturowej uniwersalności – „społecznej syntezy". Według Mannheima do grupy inteligencji należą osoby, które nie uczestniczą bezpośrednio w systemie produkcji. Dystansują się wobec swoich partykularnych interesów klasowych za sprawą nowoczesnego wykształcenia. Wykształcenie sprawia, że z jednej strony intelektualiści alienują się od społeczeństwa klasowych świadomości, zaś z drugiej – powoduje, że intelektualiści posiadają pewną uniwersalną płaszczyznę porozumienia, która zbliża ich do siebie. Koncepcja Mannheima zakłada więc, że konflikty społeczne mogą być rozwiązywane w sferze inteligenckiej (grupowej) świadomości – w ramach dyskusji między różnymi punktami widzenia.

Węgierski socjolog uważał, że inteligencka kultura opiera się na założeniach nowoczesnego racjonalizmu oraz swobodnej deliberacji. Nie zauważył więc niebezpieczeństwa związanego z rosnącą

w siłę w latach trzydziestych frakcją antydemokratycznych intelektualistów. Wielu badaczy uznało, że zaprezentowana przez Mannheima koncepcja to bardzo optymistyczna wizja elit kulturalnych, która została negatywnie zweryfikowana już kilka lat po napisaniu przez Mannheima „Ideologii i utopii". Ostateczny upadek nadziei związanych z opisywaną przez niego elitą wiązał się bowiem z dojściem do władzy ruchów totalitarnych – nazistów, faszystów oraz komunistów.

W referacie przedstawiona zostanie krytyka wczesnej teorii elit Mannheima oraz jej późniejsza modyfikacja zaprezentowana przez autora po drugiej wojnie światowej. Nie zrezygnował on bowiem z zadania sformułowania własnej socjologii elit. Głównym tematem w pracach powojennych, takich jak „Człowiek i społeczeństwo" czy „Diagnosis of Our Time", stał się problem społeczeństwa masowego, które skutecznie pozbawia elity jej istotnej roli. Nowa koncepcja zakładała, że elita miała być połączeniem starej arystokracji z nową warstwą inteligencką wyłonioną na zasadach merytokracji, to miało zapewnić z jednej strony ewolucyjność zmian społecznych, a z drugiej – uchronić społeczeństwo przed tzw. „negatywną demokratyzacją", z którą – według autora – mieliśmy do czynienia np. w rewolucyjnej Rosji. Mannheim zrezygnował z takich górnolotnych pojęć jak „synteza kulturowa" – elita miała zajmować się ekonomicznym i społecznym planowaniem, które zapewniłoby spokojny i równomierny rozwój demokratycznego społeczeństwa.

Referat będzie omówieniem teorii elit, które można znaleźć w pismach Mannheima, z szczególnym uwzględnieniem podziału na ich wersję przedwojenną i powojenną. Jednym z głównych celów referatu będzie również próba odpowiedzi na pytanie, czy współcześnie teoria Mannheima jest jeszcze aktualna i czy może stanowić poważne źródło nawiązań dla współczesnych badaczy. Wydaje się bowiem, że teoria elit Mannheima powinna być szczególnie ciekawa dla polskich badaczy i badaczek – opiera się ona bowiem na podstawowym dla społeczeństw Europy Środkowo-W[illegible] koncepcie inteligencji. Ten elem[illegible] się szczególnie ważny, biorąc pod[illegible] że teoria inteligencji Mannheima jest w Polsce nadal słabo rozpoznana.

The climate crisis and the social sciences – education for sustainable development and climate activism within the academy

Numer: G56
Organizacja: Katarzyna Iwińska (CC), Katarzyna Jasikowska (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: , Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Education for Sustainable Development (ESD) is about teaching how to think and act to ensure the well-being of people and the planet. In sociology, ESD has so far been undervalued and treated as a topic related more to the natural, agricultural or scientific sciences. A new trend in inter-/multi- and trans-disciplinary programmes is now evident and includes action oriented sociology to mitigate climate changes. Within the thematic group we want to discuss the various forms of activities (research, education, advocacy) of sociologists, their effectiveness, mission and goals. In particular, we are interested in the following questions:

How do sociologists respond to the climate-environment crisis within and outside the academy?

- How can sociology help us understand human activities in the Anthropocene in our daily work and lives?
- Do we have the right teaching tools to deal with this task within the academy?
- Where are the possibilities for interdisciplinary cooperation between representatives of the social sciences and

representatives of other sciences, e.g. earth sciences? What opportunities and challenges does this cooperation present?

- How can the social sciences prepare us, if at all, for a future in which ecological catastrophe is one of the realistic possible scenarios?
- How can we confront the emotions that knowledge of the current climate-environmental crisis generates in both academics and students? How do we address these emotions in the didactic process?
- What issues, topics, tasks, activities should be central to academic climate-environmental activism from the perspective of those directly involved in academia?
- How do existing concepts, theories, schools in the social sciences problematize the issues that address the above questions?

The point, then, is to draw attention to the proposal that the social sciences should be an integral part of the discussion of the climate-environmental crisis, seeking new ways of thinking about it, problematising it and, what is more, also taking action in the broadly defined field of applied humanities directed at one of the most urgent and complex problems of today and, above all, of the future.

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Czy należy się obawiać lęku klimatycznego?

MARZENA CYPRYAŃSKA-NEZLEK, ADRIAN WÓJCIK

Pośród wielu zagrożeń związanych ze zmianą klimatu wskazuje się również zagrożenia dla zdrowia psychicznego. W dyskursie medialnym mówi się o lęku klimatycznym wywołanym ciągła świadomością nadchodzącej katastrofy. Porównuje się go wręcz do zaburzeń o charakterze traumatycznym. Jednocześnie badania psychologów społecznych wskazują, że lęk klimatyczny nie musi prowadzić do negatywnych konsekwencji. Jego związki z uogólnionym poczuciem zagrożenia, czy też dobrostanu psychicznego są słabe albo wręcz nie występują. Co więcej wskazuje się, że poczucie lęku klimatycznego może prowadzić wręcz do zachowań adaptacyjnych, a więc np. podejmowania aktywizmu klimatycznego czy zachowań prośrodowiskowych. W serii badań własnych prowadzonych na próbie polskiej pokazujemy, że lęk przed zmianą klimatu jest związany pozytywnie z chęcią do podjęcia działań na poziomie indywidualnym mających ograniczyć zmianę klimatu, a więc np. powstrzymywanie się od używania samochodu, czy też przechodzenia na dietę wegetariańską. Lęk przed zmianą klimatu był związany także pozytywnie z poparciem dla polityk prośrodowiskowych i ograniczających emisję gazów cieplarnianych. Lęk klimatyczny okazał się być przy tym najsilniejszym predyktorem gotowości do podejmowania zachowań indywidualnych w porównaniu do takich konstruktów jak uogólnione postawy ekologiczne, czy poczucie moralnego obowiązku ochrony klimatu. Pokazuje to, że lęk klimatyczny może prowadzić do podejmowania działań, które ludzie uważają za skutecznie osłabiające jego źródło, a jego rola nie zawsze musi być jednoznacznie negatywna.

Zagrożenia środowiskowe i polityka klimatyczna a opinia publiczna w krajach Unii Europejskiej

MICHAŁ LITWIŃSKI

Zmiana klimatu stanowi problem o rozległych implikacjach – dla ludzkości jest to wyzwanie wręcz bezprecedensowe pod względem skali i złożoności. Przeciwdziałanie globalnym ryzykom klimatycznym wymaga współpracy ponad granicami państw narodowych.

Ponadnarodowa kooperacja jest jednak utrudniana przez międzykrajowe różnice w postrzeganiu zmian klimatycznych oraz rozbieżność poglądów na politykę klimatyczną. Wewnątrzeuropejskie międzykrajowe zróżnicowanie w tym obszarze pozostaje przedmiotem intensywnego zainteresowania badaczy w naukach społecznych (np. McCright et al. 2016; Poortinga et al. 2019). Istniejące analizy wykazują znaczącą odmienność dominujących postaw oraz ich determinant pomiędzy różnymi regionami Europy, np. Europą Północną i Południową, a także nowymi i starymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Różnice te mają kluczowe znaczenie dla wypracowywanych kompromisów w zakresie europejskiej polityki klimatycznej oraz możliwości jej implementacji. Przedmiotem naszej analizy będzie próba odpowiedzi na pytanie, na ile kraje Europy Środkowo-Wschodniej odróżniają się od wzorów postaw typowych dla innych regionów Europy. Skoncentrujemy się na porównawczej analizie miejsca kwestii środowiskowych w kontekście innych zagrożeń uważanych za istotne przez mieszkańców krajów członkowskich Unii Europejskiej dla nich osobiście, dla ich kraju i dla całego ugrupowania. Wśród zagrożeń tych, obok spraw środowiskowych i zmian klimatu, wymienia się m.in. przestępczość, problemy ekonomiczne, terroryzm, bezpieczeństwo energetyczne, zabezpieczenie potrzeb socjalnych i opieki zdrowotnej. Nasza analiza postrzegania zagrożeń klimatycznych zostanie oparta o sondażde Eurobarometru (2005-2020), prowadzone we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej. Analiza przeprowadzana będzie z wykorzystaniem wielomianowego modelu logitowego, który pozwoli uzyskać odpowiedź na pytanie, czy kwestie środowiskowe są uważane za kluczowe w kontekście innych zagrożeń. Estymacja da również możliwość wskazania różnic międzykrajowych w zakresie polityki klimatycznej. Do modeli będących podstawą rozstrzygnięć badawczych włączone zostaną zmienne kontrolne służące pomiarowi zamożności kraju i podstawowych charakterystyk społeczno-ekonomicznych respondentów.

Udział socjologii w tworzeniu modelu energetycznego dla m. st. Warszawy w perspektywie 2050 r.

PAWEL RUSZKOWSKI

W Polsce poczynając od roku 1989 trwa cykl zmian transformacyjnych, które dokonują głębokich przeobrażeń w całym systemie społecznym. Zmiany te dotyczą również energetyki, a w szczególności sektora elektroenergetycznego. Dynamika zmian transformacyjnych systemu społecznego jest uwarunkowana przez działanie i konflikt dwóch sił o charakterze społeczno-politycznym: presji na zmianę i oporu wobec zmiany

Pogłębione analizy socjologiczne wskazują, że ważnym skutkiem transformacji ustrojowej i gospodarczej był podział na beneficjentów oraz przegranych liberalnej modernizacji systemu społecznego. Ten podział w dalszym ciągu wpływa na stosunek Polaków do zachodzących zmian, a szczególności na ich stosunek do transformacji energetycznej.

Dalszy przebieg transformacji energetycznej w Polsce związany jest z polityką energetyczno-klimatyczną Komisji Europejskiej, określanej jako „Zielony Ład". Ta koncepcja zapewnia znaczące środki finansowe na transformację energetyki w kierunku neutralności klimatycznej. Równocześnie jednak wyznacza określone trajektorie rozwojowe systemów elektroenergetycznych w poszczególnych krajach członkowskich.

Z inicjatywy władz samorządowych m. st. Warszawy prowadzone są analizy w zakresie roli i warunków funkcjonowania sektora energetycznego w Mieście oraz określenie możliwości jego przemodelowania w kierunku pozwalającym na osiągnięcie przez sektor energetyczny Miasta neutralności wobec klimatu w perspektywie roku 2050. Powyższe winno być zrealizowane z wykorzystaniem potencjału nowo kreowanego środowiska elektroprosumentów przy założeniu fundamentalnej gwarancji bezpieczeństwa energetycznego Miasta osiągniętej

w warunkach zrównoważonego rozwoju.

W listopadzie i grudniu 2021 r. zostały przeprowadzone badania świadomości ekologicznej warszawiaków, obejmujące 20 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI). Wstępna analiza zebranego materiału empirycznego wskazuje, że kwestie polityki energetyczno-klimatycznej budzą umiarkowane zainteresowanie badanych. Zagadnienia związane ze zmianami klimatycznymi czy z transformacją energetyki nie wywołują w świadomości badanych poczucia szczególnego zagrożenia, ani nie prowadzą do ostrych sporów czy dyskusji w grupach objętych badaniem.

Z pewnym uproszczeniem można powiedzieć, że do węgla, jako źródła energii badani odnoszą się z sympatią, jako do czynnika znanego i zrozumiałego (niemal każdy miał okazję trzymać w ręku bryłę węgla). Natomiast do OZE badani odnoszą się z pewną dozą nieufności, gdyż mają niewielką praktyczną wiedzę o tym jak działa ta technologia. Można uznać, że mamy do czynienia z oddziaływaniem archetypu „swój" – „obcy", gdzie ten swój to jednak węgiel, a ten obcy – to wciąż OZE.

Ten rezultat poznawczy jest niezwykle ważny z perspektywy realizacji projektu osiągnięcia neutralności klimatycznej Warszawy do roku 2050. Wskazuje on bowiem, że główny punkt oporu wobec projektowanych zmian nie będzie wiązał się technologią, czy finansami, lecz właśnie ze stanem społecznej świadomości.

Proponowany referat obejmie kilka wybranych kwestii, będących przedmiotem badania świadomości ekologicznej warszawiaków. W szczególności dotyczy następujących zagadnień:

1. Postrzeganie głównych obszarów polityki energetyczno-klimatycznej.

2. Węgiel jako źródło energii: mocne i słabe strony.

3. Odnawialne źródła energii: mocne i słabe strony.

4. Stosunek do górnictwa i społecznych skutków odejścia od węgla.

5. Perspektywy osiągnięcia neutralności klimatycznej Warszawy do roku 2050.

Case-based learning w edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Wyniki ewaluacji zajęć zrealizowanych w ramach projektu PASSION – Partnerstwo akademickie na rzecz zrównoważonego rozwoju.

KATARZYNA KRAKOWSKA

Kryzys klimatyczno-ekologiczny i problematyka zrównoważonego rozwoju od dziesięcioleci jest przedmiotem dociekań i publikacji naukowych przedstawicieli różnorodnych dyscyplin. Edukacja ekologiczna długo jednak – przynajmniej na gruncie polskim – kojarzona była z warsztatami przyrodniczymi realizowanymi w szkołach podstawowych i przedszkolach. Skutkiem tego również świadomość ekologiczna społeczeństw nie rozwijała się w wystarczającym zakresie po zakończeniu edukacji na poziomie szkolnym.

Rozwój koncepcji nauki przez całe życie (lifelong learning), społecznej odpowiedzialności nauki, a także świadomość konieczności działania na rzecz natychmiastowego powstrzymania przyczyn zbliżającej się katastrofy klimatycznej zainspirowały naukowczynie i naukowców z sześciu państw europejskich (Polski, Szwecji, Islandii, Wielkiej Brytanii, Grecji i Portugalii) do stworzenia Partnerstwa akademickiego na rzecz zrównoważonego rozwoju (PASSION), projektu finansowanego ze środków Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej. Do celów projektu należały, m. in.:

- wymiana wiedzy i międzynarodowych doświadczeń akademickich z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju i innowacji społecznych
- tworzenie nowych i rozwój istniejących metod oraz narzędzi dydaktycznych z uwzględnieniem wyników badań
- upowszechnianie wypracowanych

i przetestowanych narzędzi kształcenia w zakresie zrównoważonego rozwoju i innowacji społecznych.

W ramach prac międzynarodowego i multidyscyplinarnego zespołu, w którego skład weszli_ły specjaliści_tki w obszarze: socjologii, peddagogiki, nauk o ziemi, leśnictwa i zarządzania, wypracowane zostały scenariusze zajęć dostosowane do warunków nauki na odległość i wykorzystujące metodologię studiów przypadku.

Wybrane case'y dydaktyczne przetestowane zostały w semestrze wiosennym r.a. 2020/2021 z grupami studentów_ek z Polski, Szwecji, Grecji i Portugalii. Zajęciom towarzyszyły pre- i post-testy (narzędzie ilościowe), które służyły pomiarowi satysfakcji studentek i studentów z zajęć, ich oceny wpływu udziału w zajęciach na ich wiedzę i zainteresowanie tematem, a także oceny użyteczności i efektywności przyjętej metody nauczania oraz przygotowanych materiałów dydaktycznych. Dydaktyczki i dydaktycy prowadzący zajęcia poproszeni zostali o jakościową autoewaluację, w której oceniali użyteczność narzędzia i przyjętego sposobu jego wykorzystania, a także satysfakcji z tak przeprowadzonych zajęć.

Podczas swojej prezentacji opowiem o zrealizowanych testowo case'ach dydaktycznych i przedstawię wyniki wspomnianej ewaluacji ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy studentek i studentów socjologii. Postaram się zdiagnozować specyfikę ich potrzeb wynikającą z ich doświadczeń edukacyjnych, a także zainteresowań, które wyrażają się wyborem kierunku studiów. Wskażę te elementy wybranej metody i zastosowanego podejścia, które zyskały największe uznanie uczestniczek i uczestników zajęć oraz te, które pozostawiły pewien niedosyt. Odniosę się też do przebiegu i efektów zajęć dydaktycznych 'Sustainable development: Learning to solve complex environmental problems' zrealizowanych z wykorzystaniem kursu e-learningowego dla studentek i studentów Collegium Civitas na platformie Howspace, który powstał w oparciu o wspomniane materiały dydaktyczne i z wykorzystaniem wniosków z ewaluacji zajęć testowych.

Akademia i moda społecznie odpowiedzialna

(WYŁOŻONY)

KALINA KUKIEŁKO, ALEKSANDER CYWIŃSKI

Dana Thomas w książce „Modopolis. Dlaczego, to co nosimy, ma znaczenie", zauważa, że codziennie musimy znaleźć odpowiedzieć na pytanie o to, co na siebie dzisiaj włożymy. Sprawa tylko z pozoru wydaje się błaha, ponieważ, jak podkreśla autorka, strój jest pierwszym i najbardziej podstawowym narzędziem komunikacji, poprzez które pokazujemy naszą pozycję społeczną i ekonomiczną, zawód, ambicje, samoocenę (Thomas 2021: 11). Zarysowana w „Modopolis" perspektywa jest bardzo bliska spojrzeniu, które od ponad stu lat charakteryzuje socjologiczne podejście do mody, ubrań i ubierania się. Już na początku XX wieku Georg Simmel, zauważył, że moda jest istotnym narzędziem wyrażania swojej przynależności bądź odrębności w grupie (Simmel 1980: 182-183). Te dwie zidentyfikowane przez niemieckiego myśliciela potrzeby, najwyraźniej wyrażają się właśnie w sposobie ubierania, który w tym kontekście możemy traktować jako istotną formę komunikacji społecznie istotnych kwestii. To co na siebie zakładamy ma znaczenie także i w innym, o wiele głębszym sensie. Jako użytkownicy, konsumenci ubrań coraz częściej zwracamy uwagę na to, gdzie, przez kogo i w jakich warunkach zostały wyprodukowane, jak wygląda łańcuch ich dystrybucji, jaki jest wpływ produkcji i transportu mody na środowisko. Kontekst produkcji i dystrybucji ubrań daje bowiem podstawę do refleksji nad współczesną interpretacją praw człowieka, praw pracowniczych czy różnorodnymi zagadnieniami związanymi np. ekologią, zrównoważonym rozwojem, przyszłością naszej planety.

W swoim wystąpieniu chcielibyśmy przedstawić zajęcia o modzie społecznie odpowiedzialnej, które prowadziliśmy dla studentów socjologii i animacji kultury na

Uniwersytecie Szczecińskim. Pracowaliśmy z nimi przede wszystkim nad kwestiami etycznymi związanymi ze współczesnym rynkiem mody, przygotowaniem projektów na temat mody społecznie odpowiedzialnej i tego, co możemy zmienić w swoich codziennych modowych nawykach by dzięki nim dbać o środowisko. Chcemy przedstawić konstrukcję tych zajęć; założenia, które towarzyszyły nam w ich przygotowaniu; prace studentów i ich refleksje związane z podjętą tematyką. Chcemy się zastanowić czy tego typu zajęcia faktycznie mogą mieć wpływ na budowanie świadomości ekologicznej.

Prośrodowiskowe zachowania i interdyscyplinarna edukacja na rzecz klimatu

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA IWIŃSKA

Zachowania prośrodowiskowe (ProEnvironmental Behaviour, PEB) są uważane za ważny element działań na rzecz klimatu, ponieważ wiemy, że działalność człowieka jest istotną przyczyną problemów środowiskowych (Stern, 2000; Chen i in., 2017). We wcześniejszych badaniach stosowano modele wyjaśniające czynniki wpływające na poziom PEB w dziedzinie psychologii środowiskowej (Hines et al., 1987; Kollmuss and Agyeman, 2002; Bamberg and M oser, 2007; Heimlich and Ardoin, 2008), ale brakuje interdyscyplinarnych i międzydziedzinowych analiz (Blankenberg i Harm 2019), które stanowiłyby podstawę do działań związanych z edukacją i innowacjami społecznymi.

Celem tej prezentacji jest pokazanie wyników projektu PASSION (Partnership for Sustainable development and Social Innovations), który był realizowany w latach 2019-2022 i składał się z dwóch typów działań: badawczych i dydaktycznych.

Jednym z celów projektu było ustalenie, jak PEB różni się w krajach europejskich reprezentujących różne profile pod względem otoczenia środowiskowego, gospodarczego i społecznego oraz jakie mikro- i makroczynniki determinują PEB.

Badanie CAWI miało na celu wyjaśnienie PEB (operacjonalizowanego w kategoriach codziennych nawyków) za pomocą zestawu predyktorów na poziomie indywidualnym i krajowym. Na podstawie badania przeprowadzonego w Polsce, Grecji, Szwecji, Portugalii i Wielkiej Brytanii (N = 2500) analizujemy mikro- i makroczynniki wpływające na poziom PEB za pomocą hierarchicznych modeli liniowych i omawiamy wyniki z uwzględnieniem cech społeczno-ekonomicznych i kulturowych poszczególnych krajów.

Oprócz cech społeczno-demograficznych respondentów analizujemy, w jaki sposób świadomość ekologiczna i różne wartości wpływają na poziom PEB. Ponadto, analizujemy inne czynniki, które różnicują kraje i które mogą wpływać na postawy ekologiczne i poziom PEB, uwzględniając wskaźniki społeczne i ekonomiczne na poziomie makro. We wszystkich krajach świadomość ekologiczna, a także wartości biosferyczne i egoistyczne mają najsilniejszy wpływ na codzienne nawyki prośrodowiskowe.

Drugim celem projektu było przygotowanie kursu e-learningowego, który w oparciu o rezultaty z badań oraz testy materiałów dydaktycznych wśród studentów kilku krajów Europy, ma być platformą do realizowania takich celów dydaktycznych jak zwiększenie świadomości środowiskowej, podniesienie znajomości PEB i zwiększenie sprawstwa (aktywizmu), podwyższenie kompetencji systemowego i antycypującego myślenia oraz współpracy zespołowej. Kurs „Jak rozwiązywać złożone problemy

środowiskowe?" ma być w zamierzeniu kursem z podstaw zrównoważonego rozwoju dla studentów nauk społecznych (i nie tylko).

Ekologiczne pogrzeby i cmentarze

(WYŁOŻONY)
ANNA E. KUBIAK

Referat podejmuje kwestie pogrzebów i cmentarzy w kontekście katastrofy klimatycznej. Próbuję w nim odpowiedzieć na pytanie: Jak w przyszłości będą wyglądały pochówki i cmentarze ludzi i zwierząt? Troska o przyszłość planety jest częścią światopoglądu coraz większej liczby osób. Problemy globalnego ocieplenia, kurczenia się warstwy ozonowej i zanieczyszczenia atmosfery skłaniają ich do krytycznego spojrzenia na tradycyjne formy dysponowania zwłokami, które są szkodliwe dla środowiska.

Cmentarz ekologiczny, zwany również zielonym, leśnym lub naturalnym to cmentarz znajdujący się na przeznaczonym do tego celu obszarze leśnym lub łąkowym. Jego główną cechą jest nie ingerowanie w lokalny krajobraz. Najważniejszym komponentem cmentarzy ekologicznych jest roślinność. Funkcje nagrobków pełnią oznaczenia w postaci krzewów, drzew, naturalnych kamieni czy drewnianych tabliczek, na których może być wyryte imię i nazwisko zmarłego. Pochówek ekologiczny jest terminem używanym do opisania pogrzebu szczątków ludzkich i zwierzęcych, gdzie obszar pochówku zachowuje istniejące siedliska dzikiej przyrody. W zamierzeniu chodzi o zminimalizowanie wpływu na środowisko.

W referacie przedstawię zasady zakładania zielonych cmentarzy, formy ekologicznych pochówków oraz projekty ekologicznych ubrań i trumien zapewniające szybką dekompozycję ciała. Następnie omówię ich funkcjonowanie na świecie oraz projekt ich wprowadzenia w Polsce w nowej ustawie o cmentarzach i pochówkach. Zarysuję czynniki, które mogą sprzyjać popularyzacji pochówków leśnych. Zaprezentowana zostanie analiza wypowiedzi osób, które wzięły udział w konsultacjach na ten temat. Na koniec odpowiem na pytania, jak perspektywa eko-funeralna może zmienić podejście do śmierci, rytuału, żałoby, ciała zmarłego i relacji ludzi ze światem biosfery. Jak się wydaje wobec zagrożenia ekologiczną katastrofą, zielone pogrzeby stają się etycznym i praktycznym wyborem na rzecz ochrony przyszłych pokoleń ludzkich i całej biosfery Ziemi.

The future of work in the (post-)pandemic reality

Numer: G08
Organizacja: Adam Mrozowicki (UWr), Bartosz Mika (UG)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.024, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Pracy

The debates on the shape and form of gaining livelihood preceded the emergence of the sociology work as a separate sub-discipline of social science. They were strongly connected with the crises of socio-economic system which finally took the shape of contemporary capitalism. According to Karl Marx and, more recently, Beverly Silver or David Harvey, capitalist drive towards constant capital accumulation, which has become an imperative of this system, leads to spatial fixes (geographical expansion), technological fixes (e.g. automation, robotisation, digitalisation), product fixes (moving capital to new industries) and financial fixes (shifting capital to financial markets). Based on the critical sociology of work tradition, it can be argued that all above revolve around equally rapid „organizational

shifts." The latter refer to changes in organizing the work process and controlling workers, and thus the key ways of effective accumulation. Moreover they refer also to "boundary fixes" which concern, inter alia, the evolving relationship between productive and reproductive work and the socially constructed distinctions between "work" and "leisure". Arguably, all types of "fixes" are likely to follow the largest – in terms of its coverage – socio-economic crisis of the 21st century caused by the COVID-19 pandemic. Based on what we already know it can be safely assumed that pandemic is likely to accelerate the digitalisation and algorithmisation trend in the sphere of work leading to the further expansion of remote forms of working, platform economy and other forms of organisational and technical innovation. Pandemic also led to the redefinition of the social and symbolic boundaries of work manifested, among others, in further expansion of precarious work, the greater health-related risks of "offline", "essential" workers and the need of "boundary work" in case of those unwillingly shifted to remote working. Arguments are also being made about accelerating the implementation of production techniques that do not require human presence (robotization). This session – organized over two years after the start of pandemic – aims at examining which of the changes accelerated by COVID-19 and earlier global structural crises of capitalism are likely to shape the future of work? We invite in particular, but not exclusively, the proposals of empirical papers on the topics such as digitalisation, automation, platformisation, precarisation, boundary work, the evolution of "essential work" and remote work, changing socio-economic consciousness and life strategies of workers and the crisis-driven evolution of industrial relations, with particular emphasis on comparative and longitudinal contributions. Studies proposing new interpretations of the phenomena of interest using the concept of critical sociology of work will also be welcomed.

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Consequences of precarious platform work for the semi-peripheral labor market. Critical analysis

DOMINIKA POLKOWSKA

The presented paper is a summary of the last 4 years of research on platform work (qualitative research conducted among Uber drivers in 2018-2020 and among Glovo, Uber Eats and Wolt couriers in 2021). In my research, I focused on work insecurity and its consequences for the individual, adopting the context of weak, patchwork, semi-peripheral capitalism that characterizes Poland and the countries of the region.

Research has shown that platform work meets most of the characteristics of precarious work, but at the same time it has become much more important to take into account the subjective point of view. Surprisingly, the predominant sense of temporariness among platform workers (the casual nature of this job, the lack of career and stability prospects) resulted in platform workers' job satisfaction, despite objectively unfavorable working conditions, which somewhat contradicts the classic, negative assessment of precarious work. Treating this work as a temporary activity, as an episode in their professional career, they chose it because of its advantages, such as autonomy and flexibility, whereas its evident weaknesses, e.g. low earnings, actual lack of agency or the need to submit to the power of algorithms, were irrelevant in their decision-making horizon.

Therefore, one of the features of this type of work in Polish context turned out to be crucial – its subjective assessment, much higher than in the classic model of precarious work. In the case of platform workers, the dominant sense of temporariness turned out to be significant. The conviction that the work they were doing was not their target job made it easier for them to accept unfavorable conditions. However, instead of being „self-entrepreneur" as they would like, they only

gained the illusion of influencing the work they were doing. And their success in the labor market was determined by an algorithm, the principles of which they did not know. Instead of freedom and autonomy in work, they got jobs that were decided by technology. The SARS-CoV-2 pandemic added one more context to this – it showed that despite the obvious flaws and precarious nature, platform work is still the only alternative for many Polish workers in a threat of unemployment, and because the job offers on the Polish labor market often relate to low-quality jobs, with poor security and junk contracts, platform work does not differ much.

Taking the employees' perspective, I analyze the actual, bottom-up functioning of precarious platform work. Then the mechanism of imbalance, exploitation and manipulation appears, which the surveyed employees were unaware of. Considering platform work in the context of precariousness also refutes the myth that the work of drivers or couriers is only the embodiment of progress. Platform workers are often people who have not been able to find a job in a different industry, and the extremely high inclusiveness of this profession makes it attractive especially for vulnerable groups of employees. Behind the success of the platforms stays the very low-paid work of many people, who, in addition, have no influence on it, because the scale of their earnings and working conditions are determined by the algorithm, not skills or commitment.

The presented research on platform work also showed how global corporations have adapted to local regulations. In Poland, the institution of a fleet partner turned out to be a salvation for the further functioning of Uber and similar platforms. The institutional and legislative inconsistency with regard to platform work in Poland and the apparent adjustment of a global corporation to the existing local legal requirements allowed for the emergence of an entity (fleet partner) that was not present in any other country implementing this business model.

COVID-19 outbreak and mass transition to remote work in Poland: change in work patterns and people's adaptation strategies

SVIATLANA KROITAR

Development of modern societies is determined by digitalization. Industry 4.0, uberisation, new media, smart factories, IoT, 3D-printing, cyber-physical systems, neural networks, cloud computing and AI led to a breakdown of the pre-digital business algorithms and models. Digitalization is profoundly changing labor landscape and results in rethinking of the work concept itself. The pandemic contributed to further deepening and acceleration of the employment digital transformation, which resulted in unforeseen deformations in labor institutions and employment patterns. This entails new unexplored risks, reduces labor market's manageability and controllability, requires urgent theoretical understanding, search for methodological measurement tools and empirical assessment.

Although digital labor practices existed before the COVID-19 outbreak, most countries were not sufficiently prepared for the surge in online employment caused by the pandemic. There are several reasons for this: lack of specific online work guidelines in most organizations, inability of many online platforms to be used in the work environment, the need to adjust working processes to online features, imperfect organizational mechanisms for managing remote working processes, insufficient digital literacy of employees and employers, limited workers' access to digital infrastructure etc. For many companies and workers remote work became a challenge and an improvisation as they had not had any similar experience before.

Since labor market is one of the key institutions in a modern society, it is extremely important to carry out an urgent reflection of its ongoing changes. Sociology has a unique set of tools that allow receiving the population's feedback through opinion polls, which is quite valuable for operational harmonizing labor and employment policies with people's expectations. It will help develop adequate and reliable policy responses for labor markets, which will best meet the actual needs of societies, organizations and individuals.

Our research project "Social aspects of labor and employment transformation in the digital age" is aimed to provide such advisory support for decision makers. It is being realized in 2021–2022 in the Polish Institute of Advanced studies PAN and based on the author's original methodology. Our research goals include studying of the workers' labor practices and strategies of adapting to the massive shift to remote work caused by the COVID-19 pandemic, constructing of the socio-economic profiles of workers involved in remote work, evaluating perspectives of the COVID-19's long-term impact on employment and framing best-practice policy recommendations to optimize labor, employment and social protection policies based on the population's feedback.

To gather the empirical data 10 online workers in Poland with different job profiles, family structure and personal characteristics will be interviewed during the spring-summer 2022.

The in-depth interviews will be based on the empirical indicators, incl.:

- skills and access: digital skills, technical access to remote work opportunities, understanding of cyber risks and skills to prevent them, online work experience prior to the COVID-19 outbreak;

- organization of work: work regime and schedule, time and intensity, working conditions (workplace, adaptability of home environment to work), work management and autonomy, patterns and modality of teamwork, communication with coworkers and supervisors, salaries (pay cuts?);

- psychological mediators of work: satisfaction with work, work motivation, efficiency self-evaluation, feeling of personal performance, ability to planning and self-organization, work-life balance (integration/separation/blurring of work and family roles), physical and psychological health (stress, anxiety, feelings of isolation / support, risk of losing a job, organization commitment.

The effects of precarious work for subjective well-being – does the institutional context matter? A comparison of Germany, Poland and the U.S.

KATARZYNA KOPYCKA, ANNA KIERSZTYN, WSPÓŁAUTORKA: VIKTORIIA SOVPENCHUK

In this presentation we compare the effects of precarious employment careers on the subjective well-being of workers in three different socio-economic contexts: the liberal market economy of the U.S., the German coordinated market economy and the post-socialist economy of Poland. We apply a novel approach to defining and measuring precarious employment in quantitative studies, which, in our view, is better suited for cross-country analyses than the standard measures of fixed-term employment or subjective job insecurity.

There is ample evidence showing that job insecurity is related to lower life- and work satisfaction, higher stress levels and poorer health outcomes of workers. The theoretical rationale behind this association pertains to the key role of employment in work-centered societies not only as a means of earning a livelihood but especially as a source of social identity. However, the role of the national institutional settings as a moderator of these effects is still poorly understood. While several studies indicate that labour market policies, especially unemployment benefits, as well as stricter employment protection legislation for non-standard employment, may reduce the negative implications of unemployment for subjective well-being and health, ambiguity persists with respect to cross-country differences regarding the impact of precarious employment on well-being indicators.

This ambiguity is exacerbated by the difficulties involved in constructing an internationally comparable indicator of employment precarity based on existing survey data, for use in quantitative research. Direct subjective evaluations of job insecurity do not offer a solution, as they may themselves be affected by general well-being, causing problems of endogeneity. The few existing cross-national studies, notably, confined to Europe, use

fixed-term employment as an operationalization of objective job insecurity. This, however, raises questions of comparability, given differences in the ways that labour relations are institutionalized and codified across countries. Furthermore, such a definition excludes an increasing share of potentially precarious self-employed workers. In order to overcome these difficulties, we conceptualize precarity as a characteristic of employment career sequences experienced by individuals, using measures which capture basic labour market statuses and events (like employer changes, staying out of work), that convey a comparable meaning across different institutional contexts. Specifically, we define as precarious career sequences involving high job turnover, periods of joblessness, and low income, and propose a quantification of precarity in the form of an index. By means of multivariate OLS regression models we then assess the conditional effects of precarious career sequences on subjective well-being in the three countries of interest, using data from panel surveys: the Polish Panel Survey, the German Socio-Economic Panel, and the U.S. National Longitudinal Surveys of Youth NLSY97.

Our study is part of the Cross-National Biographies of Youth (CNB-Young) project (crossnationalbiographies.edu.pl/en), which harmonizes longitudinal data to create an open-source research infrastructure enabling the cross-national comparative study of employment precarity among young adults.

Post-pandemic work in education, healthcare and logistics in Poland

JACEK BURSKI

One of the most important spheres that have come under exceptional pressure in the face of the pandemic is the world of work. From paid work in different sectors and at different levels of the social structure, to the unpaid work, the relationship between private life and work, the organisation of work, the question of the quality of work itself and the quality of the workplace, the context of the pandemic crisis has left a clear mark on the academic debate centred on this issue. Some industries have undergone rapid intensification (logistics, medical, ecommerce, gig economy), some have had to undergo drastic reorganisation (the introduction of remote working primarily in the education industry) and some have been hit by an exceptionally sharp recession (catering, hospitality, fitness).

It is difficult at this point to pinpoint a clear direction of change in the post-pandemic world, although the growing importance of the sharing economy, increased control over workers, a further shift away from permanent forms of employment, or an increasing number of workers seconded to work from home are all predicted. One of the key questions is how the pandemic will leave its mark on labour mobilisation processes. On the one hand, it may weaken the position of classical trade unions; on the other, it may contribute to increased awareness among the employed themselves.

In this paper I will focus on three industries (education, healthcare and logistics) which are the basis for the COV-WORK research project focused on the socio-economic consequences of the pandemic for the world of work in Poland. On the basis of focus group interviews, expert and biographical interviews, and using discourse analysis of selected Polish media (newspapers and news portals), I will analyse, on the one hand, the course of the pandemic modifying the work environment in mentioned branches. On the other, the main directions of the debate related to their predictable future and labour market in general. My theoretical framework is Hartmut Rosa's concept of acceleration and its application to the analysis of the empirical material. It is argued that in addition to acceleration, the impact of pandemic on the world of work can be discussed in terms of slowing down, initiating and blocking. Each of them will be analysed regarding empirical material collected in the COV-WORK project.

What changes are needed in the education and qualification systems for the elderly in order to meet the challenges of modern economy? The case of Bulgaria

(WYŁOŻONY)

KREMENA BORISSOVA-MARINOVA, MARTA SUGAREVA

The study focusses on some of the weak points of the education and qualification systems for elderly in Bulgaria and the possibilities for their improvement in order to widen the potential for the integration of elderly in the labour force.

The study is based on the results of a study of some leading tendencies in the evolution of socio-demographic characteristic of elderly labour force in Bulgaria for the period 2001-2021 including possibilities for remote work and digital skills during the pandemic. To achieve a fuller and more objective evaluation, an international comparison was made with selected European countries (for example, Greece, Hungary, Czechia and Sweden). The analysis includes some indicators of general and age-specific levels of economic activity, working-age population replacement rates, age and educational structures of the labour force and inactive persons and others.

Care work in a post-pandemic world. The status of reproductive work in the context of non-standard employment and precarisation.

(WYŁOŻONY)

STEFAN BIEŃKOWSKI

In the paper the approach toward work in the care work sector is discussed. Paper asks the question: how does ideology of work operate among care workers? This question is answered in the context of COVID-19 pandemic that revealed a huge amount of hidden reproductive work that during the pandemic was portrayed as essential. Despite its necessity higher remuneration hasn't followed. Based on that observation the meaning of work in the context of ideology of work is analysed. Informants provide information about: approaches toward work, why they work, what value does the work have for them. They present their working trajectories and experiences with non-standard forms of employment.

Non-standard contracts allow to analyse care workers as precarious workers. This institutional context is important, because in the XX and XXI century care work has become more and more commodified and organised by public and private institutions, however this commodification has been followed by creating precarious occupations. Using the framework of the ideology of work allows to analyse how the need for work in precarious jobs and the exploitation among precarious workers is legitimised in: discourse, biographical narrations and on the individual level of identity.

Research is based on narrative individual interviews with polish care workers (up to 40 y.o.) with non-standard employment, interviews are conducted in the year 2022. Care work is understood as reproductive work, in the framework of marxist theory, especially the feminist marxism. The key context for the analysis is the ambiguous status of reproductive work. On the one hand it is essential for maintaining the reproduction of capitalism by producing and reproducing life, in this context meaning taking care of kids, sick and elders. On the other hand, this kind of work is usually hidden and unpaid. Ideology of work is understood as all meanings and attributions of work that serve legitimation of working order and sustain unequal power relations. Ideology of work is produced in public and individual discourses and is manifested in statements, opinions and behaviours.

Transition from working remotely to digital nomadism

(WYŁOŻONY)

AZAD HEYDAROV

Even though governments continued introducing digital nomad visas for knowledge workers during the pandemic, their calls lack addressing labor issues such as social security, taxation, and other related rights. However, each time these announcements cause extensive conversations among digital nomads, which can be observed from the entries related to the topic and zoom meetings organized by the moderators of the forums. On the other hand, the preliminary analysis of discussions in online forums where digital nomads discuss opportunities and possibilities for beginning their journey to maintaining the lifestyle demonstrates this imaginary's precarious and uncertain nature, especially to the individuals who are not aware of the risks. Based on 297 screenshots-entries of the digital nomads- taken from the online forums during the second year of the pandemic, I observe that most of the job seekers are predominantly advised to find temporary employment through global platforms such as Upwork or invited to join similar projects, startups organized by experienced digital nomads. Before the Pandemic, one of the main steps to becoming a digital nomad was to gain the ability to work remotely. The preliminary findings show that remote workers who would like to follow the lifestyle cannot because of the twofold reasons: (1) the employers do not allow them to move beyond the states they are employed even within the EU, (2) workstations provided by employers are usually not portable,

Tożsamość i adaptacja w zmieniającym się świecie

Numer: G82
Organizacja: Aleksandra Grzymała-Kazłowska (UW / University of Birmingham), Agnieszka Trąbka (UJ / SWPS)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 6, Sala A-43, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30, Pasmo II 15.09, 16:00-17:30, WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 01.073 Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Zjawiska we współczesnym świecie, takie jak nasilone migracje, pogłębiające się nierówności, globalizacja, polaryzacja polityczna i społeczna, katastrofa klimatyczna czy obecna pandemia wpływają na zachwianie poczucia stabilności i przewidywalności. Ich konsekwencje przejawiają się, między innymi, w sferze tożsamościowej i psychospołecznej. Celem naszej grupy tematycznej jest więc zastanowienie się nad wyzwaniami i przemianami tożsamości oraz ich uwarunkowaniami, a także sposobami radzenia sobie ze zmianą i niepewnością w otaczającym nas świecie. Interesuje nas jak jednostki doświadczają samych siebie, jak próbują przystosować się do otaczającej rzeczywistości, czy i jak próbują odbudowywać poczucie stabilności i bezpieczeństwa w kontekście przyspieszających zmian, pogłębiających się różnic, nierówności i napięć oraz bezprecedensowych globalnych wyzwań.

Pojęcie tożsamości pojawia się jako centralne w pracach wielu współczesnych socjologów. Jak pisał Bokszański (1989:6), …pojęcie tożsamości jednostki w opiniach wielu autorów wydaje się niezbędnym, a może nawet zasadniczym narzędziem pojęciowym w analizach sytuacji człowieka w społeczeństwie współczesnym i próbach wyjaśnienia bądź zrozumienia kluczowych fenomenów społecznych naszych czasów. Tożsamość dotyczy bowiem relacji jednostka – społeczeństwo. Poprzez koncepcję tożsamości socjologia stara się docierać do centrum doświadczeń społecznych – głębokich podstaw stosunku do innego, natury relacji społecznych i więzi. Tożsamość jest potrzebna, gdy w centrum umiejscowimy działający, strukturalizujący rzeczywistość społeczną podmiot, nadający sens rzeczywistości, określający swoje miejsce w świecie. Zwrócenie jednostki ku samej sobie może być też postrzegane jako próba znalezienia w indywidualnej jaźni

jakiegoś relatywnie trwałego punktu oparcia w niezrozumiałym i niestabilnym otoczeniu. Poprzez analizę problemów i wyzwań dla tożsamości i funkcjonowania jednostek możemy spojrzeć na ich uwarunkowania.

Proponujemy, by przemiany tożsamości i strategie adaptacyjne analizować z perspektywy kulturowej i psychospołecznej zarówno w kontekście migracji, czy szerzej mobilności, jak i w innych kontekstach związanych z osobistymi trajektoriami, jak i zmianami kontekstualnymi, np. w związku ze zdarzeniami zaburzającymi porządek życia i tożsamość (unsettling events), np. takimi jak pandemia. Przedmiotem dyskusji mogą być, na przykład, nowe koncepcje dotyczące tożsamości, takie jak zróżnicowane osadzanie (differentiated embedding) czy zakotwiczanie lub pojęcia, które bywają wykorzystywane do rozpatrywania wyzwań dotyczących życia we współczesnym społeczeństwie i sposobów radzenia sobie z nimi, np. kultura terapeutyczna, rezyliencja (resilience), uważność (mindfulness). Chcemy się zastanowić, w jaki sposób jednostki budują swoje poczucie bezpieczeństwa i przynależności (belonging) w świecie naznaczonym przez zmianę i niepewność.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Uwikłani w transnarodowość. Migracyjne spotkania Polskich Romów w cieniu emigracji poakcesyjnej z Polski

KAMILA FIAŁKOWSKA, WSPÓŁAUTORKA: ELŻBIETA MIRGA-WÓJTOWICZ

Perspektywa transnarodowa w badaniach migracji pozwala wykroczyć poza binarną opozycję „migranci" vs „niemigranci" i pokazać wielość doświadczeń, relacji i wzajemnych wpływów między osobami mieszkającymi w krajach pochodzenia i krajach docelowych migracji. W referacie chcemy skupić się na polskich Romach – szczególnej grupie wiodącej transnarodowe życie między Polską, Wielką Brytanią i Niemcami. Szczególnej dlatego, że o migrujących polskich Romach, historii ich mobilności, przyczynach migracji, procesach osiedleńczych i kulturze migracji wiadomo relatywnie niewiele, mimo iż w procesy migracyjne w różnych grupach romskich w Polsce było zaangażowanych więcej osób niż wśród ich gadziowskich (nie-romskich) sąsiadów. Procesy te toczyły się niejako w cieniu migracji poakcesyjnych z Polski, które skupiły na sobie uwagę badaczy, polityków, dziennikarzy. Analizując je m.in. przez pryzmat transnarodowości, pokazywano rozmaite przemiany w życiu polskich migrantów, podtrzymywane związki z miejscowościami pochodzenia i praktyki translokalnego życia rodzinnego. Wśród polskich Romów, poza tym, że niewiele wiadomo o tych aspektach ich transnarodowego życia, mamy do czynienia z niezwykłą różnorodnością dotyczącą specyfiki grup Romów, ich wzajemnymi relacjami i hierarchiami międzygrupowymi, których waga zyskuje na znaczeniu (ponad dotychczasową miarę) m.in. właśnie wskutek wzmożonych migracji i transnarodowych spotkań. Dochodzi do nich w Londynie, ale także w krakowskiej Nowej Hucie, czy na Śląsku. Jak pokażemy transnarodowe życie wywiera wpływ nie tylko na żyjących zagranicą, ale także na tych, którzy z zagranicy wrócili, albo wręcz nigdy nie wyjechali. Kontakty i relacje zagraniczne spowodowały wzmożenie transnarodowych kontaktów osobistych, komunikacji i łączności za pośrednictwem internetu i szeroko pojętych mediów społecznościowych, częstszych niż niegdyś małżeństw mieszanych, czy religijnych konwersji. W niniejszym referacie, odnosząc się do naszych danych z badań terenowych, pochodzących ze spotkań i rozmów z polskimi Romami w Polsce i poza nią, przyglądamy się temu, jak Romowie radzą sobie z własną różnorodnością, heterogenicznością i jak się nią posługują, jak (re)konstruują granice etniczne i jak je negocjują. Zwracamy szczególną uwagę na kwestie genderowe oraz strategie rozwiązywania konfliktów. Obserwujemy wzajemne relacje i powiązania dwóch grup (Polska Roma i Bergitka Roma), poprzez historię migracji i obecną sytuację pokazujemy, że w tym przypadku czynnikiem wiążącym jest nie tylko etniczność, ale także wspólny kraj pochodzenia.

Inicjatywy nieformalne jako przykład samoorganizacji kobiet z doświadczeniem migracji w Polsce

KSENIYA HOMEL

Na fali zmian zachodzących w grupach migranckich w Polsce coraz bardziej widoczne stają się inicjatywy kobiece. Są to formalne i nieformalnie organizacje migrantek skierowane nie tylko do przedstawicielek swojej społeczności narodowej czy etniczne lecz także do wszystkich kobiet z doświadczeniem migracji. Pandemia COVID-19, kryzys polityczny i masowe represje w Białorusi, agresji Rosji w Ukrainie szczególnie uwidoczniły feminizację aktywności protestacyjnej i społecznej diaspor w Polsce.

Kobiety stanowią prawie połowę populacji migranckiej z Ukrainy i Białorusi i są aktywnymi uczestniczkami interakcji i działań społecznych nie tylko wsród swojej społeczności, ale także znacznie szerzej tzn. uczestnicząc w życiu społeczeństwa (wspólnoty lokalnej, sąsiedzkiej itd) nowego kraju zamieszkania. (Pallares-Barbera, Antònia Casellas 2017, Schwenken 2003, Charrad 2010). Niemniej jednak większość formalnych kanałów uczestnictwa w sferze politycznej i publicznej w Polsce dla migrantek pozostaje w praktyce zamknięta lub „półzamknięta" (np. brak możliwości członkostwa w partii politycznej), wiele organizacje diasporalnych kierowane są przez mężczyzn i nie uwzględniają specyficznych potrzeb i problemów kobiet z doświadczeniem migracji. Dlatego szczególne ważne znaczenie nabiera aktywność nieformalna migrantek, zwłaszcza ze szczegółem znaczeniem mediów społecznościowych

W Polsce można zaobserwować różne przykłady inicjatyw migrantek typu „kobiety-dla-kobiet", które w swojej idei i wypracowanych modelu aktywności społecznej odwołują się do symbolicznych wymiarów wspólnej tożsamości, solidarności i kobiecości (Kanasz 2020, Grzymala-Kazłowska 2016). W Polsce obserwujemy interesujące przykłady klubów, grup wsparcia, grup w mediach społecznościowych, które łączą tysiące uczestniczek i usprawniają komunikację online i offline.

W referacie zostanie przedstawiona analiza wyników badań dotyczących przykładów formalnej i nieformalnej samoorganizacji migrantek z Ukrainy i Białorusi w Polsce. Badanie zostało oparte na 11 wywiadach pogłębionych z liderkami inicjatyw społecznych na rzecz migrantek w Polsce. Wywiady zostały zrealizowane w okresie kwiecień 2021 – styczeń 2022. W centrum uwagi analizy były wzorce organizacyjne i rola wirtualnych interakcji dla takich aspektów jak wytworzenie wspólnej i bezpiecznej przestrzeni interakcji społecznych, procesu transformacji tożsamość grupowej migrantek, wzmocnienie pozycji kobiet jako uczestniczek procesów społecznych (tzw. empowerment) zarówno w grupie migranckiej jak i szerszym społeczeństwie nowego kraju zamieszkania. W wystąpieniu odpowiem na pytania badawcze: Jakie uwarunkowania mają wpływ na formę samoorganizacji migrantek? Dlaczego niektóre migrantki wybierają działania nieformalnie, podczas gdy inne zakładają bardziej sformalizowane organizacji? Jakie znaczenie odgrywa komunikacja online na praktyki samoorganizacji migrantek?

I nawet kiedy będę sam, nie zmienię się, to nie mój świat: Intymne relacje migrantów identyfikujących się jako single

KATARZYNA WOJNICKA

Celem referatu jest próba przyjrzenia się intymnym relacjom, jakie (nie) tworzą, lub chcieliby stworzyć mężczyźni migranci, identyfikujący się jako single, mieszkający w Szwecji i we Włoszech. Jedną z charakterystycznych cech męskich migracji zarówno w obrębie Unii Europejskiej, jak i w transnarodowym kontekście, jest zjawisko mniejszej integracji ze społeczeństwem przyjmującym, niż ma to miejsce w przypadku kobiet migrantek (Siara 2009), co skutkuje większym poczuciem wyobcowania. Jest

to szczególnie widoczne w kontekście integracji społecznej, obejmującej interakcje społeczne, związki (intymne) i małżeństwa (Spencer i Charsley 2016). Nie znaczy to jednak, że mężczyźni migrujący bez rodzin i partnerek, nie są zainteresowani wchodzeniem w tego typu relacje, ale inaczej niż kobiety, napotykają szereg ograniczeń związanych przede wszystkim ze zmianą swojej pozycji w hierarchiach męskości (Connell 2000) będącej efektem procesu migracji (Wojnicka i Pustułka 2017) przekładającej się na transformację i re-negocjacje ich genderowej tożsamości (Wojnicka i Nowicka 2021). Niniejszy referat jest zatem próbą uchwycenia wyzwań, jakie stoją przed męskimi migrantami, pragnącymi wchodzić w relacje z kobietami w Szwecji i we Włoszech. Analiza oparta będzie na wynikach międzynarodowego badania realizowanego w ramach projektu „Transnarodowi kawalerowie. Migranci – single w Unii Europejskiej: studium etnograficzne" (2019-2022). W projekcie zrealizowano 48 wywiadów pogłębionych z migrantami-singlami pochodzącymi z Polski i Syrii w Szwecji, oraz migrantami z Bangladeszu i Rumunii mieszkającymi we Włoszech, w których jednym z kluczowych wątków była integracja na poziomie społecznym, obejmująca także dynamikę randkowania i wchodzenia w związki intymne.

„Nie poddawaj się, daj sobie czas. Uwierz w siebie i działaj". O budowaniu odporności psychicznej młodych ludzi z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym w Polsce

AGNIESZKA TRĄBKA, DOMINIKA WINOGRODZKA

Wystąpienie ma na celu przedstawienie strategii radzenia sobie z różnymi wyzwaniami, jakie napotykają młodzi ludzie z doświadczeniem migracyjnym i uchodźczym w Polsce. Będziemy poszukiwać odpowiedzi na pytania: Jakie czynniki i procesy, zdaniem młodych ludzi, sprzyjają ich odporności? Jaką znaczenie w procesie budowania „resilience" pełni migracja/uchodźstwo? Jaką rolę w kontekście dobrostanu młodych ludzi odgrywa zaangażowanie społeczne oraz inne aktywności podejmowane w czasie wolnym?

Prezentacja oparta będzie na danych z badania jakościowego realizowanego od maja 2021 do początku lutego 2022 roku w ramach projektu „MIMY: Wzmocnienie pozycji młodych migrantów w trudnych warunkach życiowych poprzez płynną integrację" (Horyzont 2020, nr 870700). Na podstawie analizy indywidualnych wywiadów pogłębionych (n=51) oraz dyskusji grupowych (n=3) z młodymi migrantami i uchodźcami (19-30 lat) przedstawimy, w jaki sposób młodzi ludzie budują swoją odporność, jakie to ma znaczenie w kontekście procesów integracyjnych oraz co, w tym zakresie, polecają swoim rówieśnikom przyjeżdżającym do Polski. Wskazujemy na to, że wobec braku rozwiniętych polityk integracyjnych skierowanych do młodych ludzi oraz relatywnie niewielkiej liczby działań oddolnych w tym zakresie, w narracjach osób badanych dominują strategie indywidualistyczne, skupione na samodzielnych próbach poprawy swojej sytuacji. "Danie sobie czasu" oznacza świadomość osób badanych, że początkowy okres pobytu w Polsce jest trudny, często związany z barierą językową, prekaryjną pracą poniżej kwalifikacji, brakiem czasu na rozwijanie się. Równocześnie wraz z upływem czasu to właśnie samorozwój oraz szeroko rozumiane dbanie o swój dobrostan wysuwają się jako główne cele osób badanych. Mówiąc o tym, co pomaga w ich osiągnięciu, młodzi migranci i uchodźcy wskazują przede wszystkim na cechy indywidualne, takie jak otwartość, determinacja, posiadanie planu. Wyniki naszych analiz wskazują wyraźnie, że dla zrozumienia procesu integracji młodych migrantów/uchodźców poza sferą edukacji i rynku pracy, które zwykle znajdują się w centrum zainteresowania badaczy, konieczne jest uwzględnienie także jej wymiaru psychologicznego.

Rekonfiguracja tożsamości i adaptacja Romów w „społeczeństwie równości”

(WYŁOŻONY)

MACIEJ WITKOWSKI

UWAGA! referat przeniesiony na:
Pasmo III 16.09, 14:00-15:30, UW, Sala 01.073

Do tej pory badacze społeczni wielokrotnie zwracali uwagę na zjawisko niezwykłej adaptatywności wspólnot romskich do zmieniających się kontekstów społecznych. Przystosowanie zazwyczaj szło w parze z zachowywaniem znaczącej odrębności uznawanej przez nie-romskie otoczenie za kontrowersyjną. W literaturze antropologicznej owo połączenie wielkich zdolności adaptacyjnych z rzadką zdolnością zachowywania odrębności stało się zagadnieniem legendarnym. Zjawisko to doczekało się licznych teoretycznych interpretacji. Powoływano się na specyfikę etnicznego etosu, szczególną niszę w społecznym podziale pracy, specyficzną kategoryzację i stygmatyzację ze strony społeczeństw otaczających, niezwykle spójny system wartości. Jednocześnie kolejne celowe oddziaływania stosowane przez społeczeństwa większościowe wobec społeczności romskich prowadziły do skomplikowanych, fascynujących dla kolejnych pokoleń antropologów, oryginalnych form adaptacyjnych. W tym kontekście podejmuję kwestię makrospołecznych i psychologicznych uwarunkowań istnienia kultury romskości. Rozumiem przez to poszukiwanie warunków utrzymywania się poczucia społecznej odrębności pojawiających się u Romów, ale i u społeczności pozostających z Romami w relacjach sąsiedzkich. Chodzi mi o wyjaśnienie okoliczności obustronnego pojawianie się granicy etnicznej – „kultury różnienia się”, zachowywania znaczącego dystansu mimo utrzymywania się nawet bardzo intensywnych interakcji międzygrupowych.

W ciągu ostatnich lat w społeczeństwie polskim znacząco upowszechniła się ideologia oficjalnego egalitryzmu. Zgodnie z nią nie powinniśmy publicznie dzielić ludzi na kategorie (np. ze względu na odmienność wizualną, językową, etniczną, kulturową lub obyczajową). Zmieniła się retoryka i wrażliwość. Ideologia społeczeństwa równościowego działa także w przypadku stosunku do przedstawicieli mniejszości romskiej: powinni być traktowani tak samo zarówno w kwestii praw, jak i społecznych zobowiązań. Wcześniej ich odmienność wizualna była oczywista, stygmatyzująca i właściwie wszystko wyjaśniająca. Obecnie stosunek do Romów nie jest bardziej pozytywny, ale bardziej refleksyjny, wysublimowany, zadajemy sobie więcej trudu by ich odrzucać. Niegdyś funkcjonujące powszechnie stwierdzenia (i sposób myślenia) typu „nie możemy mieć wobec niego normalnych oczekiwań, bo to przecież Cygan jest”, przestało być akceptowane i funkcjonalne. W badaniach społecznych obserwujemy radykalny spadek zwracania uwagi na romską odmienność fizyczną i kulturową. W treści stereotypu oznacza to, że nowym sposobem wyrażania negatywnego stosunku jest przypisywana im skłonność do stwarzania problemów społecznych.

W referacie zamierzam przedstawić wybrane strategie poszczególnych romskich wspólnot adaptujących się do popularyzowanej we współczesnej Polsce ideologii społeczeństwa równości. Argumentuję, że obecnie mamy do czynienia z krytycznym dla istnienia romskości momentem historycznym. Intensywne praktyki integrowania Romów wytworzyły w Polsce szereg wyjątkowych lokalnych relacji społecznych. Pojawia się pytanie: romska tożsamość jest rekonfigurowana w nowej, nietrwałej, inkluzywnej formie, czy po raz kolejny ulegamy złudzeniu, jakiemu w przeszłości ulegało wielu innych badaczy? A może stereotypowo przypisując Romom nieograniczone zdolności adaptacyjne i tworząc intrygujące konstrukcje myślowe, niegdyś pozwalające interpretować zjawiska w obrębie społeczności romskich i ich otoczenia, przeoczyliśmy moment rozpadu romskich wartości rdzeniowych? Odpowiadając na te pytanie odwołuję się do materiału empirycznego zgromadzonego w trakcie ostatnich 20 lat prowadzenia terenowych badań antropologicznych w społecznościach Romów w Polsce. Zasadniczym przedmiotem moich badań był całokształt lokalnych relacji między Romami i nie-Romami w perspektywie obu stron. Studium tego rodzaju wymagało poznania i poddania analizie różnorodnych sposobów myślenia o sensie polityki wobec Romów oraz sposobach rozumienia i przemianach romskości.

Indywidualne strategie tożsamości narodowej Ukraińców w Polsce współczesnej

(WYŁOŻONY)
TETYANA OUERGHI

W świecie współczesnym, w czasach szybkich przemian cywilizacyjnych (globalizacja, migracje itp.) oraz wszechogarniającego pędu za pracą i karierą, pytania egzystencjalne jednostki stają się szczególnie ważne, a podjęcie tematu związanego z przemianami tożsamości człowieka współczesnego wobec przemian cywilizacyjnych XXI wieku jest wyzwaniem.

Niniejszy referat jest analizą zjawiska kształtowania (przemiany) tożsamości mniejszości ukraińskiej, zwłaszcza przedstawicieli młodej generacji, zamieszkującej w Polsce, jego podstawowych mechanizmów i uwarunkowań w kontekście przekazywanej tradycji, kultury, praktyk religijnych oraz dostępu do nauki języka kraju pochodzenia. Z drugiej zaś strony jest to próba poszukiwania strategii zachowania tożsamości

narodowej jednostki, grupy etnicznej/ narodu wobec procesów asymilacyjnych w kontekście wielokulturowości.

Jednym z kluczowych elementów „wchodzenia" w grupę społeczną jest wymiar identyfikacyjny. W środowisku dwu- lub wielokulturowym jest to szczególnie skomplikowany proces, w którym mamy do czynienia z hybrydową tożsamością kształtująca się pod wpływem kilku kultur. Celem niniejszej analizy wstępnej jest dochodzenie, w jakim stopniu młodzi polscy Ukraińcy zachowali kontakt z krajem i interesują się wydarzeniami w Ukrainie, a w jakim pochłania ich życie w Polsce? Czy trzymają się razem, są solidarni, czy stanowią raczej luźną grupę, która się wydaje jednolita tylko na zewnątrz? Jakie czynniki wpływają na kształtowanie samoświadomości młodego człowieka w odpowiedzi na odwieczne pytanie „kim jestem"?

Wstępne badanie zostało przeprowadzone metodami jakościowymi, w których główną uwagę się skupia wokół doświadczeń respondenta i sensu, jaki mu nadaje. Nie chodzi tu tylko o analizę przyczynowo skutkową, ale o emocje i refleksje. Jest to badanie z perspektywy respondenta: jak on postrzega siebie w rzeczywistości społecznej, ale jaka jest ta rzeczywistość, to już mniej istotne. Opisuje się nie tyle sytuację społeczną, ale jak jest ona odbierana i interpretowana przez rozmówcę.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

„Nie przyjechałem tu dla pieniędzy". Migracje lifestylowe do Polski na przykładzie brytyjskich migrantów

ALEKSANDRA SZKUDLAREK

Niektórzy migranci traktują mobilność jako styl życia, gdy poznawcza lub rekreacyjna wartość migracji odgrywa dominującą rolę i jest wiodącym impulsem do życia w nowym kraju. Pojęcie migracji związanej ze stylem życia zostało opracowane, aby opisać zazwyczaj migrację z Północy na Południe, z krajów zachodnich, w kierunku przeciwnym do typowych przepływów migracyjnym (np. Hoey 2005; Benson, O'Reilly 2009; Torkington 2010). Kwestia migracji związanej ze stylem życia do Polski nie była dotychczas właściwie poruszana. Polska nie jest typowym kierunkiem dla migrantów lifestylowych, którzy wybierają zazwyczaj miejsca o lepszym, cieplejszym klimacie i sielskiej atmosferze, gdzie mogą cieszyć się spokojniejszym i mniej stresującym trybem życia, dlatego Polska stanowi ciekawy kontekst analityczny. W oparciu o analizę treści kanałów YouTube stworzonych przez brytyjskich migrantów mieszkających w Polsce oraz pogłębione częściowo ustrukturyzowane wywiady z brytyjskimi migrantami lifestylowymi, prezentacja ma na celu pokazanie czynników wpływających na decyzje migracyjne poszczególnych osób oraz wyborze przez nich miejsca docelowego, zmianę postrzegania kraju przyjmującego i jego mieszkańców podczas ich pobytu oraz zmiany tożsamości i poczucia przynależności brytyjskich migrantów lifestylowych mieszkających w Polsce, w szczególności w kontekście kryzysów tj. Brexit, pandemia COVID-19, wybuch wojny na Ukrainie. Ramę teoretyczną dla prezentowanych wyników stanowić będzie połączenie perspektywy postkolonialnej z koncepcją migracji lifestylowych. Badanie wypełnia luki w wiedzy o brytyjskich migrantach w Polsce i przyczynia się do szerszego zrozumienia zjawiska migracji z Zachodu do tego kraju. Ponadto oferuje zastosowanie koncepcji migracji związanych ze stylem życia w innych kontekstach geograficznych i kulturowych, w których nie była ona wcześniej stosowana.

Akulturacja klasowa. Mechanizmy adaptacji awansujących społecznie pracowników uczelni wyższych

SYLWIA MIKRUT

Niepewność jest jednym z podstawowych stanów towarzyszących dynamicznym zmianom. Poczucie własnej tożsamości poddane próbie m. in. niepewności, zachwiania bezpieczeństwa stanowi niemałe wyzwanie dla człowieka, który rozważa jej „zdradę" lub „obronę" w odmiennym otoczeniu. Wertykalna mobilność społeczna zaburza zwykle porządek życia i wpływa na przemiany tożsamości. Badania socjologiczne i psychologiczne prowadzone w różnych kontekstach kulturowych pokazują, że zmiana pozycji społecznej nierzadko wiąże się z doświadczeniem bólu i cierpienia. Ponadto, może towarzyszyć jej zachwianie lub całkowita utrata poczucia stabilności, bezpieczeństwa oraz przewidywalności. W referacie podejmuję podejmę próbę przedstawienia indywidualnego wymiaru doświadczenia klasowego a w szczególności zjawiska adaptacji osób pochodzących z „klasy ludowej" (P. Bourdieu, J.-C. Passeron), które stały się częścią środowiska akademickiego. Materiał badawczy został zebrany w ramach projektu badawczego „Naukowcy mobilni kulturowo – doświadczenie awansu społecznego w perspektywie narracyjnej". Metodologia projektu opiera się na wywiadach biograficznych realizowanych zgodnie z założeniami biograficzno-narracyjnej metody interpretacyjnej (BNIM) oraz wywiadach pogłębionych (IDI). Z dotychczasowej analizy materiału badawczego, prowadzonej na tle koncepcji teoretycznych poświęconych doświadczeniu klasowemu (a w szczególności jego indywidualnemu wymiarowi) wynika, że próba adaptacji do nowych warunków środowiska wiąże ze znacznym wysiłkiem oraz koniecznością przyjęcia różnych strategii i taktyk (M. de Certeau). Działania te prowadzone są zarówno w życiu zawodowym, jak i prywatnym. Rację wydaje się więc mieć P. Bourdieu piszący o wchodzeniu do środowiska akademickiego, jako formie akulturacji – przyjmowania kultury obcej i wypierania własnej.

Wystąpienie odpowiada na dwa podstawowe pytania badawcze:

1. Z jakimi trudnościami mierzą się osoby pochodzące z klasy ludowej, które podjęły decyzję o rozpoczęciu kariery akademickiej? W jaki sposób ta decyzja wiąże się z ich poczuciem tożsamości, stabilności, bezpieczeństwa i przynależności w procesie zmian(y)?

2. Jakie "strategie przetrwania" i taktyki przyjmują takie osoby? W jaki sposób jednostki podejmują próbę odzyskania stabilności, bezpieczeństwa i przynależności? Czym się charakteryzują te sposoby?

Wśród głównych barier doświadczanych przez osoby awansujące społecznie można wyróżnić np. syndrom oszusta, wstyd klasowy, piętno klasowe, nerwicę klasową, kompleks niższości, opodatkowanie kulturowe, poczucie braku zakotwiczenia oraz paternalizm. Radzenie sobie z nimi może przebiegać na drodze m.in. pełnego podporządkowania , „hackowania systemu", a także wycofania. Zgłębienie tej tematyki zdaje się mieć kluczowe znaczenie dla zrozumienia problemów osób awansujących społecznie.

Społeczność zawodowa czy konkurujący prekaryjni mikroprzedsiębiorcy: tłumacze freelancerzy w warunkach cyfrowej niepewności

KATERYNA NOVIKOVA

Zainspirowana aktualnymi badaniami i analizami zjawiska pracy freelance, która w praktyce ociera się o status prekaryjny (np. entreprecariat, Lorusso 2019, Miller 2016), w swoim referacie skupię się na przypadku polskojęzycznej branży tłumaczeniowej. Środowisko tłumaczeniowe codziennie niestrudzenie dzieli się spostrzeżeniami, wiedzą, radami, oraz pytaniami czy prośbami w kilku aktywnych internetowych grupach (głównie w ramach mediów społecznościowych), tworząc tym samym nieoceniony materiał dla etnografa cyfrowego. Wysokokonkurencyjna gospodarka platformowa, oparta na zleceniach gig, a także rozpowszechnienie tłumaczeń maszynowych stawiają przed zawodowymi tłumaczami szereg wyzwań, tworzą atmosferę niepewności, czasami graniczącą z koniecznością częściowego lub całkowitego przekwalifikowania się i zmiany kariery, a tym samym i tożsamości zawodowej. Chciałabym porównać indywidualne i zbiorowe strategie radzenia sobie z niepewnością, uzupełniające się czy konkurujące, mające swe źródło w solidarności czy w „przedsiębiorczej jaźni" (Bröckling 2016). Sprawdzę, czy tłumacze na co dzień wykorzystują swoją przynależność do społeczności zawodowej, czy szukają i znajdują wsparcie. Zastanowię się jak radzą sobie jako wolni strzelcy, znajdujący się poza organizacją, lub mikroprzedsiębiorcy z wyzwaniami natury zawodowej, rynkowej lub podatkowej. Cyfrowe badania etnograficzne są uzupełnione przez wywiady pogłębione, w których pytam o znaczenie tzw. marki osobistej, o wybrane sposoby osiągania sukcesu w karierze, o naśladowanie innych. Postaram się pokazać jak zarówno w wymiarze tożsamości społecznej, jak i indywidualnej w kontekście pracy zawodowej oraz w szerszym tłumacze radzą sobie z niepewnością i wyzwaniami świata cyfrowego i gospodarki platformowej.

Bröckling Ulrich (2016). The Entrepreneurial Self. Fabricating the New Type of Subject. Sage.

Lorusso Silvio (2019). Entreprecariat. Everyone is an Entrepreneur. Nobody is Safe. Eindhoven: Onomatopee 170.

Miller Piotr (2016). Freelance. Kariera zawodowa poza organizacją. Łódź: Wyd. UŁ.

Białorusini i Tatarzy krymscy w Białymstoku – przemiany tożsamości w kontekście procesów osiedleńczych

(WYŁOŻONY)

ALEKSANDRA PORANKIEWICZ-ŻUKOWSKA

Referat będzie efektem rozpoczynającego się w tej chwili badania jakościowego dotyczącego roli grup pośredniczących w procesach osiedleńczych Białorusinów i Tatarów krymskich w Białystoku przygotowanego przez większy zespół badawczy (w skład zespołu wchodzą: Kamil Łuczaj, Janusz Mucha, Karolina Radłowska, Katarzyna Winiecka i ja). W jego ramach znajdą się analizowane przeze mnie zagadnienia związane z przemianami tożsamości migrantów. W projekcie stawiam(y) następujące dwa ogólne pytania badawcze. Jakie procesy związane z redefinicją tożsamości migrantów sprzyjają zakotwiczeniu społecznemu i prowadzą do przyjęcia strategii adaptacyjnych sprzyjających integracji społecznej a jakie te zjawiska osłabiają? Jak na te procesy wpływa proces konstruowania tożsamości hybrydowej?

Procesy związane z rekonstruowaniem tożsamości są, jak wiadomo, zjawiskami bardzo złożonymi. Obejmują one z jednej strony kilka podstawowych wymiarów tożsamości (indywidualny, społeczny, strukturalny (ról społecznych, ról-tożsamości), kulturowy), z drugiej zaś nie są związane jedynie z samą migracją – wpływają na nie rozmaite ogólne procesy społeczne, które stanowią dla nich kontekst. W związku z tym zjawisku redefinicji tożsamości migrantów będę się (w miarę możliwości) przyglądać w optyce wielowymiarowej, poszukując odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe: czy

w obliczu migracji badani mają poczucie spójnej koncepcji siebie, czy też raczej kryzysu tożsamości?, jakie zabiegi, praktyki stosują by ten kryzys łagodzić, co pogłębia poczucie kryzysu, co go osłabia?; czy w odczuciu badanych migracja miała duży wpływ na ich poczucie tożsamości?; czy była to zmiana rewolucyjna, czy ewolucyjna?, jak ją oceniają, czy była to zmiana na dobre?; czy w wyniku migracji pojawiły się nowe grupy odniesienia charakteryzujące badanych?; czy są to grupy ułatwiające procesy adaptacji społecznej?; czy relacje z tymi grupami (nie musi to być uczestnictwo) powodują wzrost czy spadek samooceny badanych?; co badani myślą o redefinicji swojego miejsca w strukturze społecznej? czy zyskali czy stracili w wyniku migracji?; jaki ich zdaniem ma to wpływ na procesy adaptacji i zakotwiczenia (i czy w ogóle ma:)? co (kto) mogłoby być pomocne w ich sytuacji?; co utrudnia adaptację w tym wymiarze?

Referaty w części 3, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Religia, nadzieja, demokracja: komunikat wstępny ze Środkowoeuropejskiego Sondażu Społecznego

ELŻBIETA CIŻEWSKA-MARTYŃSKA, BARTŁOMIEJ WALCZAK

Europa Środkowa podlega gwałtownym przemianom społecznym i politycznym. W prezentacji chcielibyśmy przedstawić wstępne wyniki jednego z modułów Środkowoeuropejskiego Sondażu Społecznego, które mogą rzucić światło na sposoby radzenia sobie z wielopłaszczyznowym kryzysem. Kierujemy uwagę na związki religijności (partycypacji w obrzędach, samo-postrzegania swojej religijności oraz wyznania), poczucia nadziei i postaw wobec demokracji w przekroju przez poszczególne kraje. Nadzieja jest rozumiana jako poczucie sensowności i przychylności świata wobec ludzi (Erikson 1997, 2002) oraz poczucie osobistego sprawstwa. Do badania wykorzystano zmodyfikowane wskaźniki z kwestionariusza nadziei podstawowej BHI-12 (Trzebiński i Zięba 2003). Według Trzebińskiego i Zięby, nadzieja podstawowa stanowi czynnik warunkujący konstruktywne reagowanie człowieka na zmiany i przełomowe wydarzenia, zwłaszcza na sytuacje ponoszenia nieodwracalnych strat. Inspiracją do badania była też chęć empirycznego przetestowania sławnej tezy Alexisa de Tocqueville o związku między sekularyzacją, poczuciem sensowności świata, nadzieją i przywiązaniem do wolności politycznej i demokracji (Tocqueville, 2005, s. 412).

Środkowoeuropejski Sondaż Społeczny jest badaniem panelowym prowadzonym w sześciu krajach: Austrii, Czechach, Słowacji, Niemczech, Polsce i Węgrzech. Projekt jest finansowany ze środków Programu Inicjatywa Doskonałości Uczelnia Badawcze (IDUB) Uniwersytetu Warszawskiego (priorytet II.3.5). Badanie było pilotowane na jesieni 2021. W lutym 2022 zakończono realizację sondażu w pierwszej fali badania. Zebrane dane obejmują próby reprezentatywne dla poszczególnych krajów, liczące łącznie ponad jedenaście tysięcy respondentów.

Zgromadzone dane wskazują na istotne różnice pomiędzy mieszkańcami krajów Europy Środkowej zarówno, jeśli chodzi o religijność, nadzieję, jak i postawy wobec demokracji. Pozostaje pytanie o związki w triadzie religijność – nadzieja – demokracja, a także jakie różnice można zaobserwować nie tylko pomiędzy mieszkańcami poszczególnych krajów objętych sondażem, ale też przedstawicielami poszczególnych wspólnot religijnych.

Amoralny familizm jako strategia adaptacyjna w czasach kryzysu migracyjnego i pandemicznego

BARBARA PASAMONIK

Koncepcja amoralnego familizmu (Banfield 1979) została po raz pierwszy zastosowana do opisu polskiego społeczeństwa lat 80. XX w. przez Jacka Tarkowskiego i Elżbietę Tarkowską

(1990). Amoralny familizm to ostry podział na sferę publiczną i prywatną, dominacja sfery prywatnej i więzi nieformalnych, podział na swoich i obcych, dualizm etyczny, niezdolność do aktywności na rzecz szerszych zbiorowości, a także zawężenie czasu społecznego do orientacji prezentystycznej. Koncepcja ta powraca w ostatnich latach w diagnozach polskiego społeczeństwa post-transformacyjnego (Czapiński 2015, Rychard 2016, Leder 2020, Burdyka 2020). Autorka proponuje analizę amoralnego familizmu jako strategii adaptacyjnej stosowanej przez część polskiego społeczeństwa w warunkach kryzysowych na przykładzie kryzysu migracyjnego (2015/2016) oraz kryzysu pandemicznego. Amoralny familizm jest rozpatrywany jako strategia adaptacyjna osadzona w psychologii ewolucyjnej i w historycznym doświadczeniu niedoborów oraz zależności. Empirycznie, amoralny familizm jest mierzony w projekcie badawczym GLOBE 1991-2020 (kolektywizm rodzinny vs instytucjonalny). Poziom familizmu w Polsce jest znacząco wyższy niż w krajach wysoko rozwiniętych. Także w badaniach dotyczących postaw wobec uchodźców oraz obostrzeń pandemicznych w Polsce (CBOS) można odnaleźć wskaźniki amoralnego familizmu.

Tożsamość seksualna – normatywność i nienormatywność

DOROTA MAJKA-ROSTEK

Tożsamość seksualna w najprostszym i najbardziej ogólnym rozumieniu to odpowiedź na pytanie „kim jestem? w odniesieniu do aspektów związanych z seksualnością jednostki. Zawiera ona szereg przekonań i odczuć związanych z seksualnością, dotyczących m.in. orientacji, preferencji seksualnych, specyfiki ekspresji seksualnej, typu preferowanych partnerów itp. Tożsamość normatywna opiera się przede wszystkim na zgodności trzech filarów: kiedy płeć biologiczna determinuje płeć kulturową, płeć kulturowa zaś zakłada konieczność heteroseksualności. Jakkolwiek procesy kreowania tożsamości mogą wyglądać odmiennie w przypadku konkretnych jednostek, to można uznać, iż heteroseksualne osoby cispłciowe, które wpisują się w dominujący system norm i znaczeń seksualnych, mają przed sobą prostszą i wymagającą mniej refleksyjności drogę tożsamościową aniżeli osoby nieheteronormatywne. Kreowanie nieheteronormatywnej tożsamości seksualnej jest złożonym i często trudnym procesem. W przeciwieństwie do członków innych grup mniejszościowych (np. etnicznych czy rasowych), znaczna większość osób nieheteroseksualnych nie wychowuje się w społeczności podobnych osób, którzy mogą tę tożsamość wspierać i dostarczać wzorców identyfikacyjnych. Ilustracje specyfiki konstruowania tożsamości nienormatywnych zostaną przedstawione na przykładzie doświadczeń homoseksualnych mężczyzn, respondentów wywiadów narracyjno-biograficznych, których pierwsze etapy kreowania tożsamości seksualnej przypadały na lata PRL, a więc czasy tabuizacji homoseksualności. Wnioski z zaprezentowanych fragmentów badań potwierdzają adekwatność klasycznych tożsamościowych modeli sekwencyjnych do analizy doświadczeń gejów będących obecnie w dojrzałym i starszym wieku. Ilustrują to, jak kluczowe znaczenie dla procesów kreowania nieheteronormatywnych tożsamości seksualnych mają warunki społeczno-kulturowe.

Strategie (re)konstruowania tożsamości po doświadczeniu traumy śpiączki lub urazu kręgosłupa

KAROLINA ROŻNIATOWSKA

Traumatyczne wydarzenie to takie, które pojawia się w życiu niespodziewanie i okazuje się dotkliwe na tyle, że trudno sobie z nim poradzić. Dla moich badanych traumą był wypadek, w wyniku którego zapadli w śpiączkę lub doświadczyli urazu kręgosłupa, wymagającego długiej rehabilitacji. W czasie, kiedy oni pogrążeni

byli w nieświadomości śpiączki lub spędzali świadome miesiące na szpitalnych oddziałach, płynna i szybko zmieniająca się rzeczywistość nadal tętniła życiem, tyle że gdzieś obok, poza ich kontrolą. Ich trudne doświadczenia miały nie tylko zdrowotne konsekwencje, ale i niosły ze sobą przerwanie ciągłości strumienia życia codziennego, przymusową przerwę w aktywnym pełnieniu ról społecznych oraz przemiany relacji z innymi ludźmi. Wszystkie te aspekty biograficznej trajektorii odzwierciedlane były kolejno w tożsamości jednostek. W swoim referacie pragnę przedstawić, w jaki sposób owa tożsamość, rozumiana przeze mnie bardzo szeroko jako ciągle konstruowany projekt psycho-społeczny, jest kształtowana przez osoby, które doświadczyły wspomnianej traumy. Wskażę cztery główne strategie tożsamościowe, podejmowane przez moich rozmówców, by poradzić sobie z przerwaniem ciągłości i jedności tożsamości, którego doświadczyli. Strategie te polegają kolejno na: 1) zaprzeczaniu przemianom tożsamości, 2) akceptacji i adaptacji, 3) oparciu na znaczących Innych w rekonstruowaniu własnego „Ja" oraz 4) tworzeniu zupełnie nowej tożsamości. Porównawcza analiza dwóch badanych grup wykazała – co było sprzeczne z poczynionym przeze mnie wstępnie założeniem – że to nie rodzaj doświadczonej traumy determinuje sposób radzenia sobie z późniejszym konfliktem tożsamościowym, ale znaczenie mają tutaj zdrowotne konsekwencje urazu oraz czynniki psychologiczne (np. szeroko pojęta siła charakteru) i środowiskowe (np. wsparcie bliskich osób). Wnioski zawarte w referacie oparte są na wynikach moich jakościowych badań, obejmujących: wywiady biograficzno-narracyjne z osobami wybudzonymi ze śpiączki oraz takimi, które przeżyły wypadek skutkujący urazem kręgosłupa (lecz nie były w śpiączce); wywiady pogłębione z ich najbliższymi oraz wywiady eksperckie.

Indywidualność osoby jako źródło radzenia sobie z niepewnością i ryzykiem. Refleksja nad koncepcją indywidualności J. Szczepańskiego w nawiązaniu do współczesnych technik uważności.

(WYŁOŻONY)

TOMASZ LESZNIEWSKI

Socjologiczna charakterystyka współczesności opiera się w zasadniczym stopniu na eksponowaniu dynamiki i zakresu dokonujących się przemian społeczno-kulturowych oraz konsekwencji tychże zmian na poziomie relacji społecznych oraz indywidualnych skutków pojawiających się w wymiarze tożsamościowym. Doświadczenie nieprzewidywalności i ryzyka opisujące specyfikę warunków życia jednostki stawia liczne i różnorodne wyznania, które definiują zdolność radzenia człowieka z oczekiwaniami stawianymi przez społeczeństwo na różnych poziomach ludzkiej egzystencji. W warunkach społeczeństwa późnej nowoczesności czy społeczeństwa ponowoczesnego, uwagę przykuwają konsekwencje wynikające z indywidualizacji życia społecznego, a mianowicie silnie ugruntowana potrzeba ekspresji i autentyczności „ja" jednostki (Riesman i in. 1996; Sennett 2009). Rzeczywistość, w ramach której dezintegracji ulega dotychczasowy, względnie stabilny i przewidywalny porządek instytucjonalny oraz układ punktów odniesienia człowieka pozwalających na samookreślenie i poczucie orientacji, czyni ludzkie biografie refleksyjnym projektem (Beck i in. 2009:11–31). Wymaga to świadomego zaangażowania w proces wytwarzania własnej tożsamości przez osobę oraz koncentracji na samej sobie, własnych emocjach i odnoszonych korzyściach wynikających z ekspresji własnej osobowości w życiu publicznym (Sennett 2009). Jednostki podejmują zatem różne „techniki siebie", „[…] których celem jest przekształcenie siebie tak, by osiągnąć pewien stan szczęścia, czystości, mądrości, doskonałości czy nieśmiertelności" (Foucault 2000:249).

Celem wystąpienia będzie próba rewitalizacji koncepcji indywidualności Jana Szczepańskiego (Szczepański 1988, 1990), poprzez jej ponowne odczytanie z użyciem koncepcji uważności oraz związanych z tym, coraz częściej stosowanych technik wyrażających troskę dotyczącą osobistego rozwój człowieka. Na ile bowiem

wypracowana przez polskiego socjologa, w latach osiemdziesiątych poprzedniego wieku, perspektywa ukazująca ludzki potencjał pozwalający na walkę z cierpieniem i upływającym czasem, stanowić może alternatywę dla oferowanych dziś technik mindfulness oraz przykład niedocenienia zarówno w wymiarze intelektualnym, jak i praktycznego wykorzystania zakorzenionej w naszym kręgu kulturowym wizji rozwoju osobowego człowieka. Istotnym elementem rozważań będzie także kwestia etycznego aspektu indywidualności, która w swej pełnej formie nie jest przejawem egoistycznych czy też egotycznych dążności człowieka, zwłaszcza w kontekście relacji społecznych.

Tu zaszła zmiana: biograficzne doświadczenia osób urodzonych po 1980 roku

Numer: G57
Organizacja: Katarzyna Waniek (UŁ), Danuta Życzyńska-Ciołek (IFiS PAN)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.021, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Celem grupy jest podjęcie dyskusji na temat doświadczeń biograficznych Polek i Polaków urodzonych po 1980 roku, czyli osób, które prawie (jeśli w ogóle) nie miały już do czynienia z socjalistyczną organizacją społeczną, jaką był PRL, i zostały w znacznym stopniu ukształtowane przez „nowe nowe media" (Levinson 2012). Wiele badań pokazuje, że w tych kohortach nastąpiły ogromne zmiany nie tylko związane z postrzeganiem zjawisk społecznych, kulturowych i historycznych, ale także z budowaniem poczucia własnej tożsamości, systemu odniesień i hierarchii wartości. W debacie publicznej i, ale też w literaturze naukowej osoby te „diagnozuje" się czasem jako zorientowane coraz bardziej indywidualistycznie, narcystyczne, nastawione na konsumpcję, doznające hiperinflacji doświadczeń i rozproszonych, niejednokrotnie sprzecznych ze sobą, lojalności wobec różnych światów społecznych, w które są zaangażowane.

Ten negatywny obraz chcemy poddać weryfikacji i aktualizacji, poszukując odpowiedzi na szereg pytań: Jakie jest doświadczenie tych osób w świetle najnowszych badań? Jaką rolę w ich życiu odgrywa rodzina, praca, światy społeczne, różnego rodzaju wspólnoty, ruchy społeczne? Jak doświadczenia biograficzne przekładają się na poczucie tożsamości, system wartości, stosunek do spraw publicznych? Które obszary – lub ich aspekty – podległy w omawianych kohortach zmianom w ostatnich latach, a które pozostały względnie stabilne? Co o tych różnicach mówią nam współczesne i nieco starsze (dostępne w archiwach danych) materiały biograficzne? Jak wyniki badań, prowadzonych szeroko rozumianymi metodami biograficznymi, mają się do rezultatów osiągniętych innymi metodami? Jak doświadczenia osób urodzonych po 1980 roku różnią się w zależności od rozmaitych obiektywnych zróżnicowań – takich jak pochodzenie, płeć, miejsce zamieszkania? W czym „młodsi młodzi" różnią się od „starszych młodych"?

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Czy polscy milenialsi okupowaliby Wall Street? Społeczny obraz pokolenia '89.

IRENEUSZ SADOWSKI

W debacie publicznej pojawiają się tezy dotyczące szczególnej sytuacji społeczno-zawodowej młodych pokoleń Polaków i implikacji, jakie może to mieć dla porządku społeczno-politycznego. Jedną z ważniejszych analiz na ten temat przeprowadził Jakub

Sawulski w swojej książce „Pokolenie '89. Młodzi o polskiej transformacji". Wskazuje tam zarówno uwarunkowania strukturalne, jak i generacyjny potencjał politycznego buntu przeciw potransformacyjnym porządkom w Polsce. W swoim referacie postaram się odnieść do wspomnianych tez w świetle wyników badania kohortowego „Trzy pokolenia polskiej transformacji", w którym przeanalizowane zostały reprezentatywne próbki trzech kategorii metrykalnych – Polaków urodzonych w latach 1956-58, w latach 1970-71 oraz w latach 1988-89. Kohorty te można symbolicznie określić jako – odpowiednio – pokolenie kryzysu, pokolenie przejścia i pokolenie otwartych granic. Pozwoli to przedstawić socjologiczny obraz „trzeciego pokolenia" polskiej transformacji (które można również, w pewnym uproszczeniu, nazwać „polskimi milenialsami"), mając za punkt odniesienia dwie wcześniejsze generacje, w których zbiorową biografię wpisała się zmiana systemowa roku 1989. „Trzecie pokolenie" zna rzeczywistość PRL jedynie jako historię.

Dane wykorzystane w analizach posiadają istotny walor – są to zharmonizowane wyniki badań sondażowych, w których można dokonać synchronizacji na 30 roku życia każdej z trzech kohort. Taki schemat analiz pozwala na podjęcie próby wypreparowania efektów pokolenia z efektów wieku i okresu. Substantywnie, w referacie przyjrzę się różnicom dotyczącym początku karier zawodowych, samoocenie sytuacji ekonomicznej, postawom względem porządku ekonomicznego, a także aktywności społeczno-politycznej. Wyniki pokazują, że odmienne doświadczenia biograficzne w istocie wygenerowały pewną dystynkcję pokoleniową, jednak jej treść jest nieco inna, niż sugerują tezy, które wybrzmiewają w debacie publicznej na temat młodych pokoleń Polaków.

„Nie jest to życie, które oni rozumieją, w ich mniemaniu moje życie jest bardzo niestabilne". Różnice pokoleniowe w rozumieniu stabilności zawodowej młodych ludzi i ich rodziców

DOMINIKA WINOGRODZKA

Współczesne ścieżki karier zawodowych młodych ludzi ulegają procesom destandaryzacji, stając się coraz bardziej różnorodnymi i nieprzewidywalnymi, zyskując miano „karier bez granic". Dynamizacja karier zawodowych wiąże się z większą liczbą wyzwań, zmian i zwrotów biograficznych, które w odniesieniu do rynku pracy oznaczają zmianę pracodawcy, zawodu lub miejsca pracy. Zmienność karier wymaga od młodych ludzi wysokiego stopnia elastyczności i adaptacyjności do sytuacji zawodowej, co nie zawsze spotyka się ze zrozumieniem ze strony ich rodziców – przedstawicieli karier tradycyjnych zorientowanych na stabilność i bezpieczeństwo zatrudnienia. Celem prezentacji jest odpowiedź na pytania: Jak młodzi ludzie rozumieją (nie)stabilność zawodową? Jaką rolę w postrzeganiu stabilności zawodowej pełni mobilność przestrzenna? Jakie podobieństwa, a jakie różnice dostrzegają młodzi ludzie w traktowaniu pracy przez siebie i swoich rodziców?

Prezentacja oparta będzie na danych z jakościowego badania podłużnego pt. „Przejścia młodych z edukacji na rodzimy i zagraniczny rynek pracy: rola lokalności, grupy rówieśniczej i nowych mediów" (2016-2020), który finansowany był ze środków Narodowego Centrum Nauki w konkursie Sonata Bis 5 (nr 2015/18/E/HS6/00147). Na potrzeby wystąpienia przeanalizowanych zostało 20 indywidualnych wywiadów pogłębionych z młodymi dorosłymi (urodzonymi w latach 1984-1991 przedstawicielami pokolenia Y) o zróżnicowanych doświadczeniach mobilności zewnętrznej. Zaprezentowane dane wskażą na różnice pokoleniowe – normalizację niestabilności zawodowej wśród przedstawicieli karier bez granic i hiperbolizację elastyczności zawodowej wśród przedstawicieli karier tradycyjnych – oraz występujące w związku z nimi napięcia.

“Jestem podatna na ten wyścig szczurów”: Kariery naukowe osób urodzonych po 1980 w perspektywie narracyjnej

OLGA KUREK-OCHMAŃSKA, MONIKA STRUCK-PEREGOŃCZYK

Głównym celem referatu jest analiza doświadczeń biograficznych związanych z prowadzeniem kariery akademickiej przez osoby urodzone po 1980 roku, które rozpoczęły pracę w systemie szkolnictwa wyższego, stale reformowanego w duchu neoliberalizmu (Jubas 2012, McGinn 2012). Kluczowym założeniem referatu jest stwierdzenie, że istnieją dwie różne, uwarunkowane pokoleniowo, ścieżki kariery akademickiej. Każda z nich ma inne cele, wartości, etapy i szklane sufity.

Osoby urodzone w latach 80. i 90. XX wieku, przedstawiciele tzw. pokolenia Y, charakteryzują się większą mobilnością, otwartością na zmiany, znajomością nowych technologii. Cenią indywidualizm, samodzielność, mają mocno ugruntowane dążenie do samorealizacji (Macky, Gardner & Forsyth 2008, Mazur-Wierzbicka 2015). Z drugiej strony, postrzegani są często jako zbyt egocetryczni i pewni siebie (Pew Research Center 2007). Akademicy pokolenia Y wchodzili do świata akademickiego, który był już poddany licznym reformom. Najgłębsze zmiany, bezpośrednio dotykające prowadzenia kariery akademickiej, wprowadziła reforma szkolnictwa wyższego z 2011 roku oraz tzw. Ustawa 2.0 z 2018 roku, których podstawowymi założeniami było umiędzynarodowienie polskiej nauki, w tym m.in. konieczność publikowania w językach obcych czy budowanie międzynarodowych zespołów badawczych (Kwiek 2015: 334). Ponadto produktywność badań, mierzona liczbą wysoko punktowanych publikacji, stała się niejako celem nadrzędnym, doprowadzając nierzadko do kuriozalnej pogoni za punktami.

Akademicy z pokolenia Y wydają się być lepiej dostosowani do tej „gry parametrycznej”, aniżeli badacze z pokolenia X (urodzeni w latach 60. i 70. XX wieku), dla których głównym celem działalności uniwersytetu zdaje się być wytwarzanie wiedzy, wychowywanie intelektualistów czy bycie autorytetem moralnym (Chłopecki 2004, Piskała & Zysiak 2013, Zysiak 2016). Jednocześnie młodsze pokolenie pracowników naukowych zmaga się z trudnościami, które nie były znane ich starszym kolegom. Niepewność zatrudnienia pod postacią czasowych umów (zob. Loher i in. 2019, Steinþórsdóttir i in. 2019, Butler-Rees, Robinson 2020), stosunkowo niskie zarobki (zob. Sandnes 2018, Kwiek 2018) czy presja komercjalizacji wyników badań naukowych (Ivancheva 2015), to tylko niektóre z barier na ścieżce akademickiej w zorientowanym rynkowo systemie nauki. Badacze zauważają wyraźną polaryzację między starszymi, „elitarnymi” akademikami, mającymi stałe zatrudnienie a młodszymi o prekaryjnym statusie, będącymi „rezerwową armią dydaktyczną i badawczą” (Ivancheva i in. 2019). Sytuacja ta niejako wymusza na młodych pracownikach nauki postawy przedsiębiorcze, maksymalizację produktywności naukowej, konkurowanie ze sobą, mobilność oraz inne, neoliberalne strategie dostosowawcze. Osoby pochodzące z klas ludowych znajdują się w dodatkowo trudnej sytuacji: ciężej im wejść w świat akademii z powodu braku kapitału (i społecznego, i ekonomicznego, i kulturowego), często towarzyszy im poczucie niedopasowania i wstydu związanego z pochodzeniem (Lee 2017, Reddin 2012).

Referat odpowie na następujące pytania badawcze: Jakie wzorce kariery akademickiej można wyróżnić? Jakie są różnice pomiędzy tymi wzorcami? Na ile są one pokoleniowe? W którym z tych wzorców akademicy pochodzący z klas ludowych mieli większe szanse na sukces? Z jakimi trudnościami borykali się przedstawiciele badanej grupy? Jaki stosunek do kariery akademickiej mają? Czy można zauważyć erozję etosu akademickiego w pokoleniu Y?

Podstawę empiryczną stanowi analiza doświadczeń biograficznych pracowników polskich uczelni pochodzących z klas ludowych (robotniczych), którzy doświadczyli obiektywnego awansu społecznego: pochodząc z rodzin o skromnych tradycjach intelektualnych, zdołali osiągnąć sukces w świecie naukowym. Analizie poddane będą dane pochodzące z narracyjnych wywiadów biograficznych, przeprowadzonych z osobami urodzonymi w latach 1980-1990 a także – dla kontrastu – z osobami urodzonymi w latach 1960-79.

Nowy wymiar zmiany społecznej w perspektywie biograficznego doświadczenia procesu post-transformacji w Polsce

JOANNA WYGNAŃSKA, ALEKSANDRA DRĄŻCZYK

Zgłaszany referat będzie dotyczyć prezentacji założeń oraz pierwszych wyników projektu badawczego: „Post-transformacja w perspektywie doświadczeń biograficznych osób urodzonych w latach 1980-2005. Analiza socjologiczna" (NCN OPUS-21, UMO-2021/41/B/HS6/02048, kierownik projektu: dr hab. Kaja Kaźmierska, prof. UŁ), realizowanego od stycznia 2022 roku w Katedrze Socjologii Kultury UŁ. Celem projektu jest analiza doświadczeń biograficznych osób urodzonych w latach 1980-2005 w celu uchwycenia wzajemnego wpływu między perspektywą indywidualną (doświadczenia biograficzne badanych) a procesami makrospołecznymi i kulturowymi (odzwierciedlonymi także w dyskursie medialnym) charakterystycznymi dla okresu określanego w badaniu jako post-transformacyjny. Co ważne, perspektywa prezentowanego projektu badawczego i tym samym zjawisk podejmowanych w referacie lokuje nasze wystąpienie zarazem w odniesieniu do procesu transformacji, jak i post-transformacji w Polsce. Zakładamy, że post-transformacji nie należy rozumieć jako „czasu po transformacji", ale jako istotnie nowy aspekt zachodzącej zmiany społecznej ukształtowany poprzez procesy o charakterze globalnym. Badania podejmowane w projekcie koncentrują się na wykorzystaniu dwóch metod analitycznych: autobiograficzny wywiad narracyjny (wg założeń metodologicznych Fritza Schützego) oraz jako metoda uzupełniająca – krytyczna analiza dyskursu (KAD) wybranych, publicznie dostępnych tekstów medialnych.

Podjęcie badania metodą autobiograficznego wywiadu narracyjnego, a tym samym przyjęcie perspektywy biograficznej oznacza, że interesować nas będą historie zwykłych obywateli, „ludzi z ulicy". Poznanie ich doświadczenia pozwala na analizę szerszych procesów społecznych, które przejawiają się na poziomie ich biografii oraz weryfikację, czy założenia badawcze mają swoje odzwierciedlenie w życiu jednostek. W badaniu szczególnej uwadze poddane zostaną trzy sfery (sensitized spheres), wokół których jednostki mogą budować swój biograficzny projekt. Pozwoli to na gruntowną analizę każdej z nich oraz sprawdzenie, czy stosowane strategie dyskursywne różnią się pomiędzy osobami zajmującymi w nich różne pozycje. Pierwszą sferę stanowić będzie praca. Zgromadzone zostaną wywiady z małymi i średnimi przedsiębiorcami, pracownikami sektora publicznego oraz przedstawicielami nowych zawodów (związanych głównie z Internetem). Kolejną ze sfer będzie rodzina. Tutaj historie zostaną zebrane od dwóch kategorii osób: posiadających duże, wielodzietne rodziny oraz par bez dzieci (tzw. DINKs). Jako trzecią sferę będziemy analizować sieci społeczne. W jej wymiarze grupą badaną będą społeczni aktywiści, głównie osoby działające w organizacjach pozarządowych.

Co istotne, projekt zakłada analizę doświadczeń biograficznych osób urodzonych w latach 80., 90. oraz między rokiem 2000 a 2005. W tym zestawianiu kohortę osób urodzonych w latach 80. należy uznać za pierwszych pełnoprawnych „beneficjentów" transformacji systemowej w Polsce, osoby urodzone w dekadzie lat 1990 i 2000 są w większym stopniu podmiotami i przedmiotami procesów post-transformacyjnych i wychowują się w czasach „nowych mediów".

Milenialsi o starości i osobach starszych – literatura przedmiotu versus wyniki badań. Casus Podlasia

(WYŁOŻONY)

EMILIA KRAMKOWSKA

Problematyka starości i procesu starzenia się, jest dziś odmieniana przez wszystkie przypadki. Dokonujące się przemiany demograficzne analizowane są z licznych

perspektyw makro i mikrospołecznych, a szczególną uwagę zwraca się na prognozowane następstwa postępującego procesu starzenia się społeczeństwa polskiego. Publiczna debata dotycząca rzeczonego tematu jest jak najbardziej zasadna, z uwagi na istotę zagadnienia. Uchwycenie problematyki starości i procesu starzenia się społeczeństwa z perspektywy kategorii „pokolenia", czyni refleksję jeszcze bardziej ciekawą. Wszak to właśnie Echo Boomersów, czyli pokolenie osób urodzonych po 1980 roku, może najbardziej odczuć następstwa zachodzących procesów demograficznych, jeśli nie nastąpią pożądane zmiany, m.in. w postaci wzrostu współczynnika urodzeń.

W proponowanym referacie, przedstawię wyniki badań jakościowych, prowadzonych wśród przedstawicieli pokolenia Y, podejmujących tematykę starości i osób starszych. Omówię opinie badanych dotyczące różnych wątków ogólnospołecznych, jak postrzeganie seniorów w przestrzeni publicznej czy ich stanowisko wobec promowanego modelu odmłodzonej starości. Przedstawię też poglądy Milenialsów na temat pozycji seniorów we współczesnej rodzinie, w tym zagadnienie opieki nad niesamodzielną osobą starszą. Moim celem będzie zestawienie obecnej w literaturze przedmiotu charakterystyki pokolenia Y z rzeczywistym ich profilem, znajdującym potwierdzenie w materiale empirycznym.

Turystyka i czas wolny – wolność wyboru w postpandemicznym świecie

Numer: G50
Organizacja: Stella Grotowska (AGH), Maria Sroczyńska (UKSW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.022, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

W definicjach czasu wolnego używamy takich pojęć jak „wybór" i „wolny wybór", które odnoszą się do aktywności pozostających poza zajęciami obowiązkowymi. Mówiąc o „czasie wolnym" nie sugerujemy, że jakakolwiek jednostka jest całkowicie niezależna od zewnętrznych ograniczeń. Przeciwnie, czynniki te ukierunkowują ludzkie działania i kształtują subiektywne doświadczenia, podając w wątpliwość potoczne skojarzenia czasu wolnego z niczym niekrępowaną wolnością (Shir-Wise 2019: 2). Mimo wszystko żadna inna sfera życia społecznego nie umożliwia doświadczenia jednostkowej wolności w takim stopniu jak czas wolny (Stebbins 2017: 12), który wiąże się z samorealizacją, wartościami estetycznymi, poznawczymi, ludycznymi, także witalnością i sferą życia duchowego.

W badaniach nad czasem wolnym odnaleźć można rozmaite obszary problemowe m.in.: turystykę, etniczność, jakość życia, płeć, rekreację, emerytury, bezrobocie, rozrywkę, kulturę popularną i związane z nią instytucje (ogrody zoologiczne, muzea, centra nauki, festiwale sztuki, zabytki i inne), konsumpcję, duchowość, edukację dorosłych, sektor non-profit i wolontariat, młodzież, przedsiębiorczość społeczną (Stebbins 2017: 27), a także wszelkiego typu działania nielegalne zaspokajające potrzeby uczestników (Rojek 2010: 49). Spektakularnym przykładem aktywności podejmowanych w czasie wolnym jest turystyka.

Turystyka jest realizacją różnych form aktywności ludzkiej, prowadzi do zmian środowiska przyrodniczego, kulturowego i społecznego, aktywizuje jednostki i całe grupy społeczne, wywołuje konsekwencje w życiu codziennym, wymusza wchodzenie w styczności z przyrodą, kulturą, innymi ludźmi (Suprewicz 2005: 43-48). Do niedawna rozwijała się ona w następstwie zmian technologicznych służących przemieszczaniu się w przestrzeni (rozwój i umasowienie środków transportu). Jednak w ostatnich latach kluczowe zmiany wynikały z możliwości stwarzanych przez Internet i funkcjonowanie online. W okresie pandemii proces uzależniania czasu wolnego i turystyki od Internetu nasilił się.

Branża turystyczna i rekreacyjna podatna jest na wpływ czynników zewnętrznych, m.in. ekonomicznych (np. kryzysy w latach 1997, 2008), zdrowotnych (np. epidemia

SARS w 2003 roku), zagrożeń naturalnych, np. trzęsienia ziemi czy niepokoje społeczne (Abbas, Mubeen, Iorember, Raza, Mamirkulova 2021: 2). Ograniczenia w przemieszczaniu się ludzi związane z pandemią COVID 19 zadały potężny cios turystyce, nie pozostały także bez wpływu na inne aktywności realizowane w czasie wolnym (Życie codzienne w czasach pandemii. Raport z drugiego etapu badań. Wydział Socjologii, UAM 2020). Dlatego – w obliczu nowych, nieznanych wcześniej uwarunkowań – chciałybyśmy poddać analizie doświadczenia indywidualnej wolności przedstawicieli różnych kategorii społecznych (ludzi młodych i starszych, mężczyzn i kobiet, mieszkańców miast i wsi, osób należących do odmiennych grup społeczno-zawodowych, etc.) w kontekście czasu wolnego.

Proponujemy kwestie do dyskusji:

Ilościowe i jakościowe przemiany czasu wolnego w dobie pandemii (m. in. rola nowych technologii, relacje między czasem wolnym a czasem pracy etc.).

Czas wolny a nierówności społeczne i obszary dyskryminacji.

Relacje między czasem wolnym a konsumpcją i stylem życia.

Nowe i stare ograniczenia oraz formy kontroli czasu wolnego w społeczeństwie ryzyka.

Zmiany w sposobach podróżowania i doświadczaniu podróży.

Turystyka w wymiarze ponowoczesnej mobilności i samorealizacji.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Zniewolony czas wolny – wpływ pandemii COVID-19 na timestyle Polaków

MICHAŁ JAN LUTOSTAŃSKI, MAŁGORZATA BOMBOL

„Timestyle", a więc indywidualny styl przeżywania i organizowania sobie czasu w okresie pandemii uległ znacznemu zaburzeniu.
W 2020 w momencie pojawienia się globalnej pandemii i lockdownu popularność wpisów o czasie wolnym w internecie znacząco wzrosła (jak pokazują analizy wykonane za pomocą oprogramowania SentiOne). Okazało się, że wypracowane wcześniej sposoby zagospodarowania czasu uległy „dezaktualizacji" a pojawiła się perspektywa nowych, nieprzewidywanych zasobów czasu wolnego. Jako istotne zagadnienie należy uznać zjawisko tworzenia nowych wzorców zachowań i ich ewentualnego wpływu na zachowania społeczeństwa w przyszłości.

W swoim wystąpieniu skupimy się na analizie danych zastanych pochodzących z agencji badawczych, instytucji państwowych czy europejskich oraz badaniach własnych dotyczących czasu wolnego przeprowadzonych przed pandemią, jesienią 2019 roku oraz powtórzonych rok później w trakcie trwania pandemii COVID-19. Badania były przeprowadzone metodą CAWI na panelach internetowych na osobach pracujących (N=349 w 2019 roku i N=360 w 2020). Uzupełnieniem do nich będą wyniki badania jakościowego przeprowadzonego na grupie N=63 studentów w listopadzie 2020 roku.

Na podstawie zebranych danych ilościowych z 2020 stworzyliśmy również klasyfikację pracujących Polaków biorąc pod uwagę ich przynależność pokoleniową oraz subiektywną ocenę ich życia. Łącząc te dwie zmienne wydzielono w populacji 5 kategorii konsumentów. Wyróżniono więc osoby uważające swoje życie za nudne – UTRACONYCH, przedstawicieli pokolenia Y i Z uważający swoje życie za pasjonujące – YOLO (od skrótu You Only Live Once – wskazującego na to że warto jest żyć pełnią życia) oraz tych za zwyczajne – MŁODYCH DOROSŁYCH. Przedstawicieli pokolenia X i Baby Boomers podzielono na tych z pasjonującym życiem – DRUGA MŁODOŚĆ oraz z życiem zwyczajnym – ZWYCZAJNI DOROŚLI. Jako wynik zaprezentujemy jak zmienił się sposób spędzania czasu wolnego z perspektywy liczbowej, ale również jak czasem nieobserwowalne zmiany ilościowe wpłynęły na jakość postrzeganego czasu.

Podróże, kontakty międzykulturowe, czas i przestrzeń w dobie pandemii. Refleksje i wspomnienia słowami autorek i autorów dzienników pandemicznych

JOANNNA JANISZEWSKA

W referacie tym chciałabym przedstawić swój artykuł o niemożności przemieszczania się i podróżowania podczas pandemii koronawirusa i odczuciach z tym związanych z perspektywy socjologii podróży (Podróże, kontakty międzykulturowe, czas i przestrzeń w dobie pandemii. Refleksje i wspomnienia słowami autorek i autorów dzienników pandemicznych [w:] Dzienniki stanu pandemii, red. W. Gumuła, Nomos, Instytut Literatury, Kraków 2021). Artykuł powstał na podstawie pamiętników pandemicznych, które zostały przysłane na konkurs do Instytutu Literatury w 2020 roku. Wątek tęsknoty za podróżami wybrzmiał w wielu pamiętnikach tak, że stał się czymś porządkującym rzeczywistość: wspomnienia podróży i ich planowanie jako strukturyzowanie czasu. Wątek innego odczuwania czasu i przestrzeni wypełnia wiele refleksji osób zamkniętych w domach podczas pandemii. Wyjazdy, turystyka, wakacje to coś, na co ludzie czekają cały rok, żeby odpocząć po pracy. „Przeciwstawienie turystyki i pracy to część bardziej podstawowej opozycji: sacrum i profanum. Przeciwstawienie „świętych wakacji" i „świeckiej codzienności" ułatwia percepcję upływu czasu. Oddaje to nasz język. Zamiast podawać daty, mówimy, że coś było „w tym roku, gdy byliśmy w Rzymie" albo „to był nasz ostatni dzień w Paryżu". Podróż jest symbolicznym modelem życia. (…) Dla indywidualistycznie zorientowanych ludzi Zachodu wakacje są na ogół lepszą częścią życia." Dlatego tak dotkliwie ludzie odczuwają zamknięcie w domach, ponieważ są skazani na rutynę, codzienność, szarość dnia bez możliwości wyjazdu, podróży, nowych wrażeń w drodze.

Chciałabym oddać uczucia autorów pamiętników, dlatego też posługuję się ich słowami, ażeby mogli opowiedzieć sami o sobie. Ukazuję rzeczywistość ich oczami, cytuję ich opowieści o ich życiu, ich wspomnienia i plany na przyszłość, które oscylują wokół podróży, czasu wolnego, urlopu, wyjazdów, wycieczek i wypraw dalekich i bliskich.

Goście czy klienci – udostępnianie własnego domu turystom przez portal Airbnb

MAGDALENA ŁUKASIUK

W moim referacie chciałabym zająć się specyficzną formą turystyki, jaką jest udostępnianie swojego domu przyjezdnym za pośrednictwem portalu Airbnb. Interesuje mnie sytuacja, w której oferta dotyczy pokoju czy części zamieszkiwanego przez gospodarza domu lub mieszkania, a więc taka, w której turysta pojawia się w czyjejś przestrzeni domowej. Wybór takiej formy zakwaterowania wiąże się dla obu stron z decyzją o wkroczeniu w czyjąś prywatność, a co za tym idzie – z redefinicją domowości gospodarza czyniącego ze swojego domu przedmiot transakcji komercyjnej. Interesują mnie napięcia strukturalne tej relacji rozciągające się pomiędzy definicjami (i leksyką) usługi, oferty, płatnego świadczenia itd. a domowością, gościnnością, rolami gospodarza i gościa. Istotna wydaje mi się tu także rola samej przestrzeni domowej i jej urządzenia, jej sprawczy wpływ na ostateczny przebieg pobytu przyjezdnego (np. jedna łazienka i kuchnia, osobne wejście, zamki w drzwiach wewnętrznych etc.). Z tej pozycji można też pokusić się o refleksję na temat tendencji prowadzących do demontażu tradycyjnego, mieszczańskiego pojęcia (i praktyki) domu.

Przyjrzę się także wpływowi portalu jako medium nadającego ramy tej hybrydowej relacji. Ciekawe jest, do jakich aspektów portal odnosi się i w jaki sposób, a jakie pozostawia w gestii zainteresowanych stron. Zastanowię się także nad czynnikami dyskomfortu i ograniczeniami, a także sytuacjami przekraczającymi granice stawiane explicite lub tylko intuicyjnie odczuwane przez obie strony. Referat bazuje na kilkudziesięciu wywiadach indywidualnych z gospodarzami i gośćmi oraz na analizie portalu.

(Z)rozumieć czas wolny – o dylematach i wyzwaniach w obrębie problematyki czasu wolnego

DOROTA MROCZKOWSKA

Zasadnicza debata nad czasem wolnym kształtowana jest dziś w pełnych sprzeczności i ambiwalencji warunkach, bowiem dążeniom do spójności, odkrywania prawdziwej czy autentycznej wolności, oraz samorozwoju towarzyszy szereg destabilizujących zjawisk związanych z funkcjonowaniem jednostki w ponowoczesnych warunkach związanych z procesami globalizacji, technologizacji, komercjalizacji czy indywidualizacji. Wskazane procesy z jednej strony poszerzają spektrum możliwości jednostki, z drugiej wnoszą szereg zjawisk decentralizujących czy fragmentaryzujących doświadczanie czasu wolnego, w skrajnych sytuacjach jego brak. Stąd coraz liczniej stawiane tezy odnośnie do kryzysu czy wręcz zaniku czasu wolnego z przestrzeni codziennych doświadczeń.

Podczas wystąpienia chciałabym się przyjrzeć przeobrażeniom, jakie dokonują się od kilkunastu lat na płaszczyźnie czasu wolnego – z jednej strony chodzi mi o deskrypcję pewnego stanu rzeczy, o odpowiedź na pytanie: jak jest?, z drugiej strony o reinterpretację empirycznych doświadczeń po to, by dokonać redefinicji pojęcia czasu wolnego i otworzyć dyskusję metodologiczną odnośnie do tego, jak go badać?.

Czas wolny ma charakter dynamiczny i negocjowany, co pokazuje, że z jednej strony pozostaje ulokowany w konkretnych ramach regulujących jego funkcjonowanie, z drugiej natomiast jednostki mają zdolność do przekształcania tych ram, czego konsekwencją jest jego ciągła otwartość i gotowość do rewizji, bieżące konstruowanie działania przez jednostki interagujące ze sobą w różnych warunkach społecznych, politycznych czy ekonomicznych.

Moje refleksje będę opierała na prowadzonych od kilkunastu lat badaniach nad problematyką czasu wolnego: grant Percepcja, adaptacja, opór. Strategie myślenia i działania społeczeństwa polskiego w projektowaniu i realizowaniu czasu wolnego (N116 27464), projekt: W kieracie codzienności: dynamika granic praca – życie w trzech typach organizacji w Polsce (fundusz statutowy Instytutu Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), oraz projekt: W kieracie pandemicznej codzienności (realizowany w ramach konkursu JM Rektora UAM „Badania nad COVID-19”).

Obywatelskie sieci żywnościowe jako odpowiedź na sprzeczności systemów żywnościowych

(WYŁOŻONY)

KONRAD STĘPNIK

Proponowane wystąpienie oparte jest na wynikach badania 15 sieci żywnościowych z 5 krajów europejskich. Wyniki badań interpretowane są w kategoriach teorii modernizacji refleksyjnej, która pozwala zrozumieć w jaki sposób oddolne inicjatywy związane z produkowaniem, przetwarzaniem i dystrybuowaniem żywności wpisują się w szersze przemiany społeczeństw nowoczesnych.

Teoria modernizacji refleksyjnej zapewnia siatkę pojęciową, która może być wykorzystywana do badania przemian systemów żywnościowych w krajach rozwiniętych. Centralnym jej punktem jest pojęcie modernizacji. Odnosi się do wypierania tradycyjnych przekonań przez zracjonalizowany namysł przekształcający strukturę i relacje społeczne. Proces ten doprowadził w przeszłości do wyłonienia się społeczeństw nowoczesnych, które przechodziły przez swoje kolejne etapy rozwoju wraz z opanowywaniem kolejnych sfer życia przez refleksyjność. Jest to zjawisko systematycznego poddawania społecznej aktywności i materialnego stosunku do przyrody rewizji ze względu na nowo zdobyte wiadomości lub nabytą wiedzę. Celem tego

namysłu jest proponowanie zracjonalizowanych rozwiązań problemów pojawiających się w obrębie systemów społecznych. Nieodłączną cechą takich rozwiązań jest jednak to, że pociągają one za sobą skutki uboczne. Rozwiązując jeden zestaw problemów, przyczyniają się do wyłonienia kolejnych. Przykładowo, rozwój rolnictwa przemysłowego pozwala przezwyciężyć problem braku żywności, ale jednocześnie przyczynia się do niepożądanych zmian klimatycznych. Owe skutki uboczne rodzą konieczność tworzenia kolejnych nowoczesnych rozwiązań, których wdrażanie pociąga za sobą kolejne, nieprzewidziane wcześniej następstwa.

Refleksyjności i modernizacji towarzyszy zjawisko indywidualizacji. Bywa ona interpretowana jako „uwolnienie" jednostki od tradycyjnych ograniczeń i wpływu wielkich struktur społecznych. W rzeczywistości jest ona jednak nowym sposobem organizowania życia społecznego, który polega na przeniesieniu efektów ubocznych modernizacji na poziom życia jednostek. Nowoczesne systemy społeczne nie są w stanie w satysfakcjonujący sposób rozwiązywać swoich sprzeczności. Powoduje to, że podejmując codzienne decyzje, ludzie zmuszeni są brać pod uwagę ryzyko i efekty uboczne generowane przez instytucje społeczne.

Zjawiska te kształtują również nowoczesne systemy żywnościowe. Oparty na dużych strukturach oraz rozdzielonych w czasie i przestrzeni relacjach społecznych system przemysłowej produkcji i dystrybucji żywności ujawnia efekty uboczne swojej działalności (zanieczyszczenie środowiska, upowszechnienie wysoko przetworzonej żywności). Jednocześnie pojawiają się oddolne inicjatywy, które stanowią odpowiedź na sprzeczności systemowe. Dobrą ich egzemplifikacją są obywatelskie sieci żywnościowe.

Pojęcie obywatelskich sieci żywnościowych odnosi się do kooperatyw spożywczych, grup zakupowych i sprzedażowych, inicjatyw z zakresu rolnictwa wspieranego społecznie, lokalnych rad żywnościowych i wszelkich innych inicjatyw, w ramach których obywatele aktywnie działają na rzecz zmiany relacji w obrębie systemu żywnościowego. Działania te obejmują próby redefiniowania relacji pomiędzy konsumentami i producentami żywności oraz tworzenie innowacji społecznych, których użyteczność oceniana jest w inny sposób niż w przypadku długich, zglobalizowanych i uprzemysłowionych łańcuchów żywnościowych.

Potwierdziły to studia przypadków przeprowadzone w 2021 roku w Polsce, Niemczech, Norwegii, Włoszech i Wielkiej Brytanii. W każdym kraju analizie poddano wybrane 3 obywatelskie sieci żywnościowe angażujące aktorów zajmujących różne pozycje w obrębie systemów żywnościowych. Badania wykazały, że tego typu inicjatywy mają potencjał do tworzenia innowacji rekonfigurujących system żywnościowy. Jednym z efektów ich działania jest zwiększanie poziomu sprawczości aktorów, którzy mają niewielki wpływ na wielkie systemy żywnościowe – konsumentów, właścicieli niewielkich gospodarstw, producentów ekologicznej żywności.

Minimalizm na talerzu – o żywności w upraszczającym stylu życia

(WYŁOŻONY)

RENATA DOPIERAŁA

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie postaw wobec żywności i praktyk żywieniowych osób określających się jako zwolennicy intencjonalnego upraszczania życia (dobrowolnej prostoty). Cechą wyróżniającą ten styl życia jest ograniczanie nadmiernej konsumpcji, minimalizowanie posiadanych dóbr materialnych oraz akcentowanie pozamaterialnych aspektów życia jednostkowego. Spośród wielu zachowań antykonsumpcyjnych charakteryzujących dobrowolną prostotę (skierowanych przeciw dominującej konsumpcji głównie w warstwie deklaratywnej, w istocie zaś osadzonych w logice rynkowej) uwagę skupię na działaniach społecznych podejmowanych przez upraszczających życie w obszarze jedzenia. Analiza owych działań będzie

obejmować dwa bloki tematyczne; pierwszy będzie dotyczył statusu i roli jedzenia, w drugim zrekonstruuję struktury argumentacyjne uzasadniające specyficzne dla tego stylu życia praktyki żywieniowe. W ramach pierwszego zagadnienia podjęte zostaną następujące kwestie szczegółowe: i) uwarunkowania decyzji zakupowych (w tym m.in. ilość i rodzaj nabywanej żywności, ważność jakości produktów i opakowań), ii) sposoby pozyskiwania produktów żywnościowych (np. własna produkcja, samodzielne uprawy, wymiany różnych rodzajów dóbr), iii) metody przeciwdziałania nadmiarowi i zagospodarowywania nadwyżek żywnościowych (przetwarzanie, włączanie żywności w społeczne obiegi dóbr, np. foodsharing). W ramach drugiej wiązki zagadnień przyjrzę się argumentacji towarzyszącej refleksyjnemu – w przekonaniu upraszczających życie – podejściu do zjawiska żywienia. W tym kontekście interesować mnie będzie, jakiego rodzaju dyskursy są uruchamiane w celu uzasadnienia alternatywnych postaw wobec produkcji i konsumpcji żywności (m. in. dyskursy ekokonsumpcji, zrównoważonego rozwoju, (nie-)marnowania żywności, zero waste itp.). Rozwinięciem i dopełnieniem tego wątku będzie wskazanie diet preferowanych przez upraszczających życie oraz opis praktyk przygotowywania i spożywania posiłków (ich celebracja i rytualizacja), jako jednego z elementów wyznaczających niematerialnie pojmowaną jakość życia. Materiał badawczy będą stanowić źródła zastane w postaci fragmentów książek, podcastów i blogów wytwarzanych przez zwolenników dobrowolnej prostoty.

Uczestnictwo w kulturze dla wszystkich czy tylko dla wybranych? Mechanizmy stratyfikacji kultury w polu sztuki i muzyki

Numer: G12
Organizacja: Katarzyna M. Wyrzykowska (IFiS PAN), Agata Rozalska (UKSW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 19, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Sztuki

Problem stratyfikującej roli kultury jest zagadnieniem obecnym w socjologii niemal od początków jej istnienia (Veblen 1898; Simmel 1900; Weber 1919), ale największy przełom przyniosły badania Pierra Bourdieu (1984), które pokazały silne powiązania uczestnictwa w kulturze i budowanego na jego bazie stylu życia ze strukturą klasową we Francji (teza o homologii). Zdaniem Bourdieu sztuka najlepiej odzwierciedla analogie pomiędzy zachowaniami kulturalnymi a hierarchią klasową, a szczególne miejsce w tej relacji zajmuje muzyka, bo jak pisał Bourdieu (1984): „nic nie klasyfikuje tak jednoznacznie jak gusty muzyczne".

Teza o homologii początkowo została zakwestionowana poprzez „odkrycie" omniworyzmu (wszystkożerności kulturowej), tj. zjawiska polegającego na angażowaniu się przedstawicieli grup cieszących się wysokim statusem społecznym w praktyki kulturowe, które wcześniej były zarezerwowane wyłącznie dla członków grup o niskim statusie i prestiżu społecznym (Peterson, Simkus 1992; Peterson, Kern 1996). Niemniej późniejsze badania pokazały, że jeden wymiar nie wyklucza drugiego i oba zjawiska mogą ze sobą współistnieć.

Współcześnie coraz większa uwaga badaczy skupiona jest wokół takich zagadnień jak demokratyzacja uczestnictwa w kulturze z wykorzystaniem nowych mediów (Jenkins i in. 2006), nowe formy kapitału kulturowego (Prieur, Savage 2013) czy orientacja kosmopolityczna (Cicchelli, Octobre 2018). Ponadto równolegle toczą się dyskusje nad aparaturą pojęciową stosowaną w klasycznych badaniach nad stratyfikacją kulturową, np. na ile pojęcie tzw. kultury "wysokiej" jest adekwatne do opisywania aktualnie

obserwowanych zjawisk (van den Haak 2018) oraz czy i na ile nie-klasyczne formy aktywności artystycznej (jak np. street art, community art czy gry komputerowe) wpisują się w logikę tworzenia się hierarchii kulturowych.

Podczas obrad grupy chcemy się zastanowić na ile opisane powyżej zjawiska są obecne w polskiej kulturze i na ile można mówić o jakiś specyficznych polskich odmianach tych procesów. Proponujemy, aby referaty skupiały się na m.in. następujących zagadnieniach szczegółowych:

- Gust, klasa i dystynkcja
- Płeć, wiek i pochodzenie społeczne a mechanizmy stratyfikacji kultury
- Pole sztuki a (re)organizacja kapitału kulturowego – napięcia w obszarze sztuk wizualnych, muzyki, praktyk czytelniczych i innych polach działalności artystycznej
- Omniworyzm i orientacja kosmopolityczna – polskie warianty globalnych procesów
- Kulturalne hierarchie a nie-klasyczne formy aktywności artystycznej
- Elity i kultura prawomocna – kto dziś decyduje o wartości przypisanej do konkretnych form sztuki?
- Sztuka w życiu codziennym jednostki a strategie dystansowania i ekskluzji
- „Nowe" i „stare" bariery dla uczestnictwa w kulturze/sztuce
- Instytucje kultury (muzea, teatry itd.) wobec procesów włączania/wykluczania różnych grup odbiorców
- Sztuka w przestrzeni publicznej miasta jako alternatywa/opozycja do obowiązującego pola sztuki
- Kultura „wysoka", kultura „niska" i co dalej? Adekwatność klasycznych pojęć z obszaru socjologii sztuki a nowe wzory uczestnictwa w kulturze

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Codzienne wybory kulturowe a pozycje w strukturze społecznej

DARIUSZ PRZYBYSZ, KINGA ZAWADZKA

Tematem wystąpienia jest analiza różnych aspektów stylu życia z perspektywy stratyfikacji społecznej. Skupimy się na oglądaniu seriali i czytaniu tygodników, choć aktywności te odniesiemy do innych aspektów uczestniczenia w kulturze takich jak preferencje muzyczne, sposoby spędzania wolnego czasu, wybór ulubionych stacji radiowych. Podstawą analiz są wyniki ilościowego i jakościowego badania realizowanych w ramach projektu „Dystynkcje muzyczne. Gust muzyczny i stratyfikacja społeczna a procesy kształtowania się stylów życia Polaków" (numer grantu UMO-2017/25/B/HS6/01929) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, realizowanego w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Choć badania dotyczyły głównie gustów muzycznych, sporo pytań poświęconych zostało innym aspektom uczestnictwa w kulturze. W badaniu ilościowym respondenci byli proszeni o wskazanie ulubionych seriali i najczęściej czytanej prasy (dzienniki, tygodniki, etc). Pierwsze z pytań, które stawiamy dotyczy tego, na ile spójne są wybory dokonywane przez respondentów, przykładowo, czy seriale wskazywane przez respondentów są zróżnicowane, czy jest wielu respondentów, którzy obok pozycji ambitnych lubią oglądać telenowele czy sitcomy. Pytanie o omniworyzm gustów można również odnosić do różnych aspektów spędzania wolnego czasu, czy – przykładowo: czy trudniejsze w odbiorze seriale są oglądanie głównie przez odbiorców jazzu, muzyki poważnej czy sięgają po nie odbiorcy „lżejszych" gatunków muzycznych. Najistotniejsze pytanie dotyczy zależności między oglądaniem seriali i oglądaniem tygodników a usytuowaniem w strukturze społecznej bądź wykształceniem. Czy jest podobnie jak w przypadku gustów muzycznych,

w odniesieniu do których – jak pokazały nasze wcześniejsze analizy – zależności te są dość silne? Można argumentować, że twórcy seriali, nawet tych bardziej ambitnych próbują przyciągnąć możliwe najszerszą widownię, innymi słowy dbają o to, by każdy mógł w nich znaleźć coś dla siebie. Jeśli tak jest w pewnym zakresie powinno to osłabiać dystanse między różnymi kategoriami społecznymi. Pytanie, na które chcemy odpowiedzieć dotyczy tego, czy ewentualne zależności związane z wykształceniem i pozycją zawodową nie dają się w dużej mierze wyjaśnić przez ich powiązanie z innymi cechami respondenta. Chodzi między m. in. o jego możliwości finansowe ułatwiające dostęp do platform streamingowych, większy kapitał społeczny lepiej wykształconych respondentów, tj. posiadanie przez nich szerokiej sieci przyjaciół i znajomych, którzy mogą polecić ciekawe tytuły.

Portret zbiorowy Polaków w świetle badań czytelnictwa

ROMAN CHYMKOWSKI

Od początku lat 90. XX wieku Biblioteka Narodowa prowadzi systematyczne badania czytelnictwa książek. Sondaż odbywający się co dwa lata, a od 2014 roku co 12 miesięcy, realizowany jest na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej Polaków w wieku lat 15 lub więcej. Badanie to dostarcza wiedzy o zmieniających się postawach lekturowych ostatnich trzech dekad – okresu zasadniczych zmian strukturalnych i cywilizacyjnych. Przedmiotem wystąpienia będzie próba odpowiedzi na pytanie, jak zmienia się dziś społeczny zasięg książki w Polsce i z jakimi procesami społecznymi zmiana ta się wiąże. Czytanie książek zostanie ukazane jako szczególny przypadek szerzej pojętych praktyk lekturowych i praktyk uczestnictwa w kulturze.

Osamotnieni, wyizolowani, autowykluczeni. Z czego wynika nieobecność mężczyzn-seniorów w instytucjach kultury?

KRZYSZTOF STACHURA

W ostatnich kilkunastu latach w Polsce zrealizowano wiele badań poruszających problem zaangażowania kulturalnego różnych grup odbiorców (zob. np. Bachórz i Stachura 2015; Płachecki (red.) 2019; Szlendak, Goszczyński i Krajewska 2019). Relatywnie niewiele powstało natomiast analiz poświęconych tematyce partycypacji kulturalnej seniorów (zob. np. Landsberg i in. 2012; Magala 2013; Mękarski 2013). Co więcej, prowadzone analizy skoncentrowane są przede wszystkim na mapowaniu podejmowanych przez seniorów praktyk kulturalnych. Ta optyka nie pozwala natomiast na zrozumienie uwarunkowań procesu korzystania z treści kultury, także w wersji zapośredniczonej instytucjonalnie.

Wątkiem w dużej mierze pomijanym w istniejącym dorobku badań nad uczestnictwem w kulturze jest kondycja zaangażowania w aktywność kulturalną nie tyle samych seniorów, co przede wszystkim seniorów-mężczyzn. Analizując istniejącą literaturę przedmiotu, można odnieść wrażenie, że seniorzy-mężczyźni stanowią grupę w polu kultury niemal niewidoczną. Dotyczy to zarówno kondycji uczestnictwa w kulturze w Polsce, jak i za granicą. Narracja o zmianach w polu kultury, niemal powszechna w polskim dyskursie w tym obszarze w ostatnich kilkunastu latach, w bardzo ograniczonym wymiarze uwzględniała kondycję i potrzeby w zakresie partycypacji w kulturze seniorów-mężczyzn, co każe postawić pytanie o realne uwarunkowania kulturalnego (nie)uczestnictwa w badanej grupie.

Celem mojego wystąpienia będzie przedstawienie charakterystyki zaangażowania kulturalnego seniorów-mężczyzn w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu działań instytucjonalnych. W prezentacji dokonam przeglądu istniejącego stanu wiedzy na temat formuł aktywności kulturalnej seniorów-mężczyzn, opiszę czynniki

warunkujące różne formuły zaangażowania kulturalnego i przedstawię kontekst aktywności badanej grupy w polu kultury. Pokażę także, w jaki sposób infrastruktura instytucji kultury stanowi czynnik sprzyjający wykluczeniu seniorów-mężczyzn z aktywności. Przytoczę argumenty na rzecz tezy o potrzebie przeformułowania modelu funkcjonowania instytucji kultury w celu możliwości włączenia w większym zakresie seniorów-mężczyzn jako uczestników lokalnych scen życia kulturalnego. Opiszę specyfikę mechanizmów wykluczania seniorów-mężczyzn z aktywności w polu kultury i konsekwencje, jakie wiążą się z tym procesem. W wystąpieniu będę bazował na dwóch źródłach empirycznych: (1) danych zebranych w ramach ewaluacji projektu „Kultura+Senior", który realizowany był w 2021 r. w Gdyni, oraz (2) analizie treści materiałów zamieszczanych na wybranych stronach instytucji kultury na Facebooku.

Sztuka z dystansem. Dla kogo jest street art?

AGATA ROZALSKA, MAŁGORZATA JAKIEL

Miasto to skomplikowane połączenie zróżnicowanych sieci zależności, wyborów i nieraz sprzecznych decyzji. To swoiste pole walki pomiędzy różnymi aktorami i grupami społecznymi. Wzrost mobilności redukuje je do serii ruchomych obrazów prowadzących do panoramicznego patrzenia. Miasto staje się miejscem do wyrażania zdania, plastyczną przestrzenią, w której każdy samodzielnie przyznaje sobie prawo do wygłaszania swoich poglądów, niczym na tablicy, na której nadpisuje się kolejne treści.

Miasto to odbicie procesów społecznych, jakie zachodzą w jego granicach. To skupisko wykluczonych, indywidualności, sprzecznych interesów. Miasto jest pewnym fenomenem przestrzennym grupującym w sobie różnorodne jednostki, które jednak muszą ze sobą współdziałać. Staje się przestrzenią akcentowania różnic i walki o własną indywidualność.

Miasto komunikuje, a są to zarówno komunikaty narzucone, jak i takie, których ludzie szukają. Miejska rzeczywistość przepełniona jest tysiącami pojedynczych wyrażeń. A jednocześnie jest obszarem umożliwiającym wymianę informacji. Czy wobec zmian, jakie zachodzą w miastach, lokowanie sztuki w przestrzeni publicznej to forma przybliżenia sztuki, tym, którzy mają do niej, z różnych względów, utrudniony dostęp? Czy może sztuka w przestrzeni publicznej komunikuje jedynie do wybranej grupy, będąc na przykład częścią marketingu? Czym, w kontekście społecznej stratyfikacji, staje się street art? Czy jest jedynie kolejną formą, sposobem przedstawienia własnego głosu w przestrzeni? Czy może to świadomie dobrany komunikat skierowany do konkretnej grupy?

Autorki w swoim referacie postarają się pokazać pewne sekwencje zdarzeń podpierając się swoimi fotograficznymi eksploracjami prowadzonymi na terenie Łodzi oraz Warszawy.

Pesymistyczna teoria kultury

(WYŁOŻONY)
JAN MICHALSKI

PESYMISTYCZNA TEORIA KULTURY
1. Praca nad wartościami – włączanie nowych zjawisk do polskiej tradycji artystycznej – bywała dla mnie nieraz „Spacerem pod wiatr", jak zatytułował jeden ze swoich mądrych obrazów Jarosław Modzelewski. Refleksja nad ciągłością i nieciągłością kulturową, niekiedy gorzka, towarzyszyła jej od zawsze.

2. Stawialiśmy sobie wymagające zadania jako intelektualiści prowadzący nowoczesną galerię sztuki w warunkach długotrwałego kryzysu państwa i głębokich przemian. To inspiruje do nadania refleksji charakteru teorii. „Pesymistyczna teoria kultury" jest otwarta i nic jej nie łączy z historycyzmem.

3. Teoria ta sformułowana na gruncie socjologii sztuki, musi wyjść poza jej ramy. Dlaczego? Z powodu janusowego oblicza socjologii, która jest nauką pozytywną i stosowaną, lecz należy również do nauk historycznych, czyli moralnych. W cyklu wykładów mistrzowskich, organizowanych przez IS UJ, widać jak wielu uczonych diagnozuje niekorzystne zmiany w różnych sferach naszej kultury, przejawia troskę o dobro wspólne, przekazuje sygnały ostrzegawcze.

4. Pesymistyczna teoria kultury, akceptując ich operacyjną użyteczność, bierze w nawias optymistyczne mity socjologii, takie jak mit powszechnego dostępu, pełnej kontroli i regulacji, niekonkurencyjności rywalizacji kulturowej, nieograniczonej asymilacji treści kulturowych itd. Stąd „pesymizm" w jej nazwie.

5. Nieciągłości są wypierane z pamięci zbiorowej i często tabuizowane. Destrukcyjne dla kultury europejskiej skutki I Wojny Światowej widać w przekrojach warstw kulturowych, np. w zbiorach malarstwa Groeningemuseum, jak zimę wulkaniczną zapisaną w słojach sekwoi. W myśli polskiej refleksja o tym kataklizmie jest znikoma.

6. Wyróżniam trzy przyczyny nieciągłości: naturalne, systemowe i mistyczne, tj. takie, których natury nie da się przekonywająco wyjaśnić kombinacjami dwóch pierwszych. Do naturaliów należą zmiana szlaków handlowych, czy wymieranie populacji. Do czynników systemowych należą dysfunkcjonalna struktura społeczna, czy załamanie się systemu wskutek nadmiernej złożoności. Czasem da się je wykryć (np. prześladowanie awangardy przez nazistów jako polityczne organizowanie nienawiści w warunkach zapaści kulturowej), czasem nie (Bildersturm w Niderlandach w roku 1566).

7. Kilka przykładów nieciągłości kulturowej wraz z intuicyjną typologią:

- postmodernistyczne budownictwo kościelne w latach 80. („coś spadło z Księżyca");
- modernizacja wsi polskiej, która w swoim dawnym kształcie estetycznym przestała istnieć na oczach mojego pokolenia („dekulturacja");
- sztuka Andrzeja Wróblewskiego jako „bąbel" kulturowej nieciągłości.

8. Kilka przykładów ciągłości w trudnych warunkach:

- punce florenckich warsztatów malarskich w 2 poł. XIV w. („kooperacja");
- drukarnia Đurada Crnojevića w Cetynii („innowacja");
- Huta Szkła Gospodarczego „Sudety" w Szczytnej Śląskiej („kontynuacja").

9. Użyteczność pesymistycznej teorii kultury.

1/ Operując poza mitami socjologii, a korzystając z jej praxis, pesymistyczna teoria może rzucić światło na te zjawiska i działania ludzkie, których złożoność można wyjaśnić jedynie na bazie ogólnej teorii.

2/ W systemie demokratycznym elity są nietrwałe. Zjawisko to ma charakter systemowy, zatem nietrwałość jako cecha systemowa tych elit będzie przejawiać się w treściach kulturowych przez nie wytwarzanych jako nieciągłość i niespójność. Przykładem takiej systemowej nieciągłości jest gromadzenie dzieł sztuki w muzeach państwowych. Kontrprzykład: elity rodowe republiki weneckiej i ich działalność kulturotwórcza jako przykład systemowej ciągłości.

10. Z teorii Luhmanna o autopoietycznym, zamkniętym i samoreprodukującym się systemie sztuki wypływa wniosek o systemowym egocentryzmie artystów. Nietrwałość elit demokratycznych i systemowy egocentryzm artystów będą czynnikami sprzyjającymi raczej nieciągłości niż ciągłości.

Czytelnictwo w Europie Środkowo-Wschodniej – stare bariery, nowe zależności

MAGDALENA PAUL, MAŁGORZATA KISILOWSKA-SZURMIŃSKA

Czytanie uznaje się za jedną z kluczowych praktyk warunkujących pełny udział człowieka w życiu społecznym. Według Biblioteki Narodowej polskie wskaźniki czytelnictwa są niższe niż w innych państwach (BN, 2021). Nie można tego jednak potwierdzić, ze względu na brak porównywalnych danych. Badania przekrojowe w Europie są nieliczne i nie uwzględniają wszystkich krajów Europy Środkowo-Wschodniej (CEE) (Eurostat, World Book Day, 2018). Brakuje analiz realizowanych w oparciu o ten sam schemat i narzędzie, które pozwoliłyby określić podobieństwa i różnice w zachowaniach czytelniczych mieszkańców poszczególnych państw. Próbując zapełnić tę lukę, przedstawiamy wyniki badania poziomu czytelnictwa zrealizowane w ramach I fali Środkowo-Europejskiego Sondażu Społecznego (UW, w ramach IDUB), zrealizowane na przełomie 2021 i 2022 roku w Polsce, Czechach, Słowacji, Węgrzech, Austrii i Niemiec.

Badanie przeprowadzone zostało techniką CAWI na na porównywalnych, ogólnokrajowych próbach reprezentatywnych (łącznie 11383 respondentów). Badani zostali zapytani o to, jak często w ciągu trzech miesięcy poprzedzających badanie czytali książki papierowe, elektroniczne, audiobooki (książki mówione), prasę tradycyjną (papierową) i dłuższe teksty (np. artykuły, blogi) w internecie. Analiza uwzględnia więc różne, współcześnie występujące formy czytelnictwa.

W referacie przedstawiamy zróżnicowanie poziomu czytelnictwa w sześciu badanych krajach. Skupiamy się również na uznawanych za “tradycyjne” zmienne różnicujące czytanie różnych mediów, takie jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i poziom dochodów. Badamy również związek poziomu czytelnictwa m.in. z konsumpcją mediów, dobrostanem, zaufaniem i poglądami politycznymi.

BN. (2021). Stan czytelnictwa w Polsce, https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce.

Eurostat. (2018). World Book Day, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20180423-1

Remigiusz Mróz, Olga Tokarczuk czy Henryk Sienkiewicz – gusty i oczekiwania czytelnicze Polaków

ZOFIA ZASACKA

Remigiusz Mróz, Olga Tokarczuk czy Henryk Sienkiewicz – gusty i oczekiwania czytelnicze Polaków

Referat jest oparty na analizie gustów czytelniczych obserwowanych na przestrzeni ostatnich 10 lat oraz tematyczno-gatunkowej struktury deklarowanych wyborów lekturowych Polaków w wieku powyżej 15 lat w kontekście ich praktyk czytelniczych z 2020 i 2021 roku. W referacie zostaną wykorzystane analizy wyników corocznego ogólnopolskiego badania społecznego zasięgu książki realizowanego przez Bibliotekę Narodową oraz dodatkowo rezultaty, mającego miejsce na jesieni 2021 roku badania praktyk czytelniczych Polaków w wieku powyżej 60 roku życia.

Wyróżnione rozłączne kategorie (typy) opisują strukturę deklarowanych wyborów lekturowych. Wyodrębnione typy książek powstały jako wypadkowa kryteriów literaturoznawczych, krytyki literackiej, estetyczno-formalnych i wieloletnich doświadczeń badań czytelnictwa dorosłych Polaków, młodzieży i dzieci, które dokumentują sposoby opisywania książek przez samych czytelników i ich wyobrażeń o czytanych lekturach, aktualizowanych danymi z rynku książki o nowościach trafiających do społecznego obiegu czytelniczego.

Podstawowe kryterium klasyfikacji ma charakter tematyczno-gatunkowy. Prezentacja wyborów czytelniczych, uporządkowanych według przyjętego kryterium, pozwala na szczegółowy wgląd w rozkład frekwencji poszczególnych typów książek i w ich ramach wybieranych tytułów oraz reprezentowanej przez nie tematyki. Kompletna mapa czytelniczych wyborów (uchwyconych dzięki deklaracjom badanych osób potwierdzających czytanie książek w ciągu ostatnich 12 miesięcy od momentu realizacji badania) identyfikuje najpoczytniejsze tytuły, ich autorów oraz najchętniej czytane przez Polaków typy książek. Ta sama metoda wyodrębniana czytanych autorów pozwala na obserwację trendów w społecznych preferencjach lekturowych.

Wśród czytelników książek w Polsce są przede wszystkim osoby z co najmniej średnim wykształceniem, a dominują z wyższym, w efekcie czynnikiem różnicującym w analizie statystycznej wybory czytelnicze są zmienne demograficzne, zwłaszcza wiek i płeć. W referacie podjęte zostaną następujące kwestie – jak przebiega społeczna stratyfikacja oczekiwań i gustów czytelniczych Polaków; na czym polega fenomen popularności prozy Remigiusza Mroza; jakie miejsce w wyborach czytelniczych zajmuje artystyczna polska literatura współczesna i reportaż; dlaczego tak poczytne są romanse obozowe; co wyróżnia pokolenia czytelnicze – wattpad, lektury szkolne i biblioteka publiczna; czy wszystkożerność książkowa istnieje? W odpowiedzi na postawione pytania zostaną opisane społeczne obiegi książki, które budują źródła informacji i wymiana opinii o książkach, relacje społeczne związane z książkami, sposoby pozyskiwania czytanych książek czy format w jakim są czytane, w efekcie wyznaczają społeczne wzory praktyk i gustów czytelniczych.

Dylematy dostępności – między oczekiwaniami a codziennością współczesnego muzeum

PAULINA DŁUGOSZ

Współczesne muzea to instytucje zaufania publicznego, na których ciąży społeczna odpowiedzialność za ochronę i upowszechnianie wspólnego dziedzictwa kulturowego. Coraz powszechniej odchodzą one jednak idei hermetycznych świątyń-strażnic sztuki na rzecz wizji placówek interdyscyplinarnych, pracujących na rzecz partycypacji i integracji swoich odbiorców. Kamieniem milowym w obszarze tych aktywności była uchwalona w 2019 roku Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, dzięki której zabiegi równościowe zostały przeniesione ze sfery dobrych intencji do poziomu standardów i modelowych, skalowanych rozwiązań. Jednocześnie działalność muzeów stała się polem wielu wyzwań i związanych z nimi dylematów, wynikających z konfrontacji prawnych postulatów z różnorodnymi koncepcjami wystawienniczymi i konserwatorskimi, teoriami estetycznymi czy po prostu przyzwyczajeniami przedstawicieli muzealnej kadry.

Zadaniem referatu będzie omówienie powyższych kwestii w kontekście aktualnej, na nowo definiowanej misji muzeum oraz próba odpowiedzi na pytanie nie tylko o jego rolę w procesie społecznej integracji, ale przede wszystkim o możliwy zakres i sposób udostępniania i upowszechniania sztuki i kultury w obrębie jego przestrzeni. Punktem wyjścia, na podstawie którego zostanie dokonana niniejsza analiza, będzie przedstawienie wyników najnowszych badań prowadzonych m.in. przez Muzeum Miasta Łodzi i Uniwersytet Łódzki dotyczących kompetencji w zakresie zdobywania wiedzy i potrzeb współczesnego odbiorcy, a także przegląd metod i rozwiązań stosowanych w praktyce muzealnej wspomagających aktywną i krytyczną percepcję obiektu wizualnego jakim jest eksponat lub dzieło sztuki. Zostaną wskazane punkty sporne, które konstruowane są nie tylko przez przeciwstawne koncepcje naukowe dotyczące przeżycia estetycznego, odbioru sensorycznego czy procesu uczenia się, ale także po prostu poprzez czasem trudne do pogodzenia (jak i również sfinansowania) potrzeby różnych grup odbiorców (w tym

również osób z niepełnosprawnościami).

Wydaje się bowiem, że obok społecznej roli muzeum, zgodnie z którą powinno z bezwzględnym zaangażowaniem odpowiadać na bieżące problemy dzisiejszego świata, musi ono również przyjąć na siebie odpowiedzialność za kształtowanie postaw współczesnego odbiorcy wobec sztuki i kultury i nie zamykać swych zasobów na potrzeby laików, dyletantów czy przypadkowych odwiedzających. Próba rozwiązania powszechnego dylematu jak uprzystępnić im wybraną narrację bez efektu „równania w dół" prowadzi do postawienia finalnego pytania: czy dla współczesnych muzeów dostępność powinna być jednym z aspektów ich działalności czy też strategią konstruowania swojej nowej tożsamości.

Dokumenty pandemii. Między sztuką społeczną a pamięcią zbiorową

KATARZYNA NIZIOŁEK

Nie ulega wątpliwości, że jednym z najbardziej odczuwalnych skutków pandemii Covid-19 jest rozrost przestrzeni aktywności internetowej. Znaczna część życia ludzkiego odbywa się dziś w sieci. Dotyczy to pracy, rozrywki, kontaktów społecznych i innych obszarów naszego codziennego doświadczenia i zaangażowania. Wraz z tą „kolonizacją świata życia" przez media elektroniczne, postępuje inny globalny trend, polegający na powszechnej dokumentacji doświadczeń związanych z pandemią. W efekcie powstają liczne i różnorodne internetowe „covidowe archiwa" (covid archives) czy – używając sformułowania ukutego niegdyś przez noblistkę Swietłanę Aleksijewicz w „Czarnobylskiej modlitwie" – „kroniki przyszłości". Możemy wśród nich wyróżnić przynajmniej trzy typy: projekty kuratorskie, archiwa społeczne i autoetnografie. Typologia ta przecina się z innymi liniami podziałów: na prywatne i publiczne, profesjonalne i amatorskie, polifoniczne i subiektywne, indywidualne i kolaboracyjne, wizualne, narracyjne i wielomedialne (mixed-media). Dokumenty pandemii zmieniają nasze wyobrażenie o tym, kto i jak może dokumentować „czas wyjątkowy" i czym jest archiwum takich dokumentów. Dziś każdy jest dokumentalistą, może opublikować swoje wspomnienia czy wystawić swoje zdjęcia w Internecie. Dokumenty pandemii są zarazem wehikułem i produktem demokracji kulturowej – opartej na uczestnictwie, współpracy i zasadzie inkluzji. Dlatego w celu głębszego zrozumienia ich kulturowego znaczenia warto odwołać się nie tylko do kategorii pamięci zbiorowej, ale też sztuki społecznej – łączącej powszechną kreatywność z funkcją społeczno-obywatelską.

Wiejskie organizacje pozarządowe w dobie postpandemicznej – szanse i wyzwania

Numer: G31
Organizacja: Konrad Burdyka (IRWiR PAN), Barbara Szczepańska (UWr)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.015 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Wsi i Rolnictwa

Pandemia koronawirusa stanowiła dla organizacji pozarządowych funkcjonujących w przestrzeni lokalnej wyzwanie niemniejsze niż dla systemów makrospołecznych. Zamknięcie gospodarki, skomplikowane obostrzenia sanitarne oraz permanentny stan niepewności (zwłaszcza w roku 2020) uniemożliwiły wielu podmiotom – zdawać by się mogło trwale i silnie zakorzenionym na polskiej wsi – podejmowanie zupełnie podstawowych dla nich aktywności, np. zaspokajających potrzeby ludności, regulujących stosunki międzyludzkie w sąsiedztwie i społeczności wioskowej, zapewniających ciągłość życia społecznego oraz integrację różnych grup mieszkańców. Organizacyjne cele i strategie rozwoju uległy bez wątpienia przewartościowaniu, być może też gruntownej modyfikacji (nieraz zupełnie niezależnie od woli i indywidualnego potencjału liderów danej organizacji).

W kontekście wiejskim – mimo jego zróżnicowania – cechą instytucji obywatelskich nadal pozostaje bliższa niż w mieście, w dodatku bardziej bezpośrednia i wielowymiarowa (bo zahaczająca o sferę prywatną) styczność z beneficjentami/uczestnikami ich działań. Z tej przyczyny pandemię potraktować można jako pierwszorzędny tekst odporności – wskazujący silne i słabe strony powszechnie spotykanych na polskiej wsi podmiotów (np. parafii, ochotniczych straży pożarnych, organizacji rolniczych, kół gospodyń wiejskich, klubów sportowych itp.), ich realnej żywotności oraz zdolności do stabilizowania życia społecznego w czasach kryzysu o zewnętrznej względem wsi proweniencji.

W ramach obrad grupy i towarzyszącej im dyskusji poszukiwać będziemy odpowiedzi na generalne pytanie o stan obecny i przyszłość sfery instytucjonalnej na polskiej wsi (zarówno tradycyjnych instytucji życia zbiorowego, jak i nowych organizacji pozarządowych). Mamy nadzieję, że rozważania pomogą określić główne determinanty przeobrażeń oraz najbardziej optymalne kierunki dalszego rozwoju tej sfery, jak również wskazać kluczowych dla tego procesu aktorów.

Do udziału w obradach grupy zapraszamy szczególnie osoby badające podmioty trzeciego sektora, ale też przeobrażenia społeczno-kulturowe polskiej wsi, społeczności lokalne, aktywizację i spójność społeczną w kontekście wiejskim. Mile widziane będą zarówno referaty przybliżające wyniki autorskich badań, jak również te mające charakter teoretyczny – wpisujące się w dyskusję nad obecną kondycją i przyszłością trzeciego sektora w przestrzeni polskiej wsi.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Obywatelskość, peryferie i pandemia. Kondycja wiejskich organizacji pozarządowych w oczach ich liderów.

WOJCIECH KNIEĆ, ELWIRA PISZCZEK

Struktura i aktywność wiejskich organizacji pozarządowych od zawsze wyraźnie odróżniały się od tych w mieście. Ich zasadniczą cechą było i jest funkcjonowanie (i radzenie sobie) z peryferyjną pozycją wsi w polskim społeczeństwie, która silnie uformowała kształt obywatelskości na terenach wiejskich. Specyficzny rodzaj kapitału społecznego je otaczający, klientelizm, municypalizacja i kolonizacja zrzeszeń, utrwalona niechęć do zrzeszania się i aktywności społeczników, a z drugiej strony niesłychana odporność na niekorzystne zmiany w ich otoczeniu i trwałość oparta na wiejskich tradycjach zrzeszania się kreślą ciekawe pytania o kondycję wiejskiego Trzeciego Sektora w obliczu kolejnego wielkiego wyzwania, jakim jest pandemia COVID-19. Referat prezentuje wyniki ogólnopolskiego badania zrealizowanego na próbie ponad 1200 wiejskich organizacji pozarządowych, gdzie – prócz wielu wątków – poruszana była kwestia adaptacji wiejskiego Trzeciego Sektora do wyzwań wynikłych z pandemii. W referacie omówione zostaną również zaobserwowane w badaniu najnowsze trendy w strukturze i dynamice wiejskich zrzeszeń.

Aktywność lokalna w czasie kryzysu: między trwaniem a zmianą. Przykłady z pomorskich wsi

KAROLINA CIECHORSKA-KULESZA

Pandemia COVID-19 wywołała zmianę społeczną, na którą warto spojrzeć z perspektywy lokalnej, w tym środowisk wiejskich. Znaczącym zbiorowym aktorem w społecznościach lokalnych są podmioty szeroko rozumianego III sektora, które w sytuacji pandemii, a tym samym zmiany i niepewności poszukiwały (i nadal poszukują)

nowych (przeobrażonych) form sprawczości. Elastyczność w działaniu i nowatorskie odpowiedzi na zmienioną rzeczywistość idą w parze z próbami podtrzymywania dotychczasowego porządku społecznego, w tym tradycyjnych form działania, kooperacji, opartych na wspólnych symbolach, wartościach, zwyczajach, interesach. Swoiste balansowanie między stałością a zmianą w obszarze lokalnej aktywności społecznej, a co za tym idzie – zróżnicowane i przeobrażane formy i treści działania oraz konfiguracje aktywnych aktorów, zaprezentowane będzie na przykładzie kilku pomorskich wsi. Społeczności wiejskie, będące przedmiotem własnych badań terenowych, położone są w trzech odrębnych subregionach województwa pomorskiego, a łączy je peryferyjne położenie i socjogeneza społeczności (ludność napływowa po II wojnie światowej). Główne wnioski zaprezentowane w referacie dotyczą okresów lokalnych aktywności w warunkach poluzowanych obostrzeń.

Pandemia uwypukliła znaczenie sieci współpracy i zbiorowych działań, także nieformalnych, w badanych środowiskach wiejskich, na plan dalszy odsuwając poszczególne organizacje i instytucje. Tym samym punktem centralnym analizy jest aktywność społeczna, objawiająca się różnorodnymi działaniami na poziomie lokalnym i mikrolokalnym. Stan kryzysu uwypuklił także rolę lokalnych (formalnych i nieformalnych) liderów oraz społeczne oczekiwania w stosunku do nich. Są oni odpowiedzialni zarówno za „trwanie" sfery aktywności lokalnej, jak i za inicjowanie oraz wdrażanie zmian.

Pandemia uwydatniła także znaczenie i role działań o charakterze wspólnotowym, na plan dalszy stawiając treści aktywności, a podkreślając wspólne bycie razem i działanie. Objawia się to dużą mobilizacją w momentach luzowania obostrzeń, a także próbą wyjścia poza dotychczasowe schematy działań. Mają one odpowiadać na aktualne potrzeby mniej lub bardziej wynikające z sytuacji pandemicznej, a także umożliwiać funkcjonowanie w nowych warunkach formalnych obostrzeń (często w nowatorskich formach).

Wzmożona aktywność, tak pod względem intensyfikacji działań, jak i wzrostu liczby zaangażowanych mieszkańców (także zazwyczaj biernych) dotyczy przede wszystkim inicjatyw „konkretnych", których efekty widać gołym okiem. Są to działania pomocowe, niekoniecznie związane bezpośrednio z potrzebami pandemicznymi. Zauważany jest także renesans tzw. czynów społecznych, np. w formie rewitalizacji przestrzeni wspólnej.

Sytuacja pandemii, pomimo wielu braków i niedogodności typowych dla środowisk wiejskich (np. słaby dostęp do Internetu czy brak transportu publicznego) w dużej mierze podkreśla walory środowiska wiejskiego. Dowartościowanie wsi, a także kojarzonych z nią wartości, które uwypukliły działania lokalne w czasie pandemii, zostało niejako potwierdzone także poprzez nowych aktorów – mieszkańców miast, którzy na stałe bądź okresowo zdecydowali się na przebywanie (i czasami lokalną aktywność) w środowisku wiejskim.

Społeczny odbiór działań podejmowanych przez Koła Gospodyń Wiejskich

BARBARA SZCZEPAŃSKA, MAŁGORZATA DZIEKANOWSKA

Koła gospodyń wiejskich (KGW) to do dzisiaj najpopularniejsza forma samoorganizacji kobiet na obszarach wiejskich. Przez lata głównym celem zrzeszania mieszkanek wsi było wspieranie procesu modernizacji gospodarstw domowych, gospodarstw rolnych oraz poprawa warunków życia mieszkańców wsi (Bukraba-Rylska 2008). Wraz z wprowadzeniem ustawy o KGW jasno sprecyzowano cele działalności tych organizacji, do których zaliczono funkcję społeczno-wychowawczą, oświatowo-kulturową w środowiskach wiejskich oraz wspieranie rozwoju przedsiębiorczości kobiet .

Obecnie KGW mogą działać na wiele sposobów: 1) Są koła, które rejestrowały się w Wojewódzkich Związkach Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych (działając na podstawie ustawy z 8 października 1982 r.

o społeczno-zawodowych organizacjach rolników i stanowiły wyodrębnioną jednostkę organizacyjną kółka rolniczego). 2) Część z kół działa jako stowarzyszenia. 3) Wiele kół powstało po 2018, kiedy weszła dedykowana im ustawa.

Z badań przeprowadzonych w 2014 r. przez Fundację Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia" wynika, że współcześnie formuła działania kół jest na tyle otwarta i elastyczna, że w zależności od potrzeb członkiń i lokalnego kontekstu społecznego, może być ona wypełniona dowolną treścią. Koła gospodyń wiejskich realizują się zatem w wielu obszarach aktywności społecznej, kulturalnej lub sportowej.

Celem referatu będzie diagnoza społecznego odbioru społecznej działalności kobiet zaangażowanych w KGW w dwóch perspektywach:

1. Zewnętrznej – w oparciu o badania naukowe, postrzeganie KGW przez polityków, Kongres Kobiet);

2. Wewnętrznej – w oparciu o badania własne realizowane z członkiniami KGW.

Jednym z tematów badań przeprowadzonych w 2019 r. była ocena odbioru społecznego działań podejmowanych przez KGW. Przeprowadzono 24 wywiady pogłębione z osobami w różnym wieku, zaangażowanymi w działalność KGW. Dla każdego badanego koła wpływ na życie społeczności lokalnej stanowi istotny aspekt działalności. (Mencwel i in. 2014: 14). Oprócz szeroko omawianych w literaturze pozytywnych przejawów funkcjonowania KGW, brakuje pogłębionych analiz dotyczących tych działalności podejmowanych przez KGW, które są krytykowane, lub kwestii z jakimi problemami współczesne KGW się borykają.

Coraz wyraźniej w działalności kół gospodyń wiejskich zarysowują się tendencje indywidualistyczne, a oprócz motywacji altruistycznych pojawiają się również samorealizacyjne, ukierunkowane na rozwój osobisty. Koła są więc przestrzenią działań zarówno na rzecz innych członków wspólnoty lokalnej, grupy, ale również dają możliwość rozwijania indywidualnych zainteresowań i samodoskonalenia.

Współczesne koła gospodyń wiejskich coraz częściej działają jak nowoczesne organizacje, próbują odnaleźć swoją niszę i dążą do większego wyspecjalizowania. Starając się sprostać wyzwaniom współczesności, stają się elastyczne, otwarte, posługują się językiem marketingu i ekonomii społecznej (Mencwel i in. 2014: 34). Identyfikują problemy i zagrożenia, zaliczyć do nich można m.in. problem z zachowaniem ciągłości organizacji poprzez zapewnienie stałej rekrutacji nowych członków, mniejszą chęć osób do angażowania się w działania na rzecz społeczności, większą atrakcyjność innych sposobów spędzania wolnego czasu.

Działalność ngo na obszarach wiejskich z perspektywy kobiet-rolniczek.

ANETA USS-LIK, JOLANTA KLUBA

W referacie przedstawimy wyniki badań dotyczących motywacji kobiet mieszkających na wsi, użytkowniczek gospodarstw rolnych (rolniczek), do działania w organizacjach pozarządowych. Istnieje wiele badań dotyczących ngo'sów oraz badań w zakresie motywacji osób zaangażowanych w ich funkcjonowanie, w tym pełnienie funkcji zarządczych i ponoszenie odpowiedzialności zarządczej, ale są to badania koncentrujące się na aktywności mieszkańców miast, a nie mieszkańców wsi. Ponadto badacze rzadko podejmują tematy dotyczące angażowania się mieszkanek wsi trudniących się rolnictwem w działalność organizacji pozarządowych, szczególnie w zarządzanie nimi. Brakuje badań traktujących o rolniczkach i ich funkcjonowaniu w przestrzeni wiejskiej wpisujących się w inne role niż te dotychczas opisywane w literaturze; rolniczki jako zarządzające/managerki najczęściej opisywane są w kontekście prowadzenia działalności rolniczej. Badania miały charakter eksploracyjny, zrealizowane zostały za pomocą wywiadów jakościowych, a zebrany materiał posłużył do rozpoznania zagadnienia.

W badaniu wzięło udział 9 kobiet (metoda kuli śniegowej) z województwa dolnośląskiego – jako jednego z wiodących województw pod względem liczby aktywnych ngo'sów (na co wskazują badania Stowarzyszenia Klon/Jawor). Założenie i prowadzenie organizacji pozarządowej wiąże się z wieloma dodatkowymi obowiązkami, których wypełnienie nierzadko wymaga specjalistycznej wiedzy (np. księgowość, sprawozdawczość finansowa, pisanie i rozliczanie projektów, znajomość przepisów dot. RODO, informacji publicznej, rozliczania środków publicznych itp.); jest pracą wymagającą sprawnej organizacji oraz umiejętności pogodzenia wielu ról, jakie pełnią kobiety na wsi.

Tymczasem organizacje pozarządowe pełnią coraz większą rolę w społeczeństwie, także na wsi. Było to widoczne m.in. w czasie pandemii COVID, kiedy właśnie ngo'sy zajęły się koordynacją spontanicznie organizowanej pomocy dla medyków czy seniorów. Zarazem pandemia wpłynęła istotnie na te organizacje sprawiając, że opracowują one nowe plany i strategie działania, uwzgledniające różne (nowe) sytuacje kryzysowe, o czym także opowiadały uczestniczki naszych badań.

Rola i znaczenie gospodarstw opiekuńczych w systemie instytucji życia zbiorowego na polskiej wsi

(WYŁOŻONY)

PIOTR NOWAK

Rola i znaczenie gospodarstw opiekuńczych w systemie instytucji życia zbiorowego na polskiej wsi

Gospodarstwa opiekuńcze są innowacją społeczną, która zmienia tradycyjne relacje międzypokoleniowe w rodzinach wiejskich oraz jest nową instytucją w systemie instytucji pomocy społecznej. Zwiększająca się liczba seniorów zmienia funkcjonowanie rodzin i społeczności wiejskich. Sposób działania zarówno poszczególnych gospodarstw opiekuńczych, jak również całego ich sytemu musi uwzględniać te uwarunkowania. Idea gospodarstw opiekuńczych wpisuje się w nurt rolnictwa społecznego, który zakłada możliwości tworzenia oferty lokalnych usług społecznych na bazie gospodarstw rolnych. Gospodarstwa społeczne to innowacje, które pozwalają na jednoczesne osiąganie celów ekonomicznych (miejsca pracy, zwiększenie dochodów, inwestowanie w lokalnej społeczności środków przeznaczanych na usługi społeczne) oraz celów społecznych (aktywizacja seniorów, zapewnienie wsparcia osobom go potrzebującym, podnoszenie jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich). Przeprowadzone ogólnopolskie badania w ramach projektu GROWID wskazują, że w ostatnich latach podjęto w Polsce szereg inicjatyw z zakresu „zielonej opieki" i „rolnictwa społecznego". Dzięki nim istnieją już przykłady organizacji pozarządowych czy przedsiębiorstw społecznych, które wykorzystują elementy rolnictwa do tworzenia wysokiej jakości usług społecznych. Prężnie funkcjonuje Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych, które są jednym z typów gospodarstw społecznych. Działania podjęte przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego dowiodły z kolei, że możliwe jest czasowe oferowanie usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych w ramach projektów dofinansowanych ze środków publicznych. Nie brakuje także przejawów indywidualnej przedsiębiorczości mieszkańców wsi, które znajdują wyraz w tworzeniu firm świadczących usługi opiekuńcze czy też przedsiębiorstw społecznych, które poprzez tworzenie miejsc pracy dla osób o specjalnych potrzebach, udzielają im wsparcia. W referacie zostaną przedstawione wybrane wyniki badań zrealizowanych w ramach projektu: „Gospodarstwa opiekuńcze w rozwoju obszarów wiejskich wobec wyzwań demograficznych (GROWID)" , (ID: 381773), finansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju.

Wokół „Ja” badacza – perspektywa pierwszoosobowa w badaniach społecznych

Numer: G34
Organizacja: Anna Kacperczyk (UŁ), Izabela Bukalska (UKSW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 3.0222, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu

We współczesnej metodologii coraz częściej podejmowany jest problem badań prowadzonych z perspektywy pierwszoosobowej. Badacze w realizowanych przez siebie projektach badawczych odwołują się do swoich osobistych doświadczeń, subiektywnego charakteru przestrzeni sensomotorycznej, obserwacji własnego umysłu, odczuć ciała, emocji – prowadząc jednocześnie naukową narrację z pozycji „Ja” i refleksywnie odnosząc się do własnych czynnościami badawczych.

Podczas obrad grupy planujemy dyskusję na temat roli „Ja” badacza w wytwarzanej na tej podstawie wiedzy socjologicznej oraz namysł nad jego usytuowaniem w polu wytwarzania wiedzy, egzystencjalnej sytuacji tu i teraz oraz w kontekście historycznym. Interesują nas kwestie epistemologiczne, metodologiczne i metodyczne związane z pierwszoosobowymi badaniami społecznymi, takimi jak: autoetnografia, fenomenologia, fenomenologia transformacyjna czy badania kontemplacyjne.

Chcemy przyjrzeć się wspólnie jak realizowane są tego typu projekty, z jakimi spotykają się ograniczeniami, w jakich obszarach okazują się pomocne, a w jakich są jedyną możliwą formą wytwarzania wiedzy. Interesują nas zarówno referaty podejmujące te zagadnienia z perspektywy teoretycznej – poruszające kwestie epistemologiczne oraz metodologiczne z tym związane, jak i konkretne aplikacje czy autoetnograficzne perforamansy, różne formy autoetnograficznego pisania, badania fenomenologiczne, kontemplatywne, narracje pierwszoosobowe w antropologii oraz sytuacje negocjowania „ja” w badaniach kolaboracyjnych. Interesuje nas także jak konstruowane jest „Ja” badacza w badaniach ilościowych, jego usytuowanie w sytuacji badawczo-analitycznej oraz kwestie pracy umysłu badacza ilościowego.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Kim jestem, kiedy nauczam? Autoanaliza autoobserwacji instruktora hatha jogi.

KRZYSZTOF KONECKI

Referat analizuje autoobserwację praktyki jogi prowadzonej przez instruktora hatha jogi i pokazuje przejście między różnymi tożsamościami: nauczycielem, praktykantem, uczniem i badaczem. Autoobserwacja jest pierwszoosobową prezentacją moich odczuć związanych z praktykowaniem i nauczaniem hatha jogi, a artykuł przedstawia narracje z autooobserwacji. Zajmę się również objaśnianiem własnych myśli i działań z perspektywy pierwszej osoby, trzeciej osoby i perspektywy bezosobowej. W pewnym sensie będzie to zewnętrzne spojrzenie na moje własne doświadczenia, choć trzeba pamiętać, że wgląd ten jest dokonywany przez osobę tworzącą zapis przeżytych doświadczeń.

Eksperyment z trzecioosobową i bezosobową analizą pozwala oderwać się od założeń, np. przekonania, że bezpośrednie i pierwszoosobowe relacje dotyczące sytuacji i doświadczeń są jedyną dostępną prawdą o przeżytych doświadczeniach, ponieważ pochodzą one

z bezpośrednio opisywanych incydentów.

Będzie też próba autoanalizy, zestawiona z refleksją współbadaczy. Analiza prowadzona jest w konwencji socjologii kontemplacyjnej (Konecki 2018; 2021; Bentz, Giorgino 2016).

O spotkaniu nazw i przeżyć. Ograniczenia i korzyści negocjacji doświadczeń badacza i badanego w badaniach nad procesem interakcyjnej kategoryzacji i konstruowania tożsamości przez noszone imiona i nazwiska.

ALEKSANDRA PŁACZEK

Celem prowadzonych badań jest opis oraz wyjaśnienie, w jaki sposób nazwiska i imiona oddziałują na zachowania noszących je osób, ich samopoczucie i otoczenie. Istotną kwestię stanowi charakteryzowanie i poddawanie analizie typów reakcji, z jakimi mogły spotykać się osoby noszące dane imiona i nazwiska. Ważny wątek badań stanowi również to, w jaki sposób odnotowane reakcje wpłynęły na postrzeganie siebie oraz autoprezentację związaną z noszonymi imionami i nazwiskami.

Przedmiot badań został wyłoniony w toku własnych doświadczeń. Posiadając nazwisko oznaczające cechę charakteru/zachowanie w trakcie dotychczasowego życia spotkałam się z szeregiem różnych zachowań otoczenia, interakcji skupionych wokół brzmienia nazwiska. Te sytuacje nasiliły koncentrację i uwagę wokół własnego imienia i nazwiska oraz tym samym powodowały u mnie liczne refleksje na temat wpływu nazw własnych na funkcjonowanie w życiu społecznym.

Podstawową techniką badawczą w trakcie zbierania zaprezentowanych danych stanowił wywiad swobodny pogłębiony. Wywiady były przeprowadzane z osobami dobranymi celowo, między innymi ze względu na posiadanie nazwisk używanych jednocześnie w języku polskim, jako określenia przedmiotów, zwierząt, cech charakteru itd. W trakcie badań prowadzono dziennik kontemplatywny, w którym zapisywane były zarówno autoobserwacje dotyczące uczestniczenia w różnych interakcjach związanych z własnym imieniem i nazwiskiem, jak i noty kontemplatywne dotyczące sytuacji wywiadów.

W trakcie wystąpienia zaprezentuję charakterystykę prowadzenia badań, skoncentrowanych na problemie, który został zidentyfikowany na podstawie własnych przeżyć. Zależy mi na ukazaniu ograniczeń prowadzenia takich badań, ryzyka związanego z narzucaniem własnej perspektywy na doświadczenia badanych, jak i korzyści wynikających z wcześniejszej personalnej eksploracji obszaru badań. Analiza problemu zostanie oparta o poszczególne etapy tworzenia metodologii badania, dziennik kontemplatywny i treść przeprowadzonych wywiadów.

Ja, badaczka romska. Autoetnografia doświadczania dominacji gadziowskich naukowców

ELŻBIETA MIRGA-WÓJTOWICZ

Celem referatu jest autoetnograficzna refleksja i podzielenie się analizą doświadczeń badaczki romskiej w świecie akademickim zdominowanym przez gadziowskich badaczy. Dyskurs naukowy o Romach w Polsce pokazuje, jak Romowie są nieustająco kolonizowani, jak odtwarzany jest mit wiecznego nomady, co skutkuje konstrukcją Romów jako nieprzystosowanych do „normalnego" życia. Reprodukcja naukowego dyskursu (pełnego szkodliwych stereotypów) o Romach, bez udziału Romów jest już dawno zauważonym problemem w nauce, jednocześnie jednak moje obserwacje pokazują jak trudno jest zmienić ten dyskurs i jakiej przemocy symbolicznej poddawani są Romowie i badacze oraz badaczki romskie.

W prezentacji przedstawię skomplikowaną i niejednoznaczną sytuację badaczki romskiej,

która zajmując się badaniami nad Romami staje przed wieloma dylematami i wyzwaniami, a której wybory etyczne są daleko bardziej skomplikowane niż te, przed którymi stają gadziowscy badacze. Pokażę, że wynika to nie ze specyficznych uwarunkowań społeczności romskich w Polsce (a przynajmniej nie tylko), ale także problematycznego uwikłania badań naukowych w Polsce wobec Romów. Jednocześnie pragnę wskazać na istniejące asymetrie i hierarchie wiedzy. Romowie zwykle są dostarczycielami informacji, odźwiernymi, ich interpretacje nie są istotne, bowiem interpretują badacze – zwykle nieRomowie. W tym dominującym nieromskim dyskursie o Romach, głos badaczek romskich nadal nie jest uważany za równoważny z głosem innych nieromskich badaczy. Uzasadnię, dlaczego w badaniach romologicznych potrzebna jest perspektywa wywodząca się od samych Romów, pozwalająca zerwać z kolonialnym paradygmatem obecnym w polskich studiach romologicznych.

Zebrane przeze mnie doświadczenia i refleksje są częścią rozdziału metodologicznego przygotowywanej przeze mnie rozprawy doktorskiej pt. „Migracje zewnętrzne Romów a polityka integracyjna wobec Romów w Polsce po 1989 roku". Rozprawa powstaje w oparciu między innymi o badania prowadzone w ramach badań NCN POLONEZ „Między zmianą a tradycją – migracyjne ścieżki polskich Romów" oraz NCN OPUS „Transnarodowe życie polskich Romów – migracje, rodzina i granice etniczne w zmieniającej się Unii Europejskiej" w Ośrodku Badań nad Migracjami UW.

Dawno, dawno temu na wsi w Polsce Ludowej – czyli o tym, jak dziś opowiadać o niepublikowanych wynikach prac konkursowych z 1969 roku.

TOMASZ MARCYSIAK

Odnalezione po ponad pół wieku archiwum rękopisów prac konkursowych dostarcza wielu interesujących danych, ale też otwiera nowe pytania. Jedną z kwestii, którą powinien rozstrzygnąć badacz takiego materiału jest przyjęcie procedury opisania i zinterpretowania odnalezionego archiwum, tak by uczynić raport oryginalnym pod względem naukowym i jednocześnie publicystycznym. Materiał źródłowy stanowi bowiem 125 prac, które zostały wysłane na konkurs pt. Moja Wieś w 25-lecie Polski Ludowej, a którego organizatorem był Wojewódzki Związek Młodzieży Wiejskiej w Bydgoszczy. Prace zarówno te nagrodzone, jak i odrzucone zostały na ponad 50 lat zamknięte w tekturowych teczkach i złożone na strychu jednego z ówczesnych aktywistów społecznych. W zdecydowanej większości do konkursu przystąpiła młodzież z pierwszych klas szkół średnich z ponad 90 wsi i miejscowości. Istniej duże prawdopodobieństwo, że większość autorów jeszcze żyje i przynajmniej do niektórych z nich można dotrzeć osobiście. Po wstępnej analizie materiału empirycznego pojawia się pytanie o to, w jaki sposób ujawnić zawarte w nim treści, czy formie, jaką nadawaną tego typu opracowaniom w latach 60tych minionego stulecia wzorem na przykład Józefa Chałasińskiego, czy też nadać im walory gawędy o peerelowskiej wsi, niczym narracje reporterskie Melchiora Wańkowicza? Interesujące byłoby jednak przekazanie oryginałów autorom i spisanie ich relacji z czasów pisania prac konkursowych i refleksji nad ich treścią z perspektywy minionych pięciu dekad. W cały zaś proces od momentu odnalezienie dokumentów, poprzez ich digitalizację, archiwizację, opracowanie zawartości, aż do odszukania autorów i przeprowadzenie z nimi rozmowy (najlepiej w tym samym miejscu, o którym pisali w konkursie) zaangażowany jest jeden badacz przyjmujący na siebie nie tylko rolę koordynatora całego procesu, ale i narratora opowieści o ludziach i skrawku ich życia zamkniętym na stronach prac konkursowych, które mogły być zmyślone, pisane celem zdobycia nagrody lub wrzeszczcie szczerym wyznaniem. Prace te wpisują się w metodę dokumentów osobistych, czy pamiętnikarską. W jednym z ostatnich swoich artykułów Chałasiński podkreślił ogromne znaczenie metody pamiętnikarskiej w obserwacji przemian zachodzących w społecznościach wiejskich. Porównując pamiętniki z roku 1938 i 1964 pisał, że „nie sama długość okresu jest tu jednak istotna, ale nasilenie

i wielostronność przemian" (Chałasiński 1980: 7). Stąd i analiza treści pamiętników (czy prac konkursowych) nadal jest inspirującym źródłem danych dla kolejnych pokoleń socjologów podtrzymujących tradycję metody dokumentów osobistych, choć powoli staje się źródłem już wyczerpanym. Przynajmniej jeśli chodzi o prace archiwalne, o których doniosłości tak pisał Jana Szczepański: „Na tym właśnie polega doniosłość dokumentów osobistych, że pozwalają one lepiej, niż jakikolwiek inny materiał wniknąć w wewnętrzny mechanizm przebiegów społecznych, ukazując je od strony przeżyć tych osób, które są w te procesy uwikłane" (Szczepański 1948: 79-80). Celem mojej pracy będzie zatem próba konfrontacji autorów i ich pracami konkursowymi sprzed pół wieku i nadanie im należytego miejsca w opracowaniach nurtu pamiętnikarskiego w połączeniu narracji badacza analizującego archiwalny materiał źródłowy i współczesne narracje uczestników konkursu.

„Zachodnia" – performatywny raport z badań i procesu twórczego

(WYŁOŻONY)

ANNA FRĄTCZAK

Przedmiotem wystąpienia będzie prezentacja fragmentów pracy zatytułowanej „Zachodnia". Publikacja, którą autorka obecnie przygotowuje poświęcona jest kamienicy przy ulicy Zachodniej 80 w Łodzi. Szczególny nacisk podczas performansu zostanie położony na 1. Transformacje i transgresje narratorki w obliczu procesu badania źródeł historycznych, wywiadów, spotkań, badań terenowych a także eksploracji własnej i zbiorowej pamięci 2. Związane z powyższymi transformacjami zmiany środka ciężkości narracji – od skali mikro do skali lokalnej i globalnej (pamięć jednostkowa – pamięć rodzinna – mieszkanie – kamienica – pamięć społeczności – ulica – pamięć miasta…).

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Myślę, czuję, analizuję. Dekonstrukcja roli społecznej badaczki w perspektywie pierwszoosobowej

HANNA KROCZAK

Referat będzie próbą dokonania performatywnej dekonstrukcji koncepcji roli społecznej badaczki zakorzenionej w polskiej rzeczywistości akademickiej. Planuję wykorzystać szczególny potencjał analityczny perspektyw pierwszoosobowych, jakim jest przeprowadzenie socjologicznej introspekcji względem własnego ja jak względem innego (Ellis 1991; Konecki 2021). Wystąpienie przyjmie charakter eksperymentu, w którym badaczka próbuje przedstawić swój wewnętrzny wielogłos – ja-badaczka, ja-akademiczka, ja-kobieta, ja-jednostka moralna, ja-Polka… Przedstawione treści będą pochodzić z prowadzonych na bieżąco analiz autoetnograficznych, w trakcie których, przy wsparciu technik kontemplatywnych, postrzegam pracę swojego umysłu, reakcje ciała i emocje w określonych przebytych (i na bieżąco przebywanych) sytuacjach i kontekstach realizowanej pracy naukowej. W efekcie dostrzegam różne postacie i role, jakie przyjmuję, a raczej jakimi staję się w życiu społecznym i jakie nakładają się na siebie w toku pracy badawczej, a zawieszając zinternalizowane wzory bycia każdą z nich (epoche), mogę każdą z nich wyabstrahować i obejrzeć z bliska. Intersubiektywizacji własnych obserwacji i wniosków staram się dokonywać poprzez odwołanie do (nie tylko) pierwszoosobowych analiz innych badaczek i badaczy, czego namiastkę, mam nadzieję, uda się zrealizować również w trakcie referatu i dyskusji. Właściwym celem wystąpienia będzie więc skonfrontowanie własnego obrazu pełnienia roli społecznej badaczki z punktami widzenia odbiorczyń i odbiorców, których postaram się zainspirować do dyskusji elementów mojej perspektywy, uzupełnienia ich, poddania w wątpliwość, a nawet zanegowania.

Uznanie jako metoda badawcza – zaangażowane badania mobilizacji na rzecz praw osób pracujących seksualnie w Polsce

ANNA RATECKA

W referacie chciałabym poddać refleksji moje zaangażowanie podczas badań mobilizacji osób pracujących seksualnie w Polsce. Badania pierwotnie zaprojektowane jako wielomiejscowa etnografia w organizacjach pozarządowych rozwinęła się w zaangażowane badania antropologiczne, w których wyszłam poza rolę obserwatorki, aktywnie wpływając na pole badawcze i zmieniając je poprzez bezpośrednie zaangażowanie w jedną z badanych inicjatyw.

Inspirując się podejściem Nancy Scheper-Hughes i jej koncepcji „wojowniczej antropologii" wychodzę ze stanowiska, że podejmując się badań w zmarginalizowanej i stygmatyzowanej społeczności osób pracujących seksualnie, jako badaczka powinnam wyjść poza opis i relację z badań. W takim kontekście badaczka powinna 'zajmować stanowisko' oraz 'dokonywać ocen', angażując się w pole badawcze jako companheira, aktywnie wspierając osoby pracujące seksualnie w walkach o uznanie. Bezpośrednie zaangażowanie się na rzecz badanej społeczności wiązało się z ujęciem teoretycznym moich badań osadzonych w teorii uznania w ujęciu Judith Butler. W tym ujęciu wiedza na temat marginalizowanych grup bezpośrednio wiąże się z realizacją uznania, a wiedza akademicka postrzegana jest jako jedno z narzędzi władzy, która wytwarza emancypacyjne lub opresyjne normy uznania. Identyfikując się jako badaczka krytyczna, dostrzegam rolę badaczki w walce z niesprawiedliwością społeczną, a wiedzę wytworzoną w procesie badawczym wykorzystałam jako element walki o niestygmatyzujące uznanie osób pracujących seksualnie.

W tym kontekście autoetnografię postrzegam jako jeden z etycznych wymogów badań. Wyłączenie siebie samej z narracji byłoby zarówno sztuczne, jak i zafałszowywałoby obraz pola badawczego. Perspektywa pierwszoosobowa pozwala na ujawnienie strategii badawczych, opisanie charakteru mojej obecności w terenie, zaznaczenie roli badaczki w podejmowanych działaniach. Wykorzystanie autoetnografii pozwala na zwiększenie przejrzystości procesu badawczego poprzez ujawnienie działań badaczki, które – w tym przypadku – w znaczący sposób wpłynęły na walki o uznanie osób pracujących seksualnie w Polsce.

W referacie przedstawię przebieg procesu badawczego oraz moją rolę i sposób zaangażowania, a także prześledzę skutki moich działań dla zmiany pola badawczego. W dalszej części przyjrzę się relacji między narracją pierwszoosobową a relacjami innych osób uczestniczących w projekcie, badając relacje między różnymi aktorami procesu badawczego, ich pozycjami, sposobem przedstawiania ich głosów w opisie badania, splatania różnych narracji podczas prezentacji wyników badań.

Pisanie naukowe jako proces emancypacji własnego ja. Ja w perspektywie badań feministycznych

ANETA OSTASZEWSKA

Prowadzenie narracji w pierwszej osobie, jak też włączanie własnego doświadczenia biograficznego w refleksję naukową, stanowi poważne wyzwania dla badaczy_ek. Najpoważniejszym – w moim przekonaniu – wydaje się konfrontacja z pytaniem: kim jestem jako podmiot piszący / Co mówię, co chcę powiedzieć jako Ja? Przyjmuję, że prowadzenie narracji w pierwszej osobie może być przejawem emancypacji w tym sensie, że zrywa z mitem nieprzezroczystości autora/ki i postuluje jego/jej ujawnienie w tekście. Jest zatem szansą na pozbycie się poczucia obcości i „zadomowienie" się w tekście. Jednak ujawnienie własnego Ja jest pierwszym, choć nie jedynym wyzwaniem – pociąga za sobą

kolejne, na przykład zmusza, aby przyjrzeć się własnemu umiejscowieniu, ale jednocześnie uprzywilejowaniu jako podmiot piszący. Pisanie naukowe może więc stać się okazją do praktykowania krytyki własnego usytuowania.

W swoim referacie chciałabym dokonać urefleksyjnienia własnej biografii naukowej odwołując się do perspektywy feministycznej i postulatu „mówienia własnym głosem" (bell hooks). Dla bell hooks, mówienie jako Ja oznacza transgresję – przekraczanie granic i przełamywanie oporu, milczenia, wstydu, a zatem opresji. Z kolei, Gayle Letherby stawia inne, ważne dla mnie pytanie, jakie konsekwencje emancypacyjne wynikają z „niepomijania tego, co osobiste". Kwestia autorskiej odpowiedzialności za to, co piszę jako Ja – co włączam do tekstu, a co i dlaczego pomijam – pozostaje immanentną w procesie pisania, szczególnie prowadzenia narracji pierwszoosobowej w perspektywie feministycznej.

Drżące ciała. Autoetnografia interwencji humanitarnych

ALICJA PALĘCKA

Od października 2021 roku jeżdżę jako wolontariuszka Fundacji Ocalenie na pogranicze polsko-białoruskiej, aby nieść pomoc humanitarną ukrywającym się w lasach ludziom. W spotkaniach w lesie szczególnie wyraziście odczuwam cielesność: własną (moje ciało idące przez las w ciemności) i innych (zmęczone, drżące ciała uchodźców i uchodźczyń w drodze). Wyraźnie, namacalnie odczuwam też różnicę między kruchością (precariousness) a niepewnością (precarity), o której w „Ramach wojny" pisało Judith Butler. Kruchość oznacza podstawową kondycję człowieka, dotyczy nas wszystkich jednakowo, bo wszyscy mamy śmiertelne ciała. Niepewność natomiast dystrybuowana jest nierówno. Niektóre jednostki i populacje całkowicie pozbawione są ochrony, podczas gdy kruchość innych jest chroniona. Pisanie autoetnografii ewokatywnej jest w tym doświadczeniu narzędziem do chwytania subtelnych doznań, zdarzeń i gestów, w których ujawnia się kruchość i niepewność, a o które, jak sądzę, nie potrafiłaby zapytać osoba prowadząca tradycyjne wywiady etnograficzne na ten temat.

Autoetnografia pozwala opisać także tabuizowane aspekty doświadczenia niesienia pomocy humanitarnej: przygodę, zabawę, uczucia irytacji i zniecierpliwienia wobec tych, którzy wzywają pomocy, usługową funkcję działań Fundacji i innych grup i osób działających na granicy, sprawczość osób uchodźczych. Publiczna narracja o kryzysie humanitarnym naznaczona jest patosem i ograniczona przez sztywne reguły, które określają na przykład sposób, w jaki należy mówić o uchodźcach i uchodźczyniach. W moim wystąpieniu poruszę niektóre z tych wątków, aby zastanowić się, czy autoetnografia rzeczywiście jest uprzywilejowaną i być może niezbędną formą wytwarzania wiedzy w ekstremalnej sytuacji aktywizmu humanitarnego. Opowiem też o przypadkowych formach duo i wielo-etnografii, którą mam okazję praktykować podczas pobytów na pograniczu polsko-białoruskim.

Wokół rzeczywistości zalgorytmizowanej – aspekty społeczne, kulturowe, ekonomiczne i polityczne

Numer: G45
Organizacja: Urszula Jarecka (IFiS PAN), Magdalena Szpunar (UJ), Renata Włoch (UW), Anna Turner (IFiS PAN)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.026, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Jednym z wyzwań ery Internetu i post-pandemicznej rzeczywistości jest próba zredefiniowania roli algorytmów i udzielenie odpowiedzi na pytanie, na czym polega realna funkcja tych niewidzialnych aktorów społecznych w przestrzeni ludzkiej w kontekście kulturowym, ekonomicznym czy politycznym.

Cyfrowi giganci po mistrzowsku doskonalą umiejętności kreowania wirtualnej rzeczywistości tak abyśmy spędzali w niej jak najwięcej czasu a za udogodnienia, które poprawiają jakość naszego życia płacili danymi, które następnie są monetyzowane przez właścicieli odwiedzanych przez nas platform. Te kompromisy stały się niepokojącą normą świata cyfry a konsekwencje tej wymiany są bardzo poważne, zagrażają bowiem nie tylko prywatności ale i zdrowiu psychicznemu. Istnieją badania, które potwierdzają, że reklamy online dyskryminują odbiorców ze względu na ich płeć, wiek, status społeczno-ekonomiczny czy orientację seksualną. Rosnąca świadomość bycia pod ciągłą obserwacją może wpływać na zmniejszenie poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego przy jednoczesnym zwiększeniu poczucia niepewności. Pojawiają się nowe obszary cyfrowego wykluczenia, niekiedy dobrowolnego; zmienia się charakter wykluczeń dotychczasowych. Z jednej strony dla niektórych użytkowników internetu ucieczka z sieci staje się koniecznością, ze względu np. na prześladowania, czy chęć uniknięcia zagrożeń dla siebie i rodziny. Natomiast z drugiej strony, dla grup dotychczas wykluczonych niewiele się zmieniło, jeśli chodzi o ułatwienia dostępności sieci.

Oto niektóre z propozycji, którym chciałybyśmy się przyjrzeć wraz z Członkiniami i Członkami grupy:

Koncepcja interakcyjnej socjologii cyfrowej zaproponowanej przez Noortje Marres (2017), traktującej dane cyfrowe jako zakotwiczone społecznie, wytwarzane w ciągłej interakcji między aktorami życia społecznego używającymi mniej lub bardziej świadomie nowych technologii datafikacji, które umożliwiają wysoce efektywne pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie danych, oraz czerpanie z nich korzyści ekonomicznych, społecznych i politycznych. W jaki sposób technologie datafikacji, z algorytmami na czele, zmieniają sposoby uspołeczniania? Jak wpływają na tożsamość i refleksyjność jednostek, tworzenie się grup społecznych i wspólnot, przekształcanie się społeczeństw, kształt procesów globalnych?

Chciałybyśmy także pochylić się nad takimi kategoriami, jak lęk i niepewność w kulturze cyfrowej. Co na nie wpływa, jakie wymiary społeczno-kulturowe, ale i jednostkowe przyczyniają się do zwiększania poziomu lęku i niepewności, jak je można minimalizować? Zapraszamy również do dyskusji o niepewnej przyszłości prywatności i konsekwencjach z tym związanych w tym o sferach nowych, cyfrowych wykluczeń.

Tak szeroko zakreślone pole przedmiotowe jest nieprzypadkowe – spróbujemy odpowiedzieć na pytanie czy nowe narzędzia badawcze umożliwiające wykorzystanie bogactwa danych pozwalają w nowatorski sposób łączyć poziomy analizy socjologicznej?

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Oddolna datafikacja natury. Aktywizm danych w polityce środowiskowej i klimatycznej

BARTOSZ ŚLOSARSKI

Celem referatu jest prezentacja wyników jakościowych badań nad ekologicznym aktywizmem danych, który rozumiem jako nowy sposób uczestnictwa oraz kontestacji w obszarze polityki środowiskowej i klimatycznej (Knill, Lenschow 2005; Konisky 2020). Wyjściowym założeniem referatu jest teza, że dane oraz technologie datafikacji posiadają legitymizującą rolę dla aktorów społecznych, jak ruchy ekologiczne, organizacje pozarządowe bądź grupy rzecznicze, pozwalając im partycypować w infrastrukturach danych dotyczących klimatu i środowiska (Edwards 2010; Slota, Bowker 2017). Dane zapewniają uniwersalny język, za pomocą którego aktorzy mogą komunikować problemy decydentom politycznym oraz negocjować rozwiązania tych problemów, jak również wpływać na agendę polityczną w skali lokalnej, krajowej i globalnej (Risse et al. 2013). Innymi słowy, dane o klimacie i środowisku używane są przez aktorów społecznych by uzupełniać luki pomiarowe w zakresie obserwacji zanieczyszczeń środowiska, współpracować z instytucjami publicznymi lub uniwersytetami, ale także bronić materialnych podstaw publicznej infrastruktury pomiarowej (np. kontestując ograniczenie funduszy).

Proces datafikacji – utożsamiany z użyciem technologii Big Data, sztucznej inteligencji oraz uczenia maszynowego – zyskuje na znaczeniu w obszarze zarządzania oraz polityki środowiskowo-klimatycznej (Dauvergne 2020; Machen, Nost 2021; Nost, Goldstein 2021). Dane pośredniczą w odbiorze publicznym natury (Gabrys 2016), pozwalają zwizualizować zanieczyszczenia środowiskowego oraz zmiany klimatyczne w skali masowej oraz ponadindywidualnej (Edwards 2019), jak również przekształcają naturę w obszar zarządzania publicznego (Latour 2018; Lövbrand et al. 2009), dzięki któremu można ją parametryzować, modelować, wizualizować oraz dokonywać na tej podstawie predykcji (Latour 1987; Ribes 2019). Tym samym dane odgrywają coraz częściej hegemoniczną rolę w obszarze polityki środowiskowo-klimatycznej, kształtując to jak publicznie odbieramy zanieczyszczenia środowiska i zmiany klimatyczne oraz jak się do nich odnosimy (Machen, Nost 2021; Mol 2008; Nost 2015). Zarazem jednak, coraz bardziej powszechne użycie technologii datafikacji generuje nowe zjawiska społeczne, jak aktywizm danych (Beraldo, Milan 2019; Gutierrez 2018), czyli zestaw nowych praktyk i repertuarów działania aktorów społecznych, którzy wykorzystują dane i narzędzia pomiarowe, technologie Big Data, geolokalizację oraz algorytmy, by tworzyć nowe sensy i znaczenia, kreując alternatywne opowieści o zanieczyszczeniach środowiska i lokalnych skutkach zmian klimatycznych (Dauvergne 2020; Franzen et al. 2021).

Referat będzie oparty na częściowych wynikach badań trwającego projektu „Aktywizm ekologiczny w czasach hegemonii danych" (Preludium 20, 2021/41/N/HS6/01110), w którym prowadzone są badania na przypadkach polskich oraz zagranicznych inicjatyw ekologicznych, w których użycie danych – ich pozyskiwanie, przetwarzanie i wizualizacja – jest głównym repertuarem działania. Na podstawie zebranego materiału empirycznego w postaci wywiadów jakościowych oraz analizy materiałów zastanych pokażę jak dane kształtują relacje w polu polityki środowiskowo-klimatycznej, jak pozycjonują aktorów społecznych oraz jakie tworzą szanse i ograniczenia dla inicjatyw obywatelskich.

„Te statystyki nie biorą się z sufitu". Granie (z) danymi bukmacherskimi

PRZEMYSŁAW NOSAL

Sportowe zakłady bukmacherskie stanowią przestrzeń mierzenia się jednostek ze skwantyfikowaną rzeczywistością społeczną. Gracze odnoszą się bowiem do wyrażonych liczbowo potencjałów sportowych danych sportowców/sportowczyń/drużyn (sformułowanych w postaci tabel i statystyk) oraz ich szans zwycięstwa w konfrontacji z określonymi przeciwnikami (sformułowanych w postaci kursów bukmacherskich). Zadanie osób biorących udział w zakładach polega na wybraniu określonego wydarzenia sportowego, przeanalizowaniu go, wytypowaniu jego rozstrzygnięcia oraz ocenieniu czy przypisany mu przez bukmachera kurs jest na tyle atrakcyjny, aby postawić na nie swoje pieniądze. W efekcie przed graczami stoi pytanie nie tylko o to, czy algorytmiczny świat zakładów rzetelnie odwzorowuje rzeczywistość świata sportu, ale również o to, w jaki sposób wykorzystać ten fakt dla zysku ekonomicznego.

Ramą teoretyczną dla niniejszej prezentacji jest teoria praktyk (społecznych). Opierając się na fundamentalnych dla niej tezach o realizowaniu się życia społecznego poprzez działania (Shove, Pantzar& Watson) oraz o konstelacyjności praktyk społecznych (Schatzki), wystąpienie skupia się na dwóch aspektach związanych ze sportowo-bukmacherskimi danymi.

Przede wszystkim pochyla się nad działaniami podejmowanymi przez graczy wobec ilości danych i ich złożoności. W tym kontekście wyodrębnione zostały strategie oparte na: (1) wiedzy potocznej, (2) analizie, (3) emocjach oraz (4) sztuczkach. W dalszej kolejności przygląda się natomiast „istotnym Innym" procesu obstawiania – ludzkim i nie-ludzkim aktorom włączanym w proces obstawiania wyników wydarzeń sportowych. Z jednej strony ukazuje rolę odgrywaną przez ekspertów bukmacherskich i osoby bliskie (rodzina, znajomi, partner/ka), z drugiej zaś uwydatnia rangę szeroko rozumianych narzędzi – tabel, wyszukiwarek czy aplikacji mobilnych.

Prezentacja oparta jest na analizie trzydziestu wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z osobami regularnie uprawiającymi sportowe zakłady bukmacherskie (tzw. regular sports bettors) oraz dziesięciu wywiadów eksperckich z przedstawicielami branży bukmacherskiej oraz jego otoczenia społecznego.

Radykalizacja kultur nierównej komunikacji politycznej opartej na technologiach cyfrowych: perspektywa dobrobytu społecznego

MARIUSZ BARANOWSKI

Sfera polityki (i relacji społecznych w ogóle) w dobie rozpowszechnionych mediów społecznościowych i ogromnej ilości danych o obywatelach ulega pełzającej transformacji, która nie jest rozumiana przez ogół społeczeństwa. Niniejszy referat zwraca uwagę na coraz głębsze uwarunkowania sfery politycznej poprzez nową i bezpośrednio nieobserwowalną formę komunikacji politycznej opartej na danych (data-driven political communication). Ta ostatnia z kolei, wykorzystując do analizy dane o użytkownikach mediów społecznościowych i zaawansowane algorytmy, zasadniczo zmienia warunki uprawiania polityki i prowadzenia kampanii wyborczych. Dodatkowo wprowadza nową formę asymetrii informacji, która uprzywilejowuje gigantów technologicznych i tych, którzy dysponują kapitałem pozwalającym na zakup dostępu do tych danych. W wyniku tego mariażu korporacji technologicznych i ich bogatych mocodawców dochodzi do radykalizacji i kontrolowanego upolitycznienia dyskursów politycznych, co skutkuje osłabieniem systemu demokratycznego, a w konsekwencji także dobrobytu społecznego w ogóle. W referacie na przykładzie badań Pew Research Center zilustrowane zostaną mechanizmy targetowania wyborców.

Odrzuceni przez algorytm? Wykorzystanie rozumowań opartych o wskaźniki bibliometryczne w negatywnych recenzjach habilitacyjnych z socjologii

ŁUKASZ REMISIEWICZ

Od kilkudziesięciu lat środowisko naukowe podlega przemianom pod wpływem rosnącej wagi ocen dokonywanych na podstawie wskaźników bibliometrycznych. Pojęcia punktozy, gier ewaluacyjnych, czy hasło „publikuj albo giń!" stały się symbolami tych przemian. Wprowadzenie miar opartych na wskaźnikach ilościowych miało w oficjalnych narracjach doprowadzić do desubiektywizacji procesu oceniania i wyrównania szans w konkurencjach o stanowiska, granty czy stopnie naukowe. Desubiektywizacja oceniania w konsekwencji miała prowadzić do tego, że proces oceny stanie się bardziej przewidywalny, transparentny zwiększy więc poczucie bezpieczeństwa konkurujących naukowców, którzy wreszcie będą wiedzieli jasno jakie kryteria należy spełnić by zadośćuczynić wymogom stawianym przez instytucje, a przegrani będą mieli pewność, że inni byli obiektywnie lepsi.

W niniejszym referacie pragnę sprawdzić zasadność tego rozumowania. W oparciu o próbę 56 negatywnych recenzji z postępowań habilitacyjnych w dyscyplinie socjologia, z lat 2013-2019 będę próbował odpowiedzieć na trzy pytania. Po pierwsze jakie kryteria odnośnie wskaźników blbio- i naukometrycznych formułowali recenzenci? Po drugie, czy w dyscyplinie socjologia można zauważyć konsensus dotyczący wystarczających wartości parametrów aktywności naukowej? Po trzecie, w jak wielu recenzjach przeważającymi zarzutami były te, o niewystarczających parametrach biblio- i naukometrycznych?

Polacy w sieci – cyfrowi tubylcy i wykluczeni

(WYŁOŻONY)

ANNA TURNER

Z nostalgią wspominamy początki korzystania z Internetu. Charakterystyczne dźwięki łączącego się modemu przenosiły nas w odległe, nieznane miejsca cyberprzestrzeni bez granic, które mogliśmy budować na własnych zasadach wypełniając je kulturą, gospodarką, polityką. Po jakimś czasie nasze światy zaczęły się przenikać, stopniowo wplatając nowe rozwiązania w codzienne życie i codzienne rytuały. Zatrzęsły się w posadach klasyczne paradygmaty, przyzwyczailiśmy się do kontaktów zapośredniczonych, które zastąpiły autentyczną obecność drugiego człowieka. Pandemia? Tylko przyspieszyła zachodzące procesy normalizując zachowania takie jak dystans społeczny, odosobnienie, izolacja. Ale czy dla wszystkich sieć okazała się cyfrowym habitatem? Kim są osoby, które nie chcą bądź nie mogą korzystać z Internetu? Jakie zmiany związane z nowymi technologiami mogliśmy zaobserwować w naszym społeczeństwie w ciągu ostatnich 15 lat?

Aby odpowiedzieć na te pytania, przyjrzymy się wynikom Polskich Badań Panelowych POLPAN, które od 1988 r. są realizowane w Instytucie Filozofii i Socjologii PAN. Badanie odbywa się co 5 lat i oparte jest na indywidualnych wywiadach bezpośrednich. W panelowej części badania uczestniczą regularnie te same osoby (niektóre od początku). Pozwala to analizować losy badanych w długiej perspektywie czasowej. Jednocześnie na każdym etapie badania dobierane są młodsze osoby, co sprawia że wyniki są reprezentatywne dla Polek i Polaków w wieku 21 i więcej lat.

Społeczne życie algorytmów: przypadek posttelewizji

(WYŁOŻONY)

BOGUMIŁA MATEJA-JAWORSKA

Technologie datafikacji, w tym w szczególności algorytmy, budzą zróżnicowane reakcje społeczne. Dla wielu pozostają niezauważalne lub są mniej lub bardziej świadomie ignorowane w praktykach życia codziennego ze względu na oferowaną przez siebie wygodę i komfort personalizacji. Wśród pozostałych, w toczonym od dekad sporze technoentuzjastów z technopesymistami, to właśnie „lęki epoki postkonwergencji" (jak określają je Bielak i Ptaszek [2019: 12]) odgrywają coraz istotniejszą rolę (artykułowane m.in. w głośnych pracach o zagrożeniach kapitalizmu inwigilacji [Zuboff 2020] czy cyfrowego kolonializmu [Couldry i Mejias 2019]). To właśnie ów lęk przed utratą kontroli nad rzeczywistością wydaje się leżeć u podstaw rysującego się paradoksu: gdy racjonalistyczne, z ducha oświeceniowe myślenie o wiedzy, leżące u podstaw tworzenia algorytmów jest niekiedy w społecznym odbiorze zastępowane myśleniem magicznym (por. Chun [2008] i jej pojęcie „sourcery", będące nieprzetłumaczalną grą słów „kod źródłowy" i „czarnoksięstwo") lub „obliczeniową teokracją" (gdzie Boga zastępuje algorytm – por. Bogost [2015]), a co za tym idzie niesłusznie zapomina się o czynniku ludzkim (por. Gillespie [2016]). Mając w pamięci te wnioski, w swoim wystąpieniu chciałabym skupić się na posttelewizji – zastanawiając się nad tym jak przeobrażenia tego medium (w tym wykorzystanie Big data oraz procesy platformizacji) mogą zmieniać to w jaki sposób kultura jest współcześnie doświadczana i praktykowana. Przypadek „przepoczwarzającej się" telewizji wydaje się tu o tyle ciekawy, iż mimo swojego sporego społecznego znaczenia nie doczekał się tak wielu opracowań co temat algorytmizacji i tzw. nowych mediów. Tymczasem umieszczenie rozważań nad algorytmizacją w kontekście procesu przechodzenia ku posttelewizji i „post-television culture" (Strangelove 2015) pozwala zauważyć niuanse niedostrzegalne z innych perspektyw.

Wspólnotowość, trybalizm, uspołecznienie w socjologii klasycznej. Historia i współczesna recepcja

Numer: G32
Organizacja: Aleksander Manterys (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 6, Sala D-22, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30
Sekcje: Sekcja Historii Socjologii

Zadaniem grupy będzie rekonstrukcja znaczenia kategorii analitycznych, wypracowanych w okresie formowania się socjologii jako nauki, oraz próba oceny ich heurystycznego potencjału odnośnie do analiz współczesnego after-modern society. Dzięki tym kategoriom możliwa jest podbudowana teoretycznie analiza kształtowania się różnych typów porządku (ładu) społecznego oraz procesu socjalizacji jednostek. Zwrot ku socjologii klasycznej umożliwi ukazanie wymiaru historycznego poprzez rekonstrukcję kontekstu ówczesnych dyskusji dotyczących wspólnoty, wspólnotowości i więzi społecznych. Odniesienia do koncepcji Ferdinanda Tönniesa i tradycji szkoły chicagowskiej, by wspomnieć jedynie dwa spośród wielu stanowisk, są dość oczywiste. Na przypomnienie zasługują koncepcje wyparte z rynku idei, np. oryginalna wykładnia kategorii Bund, wypracowana przez Hermana Schmalenbacha. Warto rekonstruować i analizować potencjał heurystyczny owych kategorii analitycznych również dlatego, iż klasyczne podejścia stanowią nadal cenną inspirację, punkt odniesienia czy swego rodzaju kontrapunkt dla współczesnych analiz. Takie związki można odnaleźć np. zarówno u Michaela Maffesolliego

(Czas plemion: schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych, Warszawa 2008) i współczesnej filozofii wspólnotowości, jak też w dyskusjach wokół tzw. zbiorowych intencjonalności i w socjologii relacyjnej. Z kolei nawiązanie do kontekstu współczesnej socjologii politycznej pozwoli zapewne inaczej spojrzeć na domniemane resp. faktyczne zagrożenia związane z realnością wspólnot narodowych, wraz z ich złożonością ontologiczną i formami oddziaływania.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Herman Schmalenbach – biografia naukowa

CEZARY WĄSOWSKI

Treść referatu związana jest z dorobkiem naukowym niemieckiego filozofa i socjologa Hermana Schmalenbacha, który na początku XX wieku sformułował teorię Bundu. Teoria ta stanowi przedmiot referatu naukowego jego autorstwa pt. Die soziologische Kategorie des Bundes, który ukazał się w 1922 w roczniku humanistycznym Die Dioskuren – Jahrbuch fur Geisteswissenschaften, będącego w owych czasach prestiżowym wydawnictwem, nobilitującym autorów zamieszczanych tam publikacji. Obok niego w tym samym roku publikowali Thomas Mann, Ernst Bloch czy Albrecht Dietrich. Schmalenbach proponuje wprowadzenie pomiędzy toennisowski podział stosunków społecznych, opartych o dychotomię Gemeinschaft i Gesellschaft (Wspólnota i Stowarzyszenie – tłum. Małgorzata Łukasiewicz) trzeciej, uzupełniającej kategorii – Bundu, którą na potrzeby referatu autor określa również jako Przymierze. Bund w tym ujęciu jest konstruowaną, w oparciu o łączące ideały, wspólnotą afektywną. Schmalenbach inspirowany działającym w latach dwudziestych w Niemczech ruchem społecznym Bündische Jugend, wskazuje obok więziotwórczych komponentów, takich jak przyjaźnie, spontaniczność i entuzjazm dla sprawy, także na konieczny udział charyzmatycznego przywódcy. W 1922 roku tak opisany agregat społeczny nie wywoływał tych emocji, które towarzyszyły jego teorii już dziesięć lat później, wprowadzając, jak się wydaje, niesłusznie, dzieło Schmalenbacha do grupy tych, które uznano następnie za teoretyczny fundament nazizmu, powodując, że dorobek naukowy Hermana Schmalenbacha aż do lat 70. XX wieku był skazany na zapomnienie. Wtedy w prestiżowej serii Heritage of Sociology, wydawanej pod redakcją Morrisa Janowitza przez wydawnictwo Uniwersytetu Chicagowskiego, w języku angielskim ukazał się zbiór prac Hermana Schmalenbacha zatytułowany On Society and Experience, zawierający m.in. przedmiotowy referat pod angielskim tytułem Communion – a Sociological Category. Autorami przekładu i wprowadzenia byli niemiecki socjolog prof. Gunther Luschen oraz Amerykanin prof. Gregory P. Stone.

Referat przygotowany został w związku z pierwszym polskim wydaniem Die soziologische Kategorie des Bundes, które ukaże się w tym roku nakładem Wydawnictwa Scholar w stulecie pierwszej publikacji, a także niejako z okazji odbywającego się w Warszawie XVIII Zjazdu Socjologicznego – Społeczeństwo przyszłości. Rekompozycje.

Referat koncentruje się na wątku biograficznym oraz dorobku naukowym Hermana Schmalenbacha tak, aby jak najpełniej ukazać kontekst historyczny, kulturowy i społeczny, które bezsprzecznie miały wpływ na działalność niemieckiego naukowca, co znajduje odzwierciedlenie w treści jego referatu.

Referent jest współautorem przedmowy do polskiego wydania wspomnianego referatu Schmalenbacha, w zakresie obejmującym część biograficzno-naukową. Ponadto przedmowa zawiera notę od tłumacza z odniesieniem do koncepcji języka, teorii komunikacji oraz kontekstu kulturowego oraz znajduje się tam ukazanie teorii Bundu na tle historii teorii socjologicznej, a także jej współczesnych recepcji. W referacie autor przedstawi treści i materiały, które

ze względów redakcyjnych nie znalazły się we wspomnianej przedmowie.

Referat zostanie wygłoszony z jednoczesnym zaopatrzeniem w pokaz multimedialny, dzięki czemu zostaną ujawnione materiały pochodzące z kwerendy w archiwach i bibliotekach niemieckich instytucji naukowych.

Znaczenie socjologicznej kategorii 'Bund' Schmmalenbacha oraz narzędzi wypracowanych w ramach analitycznej ontologii społecznej w kontekście zderzenia i walki plemion politycznych.

RAFAŁ PAWEŁ WIERZCHOSŁAWSKI

Klasyczna socjologia w odniesieniu do form więzi społecznych oscyluje między dwoma kategoriami „wspólnoty" i „społeczeństwa" (Tönnies). W wymiarze socjologicznym owo rozróżnienie nabiera znaczenia w przeciwstawieniu tradycyjnie rozumianych więzi wspólnotowych (zarzut kolektywizmu społecznego – w kontekście odgórnego przypisania do totalizującej zbiorowości) nowocześnie rozumianemu społeczeństwu, w ramach którego wolne jednostki same wybierają i wchodzą w interakcje i budują więzi wedle własnego uznania (mit społeczeństwa obywatelskiego).

W referacie odwołuję się do wypracowanej przez Schammalenbacha kategorii Bund, jako trzeciego obok Gemmeinschaft i Gesellschaft rozumienia więzi społecznej w ramach klasycznej teorii socjologicznej 20-lecia międzywojennego. Biorąc pod uwagę, że w Niemczech tego czasu kategoria więzi była nie tylko dyskutowana ze szczególną uwagą przez socjologów odmiennych orientacji teoretycznych (aspekt analityczny), lecz także przeżywana w różnych grupach społecznym (aspekt emocjonalny).

Przypomnienie klasycznej, a w dużej mierze zapomnianej kategorii wprowadzonej w latach 20tych wydaje się być ciekawym punktem odniesienia, który być może pozwoli na wypracowanie narzędzi pozwalających na uchwycenie skomplikowanych relacji między jednostką, a społeczeństwem [na różnych poziomach ontologicznych, aspektach epistemologicznych oraz zabarwieniach emocjonalnych]. Ten ostatni aspekt jest w co raz większym stopniu dostrzegany we współczesnych analizach w literaturze przedmiotu.

W kolejnym kroku kategorie klasyczne zostaną skonfrontowane z propozycjami, jakie pojawiły się we współczesnej debacie w analitycznej ontologii społecznej. W ostatnich kilku latach filozofowie analityczni podjęli analizę struktur i mechanizmów funkcjonowania rzeczywistości społecznej, skupiając swoją uwagę zarówno na aspektach jednostkowych jak i zbiorowych całości społecznych, zwłaszcza w kontekście działania

którą to kategorię w dalszej części odnoszę do współczesnej debaty w ramach metafizycznej refleksji nad podstawowymi kategoriami społecznymi. Przywołuję podejścia takich autorów jak „zbiorową intencjonalność" Johna R. Searle, „podmiotu zbiorowego" Margaret Gilbert, „modusu my" Raimo Tuomela, czy też „osoby społecznej" Philipa N. Pettita, „działania społecznego" Seumasa Millera, by nawiązać do najważniejszych autorów, którzy tę debatę zainicjowali.

Podstawowe pytanie referatu można sformułować następująco: czy perspektywy zarysowane przez klasyków międzywojennej socjologii niemieckiej oraz współczesnej analitycznej filozofii społeczeństwa pozwalają na lepsze ujęcie i zrozumienie socjologicznie danego fenomenu walki plemion politycznych (M. Maffesoli), z jakim mamy do czynienia w wielu wspólnotach politycznych, a przede wszystkim w targanych rozmaitymi turbulencjami liberalnych demokracjach. Zrozumienie przyczyn owych turbulencji z wykorzystaniem wymienionych kategorii socjologicznych oraz filozoficznych np. płynących z rozpadu dotychczasowych społeczeństw, zwłaszcza na prowincji (Ch. Guilluy), odmienność doświadczeń ludzi przynależących do somewhere czy też anywhere (D. Goodhart),

może prowadzić do próby przezwyciężenia tych napięć i odmienności, przez wskazanie na to co łączy. Na elementy, które mogłyby pozwolić na dostrzeżenie punktów wspólnych i wypracowaia modi vivendi między odmiennymi plemionami w podzielonych całościach społecznych.

Trybalizm: Rekonfiguracje

MARTA BUCHOLC

Kategoria plemienności, niezbyt – jak się wydawało – przydatna w socjologii jako nauce skupionej na społeczeństwie nowoczesnym i użyteczna głównie w opisywaniu przeszłości, doczekała się renesansu. Przejawy współczesnego trybalizmu, zwanego „neotrybalizmem" dla odróżnienia od swojego przednowoczesnego protoplasty, znajdujemy we wszystkich sferach życia społecznego: w polityce, kulturze, gospodarce, religii, prawie. Moje wystąpienie będzie poświęcone próbie usystematyzowania relacji między plemiennością jako kategorią socjologiczną o długim stażu a refleksją nad neotrybalizmem. Wskażę najważniejsze moim zdaniem motywy spajające namysł nad plemionami tradycyjnymi i ponowoczesnymi, konstruując tym samym pomost między klasyczną a współczesną teorią plemienności. W centrum moim rozważań znajduje się zagadnienie normatywnego spoiwa, które pozwala funkcjonować neoplemionom: stawiam tezę, że w procesie wyłaniania się porządków normatywnych najwyraźniej dostrzec można różnice między plemiennością dawną i dzisiejszą.

Trybalizm w republice uczonych

JAKUB MOTRENKO

Wspólnota uczonych, obok przedsiębiorstwa kapitalistycznego, jest zespołem działającym w kluczowym obszarze nowoczesności: nauce. Zjawisko wspólnoty naukowej ma swoją historię społeczną i historię jego konceptualizacji. Pierwsza to przemiany świata nauki (od małej nauki do wielkiej nauki, od kilkuosobowych kręgów do globalnych sieci współpracy). Druga to zmiany w nauce o nauce i sposobach teoretycznego ujęcia wspólnot naukowych. O ile początkowo socjologowie kładli nacisk w badaniach i teoretycznym ujęciu na wzory cyrkulacji idei (République des Lettres) i zespół norm konstytutywnych dla wspólnot naukowych (uniwersalizm, komunizm itd), to teraz częściej demistyfikuje się te wspólnoty jako zespoły budujące przewagę w sieciach dystrybucji władzy i kapitału finansowego, akademickie plemiona strzegące swoich terytoriów czy archaiczne wspólnoty powstałe wokół świętości (projektów moralnych) mimo zsekularyzowanej retoryki. W swojej prezentacji ukażę sposoby problematyzowania wspólnotowości w nauce, odwołując się do kilku pojęć, m.in. kolektywu myślowego (Fleck), wspólnot naukowych (Kuhn), grup teorii (Mullins), niewidzialnych koledży (Crane), kręgów współpracy (Farrell), wspólnot praktyki (Wenger), plemion (Becher i Trowler), sieci i miejsc realizacji rytuałów interakcyjnych (Collins). Badanie historii wspólnot naukowych i ich konceptualizacji będzie tylko szczególnym przypadkiem, na podstawie którego można wnioskować o historii wspólnotowości w ogóle – od początku nowożytności do teraz.

Dylematy etyki społecznej Z. Balickiego

(WYŁOŻONY)

ANDRZEJ SŁABOŃ

W referacie rozważę założenia i zasady etyki społecznej przedstawione przez Z. Balickiego w jego rozprawie z 1902 r. „Egoizm narodowy wobec etyki". Praca ta powstała w całkowicie odmiennym kontekście historycznym zasługuje na uwagę, gdyż kategorie analityczne jakimi

posługuje się Z. Balicki (altruizm – egoizm, altruizm indywidualistyczny – altruizm społeczny, etyka ideałów – etyka idei itp.) pozwalają rozpatrywać problemy teoretyczne, które ciągle zachowują aktualność. Istotny problem dotyczy sposobu interpretacji tego dzieła – czy jest to wyłącznie propozycja normatywna i program działania w warunkach braku państwa, czy ujęcie odsłaniające faktyczne reguły życia zbiorowego i międzynarodowego. W tym ostatnim ujęciu praca ma charakter demaskatorski i ukazuje dylematy widoczne już w dziełach N. Machiavellego. Warto przyjrzeć się pomijania przez Autora konfrontacji jego projektu z chrześcijańską etyką społeczną. Balicki, co może zaskakiwać, uznaje konieczność respektowania zasad obowiązujących we wspólnotach ponadnarodowych (takich jak obecna Unia Europejska). Inny wątek dotyczy podwójnych standardów normatywnych w działaniach wspólnot politycznych. W dobie postmodernizmu pluralizm normatywny wydaje się zyskiwać na znaczeniu, co może prowadzić do uznawania wewnętrznie sprzecznych kryteriów wartościowania. Projekt etyki społecznej Z. Balickiego w opozycji do etyki indywidualistycznej będzie rozpatrywany w świetle współczesnych kontrowersji teoretycznych w socjologii

Moda jako nowoczesny mechanizm generowania praktyk

(WYŁOŻONY)

JOANNA ZALEWSKA

Gabriel Tarde postulował, że moda jest podstawowym mechanizmem odpowiedzialnym za podejmowanie zachowań w nowoczesności. Pojęcie mody służyło mu do uchwycenia różnicy pomiędzy społeczeństwem tradycyjnym i nowoczesnym – co było głównym przedmiotem dociekań klasyków socjologii. Modzie przeciwstawiał obyczaj charakterystyczny dla społeczeństw tradycyjnych. Moda i obyczaj polegały na naśladownictwie: obyczaj na naśladownictwie przodków i starszych z własnej społeczności, tymczasem moda na naśladownictwie współczesnych i obcych wzorów, czyli zachowań, których jednostka wcześniej nie podejmowała i nie obserwowała – na tym polegała istota mody. Jednakże autor teorii naśladownictwa był krytykowany za psychologizm, koncentrował się na jednostkach, które naśladują siebie nawzajem. Teoria ta została zapomniana, choć myśli Tarde'a zostały przyjęte przez Szkołę Chicagowską oraz inspirowały teorię dyfuzji innowacji.

Od tego czasu sama koncepcja mody stosowana była jedynie w odniesieniu do nowoczesnej konsumpcji i rozumiana była jako społeczne naśladownictwo/współzawodnictwo (social emulation). Jednakże w latach 80. XX wieku teoretycy nauk społecznych zauważyli, że właściwie wszystkie sfery życia społecznego podlegają regułom tym samym, co konsumpcja, czyli rządom mody, Arjun Appadurai nazwał to zjawisko rewolucją konsumpcji.

Niezależnie rozwijała się refleksja nad przemianą form uspołecznienia. Mirosława Marody i Anna Giza-Poleszczuk zaproponowały rozwinięcie klasycznej teorii Ferdinanda Tonniesa. Wspólnotę i stowarzyszenie uzupełniły układami sieciowymi. We wspólnocie – jak pamiętamy – funkcjonowały więzi społeczne, w stowarzyszeniu – relacje, w układach sieciowych oddziaływania, czyli wzajemne obserwowanie się osób, które niekoniecznie wchodzą ze sobą w interakcje i naśladowanie zachowań osób podobnych do siebie. Eilhu Katz odkrywając na nowo myśl Gabriela Tarde'a zauważa, że naśladownictwo jest trochę niewłaściwym słowem, że w teorii Tarde'a chodziło o oddziaływanie (influence) – co zbliża rozważania o modzie Tarde'a do współczesnej refleksji nad przemianami form uspołecznienia.

Jeśli chodzi o formę uspołecznienia właściwą dla późnej nowoczesności, to Zalewska proponuje zastąpić układy sieciowe wspólnotami symbolicznymi (Cohen, Gergen – pojęcie używane przez badaczy współczesnej wspólnotowości), w których niekonieczny jest element współbycia i współzależności. Wspólnoty symboliczne oferują członkom pewne znaczenia, z którymi oni się identyfikują i które nadają im kulturową tożsamość.

Jakże bliska jest ta późnonowoczesna forma uspołecznienia do publiczności Tarde'go – jest to grupa, która dzieli tę samą tożsamość, ale może być rozproszona przestrzennie.

Jak widzimy, naśladownictwo/oddziaływanie nowych, zewnętrznych wzorów nazywane przez Tarda modą oraz publiczność – czyli forma uspołecznienia, w której mechanizm mody reguluje zachowanie to koncepcje o zbliżonych znaczeniach wobec współczesnych rozważań nad nowoczesnymi formami uspołecznienia.

Z psychologizmem teorii mody Tarde'a można sobie poradzić stosując teorię grup odniesienia. Mechanizm psychologiczny opisany przez Tarde'a to naśladowanie jednej jednostki przez inną jednostką, wedle niego moda powstaje przez agregację tych zachowań. Gdy zastosujemy teorię grup odniesienia, możemy myśleć o grupach odniesienia normatywnego, czyli o tym, że jednostki pobierają normy, wartości, wzory zachowań z grup, z którymi się identyfikują lub do których aspirują i wtedy możemy zrozumieć mechanizm mody na poziomie socjologicznym (a nie na poziomie psychologii społecznej Tarda).

Możemy również zdefiniować modę analogicznie, jak definiujemy habitus Bourdieu – o ile habitus jest mechanizmem generowania praktyk w społeczeństwach mało dynamicznych, o tyle moda jest takim mechanizmem w społeczeństwach dynamicznych.

„Niewiele było, i chyba prezenty cieszyły bardziej". Dialektyka wspólnoty i jednostki w doświadczeniu Bożego Narodzenia.

(WYŁOŻONY)

PAWEŁ DOWNAROWICZ

Fundamentalne dla klasycznej socjologii zmagania z opisem głębokich przemian towarzyszących rewolucji przemysłowej, erze kolonialnej i rozwojowi światowego handlu wieków XVII, XIX i początków XX zaowocowały wypracowaniem osnowy teoretycznej i pojęciowej rodzącej się dyscypliny naukowej. Terminy takie jak modernizacja, kapitalizm, wspólnota czy tradycja okazały się jednak niewystarczające z perspektywy socjologów drugiej połowy XX i początków XXI wieku. Akcentując nieprzystawalność kanonicznych ujęć teoretycznych w dobie pogłębiania i modyfikacji opisanych wcześniej procesów społecznych, wielu teoretyków zwróciło się w stronę aktualizacji słownika dyscypliny; modernizacja okazała się być refleksyjna, nowoczesność zaś– płynna lub późna. Opierając się na badaniach świątecznych rytuałów wymian prezentowych zwracam uwagę na współczesną żywotność kategorii wypracowanych na gruncie klasycznych teorii społecznych– w szczególności na poczucie gruntownego zerwania i straty określające zarówno kierunek namysłu teoretycznego, jak i potoczne doświadczenie nowoczesności. Poprzez odniesienie do prac z zakresu ekonomii daru, wzorców wymiany, pamięci zbiorowej i podstaw więzi społecznej staram się pokazać aktualność problematyki poruszanej klasyków nauk społecznych, użyteczność wykorzystywanych przez nich pojęć i języka oraz potencjał łączenia perspektywy socjologicznej z antropologiczną. Punkt wyjścia dla tych rozważań stanowią pojawiające się w przeprowadzonych wywiadach dotyczących prezentów oraz świąt Bożego Narodzenia odwołania do współczesnego znaczenia tradycji, oraz wynikających z przynależnych im form społecznych napięć między realizacją wartości wspólnotowych i indywidualistycznych.

Współczesne trendy w badaniach jakościowych: metody, techniki, proces realizacji badań”

Numer: G83
Organizacja: Marek Gorzko (AP w Słupsku), Izabela Ślęzak (UŁ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.026, WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.080, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30 , Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość społeczna, pandemia COVID-19, rozwój technologii, badania online, pojawienie się i dostrzeżenie nowych rodzajów danych, krytyczne i twórcze modyfikacje technik gromadzenia danych oraz metod ich analizy, a także projektowanie i realizowanie badań w rzeczywistości grantowej i zespołowej są istotnym kontekstem prowadzenia badań jakościowych. W związku z tym naszym celem jest stworzenie przestrzeni dla wymiany refleksji i doświadczeń badaczy realizujących jakościowe projekty badawcze.

Zapraszamy do dyskusji wokół następujących tematów:

– tradycyjne i nowe techniki gromadzenia danych;

– metody i techniki wykorzystywane do gromadzenia i analizy różnego rodzaju danych (tekstowych, wizualnych, zapachowych, dotykowych, smakowych, zawartości mediów społecznościowych, itp.);

– metody analizy danych – klasyczne inspiracje i twórcze adaptacje;

– technika i technologie na etapie zbierania, transkrypcji i analizy danych;

– nowe zastosowania i modyfikacje technik i metod do potrzeb konkretnych projektów badawczych (także z przedstawicielami grup podatnych na zranienie);

– zmieniające się role badacza i badanego w procesie badawczym;

– badania jakościowe prowadzone w zespołach badawczych, w tym międzynarodowych, interdyscyplinarnych;

– planowanie i realizowanie badań jakościowych w grantach finansowanych przez instytucje krajowe oraz międzynarodowe;

– badania jakościowe realizowane w akademii i poza nią;

– jakość w badaniach jakościowych;

– etyka badań jakościowych. Mile widziane będą wystąpienia dotyczące stricte metodologii badań, ale także ukazujące poszczególne fazy procesu badawczego, wyniki badań oraz dobre praktyki w realizowaniu badań jakościowych.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Ontologia dziedzinowa. Mapowanie współczesnego pola jakościowych praktyk badawczych

GRZEGORZ BRYDA

Już na początku lat 90. XX wieku można było spotkać się z opinią, że stan, w którym znajduje się pole badań jakościowych, nosi znamiona „klęski urodzaju”. Od tego czasu zjawisko proliferacji w polu wciąż przybiera na sile. Z uwagi na dynamiczny przyrost wariantów jakościowych metodologii, metod i technik badawczych oraz ogromne

wewnętrzne zróżnicowanie dziedziny, badacze jakościowi borykają się z problemem orientacji w obszarze własnej praktyki badawczej. Coraz częściej wielu badaczy sygnalizuje się potrzebę systematyzacji wiedzy na temat licznych współczesnych wariantów jakościowej praktyki badawczej. Niniejsze wystąpienie stanowi odpowiedź na tę potrzebę. Prezentuje model współczesnego pola badań jakościowych oparty na informatycznej koncepcji ontologii dziedzinowej, opracowany na podstawie wielowymiarowej analizy zawartości pięciu dominujących czasopism metodologicznych i przedstawiony w formie sieci semantycznej. Prezentowany model daje wgląd w podstawowe elementy pola (podejścia epistemologiczne, metody zbierania i analizowania danych, zaklasyfikowane do 369 klas ontologicznych), pokazuje ich skupiska oraz relacje międzyklasowe. Wskazuje na istnienie trzech subpól charakteryzujących się występowaniem odmiennych podejść i metod badawczych, które różnią się gęstością i siła powiązań. Ontologiczny model pola badań jakościowych stanowi ważny krok do powstania dziedzinowej bazy wiedzy o polu badań jakościowych, tj. systemu informatycznego organizującego wiedzę metodologiczną, który pozwala na monitorowanie trendów, zarządzanie wiedzą i jej efektywne wykorzystywanie w praktyce badawczej.

Etnografia wielostanowiskowa na pograniczu fantomowym. Świadomość, praktyki, przestrzeń i materialność w badaniu obszarów wokół dawnej granicy Galicji i Królestwa Polskiego.

DOMINIK PORCZYŃSKI

Granice fantomowe (Hirschhausen et al., 2015)) to dawne granice polityczne, które obecnie formalnie nie istnieją, jednak nadal oddziałują na współczesną przestrzeń i świadomość społeczną. Z kolei pogranicze, za Dariuszem Wojakowskim (2002), można zdefiniować jako obszar i sytuację społeczną; kulturowy i społeczny kontakt dwu lub więcej grup etnicznych/narodowych na pewnym fizycznie określonym i historycznie wyodrębnionym obszarze, wytwarzający nowe systemy symboliczne. W referacie odnoszę się do badań zrealizowanych na pograniczu województw podkarpackiego i lubelskiego, gdzie niegdyś przebiegała granica między Królestwem Polskim a Galicją. W analizowanej sytuacji na systemy znaczeń wytworzone przez ponad wiek funkcjonowania w obrębie państw zaborczych nakłada się ponad 100 lat trwania w obrębie zjednoczonego państwa polskiego. Oznacza to, że obok materialnego i symbolicznego trwania granic rozbiorowych pojawiają się praktyki ich zacierania. Skłania to do uwzględnienia dwóch perspektyw badawczych: badań pogranicza oraz pamięci zbiorowej. Używając klasycznej lefebvreowskiej triady (wyobrażanie, doświadczanie i kształtowanie przestrzeni (Lefebvre, 1991)) można zauważyć, że praktyka badania pogranicza fantomowego, zwłaszcza w kontekście społeczności lokalnych, wymaga projektowania technik i narzędzi uwzględniających elementy przestrzeni, obiektów materialnych, świadomości i praktyk. Obok tradycji interakcjonistycznej (Strauss, 2008) idąc za sugestiami Joanny Kurczewskiej (2015) konieczne jest zastosowanie perspektyw zaczerpniętych z socjologii przedmiotów (Krajewski, 2013).

Zaprojektowana metodologia stanowi przykład etnografii wielostanowiskowej (Clifford, 2006; Marcus, 1995). W jej ramach dokonano triangulacji wywiadów pogłębionych; obserwacji uczestniczących; spacerów badawczych (walk-along method); narzędzi GIS; map; danych zastanych. Zgromadzone dane obejmują nagrania dźwiękowe, dane wizualne (nagrania wideo i fotografie), dane przestrzenne oraz tekstowe. Istotny komponent stanowią właśnie dane wizualne oraz obiekty materialne, które potraktowano jako komponent skupiający uwagę uczestników i uczestniczek badań oraz wywołujący skojarzenia będące punktem wyjścia do narracji.

Celem wystąpienia jest prezentacja zaprojektowanej metodologii oraz omówienie triangulacji zastosowanych technik badawczych, ich wad i zalet oraz skonfrontowanie ich relacji do rodzajów uzyskanych danych. Referat opiera się na materiale i doświadczeniach

z projektu badawczego „Czy istnieje pogranicze fantomowe? Badanie wstępne społeczności lokalnych dawnego pogranicza Galicji i Królestwa Polskiego”.

Literatura

Clifford, J. (2006). Praktyki przestrzenne: Badania terenowe, podróże i praktyki dyscyplinujące w antropologii. In M. Kempny & E. Nowicka (Eds.), Badanie kultury; elementy teorii antropologicznej. Kontynuacje (pp. 139–179). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Hirschhausen, B. von, Grandits, H., Kraft, C., Müller, D., & Serrier, T. (2015). Phantomgrenzen: Räume und Akteure in der Zeit neu denken. Wallstein Verlag.

Krajewski, M. (2013). Są w życiu rzeczy: Szkice z socjologii przedmiotów. Fundacja Bęc Zmiana.

Kurczewska, J. (2015). Kreacje małych ojczyzn. Societas/Communitas, 19–20(1–2), 39–64.

Lefebvre, H. (1991). The production of space. Blackwell.

Marcus, G. E. (1995). Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. Annual Review of Anthropology, 24, 95–117.

Strauss, A. L. (2008). Continual permutations of action. AldineTransaction.

Wojakowski, D. (2002). Polacy i Ukraińcy: Rzecz o pluralizmie i tożsamości na pograniczu. Nomos.

Zastosowanie ankiety jakościowej w badaniach społecznych podczas pandemii COVID-19 – wady i zalety

BEATA BIELSKA, ADRIANNA SURMIAK

Ankieta jakościowa nie jest ani standardową techniką jakościową, ani ilościową (Braun i in., 2020). Biorąc pod uwagę klasyczną klasyfikację technik badawczych zaproponowaną przez Lutyńskiego (1994), ankieta jakościowa mieściłaby się wśród technik o niskim stopniu standaryzacji opartych na komunikacji pośredniej. Można by zatem analizować jej różnice i podobieństwa zarówno z technikami zbierania niestandaryzowanych wypowiedzi pisemnych (takich jak np. listy, pamiętniki, wypracowania szkolne; stosowane przez klasyków metody biograficznej, m.in. Znanieckiego czy Chałasińskiego), jak również z technikami ankietowymi (komunikacja pośrednia), gdzie stosowane są pytania otwarte. Wśród osób prowadzących badania ilościowe dostrzegana jest w ostatnich latach coraz większa wartość pytań otwartych w ankietach i ich różnorodnego zastosowania (Neuert i in. 2021; Singer, Couper 2017).

Technika ta doczekała się krytyki zarówno ze strony osób prowadzących badania ilościowe (np. niski stopień standaryzacji, generowanie dodatkowej pracy przy kodowaniu odpowiedzi, zwiększanie niechęci do uczestnictwa w badaniu i stąd ograniczenie możliwości realizacji na dużych próbach), jak i wśród jakościowe (np. niewystarczająco pogłębione dane, brak podmiotowego kontaktu z osobami badanymi).

W naszym referacie zajmiemy się oceną przydatności ankiety jakościowej w badaniach społecznych prowadzonych w czasie kryzysu pandemicznego Covid-19. Zastanowimy się nad plusami i minusami jej wykorzystania. Podstawą rozważań będą (1) refleksja metodologiczna nad naszym własnym doświadczeniem wykorzystania ankiety jakościowej w badaniach zmian metodologicznych i etycznych w badaniach społeczno-humanistycznych podczas pierwszej fali pandemii z udziałem polskich badaczek i badaczt, a także (2) analiza wypowiedzi uczestników i uczestniczek realizowanej przez nas ankiety jakościowej dotyczących problemów i korzyści wynikających z wyboru ankiety jakościowej do realizacji badań w pandemii.

Prowadzenie jakościowych badań kryminologicznych w trakcie pandemii – wyzwania i ułatwienia

DOMINIK WZOREK, JUSTYNA WŁODARCZYK-MADEJSKA

Wprowadzenie restrykcji rządowych dotyczących przemieszczania się oraz kontaktu z innymi osobami przemieniło znacząco sposób prowadzenia badań społecznych, w tym badań kryminologicznych. Często praca, jaką wykonujemy, jest uzależniona od pracy i sposobu funkcjonowania innych osób i instytucji. Nie sposób mierzyć przestępczość bez dostępu do danych, a tym samym do osób, które je zbierają i mogą je nam udostępnić. Nie sposób prowadzić wywiadów bez dostępu do rozmówców. W niniejszym wystąpieniu chcielibyśmy opowiedzieć o wyzwaniach i ułatwieniach w prowadzeniu badań kryminologicznych w czasie pandemii, na podstawie projektów badawczych finansowanych z NCN, a realizowanych w czasie pandemii COVID-19 w Zakładzie Kryminologii INP PAN, zwłaszcza o jednym poświęconym doświadczeniom Polaków deportowanych z Wielkiej Brytanii wobec kontaktu z wymiarem sprawiedliwości, w ramach którego przeprowadziliśmy 61 wywiadów jakościowych z osobami mającymi doświadczenia deportacyjne i ekstradycyjne (a znaczna część z nich w momencie badania odbywała karę pozbawienia wolności) oraz z ekspertami zajmującymi się tą problematyką (m.in. policjantami, sędziami, pracownikami służby więziennej, straży granicznej, przedstawicielami organizacji pozarządowych).

Podstawowymi problemami, z którymi przyszło nam się zmierzyć były dostęp do rozmówców i sprostanie wymaganiom etycznym. W naszym przypadku największym wyzwaniem było prowadzenie badania w więzieniach, w których mniejszy kontakt z osobami z zewnątrz (czy wręcz jego brak) zapobiegał rozprzestrzenianiu się koronawirusa, zatem zwiększał bezpieczeństwo zdrowotne osób uwięzionych. Zakłady karne zostały zamknięte dla wszystkich odwiedzających, w tym także dla członków i członkiń rodzin, zatem również dla badaczy i badaczek. Kontakty więźniów ze światem zewnętrznym praktycznie sprowadzały się wyłącznie do rozmów przez Skype lub telefon. Nie chcieliśmy, by udział w badaniu w jakikolwiek sposób zablokował innym więźniom i więźniarkom możliwość porozmawiania z rodziną – z uwagi na ograniczoną liczbę urządzeń i dużą liczbę chętnych do skorzystania z nich, dlatego też w korespondencji z administracją więziennictwa (która wyraziła zgodę na badanie) zaznaczaliśmy, że chodzi nam o prowadzenie badań w taki sposób, by czas połączenia w ramach wywiadu badawczego nie był wliczany skazanym do przydzielonego im czasu widzeń, a wywiady były prowadzone poza godzinami, w których skazani odbywają widzenia zdalne, by czasu tego w żadnym razie nie ograniczać – ani samym osobom badanym ani pozostałym osobom uwięzionym. Prosiliśmy także dyrektorów zakładów karnych o umożliwienie osobom skazanym odbywania z nami rozmów w osobnym pomieszczeniu, bez obecności innych osób.

Wyzwaniem etycznym była również kwestia tego, czy w nowej, zmienionej sytuacji pandemicznej, w której wielu grupom zawodowym doszły do realizacji nowe działania – na które nie byli wcześniej przygotowani i które były bardzo czaso- i pracochłonne, a nierzadko jeszcze obciążające emocjonalnie – należy im dokładać kolejnej pracy związanej ze wsparciem realizacji badań. Chodziło tu zarówno o ich czas poświęcony na wywiady eksperckie, jak również na „obsługę" nas jako badaczy i badaczek. Pandemia uświadomiła, że mamy do czynienia ze zwrotem cyfrowym w naukach społecznych. Oznacza on, że coraz częściej w badaniach społecznych jako narzędzia wykorzystuje się możliwości, jakich dostarczył nam rozwój technologii informacyjnej – przetwarzanie dużej ilości danych (big data), nowe sposoby komunikowania się i zbierania danych. Dochowanie wysokich standardów metodologicznych dla badaczy wykorzystujących te technologie teleinformatyczne to z pewnością nie lada wyzwanie, ale może stanowić także znaczne ułatwienie prowadzenia badań.

Wykorzystanie wywiadów online w badaniach jakościowych

(WYŁOŻONY)

IZABELA ŚLĘZAK

Celem wystąpienia jest omówienie techniki wywiadów swobodnych zapośredniczonych online (prowadzonych za pośrednictwem komunikatora np.: Skype, Zoom lub e-maila). Szybki rozwój technologii komunikacyjnych oraz wzrastająca dostępność szerokopasmowego Internetu powoduje, że wywiady online stają się coraz bardziej interesującą alternatywą dla badaczy społecznych. Są one także coraz częściej wykorzystywane w badaniach jakościowych, choć budzą u badaczy mieszane reakcje – od postrzegania ich jako szansy, (nie) pełnowartościowego zamiennika wywiadu twarzą w twarz, po wręcz zagrożenie dla jakości badań. Sytuacja pandemii jak się wydaje jeszcze bardziej spolaryzowała postrzeganie wywiadów jakościowych online. Na podstawie literatury przedmiotu oraz badań własnych w wystąpieniu omówione zostaną cechy wywiadów zapośredniczonych, ich zalety i ograniczenia tak z perspektywy badacza, jak i uczestników badania. Przedstawione zostaną także wyniki porównań wywiadów online z tradycyjnymi, których dokonali badacze wykorzystujący w swoich projektach obie te techniki. W bardziej szczegółowy sposób omówiona zostanie kwestia relacji badacza z rozmówcą oraz dylematy etyczne związane z realizowaniem wywiadów zapośredniczonych. Wskazane zostaną także warunki, w których tego rodzaju wywiad może być szczególnie przydatny.

Automatyczne wyszukiwanie dokumentów w dużych korpusach tekstowych

(WYŁOŻONY)

HUBERT PLISIECKI

W przypadku pracy z dużymi, wielotematycznymi korpusami tekstu, wyszukiwanie konkretnych dokumentów związanych z interesującym badaczy tematem może być pracochłonne. Żeby usprawnić ten proces proponujemy nową metodę automatycznego wyszukiwania. Używając modeli tematycznych i informacji statystycznych dotyczących wyselekcjonowanych dokumentów przeprowadzamy analizę porównawczą czterech nowych metod ekstrakcji polegających na technice „word embeddings" i jednej klasycznej biorącej pod uwagę jedynie frekwencje występowania słowa klucz związanego z poszukiwanym tematem w każdym z dokumentów korpusu. Do przeprowadzenia analizy użyty został korpus przemówień poselskich sejmu RP, a wyszukiwanym tematem była „demokracja". Interpretacja analizy pozwoliła na wyłonienie metody, która znajduje zarówno reprezentatywne, jak i najbardziej powiązane z wyszukiwanym tematem dokumenty. Ponadto, w przeciwieństwie do klasycznych metod polegających na zliczaniu ilości występowania słowa klucza odnoszącego się do interesującego nas tematu w każdym z dokumentów, proponowana przez nas metoda nie jest ograniczona jedynie do tych dokumentów, w których słowo się pojawia. Dzięki „word embeddings" możliwe jest zwrócenie uwagi na dokumenty, które są związane z tematem, mimo że nie sygnalizują tego bezpośrednio, za pomocą synonimów słowa klucza. Użycie tej metody wymaga wytrenowania reprezentacji numerycznych słów na podstawie całego używanego korpusu, a następnie uśrednienie reprezentacji poszczególnych słów w każdym dokumencie tak żeby osiągnąć pojedyncze reprezentacje dla każdego z nich. Ten proces jest dodatkowo wzbogacony o wagi odnoszące się do frekwencji występowania danego słowa w dokumencie i w całym korpusie, które pozwalają na zaakcentowanie najważniejszych słów w każdym dokumencie. Następnie, każdy dokument z korpusu porównywany jest z reprezentacją numeryczną wyszukiwanego

tematu za pomocą podobieństwa kosinusowego. Proponowana metoda zwraca metrykę sygnalizującą stopień związania danego dokumentu z tematem w formie zmiennej ciągłej, co pozwala na użycie jej do obliczeń statystycznych, jak i wizualizacji popularności danego tematu względem innych meta-danych korpusu. Metoda może być używana we wszystkich przypadkach, w których ważne jest, żeby szybko przeszukać korpus tekstowy, w celu wskazania najbardziej związanych z tematem dokumentów.

Kariery naukowe kobiet – autobiograficzny wywiad narracyjny w nowej odsłonie

(WYŁOŻONY)

ANNA KNAPIŃSKA

W swojej pracy doktorskiej pod tytułem „Biografie zawodowe Polek z tytułem profesora w polu technonauki (w dziedzinach medycznych, przyrodniczych, rolniczych i technicznych)", którą obroniłam w 2020 roku w Collegium Civitas, odpowiadałam na pytanie badawcze o to, w jaki sposób konstruowana jest w narracjach kobiet z tytułem profesora struktura pola technonauki we współczesnej Polsce, a także jakie znaczenie ma w nim kategoria płci. Zdecydowałam się przedstawić świat społeczny kobiet w polu technonauki za pomocą metody biograficznej, przeprowadzając wywiady z dwunastoma przedstawicielkami dyscyplin reprezentujących nauki medyczne, przyrodnicze, rolnicze i techniczne.

Ramą teoretyczną mojej pracy była teoria struktury społecznej Roberta K. Mertona z jego dwoma podstawowymi wymiarami: normatywnym i możliwościowym. Jako narzędzie badawcze posłużył mi autobiograficzny wywiad narracyjny Fritza Schützego, który zakłada pełne odzwierciedlenie biografii w narracjach. Ponieważ z punktu widzenia postawionych pytań badawczych najwłaściwsze było skupienie się na biografiach zawodowych, prosiłam badane o opowieść na temat ich karier naukowych, dopuszczając zarazem możliwość włączania elementów spoza tej sfery, zgodnie z ich wolą.

Z punktu widzenia struktury pola technonauki istotne była analiza centralnych dla wywiadu Schützego czterech schematów procesowych: instytucjonalnych wzorców oczekiwań, biograficznych projektów działania, trajektorii i metamorfoz tożsamości. Nawiązując do perspektywy teoretycznej Mertona, w swojej interpretacji powiązałam dwa pierwsze schematy ze strukturą normatywną, a dwa ostatnie – ze strukturą możliwości. W ten sposób mogłam zanalizować wzajemne oddziaływanie intencjonalnych i nieintencjonalnych wydarzeń biograficznych, a w narracjach poszukiwać śladów mechanizmów i procesów społecznych.

Analiza narracji pozwoliła mi osiągnąć pierwszy z założonych celów – identyfikację struktur procesowych poszczególnych rozmówczyń, a poprzez to pokazanie dominujących wzorców w ich biografiach zawodowych. Uzyskałam informacje o ich obecności w polu technonauki – czy były nastawione na spełnianie oczekiwań, czy realizowały plany, czy borykały się z cierpieniem, czy przeżywały przemiany tożsamościowe. W ten sposób de facto zrekonstruowałam strukturę normatywną i strukturę możliwościową pola technonauki ujawnioną w biografiach zawodowych jednostek. Następnie, sprawdzałam, jak informatorki z poszczególnymi dominującymi wzorcami procesowymi postrzegają aspekt normatywny i możliwościowy sfery nauki: normy i wartości w nim obowiązujące, pełnione role zawodowe, szanse dostępu do pola technonauki oraz faktyczny do tego pola dostęp. Do zbadania tych aspektów struktury idealnej posłużyły mi nie tylko fragmenty narracyjne, ale również opisowe i argumentacyjne, wzięłam zatem pod uwagę całość autobiograficznych wywiadów narracyjnych. Przy analizie wywiadów korzystałam również z narzędzia typu CAQDAS (computer assisted qualitative data analysis software). W programie Atlas. ti wykorzystywałam funkcje związane z tworzeniem sieci (networks) i grup sieci (network groups), co pozwoliło mi utworzyć wizualizacje umożliwiające lepsze zrozumienie badanych zjawisk (networks views).

Ostatecznie, skonstruowałam typy idealne, będące modelami biografii zawodowych poszczególnych grup. Na podstawie poszczególnych narracji, poddanych analizie według schematu Schützego oraz całości wywiadów, a także uwzględniając przyjęte założenia teoretyczne, wyodrębniłam idealne typy naukowczyń z pola technonauki oraz przedstawiłam ich biografie i wyznawane poglądy. W ten sposób stworzyłam model teoretyczny badanego zjawiska biografii zawodowych profesorek w polu technonauki – na podstawie zrekonstruowanych w biografii zdarzeń i procesów, ale i w oparciu o systemy teoretyczne oraz wyniki wcześniejszych badań.

Referaty w części 2, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Badania „superróżnorodności": wyzwania i możliwości

ALEKSANDRA GRZYMAŁA-KAZŁOWSKA

Pojawienie się „superróżnorodności" prowadzi do powstania szeregu metodologicznych wyzwań, które powinny być podjęte przez badaczy. Dynamicznie zmieniające się, złożone populacje i wspólnoty, które powstają w następstwie migracji oraz rosnącego zróżnicowania oznaczają wielość tożsamości, charakterystyk, doświadczeń, wyborów i potrzeb.

Wystąpienie to koncentruje się na metodologicznych implikacjach koncepcji superróżnorodności, która stanowi punkt wyjścia referatu. Omówione zostaną problemy i wyzwania metodologiczne, między innymi, ograniczenia nacjonalizmu metodologicznego, etnocentrycznych analiz, problemy doboru próby i dotarcia do badanych. Ukazane będą możliwości dynamicznych, wielowymiarowych i partycypacyjnych metodologii, które są w stanie pomóc zrozumieć różnorodność, złożoność i płynność, zaangażować zróżnicowanych uczestników i uchwycić odmienność doświadczeń członków badanych społeczności. Zaprezentowane będą próby przezwyciężenia wspomnianych problemów, takie jak, dobór pod względem największego zróżnicowania, „community research" czy koprodukcja. Zarysowane problemy analizowane będą na podstawie badań własnych autorki z lat 2013-2019 w Wielkiej Brytanii.

Wykorzystanie instrumentarium Nowej Ekonomii Instytucjonalnej w badaniach jakościowych – szanse i wyzwania interdyscyplinarnego podejścia w socjologii

ANITA BRZOZOWSKA, MAREK OKÓLSKI, SARA BOJARCZUK

Nowy instytucjonalizm, który przypisuje kluczowe znaczenie instytucjom w kształtowaniu życia społecznego, to szybko rozwijający się nurt w szeroko definiowanych naukach społecznych. Jednakże pomimo rosnącego nim zainteresowania w ekonomii, naukach politycznych, prawnych, o zarządzaniu i teorii organizacji, jak również antropologii, lingwistyce i socjologii, jego dorobek wciąż wydaje się względnie słabo reprezentowany w podejmowanych w Polsce badaniach w obrębie nauk socjologicznych. Po części wiąże się to z niezgodnościami definicyjnymi i relatywnie niewielką integracją różnych perspektyw neoinstytucjonalnych wynikających ze zróżnicowanych podstaw paradygmatycznych, zorientowania na różnorodne główne problemy badawcze oraz stosowane metody. W rezultacie dysponujemy ograniczonym materiałem z badań empirycznych.

W proponowanym referacie przedstawimy innowacyjne podejście analityczne do badania wpływu interesów grupowych pracodawców na migracje pracownicze odwołujące się do Nowej Ekonomii Instytucjonalnej (NEI) i jej fundamentalnych pojęć. Wybrana perspektywa, łącząca podejścia socjologiczne, politologiczne i ekonomiczne, umożliwia uwzględnienie trzech poziomów analizy (makro, mezo i mikro) dzięki wykorzystaniu modelu zmiany instytucjonalnej i trwałości instytucji zaproponowanej przez O.E. Williamsona (2000).

Wynikiem tego jest podjęta próba adaptacji modelu do przedstawienia roli interesów grupowych na rynku pracy oraz w migracjach pracowniczych. Przyjrzymy się wszystkim potencjalnym poziomom wpływu, od norm społecznych i instytucji nieformalnych, przez środowisko instytucjonalne i relacje między graczami na rynku pracy, a kończąc na alokacji zasobów w gospodarce. Wskażemy możliwości wykorzystania metod badań jakościowych, takich jak analiza dyskursu politycznego (Political Discourse Analysis – PDA), wywiady pogłębione oraz jakościowa analiza dokumentów (Qualitative Document Analysis – QDA) do badania kontekstów instytucjonalnych zróżnicowanych pod względem cech systemu gospodarczego – liberalnego lub koordynowanego oraz aksjomatów polityki migracyjnej – ekspansjonistycznej i restrykcyjnej. Ponadto zaprezentujemy wypracowane procedury analityczne służące weryfikacji hipotez w zanurzeniowym projekcie wielokrotnego studium przypadku. Poddamy również dyskusji wyzwania stojące przed badaczami wykorzystującymi różne metody gromadzenia i analizy różnego rodzaju danych jakościowych w badaniach porównawczych.

Tworzenie kolekcji produkcji medialnych jako przestrzeń do badań nad migracją

CLARA KLEININGER-WANIK

Prezentacja omawia interdyscyplinarny i międzynarodowy projekt tworzenia 'Migrant Media Collection' (Kolekcji Produkcji Medialnych Migrantów). Celem wystąpienia jest przedstawienie etnograficznej i partycypacyjnej metody opartej na sztuce i wzbogaconej o narzędzia cyfrowe. Zaprojektowana w trakcie trwania restrykcji związanych z pandemią COVID-19, znaczna część badania jest dostosowana do prowadzenia w przestrzeni online, ale wraz ze zniesieniem ograniczeń, badanie zostało rozszerzona o wywiady i spotkania osobiste. Intencją stworzenia kolekcji jest badanie i reprezentowanie różnorodnych doświadczeń migracyjnych poprzez gromadzenie szeroko rozumianych mediów (od fotografii, blogowania po haftowanie jako arteterapię i sztuki performatywne) stworzonych przez osoby z doświadczeniem migracyjnym. Projekt jest wynikiem współpracy w ramach sojuszu Uniwersytetów Europejskich, a kolekcję współtworzyli badacze z Uniwersytetu Opolskiego, Johannesa Gutenberga w Moguncji, Walencji w Hiszpanii i Jyväskylä w Finlandii, dobierając media stworzone przez migrantów w tych regionach. Ważną częścią opracowania metody był interdyscyplinarny charakter zespołu badawczego. Ponieważ zaangażowani badacze wywodzą się z różnych instytutów, działalność kolekcji jest zakorzeniona w socjologii, ale obejmuje różnorodne perspektywy. Kuratorki przypadków, których zadaniem było zidentyfikowanie producentów chętnych do włączenia się w kolekcję, przeprowadzili wywiady zbierając informacje o kontekście produkcji medialnej, a także o historii migracji twórców. Kluczowym aspektem metodologicznym tworzenia kolekcji jest partycypacyjny udział migrantów. Twórcy pomogli w wyborze najbardziej odpowiednich przykładów ich dotychczasowych prac do kolekcji lub alternatywnie, byli proszeni o wykonanie nowej pracy, odpowiadającej koncepcjom teoretycznym zaproponowanym przez poszczególnych kuratorów. Kolejny etap tworzenia kolekcji wiąże się z jeszcze większym polem do współpracy, ponieważ pojedyncze media są wprowadzane w dialog ze sobą oraz z naukowcami i artystami z kraju migracji. Wyniki tej wymiany można zobaczyć na specjalnie stworzonej stronie internetowej, która ma potencjał dalszego przetwarzania np. w wystawę lub książkę artystyczną. Każdy kurator wybierał pojęcia teoretyczne odpowiednie dla sytuacji migrantów, z którymi pracuje (takie jak trauma i brak korzeni w przypadku uchodźców lub modelowa mniejszość dla drugiego pokolenia migrantów w Niemczech), ale znaczenie intersekcjonalności dla doświadczenia migracyjnego i analiza globalnych przepływów kulturowych, zaproponowana przez Appaduraia (1991) łączą zebrane przykłady. Przypadki zawarte w kolekcji do tej pory były częścią fazy pilotażowej projektu, badacze planują dalszą rozbudowę kolekcji.

Oko fotografa, oko socjografa – kompetencje wizualne jako narzędzie poznawcze w badaniach biograficznych

PIOTR SZENAJCH

Tak zwana „fotografia uliczna" spełniła dla mnie w czasie lockdownów funkcję odskoczni od zamknięcia w małym mieszkaniu. Codzienne nieprofesjonalne próby stopniowo zaczęły układać się w quasi-projekty: o warszawskim bazarze na Kole, o pandemicznej oazie kolektywnej pracy w BUWie, ale także fotoreportaż z protestu przeciwko homofobicznej narracji rządu i brutalności Policji. Powolnemu doskonaleniu warsztatu zaczęła towarzyszyć refleksja jak ten nowy tryb przedstawiania – ale też narzędzie poznawcze – włączyć i wykorzystać w pracy badawczej.

O ile obrazy zbierane i wytwarzane w trakcie badań społecznych dawno uznano za wartościowy materiał dla analiz, mniej oczywiste jest traktowanie ich jako pełnoprawnego efektu badań – komplementarnego wobec innych trybów socjologicznej konstrukcji i reprezentacji badanych zjawisk lub wręcz mogącego funkcjonować samodzielnie. Niewykorzystany wydaje się też potencjał materiałów wizualnych w komunikacji naukowej, dydaktyce i popularyzacji wiedzy. Gęsty, plastyczny konkret fotografii lub klipu wideo może z powodzeniem pełnić rolę zakorzenienia dla abstrakcyjnych uogólnień lub nowych pojęć.

Przedstawione uwagi będą ugruntowane w dwóch projektach łączących badania biograficzne, dyskursywne i wizualne. Pierwszy, powstał na bazie nieanonimowych autobiograficznych wywiadów narracyjnych z uznanymi artystami współczesnych sztuk wizualnych. Drugi – na bazie wywiadów z wychowanymi w Polsce Polakami pochodzenia afrykańskiego (Afropolakami). Z uwagi na funkcjonowanie ciemnej skóry jako widzialnego znaku odmienności i podstawy rasizacji, w drugim projekcie zdecydowałem się włączyć do badań komponent wywiadu fotograficznego (photo-elicitation interview) na bazie prywatnych zdjęć rodzinnych i zdjęć w mediach społecznościowych. W razie zgody rozmówców wykonuję również dokumentację miejsca zamieszkania i serię portretów środowiskowych.

Prezentacja będzie próbą ujawnienia warsztatu: rozterek i trudności terenowych, tym prawnych i etycznych (jak w przypadku fotografowania przedstawicieli dyskryminowanej mniejszości), ale także technikaliów analizy materiałów wizualnych, czy zsynchronizowanych transkrypcji, nagrań audio i wideo wywiadów.

Kontekstem wystąpienia będą również inicjowane podczas lockdownów projekty badawcze o życiu codziennym w czasie pandemii, opierające się na zdalnym zbieraniu dokumentacji fotograficznej.

Wobec amatorskiej nostalgicznej rejestracji codzienności, wizualnej komunikacji i autoprezentacji online nie należy stosować tych samych estetycznych kryteriów, co do fotografii artystycznej czy reporterskiej. Badania z komponentem wizualnym nieraz ignorowały jednak fakt, że sprawne posługiwanie się medium wizualnym wymaga szerokiego zestawu umiejętności technicznych i praktycznych możliwych do wyrobienia tylko w trakcie długotrwałego rozmyślnego treningu (deliberate practice). Mowa tu nie tylko o obsłudze aparatu, selekcji, edycji, prezentacji i archiwizacji zdjęć. To także techniki kompozycji, zmysł obserwacji czy specyficzny stan uważności, rytuał interakcyjny kontaktu z modelami w czasie sesji lub sytuacji ulicznej. Współcześni artyści mówią wręcz o szczególnym języku wizualnym o własnej gramatyce i składni, który da się przetłumaczyć, którego można się nauczyć i go nauczać, i przy pomocy którego można sensownie porozumiewać się a nawet spierać.

Oko fotografa szuka satysfakcjonujących relacji kształtów w kadrze, intensywnych plam barw, kontrastów kształtów i kolorów, zawiesza się na twarzach młodych i konwencjonalnie ładnych, na tym co rzadkie i wyjątkowe. Oko socjologa może szukać raczej tego co dominuje, tego co typowe, co reprezentatywne lub co nasyci jak najszersze spektrum różnorodności zjawisk. Także tego, co rezonuje z dyskusjami dyscypliny i co uruchamia indukcyjno-dedukcyjny proces wypracowywania teorii.

Są to skłonności wyraźnie rozbieżne. Jednak zaprzęgnięcie w pracy badawczej obu może odkryć, że są one zarazem komplementarne – współdziałają w twórczym napięciu.

„Przyjaciel czy intruz", czyli badacz w organizacji. Trudności metodologiczne w badaniach terenowych.

(WYŁOŻONY)

BEATA PAWŁOWSKA

Cel: Jak piszą Geraldine Lee-Treweek i Stephanie Linkogle (2000) wyjście w teren badawczy oznacza kontakt z obcością, z niespodziewanymi problemami społecznymi i nagromadzeniem sytuacji, na które badacze nie byli przygotowani i do których będą musieli się ustosunkować. Celem wystąpienia jest zaprezentowanie trudności metodologicznych i problemów jakie napotkałam jako badacz prowadząc badania terenowe dotyczące emocji w pracy zawodowej. Ukazane zostaną miedzy innymi różnice w dostępie do danych ze względu na tożsamość badacza, zaangażowanie badanych oraz poziom wiedzy badanych dotyczącą samego badania. Opisywane badania terenowe dotyczyły emocji w pracy zawodowej nauczycieli, lekarzy, pielęgniarek oraz przedstawicieli innych zawodów.

Metoda: Zawarte w artykule przemyślenia są wynikiem przede wszystkim: 1) wielokrotnych obserwacji uczestniczących prowadzonych przez autorkę w latach 2008-2016 na terenie szkół z aglomeracji łódzkiej; w latach 2018-2019 w trzech oddziałach jednego ze szpitali klinicznych w dużym mieście wojewódzkim oraz obecnie w dwóch oddziałach jednego ze szpitali powiatowych 2) analiz wywiadów swobodnych małoustrukturalizowanych oraz ustrukturalizowanych prowadzonych przez autorkę z nauczycielami, rodzicami, dyrektorami szkół i pozostałymi pracownikami szkół, lekarzami, pielęgniarkami i pozostałym personelem szpitali; 3) nieustrukturyzowanych rozmów badawcza z badanymi, 4) analiz dokumentów zastanych i stron internetowych.

Bibliografia:

Lee-Treweek Geraldine, Linkogle Stephanie, eds. (2000) Danger in the field. Risk and ethics in social research. London: Routledge.

Silverman David (2007) Interpretacja danych jakościowych. Przełożyły Małgorzata Głowacka-Grajper, Joanna Ostrowska. Warszawa: PWN.

Kategoria świadka w metodologi historii mówionej. Między żywą, niezależną mową a formą tekstu.

(WYŁOŻONY)

KAJETAN CHLIPALSKI

Metodologia historii oralnej w ostatnich latach jest szczególnie popularna. Wiąże się z nią nadzieję rozsadzania narracji tekstowych, które zwykło się traktować jako bardziej obiektywne. Stąd, spojrzenie na pozycję świadka, używaną przez niego narrację uważam za kluczowe, gdyż to właśnie w niej kryje się potencjał poznawczy. Celem mojego wystąpienia będzie problematyzacja refleksji nad historią oralną, kategorią świadka i jego narracji, to jak metoda badawcza wykorzystywana jest przez przedstawicieli różnych dyscyplin. Skupie się na analizie tego, jak podchodzi się do uczestnika historii; na ile dzisiejsza historia mówiona traktuje mówiącego jako naiwnego opowiadacza historii. Nawiązywałbym do własnych doświadczeń z badań oraz do wywiadów z osobami mieszkającymi na pograniczu. Uważam, że historia mówiona konfrontuje się z problemami metodologicznymi, gdy styka się z świadkiem, który jest przygotowany do wypowiedzi. Zdarza się, że wywiadowany to zawodowy historyk, bądź osoba, która pewną historię opowiedziała już wiele razy. Tym samym mielibyśmy do czynienia nie z przykładem żywej, niezależnej mowy, lecz wypowiedzią ustrukturyzowaną, często zapośredniczoną przez narracje tekstowe, co wskazywałyby na upiśmiennienie wypowiedzi ustnych. Chciałbym, żeby moja prezentacja problematyzowała metodę historii mówionej, nie tylko skupiając się na materiale jako źródle, ale również na warunkach i ograniczeniach dla powstawania

wiedzy. Powołam się na wywiad z Józefem Płucińskim, jednym z wywiadowanych podczas projektu European Network Remembrance and Solidarity „In Between?". Tym samym, zostanie przestawiona rama komunikacyjna, która problematyzowałaby ramy teoretyczne historii mówionej. Jej metodologia zwykła traktować świadków w sposób przezroczysty. Jednakże w relacjach świadków można odnaleźć dużo konfabulacji, co wskazywałoby na słuszność podejścia postmodernistycznego, które odsłania przygotowanie oraz autokreację podmiotów. Chciałbym, żeby moje wnioski odwoływały się do relacji między tym, co historia mówiona określa jako mowę żywą a tym, co piśmienne, tekstowe.

Współczesny polski protest

Numer: G20
Organizacja: Katarzyna Grzybowska-Walecka (European University Institute), Agnieszka Kwiatkowska (SWPS), Marta Rawłuszko (UW), Justyna Struzik (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.020, Pasmo III 16.09, 14:00-15:30 , Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Płci

Zapraszamy do nadsyłania referatów, które będą podejmować temat mobilizacji społecznych i protestów. Naszą inspiracją do podjęcia tego tematu jest fala protestów z ostatnich lat przeciwko homofobii państwowej i zaostrzeniu prawa aborcyjnego w Polsce, jednak wychodzimy z założenia, że temat ten może obejmować złożoną problematykę współczesnych mobilizacji społecznych, protestów i rebelii oraz ich długofalowych konsekwencji. Szczególnie zachęcamy do składania referatów dotyczących dwóch nurtów badawczych:

1) Protest jako troska

Proponujemy, aby potraktować różnorodne formy strajków i protestów, mające miejsce w przestrzeniach miejskich, ale również poza nimi, w kontekście troski o społeczeństwo – troski, która jest udziałem różnych grup społecznych, w tym grup pracowniczych, osób z niepełnosprawnościami czy młodzieży. Z naszej perspektywy, mobilizacje i rebelie podejmowane w obronie prawa do aborcji, praw kobiet i osób LGBTQ, w obronie klimatu, rządów prawa, praw pracowniczych czy sprawiedliwości dla ofiar przestępstw seksualnych, tworzą bardzo interesującą i różnorodną przestrzeń dla wyobrażania sobie przyszłości. Nieodłącznym elementem tych przestrzeni są emocje takie jak gniew, złość czy radość, ale także nowe praktyki wsparcia, solidarności, pomocy wzajemnej, a także nowe podmiotowości, które w rezultacie przedefiniowują też relacje między obywatelką/obywatelem a państwem oraz tym, co publiczne i prywatne.

Traktujemy protesty również jako wyraz osobistych trosk w rozumieniu zaproponowanym przez Charlesa W. Millsa, czyli spraw, które trapią obywatelki i obywateli. W tym kontekście, proponowana sieć odnosi się także do roli samej socjologii, nie tylko przyglądającej się troskom indywidualnym, ale także krytycznie i refleksyjnie analizującej ich relacje ze strukturami społecznymi. Sieć tym samym postawi pytanie o to, po co podejmujemy badania społeczne i czemu służy socjologia jako nauka.

2) Przebudzenie obywatelskie młodych

Obserwowane w ostatnich latach protesty stają się w coraz większym stopniu domeną osób młodych. Dotyczy to zarówno protestów w obronie demokracji, wolnych sądów i mediów, praw osób LGBT+, praw kobiet, przeciw zmianom systemu edukacji, niehumanitarnego traktowania uchodźców, ignorowania przez władze zmian klimatycznych, jak i demonstracji organizowanych przez środowiska prawicowe, przede wszystkim w postaci corocznego Marszu Niepodległości. Zmiana składu demograficznego protestów przekłada się na odmienny repertuar form protestu, organizację i zarządzanie, jak również na nowatorstwo ich oprawy graficznej oraz wykorzystywanego języka. Powadze

zagadnień często towarzyszy żart, ironia, gra słów, a skandowane i wypisywane na transparentach hasła wyróżniają się spontanicznością i zasięgiem popkulturowych odniesień z jednej strony, a radykalizacją języka z drugiej. Młodzi zdominowali protesty zarówno liczebnie, stanowiąc główną grupę uczestników, ale też twórczo, tworząc transparenty, zabawne hasła, stroje, makijaże, oprawę muzyczną, szeroko relacjonując protesty w mediach społecznościowych.

Wzrost aktywności publicznej młodych widzimy również w formalnych zachowaniach politycznych, przede wszystkim w wysokiej frekwencji w wyborach prezydenckich z 2020 roku. Deklarowane przez młodych w sondażach zainteresowanie polityką i niesłabnące plany udziału w wyborach parlamentarnych w 2023 roku pozwalają sądzić, że formalna aktywność polityczna młodych utrzyma się do tego czasu.

Zapraszamy do udziału osoby zainteresowane protestami społecznymi, a szczególnie aktywnością publiczną – formalną i nieformalną – młodych osób w Polsce. Zgłoszenia wystąpień mogą być oparte na rezultatach własnych badań empirycznych (studia przypadków lub w perspektywie porównawczej), jak również na rozważaniach teoretycznych. Autorzy wystąpień zostaną zaproszeni do przygotowania wspólnej monografii lub numeru specjalnego czasopisma.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo III 16.09, 14:00-15:30

Siostrzeństwo, opór i troska o wspólną przyszłość. Doświadczenia migrantek biorących udział w protestach proaborcyjnych w Polsce w koncepcji obywatelstwa jako doświadczenia (lived citizenship).

NATALIA STYRNOL

Polskie społeczeństwo staje się w ostatnich latach coraz bardziej różnorodne pod wieloma względami. Dzieje się tak, między innymi, za sprawą przybywających do Polski migrantów i migrantek, które z różnych powodów decydują się na budowanie swojego życia w kraju nad Wisłą. Osoby migranckie nie ograniczają jednak swoich działań jedynie do uczestnictwa w rynku pracy (na co zwykło się kłaść nacisk w rozmaitych analizach), ale często są też jednostkami zaangażowanymi politycznie.

W proponowanym referacie przedstawię wyniki badań jakościowych zrealizowanych przeze mnie latem 2021r., w ramach których przeprowadziłam wywiady narracyjne z migrantkami uczestniczącymi w protestach związanych z zaostrzeniem prawa aborcyjnego w Polsce, które odbyły się na przełomie 2020 i 2021r. Podczas badań posłużyłam się koncepcją obywatelstwa jako doświadczenia (lived citizenship), która pozwala na poszerzenie rozumienia obywatelstwa i w przeciwieństwie do klasycznych teorii, umożliwia interpretację znacznie szerszego spektrum doświadczeń związanych z obywatelstwem, niż tylko tych ograniczających się do praw wynikających z formalnego statusu.

Mimo nieposiadania wyżej wspomnianych praw (takich, jak możliwość głosowania w wyborach czy kandydowania), migrantki walczą o prawo do decydowania o życiu w imieniu swoim oraz innych mieszkanek i mieszkańców Polski. Angażując się w protesty proaborcyjne, buntują się przeciw niesprawiedliwości i łamaniu praw człowieka w państwie, w którym same znajdują się na nieuprzywilejowanej pozycji. Co więcej, robią to pomimo świadomości potencjalnych zagrożeń wynikających z zaangażowania w protesty i dają w ten sposób wyraz swojemu obywatelstwu.

Potrzeba działania wynika bezpośrednio z troski, która jest niezwykle silnym motorem politycznego zaangażowania uczestniczek moich badań. Troska ta wyrażana jest poprzez walkę o bezpieczeństwo swoje i swoich bliskich, potrzebę budowania bardziej sprawiedliwej przyszłości oraz poczucie odpowiedzialności za społeczeństwo, którego zdecydowały się być częścią.

By bliżej przyjrzeć się doświadczeniom migrantek biorących udział w protestach proaborcyjnych, przyjmę konceptualizację opartą na czterech wymiarach lived citizenship: performatywnym, przestrzennym, relacji społecznych oraz afektywnym. Ponadto, soczewką, przez którą będę się przyglądać wymienionym wymiarom będzie troska stanowiąca immanentny element zaangażowania migrantek w protesty proaborcyjne.

Celem mojego referatu będzie zwrócenie uwagi na nową, znaczącą (zarówno ze względu na zwiększającą się liczebność, jak i rosnącą sprawczość) grupę obywatelek rodzącą się w ramach polskiego społeczeństwa. Ich doświadczenia z zaangażowania w protesty proaborcyjne zmuszają do refleksji nad przeważającym dotychczas rozumieniem obywatelstwa i prowokują do redefinicji tego, kim w rzeczywistości są obywatelki i obywatele, i czym może być wspólnota obywatelska w przyszłości. W świetle kryzysów, z którymi mierzymy się obecnie i z którymi w sposób nieunikniony zmierzymy się w niedalekiej przyszłości, postulować będę zwiększone zaangażowanie socjolożek i socjologów w budowanie społeczeństwa opartego na trosce i solidarności ponad wszelkimi różnicami.

Praktyki pracowniczej troski jako katalizator protestu. Przypadki pracowników niezrzeszonych

OLGA GITKIEWICZ

Ramą analityczną, którą posługuję się w swoich badaniach relacji w miejscu pracy, zwłaszcza trudnym miejscu pracy, jest rama troski, solidarności i uznania. Troska jest w niej pojęciem bazowym, a rama ta może być użyteczna w badaniu pracowniczych protestów, rozumianych niekoniecznie jako tradycyjnie pojmowane strajki – wydaje się użyteczna do badania nie tylko samych protestów i ich przebiegu, ale również zjawisk poprzedzających, pewnych katalizatorów, splotu praktyk i czynności, które doprowadzają do manifestacji niezgody na sytuację w miejscu pracy.

Protest definiowany jako publiczny wyraz niezgody, niepokoju, kojarzy się ze zorganizowanymi i widocznymi działaniami, a jednak współcześni pracownicy podejmują też bardziej oszczędne, kameralne formy protestu, wykorzystują nowe media i nowy język.

W 2021 roku kurierzy Glovo strajkowali trzy razy: nie realizowali dostaw albo blokowali działanie aplikacji zwielokrotnioną liczbą drobnych zamówień. W czerwcu 2018 pracownicy Banku Pekao przyszli do pracy ubrani na czarno. I jedni, i drudzy protestowali w ten sposób przeciwko zwolnieniom i podwyższaniu norm.

Protest w Pekao był przygotowany przez związki zawodowe, wpisywał się w schematy działania z zakresu sporów zbiorowych i można nazwać go strajkiem, ale jak nazwać protest kurierów, którzy nie tylko nie mieli związku zawodowego, ale nawet – formalnie – miejsca pracy?

Niezrzeszeni pracownicy i pracowniczki wypracowują pewne formy współdziałania, organizacji i przedstawicielstwa. Pytaniem, na jakie szukam odpowiedzi, jest pytanie o to, w jaki sposób się to odbywa i w jakich kontekstach, jakie formy przyjmuje pracowniczy protest w późnym kapitalizmie, w miejscach pracy pozbawionych związków zawodowych – a jest ich w Polsce większość.

Carol Gilligan, jedna z pierwszych teoretyczek troski, wskazywała, że troszczenie się nie może mieć miejsca bez odpowiedzialności i poszanowania godności drugiego człowieka.

Odwracając tę definicję, zadaję pytanie o to, czy w sytuacji naruszania godności drugiego człowieka w miejscu pracy nastąpi uruchomienie odpowiedzialności i opartych na niej praktyk troski, a jeśli – jak zakładam – tak, jakie działania pociągnie to za sobą.

Troskę rozumiem nie jako postawę moralną, ale jako codzienne praktyki

rozciągnięte poza sferę prywatną, realizujące się w relacjach w miejscu pracy.

Chcę prześledzić proces, jaki towarzyszy przechodzeniu od praktyk troski przez działania solidarnościowe do zmiany, którą może być wyrównywanie luk w uznaniu, definiowanych za Michèle Lamont jako rozdźwięk między poczuciem wartości pracowników a przypisywanym im przez inne jednostki lub grupy statusem. Taka luka w uznaniu rodzi gniew i niechęć, może prowadzić do protestów.

Interesuje mnie w szczególności, jakie luki w uznaniu definiują pracownicy gotowi do podjęcia protestu, jak się kształtują relacje oparte na trosce i solidarności przed rozpoczęciem protestu, a jak już w trakcie i przede wszystkim – po zakończeniu protestu. Jest bowiem istotnym pytanie, czy protest musi prowadzić do realizacji postulatów, czy może samo zidentyfikowanie obszarów konfliktu i znalezienie języka protestu wystarczy do zwiększenia poczucia sprawczości aktorów albo przynajmniej częściowego wyrównania luk w uznaniu.

W wystąpieniu zamierzam pokazać, że współczesne protesty pracownicze mogą mieć źródło w praktykach troski oraz w jaki sposób analityczna rama troski, solidarności i uznania może być użyteczna do empirycznego badania pracowniczych protestów.

Wzajemne wsparcie jako protest wobec (nekro)polityki porzucenia

AGATA DZIUBAN

Niespełna dwa tygodnie po wprowadzeniu w Polsce stanu zagrożenia epidemicznego oraz pierwszego lockdownu, i na kilka dni przed zainicjowaniem rządowej „tarczy antykryzysowej", 26 marca 2020 roku, Sex Work Polska – niewielki, nieformalny kolektyw działający na rzecz osób pracujących seksualnie, stworzył Fundusz Kryzysowy dla osób pracujących seksualnie. Fundusz ten miał na celu zebranie środków dla osób pracujących seksualnie, które z powodu epidemii koronawirusa i towarzyszących jej restrykcji, znalazły się w krytycznej sytuacji. „Jak w przypadku każdego kryzysu, osoby najbardziej marginalizowane i wykluczane społecznie są w największym stopniu wystawione na zagrożenie i pozostawione bez wsparcia" podkreślał kolektyw Sex Work Polska w opisie funduszowej zrzutki, zaznaczając równocześnie, że osoby pracujące seksualnie mogą w tym pandemicznym kontekście liczyć tylko na siebie nawzajem i na wsparcie swojej społeczności. Diagnoza ta okazała się podwójnie trafna: podczas gdy kolektywowi udało się wesprzeć bezpośrednimi transferami finansowymi 300 osób pracujących seksualnie, rząd i reprezentujące go instytucje nie objęły osób pracujących seksualnie żadnym programem pomocowym.

W swojej prezentacji chciałabym spojrzeć na ten przykład oddolnej samoorganizacji społeczności osób pracujących seksualnie jako na wyraz około-kryzysowej kolektywnej troski i formę – zapośredniczonego we wzajemnym wsparciu – protestu wobec państwowej (nekro) polityki porzucenia wobec osób świadczących usługi seksualnej. Po pierwsze, bazując na wiedzy uzyskanej w ramach trwającego przez cały okres pandemii outreachu w społeczności osób pracujących seksualnie w Warszawie, pokażę różne mechanizmy oraz praktyki uniewidzialniania i wykluczania osób świadczących usługi seksualne z możliwości uzyskania instytucjonalnego, około-pandemicznego wsparcia. Po drugie, odwołując się do wypracowanych na gruncie nauk humanistycznych i społecznych konceptualizacji nekropolityki (np. Agamben, Mdembe) oraz porzucenia (np. Biehl, Povinelli, Willis), uchwycę te polityczne, legislacyjne oraz implementacyjne mechanizmy i praktyki wykluczania i uniewidzialniania osób pracujących seksualnie w kategoriach polityki porzucenia, zakładającej wstrzymanie instytucjonalnej ochrony, wsparcia czy pomocy w sytuacji kryzysu. Po trzecie, zinterpretuję społecznościową i pozainstytucjonalną interwencję Sex Work Polska (w formie Funduszu Kryzysowego oraz innych realizowanych przez kolektyw działań skierowanych do osób pracujących seksualnie w Polsce w kontekście pandemii) jako antynekropolityczną praktykę/praxis

osadzoną w etyce radykalnej solidarności i troski (za Dziuban & Dziuban). W końcu, podążając tropem Deana Spade'a, potraktuję tę praktykę wzajemnej pomocy (także) jako strategię protestu: demaskowania, kontestowania i krytyki strukturalnej przemocy wpisanej w politykę porzucenia oraz narzędzie oddolnej samoorganizacji.

"Kiedy państwo mnie nie chroni moje siostry będę bronić". Reakcje osób uczestniczących w protestach queerowych i aborcyjnych w 2020 i 2021 roku na represje i ich wpływ na mobilizację.

ANNA FIRGOLSKA

Referat prezentuje wyniki badań dotyczących reakcji osób doświadczających represji oraz efektów jakie wywierały one na mobilizację do uczestnictwa w akcjach protestacyjnych w 2020 i 2021 r.

Główna hipoteza pracy zakładała, że – zgodnie z teorią mikromobilizacji Oppa i Roehla (1990) – represje mogą mobilizować, jeśli ich koszty dla jednostki nie są wyższe niż nagrody, które otrzymuje ona od swojego środowiska. W świetle zgromadzonego materiału, szczególnie istotna dla mobilizacji okazała się wyrażana przez osoby uczestniczące norma solidarności oraz chęć ochrony innych osób przed przemocą; motywowała je do udziału w kolejnych protestach, zwłaszcza pod komisariatami i sądami.

Jednak na odbiorze represji zaważyły przemiany modelu tożsamości, identyfikacji, przynależności i liderstwa w nowych ruchach społecznych. Model mikromobilizacji zakładał istnienie silnego centrum protestu, z którym identyfikują się uczestnicy. Indywidualizacja ram działania sprawia, że potencjalny pozytywny wpływ represji na mobilizację jest podtrzymywany i wzmacniany przez dużo węższą, bardziej spójną grupę, niż wspólnota, którą wytwarza ruch masowy.

Badani funkcjonowali w konkretnej wspólnocie odbioru także w swoich mediach społecznościowych. Proliferacja obrazów przemocy w ramach tej wspólnoty, produkowanych i reprodukowanych przez aktorów, których respondenci darzyli zaufaniem – ich bliskich albo aktywistycznych mikrocelebrytów (Tufekci 2013) – zwiększała ich ekspozycję na obrazy represji oraz nadawała im spójną interpretację. To w synergii tych wspólnot – offline i online – wytworzyła się norma solidarności zdolna zrównoważyć koszty represji.

Badanie obejmuje analizę: 1) częściowo ustrukturyzowanych wywiadów z uczestnikami i uczestniczkami „Tęczowej Nocy" oraz protestów związanych z zaostrzeniem ustawy antyaborcyjnej od 22.10.2020 do 30.04.2021; 2) materiału autoetnograficznego z doświadczeń z wyżej wymienionych wydarzeń 3) materiałów internetowych na ich temat.

Siostrzeństwo Migrantek Aktywistek: Polskie i Argentyńskie Sieci Solidarności i Wsparcia w Berlinie

(WYŁOŻONY)

KAROLINA LEBEK , WSPÓŁAUTORZY/KI: ANA MARTÍNEZ FERNÁNDEZ, PIOTR GOLDSTEIN

Niniejszy referat jest częścią międzynarodowego projektu MOBILISE (https://mobiliseproject.com/), który pyta: dlaczego w sytuacji kryzysu niektórzy protestują, a inni decydują się na emigrację? W projekcie MOBILISE próbujemy odpowiedzieć na to pytanie poprzez szereg panelowych badań ilościowych i jakościowych w Polsce, Ukrainie, Argentynie i Maroku oraz z osobami z tych krajów mieszkającymi w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii.

W proponowanym referacie wychodzimy poza to pytanie koncentrując się na osobach, które jednocześnie wyemigrowały i protestują. Referat opiera się na wywiadach indywidualnych oraz grupach fokusowych przeprowadzonych w Berlinie zarówno

ze „zwykłymi" osobami na emigracji jak i konkretnie z osobami protestującymi i zaangażowanymi społecznie, a także na obserwacji uczestniczącej w czasie protestów w Berlinie oraz etnografii online. Interesują nas szczególnie solidarnościowe sieci między aktywistkami-migrantkami z różnych krajów, wymiana doświadczeń i wzajemne inspiracje. Zwracamy również uwagę na wpływ jaki sieci aktywistyczne migrantek mają na działania lokalnych niemieckich aktywistek oraz ich odbiór w krajach pochodzenia.

Kto jest swój, a kto obcy? Analiza zjawiska na podstawie haseł z protestów po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22.10.2020 roku

(WYŁOŻONY)

SYLWIA KWAŚNIEWSKA

W 22.10.2020 roku tysiące ludzi protestowało na polskich ulicach po wyroku Trybunału Konstytucyjnego, który orzekł, że zaostrzenie prawa antyaborcyjnego jest zgodne z konstytucją. Na podstawie wydarzeń z 22.10 2020 roku i tego, jakie reakcje społeczne zostały przez nie wywołane, można dokonać analizy różnic pomiędzy przeciwnikami, a orędownikami wyroku. To również pole do dyskusji na temat tego, jaką formę przybrała dobrze widoczna w reakcjach społecznych dychotomia swój-obcy, która od dawna rozpatrywana przez wielu teoretyków nie straciła na aktualności, a jedynie dostosowała się do współczesnych warunków i potrzeb.

Przedstawienie referatu to próba pokazania, w jaki sposób osoby demonstrujące, podkreślały opozycję swój-obcy narracją i hasłami wykorzystywanymi podczas protestów. Podłoże teoretyczne referatu stanowią klasyczne teorie socjologiczne, opisywane przez takich badaczy jak: Georg Simmel, Robera Ezra Park, Florian Znaniecki, William Graham Summer, Gustav Keller.

G. Simmel podkreśla, że siła grup tkwi w posiadaniu wspólnego celu i wspólnego wroga. W tym przypadku oba te czynniki były spoiwem dla protestujących, którzy zjednoczyli się we wspólnocie interesów. Opozycję swój-obcy podkreślano posługując się także hasłami tożsamymi z doświadczeniami kulturowymi młodego pokolenia. Obserwacja zróżnicowanej wrażliwości językowej pokazuje, że nawet w obrębie osób walczących o wspólną sprawę pojawia się element „obcości", który także zostałby przeanalizowany podczas wystąpienia.

Ważne jest także to, że wiele osób sprzeciwiających się wyrokowi żyło jednocześnie w grupie protestującej i społeczności mu przychylnej. Robert Ezra Park określał taki stan jako „kulturową hybrydę". Funkcjonowanie w kulturowych hybrydach jest bardzo aktualne w odniesieniu do społeczeństwa polskiego i postępującej w nim polaryzacji.

Patrząc na reakcje społeczne po wyroku Trybunału Konstytucyjnego można stwierdzić, że w ciągu kilku dni nastąpiła ogromna mobilizacja dużej części mieszkańców kraju, a uderzenie w wartości wielu członków społeczeństwa doprowadziło do ich rzadko spotykanej aktywności. Protesty poskutkowały również zakwestionowaniem władzy, co miało swoje odzwierciedlenie w hasłach protestujących.

Istotną częścią tego, jak kształtowała opozycja swój-obcy się na poziomie językowym podczas protestów są przeprowadzone badania, w których brali udział uczestnicy wydarzeń po wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Badania własne zostały przeprowadzone metodą ilościową przy pomocy techniki ankiety w dniach 19-25 stycznia 2021 r., wzięły w nich udział 332 osoby, ich wyniki pokazują ocenę haseł oraz to, jakie transparenty mieli ze sobą respondenci podczas wydarzeń. Przeprowadzone badania miały posłużyć do analizy narracji używanej przez protestujących i określeniu, w jaki sposób wpływała ona na podkreślanie opozycji swój-obcy pomiędzy zwolennikami, a przeciwnikami wyroku. Materiał dał odpowiedź na wiele pytań badawczych odnoszących się do tematu referatu.

Zgromadzony materiał mający uzasadnienie w literaturze przedmiotu to materiał na referat

poruszający aktualne i ważne problemy społeczne, które w przyszłości będą ponownie dyskutowane i istotne dla dużej części ludzi.

T. Besta, K. Jaśko, J. Grzymała-Moszczyńska, P. Górska, Walcz, protestuj, zmieniaj świat. Psychologia aktywizmu, Smak Słowa, Sopot, 2019 r.

A. Giddens, Socjologia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2021 r.

K. Growiec, Kapitał społeczny: geneza i społeczne konsekwencje, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa, 2011r.

M. Kita, Estetyzowanie wulgaryzmów, W: Stylistyka, nr 25, 349-369, 2020r.

K. Ożóg, Uwagi o języku młodzieży – między kodem ograniczonym a kodem rozwiniętym, W: Słowo, studia językoznawcze, nr 8/2017r.

G. Simmel, Socjologia, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005r.

F. Znaniecki, Współczesne narody, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1990r.

Współ-protestowanie – sojusze i wzajemne wsparcie w społecznym oporze. Na przykładzie aktywizmu w obszarze praw reprodukcyjnych w Polsce i w Kanadzie

(WYŁOŻONY)

KRYSTYNA DZWONKOWSKA-GODULA

Celem wystąpienia jest przyjrzenie się sojuszom i współpracy pomiędzy jednostkami i grupami działającymi na rzecz praw reprodukcyjnych w Polsce i w Kanadzie. Mimo znaczących różnic w polityce reprodukcyjnej (m. in. w dostępie do poradnictwa z zakresu zdrowia reprodukcyjnego, edukacji seksualnej, antykoncepcji i aborcji), w obu społeczeństwach obserwujemy dobrze rozwiniętą sieć aktywistyczną protestującą przeciwko dyskryminacji i łamaniu praw reprodukcyjnych i wspierającą osoby doświadczające nierówności społecznych i przemocy instytucjonalnej w tym obszarze. Na podstawie analizy aktywności wybranych organizacji i grup działających w polskim i kanadyjskim społeczeństwie, można zaobserwować, że odwołują się one do takich, nazwijmy to, „klasycznych" wartości aktywizmu jak równość, sprawiedliwość, solidarność, współpraca, ale także do troski, empatii, przyjaźni, czy miłości, mniej oczywistych dla wizerunku i praktyki społecznego oporu i protestu. Promują wzajemne wsparcie i sojusze „ponad podziałami", włączając w obszar swoich działań osoby z kategorii społecznych dotkniętych wykluczeniem, protestując nie tylko w ich imieniu czy dla nich, ale z nimi – współpracując w proteście. Proponowane wystąpienie służy pokazaniu przykładów takiego współ-protestowania i odpowiedzi na pytania: kto, z kim, w jakim obszarze i jak współdziała, na czym polega wzajemne wsparcie w ramach aktywizmu w obszarze praw reprodukcyjnych w Polsce i w Kanadzie. (Wystąpienie w ramach projektu badawczego „Polityka reprodukcyjna i sprawiedliwość reprodukcyjna w Polsce i w Kanadzie" 2021-2022, finansowanego przez NAWA, Program im. M. Bekkera).

Referaty w części 2, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Zmiana pokoleniowa w protestach feministycznych w Polsce

MAGDALENA MUSZEL, WSPÓŁAUTOR: GRZEGORZ PIOTROWSKI

Aktywizm jest często postrzegany jako fale lub cykle protestów, które odpowiadają okresom wzmożonej aktywności ruchów społecznych przeplatanej okresami, kiedy działania są mniej widoczne i ruchy są bardziej w ‚zanurzeniu' (Melucci 1992), przybierając bardziej zinstytucjonalizowaną formę (Tarrow 1994). W przypadku ruchów feministycznych to falowe podejście do niego wydaje się jednak uzasadnione, ponieważ mimo że koncentruje

się na rozpoznaniu symptomów ciągłości charakteryzujących ruchy feministyczne, leży u podstaw obserwacji podziałów między kolejnymi „falami" (Evans &Chamberlain 2015). Takie podejście krytykowano za to, że jest etnocentryczne i nie uwzględnia czasowości ruchów feministycznych w różnych częściach świata (Mackay 2011). Walka o prawa kobiet jest silnie zdeterminowana przez historię oraz specyficzne konteksty społeczne i kulturowe panujące w danym miejscu. Tak więc, o ile założenie o falach w ruchu jest słuszne w przypadku rozumienia tymczasowości feminizmu w USA i Wielkiej Brytanii (Aune&Holyoak 2017), o tyle nie jest ono równie pomocne w rozumieniu feminizmu w kraju postkomunistycznym, takim jak Polska, gdzie historia ruchów feministycznych była zdecydowanie inna (Graff 2003).

Jednakże analiza protestów kobiet w 2016 i 2020 sugeruje, że mamy do czynienia ze zmianą pokoleniową w polskim ruchu feministycznym, będącą odzwierciedleniem obserwowanego trendu ‚odmładzania' protestów, ale także dostrzegalną w nowych środkach wyrazu aktywistek czy w innych celach ruchu i odbiorcach jego postulatów.

Dzieci i ryby mają głos. Kilka uwag o zaangażowaniu obywatelskim młodych i międzypokoleniowych sojuszach w kontekście protestów ostatnich kilku lat.

MAJA BRZOZOWSKA-BRYWCZYŃSKA, AGNIESZKA NYMŚ-GÓRNA

Mimo, że obywatelskie zaangażowanie polskich nastolatków długo wydawało się pasować do tezy o demokratycznym deficycie dotykającym młode pokolenie, skutkującym politycznym (zarówno w znaczeniu politics, jak i policy) niezainteresowaniem, ostatnie lata narastających kryzysów zarówno w obszarze polityki wewnętrznej, jak i wyzwań związanych z pandemią, zaowocowały dramatycznym i bezprecedensowym wzmożeniem obywatelskim młodych. Chcielibyśmy przyjrzeć się temu zjawisku, skupiając się na trzech kontekstach zintensyfikowanej partycypacji polskich nastolatków ostatnich kilku lat (począwszy od 2019 roku): edukacji, klimacie i prawach człowieka. Protesty w tych obszarach – przeciwko kolejnym reformom i zmianom w edukacji, katastrofie klimatycznej, nienawiści wobec społeczności LGBT+ i łamaniu praw kobiet pokazały nie tylko rosnącą obecność młodych głosów w tradycyjnie zorientowanej wokół zasady „dzieci i ryby głosu nie mają" kulturze, ale także podświetliły obecność nowych platform do zawiązywania się międzypokoleniowych sojuszy. W naszym wystąpieniu planujemy prześledzić te obecności i rozpoznać te sojusze przyglądając się publicznym i medialnym dyskursom rozwijanym wokół ostatnich protestów i ich niedorosłych uczestników oraz zestawiając je z interpretacjami i uzasadnieniami obywatelskiego zaangażowania proponowanymi przez młode osoby aktywistyczne, uzyskanymi w efekcie wywiadów pogłębionych. Powstała w ten sposób mapa „nowoodkrytej" publicznej partycypacji młodych oraz możliwych międzypokoleniowych aliansów wydaje się przynajmniej w jakimś stopniu zaburzać dotychczas dominujący obraz niezaangażowanych obywatelsko nastolatków oraz międzypokoleniowych relacji w konieczny sposób opartych na konflikcie. Aktualny kontekst aktywizowania się młodych osób w protesty lokowane zwyczajowo poza wąskie ramy „spraw niedorosłych" (ustanawianych w kontrze do „spraw dorosłych") pozwala bardziej krytycznie oglądać dychotomicznie ustanawiane relacje między dziećmi/niedorosłymi i dorosłymi, dając możliwość skupienia się na na kwestiach międzypokoleniowych współzależności i złożonej naturze pozycji młodych osób jako podmiotów politycznych praw.

Opór przeciwko Kościołowi rzymskokatolickiemu? Sekularny wymiar Czarnych Protestów w Polsce

KATARZYNA ZIELIŃSKA

Uprzywilejowana pozycja katolicyzmu w Polsce przekłada się na możliwość kształtowania rzeczywistości społecznej, w tym na sferę polityki. Status i pozycja katolicyzmu są uznane za stałe, instytucjonalnie wspierane, ale jak każda zafiksowana artykulacja społecznego porządku podlegają one nieustanemu podważaniu ze strony alternatywnych praktyk i artykulacji. Jedną z najbardziej widocznych prób podważenie tej hegemonicznej pozycji katolicyzmu i Kościoła były Czarne Protesty z lat 2016-2020. Były one nie tylko formą sprzeciwu wobec zaostrzania prawa aborcyjnego w Polsce, ale także przestrzenią wytwarzania praktyk oporu wobec powiązaniu państwa, religii i narodu oraz płci.

Celem naszego prezentacji będzie pokazanie za pomocą jakiego typu praktyk i z wykorzystaniem jakich środków uczestniczki Czarnych Protestów kwestionują pozycję katolicyzmu i Kościoła (rzymsko) katolickiego w Polsce oraz jaki kształt relacji pomiędzy narodem, państwem, religią oraz jednostką postulują.

Bunt kobiet …i co dalej. Nowy „kontrakt płci”?

MAŁGORZATA FUSZARA

Fala protestów kobiet przeciwko ograniczaniu ich wolności wyboru w zakresie praw reprodukcyjnych, a co za tym idzie – praw kobiet jako wolnych obywatelek ma co najmniej dwa ważne wymiary, które warto zanalizować z oparciu o pochodzące z badań dane. Pierwszy z nich to wyraźnie widoczna – używając terminu Castellsa – tożsamość oporu kobiet, zwłaszcza młodego pokolenia kobiet. Przeciwko czemu się buntowały? Czy prawa reprodukcyjne były jednym, czy jednym z wielu powodów buntu? Czy powody buntu były takie same niezależnie od miejsca w którym się rozgrywały? Ten pierwszy wymiar jest łatwiejszy do zanalizowania, odwołuje się bowiem do niejako „widocznych” przejawów buntu. Drugi wymiar to tożsamość projektu – w tej sferze szukać musimy odpowiedzi na pytanie, czy badania wskazują na to, że młode pokolebie kobiet tworzy już tożsamość projektu i jaka jest jego treść, a mówiąc inaczej, czy powszechny bunt przerodził się w próbę budowania takiej wizji świata i podejmowanie takich działań, które przyczynia się do społecznej zmiany wprowadzonej przez młode pokolenie kobiet, zwłaszcza w zakresie „kontraktu płci”. Rozważania na ten temat opierać się będą o dane zebrane w 4 województwach i informacjach o dalszych działaniach kobiet zaangażowanych w uliczne protesty. Czy mają one swoją kontynuację, chociaż formy działań bardzo się zmieniły? Czy bunt ten pociągnie za sobą dalsze skutki w zakresie samoorganizowania się kobiet i nacisku na władzę? To tylko niektóre pytania, na które poszukiwać będę odpowiedzi.

Pursuing a better future? Relationships between Strajk Kobiet social movement and Poland’s main political parties

(WYŁOŻONY)

OLHA ZELINSKA

When social groups articulate grievances, which are in turn informed by specific visions of a better (more fair, more equal, more beneficial for their constituencies) social order, they withdraw commitments to the existing social order and protest. Activists, united in social movements, sustain challenges to those deemed responsible, aiming for social change, but also create places for further crystalizing of visions for better futures. Movements “frame” the social reality and shape their claims in a way to address their “targets”, but also

to affirm solidarity between their members and attract potential allies. Their demands, thus, include both institutional, concerning specific policies and political arrangements, and extra-institutional, entering the realm of culture, aimed at changing the existing identities, both of the general public and among those responsible for the policymaking.

Whether or not social movements actually cause desired social change is less straightforward, due to multiple problems with definition, operationalization, and measurement of social movement outcomes. At the same time, the literature suggests several mechanisms of such change, which operate at different levels. One such way to understand social movement's impact is to look at the role of political parties. In a democracy, parties are the institutionalized channels to turn social concerns into policy. Parties, especially those in opposition, are opportunistic seekers of movements for electoral objectives or because they align well ideologically with them. Party organizations can take on broader social movement themes in their manifestos and declarations and introduce internal working groups to develop relevant policies that align with movements. Individual party members, too, can pick social movement's narratives, or their parts, and place them on the political agenda. Turning policymakers into movement sympathizers and in this way altering the composition of the relevant policy domain is one of the ways social movements pursue changes.

This presentation will focus on Strajk Kobiet social movement in Poland (2016-ongoing) and elaborate on the visions produced by the activists. I will also track if (any of) these visions were picked up by major political parties, or individual party members, and entered the policy process. For this, I will perform a qualitative analysis of program documents produced by Strajk Kobiet and the texts produced by political parties, including statements, agendas, but also speeches, and parliamentary debates. I hypothesize that the stance of a political party towards a social movement is dependent on the opposition status of the party: while the United Left and Civic Platform are likely to adopt messages from Strajk Kobiet in their programs and speeches, PiS (the incumbent party) will likely ignore, reject or altogether discredit visions of social reality as framed by the movement.

This research was funded by the National Science Centre, Poland (UMO-2021/40/C/HS6/00229).

Feministyczne wymiary polskiego ateizmu a Strajk Kobiet. Case study grupy „Dziewuchy Dziewuchom".

(WYŁOŻONY)

EWA DĄBROWSKA-PROKOPOWSKA, WSPÓŁAUTORZY: PIOTR PAWEŁ LASKOWSKI, MICHALINA TROCHIMOWICZ, KONRAD TALMONT-KAMIŃSKI

W socjologii polskiej nadal utrzymuje się teza o „pełzającej sekularyzacji" . Pomimo iż m.in. najnowsze wyniki CBOS-u wskazują, że w najmłodszych kohortach Polaków uwidacznia się od kilku lat gwałtowny spadek religijności i wzrost ateizmu (CBOS,2021). Potwierdzają to również wyniki badań wykonanych przez międzynarodowe organizacje (Pew Research Center,2018) . Niechęć wobec instytucji Kościoła Katolickiego oraz kleru najsilniej ujawniła się w przestrzeni publicznej oraz sferze medialnej podczas tzw. „Strajku Kobiet" jesienią 2020 roku. W licznych opracowaniach naukowych odnoszących się do protestów kobiet (przeciwko decyzji Trybunału Konstytucyjnego w sprawie aborcji) wskazuje się, że są determinantami sekularyzacji w najmłodszych kohortach Polaków. W przyjętej przez nasz zespół badawczy konceptualizacji odrzucamy powyższe założenia, podkreślając konieczność badania procesów sekularyzacji w sposób retrospektywny i interdyscyplinarny. Zintegrowany zbiór danych o religijności przygotowany przez naszą grupę badawczą umożliwił sformułowanie założenia, że spadek religijności następuję do 25 roku życia, a następnie nie ulega on zmianie. W tym rozumieniu zakładamy, że postawy ateistyczne (powiązane z feministycznymi poglądami oraz krytyką Kościoła Katolickiego) zaczęły

kształtować się u młodych osób w okresie dorastania. Postawiliśmy hipotezę, że udział młodych Polaków w Strajku Kobiet stanowił wyraz, a nie przyczynę reprezentowanych przez nich postaw ateistycznych i krytycznych wobec Kościoła Katolickiego. W celu zweryfikowania przyjętych hipotez przeprowadziliśmy badania ilościowe. Zostały wykonane w maju 2021 roku w prywatnej, feministycznej grupie na Facebooku „Dziewuchy Dziewuchom". W referacie planujemy przedstawić konceptualizację, zastosowaną metodologię oraz wyniki badań odnoszące się do zróżnicowanych wymiarów ateizmu respondentów w powiązaniu z ich oceną znaczenia Strajku Kobiet, stosunkiem do instytucji Kościoła Katolickiego oraz moralności katolickiej. Badania zostały sfinansowane przez Narodowe Centrum Nauki w ramach grantu numer: 2019/34/H/HS1/00654.

#Anijednejwiecej – analiza ramowa protestu na Twitterze

(WYŁOŻONY)

TOMASZ OLCZYK

Celem referatu jest przedstawienie mechanizmów formowania ram działania zbiorowego w dyskursie o aborcji w serwisie internetowym Twitter na przykładzie dyskusji wokół śmierci Izabeli S. z Pszczyny. Wydarzenie to stało się zarzewiem masowych demonstracji przeciwko zaostrzeniu prawa aborcyjnego pod hasłem „Ani jednej więcej!", które było jednocześnie twitterowym hashtagiem służącym popularyzacji protestu w sieci. Analizie poddano konstruowanie narracji i schematów interpretacji (ram) samego wydarzenia, przebieg rozgrywki interperatacyjno–narracyjnej (framing contest) i retoryczne mechanizmy wzbudzania emocji i ich negowania. Materiał badawczy stanowiło ponad 56 tys. postów z hashtagiem #Anijednejwiecej oraz 68 tys. postów zawierających wybrane słowa kluczowe odwołujące się do samego wydarzenia opublikowanych w serwisie blogowym Twitter między 30.10.21, a 7.11.21. W pierwszej fazie badania zbiór ten poddany został ilościowej analizie zawartości. Ze zbioru wyselekcjonowano 10% najpopularniejszych postów, które poddano następnie analizie jakościowej. Tekst proponuje kombinację analizy narracyjnej, analizy ramowej i analizy sieciowej, w celu identyfikacji głównych aktorów rozgrywki narracyjnej, promowanych przez nich schematów interpretacji wydarzenia i strategii retoryczno–narracyjnych służących kreowaniu ram działania zbiorowego. Artykuł identyfikuje główne ramy rozumienia i definiowania wydarzenia w dyskursie internetowym a następnie podejmuje próbę ilościowego uchwycenia obecności ram w analizowanym zbiorze.

Współczucie i odpowiedzialność jako kategorie socjologicznego opisu współczesności

Numer: G64
Organizacja: Agnieszka Golczyńska-Grondas (UŁ), Katarzyna Górniak (PW)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.021, Pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Przedmiotem refleksji w grupie zjazdowej proponujemy uczynić dwie kategorie – współczucie i odpowiedzialność. Ich obecność w myśleniu o współczesności i jej przemianach wydaje się dzisiaj bardzo istotna. Obydwie kategorie, szerokie znaczeniowo i posiadające tradycyjne odniesienia, i pojawiając się w opisach społecznych zazwyczaj pozostają na drugim planie pełniąc zazwyczaj rolę pojęć pomocniczych, towarzyszących. Stosunkowo rzadko stają się natomiast przedmiotem pogłębionych analiz socjologicznych. Ich ważność wzrasta w okresach kryzysów i społecznych wstrząsów wywołujących niepewność i powodujących dekompozycję dotychczas utrwalonych reguł, praktyk i wzorów działania w sferze gospodarczej, kulturowej czy politycznej (w

tym polityk publicznych). Zaczynają one wtedy intensywnie „pracować" w pojawiających się opisach, diagnozach i analizach. Pojęcia współczucia i odpowiedzialności nierzadko stają się instrumentem przydatnym w rekompozycjach społecznych. Służą restaurowaniu i odbudowywaniu dotychczas istniejących wspólnot, jak i formowaniu nowych zbiorowości. Z drugiej strony, są wykorzystywane jako uzasadnienie dla dystansów i nierówności społecznych, czy też stanowią podstawę dla tworzących się podziałów, mechanizmów i systemów wkluczeń. Obie kategorie ujawniają się ostatnio w wyrazisty sposób w debatach publicznych toczonych wokół podstawowych ryzyk społecznych i zagrożeń cywilizacyjnych. Współczucie i odpowiedzialność wydają się zatem być fundamentalne dla rozumienia postaw i działań podejmowanych wobec innych, szczególnie wobec tych definiowanych jako „odmienni", grup nieuprzywilejowanych, zagrożonych wykluczeniem i marginalizacją społeczną.

Wydaje się, że kategorie współczucia i odpowiedzialności mogą stać się kluczowe w rozważaniach o porządku społecznym i o praktykach społecznych. Interesuje nas, jakie jest ich znacznie i rola, jak są dzisiaj rozumiane, w jakich kontekstach występują, jakie jest ich zastosowanie analityczne i praktyczne w socjologicznych diagnozach rzeczywistości. Zapraszając do dyskusji o współczuciu i odpowiedzialności osoby, którym bliskie są perspektywy teoretyczne, jak i te zajmujące się pogłębionymi analizami empirycznymi, proponujemy podejście interdyscyplinarne i wielowymiarowe. Interesują nas różnorodne przejawy i wymiary funkcjonowania obu kategorii: indywidualne i zbiorowe, instytucjonalne i pozainstytucjonalne, formalne i nieformalne, przedmiotowe i podmiotowe, prywatne i publiczne.

Referaty w części 1, pasmo V 17.09, 11:00-12:30

Współczucie i odpowiedzialność w teorii społecznej Zygmunta Baumana

DARIUSZ BRZEZIŃSKI

Kategorie „współczucia" i „odpowiedzialności" współtworzyły fundament teorii społecznej Zygmunta Baumana. Znalazły one odzwierciedlenie między innymi w jego koncepcji etyki ponowoczesnej, którą rozwijał przez trzy ostatnie dekady swej twórczości. Zgodnie z założeniami tej wizji to nie kodeksy etyczne, a poczucie uczuciowej solidarności z osobą cierpiącą oraz przyjęcie odpowiedzialności za jej los, miały się stać podstawą do podejmowania działań na jej rzecz. Choć koncepcja ta podlegała w miarę upływu czasu ewolucji, to do śmierci Baumana pozostała cechą konstytutywną jego teorii społecznej. Refleksy etyki ponowoczesnej można znaleźć w jego koncepcji globalnej odpowiedzialności. Zdaniem socjologa w obliczu wyzwań mających wymiar ogólnoplanetarny – wśród nich wymieniał między innymi: nierównowagę między władzą polityczną a ekonomią, powiększające się obszary biedy, a także kryzys klimatyczny – konieczne jest wypracowanie całkowicie nowych rozwiązań, wykraczających poza struktury państw narodowych. Znaczenie współczucia i odpowiedzialności Bauman podkreślił w dobitny sposób w słowach zamykających jego ostatnią autorską książkę, tj. „Retrotopię": „My mieszkańcy Ziemi, znajdujemy się obecnie w zupełnie wyjątkowej sytuacji w historii dziejów, albo złączymy ręce, albo podzielimy wspólny grób".

W wystąpieniu poddam analizie i krytyce rolę, jaką w teorii społecznej Baumana pełniły kategorie „współczucia" i „odpowiedzialności". Odwołam się do licznych polemik, jakie toczone są wokół jego wizji etyki ponowoczesnej i „globalnej odpowiedzialności", a także przedstawię własną interpretację tych koncepcji, odwołującą się do założeń myśli utopijnej o „ikonoklastycznym" wymiarze. Moje wystąpienie będzie bazować zarówno na opublikowanych pracach socjologa, jak i na jego przygotowywanych do druku tekstach, znajdujących się w Archiwum Zygmunta i Janiny Bauman na University of Leeds. Będą one wchodziły w skład współredagowanej przeze mnie serii wydawniczej „Selected Writings", której pierwszy tom pt. „Culture and Art" ukazał się drukiem w 2021 roku (Polity Press), a kolejne – „History and Politics" oraz „Theory and Society"

– zostaną wydane się w kolejnych latach.

Pułapki i paradoksy współczucia i odpowiedzialności

KATARZYNA WANIEK

Kryzys uchodźczy na granicy polsko-białoruskiej z drugiej połowy 2021 roku oraz potężna fala osób (przede wszystkim kobiet i dzieci) uciekających przed wojną w Ukrainie rozpoczętą w lutym 2022 roku dają możliwość uchwycenia in situ in actu pułapek i paradoksów związanych z niesieniem pomocy. Stało się oczywiste, że nie wszystkim potrafimy i chcemy współczuć jednakowo i nie za wszystkich i zawsze jesteśmy gotowi wziąć odpowiedzialność. Podstawowa reguła zdroworozsądkowego myślenia mówiąca, że: „w potrzebie ludzie udzielają sobie wzajemnie pomocy, w każdym razie tak być powinno" (Schütze, 1997, s. 41) okazuje się bowiem mieć swoje różne warianty (łącznie z klauzulą wykluczenia) ze względu na to, kim jest osoba w potrzebie i w jakim kontekście została dotknięta nieszczęściem. Inaczej bowiem potraktowaliśmy Ukrainki przyjeżdzające do Polski, a inaczej Syryjczyków czekających u „naszych bram". Przedmiotem mojego szczególnego zainteresowania będzie kwestia bliskości i „normalnego wyglądu" (odnoszącego się także do sposobów bycia i działania) (Schütz 2008) tych pierwszych oraz oddalenia i „cywilizacyjnej różnicy" tych drugich w sytuacji udzielania pomocy i bycia gościnnym. Ma to swoje odbicie w praktykach stosowania lub zaniechania zasady przekładalności perspektyw, której uruchomienie zdaje się zależeć od stopnia analogii naszych i ich schematów interpretacji i systemów istotności oraz od stopnia podobieństwa między naszym a ich kontekstem społecznym, kulturowym i politycznym, który zadecydował o ich trudnym położeniu. Przyjrzę się zatem zasobom wiedzy podręcznej zwykłych ludzi, które otwierają lub blokują możliwość budowania zaufania, a przez to wspólnego (intersubiektywnego) świata życia.

Między współczuciem a powinnością. Analiza socjologiczna opinii funkcjonariuszy polskiej Policji w kontekście wybranych wydarzeń społecznych

MONIKA ŻAK

Liczne kryzysy społeczne, z jakimi w ostatnich latach mamy do czynienia w Polsce sprawiły, że koniecznym stało się podjęcie refleksji nad poczuciem odpowiedzialności wobec siebie oraz społeczeństwa. Odpowiedzialność niejednokrotnie wyrasta na podłożu współczucia wyzwalając potrzebę przekucia go na konkretne działanie. Ogólnopolski Strajk Kobiet, pandemia Covid-19, wojna w Ukrainie – to najważniejsze – choć nie jedyne – wydarzenia, które sprawiły, że pojęcie odpowiedzialności i współczucia stały się szczególnie istotne. Prezentowany referat ma na celu spojrzenie na omawiane zagadnienia z perspektywy grupy zawodowej, której wydają się one szczególnie bliskie – funkcjonariuszy Policji. Ich służba to niejednokrotnie trwanie między odpowiedzialnością a współczuciem, między obowiązkiem a powinnością, między rozkazami a przekonaniami. Przedmiotem analizy będą wypowiedzi policjantów, którzy na co dzień doświadczają różnorakich dylematów nierzadko wynikających z konfliktu ról, wierności rocie ślubowania oraz indywidualnym przekonaniom. Tłem będą z kolei wybrane wydarzenia o charakterze ogólnopolskim, w które Policja – z racji swojej misji – była zaangażowana w sposób bezpośredni.

Współczesny teatr a odpowiedzialność za widza

BOGNA KIETLIŃSKA

W roku 2016 Maciej Nowak w swoim manifeście „My, czyli nowy teatr publiczny" zwracał uwagę na nieodrobienie zadania przez teatr z ustanowienia nowej widowni oraz zaniedbanie sojuszu z publicznością na rzecz teatru reżyserskiego i artystowskiego. Jego zdaniem teatrom nie udało się zbudować udanej relacji z widzami, dzięki której mogłyby się one stać agorami. Jeszcze przed nagłym wybuchem Covid-19 pojawiały się nawoływania do konieczności wnikliwego przyjrzenia się widzom, ale w sferze działań przeważało jednak trzymanie widza na dystans albo ignorowanie go. Choć badacze współczesnego teatru są przeważnie zgodni co do aktywnej roli publiczności w procesie nadawania znaczeń zjawiskom teatralnym, to jednak rzadko biorą pod lupę granice tej aktywności i wynikającej z niej swobody interpretacyjnej. Widz z jednej strony opisywany jest jako współtwórca wydarzenia teatralnego, na którego przesuwany jest obowiązek produkcji spójnego znaczenia, z drugiej jednak nie bardzo wiadomo, jakie – poza obowiązkami – są jego realne prawa. Pandemia tę relację zrewidowała i sprawiła, że zwrot ku widzowi stał się konieczny, zwłaszcza wtedy, gdy widownie stały się puste i widza fizycznie zabrakło. W trakcie mojego wystąpienia zamierzam przedstawić wstępne wyniki analizy pola semantycznego przeprowadzonej na tekstach opublikowanych w dwóch magazynach teatralnych, tj. „Dialogu" i „Didaskaliach" od czerwca 2016 roku (a zatem od miesiąca, w którym Nowak opublikował swój manifest) do czerwca 2021 roku. Interesuje mnie w jaki sposób autorki i autorzy tych tekstów odnosili się do widzów i publiczności oraz czy w tych odniesieniach pojawiał się wątek odpowiedzialności bądź współodpowiedzialności budowanie relacji z widzem.

Społeczny rynek współczucia, targi o współczucie a społeczna przestrzeń bezkarności

(WYŁOŻONY)

AGNIESZKA GOLCZYŃSKA-GRONDAS

Współczucie, stosunkowo rzadko stanowiące przedmiot analiz stricte socjologicznych, staje się ostatnio kategorią niezwykle istotną, która znaleźć może zastosowanie w analizach i interpretacjach zachowań indywidualnych i zbiorowych, postaw, mechanizmów i procesów społecznych. Wydaje się, że w sporach światopoglądowych, jakie toczą się obecnie w przestrzeni publicznej (także w Polsce) ujawnia się mechanizm podobny, a może nawet identyczny jak ten, który jest obecny w debacie dotyczącej wsparcia i pomocy ludziom zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym – a mianowicie podział na tych, co zasługują na współczucie i tych, którym współczucia tego odmawiać należy (w analizach biedy i wykluczenia społecznego funkcjonują tu pojęcia deserving and undeserving poor). Uzasadnienia podziału na „godnych" i „niegodnych" współczucia, odwołujące się do sfery aksjologicznej, widoczne są np. w dyskusjach na temat aborcji (współczucie wobec „życia poczętego" vs współczucie wobec kobiety w problemowej ciąży) czy eutanazji. Ujawniają się także ze szczególną ostrością w sytuacji kryzysu uchodźczego na granicy polsko-białoruskiej oraz w kontekście katastrofy humanitarnej spowodowanej atakiem Rosji na Ukrainę, w różnym stosunku i postawach wobec „bliższych" i „dalszych" Obcych. W referacie stawiam tezę, że uzasadnienia odwołujące się do kategorii współczucia, zawarte w poznawczym komponencie postaw, tworzą społeczny rynek współczucia konceptualizowany jako przestrzeń, w której odbywają się dyskursywne w swym charakterze targi o współczucie. Jednocześnie, uzasadnienia te stanowią podstawę praktyk społecznych, zarówno działań o charakterze pomocowym i ratowniczym jednostek, samoorganizujących się grup identyfikujących się ze społeczeństwem obywatelskim oraz organizacji pozarządowych odwołujących

się do wartości wspólnoty i humanitas, jak i formalnych oraz nieformalnych działań anormatywnych podejmowanych przez aktorów społecznych w społecznej przestrzeni (zinstytucjonalizowanej) bezkarności.

Wyzwania transformacji energetycznej i jej wpływ na ochronę środowiska

Numer: G07
Organizacja: Piotr Matczak (UAM), Joanna Tusznio (UJ)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 8, Pasmo II 15.09, 16:00-17:30
Sekcje: Sekcja Socjologii Środowiska

Społeczne uwarunkowania wytwarzania i korzystania z energii są bardzo ważnym obszarem badawczym w ramach socjologii środowiska. W Polsce podejmuje się w ostatnich latach prace badawcze, które rzucają światło na strategiczne, dyskursywne i strukturalne czynniki wpływające na politykę energetyczną państwa. Badania odnoszą się do tego z czego produkuje się energię, kto to robi, dlaczego, oraz kto ponosi koszty, w tym koszty środowiskowe, określonych rozwiązań. Badania wynikają z rosnącego przekonania o konieczności zmiany dotychczasowego modelu produkcji i konsumpcji energii w związku z kryzysem klimatycznym oraz świadomości społeczno-politycznych wyzwań jakie wiążą się z tą zmianą, zwłaszcza w kontekście dużej zależności polskiej energetyki od paliw kopalnych. Ważnym kontekstem są także uwarunkowania międzynarodowe, w tym zapisy Europejskiego Zielonego Ładu. Przejawem trudności z transformacją energetyczną są konflikty społeczne dotyczące m.in. wygaszania pozyskania węgla kamiennego i brunatnego, testowania nowych źródeł paliw kopalnych (np. gazu łupkowego), wdrażania energetyki odnawialnej (np. lokalizacja farm fotowoltaicznych i wiatrowych), zasadności budowy elektrowni atomowej, lokalizacji farm wiatrowych. Innym ważnym obszarem konfliktów społecznych są zanieczyszczenia (np. problem smogu) i inne oddziaływania środowiskowe (np. na stosunki wodne) związane z produkcją i wykorzystaniem paliw kopalnych (np. problem niskiej emisji). Podejmowane w Polsce badania socjologiczne poruszają kwestie wizji przyszłości energetycznej, udziału społeczeństwa w procesach decyzyjnych oraz ścieżek, przeszkód i szans transformacji do bardziej zrównoważonych systemów energetycznych.

Celem grupy tematycznej będzie dokonanie przeglądu badań, teorii i podejść metodologicznych związanych z energią i zanieczyszczeniem środowiska oraz dyskusja wokół następujących pytań:

- Co wpływa na wyłanianie się i dynamikę konfliktów wokół energii i zanieczyszczenia środowiska?
- Czy i w jaki sposób zmienia się społeczne zainteresowanie kryzysem klimatycznym oraz jego związkami z systemem energetycznym w Polsce?
- Jakie są źródła dynamiki w zakresie transformacji energetycznej Polski? Które grupy aktorów społecznych są zaangażowane w ten proces?
- Kto i w jaki sposób wpływa na dyskurs wokół energii, w tym przyszłości energetycznej?
- Kto i w jaki sposób ocenia ryzyko związane z energetyką oraz zanieczyszczeniem środowiska? W jaki sposób społeczna konstrukcja ryzyka wpływa na procesy polityczne? • W jaki sposób podejmowane w Polsce badania socjologiczne wzbogacają międzynarodową dyskusję naukową na temat transformacji energetycznych?

Referaty w części 1, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Sprawiedliwość transformacji energetycznej w mieszkalnictwie komunalnym. Przykład Warszawy.

JAN FRANKOWSKI

Transformacja energetyczna gospodarstw domowych w Polsce napotyka silne napięcia między kosztem, bezpieczeństwem, czystością oraz komfortem korzystania z określonych technologii i nośników energii. Napięcia te są widoczne zarówno w krajowej polityce energetycznej, jak również miejskich politykach mieszkaniowych, społecznych i klimatycznych. W Warszawie polityka miejska z jednej strony negocjuje sposób i tempo odejścia od paliw stałych w gospodarstwach domowych, z drugiej strony, nadal musi sprostać specyficznym wyzwaniom, związanym z roszczeniami do części budynków nieruchomości, istotnymi nierównościami społeczno-przestrzennych, a także ciągłą presją głównych graczy miejskich 'koalicji wzrostu'. Napięcia te w szczególności eskalują w obszarze mieszkalnictwa społecznego, wywołując reakcję dwóch różnych ruchów społecznych: organizacji antysmogowych oraz lokatorskich. Podczas gdy działacze antysmogowi walczą o czyste powietrze dla wszystkich mieszkańców oraz jak najszybszą eliminację pieców węglowych z zasobów miejskich, ruchy lokatorskie w centrum swej agendy stawiają godne warunki życia i przystępne ogrzewanie dla najbardziej wrażliwych grup społecznych. Działania obydwu organizacji istotnie wpływają na kierunki polityk miejskich i działania spółek energetycznych. W prezentacji przedstawię wykształcenie się ścieżki transformacji energetycznej gospodarstw domowych w Warszawie, wskazując jej możliwe konsekwencje. Wykorzystam konceptualną ramę trzech zasad sprawiedliwości: dystrybucji (distribution), uznania (recognition) i włączenia (participation). Na podstawie analizy dokumentów strategicznych, protokołów rad miasta, wywiadów z interesariuszami oraz wizji lokalnych przybliżę, w jaki sposób polityka miejska ukształtowała kierunki transformacji energetycznej w mieszkalnictwie komunalnym. Następnie wskażę, jakie konsekwencje dla przestrzeni miejskiej może przynieść ten proces. Wykorzystam do tego celu unikalne zbiory danych administracyjnych oraz replikowalną metodę analizy przestrzennej, która ma nadzieję przyczynić się do bardziej sprawiedliwej i zrównoważonej transformacji energetycznej w polskich miastach.

Wyzwania transdyscyplinarności w innowacjach społecznych na rzecz transformacji energetycznej miast

AGATA DEMBEK, MARTA STRUMIŃSKA-KUTRA, WSPÓŁAUTORZY: ALICJA DAŃKOWSKA, AGATA STASIK

Praktycy i teoretycy zrównoważonej transformacji podkreślają, że transformacja powiedzie się tylko wtedy, gdy w proces zostaną zaangażowane różne grupy społeczne i interesariusze, którzy zyskają realną sprawczość i zostaną włączeni w proces podejmowania decyzji (np. European Commission 2020). Pozwoli to na zwiększenie akceptacji dla zmian, lepsze radzenie sobie z niepewnością i wypracowanie lepszych rozwiązań technologicznych i społecznych. Zrównoważona transformacja, także transformacja energetyczna, wymaga zatem głębokiej zmiany społecznej. W rezultacie otwierają się "okna możliwości" dla peryferyjnych graczy w energetyce, którzy angażują się w rozwijanie oddolnych innowacji społecznych. Za Wittmayer i in. (2022: 2), definiujemy innowacje społeczne w energetyce jako "idee, obiekty i/lub aktywności, które zmieniają relacje społeczne, obejmując nowe sposoby działania, myślenia i/lub organizowania energii" w kontekście produkcji, konsumpcji, magazynowania, dystrybucji i/lub handlu energią. Procesy transformacji wspierane są przez badania, w tym badania społeczne pod postacią projektów transdyscyplinarnych. Chociaż

literatura rozpoznaje transdyscyplinarne projekty eksperymentalne i pilotażowe jako kluczowe w rozwijaniu innowacji społecznych w energetyce, metodologia tych badań pozostaje wyzwaniem, zarówno w sferze praktycznej, jak i teoretycznej. Transdyscyplinarność w procesach transformacji energetycznej, jako przedmiot badań, domaga się dodatkowej refleksji. Sukces trandscyplinarnych projektów, rozumiany jako ich wpływ na otoczenie instytucjonalne i na kompetencje zaangażowanych aktorów, zależy w dużej mierze od jakości współpracy i relacji, także interpersonalnych, między uczestnikami procesu.

Tekst poddaje analizie eksperymentalne i pilotażowe projekty w energetyce, oparte na współpracy między aktorami reprezentującymi różne sektory i instytucje: przedsiębiorców, urzędników różnych szczebli, działaczy społecznych, inżynierów, badaczy społecznych, czy mieszkańców. Analizujemy dwa przykłady takich działań podejmowanych w ostatnich latach w Polsce: 1) eksperyment prowadzony w formule city labu w Warszawie, 2) pilotaż lokalnej dekarbonizacji w Legionowie. Pierwszy z projektów jest zakończony, a drugi w trakcie realizacji, co pozwala zidentyfikować napięcia i wyzwania w ramach toczących się procesów, a także prześledzić odpowiedzi na kryzysy zewnętrzne (np. pandemia).

European Commission, 2020. Launching the Just Transition Mechanism – for a green transition based on solidarity and fairness https://ec.europa.eu/info/news/launching-just-transition-mechanism-green-transition-based-solidarityand-fairness-2020-jan-15_pl

Wittmayer, J. M., Hielscher, S., Fraaije, M., Avelino, F., Rogge, K., 2022. A typology for unpacking the diversity of social innovation in energy transitions, Energy Research & Social Science 88, 102513.

Przełamywanie zatrzaśnięcia węglowego przez oddolne zaangażowanie w transformację energetyczną: możliwości i granice.

AGATA STASIK, ALICJA DAŃKOWSKA

Rozumienie zagrożeń związanych z postępującymi zmianami klimatycznymi skłania do podjęcia wysiłku globalnej koordynacji działań na rzecz zatrzymania dalszego ocieplania klimatu. Wysiłki te sprowadzają się między innymi do przeprowadzenia zrównoważonej transformacji energetycznej, którą definiujemy jako sieć zamierzonych zmian technologicznych, infrastrukturalnych i instytucjonalnych mających na celu osiągnięcie przez sektor energetyki neutralności klimatycznej (por. Loorbach i in. 2017). Działania te realizowane są na poziomach państw, regionów, gmin i gospodarstw domowych. Napotykają one jednak szereg trudności wynikających z wzajemnego "zazębienia" współewoluujących w czasie instytucji i infrastruktury tworzących system energetyczny, które odpowiada za ich stabilność, ale również inercję. Ten stan często opisuje się jako "zatrzaśnięcie węglowe" (carbon lock-in) (Unruh 2000), które musi zostać przełamane, żeby transformacja się powiodła. W prezentacji analizujemy znaczenie różnorodnych form społecznego zaangażowania w przełamywanie zatrzaśnięcia węglowego, odwołując się do oddolnych działań podejmowanych w ostatnich dziesięciu latach (2012-22) w Polsce.

Analizujemy trzy odmienne formy zaangażowania, których znaczenie zmieniało się w poszczególnych fazach transformacji: 1) udział w ruchach społecznych i zaangażowanie w organizacje wspierające transformację energetyczną jako kierunek polityki i rozwoju kraju, wiążące się przede wszystkim z pracą w dziedzinie idei realizowaną przez środki dyskursywne; 2) zaangażowanie w indywidualną prosumpcję, mające przede wszystkim materialny wymiar w podwójnym znaczeniu tego słowa: wpływające na

materialny kształt systemu energetycznego oraz wynikające z zaangażowania kapitału finansowego; 3) lokalne eksperymentowanie wokół zbiorowych form produkcji i wymiany energii, realizowane na przykład w ramach klastrów energii. Pokazujemy, że ta ostatnia forma wyróżnia się największą złożonością i w obliczu braku sprawdzonych modeli, oznacza proaktywne zaangażowanie w poszukiwanie odpowiednich form współpracy, obejmujących nową konfigurację sposobu organizowania działań i technologii oraz relacji eksperymentów z całym systemem. Z tego powodu stanowi niezbędną odpowiedź na zidentyfikowane przez Markarda i współautorów (2020) wyzwania fazy "przyspieszającej transformacji", w szczególności potrzebę integracji innowacji z systemem, zmian zachowań konsumentów, a w niektórych kontekstach geograficznych również stopniowego wyłączania dominujących w poprzednim układzie przemysłów. Jednocześnie, wskazujemy na granice sprawczości zidentyfikownaych form zaangażowania, które może przynieść efekt w dużej skali jedynie w połączeniu ze spójnymi i zintegrowanymi politykami wspierających transformację.

Dane na których opiera się wystąpienie (wywiady eksperckie, analiza danych zastanych oraz studia przypadków klastrów energii) zostały zgromadzone w ramach projektów NCN Sonata (2018/31/D/HS6/02972) oraz SONNET (Horyzont 2020 837498).

Bibliografia:

Loorbach, D., Frantzeskaki, N., & Avelino, F. (2017). Sustainability Transitions Research: Transforming Science and Practice for Societal Change. Annual Review of Environment and Resources, 42, 599–626. https://doi.org/10.1146/annurev-environ-102014-021340

Markard, J., Geels, F. W., & Raven, R. (2020). Challenges in the acceleration of sustainability transitions. Environmental Research Letters, 15(8). https://doi.org/10.1088/1748-9326/ab9468

Unruh, G. C. (2000). Understanding carbon lock-in. Energy Policy, 28, 817–830. https://doi.org/10.1016/S0301-4215(01)00098-2

Czy technologie wodorowe mogą być bezpieczne?

PIOTR STANKIEWICZ, KATARZYNA IWIŃSKA, JOANNA GRUDOWSKA

Wystąpienie ma na celu prezentację wstępnych wyników projektu badawczego "Strategia bezpieczeństwa technologii wodorowych w Polsce na lata 2022-2030", realizowanego przez Łukasiewicz-Centrum Oceny Technologii we współpracy z Fundacją Banku Ochrony Środowiska. Projekt stanowi element wsparcia transformacji energetyczno-klimatycznej w wymiarze opisanym w Polskiej Strategii Wodorowej. Realizowane prace zakładają współpracę podmiotów gospodarczych z instytucjami administracji publicznej, partycypację społeczną przy realizacji działań badawczych oraz zaangażowanie przedstawicieli instytucji naukowych.

Projekt ma na celu zidentyfikowanie potrzeb z zakresu bezpieczeństwa technologii wodorowych od strony technologicznej, społecznej i komunikacyjnej. Badanie obejmuje trzy moduły: ekspercki, społeczny i komunikacyjny. Pozwoli to określić, czy obiektywnie istniejące luki i deficyty w zakresie bezpieczeństwa pokrywają się ze społecznie postrzeganymi ryzykami i obawami oraz obrazem zagrożeń obecnych w dyskursie medialnym. Modelowo, te trzy perspektywy powinny być ze sobą spójne. Obawy społeczne, artykułowane w postaci narracji o ryzykach powinny odpowiadać rzeczywistym zagrożeniom dla bezpieczeństwa.
W rzeczywistości, społeczne imaginarium jest znacznie bardziej złożone i podlega różnym aspektom kulturowym i symbolicznym, które w przypadku nowych technologii są dotąd niezbadane, a na opinię publiczną mają wpływ również nowe informacje zdobywane z różnych źródeł (w tym tzw. fake-news).

W Polsce tematyka wodorowa jest obiektem analiz nauk ścisłych i inżynierii od drugiej połowy XVIII wieku. Jak dotąd niewiele pojawiło się analiz z zakresu badań społecznych, w tym percepcji opinii publicznej oraz narracji

dotyczącej postrzegania ryzyk w zakresie technologii wodorowych. W perspektywie społecznej, wodór pozostaje również na marginesie zainteresowań europejskich instytutów oceny technologii. Fraunhofer ISI (2017) prowadził badania opinii konsumentów i ekspertów dotyczące znajomości, nastawienia i oczekiwań co do technologii wodorowych i ogniw paliwowych. Wynika z nich, że w 2017 r. technologie wodorowe są słabo rozpoznawalne w opinii publicznej – mało kto je zna, mało kto chce je kupić, ale generalnie są odbierane pozytywnie.

Wodór tymczasem wskazywany jest jako kluczowy element transformacji energetyczno-klimatycznej [Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 19 maja 2021 r. w sprawie europejskiej strategii w zakresie wodoru], która jest głównym mechanizmem służącym osiągnięciu celów Porozumienia Paryskiego i Europejskiego Zielonego Ładu, głównie w obszarze zeroemisyjności. Połączenie strategicznego charakteru wodoru w procesie transformacji energetyczno-klimatycznej z lukami w obszarze bezpieczeństwa technologii oraz społecznymi aspektami dotyczącymi percepcji ryzyk technologii wodorowych pozwolą przewidywać, że dla powodzenia projektu gospodarki wodorowej kluczowe jest równoległe zapewnienie bezpieczeństwa technologii wodorowej od strony inżynierii bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa społeczno-komunikacyjnego związanego z debatą publiczną i strategiczną komunikacją społeczną.

Fraunhofer ISI. 2017. Hydrogen and fuel cell technologies: positive evaluations but low willingness-to-buy, dostępny: https://www.isi.fraunhofer.de/en/presse/2017/presseinfo-01-2017-wasserstoff-brennstoffzellen-akzeptanz.html, dostęp: 19.07.2021.

Schneider, Uta, Elisabeth Dütschke. 2017. WASSERSTOFF ALS NEUER ENERGIETRÄGER, w: HZwei. Das Magazin für Wasserstoff und Brennstoffzellen Styczeń 2017, dostępny: https://www.isi.fraunhofer.de/content/dam/isi/dokumente/cce/2017/HZwei_Nr_01_2017-Hyacinth.pdf, dostęp: 19.07.2021.

Soft power, atom i medialne zarządzanie modelem transformacji energetycznej: analiza narracji mediów o energetyce jądrowej i budowie elektrowni atomowych w Polsce

(WYŁOŻONY)

PIOTR ŻUK

Model transformacji energetycznej, który będzie realizowany w Polsce jak na razie odbywa się bez szerszej debaty publicznej i udziału głosu społeczeństwa obywatelskiego. Konflikt wokół kopalni Turów pokazał wyraźnie, że władza państwa nie jest zainteresowana opiniami różnych aktorów społecznych i nie liczy się z głosami polskich i międzynarodowych organizacji społecznych, opiniami ekspertów czy interesami lokalnych i regionalnych społeczności. Czy podobnie będzie w przypadku planów budowy elektrowni atomowych? Czy media w Polsce mogą ułatwić debatę demokratyczną na temat polityki energetycznej? Czy środki przekazu potrafią zachować niezależność w tej sprawie i prezentować różne opinie na temat energetyki jądrowej czy też raczej stosują soft power, polegającą na utrwalaniu dominującego dyskursu władzy i kontrolowaniu retoryki w debacie o polityce energetycznej ? Jakie argumenty są używane w przekazach medialnych? Czy w kontekście transformacji energetycznej społeczeństwu polskiemu bliżej do – używając klasycznego określenia Ch.W. Millsa – „democratic society of publics" czy też raczej do konformistycznego „mass society"? Referat opiera się na analizie treści wybranych mediów (stacji telewizyjnych, określonych tygodników, gazet codziennych i portali internetowych) z lat 2016-2021. Analizie poddano ok. 5000 przekazów medialnych.

Transformacja energetyczna obszaru wokół kompleksu wydobywczo-energetycznego Turów jako przestrzeń eksperymentu. Perspektywa antropologiczna

(WYŁOŻONY)

KATARZYNA MAJBRODA

Celem referatu jest przedstawienie transformacji energetycznej rozpoczynającej się wokół kompleksu wydobywczo-energetycznego Turów, w gminie Bogatynia na Dolnym Śląsku w perspektywie antropologii energii oraz etnografii transrelacyjnej.
W obu tych perspektywach transformacja energetyczna stanowi proces znacznie bardziej złożony, aniżeli tylko odgórnie ustanowiony, profilowany przez politykę i gospodarkę światową oraz europejską proces wdrażania tzw. zielonego ładu, założeń zeroemisyjności i dekarbonizacji. W optyce antropologii energii i etnografii transrelacyjnej transformacja postrzegana jest jako wielowymiarowe zjawisko osadzone w sieciach zależności społeczno-kulturowych, materialnych, politycznych i ekonomicznych rozwijanych w późnym kapitalizmie i industrializmie, splatanych na przecięciu tego, co lokalne z globalnym.

Referat, wychodząc od doświadczeń i refleksji antropolożki wokół badań terenowych na temat lokalnych sposobów doświadczania kryzysu klimatycznego i transformacji energetycznej wokół Turowa, pokazuje wybrane aspekty tego procesu, uwzględniając jego pograniczny i transnarodowy charakter, odsłaniając w tym procesie sprawczość ludzi oraz bytów pozaludzkich: materii, technologii i środowiska.

Kopalnia i elektrownia Turów kreują krajobraz sporny, w którym zderzają się i splatają ze sobą bardzo różne postawy i perspektywy społeczne, odmienne punkty widzenia i sprzeczne interesy różnych aktorów społecznych. Tereny sąsiadujące z Turowem są aktualnie obszarem eksperymentu w wielu znaczeniach tego słowa. To swoiste laboratorium testowania i sprawdzania założeń transformacji energetycznej, a także ogromne wyzwanie dla społeczności lokalnej oraz władz i decydentów nie tylko na poziomie krajowym, ale także europejskim ze względu na wielość krzyżujących się na tym obszarze sposobów stanowienia określonych hierarchii społecznych, ekonomicznych i ekologicznych.

Przyjęcie perspektywy transrelacyjnej pozwala na dostrzeżenie w transformacji energetycznej relacyjnego, złożonego asamblażu, zachęcając do jego tłumaczenia i diagnozowania, do uruchamia wyobraźni antropologicznej w próbach prognozowania transformacyjnych przyszłości po węglu.

XXX lat samorządu terytorialnego i co dalej? – Wyzwania rozwojowe zbiorowości lokalnych

Numer: G63
Organizacja: Tomasz Herudziński (SGGW), Małgorzata Dziekanowska (UMCS)
Miejsce, pasmo, godzina: WYDZIAŁ LINGWISTYKI UW, Sala 1.018, Pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne zachodzące w Polsce po 1989 r. nie pozostały bez znaczenia dla form samorządności i rozwoju lokalnego.

Samorządy terytorialne otrzymały nowe zadania w zakresie zaspokajania potrzeb mieszkańców i możliwości zapewnienia odpowiedniego poziomu rozwoju lokalnego. Wejście Polski do UE wzmocniło podmiotowość samorządu terytorialnego oraz społeczności lokalnych, jednocześnie ukierunkowując je na cele definiowane w europejskich strategiach rozwoju.
Tym samym dokonało się redefiniowanie samorządności lokalnej w kierunku większego włączenia obywateli i ich inicjatyw w procesy zarządzania rozwojem lokalnym.

Głównym przedmiotem proponowanej dyskusji będą aktualne problemy funkcjonowania społeczności lokalnych podporządkowanych zasadom samorządności terytorialnej. Społeczna recepcja działań władz samorządowych i kreowanych przez nie strategii rozwojowych. Rozwój sfery publicznej w wymiarze lokalnym i regionalnym i nowych form realizowania idei społeczeństwa obywatelskiego istotnych z perspektywy pojawiania się jego nowych form. Poszukamy odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób funkcjonują społeczności lokalne wykorzystując warunki instytucjonalne powstałe w ramach procesów transformacji jakim podlegało społeczeństwo polskie. Podstawą dyskusji będą zbiorowości lokalne i ich przemiany analizowane w kontekście aktualnie powstającej sytuacji politycznej i społecznej.

Proponujemy, ale nie ograniczamy do, następującą tematykę wystąpień:

- Nowe problemy teoretyczne i metodologiczne badań nad zbiorowościami i społecznościami lokalnymi oraz samorządem terytorialnym; Czy ewolucja aksjologii samorządności;
- Procesy deterytorializacji współczesnych społeczności lokalnych;
- Miejsce samorządu lokalnego w strukturze państwa (modele współpracy i formy kooperacji);
- Działania obywatelskie jako dopełnienie idei samorządności lokalnej;
- Nowe idee rozwoju lokalnego a samorządność lokalna. Praktyczny wymiar funkcjonowania samorządu – dobre praktyki;
- Perspektywy rozwoju idei samorządności w społeczeństwie sieci;
- Społeczności lokalne w perspektywie nowoczesnych technologii (Smart-City i smart Village itp)

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo IV 16.09, 16:00-17:30

Szanse na autonomizację administracji w największych jednostkach samorządowych

WITOLD BETKIEWICZ

Trzy dekady po rozpoczęciu restytucji samorządności terytorialnej uzasadniona jest refleksja nad istniejącymi rozwiązaniami instytucjonalnymi, ich korektami oraz warunkami które powinny zostać spełnione by takie modyfikacje stały się możliwe. Referat będzie skoncentrowany na analizie postaw polityków wobec administracji i warunków dla utworzenia autonomicznej administracji w polskim systemie regionalnej (wielkomiejskiej i wojewódzkiej) władzy samorządowej.

Popularny pogląd wskazuje, że polska administracja sub-centralna jest zbudowana w oparciu o zasadę patronażu a zatem poprzez selekcję i awans kadr administracja jest ściśle uzależniona od polityki. W referacie zostaną przedstawione wyniki empirycznego badania przedstawicieli regionalnej elity politycznej obejmującego, obok innych zagadnień, poglądy na temat powiązanie legislatywy i administracji. Przeprowadzona analiza pozwoli zidentyfikować czynniki (zmienne) wpływające na poglądy na administrację oraz kierunek tego wpływu. Staram się zatem ustalić jakie warunki powinny zostać spełnione by możliwa była administracja de facto autonomiczna wobec polityki.

Nastawienie regionalnej elity politycznej do administracji zostanie przedstawione w dwóch wymiarach (zmiennych wyjaśnianych). Pierwszy z nich to skłonności do nakładania/egzekwowania sankcji; drugi to opowiadanie

się za dozorem powszechnym (stosowanym przez wszystkich radnych) lub wykonywanym przez radnych – specjalistów (najczęściej działających poprzez instytucje).

W referacie odniosę się do propozycji Gary Millera i Andrew Whitforda (2016) w której zawarli oni rozumienie pojęcia autonomii administracji oraz powiązanie szans na powstanie niezależnej administracji z konfiguracją władzy politycznej. Wykorzystam również modele dozorowania administracji przez legislatorów (legislative oversight) zaproponowany przez Mathew McCubbinsa i Thomasa Schwartza (1984).

Lokalna spójność społeczna w samorządach terytorialnych.

TOMASZ PIRÓG

W referacie przedstawiono lokalną spójność społeczną od strony definicyjnej i zastosowania do badań nad reakcją zbiorowości danego terytorium i władz lokalnych na problemy, które są charakterystyczne dla późnej nowoczesności (tj. migracje, demografia, rynek pracy, ekologia). Pierwsza część wystąpienia przedstawia definicję lokalnej spójności społecznej i opisuje jej wartości analityczną w porównaniu do innych pojęć służących do opisywania potencjału społeczności lokalnych, które zdobyły popularność na przełomie XX i XXI wieku (tj. kapitał społeczny i społeczeństwo obywatelskie). Druga część referatu to próba operacjonalizacji lokalnej spójności społecznej na potrzeby badań przekrojowych. Badania te polegają na zestawieniu wzorów lokalnej spójności społecznej z cechami społeczno-demograficznymi zbiorowości terytorialnych i politykami publicznymi realizowanymi przez władze samorządowe (w ramach ich kompetencji decyzyjnych).

Strategie rozwoju jednostek samorządu terytorialnego a wyzwania rozwojowe zbiorowości lokalnych w Polsce

JERZY TUTAJ

Celem artykułu jest przedstawienie obszarów strategicznej interwencji, które zostały zdefiniowane w samorządach lokalnym (na poziomie dużych miast – powyżej 500 000 , miast powyżej 50 000, gmin do 50 000 tysięcy oraz gmin do 5 000 mieszkańców), a także analiza i ocena zaangażowania społeczności lokalnych w wyłanianiu kierunków rozwojowych oraz ich wdrażaniu. Analiza i ocena zaangażowania i wpływu na ostateczny kształt dokumentu strategicznego oparta została na podstawie między innymi – badań z mieszkańcami, sprawozdań z realizacji warsztatów strategicznych, sprawozdań z realizacji konsultacji społecznych oraz udziału organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorców na wszystkich etapach opracowywania strategii rozwoju i jej wdrażania. W tej części uwzględniono szereg faktorów – zarówno ilościowych , jak i jakościowych, dla prowadzonej analizy i oceny zaangażowania oraz wpływu lokalnej zbiorowości na kształt dokumentu strategicznego. Realizacja celu oparta została na podstawie przeprowadzonych badań wśród gmin w województwie dolnośląskim w okresie od 2019 roku do 2021 roku..
W artykule wskazano na odchylenia pomiędzy oczekiwaniami rozwojowymi mieszkańców oraz władz, od których zależy kształt dokumentu strategicznego. Wskazano szereg rekomendacji w celu uniknięcia takich odchyleń. W ostatniej części zaprezentowano wyzwania z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa trzeciej fali i działań, które są niezbędne do wdrożenia przez polskie samorządy.

Postawy mieszkańców wsi wobec współzarządzania gminą

MAŁGORZATA MARKS-KRZYSZKOWSKA

Samorządowe (gminne) zarządzanie publiczne ewoluuje w kierunku pluralizmu sprawowania władzy, większego zakresu partycypacji i wywierania wpływu przez podmioty dotychczas nieuczestniczące w tych procesach. Oznacza to kształtowanie nowych relacji pomiędzy nimi. Jerzy Regulski (2013:5) , powołując się na zapis w ratyfikowanej przez nasz kraj Europejskiej Karcie Samorządu Lokalnego wielokrotnie powtarzał, że samorząd terytorialny to prawo i zdolność społeczności lokalnej do kierowania i zarządzania określoną częścią spraw publicznych na własną odpowiedzialność i w interesie swych mieszkańców. Zatem społeczność" musi móc, a także umieć i chcieć kierować własnymi sprawami" . Na obraz gminnego zarzadzania (publicznego) wypływają zatem nie tylko formalno-prawne zasady funkcjonowania państwa, lecz również specyfika lokalnego środowiska społecznego (np. poziom kapitału ludzkiego, kapitału społecznego oraz postawy potencjalnych aktorów sceny publicznej (np. władz, lokalnego biznesu, mieszkańców i ich organizacje) wobec partycypacji we współzarządzaniu. Nastawienie, przekonania, wyobrażenie, poglądy czy opinie na temat zarządzania mogą stanowić jeden z elementów wyjaśniających angażowanie się w ten proces.

Celem proponowanego wystąpienia jest prezentacja wyników badań nad postawami mieszkańców wsi wobec współzarządzania w gminie. Skupiono się na określeniu poziomu i kierunku postaw w wymiarze: poznawczym (wiedza o zarządzaniu, poczucie skuteczności politycznej, poczucie umiejscowienia kontroli, wyznawane wartości i normy), behawioralnym (zaangażowanie psychologiczne-zainteresowanie, zaangażowanie realne – deklarowane uczestnictwo we współzarządzaniu), emocjonalnym (m.in. ocena i satysfakcja z działań władz, zaufanie do tych podmiotów). Analizy empiryczne oparto na wynikach badań własnych zrealizowanych w wybranych gminach województwa łódzkiego na 700-osobowej próbie w ramach projektu współfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (UMO-2014/14/E/HS6/00398), zatytułowanego „Modele zarządzania i ich uwarunkowania w gminach wiejskich".

Rola samorządów w procesie integracji cudzoziemców – analiza wyników badania w województwie wielkopolskim

(WYŁOŻONY)

MONIKA NOWICKA

Celem referatu jest przedstawienie samorządów jako „czynników instytucjonalnych" mogących odgrywać znaczącą rolę w procesie integracji cudzoziemców. Richard Alba i Victor Nee w swoim nowo-instytucjonalnym modelu integracji imigrantów podkreślają rolę kontekstu w którym żyją cudzoziemcy w kraju przyjmującym. Za kluczowe dla zrozumienia procesu włączania imigrantów w społeczeństwo przyjmujące, Alba i Nee (2003: kl. 254) uważają wzajemne oddziaływanie pomiędzy celowymi działaniami imigrantów (w pierwszym i drugim pokoleniu) a strukturami instytucjonalnymi, przekonaniami kulturowymi i sieciami społecznymi, czyli kontekstem, w którym działają imigranci. Kontekst dostarcza informacji koniecznych do podjęcia decyzji, ale też motywatorów, które czynią integrację opłacalną. Kontekst składa się z trzech poziomów: działających jednostek, grup pierwotnych oraz instytucji. „Instytucjonalne mechanizmy wymuszające równe prawa w połączeniu z formami kapitałów, które imigranci przywożą ze sobą, otwierają drogę do asymilacji mniejszości etnicznych, wpływając na większą możliwość prognozowania sukcesu" (Alba, Nee 2003: kl. 841-843).

Szeroko rozumiane podmioty samorządowe (rozumiem przez nie zarówno urzędy, jak i instytucje, np. biblioteki), wpisuję w poziom instytucjonalny kontekstu jako podmioty mogące kreować politykę

w tym zakresie i podejmować rozmaite działania na rzecz migrantów.

Samorządy w sposób ustawowy nie są zobowiązane do prowadzenia polityki integracyjnej w stosunku do cudzoziemców. Jednak mają one możliwość prowadzenia działań pozaustawowych. Wyniki przeprowadzonego badania pokazują, że samorządy nie posiadają strategii integracji imigrantów, a podejmowana działania mają charakter punktowy i nie wpisują się w szerszą politykę integracyjną. Brak systemowego podejścia do integracji imigrantów powoduje, że działania koncentrują w jednych obszarach, a w innych nie występują. Obszarem w którym jest prowadzonych najwięcej działań jest obszar kulturowy. Obszarami, gdzie właściwie żadne działania nie są podejmowane są mieszkalnictwo i opieka zdrowotna.

Wyniki badania pokazują także z jakimi problemami spotykają się pracownicy ośrodków pomocy społecznej w kontaktach z cudzoziemcami oraz jaka jest ich gotowość do nabywania nowych kompetencji w obszarze obsługi klienta cudzoziemskiego.

Badanie było realizowane na terenie województwa wielkopolskiego od września do grudnia 2020 roku. Dane było zbierane metodą CAWI/PAP (217 wywiadów z pracownikami ośrodków pomocy społecznej) oraz metodą indywidualnych wywiadów pogłębionych – IDI (22 wywiady z pracownikami urzędów i instytucji samorządowych)

Prezentowane wyniki są wynikami cząstkowymi większego badania realizowanego na zamówienie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w ramach działalności Obserwatorium Integracji Społecznej, będącego częścią Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego w Poznaniu.

Inteligentne wioski jako metoda aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich

(WYŁOŻONY)

ADAM DĄBROWSKI

Koncepcja inteligentnych wiosek jest w Polsce stosunkowo nową propozycją spojrzenia na rozwój lokalny. Wiele problemów rodzi nie tylko zrozumienie samej koncepcji oraz jej odróżnienie od koncepcji inteligentnych miast, ale także samo jej wdrażanie. Obecnie projektowane mechanizmy finansowania w ramach Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej są formalną ścieżką do rozwoju inteligentnych wsi, jednak niezależnie od tego, inicjatywy, które możemy uznać za wpisujące się w omawianą koncepcję, są organizowane na terenie całego kraju już od lat.

Podczas wystąpienia przedstawione zostaną przykłady realizacji projektów smart villages ze szczególnym uwzględnieniem case study z jednej podkrakowskich wsi, gdzie realizowany jest całościowy projekt, którego celami są diagnoza społeczna, edukacja, pisanie strategii rozwoju smart villages oraz jej cząstkowe wdrożenie. Zaprezentowana zostanie logika interwencji wraz z podstawowymi barierami i szansami na włączenie społeczne w opracowanie oraz wdrażanie koncepcji inteligentnych wiosek. Autor odniesie się także do kwestii współpracy roli i znaczenia sołtysów w kreowaniu rozwoju opartego o omawianą koncepcję, wychodząc z założenia, że dokonujące przemiany środowiska sołeckiego w Polsce w ostatnich latach, mogą mieć istotne znaczenie w dynamice przemian zachodzących na obszarach wiejskich w Polsce.

Nieformalne ruchy społeczne a decyzje polityczne podejmowane na szczeblu lokalnym. Praktyka czy działania pozorne?

(WYŁOŻONY)

AGNIESZKA ZIĘTEK

Trzy dekady funkcjonowania samorządu terytorialnego w Polsce to niewątpliwie okres wielu istotnych zmian dokujących się w różnych obszarach życia społecznego, gospodarczego, czy politycznego. Transformacja systemowa lat dziewięćdziesiątych, a następnie wstąpienie Polski do struktur europejskich wpłynęły nie tylko na sferę polityczną, ale także na kształt i sposób funkcjonowania społeczeństwa polskiego. Efektem tych działań były m.in. przekształcenia rynku pracy oraz struktury zatrudnienia, wzmożone procesy migracyjne, rosnące rozwarstwienie społeczne, intensywna scholaryzacja, czy postępująca laicyzacja społeczeństwa. Innymi słowy wkroczyliśmy w płynną nowoczesność (Bauman), określaną też mianem późnej nowoczesności (Giddens). W ostatnich latach przybrała ona kształt dezinformacji i propagandy przekazywanych za pomocą mediów społecznościowych, będących jednym z głównych wyznaczników społeczeństwa ponowoczesnego.

Jest to również czas intensywnego rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w rożnych jego postaciach i przejawach, zarówno zinstytucjonalizowanych (organizacje pozarządowe, czyli tzw. trzeci sektor), jak również nieformalnych ruchów oddolnych (grupy samopomocy sąsiedzkiej, społeczne protesty i manifestacje, wspólnoty lokalne i ruchy miejskie). Przeobrażenia w zakresie intensywności oraz kształtu społecznego współuczestnictwa i zaangażowania mieszkańców-obywateli w działania i decyzje podejmowane m.in. przez władze lokalne, zyskały swoją teoretyczną emanację m.in. w postaci idei partycypacji obywatelskiej, asertywnej kultury obywatelskiej (Dalton i Welzel), czy koncepcji współrządzenia (good governance).

Problematyka proponowanego wystąpienia koncentruje się wokół pytania o wpływ oddolnych, nieformalnych ruchów społecznych na decyzje polityczne podejmowane na poziomie lokalnym. Podstawę teoretyczną do prowadzonych analiz stanowią trzy zasadnicze perspektywy. Po pierwsze, są to ustalenia w zakresie nowych ruchów społecznych, dokonane m.in. przez takich badaczy jak Buechler (teoria mobilizacji zasobów); McAdam (teoria modelu procesu politycznego); Offe (nowe ruchy społeczne jako „kategoria pośrednia" pomiędzy tym, co prywatne a publiczne); Castells (antypartyjność, brak przywództwa i sformalizowanej struktury organizacyjnej jako główne cechy nowych ruchów społecznych). Po drugie, jest to perspektywa wyznaczona przez teorię decydowania politycznego oraz jej kluczowe kategorie (takie jak sytuacja decyzyjna, ośrodek decyzyjny, proces decyzyjny, decyzja polityczna oraz implementacja; Pietraś). Wreszcie, trzecią perspektywę teoretyczną stanowi idea partycypacyjnego zarządzania publicznego (good governance), wyznaczająca standardy działania współczesnej administracji publicznej, a oparte o zdecentralizowane (współ)rządzenie przy wykorzystaniu szerokiego spektrum narzędzi partycypacji obywatelskiej.

Tło empiryczne prowadzonych analiz stanowią wyniki badań jakościowych zrealizowanych w 2021 roku w gminach miejskich i miejsko-wiejskich na obszarze Polski wschodniej. Celem głównym realizowanych badań była odpowiedź na pytanie o zakres wpływu nieformalnych ruchów społecznych na decyzje polityczne podejmowane na szczeblu lokalnym.

Zachowania wyborcze Polaków – wnioski z przeszłości, prognozy na przyszłość

Numer: G75
Organizacja: Michał Kotnarowski (IFiS PAN), Agnieszka Jasiewicz-Betkiewicz (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 7, Sala 8, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Wybory są najbardziej powszechną formą aktywności politycznej w demokracjach przedstawicielskich. Znaczenie wyborów i ich wyniku jest nie do przecenienia dla funkcjonowania różnych form życia społecznego we współczesnych państwach demokratycznych. Znaczenie to wydaje się być szczególnie duże obecnie w Polsce, gdyż od wyników różnego rodzaju wyborów zależeć może nie tylko sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju, ale też ustrój państwa, zagwarantowanie praw obywateli, czy też obecność Polski w międzynarodowych organizacjach lub sojuszach. Z tej perspektywy temat zachowań wyborczych i postaw politycznych Polaków wydaje się być ważny i mieć istotne znaczenie społeczne. Dość często aktywność socjologów w tej dziedzinie sprowadza się do pojedynczych wypowiedzi medialnych komentujących ad-hoc bieżące wydarzenia polityczne. W naszym przekonaniu zachowania wyborcze i postawy polityczne Polaków wymagają pogłębionej refleksji socjologicznej, ugruntowanej w rozważaniach teoretycznych i opartej na danych empirycznych.

Organizując tę grupę motywowani jesteśmy też chęcią integracji środowiska socjologów i socjolożek zajmujących się tematyką wyborów i postaw politycznych. Socjologiczna refleksja naukowa nad tymi tematami prowadzona jest w Polsce przez rozproszone grono badaczy ulokowanych w różnych ośrodkach. Zachowania wyborcze analizowane są też w różny sposób, w oparciu o różnego rodzaju dane, z zastosowaniem różnych podejść metodologicznych. Grupa tematyczna pozwoli na spotkanie tych osób, wymianę doświadczeń i perspektyw badawczych.

Zapraszamy do składania referatów dotyczących, najogólniej rzecz ujmując, dwóch fundamentalnych pytań stawianych w badaniach wyborczych: (1) dlaczego jedni głosują w wyborach, a inni nie – pytanie o partycypację wyborczą, oraz (2) dlaczego wyborcy skłonni są popierać określone opcje polityczne – pytanie o tzw. political choice. Interesują nas nie tylko referaty dotyczące bezpośrednio zachowań wyborczych, ale też odnoszące się do szeroko rozumianych postaw politycznych przekładających się, lub mogących się przekładać, na zachowania wyborcze. Grupa może być też interesująca dla osób zajmujących się takimi zagadnieniami jak populizm, klientelizm, democractic backsliding.

Interesują nas zarówno wystąpienia skupiające się na głosowaniu w całym kraju lub jego częściach (regionach, lokalnych społecznościach), jak też ujmujące głosowania w Polsce w perspektywie porównawczej (tj. porównanie głosowania w Polsce z zachowaniami wyborczymi w innych krajach). Referaty mogą dotyczyć różnego rodzaju wyborów: parlamentarnych, prezydenckich, samorządowych, europejskich.

W grupie stawiamy też na metodologiczny pluralizm. Interesują nas referaty oparte zarówno na metodologii ilościowej, jakościowej, jak też te w których łączone są różne podejścia metodologiczne (mixed mode). Opracowania mogą też wykorzystywać różnego rodzaju dane, takie jak np. sondaże, dane pochodzące z mediów społecznościowych, dane urzędowe, dane pochodzące z wywiadów jakościowych, grup fokusowych, dane tekstowe (jakościowa i ilościowa analiza tekstu, analiza dyskursu), czy też dane pochodzące z badań antropologicznych. Wymagamy jednak, aby wystąpienia miały umocowanie teoretyczne – odwoływały się do ogólniejszych rozważań teoretycznych dotyczących np. zachowań wyborczych, zachowań politycznych, aktywności obywatelskiej, ruchów społecznych, teorii demokracji, zagadnień związanych z politycznym ładem itp.

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Krzyżujące się naciski w warunkach erozji demokracji

MARTA ŻERKOWSKA-BALAS, WSPÓŁAUTORZY: RADOSŁAW MARKOWSKI

Badania nad krzyżującymi się naciskami (cross-pressures) pokazują, że poziom ekspozycji na różne, niezgodne opinie i presje wpływa na rozumienie polityki, emocjonalne reakcje czy zachowania polityczne. Popularność tego zagadnienia, którego źródeł można doszukiwać się w badaniach nad Michigańskim „lejkiem przyczynowości", przypada na lata 50. i 60. XX wieku. Z czasem jednak zainteresowanie badaczy problematyką cross-pressures znacząco spadło. Niektórzy kwestionowali status ontologiczny zjawiska, inni wskazywali na problemy z pomiarem, czy szerzej, z badaniem krzyżujących się nacisków.

Niemniej jednak wyborcy poddani krzyżującym się naciskom są interesujący z perspektywy badań nad zachowaniami wyborczymi, ponieważ dają nam bezpośredni wgląd w ogólne procesy podejmowania decyzji. Istota zjawiska sprowadza się do wewnętrznych norm i konfliktów wartości na poziomie indywidualnym. Podczas kampanii i wyborów konflikty te mogą przekładać się na absencją wyborczą, odkładanie lub zmianę decyzji, na kogo głosować.

Koncepcja krzyżujących się nacisków wydaje się dobrze wyjaśniać sytuację polityczną w spolaryzowanych demokracjach, takich jak Polska, gdzie konflikt oparty na wartościach wzmacnia uprzedzenia wewnątrz i międzygrupowe, sprawiając, że tożsamości społeczne silniej wpływają na postawy i zachowania polityczne.

Celem niniejszego artykułu jest: po pierwsze, zaproponowanie trzech ujęć (i operacjonalizacji) krzyżujących się nacisków; po drugie, powiązanie zjawiska z rodzajem ustroju politycznego, w celu ujawnienia jego skutków w pogarszającej się pod względem jakości (polskiej) demokracji. Trzy ujęcia krzyżujących się nacisków obejmują większość opisywanych i badanych dotychczas sposobów podejścia do tego zjawiska. Przyjmujemy więc, że jednostki „pod presją krzyżową" mogą być traktowane jako takie, ponieważ: (a) zajmują przeciwstawne stanowiska w odniesieniu do istotnych problemów obecnych w debacie publicznej, (b) należą do skonfliktowanych ze sobą grup, (c) ich najbliższe otoczenie, oczekuje, że będą wspierać różne partie polityczne.

Główna hipoteza, którą będziemy weryfikować mówi, że w stosunkowo skonsolidowanej i jakościowej demokracji, w której w relacjach między obywatelami a elitami politycznymi dominują programowe (nie klientelistyczne) powiązania, źródłem krzyżujących się nacisków będą przede wszystkim obecne w debacie publicznej problemy uznawane za ważne i wymagające rozwiązania, podczas gdy w warunkach erozji demokracji i pogarszającej się jakości demokratycznej wspólnoty politycznej, w której dominują powiązania klientelistyczne/nepotyczne, ujawnia się wpływ krzyżujących się nacisków związanych z tożsamością. Innymi słowy, w wadliwych demokracjach zmniejsza się znaczenie krzyżujących się nacisków typu (a), zwiększa się natomiast wpływ krzyżujących się nacisków typu (b) i (c) na postawy i zachowania polityczne. Oczywiście możliwe są różnice pomiędzy elektoratami poszczególnych partii, jako że partie o charakterze klientelistycznym, dążące do osłabienia liberalnych mechanizmów demokratycznej kontroli, prawdopodobnie będą przyciągać zwolenników niezależnie od mechanizmów krzyżujących się nacisków, zwłaszcza tych odnoszących się do sprzecznych interesów.

Podstawą do weryfikacji hipotez będą dane Polskiego Generalnego Studium Wyborczego. Badanie jest klasycznym studium porównawczym w czasie, zestawiający okres polityczny przed 2015 r. ze zdominowanym przez PiS okresem po roku 2015.

Znaczenie zasobów kandydatów i przychylności partyjnej w sukcesie wyborczym. Analiza danych z polskiej kampanii wyborczej do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.

PAWEŁ MATUSZEWSKI, WSPÓŁAUTORZY: JAROSŁAW FLIS, WALDEMAR WOJTASIK

W wyborach do Parlamentu Europejskiego w Polsce wyborcy mogą głosować na konkretnych kandydatów i kandydatki, którzy znaleźli się na kartach wyborczych. W ten sposób mogą oni co prawda okazać swoje poparcie dla dowolnej osoby według własnych preferencji, jednakże dane empiryczne wskazują, że najczęściej wybierane są nazwiska umieszczone na początkowych miejscach. Prowadzi to do istotnego pytania o to, w jakim stopniu sukces wyborczy kandydata zależy od jego zasobów i ich docenienia przez wyborców a w jakim od decydentów narzucających określony kształt list wyborczych i logiki, którą się posługują w tym działaniu. Warto zwrócić uwagę, że istnieje co najmniej kilka – niekoniecznie wykluczających się – strategii wyboru kandydata z danej listy. Wyborcy mogą używać informacji o jego pozycji jako heurystyki określającej jego predyspozycje do zostania europosłem lub europosłanką. Znaczenie może mieć również wyrazistość percepcyjna poszczególnych miejsc (stąd osoby na ostatnim miejscu są wybierani częściej niż ci ze środkowych pozycji). Jednakże wyborcy mogą też kierować się osobistymi atrubutami kandydatów (np. ich wcześniejszymi sukcesami wyborczymi, rozpoznawalnością) niezależnie od tego, jakie miejsce zajmują.

Zmienną zależną w naszej analizie jest odsetek głosów uzyskanych przez kandydatów w ramach swojej listy w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Polsce w 2019 r. Zmiennymi niezależnymi są: kapitał wyborczy (liczba głosów uzyskana w poprzednich wyborach), widoczność w mediach społecznościowych (reakcje wywoływane przez kandydatów na Facebooku i Twitterze), lokalność (siła związku między okręgiem wyborczym kandydatów a ich miejscem zamieszkania) a także opracowany przez nasz zespół indeks przychylności partyjnej, tj. stopień, w jakim otrzymana pozycja na liście jest powiązana z miejscem, które kandydaci powinni otrzymać, gdyby znaczenie miały tylko ich zasoby (wskazujące na uprzywilejowanie albo dyskryminację określonych kandydatów).

W analizie wykorzystaliśmy dane z PKW o kandydatach w wyborach samorządowych, parlamentarnych i do Parlamentu Europejskiego z lat 2014-2018 oraz dane na temat reakcji użytkowników Twittera i Facebooka na wpisy kandydatów w okresie od rejestracji komitetów wyborczych do dnia wyborów. Wyniki wskazują, że model (beta regresja) z wszystkimi zmiennymi niezależnymi osiągnął R2 równe 0,68 a rezultaty pozwalają na oszacowanie wag poszczególnych czynników dla wyników wyborczych kandydatów. Ponadto, pogłębiona analiza wykazała, że sukces wyborczy jest możliwy w wyniku różnych konfiguracji atrybutów kandydatów oraz przychylności partyjnej. Zostaną one syntetycznie omówione wraz z konkretnymi przykładami.

Tabloidowe wybory: polityka na „Pudelku”

HELENA CHMIELEWSKA-SZLAJFER

Internetowe tabloidy kojarzą się zazwyczaj z uproszczonymi, skandalizującymi treściami dotyczącymi gwiazdek show-biznesu. Jednak wybory w Polsce w 2015 roku, które doprowadziły do prawicowego przełomu na polskiej scenie politycznej utrzymującego się po dziś dzień, pokazują, że te „niepoważne” media, w szczególności portal Pudelek, okazały się być wyjątkowo wyczulone na emocje społeczne – a to w przeciwieństwie do większości sondaży politycznych oraz ekspertyz.

Jak to się stało, że Pudelek, to plotkarskie medium, a także komentarze internetowe publikowane w nim przez anonimowych komentatorów, wskazywały sympatie polityczne – oraz, jak się okazało, wyniki

wyborów – trafniej niż eksperci i sondaże? W mojej pracy staram się pokazać, jak wygląda tabloidyzacja wiadomości politycznych na Pudelku, jednym z czołowych polskich portali plotkarskich o zasięgu ok. 5 milionów unikalnych odwiedzających miesięcznie, czyli kilkakrotnie więcej niż jakiekolwiek polskie media informacyjne, wyłączając główne witryny czołowych portali internetowych.

W pracy tej skupiam się na analizie produkcji wiadomości politycznych na Pudelku (za inspiracje służą tu badania Rodneya Bensona i Daniela Dayana). W badaniu opieram się na pogłębionych wywiady, które przeprowadziłam z autor(k)ami i redaktor(k)ami Pudelka, pytając o sposób pracy redakcji, wybory tematów i ideowe bądź ideologiczne sympatie, a także na analizie artykułów i najpopularniejszych komentarzy w kampanii prezydenckiej i parlamentarnej 2015 roku (za pomocą MAXQDA). Analiza artykułów wskazuje główne tematy, ich wzajemne powiązania oraz emocjonalny stosunek do nich autorów/ek i komentatorów/ek. Z kolei z wywiadów wyłania się obraz tego, jak w internetowych redakcjach, które publikują niemal dwadzieścia cztery godziny na dobę, a ich sukces jest uzależniony od kliknięć odbiorców/czyń, podejmowane są decyzje redakcyjne dotyczące treści i ich emocjonalnej wymowy; jak dziennikarze radzą sobie z zachowaniem poczucia profesjonalizmu w pracy dla sensacyjnego medium; jak pryncypia dziennikarskie coraz silniej kierują ku ujawnianiu tajemnic możnych (w miejsce np. relacjonowania spraw istotnych z punktu widzenia danej społeczności); i jak te codzienne decyzje redakcyjne kształtują to, co czytelnicy widzą, a co za tym idzie, co wiedzą o świecie.

Tworzenie wiadomości w tabloidach online obejmuje takie funkcje, jak:

- styl tabloidu online: nagłówek kontra treść; zderzenie reportażu dziennikarskiego z wyborami redakcyjnymi;
- profesjonalizm dziennikarski: co czyni dziennikarza i medium profesjonalnym; role zawodowe pełnione przez dziennikarzy; jak dziennikarze negocjują rygor zawodowy z rezultatem w stylu tabloidowym,
- cele tabloidów internetowych: ujawnianie sekretów (możnych), reaktywne wiadomości (w połączeniu z komentarzami czytelników) i dostarczanie odbiorcom rozrywki

Analiza procesu tworzenia wiadomości politycznych w internetowym tabloidach w istotny sposób przekłada się na lepsze rozumienie produkcji wiadomości online jako takich, szczególnie biorąc pod uwagę ogólny trend „tabloidyzacji" informacji, gdzie nietabloidowe media walczą z brukowcami o uwagę czytelników.

Jednocześnie jednak ten upraszczający styl tabloidu internetowego okazuje się być paradoksalnie włączający (inkluzywny), ponieważ oferuje swoim odbiorcom/czyniom dodatkową platformę, swoiste rozszerzenie sfery publicznej (vide: Jürgen Habermas, Chantal Mouffe, Zizi Papacharissi), do dzielenia się swoimi własnymi wartościami – zarówno oburzeniem, jak i pragnieniami – dotyczącymi tego, jak powinna wyglądać polityka i, szerzej, jak powinna wyglądać nasza kultura polityczna.

Wyborcza mapa Polski 2019-20 a struktura socjopolityczna kraju

TOMASZ ŻUKOWSKI

Celem artykułu jest rekonstrukcja społeczno-gospodarczo-kulturowych i politycznych uwarunkowań wyników wyborów parlamentarnych (2019) i prezydenckich (2020). W tym celu połączono dane Państwowej Komisji Wyborczej dot. zachowań wyborczych (frekwencja, preferencje polityczne, ich dynamika w porównaniu z głosowaniami z roku 2015) mieszkańców powiatów i gmin na prawach powiatów z różnymi danymi charakteryzującymi te jednostki terytorialne (m.in. poziom rozwoju, migracje, charakterystyka rynku pracy, urbanizacja, wyniki egzaminów organizowanych przez CKE, przestępczość, samobójstwa, praktyki religijne, efekty polityki społecznej rządów prawicy).

Wyodrębniono kilka czynników współkształtujących w latach 2019-20 polską przestrzeń społeczno-gospodarczą i kulturową:

ogólny poziom skumulowanego rozwoju (oś modernizacji), generalne doświadczenie industrializacji (w tym deindustrializacji i reindustrializacji), korzystanie (lub nie) z szans rozwojowych w czasach III RP, wreszcie – oś tożsamości (siły tradycyjnych więzi religijno-rodzinnych). Udokumentowano także generalnie depolaryzujące polską przestrzeń społeczno-gospodarczą i kulturową zmiany z lat 2014-2019.

Analizy potwierdziły oczywistą tezę, że w latach 2019-20 stronami fundamentalnego podziału (rozłamu) w strukturze socjopolitycznej kraju były obozy PiS (z matecznikiem w społecznościach „Polski powiatowej" z silniejszymi, tradycyjnymi tożsamościami) oraz „antyPiS" (z matecznikiem w pięciu głównych metropoliach).

Dodatkowo zauważono postępującą polaryzację stron rywalizacji, wzrost mobilizacji wyborczej w społecznościach lokalnych bliższych „obozowi PiS" a także rosnący wpływ na sposób głosowania (i wybór obozu) struktury społeczno-zawodowej tychże społeczności. Zmierzono wpływ na wyborców polityki społecznej rządów prawicy. Stwierdzono, że po roku 2015 rola osi interesów zwiększyła się, osi tożsamości relatywnie zmalała.

Prowadzi to do końcowego wniosku, że choć społeczno-gospodarcze i kulturowe podłoże polskiej polityki zmieniło się w ograniczonym stopniu, to charakterystyka samego podziału socjopolitycznego – pomimo tego, że jego strony pozostały te same – uległa w latach 2015-2019/20 nieco większym przeobrażeniom.

Zmiana religijności społeczeństwa polskiego: perspektywy teoretyczne i badawcze

Numer: G85
Organizacja: Irena Borowik (UJ), Mirosława Grabowska (UW)
Miejsce, pasmo, godzina: SGGW, BUD. 34, Aula IV, Pasmo I 15.09, 14:00-15:30 , Pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Obecnie nie zadaje się już pytania, „czy" religijność społeczeństwa polskiego się zmienia, bo dokumentują to liczne badania polskie i międzynarodowe. Pytamy raczej „jak" to się dzieje: na czym ten proces polega, jakie są jego mechanizmy, jakie czynniki go przyspieszają, jakie mogą być jego skutki. Niełatwo na te pytania odpowiedzieć. I dlatego, że religijność jest postawą złożoną, wielowymiarową (np. Charles Glock wyróżnił pięć jej wymiarów: wiarę, wiedzę, doświadczenie religijne, praktyki oraz wymiar konsekwencyjny) i nie wszystkie jej elementy muszą podlegać zmianom o tym samym charakterze, w tym samym tempie. I przede wszystkim dlatego, że tak złożona postawa jest wielorako powiązana, a więc i wielorako zależna od społecznego otoczenia.

Cele, jakie stawia sobie proponowana grupa, są wielopłaszczyznowe.

Po pierwsze, chodzi o namysł teoretyczny: czy wyjaśnienia obserwowanego procesu może zaoferować teoria modernizacji? Teoria późnej nowoczesności? Teoria sekularyzacji? Teorie średniego poziomu (Zmiana wartości? Zmiany/kryzysu rodziny? Proces indywidualizacji? Kryzys instytucji, w tym instytucji religijnych, w tym w Polsce Kościoła katolickiego?)?

Po drugie, chodzi o testowanie hipotez (spekulatywne, w dobrym tego słowa znaczeniu, lub empiryczne), jakie czynniki przyspieszają zmiany religijne w Polsce: czynniki o charakterze kulturowym, politycznym i instytucjonalnym, społecznym?

Po trzecie, możliwa będzie prezentacja konkretnych badań i analiz (ilościowych i jakościowych) obrazujących zmiany religijności w skali całego społeczeństwa, konkretnych grup/kategorii społecznych, przede wszystkim młodzieży, na poziomie lokalnym i w konkretnych środowiskach.

Po czwarte, chodzi o namysł, czy obserwowany proces to tylko "odejście od", czy też "kierowanie się ku" – ku nowym formom religijności? Duchowości?

Ku światopoglądowi racjonalistyczno-ateistycznemu? Humanistyczno-ateistycznemu? Pragmatyczno-ateistycznemu?

Który z proponowanych tu wątków zostanie podjęty w największej mierze – to zależy od zainteresowania grupą. Wydaje się, że wobec dynamicznego charakteru obserwowanych zmian religijności, problematyki tej nie może zabraknąć na Zjeździe PTS.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ

Referaty w części 1, pasmo I 15.09, 14:00-15:30

Sekularyzacja w Polsce w świetle teorii rozmytej wierności oraz danych z zintegrowanego zbioru danych o religijności (Dataset of Integrated Measures of Religiosity)

KONRAD TALMONT-KAMINSKI

Zintegrowany zbiór danych DIMR pozwala stwierdzić, jak wyglądał przebieg procesu sekularyzacji w Polsce w ciągu ostatnich stu lat. Wstępne analizy wykazują, że jego przebieg jest zgodny z teorią rozmytej wierności (fuzzy fidelity) Davida Voasa. Główną jego cechą jest kohortowa natura, wskazująca na ogólny brak zmian w religijności poza wiekiem socjalizacji (do 25 roku życia). Pozwala to nam ustalić, że ślady procesu sekularyzacyjnego widać w najstarszych kohortach, co do których posiadane są dane. Wskazuje to na istnienie sekularyzacji w populacji polskiej od co najmniej okresu drugiej wojny światowej. Ogólny rozwój sekularyzacji w Polsce jest porównywalny, z tym jak wygląda w innych społeczeństwach europejskich. Różnice pomiędzy Polską a innymi krajami głównie wynikają z późniejszej daty pojawienia się tego procesu w Polsce.

Na tej podstawie można się spodziewać, że o ile warunki umożliwiające sekularyzację będą ciągle istnieć w Polsce to i tutaj zobaczymy wzory zmian, jakie pojawiły się w innych sekularyzujących się społeczeństwach. Między innymi, oznacza to kilkudziesięcioletni, przejściowy okres w którym większość mieszkańców będzie wykazywać cechy rozmytej wierności takie jak zindywidualizowana religijność, słabe przywiązanie do instytucji religijnych oraz znacznie większa gotowość do wykazywania tej religijności na poziomie deklaratywnym niż behawioralnym.

W ciągu prezentacji zostaną też przedstawione dalsze kierunki badań nad procesem sekularyzacyjnym i jego przebiegiem w Polsce, włącznie z badaniami opartymi na komputerowym modelowaniu zjawiska oraz międzynarodowymi badaniami kwestionariuszowymi, których celem będzie ustalenie roli przyczynowej takich czynników jak bezpieczeństwo egzystencjalne, edukacja, pluralizm oraz wolność.

Historyczne i współczesne uwarunkowania zróżnicowań przestrzennych praktyk religijnych w Polsce

WOJCIECH SADŁOŃ, WSPÓŁAUTORZY: MARIUSZ KOWALSKI, ŁYSOŃ PIOTR, ŁUKASZ PRAŻMO, PRZEMYSŁAW ŚLESZYŃSKI, TOMASZ ŻUKOWSKI

Prezentowane analizy są pierwszym tak szerokim badaniem zróżnicowania poziomu praktyk religijnych w Polsce. Celem referatu jest opisanie i próba znalezienia uwarunkowań rozkładu przestrzennego poziomu praktyk religijnych w Polsce, mierzonego udziałem dominicantes (wskaźnik uczestnictwa we mszy św. zobowiązanych do tego katolików). Postawiono hipotezy, że poziom praktyk religijnych zależy od (*) czynników historyczno-kulturowych wpływających na zasiedziałość (zakorzenienie) ludności i losy struktur Kościoła oraz od (*) współczesnych przemian modernizacyjnych i kulturowo-obyczajowych, w tym od stopnia urbanizacji.

Obliczono poziomy dominicantes w regionach i subregionach uwarunkowanych historycznie oraz w różnych typach gmin (klasyfikacja funkcjonalna P. Śleszyńskiego i T. Komornickiego, 2016 i jej modyfikacje). W analizach wykorzystano dane o poziomie uczestnictwa w mszy św. z trzylecia 2016-2018 (a więc okresu sprzed dwóch stanów nadzwyczajnych: pandemii i agresji Rosji na Ukrainę), obliczane corocznie w wybraną niedzielę października we wszystkich parafiach w Polsce i gromadzone przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego we współpracy z firmą GIS-Expert.

Wykazano, że uwarunkowania historyczne i współczesne zjawiska społeczno-kulturowe wpływają na poziom dominicantes. Poziom uczestnictwa we mszy św. jest wyraźnie wyższy na obszarach z zasiedziałą ludnością. W trzech (oprócz Ziem Zachodnich i Północnych) z czterech głównych regionów historycznych Polski zaobserwowano istotnie niższy poziom dominicantes w największych aglomeracjach.

„Gdyby wśród tych pięćdziesięciu sprawiedliwych zabrakło pięciu?" Przemiany typów religijności Polaków w latach 2018-2022.

MARTA BOŻEWICZ

W 2018 roku społeczeństwo polskie można było podzielić na: 5% gorliwie wierzących, 38% religijnych tradycyjnie, prawie tyle samo (37%) ludzi praktykujących okazjonalnie i 20% poza Kościołem. Gorliwie wierzących można inaczej nazwać świadomymi katolikami, bo są oni najczęściej członkami jakiejś wspólnoty lub grupy modlitewnej, a swoją wiarę wybrali pod wpływem gruntownych przemyśleń lub głębokich doświadczeń. Religijni tradycyjnie to ludzie, którzy sami o sobie mówią, że wynieśli wiarę z domu i podtrzymują przekazaną im tradycję. Polska tradycja oznacza praktykowanie raz w tygodniu, bez większych refleksji albo, inaczej mówiąc, bez przełożenia na codzienne życie. Trzecią grupę charakteryzuje chodzenie do kościoła co najwyżej raz w miesiącu i nie rzadziej niż na święta. Ludzie okazjonalnie praktykujący częściej niż pozostali uważają, że Kościół jest niedostosowany do dzisiejszych czasów i dlatego zniechęca ich do siebie. Ostatnia grupa, nazwana „poza Kościołem" to osoby, które Kościół postrzegają przez pryzmat księży i biskupów, twierdząc, że ci tym co mówią i robią zniechęcają ich do siebie.

Typologia ta powstała w długim i złożonym procesie analiz kognitywnych, a następnie została dwukrotnie przetestowana w ogólnopolskich badaniach sondażowych. Metoda wywiadów kognitywnych, rozwijana od lat osiemdziesiątych XX w. w celu testowania ankiet, służy identyfikowaniu potencjalnych źródeł błędów w odpowiedziach badanych i podnoszeniu trafności oraz przejrzystości narzędzi (Willis 1999; Collins 2003; Drennan 2003; Tourangeau 1984). Użycie wywiadów kognitywnych prowadzi do poznania sposobu rozumienia i interpretowania pytań ankietowych przez respondentów oraz sposobu dochodzenia do udzielanych odpowiedzi. Zrealizowane przez autorkę badanie wśród osób o różnych stosunku do religii odkrywa treść tego, czym jest dla Polaków religia. Jednocześnie ukazuje obszary, które są, zdaniem badanych, istotne w ocenie religijności i autoidentyfikacji, a niekoniecznie występują w typowych badaniach postaw wobec religii. Odkrycie to stało się punktem wyjścia do sformułowania przez autorkę nowych pytań – również testowanych metodą wywiadów kognitywnych – o wiarę, jej uwarunkowania i konsekwencje, które następnie zadano ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie Polaków. Powtórzony trzykrotnie przez CBOS sondaż ujawnia zróżnicowanie religijne współczesnych Polaków. Trafność omówionej powyżej typologii do opisu religijności Polaków jest potwierdzona analizami statystycznymi. Odsetki poszczególnych typów w latach 2016 i 2018 nie różniły się istotnie. W wystąpieniu zostaną zaprezentowane wyniki najnowszego sondażu, zrealizowanego wiosną 2022 roku i w ten sposób odpowiem na pytanie, ilu nam zostało – po pandemii i wszystkich niekorzystnych dla polskiego Kościoła zdarzeniach – świadomych katolików (a może ich odsetek jest stały?), ilu przywiązanych do tradycji przestało praktykować i w związku z tym, jaki jest obecnie odsetek okazjonalnie praktykujących? Oprócz zreferowania, jakie zmiany zaszły w strukturze Polaków pod względem wymienionych typów, podejmę refleksję nad tym, które elementy religijności odpowiadają za przemiany w zakresie praktyk oraz jakie czynniki, wyłonione w moim badaniu, w największym stopniu je warunkują.

Porozmawiajmy o naszym Kościele – konsultacje synodalne jako materiał analiz socjologicznych

KAJA KAZIMIERSKA, MARCIN JEWDOKIMOW, LUIZA ORGANEK, WSPÓŁAUTOR: WOJCIECH SADŁOŃ

Ogłoszony przez papieża Franciszka jesienią 2021 roku XVI Synod Kościoła Powszechnego rozpoczął się od fazy konsultacji diecezjalnych (październik 2021-kwiecień 2022). Papież zaprosił wszystkich chętnych do spotkania i dialogu w Kościele lokalnym: parafiach, wspólnotach oraz przestrzeniach poza Kościołem w odniesieniu do trzech wymiarów: komunii – uczestnictwa – misji. Każda spotykająca się grupa pisała syntezę ze swoich spotkań. Złożyły się one na syntezę tworzoną na poziomie diecezji. Z nich do sierpnia 2022 powstanie synteza ogólnopolska przesłana przez Episkopat do Watykanu. Autorzy prezentacji od początku asystowali metodologicznie w opracowywaniu syntezy krajowej starając ukierunkować ten proces zgodnie z podejściem kolaboratywnym jako badanie uczestniczące. Dodatkowo autorzy zorganizowali w kwietniu 2022 dwa warsztaty metodą Word Cafe (Fouché i Light 2010) z przedstawicielami wspólnot lokalnych i osób odpowiedzialnych za koordynowanie synodu na poziomie diecezji oraz za pomocą ankiety oszacowali skalę oraz formy zaangażowania w synod.

Syntezy tworzone przez grupy synodalne mają różnorodną formę: od zbiorczych punktów, przez skrupulatne sprawozdania z cytatami wypowiedzi, po osobiste świadectwa. Z pewnością nie jest to typowy materiał badawczy, jednak jego ogrom, wielość wątków, informacji i form może stanowić ciekawą inspirację do analizy socjologicznej. W naszej analizie treści traktujemy syntezy jako formę narracji plasującą się pomiędzy projekcją a dokumentem.

Przedmiotem naszego wystąpienia będzie zaprezentowanie wyników ilościowej oraz jakościowej analizy treści syntez zebranych na poziomie diecezjalnym (konkretnie na cząstkowe syntezy tworzone po spotkaniach w Archidiecezji Łódzkiej) oraz ogólnopolskim (syntezy przekazane przez diecezje n=44). Analizę tę odniesiemy do badania narracyjnego wypowiedzi w trakcie warsztatów metodą Word Cafe oraz uzupełnimy danymi ilościowymi z ankiety.

W naszym wystąpieniu zaprezentujemy zebrany materiał badawczy w perspektywie teoretycznej religii przeżywanej (np. Ammerman 2021). Odpowiemy na pytania: W jaki sposób uczestnicy spotkań mówią o potrzebach swoich i parafii i co jest przedmiotem troski? Gdzie ujawnia się napięcie między instytucją i władzą w Kościele a refleksyjnością oraz doświadczeniem zaangażowanych katolików? W naszej prezentacji zaprezentujemy (1) przestrzenie żywego doświadczenia religijnego katolików w Polsce, (2) zakotwiczoną w tym doświadczeniu sprawczość oraz (3) krytyczne podejście do specyficznych cech polskiego katolicyzmu, takich jak klerykalizm, rytualizm, masowość.

Współczesna religijność w Polsce. Analiza przemian na przykładzie osób inicjujących proces o uzyskanie stwierdzenia nieważności małżeństwa. (WYŁOŻONY)

PRZEMYSŁAW KISIEL, PIOTR KROCZEK, PAWEŁ ULMAN

Nie ma wątpliwości, że religijność społeczeństwa polskiego podlega obecnie dynamicznym zmianom. Fakt ten budzi spore zainteresowanie zarówno wśród badaczy jak i szerszej opinii publicznej. Najczęściej jednak rozpatrywanym aspektem zachodzących przemian jest proces sekularyzacji społeczeństwa oraz analiza jego skutków. Jest to niewątpliwie bardzo istotny aspekt współczesnych zmian, ale analizując przemiany religijności nie powinniśmy się do niego ograniczać. Warto bowiem zauważyć, że proces sekularyzacji opisuje nam jedynie ten wymiar przemian religijności, który oparty jest na negacji dotychczasowych wartości i form życia religijnego a w konsekwencji na

rezygnacji z uczestnictwa we wspólnocie religijnej. Przyglądając się zatem tylko temu procesowi mamy zdolność uchwycenia jedynie mechanizmów, które są odpowiedzialne za odrzucanie akceptowanych dotychczas reguł religijnych i których efektem jest wycofanie się z uczestnictwa we wspólnocie religijnej a nie modyfikację reguł uczestnictwa. Skupia się zatem na strategiach eskapistycznych a pomija zupełnie strategie oparte na innowacji.

O tym, że jest to perspektywa zbyt fragmentaryczna przekonuje m.in. typologia sposobów indywidualnego przystosowania R.K.Mertona, który oprócz wycofania wyróżnia konformizm (pełna akceptacja dotychczasowych celów i form działania), rytualizm (pełna akceptacja dotychczasowych form działania przy możliwym odrzuceniu celów), bunt (modyfikacja zarówno celów jak i form działania) oraz innowację (pełna akceptacja dotychczasowych celów, jednakże modyfikację form działania).

Celem wystąpienia jest zilustrowanie przemian współczesnej religijności poprzez pryzmat analizy działań wpisujących się w strategię innowacji. Strategia ta wydaje się być o tyle interesująca i ważna z punktu widzenia funkcjonowania systemu religijnego, gdyż realizowana jest ona przez osoby, które nie podważają wartości wiary i nie zamierzają z niej rezygnować. Nie chcą one zatem opuszczać wspólnoty religijnej, ale równocześnie znajdują się w sytuacji, w której stosowanie niektórych dotychczasowych form działania jest dla nich nie do zaakceptowania. To powoduje, że są one skłonne do realizowania innowacyjnego działania, gdyż tylko wtedy mogą utrzymać status pełnoprawnego uczestnika i zapobiec własnej marginalizacji.

Wystąpienie skupiać się będzie na analizie sytuacji osób, które zdecydowały się na zainicjowanie kanonicznego procesu o uzyskanie stwierdzenia nieważności zawartego przez nich małżeństwa. Działania te są zgodne z prawem kanonicznym, jednakże zdecydowanie rzadko podejmowane, gdyż nie mieszczą się one w regułach tradycyjnego modelu religijności w Polsce. Podejmowanie takiej inicjatywy świadczy zatem o orientacji właśnie na strategie innowacyjne w zakresie rozwiązywania problemów życiowych a równocześnie dobrze ilustruje zachodzące przemiany modelu religijności wśród osób bardzo związanych z religią katolicką. Należy bowiem podkreslić, że inicjowanie tego procesu i udział w nim jest dużym obciążeniem (przede wszystkim psychicznym i emocjonalnym) a przynosi on ewentualne korzyści wyłącznie osobom, dla których wiara katolicka i uczestnictwo we wspólnocie religijnej stanowi wartość fundamentalną.

W prezentacji wykorzystany zostanie materiał empiryczny pozyskany w ramach grantu NCN „Diagnoza kondycji współczesnej rodziny poprzez pryzmat procesu orzekania nieważności małżeństwa" (grant Nr 2019/33/B/HS1/00625), kierowany przez Ks. Prof. Piotra Kroczka, w ramach którego głównymi wykonawcami są dr hab. Przemysław Kisiel, prof.UEK oraz dr hab. Paweł Ulman, prof.UEK

Zmiany w podejściach badania religijności w Polsce od okresu powojennego do współczesności

(WYŁOŻONY)

ALICJA ZAWISTOWSKA, RADOSŁAW PONIAT

Celem naszego wystąpienia jest przedstawienie zmian w metodologii badania religijności w Polsce od okresu międzywojennego do współczesności. Skupiając się głównie na badaniach ilościowych, przedstawimy zróżnicowanie i ewolucję podejść badawczych: od zmian pytań zadawanych w kolejnych Spisach Powszechnych, zakresie wskaźników w badaniach społeczności lokalnych realizowanych w Polsce do lat 90., poprzez międzykrajowe badania porównawcze (ESS, EVS) realizowane w ostatnich dekadach.

Bazując na informacjach pochodzących z tych badań, próbujemy zrekonstruować tendencje w pięciu podstawowych wymiarach religijności polskiego społeczeństwa: identyfikacja, partycypacja w praktykach publicznych, praktyki prywatne, znaczenie religii oraz wiara w zjawiska nadnaturalne. Przyglądamy

się również wskaźnikom używanym przez organizacje kościelne, takie jak liczba powołań, communicantes oraz dominicantes. Ważnym aspektem naszych analiz jest też dostrzeżenie przemian zachodzących w konceptualizacji pojęcia religii i religijności w środowisku polskich socjologów i ich wpływu na prowadzone badania i uzyskiwane wyniki.

Nasze analizy wskazują na wzrost poziomu sekularyzacji w różnych wymiarach praktyk religijnych, choć możliwości dokonywania precyzyjnych porównań w długiej perspektywie czasu są ograniczone.

Referaty w części 2, pasmo II 15.09, 16:00-17:30

Oblężona twierdza? Katolickie grupy kobiece we współczesnej Polsce

AGATA REJOWSKA

Referat zwraca uwagę na poczucie wykluczenia, marginalizacji i zagrożenia ze strony świeckich, zsekularyzowanych środowisk wśród kobiet należących do grup katolickich we współczesnej Polsce. Opiera się on na danych zebranych w latach 2019-2020 w ramach projektu badawczego „Opór i podporządkowanie. Sprawczość religijna kobiet rzymskokatolickich w Polsce", w ramach którego przeprowadzono 48 wywiadów pogłębionych z katoliczkami posiadającymi wyższe wykształcenie, mieszkającymi w dużych miastach Polski i zaangażowanymi w różne grupy religijne.

Chociaż rzymski katolicyzm jest dominującą i pod wieloma względami uprzywilejowaną religią w Polsce – gdzie około 90% populacji deklaruje katolicyzm – przeprowadzone badania wykazały, że badane kobiety, jako katoliczki, mają poczucie bycia mniejszościową, marginalizowaną grupą. Choć na pierwszy rzut oka, biorąc pod uwagę dominację katolicyzmu w Polsce, może się to wydawać paradoksalne, istnieje kilka przyczyn takiego stanu rzeczy. Po pierwsze, Polska rzeczywiście przechodzi stopniowy proces sekularyzacji, a obawy katolickich środowisk z tym związane są potęgowane przez konserwatywne narracje medialne, prezentujące katolicyzm w Polsce jako zagrożony. Po drugie, badania zostały przeprowadzone wśród kobiet mieszkających w dużych polskich miastach, które funkcjonowały w bardziej zsekularyzowanym środowisku, co potęgowało poczucie bycia w mniejszości. Wreszcie, wiele z badanych kobiet twierdziło, że choć Polska jest przywiązana do katolicyzmu w sensie kulturowym, to większość Polek i Polaków nie jest „prawdziwymi" katoliczkami/katolikami (tzn. pozostają przywiązani do pewnych rytuałów i elementów tradycji, ale nie stosują się do katolickich dogmatów w życiu codziennym). Badanie pokazuje, że poczucie wolności religijnej jest względne i kontekstualne, a także odzwierciedla przełomowy moment dla katolicyzmu w Polsce.

O nowych wymiarach postaw kobiet wobec religii i Kościoła w Polsce na przykładzie badań na Pomorzu

REMIGIUSZ SZAUER

Wystąpienie byłoby prezentacją wniosków z badań religijności kobiet na Pomorzu oraz próbą zauważenia wyraźnych zmian w podejściu do wiary i nauczania Kościoła kobiet poniżej 40 roku życia. Biorąc pod uwagę niektóre tylko aspekty szerokiego dyskursu socjologicznego w zakresie religijności, warto dostrzec, że u większości kobiet postawy względem religijności wskazują na religijność tradycyjną, osadzoną w praktykach, ale nie bezkrytyczną względem nauczania Kościoła. Kobiety biorące udział w badaniach częściej niż mężczyźni deklarują się wprawdzie jako wierzące, wykazują też wyższy stopień akceptacji dogmatów, wyższą systematyczność w praktykach religijnych oraz częściej potwierdzają obecność w swoim życiu duchowym doświadczenia religijne. Badacze jednak stosunkowo rzadko wskazują, w jakim stopniu wiek kobiet wpływa na składane deklaracje. Analizując wyniki badań własnych, zaobserwowałem, że wśród kobiet

w wieku 26–40 lat i częściowo w wieku 18–25 lat można odnotować wyższe wskaźniki kontestacji religii, Kościoła i jego orzeczeń dogmatycznych (w tym także mariologicznych – sic!) oraz nauczania moralnego niż w przypadku kobiet powyżej 40. roku życia. Te aspekty stanowią przedmiot szczegółowej prezentacji, gdyż mogą stanowić wyraźne przejawy zachodzących zmian w postawach wobec religii i Kościoła wśród kobiet.

Przesłanką do badań była analiza empiryczna dotycząca religijności dorosłych na Pomorzu, w której zauważalne były omawiane kwestie.

Strategie wyjaśniania odchodzenia od Kościoła młodych ludzi w Polsce

TADEUSZ SZAWIEL

1. Wyjaśnienia w kategoriach teorii funkcjonalnego zróżnicowania:
Do 1989 – z różnych względów (specyficzny polski komunizm) okres nieczynnej funkcjonalnej dyferencjacji (bo związek religii z tożsamością narodową, kulturą, obyczajem i artykulacją aspiracji godnościowych, odnoszących się do prawdy i wolności)

Po 1989 – stopniowe uczynnianie się funkcjonalnego zróżnicowania wraz z procesami ekonomicznymi (wzrost gospodarczy), społecznymi i kulturowymi.

Dlaczego obserwujemy przyspieszenie pod koniec pierwszej dekady XXI wieku? Być może dlatego, że wówczas wchodzi w dorosłe życie pokolenie, które może korzystać z osiągnięć przemian lat 90.

2. Wykształcenie jako czynnik osłabiający religijność:
Obecnie (2015=2022) ok. połowa każdej kohorty wiekowej (18/19 lat) uczestniczy w procesach kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego. Wiąże się to z większym uznaniem dla krytycznego i racjonalnego myślenia (nauka to kształcenie w krytyce), większą otwartością na inne doświadczenia, socjalizacja do poglądów uważanych za „postępowe". Zmiana polega na skali: w 1989 roku jedynie ok. 10% każdej kohorty wiekowej miało dostęp do instytucji kształcenia, w pierwszej dekadzie XXI w już ok 50%.

3. Kalkulacja życiowych wyborów:

Planowanie kariery, racjonalne poszukiwanie zadowalającej pracy, intensywność pracy, myślenie o sobie w kategoriach jednostkowych zasobów i szans, które podlegają racjonalnej kontroli i realizacji. To zawęża pole oddziaływania motywacji religijnych jako irracjonalnych i niepolegających racjonalnej kalkulacji.

4. Kultura, media społecznościowe, blokady psychologiczne:
Szeroka oferta sposobów spędzania czasu wolnego, większe możliwości uczestnictwa w kulturze; nastawienie konsumenta – na jakość dóbr i profesjonalizm.

Wirtualna rzeczywistość: nowe sposoby komunikowana się, media społecznościowe, zindywidualizowany bezosobowy kontakt.

Blokady psychologiczne: ok. 30% młodych ludzi w Polsce ma problemy psychologiczne (uzależnienia, depresje, blokady emocjonalne i poznawcze w kontaktach z innymi, itp.). Religijne instytucje nie chronią i nie oferują remedium, ponieważ są wypierane przez systemy usług psychoterapeutycznych i farmakologię.

Te czynniki, kiedy osiągają masę krytyczną dystansują wobec instytucji (w sytuacji niskiej oceny instytucji w ogóle), a szczególnie instytucji religijnych. Zmniejszają też zdolność do postrzegania własnego życia poprzez religijne symbole, rytuały, treści pisma świętego.

5. Czynniki wpływające na dystansowanie się wobec Kościoła jako instytucji:

a. sztywna, hierarchiczna instytucja władzy

b. kontrola ze strony społeczności religijnej

c. polityczne związki Kościoła z władzą

d. Problemy Kościoła z radzeniem sobie z wewnętrznymi problemami.

„Kościół to my"? Głęboko wierzący katolicy wobec kryzysu Kościoła instytucjonalnego

ANTONI GŁOWACKI

W referacie skupimy się na postrzeganiu instytucji Kościoła katolickiego przez specyficzną grupę: mocno zaangażowanych katolików – członków wspólnot i ruchów odnowy. Odwołamy się przy tym do wyników badań jakościowych (indywidualnych wywiadów pogłębionych i obserwacji uczestniczącej) prowadzonych w latach 2019-2022.

W ostatnich latach obserwujemy spadek pozycji Kościoła katolickiego w Polsce. Jak wskazują wyniki reprezentatywnych, ogólnopolskich badań ilościowych, społeczne zaufanie do tej instytucji wyraźnie się zmniejsza. Głęboko wierzący katolicy często znajdują się w potencjalnie trudnej pozycji: z jednej strony, podobnie jak inni tracą zaufanie do Kościoła instytucjonalnego, z drugiej – pozostają w nim i pragną nadal pozostać, uznając tę przynależność za wartościową. Aby wytłumaczyć pozostawanie w tej sytuacji, wykorzystują różnorodne mechanizmy uzasadnienia. Może być to na przykład podkreślenie różnicy między Kościołem historycznym a idealizowanym Kościołem wiecznym (przeciwstawienie to pozwala na czerpanie z tradycji Kościoła, postrzeganej jako ponadczasowa, przy jednoczesnej silnej krytyce instytucji w jej kształcie współczesnym) lub antyklerykalizm i dystansowanie się od Kościoła rozumianego jako struktura zdominowana przez duchownych.

W prezentacji opiszemy, jak wierni mogą uzasadniać pozostawanie w tej paradoksalnej sytuacji. Wymaga to opisu wielopłaszczyznowego. Odwołamy się więc postrzegania Kościoła katolickiego w jego wielu wymiarach istotnych dla wiernych: jako instytucji w ramach której działają, jako struktury hierarchicznej, jako źródła dóbr religijnych, ale także jako tradycyjnego arbitra religijnej ortodoksji. Analiza biorąca pod uwagę wszystkie te wymiary jest konieczna, by zrozumieć krytykę Kościoła prowadzoną z pozycji głębokiego katolickiego zaangażowania. Ukazanie rozbieżności ocen w różnych wymiarach pozwala uzyskać odpowiednio zniuansowane zrozumienie pozycji mocno zaangażowanych katolików wobec Kościoła. Opiszemy także, z jakich innych źródeł mogą oni czerpać legitymizację dla swoich praktyk religijnych w sytuacji w której maleje postrzegana wartość legitymizacji instytucjonalnej.

Coming-out jako rytuał przejścia – współczesne kształtowanie tożsamości a tradycyjne modele religijne

(WYŁOŻONY)

JOANNA ANCZARUK

Zgodnie z rozpoznaniami jednego z najbardziej wpływowych dwudziestowiecznych badaczy religii, Mircei Eliadego, nie istnieją osoby całkowicie pozbawione swoistego rodzaju sakralnej wrażliwości. Współczesny człowiek, mimo bycia poddanym postępującym procesom sekularyzacji, wciąż zachowuje na poły religijny sposób postrzegania i porządkowania rzeczywistości. Pewne archetypy i symbole, choć nie interpretowane w kontekście swojej sakralnej genezy, wciąż przechowywane są w ludzkiej nieświadomości. Jednym z przykładów przytaczanych przez Eliadego na poparcie tej tezy jest popularność rytuałów przejścia – zarówno jako przedmiotu badań naukowych, jak i motywu powracającego w literaturze i sztuce. Człowiek współczesny nie tylko nieświadomie rozpoznaje wzorce inicjacyjne występujące w ceremoniach religijnych, ale również jest nimi żywo zainteresowany. Może również powielać je we własnym życiu, choćby w najbardziej świeckich kontekstach. W swojej koncepcji obrzędów przejścia Mircea Eliade zwracał uwagę na to, że w doświadczeniu człowieka religijnego pełniły one rolę wydarzeń o skrajnym potencjale transgresyjnym. Zmieniały sposób istnienia neofity, dzięki nim dokonywał on przekroczenia pomiędzy dwiema różnymi płaszczyznami

egzystencjalnymi, co znajdowało wyraz w wykorzystywaniu przy tego rodzaju obrzędach symboliki śmierci i powtórnych narodzin. Jego tożsamość ulegała zatem znacznemu przeobrażeniu. Pojęcie tożsamości stanowi niezwykle ważne narzędzie w badaniach nad kondycją człowieka współczesnego. Pozwala uchwycić pole dynamicznych negocjacji i reinterpretacji w obrębie sposobu, w jaki człowiek rozumie samego siebie w relacji do świata. Jednym z obszarów, który często bywa problematyzowany przy użyciu pojęcia tożsamości, jest seksualność. Jeśli przyjąć Eliadowską tezę o istnieniu swoistych śladów sakralnie nacechowanego myślenia we współczesnej umysłowości, warto podjąć próbę odnalezienia ich w doświadczeniach kształtujących nowoczesną tożsamość, nawet tak z pozoru odległych od wymiaru sacrum, jak różnorodne sposoby identyfikacji płciowej. Najodpowiedniejszym źródłem wzorców porównawczych dla procesów warunkujących redefiniowanie tożsamości są obrzędy przejścia. Służą one bowiem podobnym przesunięciom kategorialnym w życiu członków kultur archaicznych, biorących udział w nacechowanych religijnie ceremoniach inicjacyjnych. Momentem kulminacyjnym w tożsamościowej przemianie związanej z identyfikacją seksualną, odpowiadającym inicjacji rytualnej, byłby akt coming-out, czyli ujawnienie swojej orientacji seksualnej czy też tożsamości płciowej przez osobę LGBTQ+. Jak wskazuje Eve Kosofsky Sedgwick w książce 'Epistemology of the Closet', coming-out zyskał swoje obecne znaczenie w kontekście zamieszek w Stonewall, a zatem jako pojęcie określa rodzaj przemiany duchowej właściwej czasom współczesnym. Aby ukazać podobieństwo wzorców obrzędowych i doświadczeń towarzyszących coming-outom, wykorzystany zostanie materiał z książki "Cała siła, jaką czerpię na życie. Świadectwa, relacje, pamiętniki osób LGBTQ+ w Polsce". Analiza konkretnego źródła posłuży zatem refleksji o połączeniach pomiędzy tradycyjnymi konceptualizacjami ludzkiej duchowości i współczesnymi praktykami redefiniowania tożsamości.

Indywidualizacja i jej wymiary. Analiza porównawcza religijności oraz świata wartości studentów polskich i węgierskich

(WYŁOŻONY)

RAFAŁ CEKIERA

Oczywistością jest obecnie twierdzenie o niezwykle intensywnych przeobrażeniach rozmaitych komponentów religijności młodego pokolenia Polaków. Dynamika tych zjawisk, ale również ich niejednoznaczność, stanowią intrygujące wyzwanie poznawcze. Badania prowadzone wśród tej kategorii demograficznej są również ciekawe i z tego powodu, że to w tej generacji zwykle najszybciej rozpoznać można zachodzące społeczne przemiany i na ich podstawie próbować kreślić dotyczące przyszłości scenariusze.

Opierając się na powyższych przesłankach, w referacie omówione zostaną rezultaty badań porównawczych, przeprowadzonych w 2021 roku wśród 903 studentów dwóch uczelni polskich (Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) oraz dwóch węgierskich (University of Szeged oraz Hungarian University of Agriculture and Life Sciences w Gödöllő). Za pomocą kwestionariusza ankiety podjęta została próba analizy różnych komponentów i wymiarów religijności, wychodząc poza wyłącznie deklarowany poziom praktyk religijnych. Studentów pytano między innymi o stosunek do poszczególnych przekonań religijnych (np. wiary w zmartwychwstanie duszy i ciała) czy identyfikowano ich wyobrażenia dotyczące obrazu Boga. Ważnym elementem badania było zagadnienie praktyki modlitwy – zarówno w wymiarze deklarowanej częstotliwości, jak i łączonych z nią funkcji czy znaczeń. Świat wyobrażeń i praktyk religijnych skonfrontowany został także z deklarowanymi przez polskich i węgierskich studentów preferencjami aksjologicznymi oraz ich stosunkiem do wywołujących w ostatnim czasie duże emocje społecznych kwestii, takich jak na przykład stosunek do aborcji, eutanazji, związków homoseksualnych, pomocy uchodźcom czy kryzysu klimatycznego.

Referat ma na celu omówienie i interpretację różnic zaobserwowanych pomiędzy studentami

polskimi i węgierskimi oraz próbę odpowiedzi na pytanie o specyfikę religijności młodego pokolenia w tych dwóch państwach. Międzynarodowy wymiar przeprowadzonych eksploracji, również ze względu na różnice w strukturze religijnej Polski i Węgier, powinien ułatwić identyfikację charakterystycznych dla poszczególnych nacji aspektów religijności.

Praktyki religijne w Polsce podczas pandemii Covid-19. Między prawem a praktyką społeczną

(WYŁOŻONY)

ŁUKASZ SKOCZYLAS

Celem wystąpienia jest: 1) zdiagnozowanie sposobów interpretacji przepisów prawnych dotyczących praktyk religijnych, wprowadzonych w czasie pandemii Covid-19 w Polsce. Opinie o zasadności i celowości obostrzeń pozwalają zbadać stopień ich akceptacji oraz źródła ich społecznego uzasadniania; 2) zdiagnozowanie zmian w praktykach religijnych Polaków podczas pandemii, zwłaszcza w kontekście zarządzonych prawnie obostrzeń. Istotnym elementem nowej rzeczywistości społecznej w czasie pandemii jest implementacja, łamanie lub reinterpretacja (obchodzenie) ograniczeń. Uwagę zwracają nowatorskie metody dostosowywania się do nowych norm prawnych w sposób interpretowany jako najmniej uciążliwy.

W wystąpieniu zostaną przedstawione wyniki badań, na które składa się: 1) 30 IDI z czterema kategoriami respondentów (kapłani, osoby prowadzące życie zakonne, dziennikarze mediów religijnych oraz osoby świeckie współorganizujące praktyki religijne); 2) analiza treści forów internetowych i artykułów w mediach religijnych; 3) ankieta internetowa. Respondenci reprezentują różne religie (chrześcijaństwo, islam, hinduizm) i wyznania. Wyniki badań pokazują, że stopień akceptacji ograniczeń jest wysoki. Szczególnie interesujące są narracje, które to wyjaśniają. Z jednej strony mówią o ścisłej współpracy biskupów rzymskokatolickich z władzami państwowymi. Z drugiej strony ujawniają przekonanie o konieczności poddania się ograniczeniom, aby nie sprawiać na opinii publicznej wrażenia, że wierzący są kategorią uprzywilejowaną. Mniej liczne krytyczne głosy dotyczące obostrzeń wiązały się z: 1) przekonaniem, że praktyki religijne są ważniejsze niż m.in. wydarzenia kulturalne lub sportowe; 2) niedostosowaniem formy obostrzeń do sposobów funkcjonowania mniejszych wspólnot religijnych.

Wydarzenia specjalne

podczas XVIII Zjazdu Socjologicznego w Warszawie

Jak na wszystkich poprzednich Zjazdach, oprócz sesji naukowych w programie znalazły się **wydarzenia specjalne:**

1. sesje poświęcone ważnym jubileuszom,
2. spotkania organizowane wspólnie z naszymi przyjaciółmi i partnerami,
3. debaty poświęcone sprawom żywotnym dla naszego środowiska,
4. warsztaty i spotkania robocze.

Jak zwykle odwiedzą nas też Wydawcy monografii i czasopism o profilu socjologicznym.

Układając program staraliśmy się tak ulokować wydarzenia specjalne, żeby uczestnicy Zjazdu, a także dziennikarze mogli wziąć w nich udział: są naprawdę wyjątkowo ciekawe, a niektóre z nich odbędą się po raz pierwszy! Poniżej lista wydarzeń wraz z opisem. Zapraszamy!

Szczegółowy opis referatów znajduje się na stronie:
https://zjazdpts.pl/wydarzenia_specjalne/

1. Sesje poświęcone ważnym jubileuszom

Środa 14 września, godz. 14.30 – 16.00

SALON SOCJOLOGICZNY z okazji 90-lecia obecności socjologii w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego,
pod patronatem JM Rektora SGGW prof. dra hab. Michała Zasady, a także Sekcji Socjologii Nauki PTS oraz Zarządu Warszawskiego Oddziału PTS.

Salony Socjologiczne odbywają się na SGGW cyklicznie, jako stała inicjatywa pracownic i pracowników Instytutu Nauk Socjologicznych i Pedagogiki SGGW. Ten dedykowany będzie jubileuszowi 90-lecia obecności socjologii na SGGW. Świętować go będziemy z lekkim opóźnieniem spowodowanym przez epidemię COVID, ale za to w gronie socjolożek i socjologów z całej Polski. Tematem przewodnim będzie rozmowa o historii naszej dyscypliny w Szkole Głównej – „Aktorzy, teorie, badania. 90 lat tradycji socjologii w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie" – z uczestnikami tych wydarzeń. Spośród zaproszonych na spotkanie „świadków historii" zaproszenie przyjęli prof. prof. Krzysztof Frysztacki, Andrzejem Sadowski, Marek S. Szczepański oraz Marek Ziółkowski. Dyskusja będzie moderowana przez prof. Annę Śliz, z Instytutu Nauk Socjologicznych i Pedagogiki SGGW.

Piątek 16 września, 18.00 – 19.30

Socjologia w dialogu z praktyką i z innymi dyscyplinami – wokół dziedzictwa Adama Podgóreckiego. Sesja z okazji 50-lecia Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji

W roku 2022 Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW obchodzi jubileusz 50. rocznicy powstania. Powołany został jako interdyscyplinarna jednostka badawcza i dydaktyczna łącząca badaczy i nauczycieli akademickich wywodzących się z różnych obszarów nauki: socjologii, prawa, pedagogiki i psychologii. Podejmowane w nim od 50 lat tematy badań obejmują takie dyscypliny i subdyscypliny jak kryminologia, penitencjarystyka, penologia, pedagogika resocjalizacyjna, pedagogika społeczna, psychologia i socjologia dewiacji, socjologia prawa i inne. Tym jednak, co wyróżniało i wyróżnia nadal IPSiR, jest fakt, iż wielu podejmowanych w nim problematyk badawczych nie da się opisać krótkim i zwięzłym określeniem, np. interdyscyplinarna refleksja nad teorią i metodami pracy socjalnej, czy – kluczowa dla Instytutu – profilaktyka społeczna i resocjalizacja. Trzeba też pamiętać, iż pewna terminologia istotna dla IPSiR w przeszłości – np. socjotechnika – wraz z przemianami nauk społecznych wyszła z użycia, ale za to pojawiły się nowe pojęcia i programy naukowe integrujące akademicką społeczność nastawioną na uprawianie stosowanych nauk społecznych – np. nauka o politykach publicznych.

Jednym z najważniejszych współzałożycieli IPSiR i twórców fundamentów leżących u podstaw jego badawczo-dydaktycznego profilu (ale także profilu Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych UW, którego korzenie są takie same) był prof. Adam Podgórecki. Z jednej strony łączył on socjologię i prawo, z drugiej rozwijał koncepcję socjotechniki – praktycznej nauki społecznej.

Podczas sesji w odwołaniu do dorobku i tradycji Adama Podgóreckiego popatrzymy na teraźniejsze i przyszłe relacje socjologii z innymi dyscyplinami przede wszystkim nauk społecznych (choć nie tylko), a także będziemy dyskutować o różnych sposobach przezwyciężania czy kwestionowania dyscyplinowego myślenia o nauce. W szczególności będziemy debatować nad tym, jak nauki społeczne mogą pomóc w zrozumieniu antropocenu; jak wychodząc poza stygmatyzujące etykiety badać zjawiska określane jako patologia społeczna; jakie są powinowactwa między kryminologią a socjologią; co nauki społeczne mogą nam powiedzieć na temat zalgorytmizowanego profilowania. Wątki te mogą wydawać się odległe od siebie, ale łączy je namysł nad miejscem w życiu zbiorowym stosowanych nauk społecznych.

Prowadzenie: Tomasz Kaźmierczak (UW)

Paneliści: Aleksander Manterys (UW), Radosław Markowski (Uniwersytet SWPS), Marek Rymsza (UW), Irena Rzeplińska (INP PAN), Kaja Sztandar-Sztanderska (UW)

Spotkania organizowane wspólnie z naszymi przyjaciółmi i partnerami

Środa 14 września, godz. 16.15 – 17.45

Sesja pod patronatem Narodowego Centrum Kultury:
Ku lokalnym instytucjom kultury. Więzi – aktorzy – procesy

Celem sesji jest podjęcie refleksji nad rolą kultury w lokalnych społecznościach, zwłaszcza w świecie zmienionym przez pandemię. Rozważania jednocześnie dotyczyć będą tego, kto się ujawnia w lokalnym horyzoncie kulturalnym, oraz tego, jak w mozaice lokalnych powiązań instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych odnajdują się instytucje kultury, ich mecenasi, instytucje publiczne, organizacje pozarządowe czy lokalne media. Odniesiemy się do tego, czy – i ewentualnie w jaki sposób – ich funkcjonowanie oddziałuje na wspólnoty oraz do kwestii synergii związanych ze współpracą poszczególnych lokalnych aktorów. Jednocześnie sesja będzie stanowiła okazję do zastanowienia się nad konsekwencjami pandemii dla lokalnego życia społeczno-kulturalnego, a także nad działaniami, które są lub mogą być na nie odpowiedzią. W tym kontekście sesja stanie się również przyczynkiem do dyskusji nad rolą lokalności w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

Prowadzenie: Grażyna Pol
W sesji wystąpią:
prof. dr hab. Urszula Jarecka
dr hab. Katarzyna Kajdanek prof. ucz.
prof. dr hab. Anna Matuchniak-Mystkowska
dr hab. Rafał Wiśniewski prof. ucz.

Środa 14 września, godz. 16.15 – 17.45

Sesja pod patronatem Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji:
Projekty międzynarodowe w czasach pandemii

Celem sesji będzie podjęcie refleksji nad doświadczeniami polskich uczelni w realizacji projektów międzynarodowych w ramach programu Erasmus+ w dobie pandemii COVID-19. W toku dyskusji podniesione zostaną wątki związane z niezbędnymi kompetencjami liderów projektów Erasmus+, w tym - kompetencjami 4.0, które - jak pokazały badania - ułatwiają implementację projektów międzynarodowych oraz stabilizują działania projektowe podejmowane w sytuacji dużej niepewności. Ponadto, uwaga poświęcona zostanie również doświadczeniom bezpośrednich beneficjentów projektów Erasmus+, czyli studentów zagranicznych wizytujących polskie uczelnie, ze szczególnym uwzględnieniem akademii zrzeszonych w ramach inicjatywy Uniwersytety Europejskie EUI.

Środa 14 września, godz. 14.30 – 16.00

Sesja pod patronatem Instytutu Badań Edukacyjnych:
Ciągłość i zmiana w edukacji. Rozwój kultury usprawnień w społeczeństwie cyfrowym

Edukacja mierzy się z wieloma wyzwaniami związanymi ze zmianami społecznymi, gospodarczymi i technologicznymi. Stwarzają one nowe możliwości usprawniania edukacji – najbardziej widoczne w obszarze wykorzystywaniu technologii cyfrowych. Zmiany te zmuszają one do stawiania pytań o miejsce i znaczenie istniejących, poprawianych i doskonalonych przez wieki praktyk edukacyjnych, reguł i zasad normatywnych i kształtu instytucji i relacji między-instytucjonalnych ważnych dla zdobywania umiejętności i kształtowania postaw. W sesji przedstawione zostaną wystąpienia pokazujące kluczowe wyzwania edukacji, widziane zarówno z perspektywy teoretycznej, jak i empirycznej. Pokazane będą też innowacyjne działania i badania prowadzone przez Instytut Badań Edukacyjnych dające wgląd polską edukację i jej społeczne uwarunkowania oraz nowe możliwości prowadzenia analiz socjologicznych.

W sesji wystąpią:
Arkadiusz Jabłoński z referatem *Kultura usprawnień w społeczeństwie cyfrowym – perspektywa socjologiczna*.

Mariusz Zemło z referatem *Szkolny system normatywny podstawą skuteczności działań wychowawczo-edukacyjnych*.

Bogdan Więckiewicz z referatem *Rodzina w obliczu ciągłości i zmiany w edukacji.*

Michał Przymusiński z referatem *Projekty cyfryzacyjne IBE - nowoczesne narzędzia dla edukacji.*

Krzysztof Bulkowski z referatem *Międzynarodowe badanie umiejętności 15-latków PISA. Innowacje metodologiczne w technologii pomiaru umiejętności.*

Olga Wasilewska z referatem *Jak mierzyć kompetencje obywatelskie młodzieży? Doświadczenia międzynarodowego badania ICCS.*

Michał Sitek z referatem *Umiejętności osób dorosłych, ich uwarunkowania i wykorzystanie w życiu codziennym i pracy.*

Debaty poświęcone sprawom żywotnym dla naszego środowiska i nie tylko

Środa 14 września, godz. 14.30–16.00

Debata przewodniczących stowarzyszeń socjologicznych (ESA, ISA I PTS)
„Toward more sophisticated and meaningful approaches to research evaluation"

Nauka i osiągnięcia naukowe stają się coraz bardziej wymierne i porównywalne, za sprawą szeregu wskaźników – takich jak Impact Factor, Index Hirscha. Jak socjologia radzi sobie w parametryzującym się świecie? Czy socjologia „ucierpiała" wskutek wdrażania wskaźników ewaluacyjnych – na przykład przegrywając w wyścigu o granty z innymi naukami społecznymi? Co nacisk na wymierne osiągnięcia zmienił w sposobie uprawiania nauki i funkcjonowaniu środowiska naukowego – tak na lepsze, jak na gorsze? W roku 2012 ukonstytutował się ruch znany jako San Franscisco Declaration on Research Assessment, którego głównym celem jest „to improve the ways in which researchers and the outputs of scholarly research are evaluated". Do ruchu przyłączyły się stowarzyszenia naukowe reprezentujące różne dyscypliny, wydawcy, a także uczelnie: do dzisiaj Deklarację podpisało prawie 22 000 instytucji ze 158 krajów. W Deklaracji wskazuje się słabości wskaźników, które powszechnie używane są przez grantodawców i instytucje naukowe w ewaluacji osiągnięć pracownic i pracowników. rekomendacji DORA. Jak nasze stowarzyszenia odnoszą się do tych postulatów? Czy warto podpisać Deklarację?
Udział wezmą: **Ligia Ferro** (ESA), **Sari Hanafi** (ISA) i **Krzysztof Konecki** (PTS).
Dyskusję moderować będzie Anna Giza.

Czwartek 15 września, godz. 14.00–15.50

PANEL Komitetu Socjologii PAN: Czy pokolenia zmieniają polską socjologię?

Naszym celem jest wywołać refleksję nad znaczeniem czynnika pokoleniowego dla zmian zachodzących w polskiej socjologii. To, że ona się zmienia pod wpływem różnych czynników i okoliczności, wiemy, niewiele natomiast wiemy, czy i jak do jej zmian przyczynia się wymiana pokoleniowa. Chcemy – zapraszając do zabrania głosu przedstawicieli różnych socjologicznych pokoleń – spróbować dociec, co dla ich reprezentantów było/jest ważne, w czym upatrują sens swej aktywności zawodowej i jej znaczenie, co chcieli wnieść i co wnieśli/wnoszą do ogólnego dorobku nauki? Jak postrzegają własną specyfikę/tożsamość na tle starszych i młodszych od siebie generacji? Na czym wreszcie – używając języka Mannheima – polegała świeżość ich spojrzenia na socjologiczne wyzwania i kogo uważali za „przeciwnika" (co było „dramatem" ich pokolenia)?

Pytania te – rzadko podejmowane na gruncie naszej dyscypliny – wydają się i ważne, i ciekawe, a podzielenie się własnymi refleksjami na ten temat może okazać się istotne dla samoświadomości socjologów.

Paneliści:

- Prof. Jerzy Wiatr, reprezentujący pokolenie socjologów działających w okresie wczesnego PRL, gdzie socjologia działała w bardzo trudnych warunkach społeczeństwa zamkniętego (ze wszystkimi tego konsekwencjami dla dyscypliny i sposobu funkcjonowania socjologów);
- Prof. Marek Ziółkowski, reprezentujący pokolenie „pograniczne" – socjologów rozwijających skrzydła w liberalizującym się i otwierającym na świat PRL i stawiających czoło socjologicznym wyzwaniom transformacji ustrojowej;
- Dr hab. Przemysław Sadura, reprezentujący pokolenie, którego socjologiczna edukacja i inicjacja przypadły na pierwszy okres transformacji ustrojowej, zaś pełna aktywność naukowa na czas „potransformacyjnej" Polski;
- Dr Agata Dziuban i dr Justyna Struzik, reprezentujące najmłodsze pokolenie socjologów, dorastające i wchodzące w socjologiczne role w warunkach globalizującego się świata.

Środa 14 września 16.15 – 17.45

Dialog w czasach polaryzacji – debata

Sesja o charakterze popularnonaukowym, łącząca refleksję naukową ze sprawami publicznymi i praktyką społeczną. Sesja obejmie (1) wprowadzenie, (2) dyskusję panelową i (3) otwartą dyskusję z udziałem uczestników wydarzenia. Sesja będzie okazją do zaprezentowania działań dialogowych prowadzonych przez cztery wskazane think-tanki (i ich rezultatów) i zarazem stworzy przestrzeń dla szerszej refleksji nad potrzebą i możliwością prowadzenia otwartej i racjonalnej debaty w czasach silnej polaryzacji, wzmacnianej przez media sprzyjające utrzymywaniu odrębnych dyskursów w „społecznych bańkach". Otwarta, racjonalna debata rozumiana jest to jako mechanizmy komunikowania się obywateli w sprawach publicznych w sposób zakładający (1) wzajemne podmiotowe traktowanie się dyskutantów, (2) wypowiadanie się w sposób zrozumiały także dla tych, którzy danych poglądów czy stanowisk nie popierają oraz (3) zdolność słuchania (ze zrozumieniem) innych.

Organizacja: Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji UW

Współorganizatorami wydarzenia i uczestnikami dyskusji będą przedstawiciele trzech niezależnych podmiotów analityczno-badawczych określanych popularnie jako think-tanki, ze względu na ich rolę w kształtowaniu debaty dotyczącej ważnych spraw publicznych oraz przygotowywanie konkretnych rozwiązań dla polityk publicznych. Są to: Fundacja Stocznia, Laboratorium Więzi, Instytut Spraw Obywatelskich INSPRO, Klub Jagielloński.

Piątek 16 września, 18.00 – 19.30

Czy polskim socjologom są potrzebne polskie pisma socjologiczne?

W ciągu minionych dwóch lat kilka polskich czasopism socjologicznych obchodziło poważne rocznice. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" (ukazuje się od 1921) sesją naukową i publikacją uczcił swoje 100-lecie. „Przegląd Socjologiczny" (1930) skończył 90 lat, „Kultura i Społeczeństwo" (1956) ma już 65 lat, a lat 60 minęło od ukazania się w 1961 roku pierwszych numerów „Polish Sociological Review" (zaczynał jako „Polish Sociological Bulletin") oraz „Studiów Socjologicznych". Nie ulega zatem wątpliwości, że polskie środowisko socjologiczne wypracowało długą i bogatą tradycję wydawania polskich czasopism naukowych, którą w ostatnich dekadach wzbogaciły nowe pisma, często ambitne i interesujące. Uznaliśmy zatem, że jest o czym rozmawiać. W czasie Zjazdu Socjologicznego we Wrocławiu miało miejsce wydarzenie, podczas którego dyskusję zdominował problem niskiej punktacji przyznanej socjologicznym czasopismom przez Ministerstwo Edukacji i Nauki.
W czasie Zjazdu w roku 2022 chcemy problematykę czasopism przedyskutować szerzej skupiając się na 3 tematach:

- Jak wygląda rynek polskich czasopism socjologicznych? Jak pozycjonują się poszczególne tytuły w tej przestrzeni?
- Jaką rolę pełnią obecnie polskie czasopisma socjologiczne w funkcjonowaniu środowiska socjologicznego? Czy pisma te są jeszcze potrzebne socjologom?
- Jakie są główne problemy polskich czasopism socjologicznych? A co jest ich mocną stroną?

Wydarzenie będzie miało charakter dyskusji panelowej. Rolę wprowadzenia pełnić będą dwie prezentacje:

- Krzysztof Pietrowicz (UMK) przedstawi krótką syntezę o kondycji polskich czasopism socjologicznych;
- Ireneusz Sadowski (ISP PAN) zaprezentuje analizę krajowego obiegu socjologicznego, jaki stworzyło swoimi wykazami Ministerstwo i postara się powiedzieć, co z tego wynika.

Następnie odbędzie się dyskusja panelowa, którą moderować będzie Barbara Pasamonik (APS), a udział wezmą przedstawiciele Redakcji: „Kultura i Społeczeństwo", „Polish Sociological Review" „Przegląd Socjologiczny", „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny", „Studia Socjologiczne".

Warsztaty i spotkania robocze

czwartek 15 września 18.00-19.30

Analiza tekstu w badaniach jakościowych z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych
(dr hab. Marta Bucholc, prof. UW, Wydział Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Centre de recherche en science politique, Université Saint-Louis Bruxelles, mgr Agnieszka Karlińska, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk)

Warsztaty, organizowane we współpracy z Dariah.lab i CLARIN-PL, skierowane są do socjologów i socjolożek zainteresowanych rozszerzeniem swojego repertuaru badawczego o najnowsze rozwiązania cyfrowe z obszaru analizy tekstu. Połączone zostaną z prezentacją otwartych narzędzi webowych do automatycznego przetwarzania języka naturalnego, tworzonych przez Instytut Badań Literackich PAN i Politechnikę Wrocławską. Będą stanowiły okazję do zebrania uwag społeczności socjologicznej, które pozwolą na dostosowanie opracowywanych rozwiązań do potrzeb badaczy i badaczek jakościowych.

W trakcie warsztatów przedstawione zostaną techniki analizy tekstu, łączące metody cyfrowe z metodami dobrze ugruntowanymi w naukach społecznych, takimi jak analiza dyskursu, analiza treści czy analiza pola semantycznego. Prezentacja obejmie ekstrakcję terminologii i kolokacji, modelowanie tematyczne, analizę wydźwięku oraz rozpoznawanie i analizę powiązań między bytami nazwanymi (m.in. osobami, miejscami i instytucjami). Poszczególne techniki zastosowane zostaną do weryfikacji tez postawionych przez badaczy i badaczki dyskursu na temat aborcji w Polsce. W analizie wykorzystany będzie zróżnicowany materiał tekstowy: teksty z posiedzeń plenarnych Sejmu i Senatu RP, artykuły z polskich serwisów informacyjnych oraz listy pasterskie Konferencji Episkopatu Polski. Omówione zostaną poszczególne kroki badawcze, począwszy od pozyskania i opracowania danych tekstowych poprzez ich analizę przy użyciu narzędzi cyfrowych aż po wizualizację wyników.

czwartek 15 września 18.00-19.30

Jak wprowadzać studentów w świat modelowania i symulacji w naukach społecznych (computational social science)? Warsztaty edukacyjne ACTISS prowadzone przez dr Agatę Komendant-Brodowską, dr Annę Baczko-Dombi oraz dr Katarzynę Abramczuk

Na warsztatach przedyskutujemy z uczestnikami wyzwania związane z wprowadzaniem studentów w świat modelowania, analizy sieci, teorii gier czy symulacji w naukach społecznych i bariery, które to wejście utrudniają. Chcemy też podzielić się materiałami edukacyjnymi, które przygotowaliśmy w ramach projektu ACTISS-Action for Computational Thinking in Social Sciences w odpowiedzi na te wyzwania. Są to otwarte kursy online prowadzające do analizy dynamiki społecznej, modelowania i symulacji, zaprojektowane z myślą o studentach nauk społecznych i szerokiej publiczności oraz otwarte zasoby edukacyjne dostępne na actiss-edu.eu. Do uczestnictwa w kursach nie jest konieczne przygotowanie matematyczne czy programistyczne! W czasie warsztatu planujemy popracować wspólnie z wybranymi materiałami i przedyskutować możliwości zastosowania ich w pracy ze studentami.

czwartek 15 września, 18.00-19.30

Superwizja i interwizja w badaniach społecznych – doświadczenia i potrzeby. Warsztat w formule world cafe (organizatorem jest „Spotkania Badaczek")

Zapraszamy na warsztaty poświęcone rozpoznaniu doświadczeń i potrzeb dotyczących superwizji i interwizji w badaniach społecznych. Oba te narzędzia służą wspieraniu autorefleksji oraz diagnozie i rozwiązywaniu problemów, w tym przypadku podczas prowadzenia badań. Metody te mogą być zorientowane zarówno na rozwój warsztatu badawczego (a także dydaktycznego) osób uczestniczących, jak i wsparcie emocjonalne i psychologiczne. Obszary, których superwizja lub interwizja (tj. wsparcie i konsultacje koleżeńskie) mogą dotyczyć to m.in. przygotowanie do podjęcia tematu badawczego, trudne doświadczenia w terenie, dylematy etyczne, dobrostan osób uczestniczących w badaniach oraz badaczy i badaczek, wpływ własnego usytuowania oraz doświadczeń w terenie na wyniki badań, trudności w dydaktyce, praca nad relacjami w zespołach. Dostęp do tego rodzaju narzędzi może być szczególnie ważny dla tych badaczy i badaczek, które realizują badania samodzielnie i pozbawione są wsparcia zespołu i grup koleżeńskich w ich instytucjach.

Interesuje nas diagnoza potrzeb dotyczących super- i interwizji oraz stworzenie na jej podstawie modelu wsparcia dla osób zajmujących się badaniami społecznymi. Rezultatem warsztatów będzie mapa problemów i oczekiwań w tym obszarze oraz wstępne rekomendacje dla instytucji dotyczące pożądanych form takiego wsparcia. W ten sposób kontynuować będziemy dyskusję zapoczątkowaną podczas Transdyscyplinarnego Sympozjum Badań Jakościowych w 2021 roku.

Wydarzenie organizowane jest przez nieformalną grupę badaczek społecznych działających w ramach inicjatywy Spotkania Badaczek. Spotkania Badaczek to comiesięczne otwarte, niehierarchiczne, feministyczne spotkania poświęcone etyce i praktycznym problemom badań oraz pracy w akademii. Warsztaty prowadzone będą w tym samym, niehierarchicznym duchu.

14 września 16.15 – 17.45 część I oraz 15 września 18.00 – 19.30 część II

Forum Młodej Socjologii

Jest to nowa formuła wprowadzona podczas tegorocznej edycji Zjazdu Socjologicznego. W ramach wydarzenia odbędą się spotkania skierowane do młodych doktorów, doktorantów i studentów socjologii z Polski i Ukrainy. Celem Forum jest wsparcie socjologów na wczesnym etapie kariery i pomoc w nawiązaniu kontaktów. Forum będzie prowadzone w języku angielskim. **W środę,** porozmawiamy z dużymi wydawcami o publikowaniu na wczesnym etapie kariery oraz nowych możliwościach publikacyjnych na styku data science z naukami społecznymi.
W czwartek młodzież socjologiczna, poszukująca zatrudnienia i kontaktów będzie mogła – w nieformalnej atmosferze – spotkać się z potencjalnymi pracodawcami i współpracownikami. Gromadzenie kapitału społecznego będzie natychmiastową korzyścią dla młodych socjologów, nawet jeśli spotkanie nie zakończy się podpisaniem umowy o pracę.

Forum Młodej Socjologii organizują Izabela Grabowska, Akademia Koźmińskiego w Warszawie; była dyrektorka interdyscyplinarnej szkoły doktorskiej i Anna Sosnowska, Uniwersytet Warszawski.

Zapraszamy socjologiczną młodzież, która szuka kontaktów i możliwości rozwoju zawodowego. Zapraszamy doświadczonych badaczy i organizatorów życia akademickiego, którzy chcą podzielić się wiedzą i szukają współpracowników.

NOWOŚĆ!

Grupy tematyczne ad hoc

środa 14 września 11.30-13.30, MIEJSCE: SGGW, Aula Kryształowa/budynek 9

Wojna rosyjsko-ukraińska: czy ukraińska socjologia zdolna jest do analizy jej przyczyn, przebiegu, możliwych konsekwencji i powojennej przyszłość kraju

Organizatorzy: Ilia Kononow (Narodowy Ługański Uniwersytet im. T. Szewczenki, relokowany do Połtawy) Tomasz Zarycki (Uniwersytet Warszawski)
Dyskutanci: Natalia Czernysz (profesor Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im I. Franki, wice-prezeska Ukraińskiego Towarzystwa Socjologicznego): Ukraińska socjologia okresu wojny rosyjsko-ukraińskiej: stan i perspektywy rozwoju. Ilia Kononow (profesor Ługańskiego Uniwersytetu Narodowego im. T. Szewczenki): Wojna rosyjsko-ukraińska i możliwości wyjaśniające socjologii. Ludmyła Skokowa (docent Instytutu Socjologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Kijów): Zaangażowanie kulturowe w Ukrainie: ryzyko dysonansów i szanse konsolidacji. Wiktor Sawka (docent Narodowego Uniwersytetu „Politechnika Lwowska"): Regionalizm i separatyzm w Ukrainie: Gry zmarginalizowanych intelektualistów, technologów politycznych, czy obiektywna rzeczywistość współczesnego społeczeństwa? Volodymyr Ishchenko (research associate at the Institute of Eastern European Studies, Freie Universität Berlin): Expanding human knowledge or Western identity politics: a dilemma for Ukrainian social scientists. Prowadzenie: Tomasz Zarycki (UW)

ABSTRAKT SESJI:

Rosyjska agresja na Ukrainę stała się wyzwaniem dla światowej socjologii. Z jednej strony pokazała, że ludzkość znajduje się na takim etapie rozwoju technologicznego, że samo rozpoczęcie wojny jest dziś zbrodnią. Z drugiej stron, można powiedzieć, że Ukraina ponownie stanęło na światowej scenie jako „nieoczekiwany" naród, jak pisał kiedyś o niej Andrew Wilson. Jej armia wykazała się prawdziwym bohaterstwem, a społeczeństwo zdolnością samoorganizacji, tworzenia w warunkach brutalnej agresji struktur społeczeństwa obywatelskiego jednoczących naród i armię. Wskazuje to na istnienie specyficznie ukraińskiego modelu kultury obywatelskiej ze znacznym potencjałem. Postawa Ukraińców wywołała falę solidarności z narodem ukraińskim w krajach europejskich, czego szczególnym przykładem okazała się Polska.

Szczególne wyzwanie rosyjska agresja stanowi dla socjologii ukraińskiej, której wielu przedstawicieli ma też obecnie doświadczenie osobistego kontaktu ze społeczną rzeczywistością współczesnej wojny. Tymczasem głos socjologów w realiach wojny jest wciąż słabo słyszalny. To raczej eksperci wojskowi, dziennikarze czy politolodzy wypowiadają się o przebiegu wojny i jej skutkach, podczas gdy socjologowie wydają się szczególnie predystynowani są do zaproponowania głębszych interpretacji obecnych wydarzeń, w tym odniesienia ich do ram teorii społecznej.

Aby stworzyć forum dla przedstawienia w Polsce wstępnych analiz dramatu ukraińskiego zaprosiliśmy grupę ukraińskich koleżanek i kolegów by spróbowali podjąć kilka wybranych tematów z zaproponowanej przez nas poniżej listy zagadnień:

Przyczyny wojny. Jakie perspektywy metodologiczne wydają się odpowiednie do analizy przyczyn wojny? Czy możemy założyć, że wojnę rosyjsko-ukraińską, podobnie jak inne współczesne wojny, można wytłumaczyć skutkami sprzeczności w kapitalistycznym systemie światowym? Jaka jest różnica między wynikami analizy tych sprzeczności, dokonanymi z różnych perspektyw metodologicznych (analiza systemu świata, podejście geopolityczne, socjologia ekologiczna itp.)

Przebieg wojny. Jak wojna wpływa na społeczeństwa i gospodarki walczących krajów, ich sojuszników i cały system światowy? Jak wojna zmienia miejsce Ukrainy we współczesnym systemie światowym? Jak zmienia się struktura społeczna Ukrainy? Jakie są główne kierunki i konsekwencje migracji wewnętrznych i zewnętrznych? Jak wojna wpłynęła na ewolucję elit ukraińskich, ich struktury oraz relacje między elitą pozostałą częścią społeczeństwa? Jak ewoluuje tożsamość obywateli? Jaka postrzegać można tendencje przemian nacjonalizmu i patriotyzmu ukraińskiego w czasie wojny? Czy polityka tożsamościowo-językowa państwa ukraińskiego w czasie wojny sprzyja wzmocnieniu spójności społeczeństwa w jego różnych wymiarach?

Możliwe konsekwencje wojny. Czy współczesną wojnę można uznać za katastrofę społeczną? Jakie aspekty tej katastrofy można już teraz zidentyfikować (ostateczna deindustrializacja, agraryzacja z naciskiem na rynki zagraniczne, całkowita zależność zewnętrzna, wypychanie nadmiaru ludności na zagraniczne rynki pracy, rosnące nierówności, rosnące wyludnienie)? Czy możemy oczekiwać, że rosyjska agresja będzie zachętą do przekształcenia Ukrainy w „normalne" państwo narodowe mające realne perspektywy dalszego dynamicznego rozwoju?

cd

Możliwe scenariusze rozwoju powojennego. Jakie możliwe alternatywne scenariusze powojennego rozwoju Ukrainy można sobie obecnie wyobrażać? Jako że kraj nie może przetrwać i odbudować się bez wsparcia z zewnątrz, warto zastanowić się jakie są wewnętrzne mechanizmy potrzebne do efektywnego wykorzystania tego wsparcia? Jakie są możliwe scenariusze powojennej ewolucji elit ukraińskich? Jaka jest szansa na pełne odrodzenie się pluralizmu politycznego i kulturowego? Jak kształtować się będę relacje państwa i społeczeństwa obywatelskie w okresie powojennym? Jak będzie ewoluował model obywatelstwa ukraińskiego w okresie powojennym?

Ukraińska socjologia okresu wojny rosyjsko--ukraińskiej: stan i perspektywy rozwoju

NATALIA CZERNYSZ

Referat analizuje stan rozwoju socjologii w Ukrainie w ciągu ostatnich 8 lat, na trzech poziomach: ogólnych teorii socjologicznych, teorii „średniego zasięgu" oraz danych z badań empirycznych. Specyfika rozwoju socjologii w tych trzech obszarach we współczesnej Ukrainie wynika z radykalnej zmiany ogólnych podstaw metodologicznych, kiedy to po upadku ZSRR i zaniku marksizmu-leninizmu jako głównej podstawy teoretycznej niemal wszystkich nauk powstała próżnia metodologiczna, częściowo wypełniona w socjologii przez meta-paradygmat rozwoju cywilizacyjnego, według którego Ukraina znajdowała się w jednej cywilizacji z Rosją i Białorusią. Wybuch wojny rosyjsko-ukraińskiej w 2014 roku pokazał klęskę tego paradygmatu i zintensyfikował badania naukowe w zakresie ogólnej teorii socjologicznej, których jedną z konsekwencji była zbiorowa monografia „Metateoretyzowanie socjologiczne: historia i nowoczesność" (2019). Jako jedna z jej autorek i autorów dokonałem uogólnienia, że współczesna socjologia ukraińska jest obecnie, używając określenia J. Ritzera, na etapie Mp. Innymi słowy, mimo pewnych osiągnięć, struktura wiedzy socjologicznej w Ukrainie jest dziś wciąż niewykształcona na swoich górnych poziomach, choć nastąpiło odrzucenie starych ogólnych schematów socjologicznych i nagromadzenie materiału do opracowania nowych (etap „preludium"). Jestem pewna, że aktywna faza wojny rosyjsko-ukraińskiej, która rozpoczęła się 24 lutego tego roku, przyspieszy te poszukiwania. Obecnie najwięcej wysiłku wkłada się w zrozumienie natury kapitału społecznego społeczeństwa ukraińskiego, w tym jego składników takich jak zaufanie i inne. Wśród teorii tzw. średniego zasięgu dziś liderem jest socjologia narodu, a w niej - kształtowanie się ukraińskiego narodu politycznego. Jej centralność wynika z praktycznego znaczenia tego procesu dla powodzenia budowy państwa ukraińskiego. Od dawien dawna głównym pytaniem w ukraińskiej myśli społecznej i politycznej jest i było: czy Ukraińcy są narodom kulturowym czy też narodem państwowym (politycznym)? Jak wykazały nasze badania empiryczne z okresu niepodległości Ukrainy, zwolenników pierwszej opcji było wielu, nawet wśród etnicznych Ukraińców. Agresja rosyjska, która dotknęła przede wszystkim rosyjskojęzyczny wschód i południe Ukrainy, spowodowała drastyczny spadek liczby sympatyków tzw. „ruskiego miru" nawet wśród etnicznych Rosjan i zmieniła równowagę na korzyść kształtowania się ukraińskiego narodu politycznego wraz z postępującą konsolidacją społeczeństwa ukraińskiego bez względu na pochodzenie etniczne, język czy przynależność religijną. Jeśli przed wojną dominującym stereotypem myślenia wśród zwykłych mieszkańców różnych regionów kraju, a nawet wśród naukowców, była idea „dwóch Ukrain", która dzieliła ludność kraju, to jedną z najważniejszych konsekwencji współczesności jest faktyczne wyrównanie różnic regionalnych, rosnąca konsolidacja społeczeństwa ukraińskiego o wysokim poziomie zaufania do państwa i konieczność rewizji tradycyjnych koncepcji regionalizmu. Inne priorytetowe obszary tego rodzaju socjologicznego teoretyzowania to obecnie socjologia wojny (zwłaszcza wojny hybrydowej), socjologia społeczeństwa obywatelskiego, socjologia tożsamości i wartości oraz ich implementacji w codziennych praktykach ludzi lub nowych praktykach wywołanych przez wojnę. W przeciwieństwie do niektórych innych narodowych szkół socjologicznych, współczesna socjologia ukraińska wykazuje wyraźną tendencję do refleksji na wzór socjologii nie-klasycznej i post-klasycznej, z przewagą zainteresowania poszukiwaniem znaczeń i konstruowaniem rzeczywistości społecznej w czasach wojny, a także problemami wielu rzeczywistości, zwłaszcza wirtualnych. Jednak największe osiągnięcia ukraińskich socjologów w agresywnej fazie wojny rosyjsko-ukraińskiej odnotowuje się w dziedzinie badań empirycznych. Są one prowadzone systematycznie i regularnie dosłownie od pierwszych dni wojny i dotykają szerokiego spektrum istotnych społecznie problemów: od zaufania w jego horyzontalnym i wertykalnym wymiarze po adaptację społeczną i warunki społeczno-psychologiczne życia różnych grup ludności, w tym przesiedleńców wewnętrznych. W chwili pisania tego abstraktu (10 lipca 2022 r.) sama agencja socjologiczna „RATING" (РЕЙТИНГ) przeprowadziła 14 fal takich badań; inne wiodące ośrodki prowadzące tego rodzaju badania to Instytut Socjologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Kijowski Międzynarodowy

Instytut Socjologii, Ukraińskie Centrum Studiów Ekonomicznych i Politycznych im. O. Razumkowa i in. W rezultacie możliwe jest wypracowanie modeli w myśl tzw. teorii ugruntowanej, bo z odzwierciedlonych danych empirycznych wyłaniają się nowe koncepcje teoretyczne. Podsumowując, należy zauważyć, że współczesna socjologia ukraińska, ze względu na wpływ wojny, jest w trakcie konsolidacji swojej struktury wiedzy, co powinno jej wkrótce pozwolić zająć należne miejsce wśród innych narodowych szkół socjologicznych.

Wojna rosyjsko-ukraińska i możliwości wyjaśniające socjologii

ILIA KONONOW

Istotę wojny można zrozumieć tylko poprzez przekroczenie dominujących ideologicznych ram w jakich jest zwykle ujmowana. Aby to osiągnąć, socjologia musi zrewidować swoje podejścia metodologiczne. Głównych ram makrosocjologicznych do analizy wydarzeń związanych z agresją Rosji na Ukrainę może dostarczyć analiza systemu światowego (I. Wallerstein, J. Arrighi, G. Derlugian, T. Zarycki i inni). Najważniejsze napięcie w światowym systemie kapitalistycznym występują obecnie między USA a Chinami, co można postrzegać jako walkę o hegemonię w systemie światowym. Rywalizację między tymi ośrodkami władzy, które roszczą sobie prawo do określania przyszłych ram porządku światowego, komplikują roszczenia Federacji Rosyjskiej. Państwo to, uważające się za następcę ZSRR, pretenduje do miana jednego z równorzędnych ośrodków władzy światowej („świat wielobiegunowy"). Roszczenia Federacji Rosyjskiej opierają się głównie na wielkości jej terytorium, dziedzictwie historycznym i posiadaniu broni jądrowej, ale nie wspierają ich wewnętrzne trendy rozwojowe. Kontrolując około 2% udział w światowym PKB, Federacja Rosyjska w swoich roszczeniach opiera się głównie na argumentach siłowych. Dominująca rola wspomnianych trzech głównych graczy we współczesnym systemie światowym, budujących jednocześnie wokół siebie system sojuszy, czyniła współczesny świat niestabilnym.

Analizę systemu światowego należy uzupełnić o teorię struktury społecznej, teorię elit, a tę ostatnią można interpretować z punktu widzenia pola politycznego w rozumieniu P. Bourdieu. W Federacji Rosyjskiej (a także na Ukrainie) w ciągu ostatnich 30 lat warstwa rządząca coraz bardziej oddzielała się od reszty społeczeństwa, tracąc funkcję reprezentanta jego różnych warstw. Na Ukrainie nastąpiła intensywna konwersja kapitału ekonomicznego na polityczny z wykorzystaniem procedur demokratycznych i orientacją różnych grup elit na różne zagraniczne ośrodki władzy. W Federacji Rosyjskiej wymiana nastąpiła w obrębie pola władzy z dominacją bloku kontrolującego zasoby administracyjne i podporządkowaniem jej kapitału ekonomicznego, co przeformowało elity Federacji Rosyjskiej na podobieństwo zorganizowanej grupy przestępczej. Jest niezwykle hierarchiczna, proces decyzyjny odbywa się w wąskim gronie na samym szczycie piramidy władzy. Wzmacnia to nastawienie na gwałtowne rozwiązywanie problemów, agresywność. Do zarządzania wewnętrznego wykorzystuje się zagrożenie zewnętrzne, syndrom oblężonej twierdzy, co umacniać ma solidarnosć zatomizowanej ludności ze skonsolidowaną elitą. Decyzja o rozpoczęciu wojny była wynikiem serii błędów strategicznych, które sięgają 2014 roku. Grupa W. Putina nie wzięła pod uwagę, że we współczesnych warunkach ten, kto rozpętuje wojnę na pełną skalę, niezależnie od motywów którymi to uzasadnia, staje się zbrodniarzem wojennym. Współczesne działania wojenne ze względów technologicznych przeniosły się z pól do miast, które stały się głównymi teatrami działań wojennych. Miasta są wykorzystywane jako osłona przed ogniem i jako dogodne przedpole do walki z czołgami. Konsekwencją tego są liczne ofiary cywilne, masowe przepływy uchodźców oraz całkowite zniszczenie przemysłu, infrastruktury i mieszkań. Wojna na Ukrainie ma dwie główne składowe: 1) walka między oddziałami, która odbywa się głównie jako wymiana ognia na odległość; 2) ostrzał miast, który można uznać za terror militarny najeźdźców wobec ludności cywilnej.

W krótkim okresie wojna może spowodować radykalną deindustrializację kraju, zanik przemysłów wysokiej technologii. Gospodarka może wrócić do stadium agrarnego z nastawieniem na rynki zagraniczne. Zwiększy to odpływ ludności z kraju po wojnie. W wyniku takich zmian Ukraina może stracić nawet połowę ludności w wieku produkcyjnym. Kraj stanie się jeszcze bardziej rozwarstwiony majątkowo. W płaszczyźnie politycznej Ukraina będzie w takim przypadku zewnętrznie zależna. Wojna pochłania od 40% do 20% jej wydatków budżetowych. Odbudowa Ukrainy będzie po prostu niemożliwa bez ogromnej pomocy zewnętrznej. Jeśli ludność nie odczuje po wojnie jej pozytywnego wpływu na poziom życia, może to doprowadzić do wzrostu napięcia społecznego i nastrojów antyrządowych. Na życie polityczne kraju będą miały wpływ dwie tendencje. Z jednej strony, nośność haseł i praktyk prawicowo-radykalnych. Z drugiej strony, status kandydata do UE wywierał

cd

będzie presję w drugą stronę. Konieczne będzie uznanie praw mniejszości etnicznych, różnorodności kulturowej kraju. Rozwiązanie tego napięcia będzie zależało od aktywności różnych grup w Ukrainie oraz od spójności żądań UE wobec rządu ukraińskiego. Wojna rosyjsko-ukraińska pokazuje, że odwołanie się środków militarnych jako części arsenału polityki (zgodnie ze znaną formułą Clausewitza) zagraża samemu istnieniu ludzkości. W świecie narastają bowiem niebezpieczne tendencje powszechnej militaryzacji. Czy inna przyszłość jest możliwa - to jedno z głównych pytań.

Zaangażowanie kulturowe w Ukrainie: ryzyko dysonansów i szanse konsolidacji

LUDMYŁA SKOKOWA

Wystąpienie skupi się na kwestii napięć pomiędzy procesami kulturowymi w Ukrainie w ostatnich dekadach, związanych zarówno z ryzykiem konfliktu, jak i kumulacją potencjału pozytywnej transformacji społeczeństwa. Przemiany społeczno-kulturowe od czasu uzyskania niepodległości stały się istotną podstawą obecnego dążenia obywateli Ukrainy do obrony prawa do dalszego życia w niepodległym państwie, gdy o wartość wolności trzeba walczyć w warunkach wojny i egzystencjalnego zagrożenia. Jednocześnie wyraźnie obecne są nastroje o przeciwnej orientacji ideologicznej - prorosyjskie, antyzachodnie, antyamerykańskie etc., które znajdują wyraz w wątpliwościach co do celowości zerwania ze „wspólną radziecką przeszłością", ostrego zerwania więzi kulturowych i gospodarczych z Rosją. Ważnym czynnikiem takich orientacji są trudności materialne z jakimi boryka się znaczna część społeczeństwa w okresie post-radzieckim, co prowadzi do porównań ze „sprawiedliwością społeczną" życia w czasach sowieckich. Ideologiczna operacja specjalna Federacji Rosyjskiej w ostatnich dekadach celowo promowała nostalgiczne nastroje sowieckie, imperialne, antyzachodnie oraz antyukraińskie. Liczne teksty rosyjskiej/rosyjskojęzycznej kultury popularnej stanowiły znaczący segment przestrzeni informacyjnej na Ukrainie, przyczyniając się do budowy rozmytych, sprzecznych tożsamości kulturowych, wzmacniając tożsamości regionalne, których ważnym elementem stały się praktyki językowe. Sytuacja językowa na Ukrainie jest specyficzna: język ukraiński jest uznawany za ojczysty przez dwie trzecie ludności, natomiast w życiu codziennym językiem ukraińskim posługuje się 52% ludności, 24% rosyjskim, a kolejne 24% używa obu języków w zależności od okoliczności (dane z 2021 roku). Donbas i południowe regiony są w przeważającej mierze rosyjskojęzyczne, co dało początek eksploatacji tematu zróżnicowania językowego zarówno przez polityków ukraińskich, jak i władze rosyjskie. Od początku wojny rośnie popularność ukraińskojęzycznej informacji, zwykli ludzie i celebryci (aktorzy, blogerzy itp.) demonstracyjnie przechodzą na ukraiński jako język komunikacji. Upowszechniają się deklaracje identyfikacji z ukraińską kulturą i państwem. Nasilił się dyskurs o pilnej potrzebie uwolnienia się od kolonialnej przeszłości Związku Radzieckiego i carskiej Rosji. Trwa kolejna fala zmiany nazw ulic, instytucji kultury, usuwania prorosyjskich, sowieckich pomników itp. Z kolei na terenach okupowanych wyrzuca się z bibliotek ukraińskie książki, niszczy się ukraińskojęzyczne napisy i symbole. Ogólnie rzecz biorąc, dziedzictwo kulturowe Ukrainy bardzo cierpi z powodu wojny: około 400 zabytków kultury zostało zniszczonych. Wojna rosyjsko-ukraińska, jak wiadomo, może być interpretowana jako wojna tożsamości kulturowych. Szerokie poparcie międzynarodowe stwarza wiarygodną podstawę do potwierdzenia słuszności wyboru demokratycznego wektora rozwoju i obrony prawa obywateli Ukrainy do życia we własnym państwie. Osiągnięcie zwycięstwa militarnego, zachowanie i budowanie solidarności społecznej oraz konsolidacja na bazie wspólnych znaczeń kulturowych to najtrudniejsze zadania stojące obecnie przed społeczeństwem ukraińskim.

Regionalizm i separatyzm w Ukrainie: Gra intelektualistów, strategia polityczna czy obiektywna rzeczywistość współczesnego społeczeństwa?

WIKTOR SAWKA

Znalezienie skutecznych środków przeciwdziałania rosyjskiej agresji militarnej na Ukrainę, która rozpoczęła się w 2014 roku, a w lutym 2022 roku przekształciła się w otwartą wojnę na dużą skalę, wymaga od socjologów dokonania kompleksowej oceny gotowości społeczeństwa do walki. Jest to niemożliwe bez dokładnej analizy jego potencjału społecznego, w tym identyfikacji sprzeczności i zagrożeń, które są zakorzenione w jego naturze, w procesach, które zachodziły w różnych środowiskach społecznych Ukrainy na długo przed wybuchem działań wojennych, a nawet mogły służyć jako swoiste wyzwalacze, które sprowokowały agresora do ataku, tworząc iluzję wewnętrznego rozłamu w społeczeństwie ukraińskim. Na ten fakt wskazują znane „poglądy historyczne" prezydenta Rosji i jego propagandystów. Ich zdaniem Ukraina to „państwo sztucznie stworzone przez bolszewików", a Ukraińcy to „marnotrawni młodsi bracia" „wielkiego narodu rosyjskiego".

W referacie przedstawiona zostanie analiza czynników wewnętrznych i inspirowanych z zewnątrz przyczyn powstawania ruchów regionalistycznych, irredentystycznych i separatystycznych we współczesnej Ukrainie na podstawie publikacji współczesnych socjologów ukraińskich oraz zebranego przez autora materiału empirycznego. Wśród zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego i samego istnienia państwa jako całości wymienić należ problemy związane z obiektywnymi różnicami między tożsamościami etnicznymi, językowymi, społeczno-kulturowymi i innymi mieszkańców poszczególnych regionów. W warunkach niekorzystnego klimatu społeczno-gospodarczego panującego w kraju w ostatnich kilkudziesięciu latach, różnice te są wykorzystywane zarówno przez pewne kręgi elit regionalnych, jak i państwa sąsiednie do prowokowania podziału kraju.

Analizie poddany zostanie cały kompleks wewnętrznych problemów ukraińskich, które funkcjonują od dłuższego czasu i stały się czynnikami kształtowania się różnych, często przeciwstawnych, tożsamości obywateli w różnych regionach Ukrainy. Omówione zostanie szerokie spektrum form w jakich przejawiają się ruchy odśrodkowe i separatystyczne we współczesnej Ukrainie, od „fantastycznych" formacji mikropaństwowych (np. jednej ze wsi obwodu czernihowskiego ogłoszono samozwańcze „państwo" „tytularnego suwerena") do najbardziej notorycznych separatystycznych pseudo-republik Donieckiej i Ługańskiej. Na formy te patrzeć będę przez pryzmat ewentualnego zagrożenia dla integralności państwa. Wśród nich wymienić także można próby rekonstrukcji niektórych historycznych społeczności lokalnych i kształtowanie na ich bazie nie tylko kulturowych ale także społeczno-politycznych ruchów, które potencjalnie mogą przekształcić się w tendencje separatystyczne, z roszczeniami do stworzenia własnej państwowości. Do przykładów należy to ruch rusiński na Zakarpaciu, eksperymenty historyczno-kulturowe mające na celu przywrócenie „niezależnej wspólnoty galicyjskiej" itp. Aby zrozumieć charakter ukraińskich ruchów regionalnych, należy również porównać je z pozornie podobnymi w innych krajach europejskich (Liberland, Kabuto, ruchy autonomistyczne na polskim Śląsku, we włoskich regionach Lombardii i Veneto) itp. Ruchy odśrodkowe, regionalne i irredentystyczne na Ukrainie są wynikiem ignorowania i niedoceniania przez władze centralne potencjału konfliktowego szeregu zlokalizowanych regionalnie tożsamości (rzeczywistych etnicznych, sub-etnicznych lub sztucznie skonstruowanych pseudo-etnicznych), odrzucenia szeregu działań władz centralnych, a także działań propagandowych elit regionalnych i państw sąsiednich, zainteresowanych osłabieniem konsolidujących się tożsamości, a tym samym naruszeniem integralności kraju.

Expanding human knowledge or Western identity politics: a dilemma for Ukrainian social scientists.

VOLODYMYR ISCHENKO

(bez abstraktu)

DATA: czwartek 15 września 18:00-19:30, MIEJSCE: SGGW, BUD. 7, Sala 102

Co i jak badać w polu migracji przymusowej i uchodźstwa w kontekście rosyjskiej inwazji na Ukrainę

Organizatorzy: Magdalena Dudkiewicz, Marek Nowak, Michał Nowosielski, Marcjanna Nóżka, Agnieszka Ziętek (Uniwersytet Warszawski)

Problematyka uchodźstwa, czy też przymusowej migracji, stała się jednym z kluczowych zagadnień badawczych. Nie jest to ani przypadek, ani konsekwencja historycznej przygodności. Trwająca od pół roku wojna za naszą wschodnią granicą stała się wszechogarniającym, zbiorowym doświadczeniem społecznym, siłą rzeczy zogniskowała zainteresowanie badawcze socjologów i socjolożek. Zainteresowani tematem badacze i badaczki odnotowali na tym polu kilkadziesiąt mniej lub bardziej przyczynkarskich projektów badawczych diagnozujących zjawisko. Uzupełniła je trudna do ogarnięcia liczba indywidualnych obserwacji związana z powszechnością i znaczeniem zjawiska dla tożsamości zbiorowej społeczeństwa.

Uwzględniając regionalne zróżnicowanie kwestii związanych z uchodźctwem, w tym złożoność jego manifestacji i zmienną dynamikę, wielość rozproszonych sektorowo działań i oddolnych inicjatyw, organizatorki i organizatorzy tematycznej grupy ad hoc postawili odpowiedzieć na pytanie, jak i co badać w obszarze uchodźstwa i migracji przymusowej?

Zmierzając do rozpoznania będących in statu nascendi procesów oraz scalenia wiedzy i doświadczeń będących efektem podejmowanych w tytułowym polu badań, chcemy zaprosić uczestników i uczestniczki do udziału w dyskusji służącej zmapowaniu praktyki badawczej współczesnej socjologii.

cd

W dyskusji chcielibyśmy zająć się czterema aspektami badań migracyjnych:

Zróżnicowaniem przestrzennym badań (co się gdzie bada?);

Zróżnicowaniem instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej ramy pomocy/wsparcia w odniesieniu do specyfiki lokalnych polityk publicznych (na ile /nie/ zinstytucjonalizowane są praktyki pomocowe i co z tego wynika dla badań?);

Zróżnicowaniem ram teoretycznych realizowanych badań (jakie są obecnie stosowane ramy teoretyczne?);

Zróżnicowanie metodologii badań (jak się bada?).

Celem obrad grupy ad hoc będzie przedyskutowanie płaszczyzn współpracy badaczy i badaczek zainteresowanych zagadnieniem z myślą celowym współdziałaniu. W formie ramowych założeń przyjęliśmy, że prace grupy będą miały ciąg dalszy w postaci seminarium na początku grudnia 2022, którego przedmiotem będzie współpraca zorientowana na wypracowanie założeń projektu badawczego. Przedmiot i zakres projektu będzie następstwem uruchomionej dyskusji. Zapraszamy do udziału osoby zainteresowane tematem!

Organizatorzy grupy ad hoc nie przewidują wygłaszanych referatów, lecz proszą o zgłaszanie udziału w moderowanej, otwartej dyskusji. Zapraszamy zarówno osoby już realizujące tego rodzaju badania, jak i te, które dopiero je planują. Osoby chcące wziąć aktywy udział w pracach grupy ad hoc prosimy o przesyłanie na adres: marcjanna.nozka@uj.edu.pl do dnia 9 września krótkiego streszczenia głosu w dyskusji. W przesłanym dokumencie prosimy uwzględnić odniesienie się punktów sformułowanych powyżej.

Oferta kulturalna

Dzięki otwartej postawie warszawskich instytucji kultury udało nam się zorganizować kilka oprowadzań kuratorskich dla uczestników Zjazdu Socjologicznego.

Zapisy na wycieczki pod adresem mailowym: kontakt@zjazdpts.pl, w tytule prosimy podać miejsce wycieczki.

W ofercie muzealnej mamy:

Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski,

ul. Jazdów 2

15.09 g. 15:00 (max. 30 osób)
16.09 g. 15:00 (max. 30 osób)

_____

Łazienki Królewskie

Terminy:

15.09 g. 15:00 (max. 30 osób, oprowadzenie w języku angielskim)
16.09 g. 15:00 (max. 30 osób)

_____

Galeria Kordegarda

ul. Krakowskie Przedmieście 15

Terminy:

16.09 g. 18:00 (max. 20 osób, oprowadzenie w języku angielskim)
17.09 g. 15:00 (max. 20 osób)

_____

Zachęta Narodowa Galeria Sztuki

plac Stanisława Małachowskiego 3

Terminy:

14.09 g. 18:00 (max. 20 osób)
15.09 g. 15:00 (max. 20 osób)
16.09 g. 15:00 (max. 20 osób)

_____

Zamek Królewski

plac Zamkowy 4

Terminy:

15.09 g. 15:00 (max. 30 osób, oprowadzenie w języku angielskim)

16.09 g. 15:00 (max. 30 osób, oprowadzenie w języku polskim)

17.09 g. 15:00 (max. 30 osób, oprowadzenie w języku angielskim)